
NAZIONALE
BIBLIOTECA
VITT. EMANUELE
14
20 F
9

Liber Epistolarum beati

Augustini episcopi Hipponensis ecclesiæ: Compluriumq; sanctorum & illustrium virorum ad ipsum Augustinum rescribentium.

Cum duplici indice: a fronte & a tergo posito.

Venundatur ab Joanne

Paruo & Iodoco Badio Ascensio.

LONGE VERENDO CLARISQVE NATALIBVS, MORIBVS, ET literis illustri dño Francisco Demelun Attrebateñ. epõ dignissimo Io. Badius Ascensius cum omni obseruantia felicitatem.

RARAE ADMODVM Felicitatis (hoc præsertim tẽpore) esse mihi quidẽ videt antistes integerrime populum quempiam nancisci præsulem vera generositate perspicuum: vt qui antiquo stemmate fuitꝰ a maiorum virtute non modo nõ degeneret: verum illi christianæ religionis (quæ omnibꝰ electis suis regale proposuit sacerdotium) decora ornamẽtaq; adiiciat. Rarioris: qui ad auitam generositatem præclaræ vitæ sanctorumq; morum speciositatem accumulet. Multo autem rarissimæ / qui ad illustres natales: præclarosq; mores sanctę laudatæq; doctrinæ gloriã apponat: vt vere Christi bonus odor prędicari mereatur. Quæ cum oĩa accumulatissime in te sint / gratulor Attrebateñ. tuis: eum antistitem deo miserãte adeptis / qui ad amplissimam nobilitatem / lepidissimos mores / omnis naturæ charites & virtutum specimina: etiam sanctissimę doctrinæ adiecisti ornamenta: nequaq̃ negociis sęcularibus implicitꝰ: sed diuinarũ scripturarũ lectioni / sacrisq; canonibꝰ penitus addictus. Quã rem cũ ex aliis multis facile est perspicere / tum ex iis libris quos nuper Parisii agens curasti comparandos: omnis quidem ab apostolica sede & Romana ecclesia probatos. Inter quos agnouimus & bibliorum elucidamenta: & diui patris Augustini monumenta. Cuius cũ epistolas / quas speciosi corporis alterum merito duxerim oculum / desyderari vbiq; gẽtium intelligeres: monuisti imprimendas curarem. Qđ lubens feci / tuoq; nomini auspicatissimo nunc impressas nuncupo ac dedico: precorq; vt reuerenda tua paternitas / si id audacule / certe ruditer / feci: æqui boniq; consulat. Vale. Ad. xv. Calendas Iulias Anni a virginali partu sesquimillesimi decimi quinti.

REGESTVM EPISTOLARVM SERIE QVA SCRIPTAE SVNT.

EPISTOLARVM DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI: EXIMIIQVE ECCLESIAE DOCTORIS ELEGANTISSIMO STILO DIGESTARVM BREVIS ANNOTATIO SINGVLARVM INITIA MATERIAM ATQVE ORDINEM EXPONENS.

Auguſtinus Voluſiano: eundem ſalutans:& vt ipſum non pigeat ſanctarum literarum ſtudio curam impendere:& præcipue ad linguas apoſtolorum legendas exhortans. Epiſtola.I. Domino illuſtri &c.De ſalute tua.

Voluſianus Auguſtino: petitionem eius exponens: habitamq; proxime confabulationem replicans: Et vnum e multis quærens: quis ſibi ambigua & dubios ſuos ſenſus poſſit aperire atq; diſſoluere: Vtrum videlicet mundi dominus & rector intemeratæ virginis corpus impleuerit:eademq; mater decem menſium longa pertulerit faſtidia: ac virgo peperit & intacta permanſerit. An etiam intra corpuſculum vagientis infantiæ ille latuerit:cui parua rerũ putatur vniuerſitas: cæteraſq; humanæ conditionis paſſiones & infirmitates pertulerit:introducens. Epiſtola.II.Domino vere &c.Petis a me.

Auguſtinus Voluſiano:quæſtiones in ſuperiori epiſtola introductas repetens:eiſdemq; diſerta ac ſubtili reſponſione ſatiſfaciẽs: & illum ad firmam credulitatem diligenter admonẽs. Epiſtola.iii.Domino illuſtri &c.Legi literas tuas.

Marcellinus Auguſtino:dicta ipſius excellenter commendans:& vice cuiuſdam precans vt ad ea vigilantius reſpondere dignetur:in quibus diſpenſationẽ dominicæ incarnatiõis infamantes:nihil ãplius dñm q̃ alii hoies facere potuerũt:feciſſe vel geſſiſſe mẽtiant̃:Quęſtionẽq; adiungẽs:Cur etiã de⁹:q & veteris teſtamenti de⁹ eſſe firmat̃:ſpretis veterib⁹ ſacrificiis:delectatus ſit & nouis. Q; p̃terea Chriſti p̃dicatio & doctrina reipublicę moribꝰ nulla ex parte cõueniat. Q; q; per Chriſtianos principes multa mala reipublicæ euenerint obiiciens:& ad hæc omnia reſponſionem poſtulans.Epiſtola.iiii.Domino nimiumq; &c.Vir illuſtris.

Auguſtinus Marcellino:ſuperiores quæſtiones & obiectiones clara ac diſerta reſponſione diſſoluens.Epiſtola.v.Domino eximio &c.Illuſtri viro.

Auguſtinus Italicæ viduæ:ſuper morte eius mariti conſolans:ac de interiori viſione qua deus videri poſſit eleganter diſſerens.Epiſtola.vi.Dominę eximię &c.Non ſolum literis.

Auguſtinus Marcellino:hanc quæſtionem ſoluens: Quomodo conuerſa in ſanguinem tota aqua in terra Aegypti: magi Pharaonis inuenerint aquam vnde ſimile facerent: Notans præterea aliam quæſtionem ex ſuis libris ſibi propoſitam:& probans nõ ſolum ab aliis: ſed & a ſeipſo reprehendi debere ſi quid incautius vel indoctius ab eo poſitũ ſit. Humiliter quoq; cõfitẽs ſe talẽ exiſtimari nõ debere vt nuſq̃ in ſcriptis ſuis errauerit: Ac deinde a ſe poſita exponens:& ita reprehenſores ſuos cõpeſcens.Epiſtola.vii.Dño eximio &c.Epiſtolam tuam.

Auguſtinus Hieronymo:gaudens q exiguum quiddam ſui muneris habeat:& fratrem ei Profuturum commendans:eundemq; ad interpretationem græcorum ſcriptorum prouocans: ac de ſuperflua poſt ſeptuaginta interpretes editione:& de expoſitione epiſtolę ad Galatas carpens. Epiſtola.viii.Domino dilectiſſimo &c.Nunq̃ æque quiſq̃.

Auguſtinus Hieronymo:Gratiam habens q pro ſubſcripta ſalutatione plenam ſibi epiſtolam reddiderit:& ad literatoriam collocutionem inuitãs:librumq; de viris illuſtribus:de cuius titulo ſe dubitare dicit:commendans: Ad expoſitionem præterea epiſtolæ ad Galatas rediens:adiungenſq; illud eiuſdem apoſtoli: Et factus ſum iudæis &c. Ac tandem vt opus iſtud corrigere velit obſecrãs.Epiſtola.ix.Domino dilectiſſimo &c.Habeo gratiã.

Auguſtinus Hieronymo:ad reſcribendum p̃uocãs:& ad interp̃tationem ſcripturarum ex gręco ſcđm ſeptuaginta interp̃tes exhortans.Epiſtola.x.Dño vene.&c.Ex quo cœpi.

Hieronymus Auguſtino:tribus ſuperioribus epiſtolis:de libro videlicet virorum illuſtriũ de expoſitione epiſtolæ ad Galatas:& de ſua ex hebręo ſcripturarum traductione reſpondẽs. Epiſtola.xi.Domino vere ſancto &c.Tres ſimul epiſtolas.

Auguſtinus Hieronymo:ſe de libro quem aſſerebatur contra eum Romam miſiſſe expurgans.Epiſtola.xii.Domino chariſſimo &c.Audiui perueniſſe.

Hieronymus Auguſtino:rationem reddens cur epiſtolæ ſuę nõ reſpõderit:& vt vel aperte ſcribat:vel veriora mittat exẽplaria poſtulãs:ſimulq; ſuadens ne iuuenis ipſe ſcribendo ſenem prouocet:Libelli præterea Calphurnii exemplaria ſibi miſiſſe ſignificans, Epiſtola.xiii.

Domino vere sancto &c.In ipso profectionis.

Hieronymus Augustino:admirans q per crebras epistolas se compellat ad respondendum cuidam epistolæ:cum illa eadem & Romæ & in Italia a plerisq haberi dicatur:causasq cur re spondere noluerit exponens:atq vt iuuenibus congrediatur & senem ac veteranum non vo cet ad certamen commonens.Epistola.xiiii.Domino vere &c.Crebras ad me.

Augustinus Hieronymo:de commemoratis in superiori epistola accurate se purgans: veniā q si læserit deprecans: In qua etiam deplorat inter Hieronymum & Rufinum quondam ami cissimos tantam exortam esse discordiam: quos ad pristinam charitatem nititur reuocare. Epistola.xv.Domino venerando &c.Quis existimem.

Augustinus Præsidio:vt suprapositam epistolam beato Hieronymo aduersum se commoto transmittat rogans.Epistola.xvi.Domino beatissimo &c.Sicut præsens rogaui.

Hieronymus Augustino:vt sui meminerit obsecrans:& baiulum literarum sanctum Præsidium sibi germanissimum singulariter commēdans.Epistola.xvii.Domino vere sancto &c. Anno præterito.

Hieronymus Augustino:vt pudori suo ignoscat obsecrans:& deinceps ad mutuam charitatem exhortans.Epistola.xviii.Domino vere &c.Cum a sancto fratre.

Augustinus Hieronymo:ad omnia sibi respondens sententiamq suam tuens: & ostendens non dispensatoriam aut simulatam:sed veram & dignam fuisse a Paulo Petri reprehensionē Epistola.xix.Domino dilectissimo &c.Iam pridem tuæ.

Augustinus Longiniano:nouiter in fide Christi imbutum quid agere debeat qui nihil se eē mauult q̄ virum bonum:edocens.Epistola.xx.Longiniano Augustinus. Solere aiunt.

Longinianus Augustino:familiariter præcactæ epistolæ respondens:& ad quarundam quæstiuncularum eiusdem solutionem exhortans. Epistola.xxi. Domino venerando &c. Beatus sum & relucentis.

Augustinus Longiniano:an ad viam qua itur ad deum per virtutes:requiratur vt quis antiquorum sacrorum præceptis & expiationibus exputgetur:inuestigans. Epistola.xxii. Longiniano Augustinus. Cœpi fructum.

Augustinus Bonifacio:an parentes paruulis suis baptizatis noceant:cū eos dæmoniorū sacrificiis sanare conantur:& quomodo eis prosit cū baptizanē parentū fides:quorum eis non pōt obesse perfidia:determinans.Epistola.xxiii.Bonifacio coepiscopo &c.Quæris a me vtrum.

Hieronymus Alipio & Augustino episcopis: eorum opera atq auxilio hæresim Cælestinā extinctam gratulās:& quare contra libros Anniani pseudo diaconi rescribere distulissent:excusans.Epistola.xxiiii.Dominis vere &c. Sanctus Innocentius.

Hieronymus Augustino:de zelo fidei contra hæreticos:& de odio & persecutione eorundem gratulans.Epistola.xxv.Domino sancto &c.Omni quidem tempore.

Hieronymus Augustino:salutationem fratrum illi committens:& sub similitudine de praua hæreticorum doctrina in ciuitate Hierosolyma pullulante dolens. Epistola. xxvi. Multi vtroq claudicant pede.

Hieronymus Marcellino & Anapsychiæ:de origine animæ catholicorum atq hæreticorū sententias referens.Epistola.xxvii. Dominis vere &c.Tandem ex Africa.

Augustin⁹ Hieronymo:de immortalitate animæ:et si anima sit pars dei:aut īcorporea: disputans:Deinde vbi contraxit anima reatum quo trahatur in condemnationem:etiam infantis: et si p sacramētū Christianæ gratiæ nō liberet:ingrēs.Epistola.xxviii. Deū nostrum q nos.

Augustinus Hieronymo:expositionem de eo quod scribitur in canonica Iacobi:Si quis totam legem seruauerit:offendat autem in vno: factus est omnium reus:petens.Plurima etiam de connexione virtutum ac vitiorum secundum philosophorum catholicorumq sententias pertractans.Epistola.xxix. Quod ad te scripsi.

Hieronymus Augustino:cur sibi ad quæsita non mox responderit:se excusans:Simul & sui amicitiam & charitatem eidem pollicens:& ad obuiandum hæreticorum calumniæ alterutrum adhortans.Epistola.xxx.Domino vere &c. Virum honorabilem.

Paulin⁹ Augustino:pro pentateucho ab illo cōtra Manichæos composito: & sibi trāsmisso: gratias habens:eundemq pro saluram literarum doctrina & eruditione vitæ æternæ deprecans.Epistola.xxxi.Domino fratri &c.Charitas Christi.

Augustinus Paulino:ægre & dolenter ferens illius absentiam:simul & eius sanctum ppositū

& vehementiſſimam charitatem commendans:atq; ad ſynceré & recte ſcripta ſua relegenda exorans.Epiſtola.xxxii.Domino vere &c.O bone vir.

Paulinus Auguſtino iterato iuxta prioris epiſtolæ mentem ſcribens:ac illius pręſentiam ex optans.Epiſtola.xxxiii.Domino fratri &c.Iam dudum frater.

Auguſtinus Paulino & Theraſiæ:de præſentia & iucundo aduẽtu fratrum Romani & Agilis gratulans:& præſentiam illorum affectans:illorumq; vitæ & ſtatus integritatem cõmendans:atq; libros de libero arbitrio ſe ad illos tranſmiſiſſe aſſerens. Epiſtola. xxxiiii. Dominis dilectiſſimis &c.Cũ literas meas.

Paulinus Alipio:pentateuchum beati Auguſtini ſe recepiſſe:& ad illum Euſebii de temporũ hiſtoria librũ trãſmiſiſſe atteſtãs:ac de ſtirpe & vita illius certior fieri cupiẽs: vitamq; & originem ꝓpriã declarans.Epiſtola.xxxv.Domino merito &c.Hæc eſt vera charitas.

Paulin⁹ & Theraſia Romaniano:de eo ꝙ ſanctus Auguſtinus dat⁹ eſſet coadiutor Valerio Hipponenſi epiſcopo:illum certiorem reddentes:ſimul & pro ſalute Licentii adoleſcentis eruditiſſimi comprecantes:& ad eundem carmina quædã Auguſtinianæ æmulationis prouocatiua:conſcribentes.Epiſtola.xxxvi.Domino merito &c.Pridie q̃ has daremus.

Seuerus Auguſtino:familiariter virtutes eius commendans:& deo gratias propterea agẽs. Epiſtola.xxxvii.Venerabili ac deſyderabili &c.Deo gratias frater.

Auguſtinus Læto:tyrocinium illius in dei militia confortans:& quomodo odiſſe oportet patrem & matrem:etiam animã propriã:eum qui ad regnum cælorum tendit oſtendens:& ad fugiendum blandimenta materna:a vita æterna retardantia:edocens.Epiſtola. xxxviii. Domino dilectiſſimo &c.Legi epiſtolam.

Auguſtinus Licentio:vt ad finem veræ ſapientię cõſequendũ:& vincula huius mundi tanq̃ pernicioſa effugiendum:operam det:perſuadens.Epiſtola.xxxix. Vix reperi occa.

Licentius Auguſtino:heroico carmine varium ſuum ſtudium:ſimul & beniuolentiã ſuam & gratificandi animum erga eundẽ profitens & explanans.Epiſtola.xl. Arcanum Varronis.

Auguſtinus Licentio:ipſum eo ꝙ ad diuinam legem & vitæ honeſtatem non tam ordinat⁹ q̃ ad carminum compoſitionem accedat increpans:& ad dimittendum vana huius ſæculi: & dandum ſe totum deo exorans.Epiſtola.xli.Si verſus tuus.

Auguſtinus fratribus Maudarenſibus:ipſos eo ꝙ idololatræ eſſent & tamen Chriſti nomẽ ſcriptis ſuis insererent:cum quadam charitatis oſtenſione increpans:ac illis omnia Chriſtianæ fidei ſacramenta in ſacris libris pręuiſa: prædicta & ſcripta fuiſſe demonſtrans: Simul & ad viam ſalutis:& vnius dei & hominis Ieſu Chriſti fidem exhortans.Epiſtola. xlii.Dominis prædicabilibus &c.Si forte illi qui inter vos.

Maximus grammaticus Maudarenſis Auguſtino: religionem Chriſtianam prophanans: vnumq; deum per vniuerſum orbem:licet variis & diuerſis vocabulis: a gentibus venerari contendens.Epiſtola.xliii.Habens crebro tuis.

Auguſtinus Maximo grammatico:errorem præcedentis epiſtolę refellens: & ad grauiora fidei ſtudia illum commonens.Epiſtola.xliiii. Serium ne aliquid.

Auguſtinus Armentario Ripario & Paulinæ ei⁹ vxori: ad celerem ſalutis portũ ꝓpter incertũ finẽ applicandũ fore exhortãs:& quales æternæ vitæ dilectores eſſe debeamus : ac qualia vota ſint reddenda edocẽs.Epiſtola.xlv.Dominis eximiis &c.Vir egregius filius meus.

Auguſtinus Valentino:In eos qui liberum arbitrium negant:atq; aſſerunt ꝙ in die iudicii non ſit deus redditurus vnicuiq; ſecundum opera eius inuehens.Epiſtola.xlvi.Domino dilectiſſimo &c.Venerunt ad nos.

Auguſtinus Valentino:iuxta materiam prioris epiſtolę acrius contra nouos hæreticos Pelagianos de voluntate & gratia diſputans:Et iſtud Salomonis: Ne declines in ſiniſtram neq; in dexteram:exponens.Epiſtola.xlvii.Domino dilectiſſi. &c.Creſconium feli.

Auguſtinus Vincentio Donatiſtæ & Rogatiſtę: de correctione multorum hęreticorum ex affectu gaudens:Quoſdam etiam durius per ſęculares poteſtates ad emendationem erroris coercendos eſſe docens:De correctionum etiam & perſecutionum differentia:ac de hæreticorum baptiſmo & ſacramentis pertractans: Quo per vnitatem; & communionem malorum cum bonis:iuſti non maculentur:atq; de duplici confuſione adducente peccatum & adducente gratiam & gloriam determinans. Epiſtola.xlviii.Dilectiſſimo fratri &c. Accepi epiſtolã.

Augustinus Alipio seni: de Gabiniani & Dioscori ad fidem catholicã cõuersione plurimũ gratulans. Eplã. lxvii. Augustinus Alipio seni. Frater Paulus hic est inco.

Clerici catholici regionis Hipponę Ianuario primę sedis partis Donati: de nouo genere & i auditę crudelitatis persecutione Donatistarũ & circũcellionũ cõtra catholicos perpetrata cõ querentes: Simul & iustas pœnas eisdem per imperiales leges impositas declarantes. Epistola lxviii. Ianuario: Clerici catholici &c. Clerici & circuncelliones.

Augustinus Restituto diacono: quomodo in ecclesia dei siqua forte peruersa vel etiã scele rata corrigere aut extinguere nõ valeamus: saluo vnitatis vinculo toleranda sint: pertractãs. Eplã. lxix. Domino desyderantissimo &c. Aestus indicantes.

Augustinus Bonifacio comiti: Cur post prioris vxoris obitum: alteram non baptizatã du cere voluit: & filiam ex ea genitã per hæreticos baptizari permiserit: cur etiã concubinali cõ mixtione & vanitatibus huius sæculi se polluerit: paterne corrigens: & ad saniorẽ viuẽdi nor mam alliciens. Epistola. lxx. Domino filio &c. Fideliorem hominem & qui faciliores.

Nebridius Augustino: de phantasia & memoria inquirẽs. Epistola. lxxi. Augustino Nebridi us. Epistolas tuas perplacet.

Augustinus Nebridio: ad priora interrogata perpulchre respondens: & de triplici vi imag ginatiua pertractans. Eplã. lxxii. Augustinus Nebridio. Procemio supersedebo.

Augustinus Possidio & qui cũ eo sunt: an & quib⁹ liceat se ornare auro vel vestib⁹ determi nans. Epistola. lxxiii. Domino dilectissimo &c. Magis quid agas cum eis.

Augustin⁹ Deuterio episcopo: de errore & expulsione Victorini subdiacõi Manichæi: & de electis & auditoribus Manichæorũ & eorũ hæresi pertractans. Epistola. lxxiiii. Domino beatis simo &c. Nihil melius me facere.

Augustinus Auxilio episcopo: an pro peccato patris/filius: aut mariti/vxor: aut domini/ seruus possit excõmunicari: Et quę sit causa iustæ excõmunicationis: explanãs. Epistola. lxxv. Domino dilectissimo &c. Vir spectabilis filius noster.

Augustinus Aurelio: ꝙ monachi desertores monasteriorũ ad militiã clericatus eligi non debeant determinans. Epistola. lxxvi. Domino beatissimo &c. Literas nullas tuæ.

Augustinus & Alipius Aurelio papæ: gratiarum actiones deo agẽtes pro fructuoso incre mento ministrorũ ecclesię deuotorũ: per eundẽ institutorum. Eplã. lxxvii. Domino beatissimo &c. Impletũ est gaudio os nostrum.

Augustinus Esycio: de propheticis dictis siue prędictis & fine sæculi: mentem suam post beati Hieronymi scripta aperiens. Epistola. lxxviii. Domino beatissimo &c. Ad sanctitatẽ tuã filio tuo.

Esycius Augustino: Quid ipse de fine sęculi & aduentu domini sentiat declarãs: & vtrum signa euangelica & prophetica quæ in nobis completa sunt: finem mundi proxime instare ma nifestent: inquirens. Epistola. lxxix. Domino beatissimo &c. Desyderanti & expectanti.

Augustinus Esycio: declarans ꝙ singula scripturarum testimonia non sint sufficientia ad indicandum certũ & determinatũ tẽpus aduẽtus domini: & quẽadmodũ ille desyderãdus vl expectandus sit: docens. Epistola. lxxx. Domino beatissimo &c. Accepi literas venerationis tuæ.

Augustinus Eudoxio abbati insulæ Caprariæ: & qui cum eo sunt fratribus: exhortans vt memores sui & fratrum suorum sint in orationibus: atq; vt officia ecclesiastica ita subeãt: vt neq; auida elatione affectasse: neq; blandiẽte desyderio respuere videantur admonens. Eplã. lxxxi. Domino dilecto &c. Quando quietẽ vestram.

Augustinus Largo: vt fallaces suauitates huius sęculi & vanos eiusdem appetitus & amo res contemnat: admonens. Epistola. lxxxii. Domino insigni & prestantissimo &c. Accepi lite ras eximietatis tuæ.

Augustinus Crysino: illũ propter impatiẽtem mœrorem amissionis rerũ temporalium: & stultam eius propemodum desperationem increpãs: & ad meliora exhortãs. Epistola. lxxxiii. Domino vere &c. Rumor ad me detulit.

Augustinus Gaio: scripta sua familiariter illi commendans: & simul quid in his senti re: aut cui ascribere debeat declarans. Epistola. lxxxiiii. Gaio Augustinus. Vt abs re abscess simus.

Augustinus Consentio: de tribus generibus rerum quæ videntur: Vnum corporalium

Secundum simile corporalibus: Tertium ab vtroq; discretum: quo ipsa sola trinitas videtur: & quædam pulchra de ipsa trinitate pertractans. Epistola. lxxxv. Augustinus Cõsentio. Cogitationis carnalis compositionem.

Augustinus Casulano: an liceat sabbato ieiunare: eleganter determinans. Epistola. lxxxvi. Dilectissimo & desyderantissimo &c. Nescio vnde sit factum.

Augustinus Felicitati & Rustico & sororibus quæ cum eis sunt: de ineffabili iucunditate quam præparauit deus diligentibus se commemorans: & vt ipsi mutua dilectione vnitatem spiritus in vinculo pacis seruare studeant admonẽs. Epistola. lxxxvii. Dilectissimæ & sanctissimæ &c. Bonus est dominus.

Hilarius Augustino: an homo possit esse sine peccato: & mandata dei facile custodire si velit: & an infantes non baptizati morte præuenti: perire possint: Deinde de diuite manente in diuitiis: an regnum dei ingredi possit: si non omnia sua vendiderit: & si sibi prodesse possit: si forte ex ipsis diuitiis fecerit mandata: & an liceat aliquo modo iurare: Postremo quæ sit ecclesia de qua scriptum est: q; non habeat rugam neq; maculam inquirens. Epistola. lxxxviii. Domino sancto &c. Sanctitatis tuæ gratia.

Augustinus Hilario: interrogatiunculis prioris epistolæ tam eleganter q̃ diserte satisfaciens. Epistola. lxxxix. Augustinus episcopus &c. Ex literis tuis didici.

Patres Carthaginensis concilii: Innocentio pontifici maximo: quid in eo actum fuerit contra Pelagium & Cælestium hæreticos exponentes. Epistola. xc. Domino beatissimo &c. Cum ex more ad Carthaginensem ecclesiam.

Innocentius papa: patribus Carthaginensis concilii respondẽs. Epistola. xci. Innocentius Aurelio &c. In requirendis de his rebus.

Augustinus & alii episcopi in concilio Mileuitano præsidentes: Innocentio papæ: de peruersa Pelagianorum & Cælestinorum hæresi & doctrina conquerentes. Epistol. xcii. Domino beatissimo &c. Quia te dominus gratiæ suæ.

Innocentius papa præfatis Mileuitani concilii patribus: eorũdem ordinata & cõstitutiones cõprobans. Ep̃la. xciii. Innocẽtius Syluano seni &c. Inter ceteras Romanę ecclię curas.

Augustinus Hilario: illi Palladium fratrem cõmendans: & de prauo dogmate Pelagii duobus conciliis Carthagineñ. videlicet & Numidiæ reprobato commemorans. Epistola. xciiii. Domino beatissimo &c. Honorabilis filius noster Palladius.

Augustinus & alii episcopi: Innocentio papæ contra doctrinam Pelagii acrius inuehentes: atq; ad diligentem expurgationis eius indagationem faciendam exhortantes. Epistola. xcv. Domino beatissimo &c. De conciliis duobus prouinciæ.

Innocentius papa præfatis episcopis: eorum scriptis respondens. Epistola. xcvi. Innocentius Aurelio &c. Fraternitatis vestræ literas plenas.

Innocentius Aurelio & Augustino ep̃is: vt in dño gaudeant cupiens: & pro eo paria vota ad deum rependãt: precãs. Ep̃la. xcvii. Innocẽtius Aurelio &c. Acceptissimi mihi.

Euodius episcopus Augustino: de ratione & deo: de corpore saluatoris an substãtiam dei videat: de anima Christi: & qui sint spiritus de quibus Petrus dicit: Mortificatus carne & viuificatus spiritu: in carcere pr̃dicauit: scire cupiens. Epistola. xcviii. Euodius episcopus &c. Pridem quæstionem misi.

Augustinus Euodio: ad interrogata per eum copiose respondens: & sibi satisfaciẽs. Epistola. xcix. Domino dilectissimo &c. Quęstio quã mihi proposuisti.

Augustinus Euodio: sibi fratrem Barbarum commẽdans: & simul iuxta priora interrogata de egressu animæ a corpore quemadmodum ad corporalia loca ferri possit: vel locis corporalibus detineri: determinãs. Epistola. c. Domino beatissimo &c. Frater iste nomine.

Augustinus Euodio: de difficultate ad importunas singulorũ quæstiones respondẽdi pr̃mittens: Vtrũ etiã aĩa pr̃sens sit cũ in somnis videat: & vtrũ oculis corporeis filius patrẽ videat aliq̃d tractans. Ep̃la. ci. Domino beatissimo &c. Multa queris ab homine.

Augustinus Euodio: de trinitate & columba qua spiritussanctus demonstratus est differens. Epistola. cii. Augustinus episcopus &c. Si ea quæ me magis occupant.

Augustinus Quintiano: illi Gallam viduam & filiam eius Simpliciolam virginem cõmẽdans: & per eas reliquias sancti Stephani sibi transmisisse profitens. Epistola. ciii. Domino beatissimo &c. Honorabiles dei famulas.

Augustin⁹ Sixto p̄sbytero: q̄ perniciosum dogma Pelagianorum de gratia dei: literis suis dulcissimis ppalauerit: congratulans: & ad per hanc hæresim læsorum vulneribus remedium adhibendum & medelam: exhortans. Epistola. ciiii. Domino venerabili &c. Ex quo Hipponē.

Augustinus Sixto Romano presbytero: de gratia dei iuxta priorē materiā latius differēs. Epistola. cv. Dn̄o in dn̄o dn̄or̄ &c. In epistola quā per charissimum fratrem.

Augustinus & Alipius Paulino: de Pelagio Britone: & libro illius de gratia dei differētes. Epistola. cvi. Dn̄o beatissimo &c. Tandem aliquando puidit deus.

Augustinus Vitali Carthaginēsi: illū p eo q̄ dicebat p infidelib⁹ nō eē orādū: sed tātūmodo vt cōuertanf prædicandū: obiurgās: ac insuper duodecim de gratia dei regulas secūdū catholicā fidem tenendas tradens. Epistola. cvii. Augustinus ep̄s &c. Cū de te mihi essent.

Augustinus Seleucianę: de baptismo & pœnitentia beati Petri: pertractans. Epistola. cviii. Religiosissimę & in Christi &c. Lectis literis tuis de salute vestra.

Augustinus sanctimonialibus: illas p alterna inter se discordia & contentione increpans: & ad fraternam concordiam cum præfinitione regulæ & modi in monasterio viuendi exhortās. Epistola. cix. Sicut parata est seueritas.

Narratio eorū quæ gesta sunt: cū beat⁹ Augustinus ep̄s Eradiū presbyterū designauit ac pnuntiauit successorē sibi. Ep̄la. cx. Gloriosissimo Theodosio duodecimo.

Augustinus Iuliano comiti: de perfectissima atq̄ plenissima iustitia tractans: & quomodo viuere debeat quo ad deum & pximos edocens. Epistola. cxi. O mi frater charissime.

Augustinus Paulinæ de videndo deo: subtiliter diligenterq̄ inquirens: vtrum per oculos corporeos deus videri possit: Imprimis causam dilationis promissi assignans: & plus valere in hac inquisitione viuendi: q̄ loquendi modum astruens. Epistola. cxii. Augustinus. Memor debiti qđ ex tua petitione.

Augustin⁹ Romaniano: rationē cur in pellicula ad eum scripserit reddēs: gratumq̄ habēs q̄ se gaudii domestici participē facere voluerit. Epistola. cxiii. Nō hæc epistola sic inopiā chartæ indicat.

Nebridius Augustino: illū deū amare: illi seruire: atq̄ inhærere attestans. Epistola. cxiiii. Ita ne est mi Augustine.

Augustinus Nebridio: epistolis suis respondendo eum consolans: & quæstioni qua contaf quomō fiat vt nobis a superioribus potestatibus vel a dæmonibus: & cogitationes quædā inserantur & somnia: Illi quoq̄ qua quærit: vtrum summa illa veritas & summa sapientia &c. generaliter hominis: an etiam vniuscuiusq̄ nostrum rationem contineat: satisfaciens. Epistola. cxv. Q̄z q̄ mei animi cognitor sis.

Augustinus Nebridio: literis eius vbi ipsum arguit q̄ cōsulere negligat vt vna secum viuere liceat: r̄ndēs: Simul etiā ostendens quo pacto ad hoc pueniri possit vt syncerū illud bonū gusteturatq̄ ametur. Epistola. cxvi. Nunq̄ æque quicq̄ tuarum.

Augustinus Nebridio: epistolæ qua petit vt tanto otio suo indicet quid insensibilis atq̄ intelligibilis naturæ discernentia profecerit: respondens. Epistola. cxvii. Mirum admodum est q̄ mihi.

Augustinus Ianuario: inquisitionibus eius de quibusdam ecclesiasticis obseruationibus respondens: certaq̄ ratione diffiniens circa singula quid faciendum sit: & q̄ generaliter id quod neq̄ contra fidem: neq̄ contra bonos mores iniungitur: indifferenter sit habendum: ac pro eorum inter quos viuitur societate seruandum. Epistola. cxviii. Dilectissimo filio &c. Ad ea quæ me interrogasti.

Augustinus Ianuario: residuis quæstionibus eius respondendo: causam reddens cur anniuersarius dies celebrandæ dominicæ passionis nō ad eundem redeat anni diē: sicut dies qua traditur natus: & de ratione ac mysterio paschæ: syderum: sabbati: præceptorum decalogi: diei dominici: tridui crucifixi: sepulturæ: resurrectionis: quadragesimæ ieiuniorum: numeri quadragenarii: ac quingenarii: diffuse & subtiliter differens: Saluberrima quoq̄ regula iterū diffiniens quid de his quæ varie per diuersa loca obseruantur sectandum sit: quid etiam resecandum. Epistola. cxix. Lectis literis tuis.

Augustinus Honorato: quæstionem de gratia noui testamenti cum quinq̄ aliis per eum propositis: accurate: amplissime: ac diserte pertractās atq̄ dissoluens. Epistola. cxx. Quinq̄ mihi proposuisti.

Augustinus Probæ: de orando deo: quod maximum viduitatis est negotium: eleganti copiosoq́ sermone scribens. Epistola. cxxi. Augustinus episcopus &c. Et petiisse te.

Augustinus Victoriano: de tam magnis malis & pressuris Christianis imminentibus que rentem: & sibi respondere petentem: satisfaciens: ac cum dolore talia commemorãdo & aggrauando eum sanctarum scripturarum exemplis plurimum consolans: Quemadmodum etiam pro captiuis ancillis dei orare debeat: & quid illas facere velit: admonens. Epistola. cxxii. Domino dilectissimo &c. Literæ tuæ impleuerunt.

Augustinus Orontio: gratias pro aduentu & literis eius agens: nuntiatamq́ incolumitatem ipsius continuã optans: & ad quædam verba ab eodem scripta humiliter respondens. Epistola. cxxiii. Domino eximio &c. Ago gratias.

Augustinus Olympio: eum commendans: & honorem adeptum celsiorem non alta sapere: sed humilibus consentire debere secundum q̃ a domino didicerit: insinuãs: petitionemq́ Bonifacii episcopi sibi faciens commendatam. Epistola. cxxiiii. Domino dilectissimo &c. Quicqd fis secundum sæculi huius cursum.

Augustinus Cornelio: epistolam consolatoriam propter mortem vxoris Cyprianæ petentem: increpans: & vt vitam emendet exhortans. Epistola. cxxv. Domino dilectissimo &c. Scripsisti mihi vt ad te.

Augustinus Antonio: ei de fide: spe: & charitate gratulans: & deo gratias agẽs: erroremq́ cauendum: & quid desyderet: exponens. Epistola. cxxvi. Augustinus Antonio. Cum a duobus tibi scripta deberentur.

Augustinus Donato proconsuli Africæ: vt a sceleratis & sacrilegis ausibus inimicos ecclesiæ cohibeat: non tamen occidat: illum exhortans. Epistola. cxxvii. Domino eximio &c. Nollẽ quidem in his afflictionibus.

Augustinus eidem Donato: illius virtutes & præconia extollens: veramq́ famam: non in ore vulgi: sed in virtutis fulgore & pondere consistere demonstrans. Epistola. cxxviii. Domino eximio &c. Q; te administrantem.

Augustinus Olympio: de illius erga ecclesiam dei amore gaudens: & de profectione & fuga multorum fratrum ob persecutionem ecclesiæ querens: & illum pro præsidio ferendo obsecrans. Epistola. cxxix. Domino eximio &c. Quis mox.

Augustinus Circensibus: vt bona quæ in eorum ciuitate per eum facta laudantur: non sibi sed deo attribuantur contestans: & illud exemplo atq́ scriptura confirmans. Quid præterea occulte segregatis ab vnitate cogitandum & eligendum sit exponẽs. Epistola. cxxx. Dominis honorabilibus &c Si id quod in vestra ciuitate.

Augustinus Memorio: confitens se libros quos emendaturum se promiserat mittere: causamq́ cur id non fecerat exponens: Possidium præterea collegã suum non literis illis quas variarum libidinum serui liberales vocant: sed vere liberalibus institutum cõmendans: iniquosq́ & impios qui sibi eruditi videntur confutans: ac pariter ostendens q̃ illorum literæ non recte liberales vocentur: & quemadmodum in historiarum scriptoribus possit esse aliqua ppingas libertatis: Petitioni quoq́ illius de libris a se de rhythmo & melos compositis respondẽs & rationẽ cur non scripserit quibus numeris versus dauitici cõstent reddens. Epistola. cxxxi. Domino beatissimo &c. Nullas iam reddere.

Augustinus Florentinæ: sanctum propositum illius ob timorem domini commendans: atq́ admonens vt si quid ab eo cupiat discere: id quod velit quærat: libere se ad satisfaciendum exhibens: & superbiæ vitium in docendo sollicitissime cauendũ esse suadens. Epistola. cxxxii. Dominę eximiæ &c. Sanctum propositum.

Augustinus Italicæ: ternis illius literis se respondisse asserens: & cur fratres episcopi de tribulationibus suis nihil sibi scripserint admirans. Epistola. cxxxiii. Religiosissimę atq́ in Christi &c. Tres epistolas tuæ benignitatis.

Augustinus Pãmachio: causam agnitionis eius absentis: simul & dilectionis exponens: & ea de re plurimum exultans atq́ gratulans: gratulatoriasq́ has literas ad eum se misisse contestans. Epistola. cxxxiiii. Domino eximio &c. Bona opera tua.

Augustin⁹ Seuero: quãtũ debeat fraternę charitati ostẽdẽs: & cum eo familiariter de mutua amicitia iocans. Epistola. cxxxv. Dño beatissimo &c. Epistola mea quam peruenit.

Augustinus Felici & Hilarino: illos ad pseuerãtiã charitatis dei exhortãs: & de accusatiõe

Bonifacii presbyteri se expurgans. Epistola cxxxvi. Dominis dilectissimis &c. Non miror Sathanam.

Augustinus clero & vniuersæ plebi ecclesiæ Hipponensis: de his quæ circa Bonifaciū presbyterum gesta fuerint dolenter enarrans: Ipsosq propterea perturbatos paterne consolans. Epistola. cxxxvii. Dilectissimis fratribus &c. Vtinam scripturæ dei.

Augustinus iterum clero & vniuersæ plebi Hipponensi: ipsos ne absentiam suam moleste ferant obsecrans: & eos ad vnanimitatem & patientiam exhortans. Epistola. cxxxviii. Dilectissimis fratribus &c. In primis peto charitatem vestram.

Audax Augustino: In primis gratias habens q libenter sui sumpserit tentamenta sermonis et deinde q minus de desyderato sapientiæ thesauro acceperit conquerens: ac post Augustini cōmendationem optans atq petens: vt abundantius sapientiæ floribus pascatur: & viui fontis haustibus irrigetur. Epistola. cxxxix. Domino vere &c. Habeo gratiam beatitudini tuæ.

Augustinus Audaci: rationem quare epistolam eius lætus acceperit: & cur longam epistolā ad respondendum non conscripserit assignās: breuiterq verbis illius quibus se commendauit ac petitioni ipsius respondens. Epistola. cxl. Domino dilectissimo &c. Breuem epistolam tuā.

Augustinus Maximę: tantum se scribens contristari q per errores noxios & perniciosissimos prouinciam eius periclitari intelligat: Quantum studium sanctum ipsius eum lætificauerit: causamq cur deus ista permittat exponens: atq ipsam commendādo consolans. Epistola. cxli. Honorabili & eximiæ &c. Quantum nos tuum studium.

Incertus author quidam Demetriadi: de virginitate & vita perfecta: qui post sui purgationem a temeritate & ambitione: in commendatione Demetriadis virginis quam instituturus est: humanæ naturæ bonum ac libertatem arbitrii nimis extollit atq defendit: & eandem instituens: quæ prima virginis cura primumq studium esse debeat exponit: astruitq virginem quæ consilium amplexata est: multomagis seruare debere præceptum: & animum optimis rebus occupare. Docet quoq minima præcepta non esse negligenda: & omnia sine murmuratione complēda. Virtutes præterea vitiaq discernere. Monet deinceps adulanti non debere credere: nec quenq̄ adulatione decipere: moderata seruare ieiunia de dignitate natalium nō gloriari: raroq in publicum procedere. Instruit eam post hoc: de congruo orationis tempore: & modo lectionis scripturarum: & qualis debeat esse ornatus in sponsa Christi. Erudit deniq ipsam ad cautelam in discernendis cogitationibus: Exhortaturq postremo illam ad omnem laborem ferendum: causam ex consyderatione instabilitatis humanæ & futuri iudicii aduentu æternitatisq contemplatione assignans. Epistola. cxlii. Si summo ingenio.

Augustinus & Alipius Iulianæ Demetriadis virginis matri: quantum illi debeant religionis affectum: & quantum eis apud deum & inter homines sit cura de ipsa: quantusq fructus ex eorum ministerio exortus sit exponentes. ac sollicite admonentes vt contraria gratiæ dei dogmata deuitet & caueat. & ob id errorem illorum notantes atq carpentes qui putāt ex nobis ipsis nos habere siquid virtutis in nobis est. Quædam quoq ipsius libri verba qui ad Demetriadem scriptus: & sub titulo epistolæ præmissus est commemorantes: sanctarumq scripturarum testimoniis arguentes & condemnantes. Epistola. cxliii. Dominæ debitis &c. Grate admodum.

Augustinus Anastasio: de periculoso mundi blandimento: & de effectu & operatione legis p̄tractans. Epistola. cxliiii. Domino fratri &c. Salutandi synceritatem.

Augustinus Sebastiano: epistolæ illius qua tædium a peccatoribus delinquentibus legem dei habere significabat: respondens. Epistola. cxlv. Domino sancto & cætera. Quis ab animo.

Augustinus Consentio: illius quæstioni: vtrum nunc corpus domini ossa & sanguinem habeat: aut reliqua carnis liniamenta: respondens. Epistola. cxlvi. Dilectissimo fratri. &c. Quantum ad oculos.

Augustinus Proculiano: ostendens qua ratione bonum sit cum se inuicem ab errore reuocare conentur: idq se agere asserens: & q̄tum illum diligat exponens: atq petens ne in responsionibus sibi datis aliquid contumeliose in se dictum existimet: Ipsum præterea rogans & obsecrans: vt promissionis suæ meminerit: vt sic veritate discussa errores & dissensiones tollant. Epistola. cxlvii. Domino honorabili &c. Propter imperitorum.

Augustinus Valerio: petens vt de periculis officii episcopi aut presbyteri aut diaconi cogi

ret:inidoneitatemq̧ sui ipsius humiliter recognoscens:& vt tempus sibi concedat:& in orati onibus adiuuet donec magis reddatur instruct⁹.Epistola.clxviii.Domino beatissimo &c. Ante omnia peto.

Augustinus Profuturo:eidem malam corporis sui valitudinem exponens:& quoniam id domino placeat:recte secum agi confitens:diesq̧ & noctes suas oratiõibus illius cõmendans: De scandalis praeterea & moeroribus conquerens:& ad vigilandũ inter hęc ne cuiusq̃ odium cordis intima teneat:diligenter admonẽs.Epistola.cxlix.Fratri Profuturo &c.Secũdũ spiritum.

Augustinus Helpidio: gratũ habere contestans q̄ se quia errare crediderit reuocare ab errore conatus sit:illiq̧ optans vt deus eum nosse faciat quod nosse se putat:& ne in contumelię partem accipiat q̄ tantae sibi cognitionis munus optauerit petens;atq̧ ex subiuncta ratione filium non esse factum demonstrans.Epistola.cl.Domino eximio &c.Quis nostrum erret.

Augustinus Nebridio:de eo q̄ se beatum appellauerit ampla ac subtili disputatione differens.Epistola.cli.Nebridio Augustinus.Verum nescio.

Syluanus ac caeteri episcopi:de concilio Zertensi Donatistis:reddentes causam:cur ad eos adhuc veritati acquiescere nolentes scripserint:episcoposq̧ ipsorum esse mendaces ex narratione eorum quae in concilio gesta fuerunt:comprobantes.Epistola.clii.Syluanus senex &c. Cũ in auribus.

Publicola Augustino:ab eo vt in lege ac diuersis causis instruatur: exquirens: quaestionesq̧ singulas ad quas sibi singillarim respondere postulat:per capitula signans.Epistola.cliii.Dilecto & venerabili &c.Scriptum est.

Augustinus Publicolae:singulis quaestionibus illius in superiori epistola annotatis: vere ac subtiliter satisfaciens.Epistola.cliiii.Honorabili & dilectissi.&c. Aestus animi.

Augustinus Marciano:ex diffinitione amicitiae probans illum nunc severũ habere amicum quem ante non habuerat:rationemq̧ reddens cur ille prius amicus non fuerit:Eundem praeterea exhortans:vt ea praecepta teneat quibus ipsorum amicitia vera ac sempiterna esse possit.Epistola.clv.Domino meriro &c.Abripui vel potius.

Augustinus Probae:dicta illius approbans:& eam q̄ mala huius mundi tolerabiliora duxerit spe futuri commendans:sibiq̧ a domino futurae vitae praemia & praesentis solatia poscens. Epistola clvi.Dominae insigni &c.Est quidem ita.

Augustinus Optato:de origine aĩae differẽs:& se de quaestione per eundem mota:vtrũ videlicet aĩae sicut corpa ꝓpagatiõe nascãt:an creator oĩpotẽs sine vlla ꝓpagatiõe nouas faciat singulas:nũq̃ fuisse ausum definitã ꝓferre sententiã confitens:Docẽs p̃terea quẽadmodũ sine periculo origo aĩae possit latere:astruensq̧ neminem iuxta sanã fidem a contagione mortis & obligatiõe pc̃ti liberari posse nisi p vnũ mediatorem dei & hoĩm:hominẽ Christũ Iesum.Cur etiã creent illi quos creator p̃sciuit ad dãnationẽ nõ ad gratiã ptinere:subtiliter explanãs: Et ad quaestionẽ principalẽ redeũdo:diffuse de ea disputans:Optatũ quoq̧ diligenter admonẽs: ne minus cautus nouã incurrat haeresim:ac postremo quid illũ de agitata quaestione diffinitũ audire velit aperiens.Epistola.clvii.Domino beatissimo &c.Quis tuae san.

Augustinus Marcellino:qua ratione gesta per eum promissa vehemẽter expectet aperiẽs:ac dubitationi illius respondendo vt poena sceleratorum praeter supplicium mortis sit:rogans et exhortans:vt sic catholicae ecclesiae mansuetudo & lenitas appareat:seq̧ q̄ libros de baptismo paruulorum & epistolam quandam ad ipsum non miserit excusans: & randem ecclesiam in Numidia constitutam sibi commẽdans.Epistola.clviii.Domino merito &c. Gesta quae promisit.

Augustinus eidem Marcellino:sollicitudinem sibi afferens incussam: ne ipse circuncelliones et clericos partis Donati censeat tanta seueritate plectendos:vt qualia fecerunt:talia patiantur:eumq̧ per dei misericordiam obtestãs: vt hoc nec faciat:nec fieri oĩno permittat:ac pluribus argumentis id suadens:ac postremo ac proconsulem quoq̧ literas se dedisse significans. Epistola clix.Domino eximio &c.Circũcelliones illos.

Augustinus Apringio:beniuolentiam illius in primis captans:ad deinde eũ deprecãs & obsecrãs vt circũcellionibus & clericis Donatistis p qbus & in superiori ep̃la ad Marcellinũ scripsit:paria nõ retribuãt:& ne vel ipsi vel illi quorũ homicidiũ patefactũ est / multent:pulchrisq̧ rationibus hoc sua dens.Epistola.clx.Domino insigni &c.Non dubito in hac potestate.

Augustin⁹ Honorato Donatistę:consiliũ illius vt lr̃is inter se res agat approbãs: breuiterq̧

quid ab illo responderi desyderet insinuans. Epistola. clxi. Honorato episcopo &c. Consiliũ tu.

Augustin⁹ Glorio: Eleusio: Felici grammatico: & cæteris: omnibusq͛ quibus hoc gratum est Primo causam reddens cur ad eos & ad nullos Donatistarum primarios tales literas miserit: ac deinde ad memoriam eis reducens: quæ cum ipsis in actione de cõmunione Christianæ vnitatis gesta ac recitata sint: quid etiã ipse responderit aperiens: & ex his aliisq͛ multis quæ acta sunt: acri inuectiuoq͛ sermone eos reprehendens & confutans. Posttemoq͛ cuidam obiectioni ipsorum respondendo: plurimis exemplis ac testimoniis scripturarum comprobans: a bonis Christianis etiam malos esse tolerandos. Epistola. clxii. Dominis dilectissimis &c. Dixit quidem apostolus.

Augustinus iterum Eleusio: Glorio: & Felici: narrans quæ in disputatione habita cum Fortunio Tubursicii episcopo acta sint: eosq͛ exhortans & obtestans: vt illũ promissi sui cõmoneant: ac grauiter instent vt res cœpta peragatur: Simul etiam vt turbulentis turbis deuitatis: ad aliquã villã nõ magnam conueniant suadens. Epistola. clxiii. Dominis dilec. &c. Fortuniũ.

Augustinus Emerito: diligenter ab eo inquirens originem schismatis & causam cur factum sit: instanterq͛ ac iterato petens vt quid sibi videatur respondere non grauet. Epistola. clxiiii. Desyderabili & dilecto &c. Ego cum audio.

Augustinus: Fortunatus: & Alipius Generoso: petentes vt ad Donatistarum presbyterum qui epistolam ad eum dederat: hãc præscripta perferat: Eidemq͛ recitet quæ apud diuersos gesta sunt: vt ea audiens taceat: & veritati insidiari desinat. Epistola. clxv. Dilectissimo & honorabili &c. Quoniam nobis notam.

Augustinus episcopus catholicus Donatistis: causas propter quas catholici ab eis odio habentur refellens ac confutans: eosq͛ ad amorem charitatis & vnitatis inuitans. Demonstrans prætereaq͛ vbi in scripturis Christus agnoscitur: ibi etiam ecclesia agnoscat. Epistola. clxvi. Augustinus episcopus &c. Charitas Christi.

Augustinus Festo: vt Christianæ veritatis assertores illam constanter manifestent suadens Et Donatistas de persecutione quam pro iniquitate sua patiuntur: non solum gloriantes: verum etiam honorem martyrum quærentes: cum eorum erroribus ac pertinacia cõdemnans: Significans quoq͛ homines qui in regione Hipponensi sunt: adhuc esse Donatistas: nec apud eos literas suas quicq̃ valuisse. Epistola. clxvii. Domino dilectissimo &c. Si pro errore.

Augustinus Eusebio: detestans sacrilega eorum facta qui in dissensione pacis Christianæ perseuerant: facinusq͛ cuiusdam iuuenis: matrem propriam cædẽtis: & in partem Donati se trãsferẽtis: cum magno animi dolore execrantis: & tandem petens vt de causa presbyteri ipsi⁹ Proculiani diligenter perquirat: & faciat vt tota quæstio dissensionis cum Proculiano placide pertractetur. Epistola. clxviii. Domino meritoq͛ &c. Scit deus cui.

Augustinus iterũ Eusebio: dicta illius in se negãs: & q̇d rogauerit ab eo ac etiã nũc roget cõmemorãs: ad excusationẽ p̄terea illi⁹ qui iuuenẽ matrẽ suam cędentem a cõmunione nõ phibuit rñdens: Et p additionẽ quorũdã execrabiliũ casuum crimẽ eiusdẽ exaggerãs: atq͛ vt hæc Proculiano nota faciat deprecans. Epistola. clxix. Domino eximio &c. Non ego recusanti.

Augustinus Seuerino: rationem cur literas illius lætus susceperit exponens: catholicamq͛ ecclesiam extollens: & partẽ Donati condemnans: De obiectione quoq͛ criminum in collegas suos confutans. Epistola. clxx. Domino multum &c. Literas fraternitatis tuæ.

Augustinus Donatistis: inuectiua eos argutione q͛ se ab vnitate toti⁹ orbis nefario schismatis sacrilegio diuiserint reprehendens: manifestisq͛ sanctarum scripturarum testimoniis conuincens. Epistola. clxxi. Vobis Donatistæ catholica.

Augustinus Crispino: illum vt ad hanc epistolam respondeat prouocans: Et q͛ de hac re nihil cum ipso aliisq͛ Donatistis nisi per literas agere velit protestans: Facta illorum præterea redarguens: & singulis illorum obiectionibus verissima dissolutione respondens. Epistola. clxxii. Quia humilitatem nostram.

Augustinus iterum Crispino: eundem q͛ in baptizandis Mappaliensibus plus hoiem: q̃ deũ timuerit reprehendens: atq͛ nõ p hominem: sed Christum cui responsurus est perterrens: & vt in ea causa ambo ipsi audiantur postulans. Epistola. clxxiii. Deum quidem timere.

Augustinus Pascentio comiti Arriano: Causã cur ad eũ scripserit reddens: & ex repetitione actorũ in placito p̄terito: ipm rephendẽs ac confutãs: fideq͛ suã clare cõfitẽs & exponens: atq͛ manu ppria subscribens: & regrẽs vt & ille hoc facere velit. Ep̄la. clxxiiii. Volueram quidem.

Auguſtinus iterum Paſcentio:dicta eius falſa eſſe :& fidem ſuam ſe dicere noluiſſe aſtruens: & ob id ne vlterius iactetq́ fidem ſuam dixerit &c.commonens.Epiſtola.clxxv.Si dicis te.

Paſcentius comes Arrianus Auguſtino:ſibi q̄ in errore permaneat mēdaciter improperās: ac conuitioſis comparationibus eum mordens:atq̄ ad reſcripta ipſius perfide reſpondēs. Epiſtola.clxxvi.Optaueram te frater.

Auguſtinus iterū Paſcentio comiti Arriano:ſuperiori epiſtolæ illius reſpondens: & vt ipſe ad argumētū ex verbis apoſtoli ſumptū rñdeat petēs. Eplā.clxxvii.Literæ tuę nec ad reddēda.

Narratio altercationis inter beatum Auguſtinum epiſcopum: & comitem Paſcentium Arrianum: habitæ in domo Anicia Hippone: regio præſente Laurentio viro clariſſimo iudice ab vtriſq̄ partibus electo.Epiſtola.clxxviii.Laurentius vir clariſſimus.

Auguſtinus Probæ & Iulianæ:de conuerſione neptis Demetriadis gratulans: exultans: atq̄ laudans q̄ Chriſto ſit deſponſata:& ad perſeuerantiam exhortans. Epiſtola.clxxix. Dominarum honore digniſſimis &c.Impleſtis gaudio.

Auguſtinus Honorato:quęſtioni illius qua ſibi conſuli petit quid in periculis occurrētibus ſit faciendum:ampliſſime reſpondens: & firma ac dilucida ſententia diffiniens:qua ratione tēpore imminentis perſecutionis epiſcopi & clerici dei miniſtri fugere poſſint:qua etiam conditione hoc ipſis nequaq̄ ſit permiſſum.Epiſtola.clxxx.Sancto fratri &c.Charitati tuæ.

Auguſtinus Italicæ:eius petitioni vt de inuiſibili deo vtrum per oculos corporeos poſſit videri ſcribat:ſatiſfaciens.Epiſtola.clxxxi.Dominę eximiæ &c.Cum petiuiſſes.

Auguſtinus Bonifacio:illum vt mores ſuos ornet pudicitia coniugalis:ornet & ſobrietas atq̄ frugalitas:admonens.Epiſtola.clxxxii.Domino ſublimi &c.Ornet mores.

Bonifacius Auguſtino:ſuperiori epiſtolæ ipſius reſpondens. Epiſtola.clxxxiii.Domino merito.&c.Tuæ ſanctitatis.

Auguſtinus iterum Bonifacio:aſtruens ſolam admonitionem ſufficere: & ei qui templum domini violare auſus fuerit poſſe condonari:ſi tempus pœnitentiæ diuinitus cōcedatur.Epiſtola.clxxxiiii.Ego quos diligo.

Auguſtinus iterum Bonifacio:ei militem tranſmarinum Africæ littus attigiſſe:& ab Italia hoſtem publicum eſſe nunciatum referens:ipſumq̄ per directionem intentionis cordis ad dominum conſolans.Epiſtola.clxxxv.Domino ſublimi &c.Africæ littus.

Bonifacius Auguſtino: præcedenti epiſtolæ illius reſpondens:&vt deum pro ſe precetur petens.Epiſtola clxxxvi.Domino ſancto &c.Scio q̄ ſit tua.

Auguſtinus iterum Bonifacio:eum vt pro commiſſis auſibus debitam agat pœnitentiam admonens:& oblationem interim atq̄ communionem ipſi interdicens.Epiſtola.clxxxvii.Dilectiſſimo & ſpectabili &c.Miror quomodo.

Bonifacius Auguſtino:admonitionibus illius ſe velle obtēperare affirmans:delictumq̄ ſuū confitens: & virum de foribus eccleſię abſtractum:illæſum ei offerens:atq̄ vt eccleſiæ introitus ſibi non negetur:oblatio quoq̄ eius non reſpuatur:humiliter depcans.Epiſtola.clxxxviii. Humilis ſaluto.Suſcepi autem tremens.

Auguſtinus iterum Bonifacio:ea quæ vidit illi cum commendatione narrās:& p Gudila fideliſſimo ipſius ſeruo veniā deprecans.Eplā.clxxxix. Domino ſublimi &c. Dum quodam.

Bonifacius Auguſtino:ſuperiori ipſius epiſtolæ reſpondens:& veniam Gudilæ condonans Epiſtola.cxc.Domino beatiſſimo &c.Furens paratoq̄.

Bonifacius iterum Auguſtino:ſignificans ei Caſtinum olim inimicum & perſecutorem ſuis ſe nunc defenſionibus commiſiſſe:& honorem de hoc diuinæ potentiæ tribuens:de puritate tamen nihilominus Caſtini adhuc dubitans: &vt Auguſtinus ab ipſo integrum de ſuis ſenſibus accipiat ſacramentum:poſtulans.Epiſtola.cxci.Domino venerabili &c.Caſtinus ille priuatus.

Auguſtinus Bonifacio:antecedenti epiſtolæ illius reſpondens:& Caſtinum ſacramento ſe p dediſſe q̄ ab omni culpa & erroribus alienus ſit afferens:Exemplis quoq̄ q̄ inimicis parcendum ſit:comprobans.Epiſtola.cxcii.Domino inſigni &c.Vir illuſtriſſimus.

Bonifacius Auguſtino:graue ſibi bellum imminere conquerens:&vt preces pro ſe domino fundat precans.Epiſtola.cxciii.Domino venerabili &c.Graue nobis.

Auguſtinus Bonifacio:præmiſſæ epiſtolæ illius reſpōdens:&vt manibus arripiat arma:& oratione aures pulſet authoris conſulēs.Epiſtola.cxciiii.Dilectiſſimo &c.Graui de.

REGESTVM EPISTOLARVM QVA SERIE SCRIPTAE SVNT.

Bonifacius Augustino: multos ex aduerſariis cecidiſſe: de ſuis autē nullos vulneratos eſſe narrans: & ꝙ oret vt talis de inimicis vltio ſæpe procedat petens. Epiſtola.cxcv. Domino venerabili &c. Manus ſuperba.

Auguſtinus Bonifacio: Lecto ſe vacare & aduentum vltimæ diei exoptare ſcribens: victoriæq; illius gaudens: & ipſum quemadmodum ſe in regimine habere debeat inſtruens. Epiſtola.cxcvi. Domino inſigni &c. Lecto me vacare.

Bonifacius Auguſtino: ſuperiori eius epiſtolæ reſpondens: & manſionem ipſius in hac vita adhuc neceſſariam eſſe ſibi confitens: vtq; & ipſe oret vt ſalus aliquantulū temporis condonetur exhortans. Epiſtola.cxcvii. Nunq̄ diuinitas.

Auguſtinus Fortunatiano: illum commonens vt fratrem eorum de quo collocuti fuerant rogare dignetur: vt ſibi ignoſcat ſi quid in ipſum durius & aſperius dictum acceperit in epiſtola ad eundem ſcripta. In qua dixit: iſtius corporis oculos nec videre deum nec eſſe viſuros. Se quoq; modo ꝙ ſcripſerit non pœnitere conteſtans: Et cauſam cur hoc dixerit dilucide & ſubtiliter explicans: ſanctorumq; doctorum authoritatibus ac diuinarum ſcripturarum teſtimoniis dicta ſua corroborans. Epiſtola.cxcviii. Commonitorium ſancto fratri.

Auguſtinus Editiæ: vehementer ſe doluiſſe narrans: ꝙ ipſa ſic cū marito egerit: vt in adulterii ruinam miſerabiliter lapſus ſit: & ob hanc cauſam atq; ꝙ ſine eiuſdem mariti cōſenſu pene omnia quæ habebat: duobus monachis tanq̄ pauperibus erogando donauerit: ꝙ etiā præter illius arbitrium habitum mutauerit: acri reprehenſione increpans: & quemadmodum ſe erga eundem iam ac de cætero habere debeat: diligenter inſtruens. Epiſtola.cxcix. Dominę religioſiſſimæ &c. Lectis literis re.

Auguſtinus Aſellico: Literis illius de cauendi iudaiſmi diſceptatione reſpōdēdo: teſtimoniis Pauli apoſtoli cōprobās: Chriſtianos maxime ex gentibus venientes / iudaizare non oportere: & quæ ſit vtilitas legis pulchre declarans: erroreſq; aliquorum confutans: Tractādo præterea quæſtionem: vtrum qui Chriſtianus eſt: etiam Iudęus vel Iſraelita dicendus ſit: diffiniens: ꝙ ſi hoc eſſe non carne ſed ſpiritu intelligatur: non debere ipſum nomen ſibi in conſuetudine ſermonis imponere: ſed ſpiritali ītelligētia retinere. Epiſtola.cc. Domino beatiſſimo &c. Literas ſanctitatis tuæ.

Nectarius Auguſtino: quātum patriam diligat: & eam florere & incolumē eſſe cupiat: exponens: & Calamenſem coloniam non leui populi ſui errato prolapſam conquerens: depoſcēſq; vt ſi res defendenda ſit: innoxius defendatur: & ab innocentibus moleſtia ſeparetur. Epiſtola.cci. Domino inſigni &c. Quanta ſit charitas.

Auguſtinus Nectario: epiſtolæ illius aptiſſime & ad plenum cum multa admonitione ac reprehenſione reſpondens. Epiſtola.ccii. Domino eximio &c. Iam ſenio frigeſcentibus.

Auguſtinus Maximino: primo rationem tituli huius epiſtolæ reddens: & deinde cum dubitet: vtrum ille diaconum quendam rebaptizauerit: obſecrans vt ſibi quid geſtum ſit reſcribere dignetur: reſcribendi impedimenta repellendo: diligenterq; admonens: vt ſi non rebaptizet: libera voce hoc clamet. Quid ipſe etiam vlterius facere decreuerit exponēs. Epiſtola.cciii. Domino dilectiſſimo &c. Priuſq̄ ad rem.

Auguſtinus Donato presbytero partis Donati: illi dolorem cordis & ſollicitudinem pro ſalute eius exponens: & errorem ipſius quo æſtimat neminem ad bonum eſſe cogendum: ſcripturis ſanctis atq; exemplis confutans: Euaſiones quoq; eiuſdem & obiectiones arguere refellens: cum diligenti admonitione vt reſipiſcat & ad eccleſiæ vnitatem redeat. Epiſtola.cciiii. Donato preſbytero &c. Si poſſes videre.

Auguſtinus Aurelio Carthaginēſis eccleſiæ epiſcopo: Cauſam exponens ob quā libros de ſancta trinitate per ſe iuuenem inchoatos & poſtea relictos: iam terminare & illi mittere curauerit: petens quoq; vt hanc epiſtolam ad caput eorundem librorum iubeat anteponi. Epiſtola.ccv. Domino beatiſſimo &c. De trinitate quæ.

Auguſtinus Cyrillo hieroſolymitano epiſcopo: de magnificis admirandiſq; ſancti Hieronymi virtutibus ac præconiis: elegantiſſimo ſtilo diſſerens. Epiſtola.ccvi. Glorioſiſſimi chriſtianæ fidei athletæ.

Cyrillus Auguſtino: de miraculis beati Hieronymi presbyteri poſt mortem celebratis: accurate diſertiſſimeq; ſcribens. Epl'a.ccvii. Venerabili epiſcoporum &c. Illius ſequi veſtigia.

FINIS.

EPISTOLAE AVGVSTINI ad quos ſcribantur ſerie literaria & numero epiſtolari.

EPISTOLAE DIVERSORVM AD AVGVSTINVM.

EPISTOLAE ALIORVM AD ALIOS.

HIERONYMI AD

PAVLINI AD

Cleri ad

Cōcilii Carthaginēſi.ad

Innocentii ad

Syluani ad

FINIS.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONEN.EPISCOPI:LIBER EPISTOLARVM FELICITER INCIPIT.

Sancti Auguſtini ad Voluſianum eundem ſalutantis:& vt ipſum non pigeat ſancta
rum literarum ſtudio curam impendere:& præcipue ad linguas apoſtolorum legẽdas exhor
tantis. Epiſtola.I.

OMINO ILLVSTRI: ET MERITO PRAESTANTISSIMO
A filio Voluſiano:Auguſtinus epiſcopus.De ſalute tua: quam & in
hoc ſæculo & in Chriſto eẽ cupio: ſanctę matris tuę votis ſum for
taſſe etiam ipſe non impar. Vnde meritis tuis reddens ſalutatio-
nis obſequium:hortor vt valeo:vt literarum vere certeq; ſancta-
rum ſtudio te curam non pigeat impendere.Syncera eñ & ſolida
res eſt:nec fucatis eloquiis ambit ad animum: nec vllo linguæ te-
ctorio inane aliquid ac pẽdulum crepitat.Multum mouet: nõ ver
borum ſed rerũ auidum:& multum terret factura ſecurum.Præ-
cipue apoſtolorum linguas exhortor vt legas.Ex his eñ ad cogno
ſcendos ꝓphetas excitaberis:quorum teſtimoniis vtuntur apoſto
li.Si quid autem vel cum legis:vel cum cogitas tibi orit̃ quæſtionis:in quo diſſoluendo vide
ar neceſſarius:ſcribe vt reſcribam.Magis enim hoc forte:domino adiuuante: potero q̃ præſen
tialiter loqui tecum:non ſolum propter occupationes varias & meas & tuas : quoniam nõ cũ
mihi vacat:occurrit vt & tibi vacet : verũetiam ꝓpter eorum irruentem præſentiam:q plæ-
runq; non ſunt apti tali negocio:magiſq; linguæ certaminibus:q̃ ſcientiæ luminibus delectã
tur.Qđ autem ſcriptum habetur:ſemper vacat ad legendum:cum vacat legenti:nec onero-
ſum fit præſens:quod cum voles ſumitur:cum voles ponitur.

Voluſiani ad beatũ Auguſtinũ:petitionẽ eiꝰ exponẽtis: habitãq; ꝓxĩe cõfabulationẽ repli
cantis:Et vnum e multis quærentẽ qs ſibi ambigua & dubios ſuos ſenſus poſſit apire atq; diſ
ſoluere:Vtrum videlicet mundi dñs & rector / intemeratę virginis corpꝰ impleuerit: eadẽq;
mater decẽ menſium longa ꝑtulerit faſtidia:ac virgo pepererit & intacta ꝑmãſerit. An etiam
intra corpuſculum vagiẽtis infantiæ ille latuerit:cui parua rerum putatur vniuerſitas: cęte
raſq; humanæ conditionis paſſiones & infirmitates ꝑtulerit:introducentis.

Epiſtola.II.

B OMINO Vere ſancto ac merito venerabili patri Auguſtino epõ: Voluſia-
nus.Petis a me vir ꝓbitatis iuſtitięq; documentũ:vt aliqua ex ambiguis le
ctionis peritę diſcenda ꝓcõter.Amplector gratiam muneris imperati:neq;
libens in diſciplinas tuas offero:veteris ſententiæ auctoritatẽ ſecutus:quæ
nullã ad ꝑdiſcendã abundare credit ætatẽ.Neq; immerito ſapiens pruden-
tiæ ſtudia nullis terminis neq; fine cõcluſit:quando primordiis ſuis remo-
ta virtus nunq̃ adeo reſerat̃ adeuntibꝰ:vt omnis ꝓtinus ad agnitionem pa
teſcat. Dñe vere ſancte ac merito venerabilis pater:eſt operęprium cognoſcere habitam in
ter nos ꝓxime confabulationem.Quibuſdam amicorũ conuentibus aderamus frequentes: ꝓ
ferebantur illic ꝓ ingeniis ſtudiiſq; ſentẽtię.Erat tamen ſermonis rhetorica partitio(apud ag
noſcentẽ loquor: nam etiam iſta pauloante docuiſti)aſtruebat̃ qđ eẽt inuentio:quæ inuentio
nis acrimonia:quantus diſponendi labor:quæ tranſlationis gratia:quę iconiſmatũ pulchritu
do: & ꝓ ingenio naturaq; materiæ:appoſita etiam dicendi facultas.Alii ruſus poeticam ele-
uabant fauẽtes.Nec quidem eloquentiæ partem tacitam aut inhonoram reliquis:vt conueni
enter poeta dixerit:Inter victrices hederas tibi ſerpere lauros.Dicebatur ergo quantus iconię Vir.in buc.
eſſet ornatus:quæ metaphorarũ venuſtas:quanta in comparatione ſublimitas:iam leues eno
deſq; verſus:atq; vt ita dixerim:cęſurarum modulata variatio.Tunc ad familiarem tuã phi-
loſophiã ſermo deflectit̃:quã ipſe ariſtotelico more tanq̃ eſocraticam fouere cõſueueras.Quę
rebamus & quid egerit præceptor ex Lycio:quid academię multiplex & continuata cuncta-
tio:quid ille diſputator ex porticu:quid phyſicorum peritia:quid Epicureorum voluptas:qđ
inter omnes infinita diſputandi libido. Tũcq; magis ignorata veritas:poſtq̃ præſumptum eſt
C ꝙ poſſit agnoſci.Dum in his confabulatio noſtra remoratur:vnus e multis: & quis inquit eſt
ſapientia ad perfectum Chriſtianitatis imbutus:qui ambigua in quibus hæreo poſſit aperire

dubioſq; ſenſus meos vera:vel veriſimili firmare credulitate!Stupemus tacentes.Tũc in hęc
ſponte prorupit:Miror vtrum mundi dominus & rector:intemeratæ fœminæ corpus imple
uerit:pertulerit decem mẽſium longa illa faſtidia mater:& tamen virgo enixa ſit ſolennitate
patiendi:& poſthęc virginitas putetur intacta.His & alia ſubnectit.Intra corpuſculum vagi
entis infantiæ latet:cui parua putatur vniuerſitas:patitur puerilitatis annos:adoleſcit:iuuẽ
tute ſolidatur:Tam diu a ſedibus ſuis abeſt ille regnator:atq; ad vnum corpuſculum totius
mundi cura transfertur.Deinde in ſomnos reſoluitur:cibo alitur:omnes mortalium ſentit af
fectus:nec vllis competentibus ſignis tantæ maieſtatis indicia clareſcunt:quoniam laruałis il
la purgatio:debilium curæ:reddita vita defunctis:hæc & alia ſi cogites: deo parua ſunt. In-
teruenimus vlterius inquirenti:ſolutoq; conuentu:ad potioris peritiæ merita diſtulimus:ne
dum incautius ſecreta temerantur:in culpam deflecteret error innocuus.Accepiſti vir toti⁹
gloriæ capax:imperitię confeſſionem:quid a partibus noſtris deſideretur agnoſcis.Intereſt fa
mæ tuæ:vt quęſita nouerimus.Vtcunq; abſq; detrimento cultus diuini in aliis ſacerdotibus
toleratur iuſtitia:at cum ad antiſtitẽ Auguſtinũ venitur:legi deeſt quicquid contigerit igno
rari.Incolumem venerationem tuam diuinitas ſumma tueatur domine vere ſancte ac meri-
to venerabilis pater.

Sancti Auguſtini ad Voluſianum:Quæſtiones in ſuperiori epiſtola introductas repeten-
tis:eiſdemq; diſerta ac ſubtili reſponſione ſatiſfaciẽtis:& illum ad firmam credulitatem dili-
genter admonentis. Epiſtola.III.

Omino illuſtri:& merito inſigni:& præſtantiſſimo filio Voluſiano:Auguſti D
nus in dño ſalutẽ.Legi literas tuas:in qbus vidi magni cuiuſdã dialogi ſpe-
cimen:laudabili breuitate cõprehẽſum.Reſpõdere igiẽ debui: nec p dilatio
ne aliquid excuſationis opponere.Accidit eñ opportune:vt ab alienis nego
ciis mihi aliquãtulũ vacaret.Quibus aũt dictandis hoc otiũ ſtatuerã impen
dere:paululũ diſtuli:nequaq̃ iuſtũ eſſe arbitratus:vt quem ad quærendum
exhortatus ipſe fuerã:differẽt q̃rentẽ.Quis aũt noſtrũ : q Chriſti(vt poſſu-
mus)gratiã miniſtramus:cũ tua verba legerit:ita te velit doctrina inſtrui Chriſtiana:vt tibi
tãtũ ſufficiat ad ſalutẽ:nõ huius vitæ-quã vaporis eſſe ſimillimã:tãtillũ apparẽtis & ilico va-
neſcentis atq; pereuntis:ſermo diuinus admonere curauit:ſed illã ſalutẽ pp̃ter quã adipiſcẽ-
dã:& in ęternũ obtinendã Chriſtiani ſumus!Parũ eſt ergo nobis ſic te inſtrui:vt tibi ſit liberã
do ſatis.Ingeniũ quippe & eloquiũ tuum tam excellẽs tãq; luculentũ: p̃deſſe debet etiã cæte-
ris:cõtra quorũ tarditatẽ ſeu peruerſitatẽ:conuenientiſſime defendenda eſt tantæ gratiæ diſpẽ
ſatio:quã ſupbæ animulæ nihilipendunt:quæ nimis affectant plurimum poſſe:& ad ſua vitia
ſananda vel etiam refrænanda:nihil poſſunt. Quæris igitur vtrum mundi dominus & re- B
ctor intemeratæ fœminæ corpus impleuerit:pertulerit decem menſium longa illa faſtidia ma
ter:& tamen virgo enixa ſit ſolennitate patiendi:& poſthæc virginitas inuiolata permanſe-
rit.Vtrum intra corpuſculũ vagientis infantiæ latuerit:cui parua putatur vniuerſitas:paſ-
ſus fuerit puerilitatis annos:adoleuerit:iuuentute ſolidatus ſit:tam diu a ſedibus ſuis abfue
rit regnator ille:atq; in vnum corpuſculum totius mũdi cura tranſlata ſit:deinde in ſomnos
reſolutus ſit:cibo alitus:omnes mortalium ſenſerit affectus:neq; vllis competentibus ſignis
claruerint tantæ maieſtatis indicia:quoniam laruałis illa purgatio:debilium curæ: reddita
vita defunctis:hęc & alia ſi cogites:deo parua ſunt.Hanc ſcribis in quodam conuentu amico
rũ ab vno ex multis qui aderant illatam eſſe quęſtionẽ:vos aũt interueniſſe vlterius inquiren
ti:ſolutũq; conuentũ ad potioris peritiæ merita diſtuliſſe: ne dũ incautius ſecreta temerant:
in culpam deflecteret error innocuus.Deinde ad me literarũ tuarũ dirigis intentionẽ:& poſt
hanc imperitiæ confeſſionẽ:admones vt a partibus veſtris quid deſyderetur agnoſcam. Ad-
iungis etiam famæ meæ intereſſe:vt quæſita noueritis:qđ vtcũq; abſq; detrimẽto diuini cul-
tus in aliis ſacerdotibus toleratur inſcitia:at cum ad me antiſtitem venitur: legi deeſſe quic-
quid contigerit ignorari. Primum igitur hanc de me opinionem facile præſumptam: quæ
ſo deponas:eũq; animum q̃uis erga me beniuolentiſſimũ ſoluas atq; exuas: ac de me mihi ma E
gis q̃ vlli alteri credas:ſi mihi dilectionis vicẽ rependis.Tãta eſt eñ Chriſtianarũ p̃funditas
literarum:vt in eis quotidie p̃ficerem:ſi eas ſolas ab ineunte pueritia vſq; ad decrepitam ſe-
nectutem maximo otio:ſummo ſtudio:meliore ingenio conarer addiſcere.Nõ quo ad ea quæ
neceſſaria ſunt ſaluti:tãta in eis perueniatur difficultate:ſed cum quiſq; ibi fidẽ tenuerit:ſine

qua pie recteq̧ non viuiẗ:tã multa:tamq̧ multiplicibus myſteriorũ vmbraculis opaca intelli
genda proficientibus reſtant: tantaq̧ non ſolum in verbis quibus iſta dicta ſunt: verũetiam
in rebus quæ intelligendæ ſunt latet altitudo ſapientiæ:vt annoſiſſimis/acutiſſimis/flagran
tiſſimis cupiditate diſcendi hoc cõtingat: qđ eadem ſcriptura quodã loco habet:Cũ cõſum-
G mauerit homo:tunc incipit. Sed quid hinc plura? Veniendũ potius eſt ad rem quam requi
ris:Vbi primum te ſcire volo:non hoc habere Chriſtianam doctrinam ꝙ ita ſit deus infuſus
carni qua ex virgine naſcereẗ:vt curam gubernandæ vniuerſitatis:vel deſeruerit: vel amiſe-
rit:vel ad illud corpuſculum:quaſi contractam materiam collectamq̧ trãſtulerit.Hominum
iſte ſenſus eſt:nihil niſi corpora valentium cogitare: ſiue iſta craſſiora ſicut ſunt humor atq̧
humus:ſiue ſubtiliora:ſicut aeris & lucis:ſed tamen corpora quorum nullum poteſt eſſe vbi
ꝙ totum:quoniam per innumerabiles partes aliud alibi abeat:neceſſe eſt. Et quantũcunq̧ ſit
corpus ſeu quantulũcunq̧ corpuſculum loci occupet ſpacium:eundẽq̧ locum ſic impleat:vt
innulla eius parte ſit totum:ac per hoc denſari ac rareſcere:contrahi & dilatari: in minutias
deteri:& grandeſcere in molẽ:non niſi corporum eſt.Longe aliud eſt animæ natura q̃ corpo-
ris:quanto magis dei:qui creator eſt & animæ & corporis.Non ſic deus dicitur implere mũ-
dum/velut aqua/velut aer/velut ipſa lux:vt minore ſui parte:minorem mundi impleat par-
tem:& maiore maiorem.Nouit vbiq̧ totus eſſe:& nullo contineri loco.Nouit venire non re-
H cedendo vbi erat.Nouit abire non deſerendo quo venerat.Miratur hoc mens hũana: & quia
non capit fortaſſe nec credit.Seipſam primitus migrata miretur:ſeipſam paululum ſi poteſt
attollat a corpore:& ab eis rebus quas ſolet ſentire ꝑ corpus:& videat ipſa qd ſit quæ vtiẗ cor
pore.Sed forte non poteſt:Magni quippe eſt ingenii:vt ait quidam: ſeuocare mentem a ſenſi-
bus:& cogitationem a conſuetudine abducere.Ipſos ergo corporis ſenſus:aliquanto inſueti[9]
& vigilantius perſcrutetur.Sunt certe quinq̧ partiti corporis ſenſus: q nec ſine corpore:nec
ſine anima eſſe poſſunt:quia neq̧ ſentire eſt niſi viuẽtis:qđ ab anima eſt corpori: neq̧ ſine cor
poreis inſtrumentis:& quaſi vaſis atq̧ organis videmus/audimus/cæteriſq̧ tribus vtimur
ſenſibus.Intendat hæc anima rationalis:& ſenſus corporis:non ſenſibus corporis: ſed ipſa mẽ
te atq̧ ratione conſyderet.Certe ſentire homo non poteſt niſi viuat:viuit autem in carne:an
teq̃ morte vtrũq̧ dirimatur.Quomodo igitur anima quæ ſunt extra carnẽ ſuam ſentit: quæ
non niſi in carne ſua viuit? An non ab eius carne lõgiſſime abſunt ſydera in cælo? An nõ in cę
lo videt ſolẽ? An ſentire nõ eſt videre: cũ ſit in quinq̧ ſenſibus cæteris excellentior viſus? An
& in cælo viuit:quia & in cælo ſentit:& ſenſus non poteſt eſſe vbi vita nõ eſt? An ſentit:& vbi
non viuit:quia cum in ſua tantũ carne viuat:ſentit etiam in his locis quæ præter eius carnẽ
continent ea quæ tangit aſpectu? Vides ne q̃ ſit hoc latebroſum in ſenſu tam conſpicuo qui vi
ſus dicitur? Attende & auditum:Nam & ipſe ſe foras quodammodo diffundit a carne. Vn-
de enim dicimus:Foris ſonat:niſi ibi ſentiamus vbi ſonat? Ergo & illic extra carnem noſtram
viuimus.An ſentire poſſumus:& vbi non viuimus:cum ſenſus ſine vita eſſe non poſſit? Cæ-
teri tres ſenſus:apud ſeipſos ſentiunt:q̃uis de olfactu vtrunq̧ poſſit dubitari. De guſtu autẽ
atq̧ tactu:nulla controuerſia eſt:ꝙ ea quæ guſtamus & tangimus:non alibi q̃ in carne noſtra
ſentimus.Proinde iſti tres ſenſus:ab hac conſyderatione ſemoueantur. Viſus audituſq̧ affe-
runt mirabilem quæſtionem.Aut quomodo anima ſentiat vbi nõ viuit: aut quomodo viuat
vbi non eſt.Neq̧ enim niſi in carne ſua eſt.Sentit autem etiam præter carnem ſuam.Ibi quip
pe ſentit vbi videt:quia & videre ſentire eſt.Ibi ſentit vbi audit: quia audire ſentire eſt. Aut
ergo & ibi viuit:ac per hoc etiam & ibi eſt:aut ſentit & vbi non viuit:aut viuit & vbi nõ eſt.
Hæc omnia mira ſunt:nihil horum affirmari ſine quadam velut abſurditate poteſt.Et de ſen
ſu loquimur morticino.Quid igitur eſt ipſa anima: præter corporis ſenſum: id eſt in mentẽ
I qua iſta conſyderat? Neq̧ enim ſenſu corporis:de ipſis ſenſibus corporis iudicat:Et putamus
nobis de omnipotentia dei incredibile dici aliquid:cum dicitur verbum dei ꝑ qđ omnia facta
ſunt:ſic aſſumpſiſſe corp[9] ex virgine: & ſenſib[9] apparuiſſe mortalibus:vt immortalitatẽ ſuã
non corruperit:vt æternitatem ſuam non mutauerit:vt poteſtatem ſuam nõ minuerit:vt ad
miniſtrationem mundi non deſeruerit:vt a ſinu patris:id eſt a ſecreto quo cum illo & in illo
eſt:non receſſerit? Verbum dei ſic intellige ꝑ qđ facta ſunt oĩa:nõ vt eius trãſire aliquid cogi-
tes:& ex futuro præteritũ fieri.Manet ſicuti ẽ:& vbiq̧ totũ eſt. Venit aũt cũ manifeſtaẗ:& cũ
occultaẗ abſcedit.Adeſt tñ ſiue occultũ/ſiue manifeſtũ:ſicut lux adeſt oculis & vidẽtiũ & cęcis
ſed vidẽti adeſt ꝑſenti:cæco vero abſenti.Adeſt & vox audiẽtib[9] aurib[9]:adeſt etiã ſurdis: ſed

illis patet:iſtis latet.Quid autem mirabilius q̃ id quod accidit in vocibus noſtris:verbiſq; ſo-
nantibus:in re ſcilicet raptim tranſitoria?Cum enim loquimur:nec ſecundæ quidem ſyllabæ
locus eſt niſi prima ſonare deſtiterit:& tamen ſi vnus aſſit auditor:totum audit qđ dicimus:
et ſi duo aſſint:tãtũdem ambo audiunt:qđ & ſingulis totum eſt. Et ſi audiat multitudo ſilẽs
non inter ſe particulatim cõminuunt ſonos tanq̃ cibos:ſed omne qđ ſonat & omnibus totum
eſt:& ſingulis totum.Ita ne iam non illud eſt potius incredibile:ſi verbum hominis tranſiens
qđ exhibetur auribus:verbum dei permanens non exhibetur rebus:vt queadmodum hoc ſi-
mul auditur a ſingulis etiam totum:ita illud ſimul vbiq; ſit totum? Nõ itaq; metuendũ eſt K
corpuſculum infantię:ne in illo tantas deus anguſtias paſſus eſſe videatur. Neq; enim mole
ſed virtute:magnus eſt deus: qui prudentia ſua meliorem ſenſum magis formiculis & apicu
lis dedit: q̃ aſinis & camelis: Qui ex grano minutiſſimo ſeminis tãtam ficulneæ arboris ma-
gnitudinem creat:cum ex multo maioribus ſeminibus longe minora multa naſcãtur:Qui pu
pillam tam paruam ditauit acie:qua per oculos emicante:in ictu temporis cælum prope dimi
dium luſtraret:Qui ex puncto & quaſi centro cerebri:ſenſus omẽs quinaria diſtributione dif
fudit:Qui corde membro tam exiguo vitalem motum per corporis cuncta diſpenſat. His
itaq; huiuſmodi rebus inſinuans magna de minimis:q non eſt paruus in paruis.Ipſa enĩ ma-
gnitudo virtutis eius:quæ nullas in anguſto ſentit anguſtias:vterum virginalem:non aduẽ
ticio:ſed indigena puerperio fœcũdauit.Ipſa ſibi animam rationalem:& per eandem etiã cor
pus humanum:totumq; omnino hominem in melius mutandum:nullo modo in deteri9 mu
tata coaptauit:nomen humanitatis ab eo dignanter aſſumens:diuinitatis ei largiter tribuẽs
Ipſa virtus per inuiolatæ matris virginea viſcera:membra infantis eduxit:quæ poſtea p clau
ſa oſtia:membra iuuenis introduxit.Hic ſi ratio quęritur:non erit mirabile:ſi exemplum po-
ſcitur:non erit ſingulare.Demus deum aliquid poſſe:qđ nos fateamur inueſtigare non poſſe.
In talibus rebus:tota ratio facti eſt potentia facientis. Iam illud qđ in ſomnos ſoluitur: & ci L
bo alitur:& omnes humanos ſentit affectus:hominem perſuadet hominibus: quem non con-
ſumpſit vtiq; ſed aſſumpſit.Ecce ſic factum eſt:& tamen quidam hæretici:peruerſe mirando
laudandoq; eius virtutem:naturam humanam in eo prorſus agnoſcere noluerũt:vbi eſt om-
nis gratiæ commendatio:qua ſaluos facit credentes in ſe:profundos theſauros ſapiẽtiæ & ſci
entiæ continens:& fide mentes imbuens:quas ad æternam contemplationem veritatis incõ-
mutabilis prouehat.Quid ſi omipotẽs:hominẽ vbicunq; formatũ:nõ ex materno vtero crea-
ret:ſed repentinum inferret aſpectibus?Quid ſi nullas ex paruulo in iuuentã mutaret ętates:
nullos cibos:nullos caperet ſomnos?Nõne opinionẽ cõfirmaret erroris:nec hominem verum
ſuſcepiſſe vllo modo crederetur:& dum omnia mirabiliter facit:auferet qđ miſericorditer fe
cit?Nunc vero ita inter deum & homines mediator apparuit:vt in vnitate perſonæ copulans
vtranq; naturam:& ſolita ſublimaret inſolitis:& inſolita ſolitis temperaret.Quid autem non
mirum facit deus in omnibus creaturæ motibus:niſi conſuetudine quotidiana viluiſſent?De
niq; q̃ multa vſitata calcantur:quæ conſyderata ſtupentur?Sicut ipſa vis ſeminum:quos nu
meros habet:& q̃ viuaces/q̃ efficaces/q̃ latenter potentes/q̃ in paruo magna molientes: quis
adeat animo:quis promat eloquio?Ille igitur ſibi hominem ſine ſeminẽ operatus eſt: qui in re
rum natura ſine ſeminibus operatur & ſemina.Ille in ſuo corpore numeros temporum men-
ſuraſq; ſeruauit ætatum:qui ſine vlla ſui mutabilitate mutando contexuit ordinem ſæculo-
Ioan.i. rum.Hoc enim creuit in tempore:quod cœpit ex tempore. Verbum autem in principio:per
quod facta ſunt tempora:tempus elegit quo ſuſciperet carnem; non tempori ceſſit:vt verte-
retur in carnem.Homo quippe deo acceſſit:nõ deus a ſe receſſit. Sic autem quidam reddi ſi M
bi rationem flagitant:quomodo deus homini permixtus ſit: vt vna fieret perſona Chriſti:
cum hoc ſemel fieri oportuerit:quaſi rationem ipſi reddant de re quæ quotidie fit: quomo-
do miſceatur anima corpori:vt vna perſona fiat hominis.Nam ſicut in vnitate perſonæ ani-
ma vtitur corpore vt homo ſit:ita in vnitate perſonæ deus vtitur homine:vt Chriſtus ſit. In
illa ergo perſona mixtura eſt animæ & corporis:in hac perſona mixtura eſt dei & hominis: ſi
tamen recedat auditor a conſuetudine corporum:qua ſolent duo liquores ita commiſceri:vt
neuter ſeruet integritatem ſuam:q̃q̃ & in ipſis corporibus aeri lux incorrupta miſceatur.Er
go perſona hominis:mixtura eſt animæ & corporis:perſona autem Chriſti:mixtura eſt dei &
hominis.Cum enim verbũ dei permixtũ eſt animæ habenti corpus:ſimul & aĩam ſuſcepit &
corpus.Illud quotidie fit ad procreãdos hoĩes:hoc ſemel factum eſt ad liberandos homines.Ve

rū tamen duarum rerum incorporearum cōmixtio facilius credi debuit: q̄ vnius incorporeæ
& alterius corporeæ. Nam si anima in sua natura nō fallit: incorpoream se esse comprehēdit:
multo magis incorporeum est verbum dei. ac per hoc verbi dei & animę credibilior debuit eē
permixtio: q̄ animæ & corporis. Sed hoc in nobis ipsis experimur: illud in Christo credere iu-
bemur. Si autem vtrunq; nobis pariter inexpertum credendum præciperetur: quid horum ci
tius crederemus? Quomodo non fateremur duo incorporea q̄ vnum corporeum: alterumq;
incorporeum facilius potuisse misceri: si tamen non indigne ad ista mixtionis/vel mixturę no
men admittitur propter consuetudinem corporalium rerum: longe aliter se habentium ali-
terq; notarum? Verbum igitur dei: idemq; dei filius: patri coæternus: eademq; virtus: & sapi
N entia dei: a superno fine creaturæ rationalis vsq; ad infimum finem creaturæ corporalis attin Sap.8.
gens fortiter: & disponens omnia suauiter: præsens & latens: nusq̄ conclusa/nusq̄ discissa/nus
q̄ tumida: sed sine mole vbiq; tota: longe alio modo quodam: q̄ eo quo creaturis cæteris adest
suscepit hominem: seq; & illum fecit vnum Iesum Christum: mediatorem dei & hominum:
æqualem patri secundum diuinitatē: minorem patre secundum carnem: hoc est secundū ho-
minem: incōmutabiliter immortalem secundum æqualem patri diuinitatem: eundemq; mu-
tabilē atq; mortalem secundum cognitam nobis infirmitatem. In quo Christo eo tempore: qđ
opportunissimū ipse nouerat: & ante sæcula disposuerat: venit hominibꝰ magisterium & ad-
iutorium: ad capessendam sempiternam salutem. Magisterium quidem: vt ea quæ hic ante di
cta sunt vtiliter vera: non solum a ꝓphetis sanctis: qui omnia vera dixerunt: verū etiam a phi-
losophis atq; ipsis poetis: & huiuscemodi auctoribus literarum: quos multa vera falsis miscu
isse quis ambigat? illius etiam in carne præsentata confirmaret auctoritas: ꝓpter eos qui non
possent in ipsa intima veritate cernere atq; discernere. Quæ veritas & anteq̄ hominem assu-
meret: ipsa aderat omnibus qui eius participes esse potuerunt. Maxime vero suę incarnatiōis
exemplo id salubriter persuasit: vt quoniam homines plæriq; diuinitatis auidi: p potestates cę
lestes: quas deos putarent: ritusq; varios illicitorum non sacrorum sed sacrilegiorum: ambiē-
dum sibi arbitrarentur ad deum: magis superbe q̄ pie: qua in re p angelis sanctis: eis se dæmo
nes superbæ cogitationis supponunt: scirent homines tam ꝓximum esse deum pietati homi-
num: ad quem velut longe positum p interpositas potestates ambiebant: vt hominem suscipe
re dignaret: & cum illo vniri quodāmodo: vt ei sic coaptaret homo totus: quēadmodum ani-
mæ corpus: excepta concretione mutabili: in quā non conuertit deus: & quā videmus q; ha-
beat & corpꝰ & animus. Adiutorium autē: q; sine gratia fidei quæ ab illo est: nemo potest vin
cere concupiscentias vitiosas: & siqua earum residua non vicerit: veniali remissione purgari.
Qđ ergo ad magisterium eius attinet: quis nunc extremus idiota: vel quę abiecta muliercu-
la: non credit animę immortalitatē: vitamq; post mortem futuram? Qđ apud gręcos olim pri
mus Pherecydes assyrius cum disputasset: Pythagoram Samium illius disputationis nouita Pherecydes
te ꝓmotum: ex athleta in philosophum vertit. Nunc ergo qđ Maro ait: & omnes videmus: Pythagoras
O amomū assyrium vulgo nascit. Quod autem ad adiutorium gratiæ pertinet quæ in Christo Vir.in buc.
est: ipse est omnino: quo duce siqua manent sceleris vestigia nostri irrita: perpetua soluent for
midine terras. Sed nulla inquiunt: competentibus signis claruerunt tantę maiestatis indicia
quia laruialis illa purgatio: debilium curæ: reddita vita defunctis: si & alia consyderentur:
deo parua sunt. Fatemur quidem & nos/talia quædam fecisse prophetas. Nam in his signis 3.Reg.17.
quid excellentius q̄ mortuos resurrexisse? Fecit hoc Helias: fecit hoc Helisæus. Nam de ma- 4.Reg.4.
gorum miraculis: vtrum etiam mortuos suscitauerint: illi viderint qui & Apuleium se con- Apuleius.
tra magicarum artium crimina copiosissime defendentem: conantur non accusando: sed lau
dando cōuincere. Nos legimus magos ægyptiorum artium istarum peritissimos: a Moyse fa Exo.7.& se
mulo dei fuisse superatos: cum illi quædam mira nefandis artibus agerent: ille deo supplici- quenti.
ter inuocato: machinamenta eorum cuncta subuerteret. Sed & ipse Moyses & cæteri ꝓphetę
veracissimi dominum Christum ꝓphetauerunt: & gloriam magnam ei dederunt: hunc non
tanq̄ parem sibi: nec in eadem miraculorum potentia superiorem: sed plane dominum deum
omnium: & hominem propter homines factum venturum prænuntiauerunt. Qui propter-
P ea & ipse talia facere voluit: ne esset absurdum: quæ per illos fecerat: si ipse non faceret. Sed ta
men & aliquid ꝓprium facere debuit: Nasci de virgine: a mortuis resurgere: in cælum ascen
dere. Hoc deo q paru putat: quid plus expectet ignoro. Arbitror eñ talia flagitari: qualia ge-
rens hominē facere non debuit. Nā in principio erat verbū: & verbū erat apđ deū: & deꝰ erat Ioā.1.

verbum:& omnia per ipſum facta ſunt. Num homine aſſumpto:alium mundũ facere debuit:
vt eum eſſe crederemus:per quem factus eſt mundus? Sed nec maior mundus: nec iſti æqua-
lis in hoc mundo fieri poſſet. Si autem minorem faceret infra iſtum: ſimiliter hoc quoq; parũ
putaretur. Quia ergo non oportebat vt nouum faceret mundum:noua fecit in mundo. Ho-
mo enim de virgine procreatus:& a mortuis in æternam vitam reſuſcitatus:& ſuper cęlos ex
altatus:potentius fortaſſe opus eſt q̃ mundus. Hic forte reſpondent:ſe factum hoc eſſe nõ cre
dere. Quid ergo fiet hominibus:qui minima contemnunt: maiora non credunt?

Reddita vita defunctis:ideo creditur:quia & alii fecerunt:& parum eſt deo. Caro propria
de virgine creata:& a morte in æterna vita ſuper cælos leuata: ideo non creditur: quia nemo
Salluſtius. fecit:& competit deo:ac per hoc quæ ſibi quiſq; facilia non factu ſed captu putat:æquo animo
accipit:ſupra ea veluti ficta pro falſis ducit. Noli eis eſſe ſimilis obſecro te. Diſputantur hæc
latius:& omnis quæſtionum neceſſariarum ſinus perſcrutati diſcuſſiq; panduntur: ſed intelle-
ctui fides aditum aperit:infidelitas claudit. Quem non moueat ad credendum tantus ab ini- Q
tio ipſe rerum geſtarum ordo:& ipſa connexio temporum:præteritis fidem de præſentibus
Gen.12. faciens:priora poſterioribus: & recentioribus antiqua confirmans? Eligitur vnus ex gente
Chaldęorum:pietate fideliſſima præditus:cui promiſſa diuina poſt tantam ſæculorum ſeriẽ
nouiſſimis temporibus complenda prodantur:atq; in eius ſemine omnes gentes habiturę be
nedictionem prænuntiantur. Sic vnum deum verum colens vniuerſitatis creatorem: gignit
filium ſenex:de coniuge quã ſpe pariendi penitus deſtitutam ſterilitas ætaſq; iam fecerat. Pro
pagatur ex illo numeroſiſſimus populus:multiplicatus in Aegypto:quo illam ſtirpem ex ori
entalibus partibus promiſſis effectiſq; crebreſcens:diſpoſitio diuina tranſmiſerat. Educitur
ex Aegypti ſeruitute gens valida:horrendis ſignis atq; miraculis: pulſiſq; impiis gentibus:
in terram promiſſionis perducta & conſtituta:regno etiam ſublimatur. Deinde præualeſcen-
te peccato:ſacrilegis auſibus deum verum:qui eis tanta beneficia contulerat ſæpiſſime offen-
dens:variiſq; flagellata cladibus:& proſperitatibus conſolata:vſq; ad Chriſti incarnationem
declarationemq; perducitur. Quem Chriſtum:dei verbum:dei filium:deum in carne ventu-
rum/moriturum/reſurrecturum/in cælum aſcenſurum:prępollentiſſimo ſuo nomine:in om
nibus gentibus dicatos ſibi populos habiturum:in q; illo remiſſionem peccatorum:ſalutemq;
æternam futuram eſſe credentibus:omnia gentis illius promiſſa: omnes prophetiæ/ſacerdo-
tia/ſacrificia/templum:& cuncta omnino ſacramenta ſonuerunt. Venit Chriſtus: complen-
tur in eius ortu/vita/dictis/factis/paſſionibus/morte/reſurrectione/aſcenſione: omnia pręco
nia prophetarum. Mittit ſpiritum ſanctum:implet fideles vna in domo congregatos: & hoc
ipſum promiſſum orando:atq; deſyderando expectantes. Impleti autem ſpiritu ſancto:loquũ
tur repente linguis omnium gentium: arguunt fidenter errores:prædicant ſaluberrimã ve-
ritatem:exhortantur ad pœnitentiam præteritæ culpabilis vitæ:indulgẽtiam de diuina gra
tia pollicentur:prædicationem pietatis veræq; religionis ſigna congruentia & miracula con
ſequuntur. Excitatur aduerſus eos ſæua infidelitas:tolerant prędicta:ſperant promiſſa:docẽt
præcepta:numero exigui per mundum diſſeminantur:populos facilitate mirabili conuertũt
inter inimicos augentur: perſecutionibus creſcunt:per afflictionum anguſtias vſq; in terra-
rum extrema dilatantur. Ex imperitiſſimis/ex abiectiſſimis/ex pauciſſimis illuminantur: no
bilitantur:multiplicantur præclariſſima ingenia:cultiſſima eloquia: mirabileſq; peritias acu
torum/facundorum/atq; doctorum ſubiugant Chriſto:& ad prædicandum viam pietatis ſa
lutiſq; conuertunt. Alternis aduerſitatibus & proſperitatibus rerum: patientiam & tempe-
rantiam vigilanter exercent:mundo declinante in extrema feſſiſq; rebus ætatem vltimam
proteſtante:multo fidentius:quia & hoc prædictum eſt: æternam ciuitatis cæleſtis felicita-
tem expectant. Atq; inter hæc omnia contra eccleſiam Chriſti impiarum gentium infidelitas
fremit:euincit illa patiendo:& inconcuſſam fidem inter obſiſtentium ſæuitiam profitendo:
reuelatæ veritatis quę diu promiſſis myſticis velabatur:ſacrificio ſuccedente:illa ſacrificia q
bus hoc figurabatur:templi ipſius euerſione tolluntur:reproba per infidelitatem gens ipſa iu
dæorum a ſedibus extirpata:per mundum vſquequaq; diſpergitur: vt vbiq; portet codices
ſanctos:ac ſic prophetiæ teſtimonium:qua Chriſtus & eccleſia prænuntiata eſt:ne ad tempus
a nobis fictum exiſtimaretur:ab ipſis aduerſariis proferatur: vbi etiam ipſos prædictum eſt
non fuiſſe credituros. Templa & ſimulacra dæmonum:rituſq; ſacrilegi paulatim atq; alter-
natim ſecundum prędicta pphetica ſubuertuntur:hęreſes aduerſus nomen Chriſti ſub vela-

mento tamen nominis Christi:ad exercendam doctrinam sanctæ religionis: sicut ꝓnuntiatæ
sunt pullulant.Hæc omnia sicut leguntur prædicta:ita cernũtur impleta:atq; ex his iam tot
R & tantis quæ restant expectantur implenda. Quæ tandem mens auida ęternitatis:vitæq;
præsentis breuitate permota:contra huius diuinæ auctoritatis culmen lumenq; contendat?
Quæ disputationes:quę literę quorumlibet philosophorum:quę leges quarũlibet ciuitatum
duobus præceptis:ex quibus Christus dicit totam legem ꝓphetasq; pendere:vllo modo sint
comparandę:Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo:& ex tota anima tua:& ex to- Matth.xxii.
ta mente tua:& proximum tuum tanq̄ teipsum?Hic physica:quoniam omnes omnium natu
rarum causæ in deo creatore sunt.Hic ethica:quoniam vita bona & honesta:non aliunde for
matur:q̄ cum ea quę diligenda sunt:quẽadmodum diligenda sunt:diligũtur:hoc est deus &
proximus.Hic logica:quoniam veritas lumenq; animæ rationalis nõ nisi deus est. Hic etiam
laudabilis reipublicæ salus.Neq; enim conditur & custoditur optima ciuitas: nisi fundamen
to & vinculo fidei:firmæq; concordię:cum bonum cõmune diligitur:qđ summum ac verissi
mum:deus est:atq; in illo inuicem syncerissime se diligant homines:cum propter illum se di-
ligant:cui:quo animo diligant:occultare non possunt. Modus autẽ ipse dicendi:quo sancta
S scriptura contexitur:q̄ omnibus accessibilis:q̄uis paucissimis penetrabilis?Ea quę aperta cõti
net quasi amic⁹ familiaris sine fuco ad cor loquitur indoctorum atq; doctorum.Ea vero quæ
in mysteriis occultat:nec ipso eloquio superbo erigit:quo non audeat accedere mens tardius-
cula & inerudita:quasi pauper ad diuitem:sed inuitat omnes humili sermone: quos non solũ
manifesta pascat:sed etiam secreta exerceat veritate:hoc in promptis qđ in reconditis habẽs.
Sed ne aperta fastidirentur:eadem rursus operta desyderantur:desyderata quodãmodo reno
uantur:renouata suauiter intimantur.His salubriter & praua corriguntur:& parua nutriũ
tur:& magna oblectantur ingenia.Ille huic doctrinę inimicus est animus:qui vel errando eã
T nescit esse saluberrimam:vel odit ægrotando medicinam. Vides q̄prolixam epistolam fece
rim?Si quid ergo te mouet:atq; inter nos pertractari tanti habes:non tibi faciat angustias vsi
tatarum epistolarum velut custodiendus modus:quia & optime nosti q̄ grandes eas veteres
habuerunt:cum aliquid agerent qđ explicare breuiter non valerẽt.Et si auctorum ad alias li-
teras pertinentium:mos esset alius:nostrorum nobis in hac re dignius imitanda præberetur
auctoritas.Inspice itaq; modum epistolarum apostolicarum: vel eorum etiam qui illa diuina
eloquia tractauerunt:& non pigeat te vel multa quærenda proponere:si multa te mouẽt: vel
aliquando diutius versari quod quæris:vt quantum fieri per tales quales sumus potest: non
remaneat dubitationis nubilum:quod obstet lumini veritatis.Scio enim excellentiam tuam:
quorundam perpeti obstinatissimas contradictiones:qui propterea putant:vel putari volunt
Christianam doctrinam vtilitati non conuenire reipublicæ:quia nolunt stare rempublicam
firmitate virtutum:sed impunitate vitiorum.Nõ autem sicut regi homini vel cuilibet prin
cipi ciuitatis:ita etiam deo quicquid a multis peccatur inultum est.Misericordia vero eius &
gratia prædicata hominibus per hominem Christum:impartita autem per deum: deiq; filiũ
eundem ipsum Christum:non deserit eos qui ex fide viuunt:eumq; pie colunt:siue mala hu-
ius vitæ patienter fortiterq; experiantur:siue bonis eius misericorditer:ac temperanter vtã-
tur:ęternum pro vtroq; pręmium recepturi in ciuitate superna atq; diuina: vbi iam non sit
moleste toleranda calamitas:nec laboriose fręnanda cupiditas:sed sola sine vlla difficultate:&
perfecta libertate retinenda dei & proximi charitas.Incolumem felicioremq; te misericordissi
ma dei omnipotẽtia tueatur domine illustris: & merito insignis:ac pręstantissime fili.Sanctã
& in Christo dignissime honorandam matrem:cuius pro te deus preces exaudiat: pro meri-
tis vestris:officiosissime saluto.Sanctus frater & coepiscopus meus Possidius:pręstantiam ve-
stram multum salutat.

Marcellini ad beatum Augustinum:dicta ipsius excellenter commendantis: & vice cuius
dam precantis:vt ad ea vigilantius respondere dignetur:in quibus dispensationem domini-
cæ incarnationis infamantes:nihil amplius dominum q̄ alii homines facere potuerunt:fecis-
se vel gessisse mentiantur:Quęstionemq; adiungens:Cur etiam deus:qui & veteris testamen
ti deus esse firmatur: spretis veteribus sacrificiis:delectatus sit & nouis. Q; propterea Chri-
sti pędicatio & doctrina reipublicæ moribus nulla ex parte conueniat.Q;q; per Christianos
principes multa mala reipublicę euenerint obiicientis:& ad hęc omnia responsionem postulã
tis.

Epistola.IIII.

Omino nimiūq; venerabili:& omnibus mihi officiis vnice percolendo:patri Augustino:Marcellinus. Vir illustris Volusianus beatitudinis tuæ mihi literas legit:immo me quidē cogēte pluribus legit.quę scilicet oīa q̄ a te di cunt:qa vere mirāda sunt:vsquequaq; mirat⁹ sum.Sermonis eīn diuini gratia humiliter tumēs:facile vt placeret emeruit.Hinc eīn plurimū placuit φ hois gressus aliquāto titubātes boni ꝓpositi exhortatione statuere & firmare cōtēdis.Est eīn nobis cum eodem quotidiana ꝑ viribus nřis : & ꝑ ingenii paupertate disputatio.Sanctę qdē matris eius precatione cōpulsus:cura mihi est eum frequē rius salutādi gratia cōuenire:licet vicē in hac parte reddere etiā ipse dignef. Accepta autem venerabilitatis tuæ epostola:homo qui a veri dei stabilitate:multorum (quorum in hac vrbe copia est)ꝑsuasione reuocatur:ita motus est vt si quantū ipse cōfirmat:literarum ꝓlixitatem minime formidasset:omne beatitudini tuæ qđ habere pōt:insinuasset ambiguū. Sed tn̄ satis: sicut etiam ipse probare dignaberis:culto accuratoq; sermone:& Romanæ eloquentiæ nitore perspicuo:aliqua sibi exolui impēdio postulauit. Quæ quidē quęstio vsquequaq; detrita est:& eorum super hac parte satis nota calliditas:q dispensationē dominicæ incarnationis infamār. Sed tn̄ etiam ego in hac pte:quia plurimis quicqd rescripseris ꝓfuturum esse confido:precator accesserim:vt ad ea vigilantius respondere digneris:in quibus nihil amplius dominum q̄ alii homines facere potuerunt:fecisse vel gessisse mentiunf. Apolloniū siquidem suum nobis: & Apuleium aliosq; magicæ artis homines in medium proferunt ; quorum maiora contendunt extitisse miracula. Ipse autē vir illustris superius memoratus:multa esse dixit præsentibus aliquantis:quæ huic possent iungi nō immerito quæstioni:si vt ante dixit:non ab ei⁹ partibus:epistolaris consyderata breuitas fuisset . Quæ tamen licet scribere noluerit:tacere non est passus. Dicebat eīn φ etsi sibi hodie incarnationis dominicæ ratio redderef:reddi vix ad liquidum possit:cur hic deus qui & veteris testamenti deus esse firmatur:spretis veteribus sacrificiis delectatus est nouis. Nihil enim corrigi posse asserebat: nisi qđ ante factum non recte ꝓbaref:vel qđ semel recte factum fit: immutari vllatenus nō debuisse. Recte eīn facta dicebat mutari nisi iniuste non posse:maxime quia ista vanitas inconstantiæ dominum possit arguere. Tum deinde φ eius prædicatio atq; doctrina reipublicę moribus nulla ex parte conueniat vtpote sicut a multis dicitur:cuius hoc constet præceptū:vt nulli malū ꝑ malo reddere debeamus:& percutiēti aliam prębere maxillam:& pallium dare persistenti tunicam tollere: & cū eo qui nos angariare voluerit ire debere spacio itineris duplicato.quæ omnia reipublicæ moribus asserit esse contraria. Nam quis tolli sibi ab hoste aliquid patiarur:vel Romanæ prouinciæ deprędatori non mala velit belli iure reponere? Et cætera quæ dici ad rem posse intelligit venerabilitas tua. Hæc ergo omnia:ipsi posse adiungi æstimo quæstioni:intantum vt ꝑ Christianos principes: Christianam religionem maxima ex parte seruantes:tanta (etiam si ipse de hac parte taceat)reipublicæ mala euenisse manifestū fit. Vnde beatitudo tua mecū dignetur agnoscere. Ad hęc oīa quoniā multorū manib⁹ sine dubio tradef sanctitatis tuæ desyderata responsio:plenus debet & elucubratus solutionis splendor ostēdi:maxime quia cum ista gererentur:eximius Hipponensis regionis possessor:& dñs præsens aderat:qui & sanctitatē tuā sub ironiæ adulatione laudaret:& sibi cum de his quęreret:minime satisfactum esse cōtenderet. Ego vero ad hæc oīa promissionis non immemor:sed exactor:libros confici deprecor ecclesiæ:hoc maxime tempore incredibiliter profuturos.

Apollonius
Apuleius. X

Matth.5.

Sancti Augustini ad Marcellinum:superiores quæstiones & obiectiones clara ac diserta responsione dissoluentis. Epistola. V.

Omino eximio:& merito insigni:charissimo:ac desiderantissimo filio Marcellino:Augustinus in dño salutē. Illustri viro & eloquētissimo nobisq; dilectissimo filio Volusiano:nō amplius q̄ ad illud qđ inquirendū putauit respōdēdū fuit. Ad ea vero q̄ mihi ꝑtractāda:atq; soluēda epistola tua ipse misisti:siue ab illo:siue etiam ab aliis:vel suggeranf:vel ingeranf:ad te poti⁹ ꝑ viribus nostris pertractata & soluta mitti debuerant : non sic quemadmodū agendum est de his librorum negocio:sed quemadmodum potis es epistolari adesse colloquio : vt si tibi visum fuerit:qui eorum motus quotidianis disputationibus experiris:& illis legantur hæ literæ. At si auriculis eorum minus pietate fidei præcultis:

sermo iste non sufficit:prius inter nos qd eis putas sufficere peragatur:tum demum ad illos
quod peractum fuerit perferatur.Multa eni sunt a quibus sensus eorum si adhuc abhorret &
resilit:vel vberiore vel subtiliore ratione vel certe auctoritate:cui resistere indignum putent
Z persuaderi aliquãdo forsitan possit. Ergo in epistola tua posuisti:moueri quosdã:cur hic de⁹
qui & veteris testamenti deus esse firmatur:spretis veteribus sacrificiis:delectatus sit nouis.
Nihil enim corrigi posse asserunt:nisi qd ante nõ recte factum probaretur:vel quod semel re
cte factum sit nullatenus immutari debuisse.Recte enim facta dicunt mutari nisi iniuste non
posse.Hæc verba ex literis tuis in has meas transtuli.Quibus si respondere copiose velim:tẽ
pus me citius q̃ exẽpla defecerint: quib⁹ rerum ipsa natura& opera humana certa ratione p
temporũ opportunitate mutentur:nec tamen eadẽ ratio sit mutabilis qua ista mutãtur.Vn
de pauca commemorem:vt ex his excitata quodãmodo iam p plura similia vigil currat intẽ
tio.Nonne hyemi æstas addito sensim calore succedit?Nonne diurnis:tẽpora nocturna vertũ
tur?Quoties nostræ variantur ætates?Adolescentiæ pueritia non reditura cedit: iuuentus
adolescentiæ non mansura succedit: finiens iuuẽtutẽ senectus:senectus autem morte finitur
Hæc oĩa mutantur:nec mutatur diuinæ puidentiæ ratio:qua fit vt ista mutentur.Non autẽ
opinor cum agricola æstate aliud iusserat q̃ iusserit hyeme:ratio mutetur agriculturæ.Et
cum mane surgit qui nocte quiescebat: vitæ consilium non mutauit.Aliud magister ado
lescenti q̃ puero solebat:imposuit.Doctrina igitur constans:mutato præcepto non mutat in
structionem.Nam magnus ille nostrorum tẽporum medicus Vindicianus consultus a quo Vidician⁹.
dã:dolori eius adhiberi iussit qd in tempore congruere videbatur:adhibitum sanitas conse
cuta est.Deinde post annos aliquot eadem rursus corporis causa cõmota:hoc idem ille puta
uit adhibẽdum.vertit in peius.Miratus currit ad medicum:indicat factũ.At ille vt erat acer
rimus:ita respondit;Ideo male acceptus es:quia non ego iussi:vt omnes qui audissent: parũ
q hominem nossent:non eum arte medicinali fidere:sed nescio qua illicita potentia putarẽt.
Vnde cum esset a qbus poterat stupentibus interrogatus:aperuit qd non intellexerant:vide
& licet illi ætati iam non hoc se fuisse iussurum.Tantum igitur valet ratione atq artibus non
mutatis:quid secundum eas sit pro temporum varietate mutandum.Non itaq verum est
qd dicitur:Semel recte factum nullatenus esse mutandum.Mutata quippe temporis causa:
qd recte ante factũ fuerat ita mutari vera ratio plerũq flagitat:vt cum ipsi dicant recte non
fieri si mutetur:contra veritas clamet:Recte non fieri nisi mutetur:quia vtrunq tunc erit
rectum: si erit p temporũ varietate diuersum.Quod eni in diuersitate personarum vno tẽ
pore accidere potest:vt huic liceat aliquid impune facere:quod non liceat illi:non q dissimi
lis sit res:sed is qui facit:ita ab vna eademq persona diuersis temporibus tunc oportet aliqd
fieri:tunc non oportet:non q sui dissimilis sit qui facit:sed quando facit.Hæc questio q̃ late
pateat:profecto videt quisquis pulchri aptiq distantiam sparsam quodammodo in vniuersi
tate rerum valet neq negligit intueri.Pulchrum eni p seipsum consyderatur atq laudatur:
cui turpe ac deforme contrariũ est.Aptum vero:cui ex aduerso ineptũ:quasi religatum pen
det aliunde:nec ex semetipso:sed ex eo cui connectitur iudicatur.Nimirũ etiam decẽs atq in
decens:vel hoc idem est vel pinde habetur. Age nunc:ea quæ diximus refer ad illud vnde
agitur.Aptum fuit primis temporibus sacrificium :quod præceperat deus: nunc vero non
ita est.Aliud eni præcepit quod huic tempori aptum eẽt:qui multomagis q̃ homo nouit:qd xii.de ciui
cuiq tẽpori accõmodate adhibeatur:quid quando impertiat:addat:auferat:detrahat:auge tate dei.ca.
at:minuatve:immutabilis mutabilium sicut creator ita moderator:donec vniuersi seculi pul iiii.&.v.
chritudo:cuius particulæ sunt quæ suis quibusq temporibus apta sunt:velut magnum car
men cuiusdam ineffabilis modulatoris excurrat:atq inde transeant in æternam contẽplatio
9 nem speciei quid deũ rite colunt:etiam cũ tempus est fidei.Fallunt aũt qui existimant hęc de x.de ciuita
um iubere causa suæ vtilitatis vel voluptatis.Et merito mouentur:cur deus ista mutauerit: te dei.ca.v.
quasi delectatione mutabili aliud sibi iubens offerri illo prius tẽpore: aliud isto. Non autem
ita est.Nihil eni deus iubet qd sibi psit:sed illi cui iubet.Ideo verus est domin⁹:qui seruo non
indiget:& quo seruus indiget.In ea quippe scriptura quæ vetus dicitur testamentum: & eo
tempore quo adhuc illa offerebantur sacrificia:quæ hoc tempore non offerũtur:dictum est.
Dixi domino:deus meus es tu;quoniam bonorũ meorũ non eges.Nec illorũ ergo sacrificiorũ
egebat deus:nec cuiusq̃ eget vnq̃:sed rerum diuinitus impertitarum: vel imbuendo virtu Psal.xv.
tibus animo:vel æternæ saluti adipiscendæ quædam signa sunt:quorum celebratiõe atq fun

ctione:non deo:sed nobis vtilia pietatis officia exercent.Nimis autem longũ est cõuenienter
disputare de varietate signorũ:quæ cum ad res diuinas ptinent/sacramenta appellant. Sicut
autem non ideo mutabilis deus:quia mane aliud:aliud vespere:illud hoc mense:illud alio:nõ
hoc isto anno quod illo:ita non ideo mutabilis deus quia vniuersi sæculi priore volumine ali
ud:aliud posteriore sibi iussit offerri:quo conuenienter significationes ad doctrinã religionis
saluberrimã pertinentes:p mutabilia tempora sine vlla sui mutatione disponeret.Nam vt no A
uerint homines quos hæc mouent:iam hoc fuisse in ratione diuina:ne cũ ista noua cõstitue
rent:subito priora displicuisse velut mutabili voluntate:sed hoc iam fixum & statutũ fuisse
Psal.ci. in ipsa sapientia dei:cui de maioribꝰ etiã rerũ mutationibꝰ:eadẽ scriptura dicit Mutabis ea
& mutabunt:tu aũt idẽ ipse es:insinuãdũ est eis mutationẽ istã sacramẽtorũ testamenti vete
ris & noui etiã prædictã fuisse ppheticis vocibus.Ita enĩ videbũt:si poterũt:id qd in tempore
nouũ est:non esse nouũ apud eũ q cõdidit tpa:& sine tpe habet omnia quæ suis quibusq; tempo
ribus p eorum varietate distribuit.Nam & in illo psalmo vnde cõmemoraui aliquid quo de
monstrarẽ non egere deum sacrilegiis nostris cui dicit:Dixi dño:deus meus es tu quoniã bo
Psal.xv. norũ meorũ nõ eges:paulopost legit ex psona Christi.Nõ cõgregabo cõuenticula eorũ de san
guinibus:hoc est pecorũ victimis:qbus prius cõgregabant cõuenticula Iudæorũ.Et alibi di
Psal.lix. cit.Nõ accipiam de manu tua vitulos:neq; de gregibus tuis hircos.Et alius ppheta.Ecce(in
Hiere.xxxi. quit)dies venient:dicit dominus:& confirmabo sup domũ Iacob testamentum nouũ:non si
cut testamentũ quod disposui patribus eorũ:cum eduxi eos de terra Aegypti.Et alia multa
sunt de hac re testimonia:quibus hoc deum facturum esse prædictum est:quæ commemorare
nunc longum est.Hic iam si satis constitit:quod recte alio tẽpore constitutum est:itidem recte
alio tpe posse mutari:mutantis opere non dispositione mutata quã dispositionẽ intelligibilis
ratio continet vbi sine tempore simul sunt quæ in temporibus simul fieri non possunt:quia
tẽpora non simul currunt: Quispiã fortassis expectet causas a nobis ipsius mutationis ac B
cipere:qd ipe nosti q̃ plixi sit negotii.Verũtamẽ breuiter dici potest q hominí acuto fortas
se suffecerit:aliis sacramẽtis prænuntiari Christum cũ venturus esset:aliis cũ venisset annũ
tiari oportuisse:sicut modo nos idipsum loquẽtes diuersitas rerũ cõpulit etiã verba mutare.
Siquidẽ aliud est prænuntiari:aliud annuntiari:aliud cũ venturus esset:aliud cum venisset.
Nũc deinde videamus quale sit qd in eplã tua sequit.Adiecisti enĩ eos dicere q Christi pdi C
catio atq; doctrina reipublicæ moribus nulla ex parte cõueniat:cuius hoc constet esse præce
Matthæ.v. ptũ;vt nulli malũ pro malo reddere debeamus:& pcutienti aliã pbere maxillã:& palliũ dare
ei qui tunicã auferre pstiterit:& cum eo qui nos angariare voluerit:ire debere spacio itineris
duplicato.Quæ omnia reipublicæ moribus asserunt eẽ cõtraria.Nã qs(inquiunt)tolli sibi ab
hoste aliqd patiat:vel Romanæ puinciæ depdatoribꝰ nõ mala velit belli iure reponere?Hæc
atq; huiusmodi verba obtrectantiũ:siue non obtrectando:sed quærẽdo talia loquentiũ:opero
sius fortasse refellerẽ:nisi hæ disceptationes haberent cũ viris liberaliter institutis. Vnde D
quid opus est vt diutius laboremus:ac nõ ipsos potius percontemur:quomõ poterant guber
Sallustius. nare:atq; augere rempublicam:quã ex parua & inopi:magnã opulentamq; fecerunt:qui acce
Tullius. pta iniuria ignoscere q̃ persequi malebant?Quomodo Cæsari vtiq; administratori republi
cæ mores eius extollens Cicero dicebat:q nihil obliuisci soleret nisi iniurias?Dicebat enĩ hoc
tam magnus laudator:aut tam magnus adulator.Sed si laudator:talem Cæsarem nouerat.
Si autem adulator:talem esse debere ostendebat principem ciuitatis:qualem illum fallaciter
prædicabat.Quid est autem non reddere malum pro malo:nisi abhorrere ab vlciscendi libi
dine?Quid accepta iniuria ignoscere malle q̃ persequi:& nihil nisi iniurias obliuisci?Hæc
cum in eorum leguntur auctoribus:exclamatur & plauditur:describi atq; prædicari mores
videntur:quibus dignum esset exurgere ciuitatem:quæ tot gentibus imperaret:q acce
pta iniuria ignoscere q̃ persequi malebant.Cum vero legitur præcipiente auctoritate di
uina non reddendũ malum p malo:cũ hæc tã salubris admonitio cõgregationibꝰ populorũ:
tãq̃ publicis vtriusq; sexꝰ atq; oĩm ætatũ & dignitatũ scholis de supiore loco psonat:accusat re
Romulus. ligio tãq̃ inimica reipublicæ.Quæ si vt dignũ ẽ audiret:lõge meliꝰ Romulo:Numa:Bruto:cæte
Numa. risq; illis Romanæ gẽtis pclaris viris cõstitueret:cõsecraret:firmaret:augeretq; rempublicã.
Brutus. Quid enĩ est respublica nisi res populi?Res ergo cõmunis:res vtiq; ciuitatis.Quid est aũt ci
uitas:nisi multitudo hominum:in quoddã vinculũ redacta cõcordiæ?Apd eos enĩ ita legi E

tur. Breuis multitudo diuersa atq; vaga: concordia ciuitas facta erat. Quae porro praecepta
concordię in suis templis vnq̃ illi legenda censuerunt: quandoquidẽ miseri quaerere cogeban
tur: quonam modo sine offensione cuiusq̃ eorum: discordes inter se deos suos colere possent?
Q; si imitari discordantes vellent: rupto concordiae vinculo: ciuitas laberetur: quod post
ea paulatim decoloratis corruptisq; moribus agi coepit per ciuilia bella. Quanta vero praece
pta concordiae non humanis disputationibus exquisita: sed diuina auctoritate conscripta in
Christi ecclesiis lectitentur: quis vel ab illa religione alienus: ita surdus est vt ignoret? Ad hoc
enim & illa pertinent quae malunt exagitare q̃ discere: alteram percutienti praebendam esse
maxillam: volenti auferre tunicam dandum etiam pallium: cum angariante duplicandam vi
am. Hoc quippe fit vt vincatur bono malus: immo in homine malo: vincatur bono malum: &
homo liberetur a malo: non exteriore & alieno: sed intimo ac suo: quo grauius & perniciosius
q̃ cuiusuis hostis extrinsecus immanitate vastatur. Qui ergo vincit bono malum: patien
ter amittit temporalia commoda: vt doceat q̃ pro fide atq; iustitia contemnenda sint: quae
ille nimis amando fit malus: ac sic iniuriosus ab eo ipso cui fecit iniuriam discat qualia sint ꝑ
pter quae fecit iniuriam: atq; in concordiam: qua nihil est vtilius ciuitati: poenitens acquirat:
victus non saeuientis viribus: sed beniuolentia patientis. Tunc enim recte fit: cum videtur ei
profuturum esse propter quem fit: ad operandum in eo correctionem atq; concordiam. Hoc
certe aĩo faciendũ est: etiã si alius exit⁹ cõsequat: nec corrigi velit atq; pacari: ꝑpter quem cor
F rigendum atq; pacandum: velut curandum & sanandum adhibita est ista medicina. Alioqn
si verba attenderimus: eorumq; proprietati seruiendum putauerimus: non est praebenda ma Lib.I. de ser.
xilla dextera: si sinistra fuerit percussa. Quoniam si quis te (inquit) percusserit ĩ maxillã dexterã dñi ĩ mõte
praebe illi & sinistram. Magis autẽ sinistra ꝑcutitur: q; in eam potius partem: q̃ ad dexteram ca.20.&.21.
facilior ferientis ictus est. Sed sic intelligi solet: ac si dictum esset: Si quis in te meliora fuerit ꝑ Matthae.5.
secutus: & inferiora ei praebe: ne vindictae potius q̃ patientiae studens contemnas aeterna ꝑ tẽ
poralib⁹: cũ potius temporalia ꝑ aeternis contemnenda sint: tanq̃ sinistra ꝑ dextris. Haec sem
ꝑ fuit sanctoꝝ martyrũ intentio. Vindicta enĩ vltima: iuste poscit: quando nullus iã restat cor
rectionis locus: extremo scilicet summoq; iudicio. Nunc vero cauendum est ne vindicãdi cu
piditate amittat (vt nihil aliud dicam) ipsa patientia: quae pluris est habenda q̃ omne quod
potest etiam inuito inimicus auferre. Namq; alius euangelista in eadem sententia nullã fecit Lucae.6.
dexterae mentionẽ: sed tantũ maxillã & alterã nominauit: vt aliquanto distinctius intelligere
tur in altero: ipsum alterum simpliciter eandem patiẽtiã cõmendare. Paratus itaq; debet. eẽ
homo iustus & pius patienter eorũ malitiã sustinere: quos fieri bonos quaerit: vt numerus po
tius crescat bonorũ: non vt pari malitia se quoq; numero addat maloꝝ. Deniq; ista praecepta
G magis ad praeparationem cordis quae intus est pertiere: q̃ ad opus quod in aperto fit: vt tene
atur in secreto animi patientia cũ beniuolentia: in manifesto autem id fiat: quod eis videtur
prodesse posse: quibus bene velle debemus. Hinc liquido ostenditur q; ipse dominus Iesus ex
emplum singulare patientiae: cũ ꝑcuteretur in faciem: respondit. Si male dixi exproba de ma Ioan.18.
lo: si autem bene quid me caedis? Nequaq̃ igit̃ ꝑceptũ suum si verba intueamur impleuit. Ne
q; enĩ praebuit ꝑcutienti alteram partem: sed potius prohibuit: ne qui fecerat iniuriam, auge
ret: & tamen paratus venerat: non solũ in faciem percuti: verumetiam pro his quoq; a qui
bus haec patiebatur crucifixus occidi: pro quibus ait in cruce pendens: Pater: ignosce illis Lucę.22.
quia nesciunt quid faciunt. Nec Paulus apostolus praeceptũ domini & magistri sui videt̃ im
plesse: vbi etiam ipse percussus in faciem dixit principi sacerdotum. Percutiet te deus pari Act.23.
es dealbate: sedens iudicas me secundũ legẽ: & cõtra legẽ iubes me percuti. Et cum a circun
stantibus diceret̃: Iniuriam facis principi sacerdotum: incidenter eos admonere voluit quid
dixerit: vt qui saperent intelligerent iam destruendũ esse aduentu Christi parietem dealba
tũ: hoc est hypocrisin sacerdotii Iudęoꝝ. Ait quippe. Nesciui fratres quia princeps est. Scri Exo.22.
ptũ est enĩ. Principi populi tui non maledices. Cum ꝑculdubio qui in eodẽ populo creuerat
atq; ibi lege fuerat eruditus: illũ principem sacerdotum nescire non posset: nec eos quibus ita
notus erat: vllo modo falleret quo nesciret. Sunt ergo ista praecepta patientiae semꝑ in cordis
ꝑparatione retinenda: ipsaq; beniuolentia ne reddatur malum ꝑ malo: semꝑ in voluntate cõ
H plẽda est. Agẽda sunt autẽ multa etiã: cum inuitis benigna quadã asꝑitate plectẽdis: quo
rũ potius vtilitati consulẽdum est q̃ voluntati: quod in principe ciuitatis luculentissime il
loꝝ literae laudauerunt. Nam in corripiẽdo filio q̃libet asperemunq̃ profecto amor paternus

amittitur.Fit tamen quod nolit & doleat:qui etiam inuitus videtur dolore sanandus. Ac ꝑ
hoc si terrena ista respublica pręcepta Christiana custodiat:& ipsa bella sine beniuolentia nõ
gerentur:vt ad pietatis iustitiæq; pacatã societatẽ victis facilius consulatur.Nam cui licen-
tia iniqtatis eripitur:vtiliter vincit. Quoniã nihil est infelicius felicitate peccantiũ q̃ pœna
lis nutrit impunitas:& mala volũtas velut hostis interior roborat.Sed ꝑuersa & aduersa cor
da mortaliũ:felices res humanas putant:cum tectorum splendor attendit:& labes nõ attẽdi
tur animoꝝ:Cum theatrorũ moles extruunt:& effodiuntur fundamenta virtutum:Cũ glo
riosa est effusionis insania & opa misericordiæ deridentur:Cum ex his quæ diuitibus abun-
dant:luxuriantur histriones:& necessaria vix habẽt pauperes:Cum deus qui doctrinæ suæ pu
blicis vocibus contra hoc malum publicum clamat:ab impiis populis blasphematur:& dii ta
les requirunt:in quorũ honorẽ ea ipsa theatrica corpoꝝ & animorum dedecora celebrentur.
Hæc si deus pollere ꝑmittat tunc indignat grauius.Hęc si impunita dimittat:tunc punit in
festius.Cum vero euertit subsidium vitiorum:& copiosas libidines inopes reddit: misericor
diter aduersatur.Misericorditer eñ si fieri posset etiam bella gererentur a bonis:vt licentio-
sis cupiditatibus domitis hęc vitia perderentur:quæ iusto imperio vel extirpari vel deprimi
debuerunt.Nam si Christiana disciplina omnia bella culparet:hoc potius militibus consiliũ
salutis petentibus in euangelio diceret:vt abiicerent arma:seq; militiæ omnino subtraherẽt.
Lucę.iii. Dictum est autem eis.Neminem concusseritis:nulli calumniã feceritis:sufficiat nobis stipen
dium vestrũ.Quibus proprium stipendium sufficere debere præcepit:militare vtiq; nõ pro
hibuit. Proinde qui doctrinam Christi aduersam dicũt esse reipublicæ:dent exercitum talẽ,
quales doctrina Christi esse milites iussit:dent tales ꝓuinciales:tales maritos: tales cõiuges:
tales parẽtes:tales filios:tales dominos:tales seruos:tales reges:tales iudices:tales deniq; debi
torum redditores & exactores ipsius fisci:quales esse præcepit doctrina Christiana: & aude-
ant eam dicere aduersam esse reipublicæ:immo vero dubitent eam confiteri magnã/si ei ob-
4.de ciuita tẽperet/salutem esse reipublicæ. Vt quid aũt ad illud respondeã q dicunt per quosdam i-
te dei.ca.2 peratores Christianos multa mala imperio accidisse Romano?Hæc generalis conquestio ca- I
lumniosa est.Nam si apertius certe de ꝑteritis imperatoribus aliqua cõmemorarent:possem
similia vel fortasse etiam grauiora de imperatoribus non Christianis & ego cõmemorare: vt
intelligerent vel hominũ hæc esse vitia non doctrinæ:vel non imperatoꝝ:sed alioꝝ sine quibꝰ
2.de ciuita imperatores agere nihil possunt.Ex quo enim tẽpore pessum ire cœperit Romana respublica
te dei ca.18. satis liquet:literæ loquuntur ipsorum:longe anteq̃ Christi nomen eluxisset in terris:dictum
Sallustius. est.O vrbem venalem:& maturæ perituram:si emptorem inuenerit.In libro etiam belli Cati
linæ:ante aduentum vtiq; Christi idem nobilissimus historicus eoꝝ:non tacet quando pri-
mum insueuerit exercitus populi Romani amare:potare:signa:tabulas pictas:vasa celata mi
rari:& ea priuatim & publice rapere:delubra spoliare:sacra ꝓphanaq; oĩa polluere. Quando
ergo nec hominibus nec ipsis etiã quos deos putabãt moꝝ corruptorũ & ꝑditoꝝ auaritia ra-
pacitasq; parcebat:tunc cœpit perire laudabile illud decus salusq; reipublicæ. Quos deinde
vitia pessima successus habuerint:& quanto humanarum reꝝ malo illa iniquitas ꝓsperata
Iuuenalis. sit:nunc longum est dicere.Audiant satyricũ suum garriendo vera dicentẽ:Seruabat castas
humilis fortuna latinas Quondam: nec vitiis contingi parua sinebat Tecta labor: somniq;
breues & vellere thusco Vexatæ duræq; manus:ac proximus vrbi Annibal:& stantes collina
in turre mariti.Nunc patimur longę pacis mala:sæuior armis Luxuria incubuit:victumq; vl
ciscitur orbem.Nullũ crimẽ abest:facinusq; libidinis:ex quo Paupertas Romana perit. Quid
ergo expectas:vt ego exaggerem:quanta mala importauerit successu prospero iniquitas sub
leuata:quandoquidem & ipsi qui aliquanto prudentius attenderunt:plus dolendam vide-
runt paupertatem:q̃ opulentiam perisse Romanam?In illa enim morum integritas seruabat
per hanc autem non muros vrbis:sed mentes ipsius ciuitatis dira nequitia omni hoste peior
irrupit. Gratias domino deo nostro:qui contra ista mala misit nobis adiutorium singu-
lare.Quo enim non tolleret:quem non inuolueret:in quod ꝓfundum non demergeret fluui- K
us istæ horrendæ nequitiæ generis humani:nisi crux Christi in tanta velut mole auctorita-
tis eminentius firmi usq; figeretur:cuius apprehenso robore:stabiles essemus:ne male suadẽ-
tium vel in mala impellentium:tam vasto huius mundi gurgite arrepti sorberemur?In ista
enim colluuie moꝝ pessimoꝝ:& veteris ꝑditæ disciplinæ:maxime venire ac subuenire debu
it cælestis auctoritas:quæ voluntariam paupertatem:quæ continentiã:beniuolentiam: iustitiã

atq; concordiam:veramq; pietatem ꝑsuaderet:cæterasq; vitæ luminosas validasq; virtutes:
non tantum ꝓpter istam vitam honestissime gerendam:nec tantum propter ciuitatis terre-
næ concordissimam societatem:verũetiam ꝓpter adipiscendam sempiternam salutẽ:& sem-
piternam cuiusdam populi cælestem diuinãq; rempublicam:cui nos ciues asciscit fides:spes
charitas:vt q̃diu inde peregrinamur:feramus eos si corrigere non valemus qui vitiis impu-
nitis volũt stare rempublicã:quã primi Romani constituerunt auxeruntq; virtutib⁹: etsi nõ
habentes veram pietatem erga deum verum:quæ illos etiã in æternam ciuitatem posset salu
bri regione ꝑducere:custodientes tamen quandam sui generis ꝓbitatem:quæ posset terrenæ
ciuitati constituendæ:augendæ:conseruandæq; sufficere. Deus enim sic ostendit in opulen-
tissimo & præclaro imperio Romanorum:quantum valerent ciuiles etiã sine vera religione
virtutes:vt intelligeret̃ hac addita fieri hoĩes ciues alterius ciuitatis:cuius rex veritas: cui⁹
L lex charitas:cuius modus æternitas. Quis aũt vel risu dignũ non putet:ꝙ Apollonium &
Apuleiũ cæterosq; magicarum artium peritissimos cõferre Christo vel etiã præferre conan-
tur:q̃q̃ tolerabilius ferendum sit:quando istos ei potius comparant q̃ deos suos! Multo eñ
melior(qđ fatendum est)Apollonius fuit:q̃ tot stuprorum auctor & ꝑpetrator:quem Iouem
nominant. Ista(inqunt)fabulosa sunt. Adhuc ergo laudent reipublicæ luxuriosam: licentio-
sam:planeq; sacrilegã felicitatem:quæ ista deorum probra cõfinxit:quę non solum in fabulis
audienda posuit:verumetiã in theatris spectanda ꝓposuit:vbi crimina plura essent q̃ nomi-
na:quæ ipsi dii sibi exhiberi habebant libenter:qui in suos cultores vindicare debuerunt ꝙ ea
saltem viderent patienter. Sed non ipsi(inqunt)sunt qui talium fabularum mẽdacio celebrã
tur. Qui ergo sunt isti:qui talium turpitudinum celebratiõe placant̃! Horꝫ dæmonum ꝑuer
sitatem atq; fallaciã:ꝑ quos & magicæ artes humanas mentes decipiunt:quia ꝓdidit Christi
ana doctrina:q̃ mundo vniuerso patefecit:quia angelos sanctos ab eorꝫ malignitate distinxit
quia cauendos potius & quemadmodũ cauerent̃ admonuit:reipublicæ dicit̃ inimica: quasi
non si omnino ꝑ istos esset temporalis obtinenda felicitas:quælibet potius fuerat ĩfelicitas eli
genda. Sed neq; hinc deus voluit dubitari:q primum populum vnum verum deũ colentem:
deos autẽ falsissimos contẽnentẽ:q̃diu oportuit vetus testamentũ/vbi velamentũ testamenti
noui est/obumbrari:tanta rerũ terrenarꝫ felicitate honestauit:vt quiuis intelligat: nec ipsam
esse in dæmonum potestate:sed in illius vnius:cui angeli seruiunt:quem dæmones contre-
M miscunt. Apuleius eñ/vt de illo potissimũ loquamur/q nobis afris afer est notior:nõ dico
ad regnũ:sed nec ad aliquã quidẽ iudiciariã potestatẽ reipublicæ:cum omnibus suis magicis
artibus potuit ꝑuenire:Honesto patriæ suæ loco natus:& liberaliter educatus:magnaq; præ
ditus eloquentia. An forte ista vt philosophus volũtate cõtempsit:q sacerdos ꝓuinciæ ꝓ ma-
gno fuit:vt munera ederet:veneratoresq; vestiret:& ꝓ statua sibi apud Coenses locanda:ex q̃
ciuitate habebat vxorẽ:aduersus contradictionẽ quorundã ciuium litigaret! Quod posteros
ne lateret eiusdem litis orationem scriptam memoriæ cõmendauit. Quod ergo ad istam ter
renam ꝑtinet felicitatẽ:fuit magus ille quoad potuit. Vnde apparet eum nihil amplius fuis-
se:nõ quia noluit:sed quia nõ potuit. Q̃q̃ & aduersus quosdam:qui ei magicarum artiũ cri-
men intenderant:eloquentissime se defendit. Vnde miror laudatores eius:qui eum nescio q̃
fecisse miracula illis artibus prædicant:contra eius defensionem testes esse conari. Sed vide-
rint vtrum verꝫ ipsi ꝑhibeant testimonium:& ille falsam defensionem. Illud si sapiunt atten-
dant:qui magicas artes:non vtiq; nisi ꝑ felicitate terrena vel damnabili curiositate conqui-
runt:vel ab eis innocentes:periculosa tamen eas admiratione collaudant:& videãt Dauid no
strum sine vllis talibus artibus ex pastore ouium ꝑuenisse ad regiam dignitatem. Cui⁹ & pec
cata & merita fidelis scriptura non tacuit:vt sciremus & quibus modis non offenderet̃ deus
et q̃bus modis placaret̃ offensus. Quantũ autẽ attinet ad miracula quæ humanis sensib⁹ stu-
penda monstrant̃:multum errant q ꝓphetis sanctis miraculorꝫ magnorꝫ nobilitate p̃stantib⁹
magos cõparãt:quãtomagis si eos cõparẽt Christo:quem ꝓphetę illi quib⁹ magi quilibet nul
lo modo sunt comparandi:p̃nuntiauerũt esse venturum:& secundum carnem quam suscepit
ex virgine: & secundum diuinitatem qua nunc nunq̃ separatura patre! Video me fecisse ꝓ-
lixissimã epistolam:nec tñ de Christo dixisse oĩa:quæ vel eis qui tardiore ingenio diuĩa nõ
valent assequi:vel eis qui licet acute moueant̃ cõtentiosum tamẽ studium & p̃occupatio diu
turni erroris:ab intelligendo impedit:sufficere vtcunq; possint. Veruntamen agnosce: qđ
eos contra moueat:atq; rescribe:vt vel epistolis vel libris:si adiuuerit deus:ad omnia respon

dere curemus. Sis in domino felix: gratia & misericordia eius: domine eximie & merito insignis: charissime ac desyderantissime fili.

Sancti Augustini ad Italicā viduam sup morte eius mariti consolantis: Ac de interiori visione qua deus videri possit eleganter differentis. Epistola. VI.

Ominę eximię & merito praestantissimę atq; Christi charitate honorandae filiae Italicae: Augustinus episcopus in dño salutē. Nō solū literis tuis: verū etiā ipso referente q protulit: cōperi multū te flagitare literas meas: credentē q ex eis consolationē habere plurimā possis. Tu itaq; videris qd exinde capias: ego tamē eas negare vel differre nō debui. Consolet aūt te fides & spes tua: & ipsa charitas q diffundit in cordibus pioꝝ p spiritū sanctū: cui⁹ nunc aliqd p pignore accepim⁹: vt ipsā plenitudinē desyderare noverimus. Non N

eīm te desolatā putare debes: cū in interiore hoīe habeas psentē Christū per fidē in corde tuo

1. Thessal. 4 Aut sic te cōtristari oportet quēadmodū gētes q spē non habēt: cū veracissima pmissione speremus nos in hac vita: vnde migraturi quosdā nostros migrantes nō amisimus: sed pmisimus ad eam vitam esse venturos: vbi nobis erunt quanto notiores: tanto vtiq; chariores: & sine timore vllius discessionis amabiles. Hic aūt & coniūx tuus: cui⁹ abscessu vidua diceris: tibi notissimus erit: q quis & hic tibi notus esset; sibi tū notior erat q tibi. Et vnde hoc: cum tu eius

1. Corin. ii. corporalē faciē videres: quā ipse vtiq; non videbat: nisi quia notitia nostri certior intus est:

1. Corin. iiii. vbi nemo scit quae sunt hominis: nisi spiritus hoīs qui in ipso est? Sed cum venerit dñs & illuminauerit abscondita tenebraꝝ: & manifestauerit cogitationes cordis: tunc nihil latebit pximū in pximo: nec erit qđ suis quisq; aperiat: abscondat alienis: vbi nullus erit alienus. Lux vero ipsa qua illuminabunt haec oīa quae modo in cordibus recondunt: qualis aut quanta sit

1. Ioan. i. quae lingua pferat? quis saltē infirma mēte contingat? Profecto lux illa deus ipse est: quoniam deus lux est: & tenebrae in eo non sunt vllae: sed lux mentiū purgataꝝ: non istoꝝ corporis oculoꝝ. Erit ergo tunc mēs idonea: quae illā lucē videat: qđ nunc vidēdū non est. Hoc autē oculus videre corporis neq; nūc pōt: neq; tūc poterit. Oē quippe qđ oculis corporis cōspici potest: in loco aliquo sit necesse est: nec vbiq; sit totū: sed minore sui parte minorē locū occupet et maiore maiorē. Non ita est deus inuisibilis: & incorruptibilis: qui solus habet immortalita O

1. Timot. vi. tē: & lucē habitat inaccessibilē: quem nemo hominū vidit nec videre potest. Per hoc eīm videri ab homine non potest: per qđ videt homo corpore corpora. Nā et si mentib⁹ pioꝝ esset inac

Psal. xxx. ii. cessibilis: non diceretur: Accedite ad eum & illuminamini: Et si mentibus pioꝝ esset inuisi-

1. Ioānis. iii. bilis: non diceretur: Videbimus eum sicuti est. Nam perspice totā ipsam in epistola Ioannis sententiā. Dilectissimi inquit: filii dei sumus: & nondū apparuit qđ erimus. Scimus quoniam cum apparuerit similes ei erimus: quoniam videbimus eum sicuti est. Intantum ergo videbimus: inquantum similes ei erim⁹: quia & nunc intantū non videmus: inquātū dissimiles sumus. Inde igitur videbimus: vnde similes erimus. Quis autem demētissimus dixerit: corpore nos vel esse: vel futuros esse similes deo? In interiore igit homine ista similitudo est: qui re-

Col. iii. nouatur in agnitionem dei: secundū imaginē eius qui creauit illū. Et tanto efficimur simílio-

ii. Cori. iiii. res illi: quanto magis in eius cognitione & charitate proficimus: quia et si exterior homo noster corrumpitur: sed interior renouatur de die in diē: Ita sane vt in hac vita quantuscūq; pfectus sit: longe absit ab illa pfectione similitudinis: quae idonea erit ad vidēdū deū: sicut dicit apostolus: facie ad faciem. In qb⁹ verbis certe: si corporalē faciē voluerimus accipere: consequens erit: vt etiā deus talē habeat faciē: & sit aliqđ interuallū inter nostrā & ipsius cū eū videbimus facie ad faciē. Et si interuallū: vtiq; finis & mēbroꝝ habit⁹ terminat⁹ & caetera absurda dictuq; et cogitatu impia: quibus animalis homo non pcipiens ea quae sunt spiritus dei: fallacissimis vanitatibus ludit. Dicunt eīm quidā eoꝝ q talia garriunt: quātū ad me potuit peruenire: nos deū videre nunc mēte: tunc corpore: ita vt etiam impios eū pati mō asseuerent esse visuros. Vide quantū in peius pficiūt: cū sine limite timoris vel pudoris: hac atq; illac vagabunda fertur impunita loquacitas. Antea dicebant carni suae tantum hoc pstitisse Christū: vt corporeis oculis videret deum. Deinde addiderunt etiam oēs sanctos receptis in resurrectione corporibus: eodem modo deum esse visuros: Nunc iam istam possibilitatem etiā impiis donauerunt. Donent sane quantum volunt & quibus volunt. Nam quis audeat contra- P

Matthae. v. dicere hominibus de suo donantibus? Qui enim loquit mendaciū: de suo loquitur. Tu autem

Ioan. viii. cum his qui sanam doctrinam tenent: nihil istorū audeas vsurpare de tuo: Sed cū legis: Beati

mundo corde:quoniam ipsi deum videbunt:intellige impios non visuros.Neq; enim beati &
mundo corde sunt impii.Item cum legis: Videmus nunc per speculum in ænigmate: tūc au i.Cori.xiii.
tem facie ad faciem:intellige inde nos tūc visuros facie ad faciem:vnde videmus nūc p specu
Q lum in ænigmate.Hoc aūt vtrunq; interioris hominis munus est:siue cum in ista peregrina
tione adhuc per fidem ambulatur:in qua vtiē speculo & ænigmate:siue in illa patria cum p
speciem contemplabitur .Pro qua visione positum est:Facie ad faciem.Audiat cato carna-
libus ebria cogitationibus:Spiritus est deus:& ideo qui adorant deum in spiritu & veritate Ioan.iiii.
oportet adorare .Si adorare : quantomagis videre! Quis enim audeat affirmare dei sub
stantiam corporaliter videri:cum eam noluerit corporaliter adorari!Sed argute sibi viden-
tur dicere:& quasi interrogando premere.Potuit Christus carni suæ præstare:vt oculis cor
poreis videret patrem:an non potuit! Vt si non potuisse responderimus:omipotentię dei nos
derogasse pclament.Si autem potuisse concesserimus:argumentationē suam ex nostra respō
sione concludant.Quanto iam tolerabilius desipiunt:qui carnem asserunt conuersum iri in
substātiam dei:& hanc futuram esse qđ deus est:vt sic eam saltem videndo deo faciant idoneā
non tāta diuersitate dissimilem!Quam vanitatem credo istos abigere a fide sua fortasse & ab
auribus.Et tamen si interrogatione de hoc similiter vrgeantur:possit ne deus hoc:an non ef-
ficere possit:vtrūeius potestati detrahēt si nō posse responderint:an hoc futurū fatebuntur:si
posse concesserint!Quomodo ergo exierint de hoc laqueo alieno:sic exeāt de suo.Deinde cur
solis oculis corporeis Christi:hoc donum attributum esse contendunt:nū etiam cæteris sen-
sibus!Sonus ergo erit deus:vt possit eius etiam auribus percipi!Et halitus erit:vt sentiri pos
sit eius olfactu!Et liquor aliquis erit vt possit & bibi!Et moles erit vt possit & tāgi:Non ing-
unt.Quid ergo!An illud potest deus:& hoc non potest!Si non posse dixerint : cur derogant
omnipotentiæ dei!Si posse & nolle responderint:cur solis oculis fauent:inuident autem cęte
ris sensibus corporis Christi!An quousq; volunt desipiunt!Quanto nos melius:qui non eo-
rum insipientiæ terminos figimus:sed vt desipiant prorsus nolumus!Multa pferri possunt:
ad istam dementiam refutandam.Sed si aliquando irruerint auribus tuis:hæc interim eis le
ge:& quid respondeant:non pigeat te scribere vt potes.Ad hoc enim fide corda nostra mundā-
tur:quia nobis fidei merces visio dei promittitur.Quę per corporis oculos erit:frustra ad eā
percipiendam sanctorum animus exercetur:immo vero tam puerse sentiens animus non in
se exercetur:sed totus in carne est.Vbi enim tenacius habitabit & fixius:nisi vnde se deum vi
surum esse præsumit!Quod certe quantum malum sit:intelligentiæ potius dimitto tuæ : q̄
longo sermone moliar explicare.In protectione domini semp habitet cor tuū domina eximia
et merito præstantissima atq; Christi charitate honoranda filia.Honorabiles tecum nobisq;
in domino dilectissimos filios tuos debito meritis nostris officio resaluta.

Sancti Augustini ad Marcellinū hāc quæstionē soluentis:Qūo cōuersa in sanguinem tota
aqua in terra Aegypti:magi Pharaonis inuenerint aquam vnde simile facerent:Notātis præ
terea aliam q̄stionē ex suis libris sibi propositam:& probantis nō solū ab aliis:sed & a seipso re
prehendi debere si qd incautius vel indoctius ab eo positū sit:Humiliter quoq; cōfitētis se ta
lem existimari non debere vt nusq̄ in scriptis suis errauerit:Ac deinde a se polita exponentis
et ita reprehensores suos compescentis.

Epistola.VII.

R DOmino eximio:& merito insigni:multumq; charissimo filio Marcellino:Au
gustinus in domino salutem.Epistolam tuam quam per sanctum fratrem &
coepiscopum meum Bonifacium accepi:quæsiui vt rescriberem nec inueni.
Recolui tamen te in ea quæsisse:quomodo inuenerint magi Pharaonis:con
uersa in sanguinem tota aqua Aegypti:vnde simile aliquid facerent . Quæ
duobus modis solui quæstio solet:Siue cum marina aqua potuerit offerri:
siue(qđ est credibilius)quia in ea regione:in qua erant filii Israel:istæ plagę
nō fiebant.Hoc enim quibusdam scripturæ illius locis aptissime expssum /admonet/etiā vbi nō Li.iii.de li
dictum est /quid intelligi debeat.Illæ autē literę tuę quas presbyter Vrbanus attulit: habent bero arbi-
quæstionem mihi propositā ex libris nō diuinis sed meis:quos scripsi de libero arbitrio.In ta trio.
libus autē quæstionib9 non multum laboro:quia et si defendi sentētia mea liqda ratione non iii.de trini-
potest:mea est:non eius auctoris cuius sensum improbare fas non est:etiā cū in eo non intelli tate i proœ
go hoc vnde sentitur quod improbandum est.Ego proinde fateor me ex eorum numero esse mio.

conati:qui proficiendo scribunt:& scribendo ꝓficiunt. Vnde si aliquid vel incautius vel in-
doctius a me positum est:qđ non solum ab aliis qui videre id possunt/merito reprehendatur
verumetiam a meipso:quia & ego saltem postea videre debeo si ꝓficio:nec mirandum est nec
dolendum:sed potius ignoscendum atq; gratulandum:non quia erratum est:sed quia impro
ii.de trinitate i pœmio batum. Nam nimis peruerse seipsum amat:qui & alios vult errare:vt error suus lateat. Quã
to enim melius & vtilius:vbi ipse errauit:alii non errent: quorum admonitu errore careat.
Quod si noluerit:saltem comites erroris non habeat. Si enim mihi deus quod volo præstite-
i.retrac.in ꝑfatione. rit:vt omnium librorum meorum quæcunq; mihi rectissime displicent:opere aliquo ad hoc ip-
sum instituto colligam atq; demonstrem:tunc videbunt omnes homines q̃ non sim acceptor
personæ meæ. Vos autem qui me multũ diligitis:si talem me asseritis aduersus eos:quo-
rum malitia vel imperitia vel intelligentia reꝑhendor:vt me nusq̃ scriptorum meorum er-
rasse dicatis:frustra laboratis:non bonam causam suscepistis:facile in ea meipso iudice supera
mini:Quoniam non mihi placet:cum a charissimis meis talis esse existimor qualis non sum.
Profecto enim non me:sed ꝑ me alium sub meo nomine diligunt:si non qđ sum:sed qđ non sũ
diligunt. Nam inquantũ me nouerunt:vel de me verum credunt:ego ab eis diligor: inquãtũ
autem mihi tribuunt qđ in me non cognoscunt:alium talem qualem me putant pro me dili-
Tullius. gunt. Nec Romani maximus auctor Tullius eloquii:nullũ vnq̃ verbum inquit qđ reuoca-
re vellet emisit. Quæ quidem laus q̃uis ꝑclarissima videatur:tamen credibilior est de nimiũ S
fatuo:q̃ de sapiente perfecto. Nam & illi quos vulgo moriones vocant: quantomagis a sensu
cõmuni dissonant:magisq; absurdi & insulsi sunt:tanto magis nullum verbũ emittunt:qđ re
uocare velint:quia dicti mali vel stulti vel incõmodi pœnitere:vtiq; cordatorum est. Sed si ĩ bo-
nam partem accipiatur:vt quẽpiam talem fuisse credamus:qui cum sapienter om̃ia loqueretur
nullum vnq̃ verbum qđ reuocare vellet emisit:hoc potius de hominibus dei:qui spiritu san-
cto acti locuti sunt:q̃ de illo quẽ sic Cicero laudat:saluberrima pietate credendum est. Ab hac
ego excellentia tam longe absum:vt si nullũ verbũ qđ reuocare vellem protulero:fatuo sim q̃
sapienti similior. Illi[9] quippe scripta sũma sũt auctoritate dignissima:q nullũ verbũ nõ qđ reuoca
re vellet:sed qđ reuocare deberet emisit. Hoc qsqs nõdũ est affecut[9]:secũdas habeat ptes mo-
destiæ:quia primas non potuit habere sapientiæ:quia non valuit om̃ia non pœnitenda diligẽ
ter dixisse:pœniteat quæ cognouerit dicenda non fuisse. Cum ergo non sicut quidam charis-
simi mei putant:nulla vel pauca:sed potius plura fortasse q̃ etiam maledici opinantur verba di
Horatius. xerim quæ mallẽ reuocare si possem:non mihi Tulliana illa blanditur sententia:qua dictũ est
nullum vnq̃ verbũ qđ reuocare vellet emisit:sed angit me plane Horatiana sententia: Nescit
vox missa reuerti. Hinc est ꝙ periculosissimarũ quæstionũ libros:de Genesi scilicet:& de tri-
nitate diutius teneo q̃ vultis & fertis:vt si non potuerint nisi habere aliqua quæ merito reꝑ-
hendantur:saltem pauciora sint q̃ esse possent:si præcipiti festinatione inconsultius ederentur.
Vos enim vt vestræ indicant literæ(nam hoc mihi etiam sanctus frater & coepiscop[9] me
us scripsit Florentius)ideo vt edantur vrgetis:quo possint a me dum in hac carne viuo de-
fendi:cum vel ab inimicis mordentibus:vel etiam ab amicis parum intelligentibus: fortasse
in quibusdam cœperint accusari. Quod vtiq; ꝓpterea dicitis:quia non putatis esse in eis ali
quid qđ vera possit ratione culpari. Alioquin non me ad eorum editionẽ:sed ad diligentiorẽ
emendationẽ potius hortaremini. Ego autem iudices veros:& veritate seueros magis intue-
or:inter quos & meipsum primitus constituere volo:vt ad illos ea tantũ reꝑhendenda pue-
Lib.iii.de libero arbitrio. niant:quæ a me q̃uis sedulo ꝑscrutante:minime videri potuerunt. Quæ cũ ita sint:hoc ta
men quod in tertio libro de libero arbitrio:cum de substantia rationali agerem:sic a me posi- T
tũ est:vt dicerẽ:In corporibus autem inferioribus aĩa post peccatũ ordinata regit corpus suũ
nõ om̃i modo pro arbitrio: sed sicut leges vniuersitatis sinunt:diligenter aduertant qui pu-
tant me aliquid de anima humana velut certũ statuisse atq; fixisse: ꝙ vel ex parentibus per
propaginẽ veniat:vel in actibus vitæ superioris atq; cælestis peccauerit:vt corruptibili car-
ne mereretur includi:& videãt sic a me verba fuisse perpensa:vt retento eo qđ certũ habeo:post
peccatũ primi hominis/natos esse atq; nasci cæteros hoĩes in carne peccati: cui sanandæ ve-
nit in domino similitudo carnis peccati:ita om̃ia sonarent:vt nulli ꝑiudicarent opinioni qua
tuor illarum:quas postea digessi atq; distinxi:non confirmans aliquam:sed interim qđ agebam
sequestrata illarũ discussione determinans:vt quæcunq; illarum vera esset:deus sine dubio lau-
daretur. Siue eñ ex illa vna om̃es animæ propagentur:siue singillatim in singulis fiant:siue ex-

tra createͅ mittantur:ſiue in corpora ſponte mergantur: ꝓculdubio creatura iſta rationalis:
id eſt humanæ animæ natura:in corporibus inferioribus:hoc eſt terrenis: poſt peccatum or-
dinata regit corpus ſuum: nõ omni modo pro arbitrio:interim ꝙ cõſtat peccatum primi ho
minis.Non enim dictum eſt:poſt peccatum ſuum:aut poſtea q̃ peccauit: ſed dictum eſt : poſt
peccatum:vt qđ liber poſtea ſi fieri poſſet:diſcuſſa ratio declararet:ſiue peccatum ei9 : ſiue pec
catum parentis carnis eius: recte dictum intelligeretur qđ dictum eſt.Poſt peccatum in infe- Gal.5.
rioribus corporibus ordinata regit corpus ſuum:non omnimodo pro ſuo arbitrio: quia & ca 2.Cor.5.
ro cõcupiſcit aduerſus ſpiritum:& ingemiſcimus grauati:& corpus qđ corrumpitur aggra Sap.9.
uat animam.Et quis omnia enarret carnalis infirmitatis incommoda!Quæ vtiq; non erunt: 1.Cor.15.
cũ corruptibile hoc induerit incorruptionem: vt abſorbeatur mortale a vita. Tunc itaq; ſpi-
ritale corpus reget omni modo ꝓ libero arbitrio:nũc vero non omni modo:ſed ſicut leges vni
uerſitatis ſinunt:per quas conſtitutum eſt vt corpora orta occidant:& aucta ſeneſcant.Nam
illius primi hominis anima:ante peccatum etiam ſi nondum ſpiritale corpus ſed animale:ta
mẽ pro arbitrio regebat. Poſt peccatum autem:id eſt poſtea q̃ peccatum in illa carne commiſ
ſum eſt:ex qua deinceps propagaretur caro peccati:anima rationalis ſic eſt in inferioribus cor
V poribus ordinata:vt non omni modo pro arbitrio regat corpus ſuũ. Q; ſi nõdum acquieſcũt
in paruulis:qui nulla adhuc peccata propria cõmiſerunt:iam tamen eſſe carnem peccati:quia
& huic ſanãdę cũ baptizanť neceſſaria eſt medicina:ſimilitudo illa carnis peccati : nec ſic iſtis
verbis noſtris habent qđ ſuccenſeant.Conſtat quippe niſi fallor:eandem carnem etiam ſi non
vitio ſed natura infirma eſt:tamen poſt peccatum cœpiſſe naſci:quia neq; ita creatus eſt Adã
neq; aliquem genuit ante peccatum. Quærãt ergo alia quæ recte reprehendant:non ſolum
in aliis feſtinãtius editis : verũetiam in his ipſis libris meis de libero arbitrio. Neq; enim eos
inuenturos nego vnde mihi beneficium conferant:quoniam ſi illi (ꝙ iam in multorum ma-
nus exierunt)corrigi non poſſunt:ego certe quoniam viuo adhuc poſſum. Hęc autem verba
tam caute a me poſita:vt nulli de animæ exortu:quatuor illarum opinioni rationi ve pręſcri-
berem: hi tantum reprehendant:qui reprehendendam putãt eandem ipſam de re tam obſcu
ra cunctationem meam. Cõtra quos me non defendo ꝙ recte faciam in hac quæſtione cuncta
ri:cum omnino nõ dubitẽ & immortalẽ eẽ animã:nõ ita vt deus qui ſolus habet immortalita 2.Timot.6.
tẽ:ſed modo quodam ſui generis:& eam eſſe creaturam non ſubſtantiam creatoris: et ſi quid
X aliud de natura eius certiſſimum teneo.Sed quia hoc me facere compellit de animę exortu ca
liginoſiſſimæ quæſtionis obſcuritas:manum potius porrigant cõfitenti:& quicquid illud eſt
noſſe cupienti:& doceant ſi poſſunt:vel oſtendant ſi quid de hac re vel certa ratione didice-
runt:vel apertiſſimo diuino elogo crediderunt.Si eñ ratio cõtra diuinarũ ſcripturarum aucto
ritatem redditur:q̃libet acuta ſit:fallit veri ſimilitudine: nam vera eſſe non poteſt. Rur-
ſus ſi manifeſtiſſimæ certęq; rõni velut ſcripturarũ ſanctarũ obiiciť auctoritas:non intelligit
qui hoc facit:& nõ ſcripturarũ illarũ ſenſum ad quem penetrare non potuit:ſed ſuum potius
obiicit veritati.Nec qđ in eis ſed qđ in ſeipſo velut ꝑ eis inuenit opponit.Exempli gratia:di-
ligenter attẽde quid dicam.Scriptum eſt ꝓpe finem libri qui vocatur Eccleſiaſtes: cum de ſo
lutione hominis:quę fit ꝑ mortem iſtã:qua dirimitur aĩa a corpore:ſcriptura loquereť:Et cõ Eccle.12.
uertatur puluis in terram ſicut fuit:& ſpiritus reuertať ad deũ qui dedit eũ.Sententia huius 1.Retrac.1.
auctoritatis ꝓculdubio certa eſt:nec quenq̃ decipit falſitate: ſed ſi quiſpiam voluerit eam ſic
interp̃tari:vt inde animarum propaginem:ꝙ ex illa vna quã deus primo homini dedit:oẽs
ceteræ veniant:conetur aſtruere:videť illi ſuffragari qđ ibi de carne dictum eſt pulueris no-
mine.Nam vtiq; puluis & ſpiritus nihil aliud hoc loco q̃ anima & caro intelligitur:vt eo mo
do affirmet aĩam reuerti ad deum ꝙ ſit de traduce illius aĩæ quã primo homini dedit deus:
quẽadmodũ conuertitur caro in terrã cum ſit etiã ipſa de traduce illius carnis quę in primo
homine de terra facta eſt:ac ſi contendat ex hoc ꝙ de carne notiſſimum eſt debere nos crede-
re illud qđ de aĩa occultũ eſt.De traduce quippe carnis non ambigitur:ſed de animę ambigiť
Vtrũq; aũt ita poſitum eſt in hoc teſtimonio:velut ſingula ſingulis parili ratione reddantur
Caro ſcilicet cõuertať in terrã ſicut fuit. Inde eñ ſumpta eſt qñ factus eſt prim9 homo.Et ſpi
ritus reuertať ad deũ q dedit eũ:qñ inſufflauit in faciẽ hoĩs quẽ finxerat flatum vitę:& factus Geñ.2.
eſt homo in aĩam viuã:vt deinceps ex vtraq; re vtriuſq; rei ꝓpago decurreret. Verũtamen ſi
illud eſt verũ ꝙ aĩas nõ ex illa vna ꝓpagatas:ſed alibi creatas ſingulis ſingulas deus dat : etiã
huic ſententiæ cõgruit qđ dictũ eſt:Spiritus reuertať ad deum qui dedit eum.Solę ergo relią

quæ duæ opiniones videntur excludi:quia si fierēt in singulis hominibus animæ propriæ eē
creantur:non putaretur dici debuisse:Spiritus reuertatur ad deū qui dedit eum: sed ad deū
qui fecit eum. Dedit eñ veluti sic sonat quasi iam extra fuerit qđ dari posset. Deinde quod Y
dictum est:Reuertatur ad deū:vrgent verba & premūt dicētes. Quomodo reuertet vbi nun
q̄ antea fuerit?Potius eñ dici debuisse asserūt:& ad deū vel ꝑgat:vel vadat ad deum: q̄ reuer
tatur ad deum:si nunq̄ illic antea spiritus iste fuisse credēdus est.Itē quomodo animę sponte
labantur in corpus:cū scriptum sit:Dedit eum:non tam in promptu est explicare.ac ꝑ hoc vt
dixi duę istę opiniones sub verbis huius testimonii laborant. Vna qua putantur singulæ quę
ꝙ animæ in singulis suis corporibus fieri singulæ: alia qua putant in corpora sponte demer
gi.Duabus aūt illis siue de traduce illius vnius veniant:siue antea iam creatę & apud deum
constitutę:singulis corporibus dentur:sine labore verba ista coaptant. Et tñ si assertores eius
sententiæ:qua credunt animæ in suis singulis corporibus fieri:affirment ita esse dictū de spi
ritu:qui ꝓ anima positus est:deꝰ dedit eū:quēadmodū recte dicitur dedisse nobis oculos: vel
aures/vel manus:vel quodlibet aliud:quæ mēbra vtiq; non extra iam fecerat & alicubi repo
sita habebat:quæ cum opus esset daret: hoc est adderet & adiūgeret:sed illic ea fecit in corpo
re cui dedisse illa dicit:quid ei respondeat non video:nisi forte alia vel alia testimonia proferā
tur:vel certa ratio vnde ista opinio refellatur.Itemq; illi qui putant animas in corpora spōte
defluere:sic accipiunt dictum:Dedit deus eum:quomodo dictū est. Tradidit illos deus in cō
cupiscentiam cordis eorū.Proinde vnum verbum relinquit qđ dictum est:Reuertatur ad de
um:ꝓ peccato accipi possit reuerti:vbi ante nō fuit:si aię in suis quæq; corporibus fiunt:quo
solo verbo vna illarum quatuor angustatur opinio.Sed neq; ꝓpter hoc vnum verbum teme
re existimo illam sententiam esse refutandam : ne forte possit ostendi aliquo genere locutio
nis:quo sancta scriptura vti solet:hoc quoq; recte dici potuisse:vt reuerti intelligatur ad deū
spiritus creatus tanq̄ ad auctorem a quo creatus est:non tanq̄ ad eum apud quem primitus
fuit.Hæc ideo scripsi:vt quisquis illarum quatuor de anima sententiarum aliquam voluerit Z
astruere atq; defendere:talia proferat vel de scripturis in auctoritatē ecclesiasticam receptis:
quæ non possint aliter accipi:sicuti est:ꝙ deus hominem fecit:vel ratione tam certa:vt cōtra
dictio aut nulla existat:aut insanię similis merito iudicetur:velut si quisq̄ dicat : nec veritatē
cognoscere:nec falli quenq̄ posse nisi viuētem.Neq; eñ vt videamus q̄ sit hoc verum:scriptu
rarum auctoritas necessaria est:ac non sensus ipse communis ita verum esse perspicua ratio
ne proclamat:vt quisquis contradixerit:dementissimus habeatur.Hoc si in ista obscurissima
1.Retrac.1. quæstione quæ de anima est præstare aliquis potest: adiuuet imperitiam meam. Q; si nō po
2.Retrac.23 test:non culpet cunctationem meam. De virginitate autem sanctę Marię: si hoc qđ scripsi
non persuadet fieri potuisse:neganda sunt omnia quæ mirabiliter in corporibus acciderunt.
Qđ si propterea non creditur:quia semel factum est:quære ab amico quem hoc adhuc mouet
verum nihil inueniatur in literis sęcularibus:qđ & semel factum sit:& tamen creditum non
fabulosa vanitate:sed sicut existimāt historica fide.quęre obsecro te. Si eñ tale aliquid in illis
literis inueniri negauerit admonendus est:si autem fassus fuerit:soluta quæstio est.

Sancti Augustini ad beatum Hieronymum gaudentis ꝙ exiguum quiddam sui muneris
habeat:& fratrem ei Profuturum commendantis:eundemq; ad interpretationem græcorum
scriptorum prouocātis:ac de superflua post septuaginta interpretes editione:& de expositio
ne epistolæ ad Galatas carpentis. Epistola. VIII.

Omino dilectissimo & cultu syncerissimo charitatis obsequendo: atq; am
plectendo fratri & cōpresbytero Hieronymo:Augustinus.Nunq̄ æque qs
q̄ tam facile cuilibet innotuit:q̄ mihi tuorum in domino studiorum quie &
ta lætitia: & vere exercitatio liberalis.Q; q̄ ego percupiam omnino te nos
se: tamen exiguum quiddam tui munus habeo:præsentiā videlicet corpis
quā ipsā etiā postea q̄ te beatissimꝰ nūc episcopꝰ:tūc vero iā episcopatu di
gnus:frater Alipius vidit:remeāsq; a me visus est (negare nō possum)ma
gna ex parte mihi esse relatu eius impressam:& ante reditum: cum te ille videbat : ego vide
bam sed oculis eius.Non enim animo me atq; illum:sed corpore duos qui nouerit dixerit:cō
cordia duntaxat & familiaritate fidissima:nō meritis quibus ille antecellit.Quia ergo me pri
mitus cōmunione spiritus:quo in vnū nitimur:deinde illiꝰ ex ore iā diligis:nequaq̄ ipudētet

quasi aliquis ignotus commendo germanitati tuę fratrem Profuturum:quem nostris cona-
tibus adiutorio tuo vere profuturum speramus:nisi forte ꝙ talis est: vt ipse tibi per eum fiā
commendatior:q̄ ille per me.Hactenus fortasse scribere debuerim: si esse vellem epistolarum
solēnium more contentus.Sed scatet animus in loquelas communicandas tecum de studiis
nostris quæ habemus in Christo Iesu domino nostro:q nobis multas vtilitates & viatica quæ
dam demonstrati a se itineris etiam per tuam charitatem non mediocriter ministrare digna-
9 tur.Petimus ergo & nobiscum petit omnis africanarum ecclesiarum studiosa societas:vt in-
terpretandis eorum libris:qui græce scripturas nostras q̄ optime tractauerunt:curā atq; ope
ram impendere non graueris.Potes enim efficere:vt nos quoq; habeamus tales illos viros: &
vnum potissimum quem tu libentius in tuis literis sonas.De vertendis autem in latinam lin
guam sanctis literis canonicis:laborare te nollem:nisi eo modo quo Iob interpretatus es:vt si
gnis adhibitis quid inter hanc tuam & septuaginta:quorum est grauissima auctoritas: inter
pretationem distet:appareat.Satis autem nequeo mirari:si aliquid adhuc in hebręis exempla
ribus inuenitur:qđ tot interpretes illius linguæ peritissimos fugerit. Omitto enim septua- 18.de Ciuita
ginta:de quorum vel consilii vel spiritus maiore concordia q̄ si vnus homo esset non audeo te dei.ca.42
in aliquam partem certam ferre sententiam:nisi ꝙ eis præminentem auctoritatem in hoc mu &.43.
nere sine controuersia tribuendam existimo.Illi me plus mouent: qui cum posteriores inter-
pretarentur:& verborum locutionumq; hebræarum viam:atq; regulas mordacius vt fertur
tenerent:non solum inter se non consenserunt:sed etiā reliquerunt multa:quæ tanto post eru
enda & prodenda remanerēt.Et aut obscura sunt:aut manifesta. Si enim obscura sunt:te quo
q; in eis falli potuisse:non immerito creditur.Si autem manifesta: superfluum est te voluisse
explanare:qđ illos latere non potuit.Huius rei pro tua charitate:expositis causis:certum me
facias obsecrauerim. Legi etiam quædam scripta quæ tua dicerentur:in epistolas apostoli
A Pauli:quarum vnam ad Galatas:cum enodare velles:venit in manus locus ille quo apostolus
Petrus a perniciosa simulatione reuocatur.Ibi patrocinium mendacii susceptum esse vel abs
te tali viro: vel a quopiam si alius illa scripsit (fateor)non mediocriter doleo donec refellan-
tur:si forte refelli possunt ea quæ me mouent.Mihi enim videtur exitiosissime credi aliquod
in libris sanctis esse mendacium:id est eos homines per quos nobis illa scriptura ministrata
est atq; conscripta:aliquid in libris suis fuisse mentitos.Alia quippe quæstio est:sit ne aliquan
do mentiri viri boni. Et alia quæstio est : vtrum scriptorem sanctarum scripturam mentiri
oportuerit:Immo vero nō alia:sed nulla quæstio est. Admisso enim semel in tantum auctori-
tatis fastigium:officioso aliquo mendacio:nulla illorum librorum particula remanebit: quæ
non vtcunq; videbitur:vel ad mores difficilis:vel ad fidem incredibilis:eadē perniciosissima
regula ad mentientis auctoris consilium officiumq; referatur . Si enim mentiebatur aposto-
lus Paulus:cum apostolum Petrum obiurgans diceret:Si tu cum sis iudæus:gentiliter & nō Gal.2.
iudaice viuis:quemadmodum gentes cogis iudaizare ! Et recte illi videbatur Petrus fecisse:
quem non recte fecisse:& dixit & scripsit:vt quasi animos tumultuantium deliniret:quid re-
spōdebimus:cum exurrexerint peruersi homines:prohibentes nuptias:quos futuros ipse prę
nunciauit:& dixerint totum illud quod idem apostolus de matrimoniorum iure firmādo lo
cutus est:propter homines qui dilectione coniugum tumultuari poterant fuisse mentitum:
scilicet non ꝙ hoc senserit:sed vt illorum placaretur aduersitas! Non opus est multa comme
morare.Possunt enim videri etiam de laudibus dei esse officiosa mendacia:vt apud homines
pigriores dilectio eius ardescat:atq; ita nusq̄ certa erit in libris sanctis castæ veritatis auctori
tas.Nonne attendimus eundem apostolum:cum ingenti cura commendandæ veritatis dice
re:Si autem Christus non resurrexerit:inanis est prædicatio nostra:inanis est & fides nostra: 1.Cor.15.
Inuenimur autem & falsi testes dei:quia testimonium diximus aduersus deum: ꝙ suscitauit
B Christum quē nō suscitauit!Si quis huic diceret:quid in hoc mendacio perhorrescis cum id
dixeris:qđ etiam si falsum sit ad laudem dei maxime pertinet! Nonne huius detestatus insa-
niam:quibus posset verbis & significatiōibus in lucem penetralia sui cordis aperiret: clamās
non minore aut fortasse etiam maiore scelere:in deo laudari falsitatem: q̄ vituperari verita-
tem! Agendum est igitur:vt ad cognitionem diuinarum scripturarum talis homo acce-
dat:qui de sanctis libris:tam sancte & veraciter existimet:vt nolit aliqua eorum parte delecta
ri per officiosa mendacia:potiusq; id quod non intelligit transeat:q̄ cor suum præferat illi ve
ritati.Profecto eñ cum hoc dicit:credi sibi expetit:& id agit vt diuinarum scripturarum au

ctoritatibus non credamus. Et ego quidem qualibuscunq; viribus quas dominus suggeritt
omnia illa testimonia quę adhibita sunt astruendę vtilitati mēdacii:aliter oportere intelligi
ostenderem:vt vbiq; eorum firma veritas doceretur. Quã enim testimonia mendacia esse non
debent:tam non debent fauere mendacio. Sed hoc intelligentiæ relinquo tuæ. Admota enim
lectioni diligentiori consyderatione:multo id fortasse facilius videbis q̃ ego. Ad hanc autem
consyderationem coget te pietas:qua cognoscis fluctuare auctoritatem scripturarum diuina
rum:vt in eis qđ vult quisq; credat:qđ non vult non credat:si semel fuerit persuasum aliqua
illos viros per quos nobis hæc ministrata sunt:in scripturis suis officiose potuisse mētiri. Ni-
si forte regulas quasdam daturus es:quibus nouerimus vbi oporteat mentiri:vbi nō oporte-
at. Qđ si fieri potest:nullo modo mendacibus dubiisq; rationibus id explices quæso: nec me
onerosum:aut impudentem iudices:per humanitatem veracissimam domini nostri. Nam vt
non dicam nulla:certe non magna culpa meus error veritati fauet:si recte in te potest veritas
fauere mendacio. Multa alia cum syncerissimo corde tuo loqui cuperem:& de Christiano stu C
dio conferre:sed huic desyderio meo nulla epistola satis est. Vberius idipsum possum per fra-
trem:quem miscendum & alendum dulcibus atq; vtilibus sermocinationibus tuis misisse me
gaudeo:Et tamen quantum vellem:nec ipse (qđ pace eius dixerim) forsitan capit : q̃q̃ nihilo
me illi prætulerim. Ego enim me fateor tui capaciorem:sed ipsum video fieri pleniorem: quo
me sine dubitatione antecellit: & posteaq̃ redierit (qđ domino adiuuante prosperatum iri spe
ro) cum eius pectoris abs te cumulati/particeps fuero:non est impleturus quod in me adhuc
vacuum erit atq; auidum sensorum tuorum. Ita fiet vt & ego etiam tunc egentior sim:ille co
piosior. Sane idem frater:aliqua scripta nostra fert secum:quibus legendis si dignationem ad
hibueris:etiam synceram atq; fraternam seueritatem adhibeas quæso. Non enim aliter intel
Psal.140. ligo qđ scriptum est: Emendabit me iustus in misericordia & arguet me: oleum autem pecca
toris non impinguet caput meum:nisi quia magis amat obiurgator sanans:q̃ adulator vngēs
caput. Ego autem difficillime bonus iudex lego qđ scripserim:sed aut timidior recto aut cu-
pidior. Video etiam interdum vitia mea:sed hæc malo audire a melioribus:ne cum me recte
fortasse reprehendero:rursus mihi blandiar: & meticulosam potius mihi videar in me q̃ iu-
stam tulisse sententiam.

Sancti Augustini ad beatum Hieronymum: Gratiam habentis q; pro subscripta salutatio
ne plenam sibi epistolam reddiderit:& ad literatoriam collocutionem inuitantis:librumq; de
viris illustribus de cuius titulo se dubitare dicit commendantis: Ad expositionem præterea
epistolæ ad Galatas redeūtis:adiungentisq; illud eiusdem apostoli: Et factus sum iudæis &c.
Ac tandem vt opus istud corrigere velit obsecrantis. Epistola. IX.

Domino dilectissimo & cultu syncerissimo charitatis obseruādo: atq; ample D
ctendo:fratri & compresbytero Hieronymo: Augustinus. Habeo gratiam
q; pro subscripta salutatione plenam mihi epistolam reddidisti:sed breuio-
rem multo:q̃ ex te vellem sumere tali viro:a quo tempora quātalibet occu
pet/nullus sermo prolixus est. Quãq̃ itaq; nos negociorum alienorum:eorū-
q; sæcularium curis circunstemur ingentibus:tamen epistolæ tuæ breuita
ti facile non ignoscerem:nisi cogitarem q̃ paucioribus verbis meis reddere
tur. Quare aggredere quæso istam nobiscum literariam collocutionem : ne multum ad nos
disiungendos liceat absentiæ corporali:q̃q̃ simus in domino spiritus vnitate cōiuncti:etiam
si ab stilo quiescamus & taceamus. Et libri quidem quos de horreo dominico elaborasti: pene
totum te nobis exhibēt. Si enim propterea te non nouimus : quia faciem tui corporis non vi-
dimus : hoc modo nec ipse te nosti. Nam tu quoq; non vides eam. Si autem tibi non ob aliud
notus es:nisi quia nosti animum tuum:& nos eum non mediocriter nouimus in literis tuis:
in quibus benedicimus domino:q; tibi & nobis omnibusq; fratribus qui tua legunt: te talem
dedit. Liber quidem tuus/inter cætera non diu est vt venit in manus nostras:quæ sit eius in-
scriptio nescimus adhuc. Non enim hoc codex ipse vt assolet/in liminari pagina prętendebat
Epitaphium tamen appellari dicebat frater:apud quem inuentus est. Qđ ei nomen tibi pla-
cuisse vt videretur:crederemus:si eorum tantum hominum vel vitas vel scripta ibi legisse-
mus qui iam defuncti essent. Cum vero multorum & eo tēpore quo scribebatur:& nunc vsq; vi
uentium ibi cōmemorentur opuscula:miramur cur hūc ei titulū vel imposueris:vel ipotuiss

E ſe credaris. Sane vtiliter a te conſcriptum eũdem librum ſatis approbamus. In expoſitione
quoq; epiſtolę Pauli apoſtoli ad Galatas: inuenimus aliquid qđ nos multum moueat. Si enim
ad ſcripturas ſanctas admiſſa fuerint velut officioſa mendacia: quid in eis remanebit auctori
tatis? Quæ tandem de ſcripturis illis ſententia proferetur: cuius pondere contentioſæ falſita
tis obteratur improbitas? Statim enim vt protuleris: ſi aliter ſapit qui contra nititur: dicit il
lud quod prolatum erit: honeſto aliquo officio ſcriptorem fuiſſe mentitum. Vbi enim hoc nõ
poterit: ſi potuit in ea narratione: quã exorſus apoſtolus ait: Quæ autem ſcribo vobis: ecce co Gal.1.
ram deo quia non mentior: credi affirmariq; mentitus: eo loco vbi dixit de Petro & Barnaba:
Cum viderem quia non recte ingrediuntur ad veritatem euangelii? Si enim recte illi ingre- Gal.2.
diebantur: iſte mentitus eſt. Si autem ibi mentitus eſt: vbi verum dixit? An ibi verum dixiſſe
videbitur: vbi hoc dixerit quod lector ſapit? Cum vero contra ſenſum lectoris aliquid occur-
rerit: officioſo mendacio deputabitur? Non enim deeſſe poterũt cauſæ: cur exiſtimetur non
ſolum potuiſſe: verumetiam debuiſſe mentiri: ſi huic regulæ conceditur locus. Non opus eſt
hanc cauſam multis verbis agere: præſertim apud te cui ſapienter prouidenti dictum ſat eſt.
Nequaq̄ vero mihi arrogauerim: vt ingenium tuum diuino dono aureum: meis obolis dita-
F re contendam: nec quiſq̄ te magis idoneus: qui opus illud emendet. Neq; enim a me docen-
dus es: quomodo intelligatur: quod idem dicit: Factus ſum iudæis tanq̄ iudæus: vt iudæos 1.Cor.9.
lucrifacerem: & cætera: quæ ibi dicuntur compaſſione miſericordiæ: non ſimulatione falla-
ciæ. Fit enim tanq̄ ægrotus qui miniſtrat ægroto: non cum ſe febres habere mentitur: ſed cũ
animo condolentis cogitat quemadmodum ſibi miniſtrari vellet ſi ipſe ægrotaret: & ſic ipſe
aliis ægrotantibus miniſtrando compatitur. Nam vtiq; iudæus erat: Chriſtianus autem fa-
ctus: non iudæorum ſacramenta reliquerat: quæ conuenienter ille populus & legitimo tem-
pore quo oportebat acceperat. Ideoq; ſuſceperat ea celebranda: cum iam Chriſti eſſet apoſto-
lus: vt doceret non eſſe pernicioſa his qui ea vellent ſicut a parentibus per legem acceperant
cuſtodire: etiam cum Chriſto credidiſſent: non tamen in eis iam conſtituerent ſpem ſalutis:
quoniam per dominum Ieſum ſalus ipſa quæ illis ſacramentis ſignificabatur aduenerat. Ideo
q; gentibus ꝙ inſuetos a fidei reuocarent onere graui & non neceſſario: nullo modo imponen
da eſſe cenſebat. Quapropter non ideo Petrum emendauit: ꝙ paternas traditiones obſerua-
ret: quod ſi facere vellet: nec mendaciter nec incongrue faceret. q̄uis enim iam ſuperflua ta-
men ſolita non nocerent. Sed quoniam gentes cogebat iudaizare: quod nullo modo poſſet ni
ſi ea ſic ageret tanq̄ adhuc etiam poſt domini aduentum neceſſaria ſaluti forent: quod vehe-
menter poſt apoſtolatum Pauli veritas diſſuaſit. Nec apoſtolus Petrus hoc ignorabat: ſed id
faciebat: timens eos qui ex circunciſione erant. Itaq; & ipſe vere correctus eſt: et Paulus ve-
ra narrauit: ne ſancta ſcriptura quæ ad fidem poſteris edita eſt: admiſſa auctoritate menda-
cii: tota dubia nutet & fluctuet. Non enim poteſt aut oportet literis explicari: quanta & q̄ in-
explicabilia mala conſequãtur: ſi hoc cõceſſerimus. Poſſet autem opportune minuſq; pericu-
loſe demonſtrari: ſi coram inter nos colloqueremur. Hoc ergo iudæorum Paulus dimiſerat
quod malum habebant: & in primis illud ꝙ ignorantes dei iuſtitiam: & ſuam iuſtitiam vo-
lentes conſtituere: iuſtitiæ dei non ſunt ſubiecti. Deinde ꝙ poſt paſſionem & reſurrectionem Ro.10.
Chriſti dato ac manifeſtato ſacramento gratiæ: ſecundum ordinem Melchiſedech: adhuc pu
tabant ſacramenta vetera: non ex conſuetudine ſolennitatis: ſed ex neceſſitate ſalutis eſſe
celebranda. Quæ tamen ſi nunq̄ fuiſſent neceſſaria: infructuoſe atq; inaniter pro eis macha-
bæi martyres fierent. Poſtremo illud: ꝙ prædicatores gratiæ Chriſtianos: iudæi tanq̄ ho-
ſtes legis perſequebantur. Hos itaq; atq; huiuſmodi errores & vitia dicit ſe damnare: & vt
ſtercora arbitratum: vt Chriſtum lucrifaceret: nõ obſeruationes legis: ſi more patrio celebra
rentur: ſicut & ab ipſo celebratæ ſunt: ſine vlla ſalutis neceſſitate ſicut iudæi celebrandas pu
tabant: aut fallaci ſimulatione: qđ in Petro reprehenderat. Nam ſi propterea illa ſacramenta
celebrauit: quia ſimulauit ſe iudæum vt illos lucrifaceret: cur non etiam ſacrificauit cum gẽ
tibus: quia & his qui ſine lege erãt tanq̄ ſine lege factus eſt: vt eos quoq; lucrifaceret: niſi quia
& illud fecit: vt natura iudæus: & hoc totum dixit: non vt fallaciter ſe fingeret eſſe quod non
erat: ſed vt miſericorditer eis ita ſubueniendum eſſe ſentiret: ac ſi ipſe in eodem errore labo-
raret: non ſcilicet mentientis aſtu: ſed compatientis affectu? Sicut eo ipſo loco generaliter in
tulit. Factus ſum infirmis infirmus: vt infirmos lucrifacerem: vt ſequens concluſio: Omni- 1.Cor.9.
bus omnia factus ſum vt omnes lucrifacerem: ad hæc referenda intelligatur: vt cuiuſq; infir-

mitatem tanq̃ in seipso miseratus appareat. Nõ enim & cum diceret: Quis infirmatur & ego non infirmor: infirmitatem alterius simulasse potius q̃ condoluisse volebat intelligi. Quare arripe obsecro te ingenuam & vere Christianam cum charitate seueritatem: ad illud opus G
corrigendum atq; emendãdum: & παλινῳδίαν (vt dicitur) cane. Incomparabiliter em̃ pulchrior est veritas Christianorum: q̃ Helena græcorum. Pro ista enim fortius nostri martyres aduersus hanc Sodomam: q̃ pro illa illi heroes aduersus Troiã dimicauerunt. Neq; hoc ideo dico: vt oculos cordis recipias: quos absit vt amiseris: sed vt aduertas quos cum habeas sanos & vigiles: nescio qua dissimulatione auertisti: vt non intenderes: quæ consequantur aduersa: si semel creditum fuerit: posse honeste atq; pie accipi: scriptorem diuinorum librorum in aliqua sui operis parte mentiri. Scripseram hinc iam aliquando ad te epistolã: quæ non perlata est: quia nec perrexit cui perferendam tradideram. Ex qua illud mihi suggestum est: cũ istam dictarem: qd in hac quoq; prætermittere non debui: vt si alia est sententia tua: eadéq; est melior: timori meo libenter ignoscas. Si enim aliter sentis: verumq; tu sentis: Nam nisi verum sit: melius esse non potest: vt nõ dicam nulla certe non magna culpa meus error veritati fauet: si recte in quoquã veritas potest fauere mẽdacio. De Origene autem quod rescribere dignatus es: iam sciebam: non tantum in ecclesiasticis literis: sed in omnibus recta & vera quæ inuenerimus approbare atq; laudare: falsa vero & praua improbare atq; reprehẽdere. Sed illud de H
prudentia doctrinaq; tua desyderabam: & adhuc desydero: vt nota nobis facias ea ipsa: ei⁹ errata: quibus a fide veritatis ille vir tantus recessisse conuincitur. In libro etiam quo cunctos quorum meminisse potuisti scriptores ecclesiasticos: & eorum scripta commemorasti: cõmodius vt arbitror fieret: si nominatis eis quos hæresiotas esse nosti (quãdo ne ipsos quidem prętermittere volueris) subiungeres etiam in quibus cauendi essent. q̃q̃ nonnullos etiam prætermiseris: quod scire cuperem quo consilio factum sit. Aut si illud volumen forte onerare noluisti: vt commemoratis hæreticis: non adderes in quibus eos catholica damnarit auctoritas: peto ne graue sit literario labori tuo: quo non mediocriter per domini dei nostri gratiam in latina lingua sanctorum studia & accendisti & adiuuisti: id quod tibi per humilitatem meam fraterna charitas indicit: vt si occupationes tuæ sinunt: omnium hęreticorum peruersa dogmata: qui rectitudinem fidei Christianæ: vsq; ad hoc tempus: vel imprudentia: vel peruicacia depravare conati sunt: vno libello breuiter digesta edas in noticiam eorum: quibus aut non vacat propter alia negocia: aut non valent propter alienam linguam: tam multa legere atq; cognoscere. Diu te rogarem: nisi hoc soleret esse indicium minus præsumentis de charitate. Hũc interea fratrem nostrum Paulum: in Christo multum commendo benignitati tuæ: cui⁹ in nostris regionibus existimationi bonum coram deo testimonium perhibemus.

Sancti Augustini ad beatum Hieronymum: ad rescribendum prouocantis: & ad interpretationem scripturarum ex græco secundum septuaginta interpretes exhortantis.
Epistola.X.

Omino venerabili & desyderabili sancto fratri: & compresbytero Hieronymo: Augustin⁹ in domino salutem. Ex quo cœpi ad te scribere: aut tua scripta desyderare: nunq̃ mihi melior occurrit occasio: q̃ vt per dei seruum ac ministrum fidelissimum mihiq; charissimum mea tibi afferretur epistola: qualis est filius noster Cyprianus diaconus. Per hunc certe ita spero literas tuas: vt certius in hoc rerum genere quicq̃ sperare nõ possim. Nam nec studium in petendis rescriptis memorato filio nostro deerit: nec gratia in promerendis: nec diligentia in custodiendis: nec alacritas in perferendis: nec fides in reddendis: tantum si aliquo modo merear: adiuuet dominus: & assit cordi tuo: & desyderio meo vt fraternam voluntatem nulla maior voluntas impediat. Quia ergo duas iam epistolas misi: nullam autem tuam postea recepi: easdem ipsas rursus mittere volui: credens eas non peruenisse. Quæ et si peruenerunt: ac fortasse tuæ potius ad me peruenire minime potuerunt: ea ipsa scripta quæ iam misisti iterum mitte si forte reseruata sunt. Sin minus: rursus dicta qd legam: dum tamen his respondere ne graueris: quod iam diu est vt expecto. Primas etiam quas ad te adhuc presbyter literas prępararueram: mittendas per quendam fratrem nostrum Profuturum: qui postea collega nobis factus iam ex hac vita migrauit. Nec eas tunc ipse per-

ferre potuit:quia continuo dum proficisci disponit: episcopatus sarcina detentus: ac dein-
de in breui defunctus est:etiam nunc mittere volui: vt scias in tua colloquia q̃ olim inardes-
scam:& quã vim patiat:ꝙ a me tam longe absunt sensus corporis tui:per quos adire possit ad
K animum tuum animus meus:mi frater dulcissime & in domini mẽbris honorande. In hac
autem epistola:hoc addo:qđ postea didicimus:Iob ex hebræo a te interpretatum: cũ iam quã
dam haberemus interpretationem tuam eiusdem prophetę ex græco eloquio versam in lati-
num:vbi tamen asteriscis notasti quæ in hebræo sunt:& in græco desunt.Obeliscis autẽ quæ
in græco inueniuntur:& in hebræo non sunt:tam mirabili diligentia: vt quibusdam in locis
ad verba singula: stellas significantes videamus eadem verba esse in hebræo:in græco autem
non esse.Porro in hac posteriore interpretatione:quæ versa est ex hebræo:non eadem verbo-
rum fides occurrit:nec parum turbat cogitantem: vel cur in illa prima tanta diligentia fi-
gantur asterisci:vt minimas etiam particulas orationis indicent deesse codicibus græcis quę
sunt in hebræis:vel cur in hac altera quæ ex hebræis est negligentius hoc curatum sit:vt non
eædem particulæ locis suis inuenirentur.Aliquid inde:exempli gratia:volui ponere.Sed mi
hi ad horam codex defuit qui ex hebræo est.Veruntamen quia præuolas ingenio:non solum
quid dixerim:verunetiam quid dicere voluerim:satis vt opinor intelligis: vt causa reddita:
L quod mouet edisseras.Ego sane te mallem græcas potius canonicas nobis interpretari scri-
pturas:quæ.lxx.interpretum auctoritate perhibentur. Perdurum erit enim si tua interpre-
tatio:per multas ecclesias frequentius cœperit lectitari:ꝙ a græcis ecclesiis latinę ecclesiæ dis
sonabunt:maxime quia facile contradictor conuincitur:gręco prolato libro:id est linguæ no
tissimæ.Quisquis autem in eo qđ ex hebræo translatum est: aliquo insolito permotus fuerit:
& falsi crimen intenderit:vix aut nunq̃ ad hebræa testimonia peruenitur:quibus defendatur
obiectum. Q; si etiam peruentum fuerit: tot latinas & græcas auctoritates damnari quis fe-
rat?Huc accedit:quia etiam consulti hebræi:possunt aliud respondere:vt tu solus necessari-
us videaris:qui etiam ipsos possis conuincere:sed tamen qui iudicet:mirum si potueris inue
nire.Nam quidam frater noster episcopus:cum lectitare instituisset in ecclesia cui præest:in-
terpretationem tuam:mouit quiddam longe aliter abs te positũ apđ Ionã prophetam:q̃ erat
omnium sensibus ibi memoriæq; inueteratum:& tot ætatum successionibus decantatum.Fa
ctus est tantus tumultus in plebe:maxime græcis arguentibus & inflammantibus calumniã
falsitatis:vt cogeretur episcopus(ea quippe ciuitas erat) iudæorum testimonium flagitare.
Vtrum autem illi imperitia:an malitia hoc esse in hebræis codicibus responderunt: quod &
græci & latini habebant atq; dicebant.Quid plura?Coactus est homo velut mẽdositatem cor
rigere:volens post magnum periculum non remanere sine plebe.Vnde etiam nobis videtur:
aliquando te quoq; in nonnullis falli potuisse.Et vide hoc quale sit in eis literis:quæ non pos-
M sunt collatis vsitatarum linguarum testimoniis emendari.Proinde non paruas deo gratias
agimus de opere tuo: ꝙ euangelium ex græco interpretatus es: quia pene in omnibus nul-
la offensio est:cum scripturam gręcam contulerimus. Vnde si quispiam veteri falsitati con-
tentiosus fauerit:prolatis collatisq; codicibus:vel docetur facillime: vel refellitur.Et si quæ-
dam rarissima merito mouẽt:quis tam durus est: qui labori tam vtili non facile ignoscat:cui
vicem laudis referre non sufficit?Quid tibi autem videtur:cur in multis aliter se habeat he-
bręorum codicum auctoritas:aliter græcorum quę dicitur.lxx.vellem dignareris aperire.Ne
q; enim paruum pondus habet illa:quæ sic meruit diffamari:& qua vsos apostolos nõ solum
res ipsa indicat:sed etiam te attestatum esse memini.Ac per hoc plurimum profueris: si eam
græcam scripturam quã.lxx.operati sunt:latinę veritati reddideris: quæ in diuersis codici-
bus ita varia est:vt tolerari vix possit:& ita suspecta ne in græco aliud inueniatur:vt inde ali
quid proferri aut probari dubitetur. Breuem putabam futuram hanc epistolam: sed nescio
quomodo ita mihi dulce factum est in ea progredi:ac si tecum loquerer.Sed obsecro te per do
minum:ne te pigeat ad omnia respondere: & præstare mihi quantum potueris præsentiam
tuam.

*Sancti Hieronymi ad beatum Augustinum:tribus superioribus epistolis: de libro videli-
cet virorum illustrium:de expositione epistolę ad Galatas: & de sua ex hebreo scripturarum
traductione respondentis.* Epistola.XI.

Omino vere ſancto & beatiſſimo papæ Auguſtino:Hieronymus in domino
ſalutem.Tres ſimul epiſtolas:immo libellos breues: ꝑ diaconum Cyprianū N
tuæ dignationis accepi:diuerſas vt tu nominas queſtiones:vt ego ſentio re
prehenſiones opuſculorum meorum continentes.Ad quas ſi reſpōdere vo-
luero:libri magnitudine opus erit.Tamen conabor quātum facere poſſum
modum non egredi longioris epiſtolæ:& feſtinanti fratri moram non face-
re:qui ante triduum q̄ profecturus erat a me epiſtolas flagitauit:vt pene in
procinctu hæc qualiacunq; ſunt effutire compellar:& tumultuario reſpondere ſermone:non
maturitate ſcribentis:ſed dictantis temeritate:quæ plerunq; non in doctrinam:ſed in caſum
vertitur:vt fortiſſimos quoq; milites ſubita bella conturbant:& ante coguntur fugere:q̄ poſ
ſint arma corripere.Cæterū noſtra armatura Chriſtus eſt:& apoſtoli Pauli inſtitutio:qui ſcri
Eph.6. bit ad Epheſios.Aſſumite arma dei vt poſſitis reſiſtere in die malo.Et rurſum.State ſuccincti
lumbos veſtros in veritate:& induti loricam iuſtitiæ:& calceati pedes in præparationē euan
gelii pacis:ſuper omnia accipientes ſcutum fidei in quo poſſitis vniuerſa tela maligni ignita
1.Reg.17. extinguere:& galeam ſalutis accipite:& gladium ſpiritus:qđ eſt verbum dei.His quondā te-
lis rex Dauid armatus procedebat ad prælium:& quinq; lapides de torrēte accipiens leuiga-
tos:nihil aſperitatis & ſordium inter huius ſæculi turbines in ſenſibus ſuis eſſe monſtrabat:
bibēs de torrente in via:& idcirco exaltatus caput/ſuperbiſſimum Goliam ſuo potiſſimū mu
crone truncauit:percutiens in fronte blaſphemū:& in ea parte corporis vulnerans:in qua &
Pſal.4. præſumptor ſacerdotii Ozias lepra percutitur:& ſanctus gloriatur in domino dicens:Signa-
Pſal.107. tum eſt ſuper nos lumen vultus tui domine.Dicamus igitur & nos:Paratum cor meum deus
Pſal.80. paratum cor meum:cantabo & pſallam in gloria mea:Exurge pſalterium & cithara : exurgā
Pſal.67. diluculo:vt in nobis poſſit impleri:Aperi os tuum:& ego adimplebo illud.Et dominus dabit
verbum euangelizantibus virtute multa. Te quoq; ipſum orare non dubito:vt inter nos
contendentes veritas ſuperet.Non enim tuam quæris gloriam:ſed Chriſti.Cunq; tu viceris
2.Cor.12. & ego vincam:ſi meum errorem intellexero:& econtrario me vincente tu ſuperas:quia nō fi-
lii parentibus:ſed parentes filiis theſaurizant.Et in Paralipomenon libro legimus:ꝙ filii Iſra
el ad pugnandum ꝓceſſerint mente pacifica:inter ipſos quoq; gladios & effuſiones ſanguinis
& cadauera proſtratorum/non ſuam ſed pacis victoriam cogitantes. Reſpondeamus igitur O
ad omnia:ac multiplices queſtiones ſi Chriſtus iuſſerit:breui ſermone ſoluamus.Prætermit-
to ſalutationis officia:quibus meum demulces caput:taceo de blanditiis:quibus reprehenſio
nem mei niteris conſolari.Ad ipſas cauſas veniam.Dicis accepiſſe te librum meum a quodam
fratre qui titulum non haberet:in quo ſcriptores eccleſiaſticos tam græcos q̄ latinos enume-
rauerim.Cunq; ab eo quæreres:vt tuis verbis vtar:cur liminaris pagina non eſſet inſcripta:
vel quo cenſeretur nomine:reſpondiſſe:appellari epitaphium.Et argumentaris ꝙ recte ſic vo
caretur:ſi eorum tantum vel vitas vel ſcripta ibi legiſſes:qui iam defuncti eſſent.Cum vero
multorum & eo tempore quo ſcribebatur:& nunc vſq; viuentium commemorarētur opuſcu
la:mirari te:cur ei hunc titulum impoſuerim.Puto intelligere prudentiam tuam:ꝙ ex opere
ipſo titulum potueris intelligere.Legiſti enim & græcos & latinos:qui vitas virorum illuſtri
um deſcripſerunt:ꝙ nunq̄ epitaphium huic operi ſcripſerint:ſed de illuſtribus viris : Verbi
gratia:ducibus/philoſophis/oratoribus/hiſtoricis/poetis/epicis/tragicis/comicis:Epitaphi
um autem proprie ſcribitur mortuorum.Qđ quidem in dormitiōe (ſanctæ memoriæ) Nepo
tiani preſbyteri olim feciſſe me noui.Ergo hic liber vel de illuſtribus viris:vel proprie de ſcri
ptoribus eccleſiaſticis appellādus eſt:licet a plæriſq; emendatoribus imperitis : de auctoribus
dicatur inſcriptus. Secundo loco quæris:cur dixerim in cōmentariis epiſtolæ ad Galatas:
Paulum id in Petro non potuiſſe reprehendere qđ ipſe fecerat:nec in alio arguere ſimulatio- P
nem cuius ipſe tenebatur reus:Et aſſeris reprehenſionem apoſtolicam non fuiſſe diſpenſato-
riam ſed veram:& me non debere docere mendacium:ſed vniuerſa quæ ſcripta ſunt ita ſona-
re vt ſcripta ſint. Ad quæ primum reſpondeo:debuiſſe prudentiam tuam præfatiunculæ
commentariorum meorum meminiſſe dicentis ex perſona mea.Quid igitur ego ſtultus aut
temerarius:qui id polliceor:quod ille nō potuit?Minime.Quin potius in eo mihi videor cau
tior atq; timidior:ꝙ imbecillitatem virium mearum ſentiens:Origenis commentarios ſecu-
tus ſum.Scripſit enim ille vir in epiſtola Pauli ad Galatas quinq; proprie volumina : & deci-
mum ſtromatum ſuorum librum/commatico ſuper explanationem eius ſermone compleuit.

Tractatus quoq varios & excerpta:quæ vel sola possent sufficere:cõposuit.Prætermitto Di
dymum videntem meum:& Apollinarem Laodicenum;de ecclesia nuper egressum: & Alexã
drum veterem hæreticum:Eusebium quoq Emisenum:& Theodorum Heracleotem:qui &
ipsi nõnullos super hac re cõmentarios reliquerunt.E quibus vel si pauca decerperem:fieret
aliquid quod non penitus contemneretur.Itaq vt simpliciter fatear:legi hæc omnia:& in mẽ
te mea plurima coacervans:accito notario:vel mea vel aliena dictaui:nec ordinis:nec verbo-
rum interdum:nec sensuum memor.Iam domini misericordiæ est:ne per imperitiam nostrã
ab aliis bene dicta dispereant:& non placeant ĩter extraneos:quæ placent inter suos. Si quid
igitur reprehensione dignum putaueras in explanatione nostra:eruditionis tuæ fuerat quę
rere:vtrum ea quæ scripsimus haberentur in græcis:vt si illi non dixissent:tunc meam pro-
prie sententiam condemnares:præsertim cum libere in pręfatione confessus sim:Origenis cõ
mentarios me esse secutum:&vel mea vel aliena dictasse:& in fine eiusdem capituli quod rep̃
hendis:scripserim.Si cui iste non placet sensus:quo nec Petrus peccasse:nec Paulus procaci-
ter ostenditur arguisse maiorem:debet exponere qua consequẽtia Paulus in altero reprehen
dat qđ ipse cõmisit.Ex quo ostendi me non ex definito id defendere qđ in græcis legeram:sed
ea expressisse quæ legeram:vt lectoris arbitrio derelinquerem:vtrũ probãda essent an impro
Q banda. Tu igitur ne qđ ego petieram non faceres:nouum argumentum reperisti:vt asse-
reres gentiles qui in Christum credidissent:legis onere liberos:eos autẽ qui ex Iudæis crede-
rent legi esse subiectos:vt per vtrorũq psonam:& Paulus recte reprehenderet eos qui legem
seruarent:quasi doctor gentium:& Petrus iure reprehenderet:qui princeps circũcisionis id
imperauerit gẽtibus:qđ soli qui ex Iudæis erant debuerũt obseruare.Hoc si placet:immo qa
placet:vt quicunq credunt ex Iudæis debitores sint legis faciendæ:tu vt episcop[9] in toto or-
be notissimus:debes hanc pmulgare sententiam:& in assensum tuum omnes coepiscopos tra
here.Ego in paruo tuguriunculo: cum monachis:id est cũ cõpeccatoribus meis: de magnis
statuere non audeo:nisi hoc ingenue cõfiteri:me maiorũ scripta legere:& in cõmentariis secũ
dum omnium consuetudinem varias ponere explanationes:vt e multis sequatur vnusquisq
quod velit.Quod quidem te puto & in sæculari literatura:& ĩ diuinis libris legisse & pbasse
Hanc autem explanationem:quã primus Origenes in decimo stromatum libro: vbi epistolã Origenes.
Pauli ad Galatas interp̃tatur:& cæteri deinceps interpretes sunt secuti:illa vel maxime cau
sa subintroducunt:vt Porphyrio respondeant blasphemanti:qui Pauli arguit pcacitatem:q Porphyri[9].
principem apostolorum Petrum ausus est reprehendere:& arguere in faciem:ac ratione con-
stringere q male fecerit:id est in eo errore fuerit : in quo fuit ipse qui alium arguit delinquen
tem.Quid dicam de Ioanne:qui dudum in pontificali gradu Constantinopolitanam rexit ec Ioan.Chry
clesiam:& proprie sup hoc capitulo latissimum exarauit librum:in quo Origenis &veterum sostomus.
sententiam est secutus?Si igitur me reprehendis errantem:patere me quæso errare cum tali
bus:& cum me erroris mei multos socios habere pspexeris:tu veritatis tuæ saltem vnũ asti-
R pulatorem proferre debebis.Hæc de explanatione vnius capituli epistolę ad Galatas. Sed
ne videar aduersus rationem tuam niti testium numero:& occasione virorum illustriũ sub-
terfugere veritatem:nec manum audere conserere:breuiter de scripturis exempla proponã.
In actibus apostolorũ:vox facta est ad Petrum dicens:Surge Petre:occide & manduca:id est Act.10.
omnia animalia quadrupedum & serpentium terræ:&volatilium cęli.Quo dicto:ostenditur
nullum hominem secundum naturam esse pollutum:sed æqualiter omnes ad Christi euange
lium puocari.Ad qđ respondit Petrus:Absit:quia nunq̃ manducaui cõmune & immundũ.
Et vox ad eum de cælo secundo facta est dicens;Quæ deus mundauit:tu ne cõmune dixeris.
Iuit itaq Cæsaream:& ingressus ad Cornelium aperiens os suum dixit:In veritate comperi
quia non est personarum acceptor deus:sed in omni gente qui timet eum & operatur iustiti
am:acceptus est illi.Deniq cecidit spiritus sanctus super eos:& obstupuerunt ex circuncisio
ne fideles qui venerant cum Petro:q & in nationes gratia spiritus sancti fuisset effusa.Tũc re
spondit Petrus:Nunquid aquam quis prohibere potest:vt non baptizentur hi qui spiritum
sanctum acceperunt sicut & nos?Et iussit eos in nomine Iesu Christi baptizari.Audierũt au-
tem apostoli & fratres qui erant in Iudæa:quia & gentes receperunt verbum dei.Cum autẽ Act.11.
ascendisset Petrus Hierosolymam:disceptabant aduersus illum qui erant ex circũcisione di-
centes.Quare introisti ad viros præputium habentes:& manducasti cum illis?Quibus om-
ni ratione exposita:nouissime orationem suam hoc sermone conclusit.Si ergo eandem gratiã

dedit illis deus ficut & nobis qui credidimus in dominum Iesum Christum:ego quis eram q
possem phibere deum?His auditis tacuerunt:& glorificauerunt deum:dicentes:Ergo & gē
Act.14.&. tibus deus poenitentiam ad vitam dedit.Rursum cum multo post tempore:Paulus & Bar- S
15. nabbas venissent Antiochiā:& cōgregata ecclesia:retulissent quāta fecisset deus cū illis:& qa
aperuisset deus gentibus ostium fidei:qdam descendentes de Iudæa docebant fratres atq; di
cebant:Nisi circuncidamini secundū morem Moysi non potestis salui fieri.Commota igit̄ se
ditione nou minima aduersus Paulum & Barnabbam: statuerūt ascendere & ipsi qui accusa
bantur:& hi qui accusabant:ad apostolos & p̄sbyteros Hierosolymam sup hac quæstione.Cū
q; Hierosolymā prexissent:exurrexerunt qdā de hæresi Pharisæorum:q crediderāt in Chri
stū:dicētes:Oportet circūcidi eos & p̄cipere illis:vt seruent legem Moysi.Et cum magna sup
hoc verbo orire͂ quæstio: Pet⁹ solita libertate: Viri(inquit)fratres:vos scitis qm̄ ab antiqs
diebus in nobis elegit deus p os meum audire gentes verbum euangelii & credere:& qui no-
uit corda:de⁹ testimonium phibuit: dans illis spiritū sanctum sicut nobis: & nihil discreuit
inter nos & illos:fide purificans corda illorum.Nūc autē quid tentatis deū: imponere iugū
sup ceruicē discipulorū:qđ neq; patres nostri neq; nos portare potuimus?Sed per gratiam do
mini nostri Iesu Christi credimus saluari quemadmodū & illi.Tacuit aūt omnis multitudo
et in sententiam eius Iacobus apostolus & omnes simul presbyteri transierunt.Hæc non de-
bent molesta esse lectori:sed & illi & mihi vtilia:vt probemus ante apostolum Paulum non
ignorasse Petrum:immo principem huius esse decreti:legē post euangelium non esse seruan-
Gal.1. dam.Deniq; tantæ Petrus auctoritatis fuit:vt Paulus in epistola sua scripserit. Deinde post
Gal.2. annos tres veni Hierosolymam videre Petrū:& mansi apud eum diebus.xv.Rursum in con-
sequentibus:Post annos.xiiii.ascēdi iter; Hierosolymam cū Barnabba assumpto & Tito.Ascē
di autem secūdum reuelationem:& exposui eis euangelium qđ prædico inter gētes:ostēdens
se non habuisse securitatē euangelii prædicandi:nisi Petri & q cum eo erant fuisset sententia
Vbi supra. roboratum.Statimq; sequitur.Separatim autem his qui videbantur aliquid esse: ne forte in
vacuum currerem aut cucurrissem.Quare separatim & non publice?Ne forte fidelibus ex
numero Iudæorum:qui legem putabant esse seruandam:& sic credendum in domino salua-
tore: fidei scandalum nasceretur.Ergo & eo tempore cum Petrus venisset Antiochiam: licet
hoc apostolorum acta non scribant:sed affirmanti Paulo credendum fit:in faciem illi Paulus
restitisse se scribit:quia reprehēsibilis erat.Prius eīm q̄ venirent quidam a Iacobo:cum genti
bus edebat:cum autem venissent:subtrahebat se & segregabat:timens eos qui ex circuncisio
ne erant.Et consenserunt cum illo cæteri Iudæi:ita vt & Barnabbas adduceretur ab his in il
lam simulationem.Sed cum vidissem inquit q; non recte ingrediuntur ad veritatem euange
lii:dixi Petro coram omnibus.Si tu cum sis Iudæus:gentiliter & non iudaice viuis:quomodo
cogis gentes iudaizare?Et cætera.Nulli ergo dubium est:q; Petrus apostolus sententiæ hu-
ius cuius nunc præuaricator arguitur:primus auctor extiterit.Causa autem præuaricatio-
nis:timor est Iudæorum.Dicit enim scriptura:q; primum edebat cum gentibus:cum autem
venissent quidā a Iacobo:subtrahebat se & segregabat:timens eos qui ex circuncisione erant.
Timebat autem Iudęos quorum erat apostolus:ne per occasionem gētilium a fide Christi re
cederēt:& imitator pastoris boni:perderet gregem sibi creditum.Sicut ergo ostendimus Pe-
trum bene quidē sensisse de abolitione legis Mosaicæ:sed ad simulationem obseruandæ eius
timore compulsum:videamus an ipse Paulus qui alium arguit : tale quid fecerit . Legimus
Act.15.&. in eodem libro : Perambulabat autem Paulus Syriam & Ciliciam : confirmans ecclesi- T
16. as:perueniti; in Derben:& Listram:& ecce discipulus quidam erat ibi nomine Timotheus:
filius mulieris viduæ fidelis:patre autem gentili.Huic testimonium reddebant qui Listris
erant & Iconio fratres.Hunc voluit Paulus secum p̄ficisci:& assumens circuncidit eum pro
pter Iudæos:qui erant in illis locis.Sciebant enim omnes q; pater eius gentilis esset.O beate
apostole Paule:qui in Petro rep̄hēderas simulationem quare subtraxisset se a gētibus p̄pter
metum Iudæorum qui a Iacobo venerant:cur Timothęum filium hominis gētilis vtiq; & ip
sum gētilem(neq; eīm Iudæus erat qui non fuerat circūcisus)contra sententiam tuam circū-
cidi coegisti?Respondebis mihi:Propter Iudæos qui erant in illis locis.Qui igitur tibi igno-
scis in circūcisione discipuli veniētis ex gētibus:ignosce & Petro pręcessori tuo:q; aliq̄ fecerit
Act.18. metu fideliū Iudæoꝝ.Rursū scriptū est:Paul⁹ vero cū adhuc sustinuisset dies m̄ltos: fratrib⁹
valedicens nauigauit Syriā:& cū eo Priscilla & Aq̄la:& totōdit sibi in Cēcris caput:votū eīm

habuerat. Esto vt ibi timore Iudæorũ cõpulsus sit facere qđ nolebat: quare comã nutriuit ex
voto: & postea eam in Cenchris totondit ex lege: qđ nazarei qui se deo vouerint iuxta præce-
ptũ Moysi facere consueuerunt? Verum hæc ad cõparationem eius rei quæ sequitur: parua
sunt. Refert Lucas sacræ historiæ scriptor: Cum venissemus Hierosolymam: libenter suscepe Act.21.
runt nos fratres: & sequenti die Iacobus & omnes seniores qui cum eo erant: euangelio illius
comprobato: dixerunt ei: Vides frater quot milia sunt in Iudæa qui crediderunt in Christo:
& hi omnes æmulatores sunt legis. Audierunt autem de te ꝙ discessionem doceas a Moyse:
eorum qui per gentes sunt Iudæorum: dicens non debere eos circũcidere filios suos: neq; secũ
dum consuetudinem ingredi. Quid ergo est? Vtiq; oportet conuenire multitudinem: Audie
runt enĩ te superuenisse. Hoc ergo fac quod tibi dicimus. Sunt nobis viri quatuor votũ habẽ
tes super se: his assumptis: sanctifica te cum ipsis: & impende in eos vt radant capita: & sciẽt
omnes: quia quæ de te audierunt falsa sunt: sed ambulas & ipse custodiens legem. Tunc Pau
lus assumptis viris: postera die purificatus cum illis intrauit in templum: annuntians exple-
tionem dierum purificationis: donec offerretur pro vnoquoq; eorum oblatio. O Paule: & in
hoc te rursus interrogo: Cur caput raseris: cur nudipedalia exercueris de cerimoniis Iudæo-
rũ: cur obtuleris sacrificia: & secũdũ legẽ hostiæ ꝓ te fuerit imolatę? Vtiq; rñdebis: Ne scãdali
zarentur qui ex Iudæis crediderant. Simulasti ergo Iudæum: vt Iudæos lucrifaceres: & hanc
ipsam simulationem Iacobus & cæteri te docuere presbyteri: sed tamen euadere non potuisti
Orta enim seditione cum occidendus esses: raptus es a tribuno: & ab eo missus Cæsareã: sub
custodia militum diligenti: ne te Iudæi quasi simulatorem ac destructorem legis occiderent:
atq; inde Romam perueniens: in hospitio qđ tibi cõduxeras: Christum & Iudæis & gentibus
prædicasti: & sententia tua Neronis gladio confirmata est. Didicimus ꝙ propter metum
Iudæorum & Petrus & Paulus æqualiter finxerint se legis præcepta seruare. Qua igit̃ fron-
te: qua audacia Paulus in altero reprehendat qđ ipse cõmisit? Ego / immo alii ante me exposue
runt causam quã putauerant: non officiosum mendaciũ defendẽtes sicut tu scribis: sed docẽ-
tes honestam dispensationem: vt & apostolorum prudentiam demonstrarent: & blaspheman
tis Porphyrii imprudentiã coercerent: qui Petrum & Paulum puerili dicit inter se pugnasse
certamine: immo exarsisse Paulum in inuidiam virtutum Petri: & ea scripsisse iactanter: vel
quæ non fecerit: vel si fecerit: procaciter fecerit: id in alio reprehendens quod ipse cõmiserit.
Interpretati sunt illi vt potuerunt: tu quomodo istum locum edisseras: vtiq; meliora dictur[9]
V quiveterum sententiam reprobasti? Scribis ad me in epistola tua: (Neq; enĩ a me docend[9]
es) quomodo intelligatur quod idem apostolus dicit: Factus sum Iudæis tanq̃ Iudæus: vt Iu 1.Corin.9.
dęos lucrifacerem: & cætera quæ ibi dicuntur compassione misericordiæ: non simulatiõe fal
laciæ Fit enim tanq̃ æger qui ministrat ægroto: non cum se febres habere mentitur: sed cum
animo condolentis cogitat quemadmodum sibi seruiri vellet: si ipse ægrotaret. Nam vtiq; Iu
dæus erat: Christianus autem factus: non Iudæorum sacramenta reliquerat: quæ conueni-
enter ille populus & legitimo tempore quo oportebat acceperat. Ideoq; suscepit ea celebranda
cum iam Christi esset apostolus: vt doceret non esse perniciosa his qui ea vellent sicut a pa-
rentibus per legem acceperant custodire: etiam cum in Christo credidissent: non tamẽ in eis
iam constituerent spem salutis: quoniam per dominum Iesum salus ipsa quæ illis sacramen-
tis significabatur aduenerat. Totius sermonis tui: quem disputatione longissima protraxisti
hic sensus est: vt Petrus non errauerit in eo ꝙ his qui ex Iudæis crediderant: putauerit legẽ
esse seruandam: sed in eo a recta linea deuiarit: quo gentes coegerit iudaizare. Coegerit autẽ
non docentis imperio: sed conuersationis exemplo: Et Paulus non contraria sit locutus his
quæ ipse gesserat: sed quare Petrus eos qui ex gentibus erant iudaizare compelleret. Hæc er
go sũma est q̃stionis: immo sentẽtiæ tuæ: vt post euãgeliũ Christi bñ faciãt Iudæi credẽtes si
legis mãdata custodiant: hoc est si sacrificia offerãt: q̃ obtulit Paul[9]: si filios circũcidãt: si sab-
batũ seruẽt: vt Paul[9] i Timotheo: & oẽs obseruauere Iudæi. Si hoc verũ ẽ: i Cherĩthi & Hebiõis
hęresim dilabimur: q credẽtes in Christo: ꝓpter hoc solũ a parẽtib[9] anathematizati sũt ꝙ legis
cerimonias Christi euãgelio miscuerunt: & sic noua cõfessi sũt: vt vetera nõ amitterẽt. Quid
dicã de Hebionitis q Christianos esse se simulãt? Vsq; hodie ꝑ totas orientis synagogas inter
Iudæos hæresis est quæ dicit̃ Mineoꝝ: & a Pharisæis nũc vsq; damnat̃: quos vulgo Nazareos
ꝥ nũcupant: qui credunt in Christum filiũ dei natum de virgine Maria: & eum dicunt esse qu

sub Pontio Pilato passus est & resurrexit:in quem & nos credimus.Sed dum volunt & Iudæi
esse & Christiani:nec Iudæi sunt nec Christiani.Oro ergo te:vt qui nostro vulnusculo medē
dum putas:qđ acu foratum:immo punctū dicitur:huius sententiæ mederis vulneri: quod
lancea:&(vt ita dicam)phalaricę mole percussum est.Neq̧ eñ eiusdem est criminis in expla
natione scripturarum diuersas maiorum sententias ponere:& hæresim sceleratissimam rur-
sum in ecclesiam introducere. Sin autē hæc nobis incumbit necessitas:vt Iudæos cum legiti X
mis suis suscipiamus:& licebit eis obseruare in ecclesiis Christi qđ exercuerunt in synagogis
Sathanæ:dicam qđ sentio:non illi Christiani fient:sed nos Iudæos facient.Quis eñ hoc Chri
stianorum patienter audiat:qđ in tua epistola continetur:Iudæus erat Paulus : Christianus
autem factus:non Iudæorum sacramenta reliquerat:quæ conuenienter ille populus & legiti
mo tempore quo oportebat acceperat:Ideoq̧ suscepit celebrāda ea cum iam Christi esset apo-
stolus:vt doceret non esse perniciosa his qui ea vellent sicut a parentibus p legem acceperant
custodire!Rursum obsecro te:vt pace tua meum dolorem audias.Iudæorum Paulus cerimo
nias obseruabat:cum iam Christi esset apostolus:& dicis eas nō esse perniciosas his qui eas ve
lint sicut a parentibus acceperant custodire!Ego econtrario loquar:& reclamante mundo:li
bera voce pnūtiem:cerimonias Iudæorum & pniciosas esse & mortiferas Christianis.Et qui
cunq̧ eas obseruauerit:siue ex iudæis:siue ex gētibus:eum in barathrum diaboli deuolutum
Ro.10. Finis eñ legis Christus ad iustitiam omni credenti: Iudæo scilicet et gentili.Neq̧ eñ omni
Lucę.16. credenti erit finis ad iustitiam:si Iudæus excipitur.In euangelio legimus:Lex & prophetę vs-
Ioan.5. q̧ ad Ioannem baptistam.Et in alio loco:Propterea ergo magis quærebant eum Iudæi inter-
Ioan.1. ficere:qa non solum soluebat sabbatum:sed & patrem suum dicebat esse deum:ęqualem se fa-
ciens deo.Et itez.De plenitudine eius nos omnes accepimus:& gratiam p gratia:quia lex p
Moysē data est:gratia autem & veritas p Iesum Christū facta est.Pro legis gratia quæ prę̄ter
iit gratiā euangelii accepimus pmanentem : & p vmbris & imaginibus veteris instrumenti:
Hie.31. veritas p Iesum Christum facta est.Hieremias quoq̧ ex psona dei vaticinatur:Ecce dies ve-
niunt dicit dominus:& consummabo domui Israel & domui Iuda testamentum nouum: non
secundum testamentum quod disposui patribus eorum:in die quando apprehendi manū eo
rū:vt educerem eos de terra Aegypti.Obserua quid dicat:q̧ non populo gentilium:ei qui añ
non receperat testamentum:sed populo Iudæorum cui legem dederat p Moysen:testamentū
nouum euangelii repromittat:vt nequaq̄ viuant in vetustate literæ:sed in nouitate spiritus
Paulus autē super cuius nomine nunc quęstio ventilatur:crebras huiuscemodi ponit senten
Gal.5. tias:e quibus breuitatis studio pauca subnectam.Ecce ego Paulus dico vobis:quoniam si cir
cuncidamini:Christ⁹ vobis nihil prodest.Et iterum.Euacuati estis a Christo:qui in lege iusti
ficamini:a gratia excidistis.Et infra.Si spiritu ducimini:iam non estis sub lege.Ex quo appa-
ret:qui sub lege est:non dispensatiue vt nostri voluere maiores:sed vere vt tu intelligis: eum
Ezechi.20. spiritum sanctum non habere.Qualia sint autem præcepta legalia:deo docēte discamus.Ego
inquit dedi eis pcepta non bona:& iustificationes in quibus non viuant in eis.Hæc dicimus:
non quo legem iuxta Manichæū & Marcionem destruamus:quam & sanctam & spiritalē iu
Gal.4. xta apostolū nouimus:sed quia postq̄ fides venit:& temporum plenitudo:misit de⁹ filium su
um natum ex muliere factum sub lege:vt eos qui sub lege erant redimeret:vt adoptionem fi
liorum reciperemus:& nequaq̄ sub pædagogo:sed sub adulto & domino & hærede viuamus
Sequitur in epistola tua.Non ideo Petrum emendauit q̧ paternas traditiones obseruaret Y
qđ si facere vellet:nec mendaciter nec incongrue faceret.Iterum dico:Episcopus es ecclesiaꝵ
Christi magister:vt probes verum esse qđ asseris:suscipe aliquē Iudæorum qui factus Chri-
stianus natum sibi filium circūcidat:qui obseruet sabbatum :qui abstineat a cibis quos deus
creauit ad vtendum cum gratiarum actione: qui quartodecimo die mensis primi agnū ma-
ctet ad vesperam:& cum hoc feceris:immo non feceris(scio eñ te Christianū:& rē sacrilegam
non esse facturꝫ)velis nolis tuam sententiam reprobabis:& tunc scies opere difficilius esse cō
firmare sua:q̄ aliena rephēdere.Ac ne forsitan tibi non crederemus:immo non intelligerem⁹
quid diceres:(Frequēter eñ in longum sermo ptractus:caret intelligētia:& dum non sentit
ab imperitis minus rephēditur)inculcas & replicas:Hoc ergo Iudæoꝵ Paulus dimiserat qđ
malum habebant.Qđ est malū Iudæorū:qđ Paulus dimiserat!Vtiq̧ illud qđ seqt:q̧ ignoran
Ro.10. tes inquit dei iustitiam:& suam volētes cōstituere:iustitię dei nō sunt subiecti.Deinde q̧ post
passionē & resurrectionē Christi:dato ac manifestato sacramēto gratiæ: secundum ordinem

Melchisedech:adhuc putabant vetera sacramenta nõ ex consuetudine solennitatis:sed ex ne-
cessitate salutis esse celebrãda: Quæ tñ si nunq̃ fuissent necessaria:infructuose atq̃ inaniter p
eis Macchabæi martyres fierent. Postremo illud q̃ prædicatores gratiæ Christianos: Iudæi
tanq̃ hostes legis psequerent. Hos atq̃ huiusmodi errores & vitia:dicit se damnare:& vt ster- Philip.3.
Z cora arbitratur:vt Christum lucrifaceret. Didicimus per te:quæ apostolus Paulus mala reli
querit Iudæorum : rursum te docente discamus:quæ bona eorum tenuerit. Obseruationes
inquies legis quas more patrio celebrãt:sicut ab ipso Paulo celebratæ sunt:sine vlla salutis ne
cessitate. Id quid velis dicere:sine vlla salutis necessitate:non satis intelligo. Si eñ saluté non
afferunt:cur obseruant? Si autem obseruanda sunt:vtiq̃ salutem afferunt:maxime quę obser
uata martyres faciunt. Non enim obseruarentur:nisi salutem afferrent. Neq̃ eñ indifferẽtia
sunt inter bonũ & malũ:sicut philosophi disputant. Bonum est continentia:malum est luxu-
ria. Inter vtrũq̃ indifferẽs ambulare:digerere alui stercora:capitis naribus purgamẽta piice
re:sputis rheumata iacere. Hoc nec bonũ est nec malũ est. Siue eñ feceris:siue non feceris:nec
iustitiã habebis nec iniustitiã. Obseruare autem legis cerimonias:non potest esse indifferens
sed aut malum est:aut bonum est. Tu dicis bonũ:ego assero malum:& malum non solum his
qui ex gentibus:sed et his qui ex Iudaico populo crediderunt. In hoc nisi fallor loco: dum
aliud vitas:in aliud deuolueris. Dũ eñ metuis Porphyriũ blasphemantẽ: in Hebionis incur
ris laqueos:his qui credũt ex Iudæis/obseruandam legem esse decernens. Et quia periculosũ
intelligis esse quod dicis:rursum illud superfluis verbis temperare conaris : sine vlla salu-
tis necessitate:sicut Iudæi celebranda putabant:aut fallaci simulatione:qd in Petro reprehen
derat Paulus. Petrus igit̃ simulauit legis custodiam:iste autem rep̃hensor Petri:audacter ob
seruauit legitima. Sequit̃ eñ in ep̃la tua. Nam si propterea illa sacramenta celebrauit:quia si
& mulauit se Iudæum:vt illos lucrifaceret:cur non etiam sacrificauit cum gẽtibus:quia & his
qui sine lege erant tanq̃ sine lege factus est:vt eos quoq̃ lucrifaceret:nisi quia & illud fecit vt
natura Iudæus: & hoc totum dixit:vt non Paulus se fingeret esse quod non erat:sed vt mise
ricorditer ita subueniẽdum esse sentiret:ac si ipse in eo errore laboraret:non scilicet mentien
tis astu:sed compatientis affectu! Bene defendis Paulum:q̃ non simulauerit errorẽ Iudæorũ:
sed vere fuerit in errore:neq̃ imitari voluerit Petrũ mentiẽtẽ:vt qd erat metu Iudæorũ dis-
simularet:sed tota libertate Iudęũ se eẽ diceret. Noua clementia ap̃li:dũ Iudæos Christianos
vult facere:ipse Iudæus factus est. Nõ eñ poterat luxuriosos ad frugalitatẽ reducere: nisi se
luxuriosum probasset : & misericorditer / vt ipse dicis / subuenire miseris: nisi se miserum
ipse sentiret. Vere enim miselli:& misericorditer deplorandi:qui contentione sua & amore
legis abolitæ:apostolũ Christi fecere Iudæũ. Nec multũ interest inter meã & tuã sententiam
quia dico & Petrũ & Paulũ timore fideliũ Iudæorũ:legis exercuisse/immo simulasse mãdata.
Tu autem asseris hoc eos fecisse clementer:non mentientis astu:sed compatientis affectu:dũ-
modo illud constet vel metu vel misericordia eos simulasse se esse qd non erant. Illud autem
argumentũ quo aduersus nos vteris q̃ & gentilibus debuerit gentilis fieri:si Iudæis Iudæus
factus est:magis p nobis facit. Sicut eñ non fuit vere Iudæus:sic nec vere gentilis erat: & si-
cut non fuit vere gentilis:sic nec vere Iudęus erat. In eo autem imitator gentiliũ est:quia præ
putium recipit in fide Christi:& idifferenter pmittit vesci cibis quos damnant Iudęi:nõ cul
tum vt tu putas idolorũ. In Christo enim Iesu nec circũcisio est aliquid:nec pręputium:sed ob- Gal.5.&.6.
seruatio mãdatorũ dei. Quæso igitur te & iterum atq̃ iterũ dep̃cor:vt ignoscas disputati
unculæ meæ:& q̃ modum meum egressus sum:tibi imputes qui coegisti vt rescriberẽ:& mi-
hi cum Stesichoro oculos abstulisti. Nec me putes magistrum esse mendacii:qui sequor Chri
stum dicentem. Ego sum via:veritas:& vita. Nec potest fieri vt veritatis cultor mẽdacio col Ioan.14.
la submittam. Neq̃ mihi imperitorum plebeculam concites qui te venerant vt episcopum:
& in ecclesia declamantem sacerdotii honore suscipiunt : me autem ætatis vltimæ : & pene
decrepitum : ac monasterii & ruris secreta sectantem paruipendunt : & quæras tibi quos
9 doceas siue reprehendas. Ad nos enim tantis maris atq̃ terrarum a te diuisos spatiis: vix
vocis tuæ sonus peruenit. Et si forsitan literas scripseris:ante eas Italia ac Roma suscipient:
q̃ ad me cui mittendæ sunt deferantur. Quod autem in aliis quæris epistolis : cur mea
prior in libris canonicis interpretatio asteriscos habeat:& virgulas prænotatas & postea ali-
am translationem absq̃ his signis ediderim : Pace tua dixerim : videris mihi non intelligere
quod quæsisti. Illa enim interpretatio, lxx, interpretum est:& vbicunq̃ virgulę.i. obeli sunt:si

gnificatur ꝙ.lxx.plus dixerint q̄ habetur in Hebræo:vbi aūt aſteriſci:id eſt ſtellę prælucētes
ex Theodotionis editione ab Origene additum eſt.Et ibi græca tranſtulimus:hic de ipſo He
braico qđ intelligebamus expreſſimus:ſenſuum potius veritatē q̄ verboꝝ interdum ordinē
conſeruantes.Et miror quomodo.lxx.interpretum libros legas:non puros vt ab eis editi ſūt:
ſed ab Origene emēdatos:ſiue corruptos ꝑ obelos & aſteriſcos:& Chriſtiani hominis interp̄-
tatiunculā non ſequaris:præſertim cum ea quæ addita ſunt ex hominis Iudæi atq; blaſphe-
mi poſt paſſionem Chriſti editione tranſtulerit.Vis amator eſſe verus.lxx.interpretum!non
legas ea quæ ſub aſteriſcis ſunt:immo rade de voluminib⁹:vt veteꝝ te fautorem probes.Qđ
ſi feceris:omnes eccleſiaꝝ bibliothecas condemnare cogeris.Vix enim vnus aut alter inueni
etur liber:qui iſta non habeat. ¶Porro ꝙ dicis non debuiſſe me interpretari poſt veteres:& A
nouo veteris ſyllogiſmo:Aut obſcura fuerunt quæ interpretati ſunt.lxx.aut manifeſta.Si
obſcura:te quoq; in eis falli potuiſſe credendum eſt.Si manifeſta:illos in eis falli non potuiſ-
ſe perſpicuum eſt.Tuo tibi ſermone reſpondeo.Omnes veteres tractatores qui nos in do-
mino præceſſerunt;& qui ſcripturas ſanctas interpretati ſunt:aut obſcura interpretati
ſunt:aut manifeſta.Si obſcura:quomodo tu poſt eos auſus es diſſerere:quod illi explanare
non potuerunt!Si manifeſta:ſuperfluum eſt te voluiſſe diſſerere:quod illos latere non potu-
it:maxime in explanatione pſalmoꝝ:quos apud græcos interpretati ſunt multis voluminib⁹
primus Origenes:Secundus Euſebius Cæſarienſis:Tertius Theodorus Heracleotes:Quar
tus Aſterius Scythopolitan⁹:Quintus Apollinaris Laodicenus:Sextus Didymus Alexādri
nus.Feruntᷣ & diuerſoꝝ in paucos pſalmos opuſcula.Sed nūc de īteḡro pſalmoꝝ corpore di-
cimus.Apud latinos autē Hilari⁹ Pictauēſis:& Euſebius Vercellenſis epiſcopi:Origenem &
Euſebium tranſtulerunt:Quoꝝ priorem & noſter Ambroſius in quibuſdam ſecutus eſt.Re-
ſpondeat mihi prudentia tua:quare tu poſt tantos & tales interpretes in explanatione pſal-
moꝝ diuerſa ſenſeris!Si eñ obſcuri ſunt pſalmi:te quoq; in eis falli potuiſſe credendum eſt.
Si manifeſti:illos in eis falli potuiſſe non creditur:ac per hoc vtroq; modo ſupflua erit interp̄
tatio tua:& hac lege poſt priores nullus loqui audebit:& qđcunq; alius occupauerit:ali⁹ de
eo ſcribendi nō habebit licentiam.Quin potius humanitatis tuæ eſt:in quo veniam tibi tribu
is:indulgere & cæteris.Ego enim non tam vetera abolere conatus ſum quæ linguæ meæ ho-
minibus emendata de græco in latinum tranſtuli:q̄ ea teſtimonia:quæ a Iudæis prætermiſſa
ſunt:vel corrupta:proferre in medium:vt ſcirent noſtri qđ Hebræa veritas contineret.Si cui
legere non placet:nemo compellit inuitum.Bibat vinum vetus cum ſuauitate:& noſtra mu
ſta contemnat:quæ in explanatione priorū edita ſunt:vt ſic vbi illa non intelliguntur:ex no-
ſtris manifeſtiora fiant. Quod autē genus interp̄tationis in ſcripturis ſanctis ſequendum
ſit:liber quem ſcripſi de optimo genere interpretandi:& omnes p̄fatiunculæ diuinoꝝ volu-
minum quas editioni noſtræ ꝓpoſuimus explicant:ad illaſq; prudentē lectorē remittendum
puto.Et ſi me vt dicis in noui teſtamenti emendatione ſuſcipis:exponiſq; cauſam cur ſuſcipi B
as:q̄a plurimi linguæ græcæ habentes ſcientiam:de meo poſſent opere iudicare:eandem inte
gritatē debueras etiā in veteri credere teſtamēto:ꝙ nō nřa cōfinxim⁹:ſed vt apud Hebræos ī
uenim⁹ diuīa trāſtulim⁹.Sicubi dubitas:Hæbræos iterroga.Sed forte dices:Quid ſi Hebræi
aut rñdere noluerīt:aut mētiri voluerit!Tota frequētia Iudæoꝝ ī mea īterp̄tatiōe reticebit:
nulluſq; īueniri poterit:q Hebrææ līguę habeat notionē:aut oēs imitabūt illos Iudæos quos
dicis in Africę reptos oppidulo:in meā cōſpiraſſe calumniam.Huiuſcemodi eñ ī epiſtola tua
texis fabulam.Quidam frater noſter coepiſcopus:cum lectitare inſtituiſſet in eccleſia cui prę
eſt interpretationē tuam:mouit quiddam longe aliter a te poſitum apud Ionam ꝓphetam:q̄
erat omnium ſenſibus memoriaq; inueteratum:& tot ætatum ſucceſſionibus decantatum.
Factus eſt tantus tumultus in plebe:maxime græcis arguentibus & inflammantibus calum
niam falſitatis:vt cogeretur epiſcopus(ea quippe ciuitas erat)Iudæorum teſtimonium flagi
tare.Vtrum autem illi imperitia:an malitia:hoc eſſe in Hebræis codicibus reſponderunt:qđ
& græci & latini habebant atq; dicebant.Quid plura!Coactus eſt homo velut mendoſitatē
corrigere:volens poſt magnū periculum non remanere ſine plebe.Vnde etiam nobis videtur
aliq̄ñ te quoq; in nonnullis falli potuiſſe. Dicis me in Iona ꝓpheta male quiddam interp̄ta-
tum:& ſeditione populi conclamante:ꝓpter vnius verbi diſſonantiam:epiſcopū pene ſacer- C
dotium ꝑdidiſſe:Et quid ſit illud quod male interpretatus ſim ſubtrahis:auferens mihi occa
ſionem defenſionis meæ:ne quicq̄d dixeris me reſpondente ſoluatur:niſi forte vt ante annos

plurimos cucurbita venit in medium: afferente illius temporis Cornelio & Asinio Pollione me hederam p cucurbita transtulisse. Super qua re in commentario Ionæ pphetę plenius respondimus. Hoc tantum nunc dixisse contenti: q in eo loco vbi. lxx. interpres cucurbitam et Aquila cum reliquis hederam transtulerunt: id est Katiacon: in Hebręo volumine Ciceiō scriptum habet: quam vulgo Syri Ceceiam vocant. Est autem genus virgulti: lata habens folia in modū pampini. Cumq plantarū fuerit: cito cōsurgit in arbusculā: absq vllis calamorū & hastiliū adminiculis: quibus & cucurbitæ & hederæ indigent: suo trunco se sustinens. Hoc ergo verbum de verbo edisserens: si ciceion trāsferre voluissem: nullus itelligeret: si cucurbitam/id dicerem quod in hebraico non habetur: hederam posui: vt cæteris interpretibus consentirē. Sin autem indæi vestri: vt ipse asseris: malitia vel imperitia hoc dixerunt esse in voluminibus hebræorum: quod in græcis & latinis codicibus continetur: manifestum est eos aut hebræas ignorare literas: aut ad irridendos cucurbitarios voluisse mētiri. Peto in fine eplæ: vt quiescentē senē: olimq veteranū: militare nō cogas: & rursum de vita periclitari. Tu q iuuenis es: & in pōtificali culmine cōstitutus: doceto pplos: & nouis Africę frugibus: Romana tecta locupleta. Mihi sufficit cū auditore & lectore pauperculo i angulo monasterii susurrare.

Sancti Augustini ad beatum Hieronymū se de libro quē afferebatur contra eum Romā misisse expurgantis. Epistola. XII.

D Omino charissimo & desyderantissimo & honorando in christo fratri & cōpresbytero Hieronymo: Augustinus in dño salutē. Audiui peruenisse in manus tuas literas meas: sed q adhuc rescripta non merui: nequaq imputauerim dilectioni tuę. Aliqd proculdubio impedimēti fuit. Vnde agnosco a me dñm potius deprecandū: vt tuæ voluntati det facultatē mittendi qd rescripseris. Nā rescribendi iā dedit: quia cū volueris facillime poteris. Etiam hoc ad me sane perlatū: vtrū quidē crederem dubitaui: sed hinc quoq tibi aliqd vtrū scriberē dubitare nō debui. Hoc aūt breue est: suggestū esse charitati tuæ/a nescio quibus fratribus mihi dictū est: q librū aduersus te scripserim: Romāq miserim. Hoc falsum esse noueris: deū nostrū testor hoc me nō fecisse. Sed si forte aliqua in aliquib⁹ scriptis meis reperiunt: in quibus aliter aliquid q̄ tu sensisse reperiar: nō contra te dictū sed qd mihi videbatur a me scriptū esse: puto te debere cognoscere: aut si cognosci nō potest: credere debere. Ita sane hoc dixerim: vt ego non tm̄ paratissimus sim si quid te in meis scriptis mouerit fraterne accipere: quid cōtra sentias: aut de correctione mea: aut de ipsa tua beniuolentia gauisurus: verū etiā hoc a te postulē ac flagitē. O si licuisset & si nō cohabitante saltē vicino te in dño perfrui ad crebrū & dulce colloquiū. Sed quia id nō est datum: peto vt hoc ipsum: q in Christo quapossumus simul sumus: conseruari studeas & augeri ac perfici: & rescripta quis rara nō spernere. Saluta obsequio meo sanctū fratrē Paulinianū: & oēs fratres qui tecum ac de te in dño gaudēt. Memor nostri exaudiaris a dño in omni sancto desyderio tuo: dñe charissime & desyderantissime & honorande in christo frater.

Sancti Hieronymi ad beatū Augustinū: rationem reddētis cur epistolæ suæ nō responderit: & vt vel aperte scribat: vel veriora mittat exemplaria postulantis: simulq suadētis ne iuuenis ipse scribendo senē puocet. Libelli præterea Calphurnii exemplaria sibi misisse significantis. Epistola. XIII.

E Omino vere sancto: ac beatissimo papæ Augustino: Hieronymus in christo salutē. In ipso pfectionis articulo: sancti filii nři Asterii hypodiaconi necessarii mei beatitudinis tuę literę supuenerūt: quib⁹ satisfacis: te cōtra paruitatē meā librū Romā non misisse. Hoc nec ego factū audieram: sed epistolæ cuiusdā quasi ad me scriptæ: per fratrem nostrum Sysinniū diaconū huc exemplaria peruenerunt. In quibus hortatis me vt παλιμῳδίαν sup quodā apostoli capitulo canā: & imiter Stesichorū iter vituperatiōes & laudes Helenæ fluctuātem: vt q detrahēdo oclos pdiderat: laudādo receperit. Ego simpliciter fateor dignationi tuę: licet stilus & ἐπιχειρήματα tua mihi viderent: tñ nō temere exēplaribus litterarū credendū putaui: ne forte me respondente læsus: iuste expostulares: q probare ante debuissem tuum esse sermonem: & sic rescribere. Accessit ad moram sanctæ & venerabilis Paulæ longa infirmitas. Dum enim languenti multo tempore assedimus: pene epistolæ tuæ: vel eius qui sub tuo nomine scripserat: obliti sumus: memores illius versiculi: Musica in lu-

cta importuna narratio.Itaq; si tua est epistola:aperte scribe:vel mitte exẽplaria veriora: vt
absq; vllo rancore stomachi:in scripturarum disputatione versemur:& vel nostrum emende
mus errorem:vel alium frustra reprehendisse doceamꝰ.Absit autem a me:vt quicq̃ de libris
70.dist. vti ná. beatitudinis tuæ attingere audeam:Sufficit enim mihi probare mea:& aliena nõ carpere.Cę
terum optime nouit prudentia tua: vnumquenq; in suo sensu abundare:& puerilis esse ia-
ctantiæ(quod olim adolescentuli facere consueuerant)accusando illustres viros:suo nominí
famam quærere.Nec tam stultus sum:vt diuersitate explanationum tuaꝝ me lędi putem:qa
nec tu lęderis si nos contraria senserimus.Sed illa est vera inter amicos reprehensio:si nostrã
Persius. peram non videntes:alioꝝ iuxta Persiũ manticam consyderemus.Supest vt diligas diligen-
tem:& in scripturaꝝ campo iuuenis:senem non prouoces.Nos nostra habuimus tempora:&
cucurrimus quantũ potuimus.Nunc te currente:& longa spatia transmeãte:nobis debetur
Vir.5.ęnei. ocium:simulq;(vt cum venia & honore tuo dixerim)ne solus mihi de poetis aliquid propo-
suisse videaris:memento Daretis & Entelli:& vulgaris puerbii:q; bos lassus fortius figat pe-
dem. Tristes hæc dictauimꝰ. Vtinam mereremur complexus tuos:& collatiõe mutua vel
doceremus aliqua vel discerẽmꝰ.Misit mihi temeritate solita:maledicta sua Calphurnius co
gnomẽto lanatius:quæ ad Africam quoq; studio eiꝰ didici peruenisse.Ad quæ breuiter ex p
te respondi:& libelli eius vobis misi exemplaria :latius opꝰ cum opportunũ fuerit primo mis
surus tempore.In quo illud cauebam:ne in quoq̃ existimationẽ læderem Christianam:sed tã-
tum vt delitantis imperiti mendacium ac vęcordiam confutarem.Memento mei sancte ac
venerabilis papa.Vide quantum te diligam:vt ne prouocatus quidem voluerim respondere
nec credam tuum esse quod in altero forte reprehenderem. Frater Cõmunis suppliciter te sa
lutat.

Sancti Hieronymi ad beatum Augustinum:admirantisq; per crebras epistolas se compel
lat ad respondendum cuidam epistolæ:cum illa eadem & Romæ & in Italia a plærisq; habe-
ri dicatur:causasq; cur respondere noluerit exponentis: atq; vt iuuenibus congrediatur & se
nem ac veteranum nõ ivocet ad certamen cõmonentis.

Epistola.XIIII.

DOmino vere sancto & beatissimo papæ Augustino:Hieronymus in domino F
salutem.Crebras ad me epistolas dirigis:& sæpe cõpellis vt respõdeam cui
dam epistolæ tuæ:cuius ad me vt ante iam scripsi:per fratrem Sysinniũ dia
conum exemplaria puenerunt:absq; subscriptione tua:& quę primum p fra
trem Profuturum:secundo per quendam alium te misisse significas:& inte-
rim Profuturum retractum de itinere:& episcopum constitutũ:veloci mor
te subtractum:illum cuius nomen retices:maris timuisse discrimina & naui
gationis mutasse cõsilium.Quæ cũ ita sint:satis mirari nequeo:quomodo ipsa epistola & Ro
mę & in Italia haberi a plerisq; dicatur:& ad me solum nõ puenerit:cui soli missa est: præser
tim cum idem frater Sysinnius inter cæteros tractatꝰ tuos dixerit eã se non in Africa:nõ apđ
te sed in insula Adriæ ante hoc ferme quinquennium repperisse.De amicitia omnis tollenda
suspirio est:& sic cum amico quasi cum altero se est loquendum.Nonnulli familiares mei &
vasa Christi:quorum Hierosolymis & in sanctis locis pmagna copia est:suggerebant non sim
plici a te animo factum:sed laudem atq; rumusculos & gloriolã populi requirẽtem: vt de no
bis cresceres:vt multi cognoscerent:te prouocare:me timere:te scribere vt doctum:me tacere
vt imperitum:& tandem repperisse qui garrulitati meæ modum imponeret.Ego autẽ vt sim
pliciter fatear:dignationi tuæ primum idcirco respondere nolui:quia tuam liquido episto-
lam non credebam:nec(vt vulgi de quibusdam puerbium est) litum melle gladium . Dein-
de illud cauebam:ne episcopo cõmunionis meæ:viderer pcaciter respondere:& aliqua in rep
hendentis epistola repħendere:præsertim cum quædam in illa hęretica iudicarem.Ad extre
mum ne tu iure expostulares & diceres.Quid enim?Epistolam meã videras:& notæ tibi ma-
nus in subscriptione signa depħenderas:vt tam facile amicum lęderes:& alterius malitiam i
meam verteres contumeliam? Igit vt ante iam scripsi:aut mitte eandem epistolã tua sub- G
scriptã manu:aut senem latitantem in cellula lacessere desine.Si autem tuam vis vel exerce
re vel ostendere doctrinam:quære iuuenes & disertos & nobiles:quoꝝ Romæ dicunt esse q̃
plurimi:qui possint & audeant tecum congredi:& in disputatione sanctaꝝ scripturaꝝ iugũ
cum episcopo ducere.Ego quondam miles:nunc veteranus:& tuas & aliorum debeo lauda-

re victorias:non ipse rursus effoeto corpore dimicare:ne si me frequenter ad rescribendũ im-
puleris:illius recorder historiæ:ꝙ Annibalem iuueniliter exultantem.Q.Maximus patien- Titus Liuiꝰ
tia sua fregerit.Omnia fert ætas:animum quoq;:sæpe ego longos Cantando puerum memi- Vir.in buc
ni me condere soles.Nũc oblita mihi tot carmina:vox quoq; moerim Iam fugit ipsa.Et vt ma
gis de scripturis sanctis loquar: Berzellai ille galaadites:regis Dauid beneficia:omnesq; deli- 2.Reg.19.
tias iuueni delegans filio:ostendit senectutem hæc appetere non debere : nec oblata suscipere.

Q; autem iuras te aduersum me librum nou scripsisse:neq; Romã misisse quem non scri-
pseris:sed si forte aliqua in tuis scriptis reperiantur: quæ a meo sensu discrepent ; non me a te
læsum:sed a te scriptum qđ tibi rectum videbatur:Quæso:vt me patienter audias. Non scri
psisti librum:& quo modo mihi reprehensionis a te meæ:per alios scripta delata sunt? Cur ha
bet italia:qđ tu nõ scripsisti?Qua ratione poscis vt rescribam ad ea quæ scripsisse te denegas?
Nec tam hebes sum:vt si diuersa senseris:me a te læsum putẽ.Sed si mea cõminus dicta repre-
hendas:& rationem scriptorum expetas:& quæ scripserim emendare compellas:& ad παλι-
νῳδίαν puoces:& oculos mihi reddas:in hoc læditur amicitia:in hoc necessitudinis iura vio
lantur : ne videamur certare pueriliter:& fautoribus inuicem vel detractoribus nostris tri-
H buere materiam contendendi.Hæc scribo:quia te pure & christiane diligere cupio:nec quic-
q̃ in mea mente retinere:qđ distet a labiis.Non enim conuenit:vt ab adolescẽtia: vsq; ad hãc
ætatem:in monasteriolo cum sanctis fratribus labore desudans:aliquid contra episcopum cõ
munionis meæ scribere audeam:& eum episcopum:quẽ ante cœpi amare q̃ nosse: qui me pri
mus ad amicitias prouocauit:quem post me orientem in scripturarũ eruditione lętatus sum.
Igitur aut tuum negato librum:si forte non tuus est:& desine flagitare rescriptum ad ea quæ
non scripsisti:aut si tuus est:ingenue cõfitere:vt si in defensione mei aliqua scripsero:in te cul
pa sit qui prouocasti:non in me qui respondere compulsus sum. Addis præterea te paratum
esse:vt si quid me in tuis scriptis mouerit:aut corrigere voluero:fraterne accipias: & non so-
lum mea in te beniuolentia gauisurum:sed vt hoc ipsum faciam deprecaris.Rursum dico qđ
sentio.Prouocas senem:tacentem stimulas:videris iactare doctrinam. Non est autem ætatis
meæ:putari maliuolum erga eum:cui magis fauorem debeo.Et si in euangeliis ac prophetis
peruersi homines inueniunt qđ nitantur reprehendere:miraris si in tuis libris & maxime in
scripturarum expositione:quæ vel obscurissimæ sunt:quædam a recta linea discrepare videã
tur?Et hoc dico:non ꝙ in operibus tuis quædam reprehendẽda iam censeam.Neq; eñ lectio-
ni eorum vnq̃ operam dedi:nec horum exemplariorum apud nos copia est:præter soliloquio-
rum tuorum libros:& quosdam commentarios in psalmos:quos si vellem discurere: non di-
cam a me(qui nihil sum)sed a veterum græcorum docerem interpretationibus discrepare.
Vale mihi amice charissime:ætate fili:dignitate parens:& hoc a me rogatus obserua:vt quic
quid mihi scripseris:ad me primum facias peruenire.

Sancti Augustini ad beatum Hieronymum:de commemoratis in superiori epistola accu-
rate se purgantis:veniamq; si læserit deprecãtis.In qua etiam deplorat inter Hieronymum &
Rufinum quondam amicissimos tantam exortam esse discordiam:quos ad pristinam chari-
tatem nititur reuocare. Epistola. XV.

Omino venerando & desyderantissimo fratri & cõpresbytero Hieronymo:
I Augustinus in dño salutẽ.Quis existimem anteq̃ istas sumeres: venisse in
manus tuas literas meas:quas p dei seruũ filium nostrum Cyprianũ diaco
nũ misi:quibus certissime agnosceres meam esse epistolã. Cuius exẽplaria
illuc peruenisse commemorasti:vnde iam me arbitror rescriptis tuis velut
entellinis grandibus atq; acribus cestibus/tanq̃ audacem Daretem cœpisse
pulsari atq; versari. Nunc tamẽ eis ipsis respondeo literis tuis: quas mihi p
sanctũ filiũ nostrũ Asteriũ mittere dignatus es.In qbꝰ multa in me cõperi tuę beniuolẽtissimę
charitatis:& rursus quędã nõnulliꝰ a me tuę offensionis indicia. Itaq; vbi mulcebar legẽs:ibi
continuo feriebar:hoc sane vel maxime admirans:ꝙ cum dicas te exẽplaribus literarum mea
rum ideo temere non putasse credendum:ne forte te respondente læsus iuste expostularem:
ꝙ probare ante debuisses meum esse sermonẽ: & sic rescribere:postea iubeas si mea est epistola
apte me scribere:aut mittere exẽplaria veriora:vt absq; vllo rancore stomachi in scripturarũ

disputatione versemur.Quo pacto enim possumus in hac disputatione sine rancore versari:
si me lædere paras?Aut si non paras:quomodo ego te non lædente:abs te læsus iuste expostu-
larē: ꝙ ꝓbare ante debuisses meū esse sermonē:& sic rescribere: Hoc est & sic lædere? Nisi eñ
rescribendo læsisses:ego iuste expostulare nō possem.Proinde cum ita rescribis vt lædas:quis
locus nobis relinquit in disputatione scripturarū:sine vllo rancore versandi?Ego quidē absit
vt lædar:si mihi certa ratione volueris& potueris demonstrare illud ex epistola apostoli vel
quid aliud scripturarū sanctarū te verius intellexisse q̄ me.Immo vero absit:vt non cum gra-
tiarum actione lucris meis deputem:si fuero te docente instructus:aut emendante correctus.
Verūtamen tu mihi frater charissime:nisi te putares lęsum scriptis meis:non me putares læ-
di posse rescriptis tuis.Nullo eñ modo id de te opinatus fuero: ꝙ non te arbitraris læsum:si
sic tamen rescribis vt lędas.Aut si te non rescribente:ego ꝑpter nimiā stultitiam meam lædi
posse putatus sum:hoc ipso læsisti plane:ꝙ de me ita sensisti.Sed nullo modo tu me:quem nū
q̄ talem expertus es:temere talem crederes:qui literarum mearum exemplaribus etiam cum
stilum meum nosses:temere credere noluisti.Si eñ non immerito vidisti me iusta expostula-
turum fuisse:si temere crederes esse literas meas: quę non essent meæ:quanto iustius expostu
latem me ipsum temere putatum talem:qualē me expertus non esset qui putauisset?Nequaq̄
ergo ita prolabereris:vt te non rescribente quo lęderet:me tamen existimares nimis insipien-
tem/etiam tali tuo rescripto lædi potuisse.Restat igitur vt lędere me rescribendo disponeres
si certo documento meas esse illas literas nosceres.Atq; ita quia non credo ꝙ iniuste me lędē-
dum putares:superest vt agnoscam peccatum meum:ꝙ prior te illis literis læserim:quas me-
as esse negare non possum.Cur itaq; conor contra fluminis tractum:ac non potius veniā pe-
to?Obsecro te ergo per mansuetudinem Christi : vt si læsi te:dimittas mihi: nec me vicissim
lædendo:malum ꝑ malo reddas.Lædes autem me si mihi tacueris errorem meum:quem for- K
te inueneris in factis vel dictis meis.Nam si ea in me reprehēderis quæ reꝑhendenda nō sunt
te lædis magis q̄ me:qđ absit a moribus:& sancto proposito tuo:vt hoc facias voluntate lędē-
di:culpans in me aliquid dente maledico:quod mente veridica esse scis non culpandum.Ac ꝑ
hoc:aut beniuolo corde arguas:etiam si caret delicto: qđ arguendum putas : aut paterno af-
fectu mulceas:quem abiicere nequeas.Potest enim fieri vt tibi aliud videatur q̄ veritas habet
dum tamē abs te aliud non fiat q̄ charitas habet. Et ego amicissimam reprehensionem gratis-
sime accipiam:etiam si reprehendi non meruit qđ recte defendi potest: Aut agnoscam simul
& beniuolentiā tuam:& culpam meam:& quātum dominus donat in alio gratus:in alio emē-
datus inueniar.Quid ergo?Fortasse dura sed certe salubria verba tua/tanq̄ cestus Entelli per
timescam.Cædebatur ille:non curabatur:& ideo vincebatur:nō sanabatur. Ego autem si me
dicinalem correptionem tuam trāquillius accepero : non dolebo.Si vero infirmitas velut hu
mana mea(etiam cum veraciter arguor)non potest nisi aliquantulum contristari:melius tu
mor capitis dolet dum curatur:q̄ dum ei parcitur & non sanatur.Hoc est enim qđ acute vi-
dit:qui dixit: Vtiliores esse plærunq; inimicos iurgantes:q̄ amicos obiurgare metuentes. Illi
enim dum rixantur dicunt aliquando vera quæ corrigamus:isti autem minorem q̄ oportet
exhibent iustitiæ libertatem:dum amicitiæ timent exasperare dulcedinem. Quapropter &
si bos vt tibi videris:lassus senectute forte corporis:non vigore animi : tamē in area domini-
ca fructuoso labore desudans:ecce sum:si quid perperam dixi:fortius fige pedem.Non mihi es-
se debet molestum pondus ætatis tuæ:dummodo conteratur palea culpæ meæ.Proinde illud L
qđ in extremo epistolæ tuæ posuisti:cum magni desyderii suspirio vel lego vel recolo. Vtinā
inquis mereremur complexus tuos:& collatione mutua:vel doceremus aliqua : vel discere-
mus.Ego autem dico:vtinam saltem propinquis terrarū locis habitaremus:vt si non possent
misceri nsa colloquia:literę possent eē crebriores. Nunc vero tanto locorū interuallo absumus
a sensibus nostris:vt de illis verbis apostoli ad Galatas:iuuenem me ad tuam sanctitatem scri
psisse meminerim:& ecce iam senex/necdum rescripta meruerim:faciliusq; ad te exemplaria
epistolæ meæ peruenerint:nescio qua occasione proueniente:q̄ ipsa epistola me curante. Ho-
mo enim qui eam tunc acceperat:nec ad te pertulerit:nec ad me retulerit. Tantę autem mihi
in literis tuis:quæ in manus nostras venire potuerunt:apparent res: vt nihil studiorum meo
rum mallem si possem:q̄ inhærere lateri tuo. Qđ ego quia non possum: aliquem nostrorū in
domino filiorum:erudiendum nobis ad te mittere cogito:si etiam de hac re tua rescripta me
ruero.Nam neq; in me tantum scientiæ scripturarum diuinarum est:aut esse iā poterit: quā

tum inesse tibi video. Et si quid in hac re habeo facultatis: vtcumq; impendo populo dei. Vacare autem studiosis diligentius q̃ quæ populi audiunt instruendis: propter ecclesiasticas occu-

M pationes omnino non possum. Nescio quæ scripta maledica: super tuo nomine ad Africam puenisse audiuimus. Accepimus tamen qđ dignat⁹ es mittere: illis respõdens maledictis. Quo perlecto: fateor multum dolui: inter tam charas familiaresq; personas: cunctis pene ecclesiis notissimo amicitiæ vinculo copulatas: tantum malum extitisse discordiæ. Et tu quidem quantum tibi modereris: quantumq; teneas aculeos indignationis tuę: ne reddas maledictum pro maledicto: satis in tuis literis eminet. Veruntamen eas ipsas cum legissem: contabui dolore & obrigui timore: Quid de me illa facerent: quæ in te ille scripsit: si in manus meas forte venissent? Vę mundo ab scandalis. Ecce fit: ecce prorsus impletur quod veritas ait: Quoniam abū- Matth.18.

dabit iniquitas: refrigescet charitas multorum. Quæ sibi enim iam fida pectora tuto refundã- Matth.24.

tur? In cuius sensu tota se proiiciat secura dilectio? Quis deniq; amicus non formidetur: quasi futurus inimicus: si potuit inter Hieronymum & Ruffinum hoc qđ plangimus exoriri? O misera & miseranda conditio. O infida in voluntatibus amicorum scientia præsentium: vbi nulla est præscientia futurorum. Sed quid hoc alteri de altero gemendum putem: quãdo nec ipse quidem sibi homo est notus imposterum? Nouit enim vtcunq; vix forte nunc qualis sit: qualis autem postea futurus sit ignorat. Hæc porro non tantum scientia qualis quisq; sit: verum etiã præscientia qualis futurus sit: si est in sanctis & beatis angelis: quomodo fuerit diabolus beatus aliquando cum adhuc angelus bonus esset: sciens futuram iniquitatem suam & sempiternum supplicium: omnino non video. De qua re si tamen eam nosse opus est: vellem audire quid sentias. Vide quid faciant terræ ac maria: quæ nos corporaliter dirimunt. Si hęc epistola mea quam legis ego essem: iam mihi diceres quod quæsiui: Nunc vero quando rescribes? Quando mittes? Quando perueniet? Quando accipiam? Et tamen vtinam quandoq; fiat: quod tam cito fieri non posse q̃ volumus: quanta possumus tolerantia sustinemus. Vnde recurro ad illa verba epistolæ tuæ dulcissima: sanctiq; desyderii tui plenissima: & ea facio vicissim mea. Vtinam mereremur complexus tuos: & collatione mutua vel doceremus aliqua vel

N disceremus. Si tamen esse vllo modo posset: ꝙ ego te docerem. In his autem verbis non iã tuis tantum: sed etiam meis vbi delector & reficior: & ipso q̃uis pendente & nõ attingente vtriusq; nostrum desyderio: non parua ex parte consolor. Vbi rursus acerrimis dolorum stimulis fodior: dum cogito inter vos: quibus deus hoc ipsum qđ vterq; nostrum optauit: largum prolixumq; concesserat: vt coniunctissimi & familiarissimi mella scripturarum sanctarum pariter lamberetis: tantæ amaritudinis irrepsisse perniciem: quando non: vbi non: cui non homini formidandam: cum eo tempore quo abiectis iam sarcinis sæcularibus: iam expediti dominum sequebamini: & in ea terra viuebatis simul: in qua dominus humanis pedibus ambulans Pacem meam inquit do vobis: pacem meam relinquo vobis: viris ætate maturis: & in eloquio Ioan.14.

domini habitantibus vobis accidere potuit! Vere tentatio est vita humana super terram. Iob.7.

Heu mihi qui vos alicubi simul inuenire non possum. Forte vt moueor: vt doleo: vt timeo: pciderem ad pedes vestros: flerem quantum valerem: rogarem quantum amarem: nunc vnũquẽq; vestrum pro seipso: nunc vtrunq; pro alterutro: & p aliis: & maxime infirmis: pro quibus Christus mortuus est: qui vos tanq̃ in theatro vitæ huius cum magno sui periculo spectant: ne de vobis ea conscribendo spargatis: quæ quãdoq; concordantes delere non poteritis: qui nunc concordare nolitis: aut quæ concordes legere timeatis: ne iterum legeretis.

O Verum dico charitati tuæ: nihil me magis q̃ hoc exẽplum tremuisse: cum quædam ad me in epistola tua legerẽ tuæ indignationis indicia: non tam illa de Entello & boue lasso: vbi mihi potius hilariter iocari: q̃ iracunde minari visus es: q̃ illud qđ serio te scripsisse satis apparet: Vnde supra elocutus sum: plus fortasse q̃ debui: sed non plus q̃ timui: vbi aisti: ne forte læsus iuste expostulares. Rogo te si fieri potest: vt inter nos quæramus & disseramus aliquid: quo sine amaritudine discordiæ corda nostra pascantur: fiat. Si autẽ non possum dicere quid mihi emendandum videatur in scriptis tuis: nec tu in meis: nisi cum suspitione inuidiæ aut lęsione amicitię: quiescamus ab his: & nostræ vitæ salutiq; parcamus. Minus certe assequatur illa quæ inflat: dum non offendatur illa quæ ædificat. Ego me lõge esse sentio ab illa perfectione: Iacobi.3.

de qua scriptum est: Si quis in verbo non offendit: hic pfectus est vir. Sed plane in dei misericordia puto me posse facile abs te petere veniã: si quid offendi: qđ mihi apire debes: vt cũ te audiero lucreris fratrẽ tuũ. Neq; .n. quia hoc ppter longinquitatẽ terrarũ nõ potes facere inter

me & te:ppterea debes finere errare me. Prorsus qđ ad ipsas res quas nosse volumus attinet si qd veri me tenere vel scio vel credo vel puto:in quo tu aliter sentis: quātū dat dñs sine tua iniuria conabor asserere.Qđ aūt ptinet ad offensionē tuā:cū te indignatū sensero:nihil aliud q̄ veniam depcabor.Nec omnino arbitror te succēsere potuisse:nisi aut hoc dicerem quod nō debui:aut non sic dicerem vt debui:qa nec miror minus nos scire inuicem q̄ scimur a coniunctissimis & familiarissimis nostris.In quorum ego charitatem/fateor /facile me totū proiicio: praesertim fatigatum scandalis saeculi:& in ea sine vlla sollicitudine requiesco.Deum quippe illic esse sentio:in quem me securus pjicio:& in quo securus requiesco.Nec in hac mea securitate crastinum illud humanae fragilitatis incertū: de quo superius gemui: omnino formido. Cū enim hoīem Christiana charitate flagrantē:eāq; mihi fidelem amicum factū esse sentio:qc qd ei cōsiliorum meorū cogitationūq; cōmitto:nō homini cōmitto: sed illi in quo manet:vt P
i.Ioan.4. talis sit.Deus eñ charitas est:& qui manet in charitate in deo manet:quā si deseruerit:tantū faciat necesse est dolorem:quantū manens fecerat gaudium.Verūtamē ex amico intimo fact⁹ inimicus:quaerat sibi potius qđ fingat astutus:non inueniat quod pdat iratus.Hoc aūt vnusquisq; facile assequitur:non occultando qđ fecerit:sed non faciēdo qđ occultare velit.Qđ misericordia dei bonis piisq; cōcedit:vt iter inimicos quoslibet futuros liberi securiq; versentur aliena peccata sibi cōmissa non prodant:quae prodi timeant ipsi nulla cōmittant.Cum eñ falsum quid a maledico fingitur:aut omnino nō credit:aut certa ītegra salute sola fama vexat. Cum autem malum perpetratur:hostis est intimus:etiam si nullius intimi loquacitate aut lite vulgetur.Quapropter quis prudentium non videat:etiam tu q̄ tolerabiliter feras amicissimi quondam & familiarissimi incredibiles nūc inimicitias:consolante conscientia: & quēadmodum vel qđ iactitat:vel quod a quibusdam forsitan creditur:in sinistris armis deputes:quibus non minus q̄ dextris contra diabolum dimicatur! Verūtamē illum maluerim aliquo modo mitiorem q̄ te isto modo armatiorem.Hoc magnum & triste miraculū est:ex amicitiis talibus ad has inimicitias peruenisse;laetum erit & multo maius/ex inimicitiis talibus ad pristinam concordiam reuertisse.

Sancti Augustini ad Praesidium:vt suprapositam epistolam beato Hieronymo aduersum se commoto transmittat rogantis. Epistola.XVI.

Domino beatissimo & merito venerando fratri & consacerdoti Praesidio:Augustinus in dño salutē.Sicut pſens rogaui synceritatē tuā:nunc quoq; commoneo:vt literas meas sancto fratri & cōpresbytero nño Hieronymo mittere nō graueris. Vt autē nouerit charitas tua:quēadmodū etiā tu illi p mea causa scribere debeas:misi exēplaria literarū & mearū ad ipsum: & ad me ipsius.Quib⁹ lectis p tua sancta prudētia facile videas & modū meū quē seruādū putaui:& motū ei⁹ quē nō frustra timui. Aut si ego qđ nō debui:vl' quo modo nō debui: aliqđ scripsi:nō ad illū de me:sed ad meipsum potius fraterna dilectione mitte sermonem:quo correctus petam vt ignoscat:si meam culpam ipse cognouero. Q

Sancti Hieronymi ad beatū Augustinū:vt sui meminerit obsecrātis:& vt baiulū literarū sanctū Praesidiū sibi germanissimum:singulariter commendantis. Epistola.XVII.

Domino vere sancto & beatissimo papae Augustino:Hieronym⁹ in Christo salutem.Anno praeterito per fratrem nostrum Asterium hypodiaconū dignationi tuae epistolam miseram:promptū reddēs salutatiōis officiū:quā tibi arbitror redditam.Nunc quoq; per sanctū fratrē meum Praesidiū diaconum:obsecro primum vt memineris mei.Deinde vt baiulū literarū habeas cōmēdatū & mihi scias germanissimum: & in quibuscūq; necessitas postulauerit foueas atq; sustēteas:nō quo aliqua re (Christo tribuente) indigeat:sed quo bonorū amicitias auidissime expetat:& se in his cōiungēdis maximū putet beneficium consecutum.Cur autē ad occidentē nauigauerit: ipso poteris narrante cognoscere. R
Ioan.16. Nos in monasterio constituti variis hincinde fluctibus quatimur:& peregrinationis molestias sustinemus.Sed credimus in eo qui dixit:Confidite: ego vici mundum: q; ipso tribuente & praesule:contra hostem diabolum victoriam consequamur.Sanctum & venerabilem fratrē nostrum papam Alipium:vt meo obsequio salutes obsecro.Sancti fratres qui nobiscū in monasterio dño seruire festinant:oppido te salutāt.Incolumē te & memorem mei: Christus dñs noster tueatur omnipotens: domine vere sancte & suscipiende papa.

Sancti Hieronymi ad beatum Augustinum: vt pudori suo ignoscat obsecrantis: & deinceps ad mutuam charitatem exhortantis. Epistola.XVIII.

S Omino vere sancto & beatissimo papę Augustino: Hieronym⁹ in dño salutē. Cū a sancto fratre nostro Firmo sollicite q̄rerē qd ageres: sospitē te lætus audiui. Rursum cū tuas literas nō dico sperarē sed exigerē: nesciēte te / de Africa se ꝓfectū esse dixit. Itaq̨ reddo tibi p eū salutationis officia: qui te vnico amore cōplectit: simulq̨ obsecro vt ignoscas pudori meo: ꝙ diu præcipienti vt rescriberem negare non potui. Nec ego tibi: sed causę causa respondit. Et si culpa est respondisse: quęso vt patienter audias: multo maior est ꝓuocasse. Sed facessant istiusmodi querimoniæ. Sit inter nos pura germanitas: & deinceps non quæstionum: sed charitatis ad nos scripta mittamus. Sancti fratres q nobiscum dño seruiunt affatim te salutant. Sanctos qui tecum Christi leue trahūt iugum: ꝑcipue sanctum & suscipiendū papā Alipiū: vt meo obsequio salutes precor. Incolumē te & memorē mei Christus deus noster tueatur omnipotēs. Dñe vere sancte & beatissime papa. Si legisti librū explanationū in Ionā: puto ꝙ ridiculā cucurbitæ non recipias quęstionem. Si autē amicus qui me primus gladio petiit stilo repulsus est: sit humanitatis tuæ atq̨ iustitiæ accusantem reprehendere non respōdentem. In scripturarum campo / si placet / sine nostro inuicem dolore ludamus.

Sancti Augustini ad beatum Hieronymum: ad om̄ia sibi respondētis: sententiamq̨ suam tuentis: & ostendentis non dispensatoriam aut simulatam: sed veram & dignam fuisse a Paulo Petri reprehensionem. Epistola.XIX.

T Omino dilectissimo: & in Christi visceribus honorādo: sancto fratri & cōpresbytero Hieronymo: Augustinus in domino salutem. Iam pridem tuę charitati prolixam epistolam misi: respondens illi tuæ: quā per sanctum filium tuum Asterium: nunc iam non solum fratrem: verūetiam collegam meum misisse te recolis. Quæ vtrū in manus tuas peruenire meruerit: adhuc nescio: nisi ꝙ p fratrem syncerissimū Firmum scribis: Si ille q me primum gladio petiit: stilo repulsus est: vt sit hūanitatis meę atq̨ iustitiæ accusantē reprehēdere nō respondentē. Hoc solo tenuissimo iudicio / vtcūq̨ cōiicio legisse te illā epistolā meā. In ea quippe deploraui tantam inter vos extitisse discordiam: de quorū tāta amicitia quaquauersum eam fama diffuderat: charitas fraterna gaudebat. Qđ non feci reprehendendo in aliquo germanitatē tuā: cuius in ea re aliquā culpā me cognouisse nō ausus sum dicere: sed dolendo humanam miseriā: cui⁹ in amicitiis mutua charitate retinēdis: quātalibet illa sit īcerta ꝑmāsio est. Verū illud maluerā tuis nosse rescriptis: vtrū mihi veniā quā poposcerā dederis. Qđ aptius mihi intimari cupio: q̄uis hilarior quidā vultus literarum tuarū etiā hoc me impetrasse significare videatur: si tamē post lectam illam missę sunt: qđ in eis minime apparet. Petis vel potius fiducia charitatis iubes: vt in scripturarum campo / sine nostro inuicem dolore ludamus. Et quidem quantum ad me attinet: serio nos ista q̄ ludo agere mallem.
V Q; si hoc verbum tibi ꝓpter facilitatē ponere placuit: ego (fateor) maius aliquid expeto a benignitate virium tuarum prudentiaq̨ tam docta & ociosa / annosa / studiosa / ingeniosa diligētia: hæc tibi non tantum donante: verumetiam dictante spiritu sancto: vt in magnis & laboriosis quæstionibus: non tanq̄ ludentem in campo scripturarum: sed in montibus anhelātem adiuues. Si autem propter hilaritatem quā esse inter charissimos differentes decet: putasti dicendum esse: ludamus: siue illud apertum & planum sit vnde colloqmur: siue arduū atq̨ difficile: hoc ipsum edoce obsecro te: quonā modo assequi valeamus: vt cum forte aliquid nos mouet: qđ nobis etsi non cautius attendentibus: certe tardius intelligentibus nō ꝓbatum est: & quid nobis videatur contra conamur asserere: si hoc aliquādo securiore libertate dicamus: nō incidamus in suspitionē puerilis iactātiæ: quasi nostro nomini famā / viros illustres accusando quæramus. Si autē aliquid asperum qđ refellēdi necessitate deprōptū fuerit: quo tolerabile fiat: leniore circūfundamus eloquio: ne litū melle gladiū stringere iudicemur. Nisi forte ille modus est quo vtrunq̨ hoc vitiū vel vitii suspitionē caueamus: si cum doctiore amico sic disputemus: vt quicquid dixerit: necesse sit approbare: nec quęrēdi saltē causa liceat aliquantulū reluctari. Tū vero sine vllo timore offensiōis tanq̄ in cāpo ludit: sed mirū si nobis nō illudit. Ego.n. fateor charitati tuę: solis eis scripturaꝝ libr[i]s / q iā canonici appellāt / didici hūc timorē honorēq̨ deferre: vt nullū eoꝝ auctorē scribēdo aliqd errasse firmissime credā. Ac si ī eis offē Distictio.9. cap.ego sol.

dero literis:qđ videatur contrariū veritati:nihil aliud q̄ vel mendosum esse codicem: vel in-
terpretem non assecutum esse qđ dictum est:vel me minime intellexisse non ambigam. Alios
aūt ita lego:vt quātalibet sanctitate doctrinaq; præpolleāt:non ideo verum putem: quia ipsi
ita senserūt:sed quia mihi vel per illos auctores canonicos: vel probabili ratione: q̄ a vero nō
abhorreat:psuadere potuerūt.Nec te mi frater sentire aliquid aliter existimo. Prorsus inquā
non te arbitror sic legi tuos libros velle:tanq̄ pphetarum vel apostolorum: de quorum scri-
ptis q̄ omni errore careāt: dubitare nefarium est.Absit hoc a pia humilitate:& veraci de te-
metipso cogitatione:qua nisi esses p̄ditus:non vtiq; diceres. Vtinā mereremur cōplex⁹ tuos
& collatione mutua vel doceremus aliqua vel disceremus.Qđ si teipsum: consyderatione vi X
tæ:ac morum tuorum:non simulate:nō fallaciter dixisse credo:quātomagis æquū est me cre-
dere apostolū Paulū non aliud sensisse q̄ scripserit:vbi ait de Petro & Barnabba:Cū viderē q͞a
Gal.2. non recte ingrediuntur ad veritatē euangelii:dixi Petro corā omnib⁹:Si tu cū sis iudæus gen
tiliter & non iudaice viuis:quomodo gētes cogis iudaizare?De quo em̄ certus sim q̄ me scri
Gal.4. bēdo vel loquēdo nō fallat:si fallebat apl's filios suos quos iterū parturiebat donec in eis Chri
stus:id est veritas formaret?Quibus cum præmisisset dicens:Quæ aūt scribo vobis:ecce corā
Gal.1. deo quia nō mētior:nō tñ veraciter scribebat:sed nescio qua dispēsatoria simulatione fallebat
vidisse se Petrum & Barnabbā nō recte ad euāgelii veritatem ingrediētes:ac Petro in faciē re
stitisse:non ob aliud nisi q̄ gentes cogeret iudaizare.At enim satius est credere apostolū Pau-
lum aliquid non vere scripsisse:q̄ apostolum Petrum recte non aliquid egisse. Hoc si ita est:di
camus(qđ absit)satius esse credere mentiri euāgelium:q̄ negatum esse a Petro Christum: &
mentiri regnorum librum:q̄ tantum prophetam a domino deo tam excellēter electum / & in
concupiscenda atq; abducenda vxore aliena commisisse adulterium:& in marito eius necan-
do tam horrendum homicidium:immo vero sanctam scripturam:in summo & cælesti aucto
ritatis culmine collocatam:de veritate eius certus ac securus legam:& in ea homines vel ap-
probatos:vel emendatos:vel damnatos veraciter discam:potius q̄ facta humana: dum in qui
busdam laudabilis excellentiæ personis aliquando credere timeo reprehendenda: ipsa diuina
eloquia mihi sint vbiq; suspecta.Manichæi plurima diuinarum scripturarum:quibus eorum
nefarius error clarissima sententiarū pspicuitate conuincitur:quia in alium sensum detorq̄re
non possunt:falsa esse contendunt:ita tamen vt eandem falsitatem non scribentibus aposto-
lis tribuant:sed nescio quibus codicum corruptoribus.Qđ tamen quia nec pluribus siue an-
tiquioribus exemplaribus:nec præcedentis linguæ auctoritate(vnde latini libri interpretati
sunt)probare aliquando potuerunt:notissima omnibus veritate superati confusiq; discedūt.
Ita ne non intelligit prudentia sancta tua quāta malitiæ illorum patescat occasio:si non ab ali
is apostolicas literas esse falsatas:sed ipsos apostolos falsa scripsisse dicamus?Non est inq̄s cre-
dibile:hoc in Petro Paulum quod ipse Paulus fecerat arguisse. Non nunc inquiro quid fecerit
sed quid scripserit quæro:hoc ad quæstionem quā suscepi maxime pertinet:vt veritas diuina Y
rum scripturarum:ad nostram fidem ædificandam memoriæ cōmendata:non a quibuslibet:
sed ab ipsis apostolis:ac per hoc in canonicum auctoritatis culmē recepta: ex omni parte ve-
rax atq; indubitanda persistat.Nam si hoc fecit Petrus qđ facere debuit:mentitus est Paulus
q̄ eum viderit non recte ingredientem ad veritatem euāgelii.Quisquis enim hoc facit:quod
facere debet:recte vtiq; facit:Et ideo falsum de illo dicit:qui dicit eum non recte fecisse:quod
eum nouit facere debuisse.Si autem verum scripsit Paulus:verum est q̄ Petrus non recte tūc
ingrediebatur ad veritatem euāgelii.Id vero faciebat qđ facere nō debebat. Et si tale aliquid
Paulus ipse iam fecerat:correctum potius etiam ipsum credam coapostoli sui correctionē nō
potuisse negligere:q̄ mendaciter aliqd in sua epl'a posuisse: Et epl'a qualibet:quātomagis in il
Gal.1. la in qua prælocutus ait:Quæ autem scribo vobis:ecce coram deo:quia non mentior?Ego q-
dem illud Petrum sic egisse credo:vt gentes cogeret iudaizare.Hoc enim lego scripsisse Pau-
lum:quem mentitum esse non credo:& ideo non recte agebat hoc Petrus. Erat enim contra
euangelii veritatem:vt putarent qui credebant in Christum:sine illis veteribus sacramentis
saluos se esse non posse.Hoc enim contendebant Antiochię:qui ex circuncisione crediderant.
Contra quos Paulus perseueranter acriterq; confligit.Ipsum vero Paulum non ad hoc id ges
sisse:q̄ vel Timotheum circuncidit: vel Cenchris votum persoluit: vel Hierosolymis a Ia-
cobo admonitus cum eis qui vouerant / legitima illa celebranda suscepit:vt putari videretur
per ea sacramenta etiam Christianam salutem dari.Sed ne illa quæ prioribus vt congruebāt

temporibus:in vmbris rerum futurarum deus fieri iusserat:tanq̄ idololatriā gētiliū damna
re crederetur.Hoc est em̄ qđ illi Iacobus ait:auditum de illo esse ꝙ discissionē doceat a Moy-
se.Qđ vtiq; nefas est:vt credentes in Christum discindātur a prophetis Christi:tanq̄ eiꝰ do-
ctrinam detestantes atq; dānantes:de quo ipse Christus dicit:Si crederetis Moysi: crederetis Ioan.5.
Z & mihi:de me enim ille scripsit. Attende enim obsecro ipsa verba Iacobi. Vides inquit frater Act.21.
quot milia sunt in iudæa qui crediderunt in Christum:& hi oēs æmulatores sunt legis.Au
dierunt aūt de te quia discissionem doces a Moyse eorum q per gentes sunt iudęorum:dicens
non debere circūcidere eos filios suos:neq; secundum cōsuetudinem ingredi. Quid ergo est?
Vtiq; oportet conuenire multitudinem:audierunt enim te superuenisse:hoc ergo fac qđ tibi
dicimus:Sunt nobis viri quatuor votum habentes super se:his assumptis sanctifica te cum ip
sis:& impende in eos vt radant capita:& scient omnes:quia quæ de te audierūt falsa sunt:sed
sequeris & ipse custodiens legem. De gentibus autem qui crediderūt nos mandauimus:iudi
cantes nihil eiusmodi seruare illos:nisi vt se obseruent ab idolis immolato: & a sanguine:& a
fornicatione.Nō vt opinor obscurum est:& Iacobum hoc ideo monuisse: vt scirent falsa esse
quæ de illo audierant hi qui cum Christum ex iudęis credidissent:tamen æmulatores erant
legis:ne per doctrinam Christi velut sacrilega:nec deo mandante conscripta damnari puta-
rentur:quę per Moysen patribus fuerant ministrata.Hoc enim de Paulo iactauerant: non illi
qui intelligebant quo animo a iudæis fidelibus obseruari tunc ista deberent:propter commē-
dandam scilicet auctoritatem diuinam:& sacramentorum illorum propheticam sanctitatē:
non propter adipiscendam salutem quæ iam in Christo reuelabatur:& per baptismi sacramē
tum ministrabatur.Sed illi hoc de Paulo sparserant:qui sic ea volebāt obseruari:tanq̄ sine his
in euangelio salus credentibus esse non posset.Ipsum enim senserant vehementissimum gra-
tiæ prædicatorem:& intentioni eorum maxime aduersum:docētem non per illam hominem
iustificari:sed per gratiam Iesu Christi:cuius prænuntiandæ causa:illæ vmbræ in lege man-
datæ sunt.Et ideo illi inuidiam & persecutionem molientes concitate: tanq̄ inimicum legis
mandatorumq; diuinorum criminabantur:cuius falsæ criminationis inuidiam congruētius
deuitare non posset:q̄ vt ea ipse celebraret quæ damnare tanq̄ sacrilega putabāt: atq; ita ostē
deret nec iudæos tunc ab eis tanq̄ a nefariis prohibendos:nec gentiles ad ea tanq̄ ad necessa-
ria compellendos.Nam si reuera sic ea reprobaret:quemadmodum de illo auditū erat:& ideo
celebranda susciperet:vt actione simulata suam posset occultare sententiam:non ei diceret Ia
cobus:Et scient omnes:sed diceret:& putabunt oēs:quoniam quę de te audierunt falsa sunt:
præsertim quia in ipsis Hierosolymis apostoli iam decreuerant: ne quisq̄ gentes cogeret iu-
daizare:non autem decreuerant ne quisq̄ tunc iudæos iudaizare ꝓhiberet: q̄uis etiam ipsos
& iam doctrina Christiana non cogeret.Proinde si post hoc apostolorum decretum: Petrus ha-
buit illam in Antiochia simulationē:qua gētes cogeret iudaizare:quo iam nec ipse cogebāt:q̄
uis ppter cōmēdanda eloqa dei/quę iudęis sunt credita/non ꝓhibebāt:Quid mirū si constri-
gebat eum Paulus libere asserere:qđ cū cæteris apostolis se Hierosolymis decreuisse memine
rat?Si aūt hoc(qđ magis arbitror)ante illud Hierosolymitanum concilium Petrus fecit:nec
sic mirum est: ꝙ eum volebat Paulus non timide obtegere:sed fidenter asserere: qđ eum pa-
riter sentire iā nouerat:siue qđ cū eo contulerat euangeliū:siue qđ in Cornelii cēturionis vo
catione etiā diuinitus eū de hac re admonitū acceperat:siue ꝙ anteq̄ illi quos timuerat ve-
nissent Antiochiā:cum gentibus eum conuesci viderat. Neq; em̄ negamus in hac sententia
fuisse iam Petrū:in qua & Paulus fuit.Nō itaq; tūc eū qd ī ea re verū esset docebat:sed eius si 33.q.9.snia3.
mulationē:qua gētes iudaizare cogebant:arguebat:nō ob aliud:nisi qa sic illa oīa simulatoria
gerebant:tanq̄ verū esset qđ illi dicebant:q sine circūcisione ꝑputii:atq; aliis obseruationibus
vmbræ futurorum:putabant credentes saluos esse non posse.Ergo & Timotheum circunci-
dit propterea:ne iudæis & maxime cognationi eius maternæ:sic viderentur qui ex gentibus Gal.2.
in Christum crediderant:detestari circuncisionem:sicut idololatria detestanda est:cū illā de-
us fieri pręceperit:hanc sathanas persuaserit.Et Titum ꝓpterea non circūcidit: ne occasionē
daret eis qui sine vlla circūcisione dicebant credentes saluos esse non posse:& ad deceptionem
gentium hoc etiam Paulum sentire iactarēt.Qđ ipse satis significat:vbi ait.Sed neq; Titus q
mecū erat:cū eēt græcꝰ:cōpulsus est circūcidi: ꝓpter subintroductos aūt falsos q fratres sub-
introierant perscrutari libertatē nostram:vt nos in seruiturē redigerent:quibus nec ad horā
cessimꝰ subiectioni:vt veritas euāgelii ꝑmaneat apđ vos.Hic appet qd eos captare itellexerit:

vt nõ faceret qđ in Timotheo fecerat: & qđ ea libertate facere poterat:qua ostẽderat illa sacra
menta nec tanq̄ necessaria debere appeti:nec tanq̄ sacrilega debere dãnari. Sed cauẽdum est 9
videlicet in hac disputatione:ne sicur philosolophi quædam facta hominum media dicamus
inter recte factum & peccatum:quæ neq̨ in recte factis:neq̨ in peccatis numerentur: & vrge
amur eo:ꝙ obseruare legis cerimonias non potest esse indifferens:sed aut bonum aut malum
Vt si bonum dixerimus:eas nos quoq̨ obseruare cogamur. Si autem malum:non vere:sed si-
mulate ab apostolis obseruatas esse credamus. Ego vero apostolis non tam exemplum philo-
sophorum timeo:quando & illi in sua disputatione veri aliquid dicunt:q̄ forensium aduoca-
torum:quando in alienarum causarum actione mentiuntur. Quorum similitudo:si in ipsa ex
positione epistolę ad Galatas ad confirmandã simulationem Petri & Pauli putata est decẽter
induci:quid ergo apud te timeam nomen philosophorum:qui non propterea vani sunt:quia
oĩa falsa dicũt:sed quia & falsis plęrisq̨ confidũt:& vbi vera inueniunt dicere a Christi gra
tia:qui est ipsa veritas:alieni sunt. Cur aũt nõ dicã ꝑcepta illa veterũ sacramentorũ:nec bona
esse:qa nõ eis hoĩes iustificant: Vmbræ eñ sunt prænũtiantes gratiã qua iustificamur:nec ta
men mala:quia diuinitus ꝑcepta sunt:tẽporib⁹ ꝑsonisq̨ congruentia:cum me adiuuet etiã ꝓ
phetica sententia:qua dicit deus se illi populo dedisse præcepta nõ bona! Forte eñ propterea
non dixit mala:sed tantum non bona:id est non talia vt illis homines boni fiãt:aut sine illis bo
ni non fiant. Vellem me doceret benigna syncęritas tua:vtrum simulate quisq̄ sanctus orien A
Dis.12.Illa. talis:cum Romã venerit ieiunet sabbato:excepto illo die paschalis vigiliæ! Qđ si malum esse
dixerimus:non solũ Romanã ecclesiã:sed etiã multa ei vicina:& aliquanto remotiora damna
bimus:vbi mos idem tenetur & manet. Si aũt nõ ieiunare sabbato malũ putauerimus:tot ec-
clesias oriẽtis & multo maiorem orbis Christiani partem:qua temeritate criminabimur! Pla-
cet ne tibi vt medium quiddã eẽ dicam⁹:qđ tñ acceptabile sit ei:q hoc nõ simulate:sed cõgruẽ
ti societate atq̨ obseruãtia fecerit! Et tñ nihil inde legimus in canonicis libris ꝑceptũ eẽ Chri
stianis:quãtomagis illud malũ dicere nõ audeo:ꝙ deũ ꝑcepisse ipsa Christiana fide negare nõ
possum:qua didici:non eo me iustificari:sed gratia dei ꝑ Iesum Christũ dñm nrm! Dico ergo
circũcisionẽ præputii:& cętera huiusmodi:priori populo ꝑ testamentũ qđ vetus dicit:diuini
tus data:ad significationẽ futurorꝫ:quę ꝑ Christũ oportebat impleri:quibus aduenientibus:
remansisse illa Christianis legenda tantũ ad intelligẽtiã pręmissę prophetię:nõ aũt necessario
facienda: quasi adhuc expectandum esset vt veniret fidei reuelatio:quæ his significabatur eẽ
ventura. Sed q̄uis gentibus imponẽda nõ essent:nõ tñ sic debuisse auferri a consuetudine iu-
dæorum:tanq̄ detestanda atq̨ dãnanda. Sensim proinde atq̨ paulatim feruente sane prædi
catione gratiæ Christi:qua sola nossent credentes se iustificari saluosq̨ fieri: non illis vmbris
rerum antea futurarum:tunc iam venientium atq̨ præsentium:vt in illorum iudęorꝫ vocati
one:quos ꝑsentia carnis dñi:& aplica tẽpora sic inuenerãt:oĩs illa actio consumeret vmbrarũ
hoc eis suffecisse ad cõmẽdationẽ:vt non tanq̄ detestanda:& similis idololatrię vitaret: vltra
vero nõ haberet ꝓgressum:ne putaret necessaria tanq̄ vel ab illa salus esset:vel sine illa esse nõ
posset. Qđ putauerunt hęretici:q dũ volũt & iudæi esse & Christiani/nec iudęi/nec Christia
ni esse potuerunt. Quorum sententiam mihi cauendam:q̄uis in ea nunq̄ fuerim: tamen beni
uolentissime admonere dignatus es. In cuius sententiæ non consensionem sed simulationẽ ti-
moris Petrus inciderat:vt de illo Paulus verissime scriberet:ꝙ cum eum vidisset non recte in
gredientem ad veritatem euangelii:eiq̨ verissime diceret ꝙ gentes iudaizare cogebat:quod
Paulus vtiq̨ non cogebat. Ob hoc illa vetera veraciter vbi opus esset obseruans: vt dãnanda
non esse monstraret:prædicans tamen instãter:non eis:sed reuelata gratia fidei:fideles saluos
fieri:ne ad ea quenq̄ velut necessaria suscipienda compelleret. Sic aũt credo apostolum Paulũ
veraciter cuncta illa gessisse:nec tamen nunc quenq̄ factum ex iudæo Christianum:vel cogo/
vel sino talia veraciter celebrare:sicut nec tu cui videtur Paulus ea simulasse:cogis istum vel
sinis talia simulare. An vis vt etiã ego dicã hanc esse summã quęstionis:immo sententiæ tuæ
vt post euãgeliũ Christi:bene faciant credentes iudæi:si sacrificia offerant quæ obtulit Pau-
lus:si filios circuncidant:si sabbatũ obseruẽt:vt Paulus in Timotheo:& oẽs obseruauere iudęi
dum hęc simulare ac fallaciter agant! Hoc si ita est:nõ iam in hęresim Hebionis:vel eorꝫ quos
vulgo nazaræos nũcupant:vel quãlibet aliam veterem:sed nescio in quam nouam dilabimur
quæ sit eo perniciosior:quo non errore sed proposito est ac voluntate fallaci. Qꝫ si rñdeas:vt
te ab hac purges sententia:tunc aplos ista laudabiliter simulasse:ne scãdalizarent infirmi q ex B

iudæis multi crediderant:& ea reſpuenda nondũ intelligebant. Nunc vero confirmata ꝑ tot
gentes doctrina gratię chriſtianæ confirmata etiã per omnes Chriſti eccleſias lectiõe legis &
prophetarũ:quomodo hæc intelligenda nõ obſeruãda recitenť:quiſqs ea ſimulãdo agere vo-
luerit:videatur inſanire:cur mihi non licet dicere apoſtolum Paulum:& alios rectę fidei chri
ſtianos:tunc illa vetera ſacramenta paululum obſeruando veraciter commendare debuiſſe:
ne putarentur illæ propheticæ ſignificationis obſeruationes a piiſſimis patribus cuſtoditæ:
tanq̃ ſacrilegia diabolica a poſteris deteſtatæ! Iam enim cum veniſſet fides: quæ prius illis ob
ſeruationibus prænuntiata:poſt mortem & reſurrectionem domini reuelata eſt:amiſerãt tã-
q̃ vitã officii ſui. Veruntamen ſicut defuncta corpora neceſſariorum officiis deducẽda erãt
quodammodo ad ſepulturam:nec ſimulate ſed religioſe:non autem deſerenda continuo: vel
inimicorum obtrectationibus tanq̃ canum morſibus proiicienda. Proinde nunc quiſqs chri
ſtianorum/q̃uis ſit ex iudæis/ſimiliter ea celebrare voluerit:tanq̃ ſopitos cineres ſeruans:nõ
C erit pius deductor vel baiulus corporis:ſed impius ſepulturæ violator. Fateor ſane in eo: qđ
epiſtola continet mea:ꝙ ideo ſacramenta iudæorum Paulus celebranda ſuſceperat:cum iam
chriſti eſſet apoſtolus:vt doceret non eſſe pernicioſa his qui ea vellent:ſicut a parentibus per
legem acceperant:cuſtodire:minus me poſuiſſe:illo duntaxat tempore: quo primũ fidei gra-
tia reuelata eſt. Tunc enim hoc non erat pernicioſum:progreſſu vero temporis erat perni
cioſũ:niſi illę obſeruationes ab omnib⁹ chriſtianis dereſerenť: ne ſi tunc fierent:non diſcerne
retur quod deus populo ſuo per Moyſen præcepit:ab eo quod in templis dæmoniorum ſpiri 2.Retrac.7.
tus immundus inſtituit. Proinde potius culpanda eſt negligentia mea:quia hoc non addidi:
q̃ obiurgatio tua. Verũtamen longe anteq̃ literas tuas accepiſſem ſcribens contra Fauſtum
manichæum:quomodo eundem locum q̃uis breuiter explicauerim:& hoc illic non præter-
miſerim: & legere poterit ſi non dedigneť benignitas tua:& a chariſſimis noſtris ꝑ quos nũc
hęc ſcripta miſi:quomodo volueris tibi fides fiat:illud me ante dictaſſe:mihiq̃ꝫ de animo meo
crede:qđ coram deo loquens iure charitatis expoſco:nunq̃ mihi viſum fuiſſe:etiam nũc chri
ſtianos ex iudæis factos ſacramenta illa vetera quolibet affectu celebrare: & quouis animo de
bere ab eis vllo modo coli:cum illud de Paulo ſemper ita ſenſerim:ex quo illius mihi literę in
notuerunt:ſicut nec tibi videtur hoc tempore:cuiq̃ eſſe ſimulanda iſta:cum hoc feciſſe apo-
ſtolos credas. Proinde ſicut tu econtrario loqueris:& licet reclamante (ſicut ſcribis) mundo
D libera voce pronũtias cerimonias iudæoꝝ & ꝑnicioſas eſſe & mortiferas chriſtianis: & q̃cũqꝫ
eas obſuauerit ſiue ex iudæis ſiue ex gentib⁹ eũ i barathrũ diaboli deuolutũ:Ita ego hãc vocẽ
tuã oĩno cõfirmo:& addo. Quicũqꝫ eas obſeruauerit:ſiue ex iudęis/ſiue ex gẽtib⁹:nõ ſolũ ve-
raciter:verũetiã ſimulate:eũ ĩbarathrũ diaboli deuolutũ. Quid quęris ampli⁹? Sed ſicut tu ſi
mulationem apoſtolorum ab huius temporis ratione ſecernis:ita ego Pauli apoſtoli veracem
tunc in his omnibus conuerſationem:ab huius temporis q̃uis minime ſimulata cerimonia-
rum iudaicarũ obſeruatione ſecerno:quoniã tunc fuit approbanda:nunc deteſtanda. Ita q̃uis
legerimus:Lex & prophetæ vſqꝫ ad Ioannem baptiſtam: & quia propterea quęrebant iudæi Lucæ.16.
Chriſtum interficere:quia non ſolum ſoluebat ſabbatũ: ſed & patrem ſuum dicebat deũ:æq- Ioã.5.
lem ſe faciens deo:& quia gratiam pro gratia accepimus:& quoniam lex per Moyſen data eſt Ioã.1.
gratia autem & veritas per Ieſum chriſtum facta eſt: Et per Hieremiam promiſſum eſt:datu Hiere.31.
rum deum teſtamentum nouũ domui Iuda:non ſcđm teſtamẽtum quod depoſuit patribus
eorum:non tamen arbitror ipſum dñm fallaciter a parentibus circunciſum. Aut ſi hoc pro-
pter ætatem minime prohibebat:nec illud arbitror eum dixiſſe fallaciter leproſo: quem cer-
te non illa per Moyſen præcepta obſeruatio:ſed ipſe mundauerat: Vade & offer pro te ſacri-
ficium quod præcepit Moyſes in teſtimonium illis. Nec fallaciter aſcendit ad diẽ feſtum:vſqꝫ
adeo non cauſa oſtentationis coram hominibus:vt non euidenter aſcenderit ſed latenter. Gal.5.
At enim dixit idem apoſtolus. Ecce ego Paulus dico vobis:quia ſi circũcidamini:chriſt⁹
vobis nihil proderit. Decepit ergo Timotheum:& fecit ei nihil prodeſſe Chriſtum! An quia
hoc fallaciter factum eſt:ideo non obfuit! At ipſe hoc non poſuit nec ait: ſi circũcidamini vera
citer:ſicut nec fallaciter:ſed ſine vlla exceptione dixit. Si circuncidamini chriſtus vobis nihil
proderit. Sicut ergo tu vis hic locum dare ſententiæ tuæ:vt velis ſubintelligi niſi fallaciter
ita non impudenter flagito:vt etiam nos illic intelligere ſinas eis dictum Si circuncidamini
qui propterea volebant circuncidi: ꝙ aliter ſe putabant in chriſto ſaluos eſſe non poſſe. Hoc
ergo animo:hac voluntate:iſta intentione:quiſquis tunc circuncidebať:chriſtus ei nihil om

Gal.2. nino proderat. Sicut alibi aperte dicit: Nam si per legem iustitia: ergo Christus gratis mor-
Gal.5. tuus est. Hoc ergo declarat & qd ipse commemorasti: Euacuati estis a Christo: qui in lege iu
stificamini: a gratia excidistis. Illos itaq; arguit qui se iustificari in lege credebant: non qui le
gitima illa in eius honore a quo mandata sunt obseruabant: intelligentes & qua praenuntian
Gal.5. dae veritatis ratione mandata sint: & quousq; debeant perdurare. Vnde est illud qd ait: Si spi
ritu ducimini: non adhuc estis sub lege. Vnde velut colligis apparere: qui sub lege est non dis
pensatur: vt nostros putas voluisse maiores: sed vere vt ego intelligo: eum spiritum sanctum
non habere. Magna mihi videtur quaestio: quid sit esse sub lege sic: quemadmodum aposto- E
lus culpat. Neq; enim hoc eum propter circuncisionem arbitror dicere: aut illa sacrificia quę
tunc facta a patribus: nunc a christianis non fiunt: & cętera huiusmodi: sed hoc ipsum etiam
Exo.20. quod lex iubet: Non concupisces: qd fatemur certe christianos debere obseruare: atq; euange
Ro.7. lica maxime illustratione praedicari. Legem dicit esse sanctam: & mandatum sanctum: & iu
stum: & bonum. Deinde subiungit. Quod ergo bonum est: mihi factum est mors? Absit: Sed
peccatum vt appareat peccatum: per bonum mihi operatum est mortem: vt fiat supra mo-
dum peccator: aut peccatum per mandatum. Quod autem hic dicit: peccatum per manda-
Ro.5. tum fieri supra modum: hoc alibi ait: Lex subintrauit vt abundaret delictum. Vbi autem
abundauit delictum: superabundauit & gratia. Et alibi: cum superius de dispensatione gra-
Gal.3. tiae loqueretur: q ipsa iustificet: velut interrogans ait. Quid ergo lex? Atq; huic interroga
tioni continuo respondit: Praeuaricationis gratia posita est: donec veniret semen cui promis-
sum est. Hos ergo damnabiliter dicit esse sub lege: quos reos facit lex: non implentes legem:
dum non intelligendo gratiae beneficium ad facienda dei praecepta: quasi de suis viribus su
Ro.13. perba elatione praesumūt. Plenitudo enim legis charitas. Charitas vero dei diffusa est in cor
Ro.5. dibus nostris: nō per nos ipsos: sed per spiritum sanctum qui datus est nobis. Sed huic rei quā-
tum satis est explicandae: prolixior fortasse & sui proprii voluminis sermo debetur. Si ergo il
lud quod lex ait: Non concupisces: si humana infirmitas gratia dei adiuta non fuerit: sub se
reum tenet: & praeuaricatorem potius damnat: q̄ liberat peccatorem: quantomagis illa quae
significationis causa praecepta sunt: circuncisio & caetera: quae reuelatione gratiae latius in
notescente necesse fuerat aboleri: iustificare neminem poterant? Non tamen ideo fuerant tan
q̄ diabolica gentium sacrilęgia fugienda: etiam cum ipsa gratia iam coeperat reuelari: q̄ vm-
bris talibus fuerat praenuntiata: sed permittenda paululum eis maxime qui ex illo populo
cui data sunt venerant. Postea vero tanq̄ cum honore sepulta sunt: a christianis omnibus ir-
reparabiliter deferenda. Hoc autem qd dicis: non dispensatiue vt nostri voluere maiores: F
quid sibi vult oro te? Aut enim hoc est quod ego appello officiosum mēdacium: vt haec dispē
satio sit officium velut honeste mentiendi: aut quid aliud sit omnino non video: nisi forte ad
dito nomine dispensationis fiat vt mendacium non sit mendacium. Quod si absurdum est:
cur ergo non aperte dicis officiosum mendacium defendendum? nisi forte nomen te mouet:
Ambrosius quia non tam vsitatum est in ecclesiasticis libris vocabulum officii: quod Ambrosius noster
non timuit: qui suos quosdam libros vtilium praeceptionum plenos: de officiis voluit appel-
lare? An si officiose mentiatur quisq; / culpandus est: si dispensatiue / approbandus? Rogo te
mentiatur vbi legerit qui hoc putat: quia & in hoc magna quaestio est: sit ne aliquando mē-
Matth.5. tiri viri boni: immo viri christiani quamlibet dictum est: Sit in ore vestro est est: non non:
Psal.5. vt non sub iudicio decidatis. Et qui cum fide audiunt: Perdes omnes qui loquuntur men-
dacium: Sed vt dixi & alia magna quaestio est: eligat quod voluerit qui hoc existimat vbi
mentiatur: dum tamen a scribentibus auctoribus sanctarum scripturarum & maxime cano-
nicarum: inconcusse credatur & defendatur omnino abesse mendacium: ne dispensato-
1.Cor.5. res Christi: de quibus dictum est: Hic iam quaeritur inter dispensatores: vt fidelis quis
inueniatur: tanq̄ magnum aliquid sibi fideliter didicisse videantur: pro veritatis dispen-
satione mentiri: cum ipsa fides in latino sermone ab eo dicatur appellata: quia fit quod
dicitur. Vbi autem fit quod dicitur: mentiendi vtiq; non est locus. Fidelis igitur dispensa-
tor apostolus Paulus: proculdubio nobis exhibet in scribendo fidem: quia veritatis dispen-
sator erat: non falsitatis: Ac per hoc verum scripsit vidisse se Petrum non recte ingredien-
tem ad veritatem euangelii: eiq; in faciem restitisse: q gentes cogeret iudaizare. Ipse ve
ro Petrus: quod a Paulo fiebat vtiliter libertate charitatis: sancta ac benigna pietate hu-
militatis accepit: atq; ita rarius & sanctius exemplum posteris praebuit: quo non dedignaren

tur:sicubi forte recti tramitem reliquissent:etiam a posterioribus corrigi:q̄ Paulus:quo con-
fidenter auderent etiam minores maioribus pro defendenda euangelica veritate salua frater
na charitate resistere.Nam cum satius multo sit a tenendo itinere in nullo q̄ in aliquo decli-
nare:multo est tamen mirabilius & laudabilius libenter accipere corrigētem:q̄ audacter cor
rigere deuiantem.Est laus itaq; iustæ libertatis in Paulo:& sanctæ humilitatis in Petro: quæ
quantum mihi pro modulo meo videtur: magis fuerat aduersus calūniantem Porphyriū de
fendēda:q̄ vt ei daretur obtrectandi maior occasio:qua multo mordacius criminaretur chri
stianos fallaciter:vel suas literas scribere:vel dei sui sacramenta tractare.Flagitas a me vt ali-
quem saltem vnum ostendam:cuius in hac re sententiam sim securus:cum tu tam plures no
G minatim commemoraueris:qui te in eo quod astruis præcesserunt: petens vt in eo si te repre
hēdo errantem:patiar te errare cum talib⁹: quorum ego/fateor/neminem legi: sed cum sint
ferme sex vel septem: horum quatuor authoritatem tu quoq; infringis.Nam Laodicenū cu-
ius nomen taces:de ecclesia dicis nuper egressum.Alexandrum autem veterē hæreticū.Ori-
genem vero ac Didymum:reprehensos abs te lego in recentioribus opusculis tuis:& nō me-
diocriter:nec de mediocribus quæstionibus:q̄uis Origenem mirabiliter ante laudaueris.Cū
his ergo errare puto quia nec te ipse patieris:q̄uis hoc perinde dicatur:ac si in hac sentētia nō
errauerint.Nam quis est qui se velit cum quolibet errare? Tres igitur restant: Eusebius Emi
senus:Theodorus Heracleotes:& quem paulo post commemoras Ioannes:qui dudum in pō-
tificali gradu Constantinopolitanam rexit ecclesiam.Porro si quęras vel recolas:qd hinc sen-
serit noster Ambrosius:quid noster itidē Cyprian⁹:inuenies fortasse nec nobis defuisse quos
in eo quos asserimus sequeremur: q̄q̄ sicut pauloante dixi:tantummodo scripturis canoni-
cis hanc ingenuam debeam seruiturem:qua eas solas ita sequar:vt conscriptores earum nihil
in eis omnino errasse:nihil fallaciter posuisse non dubitem. Proinde cum quæro tertium:vt
tres etiam ego tribus opponam:possem quidem(vt arbitror)facile reperire si multa legissem
Veruntamen ipse mihi pro his omnibus:immo supra hos omnes apostolus Paulus occurrit.
Ad ipsum confugio:ad ipsum omnes qui aliud sentiunt:literalibus suis tractatib⁹ prouoco:
ipsum interrogans interpello & requiro:in eo quod scriptum est ad Galatas: vidisse se Petrū
non recte ingredientem ad veritatem euangelii:eiq; in faciem propterea restitisse:q̄ illa simu
latione gentes iudaizare cogebat: Vtrum verum scripserit:an forte nescio qua dispensatiua
falsitate mentitus sit:Et audio eum paulo superius in eiusdem narrationis exordio:religiosa
voce mihi clamātem.Quæ autē scribo vobis:ecce coram deo quia nō mentior. Dent veniam
quilibet aliud opinantes:ego magis credo tanto apostolo in suis & pro suis literis iuranti: q̄ Gal.i.
cuiq; doctissimo de alienis literis disputāti. Nec dici timeo:sic Paulum defendere q̄ nō simu
larit errorem iudæorum:sed vere fuerit in errore.Quoniam neq; simulabat errorē:qui liber-
tate apostolica:sicut illi tempori congruebat:vetera illa sacramenta vbi opus erat agendo:cō
mendabat ea:non solum sathanę versutia decipiendis hominibus:sed dei prouidentia prænū
tiandis rebus futuris prophetice constituta.Nec vere fuerat in errore iudæorum:qui nō so-
lum nouerat sed etiam instanter & acriter prędicabat eos errare qui putabant gentibus im-
ponenda:vel iustificationi quorumcunq; fidelium necessaria. Qđ autem dixi eum factum iu
H dæis tanq̄ iudæum: & tanq̄ gentilem gentilibus:non mentientis astu:sed compatientis af-
fectu:quemadmodum dixerim parum mihi visus es attendisse: immo ego fortasse non satis
hoc explanare potuerim.Neq; enim hoc ideo dixi:q̄ misericorditer illa simulauerit:sed quia
sic ea non simulauit:quæ faciebat similia iudæis:quemadmodum nec illa quę faciebat similia
gētibus:quæ tu quoq; commemorasti:atq; in eo me/qđ non ingrate fateor/adiuuisti. Cum
enim abs te quæsissem i epistola mea:quomodo putetur ideo factus iudæis tanq̄ iudæus quia
fallaciter suscepit sacramēta iudæorum:cum & gentibus tanq̄ gentilis factus sit: nec tamen
suscepit fallaciter sacrificia gentium? Tu respondisti in eo factum gentibus tanq̄ gentilem:q̄
prępurium receperit:q̄ indifferenter permiserit vesci cibis quos dānant iudæi: Vbi ego quę
ro:vtrum & hoc simulate fecerit? Quod si absurdissimū atq; falsissimum est: sic ergo & illa in
quibus iudæorum consuetudini congruebat libertate prudenti:non necessitate seruili: aut
qđ est indignius dispensatione fallaci potius q̄ fideli.Fidelibus enim & his qui cognouerunt
veritatem:sicut & ipse testatur:nisi forte & hic fallit:omnis creatura dei bona est:& nihil ab-
iiciendum:qđ cum gratiarumactione accipitur.Ergo & ipsi Paulo non solum viro: verũetiā
dispensatori maxime fideli:non solum cognitori:verumetiam doctori veritatis:omnis vtiq;

in cibis creatura dei non simulate:sed vere bona erat.Cur igitur nihil simulate suscipiẽdo sa
crorum cerimoniarumq; gentilium:sed de cibis & præputio vera sentiendo atq; docendo:ta
men tanq̃ gentilis factus est gentibus: & non potuit fieri tanq̃ iudæus iudæis nisi fallaciter
suscipiendo sacramenta iudæorum?Cur oleastro inserto seruauit dispensationis veracem fi-
dem:& naturalibus ramis:non extra sed in arbore constitutis:nescio qđ dispensatoriæ simu-
lationis velamen obtendit?Cur factus tanq̃ gentilis gẽtibus:qđ sentit docet:qđ ait sentit: Fa
ctus autem tanq̃ iudæus iudæis:aliud in pectore claudit:aliud promit in verbis: in factis: in
scriptis?Sed absit hoc sapere.Vtrisq; enim debebat charitatem de corde puro & conscientia
1.Cor.9. bona: & fide non ficta.Ac per hoc omnibus omnia factus est:vt omnes lucrifaceret:non menti
entis astu:sed compatientis affectu:Id est non omnia mala hominũ fallaciter agendo: sed alio
rum omnium malis omnib9:tanq̃ si sua essent misericordis medicinæ diligentiam procuran
do.Cum itaq; illa testamenti veteris sacramenta etiam sibi agenda minime recusabat: nõ mi
sericorditer fallebat:sed omnino non fallens:atq; hoc modo a domino deo illa vsq; ad certi tẽ-
poris dispensationem iussa esse commendans:a sacrilegis sacris gentium distinguebat.Tunc
autẽ non mentientis astu:sed compatientis affectu:iudæis tanq̃ iudæus fiebat:quãdo eos ab
illo errore quo vel in Christum credere nolebant:vel per vetera sacerdotia sua cerimoniarũq;
obseruationes:se a peccatis posse mundari:fieriq; saluos existimabant:sic liberare cupiebat:tã
q̃ ipse illo errore teneretur.Diligens vtiq; proximum tanq̃ seipsum:& hæc aliis faciens:quę si
Matth.22. bi ab aliis fieri vellet:si hoc illi opus esset.Qđ cum dñs monuisset/adiunxit: Hæc est enim lex
Gal.6. & prophetæ.Hunc compatientis affectum:in eadem epistola ad Galatas præcipit dicẽs:Si p̃-
occupatus fuerit homo in aliquo delicto:vos qui spiritales estis:instruite huiusmodi in spiri-
tu lenitatis:intendens teipsum ne & tu tenteris.Vide si non dixit:fiere tanq̃ ille:vt illum lu-
crifacias.Nõ vtiq; vt ipsum delictum fallaciter ageret:aut se id habere simularet:sed vt in al-
terius delicto:quid etiam sibi accidere posset:attenderet:atq; ita alteri tanq̃ sibi ab altero vel
let/misericorditer subueniret:hoc est non mentientis astu:sed compatientis affectu:sic iudęo
sic gentili:sic cuilibet homini Paulus in errore:vel peccato aliquo constituto: nõ simulando
qđ non erat:sed compatiendo quia esse potuisset:tanq̃ qui se hominẽ cogitaret:omnibus om-
nia factus est:vt omnes lucrificaret. Teipsum si placet obsecro te paulisper intuere: teipm
inquam erga memetipsum: & recole: vel si habes conscripta relege verba tua in illa epistola
quã mihi per fratrem nostrum iam collegam meum Cyprianum breuiorem misisti: q̃ veraci
q̃ germano:q̃ pleno charitatis affectu:cum quędam me in te commisisse expostulasses graui-
ter subiunxisti:In hoc læditur amicitia:in hoc necessitudinis iura violantur:ne videamur cer
tare pueriliter:& fautoribus inuicem:vel detractoribus nostris tribuere materiã contendẽdi
Hæc abs te verba:non solum ex animo dicta sentio:verumetiam benigno animo ad cõsulẽdũ
mihi.Deniq; addis: quod etiam si nõ adderes apparet: & dicis:Hæc scribo quia pure & chri-
stiane diligere te cupio:nec quicq̃ in me mea mẽte retinere quod distet ab labiis.O vir sancte:
mihiq;(vt deus videt animam meam)veraci corde dilecte:hoc ipsum qđ posuisti in literis tu
is:quod te mihi exhibuisse non dubito:hoc ipm omnino apostolum Paulum credo exhibuisse
in literis suis:non vnicuilibet homini:sed iudęis:& græcis:& oĩbus gentibus filiis suis quos ĩ
euãgelio genuerat:& quos pariẽdo parturiebat.Et deinde posteriorũ tot milib9 fideliũ christia-
norũ:propter quos illa memorię mãdabatur ep̃la:vt nihil in sua mente retineret:qđ distaret ab
labiis.Certe factus e. etiã tu tãq̃ ego: nõ mẽtientis astu:sed cõpatiẽtis affectu:cũ cogitares tã
me non relinquendum in ea culpa in quam me prolapsũ existimasti:q̃ nec te velles:si eo mõ p
lapsus esses.Vnde agens gratias beniuolæ menti erga me tuæ:simul posco vt etiam mihi nõ
succenseas:q cum in opusculis tuis aliqua me mouerent:motum meũ intimaui tibi: Hoc er-
ga me ab omnibus seruari volens:quod erga te ipse seruaui:vt quicquid improbãdum putãt
in scriptis meis:nec laudent subdolo pectore:nec ita reprehendant apud alios vt taceant apđ
me.Hinc potius existimans lædi amicitiam & necessitudinis iura violari.Nescio eñi vtrum
Terentius. christianæ amicitiæ putandæ sint:in quibus magis valet vulgare prouerbium: Obsequium
Prouer.27. amicos veritas odium parit:q̃ ecclesiasticum:Fideliora sunt vulnera amici:q̃ volũtaria oscu
la inimici.Proinde charissimos nostros qui nostris laboribus syncerissime fauent: hoc potius
quanta possumus instãtia doceamus:quo sciant fieri posse:vt inter charissimos aliquid alter
utro sermone contradicatur:nec tamẽ charitas ipsa minuatur:nec veritas odium pariat
quæ debetur amicitiæ:siue illud verum sit quod contradicitur:siue corde veraci qualecunq;

K fit dicitur:non retinendo in mente quod diſtet a labiis.Credant itaq fratres noſtri familiares
tui:quibus teſtimonium perhibes q ſint vaſa Chriſti:me inuito factum:nec mediocrẽ de hac
re dolorem ineſſe cordi meo:q literæ meæ prius in multorum manus venerunt:q̃ ad te ad
quem ſcriptæ ſunt peruenire potuerunt.Quo aũt modo id acciderit:& longum eſt enarrare:
& niſi fallor ſuperfluum:cum ſufficiat ſi quid mihi in hoc creditur:nõ eo factum animo quo
putatur:nec omnino meæ fuiſſe voluntatis aut diſpoſitionis aut conſenſionis aut ſaltem co-
gnitionis vt fieret.Hoc ſi non credunt:qđ teſte deo loquor:quid amplius faciam non habeo.
Ego tamen abſit vt eos credam hæc tuæ ſanctitati maliuola mente ſuggerere:ad excitandas
inter nos inimicitias:quas miſericordia domini dei noſtri auertat a nobis:ſed ſine vllo nocen
di animo facile de homine humana vitia ſuſpicari.Hoc eñ me de illis æquũ eſt credere ſi va-
ſa ſunt Chriſti:non in cõtumeliam:ſed in honorem facta & diſpoſita in domo magna a deo in
opus bonum.Quod ſi poſt hanc atteſtationem meã(ſi in notitiam eorum venerit) facere vo
uerint:q̃ nõ recte faciant & tu vides. Q ſane ſcripſeram:nullum me librum aduerſus te Ro
L mam miſiſſe:ideo ſcripſeram:quia & libri nomen ab illa epiſtola diſcernebam. Vnde omnino
neſcio quid aliud te audiſſe exiſtimaueram:& Romam nec ipam epiſtolã:ſed tibi miſeram: &
aduerſus te non eſſe arbitrabar:qđ ſynceritate amicitię ſiue ad admonendũ:ſiue ad te/vel me
abs te corrigendum feciſſe me noueram.Exceptis autẽ familiaribus tuis:teipſum obſecro per
gratiam qua redempti ſumus:vt quæcunq tua bona quæ tibi pietate domini conceſſa ſunt:
in literis meis poſui:non me exiſtimes inſidioſo blandiloquio poſuiſſe.Si quid autem in te pec
caui:dimittas mihi.Nec illud quod de te neſcio cuius poetę factum:ineptius fortaſſe q̃ litera
tius a me commemoratũ eſt:amplius q̃ dixi:ad te trahas:cum continuo ſubiecerim non hoc
ideo me dixiſſe:vt oculos cordis reciperes:quos abſit vnq̃ vt amiſeris:ſed vt aduerteres quos
ſanos ac vigiles haberes.Propter ſolam ergo παλινῳδίαν ſi aliquid ſcripſerimus:qđ ſcripto
poſteriore deſtruere debeamus:imitãdã:nõ ꝓpter Steſichori cæcitatẽ:quã cordi tuo nec tri-
bui nec timui:attingendũ illud exiſtimaui:atq identidem rogo:vt me fidenter corrigas:vbi
mihi hoc opus eſſe proſpexeris.Q̃q̃ eñ ſecundũ honorum vocabula:q̃ iam eccleſiæ vſus ob-
tinuit:epiſcopatus presbyterio maior ſit:tñ in multis rebus Auguſtin9 Hieronymo minor ẽ:
M licet etiã a minore quolibet nõ ſit refugiẽda vel dedignãda correctio. De interꝑtatiõe tua
iã mihi ꝑſuaſiſti:qua vtilitate ſcripturas volueris trãſferre de hebræis:vt ſcilicet ea q̃ a iudæ
is ꝓtermiſſa vł corrupta ſunt:ꝓferres ĩ mediũ.Sed ĩſinuare digneris peto a quib9 iudęis:vtrũ
ab eis ipis q ante aduentũ dñi interꝑtati ſunt:& ſi ita eſt:quib9 vel quonã eorũ:an ab iſtis po-
ſterius:qui propterea putari poſſunt aliqua de codicibus græcis vel ſubtraxiſſe vel in eis cor-
rupiſſe:ne illis teſtimoniis de chriſtiana fide cõuincerẽtur.Illi autem anteriores:cur hoc face
re voluerint:nõ inuenio.Deinde nobis mittas obſecro interpretationem tuam de ſeptuagin-
ta:quã te edidiſſe neſciebam.Librum quoq tuum cuius mentionem feciſti:de optimo ge-
nere interpretandi cupio legere:& adhuc noſſe quomodo coæquanda ſit in interprete peri
tia linguarum:coniecturis eorum qui ſcripturas ediſſerendo pertractant:quos neceſſe eti-
am ſi rectę atq vnius fidei fuerint:varias parere in multorum locorum obſcuritate ſententi-
as:q̃uis nequaq̃ ipſa varietas ab eiuſdem fidei vnitate diſcordet.Sicut etiam vnus tractator
ſecundum eandẽ fidem:aliter atq aliter eundem locum poteſt exponere:quia hoc eius obſcu
ritas patitur.Ideo autẽ deſydero interpretationem tuã de ſeptuaginta:vt & tanta latinorũ
interpretum:qui qualeſcunq hoc auſi ſunt:quãtum poſſumus imperitia careamus:& hi q
me inuidere putant vtilibus laboribus tuis:tandẽ aliquando:ſi fieri poteſt:intelligant:ꝓpter
ea me nolle tuã ex hebræo interpretationem in eccleſiis legi:ne contra ſeptuaginta auctori-
tatem:tanq̃ nouũ aliquid proferentes:magno ſcandalo perturbemus plebes Chriſti:quarum
aures & corda illam interpretationem audire conſueuerunt:quæ etiam ab apoſtolis appro-
bata eſt.Vnde illud apud Ionam Virgultum:ſi in hebræo nec hedera eſt nec cucurbita:ſed
neſcio quid aliud qđ trunco ſuo nixum nullis ſuſtentãdum adminiculis erigatur:mallem iã
in omnibus latinis cucurbitam legi.Non enim fruſtra hoc puto ſeptuaginta poſuiſſe niſi q
& huic ſimile ſciebant. Satis me immo fortaiſſe plus q̃ ſatis:tribus epiſtolis tuis reſpõdiſ-
ſe arbitror:quarum duas per Cyprianum accepi:vnã per Firmum.Reſcribe qđ viſum fuerit
ad nos vel alios inſtruendos.Dabo aũt operam diligentiorem quantũ me adiuuat dominus
vt literæ quas ad te ſcribo prius ad te perueniant:q̃ ad quẽq̃ a quo latius diſpergantur.Fateor
enim:nec mihi hoc fieri velle de tuis ad me:qđ de meis ad te factum iuſtiſſime expoſtulas.Tñ

placeat nobis inuicem non tantum charitas:verumetiam libertas amicitiæ: ne apud me taceas:vel ego apud te: quod in nostris literis vicissim nos mouet:eo scilicet animo:q oculis dei in fraterna dilectione nō displicet.Q̄d si inter nos fieri posse sine ipsius dilectionis perniciosa offensione non putas:non fiat.Illa em̄ charitas quā tecū habere vellē/profecto maior est:sed melior hæc minor q̄ nulla est.

Sancti Augustini ad Longinianū nouiter in fide Christi imbutū:quid agere debeat qui nihil se esse mauult q̄ virū bonū:edocētis. Epistola.XX.

Onginiano Augustinus.Solere aiūt quendā veterū dicere:quib⁹ satis psuasum esset:vt nihil mallent se esse q̄ viros bonos:his reliquā facilē esse doctrinā.Hæc sentētia si rite recolo:socratica est:lōge antiquior pphetica præcesserat:præcipiens hominib⁹ breuiter & simul:non tātum vt se nihil malint esse q̄ bonos:verūetiā vnde fiāt boni.Diliges inquit dn̄m deū tuum ex toto corde tuo:& ex tota aīa tua:& ex tota mente tua:& diliges proximū tuū tā q̄ teipm̄.Hoc cui psuasum esset:nō ei reliquā facilē:sed eā totā esse doctrinā dūtaxat vtilē ac salubrē.Multæ em̄ doctrinæ sunt:si tn̄ doctrinę dicēdæ sunt: vel supfluę vel noxiæ.Veterū libris Christus attestās:In his inquit duob⁹ præceptis tota lex pendet & pphetæ.Proinde quia mihi videor inspexisse tanq̄ in speculo sermocinatiōis tuæ:nihil te esse malle q̄ virum bonū:deū quo nihil est melius:& vn̄ humanus animus haurit vt bon⁹ fit: quonā modo colendū credas:audeo pcōtari:nā q̄ eū colendū credas:iā teneo.Quęro etiā qd de Christo sentias.Q̄ em̄ eū nō paruipēdas aduerti: sed vtrū ea & sola via q̄ ab illo demōstrata est:ad vitā beatā peruenirī posse existimes:& aliqua ex causa nō eā negligas ire:sed differas:an & aliam vel alias ad tā optimā & præ omnib⁹appetendā possessionē vias esse arbitreris:& aliquam earū iā te igredi credas:nosse cupio vt opinor nō impudēter.Diligo em̄ te pter id qd supra dixi:meq̄ abs te diligi non temere existimo:nec vlla de re alia inter eos qui se beniuole nouerunt:sermo fructuosior:vel impēditur:vel reposcitur:vel accipitur:vel recipitur:q̄ vnde boni beatiq̄ simus.

Longiniani ad beatū Augustinū familiariter prætactæ eplæ respōdētis: Erad quarundā quæstiuncularū eiusdē solutionē exhortantis. Epl̄a.XXI.

Omino venerādo & vere ac merito percolēdo sctō pr̄i Augustino:Lōginianus.Beat⁹sum & relucētis puto virtutis tuæ lumine admodū illustratus qui dignū me diuini tui affaminis honore cumulādū esse duxisti.Sed graue mihi onus & difficillimā respōdēdi pudētiā dn̄e venerāde fatis imposuisti:& præcipue tuis pcunctationib⁹:& sub hoc tpe in talib⁹ explicandis:p meę opinionis sententiā:id est a pagano hoīe:quæstionib⁹,siquidē abūdet:qd ex parte vel iādudū inter nos cōuenerit:vel nūc idētidē lr̄is magis magisq̄ cōueniat pręceptis nō dicā tātū socraticis:nec tuis Romanorū vir vero optime pphetics:aut paucis hierosolymiticis:sed etiā orpheicis atq̄ ageticis:& trimegisticis: lōge an̄ illis antiquioribus & pene rudibus adhuc sæculis:diis auctoribus enatis:& toti orbi terræ certis limitibus partiri trifariam diuinitus ostensis:priusq̄ nomē aut europa caperet: aut asia acciperet:aut libya possideret:virum bonum vt tu mediusfidius & eris & fuisti.Siquidem adhuc post hominum memoriam:nisi Xenophontis figmentis compositę fabulæ schema concedas: adhuc audierim:legerim:viderim neminem:aut certe post vnum nullum:qd deo teste:bono periculo certoq̄ dixerim: nisi te: deum conniti semper agnoscere:& posse puritatem animi corporisq̄ proiecta grauedine sectari facillime:& spe perfectæ conscientiæ non dubia credulitate tenere.Verū qua via effici possit magis est vt tu nō nescias:& mihi nō insinuato extrinsecus aliquo differas:q̄vt me dn̄e pcolende scias.Qua tūc fateor huius boni in sedē pfecturus sufficiēs:vt mea expetūt sacerdotia.Minime necdū:& si tn̄ potuero:viaticū colligo.Verū qd traditum sancte atq̄ antiquitus teneam atq̄ custodiā vt potuero paucis edicā.Via est in deum melior qua vir bonus:piis:puris:iustis:castis:veris dictis factisq̄ suis:sine vlla tēporū nominū mutatorum captata iactatione probatus:& deorum comitatu vallatus:deivtiq̄ potestatib⁹emeritus:id est eius vnius & vniuersi & incomprehensibilis & ineffabilis infatigalisq̄ creatoris impletus virtutibus:Q̄d(vt verū est)angelos dicitis:vel quid alterum post deum vel cum deo:aut a deo:aut in deū intentione animi mentisq̄ ire festinat.Via est inquā q̄ pur

gati antiquorum sacrorũ piis pręceptis expiationibusq; purissimis & obscoenis obseruationi bus decocti:anima & corpore constantes deproperant. De Christo autem tuæ iam credulitatis carnali & spiritu dei:per quem in illum summum beatum virum & patrẽ omnium ire festus es domine pater percolende:nõ audeo nec valeo quid sentiam exprimere: qa qđ nescio difficillimum credo definire. Vt autem me cultorem tuarumvirtutum dignatus es iã olim scienti insinuare ꝙ diligas:satis ad bonæ vitæ testimonium habeo:ꝙ cum ne tibi displiceam: qui deo per te animamq; tuam quotidie insinuas : custodio : intelligis proculdubio ꝙ & ego te delectabiliter diligam:cum tui iudicii de me habiti normam lineamq; accipiens tenea. Sed ante omnia quæso te:vt exiguæ opinioni meæ veniã concedas:& sermoni meo ad te:quia coegisti:remisso forte incongruo facile indulgeas:& me quid de his existimes : vel tu quid sentias sanctis scriptis tuis : vt ille ait: iam non melle sed nectare dulcioribus:si mereor informari digneris. Dei pietate perfruaris domine pater:ac perpetua sanctitate deo placeas:quod necesse est.

Sancti Augustini ad Longinianum:An ad viam qua itur ad deum per virtutes : requiratur vt quis antiquorum sacrorum præceptis & expiationibus expurgetur : inuestigantis.

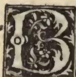
Epistola.XXII.

Q Onginiano Augustinus. Cepi fructum scripti mei:rescriptum scilicet beniuolentiæ tuæ. Vnde iam video exortũ & exorsum inter nos magnæ hac de re magna disputationis quasi sementem:hoc est qđ volebam prius : deinde quod adhuc volo:deus adiuuabit. Id autem est vt hoc ceptum debito ac salubri fine claudatur. Proinde ꝙ de Christo nihil temere tibi vel negandum vel affirmandum putasti:hoc in pagani animo temperamentum non inuitus acceperim. Q; vero etiam scriptis meis doceri te cupis de hac re:nequaq̃ abnuam neq; desistam huic tam bonæ mihiq; charissimæ seruire voluntati tuæ. Sed prius opus est eliquare:quomodo respiciam sententiam tuam de antiquis sacris. Cũ eñ dixisses eam viam in deum esse meliorem:qua vir bonus:piis:iustis:puris:castis: veris dictis factisq; fine vlla temporũ mutatorũ captata iactatione probatus:& deorum comitatu vallatus:dei vtiq; potestatibus emeritus:id est eius vnius & vniuersi & incomprehensibilis & infatigabilis ineffabilisq; creatoris adimpletus virtutibus. Quod vt verũ est angelos dicitis : vel quid alterum post deum vel a deo vel cum deo aut in deum intentione animi mentisq; ire festinat. Quæ verba ex epistola tua recognoscis:cum addidisti & aisti: Via est inquã qua purgati antiquorum sacrorum piis præceptis:expiatiõibusq; purissimis : & obscoenis obseruationi bus decocti:anima & corpore constantes deproperant. In his verbis sentio(ni fallor)videri tibi non sufficere ad viam qua itur ad deum:vti vir bonus:piis:iustis:puris:castis:veris:dictis factisq; promereatur deos:quorũ comitatu vallatus in illum summũ deum omnium creatorem ire festinet:nisi etiam sacrorum antiquorum piis præceptis expiationibusq; purgetur. Q;obrem velim scire quid arbitreris esse per sacra purgandum:in eo qui pie:iuste:pure:vera citerq; viuendo promeretur deos:& per eosvnum illum deorum deum. Si enim adhuc sacris purgandus est:vtiq; mundus non est:& si mundus non est:pie:iuste:pure : casteq; non viuit.

R Si enim iam ita viuit:iam mundus est. Porro iam mundum atq; purum:quid opus est sacris expiando purgari? Itaq; hic nodus est disputationis nostræ:quo soluto consequẽtia videbim⁹ Viuat ne homo bene vt sacris purgetur? An sacris purgetur vt bene viuat? An ipse quantus bene viuendi in homine modus nondum sit idoneus ad beatam vitam quæ ex deo capit:nisi accedant adiumenta sacrorum? An bene viuendi quędam velut portio sit etiam sacra percipere:scilicet vt non aliud sit bene viuere:aliud sacrate viuere:sed bene viuendi terminus etiam sacrata vita claudatur. Horum quatuor quæ proposui:qđ potissimum ꝓbes:quæso te literis aperire non pigeat. Plurimum quippe interest ad id quod suscepimus:inter nos colloq̃ndo peragere:ne cum multa non necessaria:tanq̃ ea sentias:quæ forte non sentis:refellere molior:tempus necessarium in superfluis insumatur. Onerare te itaq; epistola nolui:vt te cito rescribẽte cætera contexamus.

Sancti Augustini ad Bonifacium: An parẽtes paruulis suis baptizatis noceãt:cũ eos dæmoniorũ sacrificiis sanare conanť: Et quomodo eis prosit cũ baptizanť parentum fides: quorum eis nõ potest obesse perfidia:determinantis. Epistola.XXIII.

De cõſe.diſ. 4.quęris. BOnifacio coepiſcopo: Auguſtinus in dño ſalutem. Quæris a me vtrũ parẽ S
tes baptizatis paruulis ſuis noceant: cum eos dæmoniorum ſacrificiis ſana
re conantur. Et ſi non nocent: quomodo eis proſit cum baptizantur paren
tum fides: quoq; eis non poteſt obeſſe perfidia. Vbi reſpondeo tantam illius
ſacramenti /hoc eſt baptiſmi ſalutaris eſſe virtutem in ſancta compage cor
poris Chriſti: vt ſemel generatꝰ per aliorum carnalem voluptatem: cum ſe
mel regeneratus fuerit per aliorum ſpiritalẽ voluntatẽ: deinceps nõ poſſit
vinculo alienæ iniquitatis obſtringi: cui nulla ſua voluntate conſentit. Et anima enim patris
Ezech.18. mea eſt inquit: & anima filii mea eſt: Anima quæ peccauerit ipſa moriet: non autẽ peccat ipſa:
cum parentes ei omnino neſciẽti: vel quilibet alius adhibet ſacrilegia dæmoniorum. Sed ideo
ex Adam traxit: q̄ ſacramenti illius gratia ſolueretur: quia nõdum erat anima ſeparatim vi
1.q.4. iã ita q̄. uens: id eſt altera anima: de qua diceretur: Et anima patris mea eſt: & anima filii mea eſt. Iam
itaq; cũ homo in ſeipſo eſt: ab eo q̄ genuit alter effectus: peccato alterius ſine ſua cõſenſiõe nõ
tenet obnoxius. Traxit ergo reatũ q̄a vnus erat cũ illo & in illo a quo traxit qñ qđ traxit ad
miſſum eſt. Non autem trahit alter ab altero: quando ſua vnoquoq; propria vita viuẽte iam T
eſt vnde dicat: Anima quæ peccauerit ipſa morietur. Vt aũt poſſit regenerari per officiũ vo
Ioan.3. luntatis alienæ: cum offertur conſecrandus: facit hoc vnus ſpiritus ex quo regeneratur obla
tus. Non enim ſcriptum eſt: Niſi quis renatus fuerit ex parentum voluntate: aut ex offeren
tium vel miniſtrantium fide: ſed niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu. Aqua igitur exhi
bens forinſecus ſacramentum gratiæ & ſpiritus: operans intrinſecus beneficium gratiæ: ſol
uens vinculum culpæ: reconcilians bonum naturæ: regenerat hominẽ in vno Chriſto: ex vno
Adam generatum. Regenerans ergo ſpiritus in maioribus offerẽtibus: & paruulo oblato re
De cõſe.di ſtin.4.cap. quęris. natoq; communis eſt. Ideo per hanc ſocietatem vnius eiuſdemq; ſpiritus prodeſt offerentium
voluntas paruulo oblato. Quando autẽ in paruulum maiores peccant: offerentes eũ atq; ob
ligare conantes dæmonum ſacrilegis vinculis: non eſt anima vtroruſq; communis: vt etiã cul
pam poſſint habere communem. Non enim ſic communicat culpa per alterius voluntatem:
quemadmodum communicat gratia per ſancti ſpiritus vnitatem. Poteſt enim & in hoc & in
illo homine eſſe vnus ſpiritus ſanctus: etiam ſi inuicem neſciant per quẽ fit vtriuſq; gratia cõ
munis. Non autem poteſt ſpiritus hominis eſſe & huius & illius: per quem peccãte altero: &
altero non peccante: ſit tamẽ culpa cõmunis. Ac per hoc poteſt paruulus ſemel ex parentum
carne generatus: dei ſpiritu regenerari: vt & illius obligatio contracta ſoluatur. Non poteſt
autem ſemel dei ſpiritu regeneratus ex parentum carne regenerari: vt obligatio q̄ ſoluta eſt
iterum contrahatur. Et ideo ſemel perceptam paruulus Chriſti gratiam: non amittit niſi p̄
pria impietate ſi ætatis acceſſu tam malus euaſerit. Tũc eñ etiã propria incipiet habere pec
cata: quæ non regeneratione auferant: ſed alia curatione ſanent. Verũtamen recte dicunt pa
rentes: vel quicunq; maiores filios ſeu quoſlibet paruulos baptizatos dæmoniorum ſacrilegi V.
is obligare conantes: ſpiritaliter homicidæ. Nam in illis quidem interfectionem non faciunt:
ſed quantũ in ipſis eſt interfectores fiunt. Recteq; illis dicitur: quãdo ab hoc ſcelere prohiben
1.Theſſal.5. tur: Nolite occidere paruulos veſtros. Dicit enim & apoſtolus: Spiritum nolite extinguere:
non quia ille extingui poteſt: ſed quantum in ipſis eſt: extinctores eius merito dicuntur qui ſic
Cyprianus agunt vt extinctum velint. Iſto ſenſu recte intelligi poteſt: qđ ſcripſit beatꝰ Cyprianus in epi
ſtola de lapſis: cum eos qui tempore perſecutionis idolis immolauerant arguens: At ne quid
deeſſet inquit ad criminis cumulum: infantes quoq; parentum manibꝰ impoſiti vel attrecta
ti amiſerũt paruuli quod in primo ſtatim natiuitatis exordio fuerant conſecuti. Amiſerunt
dixit: quantum attinuit ad illorum ſcelus a quibꝰ amittere coacti ſunt. Amiſerunt in eorum
mente ac voluntate: qui in illos tantũ facinus commiſerunt. Nã ſi in ſeipſis amiſiſſent: remã
ſiſſent vtiq; diuina ſententia ſine vlla defenſione damnandi. Qđ ſi ſanctus Cyprianus arbitra
retur: non eorum defenſionem continuo ſubiiceret dicens: Non illi cum iudicii dies venerit
dicent: Non nihil fecimus: nec derelicto cibo & poculo domini: ad p̄phana contagia ſponte p
perauimus: perdidit nos aliena perfidia: parentes ſenſimus parricidas. Illi nobis eccleſiam ma
trem: illi patrem deum negauerunt: vt dum parui & improuidi & tanti facinoris ignari per
alios ad conſortium criminis iungimur: aliena fraude caperemur. Hanc defenſionem nõ ſub
necteret: niſi iuſtiſſimam crederet: & in dei iudicio paruulis profuturam. Si enim vere dicit:
Nos nihil fecimus: anima quæ non peccauerit: ipſa cur morietur? Nec illi peribũt ſub dei iu

ſto iudicio:quos parentes ſuo ſcelere quantum ad ſeipſos attinet perdiderunt. Illud vero qđ
in eadem commemorat̃ epiſtola:quandā paruulā turbatis in fugam parentibus/nutrici dere
lictam:atq̃ ab eadem nutrice dæmonum ſacrilegiis impactam:poſtea in eccleſia illatā ſibi eu
chariſtiam miris motibus reſpuiſſe:Ideo mihi videtur diuinitus factum: ne maiores putarẽt
nihil ſe in paruulos in illa iniquitate peccare:ſed potius intelligerent: per illum ſignificātem
quodammodo geſtū corporis eorum:qui loqui nō poterant:ſe mirabiliter admoneri quid ipſi
facere deberent:qui poſt tantū illud nefas ſacramentis ſalutarib⁹ irruebant: vnde ſe vtiq̃ poe
nitendo abſtinere deberent. Nec cum tale aliquid diuina ꝓuidentia per infantulos agit: ipſos
id agere ſcientia vel ratione credendum eſt. Neq̃ enim quia cuiuſdam prophetæ dementiam
deus voluit etiam aſina loquente coercere: ideo admiranda eſt aſinorum ſapientia. Porro ſi
per animal irrationale ſonuit aliquid homini ſimillimū:quod miraculo diuino non cordi aſi
nino tribuendum ſit:ita potuit omnipotēs per infantis animam:non vbi ratio nulla erat: ſed
vbi adhuc ſopita erat:geſtu corporis eius oſtēdere:quid illi qui & i ſe & in paruulos ſuos pec
cauerant:curare deberent. Cæterum cum infans non redeat in parentem:vt cum illo & in il
lo vnus homo ſit:ſed omnino alter ſit:habens carnem ſuam & animā ſuam:Anima quę pecca Ezech.18.
X uerit ipſa morietur. Nec illud te moueat q̃ quidā non ea fide ad baptiſmum percipiendū par
uulos ferūt:vt gr̃a ſpiritali ad vitā regenerent̃ æternā:ſed q̃ eos putant hoc remedio tempo
ralem retinere vel recipere ſanitatem. Non enim propterea illi non regenerantur:quia nō ab
iſtis hac intentione offeruntur. Celebrantur enim per eos neceſſaria miniſteria. Filios autem De cōſe.diſ.
ſeu quoſlibet paruulos:dæmoniorum ſacrilegiis obligare conantes:ſpiritaliter ſunt homici 4.quæris.
dæ. Nam in illis quidem interfectionem non faciunt: ſed quantum in ipſis eſt: interfectores
fiunt. Et recte illis dicitur quando ab hoc ſcelere prohibentur: Nolite occidere paruulos ve
ſtros. Non autem recte his dicitur:Nolite verba ſacramentorum:ſine quibus conſecrari par
uulus non poteſt:recitare. Spiritus autem ille ſanctus qui habitat in ſanctis:ex quibus vna il
la columba deargentata charitatis igne conflatur: agit qđ agit etiā per ſeruitutē aliquando
nō ſolum ſimpliciter ignorantium:verumetiam damnabiliter indignorum. Offerunt̃ quip
pe paruuli ad percipiendū ſpiritalem gratiam:nō tam ab eis quorū geſtant̃ manibus:q̃uis &
ab ipſis ſi & ipſi boni fideles ſunt:q̃ ab vniuerſa ſocietate ſanctorū atq̃ fidelium. Ab omnib⁹ nã
q̃ offerri recte intelligunt̃:quibus placet q̃ offerunt̃: & quorum ſancta atq̃ indiuidua cha
ritate ad communicationem ſancti ſpiritus adiuuantur. Tota hoc ergo mater eccleſia quæ in
ſanctis eſt facit:quia tota omnes:tota ſingulos parit. Nam ſi Chriſtiani baptiſmi ſacramentū
quod vnū atq̃ idipſum eſt:etiam apud hæreticos valet & ſufficit ad conſecrationem:q̃uis ad
vitæ æternæ participationem non ſufficiat:quæ cōſecratio reū quidē facit hæreticum extra
domini gregem habentem dominicum characterem:corrigendum tamen admonet ſana do
ctrina: non iterum ſimiliter conſecrandum: quanto potius in catholica eccleſia etiam per
ſtipulæ miniſterium frumenta purganda portantur:vt ad maſſæ ſocietatem mediante area
Y perducantur. Illud autem nolo te fallat:vt exiſtimes reatus vinculum ex Adam tractum:ali
ter non poſſe dirumpi niſi paruuli ad percipiendam Chriſti gratiam a parentibus offerātur.
ſic enī ſcribens dicis:vt ſicut parentes fuerunt auctores ad eorum pœnam: per fidem parētū
identidem iuſtificent̃:cum videas multos non offerri a parentib⁹:ſed etiam a quibuſlibet ex
traneis:ſicut a dominis ſeruuli aliquando offeruntur. Et nonnunq̃ mortuis parentibus ſuis:
paruuli baptizantur ab eis oblati qui illis huiuſmodi miſericordiam præbere potuerunt.
Aliquando etiam quos crudeliter parentes expoſuerunt:nutriendi a quibuſlibet/nonnunq̃ a
ſacris virginibus colligunt̃:& ab eis offerunt̃ ad baptiſmum: quæ certe ꝓprios filios non ha
buerunt vllos:nec habere diſponunt. Ac per hoc nihil aliud hic fieri vides: niſi qđ in euange
lio ſcriptum eſt:cum domin⁹ interrogaſſet:quis illi a latronibus ſauciato: & ſemiuiuo in via
derelicto proximus fuiſſet:Reſponſum eſt enim:Qui in illum fecit miſericordiam. Diffi Lucæ.10.
cillimam ſane quæſtionem tibi propoſuiſſe viſus es: in extremo inquiſitionis tuæ:ea videlicet
intentione qua ſoles vehementer cauere mendacium. Si cōſtituā inquis ante te paruulum:&
interrogem:vtrū cum creuerit futurus ſit caſtus:vel fur non ſit futurus:ſine dubio reſpon
debis:neſcio. Et vtrum in eadem paruula ætate conſtitutus:cogitet aliquid boni vel mali: di
ces:neſcio. Si itaq̃ de moribus eius futuris nihil laudes certi promittere: & de eius præſenti
cogitatione:quid eſt illud:q̃ quando ad baptiſmū offerunt̃:pro eis parentes tanq̃ fidei docto
res reſpōdēt:& dicūt illos facere:qđ illa ætas cogitare non pōt:aut ſi poteſt occultum eſt! In

terrogamus em̄ eos a quibus offerunt: & dicimus:credit in deũ:de illa ætate quę vtrũ sit de⁹
ignorat:respõdent:credit: & ad cætera sic respõdetur:singula quę geruntur. Vnde miror pa
rentes in istis rebus:tam fidenter pro paruulo respondere:vt dicant eum tanta bona facere q̄
ad horã qua baptizatur:baptizator interrogat:tamẽ eadẽ hora si subiiciã:erit cast⁹qui bapti-
zatus:aut nõ erit fur:nescio vtrũ audet dicere aliquis:aliqd horũ erit aut non erit:sicut mihi
sine dubitatione respõdet:q̄ credat in deũ & q̄ se cõuertat ad deũ. Deinde scripta tua con Z
cludens:adiungis & dicis: Ad istas ergo quæstiones peto breuiter respondere digneris: ita vt
non mihi de cõsuetudine præscribas:sed rationem reddas.His literis tuis lectis & relectis: &
quantũ tẽporis angustię sinebant consyderatis:recordatus sum Nebridiũ amicũ meũ:qui cũ
esset rerũ obscurarũ ad doctrinã pietatis maxime pertinentium diligentissimus & acerrim⁹
inquisitor: valde oderat de quęstione magna responsionem breuem.Et quisquis hoc poposcis
set: ægertime ferebat:eumq̄ si eius persona pateretur:vultu indignabundus & voce cohibe-
bat:indignũ deputans qui talia quæreret: cũ de re tanta:tã multa dici possent deberentq̄:ne
sciret.Sed ego tibi nõ similiter:vt solebat ille:succenseo.Es enim ep̄s multis curis occupatus
vt ego. Vnde nec tibi facile vacat prolixum aliquid legere:nec mihi scribere.Nã ille tũc ado-
lescens qui talia breuiter volebat audire:& multa in nostra sermocinatione quærebat;ab ocio
so quærebat ociosus. Tu vero cogitans nunc:quis & a quo ista flagites:breuiter de re tanta re
De cõse.dis. 4.quęris.
spondere me iubes.Ecce facio quantũ possum:dominus adiuuet:vt qđ postulas possim.Nem
pe sępe ita loquimur:vt pascha ꝓpinquante dicam⁹:crastinã vel perendinã domini passionem
cũ ille ante tam multos annos passus sit:nec omnino nisi semel illa passio facta sit. Nempe ipo
die dominico dicimus:Hodie dominus resurrexit: cum ex quo resurrexit tot anni trãsierũt. &
Cur nemo tam ineptus est:vt nos ita loquentes arguat esse mentitos:nisi quia istos dies secũ-
dum illorum quibus hæc gesta sunt similitudinẽ nuncupamus:vt dicatur ipe dies qui nõ est
ipse:sed resolutione temporis similis eius:& dicatur illo die fieri:propter sacramenti celebra-
tionẽ:quod nõ illo die;sed iam olim factum est! Nonne semel immolatus est Christus in seipo
& tamen in sacramento non solum per omnes paschæ solẽnitates;sed omni die populis immo
latur:nec vtiq̄ mentitur qui interrogatus eum responderit immolari! Si enim sacramenta
quandam similitudinem earum rerum quarum sacramenta sunt non haberẽt:omnino sacra
4.sentẽ.dis. 6.ca.si vero. 4.sentẽ.dis. 4.c. nec tm̄
menta non essent.Ex hac autem similitudine plærunq̄ etiam ipsarum rerum nomina accipi
unt.Sicut ergo secundum quendam modum sacramentum corporis Christi corpus Christi
est:sacramentum sanguinis Christi sanguis Christi est;ita sacramentum fidei fides est. Nihil
est aũt aliud credere:q̄ fidem habere.Ac per hoc cum respõdetur paruulus credere:qui fidei
nondum habet affectum:respondetur fidem habere propter fidei sacramentum: & conuerte- 9
Ro.6.
re se ad deũ ꝓpter cõuersionis sacramentũ:quia & ipa responsio ad celebrationem pertinet sa
cramenti.Sicut de ipo baptismo apostolus.Consepulti inquit sumus Christo per baptismum
in mortem.Non ait:sepulturã significauimus:sed prorsus ait: consepulti sumus. Sacramẽtũ
De cõse.dis. 4.nihil est.
ergo tantæ rei nõ nisi eiusdem rei vocabulo nuncupauit.Itaq̄ paruulum:& si nondũ fides il-
la quæ in credentium voluntate consistit:iam tamẽ ipsius fidei sacramẽtũ fidelem facit. Nam
sicut credere respõdet:ita etiã fidelis vocat:non rem ipa mente annuendo:sed ipsius rei sacra-
De cõse.dis. 4.quæris.
mentũ percipiendo.Cum autem homo sapere cœperit:non illud sacramentum repetit sed in
telligit:eiusq̄ veritati consona etiam voluntate coaptabitur. Hoc q̄diu non potest valebit
sacramentum ad eius tutelam aduersus contrarias potestates: & tãtum valebit vt si ante ra-
tionis vsum ex hac vita emigrauerit:per ipsum sacramentum cõmendante ecclesiæ charita-
te:ab illa commendatione quæ per vnum hominem intrauit in mundũ:christiano adiutorio
liberetur.Hoc qui nõ credit & fieri nõ posse arbitrat:profecto infidelis est: etsi habeat fidei sa-
cramentũ:longeq̄ melior est ille paruulus: qui etiam si fidem nõdum habeat in cogitatione:
non ei tamen obicem contrariæ cogitationis opponit:vnde sacramentũ eius salubriter perci
pit.Respondi sicut existimo quæstionibus tuis quantum attinet ad minus capaces & ad con-
tentiosos non satis;quantum autẽ ad pacatos & intelligentes/plus forte q̄ sat est. Nec tibi ad
excusationem meam obieci firmissimam cõsuetudinem:sed saluberrimę consuetudinis reddi
di quam potui rationem.

Sancti Hieronymi ad Alipium & Augustinũ episcopos:eorum opera atq̄ auxilio hęre-
sim Cęlestinam extinctam gratulãtis: & quare cõtra libros Anniani pseudodiaconi re scribe
re distulisset:excusantis. Epistola.XXIIII.

A DOminis vere ſanctis atq; omni affectione ac iure venerandis: Alipio & Au
guſtino epiſcopis: Hieronymus in Chriſto ſalutem. Sanctus Innocentius
preſbyter q̄ huius ſermonis eſt portitor: anno præterito quaſi nequaq̄ in
Africam reuerſurus: mea ad dignationem veſtrã ſcripta non ſumpſit. Tñ
deo gratias agimus: q; ita euenit vt noſtrum ſilentiũ veſtris ep̃lis vincere
tis. Mihi eñ oĩs occaſio gratiſſima eſt per quã ſcribo vr̃æ reuerentiæ: teſtẽ
inuocans deũ: q; ſi poſſet fieri: aſſumptis alis columbę: veſtris amplexibus
implicarer. Semp quidẽ pro merito virtutũ veſtrarũ: ſed nũc maxime quia cooperatoribus &
auctorib⁹ vobis hæreſis Cęleſtina iugulata eſt: q̄ ita infecit corda multorum: vt cũ ſuperatos
damnatoſq; eſſe ſe ſentiant: tñ venena mentium non omittant: & qđ ſolũ poſſunt nos oderint
B per quos putant ſe libertatẽ docendæ hæreſeos perdidiſſe. Q; aũt quæritis vtrũ reſcripſerim
contra libros Anniani pſeudodiaconi Celedẽſis: qui copioſiſſime paſcitur vti alienæ blaſphe
miæ verba friuola subminiſtret: ſciatis meipos libros in ſcedulis miſſos a ſancto fratre Euſe-
bio preſbytero ſuſcepiſſe nõ ante multum temporis: & exinde vel ingruentibus morbis vel
dormitione ſanctæ & venerabilis filiæ veſtrę Euſtochii ita doluiſſe: vt propemodum cõtem-
nendos putarem. In eodẽ enim luto hæſitat: & exceptis verbis tinnulis atq; emendicatis nihil
aliud loquitur. Tamen multum egimus: vt dum epiſtolæ meæ reſpondere conatur: apertius
ſe proderet: & blaſphemias ſuas omnibus patefaceret. Quicquid enim in illa miſerabili ſyno-
do Dioſpolitana dixiſſe ſe denegat: in hoc opere ꝓfitef. Nec grande eſt ineptiſſimis neniis re
ſpondere. Si autem dominus vitam tribuerit: & notariorum habuerimus copiam: paucis lu-
cubratiunculis reſpondebimus: non vt conuincamus hæreſim emortuam: ſed vt imperitiam
atq; blaſphemiam eius noſtris ſermonibus confutemus. Meliuſq; hoc faceret ſanctitas veſtra
ne compellamur contra hæreticum noſtra laudare. Sancti filii communes Albina Pinianus
& Melania plurimum vos ſalutant. Has literulas de ſancta Bethleem ſancto preſbytero In-
nocentio dedi perferendas. Neptis veſtra Paula miſerabiliter precaf: vt memores eius ſitis: &
multũ vos ſalutat. Incolumes vos & memores mei dñi noſtri ieſu Chriſti tueatur clemẽtia do
mini vere ſancti atq; omni affectione venerabiles patres.

Sancti Hieronymi ad beatum Auguſtinum: de zelo fidei contra hæreticos: & de odio
& perſecutione eorundem gratulantis. Epiſtola.XXV.

C DOmino ſancto ac beatiſſimo papę Auguſtino: Hieronymus. Omni quidem
tempore beatitudinem tuam eo quo decet honore veneratus ſum: & habi-
tantem in te dilexi dominum ſaluatorem: ſed nũc ſi fieri poteſt cumulo ali-
quid addimus: & plena complemus: vt abſq; tui nominis mẽtione ne vnam
quidẽ horam præterire patiamur: qui contra flantes vẽtos ardore fidei per-
ſtitiſti: maluiſtiq; quantũ in te fuit ſolus liberari de Sodomis: q̄ cum pereũti
bus commorari. Scit quid dicã prudẽtia tua. Macte virtute in orbe celebra
ris: catholici te cõditorem antiquæ rurſum fidei venerantur: atq; ſuſpiciunt: & quod ſignum
maioris gloriæ eſt: omnes hęretici deteſtantur: & me pari perſequuntur odio: vt quos gladiis
nequeant: voto interficiant. Incolumem & mei memorem te Chriſti dñi clemẽtia tueatur do
mine venerande & beatiſſime papa.

Sancti Hieronymi ad Auguſtinum: ſalutationem fratrum illi cõmittentis: & ſub ſimi-
litudine de praua hæreticorum doctrina in ciuitate Hieroſolyma pullulante dolentis.

Epiſtola.XXVI.

MVlti vtroq; claudicant pede: & nec fractis quidẽ ceruicibus inclinanf: habẽ
D tes affectum erroris priſtini: cum prædicandi eandem non habeãt libertatẽ
Sancti fratres qui cum noſtra ſunt paruitate: præcipue ſanctæ ac venerabi-
les filiæ tuæ ſuppliciter te ſalutant. Fratres tuos dominum meum Alpium
& dominum meũ Enodium: vt meo nomine ſalutes: precor coronam tuam.
Capta Hieruſalem tenetur a Nabuchodonoſor: nec Hieremiæ vult audi-
re conſilia: quin potius ægyptum deſyderat vt moriatur in Taphnes: & ibi
ſeruitute pereat ſempiterna.

Sancti Hieronymi ad Marcellinum & Anapſychiã: de origine animæ catholicorũ atq; hæ
reticorũ ſententias referentis. Epiſtola.XXVII.

Dominis vere sanctis atq; omni officiorum charitate venerandis filiis Marcellino & Anapsychiæ: Hieronymus in Christo salutem. Tandem ex Africa vestræ literas vnanimitatis accepi:& non me pœniret impudētiæ; qua tacentibus vobis epistolas meas frequenter ingessi:vt rescriptum mererer & vos esse sospites non aliis nunciantibus: sed vestro potissimum sermone cognoscerem. Super animæ statu memini vestræ quæstiunculæ: immo maxime ecclesiasticæ quæstionis: Vtrum lapsa de cælo sit:vt Pythagoras philosophus:omnesq; Platonici: & Origenes putant:anima: An a propria dei substantia:vt stoici:Manichæus & Hispaniæ Priscilliani hæreses suspicantur: An in thesauro habeantur dei olim conditæ:vt quidam ecclesiastici stulta persuasione confidunt: An quotidie a deo fiant:& mittantur in corpora:secundum illud quod in euāgelio scriptum est: Pater meus vsq; modo operaī:& ego operor. An certe ex traduce:vt Tertullian⁹: Apollinaris:& maxima pars occidentalium autumant:vt quomodo corpus ex corpore:sic anima nascatur ex anima:& simili cum brutis animantibus conditione subsistant. Super quo quid mihi videatur: in opusculis contra Rufinum scripsisse me noui: aduersus eum libellum:quem sanctæ memoriæ Anastasio episcopo Romanæ ecclesiæ edidit:In quo lubrica & subdola:immo stulta confessione:dum auditorum simplicitati illudere enititur:suæ fidei:immo perfidiæ illusit. quos libros reor sanctum parentem vestrum habere Oceanum. Olim enim editi sunt multis Rufini libris aduersus calumnias respondentes. Certe habes ibi virum sanctum & eruditū Augustinum episcopum:qui viua (vt aiunt) voce docere te poterit: & suam: immo per se nostram explicare sententiam. Et Ezechielis volumen olim aggredi volui:& sponsionem creberrimam studiosis lectoribus reddere:sed in ipso dictandi exordio:ita animus meus occidētalium prouinciarum:& maxime vrbis Romanæ vastatione confusus est:vt iuxta vulgare ꝓuerbium:proprium quoq; ignorarem vocabulum:diuq; tacui:sciens tempus esse lachrymarum. Hoc autem anno cum tres explicassem libros:subitus impetus barbarorum: de quibus tuus dicit Virgilius: Lateq; vagantes Barcęi: Et sancta scriptura de Ismahel: contra faciē omnium fratrum suorū habitabit:sic Aegypti limitem: Palæstinæ:phœnicis:Syriæ percurrit in star torrentis cuncta secum trahens:vt vix manus eorum misericordia Christi potuerimus euadere. Q; si iuxta inclytum oratorem silent inter arma leges:quātomagis studia scripturarum:quę & librorum multitudine:& silentio:ac librariorum sedulitate:quodq; proprium est securitate & ocio dictantiū indigent! Duos itaq; libros misi sanctæ filiæ meæ Fabiolæ:quorum exempla si volueris:ab ipsa poteris mutuari. Pro angustia quippe tēporis alios describere non potui:quos cum legeris & vestibula videris:facilis coniectura erit:qualis ipsa sit futura domus. Sed credo in dei misericordia qui nos adiuuit in difficillimo principio supradicti operis:q ipse adiuuet & in penultimis ꝓphetæ partib⁹:in quibus Gog & Magog bella narrantur:& in extremis in quibus sacratissimi & inexplicabilis templi ædificatio:varietas:mensuraq; describitur. Sanctus frater noster Oceanus cui vos cupitis commendari: tantus & talis est:& sic eruditus in lege domini:vt absq; nostro rogatu instruere vos possit: & nostram super cunctis quæstionibus scripturarum pro modulo communis ingenii explicare sentētiam. Incolumes vos & prolixa ætate florentes: Christus deus noster tueatur omnipotens domini vere sancti.

Ioan.5.
Tertullian⁹
Apollinaris.
Virgilius.

E
F

Beati Augustini ad sanctum Hieronymū:de immortalitate animæ: Et si anima sit pars dei:aut incorporea:disputantis. Deinde vbi cōtraxit anima reatum quo trahatur in cōdemnationem:etiam infantis:& si per sacramentum christianæ gratiæ nō liberetur:inquirentis.

Epistola.XXVIII.

Deū nostrū q nos vocauit in suū regnū & gloriā:& rogaui & rogo:vt hoc qđ ad te scribo scī frater Hieronyme:cōsulēs te de his q nescio:fructuosum esse nobis velit. Qq̄ eñ te multo q̄ ego sum ætate maiorē:tñ etiā ipse iam senex consulo. Sed ad discēdum quod opus est:nulla mihi ætas sera videri potest: quia etsi senes magis decet docere q̄ discere:magis tñ discere q̄ qđ doceant ignorare. Nihil equidē molestius fero in oīb⁹ angustiis meis quas patior in difficillimis meis quęstionib⁹:q̄ in tā longīqua tuę charitatis absentia:vt vix possim meas dare/vel recipe lras tuas:ꝑ interualla non dierū/non mensium/sed ali

G

quot annorũ:cũ si fieri posset:quotidie præsentẽ te habere vellẽ:cum quo loquerer quicquid
vellẽ.Nec ideo tamẽ nõ debui facere quod potui:si non potui totum qđ volui. Ecce venit ad
me religiosus iuuenis:catholica pace frater:ætate filius:honore cõpresbyter:noster Orosius:
vigil ingenio:paratus eloquio:flagrãs studio:vtile vas in domo dñi esse desyderans: ad refel-
lendas falsas perniciosasq; doctrinas: quæ animas Hispanorũ multo infelicius q̃ corpora bar
baricus gladius/ trucidarũt.Nã inde ad nos vsq; ab oceani littore ꝓperauit:fama excitus: ꝗ
a me posset de his q̃ scire vellet quicquid vellet audire.Neq; vllum cœpit aduẽtus sui fructũ
primo:ne de me multũ famæ crederet.Deinde docui hominẽ qđ potui:qđ autem non potuit
vnde discere posset admonui:atq; vt ad te iret hortatus sum.Qua in re cõsiliũ vel præceptũ
meũ cũ libẽter & obediẽter acciperet:rogaui eũ vt abs te veniens: per nos ad ꝓpria remearet.
Quã eius pollicitationẽ tenẽs:occasionẽ mihi credidi a dño esse cõcessam:qua tibi scriberem
de his quę per te scire cupio.Quęrebam em̃ quem ad te mitterem:nec mihi facile occurrebat
idoneus & fide agendi:& alacritate obediendi:& exercitatione peregrinandi.Vbi ergo istum
H iuuenẽ expertus sum:eũ ipsum esse qualẽ a dño petebam:dubitare nõ potui. Accipe igit̃ quæ
mihi peto aperiri ac differere non graueris.Quęstio de aĩa multos mouet:in quib⁹ & me esse
cõfiteor.Nam qđ de anima firmissime teneã non tacebo.Deinde subiungã quid mihi adhuc
expediri velim.Anima hominis immortalis est:secundũ quendã modũ suum.Non em̃ omni
modo sicut deus:de quo dictum est:quia solus habet immortalitatem.Nam de animæ morti 1.Timoth.6.
bus sancta scriptura multa cõmemorat.Vnde illud est.Sine mortuos sepelire mortuos suos. Lucæ.9.
Sed ꝗ ita moritur alienata a vita dei:vt tamen in natura sua viuere non omnino desistat: ita
mortalis ex aliqua causa inuenitur: vt etiam immortalis non sine ratione dicat̃.Non est pars
dei anima.Si em̃ hoc esset:omnimodo incõmutabilis atq; icorruptibilis esset.Qđ si esset: nec
deficeret in deterius:nec ꝓficeret in melius:nec aliquid in semetipsa vel inciperet habere qđ
nõ habebat:vel desineret habere qđ habebat:quantũ ad eius ipsius affectiones ptinet. Qꝫ ve-
ro aliter se habeat:non opus est extrinsecus testimonio:quisquis seipsum aduertit:agnoscit.
Frustra aũt dicit̃ ab eis q animã dei partẽ esse volunt:hãc eius labẽ ac turpitudinẽ quã vide-
mus in ęquissimis hominibus:hanc deniq; infirmitatẽ & ægritudinẽ quã sentim⁹ in omnib⁹
hominibus:non ex ipsa illi esse sed ex corpore.Quid interest vnde ægrotet:quæ si esset incom
mutabilis aliquo modo: vndelibet ægrotare non posset! Nam qđ vere incommutabile & in-
corruptibile est:nullius rei accessu commutari vel corrumpi potest.Alioquin non achillea tã
tum/sicut fabulæ ferunt/sed omnis caro esset inuulnerabilis:si nullus ei casus accidisset. Nõ
est ita ꝓ natura incommutabilis:quæ aliquo modo:aliqua causa:aliqua parte mutabilis est.
Deum autem nefas est nisi vere summeq; incommutabilẽ credere.Non est igitur anima pars
dei. Incorpoream quoq; esse animam:etsi difficile tardioribus persuaderi potest:mihi ta-
I men fateor esse persuasum.Sed ne verbi controuersiam vel superfluo faciam vel merito pati-
ar:quoniam cum de re constat:non est opus certare de nomine: si corpus est omnis substãtia
vel essentia:vel siquid aptius nuncupatur:id qđ aliquo modo est in seipso: corpus est anima.
Itẽ si eã solã incorporeã placet appellare naturã:quæ summe incommutabilis & vbiq; tota ẽ:
corpus est anima:quoniam tale aliquid ipsa non est.Porro si corpus nõ est:nisi qđ per loci spa
tium aliqua longitudine:latitudine:altitudine ita sistitur vel mouetur: vt maiore sui parte
maiorem locum occupet:& breuiore breuiorem:minusq; sit in parte q̃ in toto: nõ est corpus
anima.Per totum quippe corpus quod animat nõ locali diffusione:sed quadam vitali inten- 1 sentẽ.dist.
sione porrigitur.Nam per omnes eius particulas tota simul adest: nec minor in minoribus: 37.ca.i sctis
& in maioribus maior:sed alicubi intensius:alicubi remissius:& in omnibus tota: & in singu
lis tota est.Neq; em̃ aliter quod in corpore etiam non toto sentit:tamẽ tota sentit. Nam cum
exiguo puncto in carne viua aliquid tangitur:q̃uis locus ille non solum totius corporis non
sit:sed vix in corpore videatur:animam tamen totam nõ latet:neq; id quod sentitur per cor-
poris cuncta discurrit:sed ibi tantum sentitur vbi fit. Vnde ergo ad totam mox peruenit:qđ
non in toto fit: nisi quia & ibi tota est vbi fit:nec vt tota ibi sit cætera deserit! Viuunt enim
& illa ea præsente:vbi nihil tale factum est.Quod si fieret: & vtrunq; simul fieret:simul vtrũ
q; totam pariter non lateret. Proinde & in omnibus simul & in singulis particulis corporis
sui:tota simul esse non posset:si per illas ita diffunderetur: vt videmus corpora diffusa per
spacia locorum/minoribus suis partibus minora occupare: & amplioribus ampliora. Qua-
propter si anima corpus esse dicenda est: non est certe corpus quale terrenum est:nec qua-

le humidum:aut aerium:aut ęthereum.Omnia quippe talia maiora ſunt in maioribus locis:
& minora in minoribus:& nihil eorum in aliqua ſui parte totum adeſt:ſed vt ſunt partes lo-
corum:ita occupantur partibus corporum. Vnde intelligitur anima ſiue corpus ſiue incor-
porea dicenda ſit:propriam quandam habere naturam:omnibus his mundanæ molis elemen
tis excellentiore ſubſtantia creatam:quæ veraciter non poſſit in aliqua phantaſia corporaliũ
imaginum quas per carnis ſenſus percipimus cogitari:ſed mente intelligi:vitaq; ſentiri.Nec K
hæc perinde loquor:vt te quæ tibi nota ſunt doceam:ſed vt aperiam quid firmiſſime de ani-
ma teneam:ne me quiſq̃ cum ad ea venero quæ requiro:nihil de anima vel ſcientia vel fide te
nere arbitref.Certus etiam ſum animã nulla dei culpa:nulla dei neceſſitate vel ſua:ſed ꝓpria
voluntate in peccatum eſſe collapſam:nec liberari poſſe de corpore mortis huius vel ſuæ vo-
luntatis virtute tanq̃ ſibi ad hoc ſufficiẽte vl' ipſius corporis morte:ſed gratia dei per Ieſum
Chriſtum dominum noſtrum:nec omnino eſſe animam vllam in genere humano: cui non ſit
neceſſarius ad liberationem mediator dei & hominum homo Chriſtus Ieſus. Quæcunq; au-
tem ſine gratia mediatoris & ſacramento eius in qualibet corporis ætate de corpore exierit:
& in pœnam futuram & in vltimo iudicio recepturam corpus ad pœnam.Si autem poſt ge-
nerationem humanam quæ facta eſt ex Adam:regeneretur in Chriſto:ad eius pertinens ſo-
cietatem:& requiem poſt mortem corporis habituram:& corpus ad gloriam recepturã.Hæc L
ſunt quæ de anima firmiſſime teneo.Nunc accipe quæſo quid requiram: & noli me ſpernere:
ne te ſpernat qui pro nobis dignatus eſt ſperni.Quæro vbi cõtraxerit anima reatum:quo tra
hatur in condemnationem:etiam infantis morte præuenti:ſi ei per ſacramentum quo etiam
paruuli baptizantur Chriſti gratia non ſubuenerit?Non enim es ex illis qui modo noua quæ
dam garrire cœperunt : dicentes nullum reatum eſſe ex Adam tractum;qui per baptiſmum
in infante ſoluatur . Quod te ſapere ſi ſcirem: immo niſi te id non ſapere ſcirem:nequaq̃ hoc
abs te quærerem aut quęrendum putarem.Sed quia tenemus de hac re ſententiam tuã con-
Iob.15. tinentem catholicæ fundatiſſimæ fidei: quia & Iouiniani vaniloquia redarguens: adhibuiſti
teſtimonium ex libro Iob.Nemo mundus in conſpectu tuo:nec infans cuius eſt diei vnius vi
ta ſuper terram:Deinde ſubiunxiſti:Tenemurq; rei in ſimilitudinem præuaricationis Adæ:
Et liber tuus in Ionam prophetã ſatis hoc inſigniter dilucideq; declarat:vbi ieiunare paruu-
los propter ipſum originale peccatum merito coactos eſſe dixiſti:non inconuenienter abs te
quæro:hunc reatum anima vbi contraxerit:vnde oporteat eam etiam in illa ætate per ſacra-
Li.3. de libe mentũ chriſtianę gr͞æ liberari.Ego quidẽ ante aliquot annos cũ libros quoſdam ſcriberem de M
ro abitrio. libero arbitrio:qui in multorum manus exierunt:& nunc habentur a plurimis: quatuor opi
niones de animæ incarnatione: Vtrum ex illa vna quæ primo homini data eſt cæteræ propa
gentur:An ſingulis quibuſq; nouę etiam modo fiant:An alicubi iam exiſtentes vel mittãtur
diuinitus:vel ſponte labantur in corpora:ita putaui eſſe tractandas:vt quælibet earum vera
eſſet:non impediret intentionem meam qua tunc aduerſus eos quantis poteram viribus age
bam:qui naturam mali ſuo principio pręditam /aduerſus deum conantur inducere: id eſt cõ
tra Manichæos.Nam de Priſcillianiſtis adhuc nihil audieram:qui non multum ab iſtis diſſi
miles blaſphemias fabulant̃.Ideo quintam opinionem non addidi:quã in tua epiſtola inter cę
teras commemoraſti:ne aliquam prætermitteres:vbi de hac quæſtione interrogãti:reſcripſiſti re-
ligioſæ memoriæ viro nobiſq; in Chriſti charitate gratiſſimo Marcellino:ꝙ anima non ſit ꝑs
dei.Primo:quia non de incarnatione eius ſed de natura quæritur cum hoc quæritur.Deinde
quia hic hoc ſentiunt illi contra quos agebam:& id maxime agebam:vt creatoris inculpabi-
lem inuiolabilẽq; naturam a creaturæ vitiis & labe ſecernerem:cum illi a ſubſtantia mali cui
proprium principium principeſq; tribuunt:ipſam boni dei ſubſtantiam ex parte qua capta ẽ
corruptam & oppreſſam & ad peccandi neceſſitatem perductam eſſe contendunt . Hoc itaq;
excepto hæreticæ opinionis errore : ex quatuor reliquis opinionibus : quænam ſit eligenda
ſcire deſydero:Quæcunq; enim eligenda eſt:abſit vt impugnet hanc fidem de qua certi ſu-
mus:omni animæ etiam paruuli infantis neceſſariam eſſe liberationem ex obligatione pecca
ti:eamq; nullam eſſe niſi per Ieſum Chriſtum & hunc crucifixum.Proinde ne lõgum faciam[9] N
hoc certe ſentis ꝙ ſingulas animas ſingulis naſcentibus etiam modo deus faciat. Cui ſenten-
tiæ ne obiiciatur ꝙ omnes creaturas ſexto die conſummauerit deus:& ſeptimo die requieue
Ioan.5. rit adhibes teſtimonium ex euangelio:Pater me[9] vſq; nunc operatur & ego operor. Sic enim
ad Marcellinum ſcripſiſti.In qua epiſtola etiam mei commemorationẽ beniuolentiſſime face-

re dignatus es:ꝙ hic me haberet in Africa:q ei ipam facilius possem explicare sentētiā.Quod
si potuissem:nō ille hoc abs te tā longe posito ingreret:si tamē id tibi ex Africa scripsit.Nā quā
do scripserit nescio:tantū scio ꝙ de hoc bene cognouerit cunctationē meā.Vnde me incōsul-
to facere voluit:q̄q̄ etiā si cōsuleret magis hortarer:& gratias agerē ꝙ nobis conferre omni-
bus posset:nisi tu breuiter rescribere q̄ respōdere maluisses.Credo ne superfluo laborares vbi
ego essem:quē putabas id optime scire quod ille quæsiuerat.Ecce volo vt illa sententia etiam
mea sit:sed nondū esse cōfirmo.Misisti ad me discipulos:vt ea doceā quæ nondum ipse didici.
Doce ergo quod doceam.Nam vt doceā multi a me flagitant:eisq; me sicut alia multa & hoc
ignorare confiteor.Et fortasse q̄uis in os meum verecundent̄:tamen apud se dicunt:Tu es Ioan.3.
magister in israel & hæc ignoras?Quod quidē dominus ei dixit qui erat vnus illorū quos de
lectabat vocari rabbi.Vnde etiam ad verum magistrū nocte venerat:quia fortassis erubesce-
bat discere:qui docere consueuerat:me autem potius magistrum audire:q̄ velut magistrum
delectat audiri.Recolo enim quid dixerit eis quos præ cæteris elegit:Vos autem inquit no- Matth.23.
lite vocari ab hominibꝰ rabbi:vnus enim est magister vester Christus.Nec alius docuit Moy-
sen per Ietro:nec alius Corneliū etiā ꝑ priorē Petrū:nec alius Petrū etiā ꝑ posteriorē Paulum.
A quocunq; enim verum dicit̄:illo donante dicit̄ qui est ipa veritas.Quid si ideo adhuc ista
nescimus:& ea neq; orando:neq; legendo:neq; cogitando:& ratiocinando inuenire potuimꝰ:
vt ꝓbemus non solum indoctos quāta charitate doceamus:verū a doctis etiam quanta humi
O litate discamꝰ?Doce ergo quęso quod doceā:doce qđ teneam:& dic mihi si animæ singillatim
in singulis nascentibus fiunt:vbi in paruulis peccent:vt indigeant in sacramento Christi re-
missione peccati:peccantes in Adā:ex quo caro est ꝓpagata peccati:Aut si non peccant:qua
iustitia creatoris ita peccato obligant̄ alieno:cum exinde propagatis membris mortalibus in
serunt̄:vt eas nisi per ecclesiā subuentū fuerit:dānatio cōsequat̄:cū in earum potestate non sit
vt eis possit gratia baptismi subueniri.Tot igitur animarū milia quę in mortibꝰ paruulorū si
ne indulgentia Christiani sacramenti de corporibus exeunt:qua æquitate damnantur:si no-
uæ creatæ nullo suo præcedente peccato:sed voluntate creatoris singulæ singulis nascenti-
bus adhæserunt:quibus eas animandis ille creauit & dedit:qui vtiq; nouerat ꝙ vnaquæq; ea
rū nulla sua culpa sine baptismo Christi de corpore fuerat exitura?Quoniam igit̄ neq; de deo
possumus dicere:ꝙ vel cogat animas fieri peccatrices:vel puniat innocentes:neq; negare
fas nobis est:eas quæ sine Christi sacramento de corporibus exierint etiam paruulorum:non
nisi in damnationem trahi:Obsecro te quomodo hæc opinio defenditur:qua credunt̄ animæ
non ex illa vna primi hominis fieri omnes:sed sicut illa vna vni:ita singulis singulæ?Ea vero
P quæ dicuntur alia contra hanc opinionem:facile puto me posse refellere:sicuti est illud:quo
eam sibi quidā vident̄ vrgere:quō cōsummauerit deus omnia opera sua sexto die:& septimo Gen̄.2.
requieuit:si nouas adhuc animas creat?Quibus si dixerimus qđ ex euangello in supradicta
epistola posuisti:Pater meus vsq; nunc operatur:Respondēt:operatur/dictū est institutas ad Ioan.5.
ministrando:non nouas instituendo naturas:ne scripturæ geneseos contradicatur:vbi aper-
tissime legitur consummasse deum omnia opera sua.Nam & ꝙ eum scriptum est requieuisse
vtiq; a creādis nouis creaturis intelligendum est:non a gubernandis:quia tunc ea quæ non
erant fecit:a quibus faciendis requieuit:quia consummauerat omnia quæ anteq̄ essent vidit
esse facienda:vt deinceps non ea quæ non erant:sed ex his quæ iam erant crearet & faceret qc
quid faceret.Ita vtrunq; verum esse monstratur:& quod dictum est:requieuit ab operibꝰ su-
is:& quod dictum est:vsq; nunc operatur:quoniam Genesi non potest euangelium esse con-
trarium.Verum his qui hæc ideo dicunt:ne credatur modo deus/sicut illam vnam/nouas
Q animas quæ non erāt facere:sed ex illa vna quæ iā erat eas creare vel ex fonte aliquo siue the-
sauro quodam quem tunc fecit:eas mittere:facile respondetur:etiam illis sex diebus multa
deum creasse ex his naturis quas iam creauerat:sicut ex aquis alites & pisces:ex terra autem
arbores:foenum:animalia.Sed ꝙ ea quæ non erant tunc fecerit:manifestum est.Nulla enim
erat auis:nullꝰ piscis:nulla arbor:nullum animal.Et bene intelligitur ab his creatis requie-
uisse quæ non erant:& creata sunt:id est cessasse:ne vltra quæ non erant crearentur.Sed nūc
ꝙ dicitur animas non in (nescio quo) fonte iam existentes mittere:nec de seipso tanq̄ suas
particulas irrorare:nec de illa vna originaliter trahere:nec pro delictis ante carnem com-
missis carneis vinculis compedire:sed nouas creare singulas singulis suam cuiq; nascenti:nō
aliquid facere dicitur quod ante non fecerat.Iam enim sexto die fecerat hominem ad ima-

ginem suam:qđ vtiq; secundum animā rationalem fecisse intelligitur.Hoc & nunc facit:non
instituendo qđ non erat:sed multiplicando qđ erat.Vnde & illud verum est ꝙ a rebus q̃ non
erant instituendis requieuit.Et hoc verum est ꝙ non solum gubernādo quæ fecit:verumeti-
am aliquid non qđ nondum/sed quod iam creauerat numerosius creando vsq; nunc opera-
tur.Vel sic ergo vel alio modo quolibet eximus ab eo qđ nobis obiicitur de requie dei ab ope
ribus suis:ne propterea non credamus nunc vsq; fieri animas nouas:non ex illa vna: sed sicut
illam vnam.Nam ꝙ dicitur:quare facit animas eis quos nouit cito morituros? Possumus re R
spondere:parentum hinc peccata vel conuinci vel flagellari.Possumus etiam recte illius mo-
derationi ista relinquere:quem scimus omnibus temporaliter transeuntibus rebus: vbi sunt
etiam animalium ortus & obitus:cursum ornatissimum atq; ordinatissimum dare: sed nos
ista sentire non posse:quæ si sentiremus delectatione ineffabili mulceremur. Non enim fru-
stra per prophetam qui hæc diuinitus inspirata didicerat:dictum est de deo: Qui profert nu
merose sæculum.Vnde musica id est scientia sensusue bene modulandi:ad admonitionē ma-
gnæ rei:etiam mortalibus rationales habentibus animas dei largitate cōcessa est.Vnde si ho
mo faciendi carminis artifex:nouit quas quibus moras vocibus tribuat: vt illud qđ canitur
decedentibus ac succedentibus sonis pulcherrime currat ac transeat:quantomagis deus cu-
ius sapientia per quam fecit omnia longe omnibus artibus præferēda est:nulla in naturis na-
scentibus & occidentibus temporum spacia:quæ tanq̃ syllabæ ac verba ad particulas huius
sæculi pertinent:in hoc labentium rerum tanq̃ mirabili cantico:vel breuius: vel productius
q̃ modulatio præcognita & præfinita deposcit:præterire permittit? Hoc cum etiam de arbo-
ris folio dixerim: & de nostrorum numero capillorum:quantomagis de hominis ortu & occa
su:cuius temporalis vita breuius productiusue non tēditur q̃ deus dispositor temporum no
uit vniuersitatis moderamini consonare? Id etiam quod aiunt: Omne quod in tempore cœ-
pit esse:immortale esse non posse:quia omnia orta occidunt:& aucta senescūt:vt eo modo cre S
di cogant animum humanum ideo esse immortalem: ꝙ ante omnia tempora sit creatus:
non mouet fidem nostram.Vt enim alia taceam:cœpit esse in tempore immortalitas carnis
Roma.6. Christi:quæ tamen iam non moritur:& mors ei vltra nō dominabitur.Illud vero quod in li-
bro aduersus Rufinum posuisti: quosdam huic sententiæ calumniari: ꝙ deum dare animas T
adulterinis conceptibus videatur indignum:vnde conantur astruere meritis gestæ ante car
nem vitæ/animas quasi ad ergastula huiusmodi iuste posse perduci:non me mouet multa co
gitantem quibus hæc possit calumnia refutari. Et ꝙ ipse respondisti:non esse vitium semen-
tis in tritico quod furto dicitur esse sublatum:sed in eo qui frumenta furatus est: nec idcirco
terram non debuisse gremio suo semina confouere:quia sator immunda ea proiecerit manu:
elegantissima similitudo est.Quā & anteq̃ legerē nullas mihi obiectio ista de adulterinis fœti
bus in hac quæstione faciebat angustias:generaliter intuenti multa bona deum facere etiam
de nostris malis:nostrisq; peccatis.Animalis autem cuiuscunq; creatio: si habeat pium pru-
dentemq; consyderatorem:ineffabilem laudem creatori excitat:quātomagis creatio non cu-
iuslibet animalis:sed hominis? Si autem causa creandi quæritur:nulla citius & melius respō-
detur:nisi quia omnis creatura dei bona est.Et quid dignius:q̃ vt bona faciat bon9 deus:quæ
nemo potest facere nisi deus? Hæc & alia quæ possum:sicut possum:dico aduersus eos q̄ hanc
opinionem qua creduntur animæ sicut illa vna singulis fieri:labefactare conantur. Sed cū ad V
pœnas ventum est paruulorum:magnis mihi crede coarctor angustiis: nec quid respōdeam
prorsus inuenio.Non solum eas pœnas dico quas habet post hanc vitam illa damnatio: quo
necesse est trahantur si de corpore exierint sine christianæ gratiæ sacramento: sed eas ipsas
quæ in hac vita dolentibus nobis versantur ante oculos:quas enumerare si velim: prius tem
pus q̃ exempla deficiunt.Languescunt ægritudinibus:torquentur doloribus:fame & siti cru
ciantur: debilitantur membris: priuantur sensibus: vexantur ab immundis spiritibus.
Demonstrandum est vtiq;: quomodo ista sine vlla sua mala causa iuste patiantur. Non
enim dici fas est: aut ista ignorante deo fieri:aut eum non posse resistere facientibus: aut in-
iuste ista vel facere vel permittere. Nunquidnam sicut illa animalia irrationabilia recte di-
cimus in vsus dari naturis excellentioribus: etsi vitiosis: sicut apertissime in euangelio
Matth.8. videmus: porcos ad vsum desyderatum concessos esse dæmonibus:hoc & de homine recte
possumus dicere? Animal est enim: sed rationale etsi mortale. Anima est rationalis in il-
lis membris: quæ tantis afflictionibus pœnas luit. Deus bonus est:deus iustus est: deus

omnipotens est:hoc dubitare omnino dementis est. Tantorum ergo malorũ quæ fiunt in par
uulis:causa iusta dicatur. Nempe cum maiores ista patiũtur:solemus dicere: aut sicut in Iob
merita examinari:aut sicut in Herode peccata puniri. Et de quibusdam exẽplis quæ deus ma
nifesta esse voluit:alia quæ obscura sunt hominum coniectare conceditur: sed hoc in maiori-
X bus. De paruulis autem quid respondeamus edissere:si pœnis tãtis nulla in eis sunt puniẽda
peccata. Nam vtiq; nulla est in illis ætatibus examinãda iustitia. De ingeniorum vero diuer-
sitate quid dicam?quæ quidem in paruulis latet:sed ab ipsis exordiis naturalibus ducta:appa
ret in grandibus:quorum nonnulli tam tardi & obliuiosi sunt:vt ne prima quidem discere li
terarum elementa potuerint. Quidam vero tantæ sunt fatuitatis:vt nõ multum a pecoribus
differant:quos Moriones vulgo vocant. Respondetur fortasse:corpora hoc faciunt. Sed nun-
quid secundum hanc sententiam quã defendi volumus:anima sibi corpus elegit:& in eligen
gendo cum falleretur errauit? Aut cum in corpus cogeretur intrare necessitate nascendi:alia
corpora præoccupantibus animarum turbis:ipsa aliud non inuenit? Et sicut in spectaculo ali-
quo locum:ita carnem non quã voluit:sed quã valuit occupauit? Nunquid hęc & talia vel di
Y cere possumus vel sentire debemus? Doce igitur quid sentire:quid dicere debeamus:vt cõstet
nobis ratio nouarum animarum singillatimq; factarũ singulis corporibus. Ego quidem non Li.3. de libero arbitrio.
de ingeniis:sed saltem de pœnis paruulorum quas in hac vita patiũtur: dixi aliquid in libris
illis de libero arbitrio. Qđ quale sit:& cur mihi in ista quã habemus in manibus quæstiõe nõ
sufficiat:intimabo:& eum ipsum de tertio libro locum secerptum his literis inserã. Nam ita
se habet. De cruciatibus autem corporis quibus affliguntur paruuli:quorum per ętatem nul
la peccata sunt:si animę quibus animantur:non priusq̃ ipsi homines esse cœperunt:maior q̃re
la & quasi misericors depromi solet:cum dicitur:qd mali fecerunt vt ista paterent? Quasi pos
sit esse meritum innocentiæ:anteq̃ quisq; nocere aliquid possit. Cum aũt boni aliquid operat
deus in emendatione maiorum:cum paruulorum suorũ qui eis chari sunt doloribus ac mor
tibus flagellantur:cur ista non fiant:quando cum transierint:pro non factis erunt in quib9 fa
cta sunt? Propter quos aũt facta sunt:aut meliores erunt si temporalibus incommodis emẽdã
ti:rectius elegerint viuere:aut excusationem in futuri iudicii supplicio non habebunt:si vitę
huius angoribus:ad ęternam vitam desyderium conuertere noluerint? Quis aũt nouit:quid
paruulis de quorum cruciatibus duritia maiorum contunditur:aut exercetur fides:aut mi-
sericordia probatur:Quis inquã ergo nouit quid ipsis paruulis in secreto iudiciorum suorũ
bonæ compensationis reseruet deus? Quoniam q̃q̃ nihil recte fecerint:tamen nec peccãtes ali
quid ista perpessi sunt. Non enim frustra etiã infantes illos:qui cũ dominus noster Iesus Chri
stus necandus ab Herode quęreretur:occisi sunt:in honore martyrum receptos commendat
ecclesia. Hæc tunc dixi:cum hanc ipsam de qua nunc agitur vellem cõmunire sententiam. Si
Z cut enim pauloante commemoraui:quæcunq; illarum de animæ incarnatione quatuor opi-
nionum vera esset:inculpatam substantiam creatoris & a nostrorum peccatorum societate re
motissimam nitebar ostendere. Et ideo quæcunq; illarum veritate posset conuinci & repudi-
ari:ad curam intentionis meæ quã tunc habebam non pertinebat:quandoquidem cunctis di
ligentiore disputatione discussis:quæcunq; illarum recte vinceret cęteras:me securissimo fie
ret:quando etiam secundum omnes id qđ agebam inuictum persistere demonstrabam. Nunc
vero vnam volo si possum ratione recta eligere ex omnibus. Et ꝓpterea huius ipsius de qua
nunc agimus defensionem in his quæ commemoraui de illo libro verbis meis attẽtius intuẽs
validam firmãq; non video. Nam velut firmamentum eius illud est:qđ ibi dixi. Quis aũt no-
uit quid paruulis de quorum cruciatibus duritia maiorum cõtunditur:aut exercetur fides:
aut misericordia probatur:Quis inquã ergo nouit qd ipsis paruulis in secreto iudiciorũ suo
rum bonæ compensationis reseruet deus? Quoniam q̃q̃ nihil recte fecerint: tamen nec peccan
tes aliquid ista perpessi sunt. Sed hoc non immerito dici video:de his qui vel pro Christi nomi
ne ac vera religione tale aliquid etiam nescientes patiuntur:vel sacramẽto Christi iam imbu
ti sunt:qa sine societate vnius mediatoris liberari a damnatione non possunt:vt possit eis etiã
pro illis malis quę hic in diuersis afflictionibus pertulerunt:compensatio ista pręstari. Nũc au
tem cum ista quæstio non possit absolui:nisi etiam de his paruulis respondeatur:qui post gra
uissimos cruciatus sine sacramento Christianæ societatis expirant:quę circa eos compensatio
cogitanda est:quibus insuper & damnatio præparata est? Nam & de baptismo puulorũ in eo-
dem libro:non quidem sufficienter:sed quantum illi operi satis esse videbatur/vtcunq; respõ

di;qđ etiam nescientibus:& fidem suam nondum habentibus prodest: non tamen de damna-
tione eorum paruulorum:qui sine illo ex hac vita emigrant tunc aliquid dicendum putaui:
quia non qđ nunc agitur agebatur.Sed vt omittamus & contemnamus ea quæ breui tempo &
re patiuntur:nec transacta reuocantur:nũquid similiter contemnere possumus: ꝙ per vnum
1.Cor.15. hominem mors:& per vnum hominem resurrectio mortuorum!Sicut eñ in Adã omnes mo
riuntur:sic & in Christo omnes viuificabuntur.Per hanc eñ apostolicam diuinam claramq;
sententiam:satis euidenter elucet:neminem ire in mortem nisi per Adam:neminem ire in vi-
tam æternam:nisi per Christum. Hoc est quippe omnes & omnes: quia sicut omnes homines
per primam: hoc est per carnalem generationem pertinent ad Adam: sic omnes homi-
nes ad secundam: id est spiritalem regenerationem veniunt: quicunq; ad Christum perue-
niunt.Ideo ergo dictum est:& hic omnes:& ibi omnes:quia sicut omnes qui moriuntur:nõ ni
si in Adam moriuntur:ita omnes qui viuificabuntur:non nisi in Christo viuificabuntur.Ac
per hoc:quisquis nobis dixerit:quenq̃ in resurrectione mortuorũ viuificari posse nisi in Chri
sto:tanq̃ pestis communis fidei detestandus est.Item quisquis dixerit ꝙ in Christo viuificabũ
tur etiam paruuli qui sine sacramenti eius participatione de vita exeunt:hic profecto & con-
tra apostolicam prædicationem venit:& totam condemnat ecclesiam:vbi propterea cum ba-
ptizãdis paruulis festinatur & curritur:quia sine dubio creditur aliter eos in Christo viuifi
cari omnino non posse.Qui autem non viuificatur in Christo: restat vt in eadem damnatiõe
Ro.5. maneat:de qua dicit Apostolus:Per vnius delictum in omnes homines ad condemnationem.
Cui delicto obnoxios paruulos nasci:& omnis credit ecclesia:& ipse iam contra Iouianianum
disputans:& exponens Ionam prophetam:sicut paulòãte commemoraui:fide veracissima de-
finisti:credo & in aliis locis opusculorum tuorũ:quæ vel non legi:vel in præsentia non recor
dor.Huius igitur damnationis in paruulos causam requiro:quia neq; animarum si nouæ fi-
unt singulis singulæ:video esse vllum in illa ætate peccatum:nec a deo damnari aliquam cre-
do:quam videt nullum habere peccatum.An forte dicendum est in paruulo carnem solã cau 9
sam esse peccati:nouam vero illi animam fieri: qua secundum dei pręcepta viuente in adiuto
rio gratiæ Christi:& ipsi carni edomitę ac subiectæ possit incorruptionis meritum compara
re!Sed quia in paruulo anima nondum id agere potest:nisi Christi acceperit sacramentum: ꝑ
hanc gratiam carni eius acquiritur: qđ illius moribus nondum potuit.Si autem sine vllo sa-
cramẽto anima paruuli exierit:ipsa quidem in æterna vita erit: vnde eam nullum peccatum
potuit separare:caro vero eius non resurget in Christo:non percepto antę mortem illius sa-
cramento!Hanc opinionem nunq̃ audiui:nunq̃ legi:Sed plane audiui & credidi: propter qđ
Ioan.5. & locutus sum:quia veniet hora quando omnes qui in monumentis sunt audient vocem ei⁹:
1.Cor.15. & procedent qui bene fecerunt in resurrectionem vitæ. Ipsa est de qua dicitur: Et per vnum
hominem resurrectio mortuorum:Ipsa est qua in Christo omnes viuificabuntur:Qui autem
male egerunt in resurrectionem iudicii.Quid hic ergo de illis infantibus intelligendum est:
qui priusq̃ possent agere vel bene vel male:sine baptismo corpore exuti sunt!Nihil hic de tali
bus dictum est.Sed si caro eorum ideo non resurget:quia nec boni aliquid fecerunt nec mali:
nec illorum resurrectura est:qui percepta baptismi gratia: in illa ætate defuncti sunt in qua
nihil bene vel male agere potuerunt.Si autem illi inter sanctos resurgent: id est inter eos qui
bene egerunt: inter quos & illi resurrecturi sunt:nisi inter eos qui male egerũt: ne aliquas hu
manas animas credamus corpora sua non recepturas:siue in resurrectionem vitæ:siue in re-
surrectionem iudicii!Quę sentẽtia priusq̃ refellatur:ipsa nouitate iam displicet.Deinde quis
ferat si credant se illi qui ad baptismum cum suis paruulis currunt:propter carnes eorum nõ A
Cyprianus. propter animas currere!Beatus quidem Cyprianus non aliquod decretum condens nouum:
sed ecclesiæ fidem firmissimam seruans ad corrigendum eos qui putabant ante octauum diẽ
natiuitatis non esse paruulum baptizandum:non carnem:sed animam dixit esse perdendam:
Ro.5. & mox natum rite baptizari posse:cum suis quibusdam coepiscopis censuit. Sed contra Cy
priani aliquam opinionem:vbi quod videndum fuit fortasse non vidit: sentiat quisq; quod
libet:tantum contra apostolicam manifestissimam fidem nemo sentiat: qui ex vnius deli-
cto omnes in condemnationem duci prædicat: ex qua condemnatione non liberat ni-
si gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum: in quo vno oẽs viuificantur quicunq;
viuificantur.Contra ecclesiæ fundatissimum morem nemo sentiat:vbi ad baptismum si pro-

B pter sola paruulorum corpora curreretur:baptizandi offerrent & mortui.Quæ cum ita sint:
quærenda causa est atq; reddenda:quare damnentur animę quæ nouæ creantur singulis qui
busq; nascentibus:si prȩter Christi sacramentum paruuli moriantur.Damnari enim eas si sic
de corpore exierint:& sancta scriptura:& sancta est testis ecclesia.Vnde illa de animarum no
uarum creatione sententia:si hanc fidem fundatissimã non oppugnat:sit & mea:si oppugnat
non sit & tua.Nolo mihi dicatur pro hac sententia debere accipi qđ scriptum est : Qui finxit Psal.32.
spiritum hominis in ipso:& q finxit singillatim corda eorum.Aliquid fortissimum atq; inui-
ctissimum requirendum est:qđ nos non cogat deum credere vllarum animarũ sine culpa ali-
qua damnatorem.Nam vel tantundem valet:vel plus est forsitan creare q̃ fingere: & tamen
scriptum est:Cor mundum crea in me deus.Nec ideo putari potest anima hoc loco optare se Psal.50.
fieri priusq̃ aliquid esset.Sicut ergo iam existens creatur innouatione iustitiæ: sic iam existẽs
fingitur confirmatione doctrinæ. Nec illud qđ in ecclesiaste scriptum est: Tũc cõuertetur in Eccle.12.
terram puluis sicut fuit:& spiritus reuertetur ad dominum qui dedit illum:istam confirmat
sententiam:quã volumus esse nostram.Plus enim hoc suffragatur eis:qui ex vna putant om-
nes esse animas.Nam sicut conuertitur inquiunt puluis in terram sicut fuit: & tamẽ caro de
qua hoc dictum est:ad hominem nõ reuertitur ex quo propagata est;sed ad terram vnde pri
mus homo factus est:sic & spiritus ex illius vnius spiritu propagatus:non tamẽ ad eum reuer
titur:sed ad dominum a quo illi datus est. Verum quia hoc testimonium ita ꝓ istis sonat vt
C non omnimodo huic opinioni quã defendi volo:videatur esse contrarium:admonendam tan
tum credidi prudentiam tuam:ne talibus testimoniis ex his angustiis me coneris eruere.Nã
licet nemo faciat optando vt verum sit qđ verum nõ est:tamen si fieri posset optarem vt hæc
sententia vera esset sicut opto:vt si vera est:abs te liquidissime atq; inuictissime defendatᷣ.Hęc
autem difficultas etiam illos sequitur:qui iam existentes alibi animas & ab initio diuinorum
operum præparatas:a deo mitti opinantur in corpora.Nam & ab his hoc idem quæritᷣ: si ani
mæ inculpatę obedienter veniunt quo mittuntur:cur in paruulis si non baptizari vitam istã
finierint:puniuntur?Eadem prorsus in vtraq; sententia difficultas est.Illi sibi vidẽtur de hac
facilius exire quęstione:qui animas asseuerant pro meritis vitæ prioris singulas singulis cor-
poribus implicari.Hoc enĩ putant esse in Adam mori : in carne scilicet quæ propagata est ex
Adã supplicia pendere.A quo reatu inquĩt gratia Christi liberat pusillos cum magnis.Hoc q
dem recte:veraciter:optimeq;:ꝙ gratia Christi liberat a reatu peccatorum pusillos cum ma-
gnis.Sed in alia superiore vita peccare animas:& inde pręcipitari in carceres carneos:non cre 11. de Ciuita
do:non acquiesco:nõ consentio.Primo,quoniam nescio per quos fieri circuitus id aiũt isti: vt te dei,ca.23.
post nescio quanta volumina sæculorum iterum ad istam sarcinam corruptibilem carnis &
supplicia pendenda redeũdum sit.Qua opinione quid horribilius cogitari possit ignoro. De
inde quis tandem iustus defunctus est:de quo non si isti vera dicũt:solliciti esse debeamus: ne
in sinu Abrahæ peccãs in flammas illius diuitis deiiciatur?Cur enim non & post hoc corpus
peccari possit si & ante potuit?Postremo:longe aliud est in Adam peccasse.Vnde dicit aposto
lus:In quo omnes peccauerunt:Et aliud est extra Adam nescio vbi peccasse:Et ideo in Adam: Ro.5.
id est in carnem q̃ ex Adam propagata est: tanq̃ in carcerem trudi . Illã vero opinionem ꝙ ex
D vna fiant omnes animæ:nec discutere volo nisi necesse sit:Atq; vtinam ista de qua nunc agi-
mus si vera est : sic abs te defendatur: vt hic necesse iam non sit.Quis autem desyderem:ro-
gem:votis ardentibus exoptem & expectem:vt per te mihi dominus huius rei auferat igno-
rãtiam: tamen si(qđ absit)minime meruero:patientiam mihi petam a domino deo nostro:in
quem sic credimus vt aliqua nobis non aperiri etiam pulsantibus nullo modo aduersus eum
murmurare debeamus.Memini prius ipsis apostolis dictũ.Multa habeo vobis dicere:sed non Ioan.16.
potestis illa portare modo.In his quãtum ad me attinet etiam hoc deputem. Neq; qui hoc sci
am me indigner indignum:nec hoc ipso etiam conuincar indignior . Multa enĩ alia similiter
nescio quæ cõmemorare vel enumerare non possum.Et hoc tolerabiliter ignorarem:nisi me-
tuerem ne aliqua istarum opinionum contra illud qđ firmissima retinemꝰ fide: incautis obre
peret mentibus . Sed anteq̃ sciam quænam earum potius eligenda sit:hoc me non temere sen
tire profiteor:eam quæ vera est non aduersari robustissimæ ac fundatissimæ fidei: qua Chri-
sti ecclesia nec paruulos homines recentissime natos a damnatione credit/nisi ꝑ gratiam no
minis Christi quã in suis sacramentis commendauit/posse liberari.

Sancti Augustini ad beatum Hieronymum: expositionem de eo qd scribitur in canonica
Iacobi: Si quis totam legem seruauerit: offendat autem in vno: factus est omnium reus: peten
tis. Plurima etiam de connexione virtutum ac vitiorum secundum philosophorum catholi-
corumq; sententias tractantis. Epistola.XXIX.

Vod ad te scripsi honorãde mihi in Christo frater Hieronyme: quærens de B
anima humana: si nascentibus singulis nouæ singulæ nũc vsq; fiunt: vbi pec
cati vinculum contrahunt: qd per sacramẽtũ gratiæ Christi etiã in infanti-
bus recenter natis soluendum esse non dubitamus: cum in non paruum vo
lumen pcederet: nolui vlla alia onerare quæstione: sed qd vrget acrius: mul
tominus est negligendum. Proinde quæro: & per deum obsecro: vt exponas
mihi quod multis existimo profuturum: aut si iam vel abs te/vel ab alio ali-
quo expositum habes: dirigas nobis: quomodo accipiendum sit: qd in epistola Iacobi apostoli
Iacobi.2. scriptum est. Quicunq; enim totam legem seruauerit: offendat autem in vno: factus est omni
2.Retrac. um reus. Quæ res talis ac tanta est: vt q hinc tibi non iam olim scripsi: multum me pœnite-
ca.45. at. De agenda nãq; præsenti vita: quomodo ad vitam perueniamus æternam: non de præteri
ta perscrutanda: quã penitus demersit obliuio: sicut est illud qd de anima quærendum puta-
ui: hæc vertitur quęstio. Eleganter aũt dictũ esse narratur: qd huic rei satis apte cõuenit. Cũ
quidam ruisset in puteum: vbi aqua tanta erat: vt eum magis exciperet ne moreretur: q̃ suf-
focaret ne loqueretur: accessit alius: & eo viso admirans ait: Quomodo huc cecidisti! Ait ille.
Obsecro inqt cogita quomodo hinc me liberes: non quomodo huc ceciderim quæras. Ita quo
niam fatemur: & fide catholica tenemus: de reatu peccati: tanq̃ de puteo: etiam paruuli infan
tis animam Christi gratia liberandam: satis est ei: q modum quomodo salua fiat: nouimus:
etiam si nunq̃ quomodo in malum illud deuenerit nouerimus. Sed ideo putaui esse quæren-
dum: ne forte ex illis opinionibus incarnationis animæ aliquam teneamus incautius: quæ li-
berandam prorsus animam paruuli contradicat: negans eam esse in isto malo. Hoc igitur fir-
missime retento: q anima paruuli de reatu peccati liberanda est: nec alio modo liberãda nisi
gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum: si possumus etiam ipsius mali causam &
originem nosse: vaniloquis nõ disputatoribus/sed litigatoribus paratius instructiusq; resisti
mus. Si autem non possumus: nõ quia latet miseriæ principium: ideo pigrescere misericordię
debet officium. Aduersus eos autem qui sibi videntur scire qd nesciunt: hoc tutiores sumus
q hanc ignorantiam nostram non ignoramus. Aliud est enĩ qd nescire malum est: aliud qd
sciri vel non potest: vel non opus est: vel ad vitam quã quærimus indifferens est. Hoc vero qd
de literis apostoli Iacobi nunc requiro: in hac ipsa qua viuimus: & vt semper viuamus deo pla
cere studemus: actione versatur. Quomodo igitur intelligendum est obsecro te: Quicũq; to F
tam legem seruauerit: offendat autem in vno: factus est omnium reus! Ita ne qui furtum fece
rit: immo vero qui dixerit diuiti: sede hic: pauperi autem: tu sta illic: & homicidii/& adulterii
& sacrilegii reus est! Qd si non est: quomodo qui in vno offendat: factus est omnium reus! An
illud qd dixit de diuite & paupere ad ista non pertinet: quorum si quis in vno offenderit: fiet
omnium reus! Sed recolendum est vnde venerit illa sentẽtia: & quę illam superiora pepererint
Iacobi.2. quibusq; connexa dependeat. Fratres mei nolite inquit in personarum acceptione habere fidẽ
domini nostri Iesu Christi gloriæ. Etenim si introierit in conuentu vestro vir anulum aureũ
habens in veste candida: introierit autem & pauper in sordido habitu: & intendatis in eum q
indutus est veste præclara: & dicatis ei: Tu sede hic bene: pauperi aũt dicatis: tu sta illic: aut se
de sub scabello pedum meorum: nõne iudicatis apud vosmetipsos: & facti estis iudices cogi-
tationum iniquarum! Audite fratres mei dilectissimi: nõne deus elegit pauperes in hoc mun
do: diuites in fide: & heredes regni: qd repromisit deus diligentibus se! Vos autem exhonora
stis pauperem propter illum scilicet cui dictum est: sta illic: cum habenti anulum aureum di-
ctum esset: tu sede hic bene. Ac deinde sequitur eandem ipsam sentẽtiam latius versans & ex
plicans: Nõne inquit diuites per potẽtiam opprimũt vos: & trahũt ad iudicia! Nõne ipsi blas
phemãt bonum nomẽ qd inuocatum est super vos! Si quidem legem perficitis regalem secun
dum scripturam: Diliges proximum tuum sicut teipsum: bene facitis. Si autem personas ac-
cipitis: peccatum operamini: redarguti a lege quasi transgressores. Vide quemadmodũ trãs-
gressores legis appellat: qui dicũt diuiti: sede hic: & pauperi: sta illic. Vnde ne putarẽt cõtem
ptibile esse peccatũ: in hac vna re legẽ trãsgredi: secutus adiunxit: Quicũq; totam legem ser-

uauerit:offendat aūt in vno:factus est omniū reus.Qui eñ dixit:nō mœchaberis: dixit:& nō
occides.Q; si nō occidis:mœcharis aūt:factus es trāsgressor legis:ppter id qđ dixerat: redar
guti a lege:quasi transgressores.Quæ cum ita sint:cōsequens videtur:nisi alio modo intelli-
gendū ostendatur:vt qui dixerit diuiti:sede hic:& pauperi:sta illic:huic non honorē/quē illi
deferēs:& idololatra/& blasphemus/& adulter/& homicida:& ne qđ lōgū est:cūcta cōmemo
G rem:reus omniū criminū iudicandus est.Offendēs quippe in vno:factus est oīm reus. At eñ
q vnam virtutē habet:oēs habet:& qui vnam nō habet:nullā habet.Hoc si verū est:confirma
tur ista sententia:Sed ego eam exponi volo:non confirmari:quæ per seipsam apud nos omni-
bus philosophorum auctoritatibus firmior est.Et illud quidem de virtutibus & vitiis: si ve-
raciter dicitur:non est consequens:vt propter hoc omnia peccata sint paria.Nam illud de in-
separabilitate virtutum:nisi forsitan fallor:tamen si verum memini:qđ vix memini: oībus
philosophis placuit:qui easdem virtutes agendę vitæ necessarias esse dixerūt. Hoc autem de
parilitate peccatorum soli Stoici ausi sunt disputare:contra omnem sensum generis humani:
quā eorum vanitatem in Iouiniano illo:qui in hac sententia Stoicus erat:in aucupandis autē
& defensandis voluptatib9 Epicureus:de scripturis sanctis dilucidissime cōuicisti.In qua tua
suauissima & pręclarissima disputatione satis euidenter apparuit:non placuisse auctorib9 no
stris:vel ipsi potius quæ per eos locuta est veritati:omnia paria esse peccata. Quomodo autē
fieri possit:vt etiam si hoc de virtutibus verum est:non tamen ideo cogamur fateri æqualita
H tem omnium peccatorum:quantum possum adiuuante domino aperire conabor. Qđ si effe-
cero:approbabis:vbi vero causę defuero tu supplebis.Certe hinc persuadēt: qui vnam virtu
tem habuerit:habere omnes:& oēs deesse cui vna defuerit: ꝗ prudentia nec ignaua/nec in
iusta/nec intemperans potest esse.Nam si aliquid horum fuerit:prudentia non erit. Porro si
prudentia tunc erit si & fortis/& iusta/& temperans sit:profecto vbi fuerit:secum habet cæte
ras.Sic & fortitudo imprudens esse non potest vel intemperans vel iniusta: sic temperātia ne
cesse est vt prudens/fortis/& iusta sit.Sic iustitia non est nisi sit prudens:fortis:temperās.Ita
vbi est vna vera aliqua earum:& aliæ similiter sunt. Vbi autem aliæ desunt:vera vna illa non
I est:etiam si aliquo modo similis esse videatur.Sunt enim vt scis quædā vitia virtutibus aper
ta discretione contraria:vt imprudentia prudentiæ.Sunt autem quędam quæ tantum vitia
sunt:ideo contraria:quadam tamen specie fallaci similia:vt eidem prudentię:non impruden-
tia:sed astutia. Nunc eñ eā dico astutiā:q̄ vsitatius in malitiosis intelligi & vocari solet:non Matth.10.
sicut nostra loqui scriptura consueuit:quæ sæpe astutiam in bono ponit. Vnde: Estote astuti
vt serpentes.Et illud:vt & innocentibus det astutiam.q̄q̄ & apud illos/Romanę linguę diser
tissimus dixerit: Neq; illi tamē ad cauendum dolus:aut astutia deerant: astutiam ponens in
bono:sed apud illos rarissimum:apud nostros frequentissimum est.Itemq; in partibus tempe
rantiæ apertissime contraria est effusio parsimoniæ:ea vero quæ tenacitas dici vulgo solet:vi
tiū quidē est:tamē parsimoniæ simile:non natura:sed fallacissima specie. Item dissimilitudi-
ne manifesta contraria est iniustitia iustitiæ.Solet autem quasi imitari iustitiam vindicandi
se libido:sed vitium est.Ignauia fortitudini perspicue contraria est:duritia vere distat natu-
ra:fallit similitudine.Constantia pars quædam virtutis est.Ab hac inconstantia longe abhor
ret:& indubie contrasistit.Pertinacia vero constantia dici affectat:& non est:quia illa est vir-
K tus:hoc vitium.Vt ergo non iterum hæc eadem commemorare necesse sit: exempli gratia
ponamus aliquid:vnde possint cætera intelligi.Catilina:vt de illo scripserunt: qui nosse po- Sallustius.
tuerunt:frigus:sitim:famem ferre poterat: eratq; patiens inediæ: algoris: vigiliæ supra q̄
cuiq̄ credibile est:ac per hoc & sibi & suis magna præditus fortitudine videbatur: Sed hæc
fortitudo prudens non erat:mala enim pro bonis eligebat.Temperans non erat: corruptelis
enim turpissimis foedebatur.Iustus non erat:nam contra patriam coniurauerat. Et ideo nec
fortitudo erat:sed duritia sibi:vt stultos falleret:nomen fortitudinis imponebat.Nam si for-
titudo esset:non vitium/sed virtus esset.Si autem virtus esset:a cæteris virtutibus tanq̄ in-
separabilibus comitibus nūq̄ relinqueretur.Quapropter dum quęritur etiam de vitiis vtrū
ipsa similiter omnia sint vbi vnum erit:aut nulla sint vbi vnum non erit: laboriosum est id
ostendere:propterea quia vni virtuti duo vitia opponi solent: & quod aperte cōtrarium est:
& quod specie similitudinis adumbratur. Vnde illa Catilinæ quia fortitudo non erat: quæ
esset cum secum virtutes alias non habebat: facilius videbatur. Q; vero ignauia fuerit vbi
exercitatio quaslibet grauissimas molestias perpetiendi atq; tolerandi:supra q̄ cuiq̄ credibi-

manere:vnde omino vllum peccatum possit existere.Hæc similitudo vbi stultitia velut aqua
& sapientia velut aer ponitur:vt animus a præfocatione stultitię tanq̄ emergens in sapientia
repente respiret:non mihi videtur satis accommodata nostrarum scripturarum auctoritati:
Sed illa potius:vt vitium vel stultitia tenebris:luci autem virtus & sapientia comparetur:quā
rum ista similia de corporalibus ad intelligibilia duci possunt.Non itaq; sicut de aquis in ae-
rem surgens:vbi earum summū transierit repente quātum sufficit inspiratur: sed sicut de te
nebris in lucem procedens paulatim ꝓgrediēdo:illuminatur.Qđ donec plenissime fiat: iam
eum tamen dicit tanq̄ de abditissima spelunca egredientem:vicinia lucis afflatū tanto magis
quāto magis propinquat egressus:vt illud qđ in eo lucet:sit vtriq; ex lumine quo progreditur.
Illud autem qđ adhuc obscurum est:sit ex tenebris vnde egreditur.Itaq; & non iustificabitur in Psal.14.2.
conspectu dei omnis viuens:& tamē iustus ex fide viuit.Et induti sunt sancti iustitia:ali9ma- Abacuc.2.
ius:alius minus.Et nemo hic viuit sine peccato:& hoc alius maius:alius minus.Optimus au
O tem est qui minimum.Sed quid ego tanq̄ oblitus cui loquor:doctori similis factus sum: cum
proposuerim quid abs te discere velim!Sed quia de peccatorum parilitate:vnde ad id qđ aie-
bam incidit quæstio:examinandam tibi sententiam meam promere statueram: iam eam tan-
dem aliquando concludam.Quia & si verum est:eum qui habet vnam: omnes habere virtu-
tes:eum qui vnam non habet:nullam habere:Nec sic peccata sunt paria : quia vbi virtus nul
la est:nihil quidem rectum est:nec tamen ideo non prauo prauius est:distortoq; distortius.Si
autem qđ puto esse verius:sacrisq; literis congruentius : ita sunt animæ intensiones: vt cor-
poris membra:non q; videantur locis:sed sentiantur affectibus:& aliud illuminatur amplius
aliud minus:aliud omnino caret lumine & tenebroso inumbratur obstaculo: profecto ita vt
quisq; illustratione piæ charitatis affectus est:in alio actu magis : in alio minus:in aliquo ni-
hil:sic potest dici habere aliam:& aliam non habere:aliam magis aliam minus habere virtu-
tē. Nā & maior est in isto charitas q̄ in illo:recte possum9 dicere:& aliqua in isto: nulla in illo
quantum pertinet ad charitatem quæ pietatis est:& in ipso vno homine q; maiorem habuit
pudicitiam q̄ patientiam:& maiorem hodie q̄ heri si proficit:& adhuc non habeat continen-
tiam:& habeat non paruam misericordiam.Et vt generaliter breuiterq; complectar : quā de
virtute habeam notionem:qđ ad recte viuendum attinet:virtus est charitas: qua id qđ dili-
gendū est diligitur.Hęc in aliis maior:in aliis minor:in aliis nulla est.Plenissima vero q̄ iā nō
possit augeri:q̄diu hic homo viuit est in nemine:q̄diu aūt augeri potest:profecto illud qđ mi
nus est q̄ debet ex vitio est.Ex quo vitio nō est iustus in terra qui faciat bonum & non peccet. 3.Reg.8.
Ex quo vitio non iustificabitur in conspectu dei omnis viuens.Propter qđ vitium si dixerim9 Psal.142.
quia peccatum non habemus:nosmetipsos seducimus:& veritas in nobis non est. Propter qđ 1.Ioan.1.
etiam quantūlibet profecerimus:necessarium est nobis dicere : Dimitte nobis debita nostra: Math.6.
cum iam omnia in baptismo dicta:facta:cogitata:dimissa sint. Quis itaq; qui recte videt: vn-
de & quando & vbi speranda sit illa perfectio:cui non sit quod adiici possit!Si autem pręcepta
non essent:non vtiq; esset vbi se homo certius inspiceret & videret:vnde auerteretur:quo co-
naretur:quare gratularetur:quid precaretur.Magna est ergo vtilitas præceptorum:si libero
P arbitrio tantum detur:vt gratia dei amplius honoretur.Quæ si ita se habent: vnde fiet om-
nium reus:si in vno offendat:qui totam legem seruauerit!An forte quia plenitudo legis cha Iacobi.2.
ritas est:qua deus proximusq; diligitur:in quibus præceptis charitatis tota lex pendet & pro Ro.13.
phetæ:merito fit reus omniū qui contra illam facit:in qua pendent omnia!Nemo autem pec- Math.22.
cat nisi aduersus illam faciendo:quia non adulterabis:non homicidium facies:non furaberis:
non concupisces:& si qđ est aliud mandatum:in hoc sermone recapitulatur:in eo q; diligis ꝓ Ro.13.
ximum tuum tanq̄ teipsum.Dilectio proximi malum non operatur.Plenitudo autē legis cha
ritas.Nemo autem diligit proximum:nisi diligens deum:& hoc quātum potest proximo im
pēdat:quem diligit tanq̄ seipsum:vt & ille diligat deum:quem si ipse non diligit:nec se nec ꝓ
ximum diligit.Ac per hoc qui totam legem seruauerit:si in vno offenderit: fit omnium reus
quia contra charitatem facit:vnde tota lex pendet.Reus itaq; fit omnium:faciēdo contra eā:
Q in qua pendent omnia.Cur ergo non dicantur paria peccata!An forte quia magis facit contra
charitatem:qui grauius peccat:minus qui leuius!Et hoc ipso quod admittit:fit quidem om-
nium reus:sed grauius peccans:vel in pluribus peccans magis reus : leuius autem vel in pau
cioribus peccans minus reus:tanto maiore scilicet reatu:quanto amplius:tanto minore:quā
to minus peccauerit:tamen etiam si in vno offenderit reus est:quia cōtra eam facit: in qua pē

dent omnia.Quæ si vera sunt:eo modo & illud absoluitur qđ ait homo etiam apostolicæ gra
Iacobi.3. tiæ:In multis enim offendimus omnes.Omnes enim offendimus:sed vnus grauius: alius le-
uius.Quanto quisq̧ grauius leuiusq̧ peccauerit:tanto in peccato cõmittendo maior:quanto
in diligendo deo & proximo minor.Et rursus:tanto minor in peccati perpettatione:quãto ma
ior in dei & proximi dilectione.Tanto itaq̧ plenior iniquitatis:quanto inanior charitatis. Et
tunc perfecti sumus in charitate:quando nihil restat ex infirmitate. Nec sane quantum arbi- R
tror putandum est leue esse peccatum in personarum acceptione habere fidem domini nostri
Iesu Christi:si illam distantiam sedẽdi ac standi ad honores ecclesiasticos referamus.Quis eñ
ferat eligi diuitẽ ad sedem honoris ecclesiæ contempto paupere instructiore atq̧ sanctiore?Si
autem de quotidianis consessibus loquitur:quis non hic peccat:si tamẽ peccat: nisi cum apud
seipsum intus ita iudicat:vt ei tanto melior quanto ditior illo esse videatur?Hoc enim vide-
Iacobi.2. tur significasse cum dicit:Nõne iudicatis apud vosmetipsos:& facti estis iudices iniquarum
cogitationum?Lex itaq̧ libertatis:lex charitatis est:de qua dicit:Si tamen legem perficitis re
galem secundum scripturas:Diliges proximum tuum sicut teipsum:benefacitis.Si autẽ per-
sonas accipitis:peccatum operamini:redarguti a lege tanq̃ transgressores.Et post illam sentẽ
tiam ad intelligendum difficillimam:de qua satis dixi:qđ dicendum putaui:eandem legem li
bertatis commemorans:Sic loquamini inquit:& sic facite:sicut per legem libertatis incipien
tes iudicari.Et quoniam quid paulo ante dixerit:nouit:quoniam in multis offendimus om-
nes:suggerit dominicam tanq̃ quotidianam quotidianis: etsi leuioribus tamen vulnerib[9]me
dicinam.Iudicium enim inquit sine misericordia illi:qui non facit misericordiam.Hinc enim
Lucæ.6. & dominus:Dimitte inquit & dimittetur vobis:date:& dabitur vobis. Superexaltat autẽ mi S
sericordia iudicium:non enim est aduerso iudicio:sed superexaltat:quia plures per miseri cor
diam colliguntur.Sed qui misericordiam præstiterunt:Beati eñ misericordes: quia ipsis mi
Matth.5. serebitur deus.Et hoc vtiq̧ iustum est:vt dimittatur eis quia dimiserũt; & detur eis quia de
derunt.Inest quippe deo & misericordia iudicanti:& iudicium miseranti. Propter qđ ei dici-
tur:Misericordiam & iudicium cantabo tibi domine.Nam quisquis velut nimium iustus iu
Psal.100. dicium sine misericordia quasi securus expectat:iram iustissimam prouocat: quã timẽs ille di
Psal.142. cit:Ne intres in iudicium cum seruo tuo.Vnde dicitur populo contumaci:Quid vultis me-
Hiere.2. cũ iudicio contendere?Cum enim rex iustus sederit in throno quis gloriabiť castum se habe-
re cor?Aut quis gloriabitur mũdum se esse a peccato?Quæ igitur spes est:nisi superexaltet mi
Matth.6. sericordia iudicium?Sed erga illos qui misericordiam fecerunt veraciter dicẽdo: Dimitte no
2.Cor.9. bis sicut & nos dimittimus:& sine murmuratione dando.Hylarẽ enim datorem diligit deus T
Deniq̧ sanctus Iacobus iam ex isto loco de misericordiæ operibus loquitur: vt quos vehemẽ
ter illa sententia terruerat cõsoletur:cũ admonet; quomodo etiam quotidiana peccata sine q
bus hic non viuitur:quotidianis remediis expientur:ne homo qui cum in vno offenderit fit
omnium reus in multis offendẽdo:quia in multis offendimus; propter magnum aggerẽ rea
tus sui minutatim collectum ad tribunal tanti iudicis perueniat:& eam quã non fecit miseri
cordiam non inueniat:sed potius dimittẽdo atq̧ dãdo mereatur sibi dimitti peccata:reddiq̧
promissa.Multa dixi quibus tibi tædium fortassis inferrem:qui hæc quę tamen approbas: nõ
expectas discere:q̧ ea docere consueuisti.Si quid aũt est in eis:quantum ad rem ipsam perti-
net:nam quali eloquio explicata sint:non nimis curo.Si quid ergo in eis est qđ eruditionem of
fendat tuam:quæso vt rescribendo admoneas:& me corrigere non graueris.Infelix est eñ qui
non tantos etiam sanctos tuorum studiorum labores:& digne honorat:& de his domino deo
nostro:cuius munere talis es:gratias agit.Vnde cum libentius debeam a quolibet discere:qđ
inutiliter ignoro:q̃ promptius quoslibet docere:qđ scio:quanto iustius abs te hoc charitatis
debitum flagito:cuius doctrina in nomine & adiutorio domini tantum in latina lingua eccle
siasticæ literæ adiutæ sunt:quantum vnq̃ antea potuerunt.Maxime tamen istam sententiam
Iacobi.2. Quicunq̧ totam legem seruauerit:offendat autem in vno:factus est omnium reus:si quo alio
modo exponi melius posse nouit tua dilectio:per dominum obsecro:vt id nobiscum commu-
nicare digneris.

Beati Hieronymi ad sanctum Augustinum:cur sibi ad quęsita non mox responderit:se excusantis:Simul & sui amicitiam & charitatem eidem pollicentis:Et ad obuiandum hæreticorum calumniæ alterutrum:adhortantis. Epistola.XXX.

V DOmino vere ſancto:& oĩ mihi affectione venerabili papę Auguſtino: Hie
ronymus in Chriſto ſalutẽ. Virũ honorabilẽ fratrẽ meũ:filium dignationis
tuæ Oroſium preſbyterũ:& ſui merito & te iubẽte ſuſcepi.Sed incidit tem
pus difficillimũ:quãdo mihi tacere melius ſit ꝙ loq:ita vt noſtra ſtudia ceſ
ſarent:& iuxta Appiũ canina exerceretur facundia.Itaq; duobus libellis tu
is quos meo nomini dedicaſti:eruditiſſimis & omni eloquẽtię ſplẽdore ful-
gentibus:ad tẽpus reſpõdere nõ potui.Nõ quo quicꝗ in illis reprehenden-
dũ putẽ:ſed quia iuxta apoſtolũ: Vnuſquiſq; in ſuo ſenſu abundet:alius qdẽ ſic:alius autẽ ſic. Ro.14.
Certe quicquid dici potuit:& ſublimi ingenio de ſcripturarũ ſanctarũ hauriri fontibus: a te
poſitum atq; diſertum eſt.Sed quæſo reuerentiã tuam:parũper patiaris me tuũ laudare inge
nium.Nos enim inter nos eruditionis cauſa diſſerimus.Cæterũ æmuli & maxime hæretici ſi
diuerſas inter nos ſententias viderint:de animi calumniabunt rancore deſcendere: Mihi aũt
decretũ eſt te amare:te ſuſcipe:colere:mirari:tuaq; dicta quaſi mea defendere. Certe & in dia
logo quẽ nuper edidi:tuæ beatitudinis vt dignũ fuerat recordatus ſum. Magiſq; demus ope
rã vt pernicioſiſſima hæreſis de eccleſiis auferatur:quę ſemper ſimulat pœnitentiã: vt docen
di in eccleſiis habeat facultatẽ. Ne ſi apta luce ꝑdiderit:foras expulſa moriat.Sanctæ ac vene-
rabiles filiæ tuæ Euſtochium & Paula:& genere ſuo & exhortatione tua digne gradiunt:ſpe
cialiterq; ſalutãt beatitudinẽ tuã:Oĩs quoq; fraternitas quę nobiſcũ dño ſaluatori ſeruire co
natur.Sanctũ preſbyterũ Firmũ:anno præterito ob rẽ earum Rauennã:& inde Africã Siciliã
q; direximus:quem putamus iam in Africæ partibus commorari. Sanctos tuo adhærentes
lateri:vt meo obſequio ſalutes:precor.Literas quoq; meas ad ſanctum preſbyterũ Firmũ dire
xi:quæ ſi ad te venerint ei dirigere non graueris.Incolumẽ te & mei memorẽ Chriſtus domi
nus cuſtodiat:domine vere ſancte & beatiſſime papa. Grãdẽ latini ſermonis in iſta prouincia
notariorum patimur penuriam:& idcirco præceptis tuis parere non poſſumus : maxime in
editione ſeptuaginta quæ aſteriſcis verubuſq; diſtincta eſt.Plæraq; eñ prioris laboris ob frau
dem cuiuſdam amiſimus.

Paulini ad beatum Auguſtinum ꝓ pentateucho ab illo cõtra Manichæos cõpoſito: & ſibi
tranſmiſſo:gratias habentis:Eundemq; ꝓ ſalutari literarũ doctrina & eruditione vitæ æter-
næ deprecantis.

Epiſtola. XXXI.

X DOmino fratri vnanimo & venerabili Auguſtino:Paulin[9] & Theraſia pec-
catores.Charitas Chriſti quæ vrget nos etiã abſentes:licet ꝑ vnitatẽ fidei
alligat:ipſa fiduciã ad te ſcribendi/pudore depulſo/ꝓſtitit: teq; ꝑ lr̃as tuas
viſcerib[9] meis intimauit:quas & deſcholaſticis facultatib[9] affluẽtes: & de
cęleſtib[9] fauis dulces:vt aiẽ meę medicas & altrices: in qnq; libris interim
teneo:quos munere benedicti & venerabilis nobis epĩ noſtri Alipii: non ꝓ
nſa inſtructione tantũ:ſed etiã ꝓ eccleſię multaꝝ vrbium vtilitate ſuſcepi
mus.Hos igitur nũc libros lectioni habeo:in his me oblecto:de his cibũ capio:non illũ q perit
ſed q operat vitæ ęternę ſubſtantiã ꝑ fidem noſtram:qua adcorporamur in Chriſto Ieſu domi
no noſtro.Cum fides noſtra quæ viſibilium negligens:inuiſibilibus inhiat: ꝑ charitatẽ oĩa
ſecundũ veritatẽ omnipotẽtis dei credentẽ:literis & exẽplis fidelium roboremur. O vere ſal
terræ:quo ꝓcordia noſtra ne poſſint ſęculi vaneſcere errore condiuntur.O lucerna digne ſu-
pra candelabrum eccleſiæ poſita:quæ late catholicis vrbibus de ſeptiformi ligno paſtum oleo
lætitiæ lumen effundens:denſas licet hęreticorum caligines diſcutis:& lucem veritatis a cõ
fuſione tenebrarum ſplendore clarifici ſermonis enubilas. Vides frater vnanime:admirabilis
in Chriſto domino & ſuſcipiende:ꝙ familiariter agnouerim te:quãto admiror ſtupore: ꝙ ma
gno amore complectar:qui quotidie colloquio literarum tuarum fruor:& oris tui ſpiritu ve
ſcor.Os enim tuum fiſtulam aquæ viuæ & venam fontis æterni merito dixerim:quia fons vi Ioan.4.
ræ aquæ ſalientis in vitã æternã Chriſtus effectus eſt.Cuius deſyderio ſitiuit in te aĩa mea:
Y & vbertate tui fluminis inebriari terra mea concupiuit.Ideoq; cum hoc pentateucho tuo cõ
tra manichæos me ſatis armaueris ; ſiqua in alios quoq; hoſtes catholicæ fidei munimina
comparaſti:quia hoſtis noſter:cui mille nocendi artes:tam variis expugnandus eſt telis ꝙ op
pugnat inſidiis : quæſo promere mihi de armamentario tuo: & conferre non abnuas ar-
ma iuſtitiæ.Sũ enim laborioſus:& iã nunc ſub magno honore peccator : veteranus in nume
ro peccatorũ ; ſed æterno regi nouus in corpore tyro militiæ. Sapientiã mũdi miſer huculq;

miratus sum: & per inutiles literas reprobabamq; prudentiam deo stultus & mutus fui. Post q̄ inueterau inter inimicos meos: & euanui in cogitatiōibus meis: leuaui oculos meos in mōtes ad praecepta legis: & gratiae dona suscipiēs: vnde mihi auxiliū venit a domino: qui non secundum iniquitates retribuens: illuminauit caecū: soluit compeditum: humiliauit erectū male: vt erigeret humiliatū pie. Sequor igitur nō aequis adhuc passibus magna iustorum vestigia: si possim orationibus vestris apprehendere: in quo dei miserationibus apprehensus sum. Rege ergo paruulum in terra reptantē: & tuis gressibus ingredi doce. Nolo enim in me corporalis ortus magis q̄ spiritalis exortus aetatem consyderes. Quippe aetas mihi secūdum carnem ea est: qua fuit ille ab apostolis in porta speciosa verbi potestate sanatus. In natalibus aūt animę illius adhuc mihi tempus infantiae est: quae intētatis Christo vulneribus immolata digno sanguine agni victimā p̄cucurrit: & dominicā auspicata est passionem. Atq; ideo vt infantē adhuc verbo dei & spiritali aetate lactentem: educa verbis tuis: vberibus fidei sapientiae charitatis inhiantem. Si officium cōmune cōsyderas frater es: si maturitatem ingenii tui & sensuum: pater mihi es: etsi forte sis aeuo iunior: quia te ad maturitatem meriti honor seniorem prouexit: & iuuenem cana prudentia. Foue igitur & corrobora me in sacris literis & spiritalibus studiis: tempore (vt dixi) recentem: & ob hoc post longa discrimina: post multa naufragia: vsu rudem: vixdum a fluctibus sęculi emergentē: tu q iam solido littore cōstitut⁹: tuto excipe sinu: vt in portu salutis: si dignū putas: pariter nauigem⁹. Interea me de periculis vitę istius & p̄fundo peccatoȝ euadere nitentē: orationibus tuis tanq̄ tabula sustine: vt de hoc mūdo quasi de naufragio nudus euadā. Idcirco eñ me leuare sarcinis: & vestimētis onerantibus exuere curaui: vt vndosum hoc qd inter nos & deū peccatis interlatrantibus separat pręsentis vitae salum: oñi amictu carnis: & cura diei sequentis: iubente & adiuuāte Christo expeditus enatē. Neq; id me p̄fecisse glorior: qd & si gloriari possem / in dño gloriarer: cuius est p̄ficere qd nobis adiacet velle. Sed cōcupiscit adhuc anima mea desyderare iudicia domini. Vide quando assequatur effectum dei volūtatū: q adhuc ipsum desyderare desyderat. Q d in me tamen est: dilexi decorē domus sanctę: & quantū in me fuit: elegerā abiectus esse in domo domini. Sed cui placuit segregare me ab vtero matris meę: & ab amicitia carnis & sanguinis ad gratiam suam trahere: eidem placuit inopem me oñis boni meriti: suscitare de terra: & de lacu miseriarū: ac de luto fecis educere: vt collocaret me cum principibus populi sui: & partem meā in tua sorte poneret: vt te praestāte meritis / officio sociatus aequarer. Pręsumptione igitur non mea / sed placito & ordinatione dñi: fraternitatis tuę mihi foedus vsurpās: tanto indign⁹ honore me dignor: quia te p tua sanctitate certo scio (nam veritatē sapis) non alta sapere: sed humilibus cōgruere. Ideoq; prompte & intime recepturum spero charitatem humilitatis nostrę. Quā quidem iā recepisse te p beatissimū sacerdotē Alipiū (quia dignat̄) patrē nostrū cōfido. Is enim sine dubio de se tibi exemplum praebuit nos ante notitiam & supra meritum diligendi: qui incognitos sibi nos & longinqua sali intercapedine disparatos: spiritu dilectionis: qui vbiq; & penetrat & effunditur: & videre diligendo potuit: & alloquendo pertingere. Hic nobis prima affectus sui documenta: & charitatis tuae pignora in supradicto munere librorū dedit. Et quanto studuit impendio vt sanctitatem tuam: non ipsius tantum verbis: sed plenius eloquentia & fide tua cognita: non possemus amare mediocriter: tantopere curasse eundē credimus: vt nos vicissim ipsius imitatiōe plurimū diligas. Gratia dei tecum: vt & est: in aeternum maneat: optam⁹ frater in Christo domino vnanime: venerabilis: desyderantissime. Totam domū & omnē comitē & aemulatorē in dño sanctitatis tuae plurimo fraternitatis vnanime salutamus affectu. Panem vnum quem vnanimitatis indicio misimus charitati tuae: rogamus accipiendo benedicas.

Beati Augustini ad Paulinum: aegre & dolēter ferētis illius absentiā: Simul & eius sanctū propositum & vehemētissimā charitatem cōmendātis: Atq; ad syncere & recte scripta sua relegenda exorantis. Epistola.XXXII.

Omino vere sancto & venerabili: & eximia in Christo laude p̄dicando: fratri Paulino: Augustinus in dño salutē. O bone vir & bone frater: latebas aiam meā: & ei dico vt toleret: qd adhuc lates oculos meos: & vix mihi obtemperat: immo nō obtēperat. An vero tolerat? Cur ergo me excruciat desyderiū tui apd ipsam intus aiam? Nā si molestias corporis paterer: & si nō perturbarēt ęqtatē animi mei: recte illas tolerare dicerer. Cū aūt non ęquo

animo fero:q̄ te non video:intolerabile est istam appellare tolerantiam.Sed quãdo tu talis es:
esse sine te fortasse intolerabilius tolleraretur.Bene est ergo qa ęquo animo ferre non possum.
Q̃ si aequo animo ferrem : aequo animo ferendus non essem.Mirum est: sed tamen verum qđ
mihi accidit:doleo q̄ te non video:& meipsum consolatur dolor:Ita mihi displicet fortitudo:
qua patienter fertur absentia bonorum sicuti es.Nam & Hierusalem futuram desyderamus
vtiq̃:& quanto patientius desyderamus ipsam:tanto patientius sustinemus omnia propter
ipsam.Quis igit̃ potest non gaudere te viso:vt posset q̄diu te non videt non dolere?Ergo neu
trum possum:& quoniam si possem:immaniter possem:nõ posse delector:atq̃ in eo q̄ delector
nonnullum solatium est.Dolentem itaq̃ me:non sedatus:sed consyderatus consolatur dolor.
Ne reprehendas quaeso sanctiore grauitate qua praeuales:& dicas:non recte me dolere: q̄ ad-
huc te non nouerim:cum animum mihi tuum:hoc est teipsum interiorem aspiciendum pate
feceris.Quid enim si vspiam vel in terrena tua ciuitate/didicissem fratrem & dilectorem me
um:& tantum in domino ac talem virum:nullum ne me dolorem sensurum fuisse arbitrare-
9 ris:si non sinerer nosse domũ tuã?Quomodo ergo non doleã:q̄ nondũ faciem tuam noui: hoc
est domũ animae tuae:quã sicut meam noui?Legi enim literas tuas fluentes lac & mel: pręferẽ
tes simplicitatem cordis tui:in qua quaeris dominũ:sentiens de illo in bonitate: & afferens ei
claritatem & honorem.Legerunt fratres:& gaudent infatigabiliter & ineffabiliter/tam vbe-
ribus & tam excellentibus donis dei:bonis tuis.Quotquot eas legerunt rapiunt:qui rapiun-
tur cum legunt.Q̃ suauis odor Christi:& q̄ fragrat ex eis:dici non potest:illae literae cum te
offerunt vt videaris:quantum nos excitent:vt quaeraris.Nam & perspicabilem faciunt & de
syderabilem.Quãto enim praesentiam tuam nobis quodãmodo exhibẽt: tãto absentiã nos fer
re non sinunt.Amãt te oẽs in eis:& amari abs te cupiunt.Laudatur & benedicitur deus:cu
ius gratia tu talis es.Ibi excitatur Christus:vt ventos & maria tibi placare tendenti ad stabi-
litatem suam dignetur a legẽtibus.Ibi coniunx excitatur:nõ dux ad molliciẽ viro suo:sed ad
fortitudinẽ redux in ossa viri sui:quã in tuã vnitatem redactam & redditã: & spiritalib⁹ tibi
tãto firmioribus/quãto castioribus nexibus copulatam:officiis vestrae sanctitati debitis in te
vno ore salutamus.Ibi cedri libani ad terram depositae:& in arcae fabricam compagine chari
tatis erectae:mũdi huius fluctus imputribiliter secant.Ibi gloria vt acquiratur contemnitur:
& mundus vt obtineat̃ relinquitur.Ibi paruuli siue etiã grãdiusculi filii Babylonis elidũtur
ad petrã:vitia scilicet cõfusiõis superbiaeq̃ saecularis.Hęc atq̃ huiusmodi suauissima & sacra
tissima spectacula:lrę tuae p̄bent legentibus:literę illę/literę fidei non fictę:literę spei bonę:lite
rę purae charitatis.Quomodo nobis anhelant sitim tuam & desyderiũ defectũq̃ animae tuae
in atria dñi?Quid amoris sanctissimi spirãt?Quãtã opulẽtiã synceri cordis exaestuant? Quas
agũt gratias deo?Quas impetrãt a deo?Blãdiores sunt:an ardẽtiores:luminosiores:an foecũ-
diores?Quid eñ est:q̄ ita nos mulcẽt:ita accẽdũt:ita cõpluũt:& ita serenę sunt?Quid est quae
so te:aut qđ tibi p̄ eis rependam: nisi quia tot⁹ sum tuus:in eo cui⁹ tot⁹ es tu?Si parũ est:plus
A certe nõ habeo.Tu aũt fecisti vt nõ mihi parũ videat̃:q me in illa epistola tãtis laudibus ho-
norare dignatus es:vt cum tibi me refundo:si parum hoc tibi putẽ:non credidisse cõuincar.
Pudet me quidem tantum boni de me credere:sed plus piget tibi non credere.Est qđ faciam:
Non me credã talẽ:qualem putas:qm̃ non agnosco:& credã me abs te diligi:qm̃ sentio & pla-
ne p̄cipio.Ita nec in me temerarius:nec in te ingratus extitero.Et cum me tibi totũ offero pa-
rũ non est.Offero eñ quem vehementissime diligis:& offero si non qualẽ me esse arbitraris:
eum tamen p̄ quo vt talis esse merear deprecaris.Hoc enim magis iam peto facias:ne minus
optes mihi adiici ad id qđ sum:dum me existimas iam esse qđ non sum.Ecce charissimus me-
us est:& ab ineunte adolescentia mihi familiariter amicissimus;qui hãc eximietati tuae ac prę
stantissimae charitati epistolam apportat.Huius nomen est in libro de vera religione : quem
tua sanctitas(quantum literis indicas)libentissime legit.Factus enim tibi etiam tanti viri g
tibi eum misit commendatione iucundior.Neq̃ eñ huic tam familiari amico meo velim cre
das:quae de me forte laudans dixerit.Sensi eñ etiam ipsum saepe nõ mẽtiendi studio:sed amã
di propensione falli iudicantem:& arbitrari iam me accepisse quaedam:quibus accipiendis a
domino/patente ore cordis inhiarem.Et si hoc in os meum:quis non coniiciat: quanta de me
absente meliora/q̄ veriora laetus effundat?Librorum autem nostrorum copiam faciet venera
bili studio tuo:Nam nescio me aliquid siue ad eorum qui extra ecclesiam dei sunt: siue ad au
B res fratrum scripsisse qđ ipse non habeat.Sed tu cum legis mi sancte Pauline:nõ te ita rapiant

quæ per nostram infirmitatẽ veritas loquitur:vt ea quæ ipse loquor:minus diligenter aduer
tas:ne dum auidus hauris bona & recta quæ data ministro:non ores ꝑ peccatis & erratis quæ
ipse cõmitto.In his enim si aduerteris quæ tibi recte displicebunt:ego ipse cõspicior.In his au
Psal.35. tẽ quæ ꝑ donũ spiritus qđ accepisti:recte tibi placent in libris meis:ille amandus:ille prædicã
1.Cor.13. dus est:apud quem est fons vitæ:& in cuius lumine videbimus lumen:& sine ænigmate & fa
cie ad faciem:nũc autem in ænigmate videmus. In his ergo quæ ipse de veteri fermento eru-
1.Cor.4. ctaui:cum ea legens agnosco:me iudico cum dolore.In his vero quæ de azimis synceritatis &
veritatis(dono dei)dixi:exulto cum tremore.Quid enim habemus qđ nõ accepimus? Apud
deum eñ melior est:qui maioribus & pluribus:q̃ qui minoribus & paucioribus donis dei di
Psal.17. ues est:quis negat?Sed rursus meli⁹ est vel de paruo dei dono gratias ipsi agere:q̃ sibi agi vel
le de magno.Hæc vt ex animo semper confitear:meumq̧ cor a lingua mea nõ dissonet: ora ꝑ
me frater:Ora obsecro:vt nõ laudari volens:sed laudans inuocẽ dñm:& ab inimicis meis sal-
uus fiam.Est etiam aliud quo istum fratrem amplius diligas:Nã est cognatus venerabilis & C
vere beati episcopi Alipii:quem toto pectore amplecteris & merito. Nam quisquis de illo vi-
ro benigne cogitat:de magna dei misericordia.& de mirabilibus dei muneribus cogitat.Itaq̧
cum legisset petitionem tuam:qua desyderare te indicasti:vt historiam suam tibi scriberet:&
volebat facere ꝓpter beniuolentiã tuã:& nolebat ꝓpter verecundiã suã.Quẽ cũ viderem in-
ter amorẽ pudoremq̧ fluctuantem:onus ab illo in humeros meos transtuli.Nã hoc mihi etiã
ꝑ epistolam iussit.Cito ergo si dominus adiuuerit:totum Alipium inseram præcordiis tuis.
Nam hoc sum ego maxime veritus:ne ille vereretur aperire omnia:quæ in eum dominus cõ-
tulit:ne alicubi minus intelligenti(non enim abs te solo illa legerẽtur)nõ diuina munera cõ-
cessa hominibus:sed seipsum prædicare videretur.Et tu qui nosti quomodo hæc legas:ꝓpter
aliorum cauendam infirmitatem/fraternæ notitiæ debito fraudareris.Qđ iam fecissem:nãq̧
illum legeres:nisi ꝓfectio fratris improuisa repente placuisset.Quem sic cõmendo cordi & lin
guæ tuæ:vt ita comitem te ei præbeas:quasi non nunc illum:sed mecum ante didiceris. Si.n.
cordi tuo non dubitauerit aperire seipsum:aut ex omni:aut ex magna parte sanabitur per lin
guam tuam.Volo enim eum numerosius contũdi eorum vocibus:qui amicum non sçculari-
ter diligunt.Filium autem eius:filium nostrum:cuius etiam nomẽ in aliquibus nostris libris
inuenies:etsi ad tuæ charitatis pręsentiã ipse nõ pergeret:statuerat literis in manu tua trade
re:consolandũ:exhortandum:instruendum:non tam oris sono q̃ exemplo roboris tui. Ardeo
quippe vt dum adhuc ætas eius in viridi fœno est:zizania conuertat.in frugẽ:& credat exper
tis:qđ experiri periculose desyderat.Nunc ergo ex eius carmine & ex epistola quã ad eum mi
si:intelligit beniuolentissima & mansuetissima prudentia tua:quid de illo doleam:quid time
am:quid cupiam.Nec despero affuturum dominum:vt per te ministrum eius tantis curarũ
æstibus liberer.Sane quia multa scripta nostra lectur⁹ es:multo erit mihi gratior dilectio tua
si ex his quæ tibi displicuerint emendaueris me iustus in misericordia: & argueris me. Non
enim talis es:cuius oleo timeam impinguari caput meum.Fratres non solum qui nobiscũ ha A
bitant:& qui vbilibet habitantes deo pariter seruiunt:sed prope omnes qui nos in Christo li
benter nouerunt:salutant:venerantur:desyderant germanitatem:beatitudinem:humanita-
tem tuam.Non audeo petere:sed si tibi ab ecclesiasticis muneribus vacat:venias & videas qđ
mecum sentiat Africa.

: Paulini ad sanctum Augustinum iterato iuxta prioris epistolæ mentẽ scribẽtis: Ac illius
præsentiam exoptantis. Epistola.XXXIII.

Omino fratri sancto & vnanimo Augustino.Paulinus & Therasia pctõres. D
Iam dudũ frater in Christo dño mi vnanime:vt te in sanctis & piis labori-
bus tuis nescientẽ agnoui:absentẽq̧ vidi:tota mẽte cõplexus:alloquio quo
q̧ familiari atq̧ fraterno per literas audire ꝓperaui.Et credo in manu & in
gratia domini:sermonem meum ad te fuisse perlatum.Sed morante adhuc
puero:quem ad te aliosq̧ dilectos æque deo salutandos:ante hyemem mise
ramus:non potuimus vltra & officiũ nostrũ suspendere:& desyderium ser
monis tui cupidissimum temperare.Scripsimus itaq̧ iterato nunc:si priores ad te literæ no-
stræ peruenire meruerunt:aut primo:si illis in manus tuas perueniendi felicitas non fuit.Sed
tu frater spiritaliter oĩa iudicans:amorem in te nostrum ne pendas officio solo:aut tẽpore li-
terarum.Dominus enim testis est:qui vnus atq̧ idem operatur in suis vbiq̧ charitatẽ suã:iã

abinde nobis ex quo te beneficio venerabilium episcoporũ Aurelii & Alipii: p tua in manichę os opera cognouimus: ita inditam dilectionẽ tuã: vt nobis non nouã aliquã amicitiam sume re sed quasi veterem charitatẽ resumere videremur. Deniq; nunc etsi sermone: non tamẽ tan q̃ & affectu rudes scribimus: teq; vicissim in spiritu p interiorẽ hoiem quasi recognoscimus. Nec mirum si & absentes assumus vobis: & ignoti nosmet nouimus: cum vnius corporis mẽ bra simus: vnum habeamus caput: vna perfundamur gratia: vno pane viuamus: vna incedamus via: eadem habitemus domo. Deniq; in oĩe qd sumus: tota spe ac fide qua stamus in pręsenti: nitimur in futurum: tam in spiritu q̃ in corpore domini vnum sumus: ne simus nihil si ab vno excidamus. Quãtulũ ergo est: q; absentia corporalis nobis inuidet nostri: nisi sane fructum istum: quo pascuntur oculi temporalium expectatores? q̃uis nec corporalis quidem gratia: temporalis in spiritalibus dici debeat: quibus etiam corporum æternitatẽ resurrectio largietur: vt audemus in virtute Christi/& bonitate dei patris vel indigni psumere. Quare vtinam hoc quoq; nobis munus annueret gratia dei: per dominũ nostrum Iesum Christũ: vt etiã in carne faciem tuã videremus: non solum desyderiis nostris magnum conferretur gaudium, sed etiam mentibus lumen accresceret: & ex tua copia locupletaretur inopia nostra. Qd qdẽ & absentibus largiri potes: hac prę sertim occasione: qua filii nostri vnanimes & charissimi nobis in domino: Romanus & Agilis: quos vt nos alios tibi cõmendamus: in nomine domini reuertentur: opere charitatis impleto: in quo tuæ charitatis affectu specialiter vtanẽ rogamus. Nosti enim q̃ celsa promittat altissimus fratri fratrẽ adiuuanti. Per hos: si quo me gratię: quę tibi data est: dono remunerari voles: tuto facies. Sunt eñ velim credas vnum cor: & vna nobiscum in domino anima. Gratia dei tecum (vt est) in æternum maneat frater in Christo domine vnanime: venerabilis: dilectissime: & desyderabilis. Omnes in Christo sanctos: quales tibi cohærere non dubium est: a nobis saluta. Cõmenda nos omnibus sanctis: vt tecum pro nobis orare dignentur.

Beati Augustini ad Paulinum & Therasiam: De præsentia & iucundo aduentu fratrum Romani & Agilis gratulantis: & præsentiam illorum affectauris: Illorumq; vitæ & status integritatem cõmendantis: Atq; libros de libero arbitrio se ad illos transmisisse afferentis.

Epistola.XXXIIII.

E Dominis dilectissimis & syncerissimis: vere beatissimis: atq; abũdantissima dei gratia pstãtissimis fratribus Paulino & Therasiæ: Augustinus in dño salutẽ. Cũ literas meas qbus respõdi prioribus vestris: si tamẽ vestris literis vllo modo a me respõderi potest: celerrime optauerim venire in vestrę charitatis manus: vt quo pacto absens cito possem eẽ vobiscũ: lucrũ mihi vestræ eplę cõtulit tarditas mea. Bonus dñs q nõ tribuit sęp qd volumus, vt qd malimus attribuat. Aliud est. n. qd accepta epla mea scripturi estis: aliud qd nõ accipiẽdo scripsistis. Qd cũ lętissime legerem⁹: defuisset nobis certe ista lætitia: si vt optauim⁹ maximeq; voluim⁹: cito ad vestrã sanctitatẽ nfæ literæ pueniassent. Nunc vero & hęc habere scripta: & illa sperare rescripta gaudio cumulatiore delectat. Ita nec nostra culpa accusari põt: & domini largior benignitas fecit: qd nostro desyderio conducibilius esse iudicauit. Sãctos Fratres Romanum & Agilem aliam epistolam vestrã audientẽ voces atq; reddentem & suauissimam partẽ vestræ præsentiæ: qa vobis visendis inhiaram⁹ auidius: cũ magna in dño iucunditate suscepimus. Vnde aut quãdo: aut quomodo: vel vos pręstare: vel nos possemus exigere: vt nos de vobis tãta scribendo doceretis: quanta eorum ore didicimus? Aderat etiam qd nulli carthę adesse potest: tantum in narrantibus gaudium: vt per ipsum etiam vultum oculosq; loquentium: vos in cordibus eorum scriptos: cum ineffabili lætitia legeremus. Hoc quoq; amplius erat: q; pagina quęlibet: quantacunq; bona scripta contineat: nihil ipsa pficit: quis ad profectum explicetur aliorum. Hanc autem epistolam vestram: fraternam scilicet animam: sic in eorum colloquio legebamus: vt tanto beatior appareret nobis: quanto vberius cõscripta esset ex vobis. Itaq; illã ad eiusdem beatitatis imitationem: studiosissime de vobis omnia percontando in nostra corda transcripsimus. Nec ideo tamen eos tam cito a nobis licet ad vos remeantes sine molestia passi sumus. Videte eñ quæso vos qbus quatiebamur affectibus. Tanto vtiq; dimittẽdi erant velocius: quanto vobis impẽsius obedire cupiebant. Sed

F quanto id cupiebant magis: tanto vos nobis præsentius exhibebant. Eo quippe indicabant: q̃ chara vestra viscera essent. Tãto igit eos min⁹ dimittere volebam⁹: quãto iustius vt dimitteq

rentur:instabant. O rem nõ ferẽdã: nisi a nobis ista discessione nõ discederemus:nisi vni⁹ esse
mus corporis mẽbra:vnum haberemus caput:vna ꝑfunderemur gratia:vno pane viuerem⁹:
vna incederemus via:eadem inhabitaremus domo.Cur enim nõ eisdẽ etiã verbis vteremur?
Agnoscis eñ credo hæc esse ex ep̃la vestra.Sed cur poti⁹ hæc vestra sint verba q̃ mea: quę vti
ꝗ q̃ vera sunt:tam a nobis ab eiusdem capitis cõmunione prouenisũt?Et si aliquid ꝓpriũ vo-
bis donatũ habẽt:tãto magis ea sic dilexi:vt obsiderẽt viã pectoris mei:neq̃ a corde ad linguã
meã verba trãsire sinerẽt:donec tãto priora quãto sũt vestra ꝓcederẽt. Sãcti fratres & dilecti
deo:nostraq̃ inuicẽ mẽbra:qs dubitet nos vno spiritu vegetari:nisi q nõ sentit qua nobis dile
ctione vinciamur?Vellẽ tamẽ scire:vtrũ hanc absentiã corporalẽ:vos patiẽtius q̃ nos facilius
toleretis?Si ita est:fateor non amo istam fortitudinem vestrã:nisi forte quia nos tales sumus:
vt minus a vobis desyderari:q̃ vos desyderare debeamus.In me certe si esset patientia vestræ
absentię perferendę:displiceret mihi:Segniter eñ agerẽ vt vos viderẽ.Quid aũt absurdius q̃
fortitudine fieri segniorẽ?Sed quã ecclesiæ cura tenear: ex hoc vestra charitas oportet atten-
dat:ꝙ beatissimus pater Valerius q vos nobiscũ quantũ salutet:quantũ sitiat:audieris ex fra
tribus:nec presbyterũ me esse suũ passus est:nisi maiorẽ mihi coepiscopatus sarcinã impone-
ret.Qđ quidem:quia tanta eius charitate:tantoq̃ populi studio dominũ id velle credidi: nõ
nullis iam exemplis ꝓcedentibus:quibus mihi omnis excusatio claudebaẽ: vehemẽter timui
excusare.Sed q̃q̃ iugum Christi p seipsum leue sit:& sarcina leuis:tamen ꝓpter nostrã asperi
tatẽ atq̃ infirmitatẽ:si qd me mordet hoc vinculũ:atq̃ vrget hoc onus:ineffabiliter mihi ali-
quãto vestræ ꝑsentiæ solatio tolerabilius & portabilius redderetur.Vos audio curis eiusmo
di expeditiores liberioresq̃ viuere: quare nõ impudẽter ego rogo vos:& postulo & flagito:vt G
in Africam:maiore taliũ hominũ siti:q̃ siccitatis nobilitate laborantẽ:venire dignemini.Scit
deus quia non solũ ꝓpter desyderium meum:neq̃ solum propter eos qui vel per nos vestrum
ꝓpositum:vel vndecunq̃ fama prędicante didicerũt:sed etiã ꝓpter cæteros q partim nõ au-
diunt:partim audita non credunt:tamen possunt cõperta diligere:vos istis terris etiã corpo
raliter adesse cupimus.Q̃uis eñ sedulo atq̃ misericorditer id agitis:tamen etiam coram ho
Matth.5. minibus regionum nostrarũ luceãt opera vestra:vt videãt bona facta vestra:& glorificent pa
Matth.4. trem vestrũ:qui in cælis est.Piscatores,vocante domino:ꝙ nauiculas & retia dimiserunt : oĩa
se dimisisse:& dominũ secutos esse etiam commemorando:lætati sunt.Et reuera omnia con-
temnit:qui non solum quantum potuit:sed etiam quantum voluit:habere contemnit.Sed in
eo quod cupiebatur:oculi dei testes sunt:in eo quod habebaẽ / & hominũ. Nescio quo aũt mo
Lucę.18. do cũ sup̃flua & terrena diligunẽ:arctius adepta q̃ concupita cõstringũt.Nã vnde tristis ille
discessit:qui consilium vitæ æternæ cõsequẽdæ quærebat a domino: cum audisset vendenda
esse omnia sua:& distribuẽda esse pauperibus:& habendũ thesaurum in cælo;si vellet esse per
fectus:nisi quia magnas(vt euãgeliũ loquiẽ)habebat diuitias?Aliud est enim iam nolle incor
porare quæ desunt:aliud iã incorporata diuellere.Illa velut cibi repudianẽ : illa velut mẽbra
pręciduñ.Quãto igiẽ & quantũ mirabili gaudio nostris temporibus Christiana charitas cõ
spicit p domini euangeliũ cũ lætitia fieri:qđ ex ore domini cum tristitia diues audiuit? Q̃q̃
nullis verbis explicẽ conceptionẽ:ac parturitionẽ cordis mei:tamen qa prudẽter & pie intelli
gitis non esse istam vestrã:hoc est humanã:sed in vobis domini gloriã.Nã & inimicũ cautissi
me ĩtuemini:deuotissimeq̃ agitis:vt tanq̃ discipuli Christi:humiles corde & mites sitis.Vti
lius enim terrena opulentia teneẽ humiliter:q̃ superbe relinquiẽ.Quia ergo recte intelligitis
non hanc esse vestrã:sed domini gloriã:videtis q̃ parua & exigua dixerim.Dixi enim de lau-
dibus Christi:qbus sunt linguę impares angelorum.Hãc ergo Christi gloriã: etiã oculis no-
strorũ hominum cupimus admoueri in vno coniugio:ꝓposita vtriq̃ sexui calcandæ sup̃biæ:
nõ desperandæ ꝑfectionis exempla.Nescio si quicq̃ misericordius agitis:q̃ si tantũ velitis late
re:ꝙ tales estis:quantũ tales esse voluistis.Vetustinum impiis quoq̃ miserabilem puerũ ve- H
stræ benignitati charitatiq̃ cõmendo:causas calamitatis & peregrinationis eius audietis ex
ipso.Nam & propositum eius quo seruiturum se esse pollicetur deo:tẽpus ꝓlixius:& ætas ro
bustior:& transactus timor certius indicabunt.Tres libros(atq̃ vtinam tam grãdis quęstio
nis ita explicatores vt grandes:tanto minus metuens in te laborem legendi:quanto ardorem
ꝑspicio diligendi)misi sanctitati & charitati tuæ.Nam quæstio eorum de libero arbitrio est.
Hos autem non habere:aut oẽs nõ habere fratrem Romanianũ scio:per quẽ ꝓpe oĩa: quæ qui
buslibet auribus accõmodata scribere potui:studio in nos tuo nõ apportãda dedi:sed ad legẽ

da iudicaui.Habebat enim iam ille omnia ſecũq; geſtabat.Per eũ aũt prima reſcripta trãſmiſi. Credo iam expertã ſanctitatẽ tuã ſagacitate ſpiritali:quã tibi domin⁹ tribuit:quid ille vir boni animo gerat:& quæ in illo infirmitate pars claudicet. Vnde humanitati & charitati tuæ: tam ipſum q̃ filium eius:legiſti vt ſpero qua ſollicitudine cõmendauerim:& quanta mihi neceſſitudine copulati ſint.Aedificet eos per te dominus.qđ ab illo magis petẽdum eſt:Nam id tu q̃ velis noui.Aduerſus paganos te ſcribere didici ex fratribus.Si quid de tuo pectore meremur:indifferenter mitte vt legamus:Nã pectus tuũ tale domini oraculum eſt:vt ex eo nobis placita contra implicita:& aduerſus loquaciſſimas quæſtiones: explicatiſſima dari reſponſa præſumamus.Libros beatiſſimi papæ Ambroſii credo habere ſanctitatem tuã.Eos autẽ multũ deſydero:quos aduerſus nonnullos imperitiſſimos & ſuperbiſſimos: qui de Platonis libris dñm pfeciſſe contendũt: diligentiſſime & copioſiſſime ſcripſit.Beatiſſimus frater Seuer⁹ de condiſciplinatu noſtro Mileuitanę antiſtes eccleſiæ:bene apud eandẽ ciuitatem fratribus cognitus:debito nobiſcum officio ſanctitatẽ veſtrã ſalutat.Fratres quoq; oẽs nobiſcũ dño ſeruientes:tam id faciunt:q̃ vos deſyderant:tã vos deſyderant:q̃ vos diligũt: & tã diligũt:q̃ eſtis boni.Panis quem miſimus vberior benedictio fiet:dilectione accipientis veſtræ benignitatis. Cuſtodiat vos dñs ab iſta generatiõe in æternũ:domini dilectiſſimi & ſynceriſſimi:vere benigni & abundantiſſima domini gratia præſtantiſſimi fratres.

Paulini ad Alipium:pentateuchum beati Auguſtini ſe recepiſſe.Et ad illum Euſebii de tẽporũ hiſtoria librum tranſmiſiſſe atteſtantis:Ac de ſtirpe & vita illius certior fieri cupientis vitamq; & originem propriam declarantis. Epiſtola.XXXV.

I Omino merito honorabili & beatiſſimo patri Alipio: Paulinus & Theraſia peccatores.Hęc eſt vera charitas: hæc perfecta dilectio: quã circa humilitatem noſtram ineſſe docuiſti:domine vere ſancte & merito beatiſſime ac deſyderabilis.Accepimus eñ per hominem noſtrum Iulianum de Carthagine reuertentẽ/literas: tantam nobis ſanctitatis tuę lucem afferentes:vt nobis charitatem tuam non agnoſcere:ſed recognoſcere videremur.Quia videlicet ex illo qui nos ab origine mundi prædeſtinauit ſibi: charitas iſta manauit:in quo facti ſumus anteq̃ nati:quia ipſe fecit nos:& non ipſi nos:qui fecit quæ ventura ſunt.Huius igitur pręſcientia & opere formati in ſimilitudinem voluntatum:& vnitatem Pſal.99.
fidei:vel vnitatis fidẽ præueniente notitia charitate connexi ſimus:vt nos inuicem antę corporales conſpectus reuelante ſpiritu noſceremus.Gratulamur itaq; & gloriamur in domino: qui vnus atq; idem vbiq; terrarũ operatur in ſuis dilectionem ſuam ſpirituſancto: quem ſuper omnem carnem effudit:fluminis impetu lætificans ciuitatẽ ſuam.In cuius te ciuib⁹ principalem cum principibus populi ſui /ſede apoſtolica merito collocauit: noſq; etiam quos erexit eliſos:& de terra inopes ſuſcitauit:in veſtra voluit ſorte numerari.Sed magis gratulamur in eo domini munere:quo nos in pectoris tui habitatione conſtituit:quiq; ita viſceribus tuis inſinuare dignatus eſt:vt peculiarem nobis charitatis tuæ fiduciam vendicemus: his officiis
k atq; muneribus prouocati:vt nos diffidenter:aut leuiter te amare non liceat.Accepimus eñ inſigne & præcipuę dilectionis & ſollicitudinis tuæ:opus ſancti & perfecti in domino Chriſto viri fratris noſtri Auguſtini: libris quinq; confectum:qđ ita miramur atq; ſuſpicimus:vt Al'. ſuſcipimus.
dictata diuinitus verba credamus.Itaq; fiducia ſuſcipiendæ nobis vnanimitatis tuæ:& ad ipſum ſcribere auſi ſumus:dum nos illi per te:& de imperitia excuſandos & ad charitatem commendandos præſumimus:ſicut & omnibus ſanctis:quorum nos & abſentium officiis ſoſpitare dignatus es:pari proculdubio curaturus affectu:vt per ſanctitatem tuam:noſtris inuicem ſalutentur obſequiis:& in clero ſanctitatis tuæ comites: & in monaſteriis fidei ac virtutis tuæ æmulatores. Nam etſi in populis:ac ſuper populum agas oues paſcuæ domini: regens ſollicitis vigil paſtor excubiis:tamen abdicatione ſæculi: & repulſa carnis ac ſanguinis i deſertum tibi ipſe feciſti: ſecretus a multis: vocatus in paucis. Sane vicario aliquatenus munere:licet per omnia tibi impar:vt iuſſeras prouidi:illam Euſebii venerabilis epiſcopi Cõſtantinopolitani:de cunctis temporibus hiſtoriam.Sed in hoc fuit obtemperãdi mora i qđ in fructu tuo:quia ipſe non haberem hunc codicem:Romæ reperi apud parentem noſtrum vere ſanctiſſimum Domnionem: qui proculdubio promptius mihi paruit in hoc beneficio: q; tibi deferendum indicaui.Verumtamen quia & loca tua mihi ſignificare dignatus es:vt ipſe monuiſti:ad venerabilem ſocium coronæ tuæ /patrem noſtrũ Aureliũ ita ſcripſim⁹: vt ſi nſic

Hippona regione degeres:illo tibi literas nostras: & tráscribéda in Carthagine mébrana mit tere dignaretur.Qđ & sanctos viros quos indices charitatis ipsorum tuo sermone cognoui mus:Comitem & Enodium rogauimus:vt hęc scribere ipsi curarentne vel parenti Dommo ni diutius codex suus deforet:& tibi transmissus sine necessitate redhibédi maneret.Speciali L
ter autem hoc a te peto:quoniam me immerenté & inopinantem magno tui amore complesti vt pro hac historia temporũ:referas mihi omnem tuæ sanctitatis historiam: vt qđ genus:vn de sis domo:táto vocatus a domino:quibus exordiis segregatus ab vtero matris tuę/ad ma trem filiorum/dei prole lætante/abiurata carnis & sanguinis stirpe tráfieris:& in genus rega le & sacerdotale sis translatus: edisseras. Qđ em̃ indicasti iam de humilitatis nostræ nomine apud Mediolanum te didicisse:cum illic initiareris:fateor curiosius me velle cóđiscere:vt ex omni parte te nouerim:quo magis gratuler:si a suspiciendo mihi patre nostro Ambrosio/vel ad fidem inuitatus es:vel ad sacerdorium consecratus:vt eúdem ambo habere videamur au ctorem.Nam ego etsi a Delphino Burdegalię baptizatus:a Lampio apud Barcilonã in Hispa nia per vim inflammatæ subito plebis sacratus sim:tamé Ambrosii semper & dilectione ad fi dem nutritus sum:& nunc in sacerdotii ordine confoueor.Deniq̃ suo me clero vendicare vo luit:vt & si diuersis locis degã:ipsius presbyter censear. Sed de me ne quid ignores:scias anti quissimum peccatorem:non ita olim de tenebris & vmbra mortis eductum:spiritum aurę vi talis hausisse:nec ita olim posuisse in aratro manum:& crucem domini sustulisse: quá vt in fi nem perferre valeamus:orationibus tuis adiuuemur. Accumulabitur hæc meritis tuis mer ces:si interuentu tuo onera nostra releuaueris. Sanctus enim laborantem adiuuans: quia fra trem non audemus dicere:exaltabitur sicut ciuitas magna. Et tu quidem super montem ciui tas ædificata es:vel accensa super candelabrũ lucerna in septiformi claritate colluces:nos sub modio peccatorum delitescimus:visita literis tuis:& profer in lucem in qua ipse versaris:su per aurea candelabra cóspicuus. Eloquia tua lumen semitis nostris erunt:& oleo lucernæ tuę impinguabitur caput nostrum. Et accendetur fides:cum de spiritu oris tui cibum mentis & lumen animæ sumpserimus. Pax & gratia dei tecum:& corona iustitiæ tibi maneat in die illo domine pater merito dilectissime: venerabilis & exoptatissime. Benedictos sanctitatis tuæ comites & æmulatores in domino fratres:si dignant nostro tam in ecclesiis q̃ in monasteriis Carthagini: Thagastæ:Hipponæ regio:& totis parrochiis tuis atq̃ omnibus cognitis tibi p Africã locis:domino catholice seruientes:multo affectu & obsego salutari rogamus. Si ipsam membranã sancti Dommonis acceperis:transcriptam nobis remittere dignaberis. Et hoc ro go scribas mihi quem hymnũ meũ cognoueris. Panem vnum sanctitati tuæ vnitatis gratia misimus:in quo etiam trinitatis soliditas cótinetur. Hunc panem eulogiam esse tu facies/di gnatione sumendi.

Paulini & Therasię ad Romanianũ:de eo q̃ sanctus Augustin⁹ datus esset coadiutor Va lerio Hipponensi episcopo:illum certiorem reddentium:Simul & pro salute Licentii adolescé tis eruditissimi comprecantiũ:& ad eundem carmina quædam Augustinianæ æmulationis prouocatiua:conscribentium. Epistolã.XXXVI.

Omino merito prędicabili & honoráđo fratri Romaniano:Paulin⁹ & The rasia. Pridie q̃ has daremus:reuersis ex Africa fratrib⁹ nr̃is:quoq̃ expecta M
tione nos pendere vidisti optatissime sanctoq̃ & charissimoq̃ virorũ:inde epistolas receperam⁹:id est Aurelii/Alipii/Augustini/Profuturi/Seueri/ ná omniũ pariter episcoporũ. Ergo tot sanctorum taliũ recétissimis sermo nibus gratuláres:pperauimus ad te nostrã referre lætitiã:vt tibi quoq̃ ex pectatũ in pegrinatióe sollicita gaudiũ:festiuissimis cóferrem⁹ indictis. Si forte eadem de venerabilibus & amátissimis viris p aliaq̃ aductus nauiũ cóperisti:p nos etiá repetita accipe: & quasi renouata hilaritate rursus exulta. Qꝫ si primus hic a nobis tibi nũ tius veniet:gratulare tantam in tua patria charitatem Christo donante partã:vt quicquid il lic diuina prouidentia gerat:mirabilis semper(vt scriptum est)in sanctis suis:vel primi /vel cum primis sciamus. Non autem tantum hoc scribimus gratuláđum ; q̃ episcopatum Augu stinus acceperit:sed q̃ hác dei curam meruerint Africanæ ecclesiæ:vt verba cælestia Augu stini ore perciperent:qui ad maiorem dominici muneris gratiam nouo more profectus ita có secratus est:vt non succederet in cathedra episcopo: sed accederet. Nam incolumi Valerio Hipponensis ecclesiæ episcopo:coepiscopus Augustinus est. Et ille beatus senex:cui purissi

mam mentem nulla nunq̃ liuentis inuidiæ macula suffudit: dignos (sui cordis pace) nunc
ab altissimo fructus capit: vt quem successorem sacerdotii sui suppliciter optabat: hunc mere
retur tenere collegam. Credi ne hoc potuit anteq̃ fieret? Sed in hoc quoq; omnipotentis ope-
re dici euangelicum illud potest: Hominibus hæc ardua: apud deum autem omnia possibilia.
Exultemus itaq; & lætemur in eo qui facit mirabilia solus: & qui facit vnanimes habitare
in domo: quoniam ipse respexit humilitatem nostram: & visitauit in bono plebem suam: qui
erexit cornu in domo Dauid pueri sui: & nunc exaltauit cornu ecclesiæ suæ in electis suis: vt
cornua peccatorum (sicut per prophetam spondet) hoc est Donatistarum manichæorũq; cõ
fringat. Vtinam hæc nunc domini tuba: qua per Augustinum intonat: filii nostri Licẽtii im
pulset auditus. Sed vt illa audiat aure qua Christus ingreditur: de qua non rapit dei semen
inimicus. Tunc vere sibi summus Christi pontifex Augustinus videbitur: quia se tunc & ex
auditum sentiet ab excelso: si quem tibi dignum genuit in literis: hũc & sibi digne filium pa-
riat in Christo. Nam & nunc velim credas: flagrantissima de ipso nobis sollicitudine scripsit.
Credimus in omnipotentem Christum: q; adolescentis nostri votis carnalibus: spiritalia vo-
ta Augustini præualeant. Vincetur vel inuitus (mihi crede) vincetur piissimi patẽtis fide:
ne mala victoria vincat: si maluerit in perniciem suam vincere: q̃ pro salute superari. Ne va-
N cuũ fraternæ humanitatis officium videretur: de buccellato Christianæ expeditionis: in cu-
ius procinctu quotidie ad frugalitatis annonam militamus: panes quinq; tibi pariter & filio
nostro Licentio misimus. Non enim potuimus a benedictione secernere: quem cupimus ea-
dem nobis gratia penitus annectere. Paucis tamẽ & ad ipsum loquamur: ne neget sibi scriptũ
quod de se tibi scriptum est. Aeschino enim dicitur: quod audit Micio. Sed quid de alienis lo
quar: cum de proprio cuncta possumus: & aliena loqui nõ soleat esse sani capitis? Qđ dei gra
tia sano & saluo sumus: quibus caput est Christus. Incolumem te ætate q̃ plurima: & beatum
semper cum tota domo tua: vt cupimus habeamus in Christo: domine frater merito honorã
dissime & desiderantissime. Audi ergo fili legem patris tui: id est fidem Augustini: & noli re
pellere consilia matris tuæ: qđ æque nomen in te Augustini pietas iure sibi vendicat: qui te
tantillum gestauit sinu suo: & a paruulis primo lacte sapientiæ sæcularis imbutum: nũc eti-
am spiritalibus lactare & enutrire domino gestit vberibus. Quoniam te adultum ætate cor-
porea in spiritalibus adhuc cunabulis vagientem: videt adhuc infantem verbo dei vixdum
in Christo primis passibus & vestigio titubante repentem: si tamen Augustini doctrina: tan
q̃ manus matris: & vlna nutricis instabilem regat paruulum. Quem si audias & sequaris:
vt rursum te sermone Salomonis alliciam: Fili coronam accipies gratiarum tuo vertici. Et
tunc vere eris ille non phantasmate somniatus: sed ab ipsa veritate formatus consul & ponti
fex: vacuas imagines falsi operis implente Christo solidis suæ operationis effectibus. Vere
enim pontifex & vere consul Licenti eris: si Augustini vestigiis propheticis & apostolicis di
sciplinis: vt sacrato beatus Helisæus Heliæ: vt illustri Apostolo Timotheus adolescẽs adhæ-
reas: indiuulso per itinera diuina comitatu: vt & sacerdotium corde perfecto discas mereri:
& populis ad salutem magistri ore consulere. Sat hoc monitis & hortatui: Modico enim ser-
O mone & labore te arbitror mi Licenti ad Cristum posse incitari. Iam a pueris semper es ad stu
dia veritatis & sapientiæ: quod vtrũq; vere est Christus: & omnis boni summum: venerabi-
lis Augustini spiritu & ore flammatum. Quis parum apud te pro te valuit? Quid ego tanto
interuallo posterior: & omnium illius opum pauper efficiam? Sed quia & illius facultatis po-
tentia: & tui ingenii humanitate confisus: pleniora atq; maiora in te spero elaborata q̃ elabo-
randa: ausus sum hiscere duplici gratia: vt & illi viro deuincta charitate compararer in solli
citudine tui: & inter eos qui salutem tuam diligunt: vel contestato numerarer affectu. Nam
effectus in tui perfectione palmam Augustino potissimum destinatã scio. Vereor fili ne au-
res tuas asperitate temerarii sermonis offenderim: & per aures animo etiã tuo tedii mei vul-
nus intulerim. Sed in mentem venit epistola tua: qua te musicis familiarem modis intellexi:
A quo studio ego æui quondam tui non abhorrui. Itaq; mihi ad tuam mentem: si in aliquo
exulcerassem: deliniendam: remedium literas tuas recordat⁹ reperi: vt te ad dominum har-
moniæ omniformis artificem: modulamine carminis euocarem. Quæso te vt aure audias: ne
q; causam salutis tuæ in verbis meis spernas: sed piam curam & mentem paternam: etiam in
despiciendis sermonibus libẽter accipias: quib⁹ insitum Christi nomen: qđ est supra omne no
men: hanc deberi venerationem: facit vt non possit a credente contemni.

Versꝰ Paulini ad Licentium.

P Quare age rūpe moras:& vincla tenacia fecli:
Nec metuas placidi mite iugum dñi.
Pulchra quidē sed mira vagis præsentia rerum
Mentibꝰ:at sapiens non stupet ista animus.
Nūc te sollicitat variis malesuasa figuris
Heu validos etiā vertere Roma potens.
Sed tibi nate precor:semp pater Augustinus
Occurset:cunctas vrbis ad illecebras.
Illū tanta inter fragilis discrimina vitæ
Aspiciens:& habēs pectore:tutus eris.
Hoc tñ & repetēs iterūq; iterūq; monebo.
Vt fugias duræ lubrica militiæ.
Blandū nomē honos:mala seruitꝰ:exitꝰ ęger.
Quē nūc velle iuuat:mox voluisse piget.
Scandere celsa iuuat:tremor ē descēdere celsis.
Si titubes:summa peius ab arce cades.
Nūc tibi falsa placent bona:nūc rapit oibꝰ auris
Ambitus:& vitreo fert caua fama sinu.
Ast vbi te magno damnosus cinxerit æstu
Baltheus:& sterilis fregerit inde labor:
Serus & incassum spes accusabis inanes:
Et modo q̄ nectis rūpere vincla voles.
Tunc reminisceris frustra patris Augustini:
Contempsisse dolens veridicos monitus.
Quare si sapiens:et si pius es puer audi:
Et cape verba patrū:consiliumq; senum.
Quid retrahis fera colla iugo? mea sarcina lenis
Suaue iugū Christi est:vox pia:crede deo.
Et caput adde iugis:da mollibus ora capistris:
Demissosq; leui subde humeros oneri.
Nunc potes hoc dū liber agis:dū nulla retentāt
Vincula:nulla thori cura:nec altus honor.

Q Hæc bona libertas Christo seruire:& in ipo
Omnibus esse supra. nō dominis hominum:
Non vitiis seruit:nō regibus ille superbis:
Tantū qui Christo se dederit dño.
Nec tibi nobilitas videat libera:quā nunc
Sublimē attonita conspicis vrbe vehi.
Quā cernis tanta sibi libertate videri:
Vt dedignetur flectere colla deo.
Multis ille miser mortalibꝰ & quoq; seruis
Seruit:& ancillas vt dominetur emit.
Norūt eunuchos:& magna palatia passi:
Et quisq; Romā:sponte miser:patitur:
Quanto sudoris pretio:damnoq; decoris
Constet:ibi chlamydis:hic honor officii.
Nec tamē ipse potens:qui celsior omnibꝰ esse
Emerit:vt nulli seruiat:assequitur.
Cum bene se tota dñm iactauerit vrbe:
Seruit dæmoniis:ac simulacra colit.
Proh dolor hos ppter remoraris in vrbe Licēti:
Et regnū Christi spernis:vt his placeas?
Hos vocitas dños:curua & ceruice salutas:
Quos ligni seruos conspicis & lapidis?
Nomine diuino argentum venerant & aurum:
Religio est qđ amat morbus auaritiæ.
Imprecor hos vt ametq; non amat Augustinū. R
Non colat & Christū:cui placet hos colere.
Inde ait ipe deus:dominis nō posse duobus
Seruire:qm̄ mens placet vna deo:
Vna fides:deus vnus:& vnicus e patre Xp̄s:
Haud duplex:vni seruitus est dño.
Quanta etenim cælo ac terris distātia:tanta est
Cæsaris & Christi:rebus & imperiis.
Tollere humo:sed nūc dū spūs hos regit artus:
Mente polū penetra:nil mora carnis obest.
Corporeis iam nūc morere actibꝰ:& bona vitæ
Cælestis liquido præmeditare animo.
Spiritus es q̄q̄ tenearis corpore:si nūc
Mente pia victor carnis opus perimas.
Hæc tibi chare puer fidei compulsus amore
Scripsi:si recipis:suscipiere deo.
Crede Augustinū tibi nunc in me geminatum.
Sume duos vna cū pietate patres.
Spernimur? abstraheris maiore dolore duobus:
Audimur? pignus dulce duobus eris.
In te læta patrū sudauit cura duorum:
Et tibi magnus honos lætificasse duos.
Sed me Augustino cū copulo:non meritorum
Iacto parem:solo comparo amore tui.
Nā quid ego effundā:rorans tibi paupere riuo?
Me præter gemino flumine prolueris.
Frater Alipius est:Augustinusq; magister:
Sanguinis hic consors:hic sator ingenii.
Tanto fratre vales & præceptore Licenti:
Et dubitas pennis talibus astra sequi?
Quicqd agas (nā te nec sperat mundus amicū)
Non daberis terræ:debita Christo anima.
Tu thalamos licet & celsos mediteris honores:
Nunc olim dño restituere tuo.
Credo vnū vincent iusti duo peccatorē:
Et tua fraternæ vota preces abigent.
Ergo redi:qua voce parēs:qua sanguine frater:
Ambo sacerdotes te remeare iubent.
Ad tua te retrahūt:nam nunc aliena petisses:
Hæc mage quę retinēt regna tui tua sint.
Hæc repete:his inhia:externis ne cōtere tēpus.
Si tua nolueris:quisq̄ aliena dabit.
Non eris ipe tuus:missusq; per extera longe
Sensibus heu proprii pectoris exul ages.
Sollicitum satis hæc nato cecinisse parentem:
Dum tibi quæ mihi met:vel volo:vel metuo.
Hæc tibi si recipis:feret olim pagina vitam.
Si renuis eadem:hæc pagina testis erit.
Incolumē mihi te fili charissime Christus
Annuat:& seruū det sibi perpetuo.
Viue precor:sed viue deo:nā viuere mundo
Mortis opus:viua est viuere vita deo.

Seueri ad sanctum Augustinum familiariter virtutes eius commendantis: & deo gratias propterea agentis. Epistola.XXXVII.

S Enerabili ac desyderabili & toto sinu charitatis amplectendo episcopo Augustino: Seuerus. Deo gratias frater Augustine: cui⁹ donū est quicquid in nobis bonorum gaudiorum est. Fateor: bene mihi tecū est: multum te lego: mirum dicam: sed verū plane: q̄ mihi absens solet esse praesentia: tam praesens facta est absentia tui. Nullę se nobis interponūt turbulentae actiones temporalium rerum. Ago quantum possum: etsi non tantum possum quantum volo: quid ego dicam quantum volo? Nosti optime q̄ auarus sim tui: nec tamen murmuro: quia non tm̄ ago quantum volo: qm̄ rursus non minus ago quantum possum. Deo ergo gratias frater dulcissime: bene mihi tecū est: gaudeo tecū arctius conuinctus: &(vt ita dicam) vnissime quantum potest adhaerens tibi: redūdantiam vberum tuorum suscipiens vires comparo: si possim idoneus effici ad ea concutienda & exprimenda: vt quicquid secretius & interius clausum custodiunt: remotis pellibus q̄s adhuc lactanti suggendas inserunt: ipsa mihi viscera si possibile est dignenē effundere: viscera inquā mihi vt refundant cupio. Viscera tua: viscera pinguia sagina caelesti: & condita omni dulcedine spiritali: viscera tua viscera pura: viscera simplicia: nisi q̄ duplici sunt vinculo redimita geminae charitatis: viscera tua viscera perfusa lumine veritatis: & refulgentia veritatem. Horum me manationi vel resultationi subiicio: quo nox mea in lumine tuo deficiat: vt in diei claritate simul ambulare possimus. O vere artificiosa apis dei: cōstruens fauos diuini nectaris plenos: manantes misericordiam & veritatem: per quos discurrēs delitiatur anima mea: & vitali pastu quicquid in se minus inuenit: aut imbecillum sentit: resarcire & suffulcire molitur.

T Benedicitur dominus per praeconium oris tui & fidele ministerium: q̄ sic concinere & respondere facis canenti tibi domino: vt quicquid de eius plenitudine ad nos vsq̄ redundat: iucundius efficiatur & gratius per tuum elegantem famulatum & succinctam mūdiciam: & fidele ac castum simplex q̄ ministerium: quod ita resplendere facis per argutias tuas: & vigilantiam tuam: vt perstringat oculos & in se rapiat. Nisi tu idem innuas dominū: vt quicquid in te delectabile lucet: referentes nos ad illum / ipsius esse agnoscamus: de cuius bonitate tam bonus es: & de cuius puritate & simplicitate & pulchritudine / purus / simplex / & pulcher es: Et illi agentes gratias de bono tuo domino qui suo dignatus est nos tibi adiungere: vel quoquo modo subiungere: vt plenius subiiciamur illi: cuius te ductu ac moderatione talem gaudemus: vt & tibi contingat gaudere de nobis: quod non diffido fore: si tuis me orationibus adiuues: cuius imitatione nonnihil iam profeci: vt talis esse desyderem. Vides quid facias q̄ sic bon⁹ es: quoniā nos rapias in amorem proximi: qui nobis primus ad dilectionem dei: & vltimus gradus est: & quasi limes quo sibi vterq̄ annectitur / dei & proximi: in quo nos (vt dixi) quasi limite stantes: amborum calore tangimur: & amborum flagramus amore. Sed quanto nos iste ignis exusserit & purgauerit proximi: tantū nos in illum puriorem dei ire cōpellit. In quo iam nullus nobis amandi modus imponitur: quādo ipe ibi modus est: sine modo amare. Non ergo verendum est ne plus amemus dominum nostrum: sed ne minus / timendū.

V Hęc epistola superior: quae tibi me quasi absterfa tristitia facilitate actionum: de liberali ocio quod tecum mihi agere licuit in hoc rure posito: nam ita licere potuit: laetiorem offert: antea q̄ sane venerabilis episcopus nos vsitare dignaretur: quasi meta illorum gaudiorum scripta est: & q̄d vere miror eodem die venit quo scripta est. Quid hoc est quaeso anima mea: nisi forte q̄ nos delectat: tamen etsi honestum est non tamen satis vtile: quia in parte est! Interim licet vniuerso hancipsam partem: id est nos ipsos quantum pro peccatis nostris nobis cedit materia: id est nos ipsi cedimus nobis elimatiores & compaginabiliores: si tamē admittis: hoc verbum aptare moliamur. Habes epistolam non pro tua magnitudine: sed pro mea paruitate longior ē: qua & prouocauerim vt iam non pro mea paruitate: sed pro tua magnitudine mihi epistola mittatur. Quae tamē quantūcunq̄ erit: mihi longa non erit: cui totum tempus breue est ad legendum. Rescribe mihi quando aut vbi occurrere debeam: propter illam causam qua me iussisti occurrere. Q. si est integra: & non forte aliud melius placuit: tunc occurram. Sin minus: rogo te: nolo me a cursu reuoces meo. Illa enim sola visa est quam prępouerē mihi. Fratres omnes qui nobis in dño conserui sunt: & desydero multum & saluto.

Beati Auguſtini ad Lętum:tyrocinium illi⁹ in dei militia:confortãtis.Et quomodo odiſſe oportet patrem & matrem:etiam animã propriã:eum qui ad regnum cælorũ tendit:oſtendentis.Et ad fugiendũ blandimenta materna:a vita æterna retardantia:edocentis.

Epiſtola.XXXVIII.

Omino dilectiſſimo & deſyderantiſſimo fratri Lęto:Auguſtinus in domio X
ſalutem.Legi epiſtolam quam miſiſti fratribus conſolari te cupiens:ꝙ mul
tis tentationibus tua tyrocinia quatiantur.In qua etiam inſinuaſti deſyde
rare te literas noſtras.Condolui frater:& ceſſare ab ſcribendo non potui:ne
non ſolum tuo:ſed etiam meo deſyderio negarem:qđ me videbã officio de-
bere charitatis.Si te igitur tyronem Chriſti profiteris:caſtra ne deſeras:in
quibus tibi etiam ædificanda turris eſt:illa de qua in euangelio dñs loquit̃
In ea quippe ſtantem:& ſub armis verbi dei militantem:nulla ex parte penetrare vllæ tenta-
tiones valent.Inde & iactata in aduerſarium tela:graui pondere veniunt:& proſpecta firmo
munimine deuitantur.Conſydera etiam dominum noſtrum Ieſum Chriſtum cum ſit rex no
ſter:tamen a ſocietate qua etiam frater eſſe dignatus eſt:reges appellaſſe milites ſuos:& vnũ
quenq; ad bellandum cum rege qui habet viginti milia:inſtructione decem milium idoneum
Luc.14. eſſe debere præmonuit.Sed pauloanteq̃ de turre & de rege exhortatorias ſimilitudines pone
ret:attende quid dixerit.Si quis venit ad me:& nõ odit patrem ſuum:& matrem:& vxorem:
& filios:& fratres:& ſorores:adhuc & animã ſuam:nõ poteſt meus eſſe diſcipul⁹.Et ſi nõ tule
rit crucem ſuam & venerit poſt me:nõ poteſt meus eſſe diſcipulus.Deinde ſubiungit:Quis
ex vobis volens turrim ædificare.non primo ſedet & occupat ſi ſumptus habet ad cõſumma
tionem:ne quando cum poſuerit fundamentum:non poſſit ædificare:et omnes qui tranſeũt
& vident:incipiant dicere:Hic homo cœpit ædificare:& nõ potuit perficere?Aut quis rex va
dens committere bellum cum alio rege:non primum ſedet & cogitat:ſi potẽs eſt cum decem
milibus ei occurrere:qui cum viginti milibus venit ad illum?Cæterum dum adhuc lõge eſt:
mittit legationem:rogans pacem.Quo autem pertinerent iſtę ſimilitudines:ipſa concluſione
ſatis aperuit.Ait enim:Sic ergo omnis ex vobis:qui non renuntiat omnibus quæ ſunt ei⁹:nõ
poteſt meus eſſe diſcipulus.Itaq; & ſumptus ad turrim ædificandam:& bellantiũ decem mi-
lia aduerſus regem qui viginti habet:nihil eſt aliud q̃ vt renuntiet vnuſquiſq; omnibus quę
ſunt eius.Prælocutio autem ſuperior cum extrema concluſione concordat.In eo eñ ꝙ vnuſ Y
quiſq; renuntiat omnibus quæ ſunt eius:etiam illud continetur:vt oderit patrem ſuum:&
matrem:& vxorem:& filios:& fratres:& ſorores:adhuc & animam ſuam.Omnia enĩ hæc pro
pria eius ſunt:quæ plærunq; implicant:& impediunt ad obtinenda:non iſta propria tempo-
raliter tranſitura:ſed in æternum manſura communia.Quo enim tibi modo nunc quædam
mulier mater eſt:hoc ipõ vtiq; non eſt & mihi.Quapropter hoc temporale ac tranſitoriũ eſt:
ſicut tranſiſſe iam vides ꝙ te concepit:ꝙ geſtauit vtero:ꝙ peperit:ꝙ lacte nutriuit.Q; autem
ſoror in Chriſto eſt:& tibi eſt & mihi:& omnibus quibus vna cæleſtis hæreditas/& pater de⁹
& frater Chriſtus/in eadem charitatis ſocietate promittitur.Hæc æterna ſunt:hæc nulla tẽ-
poris labe deteruntur:hæc tanto firmius tenenda ſperantur:quanto minus priuato:ſed cõ-
muni potius iure obtinẽda prædicãtur.Potes hoc facillime in ipã tua matre cognoſcere.Nã
vnde te nunc irretitum inuoluit:& ab inſtituto curſu retardatum inflectit & curuat:niſi ex
quo tua propria mater eſt?Nam ex quo ſoror eſt omnium:quibus eſt pater deus:& mater ec-
cleſia:tam te non impedit:q̃ neq; me:neq; omnes fratres noſtros:qui eam nõ priuata:ſicut tu
in domo veſtra:ſed publica in domo dei charitate diligimus.Q; ergo tu illi etiam carnali ne
ceſſitudine annecteris:ad ſortem valere debet familiarius colloquendi:& apertiore ianua cõ-
ſulendi:vt hoc ipſum quo te priuatim diligit:interficiatur in ea:ne ꝙ ex vtero ſuo te genuit
pluris pendat:q̃ ꝙ ex vtero eccleſię genita eſt tecum.Qđ autem de matre dixi:hoc de tali cę- Z
tera propinquitate intelligendum eſt.Hoc etiam quiſq; de anima ſua cogitet:vt etiam in ipã
priuatum affectum oderit:qui proculdubio temporalis eſt.Diligat autem in ea communio-
Actuũ.4. nem ſocietatemq; illam:de qua dictũ eſt:Erat illis in deum anima vna & cor vnum.Sic enim
anima tua non eſt propria:ſed omnium fratrum:quorum etiam animæ tuæ ſunt:vel potius
quorum animæ cum tua non animæ/ſed anima vna eſt Chriſti vnica:quæ de manu canis vt
eruatur:canitur in pſalmis.Inde ad contemptum mortis facillime peruenitur.Nec ſuccenſe-

ant parētes hoc præcipere dominū:vt eos oderimus:quādo nobis hoc de anima nostra præci-
pitur.Nam sicut nunc de anima iubetur:vt eam propter Christum cum parentibus oderi-
mus:ita qđ alio loco de anima idem dominus dicit:in parentes quoq̧ potest congruētissime
conuenire:Qui amat inquit animā suam:perdet eam.Dicam etiā fidenter: Qui amat paren- Ioan.12.
tes suos perdet eos.De anima quippe hoc ibi dixit oderit:qđ hic perdet.Sicut autē hoc præce
ptum quo perdere iubemur animam nostram:nō ad id valet vt se quisq̧ īterimat: qđ inexpia
bile nefas est:& tamen valet vt interimat in se carnalem animæ affectum:quo cum impedimē
to futuræ vitæ præsens vita delectat.Hoc est enī qđ dictum est:oderit animā suam: & perdat
eam.Qđ tamē diligendo fit:quādoquidem apertissime fructum eiusdem animæ acquirendę/
in eodem pręcepto commemorat dicens:Qui perdiderit eam in isto sæculo: in vita æterna in Vbi supra.
ueniet eam.Ita de parentibus rectissime dicitur:vt qui eos amat perdat eos:Non more parri-
cidarum interficiens:sed spiritali gladio/verbo dei/carnalem affectum eorū:quo & seipsos:&
eos quos genuerunt irritamentis huius sæculi obligare conant:pie fidenterq̧ percutiēs & oc
cidens:illud in eis viuere faciat:quo fratres sunt:quo cū filiis suis temporalibus/parētes æter
nos deū ecclesiamq̧ cognoscunt.Ecce rapit te studiū veritatis cognoscendæ atq̧ percipiendę
& voluntatis dei in scripturis sanctis.Rapit euangelicæ prædicationis officium.Dat signū dn̄s
vt vigilemus in castris:vt ædificemus turrim:de qua hostem sempiternæ vitæ:& ꝓspicere &
propellere valeamus.Rapit militē Christi tuba cælestis ad prælium:& retinet mater:Nō pla
ne talis: qualis Macchabæorum fuit:nec saltem similis Lacedæmoniis matrib⁹:de quibus me
moriæ traditum est:ꝗ filios suos vt pro terrena patria sanguinem funderent:multo amplius
atq̧ ardentius in certamina bellica:ꝗ̄ signorum sonitus excitabant.Nam mater ꝗ̄ te ad discē
dam vitam remoueri a curis sæcularibus non permittit:satis ostendit quemadmodum te:si
opus esset : ad obeundam mortem penitus sæculum repudiare permitteret . Sed quid dicit:
aut quid allegat?Forte decem illos menses:quibus viscera eius onerasti : & dolores parturi-
tionis:ac labores educationis.Hoc hoc interfice verbo salutari/hoc perde matris: vt in vitam
æternam inuenias eam.Hoc memēto vt oderis in ea:si diligis eam:si tyro Christi es:si turris
fundamentū posuisti:ne dicant transeuntes:Hic homo cœpit ædificare:& non potuit perfice Lucæ.14.
re.Carnalis enī affectus est iste:& adhuc veterem hominem sonat.Hunc carnalem affectum:
& in nobis & in nostris:militia christiana vt perimamus hortatur:nec tamen ita vt ingratus
sit quisq̧ parentibus:& eadem ipsa beneficia:quibus in vitā hanc editus/susceptus/atq̧ nutri
tus est/enumerata derideat:seruet potius vbiq̧ pietatem.Habent hæc locum vbi maiora non
9 vocant.Mater ecclesia/mater est etiam matris tuæ.Hæc nos de Christo concepit:hæc marty-
rum sanguinem parturiuit : hæc in sempiternam lucē peperit:hæc fidei lacte nutriuit & nu-
trit:cibosq̧ maiores præparans : ꝗ adhuc paruuli & sine dentibus vagire vultis: horrescit.
Hæc mater toto orbe diffusa:tam variis & multiplicibus errorum infestationibus agitatur:
vt abortiui iam filii eius aduersus eam infestis armis belligerare nō dubitent. Ignauia etiam
atq̧ torpore quorundā:quos gremio continet:membra sua frigescere plurimis locis: & fouē-
dis paruulis minus idonea fieri dolet. Vnde nisi per alios filios:vnde nisi per alia mēbra: quo-
rum e numero es:iustum ac debitum poscit auxiliū?Huius ne tu necessitates deserens:ad car
nalia verba conuertaris?Nonne hæc grauioribus querelis insonat auribus? Nonne hæc cha-
riora viscera:& cælestia vbera ostentat?Adde viri eius susceptionem carnis:ne carnalibus in
hęreres:& a verbo æterno vniuersa quę tibi mater īproperat ne his implicareris:assūptas ad-
de cōtumelias:flagella:mortē;mortē autē crucis.Talibus concepit te seminibus: taliq̧ in vi-
tam nouam connubio procreat;languescis & contabescis in veterem hominem?Ita ne matrē
terrenam non habebat imperator tuus?Quæ tamē cum ei nuntiaretur agenti cælestia/respō
dit:Quæ mihi mater;aut qui fratres?Et extendens manum in discipulos suos dixit:non per- Matth.12.
tinere ad cognationem suam nisi qui facerent voluntatem patris eius.In quo numero profe-
cto etiam ipsam sanctam Mariam benignus inclusit.Faciebat enim & illa voluntatem patris
eius.Ita optimus magister atq̧ diuinus: & maternum nomen qđ ei quasi priuatum propriū-
ꝗ nuntiauerant;quia terrenum erat:in comparatione cælestis propinquitatis abiecit: & ean-
dem cælestem propinquitatem in discipulis suis commemorans:quo sibi rursum cōsortio ge
neris cum cæteris sanctis virgo sancta cohæreret/ostendit.Et ne isto saluberrimo magisterio
quo contemni carnalem affectum in parentibus docuit:adminiculū error acciperet;quo ma-
trem habuisse a quibusdam negatur:alio loco discipulos monuit : ne se patrem in terris dice

habere:vt quõ illos manifestum est habuisse parres:sic se habuisse matrem manifestaret. Cu/ius tñ terrena cognatione cõtempta: cõtẽnendarũ taliũ necessitudinũ discipulis prȩberet exemplũ.Hȩc ergo interrũpunt vocib⁹ matris tuȩ:& inter hȩc locũ inuenit cõmemoratio prȩgnantis atq̃ lactantis:vt de Adã & Eua/alius Adã nascereris & nutrireris! Respice potius: A
respice Adã secundũ de cælo:& porta iã cælestis imaginẽ: sicut terreni portasti. Immo & hic habeant locũ materna ipsa beneficia:q̃ tibi ad eneruationẽ cordis enumerant. Habeãt prorsus locũ:noli esse ingratus:repende gratiã matri tuæ:repende spiritalia pro carnalib⁹:pro temporalibus sempiterna.Sed qui non vult sequi:nõ impediat.Qui non vult conuerti in melius:caueat ne in deterius peruertat & euertat.Quid interest vtrũ in vxore:an in matre: dũ tñ Eua in qualibet muliere caueatur! Nam ista vmbra pietatis de foliis illius arboris venit: quib⁹ se primũ parentes nostri/in ista damnabili nuditate texuerunt. Et quicquid in illis verbis atq̃ suggestione/quasi officiũ tibi charitatis obtendit:vt a germanissima atq̃ syncerissima euãgelii charitate te detorqueat:ad astutiã serpentis pertinet:& ad duplicitatẽ regis illius q̃ habet viginti milia:quã nos docemur decem miliũ/hoc est cordis/in qua deum quærim⁹/simplicitate superare.His potius intende charissime:& tolle crucem tuã & sequere dñm. Nam cum B
te præsens animaduerterem domesticis curis a diuino studio retardari:ferri te potius & duci a cruce tua:non eã te ferre ac ducere sentiebã.Crucẽ em̃ nostrã dñs quã portari a nobis iubet:vt eum expeditissimi sequamur:quid aliud q̃ mortalitatẽ carnis huius significat! Ipsa em̃ nos cruciat donec absorbeat mors in victoriã.Crux ergo hȩc ipsa crucifigenda est:& trãsfigẽda est clauis timoris dei:ne solutis & liberis mẽbris reluctantẽ portare non possis.Sequi enim dñm nisi eã portans:omnino non vales.Nã quomodo eum sequeris:si non es eius!Qui autem
Gal.5. Iesu Christi sunt(ait apostolus)carnem suam crucifixerunt cum passionib⁹ & desyderiis. Si quid sane pecuniȩ res tua familiaris habet : cuius te implicari negocio nec oportet nec decet reuera tribuendum est matri & domesticis tuis.Horũ quippe indigentia : si pauperib⁹ vt sis
1.Timoth.5 perfectus instituisti distribuere talia:tui primũ apud te locũ obtinere debẽt. Si quis enim suis & maxime domesticis(ait apostolus)non prouidet:fidem negauit:& est infideli deterior. Quibus ordinandis rebus:si vt collum exueris induendum sapientiæ vinculis:pfectus a nobis es:quid tibi nocẽt:aut quo pacto te peruellunt matris lachrymæ fluentes carnẽ: aut serui fuga:aut mors ancillæ:aut fratrũ morbosa valitudo!Si est in te charitas ordinata:sciẽs ppo-nere maiora minorib⁹:& misericordia moueri:vt pauperes euãgelizent:ne messis dñi copiosa operariorũ inopia in prædã volucrib⁹ iaceat:& paratũ habere cor ad sequẽdã dñi voluntatẽ : in eo q̃ vel flagellãdo vel parcẽdo agere statuerit cũ seruis suis:hȩc meditare:in his esto: vt profectus tuus manifestus sit in omnib⁹.Obsecro te vt caueas ne maiorẽ tristitiã des bonis fratribus torpore tuo:q̃ lætitiã alacritate iam dederas.Cõmendare te aũt literis quib⁹ voluisti: tã superfluũ putaui:q̃ si quisq̃ te mihi eodẽ modo cõmendare voluisset.

Beati Augustini ad Licentium:vt ad finem veræ sapientiæ consequendum: & vincula huius mundi tanq̃ perniciosa effugiendũ:operã det:persuadentis.

Epistola.XXXIX.

Ix reperi occasionem scribendi tibi.Quis credat! Sed mihi tamen Licentium necesse est credere.Nolo te causas rationesq̃ rimari : quæ etiam si reddi possent:fidei tamẽ qua mihi credis non eas debeo.Nam & literas tuas non per eos accepi:per quos possem scripta redhibere.Quæ autem petisti vt peterem:curaui per epistolã quantũ promendum videbat:sed quid effecerim tu videris.Q̃d si nondum effectũ est:vel cum sciero agã instantius:vel cum rursus ipse admonueris. Hactenus q̃ huius vitȩ vincula perstrepunt tecũ locutus sim:nũc paucis accipe pectoris mei ęstus de spe tua. Nõ trãsitoria quodã modo:via tibi pateat in deũ:mi Licẽti:etiã atq̃ etiã recusantẽ & formidantẽ cõpedes sapiẽtiæ:timeo te reb⁹mortalib⁹validissime & perniciosissime cõpediri.Nam sapientia quos primo alligauerit:& exercitatoriis quibusdã laborib⁹edomuerit:soluet postea: liberatisq̃ sese donat ad fruendũ.Et quos primo tẽporalibus nexib⁹erudiuerit:post æternis amplexibus alligabit.Quo vinculo nec iucundius nec solidius cogitari quicq̃ põt.Prima hæc aliquãtulũ dura esse cõfiteor.Illa vero vltima:nec dura dixerim:q̃a dulcissima sunt:nec mollia:quia firmissima. Quid igitur:nisi q̃d dici non potest:sed credi:tamen & sperari & amari potest! Vincula vero huius mundi:asperitatem habent:iucũditatẽ falsam:certum dolorem: incertã C

voluptatem:durum laborem:timidam quietem:rem plenā miseriæ:spem beatitudinis inanē His ne tu inseras & collum & manus & pedes:cum & honoribus huiuscemodi subiugari affectas:& facta tua non aliter fructuosa existimas:& ambis inhærere:quo non modo inuitatus sed nec compulsus quidem ire debuisti.Hic tu fortasse Terentiani serui mihi responsum dederis:O he:tu verba fundis:hic sapientiam.Cape igitur vt fundam potius q̄ effundam.Aut si ego canto tu autem ad aliam vocem saltas; nec sic quidem me pœnitet.Habet enim suam hilaritatem ipsa cantatio:etiam cum ad ea membra non mouet:cui plena charitatis modulatione cantatur.Verba quędam in ep̄lis tuis me mouerūt:sed de his tractare:cū factorū vitęq; totius tuæ cura excoquat:ineptum putaui. Terentius.

Licentii ad beatum Augustinum heroico carmine varium suum studium: Simul & beniuolentiam suam & gratificandi animū erga eundem profitentis & explanantis.

Epistola.XL.

D Arcanum Varronis iter scrutando profundi
Mēs hebet:aduersamq; fugit conterrita lucem.
Nec mirum:iacet om̄is enim mea cura legendi
Te non dante manū:& cōsurgere sola veretur.
Nam simul vt ꝑplexa viri compendia tanti
Voluere suasit amor:sacrosq; attingere sensus:
Quis numerū dedit ille tonis:mūdūq; tonāti
Differuit canere:& pariles agitare choreas:
Implicuit varia nostrum caligine pectus:
Induxitq; animo rerū violentia nubē.
Inde figurarū positas in puluere formas
Posco amens:aliasq; graues offendo tenebras.
Ad summā astrorū causas clarosq; meatus:
Obscuros quorū ille situs per nubila monstrat:
Sic iacui nutans:vt talē omnino ruinam:
Nec q nos prohibet latebras agnoscere cæli:
Nec persona daret punctorū fręta cauernis.
Protea nanq; ferunt veterū cōmenta pelasgum:
Qui dum sollicitis nō vult aperire futura:
Spumat ap:fluit vnda:fremit leo:sibilat anguis
Captū aliqn̄ tn̄ in munera parua volucrum.
At mihi qui nimiū curis grauioribus angor:
Dulcia quęq; aīæ:sed dulcia pabula quæro:
Varronis responsa latent:q; supplice cantu
Pręsidiū nymphā regēq; & flumina poscā.
Aut te voce vocē:clari quē rector olympi
Fontibus infantum pręfecit:& abdita iussit
Vbertate animi lōge ructare fluenta!
Ferto magister opem:ac tu ne desere vires
Inualidas:mecūq; sacras subuertere glebas
Incipe.tp̄s em̄(nisi me mortalia fallunt)
Labitur:in seniūq; trahit:tibi noster Apollo
Corda replet:patrēq; suū patrēq; deorum
Conciliat:legemq; bonā:pacēq; cruentam
Mōstrat:& abducto velamine singula pādit.
Viginti emensus nā longos forsitan orbes
Solis eras:cū te ratio pulcherrima mundi
Ditior imperiis:& nectare dulcior omni
Corripuit:statuitq; vagū:medioq; locauit:
Omnibꝰ vnde aciē posses intendere rebus.
O bone carpe iter annorū:sapientia quātum
Crescit amore sui:inueniēs noua culmia semp.
Perge viam qua te soboles præclara tonantis
Perducit:sternēs in planos ardua campos.
Et cū luciferos præcordia vesper in ortus
Distulerit:sanctūq; super benedixeris ignē:
Sis memor ip̄e mei.Bibulā qui ponitis aurē
Legibus inuictis:contundite pectora palmis:
Sternite membra solo:meritosq; ciete dolores:
Et ꝓhibete nefas deus imperat omnibꝰ vnum.
Admonet antistes:venturaq; fulmina terrēt.
E O mihi transactos renocet si pristina soles
Lætificis aurora totis:quos libera tecum
Ocia tentantes:& candida iura bonoꝝ
Duximꝰ Italiæ medio:mōtesq; ꝑ altos:
Non me dura gelu prohiberent frigora canoꝝ
Nec fera tēpestas zephyrū:fremitusq; borini:
Quin tua sollicito premerē vestigia passu.
Hoc opus vt iubeas:tm̄ cruor irriget artus.
Solstitio neuros:bruma sectabimur Istrum.
Ignotus Garamas soluet mihi vincula gerris:
Erapheosq; lacus fugiēs:hypanis vbi amarus
Callipidū scythicas resonet spumosꝰ ad vndas
Ibimus & Leucos:qua leucia solis in ortus
Tenditur:& vasti deserta cacumina Casi:
Quis epidamneos æquat sibi casia rupes.
Vnde quiescentē aurorā:currusq; solutos:
Sopitūq; diem media sub nocte viderem:
Te suadēte petā:nec em̄ labor aut metꝰ vllus
Terret:vbi insōtem precibꝰ deus audit apertis.
Et nunc romulidū sedes & inania tecti
Culmina:baccharasq; domꝰ: vanosq; tumultus
Desererē:& totus semel in tua corda venirē:
Ni mens cōiugio incūbens retineret euntē.
Crede meis/o docte/malis:veroq; dolori:
Q; sine te nullos ꝑmittunt carbasa portus.
F Erramusq; procul turbata per æquora vitę:
Præcipites densa veluti caligine nautæ:
Quos furor australis:stridēs & flatus ab euro
Perculit:& raptis priuauit turbo magistris:
Protinus abruptis miseri voluunt in vndis.

Non fortus aut prorę:nõ lintea deinde ꝓcellas
Ferre valẽt:rat ioq; iacet stupefacta regendi.
Sic me ventus agit:voluitq; cupidinis æstus
In mare letiferũ:nec terræ ꝓtinus absunt.
Sed mecũ reputans:tua cãdida verba magister
Hęc magis esse reor:tibi credere callida res est.
Decipit:atq; animis molit̃ retia nostris.
Præteritos(oblitus eñ pręsentia)præsto
Nunc tibi charanos:nos nunc de pectore lapsi.
Hei mihi quo ferar:vñ velim tibi pãdere mẽtẽ.
Añ sub ægęo optabunt pia recta palũbes:
Et versa halcyone componat in arbore nidos:
Esuriens vitulos alat ante leęna sequaces:
Atq; impasta diu teneros lupa nutriat agnos:
Mutantesq; suis diuisum partibus orbẽ:
Aut barcæus alet taurũ: aut hyrcania tauros.
Ante thyestæis iterũ male territa mensis:
Interrupta dies refugos vanescat in ortus.
Ante dabũt imbres nilũ:sup æthera dãmæ
Errabũt:mõtesq; canant:& flumina laudent:
Q; mihi post tergũ veniant tua dona magister.
Arcet amor:copláq; tenet cõmunis honesti.
Hic hic regnat amicitię decus hoste fugato.
Nã neq; ꝓpter opes vitreas:aurũq; rebelle:
Iungimus assensus animorũ:nã neq; vulgi
Nos fortuna ruens:q̃ separat ardua:iunxit.
Sed labor interiora legẽs:vulgata libellis:
Atq; animis inuenta tuis:& nobile dogma
Indictũ:cõtraq; bonos respõsa relatus.
Et mea calliope:q̃uis te cõminus altum
Horreat:& vultus abscõdat:inutile tractans:
Hoc tamẽ hoc animi vinclũ:nexusq; fideles:
Non q̃ montosis firmatas rupibus alpes:
Fregit:& italicas pressit cum mœnib⁹ vrbes:
Rumperet:aut nostro terreret robore quicq̃.
Ite procul latices tumidis anfractibus oxi.
Aut ab aremphæis rhipheos aut oppida caspi:
Cimmeriasq; domos seiungere flumine largo:
Męotidũq; plagæ:põtus quas obruit Helles:
Europæ atq; Asiæ lõge discrimina tendant.
Nõne boũ per vtrũq; latus armẽta fatigans
Finibus abscidit lateri dodona Molossos:
Cognatosq; arabas!nec pacis fœdus amicum
Sidonios inter mansit regnũq; Pelopum:
Sacrilegosq; phryges:q̃uis pro tpe cunctis
Hospitio cõmune fuit!quid deniq; fratrũ
Discidiũ:pugnasq; canã!quid honesta parẽtum
Verbera!quid matrũ furias: natosq; superbos!
Est etiã superũ cõcors discordia rerũ.
Totq; fluunt ritus:quot dat sententia leges.
Nec tenet vn⁹ amor.nõ si mihi murmura cẽtũ
Det boreas:totidẽq; aĩas:centũq; per ora
Lingua rigens adamãte fremat:mẽorare valebo
Quę sociata prius veterũ natura locorũ
Distulit:& tereti limauit gloria mundo.
Sed nos præterea qui ab vna exurgimus vrbe:
Q; domus vna tulit: ꝙ sanguine tãgimur vno
Sæclorũ:Christiana fides cõnexuit:& ꝙ
Nos iter immẽsum disterminat: & plaga ponti
Interfusa coercet:amor cõtemnit vtrũq;.
Gaudia qui spernẽs oculorũ:semp amico
Absenti fruitur:qm̃ de corde profundo
Pendet:& internæ rimat̃ pabula fibræ.
Interea venient quæcũq; futura bonorũ
Scripta salutiferi sermonis:& illa priorũ
Aequiparanda fauis:reputãs q̃ pectore in altos
Conceptũ in lucẽ vomuisti nectareũ mel.
Præsentem ipa mihi te reddent:si mihi morem
Gesseris:& libros quibus in re lenta recumbit
Musica tradideris:nam ferueo totus in illos.
Annue sic nobis:verũ ratione patescat.
Sic plus eridano fluat:& contagia mundi
Ne quicq̃ volitent nostri circũ arua coloni.

Beati Augustini ad Licentium:ipsum eo ꝙ ad diuinam legem & vitę honestatem nõ tã ordinatus q̃ ad carminũ cõpositionẽ accedat increpantis:Et ad dimittendũ vana huius sęculi:& dandũ se totũ deo exorantis. Epistola.XLI.

SI versus tuus momentis inordinatis peruersus esset:si suis legibus non staret:si mensuris imparibus aures auditoris offenderet:puderet te certe: nec differres nec desisteres donec ordinares:corrigeres:statueres:ęquares versum tuum:discendo & agendo artem metricam acerrimo studio:& labore quolibet.Qđ:cum inordinatus ipse puerteris cum legibus dei tui:ipẽ non stas:neq; in agenda vita honestis tuorum votis:& huic ipsi eruditioni tuæ cõcinis:abiiciendum post tergum putas & negligendũ:quasi præ sono linguæ tuæ sis tibi & voce vilior: & incompositis moribus ꝙ offendis aures dei leuius sit:q̃ si incompositis syllabis tuis grammatica succenseret auctoritas.Scribis:O mihi transactos reuocet si pristina soles Lætificis aurora rotis:quos libera tecum Ocia tentãtes:& cãdida iura bonorũ Duximus Italiæ medio:montesq; ꝑ altos. Non me dura gelu prohiberent frigora cano. Nec fera tẽpestas Zephyri fremitusq; borini:Quin tua sollicito premerẽ vestigia passu. Hoc opus vt iubeas tantũ.Me miserum:si ego non iubeo:si non cogo atq; impero:si nõ rogo ac sup G

plico.Sed si aures tuę aduersus meas voces clausę sunt:ori tuo pateāt:pateāt carmini tuo: exaudi teipm̄ durissime:imanissime:surdissime:quo nihil linguā aureā & cor ferreū: quibꝰ ego nō carminibꝰ sed lamētationibꝰ sufficiā plāgere carmina tua.In quibꝰ video:quā aiam:qđ in-
H geniū nō mihi liceat apprehēdere:& immolare deo nro.Expectas vt ego iubeā:sis bonꝰ:sis q̄etus:sis beatꝰ:q̄si quiddā mihi dierū gratius illucescat:q̄ vt ingenio tuo fruar in dn̄o:aut vere tu nescias q te esuriā & sitiā:aut nō hoc ip̄o id carmine fatearis.Reuoca aim quo ista scripsisti nūc mihi dic:Hoc opus vt iubeas tm̄:Ecce iussum meū:da mihi te:si hoc opus est tm̄:da dn̄o meo te:q oīm nrm dn̄s est:q tibi illud donauit īgeniū.Nā ego qđ sum:nisi seruus tuus p ip̄m: & cōseruus sub ip̄o.An ip̄e nō iubet:audi euāgeliū:Stabat inqt Iesus & clamabat : Venite ad Matth.xi.
me omnes q laboratis & onerati estis:& ego vos reficiā.Tollite iugū meū sup vos: & discite a me quia mitis sum & humilis corde:& inuenietis requiē animabus vestris.Iugū eīn meū leue est:& sarcina mea leuis est.Si hęc nō audiunt:aut vsq ad aures audiunt:expectas ne Licenti: vt Augustinus iubeat cōseruo suo:& nō plāgat potius frustra iubere dn̄m suū:immo non iubere:sed inuitare & rogare quodāmodo:vt q laborant reficiant ab eo!Sed videlicet fortissimo & præsidenti collo:iugū mundi iugo Christi est iucundius:q si laborare nos cogeret : vide qs cogeret:q̄ mercede cogeret . Vade in campaniā: disce Paulinū egregiū & sanctū dei seruū: q̄ grandē fastū sęculi huius:tanto generosiore:quāto humiliore ceruice incūctanter excusserit: vt eā subderet Christi iugo:sicut subdidit:& nūc illo moderatore itineris sui quietꝰ & modestus exultat.Vade disce:quibꝰ opibꝰ ingenii sacrificia laudis ei offerat:refundēs illi quicquid boni accepit ex illo:ne amittat oīa:si nō in eo reponat a quo hæc sunt.Quid æstuas!qđ fluctuas!qđ imaginationibus mortiferarū voluptatū aurē accōmodas: & auertis a nobis! Mentiuntur:moriunt:in mortē trahunt.Mentiunt Licenti:sic nobis(sicut optas)Verū ratione patescat:Sic plus Eridano fluat.Nō dicit verū nisi veritas:qa Christus est veritas.Veniamꝰ ad eū ne laboremꝰ.Vt ip̄e nos reficiat:tollamꝰ iugum eius super nos & discamꝰ ab eo: qm̄ mitis ē & humilis corde:& inueniemus requiē aīabus nostris.Iugū eīn eius leue est:& sarcina eiꝰ leuis ē Ornari abs te diabolus quęrit.Si calicē aureū inuenisses in terra:donares illū ecclesiæ dei.Accepisti a deo ingeniū spiritaliter aureū:& ministras inde libidinibus:& in illo Sathanę ppinas te ip̄m.Noli obsecro sic:aliqn̄ sentias:q̄ misero & miserādo pectore hæc scripserim:& miserearis iam mei:si tibi viluisti.

Sācti Augustini ad fratres Maudarēses:ip̄os eo q idololatræ essent & tn̄ Christi nomē scriptis suis insererēt:cū quadā charitatis ostēsione increpātis: Ac illis oīa Christianę fidei sacramēta in sacris libris p̄uisa:prædicta & scripta fuisse demōstrātis:Simul & ad viam salutis: & vnius dei & hominis Iesu Christi fidē exhortantis. Epistola.XLIII.

I DOminis prędicabilibꝰ & dilectissimis fratribꝰ Maudarensibꝰ:quorū p fratrē Florētiū ep̄lam accepi:Augustinꝰ.Si forte illi qui inter vos catholici christiani sunt talia mihi scripta miserunt:hoc tm̄ miror: q non suo potius q̄ ordinis noīe.Si aūt reuera oēs:aut p̄pe oēs ordinis viri ad me dignati estis literas dare:miror q patri:& in dn̄o salutē scripsistis:quorū mihi superstitiosus cultus idolorum:contra quę idola facilius tēpla vestra q̄ corda clauduntur:vel potius q̄ idola nō magis in tēplis q̄ in vestris cordibus includunt: cum magno est dolore notissimus:nisi forte iā de salute ip̄a:q̄ in dn̄o est:p quā me salutare voluistis:tandem prudenti consyderatione cogitetis.Nā si non ita est:quęso vos:quid læsi:quid offendi beniuolentiā vestrā:vt me titulo ep̄læ vestræ irridendū potius q̄ honorādū esse putaretis:dn̄i prædicabiles & dilectissimi fratres!Qꝫ eīn scripsistis:Patri Augustino in dn̄o æternam salutem:cum legerem tanta spe subito erectus sum:vt crederem vos ad ip̄m dominum: & ad ip̄am æternam salutem aut iam esse conuersos:aut per nostrū ministeriū desyderare cōuerti.Sed vbi legi cætera:refriguit animus meus.Quæsiui tamē ab ep̄læ perlatore : vtrū iam vel essetis christiani vel esse cuperetis.Cuius responsione posteaq̄ cōperi:nequaq̄ vos esse mutatos:grauius dolui:q Christi nomen:cui iam totum orbem subiectum esse conspicitis : non solum a vobis repellendum:sed etiam in nobis irridendum esse credidistis.Nō enim potui cogitare alterum dn̄m:secundum quem posset ep̄s pater a vobis vocari:pręter dn̄m Christum. Et si esset hinc aliqua de interpretatione vestræ sententiæ dubitatio: subscriptione ep̄læ tolleretur:vbi aperte posuistis:Optamus te dn̄e in deo & Christo eius:p multos annos semp in clero tuo gaudere.Quibꝰ omnibꝰ plectis atq discussis:quid mihi aliud occurrere potuit:aut cui

libet homini poteſt: niſi aut veridico aut fallaci ſcribentiũ aío hęc eſſe cõſcripta. Sed ſi veridi
co aío iſta cõſcribitis: quis vobis ad hãc veritatẽ intercluſit viã? Quis aſpera dumeta ſubſtra-
uit? Quis rupiũ prupta inimicus oppoſuit? Poſtremo quis baſilicę ianuã ingredi cupiẽtibus
clauſit: vt in eodẽ dño per quẽ nos ſalutatis: eandẽ ſalutẽ nobiſcũ habere nolitis? Si aũt fallaci K
ter atq; irridẽter hęc ſcribitis: ita ne tandẽ mihi negotia vſa curãda imponitis: vt nomẽ ei⁹ p
quẽ aliqd poſſũ: audeatis nõ veneratiõe debita attollere: ſed inſultatiõe adulatoria vẽtilare?
Sciatis me chariſſimi cũ ineffabili pro vobis tremore cordis hoc dicere. Noui enĩ quanto gra
uiorẽ & pernicioſiorẽ cãm ſitis habituri apd deũ: ſi fruſtra vobis hoc dixero. Oĩa q̃ pteritis tẽ
poribus erga humanũ gen⁹ maiores nři geſta eſſe meminerũt: nobiſq; tradiderũt: oĩa etiam q̃
nos videm⁹: & poſteris tradim⁹: q̃ tamẽ pertinẽt ad verã religionẽ quęrẽdã & tenendã: diuĩa
ſcriptura nõ tacuit: ſed ita omnino cũcta trãſeũt: vt trãſitura eſſe prędicta ſunt. Videtis cer-
te populũ iudęorũ auulſum a ſedib⁹ ſuis: p oẽs fere terras diſſeminatũ atq; diffuſum: & origo
eiuſdẽ populi & incrementa & regni amiſſio & per cuncta diſperſio. Videtis certe ex ipſo po-
pulo verbũ dei legemq; prodientẽ per Chriſtũ: q ex illis mirabiliter natus eſt: omniũ gẽtium
fidem occupaſſe atq; tenuiſſe. Ita hęc oĩa pręnunciata legimus vt videm⁹. Videtis certe mul
tos præciſos a radice Chriſtianæ ſocietatis: q̃ per ſedes aplorũ: & ſucceſſiones epiſcoporũ: cer-
ta per orbẽ ppagatione diffundit: de ſola figura Origenis ſub chriſtiano noĩe quaſi areſcẽtia
ſacramẽta gloriari: quas hæreſes & ſchiſmata nominam⁹: præuiſa: prædicta: ſcripta ſunt oĩa.
Videtis certe ſimulacrorũ templa: partim ſine reparatiõe collapſa: partim dir uta: partĩ clau-
ſa: partim in vſus alios cõmutata: ipſaq; ſimulacra vel cõfringi: vel incẽdi: vel includi: vel de-
ſtrui: atq; ipſas huius ſæculi poteſtates: q̃ aliquãdo pro ſimulacris populũ chriſtianũ perſeque
bãtur: victas & domitas: non a repugnantib⁹ ſed a morientibus chriſtianis: & cõtra eadem ſi-
mulacra pro quib⁹ chriſtianos occidebant: impetus ſuos legeſq; vertiſſe: & imperii nobiliſſi-
mi eminentiſſimũ culmẽ ad ſepulchrũ piſcatoris Petri (ſubmiſſo diademate) ſupplicare. Hęc
oĩa ſcripturæ diuinę: q̃ in manus omniũ iã venerũt: ante lõgiſſima tpa futura eſſe teſtatę ſunt
Hęc oĩa tanto robuſtiore fide lætamur fieri: quãto maiore auctoritate prędicata eſſe ĩ ſanctis
literis inuenimus. Nunquidnã obſecro vos: nunquidnã ſolũ iudiciũ dei qđ inter fideles atq;
infideles futurũ eſſe in eiſdẽ literis legimus: cũ illa oĩa ſicut prædicta ſunt venerint: nuquid
nã ſolũ iudiciũ dei venturũ nõ eſſe putabimus? Immo vere veniet: ſicut illa oĩa venerũt. Nec L
quiſq̃ erit homo noſtrorũ temporũ: qui ſe in illo iudicio de ſua poſſit infidelitate defẽdere: cũ
Chriſtũ cantet: & iuſtus ad æquitatẽ: & periurus ad fraudẽ: & rex ad imperiũ: & miles ad pu
gnã: & maritus ppter regimẽ: & vxor ppter obſequiũ: & pater propter præceptum: & filius
propter obedientiam: & dominus per dominationem: & ſeruus per famulatum: & humilis ad
pietatem: & ſuperbus ad æmulationem: & diues vt porrigat: & pauper vt ſumat: & ebrioſus
ad phialam: & mendicus ad ianuam: & bonus vt præſtet: & malus vt fallat: & chriſtianus ve
nerator: & paganus adulator: omnes Chriſtum cantant: & qua voluntate atq; ore cantent: ei
dem ipſi quem cantant rationem ſine dubio reddituri ſunt. Eſt quiddã inuiſibile: ex quo crea
tore principio ſunt omnia quæ videmus: ſummum: æternũ: incommutabile & nulli effabile
niſi tantum ſibi. Eſt quiddam quo ſe ipſa ſummitas maieſtatis narrat & prædicat: non impar
gignenti atq; narranti verbum: quod illi qui verbum gignit oſtenditur. Eſt quædam ſancti-
tas omnium quæ ſancte fiunt ſanctificatrix ipſius incommutabilis verbi; per quod narra-
tur illud principium: & ipſius principii quod par ſe verbo narrat inſeparabilis & indiui-
ſa communio. Quis autem hoc totum quod non dicendo dicere conatus ſum: & dicen-
do non dicere? Quis hoc poſſit ſereniſſima & ſyncæriſſima mente contueri: eoq; contuitu
beatitudinem ducere: atq; in id quod intuetur deficiens quodammodo ſe obliuiſci: & perge-
re in illud cuius viſione inuiſibilis eſt: qđ immortalitate eſt indui: obtinere æternã ſalutem: p
quã me ſalutare dignamini? Quis hoc poſſit niſi qui omnes ſuperbiæ ſuæ thoros inanes: pec-
cata ſua confitens complanauerit: ſicq; ſubſtrauerit mitem atq; humilem ad excipiẽdum de-
um doctorem? Quoniam ergo a vanitate ſuperbiæ: prius ad humilitatem deponendi ſumus:
vt inde ſurgentes ſolidã celſitudinem teneamus: non potuit hoc nobis tanto magnificẽtius:
quanto blandius inſpirari: vt noſtra feracitas non vi ſed perſuaſione ſedaretur: niſi verbum il
lud per quod ſe angelis indicat deus pater: qđ virtus & ſapientia eius eſt: quod corde huma-
no viſibilium rerum cupiditate cęcato videri nõ poterat: perſonam ſuã in homine agere atq;
oſtẽdere dignaretur: vt magis homo timeret extolli faſtu hominis: q̃ humiliari exemplo dei.

Itaq; non Christus regno terreno decoratus:nec Christus terrenis opibus diues: nec Christ⁹
vlla terrena felicitate præfulgens : sed Christus crucifixus:per totum terrarum orbem præ-
dicatur. Quod riserunt prius populi superborum:& adhuc rident reliquię. Crediderunt au
tem prius pauci tunc populi:quia tunc ad fidem paucorum & contra irrisionem populorum
cum Christus crucifixus prædicaretur:claudi ambulabant:muti loquebantur: surdi audie-
bant:cæci videbant:mortui resurgebant. Sic tandem cum aduertit terrena superbia: nihil in
ipsis terrenis esse potentius humilitate diuina:vt etiam saluberrima humilitas humana:con
tra insultantem sibi superbiam diuinæ imitationis patrocinio tueretur . Expergiscimini ali-
quando fratres mei & parentes mei Maudarenses:hanc occasionem scribendi vobis deus mihi
obtulit:Quantum potui quidem in negocio fratris Florentini:per quem literas misisti(sicut
deus voluit) affui & audiui . Sed tale negotium erat quod etiam sine opera mea facile pera-
gi posset. Prope omnes eñ domus ipsius homines q apd̃ Hipponẽ sunt: nouerũt Florẽtinum
& multum eius orbitatẽ dolẽt. Sed epistola mihi a vobis missa est:vt non impudens esset epi-
stola mea:cum occasione a vobis accepta:idolorum cultoribus de Christo aliquid loqueretur
Sed obsecro vos:si eum non inaniter in mea epistola nominastis:timere illũ quẽ prius iudica-
tum irrisit superbus orbis terrarũ:& nunc iudicẽ subiectus expectat. Erit enim testis affectus
in vos cordis mei:per hanc(quantum potui)paginam expressus . Erit testis vobis in iudicio
eius:qui credentes sibi confirmaturus est:& incredulos confusurus. Deus viu⁹ & verus/vos
ab omni huius sæculi vanitate liberatos conuertat ad se/domini prædicabiles & dilectissimi
fratres.

Maximi grãmatici Maudarensis:ad beatum Augustinum:religionem christianã ꝓpha
nantis:vnũq; deũ per vniuersum orbẽ:licet variis & diuersis vocabulis:a gentib⁹ venerari cõ
tendentis.

Epistola.XLIIII.

M HAbens crebro tuis affatib⁹ lætificari:& instinctu tui sermonis:quo me pau
lo ante iucundissime saluĩa charitate pulsasti: paria redhibere nõ destiti: ne
silentiũ meũ pœnitudinẽ appellares. Sed quæso vt si hęc quasi senilesartus
esse duxeris:benignarũ auriũ indulgentia ꝓsequaris. Olympum mõtẽ deo
rum esse habitaculũ:sub incerta fide græcia fabulatᷓ. At vero nostræ vrbis
forũ salutariũ numinũ freq̃ntia possessum:nos cernimus & probam⁹. Eqdẽ
vnũ esse deũ summũ sine initio:sine ꝓle naturæ:seu patrẽ magnũ atq; ma-
gnificum : quis tã demẽs:tã mẽte captus neget esse certissimũ? Huius nos virtutes per mun-
danũ opus diffusas:multis vocabulis inuocamus:q̃m nomẽ eius cũcti ꝓpriũ videlicet ignora
mus. Nã deus omnib⁹ religionib⁹ cõe nomẽ est. Ita fit:vt dũ eius quasi quędã mẽbra carptim
variis supplicationibus ꝓsequimur:totũ colere ꝑfecto videamur. Sed impatiẽtem me esse tã
ti erroris dissimulare nõ possum. Quis eñ ferat Ioui fulmina vibranti ꝑferre mygdonẽ:Iuno
ni/Mineruę/Veneri Vestęq; Sananẽ:& cũctis(proh nefas)diis immortalib⁹ archimartyrem
Nã Phanionẽ: inter quos Lucitas etiã haud minore cultu suscipitᷓ:atq; alii interminato nume
ro:diis hominibusq; odiosa numina:q cõscia nefandorũ facinorũ: specie gloriosæ mortis:sce-
lera sua sceleribus cumulantes:dignũ moribus factisq; suis exitum maculari repererunt. Ho
rum busta si memoratu dignũ est: relictis templis:neglectis maiorum suorum manibus:stul-
ti frequẽtant : ita vt præsagium vatis illius indigne ferentis emineat. Inq; deum templis iu- Lucanus.
N rauit Roma per vmbras. Sed mihi hac tempestate propemodum videtur bellum actiaticum
rursus exortum:quo Aegyptia monstra in Romanorũ deos audeant tela vibrare:minime du
ratura. Sed illud quęso vir sapientissime:vti remoto facundiæ robore:atq; exploso qua cũctis
clarus es:omissis etiam quibus pugnare solebas Chrysippeis argumentis:postposita paululũ
dialectica: quę neruorum suorũ luctamie nihil certi cuiq̃ relinquere nititur:ipsa re approbes
quis sit iste deus:quẽ vobis christiani quasi proprium vendicatis:& in locis abditis præsentẽ
vos videre componitis. Nos etenim deos nostros luce palam ante oculos omnium:atq; aures
omnium mortalium piis precibus adoramus:& per suaues hostias propitios nobis efficimus
& a cunctis hæc cerni & probari contendimus. Sed vlteri⁹ huic certamini me senex inualidus
subtraho:& in sententiam Mantuani rhetoris libenter pergo : Trahit sua quenq; voluptas. Vir. I buco.
Post hæc non dubito vir eximie:quia mea secta deuiasti:hanc epistolã aliquorum furto detra
ctam:flammis vel quolibet pacto perituram. Quod si acciderit:erit damnum chartulę : non
nostri sermonis:cuius exemplar penes omnes religiosos perpetuo retinebo. Dii te seruent:

per quos & eorũ atq cunctorũ mortaliũ cõmunem patrẽ:vniuersi mortales quos terra susti- net:mille modis cõcordi discordia veneramur & colimus.

Beati Augustini ad Maximũ grammaticũ:Errorẽ pręcedentis eplæ refellẽtis:Et ad gra uiora fidei studia illum cõmonentis. Epistola.XLIIII.

SErium ne aliquid inter nos agimus: an iocari libet? Nam sicut tua episto- O
la loquitur:vtrũ causæ ipsius infirmitate:an morũ tuorum comitate sit fa-
ctum:vt malles esse facetior:q̃ paratior:incertum habeo.Primo eñ olympi
mõtis & fori vestri comparatio facta est:quæ nescio quo pertinuerit:nisi vt
me commonefaceret:& in illo monte Iouẽ castra posuisse: cum aduersus pa
trem bella gereret:vt ea docet historia:quã vestri etiã sacrã vocãt:& in isto
foro recordarer esse:in duobus simulacris:vnũ Martẽ nudũ:alterũ armatũ:
quorũ dæmoniũ infestissimũ ciuibus:porrectis tribus digitis contra collocata statuta huma-
na cõprimeret.Ergo ne vnq̃ ego crediderim:mẽtione illius fori facta:numinũ taliũ memoriã
mihi te renouare voluisse:nisi iocari poti⁹ q̃ serio agere maluisses?Sed illud plane q tales de-
os quędã dei vnius magni mẽbra esse dixisti:admoneo(quia dignaris)vt ab huiusmodi sacri
legis facetiis te magnopere abstineas.Si quidẽ illũ deũ dicis vnũ:de quo(vt dictũ est a veteri-
bus)docti indoctiq cõsentiunt: huius ne tu mẽbra dicis esse:quorũ immanitatẽ : vel(si hoc
mauis)potentiã:mortui hois imago compescit?Plura hinc possem dicere: Vides eñ pro tua
prudentia:q̃ locus iste late pateat reprehensioni. Sed me ipe cohibeo:ne a te rhetorice potius
q̃ veridice agere existimer.Nam q numina quędã Punica mortuoꝝ collegisti:quib⁹in nostrã P
religionem festiuas(vt tibi visum est)cõtumelias iaciendas putares:nescio vtrũ refellere de-
beã:an silentio pręterire.Si eñ res istæ vident tam leues tuæ grauitati q̃ sunt: iocari mihi nõ
multũ vacat.Si aũt graues tibi vident:miror q nominũ absurditate cõmoto:in mentẽ nõ ve
nerit habere tuos:& in sacerdotib⁹ eucaddares:& in numinib⁹abaddires.Nam puto ego ista
tibi cum scriberes in aĩo non fuisse:sed more humanitatis & leporis tui: commonefacere nos
voluisti ad relaxandũ animũ:quanta in vestra superstitione ridẽda sint.Neq eñ vsqadeo te
ipsum obliuisci potuisses:vt homo Afer scribens Afris:cũ simus vtriq in Africa cõstituti:pu
nica nomina exagitanda existimares.Nam si ea vocabula interpretemur : Nam Phanio quid
aliud significat q̃ boni pedis hominẽ:id est cuius aduentus afferat aliquid felicitatis:sicut so-
lemus dicere:secundo pede introisse:cuius introitũ prosperitas aliqua consecuta sit?Quæ lin
gua si improbatur abs te:nega punicis libris:vt a viris doctissimis prodit:multa sapiẽter esse
mandata memoriæ.Poeniteat te certe ibi natũ:vbi huiusmodi linguæ cunabula recalẽt.Si ve
ro & sonus nobis non rationabiliter displicet:& me bene interpretatũ illud vocabulum reco-
gnoscis:habes quod succẽseas Virgilio tuo:qui Herculẽ vestrũ ad sacra quæ illi ab Euandro
Vir.8.æne. celebrant inuitat hoc modo:Et nos & tua dexter adi pede sacra secũdo. Secundo pede optat
vt veniat.Ergo venire Herculẽ optat:nõ Phanionẽ:de quo tu multum nobis insultare digna
ris. Verũtamen si ridere delectat:habes apud nos magnã materiam facetiarũ: Deum stercuti
um:deã cloacinã:venerem caluam:deum timorem:deũ pallorem:deam febrem:& cætera in-
numerabilia huiuscemodi:quibus Romani antiqui simulacrorum cultores templa fecerunt
& colenda censerũt.Quæ si negligis:Romanos deos negligis:ex quo intelligeris nõ Romanis
initiatus sacris:& tamen punica numina tanq̃ numinum Romanorum altaribus dedita con
temnis ac despicis.Sed mihi videris omnino plusq̃ nos fortasse illa sacra nihilipendere: sed ex
eis nescio quã captare ad huius vitæ transitum voluptatem:quippe qui etiam non dubitaue Q
Vir.ĩ buco. ris ad Maronem confugere:vt scribis: & eius versu te tueri:quo ait: Trahit sua quenq volu-
Vir.8.æne. ptas.Nã si tibi auctoritas Maronis placet:sicut placere significas:profecto etiam illud placet
Primus ab æthereo venit Saturnus olympo:Arma Iouis fugiens:& regnis exul ademptis.Et
cætera.quibus eũ atq huiuscemodi deos vros vult intelligi hoĩes fuisse.Legerat eñ ille mul-
tã historiã vetusta auctoritate roboratã:quã etiã Tullius legerat:qui hoc idẽ in dialogis plus
q̃ postulare auderemus commemorat:& perducere in hominũ notitiã: quãtum illa tempora
patiebantur:molitur.Q autẽ dicis:eo nostris vestra sacra præponi:q vos publice colitis de-
os:nos autem secretioribus conuenticulis vtimur:Primo illud abs te quæro:quomodo obli-
tus sis Liberum illum quem paucorum sacratorum oculis committẽdum putatis:deinde tu
ipse indicas nihil aliud te agere voluisse:cum publicam sacrorũ vestrorũ celebrationem com

memorares:nisi vt vobis decuriones & primates ciuitatis per plateas vestræ vrbis bacchan-
tes ac furentes ante oculos quasi spectacula poneremus. In qua celebritate si verum arbi-
tramini:certe videtis quale illud sit quod adimit mentem. Si autē fingitis:quæ sunt ista etiā
in publico vestra secreta:vel quo pertinet tam turpe mendaciū?deinde cur nulla futura cani
tis si vates estis:aut cur spoliatis circūstātes si sani estis?Cū igit̄ hęc nos & alia q̄ nūc p̄termit-
tenda existimo:per epistolā tuā feceris recordari:quid nos nō derideamus deos vestros:quos
abs te ipso subtiliter derideri nemo non intelligit:q & ingeniū tuū nouit:& legit literas tuas?
Itaq; si aliqd inter nos de his rebus vis agamus qd ætati tuæ prudentiæq; congruit:qd deni
q; de nostro proposito iure a charissimis nostris flagitari potest:quęre aliquid nr̄a discussione
dignum:& ea pro vestris numinibus cura dicere:in quibus non te causæ pręuaricatorē putem?
quo nos magis cōmoneas q̄ contra illos dici possunt q̄ pro eis aliqd dicas. Ad summā tn̄ ne te
hoc lateat:& in sacrilega cōuicia imprudentē trahat:scias a christianis catholicis:quorum in
vestro oppido etiā ecclesia cōstituta est:nullū coli mortuorum:nihil deniq; vt numē adorare
qd sit factū & conditū a deo:sed vnū ipm deūq fecit & condidit oia. Differentur ista latius: ipso
vero & vno deo adiuuāte:cū te grauiter agere velle cognouero.

Sancti Augustini ad Armentariū riparium:& Paulinā eius vxorē:ad celerē salutis portū propter incertum finem applicandum fore exhortantis;Et quales æternæ vitæ dilectores esse debeamus:ac vota sint reddenda: edocentis.

Epistola.XLV.

R Dominis eximiis meritoq; honorabilibus ac desyderabilibus filiis: Armen-
tario & Paulinæ:Augustinus in dn̄o salutem. Vir egregius fili⁹ meus Ru
ferius affinis vester retulit mihi quid domino voueritis: Quia eius narra-
tione hilaratus:& ibidem metuens:ne aliud suadeat ille tentator: qui bo-
nis talibus antiquitus inuidet:exhortandā paucis credidi charitatem tuā
domine eximie meritoq; honorabilis & desyderabilis fili: vt cogites quod
in diuinis eloquiis legitur:Ne tardes conuerti ad dominum: neq; differas Ecclesia.5.
de die in diē:atq; arripias curesq; reddendū:qd ei te vouisse nosti:qui & debita exigit: & pro-
missa persoluit. Nam & hoc scriptum est: Vouete & reddite dn̄o deo vestro:q̄q̄ etsi nō vouis Psal.75.
ses: quid aliud tibi suadendum fuit:aut quid melius ab homine fieri potest:q̄ vt ei se restitu-
at:a quo institutus est: præsertim quia charitatis erga nos dei tantū apparuit atq; eluxit in-
dicium:vt filium suum vnigenitū mitteret:qui pro nobis moreretur? Restat ergo vt fiat qd
apostolus ait:propterea mortuum esse Christum:vt qui viuūt/ nō sibi iam viuant: sed ei qui 2.Corl.5.
pro ipsis mortuus est & resurrexit,nisi forte adhuc mūdus amandus est:tanta rerū labe cōtri-
S tus:vt etiam speciē seductionis amiserit. Nā quantū illi laudandi atq; prædicandi:qui digna
ti non sunt etiam cum mundo florente florere:tantū increpandi & accusandi sunt:quos peri-
re cum pereūte delectat. Labores & pericula & exitia huius trāsitoriæ vitæ:si pro eadem vita
quādoq; finienda subeunt:vt mors eius nō omnino auferat:sed paululū differat: quanto ma-
gis pro æterna subeunda sunt:vbi mortem nec natura sollicite cauet:nec ignauia turpiter ti-
met:nec sapientia fortiter sustinet? Nulli quippe erit quæ nō erit. Habeat igitur te vita æter
na in dilectoribus suis. Nonne cernis hæc vita miserabilis & egena:q̄ vehemētes habeat: quā
tumq; sibi obliget amatores suos? Qui tamen periculo eius sępe turbati:citius eam finiūt eo
ipso quo finire formidant: & mortem dum declinant:accelerant:veluti si quisq̄ fluuio rapien-
dus irruat:latronem bestiam ve fugiendo. Iactant in mare tempestate sęuiēte aliquādo & ali-
menta:& vt viuant proiiciunt vnde viuant:ne cito finiatur:quod vel in labore viuit. Quan-
tis laboribus agitur:vt longiore tempore laboretur:& mors cum impēdere cœperit:ideo ca-
uetur:vt diutius timeatur? Nam inter tot casus fragilitatis humanæ:q̄ multæ mortes timē-
tur:quarum certe vna cum venerit:restat cæteras non timeri:& tamen fugitur vna cum om
nes timeantur. Quibus excruciantur doloribus:qui curantur a medicis & secantur? Nun-
quid vt non moriantur:sed vt aliquanto serius moriantur? Multi cruciatus suscipiuntur cer-
ti: vt pauci dies adiciantur incerti: Et nonnunq̄ ipsis doloribus victi continuo moriun-
tur:quos mortis timore suscipiunt. Et cum omnino non eligant vitam finire ne doleant: sed
T dolere ne finiant:accidit eis vt doleant & finiant:non solum quia & sanati vtiq; vitam finiunt
post dolores:quæ tantis pœnis cōparata nec sempiterna esse potest quia mortalis est:nec diu-
turna qa tota breuis est:nec de ipso breui spatio sui secura qa semper incerta est: verūetiam q;

aliquādo eā dolore finierūt:quā ne finirent dolere voluerunt. Habet etiā hoc magnū malum
ac vehemēter execrandū & horrendū nimius amor vitæ istius:q multi dum volūt paulo diu
Psal.35. tius viuere:grauiter offendunt deum:apud quem est fons vitæ. Atq ita dum ab eis frustra
qui necessario futurus est vitę finis metuit: illinc phibent vbi sine fine viuitur. Huc accedit
quia vita misera etiā si posset esse perpetua:nullo modo beatę vitæ etiā breuissimæ comparan
da est:& tamen isti amando miserrimam atq breuissimam/perdunt beatissimam ac sempiter
nam:cum in hac ipsa quā male diligunt hoc velint qđ in altera perdunt:quia vtrq in ista nec
miseriam diligunt:nam beati esse volunt:nec breuitatem: nā eā finiri nolūt:sed tantū quia vi
ta est sic amatur vt sæpe propter eā (licet miserā & breuem) beata & sempiterna amittat. His V
consyderatis:quid magnum vita æterna iubeat amatoribus suis:cum se iubet sic amari:quē
admodū hęc amatur a suis! An vero dignum est:vel ferendū:cum contemnunt omnia q amā
tur in mundo:vt vita post paululum finienda:saltem ipsum paululum teneatur in mūdo: &
non contemnitur mundus:vt obtineatur vita:quæ sine fine apud illum est:per quem factus ē
2.Retra.43 mundus! Modo cum ipsa Roma domicilium clarissimi imperii barbarico vastetur incursu:
q multi huius vitæ temporalis amatores: vt eam vel infeliciter producendam nudamq re
dimerent:dederunt omnia quæ illi non solum oblectandæ & obtinendæ:verumetiam susten
tandæ tuendæq seruabant! Solent certe amatores illis quas amant vt eas habeant multa con
ferre:Isti amatam suam non haberent:nisi amando inopem reddidissent:nec ei multa confer
rēt:sed cuncta potius auferrent:ne sibi eam hostis auferret. Nec eorum reprehendo cōsilium
Quis enim nesciat perituram fuisse ipsam:si non ea perissent:quæ recondita fuerant propter
ipsam: q uis & quidam perdiderint prius illa:& mox ipsam:quidam vero licet parati cuncta
perdere propter ipsam:prius perdiderint ipsam! Sed hinc admonendi sumus:quales æternę vi X
tæ dilectores esse debeamus:vt propter eam contemnamus cuncta superflua:cū pro hac trāsi
toria vita contempta sint quæ illi fuerant necessaria. Neq enim amatam nostram:sicut illi su
am vt teneamus expoliamus:sed illi æternæ adipiscendæ istam temporalem velut famulam
expeditiorem seruire faciamus: Sic eam nec ornamentorum vanorum vinculis alligemus:
nec curarum noxiarum sarcinis oneremus. Audiamusq dominum qui nobis illam vitā sum
mo ardore desyderādam fidelissime pollicetur: velut in totius mundi concione clamantem.
Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis:& ego vos reficiam. Tollite iugum meum
Matth.11. super vos:& discite a me quoniam mitis sum & humilis corde:& inuenietis requiem anima
bus vestris:Iugum enim meum lene:& onus meū leue ē. Hæc disciplina piæ humilitatis:ven
tosam & turbidam cupiditatem:auidam rerum extra nostram potestatem constitutarum pel
lit ex animo: et quodammodo expirat. Ibi enim labor: vbi multa quæruntur & diliguntur:
quibus adipiscendis atq retinendis voluntas non satis est:quia consequentem non habet fa
cultatem. Iusta vero vita:cum volumus adest:quia eamipsam plene velle iustitia est. Nec plus
aliquid perficienda iustitia est:q perfectam voluntatem requirere. Vide si labor est: vbi velle
Lucæ.2. satis est: vnde diuinitus dictum est: Pax in terra hominibus bonæ voluntatis. Vbi pax ibi re
ges: vbi reges ibi finis appetēdi & nulla causa laborādi. Sed hæc volūtas vt plena sit:oportet vt
sana sit. Erit autē sana:si medicum non refugiat:cuius solius gratia sanari potest a morbo de
syderiorum noxiorum. Ipse est ergo medicus qui clamat: Venite ad me omnes qui laboratis:
iugum suum lene:& onus leue dicens:quia diffusa per spiritum sanctum charitate in cordi
bus nostris:profecto amabitur quod videbitur:& non erit asperum nec onerosum:si sub hoc
vno iugo:quantominus tumida:tantomagis libera ceruice seruiatur. Et hæc est vna sarcina
qua eius baiulus non premitur sed leuatur. Diuitiæ si diliguntur:ibi seruentur vbi perire
non possunt. Honor si diligitur:illic habeatur vbi nemo indignus honoratur. Salus si diligi
tur:ibi adipiscēda desyderetur vbi adepta nihil timetur. Vita si diligitur:ibi acquiratur vbi
nulla morte finitur. Reddite igitur quod nouistis:quia vos ipsi estis: & ei vos redditis a quo
estis. reddite obsecro. Neq enim qđ redditis:reddēdo minuetur:sed potius seruabitur & au Y
gebitur. Benignus enim exactor est:non egenus:& qui non crescit ex redditis:sed in se cresce
re faciat redditores. Huic ergo quod non redditur perditur:quod aūt redditur:reddendo ad
ditur:immovero in eo cui redditur:ipse reddens seruatur. Id ipsum quippe erit redditum &
redditor:quia idipsum erat debitum & debitor. Deo nunq seipsum debet homo:eiq redden
Matth.22. dus est vt beatus sit:a quo accepit vt sit. Hoc significat qđ in euangelio dominus ait: Reddite
cæsari:quæ cæsaris sunt:& deo quæ dei sunt. Hoc enim dixit:cum sibi demonstrato nummo:

& quæsito cuius haberet imaginē: responsum esset cæsaris: vt hic intelligerent q deus exigeret ab homine imaginem suam in homine ipso: sicut suam cæsar exigebat in nummo: Quan-
Z tomagis ergo reddenda est cum promittitur: cui etiā nō promissa debetur? Quapropter charissime: possem quidem pro mea quantulacunq facultacula: sancti propositi qd deo vouisse vos comperi: vberius laudare fructū: ac demonstrare quid distet inter christianos dilectores mundi huius: & cōtemptores: quis fideles vtriq dicanf: eodē q vtriq lauacro sacri fontis ab luti sunt: eisdē imbuti consecratiq mysteriis: vtriq eiusdē euangelii non auditores tm̄: verū etiā prędicatores: nec vtriq tamē regni dei lucisq participes: & vitę æternæ/quæ sola est beata/cohæredes. Dn̄s em̄ Iesus non ab eis qui non audiunt: sed eos inter se auditores verborum suorum: latissimo limite: non tenui distinctione discreuit. Qui audit inquit verba mea hęc: & Matth.7.
facit ea: similabo eum viro prudēti: q ædificauit domū suā supra petrā: Descēdit pluuia: venerunt flumina: flauerūt vēti: & impegerunt in domū illā: & nō cecidit: fundata eni erat supra petram. Qui aūt audit verba mea hęc: & nō facit ea: similabo eū viro stulto: qui ædificauit domū suā supra arenā: Descendit pluuia: venerūt flumina: flauerunt venti: & impegerūt in domū illam & cecidit: & facta est ruina eius magna. Audire ergo illa verba: ædificare est. In hoc vtriq pares sunt. In faciendo aūt & nō faciendo qd audiūt tm̄ dispar est: quantū ædificiū petræ solidatæ fundatum: dispar est ei: qd sine vllo fundamento facili arenæ mobilitate subuertitur. Nec ideo quisquis omnino nō audit: tutius sibi aliquid cōparat. Nihil em̄ ædificans fine vllo tecto: multo facilius obruendus: rapiendus: & dispergendus imbribus: fluuiis ventisq donatur. Possim etiā pro modulo meo eosdē ipsos pertinētes ad dexterā regnūq cælorū in suis gradibus meritisq distinguere atq ostendere: quo differat vita cōiugalis filios procreanti um/patrū matrūq familias: verūtamē religiosorū ac piorū: a beata vita quā vos deo vouistis si nūc ad eā vouendā exhortādus esses. Sed quia iā vouisti: iā te obstrinxisti: aliud te facere nō licet: priusq esses voti reus/liberū fuit quo esses inferior. quis non sit gratulāda libertas: qua sit vt nō debeatur qd cū lucro reddit. Nunc vero quia tenet apud deum sponsio tua: nō te ad magnā iustitiā inuito: sed a magna iniquitate deterreo. Non em̄ talis eris: si non feceris qd vouisti: qualis mansisses: si nihil tale vouisses. Minor em̄ tunc esses non peior. Modo autem tantum (qd absit) miserior: si fidem deo fregeris: quanto beatior si persolueris. Nec ideo te vouisse
Lucæ.6.
&
9 se pœniteat: immo gaude iā tibi sic nō licere: qd cum tuo detrimento licuisset. Aggredere ita q intrepidus: & dicta imple factis: ipse adiuuabit q vota tua expetit. Felix est necessitas: q̄ in meliora compellit. Vna sola esse causa posset: qua te id qd vouisti nō solū nō hortaremur: verū etiam phiberemus implere: si forte tua coniūx hoc tecū suscipere animi seu carnis infirmitate recusaret. Nā & vouenda talia nō sunt a cōiugatis: nisi ex cōsensu & voluntate cōi: Et si præpropere factum fuerit: magis est corrigenda temeritas q̄ persoluenda pmissio. Neq enim deus exigit: si quis ex alieno aliquid vouerit: sed potius vsurpare vetat alienū. Diuina quippe de hac re per aplm̄ est prolata sententia: Vxor nō habet potestatē corporis sui: sed vir. Similiter & vir nō habet potestatē corporis sui: sed mulier. sexum nomine corporis nūcupauit. Sed cū illā tā paratā esse audiam deo dicare cōtinentiā: vt eo solo impediat: si tibi debitū reddere coniugali iure cōpellit: ambo deo reddite qd ambo vouistis: vt illi psoluat qd ab alterutro nō exigitis. Si cōtinentia virtus est (sicuti est) cur ad eā sit promptior sexus infirmior: cū virt⁹ a viro potius cognominata videatur: sicut similitudo vocabuli resonat? Noli ergo vir aberrare a virtute: quā mulier est parata suscipere. Sit vester consensus oblatio ad supernum altare creatoris: & victa concupiscētia tanto fortius quanto sanctius vinculum charitatis. Gaudeamus de vobis in abundanti gratia Christi: domini eximii meritoq honorabiles & desyderabiles filii. 33.q.5. vna. 4.sentē.dis. 32.cap.1. 1.Cor.7.

Sancti Augustini ad Valentinum: In eos qui liberum arbitriū negant: atq asserunt q in die iudicii nō sit deus redditurus vnicuiq secundū opera eius: inuehentis.

Epistola.XLVI.

A
Omino dilectissimo: & i Christi mēbris honorādo fratri Valētino: & fratrib⁹ q tecū sūt: Augustin⁹ in dn̄o salutē. Venerūt ad nos duo iuuenes: Cresconius & Felix: de vr̄a congregatione se esse dicentes: q nobis retulerunt monasteriū vestrū nōnulla dissentione turbatū: eo q quidā in vobis sic gr̄am pdicent: vt negent hominis esse liberum arbitrium: & quod est grauius: dicant q in die iudicii non sit vel redditurus deus vnicuiq secundum opera 2.Retra.66

eius.Etiam hoc tamē indicauerūt:ꝙ plures vestrū nō ita sentiāt:sed liberū arbitriū adiuuari
fateant̄ ꝑ dei gratiā:vt recta sapiamus atq; faciamꝰ:vt cū venerit dn̄s reddere vnicuiq; scd̄m
opa eius:inueniat opa nr̄a bona:q̄ præparauit deus vt in illis ambulemus.Hoc q sentiūt bene
1.Cor.1. senriūt.Obsecro ita vos fratres:sicut Corinthios obsecrauit apostolus:ꝑ nomē dn̄i nostri Iesu
Christi:vt id ipsum dicatis omnes:& nō sint in vobis schismata.Primo enim dn̄s noster Iesus
Ioan.3. Christus:sicut scriptū est in euangelio Ioannis apostoli:non venit vt iudicaret mundū:sed vt
saluet̄ mundus per ipsum.Postea vero:sicut scribit apostolus Paulus:iudicabit deus mundū
quando venturus est:sicut tota ecclesia in symbolo confitetur:Iudicare viuos & mortuos. Si
igitur non est dei gratia:quomodo saluat mundum?Et si non est liberum arbitrium:quomo-
do iudicat mundum? Proinde librum vel epistolam meam:quā secum ad vos supradicti attu
lerunt:secūdum hanc fidem intelligite:vt neq; negetis dei gratiam:neq; liberum arbitrium
sic defendatis:vt a dei gratia separetis: tanq̄ sine illa vel cogitare aliquid vel agere secūdum
deum vlla ratione possimus:qd̄ omnino non possumus.Propter hoc enim dn̄s cum de fructu
Ioan.15. iustitiæ loqueretur:ait discipulis suis:Sine me nihil potestis facere.Vnde supradictam episto B
De gr̄a & li. lam ad Sixtum Romanæ ecclesiæ presbyterum:cōtra nouos hæreticos Pelagianos noueritis
ar.cap.1. esse conscriptam:qui dicunt gratiam dei secundum merita dari:vt qui gloriatur:non in do-
mino sed in seipso glorietur:hoc est in homine non in dn̄o.Qd̄ ꝓhibet apl̄s dicēs: Nemo glo-
1.Cor.1. rietur in homine.Et alio loco:Qui gloriatur inquit:in domino glorietur.Illi vero hæretici se
ipsos a seipsis iustos fieri putantes:quasi hoc eis non dederit deus:sed ipsi sibi:non vtiq; in do
1.Cor.4. mino:sed in semetipsis gloriant̄.Talibus enim dicit apostolus.Quis em̄ te discernit?Qd̄ ideo
dicit:quia de massa illius perditionis q̄ facta est ex Adam non discernit hominem:vt eum faci
at vas in honorē:nō in cōtumeliā nisi deus.Sed qm̄ hō carnalis & inaniter inflatꝰ cū audisset:
Quis em̄ te discernit:posset respondere vel voce vel cogitatione & dicere:Discernit me fides
mea:discernit me:oro mea:discernit me iustitia mea:Mox apl̄s occurrit cogitatiōibꝰ eiꝰ & di
Vbi supra. xit.Quid em̄ habes qd̄ nō accepisti?Si aūt accepisti:qd gloriaris:q̄si non acceperis?Sic autem
gloriantur quasi non acceperint:qui se a seipsis iustificari putant:ac per hoc in semetipsis nō
in domino gloriantur.Propter qd̄ ego in hac epistola:quæ ad vos peruenit:probaui per testi-
monia sanctarum scripturarum:quæ ibi potestis inspicere:& bona opera nostra: & pias ora-
tiones:& rectam fidem nullo modo in nobis esse potuisse:nisi hęc acceperimus ab illo: de quo
Iacobi.1. dicit apostolus Iacobus: Omne datum optimum:& omne donum perfectum desursum est:
descendens a patre luminum.Nec quisq̄ dicat meritis operum suorum: vel meritis orationū
suarum:vel meritis fidei suæ:sibi traditam dei gratiam:& putetur verum esse qd̄ illi hæreti-
ci dicunt:gratiam dei secundum merita nostra dari:quod omnino falsissimum est: Non quia
nullum est meritum:vel bonum piorum:vel malum impiorum: alioquin quomodo iudica-
bit deus mundum?Sed misericordia & gratia dei conuertit hominem:de qua psalmus dicit:
Psalmꝰ.58. Deus meus misericordia eius præueniet me:vt iustificetur impius:hoc est ex impio fiat iu-
stus.Et incipiat habere meritum bonum:qd̄ deus coronabit quando iudicabitur mundus. C
Multa erant quæ vobis mittere cupiebam:quibus lectis: totam ipsam causam quæ conciliis
episcopalibus acta est aduersus eosdem pelagianos hæreticos:diligētius & plenius nosse pos
sitis:sed festinauerunt fratres qui ex numero vestro ad nos venerunt:per quos vobis non re-
scripsimus ista: sed scripsimus.Nullas enim ad nos vestræ charitatis literas attulerunt:tamē
suscepimus eos:quoniam simplicitas eorum satis indicabat: nihil illos nobis potuisse con-
fingere. Ideo autem festinauerunt: vt apud vos agerent pascha:quo possit adiuuāte domi-
no tam sanctus dies vestram pacem q̄ dissensionem potius inuenire. Melius autem facitis
(quod multum rogo) si ipsum a quo dicunt se fuisse turbatos:ad me mittere non grauemini
Aut enim non intelligit librum meum:aut forte ipse non intelligitur:quando difficillimam
quæstionem & paucis intelligibilem:soluere atq; enodare conatur. Ipsa est enim quæstio de
Roma.3. gratia dei: quæ fecit vt hoīes nō intelligentes putarent apostolum Paulum dicere: Faciamꝰ
2.Petri.3. mala: vt veniant bona. Vnde apostolus Petrus in secunda epistola sua. Quapropter inquit
charissimi: hæc expectantes satisagite inuiolati & immaculati apud eum reperiri in pace:
& domini nostri cum patientia salutem existimantes:Sicut & dilectissimus frater noster Pau
lus:secundū eam quæ data est ei sapientiā scripsit nobis: vt in omnibꝰ epistolis loquens in eis
de his in quibus sunt quædā difficilia intellectu:quæ indocti & instabiles homines peruertūt
sicut & cæteras scripturas ad propriū suū interitū.Cauete ergo qd̄ tantus apostolꝰ tā terribi

liter dicit:& vbi sentitis vos nõ intelligere:interim credite diuinis eloquiis: quia & liberũ est
hominis arbitrium:& gratia dei:sine cuius adiutorio:liberum arbitrium nec conuerti potest
ad deum:nec proficere in deo.Et qđ pie creditis: vt etiam sapienter intelligatis orate. Et ad
hoc ipsum eñ:id est vt sapienter intelligamus:est vtiq; liberum arbitrium.Nisi eñ libero ar
bitrio intelligeremus atq; saperemus:non nobis preciperetur dicẽte sciptura:Intelligire ergo Psal.93.
qui insipientes estis in populo:& stulti aliquando sapite.Eo ipso quippe:quo preceptum & im
peratum est vt intelligamus atq; sapiamus:obedientiam nostram requirit:quæ nulla põt esse
sine libero arbitrio.Sed si posset hoc ipsum sine adiutorio dei gratiæ fieri per liberum arbitri
um:vt intelligeremus atq; saperemus:non diceretur deo.Da mihi intellectum:vt discam mã Psal.118.
data tua.Neq; in euangelio scriptum esset.Tunc aperuit illis sensum vt intelligerent scriptu Luce.24.
ras.Nec Iacobus apostolus diceret:Si quis autem vestrum indiget sapientia:postulet a deo:q Iacobi.1.
dat omnibus affluenter:& nõ improperat:& dabitur ei.Potens est autem dominus: qui & vo
bis donet & nobis:vt de nostra pace & pia consensione:nuntiis celerrimis gaudeamus.Saluto
vos:non solum meo nomine:sed etiam fratrum qui mecum sunt:& rogo vt pro nobis concor
diter atq; instanter oretis.Sit vobiscum dominus.

Sancti Augustini ad Valentinum:iuxtam materiam prioris epistolæ actius contra nouos
hæreticos Pelagianos de voluntate & gratia disputantis.Et istud Salomonis : Ne declines in
sinistram neq; in dexteram:exponentis. Epistola. XLVII.

D DOmino dilectissimo: & in Christi membris honorando fratri Valẽtino: &
fratribus qui tecũ sunt:Augustinus in domino salutem.Cresconium feli-
cem/& alium Felicẽ dei seruos : qui ex vestra cõgregatiõe ad nos venerũt:
nobiscum egisse pascha nouerit charitas vestra. Quos ideo tenuimus ali-
quanto diutius:vt instructiores ad vos redirent:aduersus nouos hæreti-
cos Pelagianos : in quorum errorem cadit qui putat aliquo merito.hu-
mano gratiam dei dari:quæ sola hominem liberat per dominũ nostrum Ie
sum Christum.Sed rursum:qui putat:quando ad iudicium dominus venerit:nõ iudicari ho
minẽ secundum opera sua:qui iam per ætatem vti potuit libero voluntatis arbitrio:nihilomi
nus in errore est.Soli eñ paruuli:qui nõdum habent opera propria:vel bona vel mala:secun-
dum solum originale peccatum damnabuntur:quibus per lauacrum regenerationis non sub
uenit gratia saluatoris.Cæteri autem omnes:qui iam vtentes libero arbitrio:sua propria pec
cata originali peccato insuper addiderunt:si de potestate tenebrarum per gratiam dei nõ eru
untur:nec transferuntur ad regnum Christi:non solum secundũ originis: verũetiam secũdũ
propriæ voluntatis merita:iudicium reportabunt.Boni vero etiã ipsi quidem:non solum se-
cundum suæ bonę voluntatis merita præmium consequentur:sed etiam ipsam bonam volũ-
tatem per dei gratiam consecuti sunt: ac si impletur qđ scriptum est:Ira & indignatio/tribu Ro.2.
E latio & angustia/in omnẽ animam hominis operantis malum:iudæi primum & græci:gloria
autem & honor & pax:omni operanti bonũ:Iudęo primum & gręco.De qua difficillima quæ
stione:hoc est de voluntate & gratia:non opus habui etiam in hac epistola diutius disputare:
quoniam & aliam iam eis dederam:tanq̃ citius redituris:Et scripsi ad vos etiam librum:quẽ
si(adiuuãte domino)diligenter legeritis:& viuaciter intellexeritis:nullas existimo inter vos
de hac re dissensiones vlterius iam futuras.Portant aũt secum & alia:quæ vobis dirigenda es
se credidimus:qb9 cognoscatis:quẽdmodum catholica ecclesia/in dei misericordia Pelagianę
hæresis venena repulerit.Qđ eñ scriptũ est ad Papã Innocentium Romanę vrbis episcopum
de concilio prouinciæ Carthaginensis:& de concilio Numidiæ:& aliquanto diligentius a qn
q; episcopis:& quæ ipse ad tria ista rescripsit.Item qđ papæ Zosimo de Africano concilio scri
ptum est:eiusq; rescriptum ad vniuersos totius orbis episcopos missum:& qđ posteriori cõci
lio plenario totius Africæ contra ipsum errorem breuiter constituimus: & supra memoratũ
librum meum:quem modo ad vos scripsi:hæc omnia & in præsenti legimus cum ipsis: & per
eos misimus vobis.Legimus eis etiam librum beatissimi martyris Cypriani de oratiõe domi Li.de gratia
nica:& ostendimus quẽadmodum docuerit omnia quę ad mores nostros pertinent:quibus re & libero ar-
cte viuimus:a patre nostro qui in cælis est/esse poscenda:ne de libero præsumentes arbitrio:a bitrio.ca.29
diuina gratia decidamus.Vbi etiam demonstrauimus quomodo admonuerit idem gloriosis
simus martyr:etiam pro inimicis nostris:qui nondum in Christum crediderunt: nos vt cre-
dant orare debere.Qđ vtiq; inaniter fieret:nisi ecclesia crederet etiam malas atq; infideles ho

minū voluntates:per dei gratiam in bonū poſſe cōuerti.Sed hunc librū ſancti Cypriani:quia
dixerūt etiā illic apud vos eſſe:nō miſimus.Meam quoq̧ epiſtolā ad Sixtū Romanæ eccleſiæ
preſbyterum datā:quā ſecū ad nos attulerunt:legimus cū eis:& oſtendimus aduerſus eos eē
conſcriptam:qui dicunt gratiam dei ſecundum merita noſtra dari : hoc eſt aduerſus eoſdem
Pelagianos.Quātum ergo potuimus:egimus cum iſtis & veſtris & noſtris fratribus: vt in fi
de ſana catholica perſeuerent.Quæ neq̧ liberum arbitrium negat: ſiue in vitam malam ſiue
in bonā:neq̧ tantum ei tribuit:vt ſine gratia dei valeat aliqd:ſiue vt ex malo conuertatur in
bonū:ſiue vt in bono perſeuerātet ꝑficiat:ſiue vt ad bonū ſempiternū ꝑueniat:vbi iā nō time
at ne deficiat. Vos quoq̧ chariſſimi etiam in hac ep̄la exhortor:qđ nos oēs exhortatur apoſto F
Ro.12. lus:Non plus ſapere q̄ oportet ſapere:ſed ſapere ad temperantiam:ſicut vnicuiq̧ deus parti-
tus eſt menſuram fidei. Attendite quid per Salomonem moneat ſpiritus ſanctus:Rectos cur-
Prouer.4. ſus inquit fac pedibus tuis:& vias tuas dirige:ne declines in dexteram:neq̧ in ſiniſtram:auer
te aūt pedē tuum ā via mala: Vias eñ quæ a dextris ſunt nouit dñs: peruerſæ vero ſunt quæ
a ſiniſtris ſunt.Ipſe autem rectos faciet curſus tuos:itinera aūt tua in pace ꝑducet. In his ver
bis ſanctæ ſcripturæ conſyderate fratres: quia ſi non eſſet liberum arbitrium:nō diceret:Re-
ctos curſus fac pedibus tuis:& vias tuas dirige:ne declines in dexteram : neq̧ in ſiniſtram.Et
tamen ſine dei gratia ſi poſſet hoc fieri:non poſtea diceretur: Ipſe autem rectos faciet curſus
tuos:& itinera tua in pace producet.Nolite ergo declinare neq̧ in dexteram:neq̧ in ſiniſtrā:
q̄uis laudentur viæ quæ a dextris ſunt: & vituperentur quæ ſunt a ſiniſtris. Hoc eſt enim ꝓ-
pter qđ addidit:Auerte autem pedem tuum a via mala:hoc eſt a ſiniſtra.Qđ manifeſtat in ſe
quentibus:dicens: Vias eñ quæ a dextris ſunt nouit dñs:peruerſæ vero ſunt quæ a ſiniſtris
Psal.1. ſunt. Eas vtiq̧ vias ambulare debemus quas nouit dominꝰ:De quibus in pſalmo legitur:No
uit dñs viam iuſtorum:& via impiorum peribit.Hanc eñ nō nouit dñs: q̄a ſiniſtra eſt. Sicut
dicturus eſt etiam illis ad ſiniſtram conſtitutis:Nō noui vos. Quid eſt aūt qđ ille non nouit:
qui vtiq̧ nouit oīa:ſiue bona hominū ſiue mala?Sed quid eſt:Non vos noui:niſi tales vos ego
non feci?Quēadmodū illud qđ dictum eſt de ipſo domino Ieſu Chriſto: quia non nouerat pec
catum:quid eſt:niſi quia non fecerat?Ac per hoc qđ dictum eſt: Vias quę a dextris ſunt nouit
dominus:quomodo intelligendum eſt:niſi quia ipſe fecit vias dextras:id eſt vias iuſtorū:quæ
ſunt vtiq̧ opera bona:quæ præparauit deus(ſicut dicit apoſtolus)vt in illis ambulemus. Vi
as autem ſiniſtras peruerſas:id eſt vias impiorum:non vtiq̧ nouit:quia nō eas ipſe fecit in ho
mine:ſed homo ſibi.Propter quod dicit:Odiui autem ego peruerſas vias malorum: ipſę ſunt
a ſiniſtris.Sed reſpondetur nobis:Cur ergo dixit:Ne declines in dexteram: neq̧ in ſiniſtram:
cum potius dicere debuiſſe videatur : Tene dexteram : & ne declines in ſiniſtram ? Si bonæ
ſunt viæ quæ a dextris ſunt:cur putamus:niſi quia ita viæ ſunt bonæ quæ a dextris ſunt: vt
in dexteram tamen declinare non ſit bonum?Declinare quippe ille eſt intelligendus in dexte
ram:qui bona ipſa opera quæ ad vias dexteras pertinent:ſibi vult aſſignare nō deo.Et ideo cū
dixiſſet: Vias enim quæ a dextris ſunt nouit dominus:peruerſę aūt ſunt quæ a ſiniſtris ſunt:
tanq̄ diceretur ei:Quomodo ergo non vis vt declinemus ad dexteram:ſecutus adiunxit:Ipſe
autem rectos faciet curſus tuos:itinera autem tua in pace ꝑducet. Sic ergo intellige: qđ tibi
præceptum eſt:Rectos curſus fac pedibus tuis:& vias tuas dirige:vt noueris cum hoc facis:
a domino deo tibi præſtari vt hoc facias:& non declinabis ad dexteram:q̄uis ambules in viis
dextris:non cōfidens in virtute tua:& ipſe erit virtus tua:qui rectos faciet curſus tuos:& iti
nera tua in pace producet.Quapropter dilectiſſimi:quicunq̧ dicit:voluntas mea mihi ſuffi- G
cit ad facienda opera bona:declinat in dexteram.Sed rurſus illi qui putant bonam vitam eſſe
deſerendam:quando audiunt ſic dei gratiam prædicari:vt credatur & intelligatur volunta-
tes hominū ipſas ex malis bonas facere:ipſas etiā quas fecerit cuſtodire: & propterea dicunt:
Re.3. Faciamus mala vt veniāt bona:in ſiniſtrā declināt.Ideo vobis dixi : Non declineris in dexte-
ram neq̧ in ſiniſtram:Hoc eſt non ſic defendatis liberum arbitrium:vt ei bona opera ſine dei
gratia tribuatis:ne ſic defendatis gratiam:vt quaſi de illa ſecuri:mala opera diligatis:qđ ipſa
gratia dei auertat a vobis. Talium quippe verba ſibi præponens apoſtolus ait:Quid ergo di-
Ro.5. cemus?Permanebimus in peccato vt gratia abundet?Atq̧ his verbis hominum errantium:&
dei gratiam non intelligentiū:reſpōdit vt debuit dicēs: Abſit. Si eñ mortui ſumus peccato:
quō viuemꝰ in eo?Nihil potuit dici breuius & meliꝰ.Quid.n.nobis gr̄a dei vtiliꝰ cōfert ī hoc
p̄ſti ſęculo maligno:niſi vt moriamur pc̄tō?Ac p̄ hoc ipſi gr̄æ īuenieť ingratꝰ:q̄ pp̄ illam vult

viuere in peccato per quã morimur peccato. Deus aũt qui diues est in misericordia: det vobis & sanũ sapere: & vsq in finem proficienter in bono proposito permanere. Hoc pro vobis: hoc pro nobis: hoc pro omnibus qui vos diligunt: & pro eis qui vos oderunt: instanter in pace fraterna & vigilanter orate: vt deo viuatis.

Beati Augustini ad Vincẽtiũ Donatistã & rogaristã: de correctione multorum hæreticorum ex affectu gaudentis. Quosdam etiam durius per sæculares potestates ad emẽdationem erroris coercendos esse docentis. De correctionum etiam & persecutionum differentia: ac de hæreticorum baptismo & sacramentis pertractantis. Quo per vnitatem & cõmunionẽ malorum cum bonis: iusti non maculentur: Atq de duplici confusione adducẽte peccatum: & adducente gratiam & gloriam: determinantis. Epistola.XLVIII.

H Illectissimo fratri Vincentio: Augustinus. Accepi epistolam quã tuam esse non mihi incredibile visum est. Attulit enim eam: quẽ catholicũ Christianũ esse constaret: qui vt opinor mihi mentiri nõ auderet. Sed si forte nõ sunt literæ tuæ: ego ei qui scripsit rescribendum putaui. Nunc me potius quietis esse auidũ & petentem: q̃ tunc cum me adolescentẽ viuo adhuc Rogato cui successisti: & apud Carthaginẽ noueras. Sed Donatistæ nimiũ ingeti sunt: quos per ordinatas a deo potestates cohiberi atq corrigi mihi non videt inutile. Nam de multorum iam correctiõe gaudemus: qui tam veraciter vnitatem catholicam tenent atq defendunt: & a pristino errore se liberatos esse lætantur: vt eos cum magna gratulatione miremur. Qui tamen nescio qua vi consuetudinis nullo modo mutari in melius cogitarent: nisi hoc terrore perculsi / sollicitam mentem ad consyderationem veritatis intenderẽt ne forte non pro iustitia: sed pro peruersitate & præsumptione hominũ: ipsas temporales molestias / infructuosa & vana tolerantia paterentur: & apud deum postea non inuenirent nisi debitas poenas impiorum: qui eius tam leuẽ admonitionem & paterna flagella contempserint. Ac sic ista cogitatione dociles facti: non in calumniis & fabulis humanis: sed in diuinis libris promissam per omnes gentes inuenirent ecclesiam: quã suis oculis reddi concupiscerent: in quibus & Christum prænuntiatum: etiam non visum: super cælos esse minime dubitarẽt. Numquidnam ego istorum saluti inuidere debebam: vt collegas meos ab huiusmodi paterna diligentia reuocarem: per quã factum est vt multos videamus accusare suam pristinam cęcitatẽ qui cum super cælos exaltatum Christum etiam non videntes credebant: gloriam tamen ei super oẽm terram etiam videntes negabant: cum propheta vtrunq vna sententia tanta manifestatione complexus sit dicens: Exaltare super cælos deus: & super oẽm terram gloria tua? Istos ergo atroces quondã inimicos nostros: pacem & quietẽ nostram variis violentiarum & & insidiarum generibus grauiter infestantes: si sic contemneremus & toleraremus: vt nihil omnino qd ad eos terrendos ac corrigendos valere posset: excogitaretur & argueretur a nobis: & vere malum pro malo redderemus. Si enim quisq̃ inimicum suum periculosis febribus freneticum factum / currere videret in pręceps: nõne tunc potius malum pro malo redderet: si eum sic currere permitteret: q̃ si corripiendum ligandumq curaret: & tamen tunc ei molestissimus & aduersissimus videretur: quando vtilissimus & misericordissimus extitisset? Sed plane salute reparata: tanto vberius ei gratias ageret: quanto sibi eum minus pepercisse sensisset. O si possem tibi ostẽdere: ex ipsis circũcellionibus / q̃ multos iam catholicos manifestos habeamus: damnãtes suam pristinam vitam & miserabilem errorem: quo se arbitrabantur per ecclesia dei facere quicquid inquieta temeritate faciebant: qui tamen ad hãc sanitatem non perducerentur nisi legũ istarum quæ tibi displicent vinculis: tanq̃ frenetici ligarentur. Quid I illud alterum genus morbi grauissimi eorum. qui turbulentam quidem audaciam non habebant: sed quadam vetusta socordia premebantur: dicentes nobis: Verum quidem dicitis: non est qd respondeatur: sed durum est nobis traditionem parentum relinquere: Nonne salubriter regula temporalium molestiarum excutiendi erant: vt tanq̃ de somno lethargico emergerent: & in salutem vnitatis euigilarent? Quã multi ex ipsis nunc nobiscum gaudentes: pristinũ pondus perniciosi sui operis accusant: & fatentur nos sibi molestos esse debuisse: ne tanq̃ mortifero somno: ita morbo veternosæ consuetudinis interirent. At enim quibusdam ista nõ prosunt: Nũquid ideo negligenda est medicina: quia nõnullorum est insanabilis pestilentia? Tu non attendis nisi eos qui ita duri sunt: vt nec istam recipiant disciplinam. De talibus enĩ scri-

23.q.4.nimium.
2.Retrac. ca.5.
De ver. dñi ser.6.
Psal.107.
23.q.4.nimium.
23.q.4.nimium.

Hiere.2. ptum est:Frustra flagellaui filios vestros:disciplinam non receperunt.Puto tamen quia dile-
ctione non odio flagellati sunt.Sed debes etiam tam multos attendere:de quorum salute gau
demus.Si enim terrerent & non docerentur:improba quasi dominatio videretur:Sed rursus
si docerentur & non terrerentur:vetustate consuetudinis obdurarentur: & ad capescendam
viam salutis pigrius mouerentur:quandoquidem multi(quos bene nouimus)reddita sibi ra-
tione & manifestata ex diuinis testimoniis veritate:respondebant nobis:cupere se in ecclesiæ
catholicæ cōmunionem transire:sed & violentas perditorum hominū inimicitias formidare
quas quidem pro iustitia & pro æterna vita vtiq; contemnere debuerunt.Sed talium infirmi
tas donec firmi efficiantur sustinenda est non desperanda. Nec obliuiscendū qđ ipse domin9
Ioan.13. adhuc infirmo Petro ait:Non potes me modo sequi: sequeris autem postea. Cū vero terrori K
vtili doctrina salutaris adiungitur:vt non solum tenebras erroris lux veritatis expellat:verū
etiam malę consuetudinis vincula vis timoris abrumpat:de multorum(sicut dixi) salute læ
tamur:benedicentium nobiscum:& gratias agentium deo:ꝙ sua pollicitatione completa:qua
5.q.5.nōois reges terræ Christo seruituros esse promisit:sic curauit morbidos: sic sanauit infirmos. Non
23.q.4.nimi omnis qui parcit amicus est:nec omnis qui verberat inimicus.Meliora sunt vulnera amici:q̄
um. voluntaria oscula inimici.Melius est cum seueritate diligere:q̄ cum lenitate decipere. Vtili-
Prouer.27. us esurienti panis tollitur:si de cibo securus iustitiam negligebat:q̄ esurienti panis frangitur
vt iniustitiæ seductus acquiescat.Et qui freneticum ligat:& qui lethargicum excitat: ambo-
bus molestus/ambos amat.Quis nos potest amplius amare q̄ deus?Et tamen nos non solū do
cere suauiter:verūetiam salubriter terrere non cessat.Fomentis lenibus quibus consolat:sępe
etiam mordacissimū medicamentum tribulationis adiungens: exercet fame patriarchas etiā
pios & religiosos:populum contumacem poenis grauioribus agitat. Non aufert ab apostolo
stimulum carnis tertio rogatus:vt virtutem in infirmitate perficiat.Diligamus etiam inimi
Matth.5. cos nostros:quia hoc iustum est: & hoc præcepit deus:vt simus filii patris nostri qui in cælis
est:qui facit solem suum oriri super bonos & malos:& pluit super iustos & iniustos.Sed sicut
23.q.4.nimi ista dona eius laudamus:ita etiam flagella eius in eos quos diligit cogitemus. Putas neminē L
um. debere cogi ad iustitiam:cum legas patrēfamilias dixisse seruis:Quoscunq; inueneritis cogi-
Lucę.14. te intrare?Cum legas etiam ipsum primo Saulum:postea Paulum:ad cognoscendam & tenē-
Actu.9. dam veritatem:magna violētia Christi cogētis esse compulsum?Nisi forte chariorem putas
hominibus esse pecuniam:vel qualemlibet possessionem:q̄ lucem istam quæ oculis capit.Hāc
ille cælesti prostratus lumine subito amissam nō recuperauit nisi cum sanctę incorporaretur
ecclesiæ.Et putas nullam vim adhibendam esse homini:vt ab erroris pernicie liberetur: cum
ipsum deum quo nemo nos vtilius diligit:certissimis exemplis hoc facere videas: & Christū
Ioan.6. audias dicentē:Nemo venit ad me nisi quem pater attraxerit:qđ fit in cordibus omnium qui
se ad eum: diuinæ iracundiæ timore conuertunt? Et noueris aliquando furem auertendis
pecoribus pabulum spargere:& aliquando pastorem flagello ad gregem pecora errantia reuo
Gen.16. care.Nonne contumacem ancillam data sibi potestate:Sara potius affligebat?Et vtiq; non eā
quā superius beneficio suo matrem fecerat crudeliter oderat:sed in ea superbiā salubriter edo
mabat.Non autem ignoras ꝙ istæ duę mulieres Sara & Agar:& duo filii earum Isaac & Isma
el:pro spiritalibus & carnalibus figurentur.Et cum legamus ancillam & filium eius a Sara
passos graues molestias:Paulus tamen apostolus dicit:ꝙ ab Ismaele persecutionem sit passus
Gal.4. Isaac.Sed sicut tūc(inquit)ille qui erat secundum carnem:persequebatur eum qui erat secū
dum spiritum:ita & nunc:vt qui possunt intelligant magis ecclesiam catholicam persecutio
nem pati superbia & impietate carnalium:quos temporalibus molestiis atq; terroribus emē-
dare conat.Quicquid ergo facit vera & legitima mater:etiam si asperum amarumq; sentiat M
non malum pro malo reddit:sed bonum disciplinę/expellēdo malum iniquitatis/apponit:nō
odio nocendi:sed dilectione sanādi.Cum boni & mali eadem faciunt:eademq; patiuntur: nō
factis & poenis:sed causis vtiq; discernendi sunt.Pharao populum dei duris laboribus attere
bat:Moyses eundem populum impie agentem duris coertionibus affligebat. Similia fecerūt
sed non similiter prodesse voluerunt:Ille dominatione inflatus:iste zelo inflammatus est.Ieza
bel occidit prophetas:Helias occidit pseudoprophetas: Puto ꝙ diuersa sint m..rita facientiū
& diuersa passorum.Aspice etiam tempora noui testamenti:quando iam ipsa māsuetudo cha
ritatis:non solum in corde erat seruanda:verūetiam in luce monstranda: quando Petri gladi
us in vaginam reuocatur a Christo:& ostenditur non debuisse de vagina eximi nec pro Chri

sto. Legimus tamen non solum q̄ ceciderunt Iudæi Paulum apostolum: verũetiam q̄ ceciderunt & græci pro Paulo apostolo Sostenen iudæum: Nõne similitudo facti quasi vtrosq̄ coniungit: & tamen eos causæ dissimilitudo discernit? Nempe deus proprio filio suo non pepercit: sed pro nobis omnibus tradidit illum. Ro.8. Nempe de filio ipso dicitur: Qui me dilexit & tradidit semetipsum pro me. Gal.2. Nõpe & de Iuda dicit̃: q̄ introierit in eũ sathanas: vt traderet Christum. Ioan.13. Cum ergo & pater tradiderit filium suum: & ipse Christus corpus suum: & Iudas dñm suum: cur in hac traditione deus est pius: & homo reus: nisi in vna quã fecerunt causa nõ vna est quã fecerunt? Tres cruces in loco vno erant: in vna latro liberandus: in alia latro damnandus: in media Christus: alterum liberaturus: alterum damnaturus: Quid similius istis crucibus? quid dissimilius istis pendentibus? Traditus est Paulus includendus & colligandus: sed quolibet custode carceris: Peior est vtiq̄ sathanas: cui tamẽ ipse Paulus tradidit hominem in interitum carnis: vt spiritus saluus sit in die domini Iesu. Actu.16. 1.Cor.5. Et hic quid dicimus? Ecce mitiori

N tradidit crudelis traditor: crudeliori tradidit misericors traditor. Discamus frater in similitudine operum discernere animos operantium: ne clausis oculis calumniemur: & beniuolos p nocentibus accusemus. Item cum ait idem apostolus: tradidisse se quosdam sathanæ vt discerent non blasphemare: 1. Timoth.1. malum pro malo reddidit: an potius malos etiam per malum emendare: bonum opus esse indicauit? Si semper esset laudabile persecutionem pati: sufficeret domino dicere: Beati qui persecutionem patiuntur: nec adderet: propter iustitiam. Matth.5. Item si semper esset culpabile persecutionem facere: non scriptum esset in sanctis libris: Detrahentem proximo suo occulte: hunc persequebar. 23.q.4. nimium. Psal.100. Aliquando ergo & qui eam patitur: iniustus est: & qui eã facit: iustus est. Sed plane semper & mali persecuti sunt bonos: & boni persecuti sunt malos. Illi nocendo per iniustitiam: illi consulendo per disciplinam. Illi immaniter: illi temperanter. Illi seruientes cupiditati: illi charitati. Nam qui trucidat: non consyderat quẽadmodum laniet: qui autem curat, consyderat quemadmodũ secet. Ille enĩ persequitur sanitatem: ille putredinem. Occiderunt impii prophetas: occiderunt impios & prophetæ. Flagellauerũt Iudęi Christum: iudæos flagellauit & Christus. Traditi sunt apostoli ab hominibus potestati humanæ: tradiderunt & apostoli homines potestati sathanæ. In his omnibus quid attenditur: nisi quis

O eorum pro veritate: quis pro iniquitate: quis nocendi causa: quis emendandi? Non inuenitur exemplum in euangelicis & apostolicis literis: aliquid petitum a regibus terrę pro ecclesia: & contra inimicos ecclesiæ: quis negat non inueniri? 23.q.4. non inuenitur. Sed nondum implebatur illa prophetia: Et nunc reges intelligite: & erudimini qui iudicatis terram: Seruite domino in timore. Psal.2. Adhuc enim illud implebatur: qđ in eodem psalmo paulo superius dicitur: Quare fremuerunt gentes: & populi meditati sunt inania? Astiterunt reges terræ: & principes conuenerunt in vnũ aduersus dominum: & aduersus christum eius. Verũtamen si facta præterita in propheticis libris: figurę fuerunt futurorum: in rege illo qui appellatur Nabuchodonosor, vtrũq̄ temp9 figuratum est: & qđ sub apostolis habuit: & qđ nunc habet ecclesia. Temporibus itaq̄ apostolorum & martyrum illud implebatur qđ figuratum est quãdo rex memoratus pios & iustos cogebat adorare simulacra: & recusantes in flammas mittebat. Daniel.2. Nunc autem illud implet̃ qđ paulopost in eodem rege figuratum est: cum conuersus ad honorandum deum verum: decreuit in regno suo: vt quicunq̄ blasphemaret deum Sydrac, Misac, & Abdenago: pœnis debitis subiaceret. Prius ergo tempus illius regis: significabat priora tempora regũ infidelium: quos passi sunt Christiani pro impiis. Posterius vero tempus illius regis: significauit tempora posteriorum regum iam fideliũ: quos patiuntur impii pro Christianis. Sed plane in eis q̄ sub nomine Christi erant seducti a peruersis: ne forte oues Christi sint errantes: & ad gregem aliter reuocandæ sint: temperata seueritas & magis mansuetudo seruatur: vt coertione exiliorum atq̄ damnorum tribulatione, admoneantur consyderare quid & quare patiantur: & discant præponere rumoribus & calumniis hominum scripturas quas legunt. Quis enim nostrum: quis vestrum nõ laudat leges ab imperatoribus datas aduersus sacrificia paganorum? Et certe longe ibi pœna seuerior constituta est. Illius quippe impietatis capitale supplicium est. De vobis autem corripiendis atq̄ coercendis: habita ratio est: qua potius admonemini ab erro

P re discedere: q̄ pro scelere puniremini. Potest enim fortasse etiam de vobis dici: qđ ait apostolus de iudæis: Testimonium illis perhibeo: quia zelũ dei habent: sed non secundum scientiam. Ro.10. Ignorantes enim dei iustitiam: & suã volentes constituere: iustitię dei nõ sunt subiecti. Quid enim aliud & vos q̄ vestram iustitiam vultis constituere: quando non dicitis iustificari nisi

eos qui a vobis potuerunt baptizari? In hac ergo apoſtolica ſententia quã de iudæis protulit: hoc diſtatis a iudæis: ꝙ vos habetis ſacramenta chriſtiana: quibus illi adhuc carent. Ceterũ ad hoc qđ ait: Ignorantes dei iuſtitiam: & ſuam volentes conſtituere: & ꝙ zelum dei habent: ſed ſecundum ſcientiam: pares eſtis omnino: exceptis duntaxat illis: quicunq; in vobis ſunt ſcientes quid verum ſit: & pro animoſitate ſuæ peruerſitatis: contra veritatem etiam ſibi notiſſimam dimicantes. Horum quippe impietas: etiam idololatriam forſitan ſuperat. Sed quia non facile conuinci poſſunt (In animo nãq; latet hoc malum) omnes tanq̃ non a nobis minimis alieni / leniori ſeueritate coercemini. Et hoc quidem vel de omnibus hæreticis qui chriſtianis ſacramentis imbuuntur: & a Chriſti veritate ſiue vnitate diſſentiunt: vel Donatiſtis omnibus dixerimus. Quid autem ad vos attinet: qui non ſolum cum illis cõmuniter Donatiſtis a Donato: verũetiam ꝓprie Rogatiſtæ a Rogato appellamini? Mitiores quidem eſſe videmini: quia circũcellionum immaniſſimis gregibus non ſæuitis. Sed nulla beſtia ſi neminem vulneret ꝓpterea manſueta dicitur: quia dentes & vngues non habet. Sæuire vos nolle dicitis: ego non poſſe arbitror. Ita enim eſtis numero exigui: vt mouere vos contra aduerſarias vobis multitudines nõ audeatis: etſi cupiatis. Sed ponamus vos etiã nolle: qđ nõ valetis: ponamus

Matth.5. vos euangelicam ſententiam qua ſcriptum eſt: Si quis tibi voluerit tunicam tollere: & iudicio tecum cõtendere: dimitte illi & pallium: ſic intelligere: ſic tenere: vt perſequentibus vos non ſolum nulla iniuria: verũetiam nullo iure reſiſtendum puteris: hunc certe intellectũ Rogatus auctor veſter: aut non habuit: aut non impleuit. Qui de neſcio quibus rebus vt dicitis veſtris acerrima perſeuerantia etiam forenſi diſceptatione conflixit. Cui ſi diceretur: quis vnq̃ apoſtolorum in cauſa fidei res ſuas iudicio publico defendit: ſicut tu in epiſtola tua poſuiſti: Quis vnq̃ apoſtolorũ in cauſa fidei res alienas inuaſit? nullum quidẽ in diuinis literis huius facti reperiret exemplum: ſed tamen forte inueniret aliquã veram defenſionem: ſi verã eccleſiam retineret: & non ſub eccleſiæ vero nomine impudenter aliquid poſſideret. Quid autẽ pertinet ad terrenarum poteſtatũ iuſſa: cõtra ſchiſmaticos aut hæreticos: vel impetranda vel exerenda? Illi quidem a quibus vos ſeparaſtis acerrimi fuerunt: & contra vos (quantum audire potuimus) & contra Maximianiſtas: qđ geſtorũ etiam certis documẽtis probamus: ſed tamen nondum ab eis ſeparati eratis: quando Iuliano imperatori in ſua petitione dixerunt: ꝙ apud eum ſola iuſtitia locum haberet. quem certe apoſtatam nouerant: & idololatriis deditum ſic videbant: vt aut iuſtitiam eſſe idololatriam faterentur: aut ſe ſcelerate mentitos / negare non poſſent: vt apud eum dicerent ſolam locum habere iuſtitiam: apud quem magnum locum cernerent habere idololatriam. Sed fuerit error in verbo: de facto ipſo quid dicis? Si nihil iuſtum ab imperatore petendum eſt: cur a Iuliano petitum eſt qđ iuſtum putatum eſt? An per hoc petendum eſt: vt ſua quiſq; recuperet: non vt aliquem quo ab imperatore coerceatur: accuſet? Interim & in ſuarum rerum recipiendarum repetitione ab apoſtolicis exemplis receditur: quia hoc feciſſe nemo inuenitur illorum. Sed tamen cum maiores veſtri ipſum Cęcilianum tunc eccleſiæ Carthaginenſis epiſcopum: cui tanq̃ crimino ſo communicare noluerunt: apud principem Conſtantinum per Anulinum proconſulem accuſauerũt: nõ res ſuas amiſſas repetiuerunt: ſed innocentem (ſicut exiſtimamus: & ſicut ipſe iudiciorum exitus docuit) calumnioſe appetiuerunt. Quo quid ſceleratius ab eis fieri potuit? Si autem (ſicut falſo arbitramini) vere criminoſum iudicandum terrenis poteſtatibus tradiderunt: quid nobis obiicitis: qđ veſtrorum præſumptio primitus fecit: ꝙ eos non argueremus quia fecerunt: ſi non animo inuido & noxio: ſed emendandi & corrigendi voluntate feciſſent. Vos autem indubitanter arguimus: quibus crimen videtur de inimicis communionis noſtræ chriſtiano imperatori aliquid conqueri: cum libellus a maioribus veſtris Anulino proconſuli datus: & Conſtantino imperatori mittendus: ita vt ſupra ſcriptum ſit: Libellus eccleſiæ catholicæ criminum Cęciliani: traditus a parte maiori. Illos autem magis hinc arguimus: quia cum apud imperatorem vltro Cęcilianum accuſaſſent: quem primo vtiq; apud collegas tranſmarinos conuincere debuerint: ipſo autem imperatore longe ordinatius agente: vt epiſcoporum cauſam ad ſe delatam / ad epiſcopos mitteret: nec victi pacem cum fratribus habere voluerunt: ſed rurſus ad eundem imperatorem venerunt: rurſus non Cæcilianum tantum: verumetiam datos ſibi epiſcopos iudices: apud terrenum regem accuſauerunt. Rurſus ab alio epiſcopali iudicio ad eundem imperatorem appellauerunt. Nec eo ipſo inter partes cognoſcente atq; iudicante: vel veritati vel paci cedendum eſſe dixerunt. Quid autem aliud ſtatueret Conſtantinus

aduersus Cęcilianum & socios eius:si essent vestris maioribus accusantibus victi:q̃ q̄ statuit
in eos ipsos:qui cum vltro accusassent:nec ea quæ intédebát probare potuissent? Noluerunt
enim veritati consentire:nec victi.Ille quippe imperator primus cõstituit in hac causa:vt res 23.q.4.nimi
conuictorum:& vnitati peruicaciter resistẽtium:fisco vendicarentur.Sed videlicet si vestris um.
maioribus accusantibus atq̄ superantibus contra cõmunionem Cęciliani:imperator tale ali-
quid decreuisset:prouisores ecclesiæ/defensores pacis & vnitatis nominari velletis.Cum ve-
ro in eos qui vltro accusantes nihil probare potuerunt:nec oblato sibi gremio pacis:quo cor-
recti exciperentur:consentire voluerunt:ab imperatoribus talia decernuntur:indignum faci
nus clamitatur:neminem ad vnitatem esse cogendum:malum pro malo reddendum nemini
esse contenditur:Quid est aliud q̃ id qđ de vobis quidam scripsit:qđ volumus sanctum est?Et
nunc non erat magnũ:neq̄ difficile consyderare atq̄ cogitare Constantini iudicium atq̄ sen
tentiam contra vos vigere:quæ vestris maioribus Cęcilianum apud imperatorem totiẽs ac-
cusantibus & non conuincentibus:aduersus vos promulgata est: eam necessario sequi cæte-
ros imperatores:maxime catholicos Christianos:quotiẽs de vobis aliquid agere vestræ obsti-
S nationis necessitas cogit.Facile erat ista cogitare:vt vobis ipsis aliquãdo diceretis: Si Cęcilia
nus vel innocens fuit vel nocens:& conuinci non potuit:quid in hoc negotio tam longe late-
q̄ diffusa societas christiana peccauit?Cur orbi christiano non licuit ignorare: qđ non potue
runt qui accusauerant demõstrare?Cur illi quos Christus in agro suo:id est in hoc mũdo se-
minauit:& inter zizania crescere vsq̄ ad messem præcepit? Cur tot milia fidelium in omni-
bus gentibus:quorum multitudinem stellis cæli & arenæ maris dominus comparauit: quos
in semine Abrahæ benedicendos promisit & reddidit:propterea negantur esse christiani : qa
in hac causa in qua discutienda non interfuerunt:iudicibus potius suo periculo iudicãtibus:
q̃ victis litigatoribus credere maluerunt?Certe nullius crimen maculat nescientẽ. Quomo- 23.q.4.nimi
do fideles toto orbe diffusi:crimen traditorum cognoscere poterant: qđ accusatores etiam si um.
nouerant:tamen eis ostendere non valebant?Hos ergo ab hoc crimine innocentes esse:nempe 1.q.4.nulli[9]
ipsa ignorantia facillime ostendit.Cur ergo innocentes falsis criminibus accusantur:quia cri
mina aliena:seu falsa:seu vera nescierunt?Quis locus innocentiæ reseruatur:si crimen est p-
prium nescire crimen alienum?Porro si tot gentium populos:ipsa ignorantia(sicut dictũ est) 23.q.4.nimi
innocentes ostendit:q̃ magnum crimen est ab istorum innocentium communione separari? um.& ca.q̃
Nam & facta nocentium:quæ innocẽtibus demonstrari:vel ab innocẽtibus credi nõ possunt: magnum.
non inquinant quenq̃:si propter innocentium consortium etiam cognita sustinentur.Nõ eñ
propter malos boni deserendi:sed propter bonos mali tolerandi sunt: sicut tolerauerunt pro
phetæ contra quos tanta dicebant:nec cõmunionẽ sacramẽtorum illius populi relinquebãt:
sicut ipse dominus nocentem Iudam vsq̄ ad condignum eius exitum tolerauit: & eum sacrã
coenam cum innocentibus communicare permisit.Sicut tolerarunt apostoli eos qui per inui-
diam(qđ ipsius diaboli vitium est)Christum annuntiabant.Sicut tolerauit Cyprianus collẽ
T garum auaritiam:quã secũdum apostolũ appellat idololatriam.Postremo quicquid tunc in-
ter illos episcopos gestum est:etiam si forte ab aliquibus eorum sciebatur:si non sit acceptio p
sonarum:nunc ab omnibus ignoratur.Cur ergo non ab omnibus pax amatur?Hæc facillime
cogitare possetis:aut fortasse etiam cogitatis.Sed melius erat vt amaretis possessiones terre-
nas : quas timẽdo perdere cognitæ veritati consentiretis:q̃ vt amaretis vanissimam hominũ
gloriam:quã vos putatis perdere si cognitę veritati cõsenseritis. Vides itaq̄ iam(vt opinor)
non esse consyderandum q̄ quisq̄ cogitur:sed quale sit illud quo cogitur : vtrum bonum an 23.q.6.vides
malum:non quo quisq̄ bonus possit esse inuitus:sed timendo qđ non vult pati: vel relinquit
impedientem animositatem:vel ignoratam compellitur cognoscere veritatem:vt timens vel
respuat falsum de quo contẽdebat:vel quęrat verum qđ nesciebat:& volens teneat iam quod
nolebat.Superfluo hoc fortasse diceretur quibuslibet verbis:si non tam multis ostenderẽt ex-
emplis.Nõ illos aut illos homines:sed multas ciuitates videmus fuisse Donatistas: nunc esse
catholicas:detestari vehementer diabolicam separationem:diligere ardenter vnitatem.Quę
tamen timoris huius(qui tibi displicet)occasionibus catholicæ factæ sunt per leges impera-
torum:a Constantino apud quem primum vestri vltro Cęcilianum accusauerũt:vsq̄ ad præ
sentes imperatores:qui iudicium illius quem vestri elegerunt:quem iudicibus episcopis præ
tulerunt:iustissime contra vos custodiendum esse decernunt.His ergo exemplis a collegis me
V is mihi propositis cessi.Nam mea primitus sententia erat:neminẽ ad vnitatem Christi eẽ co- 23.q.6.vides

gendum:verbo esse agendum:disputatione pugnandum:ratione vincendum: ne fictos catho
licos haberemus;quos apertos hæreticos noueramus.Sed hæc opinio mea nõ contradicentiũ
verbis:sed demonstrantiũ superabatur exẽplis.Nam primo mihi opponebatur ciuitas mea:
Quæ cum tota esset in parte Donati:ad vnitatem catholicam timore legum imperialium cõ
uersa est:quã nunc videmus ita huius vestræ animositatis perniciem detestari:vt in ea nunq̃
fuisse credatur.Ita aliæ multæ quæ mihi nominatim commemorabantur:vt ipsis rebus agno
Prouer.9. scerem:etiam in hac causa recte intelligi posse:qđ scriptum est:Da sapienti occasionem & sapi
entior erit.Q̃ multi enim(qđ certo scimus)iam volebant esse catholici manifestissima veri X
tate cõmoti:& offensionem suorum reuerendo quotidie differebant, Q̃ multos non veritas
(in qua nunq̃ præsumpsistis)sed obduratæ consuetudinis graue vinculum colligabat: vt in
eis compleretur diuina illa sententia:Verbis non emendabitur seruus durus:Si enim & intel
lexerit non obediet.Q̃ multi propterea putabant veram ecclesiam esse partem Donati: quia
eos ad cognoscendam catholicam veritatem: securitas torpidos fastidiosos pigrosq̧ faciebat.
Q̃ multis aditum intrandi obserabant rumores maledicorum: qui nescio quid aliud nos in
altare dei ponere iactitabant. Q̃ multi nihil interesse credentes in qua quisq̧ parte christia-
nus sit: ideo permanebant in parte Donati: quia ibi nati erant: & eos inde discedere atq̧ ad
catholicam nemo transire cogebat.His omnibus harum legum terror: quibus promulgãdis
reges seruiunt domino in timore:ita profuit: vt nũc alii dicãt:Iamiã hoc volebamus: sed deo
gratias:qui nobis occasionem præbuit iamq̧ faciẽdi:& dilationum morulas amputauit. Alii
dicant hoc esse verum iam sciebamus:sed nescio qua consuetudine tenebamur:Gratias domi
no qui vincula nostra dirupit:& nos ad pacis vinculum transtulit. Alii dicant: nesciebamus
hic esse veritatem:nec eam discere volebamus:sed nos ad eam cognoscendam metus fecit in-
tentos:quo timuimus:ne forte sine vllis rerum æternarum lucris:damno rerum temporaliũ
feriremur:Gratias domino qui negligentiam nostram stimulo terroris excussit:vt saltem sol
liciti quæreremus:qđ securi nunq̃ nosse curauimus.Alii dicant:nos falsis rumoribus terreba
mur intrare:quos falsos esse nesciremus nisi intraremus:nec intraremus nisi cogeremur:Gra
tias domino qui trepidationem nostram flagello abstulit:expertos docuit q̃ vana & inania/de
ecclesia sua mendax fama iactauerit.Hinc iam credimus & illa falsa esse quæ auctores huiꝰ hę
resis criminati sunt:quando posteri eorum tam falsa & peiora finxerunt.Alii dicant: putaba-
mus quidem nihil interesse vbi fidem Christi teneremus:Sed gratias domino:qui nos a diui-
sione collegit:& hoc vni deo congruere:vt in vnitate colatur:ostendit.His ergo dominicis lu Y
cris impediendis ad contradicendum me opponerem collegis meis:ne in mõtibus & collibus
vestris:id est in rumoribus superbiæ vestrę/Christi oues errantes/in pacis ouile colligerẽtur:
vbi est vnus grex & vnus pastor?Ita sane huic prouisioni contradicere debui: ne res quas dici
tis vestras perderetis:& securi Christum p̲scriberetis: vt iure Romano testamenta condere-
Gen.28. tis:& iure diuino patribus conditum testamentum:vbi scriptum est:In semine tuo benedicẽ-
tur omnes gẽtes:calumniosis criminationibus rumperetis:vt in emptionibus & venditioni-
bus liberos cõtractus haberetis:& vobis diuidere qđ Christus emit vẽditus auderetis: vt qđ
quisq̧ vestrum cuiq̃ donasset valeret: & qđ donauit deꝰ deorum a solis ortu vsq̧ ad occasum
vocatis filiis nõ valeret:vt de terra corporis vestri in exilium nõ mitteremini:& de regno san
guinis sui:a mari vsq̧ ad mare:& a flumine vsq̧ ad terminos orbis terrę:Christum exulem fa
cere conatemini?Immo vero seruant reges terræ Christo:etiam leges ferẽdo pro Christo.Ma
iores vestri Cęcilianũ & socios eiꝰ regibꝰ terrę puniẽdos/falsis criminibus/obiecerũt Cõuertã
tur leones ad cõminuenda ossa calumniantium:nec Daniel ipse intercedat innocens compro
batus:& de lacu quo illi pereunt liberatus.Qui enim parat proximo suo foueam: ipse iustius
cadet in eam.Eripe te frater:dum in hac carne viuis:ab ira quæ vẽtura est pertinacibus & su
perbis.Terror temporalium potestatum:quando veritatem oppugnat:iustis fortibus glorio
sa probatio est:infirmis periculosa tentatio: quando autem veritatem prædicat errantibus &
Ro.13. discordantibus:cordatis vtilis admonitio est:& insensatis inutilis afflictio.Non est tamen po
testas nisi a deo.Qui autẽ resistit potestati:dei ordinationi resistit.Principes enim non sunt ti
mori bono operi sed malo.Vis autem non timere potestatem?Bonum fac & habebis laudem
ex illa.Siue enim potestas veritati fauens aliquẽ corrigat:laudem habet ex illa qui fuerit emẽ Z
datus:siue inimica veritati in aliquem sæuiat: laudem habet ex illa qui victor fuerit corona-
tus.Tu autem non bonum facis vt timere non debeas potestatem:nisi forte bonum est sedere

& non aduersus fratrem detrahere;sed aduersus fratres omnes in omnibus gentibus consti-
tutos:quibus testimonium perhibent prophetæ:Christ⁹:apostoli:cum legitur: In semine tuo Gen.26.
benedicentur omnes gentes:cum legitur:Ab ortu solis vsq; ad occasum sacrificium mundũ Malachię.1.
offertur nomini meo : quoniam glorificatum est nomen meum in gentibus dicit dominus.
Audi dicit dominus:nõ dicit Donatus:aut Rogatus:aut Vincentius:aut Hilarius: aut Am
brosius:aut Augustinus:sed dicit dominus.cum legitur:Et benedicentur in te omnes tribus Psal.71.
terræ:omnes gentes magnificabunt eum:Benedictus dominus deus Israel qui facit mirabi-
lia solus:Et benedictum nomen gloriæ eius in æternum:& in sæculum sæculi:Et replebit glo
ria eius om̃is terra : fiat fiat.Et tu sedes Cartẽnis & cũ decẽ Rogatistis qui remansistis dicitis
non fiat non fiat.Audis loqui euangelium:Oportebat impleri omnia quæ scripta sunt in le- Lucæ.24.
ge & ꝓphetis & psalmis de me:Et tunc aperit illis sensum vt intelligerent scripturas:& dixit
eis:Quoniã sic scriptũ est:& sic oportebat pati Christum:& resurgere a mortuis tertia die:&
prædicari in nomine eius pœnitentiam:& remissionem peccatorum per omnes gẽtes: incipiẽ
tibus ab Hierusalem.Legis etiam actus apostolorum:quẽadmodum hoc euangelium cœpe-
rit ab Hierusalem vbi primo illos centum viginti spiritussanctus impleuit:atq; inde in Iudæ Act.1.
am atq; Samariã:& in om̃es gentes exierit:sicut eis dixerat ascensurus in cælum: Eritis mihi
testes in Hierusalem:& in tota Iudęa:& Samaria:& vsq; in fines terræ:Quia in omnem terrã
exiuit sonus eorum:& in fines orbis terræ verba eorum:Et tu contradicts diuinis testimoni-
is tanta firmitate roboratis:tanta luce manifestatis:& ad istam proscriptionem Christi hære
ditatem perducere conaris:vt cum in eius nomine(sicut dixit)prędicetur pœnitentia in om
nibus gentibus : quisquis hac fuerit prædicatione commotus:in qualibet parte orbis terra-
rum:nisi quæsierit & inuenerit latentem in Mauritania Cæsariensi Cartẽnensem Vincentiũ
aut aliquem ex eius nouẽ aut decem consortibus:dimitti ei peccata nõ possint.Quid non au-
deat typhus morticinæ pelliculæ:quo non se præcipitet pręsumptio carnis & sanguinis!Hoc
& cine est bonum opus tuum:propter qđ nõ timeas potestatem!Tãtum scãdalum ponis aduer-
sus filium matris tuæ:paruulum scilicet & infirmũ:propter quem Christus est mortuus: nõ
dum cibo paterno idoneum:sed adhuc materno lacte nutriendum! Et Hilarii libros mihi op
ponis:vti neges ecclesiam crescentem in omnibus gentibus vsq; in finem sæculi:quã deus cõ-
tra incredulitatem vestram cum iuratione promisit . Et cum essetis infelicissimi: si tunc quã
do ꝓmittebatur resisteretis:nunc etiam cum redditur contradicitis . Sed historicus doctus
magnum aliquid inuenisti:qđ contra dei testimonia proferendum putares.Dicis enim quan
tum ad totius mundi pertinet partes:modica pars est in compensatione totius mundi:in qua
fides christiana nominatᷣ: nec vis attẽdere:aut te nosse dissimulas:in q̃ multas iã barbaras na
tiones:tã paruo tẽpore venerit euãgeliũ:vt nec inimici Christi dubitare iã possint:breui tẽpo
re futurũ:qđ discipulis respõdit de sęculi fine quęrẽtibus:Et ꝑdicabitᷣ hoc euãgelium in vni-
uerso orbe:in testimonium omnibus gentibus:& tunc veniet finis . Nũc & clama & cõtende
quãtum potes:etiã si apud Persas & Indos euangeliũ ꝑdicetᷣ:vbi qdẽ iã diu ꝑdicatᷣ: Nisi quis-
quis hoc audierit Cartẽnas venerit:vel in viciniã Cartẽnensium:mũdari om̃ino a delictis su-
is nõ poterit.Ita ne si carueris ista voce:rideri te metuis:& cum ea nõ careas : flere te non vis!
Acutum autem aliquid videris dicere:cũ catholicæ nomen nõ ex totius orbis communione
interpretaris:sed ex obseruatione pręceptorũ omniũ diuinorum: atq; oĩm sacramẽtoꝝ: quasi
nos etiã(si forte hinc sit apellata catholica : ꝙ totũ veraciter teneat: cuius veritatis nõnullæ
particulæ:etiã in diuersis inueniũtur hęresibus)hui⁹ nominis testimonio nitamur:ad demõ
strãdum ecclesiam in om̃ibus gentibus:& nõ promissis dei:& tam multis tãq; manifestis ora
9 culis ipsius veritatis.Sed nempe hoc est totum qđ nobis persuadere conaris : solos remansisse
Rogatistas:q catholici recte appellandi sunt:ex obseruatione præceptorum omnium diuino-
rum:atq; omnium sacramentorum:& vos esse solos in quibus inueniat fidem cum venerit fi
lius hominis: Da veniam:nõ credimus.Licet enim & hoc audeas forsitan dicere : vt in vobis
possit inueniri fides:quã se in terra nõ inuenturum dominus dixit:& non vos in terra sed in
cælo esse deputandos: nos tamen apostolus ita cautos reddidit:vt etiam angelum de cęlo no
bis aliud euangelizantem:præterq̃ qđ accepimus:anathema debere esse præceperit. Quomo
do autem confidimus ex diuinis literis accepisse nos Clitistum manifestum:si non inde acce-
pimus & ecclesiã manifestam!Quaslibet quisq; ansas & vncos aduersus simplicitatẽ veritatis
intexat:quaslibet nebulas callidę falsitatis offundat:sicut anathema erit q annũtiauerit Chri

ſtum:neq; paſſum eſſe:neq; tertia die reſurrexiſſe:quoniam in veritate euangelica accepim⁹:
Lucæ.24. Oportebat Chriſtum pati:& reſurgere a mortuis tertia die:ſic erit anathema quiſquis annũ
tiauerit eccleſiam pręter communionem omnium gentium:quia eadem veritate conſequen-
ter accepimus: & prędicari in nomine eius pœnitentiam & remiſſionem peccatorum p omnes
gẽtes:incipientibus ab Hieruſalem:& incõcuſſe tenere debemus: Quiſquis vobis annũtiaue
rit:pręterq̃ qđ accepiſtis:anathema ſit.Si autem vniuerſos Donatiſtas non audimus:ſe p ec-
cleſia Chriſti opponentes:quia nullum pro ſe teſtimonium de diuinis libris proferunt quo id
doceãt:quãtominus rogo te Rogatiſtas audire debemus:qui nec illud pro ſe interpretari co-
nabuntur:qđ ſcriptum eſt: Vbi paſcis:vbi cubas in meridie?Si enĩ hoc loco ſcripturarum me A
ridies Africa intelligenda eſt:in parte Donati:quæ ſub cæli feruentiori plaga eſt; oẽs vos Ma
ximianiſtæ ſupabũt:quorũ ſchiſma in Bizantio & in Tripoli exarſit.Sed cõfligãt cum eis Ar
zuges:& hoc magis ad ſe pertinere contendant:Mauritania tamen Cæſarienſis:occidentali q̃
meridianæ parti vicinior : quando nec Africam ſe vult dici: quomodo de meridie gloriabi-
tur?Non dico aduerſus orbem terrarum:ſed aduerſus ipſam partem Donati: vnde pars Ro-
gati breuiſſimum fruſtum de fruſto maiore præciſum eſt. Quis autem non impudentiſſime
nitatur aliquid in allegoria poſitum pro ſe interpretari: niſi habeat & manifeſta teſtimonia:
quorum lumine illuſtrentur obſcura?Qđ aũt omnibus Donatiſtis dicere ſolemus:quãto vo-
bis fortius dicimus:ſi poſſunt(qđ fieri non poteſt)aliqui habere cauſam iuſtam:qua commu
nionem ſuam ſeparent a cõmunione orbis terrarũ:eamq; appellẽt eccleſiam Chriſti:q; ſe iuſte
ab omnium gẽtium cõmunione ſeparauerint:vnde ſcitis in Chriſtiana ſocietate tam lõge la-
teq; diffuſa:ne forte anteq̃ vos ſepararetis:iam ſe aliqui iuſta cauſa ſeparauerant in longinquiſ-
ſimis terris:vnde ad vos eorum iuſtitiæ fama non potuerit peruenire?Quomodo in vobis po
teſt eſſe eccleſia potius q̃ in illis:qui ſe priores forte ſeparauerunt?Ita ſit cum hoc neſcitis: in-
certi vobiſmet ipſis ſitis: quod neceſſe eſt cõtingat omnibus:qui pro ſua ſocietate vtuntur te
ſtimonio non diuino ſed ſuo.Neq; enim poteſtis dicere:ſi hoc contigiſſet: nos latere non poſ-
ſet: cum in Africa ipſa : quot iam partes factæ ſint ex parte Donati : ſi interrogemini ; non
dicatis:præſertim quia tanto ſibi videntur qui hoc faciunt iuſtiores:quanto fuerint paucio-
res.& vtiq; tanto ſunt latẽtiores.Ac per hoc incerti eſtis:ne forte aliqui pauci iuſti & ideo mi
nime noti:alicubi longe cõtra Africæ meridiem:anteq̃ pars Donati iuſtitiam ſuam a cætero
rum hominum iniquitate ſecerneret:ſe primitus cauſa æquiſſima ſeparauerit in latere aqui-
lonis:& ipſa ſit potius eccleſia dei tanq̃ Sion ſpiritalis:quæ vos omnes iuſta ſeparatione præue
nit:multoq; præſumptius p ſe interpretetur qđ ſcriptum eſt:Mons Sion latera aquilonis:ci-
Psal.47. uitas regis magni:q̃ p ſe interpretatur pars Donati: Vbi paſcis:vbi cubas in meridie . Et ta- B
men vereris:ne cum imperialibus legibus ad vnitatem cogimini:nomẽ dei a iudæis & paga-
nis diutius blaſphemetur:quaſi neſciant iudæi quẽadmodum primus populus Iſrael etiã bel
lo delere voluerit duas illas tribus & dimidiam:quæ vltra Iordanem terras acceperant:quan
do eas putauerunt ſe ab vnitate ſui populi ſeparaſſe.Pagani vero magis nos blaſphemare poſ
ſunt de legibus:quas cõtra idolorum cultores chriſtiani imperatores tulerũt:& tñ ex eis mul
ti correcti:& ad deum viuum verumq; conuerſi ſunt:& quotidie cõuertũtur.Sed plane & iu
dæi & pagani:ſi tam paucos putarẽt eſſe chriſtianos:q̃ pauci vos eſtis : qui ſolos vos chriſtia-
nos eſſe perhibetis:nec blaſphemare vos dignarentur:ſed & nunq̃ ridere ceſſarent.Non time
Gal.4. tis ne vobis dicãt iudęi: Vbi eſt q; Paulus veſter eccleſiã veſtrã intelligit:vbi dictũ eſt: Lętare
ſterilis quæ nõ paris:erũpe & exclama quæ nõ parturis:qm̃ multi filii deſertæ magis q̃ eius quę
habet virũ:præponẽs multitudinẽ chriſtianorũ multitudini iudæorũ:ſi Chriſti eccleſia eſt pau
citas veſtra?Hoccine illis dicturi eſtis:Ideo magis iuſti ſumus:quia pauci ſumus: nec attendi
tis eos reſponſuros:quodlibet vos eſſe dicatis:nõ tamẽ eſtis illi de quibus dictum eſt :Multi fi
filii deſertæ:ſi tam exigui numero remanſiſtis?Hic tu oppoſiturus es exemplũ iuſti illi⁹ in di
luuio:qui cum domo ſua ſolus liberari dignus inuentus eſt. Vides ergo adhuc q̃ longe ſis a
iuſtitia prorſus.Donec ad ſeptẽ remaneas:quibus tu ſis octauus:iuſtum te eſſe nõ dicimus:ſi
tamen non iſtam iuſtitiam ſicut dicebam præripuit aliquis ante partem Donati: & cum ſuis
ſeptem iuſta aliqua cauſa cõmotus:ſe longe alibi ſeparauit:& a mũdi huius diluuio liberauit
Qđ cũ ignoretis an factum ſit:atq; ita vobis inauditũ:ſicut multis populis chriſtianorũ in lõ
ginquis terris conſtitutorum nomẽ Donati inauditũ eſt:incerti eſtis vbi ſit eccleſia. Ibi enim
erit:vbi primũ forſitã factũ eſt qđ poſtea vos feciſtis:ſi potuit eẽ vlla iuſta cauſa: qua vos a cõ

C munione omnium gentium separare possetis. Nos autem ideo certi sumus: neminem se a cō
munione omnium gentium iuste separare potuisse: quia non quisq; nostrū in iustitia sua: sed
in scripturis diuinis quærit ecclesiam: & vt promissa est reddi conspicit. Ipsa est eñ de qua di
citur: Sicut lilium in medio spinarum: ita proxima mea in medio filiarū. Quæ nec spinæ dici Cant.2.
possent: nisi malignitate morum: nec filiæ nisi communione sacramentorum. Ipsa est quæ di
cit: A finibus terræ ad te clamaui cum anxiaretur cor meum. Quæ in alio psalmo dicit: Tędi Psal.60.
um detinuit me a peccatoribus derelinquētibus legem tuam: & vidi insensatos & tabescebā. Psal.118.
Ipsa est quæ dicit sponso suo: Vbi pascis: vbi cubas in meridie: ne forte fiam sicut operta super Cant.1.
greges sodalium tuorum. Id est qđ alibi dicitur: Dexteram tuam notam fac mihi: & eruditos Psal.89.
corde in sapientia. In quibus luce fulgentibus & charitate feruentibus: qua in meridie requie
scis: ne forte velut operta: id est occulta & ignotata: irruam nō in gregem tuum: sed in greges
sodalium tuorum: id est hæreticorum. Quos ita sodales dicit: sicut spinas illas filias: propter
cōmunionem sacramentorum. De quibus alibi dicitur: Tu vero vnanimis meus & dux me Psal.54.
us & notus meus: qui simul mecū dulces capiebas cibos: in domo domini ambulauimus cum
consensu: Veniat mors sup illos: & descendāt in infernū viuētes: sicut Dathan & Abiron: im
piæ separatiōis auctores. Ipsa est cui cōtinuo respōdetur: Nisi cognoueris temet ipsam o pul Cant.1.
chra inter mulieres: exi tu in vestigiis gregū & pasce hædos tuos in tabernaculis pastorū. O
responsio dulcissimi sponsi: Nisi cognoueris temet ipsam inquit: Quia vtiq; non potest ciui
tas abscondi supra montē cōstituta: & ideo nō es operta: vt incurras in greges sodalium tuo
rū. Ego eñ sum mons paratus in cacumine montiū: ad quem veniēt vniuersæ gentes. Nisi er Matth.5.
go cognoueris temet ipsam nō in verbis calumniosorꝫ: sed in testimoniis librorum meorum.
Nisi cognoueris temet ipsam: quia de te dictum est: Porrige longius funiculos: & palos vali Esa.54.
dos confirma: etiam atq; etiam in dexteram atq; sinistram extende. Semen enim tuum hære
ditabit gentes & ciuitates quæ desertæ erant inhabitabis. Non est qđ metuas: præualebis eñ
nec erubescas q; detestabilis fueris. Confusionem enim in æternum obliuisceris: ignominię vi
duitatis tuæ non eris memor. Ego eñ sum dominus qui facio te: dominus nomen ei. Et q eru
it te: ipse deus Israel vniuersæ terræ vocabitur. Nisi cognoueris temet ipsam o pulchra inter
mulieres: quia de te dictum est: Concupiuit rex speciem tuam: quia de te dictum est: Pro patri Psal.44.
bus tuis nati sunt tibi filii: constitues eos principes super omnem terram. Nisi ergo cognoue
ris temet ipsam: exi tu: nō ego te eiicio: sed exi tu vt dicatur de te: Ex nobis exierunt: sed non
erant ex nobis. Exi tu in vestigiis gregū: non in vestigiis meis: sed in vestigiis gregū: nec vni
us gregis: sed gregum diuersorum & errantium. Et pasce hędos tuos: nō sicut Petrus: cui di
citur: Pasce oues meas: sed pasce hędos tuos in tabernaculis pastorum: non in tabernaculo pa
storis: vbi est vnus grex & vnus pastor. Cognoscit eñ semetipsam: ne hoc ei contingat: qa eis
contingit hoc qui se in illa non cognouerunt. Ipsa est de cuius paucitate dicitur in compara
tione multorum malorum: quia angusta & arcta via est quæ ducit ad vitam: & pauci sunt q Matth.7.
ambulant in ea. Et rursus ipsa est de cuius multitudine dicitur: Sic erit semē tuum: sicut stel Gen̄.22.
læ cæli: & sicut arena maris. Idē quippe fideles sancti & boni: & in comparatione plurimorū
malorū pauci sunt: & p se ipsi multi sunt: qa multi filii desertæ: magis q̄ eius q̄ habet virū. Et Gal.4.
multi ab oriēte & occidēte veniēt: & recūbēt cū Abrahā Isaac & Iacob in regno cælorū: Et qa Matth.8.
exhibet sibi deus pp̄lm abundātē æmulatorē bonorū operū. Et multa milia quæ numerare ne
D mo pōt: vident in Apocalypsi: ex omni tribu & lingua in stolis albis palmisq; victricibus. Ipsa
est quæ aliqñ obscurat: & tanq̄ obnubilat multitudine scandalorꝫ: qñ peccatores intendūt ar Psal.10.
cū: vt sagittent in obscura luna rectos corde. Sed etiā tunc in suis firmissimis eminet. Et si ali
qua in his verbis diuinis distributio facienda est: fortasse non frustra dictū sit de semine Abra
hæ: sicut stellæ cæli: & sicut arena quæ est ad oram maris: vt in stellis cæli pauciores firmio
res clarioresq; intelligant: in arena aūt maritimi littoris: magna multitudo infirmorum atq;
carnalium: Quę aliquando tranquillitate temporis quieta & libera apparet: aliquādo autem
tribulationum & tentationum fluctibus operitur atq; turbatur. Tale tunc erat tempus: de
quo scripsit Hilarius: vnde putasti insidiandum contra testimonia tot diuina: tanq̄ perierit
ecclesia de orbe terrarum. Potes hoc modo dicere: nec tot ecclesias Galatiæ tunc fuisse: quan
do dicebat apostolus: O stulti Galatæ quis vos fascinauit: vt cum spiritu cœperitis: nūc car Gal.3.
ne consumamini! Sic enim calumniatis docto viro: qui tardicordes & timidos grauiter incre
pabat: quos iterum parturiebat: donec Christus formaretur in eis. Quis enim nescit illo tem

pore:obscuris verbis multos parui sensus fuisse delusos: vt putarēt hoc credi ab Arrianis:qđ
etiam ipsi credebant:alios autē timore cessisse & simulate consensisse : non recte ingredientes
ad veritatem euangelii:quibus tu postea correctis sic quemadmodum notum est:nolles igno
sci! Prorsus non nosti literas dei. Lege enim quid de Petro scripserit Paulus: & quid inde etiā
senserit Cyprianus: & non tibi displiceat ecclesiæ mansuetudo:quę membra Christi dispersa
colligit:non collecta dispergit:q̄q̄ & illi qui tunc firmissimi fuerunt: & verba hæreticorum in
sidiosa intelligere potuerunt:sed pauci quidem sunt in comparatione cæterorum: sed tamen
etiam ipsi quidam pro fide fortiter exulabant:quidam toto orbe latitabāt. Ac sic ecclesia quæ
per omnes gentes crescit:in frumentis dominicis conseruata est: & vsq̄ in finem donec omni-
no gentes omnes etiam barbaras teneat conseruabitur. Ipsa est igitur ecclesia in bono semine:
qđ seminauit filius hominis: & vsq̄ ad messem crescere inter zizania prænuntiauit. Ager au-
tem mundus est:messis finis est sęculi. Hilarius ergo decem prouinciarum Asianarum:aut zi
zania non triticum arguebat:aut ipsum etiam triticum qđ defectu quodam periclitabaẗ:quā
to vehementius:tanto vtilius arguendum putabat. Habent enim etiam scripturæ canonicæ E
hunc arguendi morem: vt tanq̄ om̄ibus dicatur: & ad quosdam verbum perueniat. Qđ eti-
1.Cor.15. am apostolus dicit ad Corinthios:Quomodo dicunt quidam in vobis:quia resurrectio mor-
tuorum non est! Manifestat vtiq̄ non omnes esse tales:veruntamen & tales non extra:sed in eis
fuisse testatur:a quibus ne illi seducerentur: & qui non ita sentiebant : paulo post monuit di-
Vbi supra. cens: Nolite seduci:Corrumpūt mores bonos:colloquia mala. Sobrii estote:iusti: & nolite pec
care. Ignorantiam enim dei quidam habent. Ad reuerentiam vobis loquor. Qđ autem dicit:
1.Cor.3. Cum enim sint inter vos æmulatio & contentio:nonne estis carnales: & secundum hominem
ambulatis! tanq̄ omnibus dicit. Et vides q̄ sit graue quod dicit. Proinde nisi in ipsa epistola
1.Cor.1. legeremus:Gratias ago deo meo semper pro vobis in gratia dei quæ data est vobis in Christo
Iesu:quia in omnibus ditati estis in illo in omni verbo & in omni scientia : sicut testimonium
Christi confirmatum est in vobis:ita vt nihil desit vobis in vlla gratia:putaremus om̄es Co-
rinthios carnales & animales:non percipientes quæ sunt spiritus dei:contētiosos q̄ æmulos: se
1.Ioan.5. cūdum hominem ambulantes. Itaq̄ & totus mundus in maligno positus est:propter zizania
quæ sunt per totum mūdū: & Christus ꝓpitiator est peccatorū nostrorū:nō tantū nostrorum
Matth.24. sed totius mūdi ꝓpter triticū qđ est per totum mūdum. Refrigescet aūt charitas multorum
ꝓpter scandalorum abūdantiam:quātomagis magisq̄ glorificato Christi nomine congregen
tur in cōmunionem sacramentorum eius etiam maligni: & perseuerabunt omnino peruersi
sed tamen tanq̄ palea de area dominica:non nisi vltima ventilatione separandi; nō extinguēt
isti frumenta dominica. In eorum quidem comparatiōe pauca:sed multa per seipsa. Nō extin
Vbi supra. guent electos dei congregandos in fine sæculi:sicut euangelium loquitur:A quatuor ventis
Psal.11. a summis cęlorum vsq̄ ad terminos eorum. Ipsorum enim vox est:Saluū me fac domine: quo
modo defecit sanctus:Quoniam diminutæ sunt veritates a filiis hominum. De quibus & do
Matth.24. minus dicit inter abundantiam iniquitatis:Qui perseuerauerit vsq̄ in finem hic saluus erit.
Deniq̄ non vnum hominem:sed plures in eodem psalmo loqui consequentia docent: vbi dici
Psal.11. tur:Tu domine seruabis nos & custodies nos a generatione hac in æternum. Propter hāc em̄
Lucæ.18. abundantiam iniquitatis:quā dominus futuram esse prædixit:etiam illud positum est:Cum
venerit filius hominis:putas inueniet fidem in terra! Dubitatio em̄ cuncta scientis: nostram
in illo dubitationem præfigurauit:quando ecclesia ex multis:de quibus multum sperauit:sæ
pe decepta:q aliter q̄ credebanẗ inuēti sunt: sic perturbaẗ in suis:vt de nullo facile boni aliqđ
velit credere. Ipsos tn̄ quoq̄ inuētur⁹ est fidē in terra:ꝑ totū agrū cū zizaniis crescere dubita-
re fas nō est. Ipsa est ergo ecclesia q̄ intra sagenā dominicā cū malis piscibus natat:a quib⁹ cor
de semper & moribus separatur atq̄ discedit:vt exhibeatur viro suo gloriosa:non habens ma
Eph.5. culam neq̄ rugam. Corporalem autem separationē in littore maris:hoc est in fine sæculi expe
ctat:corrigens quos potest:tolerans quos corrigere nō valet. Non tamē propter eorum quos F
Dis.9.noli frater. non corrigit iniquitatem:ipsam bonorū deserit vnitatem. Noli ergo frater contra diuina :tā
multa:tam clara:tam indubitata testimonia colligere velle calumnias ex episcoporum scri-
ptis:siue nostrorū:sicut Hilarii:siue anteq̄ pars Donati separaretur ipsius vnitatis: sicut Cy
priani & Agrippini. Primo:quia hoc genus literarum ab auctoritate canonis distinguēdum
est. Non enim sic leguntur:tanq̄ ita ex eis testimonium proferatur:vt contra sentire non lice
at:sicubi forte aliter sapuerint q̄ veritas postulat. In eo quippe numero sumus : vt non dedi-

gnemur etiam nobis dictum ab apostolo accipere:Et si quid aliter sapitis:id quoq; deus vobis Phil.3.
reuelauit. Verũtamen in id qđ peruenimus in eo ambulemus:in illa via scilicet quæ est Chri-
stus.De qua via ita psalmus loquit:Deus misereatur nostri & benedicat nobis:illuminet vul Psal.66.
tum suum super nos:Vt cognoscamus in terra viam tuam:in omnibus gentibus salutare tu
G um.Deinde si sancti Cypriani episcopi & gloriosi martyris/te delectat auctoritas: quã quidẽ
sicut dixi a canonica auctoritate distinguimus:cur in eo te non delectat:ꝙ vnitatem orbis ter
ræ:atq; omniũ gentium:& diligendo tenuit:& disputando defendit:ꝙ eos qui se tanq̃ iustos
ab ea separare voluissent:arrogantissimos & superbissimos iudicauit:irridens eos hoc sibi as-
sumere:qđ nec apostolis concessit dominus:vt ante tempus zizania colligerent:aut tanq̃ ipsis
paleam ferre:& aream purgare concessum sit:paleas conarentur a tritico separare:quo vnum
quenq; peccatis alienis maculari non posse monstrauit:quã sibi omnes impiæ seditionis aucto
res solam causam separationis assumũt ꝙ in eo ipso in quo aliter sapuit: collegas diuersa sen-
tientes:nec iudicandos:nec a iure cõmunionis amouendos esse decreuit.Qđ in ea ipsa episto
la ad Iubaianum quæ in concilio(cuius auctoritatem ad rebaptizandũ sequi vos dicitis)pri-
mitus recitata est:cum fateatur in præteritum sic esse admissos in ecclesia qui fuerant alibi
baptizati:vt denuo non baptizarentur.vnde illos sine baptismo fuisse arbitratur.Tantum ta
men ponit vtilitatis & salubritatis in pace ecclesiæ:vt ꝓpter illã nõ eos credat ab ecclesiæ mu
neribus separari.Qua in te sicut ingenium tuum noui:facillime perspicis totam causam ve-
stram penitus euersam & extinctam.Si enim sacramenta cum peccatoribus communicando
(sicut putatis)periit ecclesia quæ fuerat in orbe terrarum:Nam vos ideo separastis:iam pri-
us tota perierat:cum sicut dicit Cyprianus:in eam sine baptismo admittebantur:ac sic nec ip
se Cyprianus habebat in qua ecclesia nasceretur:quantomagis multo posterior vester auctor
paterq; Donatus?Si autem illo tempore:cum in eam sine baptismo admittebantur:erat tamẽ
ecclesia quæ pareret Cyprianum:pareret & Donatum:manifestum est non contaminari iu-
stos alienis peccatis:quando cum eis sacramenta communicant.Ac per hanc separationẽ qua
existis ab vnitate:qua excusatione possitis abluere nõ habetis:impleturq; in vobis sanctę scri-
pturæ illud oraculum:Filius malus ipse se iustum dicit:exitum autem suum non abluit.Me-
ritis autem Cypriani sic non æquatur:qui propter paria sacramenta nec ipsos hæreticos au-
det rebaptizare:sicut non æquatur meritis Petri:quisquis non cogit gentes iudaizare. Sed il
la Petri non tantum claudicatio:verum etiam correctio in scripturis canonicis continetur.
H Cyprianus autem sensisse aliter de baptismo:q̃ forma & consuetudo habebat ecclesiæ: non in
canonicis:sed in suis & in concilii literis inuenitur.Correxisse autem istam sententiam nõ in
uenitur:non incongruenter tamen de tali viro existimãdum est ꝙ correxerit: & fortasse sup
pressum sit ab eis qui hoc errore nimium delectati sunt: & tanto velut patrocinio carere no-
luerunt.q̃q̃ non desint:qui hoc Cyprianum prorsus non sensisse contendant. Sed sub eius no
mine a præsumptoribus atq; mendacibus fuisse confictum. Neq; enim sic potuit integritas
atq; notitia literarum: vnius q̃libet illustris episcopi custodiri: quemadmodum scriptura
canonica:tot linguarum literis & ordine ac successione celebrationis ecclesiasticæ custodi-
tur.Contra quã tamen non defuerunt:qui sub nominibus apostolorum multa confingerent.
Frustra quidem:quia illa sic commẽdata:sic celebrata:sic nota est. Verũ quid possit aduersus
literas:non canonica auctoritate fundatas: etiam hinc demonstrauit impię conatus audaciæ
ꝙ & aduersus eas quæ tanta notitiæ mole firmatæ sunt:sese erigere non prætermisit. Nos ta
men duas ob res:non negamus illud sensisse Cyprianum: ꝙ & stilus eius habet quandam ꝓ-
priam faciem qua possit agnosci: & ꝙ ibi magis contra vos nostra causa mõstratur inuictior:
vestræq; separationis præsumptio:videlicet ne macularemini peccatis alienis: quibus tota fa
cilitate subuertitur:cum appareet in literis Cypriani:communicata esse cum peccatoribus sa
cramenta:cum admissi sunt in ecclesiam:qui secũdum vestram/& (sicut vultis)illius senten
tiam:baptismum non habebant:& tamen ecclesiam non perisse:sed in sui generis dignitate ꝑ
totum orbem sparsa dominica frumenta mansisse:ac per hoc sic perturbati tanq̃ ad aliquem
portum:sic ad auctoritatem Cypriani confugitis: videtis quẽ illic scopulũ vester error offen
dit.Si autem iam nec illuc confugere audetis:sine vllo luctamine naufragatis. Porro autem
Cyprianus:aut non sensit omnino qđ eum sensisse recitatis:aut hoc postea correxit in regula
veritatis:aut hunc quasi nęuum sui candidissimi pectoris cooperuit vbere charitatis:dũ vni-
tatem ecclesiæ toto orbe crescentis:& copiosissime defendit:& perseuerãtissime tenuit vincu

Petri.4. lum pacis.Scriptum est enim:Charitas cooperit multitudinem peccatorum.Accessit huc etiã
ꝙ tanq̃ sarmentum fructuosissimum si quid in eo fuerat emendandum:purgauit pater falce
4.senté. dis. passionis.Sarmentum autem(ait dominus)qđ in me facit fructum:purgat illud pater meus
6.sunt tamẽ vt maiorem fructum afferat. Vnde nisi quia hærens in diffusione vitis:radicem non deseruit
vnitatis.Nam etsi traderet corpus suum vt arderet:charitatem autem non haberet: nihil ei
prodesset.Attende adhuc paululum in literas Cypriani:vt aduertas q̃ inexcusabilem osten- I
derit:qui se voluerit ab vnitate ecclesiæ(quã deus in omnibus gentibus promisit & reddi-
dit)quasi iustitiæ suæ causa separare : magisq; intelligas q̃ sit vera sententia pauloante a me
cõmemorata:Filius malus ipse se iustum dicit:exitum autem suum non abluit.Ponit in qua-
dam epistola sua quã scripsit ad Antonianũ:rem quandam satis rei de qua nunc agimus ne-
cessariam:sed melius eius verba inserimus.Antecessores(inqt) nostri quidam episcopi : istic
in prouincia nostra dandam pacem moechis non putauerunt: sed in totum locum poeniten-
tiæ contra adulteria clauserunt:non tamen ab episcoporum suorum collegio recesserũt:quã-
tum catholicæ ecclesiæ vnitatem:vel duritiæ:vel censurę suę obstinatione ruperunt:vt quia
apud alios adulteris pax dareť:qui non dabat de ecclesia separaretur:manente concordię vin
culo:& perseuerante ecclesiæ catholicæ indiuiduo sacramẽto ; actum suum disponebat & di-
rigebat vnusquisq; episcopus rationem propositi sui domino redditurus. Quid ad hæc dicis
frater Vincenti?Nempe intueris hunc tantum virum pacificum episcopum & fortissimum
martyrem:nihil vehementius sategisse:q̃ ne vnitatis vinculum rumperetur. Vides eum par
turientem:non solum vt paruuli in Christo concepti nascantur: verũetiam ne iam nati de si-
nu matris excussi moriãtur? Porro autem ipsam rem quã cõtra impios separatores cõmemo
rauit attende:Si adulteris communicabant:qui poenitentibus adulteris pacem dabant:nun-
quid illi qui hoc non faciebant:collegio maculabantur istorum?Si autem qđ veritas habet:&
qđ ecclesia merito tenet:recte poenitentibus adulteris pax dabatur:illi qui in totum locũ poe
nitentiæ contra adulteros claudebant:impie vtiq; agebant:qui mẽbris Christi sanitatem ne-
gabant:& claues ecclesiæ pulsantibus subtrahebant:& misericordissimę patientiæ dei:q̃ illos
propterea sinebat viuere:vt poenitẽdo sanarenť sacrificio contriti spiritus & cõtribulati cor-
dis oblato:dura crudelitate cõtradicebant.Nec tñ istos misericordes & pacificos:cũ eis Chri
stiana sacramẽta cõmunicãtes:& eos intra vnitatis retia tolerãtes: donec ad litt⁹ pducti sepa
renť : tã imanis eorum error & impietas inquinabat:vt si inqnaret:iã tũc ecclesiam malorum
cõmunione deletã esse:& nec erat quæ pareret ipsum Cyprianum. Si aũt qđ certum est pmã
sisset ecclesia;certũ est etiã peccatis alienis in vnitate Christi neminẽ posse maculari: non ma-
lorum factis consentientem:ne ipsis peccatis communicando pollueretur:sed propter societa
tem bonorum:malos tanq̃ paleas vsq; ad vltimam vẽtilationem in area dominica tolerãtem.
Quæ cum ita sint:vbi est pręsumptio sepationis vestræ?Nonne filii mali estis q ipsi vos iustos K
dicitis:exitum aũt vestrum nõ abluitis?Iam si velim & illa cõmemorare quæ Tychonius ho-
mo cõmunionis vestræ scriptis suis inserit:qui magis contra vos p ecclesia catholica scripsit
frustra se ab Afrorum quasi traditorum cõmunione secernens:quo vno eum Parmenian⁹ suf
focat:quid respõdere poteritis:nisi qđ de vobis idem Tychonius dixit:& ego pauloante reco
lui:qđ volumus sanctum est?Scribit eñ ille Tychonius homo(vt dixi)vestræ cõmunionis a
ducentis & septuaginta episcopis vestris conciliũ Carthagini celebratum.In quo cõcilio per
septuaginta & quinq; dies postpositis omnibus præteritis:limatam esse sẽtentiam atq; decre
tam:vt traditoribus immensi criminis reis:si baptizari nollent:pro integris cõmunicaretur.
Deuterium aũt Macrinẽsem episcopũ cõmunionis vestrę: dicit traditorum plebẽ cõgregatã
ecclesiæ miscuisse:& secundum statuta illius concilii a ducentis & septuaginta episcopis ve-
stris facti:fecisse cum traditoribus vnitatẽ : eiq; Deuterio post hoc factũ iugiter cõmunicasse
Donatũ:Nec solũ huic Deuterio sed etiã vniuersis maurorũ episcopis p quadraginta annos:
quos dicit vsq; ad persecutionem p Macharium factã:traditoribus sine baptismo cõmunicas
se.Sed dicis:Quis mihi est iste Tychonius?Ille est Tychonius quẽ Parmenianus rescribendo
compescit:& eum deterret ne talia scribat:non tñ refellit ea ipsa quæ scribit:sed vno(sicut su
pra dixi)eum premit:ꝙ cum talia diceret de ecclesia toto orbe diffusa:& ꝙ neminem in eius
vnitate macularent aliena peccata:ab Afrorum se tamen quasi traditorum cõtagione remo-
uebat:& erat in parte Donati.Posset aũt dicere Parmenianus:ista eũ oĩa esse mentitum:Sed si
cut idem Tychonius cõmemorat:adhuc viuebãt multi:p quos hæc certissima & apertissima

esse ostēderent.Sed de his taceo:cōtēde Tychoniũ esse mētitũ: ad Cyprianũ te reuoco: cuius
L mentionē ipse fecisti.Prorsus secũdũ scripta Cypriani:si peccatis alienis in vnitate quisqꝫ ma
culat:iam ante Cyprianũ periit ecclesia:nec erat vnde existeret ipse Cyprianus.Si aũt hoc sen
tire sacrilegũ est: & certũ est ecclesiam pmanere:nemo alienis peccatis in eius vnitate macula
tur:frustra filii mali iustos vos esse dicitis:exitũ vestrũ nō abluitis:nō purgatis.Cur ergo(in
quis)nos quęritis:cur sic suscipitis quos hæreticos dicitis? Vide q̃ facile breuiterqꝫ respon de
am.Quærimus vos qa peristis:vt de inuētis gaudeamus:de qbus pditis dolebamus.Hæreti
cos aũt vos esse dicimus:sed anteq̃ ad pacē catholicā conuertamini: anteq̃ errore quo irretiti
estis exuamini:Cũ aũt trāsitis ad nos:prius vtiqꝫ relinquitis qđ eratis:ne ad nos hęretici trāſ
eatis. Baptiza ergo me inqs.Facerē si baptizatus nō esses:aut si Donati vel Rogati: nō Chri
sti baptismo baptizatus esses.Nō sacramenta christiana faciunt te hæreticũ:sed praua dissen
sio.Nō ppter malũ qđ pcessit ex te:negandũ est bonũ qđ remansit in te:qđ malo tuo habes:si
nō ibi habes vnde est bonũ qđ habes:Ex catholica eñ ecclesia sunt omnia dominica sacramen 1.q.1.ex ca
ta:quæ sic habetis & datis:quēadmodum habebantur & dabātur:etiam priusq̃ inde exiretis. tholica.
Non tamen ideo non habetis:quia ibi non estis vnde sunt quæ habetis:Nō in vobis mutamꝰ
in quibus nobiscũ estis.In multis enim estis nobiscum.Nam & de talibus dictum est:Quoniā Psal.54.
in multis erant mecũ.Sed ea corrigimus in qbus nobiscũ nō estis:& ea vos hic accipere volu
mus:quæ nō habetis illic vbi estis.Nobiscũ aũt estis in baptismo:in symbolo:in cæteris domi
nicis sacramentis.In spiritu aũt vnitatis:& vinculo pacis:in ipsa deniqꝫ catholica ecclesia:no
biscũ nō estis.Hęc si accipiatis:non tũc aderunt:sed tunc pderunt quæ habetis.Non ergo si
cut putatis suscipimus vestros:sed suscipiendo efficimus nostros:q recedũt a vobis: vt susci
piant a nobis.Et vt incipiāt esse nostri:prius desinũt esse vestri. Nec nobis cōiũgi cōpellimus
M (operarios quidē erroris detestamur)sed ideo nobis illos homines cōiungi volumus: ne hoc
sint qđ detestamur.Sed baptizauit(inqs) post Ioannē Paulus apostolꝰ. Nũqd post hæreticũ?
Aut si forte audes illũ amicum sponsi hæreticũ dicere:& in vnitate ecclesiæ nō fuisse: volo &
hoc scribas.Si aũt hoc demētissimũ est:vel sentire:vel dicere:iam tuæ prudētię est cōsyderare
quare post Ioannē Paulus apostolus baptizauerit. Si eñ post ęqualem:oēs post vos baptizare
debetis.Si post maiorem:debes & tu post Rogatum.Si post minorem:debuit post te Rogatus
cum presbyter baptizasses.Si autem baptismus:qui nunc datur:ideo pariter valet in eis qui
bus datur:q̃uis sint imparis meriti per quos datur: quia Christi est non eorum a quibus mini
stratur:puto ꝙ iam intelligas:ideo Paulum dedisse quibusdam baptismum Christi:quia Ioan
nis baptismo fuerant baptizati:non Christi.Ioannis quippe baptismꝰ ille dictus est:sicut mul
tis locis diuina scriptura testatur:qđ & ipse dominus dicit:Baptismus Ioannis vnde erat: de Matth.21.
cælo an ex hominibus? Baptismus autem quem dedit Petrus: non erat Petri sed Christi:&
quem dedit Paulus non erat Pauli sed Christi: & quem dederunt qui tempore apostolorum
non caste:sed per inuidiam Christum annũtiabant:non erat eorum sed Christi: Et quem de
derunt qui tempore Cypriani fundos insidiosis fraudibus rapiebant:vsuris multiplicātibus
fœnus augebant:non erat eorum sed Christi.Et quia Christi erat:ideo q̃uis non per æquales
daretur eis:tamen quibus dabatur æqualiter proderat. Nam si tanto melius quisqꝫ baptiza
tur:quanto a meliore fuerit baptizatus:non recte gratias agit apostolus:ꝙ neminem Corin
thiorum baptizauerit:nisi Crispum & Caium:& Stephanę domum. Tanto enim melius ba 1.Cor.1.
ptizarentur:quanto erat Paulus melior:si ab ipso baptizarentur.Deniqꝫ cum dicit:Ego plan 1.Cor.3.
taui:Apollo rigauit:videtur significare se euangelizasse: illum baptizasse. Nunquid melior
Apollo:q̃ Ioannes?Cur ergo post istum non baptizauit: qui post Ioannem baptizauerat: nisi
quia iste baptismus per quemlibet datus:Christi erat: ille autem per quemlibet datus: q̃uis
N Christo viam præpararet:tamen Ioannis erat?Inuidiose dici videtur:post Ioannem baptiza
tum est: & post hæreticos non baptizatur. Sed potest & hoc inuidiose dici: post Ioan
nem baptizatum est: & post ebriosos non baptizatur. Melius enim hoc vitium comme
moro: qđ nec occultare possunt in quibus regnat: & q̃multi vbiqꝫ sint: quis vel cæcus
ignorat?Et tamen inter opera carnis:quę qui agunt:regnum dei non possidebunt:etiam hoc
ponit apostolus:vbi etiam hæreses enumerat.Manifesta autem inquit sunt opera carnis:quę Gal.5.
sunt fornicationes/immunditiæ/luxuria/idolorum seruitus/veneficia/inimicitiæ/conten
tiones/æmulationes/animositates/dissensiones/hæreses/inuidiæ/ebrietates/comessationes/
& his similia:quæ prædico vobis:sicut prædixi:quoniam qui talia agunt:regnum dei nō pos

fidebunt.Hac ergo ratione q̄uis baptizatum sit post Ioannem:nō baptizatur post hæreticum
qua ratione q̄uis baptizatū sit post Ioannē:nō baptizaē post ebriosum:qm̄ & hæreses & ebrie
tates in eis operibus sunt:quæ opera qui agunt:regnū dei non possidebunt.Nonne tibi videē
quasi intolerabiliter indignum: vt cum baptizatū fuerit post eum qui non sobrie vinum bi
bens: sed vinum omnino non bibens:regno dei viam parauit:non baptizetur post ebriosum:
qui regnum dei non possidebit? Quid hic respondetur: nisi quia ille baptismus erat
Ioannis:post quem Christi baptismo baptizauit apostolus:Iste autem baptismus Christi est:
quo baptizauit ebriosus?Inter Ioannem & ebriosum:a cōtrario multum interest.Inter baptis
mum Christi & baptismū Ioannis:non a contrario:sed tamen multum interest. Inter aposto-
lum & ebriosum multum interest:Inter baptismum Christi quem dedit apostolus: & baptis-
mum Christi quem dedit ebriosus:nihil interest.Sic inter Ioannem & hæreticum:a contrario
multum interest:& inter baptismum Ioannis:& inter baptismum Christi: quem dat hæreti-
cus:non a contrario:sed multum interest.Inter baptismū autē Christi quē dedit apostolus:&
baptismū Christi quē dat hæreticus:nihil interest.Agnoscit eīm sacramētoꝝ species æqualis:
etiā cū magna differentia est in hominum meritis.Sed da veniā:erraui: qm̄ te volui de ebrio- O
so baptizāte cōuincere:exciderat mihi cū Rogatista me habere: nō cū qlicūq; Donatista. Po-
tes eīm tu in tā paucis collegis tuis: & in oībus clericis vestris:nullū inuenire forsitā ebrio-
sum. Vos eīm estis q nō ex totius orbis cōmunione:sed ex obseruatiōe p̄ceptoꝝ oīm diuinorū
atq; oīm sacramētoꝝ:tenetis catholicā fidē.In qb9 eā solis inuētur9 est:cū venerit filius hoīs:
qm̄ nō inueniet fidē in terra:qa nec terra estis:nec in terra:sed cælestes in cęlo habitatis:nec ti
Iacobi.4. metis:nec attēditis:qa deus supbis resistit:humilibus aūt dat gratiā.Nec vos euāgelii loc9 ip
Lucę.18. se cōpūgit vbi dn̄s ait:Cū venerit filius hoīs:putas inueniet fidē in terra?Cōtinuo quippe tan
q̄ p̄sciens nōnullos sibi superbe arrogaturos hāc fidē:dixit ad quosdam qui sibi iusti videban-
Lucæ.18. tur:& spernebāt cæteros:similitudinē hāc.Duo qdā ascenderūt in tēplū orare:vnus phariseæ
us & alter publicanus:& cętera.Iā tibi q̄ sequunē ipse respōde.Inspice tm̄ diligētius ipsos pau
cos vestros:vtrū nullus illic baptizet ebriosos.Tā eīm late vastat hæc pestilētia aīas:& tāta li-
bertate dominatur:vt multū mirer:si non etiam vestrum gregiculum penetrauit: q̄uis ante
ipsum aduētum filii hoīs:vnius boni pastoris iam vos oues ab hœdis separasse iacteris. Audi
sane per me vocem dominicorum frumentorum:in area dominica vsq; ad vltimam ventila-
tionem inter paleam laborantiū:per totum scilicet mundum:qua deus vocauit terram a so-
23.q.7.ca.q- lis ortu vsq; ad occasum:vbi etiam pueri laudant dominum: quicunq; vos ex occasione legis
cunq. huius imperialis:non dilectione corrigendi:sed inimicandi odio persequitur: displicet nobis.
Et q̄uis res quæq; terrena: recte a quoq̄ possideri non possit: nisi vel iure diuino: quo P
cuncta iustorum sunt:vel iure humano:quod in potestate regum est terræ:ideoq; res vestras
falso appellatis:quas nec iusti possidetis:& secundū leges regū terrenorum amittere iussi estis
frustraq; dicatis:nos eis congregandis laborauimus:cum scriptum legatis:Labores impiorū
iusti edent.Sed tamē quisquis ex occasione huius legis:quā reges terræ Christo seruiētes/ad
emendandam vestrā impietatē p̄mulgauerunt:res p̄prias vestras cupide appetit:displicet no
bis.Quisquis deniq; ipsas res pauperum:vel basilicas congregationum:quas sub nomine ec-
clesiæ tenebatis(quæ omnino non debentur nisi ei ecclesiæ:quæ vera Christi ecclesia est)non
24.q.1.qsqs. per iustitiam:sed per auaritiam tenet:displicet nobis.Quisquis pro aliquo flagitio vel facino
re:proiectum a vobis ita suscipit:sicut suscipiuntur qui(excepto errore quo a nobis separami
ni)sine crimine apud nos vixerunt:displicet nobis.Sed nec facile ista mōstratis: et si monstre
tis:nōnullos toleramus quos corrigere vel punire non possumus:neq; propter paleam relin-
quimus aream domini:neq; propter pisces malos rumpimus retia domini: neq; propter hœ
dos in fine segregandos:deserimus gregem domini:neq; p̄pter vasa facta in contumeliam:mi
gramus de domo domini.Tu autem frater:quantum mihi videtur:si vanam gloriam homi- Q
num non attendas:& insensatorum contemnas opprobrium:qui dicturi sunt: quare modo si
ne dubio transies ad ecclesiam:quā veram sentire te intelligo:nec huius sententiæ tuæ testi-
monia longe peto.Tu quippe in eiusdem tuæ epistolæ principio:cui nunc respondeo:hæc ver
ba posuisti:Cum optime inquis nouerim te:longe adhuc a fide christiana sepositum: & stu-
diis olim deditum literarum:quietis & honestatis fuisse cultorem: cunq; postea cōuersus ad
christianam fidem(vt ex multorum relatione cognoui)disputationibus legalibus operā da-
res:Certe si tu ad me illam epistolā misisti:hæc verba tua sunt.Cum ergo fatearis me cōuer-

sum ad Christianam fidem:cũ nec ego ad Donatistas:nec ad Rogatistas cõuersus sim: sine vl la dubitatione confirmas: & pręter Rogatistas:& pręter Donatistas esse christianã fidẽ.Hęc ergo fides(sicut diximus)in omnibus gentib⁹ dilataẽ: q̃ secundũ dei testimonium in semine Abrahę benedicunẽ.Quid igitur adhuc dubitas tenere qđ sentis:nisi quia id quod nõ sentis vel aliquãdo sensisse:vel aliud defendisse confunderis:& dum erubescis corrigere errorẽ:non erubescis permanere in errore:quod vtiq; potius erubescendũ fuit?Hoc est illud qđ scriptura non tacuit.Est confusio adducens peccatum:& est confusio adducens gratiam & gloriã.Cõfusio adducit peccatum:cum erubescit quisq; prauam mutare sententiam:ne aut inconstans putetur:aut diu errasse seipso iudice teneatur.Ita descendũt in infernum viuentes: id est suã perditionem sentientes:quos Dathan & Abiron & Chore hiatu terrę absorpti /tanto ante fu turos figurauerũt.Cõfusio aũt adducit gratiam & gloriam:cum erubescit quisq; de propria iniquitate:& pœnitendo in melius commutaẽ:quod te facere piget illa perniciosa confusione superatũ:ne tibi ab hominibus nescientibus quid loquaẽ:obiiciaẽ illa ap̃lica sentẽtia. Si eñ q̃ destruxi:hęc eadẽ iterũ ędifico:pręuaricatorẽ me ipsum constituo.Quę si dici posset etiam in eos q veritatẽ correcti prędicant:quã peruersi oppugnabant:in ip̃m Paulũ primitus diceretur:in quo ecclesię Christi magnificabant deum:audientes q; euãgelizaret fidem: quã aliqñ vastabat.Nec queq̃ putes ab errore ad veritatem:vel a quocunq; seu magno seu paruo peccato:ad correctionẽ sine pœnitentia posse transire.Sed nimis impudens error est:hinc velle calũniari ecclesię:quã tot diuinis testimoniis constat esse ecclesiam Christi:q; aliter tractat illos q eam deserunt:si hoc ip̃m pœnitendo corrigant:aliter illos q in ea nondũ fuerũt: & tũc primũ eius pacem accipiunt:illos amplius humiliando:istos lenius suscipiendo: vtrosq; diligendo: vtrisq; sanandis materna charitate seruiendo.Habes epistolam prolixiorem fortasse q̃ velles: Esset aũt multo breuior: si te tantum in respondendo cogitarem.Nũc vero si tibi nihil profit: non puto nihil eis ꝓfuturã:qui eam legere cum dei timore:& sine personarum acceptione curauerint.Amen.

Ecclesia.4.

Psal.54.

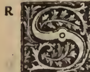
Numeri.16

Gala.2.

De pœni. dist.1.nemi nem.

Sancti Augustini ad Deogratias presbyterũ:sex questionib⁹ab illo ꝓpositis se responsurũ pollicentis. Epistola.XLIX.

2.Retra.ca pite.31.

R YNceriſſimo fratri & cõpresbytero Deogratias: Augustin⁹ in dño salutem Questiones tibi propositas mihi delegare maluisti:non vt opinor pigritia: sed q; ea quoq; ipsa quę nosti:libentius per nos audis: dũ nos nimis diligis. At ego propterea malebã a te illas aperiri:q; ille ipe amicus:qui eas ꝓposuit:quantũ ex hoc cõiici datur:q; mihi ad quasdam epistolas non rescripsit: quasi nos verecundaẽ seq. Viderit quã ob causam: hoc tamen suspicor:nec suspicio mea vel maliuola est vel absurda:cum & optime noueris quantum eũ diligã:quãtoq; mihi dolori sit:q; nõdum christian⁹ est:& vtiq; nõ inconueniẽter arbitror eũ quẽ video mihi rescribere noluisse:nihil sibi a me scribi voluisse.Proinde obsecro te:vt quẽ admodũ ego tibi parui:atq; inter meas arctiſſimas occupationes tuã sanctam mihiq; chariſſimã voluntatem offendere timui:si non facerem qđ petisti:ita tu quoq; facias quod peto. Hoc est aũt:vt breuiter quemadmodũ a te sicut mihi indicasti:postulauit:ad oĩa illi respõdere nõ graueris:qđ & ante facere potuisti.Scies eñ cum legeris:nihil pene a me dictum:qđ ipse non noueras:aut quod me tacente nosse non poteras.Sed hoc opus meum rogo habeas cũ cęteris: quorũ studio scis cõuenire:Tum vero illud qđ flagito habeat ipe cui hoc potiſſimum cõgruit:& cęteri quos nõ parũ ista delectant:queãdmodũ dici possunt abs te:inter quos & ipe sum. Viuas semper in Christo nostri memor.

Primę quęstionis solutio: Verũ Christi an Lazari resurrectio cõueniat ꝓmissę futurę resurrectioni.

S MOuet quosdã & requirunt de duabus resurrectiõib⁹:q̃ cõueniat ꝓmissę resurrectioni: Vtrumnam Christi:an Lazari?Si Christi inquiunt: quomodo potest hęc conuenire resurrectioni natorum ex semine eius:qui nulla seminis conditione natus est?Si aũt Lazari resurrectio cõuenire asseritur:nec hęc quidẽ cõgruere videẽ.Siquidẽ Lazari resurrectio facta sit de corpore nondũ tabescente:de eo corpore quo Lazarus diceba:nřa autẽ multis sęculis post /ex confuso eruetur.Deinde si post resurrectionem status beatus futurus est: nul la corporis iniuria:nulla necessitate famis:quid sibi vult cibatum Christum fuisse: & vulnera monstrauisse?Sed si propter incredulum fecit:finxit.Si autem verum ostendit: ergo in re-

surrectione accepta futura sunt vulnera. Quib⁹ respōdetur: ideo non Lazari resurrectionem:
sed potius Christi cōgruere pmissæ resurrectioni: qa Lazarus ita resurrexit: vt iterū moreret:
Roma,6. Christus aūt (sicut de illo scriptū est) surgēs a mortuis iā nō morit: & mors illi vltra nō dña-
bitur. Qd etiā pmissum est resurrecturis in fine sęculi: & cū illo regnaturis in æternū. Sic au
tē nō pertinet ad resurrectionē: differētia natiuitatis Christi & nŕæ: q illle sine virili semine:
nos aūt nō sine viro & fœmina creati sumus: sicut etiā nō pertinet ad ipsius mortis differētiā.
Non eñ ppterea illius nō vera mors fuit: quia sine virili semine nat⁹ est: sicut nec ipsius primi
hōis/aliter exorta caro q̄ nŕa: quādoquidē ille sine parentibus de terra creatus est: nos vero ex
parētibus: aliqd attulit ad differentiā mortis: vt aliter ille moreretur: aliter nos. Sicut aūt ad
mortis: sic nec ad resurrectionis differentiā: valet diuersa natiuitas. Sed si nec hoc qd scriptū
est de primo hōie: similiter infideles hōies volūt credere: quęrāt vel animaduertant: si vel hoc
possunt: q̄ multorū animaliū genera sine parentibus ex terra pcreent: q̄ tñ coeūdo pariāt etiā
ipa sui similem: nec ppter diuersitatē natiuitatis intersit aliqd ad naturā eorū: q̄ pcreata sūt ex
terra: & eorū q̄ illis coeuntib⁹ orta sunt. Siliter eñ viuunt: similiterq moriunt: q̄uis dissimili
ter nata sint. Ita nō est absurdū: vt similiter resurgant corpa: q̄ dissimiliter orta sunt. Huius-
modi aūt hōies non valentes intueri: ad quā rē intersit aliqd diuersum: & ad quā nō intersit:
vbi aduerterint aliquā distantiā primordiorū: etiā omnia cōsequētia distare oportere conten
dunt. Possunt tales putare oleum ex adipibus non debere natare super aquam: sicut illud qd
ex oliua est: qm̄ longe est vtriusq origo dissimilis: quādo illud ex ligno: hoc ex carne pfluxerit
Quantū aūt attinet ad illā differentiā: q Christi corpus/nō dissolutū tabe atq putredine: die T
tertio resurrexit: nostra vero post longum tempus: ex quo soluta discesserant confusione / re-
parabuntur: humanæ facultati vtrūq impossibile est: diuinæ autem potestati vtrunq facilli
mum. Vt enim radius oculi nostri: non citius peruenit ad propinquiora: q̄ ad longinquiora:
1.Cor.15. sed vtraq interualla/parili celeritate contingit: ita cū in ictu oculi (sicut apostolus dicit) fit
resurrectio mortuorū: omnipotentiæ dei & ineffabili nutui tam facile est quæq recētia: q̄ diu
turno tempore dilapsa cadauera suscitare. Incredibilia sunt hæc quibusdam: quia inexperta:
cum omnis natura rerum: tam sit plena miraculis: vt non quasi facili peruestigatione ratio-
nis: sed videndi consuetudine: mira non sint: atq neq ob hoc: nec consyderatione: nec inquisi
tione digna videantur. Nam ego & mecum quicunq inuisibilia dei per ea quæ facta sunt in-
telligere moliuntur: aut non minus aut amplius admiramur: in vno seminis tā paruulo gra-
no: omnia quæ laudamus in arbore tanq̄ liciata latuisse: q̄ mundi huius tam ingentem sinum
quæ de corporibus humanis dum dilabuntur/assumit: resurrectioni futuræ tota & integra
redditurum. Quomodo aūt contrariū est: & Christū post resurrectionē cibatū: & in resurre-
ctione q̄ pmittit ciborū indigentiā nō futurā: cū & angelos legam⁹ eiusdē modi escas eodēq V.
modo sumpsisse: non ficto & inani phātasmate: sed manifestissima veritate: nec tñ necessitate:
sed potestate! Aliter eñ absorbet terra aquam sitiens: aliter solis radius candens. Illa indigen-
tia: iste potētia. Futuræ ergo resurrectiōis corpus: impfectæ felicitatis erit: si cibos sumere nō
potuerit: Imperfectæ felicitatis: si cibos eguerit. Possem hic de commutationibus corporali-
um qualitatum: & de præpotenti valentia in inferiora corpora corporum superiorum latius
disputare: Sed breuiter mihi respondere propositum est: & talib⁹ ingeniis hoc scribitur: quæ
admonere suffecerit. Sciat sane qui has proposuit quæstiones: Christum post resurrectionem
cicatrices non vulnera demonstrasse dubitantibus: propter quos etiam cibum ac potum su-
mere voluit: non semel sed sæpius: ne illud non corpus: sed spiritum esse arbitrarentur: & sibi
non solide: sed imaginaliter apparere. Tunc autem illæ falsæ cicatrices fuissent: si nulla vul-
nera præcessissent: & tamen nec ipsæ essent: si eas esse noluisset. Voluit autem certæ dispensa
tionis gratia: vt eis quos ædificabat in fide non ficta: non aliud pro alio: sed hoc quod crucifi-
xum viderant: resurrexisse monstraret. Quid est ergo quod dicitur: Si propter incredulum
fecit: finxit! Quasi vero si quisq̄ vir fortis pro patria dimicans multa aduersa vulnera excipe-
ret: & peritissimo medico: qui hæc ita curare valeret: vt cicatrices nullæ apparerent: ipse po-
tius diceret: sic se velle sanari: vt magis essent in corpore suo vestigia vulnerū tanq̄ tituli glo-
riarum: Ideo ille medicus cicatrices finxisse diceretur: quia cum per artem efficere potuerit
vt non essent: certa existente causa per artem effecit poti⁹ vt essent: q̄ vno solo modo (sicut su
perius dixi) falsę conuincerentur: si nulla vulnera sanarentur.

Secundæ quæſtionis ſolutio. Cum ſolus Chriſtus ſit via veritas & vita:quid ante eius ad
uentum egerint tot ſæculorum homines.

ITem alia ꝓpoſuerunt q̄ dicerent de Porphyrio cõtra chriſtianos:tanq̄ validiora:de-
X creta.Si Chriſtus ſe inquiunt ſalutis viam dicit:gratiã & veritatẽ: in ſeq; ſolo ponit
animis ſibi credentibus reditũ:quid egerũt tot ſæculorũ hoĩes ante Chriſtũ? Vt di-
mittã inquit tempora ante Latiũ regnatũ:ab ipſo Latio quaſi principium humani nominis ſu
mam⁹. In ipſo Latio añ Albã dii culti ſunt:in Alba æq̄ religiões ritusq; valuere templorũ. Nõ
paucioribus ſeculis ipſa Roma:longo ſeculorum tractu:ſine chriſtiana lege fuit. Quid inquit
actũ de tam innumeris animis:qui omnino in culpa nulla ſunt:ſiquidẽ is cui credi poſſet: nõ-
dum aduentũ ſuũ hominibus cõmodarat? Orbis quoq; cũ ipſa Roma in ritibus templorũ ca-
luit. Quare inquit ſaluator qui dictus eſt/ſeſe tot ſeculis ſubduxit? Sed ne inquit dicant: lege
iudaica hoĩm vetere curatũ genus:longo poſt tempore lex iudeorum apparuit ac viguit an-
guſta Syriæ regione:poſtea vero prorepſit etiam in fines Italos:ſed poſt cæſarem Caium: aut
certe ipſo imperante. Quid igitur actum de Romanis animis vel latinis: quæ gratia nõdum
Y aduenientis Chriſti viduatæ ſunt:vſq; in Cæſarum tempus? Huic propoſitioni reſpondetur
vt primo ipſi dicant:vtrum profuerint hominibus deorum ſuorum ſacra:quæ conſtat certis
temporibus inſtituta. Quæ ſi negãt aliquid profuiſſe ad animarũ ſalutẽ:nobiſcum ea deſtru-
unt:& eſſe inania cõfitentur. Nos quidẽ etiã pernicioſa monſtramus:ſed paruũ non eſt vt ipſi
interim prius inania fateãtur. Si vero ea defendunt:& ſapienter atq; vtiliter aſſerunt inſtitu
ta:quæro quid actum ſit de his qui anteq̄ hæc inſtituta eſſent morte obierũt. hac eñ vtiq; ſa-
lute atq; vtilitate fraudati ſunt. Si aũt potuerunt alio modo purgari:cur non idem modus ꝑ
ſeuerauit in poſteros? Quid opus erat inſtituere nouitias conſecrationes:quæ antiquitus nõ
fuerunt? Hic ſi dicunt deos quidem ipſos ſemper fuiſſe:& ad liberandos cultores ſuos pariter
vbiq; valuiſſe:ſed pro varietate rerum temporalium ac terrenarum:quæ ſcirent certis tẽpo-
ribus locisq; congruere:in his alias atq; alias:alibi atq; alibi:aliter atq; aliter ſibi voluiſſe ſer-
uiri: cur hanc quæſtionem chriſtianæ religioni ingerũt:in qua nobis ipſi pro diis ſuis aut re-
ſpondere non poſſunt:aut ſi poſſunt in eo ipſo ſibi etiam pro noſtra religione reſpondeant ita:
Nihil intereſſe pro diuerſa temporum locorumq; congruẽtia: q̄ diuerſis ſacramẽtis colatur:
ſi quod colitur ſanctum eſt: Sicut nihil intereſt pro diuerſa linguarum auditorumq; congru
entia:q̄ diuerſis ſonis dicatur: ſi quod dicitur verum eſt:dum hoc ſane interſit: ꝙ linguæ ſo-
nis quibus inter ſe ſua ſenſa communicent: etiam homines pacto quodam ſocietatis ſibi in-
ſtituere poſſunt. Quibus autem ſacris diuinitati congruerent:voluntatem dei ſecuti ſunt: q
recte ſapuerunt. Quæ omnino nũq̄ defuit ad ſalutem iuſtitiæ pietatiq; mortalium: & ſiqua
in aliis atq; aliis populis vna eademq; religione ſocietatis varie celebrantur:quãtum⁹ fiat plu-
rimum refert:quo & humana exhortetur vel coleretur infirmitas: & diuina non oppugnetur
auctoritas. Quobrem cum Chriſtum dicamus verbum dei:per quod facta ſunt omnia: & ideo
Z filium:quia verbum:nec verbum dictum atq; trãſactum:ſed apud incommutabilem patrem
incommutabile ipſum atq; incommutabiliter manens:ſub cuius regimine vniuerſa creatu-
ra ſpiritalis & corporalis/pro congruentia temporum locorumq; adminiſtratur:cuius mode
randæ & gubernandæ:quid:quando:& vbi:circa eam fieri oporteat:ſapientia & ſcientia: pe-
nes ipſum eſt: Profecto & anteq̄ propagaret hebræorum gentem:per quam ſui aduentus ma-
nifeſtationem congruis ſacramentis præfiguraret:& ipſis temporibus iſraelitici regni: & de-
inde cum ſe in carne de virgine accepta mortalibus mortaliter monſtrauit: & deinceps vſq;
nunc:cum implet omnia quæ per prophetas ante prædixit:& abhinc vſq; in finem ſeculi:quo
ſanctos ab impiis direpturus eſt:& ſua cuiq; retributurus:idẽ ipſe eſt filius dei:patri coæternus
& incommutabilis ſapientia:per quã creata eſt vniuerſa natura: & cuius participatione om-
nis rationalis anima fit beata. Itaq; ab exordio generis humani:quicunq; in eum crediderunt
eumq; vtcunq; intellexerunt:& ſecundum eius præcepta pie & iuſte vixerunt: quandolibet
& vbilibet fuerint:per eum proculdubio ſalui facti ſunt. Sicut enim nos in eum credimus:&
apud patrem manentem:& qui in carne iam venerit:ſic credebãt in eum antiqui:& apud pa-
trem manentem:& in carne venturum. Nec quia pro temporum varietate nũc factum annũ
tiatur:quod tunc futurum prænuntiabatur:ideo fides ipſa variata:vel ſalus ipſa diuerſa eſt.
Nec quia vna eademq; res:aliis atq; aliis ſacris & ſacramentis vel prædicatur aut propheta-
tur:ideo alias atq; alias res:vel alias atq; alias ſalutes oportet intelligi. Quid autem quando

fiat quod ad vnam eãdemq̃ fidelium & piorum liberationem ptineat/consilium deo tribua mus:nobis obedientiã teneamus.Proinde aliis tũc noĩbus & signis:aliis aũt nũc: & prius oc cultius:postea manifestius:& prius a paucioribꝰ:& postea a pluribꝰ:vna tñ eadẽq̃ religio ve ra significaẽ & obseruatur.Nec nos eis obiicimꝰ:q̃ aliter Numa Põpilius:deos colẽdos Ro manis instituit:atq̃ aliter ab eis vel italis antea colebanẽ.Nec q̃ Pythagoreis temporibus illa &
philosophia celebrata est:q̃ antea vel omnino non erat:vel in paucissimis eadẽ sentientibꝰ: nõ tamẽ eodẽ ritu viuentibꝰ:fortasse latitabat.Sed vtrũ illi dii veri aut colendi sint:& vtrum illa philosophia animarũ saluti aliquid prosit:hoc cũ eis agimus:hoc in quęstionẽ vocamus : hoc disputando cõuellimus.Desinant igiẽ obiicere nobis:qđ omni secte:& omni nomini religiõis obiici potest.Cũ eñ nõ fortuito labi:sed diuina puidẽtia tpa ordinari fateanẽ:quid cuiq̃ tem pori aptum & opportunũ sit:humanũ consiliũ ptergrediẽ: & illinc dispertiẽ:vñ ipsa puidẽtia rebus consulit.Si enim dixerint propterea nõ semp nec vbiq̃ fuisse pythagoricã disciplinam: quia Pythagoras homo fuit:neq̃ hoc in potestate habere potuit:Nunqđ hoc etiã dicere pos sunt:eo ipso tpe quãdo fuit:& in his terrarũ locis vbi illa philosophia viguit:oẽs q eum audi re potuerunt:etiam credere sectariq̃ eum voluisse/Ac per hoc magis si tãtæ potestatis fuisset Pythagoras:& vbi vellet:& quãdo vellet:sua dogmata prædicaret : et si haberet etiã cũ ea po testate summam rerum pręscientiam:nusq̃ & nunq̃ appareret:nisi vbi & quando sibi hoĩes credituros esse prænosceret.Proinde cum Christo nõ obiiciant:q̃ eius doctrinã nõ omnes se 9
quuntur:Sentiũt enim & ipsi:nequaq̃ hoc recte obiici posse:vel philosophorum sapientię vel etiã numini deorum suorum:Quid respondebunt:si excepta illa altitudine sapientiæ & scien tiæ dei:vbi fortassis aliud diuinum consilium longe secretius latet:sine pręiudicio etiam alia rum forte causarum:quæ a prudentibus inuestigari queunt: hoc solum eis breuitatis gratia in huius quæstionis disputatione dicamus:tũc voluisse hominibus apparere Christũ: & apđ eos prædicari doctrinã suam:quando sciebat & vbi sciebat esse qui in eum fuerant credituri/ His enim temporibus & his locis:quibus euangelium eius non est prędicatum : tales omnes in eius prędicatione futuros esse præsciebat:quales non quidem omnes:sed tamẽ multi in eiꝰ corporali præsentia fuerunt:qui in eum nec suscitatis ab eo mortuis credere voluerunt.qua les etiam nunc multos videmus:cum tanta manifestatione de illo compleantur pręconia pro phetarum:nolle adhuc credere:& malle humana astutia resistere:q̃ tam præclaræ atq̃ perspi cuæ tamq̃ sublimi & sublimiter diffamatæ diuinæ credere auctoritati. Q̃diu paruus & in firmus est intellectus hominis:diuinæ debet credere veritati.Quid ergo mirum si tam infide libus plenum orbem terrarũ Christus prioribus sęculis nouerat:vt eis apparere:vel prędica ri merito nollet:quos nec verbis nec miraculis suis credituros esse præsciebat/ Neq̃ enim in credibile est tales fuisse tunc omnes:quales ab eius aduentu vsq̃ ad hoc tempus : tam multos fuisse & esse miramur:& tamen ab initio generis humani:alias occultius:alias euidentius:si cut congruere temporibus diuinitus visum est:nec prophetari destitit: nec qui in eum crede rent defuerunt:ab Adam vsq̃ ad Moysen:& in ipso populo israel:qui speciali quodam myste rio gens prophetica fuit:& in aliis gentibus anteq̃ venisset in carne. Cum enim nonnulli com memoranẽ in sanctis hebraicis libris:iam ex tempore Abrahę:nec de stirpe carnis eius:nec ex populo israel:nec ex aduenticia societate in populo israel:qui tamen huius sacramenti parti cipes fuerunt : cur non credamus etiam in cæteris hac atq̃ illac gentibus:alias alios fuisse: q̃uis eos commemoratos in eisdem auctoritatibus non legamus/Ita salus religionis huius: p quam solam veram salus vera veraciterq̃ promittitur:nulli vnq̃ defuit qui dignꝰ fuit:& cui
2. Retra. 31. defuit dignus non fuit.Et ab exordio ppagationis humanæ:vsq̃ in finem:quibusdam ad pręmium:quibusdam ad iudicium prędicatur.Ac per hoc & quibus omnino annuntiata nõ est: non crediturí pręsciebantur:& quibus non credituris tamen annũciata est:in illorum exem plo demonstrantur.Quibus autem credituris annũtiatur:hi regno cælorũ & sanctorũ ange lorum societate præparantur.

Tertiæ quęstionis solutio:Quare fides catholica rephendat ritus sacrorũ: hostias: thura: & cætera q̃ templorum cultus exercuit:cum idem cultus a deo videatur primitus exorsus & institutus.

Iam videamus eã q̃ sequiẽ quęstionẽ.Accusãt ingt ritus sacroꝝ:hostias:thura: & cæ tera q̃ tẽplorũ cultus exercuit:cũ idẽ cultꝰ ab ipis ingt vel a deo quẽ colũt exorsus est A
tẽporibus priscis:cũ induciẽ deꝰ primitꝰ eguisse.Huic respõdeẽ:qm ex illo scriptura

rũ noſtrarũ loco hęc queſtio ꝑpoſita agnoſcit̃:vbi ſcriptũ eſt:Cain ex fructibꝰ terræ: Abel aũt Geñ.4.
ex primitiuis ouiũ obtuliſſe munus deo.Hinc potius eſſe intelligendũ q̃ ſit res antiqua ſacri
ficiũ:qđ nõ niſi vni deo vero offerri oportere:veraces & ſacræ lr̃æ monẽt:nõ ꝙ illo egeat deꝰ:
cũ in eiſdẽ ipis lr̃is apertiſſime ſit ſcriptũ:Dixi dño:deus meus es tu:qm̃ bonorũ meorum non Pſal.15.
eges:Sed ꝙ etiã in his:vel acceptãdis vel reprobandis vel ꝑcipiendis:nõ niſi hoibus conſulat.
Nobis eñ ꝓdeſt colere deũ:nõ ipſi deo.Cũ ergo inſpirat & docet quõ colẽdus ſit:non ſolũ ſua
nulla indigẽtia facit:ſed nr̃a maxima vtilitate.Significatiua ſũt aũt oĩa talia ſacrificia: & qua
rundã rerũ ſimilitudines:quibꝰ admoneri nos oportet ad ea ipſa quoꝝ ſimilitudines ſunt: ſi-
ue ſcrutanda:ſiue noſcẽda:ſiue recolenda.De qua re quantũ ſatis eſt diſſerenda:nõ breuis ſer
mo flagitandus eſt:quo nũc reſpõdere nobis ꝓpoſitũ non eſt:prȩſertim quia in aliis opuſculis 10. de Ciui-
noſtris/de hac re multa iã diximus.Et qui ante nos dei eloquia tractauerũt:de ſimilitudinibꝰ tate dei ca.
B ſacrificiorũ veteris teſtamenti:tanq̃ vmbris figuriſq́ futurorũ copioſe locuti ſunt. Hoc ſane 19.&.20.
nec in iſta breuitate prætereũdum eſt:ꝙ templum:ſacerdotẽ:ſacrificiũ:& alia quęcũq́ ad hæc
pertinentia:niſi vni vero deo deberi noſſent dii falſi:hoc eſt dæmones: q ſunt præuaricatores
angeli:nunq̃ hęc ſibi a cultoribus ſuis quos decipiũt expetiſſent. Verũ hęc cũ exhibentur deo
ſecundũ eius inſpirationem atq́ doctrinam:vera religio eſt:Cũ aũt dæmonibꝰ ſecũdũ eorum
impiam ſuperbiam:noxia ſupſtitio.Quapropter:qui chriſtianas literas vtriuſq́ teſtamẽti ſci
unt:non hoc culpant in ſacrilegis ritibus paganorum:ꝙ cõſtruant templa:& inſtituant ſacer
dotia:& faciant ſacrificia:ſed ꝙ hęc idolis & dęmoniis exhibeãt.Et idola quidem omni ſenſu
carere:quis dubitet? Verumetiã cum his locant̃ ſedibus:honorabili ſublimitate: vt a precan
tibus atq́ immolantibus attendantur:ipſa ſimilitudine animatorum membrorum atq́ ſen-
ſuum:q̃uis inſenſata & exanimata afficiunt infirmos animos:vt viuere ac ſpirare videantur:
accedente præſertim veneratione multitudinis:qua tantus eis cultus dei impenditur. Qui-
bus morbidis & peſtilentioſis affectibus medetur ſcriptura diuinatq́ rẽ quidẽ notã ſed ta-
men ſalubri remedio admonitionis inculcat dicens:Oculos habent & nõ vident:aures habẽt Pſal.113.
& non audiunt:& cætera talia.Hæc enim verba quo magis aperta & populariter vera ſunt:
eo magis incutiunt ſalubrem pudorem illis:qui cũ talibus ſimulacris diuinũ cũ timore cultũ
exhibent:eaq́ viuentibus ſimilia venerantes/adorantesq́ cõtuentur:eiſq́ velut præſentibus
preces allegant:victimas immolant:vota perſoluunt:ſic afficiunt̃ omnino vt ea ſenſu caren-
tia putare non audeant.Ne arbitrent̃ aũt iſti hoc ſolum noſtros libros velle ſonare:ꝙ huiuſce
modi affectus humano cordi ex idolis innaſcitur:apertiſſime ſcriptum eſt: Qm̃ oẽs dii genti Pſal.95.
um dæmonia. Vñ & apoſtolica diſciplina nõ ſolum dicit:quod apud Ioannẽ legitur : Fratres 1.Ioan.5.
cauete a ſimulacris:verũetiã qđ apud Paulũ: Quid ergo? Dico ꝙ idolis imolatũ ſit aliqđ:aut 1.Cor.10.
idolũ eſt aliquid?Sed q̃ immolãt gẽtes:dæmoniis & nõ deo immolãt:nolo aũt vos ſocios fieri
dæmoniorũ. Vnde ſatis intelligi põt:nõ tã ipam immolationẽ(nã vero deo priſci ſancti imo-
lauerunt)ſed ꝙ diis falſis & impiis dæmoniis immolatur:rep̄hẽdi a vera religiõe/in ſupſtitio
nibus gentiũ.Sicut eñ veritas hortat̃ hoĩes fieri ſocios ſanctorũ angelorũ:ita ſeducit impie-
C tas ad ſocietatẽ dæmoniorũ:cui præparatur ignis æternus:ſicut regnũ æternũ ſocietati ſan-
ctorũ.Neq́ illinc excuſant impii ſua ſacrilega ſacra & ſimulacra:ꝙ eleganter interpretant̃ qđ
quæq́ ſignificent.Oĩs quippe illa interpretatio ad creaturã refertur : nõ ad creatorẽ:cui vni
debetur ſeruitus religionis illa q̃ vno noĩe latria græce appellatur.Nec nos dicimus terram:
maria:cælũ:ſolẽ:lunã:ſtellas:& quaſdam non in promptu ſitas cælites poteſtates eſſe dæmo-
nia:ſed cum omnis creatura partim corporalis ſit:partim vero incorpotalis:quam etiam ſpi
ritalem vocamus:manifeſtũ eſt id qđ a nobis pie ac religioſe fit:a volũtate animi ꝓficiſci:quę
creatura ſpiritalis eſt:& omni corporali pręponẽda. Vñ colligitur corporali creaturæ nõ eſſe
ſacrificandũ.Reſtat ſpiritalis:q̃ vel pia:vel impia eſt:Pia ſcilicet in hominibꝰ & angelis iuſtis
& deo rite ſeruientibus:Impia vero in hominibus & angelis iniquis: quos etiam dæmones di
cimus.Ac per hoc nec ſpiritali q̃uis iuſtæ/creaturæ ſacrificandum eſt.Quoniam quantoma-
gis pia eſt & ſubdita deo:tanto minus ſe tali honore dignatur:quem ſcit non deberi niſi deo.
Quanto ergo pernicioſius eſt ſacrificare dæmoniis:hoc eſt iniquæ ſpiritali creaturæ : quæ in
hoc proximo & caliginoſo cælo inhabitans:tanq̃ in aereo carcere ſuo prædeſtinata eſt ſuppli-
D cio ſempiterno?Quobrem etiam cum ſe homines ſuperioribus cæleſtibus poteſtatibus : q̃ nõ
ſunt dæmonia:ſacrificare dicũt:& ſolius nominis intereſſe arbitrant̃:ꝙ illi deos nos eos ange
los appellamus:non ſe opponunt eis ludificandis multiplici fallacia:niſi dæmones qui errore

delectantur & quodammodo pascuntur humano: quoniam sancti angeli non approbāt sacrificium: nisi quod ex doctrina verę sapientiæ: veræq; religionis offertur vni vero deo: cui sancta societate deseruiūt. Proinde sicut impia superbia: siue hominum: siue dæmonum: sibi hos diuinos honores exhiberi vel iubet vel cupit: ita pia humilitas vel hominum vel angelorum sanctorum: hæc sibi oblata recusauit: & cui deberentur ostendit. Cuius rei manifestissima in sacris literis nostris exempla monstrant. Dispertita aūt diuinis eloquiis sacrificia per temporum cōgruentia: vt alia fierent ante manifestationē noui testamenti: qđ ex ipa vera & in vnius sacerdotis victima: hoc est effuso Christi sanguine ministratur: & aliud nunc: qđ huic manifestationi est congruū: qui iam declarato noīe christiani appellamur: offerimus: nō solū euāgelicis: verumetiam propheticis literis demonstratur. Mutatio quippe non dei: non ipsius religionis: sed sacrificiorū & sacramentorū impudēter nūc videret prædicara: nisi fuisset aū prędicta. Quēadmodū enim vn⁹ idēq; homo: si deo mane aliud offerat: aliud vespere: pro cōgruentia diurni tpis: non deū mutat: non religionē: sicut nec salutem: qui alio modo mane: alio vespere salutat: Ita in vniuerso tractu sęculorū cum aliud oblatū est ab antiquis sanctis: aliud ab eis q nūc sunt offert: nō humana pręsumptiōe: sed auctoritate diuina tēporibus cōgrua sacra mysteria celebrant: non deus aut religio commutatur.

Quartæ quęstionis solutio: Quō Christus cū in euāgelio dixerit: Qua mēsura mēsi fueritis: remetiet & vobis: alio loco minet sibi nō credentib⁹ æterna supplicia: & sic pœnā infinitam pro temporali peccato.

IAm nunc deinde videamus: quale sit qđ de mensurā peccati atq; supplicii ꝓposuit: E
sic euangelio calumniatus. Minatur inquit Christus sibi non credētibus: æterna sup
Matth.7. plicia: Et alibi ait: In qua mēsura mensi fueritis remetiet vobis: Satis inquit ridicule atq; contrarie. Nam si ad mensuram redditurus est pœnam: & omnis mensura circunscripta est fine temporis: quid sibi volunt minæ infiniti supplicii? Istā quæstionē a qualicunq; philosopho esse obiectā atq; propositā difficile est credere. Quippe qui ait: omnis mensura circunscribitur tēpore: quasi non soleat nisi temporū esse mensura: sicut horarum: & dierū: & annorū: Vel sicut dicimus breuē syllabā simplum habere tēporis: ad syllabam longam. Puto enim modios: & rabones: vrnas & amphoras: non temporum esse mensuras. Quomodo ergo omnis mensura circunscribitur tempore? Nonne ipsi dicunt: solem istum sempiternum esse: qui tamen quantus sit ad terram: mensuris geometricis perscrutari audent & renuntiare? Qđ siue possint siue non possint: constat eum tamen propriam sui orbis habere mensuram. Quia et si comprehendunt quantus sit: mensuram eius comprehendunt: et si hoc non assequūtur: mensuram eius vtiq; non comprehendūt: nec ideo nulla est: quia homines eā nosse nō possunt. Potest igitur aliquid & sempiternum esse: & certam sui modi habere mensuram. Secundū ipsos enim de solis æternitate locutus sum: vt sua sententia conuincantur atq; concedant esse posse aliquid cum mensura sempiternū. Ac sic non ideo putent non esse credendum de supplicio sempiterno: quod minatus est Christus: quia idem dixit: In qua mensura mensi fueritis remetietur vobis. Si enim dixisset: quod mensi fueritis: hoc metietur vobis: etiam sic non omnino ad eandem rem ex omni parte necesse esset referre sententiam. Possumus enim recte dicere: quod plantaueris: hoc decerpes: q̄uis nemo plantet pomum sed lignum: decerpit autem pomum magis q̄ lignum: sed illud dicimus secundum arboris genus: quia non ficum plantat: vnde nucem decerpat. Ita dici posset: quod feceris patieris: nō vt si stuprum fecerit: stuprum patiatur: sed quod peccato isto fecit legi: hoc ei lex faciat: id est quia legem talia prohibētem de sua vita abstulit: auferat eum etiam ipsa lex de hominum vita: quam regit. Item si dixisset quantum mensi fueritis: tantū remetietur vobis: nec sic esset consequēs: vt omni modo ęquales peccatis pœnas intelligere deberemus. Neq; enī æqualia sunt: Verbi gratia: triticū & hordeum: & profecto dici posset: quantum mensi fueritis tantum remetietur vobis: hoc est quantum tritici tantum hordei. Q; si de doloribus ageretur atq; diceretur: quantum dolorem ingesseritis: tantus ingeretur vobis: fieri posset vt tantus dolor esset: q̄uis tempore diuturnior: hoc est/mora maior: vi par. Neq; enim si de duab⁹ lucernis dicamus: tantum ignis iste caluit quantum ille: ideo falsum erit quia vna earum forte citius extincta est. Non itaq; si aliquid secundum aliud tantū est: secundū aliud nō est tantū: quia non omnino tantum est/ideo
Matth.7. falsus est modus in quo tantum est. Cum vero dixerit: In qua mensura mēsi fueritis: remetietur vobis; cunq; manifestum sit: aliud esse mensuram in qua metitur aliquid: aliud ipsam rē

quæ metitur:iam fieri potest:vt in qua mensura homines mensi essent: Verbi gratia: modiū
tritici: in ea illis metientur milia modiorum:vt & tam multū interesset in quantitate frumē
ti & nihil in mēsura:vt taceam de ipsarum rerum diuersitate: quia nō solum fieri potest vt in
qua mensura quisquis mensus fuerit hordeū:in ea illi metiatur triticum:sed qua mensus fuerit
frumentum:in ea illi metiatur aurū:& frumēti sit vnus modius:auri aūt q̄plurimi. Ita cū si-
ne comparatione rerū ipsarū & genus & quātitas differat:dici tn̄ rectissime potest:In qua mē
F sura mēsus est:in ea illi metitū est. Vnde aūt hoc dixerit Christus:paulo superius satis elucet
Nolite inquit iudicare vt nō iudicemini. In quo eñ iudicio iudicaueritis:iudicabimini. Nū- Vbi supra.
quid si iniquo iudicio iudicabunt:iniquo iudicabunt! Absit. Nulla quippe iniq̄tas apd̄ deum
Sed ita dictū est:In quo iudicio iudicaueritis:in eo iudicabimini:tanq̄ diceret:In qua volūta-
te benefeceritis:in ipsa liberabimini:vel in qua volūtate malefeceritis:in ipsa puniemini. Ve-
lut si quispiam ad turpē cōcupiscētiā oculis vtēs excæcari iuberet:recte vtiq; audiret: In qui
bus oculis peccasti:in eis supplicium meruisti. Iudicio eñ quisq; animi sui seu bono seu malo
vtitur:vel ad benefaciendū:vel ad peccandū. Vn̄ nō iniquū est:vt in quo iudicat in eo iudicet
Hoc est vt in ipo animi sui iudicio poenas luat:cū ea mala patit:q̄ male iudicantem aīm cōse-
quūtur. Alia nanq; sunt manifesta tormēta:q̄ post futura præparant:etiā ipa ex eodem malæ
volūtatis cardine extracta. In ipo aūt aio:vbi appetitus voluntatis hoīm est:humanorū mēsu
ra factorū cōtinuo poena sequit culpā:plærūq; maior nō sentientis cæcitate gratiore. Ideo cū
dixisset:In quo iudicio iudicaueritis iudicabimini:secu[9] adiunxit:Et qua mensura mēsi fue-
G ritis metietur vobis. In voluntate quippe ꝓpria metietur bonus homo bona facta: & in ea me
tietur ei beatitudo. Itēq; in volūtate ꝓpria:metiet malus homo mala opera:& in ea metietur
ei miseria:qm̄ vbi quisq; bonus est:cū bn̄ vult:ibi etiam malus cum male vult: Ac per hoc ibi
etiam fit vel beatus vel miser:hoc est in ipso suæ voluntatis affectu:quæ omnium factorū me
ritorūq; mensura est. Ex qualitatibus quippe voluntatum:non ex temporum spatiis: siue re-
cte facta siue peccata metimur. Alioquin maius peccatum haberet:arborem deiicere q̄ homi
nem occidere. Illud eñ fit longa mora:ictib[9] multis:hoc vno ictu:breuissimo tēpore. Pro quo
tamen exigui temporis tam grandi peccato:si perpetua deportatione homo puniret:etiā mi-
tius cum illo actum q̄ dignus fuerat diceretur: q̄uis in spatio temporali longitudo poenæ cū
breuitate facinoris nullo modo sit comparanda. Quid ergo contrariū est: si erunt pariter lon
ga:vel etiam pariter æterna supplicia:sed aliis alia mitiora:vel acriora:vt quibus tēpus ęqua
le est non sit æqualis asperitas:propter mensuram etiam peccatorum:non in productione tē-
porum:sed in voluntate peccantium! Voluntas quippe ipsa punitur:siue animi supplicio si-
ue corporis:vt quæ delectatur in peccatis:ipsa plectatur in poenis:& vt qui iudicat sine mise-
ricordia:sine misericordia iudicetur. Et in hac quippe sententia:ad hoc solum eadem mensu-
ra est:vt quod non præstitit:non ei præstetur: Atq; ita qd̄ ipsa iudicatur æternum erit: q̄uis
quod iudicauit:æternum esse nequiuerit. In eadem igitur mensura:q̄uis non æternorū male
factorum:æterna supplicia remetiuntur:vt quia æternam voluit haberi peccati perfruitio-
nem:æternam vindictæ inueniat seueritatē. Non aūt sinit ꝓposita breuitas respōsionis meæ:
vt colligam oīa: vel certe q̄plurima: quæ de peccatis:& de peccatorū poenis: sancti libri ha-
bent. Atq; ex his vnam eruā sine vlla ambiguitate sententiā:si tamen id valeam viribus men
tis:etiam si congruum nanciscar ocium. Nunc tamen arbitror satis esse monstratum:non es-
se contrarium æternitati suppliciorum:q; in eadem mensura redduntur:in qua peccata com
missa sunt.

Quintę quæstionis solutio: An Salomon deū habuisse filium dixerit.

H POst hanc quæstionem:qui eas ex Porphyrio ꝓposuit:hoc adiunxit. Sane etiā de illo
inquit me dignabetis instruere:si vere dixit Salomō:Filium deus non habet. Cito re
sponderetur. Non solum hoc dixit: verumetiam dixit: q; deus habeat filium. Apud eū
enim sapientia loquens ait: Ante omnes colles genuit me. Et quid est Christus:nisi dei sapien Prouer.8.
tia! Item quodā loco prouerbiorum: Deus inquit docuit me sapientiam: & scientiam sancto- Prouer.30.
rum cognoui: Quis ascendit in cælum & descendit! Quis collegit ventos in sinum! Quis con
uertit aquam in vestimento! Quis tenuit fines terræ! Qd̄ nomen est ei: aut qd̄ nomen est filii
eius! Horum duorum quæ in extremo commemoraui:vnum retulit ad patrem:id est:qd̄ no-
men est ei:propter qd̄ dixerat:deus docuit me sapientiam: Et alterū euidenter ad filium: cum
ait:aut qd̄ nomen est filiis eius:propter cętera quę de filio magis intelliguntur:hoc est: quis

Eph.4. ascendit in cælum:& descendit.Quod Paulus ita commemorat!Qui descendit:ipse est:& qui
ascendit super omnes cælos. Quis collegit ventos in sinum:id est animas credentium in oc-
Col.3. cultū atq; secretū:Quibus dicitur:Mortui enī estis:& vita vestra abscōdita est cū Christo in
Gal.3. deo.Quis cōuertit aquam in vestimento:vt dici posset:Quotquot in Christo baptizati estis:
Act.1. Christum induistis!Quis tenuit fines terræ!q dixit discipulis suis:Eritis mihi testes in Hie-
rusalē & in tota Iudęa & Samaria:& vsq; in fines terræ.

Sextæ quæstionis solutio.Quō Ionas in corde piscis dicat fuisse.Quid etiā sibi velit:su
pra euomitū Ionā cucurbitā natā:& quid causę fuerit vt hæc nasceretur.

Postrema quæstio proposita est de Iona:nec ipsa quasi ex Porphyrio:sed tanq̄ ex irri- I
sione paganorum.Sic enim posita est.Deinde quid sentire inquit debemus de Iona:
Impsuabile. qui dicit in ventre ceti triduo fuisse:quod satis ἀπίθανον & est incredibile:transuo-
ratum cum veste hominem fuisse in corde piscis! Aut si figura est:hanc dignaberis pandere.
Deinde quid sibi etiam illud vult:supra euomitum Ionam cucurbitam natam:quid causę fu
it vt hæc nasceretur!Hoc enim genus quæstionis:multo cachinno a paganis grauiter irri-
sum animaduerti.Ad hoc respondetur:q aut omnia diuina miracula credenda non sint:aut
hoc cur non credatur causa nulla sit.In ipsum autem Christum:q tertio die resurrexit non
crederemus:si fides christianorum cachinnum metueret paganorum.Cum autē hinc quæ-
stionem non proposuerit amicus noster:vtrum credendum sit:vel Lazarum resuscitatum es
se quarto die:vl' ipsum Christum tertio die resurrexisse:multum miror hoc quod factum est
de Iona:eū pro incredibili posuisse:nisi forte facilius putat mortuum de sepulchro resuscita-
ri:q̄ viuum in tam vasto ventre belluæ potuisse seruari.Vt enim omittam commemora-
re:quanta magnitudo belluarum marinarum ab eis qui experti sunt iudicetur:venter quem
costæ illæ muniebāt:quę Carthagine in publico fixæ populo notæ sunt:quot homines in spa
tio suo capere posset!quis non coniiciat quanto hiatu patebat os illud quod velut ianua spe-
luncæ illius fuit!nisi forte vt posuit:vestis esset impedimento ne Ionas deuorari posset illęsus
quasi per angusta sese coartauerit:qui per abruptum aeris præcipitatus:sic except⁹ est:vt pri
us reciperetur ventre bestiæ:q̄ dente laceraretur.Qq̄ scriptura neq; nudum neq; vestitum
in illud antrum deiectum esse dixerit:vt possit intelligi illuc etiam nudus irruisse:si forte
opus erat/tanq̄ ouo corium/ita illi vestem detrahi:quo facilius sorberetur.Sic enim sunt ho
mines de prophetæ huius veste solliciti:quasi aut per fenestram paruam repsisse:aut in balne
as intrasse dicatur:quo etiam si necesse esset intrare vestitum:vix molestum esset:non tamen
mirum.Sed habent reuera qd non credant in diuino miraculo:vaporem vētris quo cibi ma
descunt potuisse ita temperari:vt vitam hominis conseruaret:Quanto incredibilius ergo
proponerent tres illos viros:ab impio rege in caminum missos:deambulasse in medio ignis
illæsos!Quapropter si nulla isti diuina miracula volunt credere:alia disputatione refellendi k
sunt.Neq; enim debent vnum aliquid tanq̄ incredibile proponere:& in quæstionem vocare:
sed omnia quæ vel talia:vel etiam mirabiliora narrantur.Et tamen si hoc quod de Iona scri-
Apuleius. ptum est:Apuleius Madaurensis:vel Apollonius Tyaneus fecisse diceretur:quorū multa mi
Apollonius ra nullo fideli auctore iactant:q̄uis & dæmones nonnulla faciāt angelis sanctis similia:nō ve-
ritate sed specie:non sapientia:sed plane fallacia:Tamen si de istis vt dixi:quos magos vel phi
losophos laudabiliter nominant:tale aliquid narraretur:nō iam in buccis creparet risus:sed
typhus.Ita rideant scripturas nostras:quantum possunt:rideant:dum per singulos dies rari-
ores pauciores q; se videant:vel moriendo:vel credendo:dum implentur omnia quæ prædixe
runt:qui hos contra veritatem inaniter pugnaturos:vane latraturos:paulatim defecturos:
tanto ante riserunt:nobisq; posteris suis non solum ea legenda dimiserunt:verum experi-
enda promiserunt.Non sane absurde:neq; importune requiritur:quid ista significēt:vt cum
hoc expositum fuerit:non tantum gesta:sed etiam propter aliquam significationem conscri-
pta esse credantur.Prius ergo non dubitet:Ionam prophetam in aluo īgenti marinæ belluæ
triduo fuisse:qui vult scrutari:cur nam hoc factum sit.Non enim frustra factum est:sed ta-
men factum est.Si enim mouent ad fidem quæ figurate tantū dicta non facta sunt:quanto ma
gis mouere debent:quæ figurate non tantū dicta sed facta sunt!Nam sicut humana consue-
tudo verbis:ita diuina potentia etiam factis loquitur.Et sicut sermoni humano verba noua:
vel minus vsitata:moderate ac decenter aspersa:splendorem addunt:ita in factis mirabili-
bus congruenter aliquid significantibus:quodammodo luculentior est diuina eloquentia.

L Proinde quid figurauerit: φ prophetam belua illa deuoratum / tertio die viuū reddidit: cur
a nobis quæritur: cum hoc Christus exponat? Generatio inquit praua & adultera signum q̄- Matth.12.
rit: & signum non dabitur ei: nisi signum Ionæ prophetæ. Sicut enim fuit in ventre ceti: trib⁹ De quæstio-
diebus & tribus noctibus: sic erit filius hominis in corde terræ: tribus diebus & tribus nocti- nibus euan-
bus. De ipso autem triduo mortis domini nostri Iesu Christi: quomodo ratio reddatur: cum gelii. lib.1. ca
a parte totum intelligitur: in die primo & nouissimo: vt toti tres dies id est cū suis noctibus cō .8.
putentur: longum est disserere: & in aliis sermonibus iam sæpissime dictum est. Sicut ergo Io
nas ex naui in aluum ceti: ita Christus ex ligno in sepulchrum: vel in mortis profundum. Et si-
cut ille pro his qui tempestate periclitabantur: ita Christus pro his qui in sæculo fluctuāt. Et
sicut primo visum est vt prædicaretur Niniuitis a Iona: sed non ad eos peruenit prophetia Io
næ: nisi postea q̄ eum cetus euomuit: ita prophetia præmissa est ad gentes: sed nisi post resur-
rectionem Christi non peruenit ad gentes. Iam vero φ tabernaculum sibi constituit: & conse-
dit ex aduerso ciuitatis Niniue: quod ei futurum esset expectās: alterius significationis perso
nam propheta gestabat. Præfigurabat enim carnalem populum israel. Nam huic erat & tristi
tia de salute Niniuitarum: hoc est de redemptione & liberatione gentium. Vnde venit Chri- Lucæ.5.
stus vocare non iustos sed peccatores in pœnitentiam. Vmbraculum ergo cucurbitæ super
caput eius: promissiones erant veteris testamenti: vel ipsa iā munera: in quibus erat vtiq̧ (si- Col.2.
cut dixit apostolus) vmbra futurorum: tanq̄ ab æstu temporalium malorum in terra promis
sionis defensaculum præbens. Vermis autem matutinus quo rodente cucurbita exaruit: idē *Vermis matutinus chr de quo ps. 21.*
ipse rursus Christus occurrit: ex cuius ore euangelio diffamato: cuncta illa quæ temporaliter
apud Israelitas velut vmbratili prius significatione viguerunt: euacuata marcescunt. Et cun
ctus ille populus amisso hierosolymitano regno: & sacerdotio & sacrificio (quod totum vm-
bra erat futuri in captiua dispersione) magno æstu tribulationis aduritur: sicut Ionas (qđ scri
M ptum est) a solis ardore / & dolet grauiter: & tamen dolori eius atq̧ vmbræ quam diligebat: sa
lus gentium pœnitentiumq̧ præponitur. Adhuc cachinnēt pagani: & iam vermem Christū /
& hanc interpretationem prophetici sacramenti superbiore garrulitate derideant: dū tamē
& ipsos sensim paulatimq̧ consumat. Nam de omnibus talibus Esaias ꝓphetat: per quem no-
bis dicit deus: Audite me qui scitis iudicium populus meus: in quorum corde lex mea est: op- Esa.51.
probria hominum nolite metuere: & detractione eorū ne superemini: nec φ vos spernant ma
gni duxeritis: sicut enim vestimentum: ita per tempus absumentur: & sicut lana a tinea come
dētur: iustitia autem mea in æternum manet. Nos ergo agnoscamus vermem matutinum: qa
& in ipso psalmo cuius titulus inscribitur: Pro susceptione matutina: hoc seipso nomine appel
lare dignatus est. Ego inquit sum vermis & non homo: opprobrium hominum & abiectio ple
bis. Hoc opprobrium de illis opprobriis est: quæ iubemur non metuere: per Esaiam dicentem Psalmus.21.
Opprobria hominum nolite metuere. Ab isto verme tanq̄ a tinea comeduntur: qui sub ei⁹ dē
te euangelico: per singulos dies paucitatem suam deficiendo minorātur. Nos autem agnosca
mus: & pro salute diuina humana opprobria sufferamus. Vermis est propter humilitatē car
nis: fortassis etiam propter virginis partum. Nam hoc animal plerūq̧ de carne: vel de quacū- *Cur vermis*
q̧ re terrena: sine vllo cōcubitu nascitur. Matutinus est: quia diluculo resurrexit. Poterat vti
q̧ illa cucurbita & sine vllo vermiculo arescere. Postremo si habebat deus adhuc vermem ne-
cessarium: quid opus erat addere matutinum: nisi vt ille vermis agnosceretur: qui cantat pro
susceptione matutina: Ego autem sum vermis & non homo? Quid ista prophetia iam ipso re Psalmus.21.
rum effectu & adimpletione lucidius? Si irrisus est vermis iste cum penderet in cruce: sicut in
eodem psalmo scriptum est: Locuti sunt labiis & mouerunt caput: Sperauit in deum: eruat eū:
saluum faciat eum quoniam vult eum: Cum completa sunt quæ prædixit: Foderunt manus
meas & pedes meos: dinumerauerunt omnia ossa mea: Ipsi vero consyderauerunt: & conspexe
runt me: diuiserunt sibi vestimenta mea: & super vestem meam miserunt sortem: qđ tanta ma
nifestatione futurum in libro antiquo prophetatur: quāta manifestatione factum in nouo euā
gelio recitatur? Sed si in hac humilitate (vt dicere cœperam) iste vermis irrisus est: nunqđ ad
huc irridendus est: cum ea compleri cernimus: quæ consequentia psalmus ipse habet: Comme
morabuntur & conuertentur ad dominum vniuersi fines terræ: Et adorabunt in conspectu
eius vniuersæ patriæ gentium: Quoniā domini est regnum: & ipse dominabitur gentium? Sic
N cōmemorati sunt Niniuitę: & cōuersi sunt ad dominum. Hanc salutē pœnitentiæ gentium tā
to ante præfiguratam in Iona: dolebat israel: sicut nunc dolet vmbra nudatus & æstu sauciat⁹.

non in sola Africa(sicut isti impudentissima vanitate delyrant)sed toto orbe terrarum dif-
Q fusa. Testimoniis enim diuinis: lites suas praeferunt: quia in causa Caeciliani quondam eccle- 2.Retrac.28
siae Carthaginensis episcopi:cui crimina obiecerunt quae nec potuerunt pbare nec possunt:se 24.q.2.si
ab ecclesia catholica:hoc est ab vnitate omnium gentium diuiserũt. Quis & si vera essent quę forte.
ab eis obiecta sunt Cęciliano: & nobis possent aliquando monstrari:ipsum iam mortuum ana
thematizaremus:sed tamen ecclesiam Christi quae non litigiosis opinionibus fingitur: sed di-
uinis attestationibus approbatur:propter quemlibet hominem relinquere nõ debemus: quia
bonum est confidere in domino:q̃ confidere in homine. Neq; enim(quod sine iniuria innocen Psal.117.
tiae illius dixerim)si peccauit Caecilianus:ideo haereditatem suam perdidit Christus. Facile
est homini:seu vera seu falsa de altero homine credere:sed sceleratae impudentiae est propter
crimina hominis:quę orbi terrarum non possis ostendere:communionem orbis terrarum vel
le damnare. Verum Cęcilianus a traditoribus diuinorum codicum fuerit ordinatus: nescio:
non vidi:ab inimicis eius audiui. Non mihi de lege dei:non de pręconio prophetarum:non de
sanctitate psalmorum:non de apostolo Christi:non de Christi eloquio recitatur. Ecclesiam ve
ro toto terrarum orbe diffusam:cui non communicat pars Donati:vniuersarũ scripturarum
testimonia consona voce proclamant. In semine tuo benedicentur omnes gentes: Lex dei dicit Geñ.26.
Ab ortu solis vsq; ad occasum sacrificium mundum offertur nomini meo:quoniam glorifica- Malachię.1.
tum est nomen meum in gentibus:Per prophetam de9 dixit. Dominabitur a mari vsq; ad ma Psal.71.
re:& a flumine vsq; ad terminos orbis terrarũ:Per psalmum domin9 dixit. Fructificans & cre Col.1.
scens in vniuerso mundo:Per apostolũ dominus dixit. Eritis mihi testes i Hierusalẽ: & in tota Lucę.24.
Iudęa & in Samaria:& vsq; ad fines terrę:Filius dei ore suo dixit. Caecilianus ecclesiae carthagi Actuũ.1.
nẽsis episcopus hũanis litibus accusat. Ecclesia Christi in oĩbus gentibus constituta diuinis vo
cibus cõmendatur. Ipsa pietas:veritas:charitas:nos non permittit cõtra Caecilianum eorum
hominum accipere testimonium:quos in ecclesia non videmus:cui deus perhibet testimoniũ.
R Qui enim diuina testimonia non sequunt: pondus humani testimonii perdiderunt. Addo q;
Cęciliani causam:ipsi ad imperatoris Constantini iudicium accusando miserunt:immo vero Cõstãtin9.
ipsum Caecilianum post episcopalia iudicia:vbi eum opprimere non potuerunt: ad supradicti Cęcilianus.
imperatoris examen pertinacissimis persecutoribus perduxerunt. Et quod in nobis modo re
phendunt vt decipiant imperitos dicentes:non debere christianos contra inimicos Christi ali
qd a christianis imperatoribus postulare:ipsi priores fecerunt. Qd etiam in collatione:quã si- 2.Retrac.
mul apud Carthaginem habuimus:negare non ausi sunt:immo & gloriari ausi sunt: q; apud 40.
imperatorem maiores eorum criminaliter Cęcilianum fuerint insecuti: insuper addentes mẽ
dacium:q; eum illic vicerint fecerintq; dãnari. Quõ ergo nunc ipsi non sunt persecutores:qui
cum accusando persecuti sunt Caecilianum:& ab eo fuerint superati: falsam sibi gloriam im-
pudentissimo mendacio arrogare voluerunt:non solum culpam non putantes: verumetiam
pro sua laude iactantes:si probarent Cęcilianum maioribus suis accusantib9 fuisse damnatũ.
Quemadmodum autem in ipsa collatione modis omnibus victi sunt: quoniam valde prolixa 2.Retra.39.
sunt gesta:& tibi aliis rebus Romanae pacis necessariis occupato:multum est vt legantur:bre
uiarium eorũ tibi legi forsitan poterit:qd credo habere fratrem & coepiscopum meum Opta Optatus.
tum: Aut si non habet:potest facillime accipere de ecclesia Sitiuensi: quandoquidem liber iste
S iam sua prolixitate curis tuis forsitan onerosus est. Hoc enim contigit Donatistis:qd accusato
ribus sancti Danielis. Sicut enim in illos leones:sic in istos conuersę sunt leges:quibus innocen
tem opprimere voluerũt:nisi q; propter misericordiam Christi/magis pro eis sunt istae leges
quae illis videntur aduersae:quoniam multi per illas correcti sunt: & quotidie corriguntur:&
se esse correctos:atq; ab illa furiosa pernicie liberatos gratias agunt. Et qui oderant diligunt:
molestasq; sibi fuisse saluberrimas leges quantum in insania detestabantur: tantũ recepta sani
tate gratulantur:& in residuos cum quibus fuerant perituri: iam simili dilectione nobiscum
vt pariter instemus ne illi pereant:excitantur. Molestus est enim & medicus furenti frenetico 23.q.4.ipsa
& pater indisciplinato filio:ille ligando:ille caedendo:sed ambo diligendo. Si autem illos negli pietas.
gant & perire permittant:ista potius mansuetudo falsa crudelis est. Si enim equus & mulus:
quibus non est intellectus:morsibus & calcibus resistunt hominibus:a quibus eorum curanda
vulnera contrectantur: & cum inter dentes eorum & calces saepe homines periclitentur: &
aliquando vexentur:non tamen eos deserunt:donec per dolores & molestias medicinales: re-
uocent ad salutem:quantomagis homo ab homine:& frater a fratre:ne in aeternum pereat nõ

eſt deſerendus:qui correctus intelligere poteſt:quantum ſibi præſtabatur beneficium:quan-
Gal.6. do ſe perſecutionem perpeti querebatur! Sicut ergo apoſtolus dicit: Infatigabiles cum temp⁹ T
habemus operemur bonum:ad omnes qui poſſunt catholicorum præceptorum ſermonibus:
qui poſſunt catholicorum principum legibus: partim per eos qui diuinis admonitionibus:p
tim per eos qui iuſſis imperialibus parent:omnes ad ſalutem vocentur:omnes a pernicie reuo
Diſ.9.ca.ipe centur. Quia & imperatores:quando pro falſitate contra veritatem conſtituunt malas leges:
ratores:& probantur bene credentes:& coronantur perſeuerantes. Quando autem pro veritate contra
duobus ſe- falſitatem conſtituũt bonas leges:terrentur ſæuientes: & corriguntur intelligentes. Quicun
quē. ꝗ ergo legibus imperatorum quę contra veritatem dei feruntur obtemperare non vult:acq-
11.q.3.impe- rit grande præmium. Quicunq; autem legibus imperatorum: quæ pro dei veritate feruntur:
ratores. obtemperare non vult:acquirit grande ſupplicium. Nam & temporibus prophetarũ: omnes
reges qui in populo dei non prohibuerunt: nec euerterunt quæ contra dei præcepta fuerant
inſtituta:culpantur:& qui prohibuerunt & euerterunt:ſuper aliorum merita laudantur. Et
Daniel.3. rex Nabuchodonoſor:cum ſeruus eſſet idolorum:conſtituit ſacrilegam legem: vt ſimulacrũ
adoraretur:ſed eius impiæ conſtitutioni qui obedire noluerunt:pie fideliterq; fecerunt. Idem
tamen rex:diuino correctus miraculo:piam & laudabilem legem pro veritate conſtituit: vt q
cunq; diceret blaſphemiam in deum verum Sidrac:Miſac & Abdenago: cum domo ſua peni-
tus interiret. Hanc legem ſi qui contempſerunt:& id quod fuerat conſtitutum merito perpeſ
ſi ſunt:debuerunt dicere:quod iſti dicunt:ſe iuſtos eſſe:quia ex lege regis perſecutionem patie
bantur:quod vtiq; dicerent ſi ita inſanirent ſicut iſti inſaniunt:qui diuidunt membra Chriſti
exufflant ſacramenta Chriſti:& de perſecutione gloriantur:quia perhibent iſta facere legib⁹
imperatorum:quas conſtituerunt pro vnitate Chriſti:& iactant fallaciter innocentiam ſuã:
er quam non poſſunt a domino accipere:ab hominibus quærunt martyrum gloriam. Veri au V
Matth.5. tem martyres illi ſunt:de quibus dominus ait: Beati qui perſecutionem patiũtur propter iu
ſtitiam. Non ergo qui propter iniquitatem:& propter chriſtianę vnitatis impiam diuiſionem
Li.1.de ſer. ſed qui propter iuſtitiam perſecutionem patiuntur:hi martyres veri ſunt. Nam & Agar paſ
dñi in mon ſa eſt perſecutionem a Sara:& illa erat ſancta quæ faciebat:illa iniqua quæ patiebatur. Nunqd
te.ca.4. & huic perſecutioni:quam paſſa eſt Agar:comparandus eſt ſanctus Dauid:quem perſecutus
eſt iniquus Saul! Valde vtiq; diſtat:non quia patiebatur: ſed quia propter iuſtitiam patiebatᷣ.
Et ipſe dominus cum latronibus crucifixus eſt: Sed quos paſſio iũgebat:cauſa ſeparabat. Ideo
in pſalmo:vox illa intelligenda eſt verorum martyrum: volentium ſe diſcerni a martyribus
Pſal.42. falſis: Iudica me deus & diſcerne cauſam meam de gente non ſancta. Non dixit:diſcerne pœnã
meam:ſed diſcerne cauſam meam. Poteſt enim eſſe impiorum ſimilis pœna: ſed diſſimilis eſt
Pſal.118. martyrum cauſa:quorum et illa vox eſt: Iniuſte perſecuti ſunt me:adiuua me. Ideo ſe dignum
exiſtimauit:qui adiuuaretur iuſte:quia illi perſequebantur iniuſte. Nam ſi iuſte illi perſeque- X
rentur:non fuerat adiuuãdus:ſed corrigendus. Si autem putant ꝙ nemo poſſit iuſte aliquem
perſequi:ſicut in collatione dixerunt:illam eſſe veram eccleſiam quæ perſecutionem patitur:
non quæ facit:omitto dicere quod ſuperius commemoraui:quia ſi ita eſt:vt dicunt: Cęcilia-
nus ad veram eccleſiam pertinebat:quando eum maiores illorum vſq; ad imperatoris iudiciũ
accuſando perſequebantur. Nos enim dicimus:ideo illum ad veram eccleſiam pertinuiſſe:nõ
quia perſecutionem patiebatur:ſed quia propter iuſtitiam patiebatur. Illos autem ideo fuiſſe
alienatos ab eccleſia:non quia perſequebãtur:ſed quia iniuſte perſequebãtur. Nos itaq; hoc di
cimus: Illi vero ſi non quærunt cauſas quare quiſq; faciat perſecutionem vel quare patiatur:
ſed hoc putant eſſe ſignum veri chriſtiani:ſi perſecutionem non faciat:ſed patiatur: ſine dubio
Cęcilianus. Cęcilianum in ea definitione conſtituunt:qui non faciebat ſed patiebatur. Maiores autem ſu
os ab ea definitione foras mittunt:qui faciebant non patiebantur. Sed hoc (vt dixi) omitto: il
23.q.4.ſi ec lud dico: ſi eccleſia vera ipſa eſt quæ perſecutionem patitur:non quæ facit:quęrant ab apoſto-
cleſia. lo quam eccleſiam ſignificat Sara:quando perſecutionem faciebat ancillæ! Liberam quippe ma
trem noſtram cæleſtem Hieruſalem:id eſt veram dei eccleſiam:in illa muliere dicit fuiſſe figu
ratam quæ affligebat ancillam. Si autem melius diſcutiamus: magis illa perſequebatur Sarã
ſuperbiendo:ꝙ illam Sara coercendo. Illa enim dominæ faciebat iniuriam:iſta imponebat ſup
biæ diſciplinam. Deinde quęro:ſi boni & ſancti nemini faciunt perſecutionem: ſed tantummo
Pſal.17. do patiuntur:cuius putant eſſe in pſalmo vocem: vbi legitur: Perſequar inimicos meos: & cõ
prehendam illos: & non conuertar donec deficiant! Si ergo verum dicere vel agnoſcere volu-

mus:est persecutio iniusta quam faciunt impii ecclesiæ Christi:& est iusta persecutio:quam fa
ciunt impiis ecclesię Christi.Ista itaq; beata est:quę persecutionem patitur propter iustitiam
illi vero miseri qui persecutionem patiuntur propter iniustitiam.Proinde ista prosequitur di
ligendo:illi sæuiendo.Ista vt corrigat:illi vt euertãt.Ista vt reuocet ab errore:illi vt præcipi-
tent in errorem.Deniq; ista persequitur inimicos & comprehendit donec deficiant in vanita
te:vt in veritate proficiant.Illi autem retribuentes mala ꝓ bonis:quia eis consulimus ad æter
nam salutem:etiam temporalem nobis conantur auferre:sic amantes homicidia:vt in se ipsis
Y ea perficiant:quando in aliis ꝑpetrare nõ possunt.Sicut em̄ charitas laborat ecclesiæ:sic eos ab
illa perditione liberare:vt eorum nemo moriatur:sic eorum laborat furor:aut nos occidere
vt suæ crudelitatis pascant libidinem:aut etiam seipsos:ne perdidisse videantur occidendorũ
hominum potestatem.Qui autem nesciunt consuetudinem illorum:putant eos modo seipsos
occidere:quando ab eorum insanissima dominatione per occasionem legum istarum quæ ꝓ
vnitate sunt constitutæ:tanti populi liberantur.Qui autem sciunt:& ante ipsas leges quid fa-
cere soleant:non eorum mirantur mortes:sed recordanẽ mores:maxime quando adhuc cult⁹
fuerat idolorum:ad paganorum celeberrimas solennitates ingentia turbarum agmina venie
bant:non vt idola frangerent:sed vt interficerentur a cultoribus idolorum. Nam illud si acce
pta legitima potestate facere vellent:si qd eis accidisset:possent habere qualẽcunq; vmbrã nõis
martyrum:sed ad hoc solum veniebant:vt integris idolis ipsi perimerentur. Nã singuli quiq;
valentissimi iuuenes cultores idolorum:quis quot occideret:ipsis idolis vouere cõsueuerãt.
Quidam etiam se trucidandos armatis viatoribus ingerebant:ꝑcussuros eos se:nisi ab eis per
imerentur terribiliter comminantes.Nonnunq̃ & a iudicibus transeuntibus extorquebant vi
olenter:vt a carnificibus vel ab officio ferirentur.Vnde quidam illos sic illusisse ꝓhibeẽ:vt eos
tanq̃ ꝑcutiendos:ligari & dimitti iuberet:atq; ita eorum impetum incruentus & illæsus eua-
deret.Iam vero per abrupta præcipitia:per aquas & flãmas occidere seipsos:quotidianus illis
ludus fuit.Hæc enim eos tria mortis genera diabolus docuit:vt mori volentes:quando non in
ueniebant quem terrerent:vt eius gladio ferirentur:ꝑ saxa se mitterent aut ignib⁹ gurgitibus
q; donarent.Quis autem illos hæc docuisse credendus est possidens cor eorum:nisi ille qui &
Saluatori nostro:vt se de pinna templi pręcipitaret:tanq̃ de lege suggessit?Cuius suggestionẽ Lucę.4.
a se vtiq; prohiberẽt:si magistrum Christum in corde portarent.Sed quia in se diabolo potius
dederunt locum:aut si pereunt quemadmodum grex ille porcorum:quem de monte in mare Marci.5.
turba dæmonum deiecit:aut illis mortibus erepti:& pio matris catholicæ gremio collecti:ita
liberantur:quẽadmodũ est a dño liberat⁹:quem pater eius a dęmonio sanandũ obtulit dicẽs: Matth.17.
Z q; aliquãdo cadere in aquam:aliquãdo in ignẽ soleret.Vnde magna in eos fit misericordia:cũ
etiam per istas imperatorum leges:ab illa secta:vbi per doctrinas dæmoniorum mẽdaciloquo
rum mala ista didicerunt:prius eripiuntur inuiti:vt in catholica postea bonis pręceptis & ma
ioribus sanentur assueti. Nam multi eorum quorũ iam in vnitate Christi pium fidei feruorẽ
charitatemq; miramur:cum magna lętitia deo gratias agunt:q; illo errore caruerunt vbi ma
la ista bona putauerunt.Quas gratias modo volentes non agerent:nisi prius etiam nolentes
ab illa nefaria societate discederent.Quid de illis dicamus:qui nobis quotidie confitenẽ:q; iam
olim volebant esse catholici:sed inter eos habitabant:inter quos id quod volebant esse non po
terant per infirmitatem timoris:vbi si vnum verbum pro catholica dicerent:& ipsi & domus
eorum funditus euerterentur?Quis est tam demens:qui neget istis debuisse per iussa imperia
lia subueniri:vt de tãto eruerenẽ malo:dum illi quos timebant timere coguneẽ:& eodem timo
re aut etiã ipsi corriguneẽ:aut certe cũ se correctos esse cõfingũt:correctis parcunt:a qbus an-
tea timebanẽ?Si aũt seipsos occidere voluerint:ne illi q liberãdi sunt liberentur:& eo mõ liber-
rãtiũ terrere pietatem:vt dum timetur ne quidam perditi pereant:non eruantur ꝑditioni:q
vel iã nolebãt perire:vel coerciri poterant nõ ꝑire.Quid hic agit charitas christiana:ꝓsertim
cũ illi q suas mortes voluntarias & furiosas minanẽ:in populorũ liberandorũ cõparatione per
pauci sint?Quid agit ergo fraterna dilectio:vtrũ dũ paucis trãsitorios ignes metuit caminorũ
dimittit oẽs æternis ignibus gehẽnarũ:& tã multos vel iã volẽtes vel postea non valẽtes ꝑ ca-
tholicã pacẽ ad vitã venire ꝑpetuã:relinqt in interitum sempiternũ:cauẽdo ne qdã volũtario
moriantur interitu:q viuunt ad impedimentũ salutis aliorum:quos non ꝑmittũt scdm Chri
sti doctrinam viuere:vt eos doceant quocũq; tempore secundũ cõsuetudinẽ doctrinæ diaboli-
cæ ad eas quæ in illis modo timentur mortes voluntarias festinare?An potius conseruat quos

potest : etsi sponte pereant : quos conseruare non potest! Vt enim omnes viuant ardenter ex-
optat:sed omnes ne pereant plus laborat.Gratias autem domino:q & apud nos : non quidem
in omnibus:sed valde in pluribus locis:& per alias Africæ partes : sine vllis istorum insanorũ
mortibus:pax catholica cucurrit & currit.Ibi autem illa funesta contingunt: vbi est tam furi
osum & inutile hominum genus:qui & aliis temporibus eadem facere consueuerunt.Et prius 8
quidem q̃ istæ leges a catholicis imperatoribus mitterentur:pacis atq vnitatis Christi pau-
latim doctrina crescebat:& in eam quisq sicut discebat & volebat & poterat ex ipsa parte trãs
ibat:cum tamen apud illos perditorum hominum dementissimi greges : in diuersis causis q-
etem innocentium perturbabant.Quis non dominus seruum suum timere compulsus est : si
ad illorum patrocinium confugisset!Quis euersori minari saltem audebat auctori ! Quis con
sumptorem apothecarum!Quis quemlibet poterat exigere debitorem:auxilium eorũ defen-
sionemq poscentem:timore fustium & incendiorum mortisq præsentis!Pessimorum seruo-
rum vt liberi abscederent tabulæ frangebantur:extorta debitoribus chirographa reddeban-
tur.Quicunq dura illorum verba contempserant:durioribus verberibus quod iubebant fa-
cere cogebantur.Innocentium qui eos offenderant domus: aut deponebantur ad solum : aut
ignibus cremabantur.Quidam patresfamilias honesto loco nati : & generoso cultu educati:
vix viui post eorum cædes ablati sunt:vel vincti ad molam:& eam in gyrum ducere:tanq̃ iu-
menta contemptibilia:verbere adacti sunt.Quod enim de legibus auxilium a ciuilibus pote-
statibus aduersus eos aliquid valuit ! quis in præsentia eorum officialis anhelauit!Quisq qđ
illi noluissent exactor exegit!Quis eos qui eorum cædibus extincti sunt vindicare tentauit:
nisi q propria de illis pœnas poscebat insania : cum aliis prouocandis in se gladiis hominum:
quos vt ab eis ferirentur morte terrebãt:alii per varia præcipitia:alii per aquas:alii per ignes
se in mortes voluntarias vsq̃quaq mittebant: & animas ferales a se sibi illatis suppliciis pro-
iiciebant!Horrebant ista plurimi in ipsa superstitione hętetica constituti:& cum innocentiæ
suæ sufficere arbitrarentur:q sibi talia displicerent:dicebatur eis a catholicis:si innocentiam
vestram mala ista non polluũt:quomõ dicitis orbẽ christianũ:vel falsis vel certe ignotis Cęci- 9
liani peccatis esse pollutum!Quomodo vos nefario scelere:ab vnitate catholica:tanq̃ ab area
dominica separatis:quæ vsq ad tempus ventilationis necesse est vt habeat & frumentum in
horreo recondendum& paleam ignibus consumẽdam! Atq ita quibusdam ratio reddebatur:
vt aliqui ad vnitatem catholicam:etiam inimicitias perditorum parati sustinere transirent:
sed plures q̃uis id vellent:eos tamen homines quibus tanta fuerat licentia sæuiendi:inimicos
facere non audebant.Nonnulli quippe illos cum ad nos transissent crudelissimos passi sunt.
Accidit etiam vt apud Carthaginem quendam diaconum suum nomine Maximianum: con-
tra episcopum suum superbiẽtem:quidam episcoporum eiusdem partis facto schismate:& in
plebe Carthaginis diuisa parte Donati:ordinarent episcopum cõtra episcopum. Qđ cũ eorũ
pluribus displiceret:eundem Maximianum cum aliis duodecim:qui eius ordinationi præsen
tes affuerant damnauerunt:cæteris autem ad eandem societatem schismatis pertinentibus:
die constituto facultatem redeundi dederunt.Sed postea ex ipsis duodecim quosdam: & ex il-
lis quibus dilatio data fuerat:post diem positum redeuntes propter pacem suam in suis hono
ribus susceperunt:& quoscunq extra ipsorum communionem damnati baptizauerant:reba-
ptizare non ausi sunt . Cœpit hoc eorum factum contra illos pro catholica multũ valere:vt
ora eorum penitus clauderentur. Quæ res cum(sicut oportebat)ad sanandos ab schismate
animos hoim spargeret instanti⁹:& quaquauersum poterat:catholicorum sermonibus ac dis
putationib⁹ mõstraret:eos p pace Donati & dãnatos suos in honorẽ suũ integrum suscepisse
& baptismum quẽ damnati vel etiã dilati foris ab ecclesia eorũ dederant:non ausos fuisse resci
dere:& orbi terrarũ cõtra pacẽ Christi contaminationem(nescio quorũ) obiicere peccatorũ
& euacuare baptismũ:in illis quoq ecclesiis datum:vnde in Africam venit ipsum euangeliũ:
plurimi confundebantur :& manifestę veritati erubescentes corrigebantur : solito crebrius:
& multomagis:vbicunq ab eorum sęuitia respirabat aliquãta libertas. Tum vero illi sic exar
serunt:& tantis sunt odiorum stimulis incitati:vt cõtra eorum insidias atq violẽtias: & aper
tissima latrocinia : vix vllæ nostræ cõmunionis ecclesię possent esse securę: vix vlla via tuta:
qua iter agerent quicunq aduersus eorum rabiem pacem catholicam prædicarent:eorumq
dementiam perspicua veritate conuincerent: Vsqueadeo prorsus non solum laicis:vel q̃busli
bet clericis:sed ipsis quoq episcopis catholicis : quodammodo proponebatur dura conditio.

Aut eñ tacenda erat veritas:aut eorum immanitas ꝑferenda. Sed ſi veritas taceret:non ſolũ
nemo fuerat eius ſilẽtio liberãdus:ſed multi etiã illorũ ſeductiõe ꝑdendi. Si aũt veritatis ꝑdi-
catione furor eorũ ad ſæuiendũ ꝓuocaret:aliꝗbus liberatis noſtriſq; firmatis:ruſus a ſequen
da veritate formido ĩpediret ĩfirmos. Cũ igit anguſtiis affligeret eccl'ia: qſqs exiſtimat oĩa po
A tius ſuſtinenda:ꝗ dei auxiliũ:vt ꝑ chriſtianos imꝑatores ferret fuiſſe poſcendũ:parum attẽdit 23.q.4.ſi ec
nõ bonã de hac negligẽtia reddi potuiſſe rationẽ. Qđ eñ dicũt: q cõtra ſuas impietates leges cleſia.
iuſtas inſtitui nolunt:non petiiſſe a regib⁹ terræ apoſtolos talia:non conſyderant aliud fuiſſe
tunc tempus: & omnia ſuis temporib⁹ agi. Quis enim tũc in Chriſtũ crediderat imꝑator:q ei
ꝓ pietate cõtra impietatẽ legem ferendo ſeruiret: qñ adhuc illud ꝓpheticũ cõplebat: Quare Pſal.2.
fremuerunt gẽtes:& ppl'i meditati ſunt inania: Aſtiterunt reges terræ:& principes conuene-
rũt in vnũ:aduerſus dñm & aduerſus Chriſtũ ei⁹: Nõdũ aũt agebat:qđ paulo poſt ĩ eodẽ pſal
mo dicitur: Et nũc reges intelligite:erudimini q iudicatis terrã: Seruite dño in timore:& ex-
ultate ei cum tremore. Quõ ergo reges dño ſeruiũt in timore:niſi ea ꝗ contra iuſſa dñi fiunt:
relegioſa ſeueritate ꝓhibendo atq; plectendo! Aliter eñ ſeruit qa homo eſt:aliter quia etiam
& rex eſt. Quia homo eſt:ei ſeruit viuẽdo fideliter:qa vero etiã rex eſt:ſeruit leges iuſta ꝑcipiẽ
tes & cõtraria ꝓhibentes/cõuenienti vigore ſanciendo: Sicut ſeruiuit Ezechias:lucos & tem 4.Regũ.18.
pla idolorum:& illa excelſa ꝗ contra præcepta dei fuerant extructa deſtruendo: Sicut ſeruiuit 4.Regũ.22.
Iozias:talia & ipſe faciendo: Sicut ſeruiuit rex Niniuitarũ:vniuerſam ciuitatem ad placandũ Ionę.3.
dñm cõpellendo: Sicut ſeruiuit Darius:idolum frangendũ in poteſtatẽ Danieli dando:& ini- Daniel'.14.
micos eius leonibus ingerendo: Sicut ſeruiuit Nabuchodonoſor (de quo iã diximus) oẽs in re Daniel'.3.
gno ſuo poſitos a blaſphemando deo lege terribili ꝓhibendo. In hoc ergo ſeruiunt dño reges
inquantũ ſunt reges:cum ea faciunt ad ſeruiendũ illi:ꝗ nõ pñt facere niſi reges. Cũ itaq; nõdũ
reges dño ſeruirent temporibus apoſtolorũ:ſed adhuc meditarẽtur inania: aduerſus eum &
aduerſus Chriſtũ ei⁹:vt ꝓphetaꝝ ꝑdicta oĩa cõplerẽt:nõ vtiq; tũc poſſent ĩpietates legibus ꝓ
hiberi:ſed potius exerceri. Sic eñ ordo tẽporum voluebat:vt & iudæi occiderent ꝑdicatores
Chriſti:putantes ſe officium deo facere:ſicut ꝑdixerat Chriſtus:& gentes fremuerunt aduer
ſus chriſtianos:& omnis patiẽtia martyrũ vincerent. Poſtea vero ꝗ cœpit impleri qđ ſcriptũ
eſt: Et adorabunt eum omnes reges terræ:oẽs gentes ſeruiũt illi: Quis mente ſobrius regib⁹
dicat: Nolite curare in regno veſtro a quo tueatur vel oppugnetur eccleſia dñi veſtri:non ad
vos ꝑtineat in regno veſtro:quis velit eſſe ſiue religioſus ſiue ſacrilegus: quibus dici non põt:
non ad vos pertineat in regno veſtro:qs velit pudicus eſſe qs impudicus! Cur enim cũ datum
B ſit diuinitus homini liberũ arbitriũ:adulteria legibus puniãtur: & ſacrilegia ꝑmittãtur! An
fidem non ſeruare leuius eſt aiam deo:ꝗ fœminã viro! Aut ſi ea quæ non cõtẽptu:ſed igno-
rantia religionis committunt:mitius vindicãda:nunqd ideo negligenda ſunt! Melius eſt qdẽ
(qs dubitauerit!) ad deum colẽdũ doctrina hoĩes duci:ꝗ pœnę timore vel dolore cõpelli! Sed
non qa iſti meliores ſunt:ideo illi q tales non ſunt negligẽdi ſunt. Multis enim ꝓfuit (qđ expe
rimentis ꝓbauim⁹ et ꝓbamus) prius timore vel dolore cogi:vt poſtea poſſint doceri: aut qđ
iam verbis didicerant opere ſectari. Proponunt nobis qdã ſententiam cuiuſdam ſæcularis au
ctoris:q dixit: Pudore & libertate liberos retinere:ſatius eſſe credo ꝗ metu. Hoc quidem verꝫ
eſt:ſed ſicut meliores ſunt quos dirigit amor:ita plures ſunt quos corrigit timor. Nam vt de
ipſo auctore iſtis reſpondeatur:apud illum etiam legunt: Tu niſi male coactus:recte facere ne
ſcis. Porro aũt ſcriptura diuina & propter illos meliores dixit: Timor non eſt in charitate:ſed 1.Ioh.4.
perfecta charitas foras mittit timorem. Et ꝓpter hos inferiores qui plures ſunt:ait: Verbis nõ
emendabitur ſeruus durus:ſi enim & intellexerit non obediet. Cum dixit: verbis eum non
emendari:non eum iuſſit deſeri:ſed tacite admonuit vnde debeat emendari. Alioquin non di
ceret:verbis non emendabitur:ſed tantummodo diceret:non emẽdabitur. Alio quoq; loco di
cit: Non ſolũ ſeruum ſed etiam filium indiſciplinatum plagis eſſe coercendum. Et magno fru
ctu. Nam tu quidem inquit percutis eum virga:animam vero eius liberabis a morte. Et alibi Prouer.23.
dicit: Qui parcit baculo:odit filium ſuum. Dauid enim qui recta fide veroq; intellectu: totis Prouer.1.
animæ ſuæ viribus dicit: Sitiuit anima mea ad deum fontem viuum:quando veniam & appa Pſal.41.
rebo ante faciem dei. Et huic tali non ſolum temporalium pœnarum:vel imperialium legum
ſed nec gehennarũ timor eſt neceſſarius:cui tam deſyderabile bonum eſt adhęrere deo:vt non
ſolum ab ea felicitate alienari tanꝗ magnum ſupplicium perhorreſcat: verumetiam differri
C moleſte ferat. Sed tamen anteꝗ dicant boni filii: Concupiſcentiam habemus diſſolui & eſſe cũ Phili.1.

Christo:multi prius tanq̃ mali serui & quodammodo improbi fugitiui: ad dominum suum
23.q.4.quis nos. temporalium flagellorum verbere reuocantur. Quis enim nos potest amplius amare q̃ Christus:qui animam suam posuit pro ouibus suis? Et tamen cum Petrum & alios apostolos solo
Ioh.10. verbo vocasset:Paulum prius Saulum: ecclesiæ suæ postea magnum ędificatorem:sed horrē-
Actuum.9. dum antea vastatorem:non solum voce compescuit:verum etiā potestate prostrauit:atq̃ infi delitatis tenebris sæuientē:ad desyderandū lumen cordis vt surgeret:prius corporis cæcitate pcussit. Si pœna illa non esset:non ab ea postmodum sanaretur. Et qñ a pertis oculis nihil videbat:si eos saluos haberet:non ad impositionem manus Annaniæ:vt eorum aperiretur obtutus:tanq̃ squamas quibus clausus fuerat inde cecidisse:scriptura narraret. Vbi est qđ isti cla-
23.q.6.schismatici. mare consueuerunt:liberum est credere vel nō credere? Cui vim Christus intulit:quē coegit? Ecce habent Paulum apostolum:agnoscant in eo prius cogentem Christum:& postea docētē: prius ferientem & postea consolantem. Mirū est aūt quomō ille qui pœna corporis ad euangelium coactus intrauit:plus illis omnibus qui solo verbo vocati sunt in euangelio laborauit: Et quem maior timor compulit ad charitatem:eius perfecta charitas foras mittit timorem. Cur ergo non cogeret ecclesia perditos filios vt redirent:si perditi filii coegerūt alios vt perirent? Quis etiā illos quos non coegerunt:sed tantūmodo seduxerunt:si per terribiles/sed salubres leges in eius gremio reuocentur:blandius pia mater amplectitur:& de illis multo amplius q̃ de his quos nunq̃ perdiderat gratulatur. An non ptinet ad diligentiam pastoralem: etiā illas oues q̃ non violenter ereptæ:sed blande leniterq̃ seductæ: a grege aberrauerint: & ab alienis cœperint possideri:inuentas ad ouile dominicum si resistere voluerint flagellorum terrorib⁹ vel etiam doloribus reuocare:præsertim quoniā si apud fugitiuos & prædones seruos fœcunditate multiplicentur:plus habet iuris q̃ in eis dñicus character agnoscitur:q̃ in eis quos suscepimus:nec tamen rebaptizamus:minime violatur? Sic eñ error corrigendus est ouis:vt nō in ea corrumpatur signaculum redemptoris. Neq̃ eñ si quisq̃ regio charactere assignato de sertore signetur:& accipiat indulgentiam:atq̃ ille redeat ad militiam: ille aūt esse in militia in qua nōdū erat incipiat:in aliquo eorū character ille rescinditur:an non potius in ambobus agnoscit:& honore debito qm̃ regi⁹ est approbat? Quia ergo nō pñt malū esse oñdere quo co- D
23.q.6.schismatici. gunt:nec ad bonū se cogi oportere contēdunt:sed a Christo coactū oñdimus Paulū. Imitatur itaq̃ ecclesia in istis cogendis dñm suū:q̃ prius vt neminem cogeret expectauit: vt de fide regum atq̃ gentium pdicatio prophetica compleretur. Etiam hinc eñ nō absurde intelligitur
2.Cor.10. illa apostolica sententia:vbi Palus beatus dicit:Parati vlcisci oēm inobedientiā cum completa
Lucę.14. fuerit prior obedientia vestra. Vnde & ipse dñs ad magnā cœnā suā prius adduci iubet conuiuas:postea cogi. Nam cū ei serui sui respondissent:Dñe factum est qđ iussisti:& adhuc est locus Exite inquit in vias & sepes:& quoscūq̃ inueneritis cogite intrare. In illis ergo qui leniter primo adducti sunt:cōpleta est prior obediētia:In istis aūt q cogunt:inobediētia coercet. Nā qđ est:Cogite intrare:cū primo dictū esset:adducite:& responsum esset:factū est qđ iussisti & adhuc est locus? Si miraculorum terroribus cogendos voluisset intelligi:magis ad eos q pri⁹ vocati sunt diuina miracula multa facta sunt:maxime ad eos de qbus dictū est:Iudęi signa pe-
23.q.6.schismatici.&.q.4.ipsa pietas. tūt:In ipsis quoq̃ gentibus talia tpibus aplorū miracula euāgeliū cōmēdauerūt: vt si talib⁹ cogi iuberent:priores vt dixi poti⁹ cōuiuæ coacti eē merito crederent. Quapropter si ptātem quam p religionē ac fidē regū tpe quo debuit diuino munere accepit ecclesia: hi q inueniūtur in viis & in sepibus:id est in hæresibus & schismatibus:cogunt intrare:non quia coguntur tephendant:sed quo cogantur attendant. Cōuiuiū domini vnitas est corporis Christi:non solū in sacramento altaris:sed etiā in vinculo pacis. De ipsis sane possumus verissime dicere q̃ neminē cogant ad bonū. Quoscunq̃ enim cogunt:non cogunt nisi ad malum. Veruntamen anteqũ istæ leges quibus ad conuiuium sanctum coguntur intrare:in Africam mitterentur:non nullis fratribus videbatur:in qbus & ego eram:quis Donatistarum rabies vsquaq̃ sæuiret: E non esse petendū ab impatoribus:vt ipsam hæresim iuberent oīno nō esse:pœnam cōstituendo eis q in illa esse voluissent:sed hoc potius constituerent: vt eorum furiosas violentias non paterentur qui veritatem catholicam vel pdicarent loquēdo vel legerent constituēdo. Quod
23.q.4.ipsa pietas. eo modo fieri aliquatenus posse arbitrabamur: si legem piissimæ memoriæ Theodosii quam generaliter in omnes hæreticos promulgauit:vt quisquis eorū episcopus vel cleric⁹ vbilibet esset inuentus:decem libris auri multaretur:expressius in Donatistas:qui se negabant hæreticos ita confirmarent:vt non omnes ea multa ferirentur:sed in quorū regionib⁹ aliquas vio

lentias a clericis vel a circũcellionibus vel populis eorũ ecclesia catholica pateret: vt scilicet post protestationẽ catholicorum:qui fuissent ista perpessi:iam cura ordinum ad persoluendã multam episcopi siue ministri cæteri tenerentur.Ita enim existimabamus eis territis & nihil tale facere audentibus posse libere doceri & teneri catholicam veritatem: vt ad eam cogeret nemo:sed eã qui sine formidine vellet sequeretur:ne falsos & simulatores catholicos haberemus. Et quis aliis fratribus aliud videretur:iam ætate grauioribus:vel multarum ciuitatum & locorum exempla currentibus:vbi firmam & veram catholicam videbamus:quæ tamen ibi talibus beneficiis dei constituta esset atq; firmata:dum per priorum imperatorũ leges ad communionem homines catholicam venire cogerent: obtinuimus tamen vt illud potius qđ dixi ab imperatoribus peteret.Decretũ est in concilio nr̃o:legati ad comitatũ missi sunt. Sed dei maior misericordia qui sciret harum legum terror & quædam medicinalis molestia:q̃ multorum esset prauis vel frigidis animis necessaria:& illi duritiæ:quę verbis emendari non posset vel potest:sed tñ aliquãtula seueritate disciplinę pōt:id egit vt legati nostri qđ susceperãt obtinere non possent. Iam enim nos præuenerant ex aliis locis quædam episcoporum querelæ grauissimæ:qui mala fuerant ab ipsis multa perpessi:& a suis sedibus exturbati.Præcipue horrenda & incredibilis cædis Maximiani episcopi catholici ecclesiæ Vagiensis effecit: vt nostra legatio iam quid ageret non haberet. Iam enim lex fuerat p̃mulgata:vt tantę immanitatis hęresis Donatistarum:cui crudelius parci videbatur q̃ ipsa sęuiebat:non tantum violenta esse: sed omnino esse non sineretur impune. Non tamen supplicio capitali propter seruandam etiam circa indignos mansuetudinem christianam:sed pecuniariis damnis propositis: & in episcopos vel ministros eorum exilio constitutos.

F Supradictum quippe episcopum Vagiensem quoniã apđ ordinarium iudicem dicta inter partes sententia: obtinuerat basilicam quam illi cũ catholica esset inuaserunt:stantem ad altare irruentes horrendo impetu & furore crudeli fustibus & huiuscemodi telis:lignis deniq; eiusdem altaris effractis immaniter ceciderunt: pugione etiam pcusserunt in inguine:quo vulnere sanguis effluens eum exanimem redderet:nisi ei ad vitam maior sæuitia eorum profuisset. Nam cum grauiter sauciatum per terram insuper traherent:exundanti venæ puluis obtrusus sanguinem obtinuit: cuius effusione ibat in mortem.Deinde cum ab eis tandem relictum:nostri cum psalmis auferre tentarent:illi iraar dentiore succensi:eum deportantium manibus abstulerũt:male mulctatis fugatisq; catholicis: quos ingenti multitudine superabant & facile sæuiendo terrebant. Inde in quandam turrem leuatum/iam defecisse arbitrantes/cum ille adhuc viueret abiecerunt. Sed quodam molli aggere exceptus:& a quibusdam nocte transeuntibus per lucernam conspectus:agnitus atq; collectus:& ad religiosam domum apportatus:adhibita magna cura post multos dies cum ab illa desperatione recreatus esset: occisum eum tamen fama scelere Donatistarum etiam trans mare nuntiauerat.Quo postea q̃ venit: & vita eius inopinatissima apparuit:cicatricibus suis tam multis/tam ingentibus/tam recentibus/non frustra fama mortuum se nuntiasse mõstrauit. Auxilium ergo petiuit ab imperatore christiano:non tam sui vlciscendi causa:q̃ tuẽdæ ecclesiæ sibi creditæ.Quod si prætermisisset:non eius fuisset laudanda patientia: sed negligentia merito culpanda. Neq; enim & apostolus Paulus vitæ suæ transitoriæ consulebat: sed ecclesiæ dei:quando contra illos qui eum occidere conspirauerant: consilium illorum tribuno vt proderetur effecit. Vnde factum est vt eum ad locum quo fuerat perducendus; deduceret miles armatus:ne illorũ pateretur insidias. Romanas etiam leges implorare minime dubitauit:ciuem Romanum se esse proclamans:quos tunc affligi verberibus non licebat. Itemq; ne iudæis eum interimere cupientibus traderetur:Cæsaris poposcit auxilium: Romani quidem principis sed non christiani. Vbi satis ostendit quid facere deberent postea Christi dispẽsatores:quando imperatores christianos periclitante ecclesia reperirent. Hinc ergo factum est: vt impator religiosus & pius perlatis in notitiam suam talibus causis: mallet piissimis legibus illius impietatis errorem oĩno corrigere:& eos q cõtra Christũ Christi signa portarẽt

23.q.3.Maximianus.

Actuũ.21.

Actuũ.25.

G ad vnitatẽ catholicam terrendo & coercẽdo redigere:q̃ sæuiẽdi tñmodo auferre licẽtiã:& errandi ac pereundi relinquere.Iã vero cũ ipsę leges venissent in Africã:pcipue illi q̃ quærebãt occasionẽ:aut sęuitiã furẽtũ metuebãt:aut suos verecundabanẽ offẽdere:ad ecclĩam cõtinuo transierũt.Multi etiã qui sola illic a parentibus tradita cõsuetudine tenebanẽ: qualẽ vero causam ipsa hęresis haberet nũq̃ antea cogitauerãt nũq̃ q̃rere & cõsyderare voluerant: mox vbi

cœperunt aduertere:& nihil in ea dignum inuenire propter qđ tanta damna paterētur : sine
vlla difficultate catholici facti sunt.Docuit eñ sollicitudo quos negligētes securitas fecerat.
Istorũ aũt omniũ pcedentium auctoritatem & persuasionem secuti sunt multi:qui minus ido
nei erant per se ipsos intelligere:quid distaret inter Donatistarum errorem:& catholicã veri-
tatem.Ita cum magna agmina populorum vera mater in sinum gaudens reciperet:remanse-
runt turbæ duræ:& in illa peste infelici animositate sistentes.Ex his quoq plurimi simulando
cõmunicauerũt:alii paucitate latuerunt.Sed illi q simulabant:paulatim assuescendo:& prædi
cationem veritatis audiendo:maxime post collationem & disputationē q inter nos & episco-
pos eorũ apud Carthaginē fuit:ex magna parte correcti sunt.In quibusdã vero locis: vbi per-
tinacior & impacatior præualuit multitudo:cui resistere non poterant pauciores quorũ erat
melior de cõmunione sententia:aut turbæ auctoritati paucorum potentiorum subditę in ma
lam partem obtemperauerunt:aliquanto diutius laboratum est.Ex his sunt in qbus adhuc la
boratur:in quo labore multi catholici : & maxime episcopi & clerici horrenda & dura ppessi
sunt:quæ cõmemorare longum est:quãdo quorũdã & oculi extincti sunt:& cuiusdã epi manꝰ
& lingua pcisa est:nõnulli etiã trucidati sunt.Taceo crudelissimas cędes:& domorũ depdatio
nes:per nocturnas aggressiones:& incendia nõ solũ priuatorũ habitaculorũ:verũetiam eccle
siarum:In quas flãmas non defuerunt q & codices dñicos mitterent.Sed nos huiusmodi affli- H
ctos malis:consequēs consolatus est fructus.Nam vbicũq a pditis ista cõmissa sunt:ibi feruēti
us atq perfectius vnitas christiana pfecit : & vberius laudatur dñs:q donare dignatus est vt
serui eiꝰ passionibus suis lucrarētur fratres suos:& oues eius mortifero errore dispersas in pa
cem salutis æternę suo sanguine congregarent.Potens est dñs & misericors:quam quotidie ro
gamus vt etiã cæteris det pœnitentiam:& resipiscant de diaboli laqueis:a quo captiui tenen-
tur secundũ ipsius voluntatē:q nõ quærunt nisi vnde nobis calumniēt:& retribuant mala p
bonis:qa nec intelligere nouerunt:quē circa eos animum dilectionēq seruemus: & qũo eos ve
limus secundũ dñi præceptum:qđ per Ezechielē pphetam pastoribus dedit:reuocare erran-
tes:& perditos inuenire.Illi aũt qđ & alibi aliqñ diximus:& qđ nobis faciũt sibi non imputãt:
23.q.5.qs ei. & qđ sibi faciunt nobis imputant.Quis enim nostrũ velit nõ solum aliquē illorum perire:ve-
rumetiam aliquid pdere!Sed si aliter non meruit pacem habere domus Dauid: nisi Absalon
filius eius in bello qđ contra patrem gerebat fuisset extinctus : quis magna cura mandauerit
suis vt eum quantum possent viuum saluumq seruarent:& esset cui pœnitenti paternus affe
ctus ignosceret:qd ei restitit:nisi perditum flere:& sui regni pace acqsita suam mœstitiam cõ
solari!Sic ergo catholica mater bellantibus aduersus eam qd aliud q filiis suis:qa vtiq ex ipsa
magna arbore:quæ ramorũ suorum porrectione toto orbe diffunditur:iste i Africa ramuscu
lus fractus est:cũ eos charitate parturiat vt redeant ad radicem:sine qua veram vitam habe-
re non possunt:si aliquorum perditione cæteros tam multos collegit:præsertim quia isti non
sicut Absalon casu bellico:sed spontaneo magis interitu pereunt : dolorē materni cordis lenit
& sanat tantorum liberatione populorum.Quorũ si videas in Christi pace lætitias : frequen-
tias:alacritates:& ad hymnos audiendos & canendos/& ad verbum dei percipiendũ celebres
hilaresq conuentus:multorũq in eis cum dolore magno recordationem præteriti erroris:&
cum gaudio consyderationem cognitæ veritatis:& cũ indignatione & detestatione mendaci
um magistrorum:q modo cognoscant de nostris sacramentis q falso iactauerint multorum
etiã in eis cõfessiones: q olim vellent esse catholici:nec inter homines tanti furoris auderent
Horum ergo populorum congregationes per plurimas Africæ regiones ab illa perditione li
beratorum:si sub vno conspectu videres:tunc diceres nimiæ fuisse crudelitatis : si dũ timerēt
ne homines desperati:& istorũ innumerabili multitudini nulla æstimatiōe cõparandi:suis &
voluntariis ignibus cremarent:isti in æternũ pdendi:& sempiternis ignibus cruciandi relin-
23.q.4.ipsa pietas. querent.Si eñ duo aliqui in vna domo habitarent quam certissime scíremꝰ eē ruiturã:nobis- I
q id pnuntiantibus nollent credere:atq in ea manere psisterent: si eos inde possemus eruere
vel inuitos:qbus imminētē illã ruinã postea demõstraremus : vt redire vlteriꝰ sub eiꝰ piculũ
nõ auderent:puto nisi faceremus nõ immerito crudeles diiudicaremur.Porro si vnꝰ illorꝝ no
bis diceret:qñ itraueritis eruere nos:me ipm cõtinuo trucidabo: alter aũt nec exire qdē inde
nec erui vellet:sed neq necare se auderet:qd eligeremꝰ:vtrũ ambos ruinę opprimēdos relinq
re:an vno saltē p misericordiæ nostrę operã liberato:alterũ non nostra culpa:sed sua potius in
terire!Nemo est tam infelix:qui non qđ fieri in talibus rebꝰ oporteat facillime iudicet. Et de

duobus hominibus:vno ſcilicet perdito & vno liberato ſimilitudinem iſtam propoſui. Quid
ergo ſentiendum eſt de quibuſdam paucis perditis: & innumerabili multitudine populorũ
liberatorum! Non enim vel tot ſunt illi homines qui ſua volũtate pereunt: quot liberanť per
iſtas leges ab illa peſtifera æternaq; pernicie fundi: pagi: vici:caſtella:municipia:ciuitates.Si 32.q.4.ipſa
autem diligentius rem de qua loquimur cogitemꝰ:puto ꝙ ſi plurimi eſſent in domo ruitura pietas.
& inde ſaltem vnus liberari poſſet:atq; id cũ facere conaremur: alii ſeipſos præcipitio necarẽt
dolorẽ de cæteris noſtrũ de vnius ſaltem ſalute conſolaremur:non tamen ne ſe ipſos alii per-
derent:perire vniuerſos nullo liberato permitteremꝰ.Quid igitur de ope miſericordiæ qđ p
vita æterna adipiſcenda & pœna æterna vitanda hominibus debemus impendere iudicandũ
eſt:ſi pro ſalute iſta non ſolum tẽporali:ſed etiam breui ad ipſum tempus exiguũ liberanda:ſic
K nos hominibus ſubuenire:ratio vera & benigna cõpellit! Qđ autem nobis obiiciũt: ꝙ res eo 23.q.7.qđ
rum concupiſcamus & auferamus: Vtinam catholici fiant:& non ſolum quæ dicunt ſua:ſed aũt.
etiã noſtra in pace nobiſcũ & charitate poſſideant. Vſqueadeo autem calumniandi cupidita
te cæcanť:vt non attendant:q̄ ſint inter ſe contraria quæ loquunť.Ipſi certe dicunt & inuidio
ſiſſime ſibi conqueri vidẽtur:ꝙ eos in noſtram cõmunionẽ violento legũ imperio coartamꝰ.
Hoc vtiq; nullo modo faceremus:ſi res eorum poſſidere vellemus.Quis auarus quærit com-
poſſeſſorem! Quis dominãdi cupiditate inflãmatus vel faſtu dominationis elatus deſyderat
habere conſortẽ! Ipſos certe attendant quondam ſuos iam noſtros ſocios:& fraterna nobis di-
lectione coniunctos:quemadmodũ ſua teneant:non ſolũ quæ habebant:ſed etiã noſtra q̄ nõ ha
bebant:q̄ tamẽ ſi pauperum cõpauperes ſumus & noſtra ſunt & illorum.Si aũt priuatim quę
nobis ſufficiant poſſidemus:non ſunt illa noſtra ſed pauperũ:quorũ procurationem quodam
modo gerimus:non proprietatem nobis vſurpatione damnabili vendicamꝰ.Quicqd ergo no
mine eccleſiarum partis Donati poſſidebať:chriſtiani impatores legibꝰ religioſis cũ ipis eccle
ſiis ad catholicam trãſire iuſſerunt.Cũ ergo nobiſcũ ſint plebes earundẽ eccleſiarũ:nobiſcum
pauperes qui ab eiſdem poſſeſſiunculis alebantur:ipſi potius foris poſiti: deſinant cõcupiſce-
re aliena:ſed intrent in vnitatis ſocietatem:vt pariter gubernemꝰ:non illa tantũ q̄ dicũt ſua
verumetiam q̄ dicuntur & noſtra.Scriptum eſt em̃.Oĩa veſtra:vos aũt Chriſti:Chriſtus aũt 1.Cor.3.
dei.Sub illo capite in vno eius corpore vnum ſimus:& de iſtis talibus rebus faciamus qđ ſcri-
ptum eſt in actibus apoſtolorum:Erat illis anima vna & cor vnum:& nemo dicebat aliqd pro Actu.4.
prium:ſed erant illis oĩa cõmunia.Amemus qđ cantamus:Ecce q̄ bonum & q̄ iucũdum habi Pſal.132.
tare fratres in vnum:vt ſic experiantur:& ſciant q̄ veraciter ad eos clamet mater catholica 2.Cor.12.
qđ ſcribit beatus apoſtolus ad Corinthios:Non quæro q̄ ſunt veſtra ſed vos.Si autẽ conſyde- Sap.10.
remus qđ ſcriptum eſt in libro ſapiẽtiæ:Ideo iuſti tulerunt ſpolia impiorum:Item qđ legitur 23.q.7.quẽ-
in pũerbiis:Theſaurizantur autem iuſtis diuitiæ impiorum:tunc videbimus non eſſe quærẽ admodum.
L dum qui habeant res hæreticorum:ſed qui ſint in ſocietate iuſtorum.Scimus quidem illos tã
tam ſibi arrogare iuſtitiam:vt eam ſe iactent nõ ſolum habere:ſed etiam aliis hominibꝰ dare
A ſe quippe dicunt iuſtificari eum:quem baptizauerint:vbi nihil eis reſtat: niſi dicere illi qui
baptizatur ab eis vt in baptizatorem ſuum credat.Cur em̃ non faciat:quãdo apoſtolus dicit:
Credenti in eum qui iuſtificat impium:deputatur fides eiꝰ ad iuſtitiam! In ipm̃ ergo credat ſi Ro.4.
eum ipſe iuſtificat:vt deputetur fides eius ad iuſtitiam. Sed puto ꝙ etiã ipſi ſeipſos horreãt
ſi tamen iſta vel cogitare dignanť.Iuſtus enim & iuſtificans non eſt niſi deus. Poteſt autem &
de iſtis dici quod apoſtolus de Iudæis:Quia ignorantes dei iuſtitiam & ſuam volentes conſti Ro.10.
tuere:iuſtitiæ dei non ſunt ſubiecti.Abſit autem vt quiſq̄ noſtrum ita ſe iuſtum dicat: vt aut
ſuam iuſtitiam velit conſtituere:id eſt quaſi a ſeipſo ſibi datam:cũ dicatur ei: Quid enim ha- 1.Cor.4.
bes quod non accepiſti! Aut ſine peccato ſe eſſe iactare audeat in hac vita: ſicut ipſi in noſtra
collatione dixerunt in ea ſe eſſe eccleſia quæ iam non habet maculam aut rugam: aut aliquid Ephe.5.
huiuſmodi:neſcientes hoc modo in eis compleri:qui vel poſt baptiſmum continuo vel dimiſ- 1.Retra.6.
ſis debitis quæ dimittenda in oratione poſcuntur:de hoc exeunt corpore: in tota vero eccle-
ſia tunc futurum vt ſit omnino non habens maculam aut rugam aut aliquid eiuſmodi:quan-
do dicendum erit: Vbi eſt mors victoria tua! Vbi eſt mors aculeus tuus! Aculeus enim mor- 1.Cor.15.
tis eſt peccatum.In hac autem vita vbi corpus quod corrumpitur aggrauat animam: ſi eccle Sap.9.
ſia eorum iam talis eſt:non ergo dicant deo:qđ dominus nos orare docuit:Dimitte nobis debi
ta noſtra.Cũ em̃ i baptiſmo cũcta dimiſſa ſint:vt qd hoc poſcit eccleſia:ſi iã etiã in hac vita nõ
habet maculam aut rugam:aut aliquid euiſmodi! Contemnant & apoſtolum Ioannem clamã

tem in epistola sua:Si dixerimus quia peccatum non habemus:nos ipsos decipimus: & veritas
1.Ioā.1. in nobis non est.Si autem cōfessi fuerimus peccata nostra:fidelis est & iustus: q dimittat nobis
peccata:& mundet nos ab omni iniquitate.Propter hanc spem dicit vniuersa ecclesia: Dimit-
Matth.6. te nobis debita nostra:vt non superbientes sed confidentes mundet nos ab iniquitate: atq3 ita
sibi dominus Christus exhibeat in illa die gloriosam ecclesiam non habētem maculā aut rugā
aut aliquid eiusmodi.Quam modo mundat lauacro aquæ in verbo:quia neq3 aliqd remanet in
baptismo quod non dimittatur omnium præteritorum peccatorū:si tamen ipse baptismus nō
frustra foris habeatur:si aut intus detur:aut si iam foris datus est: non foris cum illo remanet:
& quicqd ab eis qui post acceptum baptismum hic viuunt / infirmitate humana contrahitur
quarumq3 culparum propter ipsum lauacrum dimittitur. Neq3 enim aliqd prodest non ba-
ptizato dicere:Dimitte nobis debita nostra.Ita modo mundat ecclesiam suam lauacro aquę in
Ephē.5. verbo:vt tunc eā sibi exhibeat:non habentem maculam neq3 rugam:aut aliqd eiusmodi: totā
scilicet pulchram atq3 perfectam:quando absorbebitur mors in victoriam.Nunc ergo inquan
tum viget in nobis q3 ex deo nati sumus:ex fide viuentes:iusti sumus. Inquantū autē reliquias
1.Ioā.3. mortalitatis ex Adam trahimus:sine peccato non sumus.Et illud enim verum est:Qui nat⁹ est
1.Ioā.1. ex deo non peccat:Et illud verum est:Si dixerimus quia peccatum non habemus: nos ipsos de
Ro.3. cipimus:& veritas in nobis non est.Dñs itaq3 Christus & iustus est & iustificans:nos aūt iusti- M
23.q.7.quē- ficati gratis per gratiam ipsius.Non aūt iustificat nisi corpus suum:quod est ecclesia. Et ideo
admodum. si corpus Christi tollit spolia impiorum:& corpori Christi thesaurizātur diuitiæ impiorum:
non debent impii foris remanere:vt calumnient:sed intrare potius vt iustificentur. Vnde &
Sap.5. illud qđ de die iudicii scriptum est:Tunc stabunt iusti in magna constantia aduersus eos qui se
angustiauerunt:& abstulerunt labores eorum:non vtiq3 sic intelligendum est:quia stabit Cha
nanæus aduersus Israel:cum chananæi abstulerit labores israel:sed stabit Nabuthæus adue-
sus Achab:quoniam labores Nabuthæi abstulit Achab.Chananæus quippe impius: Nabuthæ
us iustus.Eodem modo non stabit paganus aduersus christianum qui abstulit labores ei⁹: quā
do idolorū expoliata vel donata sūt tēpla:sed stabit Christian⁹ aduersus paganū q abstulit labo
res ei⁹ qñ martyrū pstrata sūt corpora.Sic ergo nō stabit hęretic⁹ aduersus catholicū q abstu N
lit labores eius:qñ pualuerūt leges catholicorū impatorū:sed stabit catholic⁹ aduersus hęreti
cū: q abstulit labores ei⁹ qñ furores pualebāt impiorū circuncellionum.Ipsa quippe scriptura
soluit quæstionem:quæ non ait: Tunc stabunt homines:sed tunc stabunt iusti: Et ideo in ma-
gna constantia:quia in bona conscientia.Iustus autem hic nemo iustitia sua:id est tanq̄ sibi a se
Ro.12. ipso facta:sed vt dicit apostolus:sicut vnicuiq3 deus partitus est mensuram fidei.Sequitur au-
tem & adiungit:Sicut enim in vno corpore multa membra habemus: omnia autem membra
23.q.7.quē- non eosdem actus habent:ita multi vnum corpus sumus in Christo. Ac per hoc nemo poterit
admodum. esse iustus q̄diu fuerit ab vnitate huius corporis separat⁹.Quemadmodum enim membrum:
si præcidatur ab hominis viui corpore:non potest tenere spiritum vitæ: Sic homo qui præci-
ditur de Christi iusti corpore:nullo modo potest spiritum tenere iustitiæ:etiam si figuram mē
bri teneat quam sumpsit in corpore.In huius ergo compagem veniant:& labores suos non do-
minādi cupiditate:sed bene vtendi pietate possideant.Nos autem voluntatem nostram: vt iā
dictum est: ab huius cupiditatis sordibus: quolibet inimico iudicante purgamus: quando
eos ipsos quorum labores dicuntur: vt nobiscum & illis & nostris in societate catholica vtan-
tur: quantum valemus inquirimus.Sed hoc est inquiunt quod nos mouet. Si iniusti sumus:
Lucæ.15. quare nos quæritis? Quibus respondemus. Quærimus vos iniustos: ne permaneatis in-
iusti. Quærimus perditos: vt de inuentis gaudere possimus dicentes: Mortuus erat fra-
ter & reuixit:perierat & inuentus est. Quare ergo me inquit non baptizas: vt abluas me
peccatis? Respondeo. Quia non facio iniuriam characteri imperatoris: cum errorem cor-
rigo desertoris. Quare inquit apud te vel pœnitentiam non ago? Immo nisi egeris sal-
uus esse non poteris. Quomodo enim gaudebis te esse correctum: nisi doleas fuisse per-
uersum?Quid ergo inquit apud vos cum ad vos transimus accipimus? Respondeo. Non
quidem accipitis baptismum: qui vobis extra compagem corporis Christi inesse potuit:pro
desse non potuit:sed accipitis vnitatem spiritus in vinculo pacis: sine qua nemo poterit vi-
1.Petri.4. dere deum: & charitatem: quæ sicut scriptum est: cooperit multitudinem peccatorum.
Quod tam magnum bonum: sine quo nec linguas hominum & angelorum: nec scientiam
omnium sacramentorum:nec prophetiam: nec tantam fidem qua montes transferantur: nec

omnia quæ poſſidet homo diſtributa pauperibus:nec corporis in ignibus paſſionem prodeſſe 1.Cor.13.
O aliquid:apoſtolus teſtis eſt.Hoc ergo tam magnum bonum:ſi paruũ & nullum putatis:meri
to infeliciter erratis:merito ſi in vnitatem catholicam non tranſitis:peritis. Si ergo inquiunt 24.q.3.ipſa
oportet vt nos extra eccleſiam & aduerſus eccleſiã fuiſſe poenitear:vt ſalui eſſe poſſimus:quo- pietas.
modo poſt illam poenitentiam apud vos clerici vel etiam epiſcopi permanemus?Hoc non fie-
ret:quoniam reuera(quod fatendum eſt)fieri non deberet:niſi pacis ipſius compenſatione ſa-
narentur.Sed ſibi hoc dicant & multo maxime humiliter doleant:qui in tanta morte præciſio
nis iacent: vt iſto quodam vulnere matris catholicæ reuiuiſcant.Cum enim præciſus ramus
inſeritur:fit aliud vulnus in arbore:quo poſſit recipi vt viuat:q̃ ſine vita radicis peribat: ſed
cum receptus recipienti coalueri:& vigor conſequetur:& fructus.Si autem non coaluerit:il
le quidem areſcit:ſed vita arboris permanebit.Eſt enim & tale inſerendi genus: vt nullo præ-
ciſo ramo qui intus eſt:ille qui foris inſeratur: non tamen nullo ſed vel leuiſſimo arboris vul-
nere.Ita ergo & iſti cum ad radicem catholicam veniunt: nec eis quis poſt erroris ſui poenitẽ-
tiam honor clericatus vel epiſcopatus auferetur:fit quidem aliquid tanq̃ in cortice arboris ma
tris contra integritatem ſeueritatis.Verumtamen quia neq; qui plantat eſt aliquid: neq; qui
rigat:ad dei miſericordiam precibus fuſis coaleſcente inſitorum pace ramorum:charitas co- 1.Cor.3.
operit multitudinem peccatorum.Vt enim conſtitueretur in eccleſia:ne quiſq̃ poſt alicuius Diſ.50.vt
criminis poenitentiam clericatum accipiat:vel ad clericatum redeat: vel in clericatu maneat: cõſtitueret.
non deſperatione indulgentiæ:ſed rigore factum eſt diſciplinæ.Alioquin contra claues datas
eccleſię diſputabitur:de quibus dictum eſt:Quæ ſolueritis in terra ſoluta erunt & in cęlo.Sed Matth.16.
ne forſitan etiam:de cæteris criminibus/ſpe honoris eccleſiaſtici animus intumeſcens ſuper-
be ageret poenitentiam:ſeueriſſime placuit vt poſt actam de crimine damnabili poenitentiam
nemo ſit clericus:vt deſperatiõe temporalis altitudinis medicina maior & verior eſſet humi-
litatis.Nam & ſanctus Dauid de criminibus mortiferis poenitentiam egit:& tamen in hono-
re ſuo perſtitit.Et beatum Petrum quando amariſſimas lachrymas fudit: vtiq; dominum ne-
gaſſe poenituit:& tamen apoſtolus manſit.Sed non ideo ſuperuacua putanda eſt poſteriorum
diligentia:qui vbi ſaluti nihil detrahebatur/humilitati aliquid addiderunt: quo ſalus tutius
P muniretur:experti credo aliquorum fictas poenitentias per affectatas honorum potentias.Co 23.q.4.ipſa
gunt enim multas inuenire medicinas:multorum experimenta morborum. Verum in hu- pietas.
iuſcemodi cauſis vbi per graues diſſenſionum ſciſſuras non huius aut illius hominis eſt peri- Diſ.50.vt
culum:ſed populorum ſtrages iacent:detrahendum eſt aliquid ſeueritati:vt maioribus malis cõſtitueret.
ſanandis charitas ſyncera ſubueniat.Habeant ergo de p̃terito deteſtabili errore: ſicut Petrus
habuit de mendacii timore/amarum dolorem:& veniant ad eccleſiam Chriſti veram: hoc eſt
matrem catholicam:Sint in illa clerici:ſint epiſcopi vtiliter:qui contra illam fuerunt hoſtili-
ter.Non inuidem⁹:immo amplectimur:optamus:hortamur: & quos in viis aut ſepibus inue
nimus:intrare cogimus:& ſic nondũ quibuſdam perſuademus:quia non res eorum:ſed ipſos
quærimus.Apoſtolus Petrus quando Saluatorem negauit & fleuit & apoſtolus manſit: nõdũ
acceperat promiſſum ſpiritumſanctum.Sed multo magis iſti eum non acceperunt: vbi a cor-
poris compage diuiſi:qd̃ ſolũ corpus viuificat ſpiritusſanctus:extra eccleſiam & cõtra eccle-
ſiã/eccleſię ſacramenta tenuerunt:& tanq̃ ciuili bello noſtris contra nos erectis ſignis armiſq;
pugnauerunt.Veniant:fiat pax in virtute Hieruſalem:quæ virtus charitas eſt.Cui ſanctæ ci
uitati dictũ eſt.Fiat pax in virtute tua:& abundantia in turribus tuis.Non ſe extollant aduer Pſal.121.
ſus maternam ſollicitudinem:quam pro ipſis & pro tantis populis quos decipiẽt vel decipie
bant colligendis & habuit & habet:non ſupbiant:quia ſic eos ſuſcepit: non referant ad elatio-
nis ſuæ malum qd̃ facit ipſa propter pacis bonum: Sic multitudinib⁹ p ſchiſmata: & hæreſes
pereuntibus ſubuenire conſueuit.Hoc diſplicuit Lucifero:quia factum eſt in eis ſuſcipiendis
atq; ſanandis:qui veneno perierant Arriano: & cui diſplicuit in tenebras cecidit ſchiſmatis
amiſſo lumĩe charitatis.Hoc ergo iſtos ab initio ſeruauit Africana catholica & epiſcoporum
Q ſentẽtia:q̃ i eccleſia Romana iter Cęcilianũ & partẽ Donati iudicauerũt:dãnatoq; vno quodã
Donato:q̃ auctor ſchiſmatis fuiſſe manifeſtat⁹ ẽ:cęteros correctos:etiã ſi extra eccleſiã ordina
ti eẽnt ĩ ſuis honoribus ſuſcipiẽdos eẽ cẽſuerũt:nõ quo etiã foris ab vnitate corpis Chriſti poſ
ſent hẽre ſpm̃ ſctm̃:ſed maxime pp̃ter eos quos foris poſiti poſſẽt decipere: & a ſuſceptiõe illi⁹
muneris impedire.Deĩn vt etiã ipõrũ infirmitas leni⁹ excepta intus ſanabilis fieret: iã nulla p
tinacia claudente oculos cordis aduerſus euidentiam veritatis.Quid autem aliud etiam ipſi

cogitauerunt:quando Maximianistas quos in sacrilego sicut eorum concilium indicat schis-
mate damnauerant: & in quorum iam locum alios ordinauerant:postea q̃ viderant ab eis po
pulos non recedere: ne omnes perderent in suis honoribus receperunt: & baptismo quem fo-
ris ab eis damnati dederant;nullam contradictionem quæstionemq́ mouerunt! Quare ergo
mirantur aut queruntur aut calumniantur q̄ eos sic suscepimus pro vera pace Christi:& nõ
recordantur quid ipsi fecerint pro vana quæ contra Christum est pace Donati!Quod eorum
factum si contra eos teneatur:& intelligenter asseratur:quid omnino respondeant non habe-
bunt. Q̄ autem dicunt : si peccauimus in spiritumsanctum:quia exufflauimus baptismum R
vestrum:vt quid nos quæritis:cum remitti nobis hoc peccatum omnino non possit : dicente
Matth.12. domino:Qui peccauerit in spiritum sanctum:non remittetur ei:neq́ in hoc sæculo neq́ in fu
turo!non attendunt;quia secundum istum sensum nemo liberandus est.Quis enim non loqui
tur aduersus spiritum sanctum & peccat in eum : siue qui nondum est christianus:siue qui est
hæreticus Arrianus:aut Eunomianus:aut Macedonianus:qui eum dicũt esse creaturam : aut
Photinianus qui eius omnino negat aliquam esse substantiam : sed vnũ tantũmodo esse deum
patrem:siue alii hęretici quos commemorare longum est ! Nulli ergo istorum liberandi sunt!
Aut ipsi iudęi quibus dominus hoc obiecit:si in eum crederent non erant baptizandi!Non eñ
ait Saluator:In baptismo remittetur:sed non remittetur inquit: neq́ in hoc sæculo/neq́ in fu
4.sentẽ.dis. turo.Intelligant ergo nõ omne sed aliquod significatũ esse peccatum in spiritumsanctum : qđ
43. omnino non remittetur.Sicut enim cum dixisset:Si non venirem/peccatum non haberẽt:vti-
Ioã.15. q́ non omne peccatum intelligi voluit: quandoquidem pleni erant multis magnisq́ peccatis:
De fide & sed aliquod proprium peccatum quod si non haberent:possent illis omnia dimitti quæ habe-
operibꝰ.ca. bant:Id est:q̄ in eum venientem non crediderunt.Hoc enim non haberent peccatum: si nõ ve
.28. niret.Sic etiam cum dixit: Qui peccauerit in spiritumsanctum:vel qui verbũ dixerit aduer-
sus spiritumsanctum: non vtiq́ omne qđ in spiritumsanctum peccat facto siue dicto:sed aliqđ
certum & proprium intelligi voluit.Hoc est autem duricia cordis vsq́ ad finem huius vitæ:
qua homo recusat in vnitate corporis Christi:quod viuificat spiritussanctus:remissionem ac
Ioã.20. cipere peccatorum.Cum enim dixisset discipulis: Accipite spiritumsanctum:continuo subie
cit:Si cui dimiseritis peccata dimittẽtur ei:si cui tenueritis tenebuntur. Huic ergo dono gra
tiæ dei quicunq́ restiterit & repugnauerit:vel quoquo modo fuerit ab eo alienus: vsq́ in finẽ
huius temporalis vitę:nõ remittetur ei neq́ in hoc sæculo neq́ in futuro:hoc scilicet tam grã
de peccatum vt eo teneantur cuncta peccata:qđ non probatur ab aliquo esse commissum: nisi
cum de corpore exierit.Q̄diu vero hic viuit:eum sicut dicit apostolus patientia dei ad pœni
tentiam adducit.Sed si ipse perseuerantissima iniquitate:sicut consequenter adiungit apo-
Ro.2. stolus:Secundum duriciam cordis sui:& cor impœnitens thesaurizat sibi iram in die iræ & reue
lationis iusti iudicii dei:non remittetur ei neq́ in hoc sæculo neq́ in futuro.Isti autem cum q̄
bus agimus:vel de quibus agimus:non sunt desperandi. Adhuc enim sunt in corpore:sed non S
quærant spiritumsanctum nisi in Christi corpore:cuius habent foris sacramentum : sed rem
1.Cor.10. ipsam non tenent intus cuius est illud sacramentum:& ideo sibi iudicium manducãt & bibũt.
Vnus eñ panis sacramẽtũ est vnitatis , quoniã sicut apostolus dicit : Vnus panis vnũ corpus
multi sumus.Proinde ecclesia catholica sola corpꝰ est Christi:cuius ille caput est Saluator cor
Ro.5. poris sui.Extra hoc corpus neminem viuificat spiritussanctus:quia sicut ipse dicit apostolus:
Charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritumsanctum qui datus est nobis. Non est
autem particeps diuinę charitatis:qui hostis est vnitatis.Non habent itaq́ spiritumsanctum:
Iudę.1. qui sunt extra ecclesiam. De illis quippe scriptum est : Qui se ipsos segregant animales spiri-
Sap.1. tum non habentes.Sed nec ille eum percipit:qui fictus est in ecclesia:& quomodo deinde scri-
ptum est:Sanctus enim spiritus disciplinæ effugiet fictum.Qui ergo vult habere spiritum:ca
ueat foris ab ecclesia remanere:caueat in eam simulate intrare.Aut si iam talis intrauit:caue-
at in eadẽ simulatione persistere:vt veraciter coalescat arbori vitę.Prolixũ tibi librũ direxi:&
tuis fortasse occupationibus onerosum.Si ergo potuerit tibi vel partibus legi:dabit tibi domi
nus intellectum :vt habeas quid respondeas eis corrigendis atq́ sanandis:quos etiam tibi ipsi
tanq̃ fideli filio:mater ecclesia vbi potueris:& quomodo potueris:siue ipse loquendo & respon
dẽdo:siue ad doctores ecclesię perducẽdo:in adiutorio dñi corrigendos sanandosq́ cõmendat.

Macedonii ad beatum Augustinũ:illius sapientiã admirãtis.Q̄q́ ob eiꝰ verecũdã petitio
nẽ duos victos liberos explicuerit affirmãtis:Et q̃ btã vita & verę virtutes sint scire optãtis.

Epistola.LI.

T

Omino merito venerabili & vere suscipiẽdo patri Augustino episcopo: Macedonius. Miro modo afficior sapientia tua: & in illis quæ edidisti:;& in his q̄ interueniens ꝓ sollicitis mittere non grauaris. Nam & illa tantum habẽt acuminis scientię sanctitatis: vt nihil supra sit: Et hæc tantũ verecundię: vt nisi faciam qđ mandas: culpam penes me remanere: non in negocio esse: diiudicẽ: dñe merito venerabilis & vere suscipiende pater. Nõ ei instas (qđ plerisq; homines istius loci faciunt) vt quodcunq; sollicitus volueris extorqueas: sed quod tibi a iudice tot curis obstricto petibile visum fuerit: admones subseruiente verecundia: quæ maxima difficilium inter bonos efficacia est. Proinde statim commendatis effectum desyderii tribui: Nam sperandi viam ante patefecerã. Explicui duos libros (neq; enim tam lãguidi aut inertes erant vt me aliud q̄ se curare paterentur) iniecerunt manum: ereptumq; aliis sollicitudinum causis: suis vinculis illigauerunt. Ita enim mihi deus propitius sit: vt ego anceps sum: quid in illis magis mirer: sacerdotii perfectionem: philosophiæ dogmata: historiæ plenam noticiam: an facundię plenam iucunditatem. Quæ ita imperitos etiam illicere potest: vt donec explicẽt non desistant: & cum explicauerint: adhuc requirant conuicti. Nã q sunt imprudenter pertinaces: iam inde a bonis quæ memorant sæculis pro naturæ rerum obscuritate contigisse peiora: falsosq; omnes illiris quadam dulcedine felicitatibus suis: per quas non ad beatitudinẽ: sed ad prærupta sunt ducti: hæc vero nostra præcepta: & simplicis veriq; dei mysteria præter viam perpetuam: quam purissimis virtutibus pollicentur: etiam hæc sæcularia: & necessario (qnati sumus) euentura mitigare. Et vsus es validissimo exemplo recentis calamitatis: quo licet firmissime causam muniueris: tamen si vtrumuis licuisset: id tibi nolueram suffragari. Sed q̄si orta inde fuerat conuincendorum stultitiæ querela: necesse erat inde argumenta veritatis accersire. Hæc interim occupatus aliis curis: quæ etsi vanæ sunt: cum rerum exitum cogitamꝰ tamen quasi necessarie pro nascendi conditione subscripsi. Si ociũ fuerit & superstes vita: etiã de Italia rescribam: vt tantæ doctrinę opus debitis: & si non satisfacientibus remuneretur officiis. Incolumem lætamq; sanctitatem tuam: deus omnipotens æuo largissimo tueatur domine merito desyderabilis & vere suscipiende pater.

Sancti Augustini ad Macedonium: vnde vera amicitia emanet: & ob q̄ causam philosophi veram pietatem & beatitudinem inuenire non potuerint declarantis. Quoq; eam sola spe in præsenti vita consequi possimus: edocentis.

Epĺa.LII.

V

Vgustinus episcopus famulus Christi familiæq; eius: dilecto filio Macedonio: in domino salutem. Quis sapiẽtiam quam mihi tribuis in me nõ agnoscam: tantæ tamen erga me beniuolentiæ tuæ tamq; synceræ: gratias ago / debeoq; plurimas: & meorum studiorum labores: tali ac tanto viro placuisse delector. Multo vero amplius: q; animum tuum charitate æternitatis & veritatis atq; ipsius charitatis affectum: diuinę illi coelesti reipublicę: cuius regnator est Christus: & in qua sola semper beateq; viuendum est: si recte hic pieq; viuatur agnosco inhiantem: video propinquantem: eiusq; potiundę amplector ardentem. Inde qppe manat etiam vera amicitia: non pensanda temporalibus commodis: sed gratuito amore potienda. Nemo enim potest veraciter amicus esse hominis: nisi fuerit ipsius primitꝰ veritatis. Quod si gratis non fiat: nullo fieri pacto potest. De qua re etiam philosophi multa dixerunt: sed apud eos vera pietas: id est verax veri dei cultus (vnde omnia recte viuendi duci oportet officia) non inuenitur: non ob aliud: quantum intelligo: nisi quia beatam vitam ipsi sibi quodãmõ fabricare voluerunt: potiusq; patrandam q̄ impetrandam putauerunt: cum eius dator nõ sit nisi deus. Neq; ei facit beatũ hoiem: nisi q fecit hoiem. Nã q tãta creaturę suę bona: bonis malisq; largit vt sint: vt hoies sint: vt vigẽtes sensibꝰ: valẽtes viribꝰ: affluẽtes opibꝰ sint: seipsm bonis dabit vt beati sint: qa eiꝰ etiam hoc munus est vt boni sint. Illi vero q in hac ærũnosa vita: in his moribundis membris: sub hac sarcina corruptibilis carnis: auctores suę beatę vitæ & quasi conditores esse voluerũt: velut ꝓpriis eã virtutibus appetentes: iamq; retinẽtes: nõ ab illo fonte virtutum petentes atq; sperantes: deum superbiæ suæ resistentem sentire minime

Phalaris. poruerunt. Vnde in errorem absurdissimum lapsi sunt: vt cum asseuerant etiam in Phala- X
ridis tauro beatum esse sapientem: coguntur fateri vitam beatam aliquando esse fugiendam.
Exaggeratis enim malis corporis cedunt: atq; in eorum molestiis grauissimis abscedendũ ex
hac vita esse decernunt: Vbi nolo dicere quantum sit scelus seipsum hominem occidere inson
De vita btã tem: cum omnino non debeat vel nocẽtem. Vnde in primo libro trium illorum: quos benigni
lib.i. gnissime & studiosissime plegisti: mlta iã dixim⁹. Sed certe cõsyderet: nec supbe sed sobrie iudi
cetur: quomõ vita beata sit: qua non sapiens retenta fruitur: sed illatis sibi manibus carere cõ
Tullius in pellitur. Est apud Ciceronem in extrema vt scis parte quinti Tusculanarum libri/ locus: pro-
tuscula. pter hoc quod dico animaduertendus. Cum enim de cæcitate corporis ageret: atq; affirma-
ret etiam cæcum beatum esse posse sapientem: multa dixit quæ per aures percipiendo gaude
ret. Itemq; si surdus esset: ea quibus oblectaretur ad oculos trãstulit. Si autem vtroq; sensu or-
baretur: & cęcus surdusq; fieret: non est ausus hinc ferre sententiam: eumq; beatũ dicere: Sed
addidit etiam dolores grauissimos corporis: qui eum si non interemerint: ipse se interimat: &
ad portum non sentiendi hac liberatus virtute perueniat. Cedit igitur sapiens immanissimis
cladibus atq; succumbit: intantum vt eis cogatur & in seipsum homicidium perpetrare. Cui
iam parcat vt illis careat malis: qui sibi ipse non parcit? Certe semper beatus est: certe beatam
vitam in sua potestate constitutam nulla vi potest vllius calamitatis amittere. Ecce in cæcita
te & surditate & atrocissimis cruciatibus corporis: aut amisit beatam vitam: aut si & in istis
afflictionibus adhuc beata est: fit per huiuscemodi doctissimorum hominum disputatiões: vt
sit aliquando beata vita: quam sapiens ferre non possit: vel qđ est absurdius: quam sapiens fer-
re non debeat: eamq; fugiat: abrumpat: abiiciat: seseq; ab ea ferro etiam seu veneno vel alia vo
luntaria morte subducat: vt in portu non sentiendi/ vel nullus omnino sit: quod epicurei & si
qui alii simili stultitia putauerunt: vel ideo beatus: quoniam fuerit ab illa beata vita tãq̃ ab ali
qua peste liberatus. O nimium iactans superbia: si beata vita est in cruciatib⁹ corporis: cur in
ea non manet sapiens vt fruatur? Si autem misera est: quod obsecro te nisi typus impedit ne fa
teatur: ne oret deũ: ne iusto & misericordi supplicet: qui potens est & vitæ hui⁹ mala vel auer
tere: vel mitigare: vel ad ea tolerãda fortitudie armare: vel ab eis omni modo liberare: & post
hęc vere beatam vitam dare: quo nullum malum admittatur: & vbi summum bonum nunq̃
amittatur? Hoc piorum præmium est: cuius adipiscendę spe: vitã istam temporalem atq; mor
talem: non tam delectabiliter q̃ tolerabiliter ducimus: & mala eius tunc bono consilio & diui Y
no munere fortiter ferimus: cum bonorum æternorum fideli dei promissione & fideli nostra
Ro.12. expectatione gaudemus. Ad hoc nos apostolus exhortatus ait: Spe gaudentes: in tribulatione
patientes. Ostendit enim quare in tribulatione patientes. præmittendo: spe gaudẽtes. Ad hãc
spem exhortor per Iesum Christum dominum nostrum. Hoc enim deus ipse magister: laten-
te maiestate diuinitatis: & carnis infirmitate apparente: non solum sermonis oraculo docu-
it: verumetiam suæ passionis & resurrectionis exemplo roborauit. In altera enim qualia tole-
rare: in altera qualia debeamus sperare monstrauit. Cuius & illi gratiam mererentur: nisi ela
ti inflatiq; superbia inaniter conarentur istam vitam beatam ipsi sibi facere: quod solus deus
veraciter cultoribus suis post hanc vitam se largiturum esse promisit. Sanior quippe est eius-
dem Ciceronis illa sententia: vbi ait: Nam hæc vita quidem mors est: quam lamentari possem
si liberet. Quomodo ergo si recte lamentatur: beata comprobatur: ac non potius quoniam re
cte lamentatur: misera esse conuincitur? Quare assuesce (obsecro te vir bone) beatus esse inte
rim spe: vt sis etiam re: cum pietati perseuerantissimæ retribuetur merces felicitatis æternæ.
Si prolixa epistola onerosus sum: tu hoc impetrasti tibi: qui me sapientem appellasti. Hinc
enim ausus sum hæc ad te loqui: vt tibi sapientiam non qualis mihi sit ostentarem: sed qualis
esse debeat ostenderem. Hæc est autem in præsenti sæculo ver⁹ veri dei cultus: vt sit eius in
futuro sæculo certus atq; integer fructus. Hic constãtissima pietas: ibi sempiterna felicitas.
Ex ista sapientia quæ vna & vera est: si quid habeo: a deo sumpsi: non a me præsumpsi: atq; ab Z
illo in me perfici fideliter spero: a quo inchoatum esse humiliter gaudeo: nec in eo quod ad-
huc non donauit incredulus: nec in eo quod iam donauit ingratus. Non enim meo vel inge-
nio vel merito: sed eius dono sum si quid laudabiliter sum. Nam quædam acutissima & excel
lentissima ingenia: tanto in maiores errores ierunt: quanto pręsidentius tanq̃ suis viribus cu
currerunt: nec suppliciter ac veraciter deum vt sibi viam ostenderet petiuerunt. Merita ve
ro quorumlibet hominum quæ sint: quando quidem ille qui non cum mercede debita: sed cũ

gratuita gratia venit:omnes peccatores:sol9 a peccatis liber & liberator:inuenit. Si ergo nos
virtus vera delectat:ei dicamus:quod in eius sacris literis legimus: Diligam te domine virt9 Psal.17.
mea.Et si vere beati esse volumus (quod nolle non possumus) id quod in eisdem literis di-
dicimus:fido corde teneamus.Beatus vir cuius est nomẽ domini spes eius: & non respexit in Psal.39.
vanitates & insanias mendaces.Quanta est aũt vanitas:quãta insania: quantũq; mẽdacium:
hominem mortalem:ęrumnosam vitam mutabili spiritu & carne ducẽtem:tot peccatis one-
ratum:tot tentationibus subditum:tot corruptionibus obnoxium:pœnisq; iustissimis desti-
natum:seipso fidere vt beatus sit:quãdo ne illud quidem quod habet in naturæ suæ dignita-
te præcipuum:id est mentem atq; rationem:potest vendicare ab erroribus:nisi deus assit lux
mentium? Abiiciamus itaq;:obsecro te falsorum philosophorum vanitates & insanias mẽda-
ces:quia nec virtus nobis erit:nisi assit ipse quo iuuemur:nec beatitudo nisi assit ipse quo frua
mur:& totũ mutabile atq; corruptibile nostrum:quod per se ipsum imbecille & quædam ma
& teries miseriarum est:dono immortalitatis atq; incorruptionis absorbeat. Quoniam vero te
reipublicę scimus amatorẽ:non aliunde esse beatum hominem:aliũde ciuitatem:vide q̃ sit in
illis sacris literis clarũ.Nam quidam in eis sancto spiritu plenus hæc loquitur orans: Exime Psal.143.
me de manu filiorum alienorum:quorũ os locutum est vanitatẽ: & dextera eorũ dextera ini-
quitatis:Quorũ filii velut nouellæ constabilitæ in iuuentute sua:Filiæ eorũ compositæ & or
natæ sicut similitudo templi:Cellaria eorũ plena eructantia ex hoc in illud:Oues eorũ fœcun
dæ:multiplicantes in exitibus suis:boues eorum crassæ:Non est ruina maceriæ neq; transit9
neq; clamor in plateis eorum:Beatum dixerunt populum cui hæc sunt:beatus populus cui9
domin9 deus ipsius. Vides ex aggeratione terrenæ felicitatis:beatum populum non dici nisi
a filiis alienis:id est non pertinentibus ad regenerationem qua efficimur filii dei:a quorũ ma
nu iste se eximi precatur:ne ab eis in hanc opinionẽ atq; in peccata impia pertrahaẽ. Loquen-
do quippe vanitatem:beatum dixerunt populum cui hæc sunt quę supra cõmemorauit: qui
bus ea felicitas constat quã solam dilectores huius mundi inquirunt.Et ideo dextera eorum
dextera iniquitatis:quia hæc præposuerunt:quæ fuerant postponenda:sicut sinistræ præpo-
nitur dextera.Si enim habentur:non in eis beata vita ponenda est:sed subdita debent esse:nõ
ꝓdita:sequentia nõ ducentia.Huic autem qui sic orabat:& a filiis alienis qui beatum dixerũt
populum cui hæc sunt:eximi discerniq; cupiebat:tanq̃ diceremus:Ipse quid sentis? Quẽ bea-
tum populũ dicis? Non ait:beat9 populus cuius est virtus animi eius.Quod si dixisset:discre
uisset quidẽ etiam istum populũ ab illo qui beatã vitã in ista visibili & corporali felicitate cõ-
stituit:sed nondũ transcendisset omnes vanitates & insanias mendaces.Maledictus enim om Hiere.17.
nis (sicut alibi eædem literæ docẽt) qui spem suam ponit in homine.Ergo nec in seipso quisq;
debet:quia & ipse homo est.Proinde vt transiret omnium vanitatum & insaniarum menda-
cium limites:atq; ibi beatam vitam poneret vbi vere est:beatus inquit populus cuius domi-
nus deus ipsius.Cernis igitur vnde petendũ sit:quod oẽs docti indoctiq; desyderant:& mul-
ti errando ac superbiendo vnde petatur & vbi accipiatur ignorãt. Vtriq; autem in quodam
diuino psalmo simul reprehenduntur:& qui confidunt in virtute sua:& qui in abũdantia di Psal.48.
uitiarum suarum gloriantur:id est & philosophi huius sæculi:& abhorrentes: vel a tali phi-
losophia:beatumq; dicentes populũ cui suppetit terrena opulentia. Ac per hoc a domino deo
nostro a quo facti sumus & virtutem petamus:qua huius vitæ mala superemus: & beatam vi
tam:qua post istam vitam in eius æternitate perfruamur:vt & in virtute & in præmio virtu
tis:sicut apostolus dicit:Qui gloriatur in domino glorietur.Hoc nobis velimus:hoc ciuitati 2.Cor.10.
cuius ciues sumus.Non enĩ aliunde beata ciuitas:aliunde homo:cum aliud ciuitas non sit q̃
9 concors hominum multitudo.Itaq; si omnis prudentia tua qua consulere conaris rebus hu-
manis:si omnis fortitudo qua nullius iniquitate aduersante terreris:si omnis tẽperantia qua
in tanta labe nequissimæ consuetudinis hominum te a corruptionibus abstines: si omnis iu-
stitia qua recte iudicando sua cuiq; distribuis:id laborat:id nititur: vt hi quibus vis vt bene
sit:salui sint corpore:& ab omni cuiusq̃ improbitate tuti atq; pacati:habeãt filios sicut nouel
las constabilitas:filias ornatas sicut similitudinem templi: cellaria plena eructantia ex hoc
in hoc:fœcundas oues:crassas boues:nec maceriæ ruina deformet prędium:nec litigantium
clamor personet in plateis eorum:ita non erunt verę virtutes tuæ:sicut nec istorum beatitu
do.Hic enim ad verum dicendum, illa mea verecundia quam in tua epistola benigno sermo-
ne laudasti:me impedire nõ debet:si quęlibet inquã administratio tua: illis quas cõmemora-

ui instructa virtutibus:hoc intentionis fine determinatur:vt homines secũdum carnem nul
las iniquas molestias patiantur:nec ad te existimas pertinere: quo istã quietem quã præstare
niteris referãt:id est(vt verbis nõ ambiam)quomodo deũ verum:vbi est quietæ vitæ omnis
fructus:colant:nihil tibi prodest ad vitã vere beatã tantus labor. Inuerecundius hoc dicere
videor:& oblitus quodammodo cõsuetudinem intercessionũ mearum. Sed si nihil est verecũ
dia nisi quidam displicendi metus:ego in hac causa metuendo non vereor. Metuo enĩ ne pri
mum deo:deinde ipsi amicitiæ(quã mecũ inire dignatus es)iure displiceam:si minus liber in
admonẽdo fuero:q̃ me admonere salubetrime existimo. Sũ certe verecũdior cũ tibi pro aliis ĩ
tercedo:Cũ vero ꝑ teipso:tãto liberior quãto amicitior: qa tãto amiticior quãto fidelior: q̃q̃
hæc ipsa non dicerẽ nisi verecũdius agerem. Quæ si maxima est:vt ipse scripsisti:difficiliũ in
ter bonos efficacia adiuuet me pro te apud te:vt in illo te fruar qui mihi hanc ad te ianuã fi
duciamq; præstitit:præsertim quia id quod suggero:iam facile arbitror esse:animo tuo tot di
uinis munerib⁹ adminiculato & instructo. Si enĩ virtutes quas accepisti: a quo acceperis sen
tiens:eiq; gratias agens:eas ad ipsius cultum:etiam in tuis istis sęcularibus honoribus confe A
ras:tuæq; potestati subditos homines:ad eum colendũ exemplo tuæ religiose vitæ: et ipo stu
dio consulendi:seu fouendo seu terrendo erigas & adducas: nihilq; aliud in eo ꝗ per te secu
rius viuunt velis:nisi vt hinc illum promereantur:apud quem beate viuant:& veræ illæ vir
tutes erunt:& illius opitulatione:cuius largitate donatę sunt:ita crescent & perficientur: vt
te ad vitam vere beatam quæ non nisi æterna est:sine vlla dubitatione perducant:vbi iam nec
prudenter discernantur a bonis mala:quæ non erunt:nec fortiter tolerẽtur aduersa: quia nõ
ibi erit nisi quod amemus:non etiam quod toleremus:nec temperanter libido fręnet: vbi nul
la eius incitamenta sentiemus:nec iuste subueniatur ope indigentibus:vbi inopem atq; indi
gum non habebimus. Vna ibi virtus erit:et id ipsum erit virtus præmiumq; virtutis:quod
Psal.72. dicit in sanctis eloquiis homo qui hoc amat:Mihi autem adhærere deo bonũ est. Hæc ibi erit
plena & sempiterna sapientia:eademq; veraciter vita iam beata. Peruẽtio quippe est ad æter
num ac summum bonum:cui adhærere in æternum est finis nostri boni. Dicatur hæc & pru
dentia:quia prospectissime adhærebit bono quod nõ amittatur:& fortitudo:quia firmissime
adherebit bono:vnde non auellatur:& temperantia:quia castissime adhęrebit bono: vbi iam
non corrumpatur:& iustitia: quia rectissime adhærebit bono:cui merito subiiciatur. Q̃q̃ &
in hac vita virtus non est:nisi diligere quod diligendum est. Id eligere prudentia est:nullis in
de auerti molestiis:fortitudo est:nullis illecebris:temperantia est:nulla superbia:iustitia est.
Quid autem eligamus quod præcipue diligamus:nisi quo nihil melius inueniamus? Hoc de B
us est:cui si diligendo aliquid vel pręponimus:vel æquamus:nos ipsos diligere nescimus. Tã
to enim nobis melius est:quantomagis in illum imus quo nihil melius est. Imus autẽ nõ am
bulando:sed amando:Quem tanto habebimus præsentiorem: quanto eundem amorem quo
in eum tendimus:potuerimus habere puriorem. Nec enim locis corporalibus vel extenditur
vel includitur. Ad eum ergo qui vbiq; præsens est:& vbiq; totus:non pedib⁹ ire licet: sed mo
ribus. Mores autem nostri:non ex eo quod quisq; nouit:sed ex eo quod quisq; diligit: diiudi
cari solent. Nec faciunt bonos vel malos mores:nisi boni vel mali amores. Prauitate ergo no
stra:a rectitudine dei longe sumus. Vnde rectum amando corrigimur:vt recto recti adhære
Matth.22. re possimus. Ad illum ergo quanta opera possumus:etiam illi vt perueniãt agam⁹:quos tan
q̃ nosmet ipsos diligimus:si nosmet ipsos diligere illum diligendo iam nouimus. Christus nã
q;(id est veritas)dicit:In his duobus præceptis totam legem prophetasq; pendere:vt diliga
mus deũ ex toto corde:ex tota aĩa:ex tota mẽte:& diligam⁹ proximos tanq̃ nosmet ipsos. Pro
ximus sane hoc loco non sanguinis propinquitate: sed rationis societate pensandus est: in q̃
socii sunt omnes homines. Nam si pecuniæ ratio socios facit:quantomagis ratio naturæ: non
negotiandi:sed nascendi lege communis? Hinc & ille comicus(sicut luculentis ingeniis non
desit resplendentia veritatis)cum ab vno sene alteri seni dictum componeret: Tantum ne ab
Terentius. re tua est otii tibi:aliena vt cures: ea quæ nihil ad te attinent? Responsum ab altero reddidit:
Homo sum:humani nihil a me alienum puto. Cui sententiæ ferunt etiam theatra tota plena
stultis indoctisq; applausisse. Ita quippe omnium affectum naturaliter attigit societas huma
norum animorum: vt nullus ibi hominum nisi cuiuslibet hominis proximum se esse sentiret
Cum ergo illa dilectione: quã diuina lex imperat: debear homo diligere deum & seipsum &
proximum non tamen ex hoc tria præcepta data sunt:nec dictum est in his tribus:sed in his

duobus præceptis tota lex pendet & prophetę:id est in dilectiõe dei:ex toto cordê:ex tota anĩ
ma: & ex tota mente:& proximi tanq̃ sui ipsius:videlicet vt intelligeretur nullã esse aliam di
lectionẽ qua quisq; diligit se ipsum:nisi q̃ diligit deum . Qui enim aliter se diligit : potius se
odisse dicẽdus est. Fit quippe iniquus:priuaturq; luce iustitiæ:quia potiore ac prẽstãriore bo
no auersus:atq; inde vel ad seipsum conuersus:ad inferiora & egena vtiq; cõuertitur: fitq; in
ipso quod veracissime scriptum est:Qui aũt amat iniquitatem odit animam suam. Quia igi- Psal.10.
tur nemo nisi deum diligendo:diligit seipsum:non opus erat vt dato de dei dilectione præce-
pto:etiã se ipsum homo diligere iuberetur:cum in eo diligat se ipsum q̃ diligit deum. Debet 23.q.4.de-
ergo & proximum diligere tanq̃ se ipsum:vt quem potuerit hominem:vel beneficẽtiæ conso bet.
latione:vel informatione doctrinæ:vel disciplinæ coertione adducat ad colendum deum:sci-
C ens in his duobus præceptis:totam legem prophetasq; pẽdere. Hoc qui sobria discretione eli-
git:prudens est:qui nulla hinc afflictione auertitur:fortis est:qui nulla alia delectatione: tem
perans est:qui nulla elatione:iustus est. His virtutibus diuinitus inspiratis:per gratiam me-
diatoris dei cum patre & nobiscum hominis Iesu Christi: per quem post inimicitias iniqui-
tatis reconciliamur deo in spiritu charitatis: His inquam virtutibus diuinitus impertitis:&
bona vita nunc agitur:& postea præmium eius:quę nisi æterna esse non potest:beata vita per
soluitur. Hic enim sunt eædem virtutes in actu:ibi in effectu:hic in opere:ibi in mercede: hic
in officio:ibi in fine. Itaq; omnes boni & sancti etiam in tormentis quibuslibet diuino fulti ad
iutorio:spe illius finis beati vocantur:quo fine beati erunt. Nam si in eisdem tormentis: & a-
trocissimis doloribus:semper essent cum quibuslibet virtutib⁹:eos esse miseros nulla sana ra-
tio dubitaret. Pietas igitur:id est verus veri dei cult⁹:ad omnia prodest:& quæ molestias hu
ius vitæ auertat aut leniat:& quæ ad illam vitam salutemq; perducat:vbi nec aliquid iã ma-
li patiamur: & bono summo sempiternoq; perfruamur. Ad hanc te perfectius assequẽdam : &
perseuerantissime retinendam exhortor vt me ipsum:cuius nisi iã particeps esses:tuosq; istos
honores temporales ei seruire oportere iudicares: nõ Donatistis hæreticis: ad eos in vnitatẽ
Christi pacemq; redigendos:per edictum diceres: Pro vobis hoc agitur:pro vobis sacerdotes
incorruptæ fidei : pro vobis imperator Augustus : pro vobis nos quoq; eius iudices labora-
mus: Et alia multa quæ in eodem edicto ita posuisti:vt te appareat in terreni iudicis cingulo
nõ parua ex parte cælestẽ rempublicã cogitare. Quare si de veris virtutib⁹:& vere beata vita
volui diutius loqui tecũ:quęso ne onerosus deputer tuis occupationib⁹: Immo vero me nõ es
se confido:qñ tu adeo magnum animũ & mirabiliter laudandum geris: vt nec illas curas de-
feras:& his libentius ac familiarius occuperis.

Macedonii ad beatum Augustinum: An sit officium sacerdotii interuenire pro reis con
sulentis.

Epistola.LIIII.

D Omino merito venerabili:& vnice colendo patri Augustino : Macedoni-
us. Optatas admodum sanctitatis tuæ literas accepi:per Bonifacium ve-
nerandæ legis Antistitem:quem ego magis receptum dilexi:q̃ ad me de-
syderatum pertulerat sermonem sanctitatis tuæ & incolumitatem: domi
ne merito venerabilis & vnice colende pater. Itaq; sine mora quod optabat
obtinuit. Verum quoniam existit occasio:hoc ipsum quãtulumcunq; est:
quod admonitus indulsi:nolo sine mercede remanere. Cupio enim accipe-
re ea quæ mihi commodet sine pendentis incommodo:immo quæ mihi commodet cum glo-
ria dependentis . Officium sacerdotii vestri esse dicitis: interuenire pro reis : & nisi obtinea-
tis: offendi: quasi quod erat officii vestri: minime reportetis . Hic ego vehementer ambigo:
vtrum istud ex religione descendat. Nam si a domino peccata adeo prohibentur: vt nec pœ-
nitendi quidem copia post primam pœnitentiam tribuatur: quemadmodum nos possumus
ex religione contendere : vt nobis qualecunq; illud crimen fuerit dimittatur ? Quod vtiq;
cum impunitum volumus probamus:& si non constat non minus auctorem q̃ probatorem
teneri in omnibus quæ peccantur:certum est nos culpæ societate vinciri: quotiens eum im-
punitum esse cupimus:qui culpæ tenetur obnoxius. Tum præterea accidit hoc quod graui-
us est. Nam omnia peccata videntur veniabiliora:cum is qui reus est correctionem promit-
tit. Verum nunc vt mores nostri sunt:& sceleris pœnam cupiunt homines sibi relaxari: & id
propter quod scelus admissum est possidere. Pro his quoq; interueniendum putat sacer-

dorium vestrum: de quibus adeo futuri nulla spes est: vt etiam in presenti eadem criminis ratio perseueret. Nam qui tam peruicaciter tenet propter quae crimen admisit: ostendit se vbi licentia fuerit: similia peccaturum. Ob haec igitur consulo prudentiam tuam: & me hoc ambiguo quo laboro: absolui desydero: nec ob aliam causam consultum te pures. Caeterum hoc mihi propositum est: vt intercessoribus: praesertim talis meriti qualis tu es: etiā gratias agamus. Placraque enim quae sponte facere videri nolo: ne remissio seueritatis alios armet in crimina: opto bonis intercessoribus relaxare: vt quod libens concedo: salua seueritate iudicii alterius merito videatur indultum. De scriptis sanctitatis tuae: aliqua mihi promiseras: & non accepi: quaeso vt vel nunc mittas: & ad hanc meam epistolam respondeas: vt quia sanctitatem tuam interim videre non datur: saltem sermonibus tuis pascar. Incolumem sanctitatem tuam diuinitas aeterna tueatur aeuo largissimo: domine merito venerabilis & vere colende pater.

Sancti Augustini ad Macedonium: solutionem praetactae quaestionis expedientis: & ad illius inquisita respondentis.

Epistola.LIIII.

Augustinus episcopus famulus Christi familiaeque eius: dilecto filio Macedonio in domino salutem. Negotiosissimum in republica virum: & non suis sed aliorum vtilitatibus attentissimum: qualem te esse: & tibi grarulamur & rebus humanis: nec deserere debemus alloquio: nec occupare procemio. E
Accipe itaque quod pet me vel nosse voluisti: vel vtrum ipse nossem experiri. Quod si parum aut superfluum iudicares: nullo modo inter tam magnas ramque necessarias curas tuas curandum esse censeres. Quaeris a me cur officii sacerdotii nostri esse dicamus interuenire pro reis: & nisi obtineamus offendi: quasi quod erat officii nostri minime reporremus. Vbi vehementer te dicis ambigere vtrum istud ex religione descendat. Deinde adiungis: qua ratione ita mouearis. Nam si a domino peccata ings adeo prohibentur: vt nec poenitendi quidem copia post primam poenitentiam tribuatur: quemadmodum nos possumus ex religione contendere: vt nobis qualecunque illud crimen fuerit dimittatur? Adhuc grauius vrges: & dicis nos probare quod volumus impunitum: & si cōstat non minus auctorem q̄ probatorem teneri in omnibus quae peccantur: certum esse nos culpe societate vinciri: quotiens eum impunitum esse volumus: qui culpae renetur obnoxius. His verbis: quem non terreas: tuae lenitatis & humanitatis ignarum? Vnde nos qui te nouimus: & haec quaerendi gratia non decernendi scripsisse minime dubitamus: aliis verbis tuis ad ista citius respōdemus. Tanq̄ enim nos haesitare in hac quaestione volueris: aut preuidisti quid dicturi essemus: aut admonuisti quid dicere deberemus. Et aisti: Tum praeterea accidit hoc qd grauius est. Nam omnia peccata videntur veniabiliora: cum is qui reus est correctionem promittit. Anteq̄ ergo discutiam: quid sit illud grauius: quod in epistola tua sequitur: hoc interim quod dedisti accipiam: eoque vtar ad molem hanc amouendum: qua nostrae intercessiones posse reprimi videbantur. Ideo quippe quantum facultas datur pro peccatis omnibus intercedimus: quia omnia peccata videntur veniabiliora: cum is qui reus est correctionem promittit. Haec tua est: haec & nostra sententia. Nullo modo ergo culpas quas corrigi volumus: approbamus: nec quod perperam committitur: ideo volumus impunitum esse: quia placet: sed hominem miserantes: facinus autem seu flagitium detestantes: quātomagis nobis displicet vitium: tanto minus volumus inemēdatum interire vitiosum. Facile enim est atque procliue malos odisse: quia mali sunt: rarum autem & pium eosdem ipsos diligere quia homines sunt: vt in vno simul & culpam improbes: & naturam approbes: ac propterea culpam iustius oderis: quod ea foedatur natura quam diligis. Non est igitur iniquitatis: sed potius humanitatis societate deuinctus: qui propterea est criminis persecutor: vt sit hominis liberator. Mo- F
23.q.5. nō ē iniquitatis. rum porro corrigendorum: nullus alius q̄ in hac vita locus: nam post hanc: quisque id habebit: quod in hac sibimet conquisierit. Ideo compellimur humani generis charitate interuenire pro reis: ne istam vitam sic finiant per supplicium: vt ea finita non possint finire supplicium. Noli ergo dubitare hoc officium nostrum ex religione descendere: cum deus apud quem nulla est iniquitas: cuius summa potestas est: qui non tantum qualis quisque sit videt: verumetiam qualis futurus sit praeuidet: qui solus potest iudicando non labi: quia in cognoscēdo nō potest falli: facit tamē sicut euangelium loquit: solem suū oriri super bonos & G

malos:& pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. Cuius mirabilis bonitatis vt ſimus imitatores:domi-
nus Chriſtus exhortans:Diligite(inquit) inimicos veſtros:& benefacite eis qui vos oderũt: Matth.5.
& orate pro eis qui vos perſequuntur:vt ſitis filii patris veſtri qui in cælis eſt: qui facit ſolem
ſuũ oriri ſuper bonos & malos:& pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. Hac indulgentia & lenitate di
uina:multos abuti ad perniciem ſuã quis neſciat? Quos arguens apoſtolus & grauiter incre-
pans dicit:Exiſtimas aũt o homo omnis qui iudicas eos qui talia agunt: & facis ea : quoniam Roma.2.
tu effugies iudicium dei? An diuitias benignitatis eius & pœnitentiæ & longanimitatis con
temnis? Ignoras quoniam benignitas dei ad patientiam te adducit? Secundum autem durici
am cordis tui & cor impœnitens theſaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iuſti iudicii
dei:qui reddet vnicuiq; ſecundum opera eius. Nunquid quoniam iſti in ſua nequitia perſeue
rant:ita deus in ſua patientia non perſeuerat:perpauca in hoc ſeculo puniẽs:ne diuina proui-
dentia non eſſe credatur:& multa ſeruans vltimo examini:vt futurum iudicium commende
tur? Non vt opinor magiſter ille cæleſtis impietatem nos diligere præcepit:vt noſtros diliga
mus inimicos:benefaciamus eis qui nos oderunt:oremus pro eis qui nos perſequuntur;cum
proculdubio ſi pie deum colimus: inimicos atq; odiis aduerſum nos acerrimis incitatos ac p
ſecutores/niſi impios habere non poſſumus. Num igitur diligendi ſunt impii? Num impiis
benefaciendum eſt? Num pro impiis etiam orandum eſt? Ita plane. Qui enim hoc præcepit de
us eſt:nec tamen nos hoc pacto ſocietati adiungit impiorum:quibus & ipſe parcendo: & vitã
ſalutemq; largiendo:non vtiq; ſociatur. Conſilium quippe eius : quantum homini pio noſſe
donatum eſt : exponit apoſtolus dicens:Ignoras quia patientia dei ad pœnitentiã te adducit?
Ad hanc volumus adduci pro quibus interuenimus: non eorum peccatis vel parcimus vel
fauemus. Nam quoſdam quorum crimina manifeſta ſunt:a veſtra ſeueritate liberatos : a ſo-
cietate tamen remouemus altaris: vt pœnitendo placare poſſint:quem peccãdo contẽpſerant:
ſeq; ipſos puniendo: Nam nihil aliud agit quem veraciter pœnitet : niſi vt id quod mali fece-
rit impunitum eſſe non ſinat. Eo quippe modo:ſibi non parcenti ille parcit : cuius altum iu-
H ſtumq; iudicium nullus contemptor euadit. Q; ſi iniquis & ſceleſtis ille parcendo : eiſq; vi-
tam ſalutemq; largiendo:etiam plæriſq; eorum quos nouit non acturos pœnitentiam : tamẽ
exhibet patientiam:quantomagis nos in eos qui correctionem promittunt:& vtrum faciant
quod promittunt:incerti ſumus:miſericordes eſſe debemus:vt rigorem noſtrum:pro eis in-
tercedendo flectamus:pro quibus & dominum:quem nihil de moribus eorum etiam futuris
latet:non tamẽ impudenter/quia hoc ipſe præcepit/oramus? Intantum autem hominum ali De pœnitẽ.
quando iniquitas progreditur:vt etiam poſt actam pœnitentiam: poſt altaris reconciliatio- diſt.3. intm̃
nem vel ſimilia vel grauiora committant:& tamen deus facit etiam ſuper tales oriri ſolem ſu 4.ſentẽ.diſ.
um:nec minus tribuit q̃ ante tribuebat:largiſſima munera vitæ ac ſalutis. Et q̃uis eis in ec- 14.c.q̃vero
cleſia locus ſimillimæ pœnitentiæ non concedatur:deus tamen ſuper eos ſuæ patientiæ non
obliuiſcitur. Ex quorum numero ſi quis nobis dicat: Aut date mihi eundem iterum pœnitẽ-
di locum:aut deſperatum me permittite:vt faciam quicquid libuerit:quantum meis opibus
adiuuor:& humanis legibus non prohibeor:in ſcortis omniq; luxuria damnabili quidẽ apud
dominum:ſed apud homines plæroſq; etiam laudabili: Aut ſi me ab hac nequitia reuocatis:
dicite vtrum mihi aliquid proſit ad vitam futuram:ſi in iſta vita illecebroſiſſimæ voluptatis De pœnitẽ.
blandimenta contempſero:ſi libidinum incitamenta frenauero:ſi ad caſtigãdum corpus me- diſt.3.in tm̃
um multa mihi etiam licita & conceſſa ſubtraxero:ſi me pœnitendo vehementius q̃ prius ex
cruciauero:ſi miſerabilius ingemuero:ſi fleuero vberius:ſi vixero melius:ſi pauperes ſuſten-
tauero largius:ſi charitate (quæ operit multitudinem peccatorum) flagrauero ardentius:
quis noſtrum ita deſipit : vt huic homini dicat:Nihil tibi iſta proderunt in poſterum : vade
ſaltem vitæ huius ſuauitate perfruere? Auertat deus tam immanem ſacrilegamq; dementi-
am. Q; uis ergo caute ſalubriterq; prouiſum ſit:vt locus illius humillimæ pœnitentiæ ſemel Diſtin.50.
in eccleſia concedatur:ne medicina vilis minus vtilis eſſet ægrotis:quæ tantomagis ſalubris q̃uis.
eſt:quanto minus contẽptibilis fuerit:quis tamen audeat dicere deo:quare huic homini qui De pœnitẽ.
poſt primam pœnitentiam rurſus ſe laqueis iniquitatis obſtringit : adhuc iterum parcis? diſ.3.q̃uis.
Q; uis audeat dicere erga iſtos non agi:quod apoſtolus ait:Ignoras quia patientia dei ad pœ 4.ſentẽ.diſ.
nitentiam te adducit? Aut iſtis exceptis eſſe definitũ quod ſcriptum eſt:Beati omnes qui con 14.illud.
fidunt in eum? Aut ad iſtos nõ pertinere quod dicit: Viriliter agite & confortetur cor veſtrum Roma.2.
omnes qui ſperatis in dominum? Cum igitur ſuper peccatores tanta ſit patientia : tanta mi- Pſal.30.

fericordia dei:vt in hac temporali vita:moribus emendatis:non damnentur in æternum:qui
nullius quæ sibi præbeatur expectat misericordiam:quoniam nemo est illo beatior:nemo po-
tentior:nemo iustior:quales nos esse oportet homines erga homines:qui hanc vitam nostram
quantacunq; laude commendemus:eam sine peccato esse non dicimus? Quod si dixerimus: I
1.Ioan.1. nosipsos(sicut scriptum est)decipimus:& veritas in nobis non est. Proinde licet accusatoris
alia persona sit:alia defensoris:alia intercessoris:alia iudicis:de quorum propriis officiis ni-
mis longum est & non necessarium hoc sermone differere: Sic tamen etiam ipsos criminum
vltores:atq; in hoc officio non ira propria concitatos:sed legum ministros:nec suarū sed alie
narum examinatarum iniuriarum vindices:quales iudices esse debent:terruit censura diui-
na vt cogitarent sibi propter sua peccata dei misericordiam necessariam:nec putarent ad cul
pam sui officii pertinere:si quid erga eos misericorditer agerent:quorum vitæ necisq; habe-
rent legitimam potestatem. Nam cum ad dominum Christum iudæi adduxissent mulierem
in adulterio comprehensam: eumq; tentantes dicerent: φ iussa esset lege lapidari: ac deinde
Ioan.8. quærerent:quid de illa ipse præciperet: Respondit eis. Qui sine peccato est vestrum: prior in
eam lapidem iaciat. Ita nec legem improbauit:quæ huiusmodi ream iussit occidi:& illos ter-
rendo ad misericordiam reuocauit:quorum iudicio hæc posset occidi. Puto φ hac sententia
domini audita:si præsens fuit etiam maritus ipse qui violatā sui thori fidem vindicari postu
labat:exterritus animum ad voluntatem parcendi ab vlciscendi cupiditate deflexit. Nā quo
modo est admonitus accusator ne suas persequeretur iniurias:quando ipsi iudices ita sunt a
iudicando prohibiti:qui in adultera punienda:non priuato dolori compellebantur seruire:
sed legi? Vnde Ioseph cui virgo Maria domini mater fuerat desponsata: cum eam comperis-
set esse prægnatam:cui se nouerat non esse commixtum:& ob hoc nihil aliud q̄ adulteram cre
didisset:puniri tamen eam noluit:nec approbator flagitii fuit. Nam hæc volūtas eius etiam
Matth.1. iustitiæ deputatur. Ita quippe de illo scriptum est: Et cum esset homo iustus:& nollet eam di
uulgare:statuit eam occulte dimittere. Hæc eo cogitāte:apparuit illi angelus: qui doceret es
se numinis:quod ille putauerat criminis. Si ergo cogitata infirmitate communi: & accusato K
rius dolor:& iudicatorius rigor frangitur:quod tandem censes pro reis esse debere: vel defen
soris vel intercessoris officium:quandoquidem & vos viri boni qui nunc iudices estis:& in fo
ro aliquando versari causas hominum suscepistis:satis q̄ libentius defendere q̄ accusare sole-
tis? Et tamen defensor ab intercessore plurimum distat. Nam ille diluendis vel obtegēdis cri
minibus operam maxime impendit: Intercessor autem etiam cum de culpa constat: pro pœ-
na remouenda vel temperāda curam gerit. Hoc sunt apud deum pro peccatoribus iusti: hoc
Iacobi.5. pro se ipsi peccantes inuicem vt faciant admonentur. Nam scriptum est: Confitemini inui-
cem peccata vestra:& orate pro vobis. Has sibi partes humanitatis: vbi potest: omnis homo
apud hominem vēdicat. Nam quod ipse quisq; domui suæ puniret admissum:in alterius do-
mo vult impunitum. Siue enim adhibeatur apud amicum:siue ille cuiq̄ in quem potestas vl
ciscendi est se præsente succenseat:siue irascenti fortuito superueniat:non iustissimus sed in-
humanissimus iudicatur:si non interueniat. Sic ego teipsum cum aliis amicis tuis in ecclesia
Carthaginensi:intercessisse pro clerico:cui merito succensebat episcopus:& vtiq; nullum ibi
discrimen sanguinis:sub incruenta disciplina timebatur: Nec cum id(quod etiam vobis dis-
plicebat)inultum esse velitis:tanq̄ delicti approbatores vos iudicabamus:sed tanq̄ humanis
simos intercessores audiebamus. Si ergo vobis fas est ecclesiasticam correptionem interce-
dendo mitigare:quomodo episcopus vestro gladio non debet intercedere:cum illa exeratur:
Ioan.8. vt in quem exeritur bene viuat:iste ne viuat? Postremo ipse dominus:apud homines inter-
cessit ne lapidaretur adultera:& eo modo nobis intercessionis commendauit officium: nisi
quia ille terrendo fecit:quod nos petendo. Ille enim dominus:nos serui sumus. Veruntamen
ille sic terruit vt omnes timere debeamus. Quis enim est nostrum sine peccato? Quod cum
illis dixisset:a quibus ei offerebatur punienda peccatrix:vt qui sciret se esse sine peccato:pri-
or in illam lapidem mitteret:cecidit sæuitia tremente conscientia. Tunc enim ex illa iam con
gregatione dilapsi:solam misericordi miseram reliquerunt. Cedat huic sententię pietas chri
stianorum:cui cessit impietas iudæorum. Cedat humilitas obsequentium:cui cessit superbia
persequentium. Cedat confessio fidelis:cui successit simulatio tentatoris. Malis parce vir bo-
ne:quanto melior:tanto esto mitior:quanto sis celsior potestate: tanto humilior fias pietate. L
Ego quidem intuens mores tuos:appellaui te virum bonum: Sed tu intuens verba Christi:

dic sibi ipsi: Nemo bon⁹ nisi vn⁹ deus. Quod cum verum sit (hoc enim veritas dicit) nec ego Marci.10.
tamen existimari debeo fallaci assentatione dixisse: & dominicis verbis quasi contrarius exti-
tisse: vt cum ille dicat: Nemo bonus nisi vnus deus: ego te appellauerim virum bonum. Non
enim & ipse dominus contraria sibi locutus est: vbi ait: Bonus homo de bono thesauro cordis Lucæ.6.
sui profert bona. Deus ergo singulariter bonus est: & hoc amittere non potest. Nullius enim
boni participatione bonus est: quoniam bonum quo bonus est ipse sibi est: homo autem cũ bo
nus est: ab illo bonus est: quod a seipso esse non potest. Illius enim spiritu bona fiunt: cuius ca-
pax creata est nostra natura per propriam voluntatem. Pertinet ergo ad nos vt boni simus ac
cipere & habere quod dat qui de suo bonus est. Quo quisq̧ neglecto: de suo malus est. Proin-
de inquantum homo recte agit: id est scienter & amanter & pie bonum operatur: intantum
bonus est. In quantum autem peccat: id est a veritate & charitate & pietate deuiat: intantum
malus est. Quis autem est in hac vita sine aliquo peccato? Sed eum dicimus bonum cuius prę
ualent bona: eumq̧ optimum qui peccat minimum. Idcirco ipse dominus: quos dicit bonos
propter participationem gratiæ diuinæ: eosdem etiam malos dicit propter vitia infirmitatis
humanæ: donec totum quo constamus: ab omni vitiositate sanatum: transeat in eam vitam:
vbi nihil omnino peccabitur. Nam vtiq̧ bonos docebat orare: non malos: quibus præcepit
vt dicerent: Pater noster qui es in celis. Ex hoc enim boni: quo filii dei: non natura geniti sed Matth.6.
gratia facti: tanq̃ hi quibus recipientibus eum dedit potestatem filios dei fieri. Quæ genera- Ioan.1.
tio spiritalis more scripturarum etiam adoptio nominatur: vt distinguatur ab illa genera-
tione dei de deo: coæterni de coęterno. Vnde scriptum est: Generationem eius quis enarra- Esa.53.
bit? Cum ergo bonos esse demonstrauerit: quos voluit deo veraciter dicere: Pater noster qui
es in cęlis: præcepit tamen vt in eadẽ oratione inter cætera dicerent: Dimitte nobis debita no Matth.6.
stra: sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Quæ debita esse peccata q̃uis manifestum
sit: postea tamen manifestius declarauit dicens. Si enim dimiseritis peccata hominibus: dimit Vbi supra.
tet vobis & pater vester peccata vestra. Hanc orationem baptizati orant: nec est prorsus prę-
teritorum aliquid peccatorum: quod non baptizatis in sancta ecclesia dimittatur. Sed postea
viuendo in hac fragilitate mortali: nisi contraherent quod dimittendum esset: non veraci-
ter dicerent: Dimitte nobis debita nostra. Boni ergo inquantum non peccant: filii dei sunt:
inquantum autem peccant (quod sua non mendaci confessione testantur) vtiq̧ mali sunt.
Nisi forte quis dicat: alia bonorum: alia malorum esse peccata: quod nõ vsquequaq̧ improba
biliter dicitur. Veruntamen dominus Iesus sine vlla ambiguitate malos appellauit eosdem
ipsos: quorum patrem dicebat deum. Nam in eodem sermone vbi illam docet orationem:
alio loco exhortans ad precandum deum ait: Petite & accipietis: quærite & inuenietis: pulsa Matth.7.
te & aperietur vobis. Omnis enim qui petit accipit: & qui quærit inuenit: & pulsanti aperie-
tur. Et paulo post: Si ergo vos inquit cum sitis mali: nostis bona data dare filiis vestris: quan- Vbi supra.
tomagis pater vester qui in cælis est: dabit bona petentibus se? Num igitur deus pater malo-
rum est? Absit. Quomodo ergo dicitur pater vester cælestis: quibus dicitur: cum sitis mali: ni
si quia vtrunq̧ veritas monstrat: quid simus dei dono: quid humano vitio: hoc commendans Seneca.
illud emendans? Merito ait Seneca (qui tẽporib⁹ apostolorũ fuit: cuius etiam quędam ad Pau
lum apostolum leguntur epistolæ) omnes odit qui malos odit: & tamen ideo diligendi sunt
mali: vt non sint mali: quemadmodum non vt permaneant: sed vt sanentur diliguntur ægro
ti. Quicquid autem post eam quæ fit in baptismo ablutionem peccatorum in hac vita manẽ-
M do peccamus: etiam si non tale sit: quod a diuinis remouere compellat altaribus: non dolore
sterili: sed misericordiæ sacrificiis expiatur. Quod ergo agimus vt faciatis intercedẽtibus no
bis: deo nos noueritis offerre pro vobis. Indigetis enim misericordia quã præbetis. Et videte
quis dixerit: Dimittite & dimittet vobis. Q̃q̃ etiam si ita viueremus: vt non esset quare di- Lucæ.6.
ceremus: Dimitte nobis debita nostra: quanto a nequitia purior animus esset: tanto clemen- Matth.6.
tia plenior esse deberet: vt si non compungeremur sententia domini dicentis: Qui vestrum Ioan.8.
est sine peccato: prior in illam lapidem iaciat: ipsius qui hoc dixit sectaremur exemplum:
qui cum esset vtiq̧ sine peccato: ait mulieri quam perterriti illi reliquerant: Nec ego te con-
demnabo: vade: iam deinceps noli peccare. Potuit enim metuere flagitiosa mulier: ne illis dis
cedentibus qui sua peccata cognouerant: vt peccato parcerent alieno: illã iustissime iam ipse
damnaret qui erat sine peccato. At ille non cõscientia pauidus: sed plenus clementia: cum illa
respondisset a nemine se fuisse damnatam: nec ego te inquit dãnabo. Tanq̃ diceret: Si malitia

tibi parcere potuit:quid metuis innocētiam?Et ne delictorum non doctor: ſed ne approbatot
videretur: Vade ait iam deinceps noli peccare:vt ſe homini pepercisse:nō hominis culpam ſi-
bi placuiſſe monſtraret.Iā vides igitur de religione deſcendere; nec nos ſocietate criminum
obſtringi:ꝙ intercedimꝰ plærunq̧ etiā pro ſceleratis: etſi non ſcelerati:tamē pro peccatoribꝰ
23.q.5.non frustra. peccatores:& quod veraciter potius q̄ iniurioſe dictū accipias:puto ꝙ apud peccatores. Nec N
ideo ſane fruſtra inſtituta ſunt poteſtates regis:vis gladii cognitoris:vngulę carnificis:arma
militis:diſciplina dominantis: ſeueritas etiam boni patris.Habēt iſta omnia modos ſuos:cau
ſas:rationes:vtilitates.Hæc cū timentur:& coercentur mali:& quietius inter malos viuunt
boni:non quia boni pronuntiandi ſunt;qui talia metuendo nō peccāt (Nō eñ bonus eſt quiſ
piam timore pœnæ:ſed amore iuſtitiæ)veruntamen non inutiliter etiā metu legū humana co
erceetur audacia:&vt tuta ſit inter improbos innocētia:& in ipſis improbandis dū formidato
ſupplicio frenaẽ facultas:inuocato deo ſaneẽ voluntas.Sed huic ordinationi rerū humanarum:
contrariæ nō ſunt intercessiones episcoporū:Immo vero nec cauſa nec locus intercedēdi vllꝰ
eſſet:ſi iſta non eſſent.Tanto eñ ſunt intercedentiū:& parcētiū beneficia gratiora: quāto pec
cantiū iuſtiora ſupplicia.Nec ob aliud quantū ſapio in veteri teſtamento antiquorū tempori
bus ꝓphetarū ſeuerior legis vindicta feruebat:niſi vt oſtenderetẽ recte iniquis pœnas conſti-
tutas;vt quod eis parcere noui teſtamenti indulgentia commonemur:aut remedium ſit ſalu
tis quo peccatis parcatur & noſtris:aut commendatio manſuetudinis:vt per eos qui parcūt:
veritas prędicata non tantū timeatur:verūetiā diligatẽ.Plurimū autē intereſt:quo animo quiſ- O
ꝗ parcat.Sicuti enim eſt aliquādo miſericordia puniens:ita & crudelitas parcēs.Nā(vt exē-
pli gratiam anifeſtum aliquid ponā)quis non crudelem verius dixerit eum: q puero peperce
rit volēti obſtinatiſſime de ſerpentibus ludere?Quis autem non miſericordem; qui talia pro
hibens:contemptorem verborum etiam verberibus emēdauerit?Et ideo nō vſq̧ ad mortem ꝑ
23.q.5.cum homo. tendenda eſt diſciplina:vt cū ſit cui ꝓdeſſe poſſit:q̄q̄ etiā cū homo ab homine occiditẽ: multū
diſtet vtrū fiat nocendi cupiditate:vel iniuſte aliquid auferendi:ſicut ſit ab inimico:ſicut a la
trone:an vlciſcendi vel obediendi ordine:ſicut a iudice:ſicut a carnifice:an euadendi vel ſub-
ueniendi neceſſitate:ſicut interimitur latro a viatore:hoſtis a milite.Et aliquando qui cauſa
mortis fuit:potius ī culpa eſt:q̄ ille qui occidit.Velut ſi quiſq̄ decipiat fideiuſſorem ſuū atq̧
ille pro iſto ſupplicium legitimum luat.Nec tamē omnis qui cauſa alienę mortis eſt:reus eſt.
Quid ſi enim quiſq̄ ſtuprum petat:ſeſeq̧ ſi non impetrauerit interimat?Quid ſi filius timens
patris pia verbera:præcipitio pereat? Quid ſi alius homine liberato: vel ſi alius liberetur:ſibi
ipſe mortē inferat? Num propter iſtas alienarum mortium cauſas:aut ſceleri conſentiēdum
eſt:aut vindicta peccati quæ non ſit nocendi ſed corrigendi ſtudio:etiā paterna tollenda: aut
opera miſericordiæ cohibenda ſunt?Hęc cū accidunt:debemus eis humanū dolorem:nō pro
pter illa ne accidant recte factorum reprimere voluntatem.Sic etiam cū intercedimꝰ pro pec
catore damnando:ſequuntur aliquando quæ nolumus:ſiue in ipſo qui noſtra interceſſione li
beratur:vt vel immanius impunita graſſetur audacia:ſubdita cupiditati:ingrata lenitati:at
ꝗ vnus morti ereptus plurimos necet: vel ipō ꝑ beneficiū noſtrū in melius commutato:mori
buſq̧ correpto:alius male viuendo pereat:ſibiq̧ huius impunitate propoſita:talia vel grauio
ra committat:non vt opinor hęc mala imputanda ſunt nobis:cum intercedimꝰ vobis:ſed po-
tius illa bona quæ cum id facimus intuemur & volumus:id eſt commendatio māſuetudinis
ad conciliandā dilectionem verbo veritatis:& vt qui liberantur a temporali morte: ſic viuāt
23.q.5.prodest. ne in æternam (vnde nunq̄ liberentur)incurrant. Prodeſt ergo & ſeueritas veſtra: cuius P
miniſterio quies adiuuatur & noſtra: prodeſt & interceſſio noſtra:cuius miniſterio ſeueritas
temperatur & veſtra. Non vobis diſpliceat ꝙ rogamini a bonis;quia nec bonis diſplicet ꝙ
timemini a malis.Nam hominum iniquitatem etiam apoſtolus Paulus:non tantū de iudicio
futuro:verūetiā de præſentibus veſtris ſęcularibus terruit:aſſerēs & ipās ad diſpēſationē di
Roma.13. uinæ ꝓuidentię pertinere.Omnis inquit anima poteſtatibꝰ ſublimioribus ſubdita ſit.Nō eſt
eñ poteſtas niſi a deo. Quę aūt ſunt:a deo ordinata ſunt.Quapropter q reſiſtit poteſtati:dei
ordinationi reſiſtit.Qui aūt reſiſtūt:ipſi ſibi iudiciū acqrūt.Principes eñ nō ſunt timori bo-
ni operis ſed mali.Vis autem nō timere poteſtatē?Bonū fac & habebis laudē ex illa.Dei enim
miniſter eſt tibi in bonum. Quod ſi malum feceris time:non eñ fruſtra gladiū portat: dei enim
miniſter eſt:vindex in ira ei qui male agit.Ideoq̧ neceſſitate ſubdiri eſtote: nō ſolum propter
iram:ſed et propter conſcientiam.Ideo enim & tributa præſtatis. Miniſtri enim dei ſunt: in

hoc ipſum perſeuerantes.Reddite omnibus debita:cui tributum tributum:cui vectigal vecti
gal:cui timorē timorē:cui honorē honorē:nemini qcq̄ debeatis: niſi vt inuicē diligatis. Hæc
verba apſli:vtilitatē veſtrę ſeueritatis oñdūt.Proinde ſicut dilectionē iuſſi ſunt terrētibꝰ debe 23.q.5.pro-
re q timēt:ita dilectionē iuſſi ſūt timētibꝰ debere q tertēt.Nihil nocēdi cupiditate fiat:ſed oīa deſt.
cōſulēdi charitate:& nihil fiat imaniter:nihil inhūaniter:Ita formidabit vltio cognitoris: vt
nec interceſſoris religio contēnat:quia & plectendo & ignoſcendo hoc ſolum bene agitur:vt
vita hominum corrigatur. Q; ſi tanta eſt peruerſitas & impietas:vt ei & corrigendæ nec di-
ſciplina poſſit prodeſſe nec venia:a bonis tamen intentione atq; conſcientia quā deus cernit:
Q ſiue ſeueritate ſiue lenitate:non niſi officio dilectionis impletur. Qđ autem in epiſtola tua ſe
quitur:vbi dicis:Verum nunc vt mores noſtri ſunt:& ſceleris pœnam cupiunt ſibi homines
relaxari:& id propter qđ ſcelus admiſſum eſt poſſidere:peſſimum hominum genus cōmemo-
ras:cui pœnitendi medicina omnino non prodeſt.Si enim res aliena propter quā peccatū eſt: 14.q.6.ca.1.
cum reddi poſſit non redditur:non agitur pœnitentia ſed fingitur:Si autem veraciter agit: De vſuris.
non remittetur peccatum niſi reſtituatur ablatum: Sed vt dixi:cum reſtitui poteſt.Plærunq; cum tu.
enī q auferet amittit: ſiue alios patiēdo malos:ſiue ipſe male viuēdo:nec aliud habet vnde re- De re.iu.li.
ſtituat.Huic certe non poſſumus dicere:redde qđ abſtuliſti:niſi cum habere credimꝰ & nega 6.peccatū.
re. Vbi quidem ſi aliquos ſuſtinet repente cruciatus:dum exiſtimatur habere qđ reddat: nul
la eſt iniquitas:quia etſi non eſt vnde luat ablatam pecuniam:merito tamen dum eam per mo
leſtias corporales adhibere compellitur:peccati quo male ablata eſt:pœnas luit. Sed inhuma-
num non eſt etiam pro talibus intercedere:tanq̄ pro reis criminum:non ad hoc vt minime re
ſtituantur aliena:ſed ne fruſtra homo in hominem ſæuiat:Ille præſertim qui iam remiſit cul-
pam ſed quærit pecuniam:et ſi fraudari metuit:non expetit vindicari. Deniq; in talibus cau-
ſis ſi perſuadere potuerimus eos pro quibus interuenimus:non habere qđ poſcitur: continuo
nobis eorum moleſtiæ relaxantur. Aliquando autem miſericordes & in ipſo dubio nolunt ho
mini pro incerta pecunia/certa inferre ſupplicia:ad hanc miſericordiam etiam nos prouoca-
re & exhortari decet.Melius enim etiā ſi habet:amittis:q̄ ſi nō habet:aut excrucias aut occi-
dis.Sed pro iſtis magis apud eos qui repetunt:q̄ apud eos qui iudicāt : intercedere conuenit:
ne ipſe videatur auferre qui cum habet poteſtatem non cogit reddere:q̄uis in cogendo ita de
beat adhibere integritatem:ne amittat humanitatem.Illud vero fidentiſſime dixerim:eū qui
pro homine ad hoc interuenit:ne male ablata reſtituat:& qui ad ſe confugientem quantū ho
R neſte poteſt ad reſtituendum non compellit : ſocium eſſe fraudis & criminis. Nam miſeri-
cordius opem noſtram talibus ſubtrahimus: q̄ impendimus.Non enim opem fert qui ad pec-
candum adiuuat:ac non potius ſubuertit atq; opprimit.Sed nunquid ideo nos aut exigere:
aut ad exigendum tradere vel poſſumus vel debemus? Agimus quantum epiſcopalis facul-
tas datur:& humanum quidem nonnunq̄:ſed maxime ac ſemper diuinum iudicium cōminā
tes.Nolētes autem reddere:quos nouimus & male abſtuliſſe:& vnde reddāt habere:arguimꝰ
increpamus & deteſtamur:quoſdam clam:quoſdam palam: ſicut diuerſitas perſonarum di-
uerſam videtur poſſe recipere medicinam:nec in aliorum perniciem ad maiorem inſaniam cō
citari.Aliquando etiam ſi res magis curanda non impedit:ſancti altaris cōmunione priuamꝰ
Verum ſæpe accidit vt nos fallant:vel negando ſe abſtuliſſe:vel affirmando ſe vnde reſtituāt
non habere:Sæpe etiam & vos fallamini putando vel nos non agere vt reddant: vel ipſos ha-
bere vnde reddant:& omnes aut pene omnes homines amamus noſtras ſuſpitiones vel voca-
re vel exiſtimare cognitiones:quādo credibilibus rerum ſignis mouemur:cum credibilia nō
nulla ſint falſa:ſicut incredibilia nōnulla ſunt vera.Ideo quoſdam commemorans: qui & ſce-
leris pœnam ſibi cupiūt relaxari:& id propter qđ ſcelus admiſſum eſt poſſidere : addidiſti: &
S aiſti:Pro his quoq; interueniendum putat ſacerdotium veſtrum.Fieri enim poteſt:vt tu ſci-
as qđ ego neſcio:& ꝓpterea putē ꝑ aliquo interueniēdū:q; ſi me fallere potuit: cū te nō potue
rit,vt ego eū nō credā poſſidere: qđ tu poſſidere noſti.Ita fit vt cū de reo ſētētia nō vna ſit no
ſtra:neutri tamen noſtrum placeat:q; res non redditur aliena.De homine vt homines: diuer
ſa ſentimus:ſed in ipſa iuſtitia ſimul ſumus.Eo modo etiam fieri poteſt:vt qđ ſcio aliquē non
habere:hoc eum tu habere non certiſſime teneas:ſed credibiliter ſuſpicatis:& ob hoc tibi vi-
dear interuenire pro eo qui & ſceleris pœnam ſibi cupiat relaxari:& id ꝓpter qđ ſcelꝰ admiſ-
ſum eſt poſſidere.Ad ſummam igitur neq; apud tales (ſi qui reperiuntur qualem te eſſe gau
demus)neq; apud ipſos qui magno ſtudio aliena ac nihil profutura/multoq; etiam periculoſa

ac perniciosa periit:neq; apud cor meũ(cui testis est deus)ausim dicere/sentire/decernere: in
teruenïẽdum esse pro aliquo:vt qđ scelere abstulit:sceleris impunitate possideat:Sed vt remis
14.q.5.nõ sa ne. sa iniuria:qđ iniuriose abstulit reddat:si tñ habet qđ abstulit:vel aliud vñ illud restituat.Nõ T
sane quicquid ab inuito sumitur:iniuriose aufertur.Nam plerıq; nec medico volunt reddere
honorem suum:nec operario mercedem:nec tamen hæc qui ab inuito accipiunt:per iniuriam
11.q.3.non licet. accipiunt:quæ potius per iniuriam non darentur.Sed non ideo debet iudex vendere iustum
iudicium:aut testis verum testimonium:quia vendit aduocatus iustum patrocinium: & iu-
risperitus verum consilium.Illi enim inter vtrãq; partem ad examina adhibentur: isti ex vna
parte consistunt.Cum autem iudicia & testimonia:quæ nec iusta nec vera vẽdẽda sunt:ini-
qua & falsa venduntur:multo sceleratius vtiq; pecunia sumitur: quia scelerate/etiam q̃uis a
volẽtibus datur.Ille tamẽ solet tanq̃ male sibi ablatam pecuniam repetere qui iustum iudiciũ
emit:quoniam venale esse non debuit.Qui vero pro iniquo iudicio dedit: vellet quidem repe
tere:nisi timeret vel puderet emisse.Sunt aliæ personæ inferioris loci: quæ ab vtraq; parte nõ
insolenter accipiũt:sicut officialis:& a quo mouetur:& cui admouetur officium. Ab his extor
ta per immoderatam improbitatem repeti solent:data per tolerabilem consuetudinem nõ so-
lent:magisq; reprehendimus:qui talia inusitate repetiuerunt:q̃ qui ea de more sumpserunt:
quoniam multæ necessariæ personę rebus humanis:vel inuitãtur huiusmodi cõmodis:vel re
tinentur.Isti si viam vitæ mutauerint:aut excelsẽtioris cõscenderint sanctitatis gradum: faci-
lius ea quæ hoc modo acquisierunt:tanq̃ sua pauperibus largiuntur: q̃ eis a quibus accepta
sunt tanq̃ aliena restituant.Qui vero contra ius societatis humanæ:furtis/rapinis/calumni-
is/oppressionibus/inuasionibus abstulerit:reddẽda potius q̃ donanda censemus: Zachæi pu-
blicani euangelico exemplo:qui cum hospitio dominum suscepisset:in vitam sanctam repen-
Lucæ.19. te mutatus:Dimidium inquit rerum mearũ do pauperibus:& si cui aliquid abstuli:quadru-
plum reddo.Verũtamen si iustitia syncerius consulatur:iustius dicit aduocato:Redde qđ ac
cepisti:quando contra veritatem stetisti:iniquitati affuisti:iudicem fefellisti: iustam causam
oppressisti:de falsitate vicisti.Qđ vides multos honestissimos & disertissimos viros:non solũ
impune:verũetiam gloriose videri sibi committere:q̃ cuiq̃ in quolibet officio militanti. Red
de qđ accepisti:quando iubente iudice cuicunq; causæ necessarium hominem tenuisti:ne resi
steret vinxisti:ne fugeret inclusisti:postremo aut permanente lite exhibuisti: aut finita dimisi
sti.Sed illud cur aduocato non dicatur in promptu est:quia scilicet ita nõ vult homo repete-
re:quod patrono vt male vinceret:dedit:sicut nõ vult reddere:quod ab aduersario:cum ma-
le vicisset:accepit.Quis tandem aduocatus:aut ex aduocato ita vir optimus facile reperitur:
qui suscepto suo:dicat:Recipe qđ mihi cũ tibi male adessem dedisti:& redde aduersario tuo:
quod me agente inique abstulisti?Et tamẽ quem prioris non rectæ vitæ/rectissime pœnitet:
etiam hoc facere debet:vt si ille qui inique litigauit:non vult admonitus corrigere iniquita-
tem:eius tamen iniquitatis nolit iste habere mercedem:nisi forte restituendum est alienum:
qđ per furtum clanculo aufertur:& restituendum nõ est alienum:qđ in ipso foro vbi peccata
14.q.4.qd dicam. puniuntur:decepto iudice:& circũuẽtis legibus obtinetur?Quid dicam de vsuris: quas etiã V
ipsę leges & iudices reddi iubent?An crudelior est qui subtrahit aliquid vel eripit diuiti:q̃ q
trucidat pauperem fœnore?Hæc atq; huiusmodi male vtiq; possidentur:& vellem vt restitu
erentur:sed nõ est quo iudice repetantur.Iam vero si prudenter intueamur:qđ scriptum est:
Fidelis hominis totus mundus diuitiarũ est:infidelis autem nec obolus:nõne omnes qui sibi
videntur gaudere licite conquisitis:eisq; vti nesciunt:aliena possidere conuincimus?Hoc enĩ
certe alienum non est:qđ iure possidetur:hoc autem iure qđ iuste:& hoc iuste qđ bene.Om-
ne igitur qđ male possidetur alienum est:male autem possidet:qui male vtitur.Cernis ergo
q̃ multi debeant reddere aliena:si vel pauci quibus reddant reperiuntur:qui tamen vbi sunt
tanto magis ista contemnunt:quanto ea iustius possidere potuerunt.Iustitiam quippe & ne-
mo male habet:& qui non dilexerit non habet:Pecunia vero & a malis male habetur: & a bo-
nis tanto melius habetur:quanto minus amatur.Sed inter hæc toleratur iniquitas male ha-
bentium:& quædam inter eos iura cõstituuntur:quæ appellant ciuilia:non q; hinc fiat vt be
ne vtentes sint:sed vt male vtentes minus molesti sint:donec fideles & pii(quorum iure sunt
omĩa)q vel ex illis fiunt:vel inter illos tantisper viuẽtes:malis eorum non obstringunt:sed ex
ercent:perueniant ad illam ciuitatem:vbi hæreditas æternitatis est:vbi non habet nisi iustus
locũ:nõ nisi sapiẽs principatũ:vbi possidebũt quicunq; ibi erũt:vere sua.Sed tamen etiam hic

non intercedimus:vt secundum mores legesq; terrenas non restituantur aliena:q̃uis placabi
les nos velimus malis:non vt placeant vel permaneant mali:sed quia ex illis fiunt quicunq; fi
unt boni:& sacrificio misericordiæ placatur deus:quem nisi ꝓpitium haberent mali:nulli es-
sent boni.Diu est ꝙ occupatiõibus tuis loquendo videor onerosus:cum tibi homini acuto &
docto cito solui potuerit qđ quærebas.Iam dudum aũt finire deberẽ:si te tantũ scirẽ fuisse le-
cturum qđ flagitasti vt rescriberem.Felix in Christo viuas fili charissime.

Dioscori ad beatum Augustinum:super quibusdam Ciceronis dialogorum interrogatiũ-
culis efflagitantis. Epistola.LV.

X
Rocemiare apud te non solum superfluum est:sed etiam molestum:qui rem
non verba desyderas.Ideoq; simpliciter audi.Senex Alipius rogatus a me sę
pius pollicitus erat:tecum respondere dialogorum pauculis interrogatiũ-
culis:& qm̃ in Mauritania dicitur hodieq; esse:peto viribus omnibus:& ro-
go:vt tu solus respõdere digneris:qđ etiam pręsente ipso fratre tuo/sine du
bio facturus eras.Non est pecunia:nõ est aurum:qđ ꝓ quouis daturus eras
ꝓculdubio si haberes:nunc vero sine labore loqueris: qđ requiro.Possem te
plus & per multos charos tuos exorare:sed noui animũ tuũ:qui non rogari desyderat:sed om
nibus præstare:si tantum absit qđ dedecet. ꝙ in hac re penitus nihil est dedecoris:tamẽ quod
cunq; est:peto præstes nauigaturo.Nosti q̃ mihi molestissimum est oneri esse: non dico synce
ritati tuæ:sed cuipiam.Solus autem deus nouit:quoniã nimia necessitate impulsus hoc feci:
Vobis eñ saluis & fauente domino nauigaturus sum:& mores hominum non ignoratis: qui
procliues sunt ad vituperãdum:& quoniam si interrogatus quis non responderit:indoctus&
hebes putabitur. Vides: ergo obsecro te ad oĩa sine cunctatione responde:ne me tristem di
mittas.Sic videam parentes meos:quia propter hoc solum cerdonẽ misi & ipsum expecto so-
lum.Frater Zenobius:magister memoriæ factus est:& misit nobis euectionem cum annonis.
Si ergo dignus non sum:vt respondeas interrogatiunculis meis: saltem timeantur annonæ.
Incolumem te summa diuinitas lõga nobis tueatur ætate.Papas plurimum dignationem tu
am salutat.

Beati Augustini ad Dioscorum:illum de superfluis & curiosis quæstiunculis inquirẽtem
increpantis:& ab inani vulgi applausu & fallaci hominum laude cauendum esse demonstran
tis:Et de summo hominis bono accurate disputantis. Epistola.LVI.

Y
V me innumerabilium quæstionum turba repente circũuallandum: vel po
tius obruendum putasti:etiam si vacantẽ otiosumq; credidisti.Quando.n.
ego in quolibet otio:tot rerum nodos tam festinanti:& vt scribis: iam pene
ꝓficiscenti possem dissoluere? Numero enim rerũ ipsarum impedirer: etiã
si non difficiles ad soluendum forẽt.Tanta sunt autem perplexitate inuolu
ti:& tenacitate constricti:vt etiam si pauci essent:otiosissimũ me occupan-
tes:magna mora temporis fatigarent intentionem:atq; attererent vngues
meos.Ego autem vellem te abripere de medio delitiosarum inquisitionum tuarum:& consti
pare inter curas meas:vt vel disceres non esse inaniter curiosus:vel curiositatem tuam ciban
dam atq; nutriendam imponere non auderes eis:quorum inter curas vel maxima cura est re
primere ac refręnare curiosos.Quanto eñ melius:quantoq; fructuosius:si in dandis vllis lite
ris tempus atq; opera impẽditur:ad hoc potius impendit:vt resecentur vanæ atq; fallaces cu
piditates tuæ:quæ tanto magis cauendæ sunt: quanto facilius decipiunt: nescio qua vmbra
honestatis:& liberalium studiorum nomine velatæ atq; palliatæ: q̃ vt nostro ministerio atq;
(vt ita dixerim)satellitio induratũ:quo tam bonã tuam mentem premant: vehemẽtius exci
tentur.Ecce eñ tot dialogi lecti:si ad videndum finem & capessendum omnium actionũ tua
rum nihil te adiuuerunt:quid ꝓsunt:dic mihi? Nam vbi finem constitueris totius huius fla
grantissimi studii tui:& tibi infructuosi & nobis molesti:epistola tua satis indicas.Cum enim
de soluẽdis quęstionibus quas misisti tu ad me:per literas satageres:ita scripsisti:Possem te in-
quis plus & per multos charos tuos exorare:sed noui animum tuum: qui non rogari desyde
rat:sed omnibus præstare:si tantum absit qđ dedecet: ꝙ in hac re penitus nihil est dedecoris
tamen quodcũq; est peto præstes nauigaturo.In his verbis epistolæ tuæ recte quidem de me
existimas: ꝙ omnibus præstare desyderem:si absit qđ dedecet.Sed in hac re nihil esse dedeco
ris:non mihi videtur:Non enim dedecora facies rerum attingit sensum meum: cum cogito

episcopum ecclesiasticis curis circũstrepentibus districtum atq; distentum: repente quasi ob-
surdescẽtem cohibere ab his oĩbus:& dialogorum Tullianorum quæstiunculas:viri schola
stico exponere.Qđ quantũ dedeceat:q̃q̃ tuorum studiorum raptus ardore prorsus nolis attẽ
dere:tu etiam sentis tamen.Quid eĩ aliud indicat: ꝙ cum dixisses:in hac re penitus nihil eẽ
dedecoris:statim adiunxisti:tamẽ quodcunq; est peto præstes nauigaturo.Hoc enim sonat vi
deri tibi quidem nihil in hac re esse dedecoris:tamen quodcũq; est dedecoris:petere te vt præ
stem nauigaturo.Sed quid est quæso te:qđ addidisti nauigaturo? An ego nisi nauigaturus es
ses:præstare tibi aliquid dedecoris non deberem? Nimirum putas ꝙ aqua marina dedecus ab
luatur.Qđ si ita esset:mecum certe qui nauigaturus non sum:inexpiatum remaneret. Scri-
bis etiam nosse me:q̃ tibi molestissimum sit oneri esse cuipiam:& attestaris solum deum nosse Z
ꝙ nimia necessitate impulsus hoc feceris. Hic sane cum epistolam tuam legerem:satis aduer
ti animũ cognoscere necessitatem tuam; cum ecce mihi affers & dicis: mores hominum non
ignoratis:qui procliues sunt ad vituperandum:& quoniam si interrogatus quis non respõde
rit:indoctus & hebes putabitur. Hoc loco vero exarsi ad rescribẽdum tibi: Hoc enim languo
re animi tui penetrasti mihi pectus:& irrupisti in curas meas: vt dissimulare non possem quã
tum me deus adiuuaret mederi tibi:non vt de tuis quæstionibus enodandis explicandisq; co
gitarem:sed vt felicitatem tuam pendẽtem ex linguis hominum atq; nutantem a tam infelici
retinaculo abrumperem:& cuidam sedi omnino inconcussæ stabiliq; religarem. Tu ne o Dio-
score nec Persium tuum respicis insultantem tibi cõtorto versiculo: sed plane puerile caput/
Persius. si sensus assit/idoneo colapho contũdẽtem atq; coercentem:Scire tuũ nihil est nisi te scire hoc
sciat alter? Tot vt superius dixi/legisti dialogos:tot philosophorum altercationibus cor infe-
ruisti: Dic mihi quis eorum finem actionum suarum cõstituerit in fama vulgi: aut in lingua
hominũ vel bonorum atq; sapientium? Tu autem &(qđ magis pudendum est)iam nauigatu
rus:satis præclare te in Africam proficisci testaris:cum aliam ob causam te oneri non esse asse
ris negotiosissimis/& in alia longe distantia intentis episcopis:vt tibi exponam Ciceronem:ni
si quia times homines procliues ad vituperandum:ne interrogatus ab eis:si non responderis:
indoctus & hebes puteris.O rem dignam vigiliis & lucubrationibus episcoporum. Non mi
hi videris aliunde dies noctesq; cogitare:nisi vt studiis tuis atq; doctrina æque lauderis ab ho
minibus.Qđ etsi semper ad certa & recta tendentibus periculosum esse iudicaui:nunc tamen
in te maxime experior.Non enim aliunde q̃ ex eadem pernicie non vidisti:qua tandẽ re posse-
mus moueri:vt tibi qđ petebas daremus.Qꝫ eĩ peruerse tu ipse non ob aliud ad ea discenda
quæ interrogas raperis:nisi vt lauderis:aut non vitupereris ab hominibus:tam peruerse etiã
nos putas in tua petitione talibus causis allegatis moueri.Et vtinam possemus efficere: vt tu
quoq; tam inani atq; fallaci humanæ laudis bono minime mouereris: cum tibi nos indicare-
mus non ad præstandum tibi qđ petis(quoniam hæc de te scribis)sed ad te corrigẽdum mo-
ueri.Mores hominum inquis ꝓcliues sunt ad vituperandum. Qꝫ deinde: si interrogat⁹ quis
non responderit inquis:indoctus & hebes putabitur: Ecce ego te interrogo non de Cicero &
nis libris aliquid:cuius sensum fortasse legentes indagare non possunt:sed de epistola ipa tua
& de sententia verborum tuorum.Quæro eĩ cur non dixeris:qui non responderit:indoctus
& hebes manifestabitur:sed potius dixeris:qui non responderit indoctus & hebes putabiť: ni
si quia satis etiam ipse intelligis:eum qui talia non responderit:non esse indoctum & hebetem
sed putari? At ego te admoneo eum qui talium putatorum linguis tanq̃ falcibus concidi ti-
met:lignum esse aridum:& ideo non putari tantum indoctum & hebetem: sed vere esse atq;
conuinci.Fortasse dixeris:Sed cum hebes animo non sim:& præcipue non esse studeam: nolo
hebes animo vel putari. Recte:sed quo fine nolis:id quæro. Qꝫ enim illis quæstionibus aperiẽ
dis tibi & explicandis nec nobis oneri esse dubitasti:hanc causam & hunc finem esse dixisti:&
tam necessarium: vt eam nimiam necessitatem appellares:ne scilicet de his interrogatus neq;
responderis:ab hominibus ad vituperandum procliuis/& hebes indoctusq; puteris.Ego autẽ
quæro:hoccine totum sit:cur a nobis ista desyderes:an etiam indoctus & hebes putari ꝓpter
aliud aliquid nolis? Si hoc totum est:cernis vt arbitror hunc esse finem tam vehementis intẽ-
tionis tuæ:qua nobis quoq; oneri es:vt fateris.Quid autem a Dioscoro potest nobis esse one-
ri:nisi qđ ipsum Dioscorum etiam nesciẽtem onerat? qđ non sentiet nisi cũ surgere voluerit.
Atq; vtinam nõ sic alligarẽt hęc onera:& frustra etiã humeros conetur excutere.Qđ nõ ideo
dico:quia istæ discuntur quæstiones:sed quia tali fine discuntur. Hunc eĩ finem iam certe

ſentis eſſe nugatorium:inanem:ventoſum.Habet & tumorem:ſub quo etiam tabes gignitur:
& pupilla mentis ad non videndam opulentiã veritatis offunditur.Crede ſic eſt mi Dioſcore
ita te fruat in ipſa volũtate:& in ipſa cuius vmbra auerteris/dignitate veritatis. Vnde enim
tibi:niſi vel hoc modo de hac te fidem faciam:non inuenio. Nõ eñ vides eam: aut vllo modo
9 q̃diu linguis humanis ruinoſa gaudia conſtruis/potes eam videre. Si autem ibi non finis eſt
harum actionum:atq; intentionis tuæ:ſed propter aliud aliquid indoctus & hebes nõ vis pu
tari:quæro quid illud ſit:ſi ꝓpterea ne anguſtior tibi aditus ad acquirẽdas tẽporales diuitias
vxorem impetrandam:honores capeſſendos:& cætera huiuſmodi:præcipiti fluxu tranſcurrẽ
tia:atq; in ſe lapſos in vnum rapientia?Neq; ad hunc finem tibi ſeruire nos decet:immo decet
etiam hinc te amouere.Non eñ ſic te ꝓhibemus in incerto famę finẽ ponere: vt tanq̃ de Min
cio in Eridanum emigres: quo te ipſe fortaſſe Mincius etiam non emigrantem impingeret.
Cum enim non ſatiauerit auidũ ſpiritũ vanitas laudis humanæ: quia nihil ad cibandum af
fert niſi inane & inflatum:cogetur eam ipſa auiditas referre in aliud:quaſi vberi⁹ atq; fructuo
ſius:qđ nihilominus ſi temporali lapſu præterfluit:ita eſt quaſi fluuius ducat in fluuium: vt
non ſit finis miſeriæ:q̃diu finis officiorum noſtrorum in te inſtabili collocatur.In aliquo igi
tur firmo atq; incõmutabili bono te figere volumus conſtantiſſimæ intentionis domũ:& ſe
curiſſimam requiem omnis bonę atq; honeſtæ actionis tuæ.An forte iſtam ipſam terrenam fe
licitatem quã cõmemoraui:ſi proſperi rumoris aura:aut etiam flatibus vela pandendo ad eã
potueris ꝑuenire:hanc cogitas referre in aliud certum & verum & plenum bonum?At mi
hi non videtur: atq; omnino ipſa veritas negat:vel tantis ad ſe anfractibus:quę tam proxima
eſt:vel tantis ſumptibus:quæ tam gratuita eſt:perueniri.An ipſa humana laude:tanq̃ inſtru
mento vtendum exiſtimas:vt aditum per hanc prępares ad animos hominũ: perſuadendo ve
ra atq; ſalubria:& caues te ne cum indoctum atq; hebetẽ putauerint:indignum arbitrentur:
cui aurem vel intentiſſimam vel patientiſſimam præbeant:ſiue ad recte facta quenq̃ exhorte
ris:ſiue malitiam atq; nequitiam peccantis obiurges?Hunc tu finem iuſtitiæ ac beneficentiæ
ſi in illis interrogandis quæſtionibus cogitaſti:nos de te male meruimus : quibus in epiſtola
tua non id potius quo moueremur poſuiſti:vt aut libenter daremus qđ petebas : aut ideo nõ
daremus:quia cauſa quælibet alia fortaſſe prohiberet.Non tamen quia tuæ vanæ cupiditati
non ſolum ſeruire:verũetiam non reſiſtere puderet.Quanto eñ melius atq; ſalubrius quæſo
te/ipſas veritatis regulas multo certius & breuius per ſe ipſas accipis:quibus falſa omnia poſ
ſis ipſe refellere:ne qđ falſum & pudendum eſt:ſi multorum annoſas & decrepitas falſitates:
ſtudio iactantiori q̃ prudentiori didiceris:doctum atq; intelligentẽ te eſſe arbitreris:qđ iã nõ
exiſtimo tibi videri.Non eñ fruſtra tamdiu tam vera Dioſcoro diximus:ex quo in hac epiſto
A la gradimur.Quapropter iam illud videamus:cum te iſtarum rerum ignorantia nequaq̃ in
doctum atq; hebetem iudices:ſed ipſius potius veritatis:vt quiſquis de his rebus ſcripſit vel
ſcripſerit:aut ea ſint quæ iam certus tenes:aut ſi falſa ſunt:ſecurus ignores:neq; de diuerſitate
cognoſcenda ſententiarum alienarum:quaſi ne indoctus & hebes remaneas: inani ſollicitu
dine macereris. Cum ergo hæc ita ſint:etiam illud ſi placet videamus:vtrum aliorum fal
ſa exiſtimatio:q ſunt(vt ſcribis)ad vituperandum procliues: vt ſi te iſta ignorare pſenſerint:
indoctum atq; hebetem:falſo quidem:ſed tamen putent:ſic te mouere debeat:vt etiam ab epi
ſcopis tibi hæc exponi/non incongruenter petas:quandoquidem eo fine iam te iſta cupere cre
dimus:quo illis conſulas ad perſuadendam veritatem vitamq; eorum corrigendam: qui te ſi
in Ciceronis libris indoctum hebetemq; putauerint:indignum habebunt: a quo aliquid vti
lis ſalubriſq; ſcientiæ ſibi accipiendum eſſe arbitrentur?Qđ non ita eſt:mihi crede.Primũ qa
eſſe aliquos in illis terris:vbi imperitus minimeq; acutus videri times:qui te de iſtis quæſtio
nibus quicq̃ interrogent omnino non video:quandoquidem hic quo ad ea diſcẽda veniſti: &
Romę expertus es:q̃ negligenter habeantur:& ob hoc neq; doceanť neq; diſcantur:& in Afri
ca vſqueadeo de his interrogatorẽ pateris neminẽ:vt nec te ipſum qui patiatur:inuenias: ea
q; inopia epiſcopis exponenda ea mittere cogaris:quaſi vero epiſcopi iſti etiam ſi adoleſcẽtes
eodem quo tu raperis animi ardore:vel potius errore:quaſi aliquid magnum hæc diſcere cu
rarunt:vſq; ad canos epiſcopales:& vſq; ad cathedras eccleſiaſticas:ea ſibi in memoria dura
re putarentur:Aut ſi ipſi vellent:non illa etiam de inuitorum cordibus curę maiores grauio
reſq; ſecluderent:Aut ſi aliqua ex eis in animis eorum nimia conſuetudine remanerent : non
etiam ipſa obliuione ſepelire mallent recordata ; q̃ inepta reſpondere quæſita: cũ in ipſa etiã

ſcholari lenitate & rhetoricis cathedris:ita obmutuiſſe atq; obtorpuiſſe videantur:vt a Car-
thagine Hipponẽ quo exponi poſſint mittẽda exiſtimentur:vbi tam inſolita atq; omnino per
egrina ſunt:vt ſi vellem reſpondendi curam inſpicere:aliquid volens videre:quomodo ad ſen
tẽtiam q̃ mihi exponẽda eſſet:deſup veniatur: Aut ab ea deinceps quæ contexeretur oratio:
codicem prorſus inuenire non poſſem.Illi autem Carthaginenſes rhetores:ſi huic tuo ſtudio
defuerunt:nõ modo a me nõ reprehendunt:ſed etiã approbantur:ſi forte iam recolũt:nõ Ro-
manorum fororum:ſed græcorũ gymnaſiorũ iſta ſolere eſſe certamina.Tu vero cũ & in gym
naſia cogitationẽ inieciſti:& ea quoq; ipa inueniſti talibus rebus nuda atq; frigida: vbi has cu
ras tuas deponeres:chriſtianorũ tibi baſilica Hipponẽſis occurrit:qa in ea nũc ſedet epiſcop9:
q aliquãdo iſta pueris vendidit.Sed nec te volo eſſe adhuc puerum:& me iam eſſe pueriliũ re
rum:ſicut nõ venditorẽ:ita nec largitorẽ decet. Quæ cũ ita ſint:id eſt cũ duæ tantæ vrbes B
latinarũ literarũ artifices:Roma atq; Carthago:nec tedio tibi ſint:vt a te iſta pquirant:nec te
dia tua curẽt:vt te iſta pquirẽtẽ exaudiãt:miror tãtũ quãtũ dici nõ põt:vereri te tã boni inge
nii iuuenẽ:ne in græcis atq; oriẽtalibus vrbibus quenq̃ de his rebus moleſtum interrogato-
rẽ feras.Facilius quippe corniculas in Africa audieris:q̃ in illis partibus hoc genus vocis. De
inde ſi fallor:& quiſq̃ ibi forte huiuſmodi quæſtionũ tãto vtiq; odioſior: quãto in illis locis in
eptior pcontator extiterit : nõne magis caues ne multo facilius exiſtant:qui te græci hoĩes in
græcia cõſtitutũ:& græca imbutũ primitus lingua:de ipſis philoſophorũ libris aliqua inter-
rogarẽt:q̃ Cicero in ſuis literis nõ poſuit?Qđ ſi acciderit:qd?reſpõſurus es:poti9 te iſta in la-
tinorũ auctorũ libris:q̃ in græcorũ noſſe voluiſſe?Qua reſpõſione:primo græciæ facies iniu-
riã:& noſti q̃ illi hoĩes hoc nõ ferãt.Deinde iã exulcerati & irati:q̃ cito te(qđ nimis nõ vis)&
hebetẽ iudicabũt:q græcorũ philoſophorũ dogmata:vel potius dogmatũ pticulas quaſdã diſ
cerptas atq; diſperſas in latinis dialogis: q̃ in ipſorũ auctorũ libris græcis torta atq; contexta
diſcere maluiſti:& indoctum : q cũ tã multa in tua lingua neſcias:earum rerum fruſta in alie
na colligere ambiſti.An forte illud reſpõdebis non te grecos de his rebus libros cõtẽpſiſſe:ſed
prius latinos curaſſe cognoſcere:nunc autem velle te in latinis doctũ/iam græce quærere? Si
hoc non pudet hominem græcum latina puerum didiciſſe:nunc velle diſcere græca barbarũ
pudebit ne tandem in ipſis latinis ignorare aliqua quæ q̃multi latini docti tecum neſciant?
Vel hoc ipſo ſentis : q te nobis magna neceſſitate dicis oneroſum:in tanta doctorum multi-
tudine apud Carthaginem conſtitutus.Poſtremo fac te de omnibus quæ a nobis quæris:in-
terrogatum/reſpõdere potuiſſe.Ecce iam doctiſſimus atq; acutiſſimus diceris:ecce iã te lau-
dibus in cælum græculus flatus attollit:Tu tantum memento grauitatis tuæ:& illam mere
ri laudem quo fine volueris:vt ſcilicet eos leuiter leuia iſta miratos : & beniuolentiſſime atq;
auidiſſime iam in tua ora ſuſpenſos:grauiſſimum aliquid & ſaluberrimum doceas . Id ipſum
quicquid eſt grauiſſimum & ſaluberrimum:vtrum teneas:& recte tradere noueris:vellem co
gnoſcere.Ridiculum eſt enim cum ppterea ſuperflua multa didiceris : vt tibi aures hominũ
ad neceſſaria præpatentur:ipſa neceſſaria non tenere:quibus excipiẽdis eas per ſuperflua præ
paraueris.Et dum occuparis vt diſcas vnde facias intentos:nolle diſcere qđ infundatur intẽ-
tis. Sed ſi hoc te ſcire iã dicis: idq; ipſum chriſtianam doctrinam eſſe reſpondes: quã te om- C
nibus præponere nouimus:& in ea ſola eſſe præſumere ſpem ſalutis æternæ: nõ opus eſt ei co
gnitione dialogorũ Ciceronis:& collectione emẽdicatarũ diſcordantiũ ſentẽtiarũ alienarũ p-
curari auditores:vt oribus tuis intenti fiant:qui abs te aliquid tale accepturi ſunt.Nolo pri-
us aliquid doceas:qđ dediſcendũ eſt:vt vera doceas.Nam ſi alienarum ſententiarum diſſidẽ-
tium & repugnantium cognitio aliquid adiuuat inſinuatorem chriſtianæ veritatis:vt noue
rit quomodo aduerſantes deſtruat falſitates:ad hoc duntaxat; ne qs cõtra differẽs non niſi in
refellendis tuis figat oculum:ſua vero ſedulo occultet.Nam cognitio veritatis:oĩa falſa ſi mo
do pferantur:etiam quæ prius inaudita erant:& diiudicare & ſubuertere idonea eſt . Sed vt
non ſolum aperta feriantur:ſed etiam abſcondita eruant : ſi alienos opus eſt cognoſcere erro-
res: erige oculos/aureſq; oro te:& vide atq; auſculta:vtrũ aliquis aduerſus nos de Anaxime-
ne & de Anaxagora pferat aliqd:qñ iã ne ipſorũ quidẽ multo recentiorũ:multũq; loquacium
Stoicorũ aut Epicureorũ cineres caleãt:vnde aliqua cõtra fidem chriſtianam ſcintilla excite
tur:Sed circuli atq; cõuenticula partim fugacia:partim etiã audacter prõpta: vel Donatiſta
rũ:vel Maximianẽſiũ:vel Manichæorũ:vel etiã ad quorũ greges turbãq; vẽturus es Arriano
rũ/Eunomianorũ/Macedonianorũ/Cataphygarũ/cæterarũq; beſtiarũ innumerabiliter pſtre-

pant:quorum omnium errores si cognoscere piget:quid nobis est propter defensionem chri-
stianæ religionis quærere quid senserit Anaximenes:& olim sopitas lites inani curiositate re
coquere:cum quorundam etiã hęreticorũ:qui nomine christiano gloriari voluerunt:vt Mar
cionistarum & Sabellianorum:multorumq; præterea iam dissensiones quęstionesq; sileantur
Tamẽ si opus est vt dixi veritati aduersantes prænoscere aliquas:& prætactas habere senten
tias:de hæreticis potius q se christianos vocant:q̃ de Anaxagora & Democrito nobis cogitã-
dum fuit.Ille autem quisquis abs te quæsierit:quæ tu a nobis quæris: audiat ꝙ ea doctius &
prudentius nescias.Si eñ Themistocles non curauit ꝙ est habitus indoctior:cum canere ner
uis in epulis recusasset:vbi cum se nescire illa dixisset:atq; ei dictum esset : quid igitur nosti?
respondit:rempublicam ex parua magnã facere:dubitandum est tibi dicere:te ista nescire:cũ
ei qui rogarit quid noueris:respondere possis:nosse te:quoniam etiam sine istis homo esse pos
sit beatus?Q đ si adhuc non tenes:tam peruerse ista conquiris:q̃ peruerse si aliquo corporis pe
riculoso morbo grauareris:delitiosas & tenerrimas vestes potius q̃ medicamenta medicosq;
conquireres.Non eñ vllo modo differenda est ista cognitio: aut illa huic a te præsertim iam
in hac ætate vel discendi ordine/præferenda est.Vide autem q̃ facile posses hoc scire si velles.
D Qui eñ quærit quomodo ad beatam vitam perueniat:nihil aliud profecto quærit:nisi vbi sit fi
nis boni:hoc est vbi constitutum sit:non praua opinione atq; temeraria:sed certa atq; incon-
cussa veritate summũ hominis bonum:qđ a quolibet vbi cõstituatur non inuenitur: nisi aut
in corpore:aut in animo:aut in deo:aut in duobus aliquib⁹ horum:aut certe in omnibus. Q;
si didiceris:neq; summũ bonũ:nec aliquã partem summi boni omnino esse in corpore:duo re-
stabunt:animus & deus:quorum vel in vno:vel in ambobus sit.Si autem adieceris & didice-
ris hoc idem de animo qđ de corpore:quid aliud iam nisi deus occurret:in quo summũ homi
nis bonum constitutum sit?non quo alia bona non sint: sed summũ id dicitur quo cuncta refe
runtur.Eo enim fruendo quisq; beatus est: propter qđ cętera vult habere:cum illud iam non
propter aliud:sed ꝓpter seipsum diligatur.Et ideo finis ibi dicit:qa iam quo occurrat & quo
referatur non inuenitur.Ibi requies appetendi:ibi fruendi securitas: ibi tranquillissimũ gau-
dium optimæ voluntatis.Da igitur qui cito videat:non corpus esse animi bonum:sed animũ
potius esse corporis bonum:Recedetur iam ab inquirendo: vtrum summũ illud bonum:vel
aliqua eius pars sit in corpore.Q đ eñ stultissime negatur meliorem eẽ animum corpore: itẽ
stultissime negatur meliorem esse eum qui dat beatam vitam:vel partem aliquã beatæ vitę:q̃
eum qui accipit.Nõ igitur accipit animus a corpore vel summum bonum vel partem aliquã
summi boni.Hoc qui non vident:cæcati sunt dulcedine carnalium voluptatum: quã ex indi-
gentia sanitatis venire non intuentur.Sanitas autem perfecta corporis:illa extrema toti⁹ ho-
minis immortalitas erit.Tam potenti enim natura deus fecit animam: vt ex eius plenissima
beatitudine quæ in fine temporum sanctis ꝓmittitur:redundet etiam in inferiorem naturã
qđ est corpus:nõ beatitudo:quæ fruentis & intelligentis est propria:sed plenitudo sanitatis:
id est incorruptionis vigor.Q đ qui non vidẽt(vt dixi)bellant inquietis altercationibus:va-
rie pro suo quisq; captu in corpore constituentes summũ hominis bonum:& carnalium sedi-
tiosorum turbas concitant.Inter quos Epicurei apud indoctam multitudinem excellentiore
E auctoritate viguerunt.Da item qui cito videat animum quoq; ipsum non suo bono beatum
esse:cum beatus est:Alioquin nunq̃ esset miser:& recederetur a quęrendo:vtrum in animo sit
summũ illud atq;(vt ita dixerim)beatificum bonum:vel aliqua pars eius. Nam cum seipso
sibi quasi suo bono animus gaudet:superb⁹ est.Cum vero perspicit se esse mutabilem : vel hoc
vno saltem ꝙ de stulto sapiens efficitur:sapientiamq; esse incõmutabilem cernit:simul opor-
tet cernat esse illam supra suam naturam:eiusq; participatione atq; illustratione se vberius &
certius gaudere:q̃ se ipso.Ita cessans atq; detumescens a iactatione atq; inflatione propria:in
hærere deo atq; ab illo incõmutabili refici & reformari nititur:a quo esse iam capit:nõ solum
omnem speciem rerum omniũ:siue quæ sensu corporis:siue quæ intelligentia mentis attingũ
tur:sed etiam ipsam capacitatem formationis ante formationẽ:cum vel informe aliquid dici
tur qđ formari potest.Itaq; tanto minus se esse stabilem sentit:quãto minus hæret deo q sum
me est.Et ideo illum summe esse:quia nulla mutabilitate proficit seu deficit: sibi autem illam
cõmutationem expedire qua proficit:vt perfecte illi cohæreat:eam vero commutationẽ quæ
in defectu est:esse vitiosam:omnem autem defectum ad interitum vergere:quo vtrum aliqua
res perueniat:tam & si non appareat:tamen apparere omnibus eo ducere interitum:vt nõ sit

qd erat. Vnde colligit non ob aliud res deficere: nisi q ex nihilo factæ sunt: vt qd in eis est q
sunt & manent: & pro defectibus etiam suis ad vniuersitatis complexum ordinantur: ad eius
bonitatem omnipotentiamq pertineat qui summe est & conditor: qui potens est etiam ex ni-
hilo: non tantum aliquid: sed etiam magnum aliquid facere. Primum aũt peccatũ: hoc est pri-
mum voluntarium defectum: esse gaudere ad propriam potestatem. Ad minus enim gau-
det: q̃ si ad potestatem dei gaudeat: quæ vtiq maior est. Hoc non videntes: & potentias intuẽ
tes animi humani: magnamq pulchritudinem factorum atq dictorum: etiã si in corpore pu-
duit ponere summum bonum: in ipso tamen animo ponẽtes: infra vtiq posuerunt: q̃ vbi syn-
cerissima ratione ponendum est. Inter hos qui ita sentiũt apud græcos philosophos: & nume-
ro & disputandi subtilitate Stoici prævaluerunt: qui tamen in naturalibus corporea omnia
esse arbitrantes: magis a carne q̃ a corpore animum auertere potuerunt. Inter eos autem qui
fruendum deo: a quo & nos & omnia facta sunt: vnum atq summum bonum nostrum esse di-
Platonici. cunt: apud illos eminuerunt Platonici: qui non immerito ad officium suum pertinere arbi-
Academici. trati sunt Stoicis & Epicureis maxime & prope solis omnino resistere. Idem quippe Academi
Arcesilaus. ci qui Platonici: qd docet auditorum ipsa successio. Arcesilaus eñ qui primus occultata sen-
Polemon. tentia sua: nihil aliud istos q̃ refellere statuit: quære cui successerit: Polemonẽ inuenies: Quæ-
Xenocrates re cui Polemon: Xenocratem. Xenocrati autem discipulo academiã scholam suam reliqt Pla
Plato. to. Quantum igitur pertinet ad quæstionem de summo hominis bono: remoue personas ho- F
minum: atq ipsam disceptationem cõstitue: profecto reperies duos errores se aduersa fronte
collidi. Vnum constituentem in corpore: alium constituentem in animo summum bonum.
Rationem autem veritatis: qua summũ bonum nostrum: deus esse intelligitur: vtriq resiste-
re: sed non prius docentem vera q̃ praua dedocentem. Idipsum rursum adiunctis personis cõ
stitue: reperies Epicureos & Stoicos inter se acerrime dimicantes. Eorum vero litem conãtes
diiudicare Platonicos: occultantes sententiam veritatis: & illorum vanam in falsitate fiduciã
conuincẽtes & redarguentes. Sed nõ sicut illi errorum suorum: ita Platonici veræ rationis p-
sonam implere potuerunt. Oĩbus enim defuit diuinæ humilitatis exemplum: qd opportu-
nissimo tempore per dominum nostrum Iesum Christum illustratum est: cui vni exemplo in
cuiusuis animo ferociter arrogantis: omnis superbia cedit & frangitur & emoritur. Ideoq nõ
valentes illi auctoritate turbas terrenarũ rerum delectatione cæcatas ad inuisibilium fidem
ducere: cum eas viderent Epicureis maxime contentionibus commoueri: non solum ad hau-
riendam quo vltro ferebantur: sed etiam ad defensitãdam corporis voluptatem: vt in ea sum
mum bonum hominis cõstitueretur: eos autem qui aduersus hanc voluptatem: virtutis lau
de mouerentur: minus difficulter eam contemplari in animis hominum: vnde facta bona: de
quibus vtcunq poterant iudicare: procederent: simul videbant si eis conarẽtur insinuare ali-
quam rem diuinam: & super omnia incommutabilem quę nullo attingeretũ corporis sensu: sed
sola mente intelligeretur: quæ tamen etiam naturam ipsius mentis excederet: eumq esse deũ
propositum animo humano ad fruendum: purgatum ab omni labe humanarum cupiditatũ:
in quo vno acquiesceret omnis beatitudinis appetitus: & in quo nobis vno bonorum omniũ
finis esset: non eos intellectutos: sed repugnantibus vel Epicureis vel Stoicis: multo q̃ sibi fa-
cilius palmam daturos: id est vera salubrisq sententia: qd pernitiosissimum est generi huma-
no: imperitorum populorum irrisione sordesceret. & hoc in moralibus. In naturalibus autem
quæstionibus si isti dicerent effectricem omnium naturarum esse incorpoream sapientiam: il
li autem a corpore nusq̃ descederent: cum alii in atomis: alii quatuor elementis: in quibus ad
efficienda omnia ignis prævaleret: principia rerum darent: quis non videret stultorum abun
dantiam corpori deditam: cum incorpoream potẽtiam cõditricem rerum nequaq̃ valeret in-
tueri: in quorum potius suffragium raperetur: restabat pars rationalium quęstionum. Nosti
eñ quicquid propter adipiscendam sapientiam quęritur: aut de moribus: aut de natura: aut
de ratione quęstionem habere. Cum ergo Epicurei nunq̃ sensus corporis falli dicerent: Stoici
autem falli aliquando concederent: vtriq tamen regulam conprehendendę veritatis in sensi
bus ponerent: quis istis contradicentibus audiret platonicos? Quis non modo in sapientium
sed omnino in hominum numero habendos putaret si ab eis prompte diceretur: non solũ esse
aliquid qd neq tactu coporis: neq olfactu: vel gustatu: neq his aurib9 aut oculis percipi pos
sit: neq omnino talium rerum quæ ita sentirentur aliqua imaginatione cogitari: sed id solũ
verum esse atq id solum posse percipi: quia incommutabile & sempiternum est: percipi autẽ

sola intelligentia qua vna veritas quomodo attingi potest attingitur? Cum ergo talia sentirent Platonici:que neq; docerent carni deditos homines:neq; tanta esset auctoritate apud populos:vt credenda persuaderent:donec ad eum habitum perduceretur animus quo ista capiuntur:elegerunt occultare sententiam suam:& contra eos differere:qui verum se inuenisse iactarent:cum inuentionem ipsam veri in carnis sensibus ponerēt. Et eorum quidem consiliū quale fuerit quid attinet quęrere? diuinum certe vel diuina aliqua auctoritate praeditum nō fuit.

G Tantum illud attende:quoniā Plato a Cicerone multis modis apertissime ostenditur in sapiētia nō humana:sed plane diuina:vnde humana quodāmodo accēderetur. In illa vtiq; sapientia prorsus immutabili atq; eodem modo semper se habente veritate constituisse & finem boni & causas rerum & ratiocinādi fiduciam:Oppugnatos autem esse nomine Epicureorum & Stoicorum a platonicis eos qui in corporis vel in animi natura ponerent & finem boni & causas rerum & ratiocinandi fiduciam:eorum successione temporum esse deuolutam:vt Christianae etiam aetatis exordium rerum inuisibilium atq; aeternarum fides per visibilia miracula salubriter praedicaretur hominibus:q nec videre:nec cogitare aliqd praeter corpora poterāt: beato apostolo Paulo:qui eandem fidem gentibus praeseminabat:iidem ipsi Epicurei & Stoici/in actibus apostolorum contraxisse inueniant̄.Qua in re satis mihi videtur demonstratum esse errores gentium:siue de moribus:siue de natura rerum:siue de ratione inuestigandae veritatis:qui q̄uis essent multi atq; multiplices:in his tamen maxime duabus sectis eminebant: expugnantibus doctis : & tanta differendi subtilitate:atq; copia subuertētibus: durasse tamē vsq; in tempora christiana.Quos iā certe nostra aetate sic obmutuisse conspicimus:vt vix iam in scholis rhetorū cōmemoraretur tantum quae fuerint illorum sententiae: certamina tamen etiam de loquacissimis graecorū gymnasiis eradicata atq; compressa sunt : ita vt si qua nūc erroris secta contra veritatē:hoc est cōtra ecclesiā Christi:emerserit: nisi nomine cooperta christiano:ad pugnandum prosilire non audeat.Ex quo intelligitur ipsos quoq; platonicae gentis philosophos: paucis mutatis quae christiana improbat disciplina:inuictissimo vni regi Christo:pias ceruices oportere submittere:& intelligere verbum dei homine indutum : qui iussit

H & creditum est:qd illi vel pferre metuebāt. Huic te mi Dioscore vt tota pietate subdas velim nec aliam tibi ad capessendam & obtinendam veritatem viam munias q̄ quae munita est ab illo qui gressuum nostrorum tanq̄ deus videt infirmitatem.Ea est autem prima humilitas: secūda humilitas:tertia hūilitas:& quotiēs īterrogares hoc dicerē:nō quo alia nō sint pcepta q̄ dicantur:sed nisi humilitas omnia quaecunq; bene facimus & praecesserit:& comitatur: & cōsecuta fuerit:& pposita quā ītueamur:& apposita cui adhęream[9]:& īposita qua reprimamur iā nobis de aliquo bono facto gaudētib[9]: totū extorqt de manu supbia. Vitia qppe cętera ī peccatis:supbia vero etiā in recte factis timēda est:ne illa q̄ laudabiliter facta sunt: ipsi[9] laudis cupiditate amittant̄.Itaq; sicut rhetor ille nobilissim[9] cū interrogat[9] esset : qd ei primū videret̄ in eloquētię pceptis obseruari oportere:pnūtiationē dicit̄ respōdisse:Cū qrerēt qd scdo:eādē pnūtiationē:qd tertio:nihil aliud q̄ pnūtiationē dixisse.Si interrogares:& quotiēs interroga

I res de pceptis christianae religionis:nihil me aliud respondere nisi humilitatē liberet.Et si forte alia dicere necessitas cogeret:huic humilitati saluberrimae quā dūs noster Iesus Christ[9] vt doceret humiliat[9] est : huic inquā maxime aduersaē quaedā(vt ita dicā)imperitissima sciētia dū nos scire gaudem[9]:quid Anaximenes/qd Anaxagoras/qd Pythagoras/qd Democrit[9] senserit:& caeteri huiusmodi:vt docti eruditiq; videamur:cū hoc a vera doctrina & eruditione longe absit.Qui eñ didicerit deū non distendi aut diffundi p locos:neq; finitos neq; infinitos quasi in aliqua parte maior sit:in aliqua minor:sed totū vbiq; esse pręsentē: sicut veritatē:cui[9] nemo sobrie dicit partē esse in isto loco:& partē in illo:quoniam veritas vtiq; deus est:nequaq̄ eum mouebit qd de infinito aere senserit:qcunq; sensit q̄ ipse deus esset . Quid ad illū si nesciat quā dicāt isti corporis formam?eam quippe dicunt quae vndiq; finita sit: Et vtrum refellendi causa tanq̄ Academicus Anaximeni Cicero obiecerit:formam & pulchritudinem deum habere oportere:quasi corpoream speciem cogitans:quia ille corporeum deum esse dixerat: Aer eñ corpus est:an & ipse sentiebat esse formam & pulchritudinem incorpoream veritati:qua ipse animus informatur:& per quā oīa sapientis facta pulchra esse iudicamus : vt nō tantū refellendi gratia:sed etiam verissime dixerit:q deum pulcherrima specie deceat esse:quia nihil est pulchrius ipsa intelligibili atq; incommutabili veritate? Q; autem ait ille gignī aerē: quem tamen deum esse censebat:nullo modo mouet hunc virum qui intelligit non sicut aer

gignitur:id eſt aliqua cauſa vt ſit efficit:cū omnino deus nō ſit:ita genitum eſſe verbum dei
deum apud deum:ſed longe alio modo:quē nemo niſi cui ipſe deus inſpirarit intelligit.Illum
aūt etiā in ipſis corporalibus deſipere quis non videat:cum aerē gigni dicat:& deum velit:eū
autem a quo aer gignitur:nō eñ a nullo gigni pōt:nō dicat deum:Cum autē dicitur aer eſſe
ſemper in motu:nequaq̄ cōturbat hominem:vt ꝓpterea illum deum putet:q nouit oīs cor-
poris motum inferiorem eſſe:q̄ eſt motus animi.Motū aūt animi lōge pigriorem:q̄ eſt motus
ſummæ atq; incōmutabilis ſapiētiæ.Item Anaxagoras ſiue quilibet:ſi mētem dicit ipſam ve- K
ritatem atq; ſapientiam:quid mihi eſt de verbo cum homine contendere! Manifeſtum eſt eñ
omnium rerum deſcriptionem & modum de illa fieri:eamq; nō incongrue dici infinitam:nō
per ſpacia locorum:ſed per potentiam:quę cogitatione humana comprehendi non poteſt.Ne
q; ꝗ informe aliquid ſit ipſa ſapientia: hoc enim corporum eſt vt quæcunq; infinita fuerint:
ſint & informia.Cicero autem ſtudio refellendi/quātum videtur/propter aduerſarios corpo
raliter ſentiētes:negat infinito aliquid iungi potuiſſe:quia ex ea parte qua quicq̄ adiungitur
neceſſe eſt eſſe in corporibus aliquem finem.Ideo ait non eum vidiſſe neq; motum ſenſui iun-
ctum & continentē:id eſt continua copulatione adhærētem infinito:id eſt infinitæ rei vllum
eſſe potuiſſe:quaſi de corporibus ageret:qbus nihil iungi niſi p fines locorum poteſt.Sic autē
addidit:Neq; ſenſum oīnino quo non tota natura pulſa ſentiret:quaſi ille dixiſſet mentē illā
ordinatricē & moderatricē rerum omniū habere ſenſum:qualē haberet aīa p corpus.Nā ma-
nifeſtū eſt totā ſentire aīam:cū p corp⁹ aliqd ſentit.Nā totā vtiq; nō latet:qcqd illd eſt qd ſen
titur.Ad hoc aūt dixit totā naturā ſentire:vt illi quaſi auferret/qd ait/mētē īfinitā.Quomo
do eñ tota ſentit ſi infinita eſt!Sēſus eñ corporis ab aliquo loco incipit: nec percurrit totum
niſi ad cuius finem peruenerit:qd in infinito dici nō pōt.Sed neq; ille de ſenſu corporis aliqd
dixerat.Et aliter dicit totum qd incorporeū eſt:qa ſine finib⁹ locorū intelligit:vt & totū & in
finitū dici poſſit.Totum ꝓpter integritatem:infinitū ꝓpter hoc:qa locorū finibus non ambi
tur.Deinde inqt:Si mētem ipſam quaſi aīal aliquod eē voluit:erit aliqd interius ex quo illud L
aīal noīetur:vt mens iſta quaſi corpus ſit:& habeat intus animā vnde animal appellet. Vide
quēadmodū corporali cōſuetudine loquitur.Quomodo eñ ſolent videri animalia ꝓpter ſen
ſum groſſum:vt opinor eorum contra quos diſſerit:& tamē dixit rē quæ illos ſi euigilare poſ
ſent ſatis admoneret:omne qd ſicut corpus viuū aīo occurrit:magis animā habere & eſſe ani
mal:q̄ animā eſſe cogitari oportere. Hoc eſt enim qd ait:Erit aliqd interius:ex quo illud aīal
nominetur.ſed adiungit:Quid autē interius mēte!Non ergo poteſt mens habere interiorem
animam vt ſit animal:quia ipſa eſt interior. Ergo corpus habeat extrinſecus cui ſit interior:
vt ſit animal.Hoc eſt eñ qd ait:Cingatur igitur corpore externo: quaſi Anaxagoras dixerit:
niſi animalis alicuius eſſet:mentem eſſe non poſſe.Si mentem ipſam ſolam ſapientiam eſſe ſen
tiebat: quę nullius quaſi animantis propria eſt:quia omnibus animis ſe frui valentibus veri-
tas cōmuniter præſto eſt.Et ideo vide q̄ vrbane concludat:Qd qm̄ non placet inquit:hoc eſt
non placet Anaxagoræ:vt illa mens quā dicit deum:cingatur corpore externo quo animal eē
poſſit:aperta ſimplexq; mens nulla re adiuncta qua ſentire poſſit:id eſt nullo corpore adiūcto
per qd ſentire poſſit:fugere intelligentiæ noſtræ vim & notionem videtur.Nihil verius:q̄ fu
gere hoc vim & notionem intelligentiæ Stoicorum & Epicureorum:qui niſi corporalia cogi
tare non poſſunt.Qd autem ait:Noſtrę:humanæ intelligi voluit:& bene non ait fugit:ſed fu
gere videtur.Hoc enim illis videtur:neminē hoc poſſe intelligere: & ideo nihil tale eſſe arbi-
trantur.Sed quorundā intelligentiam quantum homini datū eſt:non fugit eſſe apertam ſim-
plicemq; ſapientiam atq; veritatē:quæ nullius animātis ſit propria: ſed qua cōmuniter oīs
quæ id poteſt anima:ſapiens & vera efficitur.Quā ſi ſenſit eſſe Anaxagoras:eamq; deum eſſe
vidit mentemq; appellauit:nō ſolum nomen Anaxagoræ; qd ꝓpter literatam vetuſtatē om-
nes(vt militariter loquar)literiores libēter ſufflāt:nos doctos & ſapientes non facit:ſed ne ip
ſa quidem eius cognitio qua id verum eſſe cognouit.Non enim mihi propterea veritas cha-
ra eſſe debet quia non latuit Anaxagoram:ſed quia veritas eſt:etiam ſi nullus eam cognouiſ-
ſet illorum.Si igitur nec eius hominis qui verū forſitan vidit:cognitio nos inflare debet:vt
ea quaſi docti eſſe videamur:ſed ipſius veri ſoliditate:qua vere docti eſſe poſſumus:quanto
minus eorum hominum qui falſa ſenſerunt nomina & dogmata:noſtram poſſunt adiuuare
doctrinam:& latentia cognita facere!Cum ſi homines ſimus:magis nos cōtriſtari deceat:tot
& tam nobilitatorum hominum erroribus:ſi eos audire contigerit:q̄ hæc propterea ſtudioſe

M quærere:vt inter eos qui illa nesciunt iactatione inanissima ventilemur.Quãto enim melius
ne audissem quidem nomen Democriti:q̃ cum dolore cogitarem nescio quem suis tempori-
bus magnum putatum:qui deos esse arbitraretur imagines: quæ de solidis corporibus flue-
rent:solideq̨ ipsę nõ essent:easq̨ hac atq̨ hac motu ꝓprio circũeundo atq̨ illabẽdo in animos
hominũ facere:vt vis diuina cogitetur:cum ꝑfecto illud corpus vnde imago flueret : quanto
solidius est:prętantiusq̨ esse iudicetur!Ideoq̨ fluctuauit eius /sicut isti dicũt /nutauitq̨ sen-
tentia:vt aliquando naturam quãdam de qua fluerent imagines deum esse diceret: qui tamẽ
cogitari non posset:nisi per eas imagines quas fundit ac emittit:id est quæ de illa natura quã
nescio quã corporeã & sempiternam:ac etiam ꝑ hoc diuinam putat quasi vaporis similitudi-
nem : cõtinua velut emanatione ferrentur:& venirent atq̨ intrarent in animos nostros vt de
um vel deos cogitare possemus.Nullam enim aliã causam cuiuslibet cogitationis nostræ opi-
nantur isti:nisi cum ab his corporibus quæ cogitamus veniunt:atq̨ intrant imagines in ani-
mos nostros:quasi non multa ac propę innumerabilia cogitentur incorporaliter atq̨ intelligi
biliter ab eis qui talia cogitare nouerunt:sicut ipsa sapiẽtia & veritas.Quã si isti non cogitãt:
miror quomodo de illa vtcunq̨ disputent.Si autem cogitant:vellẽ mihi dicerent:vel de quo
corpore:vel qualis in eorum animos veniat imago veritatis. Q̃q̃ Democritus etiã hoc di
stare in naturalibus quæstionibus ab Epicuro dicitur:ꝙ iste sentit inesse concursioni atomo-
rum vim quandam animalẽ & spiritalem:qua vi eũ credo & imagines ipsas diuinitate prædi
tas dicere:nõ oẽs omniũ rerũ:sed deorum : & principia mẽtis eẽ in vniuersis quibus diuinita
tem tribuit:& animantes imagines:quæ vel prodesse nobis soleant vel nocere.Epicurus vero
neq̨ aliquid in principiis rerum ponit ꝑter atomos:id est corpuscula quędam tam minuta:vt
etiã diuidi nequeãt:neq̨ sentiri aut visu:aut tactu possint:quorũ corpusculorũ concursu for
tuito:& mũdos innumerabiles:& animantia:& ipsas aĩas fieri dicit:& deos quos humana for
ma nõ in aliquo mũdo:sed extra mũdos:atq̨ inter mũdos cõstituit:& nõ vult oĩno aliqd prę-
ter corpora cogitare:q̃ tñ vt cogitet imagines dicit ab ipsis rebus quas atomis formari putat
N defluere:atq̨ in animũ introire subtiliores q̃ sunt illę imagines quę ad oculos veniunt.Nã &
vidẽdi causam hãc esse dicit:ingẽtes quasdã imagines : ita vt vniuersum mũdum complectã
tur extrinsecus.Intelligis aũt iam vt arbitror quas isti opinent̃ imagines.Miror nõ admonuis
se Democritũ vel hoc ipso falsa esse q̃ dicit:quia veniẽtes tã magnæ imagines in tã breuẽ ani-
mũ nostrũ:si corporeus:vt illi volũt:tã paruo corpore includit̃:totę illũ tãgere nõ possunt.A
magno eñ corpe cũ paruũ corp⁹ attingit̃:a toto simul attingi nullo pacto põt.Quõ igit̃ totę
simul cogitant̃:si intãtũ cogitant̃:inquãtũ veniẽtes atq̨ intrãtes animũ attingũt : q̃ nec totæ
intrare possunt ꝑ tã paruũ corp⁹:nec totæ tã paruũ animũ attingere! Memẽto me sc̄dm illos
hæc dicere.Nõ eñ ego talẽ animũ sentio.Aut si incorporeũ Democrit⁹ animũ existimat: Epi
curus quidem solus ista ratione vrgeri potest.Sed etiã ille quare nõ vidit:nõ opus eẽ nec fieri
posse:vt incorporeus anim⁹ aduẽtu atq̨ cõtactu corporearũ imaginũ cogitet . De visu certe
oculorũ:ambo pariter redarguũt̃.Tã breues eñ oculos:tã grãdiũ imaginum corpora tota at
tingere nullo modo possunt.Cũ autẽ q̃rit̃ ab eis:quare vna imago videat̃ corpis alicui⁹:a quo
innumerabiliter imagines fluũt:Respondẽt:eo ipso quo frequẽter fluũt & trãseunt imagines
quasi quadã earũ cõstipatione & densitate fieri vt ex multis vna videat̃. Quã vanitatẽ Cice-
ro ita refellit:vt eo ipso neget ęternũ deũ eorũ posse cogitare:quo innumerabiliter fluẽtib⁹ &
labentibus imaginibus cogitatur.Et quoniam innumerabilitate atomorum suppeditante:di
cunt fieri formas deorum sempiternas:cum ita discedunt quædam corpuscula de diuino cor
pore vt alia succedant:& dissolui illã naturam eadem successione nõ sinant:Omnia ergo inqt
æterna essent:quia nulli deest ista innumerabilitas atomorum:quæ perpetuas ruinas subinde
suppleat.Deinde quomodo non vereat̃ iste deus ne intereat:cũ sine vlla intermissione pulset̃:
agiteturq̨ atomorũ incursione sempiterna!Pulsari eñ dicit illud corpus:qd̃ irruentibus ato
mis feriat̃:& agitari qd̃ penetret̃.Deinde cum ex ipso imagines de q̄bus iã satis dictũ est:semp
affluant:quomodo põt de immortalitate confidere!In quibus omnibus delyramẽtis hęc opi-
nãtiũ:illud ꝓcipue dolendum est : ꝙ nõ sufficit enarrari:vt nulla cuiusq̃ disputatione aduer
sante respuant̃.Sed acutissimorũ hominũ ingenia:id etiã negotiũ susceperunt: vt copiose ista
refellerent:quæ statim dicta etiam a tardissimis derideri abiiciq̨ debuerunt.Si enim concesse
O ris esse atomos:si cõcesseris etiã concursu fortuito se ipsas pellere & agitare:Nũ & illd̃ eis fas
est cõcedere:vt inter se atomi fortuito cõcurrẽtes:rẽ aliquam ita conficiãt: vt eam forma mo

dificēt:figura determinēt:ęqualitate poliāt:colore illustrent:aīa vegetēt:quę oīa nullo modo
nisi arte diuinæ ꝓuidentiæ fieri videt quisquis magis mente q̄ oculis amat videre: idq; ab eo
expetit a quo factus est! Nā nec ipsos atomos esse vllo modo concedendum est : qđ omissa sub
tilitate quæ de diuisione corporum a doctis traditur:vide q̄ facile secundū ipsorum opinionē
possit ostēdi.Certe eñ ipsi dicūt oīa q̄ sint naturæ : nihil esse aliud q̄ corpora & inania q̄q; his
accidāt: qđ credo motū & pulsum dicere & cōsequentes formas.Dicāt ergo in quo genere po
nāt imagines:quas de corporibus solidioribus affluere putant:ipsas minime solidas: ita vt ta
ctu nisi oculorū cū videmus:& animi cū cogitamus sentiri nō possint:si & ipsa corpora sunt!
Nā ita cēsent : vt exire a corpore & venire ad oculos vel ad animū possint:quē nihilominus di
cūt esse corporeū.Quæro vtrū etiā ab ipsis atomis affluāt imagines! Si affluūt:quomodo iam
sunt atomi a quibus aliqua corpora separant! Si nō affluūt:aut pōt aliqd sine imaginibus co-
gitari:qđ vehemēter nolūt:aut vnde norūt atomos quos nec cogitare potuerūt! Sed iā pudet
me ista refellere:cū eos nō puduerit ista sentire.Cū vero ausi sunt etiā defendere:non iā eorū:
sed ipsius generis humani me pudet:cuius aures hæc ferre potuerunt.Cū igitur tanta sit cæ P
citas mētiū ꝑ ingluuiē peccatorū amorēq; carnis:vt etiā ista sentētiarū portēta doctores cōte
rere disputādo potuerint:dubitabis tu Dioscore:vel quisq̄ vigilāti ingenio ꝑditus:nullo mo
do assequēdā veritatē melius consuli potuisse generi hūano:q̄ vt homo ab ipsa veritate susce
ptus ineffabiliter atq; mirabiliter & ipsius in terris ꝑsonam gerens:recta ꝓcipiendo:& diuina
faciendo salubriter credi ꝑsuaderet:qđ nōdū prudēter posset intelligi! Huius nos gloriæ su-
mus:huic te imobiliter atq; cōstanter credere hortamur:ꝑ quē factū est:vt nō pauci:sed popu
li etiā q nō possunt ista diiudicare ratione:fide credāt:donec salutaribus ꝓceptis adminicula
ti euadāt ab his ꝑplexitatibus in auras purissimę atq; syncęrissimę veritatis.Cuius auctorita
ti tāto deuotius obtēperari oportet:quāto videm⁹ nullū iā errorem se audere extollere:ad cō
gregādas sibi turbas imperitorū:q nō christiani noīs velamēta conquirat. Eos aūt solos ex ve
teribus ꝑter christianū nomē in cōuēticulis suis aliquando frequētius ꝑdurare : q scripturas
eas tenent ꝑ quas annūtiatū esse ipsum dñm Iesum Christum:se intelligere & videre dissimu
lant.Porro illi q cum in vnitate atq; cōmunione catholica nō sint:christiano tñ noīe glorian-
tur:cogunt aduersari credētibus:& audēt imperitos quasi ratione traducere: qñ maxime cū
ista medicina dñs venerit:vt fidē populis imperaret.Sed hoc facere cogunt:vt dixi:quia iace-
re se abiectissime sentiūt:si eorū auctoritas cū auctoritate catholica cōferat. Conant ergo au-
ctoritatem stabilissimam fundatissimæ ecclesiæ quasi rationis noīe & pollicitatione superare.
Omnium eñ hæreticorū quasi regularis est ista temeritas.Sed ille fidei imperator clementis-
simus:& ꝑ conuentus celeberrimos populorū atq; gentiū/sedesq; ipsas apl'orū arce auctorita-
tis muniuit ecclesiam:& per pauciores pie doctos & vere spiritales viros copiosissimis appara
tibus etiā inuictissimę rationis armauit. Verum illa rectissima disciplina est:in arcem fidei q̄
maxime recipi infirmos:vt pro eis iam tutissime positis:fortissima ratione pugnetur. Plato-
nici vero qui falsorum philosophorum erroribus:illo tempore circūlatrantibus:non habētes
diuinam personam qua imperarent fidem:sententiam suam tegere quærendam: q̄ polluendā
ꝓferre maluerunt:cum iam Christi nomen terrenis regnis admirātibus perturbatisq; crebre
sceret : emergere cœperant:ad proferendum atq; aperiēdum quid Plato sensisset. Tūc Plotini
schola Romæ floruit:habuitq; cōdiscipulos multos acutissimos & solertissimos viros:Sed ali
qui eorum magicarū artium curiositate deprauati sunt:aliqui dñm Iesum Christū:ipsius ve-
ritatis atq; sapientiæ incōmutabilis/quā conabātur attingere/cognoscētes gestare personam
in eius militiā trāsierūt.Itaq; totum culmen auctoritatis lumenq; rationis in illo vno saluta-
ri nomine:atq; in vna eius ecclesia recreando atq; reformando humano generi constitutū est.
Hæc me tibi diutissime in hac epistola locutum: etsi alia forte tu malles : omnino non pœni- Q
tet.Probabis enim hæc magis quantomagis in veritate ꝓficies:& tūc ꝓbabis consilium meū:
qđ nunc vtilitati studiorum tuorū minus obsecutū putas.Q̄q̄ etiā illis ipsis quæstionib⁹ tu
is:nō solū quibusdā in hac epl'a:sed etiā cæteris pene omnibus in ipsis mēbranis:in qb⁹ eas mi
sisti:vt potui breuiter annotando responderim.In qbus me si parū egisse: aut aliud q̄ volebas
egisse arbitraris:non recte cogitas mi Dioscore:a quo nūc ista q̄sieris.Oratoris aūt libros:& q̄
sunt de oratore:omnes prętermisi:Nescio quis eñ nugator mihi eē visus sum si ea exponen-
da persequerer.Nam de cæteris possem etiam decenter interrogari:si mihi quisq̄ res ipsas:nō
de libris Ciceronis:sed per se ipsas tractādas dissoluēdasq; ꝓferret.In illis aūt res ipsę nūc no-

ſtræ pfeſſioni minus cõgruunt. Hæc aũt oĩa nõ facerem: niſi me poſt ægritudinẽ in qua eram
cum homo tuus veniſſet: aliquantũ ab Hippone remouerem. Quibus item diebus perturba-
tione valitudinis febribuſq; repetitus ſum. Inde factum eſt vt tardius q̃ poſſent tibi hæc mit-
terentur. Quæ quomodo acceperis: reſcripta flagito.

Sancti Auguſtini ad Dardanũ: ſe ipſum q tardius ad quæ ſita reſpõderit excuſantis: Et de
inde ad interrogata p eum: Quomodo mediator dei & hominũ homo Chriſtus Ieſus: nũc eſſe
credatur in cælo: cum pendens in ligno iamq; moriturus: latroni credenti dixerit: Hodie me-
cum eris in paradiſo: reſpondentis. Epiſtola.LVII.

R Ateor me frater dilectiſſime Dardane: illuſtrior mihi ĩ charitate Chriſti q̃
in huius ſęculi dignitate: literis tuis tardius reſpõdiſſe q̃ debui. Cuius rei
cauſas nollẽ quæreres ne moleſti⁹ me fetas diutius excuſantem: q̃ pertuli-
ſti tardius reſcribentẽ. Cũ ergo te malim offenſioni meæ facile ignoſcere: q̃
de mea defenſione iudicare: quęcunq; illę cauſę fuerint: crede nullũ tui apd
me eſſe potuiſſe contẽptũ: Immo enimuero citiſſime reſcripſiſſem: ſi te con
tempſiſſem. Nec modo quia tandem aliquando reſcripſi: ideo ſaltem tandẽ
aliquando dignum aliquid te lectore molitus ſum: & qd merito poſſim tuo nomine prænota-
re. Sed reſcribere vtcũq; iam malui: q̃ pati & hãc ætatẽ me huius officii debitore trãſire. Nec
tua me dignitas terruit feciq; cunctantẽ: cum ſit humanitas tua gratior q̃ illa ſuſpectior. Sed
vnde te magis amo: hinc difficilius vnde ſufficiam tantæ auiditati religioſi tui amoris inue-
nio. Huc acceſſit: q præter mutuæ charitatis flãmam: qua fit vt etiã eos quos nunq̃ vidim⁹
diligamus: dũ eos habere qd diligimus credimus: vbi me vtiq; præueniſti i feciſtiq; vt verear
in me decipi opinionẽ atq; expectationem tuam. Præter hoc ergo mihi tales quęſtiones in tua
epiſtola ppoſuiſti: quæ ſi a quolibet ppoſitæ forent: ocio quoq; meo quid mihi deſit: non par-
uum negotium fierent. Cum vero abs te pponuntur cui pfunda rimanti ſolutionis earum ſu
pficies nequaq̃ ſat eſt: & pponuntur occupatiſſimo aliarumq; curarum molibus vallato & ob
ſtricto: tuæ prudentiæ eſt & beniuolentiæ cogitare: q̃ te placitum habere debeam: vel q diu
S non reſpondi: vel ſi etiã nũc p tuæ intentionis grãditate non reſpondero. Quæ tis igitur: Me- 1. Timoth.2
diator dei & hominũ homo Chriſtus Ieſus: quomodo nũc eſſe credat in cælo: cum pendẽs in li
gno: iamq; moriturus latroni credẽti dixerit: Hodie mecũ eris in paradiſo. Et hinc fortaſſe in Lucæ.23.
telligendũ dicis paradiſum: quaſi in aliqua cęli parte cõpoſitũ: aut qa vbiq; deus ſit: hominem
quoq; illũ qui in deo ſit vbiq; diffuſum. Ex hoc nimirũ intelligi volẽs: etiã in paradiſo eſſe po-
tuiſſe q vbiq; ſit. Vbi ego quęro vel potius agnoſco: quẽadmodũ accipias hominem Chriſtũ:
nõ vtiq; ſicut quidam hæretici verbũ dei & carnem: hoc eſt ſine anima humana: vt verbum
eſſet carni p anima: vel verbũ dei & aĩam & carnẽ: ſed ſine mente humana: vt verbum dei eẽt
& anima pro mẽte humana. Non vtiq; ſic accipis hominem Chriſtum: ſed ſicut ſuperius locu
tus es: vbi aiſti: Chriſtũ omnipotentem deum: ea te ratione credulitatis accipere vt deum non
crederes: niſi perfectum etiam hominem credidiſſes. Profecto cum dicis hominem perfectum:
totã illic naturã humanã vis intelligi. Nõ eſt aũt hõ pfectus: ſi vel anima carni: vel aię ipſi mẽs
humana defuerit. Si ergo ſecundum hoiem: quẽ verbũ deus ſuſcepit: putamus dictum eſſe:
Hodie mecum eris in paradiſo: non ex his verbis in cælo exiſtimandus eſt eſſe paradiſus. Ne-
q; enĩ ipſo die in cęlo futur⁹ erat homo Chriſtus Ieſus: ſed in inferno ſecũdũ animam: in ſepul
cro aũt ſecũdũ carnem. Et de carne qdem q eo die in ſepulcro ſit poſita: manifeſtiſſimũ eſt euã
geliũ. Q vero illa aĩa in infernum deſcẽderit: apoſtolica doctrina prædicat: Quandoquidem
beatus Petrus ad hanc rem teſtimonium de pſalmis adhibet: vbi de ipſo prædictũ eſſe demon Act.2.
ſtrat: Qm nõ derelinques aĩam meam in inferno: neq; dabis ſanctũ tuũ videre corruptionem. Pſal.15.
Illud de aĩa dictũ eſt: qa nõ ibi eſt derelicta vnde tam cito remeauit: Illud de corpore: qd in ſe-
pulcro corrũpi celeri reſurrectione nõ potuit. Sed in ſepulcro paradiſum nullus intelligit: Et
ſi quiſq̃ eſſet ita abſurdus: vt hoc ſapere conaretur: eo q illud ſepulcrum in horto erat: certe
hinc ab iſta opinione reuocaretur: q ille cui dictum eſt: Hodie mecum eris in paradiſo: in illo
die fuit cum Chriſto in illo ſepulcro: nec eius fidei pro magno munere offerretur ſepultura
V carnis: nihil gaudii vel doloris in morte ſentientis: cum ille de requie vbi ſenſus eſt cogitaret
Reſtat igitur vt ſi ſecundum hominem dictum eſt: Hodie mecum eris in paradiſo: in inferno
intelligatur eſſe paradiſus: vbi erat eo die futurus ſecũdum humanam animã Chriſt⁹. Verũ
autẽ ſinus ille Abrahæ: vbi diues impius cum in tormentis eſſet inferni: requieſcẽtem paupe

rem vidit: vel paradisi censendus vocabulo: vel ad inferos ptinere existimãdus sit: nõ facile di
Lucę.16. xerim. De illo qppe diuite legimus dictum esse: Mortuus est aũt & diues: & sepultus est in in-
ferno: Et cum apud inferos in tormentis esset. In pauperis aũt morte vel requie non sunt infe-
ri nominati: Sed contigit inquit mori inopem illum & offerri ab angelis in sinum Abrahæ.
Deinde ardenti diuiti dicit Abraham: Inter nos & vos chaos magnum firmatum est: tanq̃ in
ter inferos sedesq̃ beatorum. Non enim facile alicubi scripturarum inferorum nomen positũ
inuenitur in bono. Vnde etiam quæri solet: si non nisi poenalia recte intelligũt ut inferna: quo
modo aĩam dñi Christi pie credam⁹ fuisse in inferno? Sed bene respondetur: ideo descendisse:
Act.2. vt qbus oportuit subueniret. Vñ beatus Petr⁹ eũ dicit soluisse dolores inferni: in quibus im-
possibile erat teneri eũ. Porro si vtraq̃ regio & dolentium & requiescentiũ: id est & vbi diues
ille torquebatur: & vbi pauper ille lętabat: in inferno esse credẽda est: quis audeat dicere dñm
Iesum ad poenales inferni ptes venisse tantũmodo: nec fuisse apud eos qui in Abrahæ sinu re-
qescunt? vbi si fuit: ipse est intelligendus paradisus: quẽ latronis animę illo die dignat⁹ est pol
liceri: Quę si ita sunt: generale paradisi nomẽ ẽ: vbi feliciter viuit. Neq̃ eñ qa paradisus est ap
pellatus vbi Adã fuit ante peccatũ: ppterea scriptura prohibita est etiam ecclesiam vocare pa
radisum cũ fructu pomorum. Est aũt sensus multo expeditior: & ab his oĩbus ambiguitati- T
bus liber: si nõ secũdũ id q̃ homo erat: sed secũdũ id q̃ deus erat dixisse accipiat: Hodie mecũ
3.senten.dis. eris in paradiso. Hõ qppe Christ⁹ illo die secũdũ carnẽ in sepulcro: scdm aĩam in inferno futu
22.ca. hic q̃- rus erat: deus vero idẽ ipse Christ⁹ vbiq̃ semp est. Est enim lux q̃ lucet etiã in tenebris q̃uis eã
ritur. tenebrę nõ cõprehẽdãt. Est virtus & sapientia dei: de qua scriptum est: q̃ attingat a fine vsq̃
Ioan.1. ad finem fortiter: & disponat oĩa suauiter: & attingat vbiq̃ ppter suã mũditiã: & nihil inq̃
Sap.8. natũ in eã incurrat. Vbicunq̃ ergo sit paradisus: qsq̃s beatorũ ibi ẽ: cũ illo ibi est q̃ vbiq̃ est. Cũ
Sap.7. eñ sit Christus deus & homo: De⁹ vtiq̃: vnde dicit: Ego & pater vnũ sumus: Homo aũt: vñ
Ioan.10. dicit: Pater maior me est: Idẽq̃ filius dei vnigenit⁹ a patre: & filius hoĩs ex semine Dauid secũ
Ioan.14. dum carnem: verunq̃ in illo obseruãdum est cũ loquit: vel cũ de illo scriptura loquit: & quid
secundum qd dicat intuendum. Nam sicut vnus homo est anima rationalis & caro: sic & vn⁹
Ioan.1. Christus est verbum & homo. Proinde qd ad verbũ attinet: creator est Christus: Oĩa enim
Ro.1. p ipsum facta sunt: Qd vero ad hominẽ: creatura est Christus. Factus est eñ ex semine Dauid
secũdũ carnẽ: & in similitudinẽ hominũ factus. Item quia in homine duo sunt: anima & caro;
secundũ animã tristis fuit vsq̃ ad mortem: secundum carnem passus est mortem. Nec tamen
cum filiũ dei Christũ dicimus: hominẽ separamus: aut cum eũdẽ Christũ filiũ hoĩs dicimus:
separamus deũ. Secundum hominem nãq̃ in terra erat nõ in cęlo vbi nunc est qñ dicebat: Ne
Ioan.3. mo ascẽdit in cælum: nisi qui de cælo descendit: filius hoĩs qui est in cælo: q̃uis secundũ id q̃
filius dei erat esset in cælo: secundum id vero q̃ filius hominis erat adhuc esset in terra: non-
dũq̃ ascendit in cælum. Similiter cum secundum id qd filius dei est sit dñs gloriæ: secũdum
1.Cor.2. id autẽ q̃ est filius hoĩs crucifixus sit: ait eñ aplus: Si eñ cognouissent: nũq̃ dñm glorię cruci
fixissent. Ac p hoc & filius hoĩs secũdũ deũ erat in cælo: & filius dei secũdũ hoĩem crucifigeba
tur in terra. Sicut ergo potuit recte dici: dñs gloriæ crucifixus: cum ad solam carnẽ illa passio
tineret: ita recte dici potuit: Hodie mecum eris in paradiso: cũ iuxta humanã humilitatem:
per carnem in sepulcro: per aĩam in inferno illo die futurus esset: iuxta diuinam vero immu
tabilitatem nunq̃ de paradiso: quia vbiq̃ est semp: recessisset. Noli itaq̃ dubitare ibi nunc esse
hominẽ Christum Iesum: vnde venturus est: memoriterq̃ recole & fideliter tene christianam
confessionem: quoniam resurrexit a mortuis: ascẽdit in cælum: sedet ad dexterã patris: nec ali
unde q̃ inde venturus est ad viuos mortuosq̃ iudicandos. Et sic vẽturus est illa angelica vo-
ce testante: quẽadmodum ire visus est in cælum: id est in eadem carnis forma atq̃ substantia:
cui profecto immortalitatem dedit: naturam non abstulit. Secundũ hanc formam non est pu
tandus vbiq̃ diffusus. Cauendũ est eñ: ne ita diuinitatẽ astruamus hominis: vt veritatẽ cor-
poris auferamus. Non est aũt cõsequẽs: vt qd in deo est: ita sit vbiq̃ vt deus. Nam & de nobis
Act.17. veracissima scriptura dicit: q̃ in illo viuimus: mouemur: & sumus; nec tamen sicut ille vbiq̃
3.senten.dis. sumus: sed aliter homo ille in deo: quoniam aliter & deus ille in homine pprio quodam & sin
22.ca. solet. gulari modo. Vna eñ persona deus & homo est: & verũq̃ est vnus Christus Iesus: vbiq̃ p id V
1.senten.dis. q̃ deus est: in cælo aũt p id q̃ homo. Q̃q̃ & in eo ipso q̃ dicitur deus vbiq̃ diffusus: carna-
37.fatea- li resistendũ est cogitationi: & mẽs a corporis sensibus auocanda: ne quasi spatiosa magnitudi
mur. ne opinemur deum per cuncta diffundi: sicut humus: aut humor: aut aer: aut lux ista diffun-

ditur(Oīs eñ huiuscemodi magnitudo minor est in sui parte q̃ in toto) sed ita potius sicuti
est magna sapiētia etiā in hoīe cuius corpus est paruum. Et si duo sunt sapiētes: quorū sit al-
ter corpore grādior: neuter sapiētior: nō est illa in maiore maior: minor in minore: aut minor
in vno q̃ in duobꝰ: sed tāta ī hoc quāta in illo: & tāta in vno quoq; quāta in vtroq;. Neq; eñ si
ęqliter sunt oīno sapiētes: plꝰ sapiūt ābo q̃ singuli: quēadmodū si æqualiter sint īmortales: nō
Σ plus viuūt q̃ singuli. Ipsa deniq; īmortalitas corporis q̄ in Christi carne ꝓcessit: nobisq; in fi-
ne futura ꝓmittit: cū magna sit res: nō est ꝓfecto mole magna: Sed licet corporaliter habeat:
incorporea quædā excellētia est. Nā cū ipsum īmortale corpꝰ minus sit in ꝑte q̃ in toto: īmor-
talitas eius tā plena est in parte q̃ in toto: & cū sint aliis alia maiora: non tñ aliis alia īmortali-
ora sunt mēbra. Sicut nūc quādo ex omni ꝑte sani sumus secūdū modū ꝓsentis in corpore sa-
nitatis: non quia maior est manus tota q̃ digitus: ideo manus totius sanitatē maiorē dicimus
esse q̃ digiti: sed in illis inęqualibus æqualis est ipsa: quādo ita breuiora grandioribus compa-
rantur: vt qđ tā magnū esse nō pōt q̃ est aliud: possit tamē esse tā sanū. Esset aūt maior sanitas
in maioribus mēbris: si essent maiora saniora. Cū vero nō est ita: sed maiora atq; minora tā sa-
na sunt: dispar est ꝓfecto in mēbrorū molibus quātitas: sed par est in disparibus sanitas. Cum
ergo sit corpus aliqua substantia: quātitas eius est in magnitudine molis eius: sanitas vero eiꝰ
nō quātitas sed qualitas eius est. Non ergo potuit obtinere quātitas corporis: qđ potuit qua
litas. Nam ita distantibus partibus quæ simul esse nō possunt: quoniam sua quæq; spacia loco
rum tenent: minores minora: & maiora maiores: nō potuit esse in singulis quibusq; partibus
tota vel tanta: sed amplior est quātitas in amplioribus partibus: breuior in breuioribus: & in
nulla parte tanta quanta per totum. Qualitas vero corporis quæ sanitas dicitur: cum sanum
corpus est totum: tanta est in maioribus: quanta in minoribus partibus. Non enim q̄ minꝰ ma
gnæ sunt: ideo minus sanę sunt: aut quæ ampliores ideo saniores. Absit ergo: vt qđ potest in
X corpore qualitas creati corporis: non possit in se ipsa substantia creatoris. Est ergo deus ꝑ cun Hiere.23.
cta diffusus. Ipse quippe ait per prophetam: Cælum & terram ego impleo. Et qđ pauloante po Sap.8.
sui de sapiētia eius: Attingit a fine vsq; ad finem fortiter: & disponit oīa suauiter. Itemq; scri- Sap.1.
ptum est: Spiritus domini repleuit orbem terrarū. Eiq; dicitur in quodā psalmo: Quo abibo Psal.138.
a spiritu tuo: & a facie tua quo fugiā? Si ascēdero in cælū tu ibi es: si descēdero ad infernū ades
ꝙ substantialiter deus vbiq; diffusus. Sed sic est deus ꝑ cuncta diffusus: vt nō sit qualitas mū
di: sed substātia creatrix mundi: sine labore regēs: & sine onere cōtinens mundum: Nō tamen 1.senten.dis.
ꝑ spacia locorū quasi mole diffusa: ita vt in dimidio mundi corpe sit dimidius: & in alio dimi 37.fatea-
dio dimidius: atq; ita ꝑ totū totus: sed in solo cælo totus: & in sola terra totus: & in cælo & in mur.
terra totus solus: & nullo contētus loco: sed in se ipso vbiq; totus. Ita pater: ita filius: ita spiri-
tus sanctus: ita trinitas vnus deus. Neq; eñ mūdū inter se in tres partes diuiserunt: quas sin-
gulas singuli implerēt: quasi nō haberet vbi esset filius aut spūs sanctꝰ in mundo: si totū occu
passet pater. Non ita se habet vera incorporea immutabilisq; diuinitas. Non eñ corpora sunt
quorum amplior sit in tribus q̃ in singulis magnitudo: nec loca suis molibus tenēt: vt distan
tibus spaciis simul esse nō possint. Si eñ aīa in corpore constituta: non solū nullas angustias:
verūetiā quādam latitudinē inuenit: non corporaliū locorū: sed spūalium gaudiorū: cū sit qđ
ait aplꝰs: Nescitis quoniā corpora vestra templū in vobis spiritus sancti est: quē habetis a deo 1.Cor.6.
nec dici nisi stultissime pōt: nō habere locū in nostro corpore spiritū sanctū: qđ totum nostra 1.senten.dis.
aīa impleuerit: quāto stultius dicit illis angustiis impediri alicubi trinitatē: vt pater & filius 37.sciendū.
Y & spiritussanctus vbiq; simul esse non possint! Verū illud est multo mirabilius: ꝙ cū deꝰ vbi
ꝙ sit totus: non tamen in omnibus habitat. Non eñ omnibus dici potest: quod ait apostolus:
vel quod iam dixi: vel etiam illud: Nescitis quia templum dei estis: & spiritus dei habitat in
vobis. Vnde econtrario de quibusdam idem dicit: Quisqs aūt spiritum Christi nō habet hic
nō est eius. Quis porro audeat opinari: nisi qsquis inseparabilitatem penitus trinitatis igno- Ro.8.
rat: ꝙ in aliquo habitare possit pater aut filius: in quo nō habitat spūs sanctꝰ: aut in aliquo spi
ritus sanctus: in quo nō pater & filiꝰ? Vñ fatēdū est vbiq; esse deū ꝑ diuinitatis pręsentiā: sed
nō vbiq; ꝑ habitationis gratiā. Propter hāc eñ habitationē: vbi ꝓculdubio gratia dilectionis
eius agnoscitur: non dicimus: Pater noster qui es vbiq;: cum & hoc verum sit: sed Pater no- Matth.6.
ster qui es in cælis: vt tēplū eius potius in oratione cōmemoremus: qđ & nosipsi esse debemus
& inquantū sumꝰ intātū ad eius societatē & adoptiōis familiā ꝑtinemꝰ. Si eñ populus dei nō
dū factꝰ ęqlis āgelis eiꝰ: adhuc in ista ꝑegrinatiōe dicit tēplū eiꝰ: quāto magis ē tēplū eiꝰ ī cęlis

vbi est populus angelorum:qbus aggregādi & coęquandi sumus:cū finita pegrinatione qđ p
missum est sumpserimus!Cum igit̃ q vbiq̨ est non in omnibus habitet:etiam in quibus habi
4.Reg.2. tat:nō æqualiter habitat.Nam vnde est illud qđ Heliseus poposcit : vt dupliciter in eo fieret
spiritus dei q erat in Helia:Et vnde in omnibus sanctis sunt alii aliis sanctiores: nisi abundan
tius habendo habitatorem deum!Quomodo ergo verum supra diximus:q̄ deus vbiq̨ sit to-
tus:quādo in aliis est amplius:in aliis minus!Sed nō est negligēter intuēdum qđ diximus:in Z
se ipso esse vbiq̨ totum.Non ergo in eis : quia alii plus eum capiūt:alii minus .Ideo em̄ vbiq̨
esse dicitur:quia nulli parti rerum absens est:Ideo totus:quia nō parti rerum partem suā præ
sentem præbet:& alteri parti alteram partem:æquales æqualibus:minori vero minorem: ma
iori q̨ maiorem:sed non solum vniuersitati creaturæ:verūetiam cuilibet parti eius totus pa-
riter adest.Hiq̨ ab eo longe esse dicuntur:q peccando dissimillimi facti sunt:& hi ei ppinqua-
te:qui eius similitudinem pie viuendo recipiunt.Sicut recte dicuntur oculi tanto esse ab hac
luce longius:quāto fuerint cæciores.Quid etiam tam lōge est a luce q̄ cæcitas:etiā si lux præ
sto sit:atq̨ oculos perfundat extinctos!Propinquare autem luci merito perhibentur oculi:qui
sanitatis accessu aciem recipiendo lucem recipiunt.Porro autem qđ parum distincte putaui- &
mus posse intelligi:cum diceremus deum esse vbiq̨ totum:nisi adderemus in se ipō: video di
ligentius exponendum.Quomodo enim vbiq̨ si in se ipso! Vbiq̨ scilicet:quia nusq̄ est absens.
In se ipso autem:quia non continetur ab eis quibus est præsens tanq̄ sine eis esse nō possit.Nā
spatia locorum tolle corporibus nusq̄ erunt:& quia nusq̄ erunt: nec erunt. Tolle ipsa corpo-
ra qualitatibus corporum non erit vbi sint:& ideo necesse est vt non sint. Etenim cum per to
tam suā molē corpus æqualiter sanum est:aut æqualiter candidū:nō est in vlla q̄ in alia parte
eius sanitas maior:aut candidior:nec maior in toto q̄ in parte eius:quia nō sanius aut candi-
dius totum constat esse q̄ partem.Si autem inæqualiter sit sanum aut inęqualiter candidum:
fieri potest:vt in minore parte sit sanitas maior aut candidior:tā minora q̄ maiora saniora vel
candidiora sunt membra:vsqueadeo non mole constat qđ in qualitatibus magnum dicit̃ esse
vel paruum. Verūetiam si moles ipsa corporis:quantacunq̨ vel quantulacunq̨ sit penitus au
feratur:qualitates eius non erunt vbi sint:q̄uis non mole metiendæ sint.At vero deus non si
minus capitur ab illo cui præsens est:ideo ipse minor est. Totus enim in se ipso est:nec in qui-
bus est ita est vt indigeat eis tanq̄ non possit eē nisi in eis. Sicut autem nec ab illo abest in quo
non habitat:& totus adest q̄uis eum ille non habeat:ita & illi in quo habitat:totus est pręsens
q̄uis eum non ex toto capiat.Neq̨ enim ad habitādum diuidit se per hominum corda seu cor
pora:aliam sui partem huic tribuens illi aliam:sicut lux ista per aditus & per fenestras domo-
rū:sed potius si quēlibet sonum cum corporea res sit ac transitoria surdus nō capit:surdaster
non totum capit:atq̨ in his qui audiunt cum pariter ei propinquent : tantomagis alius alio
Li.83.q.42. capit:quanto est acutioris:tanto autem minus:quanto est obtusioris auditus: cum ille nō va
rie magis minus ve insonet:sed in eo loco in quo sunt:omnibus æqualiter præsto sit: quāto ex
1. sentē. dis. cellentius deus natura incorporea & immutabiliter viua:qui non sicut sonus p moras tēpoꝝ
37. ne autē. tendi & diuidi potest:nec spacio aereo tanq̄ loco suo indiget:vbi præsentibus præsto sit : sed
æterna stabilitate in se ipso manens:totus adesse rebus omnibus potest: & singulis totꝰ: q̄uis
in quibus habitat:habeāt eū p suę capacitatis diuersitate:alii amplius:alii minꝰ:quos ipe sibi
dilectissimum templum gratia suæ bonitatis ædificat!Et donationū quidem dictæ sunt diui 9
siones tanq̄ per partes & membra vnius corporis:vbi & simul omnes vnū templum: & singu
li singula templa sumus:quia non est deus in omnibus q̄ in singulis maior.Et fit plærunq̨ vt
1.Cor.12. plures eum minus capiant:vnus amplius.Sed cum dixisset apostolus: Diuisiones autem do-
nationum sunt:continuo subiecit:Idem aūt spiritus.Item cum ipsas donationum diuisiones
commemorasset:Oīa aūt hæc inquit operatur vnus atq̨ idem spiritus:diuidens propria vni
cuiq̨ put vult.Diuidens ergo non ipse diuisus:quia ipse vnus atq̨ idē. Illę vero diuisiōes di-
ctæ sunt:sicut mēbrorū in corpore:quia non idē valēt aures qđ oculi:atq̨ ita mēbra cętera di
uersis officiis concorditer distributa:quæ tamen cum sani sumus:vna neq̨ diuersa : nec alibi
maiore:alibi minore:sed cum sint ipsa disparia cōmuni & parili salute cōgaudēt. Huius cor-
poris caput est Christus:huius corporis vnitas nostro sacrificio cōmēdat̃.Qđ breuiter signi-
1.Corin.10. ficauit apostolus dicēs: Vnꝰ panis vnū corpꝰ multi sumꝰ:Per caput nostrū recōciliamur deo:
quia in illo est diuinitas vnigeniti facta particeps mortalitatis nrę:vt & nos pticipes eius im-
mortalitatis essemus.Hoc sacramentū longę est a cordibus sapiētiū supboꝝ:& ideo nō Chri-

ſtianorũ:ac per hoc nec vere ſapientiũ.Illorũ etiã dico ſapientiũ:qui cognouerũt deũ: quia co
gnoſcentes deũ:ſicut dicit apoſtolus:non ſicut deum glorificauerunt aut gratias egerũt.No Roma.1.
ſti autẽ in quo ſacrificio dicaẽ:Gratias agamus dño deo noſtro.A cuius ſacrificii humilitate
lõge abeſt typus & cothurnus illorum.Et ideo multũ mirabilis res eſt:quemadmodum quo-
rundam nondũ cognoſcentiũ deũ ſit inhabitator deus:& quorundã cognoſcẽtiũ non ſit.Nec
illi eñ ad templũ dei pertinent:qui cognoſcentes deũ nõ ſicut deũ glorificauerunt:aut grati
as egerunt:& ad templũ dei pertinẽt paruuli ſanctificati ſacramento Chriſti:regenerati ſpiri 1.ſenten.diſ.
tuſancto:qui certe regenerati per ætatẽ nondũ poſſunt cognoſcere deũ. Vnde quẽ potuerũt 37.ca.illud.
illi noſſe nec habere:iſti potuerunt habere anteq̃ noſſe.Beatiſſimi autẽ ſunt quib⁹ hoc eſt deũ
A habere qđ noſſe.Ipſa quippe notitia pleniſſima:veriſſima:feliciſſima eſt.Hinc iam oportet eti
am illã quã poſt epiſtolæ tuæ ſubſcriptionem addidiſti:pertractare queſtionẽ:Si adhuc igno
rant paruuli deũ:quomodo Ioannes etiã anteq̃ naſceretur:ad aduentũ & præſentiam matris
domini/in ſuæ matris vtero potuit exultare?Cũ eñ cõmemoraſſes te legiſſe librum meũ de
baptiſmo paruulorũ:addidiſti & aiſti:de prægnantibus quid ſentias opto cognoſcere:cũ cre-
dulitatis fidẽ pro puero mater Ioannis baptiſtæ reſponderit.Hæc ſunt certe verba Helizabet
matris Ioannis:Beata tu inter mulieres:& beatus fructus vẽtris tui:Et vnde hoc mihi:vt ve Lucæ.1.
niat mater domini mei ad me?Ecce eñ vt facta eſt vox ſalutationis tuæ in auribus meis; exul
tauit in gaudio infans in vtero meo.Hoc aũt vt diceret:ſicut euangeliſta prælocutus eſt: re-
pleta eſt ſpiritu ſancto:quo proculdubio reuelante cognouit quid illa exultatio ſignificaſſet i
fantis:id eſt illius veniſſe matrẽ:cuius præcurſor ipſe & demonſtrator eſſet futurus. Potuit er 4.ſentẽ. diſ.
go eſſe iſta ſignificatio rei tantæ a maiorib⁹ cognoſcẽdæ non a paruulo cognitæ.Nam neq̧ cũ 6.ca.illud.
hoc ante in euangelio narretur/dictum eſt:credidit infans in vtero eius:ſed exultauit in gau
dio. Videmus aũt exultationẽ nõ ſolũ paruulorũ:ſed etiã pecorũ:non vtiq̧ de aliqua fide vel
religione vel quacunq̧ rationali cognitione venientẽ.Sed hæc plane inuſitata & noua extitit
quia in vtero:& ad eius aduentũ:quæ hoĩm ſaluatorẽ fuerat paritura.Ideo mira:ideo in ma-
gnis ſignis deputanda.Ideo hæc exultatio:& tanq̃ matri dñi reddita reſalutatio: tanq̃ ſolent
miracula fieri;facta eſt diuinitus in infante:nõ humanitus ab infante. Quãq̃ etiam ſi vſq̧adeo
eſt in illo puero accelerat⁹ vſus rationis & volũtatis:vt intra viſcera materna iã poſſet agno-
ſcere:credere:conſentire:qđ in aliis paruulis ætas expectatur vt poſſint:etiam hoc in miracu
lis habendũ diuinæ potentiæ:nõ ad humanæ trahendũ eſt exemplar naturæ.Nã quãdo deus
voluit:etiã iumentũ mutũ rationabiliter eſt locutũ:Nec ideo ſunt admoniti hoĩes in delibe- Numeri.22.
rationibus ſuis:etiam aſinina expectare cõſilia.Quocirca nec quod factũ eſt in Ioanne contẽ- Sup Geñ.ad
no:nec inde regulã quid ſentiendũ ſit de paruulis figo:Immo id in illo ꝓpterea mirabiliter ꝑ litam.11.c.29.
dico:quia in aliis nõ inuenio.Habet quidẽ aliud ſimile etiã illa in Rebeccæ vtero lucta gemi-
norũ. Verũ & hoc vſq̧adeo prodigium fuit:vt diuinũ propterea mulier oraculũ quæreret: Geñ.25.
B & audiret duobus illis infantulis:duos populos fuiſſe figuratos.Scire aũt diuina paruulos q̃
nec humana adhuc nouerint:ſi verbis velimus oſtẽdere:vereor ne ipſis ſenſibus noſtris facere
videamur iniuriã:quãdo id loquẽdo ſuademus;vbi omnes vires officiumq̧ ſermonis facilli-
me ſuperat euidentia veritatis.An nõ videamus etiã cum articulatæ vocis qualiacũq̧ ſigna
edere cœperint:atq̧ ad initium fandi tranſire ab infantia:adhuc eos talia ſentire ac dicere:in
quibus ſi remanſiſſent:anniſq̧ accedentibus tales eſſe perſiſterent:nullus eos vel fatuus:nimi
um fatuos eſſe dubitaret?Niſi forte id reſtat:vt in vagitu infantiæ:vel in ipſo adhuc vteri ſilẽ
tio credamus paruulos fuiſſe ſapientes:poſtea vero q̃ nobiſcum cœperunt loqui:ad hãc igno
rantiã quã ridemus creſcendo veniſſe.Qđ opinari vides q̃ ſit abſurdũ: cũ puerorũ ſenſus in
qualiacunq̧ verba ꝓrumpens:qui certe ad ea quæ maiores ſapiunt pene nullus eſt:tamẽ com
paratus illi in quo naſcunẽ intelligentia dici poteſt. Vnde autẽ in ipſo tanto ſalutis præſidio:
qñ eis chriſtiana gratia ſubuenitur: ꝙ vocibus quibus poſſunt & motibus reluctanẽ:non eis
imputatur:atq̧ omnis reniſus ipſorum nihili penditur:donec in eis ſacramenta peragantur:
quibus id quod de originali damnatione tractũ eſt expietur:niſi quia intantũ neſciunt quid
faciunt:vt nec facere iudicenẽ?Porro ſi iã vterenẽ rationis & voluntatis arbitrio:quo illi ſan-
ctificationi adhiberi deberet aſſenſus:quantum mali eſſet reſiſtere tantæ gratiæ:q̃q̧ non ſolũ
C nihil prodeſſet quod fieret:verũetiam inde reatus accreſceret:quis chriſtianus ignoret? Dici
mus ergo in baptizatis paruulis:q̃uis id neſciant: habitare ſpiritumſanctum.Sic eñ eũ neſci
unt q̃uis ſit in eis:quemadmodum neſciũt & mentẽ ſuam:cuius in eis ratio qua vti nondum

possunt:velut quędā scintilla sopita est:excitāda ætatis accessu. Neq; hoc in paruulis mirum
1.Cor.6. debet videri:cū apostolus quibusdā etiā maiorib⁹ dicat:Nescitis quia templū dei estis:& spi-
1.Cor.2. ritus dei habitat in vobis? De qualibus paulo ante dixerat:Animalis aūt homo nō percipit q̄
sunt spirit⁹ dei. Quos etiā paruulos vocat:non carnis ætate:sed mentis. Nō itaq; percipiebāt
cognitione spiritū sanctū qui habitabat in eis:& habitāte in se spiritu sancto/adhuc animales
nondū spiritales erant:quia nōdū poterant inhabitatorē suū spiritū cognitione percipere. Ha
bitare aūt ideo & in talibus dicit:quia in eis occulte agit:vt sint templū eius:idq; in pficienti
Roma.8. bus & proficiendo perseuerantibus perficit. Spe em̄ salui facti sumus:sicut apostolus dicit: cū
Titum.3. alio loco dicat:Saluos nos fecit p lauacrū regenerationis. Cū ergo hic dicat saluos nos fecit:
tanq̄ salus ipsa iā data sit:queadmodū intelligēdū sit:illic exponit:vbi ait:Spe em̄ salui facti su
mus:Spes aūt q̄ videt nō est spes. Qđ em̄ videt quis:qd sperat? Si aūt qđ non videmus:sperā-
mus:per patientiā expectamus. Multa itaq; dicunt in scripturis tāq̄ facta sint:cū in spe adhuc
Ioan.15. esse intelligant. Vñ est & illud quod dñs discipulis ait:Omnia q̄ audiui a patre meo: nota fe-
Ioan.16. ci vobis. Qđ vsq̄adeo scđm spem dictū est futurorū: vt eis postmodū dicat: Multa habeo vo-
bis dicere:sed nō potestis illa portare modo. Ait ergo in quib⁹ mortalib⁹ adhuc habitat: ipsam
ædificationem habitaculi sui:quā nō in ista sed in alia post hanc vitā perficit:quando absorbe
1.Cor.15. bitur mors in victoria:diceturq; illi: Vbi est mors victoria tua? Vbi est mors aculeus tuus?
Quid est autem mortis aculeus nisi peccatū? Propter qđ nūc etiā renati ex aqua & spiritu:om D
nibusq; peccatis siue originis ex Adā in quo omnes peccauerunt:siue factorū/dictorū/cogita
tionūq; nostrarū:in illius lauacri mundatione deletis:tñ quia manemus in hac vita humana:
Matth.6. quæ tentatio est super terram:merito dicimus:Dimitte nobis debita nostra. Et hanc oratio-
Eph.5. nem dicit vniuersa ecclesia:quā mundat saluator lauacro aquæ in verbo:vt eam sibi exhibeat
gloriosam:nō habētem maculam:aut rugam:aut aliquid eiusmodi. Tūc vtiq; perficietur in
re:vbi nunc proficiendo ambulatur in spe. Nam quomodo est nunc nō habens maculam: aut
rugam:aut aliquid eiusmodi;quæ vel in omnibus ad eam pertinentibus hominibus: qui iam
ratione mentis vtuntur:& voluntatis arbitrio:mortalisq; carnis sarcinam portant: vel certe
quod etiam ipsos contentiosos necesse est fateri: in multis suis membris veraciter dicit: Di-
mitte nobis debita nostra? Cum itaq; proficientes in quibus mortalibus habitat dum de die
in diem renouantur:magis magisq; iustificet:exaudiat orantes:mundet confitentes: vt exhi
beat sibi templum immaculatum in æternum:merito dicitur non habitare in eis:qui cogno-
Roma.1. scentes deum:non sicut deum glorificauerunt:vel gratias egerunt. Colendo enim & seruien
do creaturæ potius q̄ creatori:non vnius veri dei templum se esse voluerunt. Atq; ita dū vo-
lunt eum habere cum multis:facilius effecerunt vt eum non haberent:q̄ vt diis multis falsis
vt miscerent. Et merito dicitur habitare in eis:quos secundum propositum vocatos: iustifi-
cādos glorificandosq; suscepit:etiam anteq̄ incorpoream/quæ vbiq; tota est/valeant eius nos
se naturam:quantum nosci ex parte per speculum & in ænigmate ab homine in hac vita cum
plurimum profecerit potest. Sunt enim in quibus habitat multi tales: qualibus dicit aposto
1.Cor.3. lus:Non potui vobis loqui quasi spiritalibus:sed quasi carnalibus: tanq̄ paruulis in Christo
lac vobis potū dedi nō escā. Nōdum enim poteratis:sed nec adhuc quidem potestis. His quip
1.Cor.6. pe etiam illud dicit:Nescitis quia templum dei estis:& spiritus dei habitat in vobis? Hos ta-
les si etiam anteq̄ perueniant ad spiritalem mentis ætatem:vbi non lacte alantur: sed solido
cibo:dies vitæ huius extremus inuenerit:perficiet in eis habitator illorū:quicquid hic intel-
ligentiæ minus habuerunt:quoniam & ab vnitate corporis Christi: qui nobis via factus est:
& a tēpli dei societate non recesserūt. Vnde vt non recedant:regulam fidei pusillis magnisq;
communem in ecclesia perseueranter tenent: & in quod peruenerunt in eo ambulant: donec
eis deus reuelet: si quid aliter sapiunt:cogitationes suas carnales non dogmatizant:quia non
obdurant contensiosis defensionibus immanendo:sed quodammodo ambulando / id est pro-
ficiendo desudant:intelligentiæ perspicuitatem impetrātes per fidei pietatē. Quę cū ita sint: E
duo ista q̄ in vno fiūt hoīe:nasci & renasci:ad duos hoīes pertinēt. Vnū ad illū primū Adam:
1.Cor.15. alterū ad scđm qui dicit Christ⁹. Sed nō pri⁹ (ait apl's) qđ spiritale est: sed qđ aīale/postea spi
ritale. Prim⁹ homo de terra terren⁹:secūdus homo de cęlo cęlestis: Qualis terren⁹ tales & ter-
reni:& qualis cęlestis tales & cęlestes. Sicut portauimus imaginē terreni: portemus & imagi
nē eius q de cælo est. Itē dicit:Per vnū hominē mors:& per vnū hominē resurrectio mortuo-

tum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur:ita & in Christo omnes viuificabuntur. Oẽs &
omnes ideo dixit:quia in mortem nemo nisi per illum:in vitam nemo nisi per istum. In primo
patuit ꝙ hominis arbitrium valeret ad mortem:in secundo autem ꝙ dei adiutorium valeret
ad vitam. Deniq; primus homo non nisi homo:secundus vero deus & homo. Peccatum enim
factum est relicto deo:iustitia non fit sine deo:ac per hoc nec moreremur nisi per carnalem pro-
paginem/de membris illius veniremus:nec viueremus nisi per spiritalem connexionem mem
bra huius essemus. Ideo nobis opus fuit nasci & renasci:Illi autem propter nos tantummodo
nasci. Nos enim a peccato ad iustitiam renascẽdo transimus:ille autem a nullo peccato ad iu-
stitiam transitum fecit:sed in eo ꝙ baptizatus est:nostræ regenerationis sacramẽtum sua hu-
F militate altius commendauit: Veterem tamẽ hominem nostrum passione:nouum autem re-
surrectione significans. Inobedientia namq; concupiscentię quæ habitat in carne mortali:qua
fit vt eadem etiam membra præter voluntatis moueantur arbitrium:ad eum modum redi-
gitur iustitia coniugali:vt licite copulatis parentibus generent̃:quibus sit necessarium rege-
nerari. Non tamen per huiusmodi conuenientiam maris & fœminæ venire voluit carnem su
am Christus: sed de virgine nihil tale in eius conceptu concupiscente; similitudinem carnis
peccati sumpsit ille pro nobis:qua caro peccati mundaretur in nobis. Sicut enim per vnius de Roma.5.
lictum(ait apostolus)in omnes homines ad cõdemnationem:ita per vnius iustificationẽ in
omnes homines ad iustificationem vitæ. Nemo enim nascitur nisi operante concupiscentia
carnali:quæ tracta est ex primo homine qui est Adam:& nemo renascitur nisi operãte gratia
spiritali:quæ data est per secundum hominem qui est Christus. Quaproter si ad illum nascẽ- 4.sentẽ.dis.
do pertinemus:ad hunc renascendo:nec renasci quisq̃ potest anteq̃ natus sit:profecto ille sin- 6.ca.illud.
gulariter natus est:cui renasci nõ opus fuit:quia nõ ex peccato in quo nunq̃ fuit:trãsitum fe-
cit:neq; iniquitate conceptus est:aut eum in delictis mater eius in vtero aluit: quia spiritus-
sanctus superuenit in eam:& virtus altissimi obumbrauit eam:vnde quod natũ est ex ea san- Lucæ.1.
ctum vocatur filius dei. Nuptiarum enim bonum non extinguit:sed modificat inobedientiũ
membrorum malum:vt limitata quodammodo concupiscẽtia carnalis:fiat saltem pudicitia
coniugalis. Virgo autem Maria cui dictum est: Et virtus altissimi obumbrabit tibi:in san-
ctam concipiendo prolem sub tali vmbraculo nullo ardore concupiscentiæ huius æstuauit.
Hoc ergo excepto lapide angulari:non video quomodo ædificentur homines in domum dei
ad habendum in se inhabitantem deum:nisi cum fuerint renati:quod non possunt esse anteq̃
G nati. Quamlibet itaq; sententiam de prægnantibus immo de hominibus habeamus adhuc in
tra materna viscera constitutis:vtrum existimemus eos nec ne donari posse aliquo sanctifica
tionis modo: Vel propter Ioannem qui nondum in hanc editus lucem:tamẽ exultauit in gau Lucæ.1.
dio: quod vtiq; nisi operatione spiritussancti fieri potuisse quis credat? Vel propter Hiere- Hiere.1.
miam cui dominus dicit: Priusq̃ exires de vulua sanctificaui te: Tamẽ illa sanctificatio qua ef 1.sentẽ.dist.
ficimur & singuli templa dei:& in vnum omnes templum dei nõ est:nisi renatorum:quod ni 6.ca.illũ eti
si nati homines esse non possunt. Nullus autem vitam in qua natus est bene finiet: nisi renat⁹ am.
anteq̃ finiat. Q; si quisq̃ dicit iam esse natum hominem:etiam cũ adhuc est in vtero matris:
testimoniumq; adhibet ex euangelio:quia dictum est ad Ioseph de pręgnante virgine domini
matre: Quod eñ in ea natum est: de spiritu sancto est: Nunquidnam huic natiuitati accedit Matth.1.
secunda natiuitas:alioquin nõ erit iam secũda sed tertia? Dñs aũt cum hinc loqueretur: Nisi Ioan.3.
quis(inquit) renatus fuerit denuo:eã scilicet computans primam natiuitatẽ: quæ fit matre
pariente:nõ concipiẽte atq; prægnante: quæ fit ex ea:nõ quæ fit in ea. Neq; eñ renatum dici-
mus hominem quem mater peperit:tanq̃ iterum natus sit:qui iam semel natus fuerat in vte
ro. Sed illa natiuitate nõ computata quę grauidam facit:natus dicitur homo partu:vt possit
renasci ex aqua & spiritu. Secundũ quã ex matre natiuitatem:etiã ip̃e dominus in Bethleẽ Iu Matth.1.
dæ dicitur natus. Si igitur homo regenerari per gratiam spiritus in vtero potest:quoniam re
stat illi adhuc nasci:renascit̃ ergo anteq̃ nascit̃:quod fieri nullo modo potest. Proinde in com-
pagem corporis Christi tanq̃ in viuam structurã templi dei quæ est eius ecclesia: nati homi-
nes nõ ex operibus iustitiæ quæ fecerunt:sed renascendo per gratiam transferuntur tanq̃ de
massa ruinæ ad ædificii firmamentum. Pręter hoc enim ædificium:quod beatificandum con
struitur ad æternam habitationem dei:vita hominis omnis infelix & mors est potius appellã
H da q̃ vita. Quisquis ergo inhabitabitur a deo:ne ira dei maneat super eum:ab hoc corpore: ab
hoc templo:ab hac ciuitate:non erit alienus. Omnis autem non renatus alienus est. Sacramẽ

tum porro regenerationis nostræ manifestum esse voluit:manifestat⁹ mediator. Erat autem
antiquis iustis aliquid occultum:cum tamen & illi eadem fide salui fierent:quæ fuerat suo tē
pore reuelanda. Non enim audemus fideles temporis nostri præferre amicis dei per quos no-
bis ista prophetata sunt:ecū deum Abraham:& deum Isaac:& deum Iacob:ita se deus esse cō-
mendet:vt hoc dicat suum nomen æternum. Q; si circuncisio antiquis sanctis pro baptismo
fuisse creditur:quid respondebitur de his:qui anteq̄ hoc præceptum esset:deo placuerūt; nō
Hebræo.11. tamē sine fide? Quia sine fide (vt scriptum est ad Hebræos) impossibile est deo placere. Habē-
2.Cor.4. tes autem inquit apostolus eundem spiritum fidei: ꝓpter quod scriptum est: Credidi ꝓpter
Psal.115. quod locutus sum:& nos credimus:propter quod & loquimur. Non diceret eundem: nisi &
illorum idem ipse esset spiritus fidei. Sicut autem illi quando idem sacramentum occultum
erat:credebant Christi incarnationem futuram:sic & nos credimus factam. Et a nobis autem
& ab aliis:futurus expectatur ad iudicium eius aduentus. Non est enim aliud dei mysterium
1.Cor.15. nisi Christus:in quo oportet viuificari mortuos in Adam:quia sicut in Adam omnes moriū
tur:sic & in Christo omnes viuificabuntur:quemadmodum superius disseruimus. Q;obrem I
deus qui vbiq; præsens est:& vbiq; totus:non in omnibus habitat:sed in eis tantum quos effi
Col.1. cit beatissimum templum suum: vel beatissima templa sua: eruens eos a potestate tenebrarū
& transferens in regnum filii charitatis suæ:quod incipit a regeneratione. Aliter autem dici
tur templum eius in significatione:cum fit: per manus hominum de rebus inanimis:sicut ta-
bernaculum:lignis:velis:pellibus atq; huiusmodi mobilibus:Sicut etiam per Salomonem re
gem:templum lapidibus:lignis:metallis constructum. Aliter vero re ipsa vera:quæ illis signi
1.Petri.2. ficationibus figurata est. Vnde dicitur: Et vos tanq̄ lapides viui:ædificamini domus spirita-
2.Cor.6. les. Et vnde item scriptum est: Nos enim templa dei viui sumus: sicut deus dicit: Quoniam
inhabitabo in illis & inambulabo:& ero illorū deus:& ipsi erunt mihi plebs. Nec mouere nos
debet q; per quosdam ad hoc templum non pertinentes:vel nondum pertinentes:id est in qui
bus non habitat:vel nondū habitat: deus aliquid virtutis operatur:sicut per illum qui in no-
mine Christi expellebat dæmonia:cum Christum non sequeretur: quē permitti iussit ꝓpter
multis vtilem commēdationem nominis sui. Multos quoq; ait sibi in nouissima die dicturos:
Matth.7. In nomine tuo virtutes multas fecimus. Quibus vtiq; non responderet: Nō vos noui:si ad tē
Act.10. plum dei quod inhabitando beatificat pertinerent. Cornelius etiam Centurio anteq̄ regene-
ratione incorporaretur huic templo:missum ad se angelum videt:auditq; dicentem:q; exau-
ditæ sint orationes eius:& eleemosynæ acceptæ. Agit enim hæc deus tanq̄ vbiq; præsens:vel
per sanctos angelos suos. Nam illa priusq̄ exiret de vulua sanctificatio Hieremiæ:q̄q̄ nonnul
li hoc in typum saluatoris accipiant: qui regeneratione non eguit: tamen etiam si de ipso p-
4.sentē.dis. pheta accipiatur:potest & secundū prædestinationem nō inconuenienter intelligi: sicut filios
6.ca.illud. dei appellat euangelium nōdū regeneratos:vbi Caiphas dū de dño dixisset:Expedit vobis vt
Ioan.11. vnus moriatur homo pro populo:& non tota gens pereat:mox euangelium secutum adiun-
xit:Hoc autem a semet ipso non dixit: sed cum esset pontifex anni illius prophetauit: quia Ie
sus moriturus erat pro gente:& nō tātum pro gente:sed vt filios dei qui erāt dispersi cōgre-
garet in vnum. Filios dei appellauit vtiq; præter Hebræam gentem: in cæteris etiam omnib⁹
gentibus constitutos:nondum fideles:nondum baptizatos. Quomodo ergo dei filios: nisi se-
Eph.1. cundum prædestinationem:scđm quā & apostolus dicit:q; nos elegerit deus in Christo ante
constitutionem mundi? Illa vero in vnum congregatio:factura eos erat filios dei. Neq; enim
in vnum dictum est aliquem corporalem locum:cum de tali vocatione gentiū ꝓpheta prædi
xerit:Et adorabunt eum vnusquisq; de loco suo:omnes insulæ gentium: Sed congregaret in
vnum dictum est:in vnum spiritum:& in vnum corpus:cuius vnum caput est Christus. Ta
lis congregatio ædificatio est templi dei. Talem congregationem non generatio carnalis: sed
regeneratio spiritalis facit. Habitat itaq; in singulis deus tanq̄ in templis suis: & in omnibus
simul in vnum congregatis:tanq̄ in templo suo. Qđ templum q̄diu sicut arca Noe in hoc sæ
Psal.28. culo fluctuat:fit qđ in psalmo scriptum est:Dominus diluuium inhabitat. Q;uis & propter
multos in omnibus gentibus populos fidelium:quos aquarum nomine Apocalypsis signifi-
cat:possit intelligi congruenter:Dominus diluuium inhabitat. Sequitur autem: Et sedebit
domin⁹ rex in æternum: Vtiq; in ipso templo suo iam in vita sua æterna post fluctuationem
huius sæculi constituto. Deus igitur vbiq; præsens est:& vbiq; totus præsens:nec vbiq; habi-
tans:sed in templo suo:cui per gratiam benignus est & ꝓpitius. Capitur autem habitans ab

aliis amplius:ab aliis min9.De ipso vero capite nostro apostol9 ait:Quia in ipo inhabitat om- Col.2.
K nis plenitudo diuinitatis corporaliter.Nõ ideo corporaliter:quia corporeus est deus:sed aut
verbo translato vsus est:tanq̃ iu templo manufacto/non corporaliter sedvmbraliter habitaue
rit:id est prefigurantibus signis. Nam illas omnes obseruationes:vmbras futurorũ vocat:eti
am ipso translato vocabulo.Summus enim deus:sicut scriptum est: nõ in manufactis templis Act.17.
habitat.Aut certe corporaliter dictum est:quia & in Christi corpore quod assumpsit ex virgi
ne:tanq̃ in templo habitat deus.Hinc est enim ꝙ iudæis signum petentibus:cum dixisset:Sol Ioan.2.
uite templum hoc:& ĩ triduo resuscitabo illud:euangelista quid hoc esset consequenter expo
nens ait:Hoc autem dicebat de templo corporis sui.Quid ergo est?Hoccine interesse arbitra-
mur inter caput & membra cætera:ꝙ in quolibet q̃uis precipuo membro:velut in aliquo ma
gno ꝓpheta aut apostolo q̃uis diuinitas habitet:non tamẽ sicut in capite qđ est Christus om
nis plenitudo diuinitatis?Nam & in nostro corpore inest sensus singulis membris:sed nõ tan 3.sentẽ. dist.
tus quantus in capite : vbi prorsus omnis est quinq̃partitus.Ibi eñ & visus:& auditus:& ol- 13.ca.1.
factus:& gustus:& tactus.In cæteris aũt solus est tactus.An etiam præter hoc tanq̃ in templo
in illo corpore habitat omnis plenitudo diuinitaris : est aliud qđ intersit inter illud caput:&
cuiuslibet membri excellẽtiam?Est plane:quod singulari quadam susceptione hominis illius
vna facta est persona cum verbo.De nullo enim sanctorum dici potuit:aut potest:aut poterit
Verbum caro factum est.Nullus sanctorũ qualibet præstantia gratiæ vnigeniti nomen acce Ioan.1.
pit:vt qđ est ipm dei verbum ante sæcula:hoc simul cum assumpto homine diceref.Singula-
ris est ergo illa susceptio:nec cum hominibus aliquibus sanctis quãtalibet sapientia & sancti-
tate prestantibus:nullo modo potest esse communis:vbi diuinæ gratiæ satis perspicuum cla-
rumq; documentũ est.Quis eñ tam sit sacrilegus:vt audeat affirmare aliquam posse animã
per meritũ liberi arbitrii vt alter sit Christus efficere?Vt ergo ad personã verbi vnigeniti ꝑ-
tinet:quo pacto per liberum arbitrium communiter omnibus & naturaliter datum vna sola
aĩa meruisset:nisi hoc singularis gratia præstitisset: quã fas est prædicare: de qua nefas est vel
L le iudicare?Hæc si pro viribus nostris quantum dñs adiuuit rite tractauimus:qñ deũ vbiq; ꝑ
sentem & non spaciis distantibus:quasi aliqua mole vel dissensione diffusum:sed vbiq; totum
cogitare te extendis:auerte mentem ab omnibus imaginibus corporum:quas humana cogi-
tatio voluere consueuit.Non enim sic sapientia:non iustitia:nõ sic deniq; charitas cogitatur
de qua scriptum est:Deus charitas est.Cum vero habitationem eius cogitas:vnitatem cogi- 1.Ioan.4.
ta congregationẽq; sanctorum:maxime in cælis:vbi propterea precipue dicitur habitare : qa
ibi sit voluntas eius perfecta eorũ in quibus habitat obedientia.Deinde in terra: vbi ædificãs
habitat domũ suam:in fine sæculi dedicandam.Christũ aũt dñm nostrũ vnigenitum dei fili-
um æqualem patri:eundemq; hominis filium:quo maior est pater:& vbiq; totum presentem
esse non dubites tanq̃ deum:& in eodem templo dei esse tanq̃ inhabitantem deum: & in loco
aliquo cæli propter veri corporis modum.Sed cum me delectat loqui tecũ:nescio vtrũ serua-
uerim sermonis sufficientis modum:quasi diuturnum silentium loquacitate cõpensem.Ve-
rum quia religione & beniuolentia qua me præoccupasti:ita inuisceratus es cordi meo: vt tã
q̃ cum amico vere colloquar: quicquid ĩ opere stili nostri vtiliter elaboratum esse cognoscis:
deo grãs age. Siqua autẽ vitia mea perspicis:vti charissim9 amicus ignosce: eadẽ scilicet syn-
ceritate dilectionis mihi optans medicinã qua concedis & veniam.

Paulini ad beatũ Augustinũ:Quid sit quod in psalmo decimoquinto dicitur.Sanctis q
sunt in terra eius: mirificauit omnes voluntates eius inter illos &c. Qui sint illi sancti q sunt
in terra:interrogantis:Et de quibusdam aliis dubitatiunculis ex psalmis:euangelio: & episto
lis sibi satisfieri desyderantis.

Epistola.LVIII.

M DE paucis quæ nũc iam ad nauẽ currente literarũ perlatore:& mihi in ipsi-
us festinatione properanti:in mentem venerũt: ne sine corollario mihi re-
scribas:aliqua proponam.Quæ si forte lucida sunt & mihi vidẽtur obscu-
ra:nemo prudentum filiorum:qui forte de nostris in hora lectiunculæ hu
ius circa te steterint:de insipientia mea rideat:sed potius beniuolentia fra
ternæ charitatis faueat instruendo vt efficiar videntium particeps : & ex
doctrina tua illuminatis mentibus consyderantium mirabilia de lege dñi
Dic ergo mihi benedicte doctor israel:quid sit quod dicitur iu psalmo quintodecimo.Sanctis Psal.15.

qui in terra ſunt eius:mirificauit oẽs volũtates ſuas inter illos.Multiplicatæ ſunt enĩ omnes
infirmitates eorũ:poſtea accelerauerunt.Quos ait ſanctos qui in terra ſint ſancti? Num illos
iudæos qui filii carnis Abrahæ:& nõ filii repromiſſionis excluduntur a ſemine qđ in Iſaac voca-
tum eſt?Ideo ſanctos in terra:quia ſancti genere carnali;vita aũt ſenſuq; terreni ſunt: qui ter-
rena ſapiunt & carnali obſeruantia in vetuſtate literæ conſeneſcũt:Non renaſcentes in nouã
creaturam:quia nõ receperunt eum:per quẽ vetera tranſierũt:& facta ſunt omnia noua .Sic
enim forte eos in hoc pſalmo ſanctos appellat : quomodo & in euangelio iuſtos : vbi dicit:
Matth.9. Non veni vocare iuſtos ſed peccatores: Id eſt illos iuſtos q in ſanctitate generis & litera legis
Matth.3. gloriantur:Quibus dicitur:Nolite gloriari in patre Abraam:quia potens eſt deus de lapidi-
bus iſtis excitare filios Abraam.Quorũ forma in illo phariſæo proponitur:qui iuſtitias ſuas
tanq̃ neſcienti domino recolens prędicabat in templo:nõ orans vt exaudiretur:ſed exigẽs qua-
ſi debitum meriti pro operibus bonis quidem ſed ingratis deo:Quia qđ iuſtitia ædificauerat
ſuperbia deſtruebat:nec id ipſum ſilentio ſed voce clamabat:vt appareret eum nõ diuinis au
Pſal.52. ribus loqui:q & ab hominib⁹ vellet audiri. Atq; ideo nõ placuit deo:quia placebat ſibi.Quo-
niam diſſipauit dominus oſſa hominum ſibi placentium.Confuſi ſunt inquit:quia ſpreuit il- N
Lucæ.18. los:qui cor humile & conturbatum non ſpernit.Deniq; & in ipſa euangelii parabola:qua pha
riſæi & publicani perſona cõferuntur:euidenter oſtendit ipſe dominus quid in homine ſuſcipi
Iacobi.4. at:quid repellat:ſicut ſcriptum eſt:Quia deus ſuperbis reſiſtit:humilib⁹ autem dat gratiam.
Ideo proteſtatur magis iuſtificatum abiiſſe e templo publicanum de cõfeſſione peccatorum
ſuorum:q̃ phariſæum de imputatione iuſtitiarũ ſuarũ.Merito aũt ille laudator ſui repudia-
tus abſceſſit a facie dei:qui cum ipſo nomine peritiam legis præferret:oblitus fuerat in pphe-
Eſa.66. tam dicentem dominum:Super quem habitabo niſi ſuper humilem & quietum:& tremẽtem
ſermones meos?Ille autem in corde contrito ſui accuſator accipitur:& obtinet veniam de cõ-
feſſis peccatis propter gratiam humilitatis:ſancto illo phariſæo(quales iudæi ſancti ſunt) re
portante ſarcinam peccatorum de iactãtia ſanctitatis.Ipſius nimirũ ſunt forma iudæi illi:qui
Roma.10. bus apoſtolus ait:q; ſuam iuſtitiam ſtatuere cupientes:q̃ ex lege eſt:iuſtitiæ dei non ſunt ſub-
iecti:quæ eſt ex fide:quæ reputata eſt patri noſtro Abraam ad iuſtitiam:nõ ex operibus: quia
ſecundum omnipotentiam dei credidit deo.Apud quem ille vere iuſtus eſt qui ex fide viuit:
nec ſanctus in terra eſt ſed in cælo:quia non carne ſed ſpiritu ambulat:cuius cõuerſatio in cæ
lis eſt.Non glorianti in circuncifione carnis:ſed in circuncifione cordis:quæ nõ litera ſed ſpi-
ritu agitur inuiſibiliter:vnde laus eius non ex hominibus ſed ex deo. Deinde qđ iungit in eo
Pſal.15. dem verſiculo:Miras fecit voluntates ſuas inter illos:credo ex eo dicit q; ipſis primum lucer-
nã legis accendit:& præcepta viuendi dedit.Notas enim(inquit)fecit vias ſuas Moyſi: & fi-
liis iſrael voluntates ſuas.Deinde ipſum pietatis ſuæ ſacramentum in ipſis operatus eſt:nat⁹
in carne ex virgine deus in gẽte ipſorum:& de carne ipſorum factus ex ſemine Dauid homo
Deinde virtutes ſanitatum:quas in ipſis & coram ipſis perfecit.Qui per hæc non modo credi-
tus ſit:ſed & blaſphematus eſt ab eis cum dicerent:Hic homo ſi a deo eſſet:non curaret ſabba
Ioan.9. tis:Et non eiicit dæmonia niſi in Beelzebub principe dæmoniorũ. Propter hanc mentem ob-
Matth.12. durata impietate cæcatam:multiplicatæ ſunt infirmitates & tenebræ eorũ. Sed quid eſt qđ
ait:Poſtea accelerauerunt? Vtrũ in pœnitentiã:ſicut illi in actibus apoſtolorum qui beati Pe
Actu.2. tri prędicatione compuncti crediderunt in eum quẽ crucifixerũt:& feſtinantes tanto expiari
peccato ad domum gratiæ concurrerunt?An vero quia virtutes animæ ex fide & charitate
dei roborantur:illis impiis vtroq; vacuis multiplicatæ ſunt infirmitates animæ ex impietate
ſcelerum mortiferis languoribus occupatæ?Chriſtus etenim lumen & vita credẽtium eſt: &
ſanitas ſub pennis ei⁹. Vnde non mirũ ſi & tenebræ & infirmitates eorum multiplicatæ ſunt
in interitum:qui vitã & lucẽ non receperunt:neq; ſub pennis eius manere voluerunt . Quos
vt ipſe flens in euangelio proteſtatur:ſæpe voluit congregare ipſos ſub alas ſuas: ſicut galli-
na congregat pullos ſuos : & noluerunt. Multiplicatis ergo infirmitatibus quo accelerauer-
runt?forte in crucem domini conclamandam:& inuito Pilato nefariis vocibus extorquendã
vt adimplerent menſuram patrum ſuorum:vt iſti dominum prophetarum occiderent:quo-
rum patres ipſos prophetas interfecerunt:a quib⁹ hic mundi ſaluator eſſe vẽturus nuntiaba
Pſal.13. tur.Poſtea accelerauerunt: Veloces enĩ pedes eorum ad effundendũ ſanguinem.Contritio &
Ioan.17. infelicitas in viis eorum:& viam pacis non cognouerunt:id eſt Chriſtũ q dicit:Ego ſum via.
Pſal.16. In conſequẽti pſalmo illud mihi exponi deſydero:qđ dicat:De abſconditis tuis adimpletus O

est venter eorum.Saturati sunt porcina: vel sicut in quibusdam psalteriis scriptum audio:
Saturati sunt filiis & reliquerunt quæ superfuerunt patuulis suis.Rursus in alio psalmo ad
mirari soleo:filium ad patrē loqui intelligens:in psalmo quinquagesimooctauo: vbi de iudæ-
is inimicis(de quibus supra dixerat:Ecce ipsi loquētur in ore suo:& gladius in labiis eorum) Psal.58.
paulo infra dicit:Ne occideris eos:nequādo obliuiscant̄ legis tuę:Disperge illos ī virtute tua:
& destrue eos dn̄e.Quod in his vsq̄ in hodiernum diem videmus impleri.Destructi sunt em̄
a veteri sua gloria:sine templo & sine sacrificiis:ac sine prophetis:in omniū gentiū dispersiōe
viuentes.Sed quid miramur q̄ iam per prophetā pro eis non occidendis rogabat: pro quib9
& sub ipso tempore passionis iam ad crucem eū ducentibus precabatur:dicens: Pater dimit- Lucæ.23.
te eis:non em̄ sciunt quid faciunt? Verū qđ adiecit:Ne vnq̄ obliuiscantur legis tuæ:tanq̄ pro
pter hoc necessaria esset etiam sine fide euangelii vita eorum: obscurū mihi fateor. Quid em̄
his ad salutē quæ sola fide quæritur prodest in legis memoria & meditatione versari: nisi for
te propter honorem legis ipsius vel generis Abraam:vt etiam in parte terrena carnalis semi-
nis eius qua videntur secundum arenam maris computari:legis antiquæ litera perseueret:
ne forte aliqui legendo legem:illuminentur ad fidem Christi:qui & legis & prophetarum fi-
nis est:& in omnibus eorum libris præfiguratus ac prophetatus elucet? Aut quia ex ipsis im
piis eorū generatio ventura est electorum:qui de singulis tribubus electi: in duodenis milib9
signabuntur:quibus ipsa reuelatio beati Ioannis ex voce angeli prænunciantis hoc testimoni-
um perhibet:quia comitatui regis æterni familiarius adhærebunt penit9 immaculati: & hu
manæ coniunctionis expertes? De quibus specialiter ait:Sequuntur agnum quocūq̄ ierit: q̄a Apoca.14.
cum mulieribus se non coinquinauerunt:virgines enim sunt. In sexagesimoseptimo præter
alia illud mihi obscurissimum est quod ait: Veruntamen deus conquassauit capita inimicoꝝ Psal.67.
suoꝝ:verticem capilli perambulantiū in delictis suis:quid sit Verticem capilli perambulanti
um in delictis.Nō enim dixit: Verticem capitis:sed verticem capilli:qui sine sensu est. An re
pletum peccatis hominē vult ostendere? Scriptum est:Omne cor in dolore a pedibus vsq̄ ad
caput.Et paulo infra quod ait:Lingua canum tuorū ex inimicis ab ipso.A quo ipso? Et nunq̄d
canes dei dici possunt gentiles:quos ipse in euangelio canes nominat? Aut ne forte ipsos canes Matth.15.
dei dicat:quales æstimari possunt:si qui in nomine christiano gentiliter viuant:quorum pars
cum infidelibus ponitur:quia deum quē verbis colunt:factis negāt? Hæc interim de psalmis:
P nunc & de apostolo/quodcunq̄ proponā.Dicit ad Ephesios:qđ in alia epistola dixerat de gra
dibus vel ordinibus dispositionum dei operante spiritusancto.Diuisiones gratiarū. Et quos- 1.Cor.12.
dam quidem dedit apostolos:quosdā autē prophetas:alios vero euangelistas:alios aūt pasto- Ephe.3.
res & doctores ad consummationem sanctorū:& reliqua.Hoc opto distinguas mihi in hac di
uersitate nominum:quæ sit cuiq̄ nomini officiorū vel gratiarū proprietas: Quid proprium
sit apostolorum:quid prophetarum:quid euangelistarū:quid pastorū:quid ve doctorum. In
omnibus enim his diuersis nominibus simile & ꝓpe vnum doctrinę officium video fuisse tra
ctatum.Hos autē prophetas quos post apostolos posuit:non puto illos esse:qui ordine tempo
rum ante apostolos fuerunt:sed istos quibus iam sub apostolis per gratiā donabat̄:aut interp̄
tatio scripturarū & inspectio mentium:aut prędictio temporis(Si enim ego ipse/vt de his q̄d Qđ sequit̄
sentiam habeas/differētiam facturum me sperauerim: certe apostolos vocitabo eos qui dum vsq̄ ad/secu
cæli ac terræ conditor vnigenitus Mariæ filius Iesus Christus has terras humaniter peram- turi:vbi hoc
bularet missi ab eo fuerant atq̄ edocti spirituq̄ sancto inflāmati:vt oues fide errantes sua do signū iterū
ctrina ad vnū ouile colligerent. Vt enim ad vim termini ꝑficiscar: Apostolus gręcum dicitur ponit̄ nō ha
ab apos quod notat augmentū vel præeminentiā:& stolon qđ est missio:quasi præeminenter betur in ali-
missus ad augmentationē scilicet fidei catholicæ. Vel Apostolus quasi post missus: id est post is exemplari
Q Christi mortē missus ad prędicandū.Propheta aūt a pro:id est procul:& phor fatis:quasi quę bus.
sunt:erunt:vel fuerunt:locuturus.Hanc aūt prophetandi differentiam abs me cognitam:ꝑ-
scribere volui:orans vt tibi si quippiam superesse videatur:rescribas.Prophetare enim inuē-
tum est significare futurarum rerum prædictionem. Vnde Esaiæ septimo: Ecce virgo conci
piet filium.Item prophetare est præterita narrare. Vnde Genesis primo:In principio creauit
deus cælum & terram.Et quarti Regū quinto:dicebat Helisæus:Nonne cor meū in præsen-
ti erat quādo reuersus est homo in curru suo? Est etiam prophetare prophetias recitare. Vn-
de primi Paralipomenon vicesimoquinto:Magistratus exercitus segregauit filios Asaph q̄
prophetarent in citharis & psalteriis.Prophetare quoq̄ est laudes dei canere. Vnde Numeri

vndecimo:Quis tribuat mihi vt oīs populus pphetet? Est quoq; pphetare idē qđ docere. Vñ
primæ Corinthioꝝ quartodecimo: Aemulamini spiritalia: magis aūt vt pphetetis. Et Actuū
tertiodecimo: Erāt in ecclesia prophetæ & doctores. Itē est exercere officiū prælocutoris. Vn-
de Exodi septimo: Aaron erit propheta tuus: id est prælocutor. Prophetare etiā inuenimus
idem qđ figurare: quēadmodū Iosue dicit̃ ppheta: quia figurabat Christū. Est etiam ppheta
qui aliena refert: Sicut Saul qui pphetauit in medio dom⁹ suæ: id est aliena referebat. Isto ve-
ro loco: nō eos q venturū in carne dñm Christū pphetarunt pphetas dicimus: sed per aliquā
Act.11. &.21. gratiā: consecuturi: vt Agab⁹ cernebat: q & famē instantē prędixit: & q̄ beat⁹ Paulus in Hieroso
lymis passurus esset: & verbo denūtiauit: & signo zonæ eius ostēdit. Inter pastores specialiter
& doctores quid ītersit dignoscere volo: quia prępositis ecclesiæ vtrūq; nomē ascribi solet. Itē R
1.Timoth.2. qđ ait ad Timotheū: Obsecro igitur primū omniū fieri obsecrationes: orationes: postulatio-
nes: gratiarūactiones: pro omnibus hominibus: quęso exponas mihi qđ discrimē sit in hac di-
uersitate verborū: cū omnia mihi q̄ gerenda dixit: orationis officio cōuenire videant̃. Item qđ
ad Romanos ait: interrogo & rogo vt edisseras mihi. Multum eñ cæcutire me fateor in hac
Roma.11. apostoli sententia: de Iudæis q̄ ait: Secundum euangelium quidem inimici propter vos: se-
cūdum electionem aūt charissimi propter patres: quomodo iidem & inimici propter nos qui
1.Timot.2. credidimus ex gentibus: tanq̄ non potuerunt gentes credere: nisi iudæi nō credidissent? Aut
ipse vnus omnium creator deus: qui omnes homines saluos fieri vult: & ad agnitionem veri-
tatis venire: capax non fuit acquisitionis vtriusq;: nisi alterū pro altero possideret? Deinde si
charissimi propter patres: quomodo aut vnde charissimi si non credant: & inimici deo esse p
Psal.138. sistant? Nōne inquit: Qui oderāt te deus oderā illos: & sup inimicos tuos tabescebā; perfecto
odio oderam illos? Certe hoc puto paterna vox loquitur ad filium per prophetam in eodem
Vbi supra. psalmo: vbi supra de parte credentium dixerat: Mihi autē nimis honorificati sunt amici tui
deus: nimis confortatus est principatus eorum. Quid autem illis prodest ad salutem quę non
nisi per fidem & gratiam Christi capitur: si propter fidem patrum charissimi nō sunt? cui bo-
no diliguntur: quos necesse est propter hoc damnari: q̄ propter suam infidelitatem: a prophe
tarum & patriarcharum parentum fide discrepantes: inimici sunt euāgelio Christi? Si ergo
charissimi deo: quomodo peribunt? & si non credunt: quomodo non peribunt? Si propter pa-
Ezech.14. tres sine suo merito diligunt̃: quomodo/& propter quid nō saluabūtur? Sed & si fuerūt Noe:
Daniel: & Iob: in medio eorum: filios impios non saluabunt: soli salui erūt? Adhuc aliud obscu
rius mihi erue de profundo & in vadum profer. In epistola Colossensiū omnino colligere non S
Col.2. possum quod ait: Nemo vos seducat: volens in humilitate & religione angelorum quæ nō vi
dit: ambulans frustra inflatus sensu carnis suæ & non tenens caput: de quibus angelis dicit:
si de inimicis & malis: quæ illorum religio aut quæ humilitas: & quis sit magister seductiōis
huius: qui per obtentum nescio cuius angelicæ religionis quasi visa & comperta doceat quæ
non vidit? Sine dubio hæretici qui doctrinas dæmoniorum & sequuntur & promunt conce-
ptis ab eorū spiritu adinuentionibus quæ non viderunt phantasmata quasi visa fingentes: &
pestiferis disputationibus in corda male credula seminantes. Hi sunt qui non tenēt caput: id
Matth.15. est Christum fontem veritatis: cuius doctrinæ quicquid aduersatur insanū est: Et hi cæci du
Hiere.2. ces cæcorum: De quibus dici puto: Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ: & foderunt sibi la-
cus contritos q nō tenent aquam. Deinde in sequēti capite adiecit: Ne tetigeritis: neq; gusta-
ueritis: neq; contrectaueritis: quę sunt omnia in interitū ipso vsu secundū pręcepta & doctri
nas hominū: rationē quidem habentia sapientiæ in superstitione & humilitate ad nō parcen
dū corpori non in honore aliquo ad saturitatē carnis. Qui sunt isti quibus rationem sapiētiæ
inesse testatur magister veritatis: & tamē ipsam veritatem religionis inesse abneget? Ne for-
2.Timoth.3 te de talibus loquitur: de quibus ad Timotheum dicit: Habētes autem speciem pietatis: vir-
tutem eius abnegantes? Rogo ergo specialiter hæc capitula duo de Colossēsium epistola per
singula mihi verba dissoluas: quia laudabilib⁹ execranda permiscuit. Quid est eñ tam lauda
bile q̄ ratio sapiētiæ: & quid tam execrabile q̄ superstitio erroris? Humilitas quoq; & deo pla-
Col.2. cita: & maxime in vera religione laudabilis: cum ratione sapientiæ ipsis datur. De quorū do-
Roma.14. ctrinis & actibus dicitur nobis: Ne tetigeritis neq; gustaueritis quæ sunt in interitum: quia
Psal.32. nō sunt ex deo: & omne qđ nō est ex fide peccatum est. Deus aūt dissipauit consilia sapiētium:
Roma.8. qui deo stulti sunt per prudētiam carnis: q̄ non potest legi dei esse subiecta. Scit enim cogita-
Psal.93. tiones hominum quoniam vanæ sunt. Qualem humilitatem: qualemq; rationem sapiētię su-

T perſtitioni hominū doctrinis veniendi ineſſe dicat requiro.Et qđ ait: Ad non parcendum cor Col'.2.
pori:non in honore aliquo ad ſaturitatem carnis:Prorſus hæc parum ītelligo: quia in eadem
ſententia magna mihi videtur eſſe diſcretio.Arbitror enim eum de abſtinentia qualibet ficta
vel inutili:qualis ſolet ab hæreticis affectari:hoc dicere:Ad nō parcendū corpori. Qđ autem
adiecit:Non in honore aliquo:quia ſancti operis ſpeciem:non in fide veritatis exercentes:nul
lius gloriæ honore vel fructu agunt: qđ in magna erroris peruerſi reprehenſione conficiunt:
transfigurantes ſe in miniſtros iuſtitiæ.Sed qđ adiecit:Ad ſaturitatē carnis:cōtrarium mihi
videtur illi quo dicit: Ad nō parcēdū corpori. Videtur enim mihi ille nō parcere corpori qui
carnē ieiuniis domat:ſicut apoſtolus dicit: Liuidū facio corpus meū : & in ſeruitutē redigo:a
quo opere ſaturitas carnis aliena eſt:niſi forte & ipſam ſaturandæ carnis curam:quę maxime 1.Corin.9.
obſeruantiā religionis prætēdentibus probroſa eſt:Non parcere corpori dixit ſecūdum illud
honeſtatis pręceptum qđ alibi dicit:vt vnuſquiſq; ſuum vas honorifice poſſidere nouerit:vt 1.Theſſal'.4
hoſtiam viuā & placentem deo ſuum corpus exhibeat:non in ſaturitate carnis:quia diſſenſio
corporis/animæ ſobrietatem necat:& inimica eſt caſtitati.Reſtat vt aliquid & de euangelicis
V locis ſuggeram beatitudini tuæ. Nō quidem quanta legenti per otium occurrere ſolēt(Nec
enim nunc vacabat diſperſa per libros quærere:aut in reminiſcēdis memoriam ventilare)ſed
vel pauca quæ ad horam dictationis huius in mentē veniūt ſciſcitabor.De reſurrectionis for-
ma non grandē:ſed plenam fidei inſtructione epiſtolā:qua ſecundę cōſultationi meæ/dū Car
thagini hyemarem reſcripſeras:ſi habes relictā in ſcedis:rogo vt mittas: aut certe retexas eā
mihi:qđ tibi facile eſt . Nam etſi ſcripta nō extat:quia forte breuis epiſtola vt tumultuaris ti
bi inter libros tuos haberi præſto ſit : renoua eam mihi in eodem ſenſu promptā de theſauro
cordis tui:& mitte ad me inter alia reſponſa: quæ reddes mihi vt ſpero: præſtāte mihi ac tibi
cōmeatum dierū Chriſto:vt eā quo labor tuus in me fructificet accipiā.Secundū hæc capitu
la ſcripturarū:de quib9 te qui vides quaſi per deum interrogaui : vt audiam quid in te vel ex
te mihi loquatur deus.Hoc autē rogo lucere mihi facias:quomodo vel qua ratione:dominus
poſt reſurrectionē:vel cū mulieribus quæ primę ad ſepulchrum venerūt:vel poſtea illis duo-
bus in via:deinde diſcipulis ſuis & non agnit9 ſit:& agnitus.In eodem enim corpore reſurre-
xit in quo & paſſus eſt.Et quomodo non eadem erat eiuſdem corporis forma quæ fuerat: aut
ſi eadē erat:quomodo non agnoſcebatur ab his qui eum nouerāt.Illud vero ſacramēti eſſe cre
do:q; qui in via ambulantibus non fuerat agnitus:in fractione panis reuelatus eſt.Idipſum ta Luce.24.
men tuo ſenſu volo tenere non meo.Et qđ ad Mariā ait:Noli me tangere:nōdum enim aſcen- Ioan.20.
di ad patrem:Si cōminus ſtantem non ſinebatur attingere: quomodo eū tangeret cum aſcen
diſſet ad patrem:niſi forte fidei profectu & mentis aſcēſu:qua deus homini ſit lōginquus aut
proximus:& illa dubitauerit de Chriſto:quē hortulanū putauerat: ideo fortaſſis audire me-
ruit:Noli me tāgere.Indigna enim iudicabatur vt tāgeret manu Chriſtū: quē necdū fide ap-
prehenderat:nec intellexerat deum cum hortulanū putaſſet: de quo pauloante ab angelis au
dierat:Quid quæritis viuentem cum mortuis?Noli ergo me tangere:quia tibi nondū aſcen- Luc.24.
di ad patrem:cui adhuc tantū homo videor:poſtea me tanges:cū ad agnoſcendum me credē-
X do conſcenderis.De illis etiā beatiſſimi Simeonis verbis:quid ſentias ediſſere mihi:vt ſequar
ſenſum tuū:quibus cum ad vidēdum ex oraculo dei Chriſtū agente ſpiritu veniſſet in tēplū:
& acceptū ſinu benedixiſſet infantē dominū:ait ad Mariā:Ecce hic poſitus eſt in ruinam & re Luc.2.
ſurrectionem multorū in iſrael:& in ſignum cui cōtradicetur:& tuam ipſius animā pertrāſi-
bit gladius:vt reuelentur multorum cordium cogitationes.Nunquid de paſſione Marię quę
nuſq̄ ſcripta eſt:hoc prophetaſſe credendū eſt?An vero de materno eius affectu:quo poſtea in
tempore paſſionis aſſiſtens cruci:qua hoc erat fixum:qđ ipſa pepererat:maternorū viſcerū do
lore confixa eſt:& animā illius quā eius ſecūdum carnē ipſa ſpectante cōfoderat:crucis rhom
phæa penetrabat. Video enim & in pſalmis de Ioſeph ita dictū eſſe:Humiliauerunt in compe Pſal.104.
dibus pedes eius:ferrum pertranſiit animā eius:ſicut in euangelio dixit Simeon : Et tuam ip
ſius animā pertranſibit gladius. Non ait carnem:ſed animā: in qua pietatis affectio contine-
tur:& doloris aculeus quaſi gladius operatur:cum aut aliqua carnis ſuæ iniuria afficitur vt
Ioſeph:qui non mortis ſed iniuriarum pertulit paſſiones:in ſeruū vęnditus : & in reum vin-
culatus:& carceri datus:Aut affectionis maternæ triſtitia vel dolore cruciatur:vt in Maria:
quā vtiq; ad crucē domini in quo tunc ſui tantū corporis filiū cogitabat:materna mēs duxe-
rat:vt cum eū vidiſſet mortuū:humana infirmitate lugeret:ſepeliendūq; colligeret:nihil ſibi

de ipſius reſurrectione pręſumens:quia ſubſecuturæ admirationis fidem: in oculis poſita paſ
ſionis pœna cæcabat.Quis eandē aſtantem cruci ſuæ:dominus nō morientis infirmitate tre
pidans conſolatus ſit:ſed ipſam qua obibat volēs/in poteſtatē habens mortē:plena virtute vi
Ioan.19. uentis:& cōſtantia reſurrecturi de cruce admonet dicens de beato apoſtolo Ioanne:Mulier ec
ce filius tuus.Itēq; illi ibidē conſiſtenti:ecce mater tua.Iam ſcilicet ab humana fragilitate qua
erat natus ex fœmina:per crucis mortem demigrans in æternitatem dei:vt eſſet in gloria dei
patris:delegat homini iura pietatis humanæ:& ex diſcipulis ſuis adoleſcētiorem eligit:vt cō
uenienter aſſignet virgini apoſtolo virginem matrē: Duo pariter in eadem ſententia docens:
formā pietatis relinquēs nobis cum eſt de matre ſollicitus:vt quā relinquebat corpore:nō re
linqueret cura.Sed nec corpore relictura:quē videbat moriētem:mox erat viſura rediuiuum.
Et illud quod ad fidem omniū pertineret:ſalutiferum pietatis ſuæ ſacramentum:arcana diui
ni ratione conſilii ſub hac voce deſignans: vt & alii matrem delegaret pro matre habēdam:&
vice ſua conſolādam: atq; illi viciſſim nouum filium vice corporis ſui traderet:immo (vt ita
dixerim) gigneret:quo oſtēderet eam pręter ſe:qui ex ea virgine natus eſſet:nec habuiſſe filiū
nec habere:quia nec ſaluator tantopere curam deſolationis habuiſſet eius ſi illi vnicus nō fuiſ
Luc.2. ſet. Sed redeamꝰ ad verba Simeonis:in quorum clauſula intellectū meum caligare fateor : Et Y
tuam inquit animā pertranſibit framea vel gladius: vt reuelentur multorum cordium cogi
tationes.Secūdum literam hoc mihi penitus obſcurū eſt:quia nec Mariam beatiſſimā vſq; legi
mus occiſam : vt de corporali gladio ſanctus ille ei futuram paſſionem prophetaſſe videatur.
Pſal.7. Sed & qđ ſubiecit:Vt reuelētur multorū cordium cogitationes.Scrutans enim inquit corda
1.Corin.4. & renes deus.Et de futuro iudicio apoſtolus ait: Quia tūc manifeſtabit deus operta cordium
& occulta tenebrarū. Itidem apoſtolus ſpiritaliter exprimēs arma cęleſtia:quibus in interiori
Ephe.6. noſtro debeamus armari:gladium ſpiritus dicit verbum dei.De quo ad Hebræos ait. Viuus
Heb.4. eſt ſermo dei & efficax:& penetrabilior omni gladio accipiti: ptingens inquit vſq; ad diuiſio
nem animæ ac ſpiritus:& reliqua quæ noſti.Quid ergo mirum ſi iſtius verbi ignita vis & an
cipitis gladii penetrabilior acies:& ſancti Ioſeph olim:& poſtea beatæ Mariæ animā pertrāſi
uit? Nā neq; in illius neq; in huius corpore ferrum trāſiſſe cognouimꝰ.Atq; vt magis pateat
Pſal.104. ibi prophetam ferrū pro verbi gladio poſuiſſe:ſtatim ſubſequente verſiculo ait:Sermo domi
ni igniuit illum.Sermo enim dei & ignis & gladius eſt:verbo ipſo deo vtrūq; dicēte de ſe:Ignē
Matth.10. enim inquit veni mittere in terram:& quid volo niſi iam accēdatur?Item alibi dicit: Non ve
ni pacē mittere ſed gladium:Vides eum vnā vim doctrinæ ſuæ diuerſo ignis & gladii nomi
ne deſignaſſe: Aut quomodo Mariæ illata per gladiū paſſio vel tribulatio perſtaret. Itaq; hoc
ſcire cupio:quid ad Mariam pertineret:vt reuelarētur multorum cordium cogitationes:aut
vbi apparuit : quia ex eo ꝙ animam eius: ſiue carnalis in ferro:ſiue ſpiritalis gladius in verbo
dei pertrāſiuit:exinde multorū cordium cogitationes reuelatæ ſunt.Expone ergo hāc maxi
me de verbis Simeonis clauſulam mihi: quia lucem nō dubito ſanctæ animæ tuæ:quæ de in
terioris oculi puritate meruit illuminationē ſpirituſſancti:per quem ſcrutari & inſpicere poſ
ſit etiam alta dei.Deus miſereatur mei per orationes tuas:& illuminet vultum tuū ſuper me:
per lucernam verbi tui:ſancte domine beatiſſime frater ī domino Chriſto vnanime: magiſter
meus in fide veritatis:& ſuſceptor meus in viſceribus charitatis.

Sancti Auguſtini ad Paulinū:quæſtiunculis eiuſdē in priori epiſtola prælibatis:ma
gna cum modeſtia & vtilitate reſpondentis.Epiſtola.LIX.

Eatiſſimo & venerabiliter deſyderabili & deſyderabiliter venerabili ſancto Z
ſanctæq; chariſſimo fratri & coepiſcopo Paulino: Auguſtinus in domino ſa
lutē.Q; de peruentione tam proſpera fratris & cōpreſbyteri noſtri Quin
ti:& qui cū eo nauigauerunt:cito nos dominus exhilarauit:nuntiantibꝰ li
teris ſanctitatis tuæ:gratias agens ei qui recreat afflictos & humiles conſo
latur: & ſyncęritati cordis tui occaſione filii & cōdiaconi noſtri Rufini quę
proxima occurrit:nunc reſcripta perſoluo.De littore nāq; Hipponenſi profectus eſt:& appro
bo miſericordię conſiliū qđ tibi dominus inſpirauit:mihiq; inſinuare dignatus es. Ipſe & hoc
adiuuet:ipſe proſperet qui iam curam noſtrā ex magna parte leniuit:quia peruectus & com
mendatus eſt chariſſimus homo non ſolum bonis operibus: ſed etiā ſanctis orationibus tuis.

Literæ sanæ venerationis tuæ vbi multa quæsisti: & quærenda admonuisti: & quærendo do-
cuisti:ad me peruenerunt. Sed quas ipse continuo rescripsi per homines eosdem sanctorum
solatiorum nostrorum:sicut his tuis recentioribus cōperi: non sunt redditæ venerationi tuę.
In quibus quidem quatenus ad interrogata responderim:recolere non valui:nec earum exem
plum cū requisissem:vbi hæc omnia possem recognoscere:inueni. Ad nōnulla tamē me respō
disse certus omnino sum:& ideo non ad omnia: quia vt cito finirem festinatio perlatoris vrge
bat.Simul etiam miserā sicut iusseras:& illius epistolæ exemplū:quā tuę charitati apud Car-
thaginem de corporum resurrectione rescripseram: vbi de vsu membrorum exorta erat quę-
stio.Nunc ergo & hoc misi:& alterū alterius: quia nec ipsam in manus tuas peruenisse conie-
ci:eo ꝙ iterum interrogasti quædam:quæ iam me in ea respōdisse lego & agnosco.Sed ista per
quem dixerim nescio. Scripta quippe charitatis tuæ quibus ea reddidi: sicut etiam ipsa indi-
cant:missa sunt mihi ab Hippone a nostris: cū essem apud sanctum fratrem & coepiscopū no-
& strum Bonifacium.Nam eorum perlatorē non vidi:& cōtinuo rescripta non distuli.Quia er-
go sicut tunc scripsi nō potueram inspicere codices græcos propter quędam psalmi.xvi.inspe
xi:postea quos inueni: & vnus habebat:qđ & latini nostri: Domine perdens de terra dispertī- Psal.16.
re eos.Alius sicut ipse posuisti:A paucis de terra.Et illud quidem apertū habet sensum: Per-
dens de terra quā eis dedisti:dispertire eos in gētibus:qđ & factum eis est:cum graui bello ex-
pugnati atqꝫ subuersi sint.Illud autē alterum quomodo accipiendū sit: nō mihi occurrit:nisi
quia in cōparatione perditæ multitudinis eorum reliquiæ saluæ factæ sunt vtriqꝫ in paucis:a
quibus eos dispertiendos hoc est diuidendos atqꝫ separandos: scriptura prænūtiauit dicens:
Domine a paucis:id est a reliquiis quas ex illa gēte saluas fecisti:de terra dispertire eos:vt ter-
ram intelligamus ecclesiam hæreditatēqꝫ fidelium atqꝫ sanctorum : quæ dicitur terra viuen-
tium:& quæ etiā illo loco recte intelligi potest.Beati mites quoniā ipsi hæreditate possidebūt Matth.5.
terram.Cum autem dictum esset:A paucis de terra diuide eos:additum est:in vita eorum:vt
in manifesto futurum intelligeretur dum hic viuunt.Separantur enim multi ab ecclesia: sed
cum moriuntur:qui tamen cum viuunt per sacramentorum cōmunionem vnitatisqꝫ catho-
licæ videntur ecclesię copulati.Isti ergo diuisi sunt a paucis:qui diuisi sunt de terra:quā sicut
agrum suum excolit pater agricola.Diuisi autem in vita sua:id est hic in manifesto:sicut vide
mus.Sequitur autem: Et de absconditis tuis adimpletus est vēter eorum:id est præter hoc ꝙ
in manifesto diuisi sunt:etiam de absconditis tuis:quę in occulto reddis retributionem malo-
9 rum:adimpletus est venter eorum. Vētrem posuit pro internorum latentiumqꝫ secretis. Qđ
vero sequitur:Saturati sunt sarcina:alias porcina: Iā quid mihi ex hoc videretur aperui . Sed
quod alii codices habent:& verius habere perhibentur:qui diligentiora exemplaria per accē-
tus notam eandem verbi græci ambiguitatem græco scribēdi more dissoluunt: obscurius est
quidem:sed electiori sententię videtur aptius conuenire.Quia enim dixerat:Et de abscondi-
tis tuis adimpletus est venter eorū:quibus verbis occulta dei iudicia significata sunt: Occul-
ta quippe sunt miseris:qui etiam gaudent in malis quos tradidit deus in concupiscentias cor
dis eorum:velut quæreretur vnde possint cognosci:qui in abscondito ira dei adimpleti sunt:
& responderetur qđ in euangelio dictū est:Ex fructibus eorum cognoscetis eos: cōtinuo sub- Matth.7.
iunctum est:Saturati sunt filiis:hoc est fructibus: qđ euidentius dicitur operibus suis. Vnde
alibi legitur:Parturiuit iniustitiam:cōcepit dolorem:& peperit iniquitatem.Et alibi:Dein cō Psal.7.
cupiscentia cum conceperit parit peccatum . Mali ergo filii mala opera:quibus cognoscūtur: Iacobi.1.
& qui de absconditis dei iudiciis internis cogitationum suarum tanꝗ in ventrem adimpleti
sunt.Bona opera boni filii sunt. Vnde ad sponsam ecclesiam dicitur: Dētes tui sicut grex de- Canti.4.
tonsarū ascendens de lauacro:quæ omnes geminos creant:& sterilis non est in illis. In quo ge-
mino foetu:geminum opus dilectionis agnoscitur : dei scilicet & proximi. In quibus duobus Matth.22.
præceptis tota lex pendet & prophetæ.Iste autem sensus quo ita exponitur qđ scriptū est:Sa-
turati sunt filiis:non mihi occurrerat:cum ante rescriberem:sed recensui breuissimā quandā
eiusdem psalmi expositionem quā iam olim dictaueram:& hoc satis breuiter a me positum re
peri.Inspexi etiam codices græcos:vtrum datiuus casus esset:qđ dictū est filiis: an genitiuus:
quo illa lingua vtitur pro ablatiuo: & inueni genitiuū. Quod si ad verbum interpretaretur:
scriptum esset:Saturati sunt filiorum:sed recte interpres sententiam secutus est:& latino mo
re dixit:Saturati sunt filiis. Qđ vero sequitur:Et relinquerunt reliquias paruulis suis:existi
mo paruulos accipiendos manifestos carnis filios. Vnde etiam secūdum istam:nō de porcina:

Matth.27. ſed de filiis expoſitionẽ:manet illa ſententia qua dixerũt: Sanguis huius ſuper nos & ſupe fi-
lios noſtros.Ita enim reliquerũt operũ ſuorum reliquias paruulis ſuis. In quindecimo autem
Pſal.15. pſalmo:qđ ſcriptũ eſt: Mirificauit: vel mirificet omnes volũtates ſuas inter illos:nihil prohi-
bet intelligi:immo & cõuenientius videtur non inter illos:ſed in illis.Sic enim & græci codi-
ces habent.Sæpe autem qđ habet illa lingua in illis: noſtri interpretantur inter illos:vbi vide
Vbi ſupra. tur ſentẽtiæ cõuenire.Accipiamus ergo:Sanctis qui ſunt in terra eius: mirificauit omnes vo
luntates ſuas in illis:qđ plæriq; codices habent.Et intelligamus voluntates eius: munera gra
Pſal.5. tiæ:quæ gratis data eſt:id eſt/quia voluit:non quia debebatur.Vnde eſt:Scuto bonæ volũta-
Pſal.72. ris tuæ cuſtodiſti nos:Et in volũtate tua deduxiſti me: Et volũtatie genuit nos verbo verita-
Iacobi.1. tis:Et pluuiã voluntariã ſegregans deus hęreditati tuæ:Et diuidens propria vnicuiq; prout
Pſal.67. vult:& alia innumerabilia.Proinde:Mirificauit omnes voluntates ſuas in illis. In quibus:niſi
1.Corin.12. in ſanctis qui in terra ſunt eius? Si enim terra ſicut ſupra oſtendimus poteſt accipi in bono: &
Pſal.15. vbi non additũ eſt eius:quãtomagis vbi dicitur terra eius?Miras enim fecit omnes volũtates
ſuas in illis.Miras oĩno fecit:quia eos ex deſperatione mirabiliter liberauit.Ex hac admiratio-
Roma.11. ne exclamat apoſtolus: O altitudo diuitiarũ ſapientiæ & ſcientiæ dei . Supra quippe dixerat:
Vbi ſupra. Cõcluſit ergo deus oẽs in infidelitate vt omniũ miſereatur.Nam hoc etiã hic ſequitur: Mul-
Pſal.15. tiplicatæ ſunt ĩfirmitates eorũ poſtea accelerauerũt.Infirmitates poſuit pro peccatis:ſicut ad
Roma.5. Romanos apoſtolus dicit: Si enim Chriſtus cũ infirmi eſſemus adhuc iuxta tẽpus pro impiis
mortuus eſt:hos dixit infirmos quos impios.Deinde paulopoſt eandẽ ſententiã reperẽs: Com
mẽdat(inquit) ſuã charitatẽ deus in nobis: quoniã cũ adhuc peccatores eſſemus:Chriſt9 pro
nobis mortuus eſt.Quos infirmos ſupra:eos hic peccatores appellauit.Item in cõſequentibus
hoc idem aliis verbis verſans:Si enim cũ inimici eſſemus(ĩquit) recõciliati ſumus deo p mor
tem filii eius.Ac per hoc in eo qđ dictum eſt:Multiplicatæ ſunt infirmitates eorũ:intelligun-
tur multiplicata peccata eorũ.Lex enim ſubintrauit vt abũdaret delictũ.Sed quoniã vbi abũ-
Matth.9. dauit delictũ ſuperabũdauit gratia:ideo poſtea accelerauerũt. Non enim venit ille vocare iu-
ſtos ſed peccatores:quia nõ eſt opus ſanis medicus ſed ægrotãtibus:quorũ ſcilicet multiplica
tæ ſunt infirmitates:vt eis ſanandis eſſet neceſſaria tantæ gratiæ medicina: et cui dimittun
tur peccata multa diligeret multũ.Hoc cinis vaccę & aſperſio ſanguinis: & cruentarũ multi 6
Pſal.15. plicatio victimarũ ſignificabat:nõ efficiebat.Idẽ deinceps dicit:Nõ cõgregabo cõuenticula eo
rũ de ſanguinib9:id eſt illorũ ſacrificiorũ quæ immolabãtur in figura ſanguinis Chriſti. Nec
memor ero nominũ eorum per labia mea.Nomina quippe illorũ erant in multiplicatiõe infir
Eph.5. mitatum:Fornicatores:idolis ſeruientes:adulteri:molles:maſculorũ concubitores:fures:aua
ri:raptores:ebrioſi:maledici:& quicũq; alii regnũ dei non poſſidebunt.Sed vbi abundãte pec-
cato ſuperabũdauit gratia:poſtea accelerauerũt.Hęc quidẽ fuerũt: ſed abluti ſunt:ſed ſancti
ficati ſunt:ſed iuſtificati ſunt ĩ nomine domini noſtri Ieſu Chriſti:& in ſpiritu dei noſtri.Ideo
non memor erit nominũ illorũ per labia ſua.Sane codices emẽdatiores & electioris authorita
Actuũ.2. tis:nõ habẽt volũtates ſuas:ſed volũtates meas:qđ tantũdem valet:quia ex perſona filii dei di
citur.Ipſe quippe loquitur:quẽ verba illa euidẽter oſtẽdũt : quib9 & apoſtoli vſi ſunt:Nõ de-
relinques animã meã in inferno:nec dabis ſanctũ tuum videre corruptionẽ.Eadem ſunt vtiq;
Pſal.58. munera gratiæ patris & filii & ſpiritusſancti.Et ideo rectiſſime & filius eas poteſt dicere volũ
tates ſuas.Qđ vero in pſalmo.lviii.de iudæis intelligitur: dicẽte: Ne occideris eos ne quãdo
obliuiſcãtur legis tuæ:cõuenienter mihi videt̃ intelligi ita eſſe prænuntiatũ: eãdem gentem
etiam debellatã atq; ſubuerſam in populi victoris ſuperſtitiones nõ fuiſſe ceſſurã:ſed in vete-
ri lege manſurã:vt apud eam eſſet teſtimoniũ ſcripturarũ toto orbe terrarũ: vnde eccleſia fue
rat euocanda.Nullo enim euidẽtiore documẽto oſtẽditur gentibus:qđ ſaluberrime aduerti- ꝝ
tur:non inopinatũ & repentinũ aliquid inſtitutũ ſpiritu præſumptionis humanæ: vt Chriſti
nomen in ſpe ſalutis æternæ:tanta authoritate prępolleat:ſed olim fuiſſe prophetatũ atq; cõ
ſcriptũ.Nam ipſa ꝓphetia quid aliud niſi a noſtris putaretur eſſe conficta: ſi non de inimico-
rum codicibus probaretur?Ideo ne occideris eos:ne ipſius gentis nomen extinxeris:ne quan-
Geñ.4. do obliuiſcantur legis tuæ. Quod vtiq; fieret ſi ritus & ſacra gentiũ colere compulſi penitus
Pſal.58. qualecunq; nomen religionis ſuæ minime retinerent . Quod in eorum figura etiam de Cain
ſcriptum eſt: ꝙ conſtituit in eo dominus ſignum: ne quis occideret eum . Deniq; cum dixiſ-
ſet: Ne occideris eos ne quando obliuiſcantur legis tuæ:velut quæreretur: quid de illis eſſet
faciendum : vt in aliquos vſus teſtimonii veritatis non occidantur : id eſt non conſumantur

neq̃ obliuiscantur legis dei:continuo subiunxit: Disperge illos in virtute tua. Si enim in vno
loco essent terrarum:non adiuuarent testimonio prædicationē euangelii:quę fructificat toto
orbe terrarum. Ideo disperge illos in virtute tua:vt eius ipsius cuius fuerunt negatores:perse
cutores:interfectores:vbiq̃ sint testes per ipsam legem quam nō obliuiscuntur: in qua est ille
prophetatus quem non sequuntur. Neq̃ enim eis aliquid prodest q̃ eam non obliuiscuntur.
C Aliud est enim legē dei habere in memoria:aliud in intellectu & effectu. In. lx. autē &. vii. psal
mo:qđ quæris quid sit: Verūtamen deus conquassabit capita inimicorū suorum:verticem ca Psal.67.
pilli perambulantiū in delictis suis:non mihi videtur aliud dictum: q̃ deus conquassabit capi
ta inimicorum suorum:nimiū superbientiū: nimium se extollentium in delictis suis. Per hy
perbolen quippe significauit superbiam:tantum se extollentē: & tanta elatione incedētem:
quasi capilli verticem perambulando calcaret. Item in eodem psalmo:qđ scriptum est: Lingua Vbi supra.
canum tuorum ex inimicis ab ipso:non semper in malo accipiendi sunt canes: Alioquin nō re Esa.56.
prehenderētur apud prophetā canes:nescientes latrare:& amantes dormitare. Profecto enim
laudabiles canes essent:si & latrare scirent:& vigilare amarent. Et certe illi trecenti in nume
ro per crucis literam sacratissimo non eligerentur ad victoriam faciendā: qui tanq̃ canes lam
berent aquā:nisi aliquid magnum significarēt. Vigilant enim & latrant boni canes: & pro do Iudic.7.
mo & pro domino & pro grege & pro pastore. Deniq̃ & hic in ecclesiæ laudibus:cum prophe
tia exereretur:lingua canum est cōmemorata non dentes. Tuorum autem canum dixit ex ini
micis: id est vt qui erant inimici tui fierent canes tui: & latrarent pro te qui sæuiebant in te.
Addidit autē: Ab ipso:vt non a seipsis hoc factum intelligerent:sed ab ipso:id est misericordia
D eius & gratia. De prophetis qđ ait apostolus: Quosdam quidem dedit deus in ecclesia aposto Ephe.4.
los:quosdam autem prophetas:hoc ita intelligo qđ ipse scripsisti:prophetas eos dictos isto lo
lo ex quibus Agabus erat:non illos qui venturum in carne dominū prophetauerunt. Euange
listas vero inuenimus quos apostolos fuisse non legimus: Sicut fuerunt Lucas & Marcus. Pa
stores autem & doctores quos maxime vt discernerem voluisti:eosdē puto esse sicut & tibi vi
sum est:vt non alios pastores:alios doctores intelligamus: sed ideo cum prædixisset: pastores:
subiunxisse doctores:vt intelligerēt pastores ad officium suum pertinere doctrinā. Ideo enim
non ait: Quosdam autem pastores quosdam vero doctores: sed cum superiora ipso locutionis
genere distingueret dicendo:quosdā autem apostolos:quosdā autem prophetas:quosdā vero
euangelistas:hoc tanq̃ vnum aliquid duobus nominibus amplexus est:quosdam autem pasto
E res & doctores. Illa plane difficillime discernūtur: vbi ad Timotheū scribens ait: Obsecro itaq̃ 1.Timoth.2.
primū omnium fieri obsecrationes:orationes:interpellationes:gratiarūactiones. Secundum
grecum enim eloquiū discernenda sunt. Nam nostri interpretes vix reperiuntur:qui ea dili
genter & scienter transferre curauerint. Ecce enim sicut ea ipse posuisti: Obsecro fieri obsecra
tiones:non eodem verbo vtrūq̃ dixit apostolus:qui vtiq̃ græce illam scripsit epistolā:sed prō
eo qđ in latino est obsecro: ille græce dixit παραχαλεω. Pro eo vero qđ latinus vester habet
obsecrationes:ille posuit Δεησισ. Proinde alii codices in quibus & nostri sunt:non habēt obse
crationes:sed deprecationes. Tria porro quæ sequūtur:orationes:interpellationes: gratiarū
actiones:plęriq̃ latini codices sic habent. Vnde si velimus secūdum latinæ linguæ proprieta
tes ista discernere:more loquendi nostrā vel qualēcunq̃ scientiam fortasse tenebimus. Sed mi
rum si sententiā græci sermonis vel consuetudinis obtinebimus. Precationē & deprecationē
multi nostri hoc idem putant: & hoc quotidiano vsu iam omnino pręualuit. Qui autē distin
ctius latine locuti sunt:precationibus vtebātur in optandis bonis:deprecationib⁹ vero in de
uitādis malis. Precari enim dicebāt esse precādo & bona optare. Imprecari mala: qđ vulgo iā
dicitur maledicere. Deprecari autē mala precando depellere. Sed vsitatū iam loquendi modū
potius sequamur: & siue precationes siue deprecationes inuenerim⁹: qđ gręci Δεησισ vocāt:
non putemus emendandū esse. Orationes vero:quas græcus habet προσευχασ: distinguere
a precibus vel precationibus omnino difficile est. Qđ vero quidā codices nō habent oratio
nes sed adorationes:quia nō dictū est in gręco ευχασ:sed προσευχασ:nō arbitror sciēter in
terpretatū. προσευχασ enī orationēs dici a græcis notissimū est. Et vtiq̃ aliud est orare: aliud
est adorare. Deniq̃ nō isto verbo:sed alio legitur in græco: Dominū deum tuum adorabis: Et Matth.4.
adorabo ad tēplum sanctum tuū: & siqua similia. Pro interpellationibus autē quod nostri ha Psal.5.
bent:secundum codices credo vestros postulationes posuisti. Hæc interim duo: id est qđ alii
postulationes:alii interpellationes interpretati sunt: vnum verbū transferre voluerunt quod

græcus habet ερτευξισ:Et profecto aduertis:Sed nosti aliud esse interpellare:aliud postulare.
Non enim solemus dicere:postulant interpellaturi:sed interpellant postulaturi. Verũtamen
ex vicinitate verbum vsurpatũ:cui propinquitas ipsa impetrat intellectum:nõ est velut cen-
soria notatione culpãdum.Nam & de ipso domino Iesu Christo dictum est: ꝙ interpellat pro
Roma.8. nobis.Nunquid non interpellat & nõ etiam postulat?Immo vero quia postulat: pro eo positũ
1.Ioan.2. est:interpellat.Euidenter quippe alibi de eo dicitur: Et si quis peccauerit:aduocatũ habemus
ad patrem Iesum Christum iustum:ipse est exoratio pro peccatis nostris. Q̃q̃ fortassis codi-
ces apud vos etiam in eo loco de domino Iesu Christo nõ habent interpellat pro nobis:sed po-
stulat pro nobis. In græco enim quo verbo hic positæ sunt interpellationes: quas ipse posuisti F
postulationes:ipsum & illic verbum est vbi scriptum est:interpellat pro nobis.Cum igitur &
qui precatur & qui orat precetur:& qui interpellat deum:ad hoc interpellet vt oret & prece-
tur:quid sibi vult ꝙ ista ita posuit apostolus:vt non sit eorum negligenda distinctio? Excepto
itaq; nomine generali:& salua loquendi consuetudine: secũdum quam siue dicas precationẽ:
siue orationem:siue interpellationem:vel postulationem:vna eadẽq; res intelligitur . Aliqua
etiam singulorũ istorum proprietas inquirenda est:sed ad eam liquido peruenire difficile est.
Multa quippe hinc dici possunt quæ improbanda non sint : sed eligo in his verbis hoc intelli-
gere:qđ omnis vel pene omnis frequẽtat ecclesia: vt precationes accipiamus dictas quas faci-
mus in celebratione sacramentorũ:anteq̃ illud qđ est in domini mensa incipiat benedici:ora-
tiones cum benedicitur & sanctificatur:& ad distribuendum cõminuitur: quã totam petitio
nem fere omnis ecclesia dominica oratione concludit. Ad quem intellectum etiam verbi græ
ci origo nos adiuuat.Nã eam quã dicunt ευχην: raro ita scriptura ponit vt intelligatur ora-
tio : sed plærunq; & multo vsitatius votum appellatur ευχην.προσευχην vero: qđ verbum
ita positum est vnde tractamus:semper orationem vocat. Vnde hãc verbi originem(sicut su-
perius dixi)nonnulli minus erudite intuentes: προσευχην non orationem sed adorationem
dicere voluerunt:quæ potius προσευρεσισ dicitur.Sed quia oratio interdum dicitur voca
ri ευχη : adoratio putata est προσευχη.Porro si vsitatius vt dixi in scripturis votum appel-
latur ευχη : excepto nomine generali orationis: ea proprie intelligenda est oratio quam faci-
mus ad votum:id est προσευχην. Vouentur autem omnia quæ offeruntur deo:maxime san
cti altaris oblatio:quo sacramento prædicatur nostrum aliud votum maximũ:quo nos noui-
mus in Christo esse mansuros:vtiq; in compage corporis Christi.Cuius rei sacramentum est:
1.Corin.10. ꝙ vnus panis vnum corpus multi sumus.Ideo in huius sanctificatione & distributionis præ-
paratione:existimo apostolũ iussisse proprie fieri προσευχασ;id est orationes:vel(vt nõnul-
li minus perite interpretati sunt)adorationes:hoc est enim ad votum:qđ vsitatius in scriptu
ris nuncupatur ευχη.Interpellationes autem siue/vt vestri codices habẽt/postulationes fiũt
cum populus benedicitur:Tunc enim antistites velut aduocati:susceptos suos manus impo-
sitionem misericordissimę offerunt potestati.Quibus peractis & participato tanto sacramen
to:gratiarũactio cuncta concludit : quã in his etiam verbis vltimã commendauit apostolus.
Hæc autem causa præcipua fuit ista dicendi:vt his breuiter perstrictis atq; significatis nõ pu
1.Timoth.2 taretur negligendum esse quod sequitur: Pro omnibus hominibus/pro regibus/& his qui in
sublimitate sunt : vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & charitate:ne
quisq̃ sicut se habet humanæ cogitationis infirmitas : existimaret non esse ista facienda pro
his a quibus persecutionem patiebatur ecclesia : cum membra Christi ex omni essent homi-
Vbi supra. num genere colligẽda. Vnde adiungit & dicit: Hoc enim bonum & acceptum est coram sal-
uatore nostro deo:qui omnes homines vult saluos fieri: & in agnitionem veritatis venire. Et
ne quisq̃ diceret posse esse salutis viam in bona conuersatione:& vnius dei omnipotentis cul-
1.Timoth.2 tu:siue participatione corporis & sanguinis Christi:Vnus enim deus inquit: & vnus media-
tor dei & hominum / homo Christus Iesus: vt illud quod dixerat : Omnes homines vult sal-
uos fieri: nullo alio modo intelligatur præstari nisi per mediatorem: non deum quod semper
Ioan.1. verbum erat:sed hominem Christum Iesum:cum verbum caro factum est & habitauit in no-
Roma.11. bis. Vnde nec illud moueat te:quod de iudæis idem apostolus ait: Secundum euangeliũ qui- G
dem inimici propter vos:secundũ electionẽ autẽ dilecti ꝑpter patres. Altitudo quippe illa di-
uitiarũ sapiẽtiæ & scientię dei: & illa inscrutabilia iudicia eius:& inuestigabiles vię eius:hinc
fidelibus cordibus magnam ingerunt admirationem: qui de illius sapientia pertingente a fi-
ne vsq; ad finem fortiter & omnia suauiter disponente non dubitant : quid sit ꝙ ei placet:vt

nascãtur:crescant ac multiplicentur hi:quos etsi malos ipse non fecit:tamẽ malos futuros es-
se præsciuit.Nimis enim consiliũ eius in abdito est:quo etiã malis bene vtitur ad profectũ bo-
norum:etiam in hoc mirificans omnipotentiã bonitatis suæ:quia sicut illorũ nequitiæ est ma
le vti bonis operibus eius:sic illius sapiẽtiæ est bene vti malis operibus eorũ.Hanc igitur alti-
tudinem sacramẽti sic commendat apostolus:Nolo vos ignorare fratres hoc sacramẽtum:vt Roma.11.
non sitis vobis sapientes:quia cęcitas ex parte in israel facta est:donec plenitudo gentium in-
traret:& sic omnis israel saluus fieret.Ex parte dixit:quia non omnes excæcati sunt.Erant eñ
ex illis qui Christum cognouerunt.Plenitudo autẽ gentium in his intrat: qui secũdum pro-
positum vocati sunt:& sic omnis israel saluus fiet:quia & ex iudæis & ex gẽtibus qui secundũ
propositũ vocati sunt:ipsi verus sunt israel.De quo dicit idem apostolus:Et super israel dei.Il
los autem dicit israel secũdum carnem:Videte inquit israel secũdum carnem. Deinde inter-
ponit testimoniũ prophetæ: Veniet ex Sion qui eripiat & auertat impietatẽ ab Iacob: & hoc Esa.59.
illis a me testamentum cum abstulero peccata eorum:non vtiq̧ omnium iudæorũ sed electo-
H rum.Hinc adiungit ea quæ inquirenda posuisti:Secundum euangeliũ quidem inimici ꝓpter
vos.Pretium quidem redemptionis nostræ sanguis est Christi:qui vtiq̧ nõ nisi ab inimicis po
tuit occidi. Hic est ille vsus malorũ in prouectũ bonorũ.Quod vero adiungit:Secũdum ele-
ctionẽ autẽ dilecti propter patres: hinc ostẽdit non illos inimicos: sed electos esse dilectos. Sed
scripturę mos est ita loqui de parte tanq̃ de toto: Sicut Corinthios ĩ primis epistolæ suæ par-
tibus ita laudat tanq̃ omnes tales sint:cum essent laudabiles quidam eorũ: & postea in nõnul-
lis epistolæ ipsius locis:ita reprehendit tanq̃ omnes culpabiles essent propter quosdam qui ta
les erant.Istam diuinarũ scripturarũ consuetudinẽ per omne corpus literarũ eius creberrime
sparsam:quisquis diligenter aduerterit:multa dissoluit quæ inter se vidẽtur esse cõtraria.Ini
micos ergo alios dicit: alios dilectos: Sed qui in vno populo erant velut eosdẽ ipsos dicere vi-
detur: q̃q̃ & ex ipsis inimicis qui crucifixerunt dominũ plæriq̧ conuersi sunt & apparauerũt
electi.Tunc electi quãdo conuersi quantũ ad salutis initium:quantũ vero ad dei præsciẽtiam
non tunc electi:sed ante cõstitutionem mundi:sicut idem dicit apostolus:ꝙ elegerit nos ante Ephe.1.
mundi constitutionem. Duobus itaq̧ modis : ipsi inimici qui dilecti:siue quia in vno populo
vtriq̧ fuerãt:siue quia ex inimicis sæuientibus vsq̧ ad sanguinẽ Christi:quidã eorũ dilecti fa-
cti erant secũdum electionem quæ latebat in præsciẽtia dei. Ad hoc enim addidit:propter pa
tres:quia id quod patribus promissum est oportebat impleri:sicut circa finem epistolæ ad Ro
manos ait:Dico enim Christum ministrum fuisse circũcisionis propter veritatem dei ad con Ro.15.
firmandas promissiones patrum:gentes autem super misericordia glorificare deũ. Secũdum
istam misericordiã dictum est:Inimici propter vos:qđ & supra dixerat:Illorũ delicto salus gẽ-
tibus.Cum autem dixisset:Secundũ electionem propter patres:addidit:Sine pœnitẽtia enim Ro.11.
sunt dona & vocatio dei.Vides certe illos significari:qui pertinent ad numerũ prædestinato-
rum:De quibus alio loco dicit: Scimus quia diligẽtibus deum omnia cooperãtur in bonum:
his qui secũdum propositũ vocati sunt sancti. Multi enim sunt vocati:pauci vero electi. Qui Ro.8.
vero electi:ipsi sunt secũdum propositum vocati: in quibus dei proculdubio præscientia falli Matth.22.
non potest.Hos præsciuit & prędestinauit conformes imaginis filii sui: vt sit ipse primogeni-
tus in multis fratribus.Quos autem prædestinauit:illos & vocauit.Hęc vocatio est secundũ
propositum:hæc est sine pœnitẽtia.Quos autem vocauit:illos & iustificauit:Quos autem iu
stificauit:illos & glorificauit . Si deus pro nobis: quis contra nos? Non sunt in ista vocatione
qui in fide quæ per dilectionem operatur: etiã si aliquantulũ ambulant/non perseuerant vsq̧
in finem.Et vtiq̧ potuerunt rapi:ne malitia mutaret intellectum eorum:si ad illam prędesti- Sap.4.
nationem & vocationem quæ secũdum propositum & sine pœnitentia est:pertinerent. At ne
quisq̃ præsumptor ita de occultis iudicet alienis:vt dicat:ideo non rapti sunt ex hac vita an-
teq̃ essent fidei desertores:quia in eadem vita non fideliter ambulabant: & hoc in eorum cor-
dibus nouerat dominus:q̃uis hominibus aliter appareret:quid dicturus est de infantulis par
uulis:qui plæriq̧ accepto in illa ætate christianæ gratiæ sacramento: cum sine dubio perti-
nerent ad vitam æternam regnumq̧ cælorum si continuo ex hac vita emigrarent : sinuntur
crescere : & nonnulli etiam apostatæ fiunt : vnde nisi quia non pertinent ad illam prædesti-
nationem:& secundum propositum:ac sine pœnitentia vocationem? Cur autem ad eam alii
pertineant alii non pertineãt:occulta causa esse potest:iniusta non potest.Nũquid eñ iniqui-
I tas apud deum? Absit.Nam & hoc ad illam pertinet altitudinem iudiciorũ:quã mirans tanq̃

expauit apostolus. Ideo quippe illa iudicia vocat: ne quisq̃ talia fieri putet: siue iniquitate: si-
ue temeritate facientis: siue casu & fortuito labentibus vllis partibus iam dispositorũ sub tã-
Col.2. ta sapientia dei sæculorũ. In epistola porro ad Colossenses quod scriptũ est: Nemo vos seducat
volẽs in humilitate: & cętera quę sequũtur: quousq; tibi obscura esse dixisti: nec ego adhuc si-
ne caligine intelligo. atq; vtinã præsens de me ista quæsisses. In eo quippe sensu: quẽ mihi his
verbis habere videor: adhibẽda est quædã pronũtiatio in vultu & modo vocis: qui exprimi li
teris non potest: vt ex aliqua parte aperiatur: quod ideo fit obscurius: quia non recte sicut exi-
stimo pnũtiatur. Quod enim scriptũ est: Ne tetigeritis: ne gustaueritis: ne attaminaueritis:
tanq̃ præceptũ putatur apostoli: nescio quid tangere: gustare: attaminare prohibentis. Cõtra
est autẽ: si tamẽ in tanta obscuritate ista non fallor. Per irrisionẽ quippe verba posuit eorum: a
quibus eos nolebat decipi atq; seduci: qui discernẽtes cibos secundũ culturã angelorũ atq; ita
de hoc mũdo decernẽtes dicunt: Ne tetigeritis: ne gustaueritis: ne attaminaueritis: cum sint
omnia munda mundis: & omnis creatura dei bona sit. Q̃d in alio loco ipse euidenter cõmen-
dat. Totam ergo ipsius sententiæ circũstantiam videamus. Ita enim apostoli intẽtione perspe K.
cta: sensum eius quãtum valemus fortasse tenebimus. Quibus enim ita scribit: metuebat eos
seduci vmbris rerum dulci nomine scientiæ: & auerti a luce veritatis: quæ est in Christo Iesu
domino nostro. Hanc autẽ sub nomine sapientiæ vel scientiæ curam vanarum superfluarum
ve obseruationum: & de superstitione gentilitatis: maximeq; ab eis qui philosophi sunt nũcu
pati: & a iudaismo cauẽda esse cernebat: vbi erant vmbræ futurorum remouẽdæ: quoniam lu
men earum iam Christus aduenerat. Cum ergo cõmemorasset & commendasset quãtum cer
Col.2. tamen pro eis haberet: & pro his qui Laodiciæ fuerant: & quicunq; non viderant faciem eius
in carne: vt cordibus consolarentur copulati in charitate: & in omnibus diuitiis plenitudi-
nis intellectus: ad cognoscẽdum mysterium dei quod est Christus: in quo sunt omnes thesau
ri sapientiæ & scientiæ absconditi: Hoc dico inquit vt nemo vos circũueniat in verisimili ser-
mone. quia veritatis amore ducebãtur: verisimilitudinẽ illis timuit ne deciperentur. Et ideo
cõmendauit in Christo: q; dulcissimũ habebant thesaurum: scilicet sapientiæ & scientiæ: cu-
ius nomine & promissione induci poterant in errorem. Nam etsi corpore inquit absens sum:
spiritu vobiscum sum: gaudens & videns vestram ordinationẽ: & id quod deest fidei vestrę in
Christo. Ideo illis timebat: quoniam quid eis adhuc deesset videbat. Sicut ergo accepistis in-
quit Iesum Christum dominum nostrum: in ipso ambulate radicati & superædificati in ipso:
& cõfirmati in fide sicut & didicistis: abũdãtes in ea gratiarũactione. Vult eos fide nutriri: vt
capaces fiant participandorum thesaurorũ sapientiæ & scientiæ qui sunt absconditi in Chri-
sto: ne anteq̃ sint ad hæc idonei: verisimili sermone capiantur & a veritatis itinere deuient.
Deinde apertius quid eis timeat ostendens: Videte inquit ne quis vos decipiat per philoso-
phiam & inanem seductionem secũdum traditionem hominum: secundum elementa mũdi:
& non secundum Christum: quia in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter.
Ideo corporaliter dixit: quia illi vmbraliter seducebant: translato verbo vsus: sicut etiam vm
bræ nomen in his rebus non est vtiq; verbũ proprium: sed quadã similitudinis ratione trãsla-
Col.2. tum. Et estis in illo inquit repleti: qui est caput omnis principatus & potestatis. Per principa-
tus enim & potestates superstitio gẽtilium vel philosophi seducebant: prædicantes illam quã
vocant theologiam per elementa huius mundi. Caput autem omniũ Christum: principium
Ioã.8. omniũ voluit intelligi: sicut ipse ait cum ei dictum esset: Tu quis es? Respondit: Principiũ qui
Ioã.1. & loquor vobis. Omnia enim per ipsum facta sunt: & sine ipso factum est nihil. Mirabiliter au
tem vult eos esse horũ velut mirabiliũ cõtemptores: cum eos ostendit corpus factos illius ca-
Col.2. piris: dicendo: Et estis in illo repleti: qui est caput omnis principatus & potestatis. Hinc iã ne
vmbris iudaismi seducant adiũgit: In quo etiã circũcisi estis circũcisione nõ manufacta in ex-
poliatione corporis carnis: Vel sicut aliqui habẽt: In expoliatiõe corporis peccatorum carnis
circuncisionis Christi: consepulti ei in baptismum: in quo & consurrexistis per fidem opera-
tionis dei: qui suscitauit illum a mortuis. Vide quẽadmodum & hic corpus Christi eos osten
dit: vt ista contemnant: cohærentes tanto capiti suo: mediatori dei & hominum Christo Ie-
su: & nullum falsum vel inualidum medium per quod deo cohæreant requirentes. Et vos
inquit cum essetis mortui in delictis & præputio carnis vestræ. Præputium vocauit quod
significatur præputio: hoc est delicta carnalia quibus expoliandi sumus. Viuificauit inquit
cum illo donans vobis omnia delicta: delens quod aduersus nos erat chirographum in decre-

tis:quod erat contrarium nobis:quia reos lex faciebat: quæ ſubintrauerat vt abũdaret deli-
ctum. Tollens inquit illud de medio & affigẽs illud cruci:exuens ſe carnem principatus & po
teſtates exemplauit:fiducialiter triumphans eos in ſemetipſo:nõ vtiq; bonos:ſed malos prin
cipatus & malas poteſtates:diabolicas ſcilicet & dęmoniacas exemplauit:id eſt exemplũ de il
lis dedit:vt quẽadmodum ipſe ſe exuit carne:ſic ſuos oſtẽderet exuendos carnalib⁹ vitiis:per
L quæ illi eis dominabãtur. Iam hic diligẽter attende quẽadmodũ inferat propter qđ cũcta iſta
cõmemorauimus. Nemo ergo vos inquit iudicet in cibo:tanq̃ propterea oĩa illa dixerit:quia
iſti per huiuſmodi obſeruationes ſeducebãtur a veritate qua liberi fiebãt. De qua dictũ eſt in
euangelio:Et veritas liberabit vos:id eſt liberos faciet. Nemo ergo vos inquit iudicet in cibo: Ioan.8.
aut in potu aut in parte diei feſti aut neomeniæ aut ſabbatorũ:qđ eſt vmbra futurorum. hoc
propter iudaiſmũ. Deinde ſequitur propter ſuperſtitiones gẽtilium:Corpus autẽ Chriſti in-
quit:nemo vos cõuincat. Turpe eſt inquit & nimis incongruũ:& a generoſitate veſtræ liber-
tatis alienũ:vt cũ ſitis corpus Chriſti:ſeducamini vmbris:& cõuinci videamini veluti peccã
tes:ſi hæc obſeruare negligitis. Corpus ergo Chriſti:nemo vos cõuincat volens in humilita-
te cordis. Hoc ſi per verbũ græcum diceretur:& in latina cõſuetudine populari:ſonaret vſita
tius. Sic eñ & vulgo dicitur. Qui diuitem affectat θέλω diues:& qui ſapientẽ θέλω ſapiẽs:
et cætera huiuſmodi. Ergo & hic θέλω humilis:qđ plenius dicitur θέλων humilis:id eſt vo
lens humilis:affectans humilitatẽ:qđ intelligitur:volẽs videri humilis : affectãs humilitatẽ.
Hoc eñ in talibus obſeruationibus agitur:vt cor hominis velut religione humile reddatur.
Addidit autẽ & culturam angelorũ:vel ſicut veſtri codices habent:religionẽ angelorũ : quæ
gręce θρησχέια dicitur:angelos volens intelligi principatus:quos elementorũ mundi huius
præpoſitos:in his obſeruationibus colendos eſſe arbitrãtur. Nemo ergo vos inquit cõuincat
cũ ſitis corpus Chriſti:volens videri humilis corde in cultura angelorũ:quæ non vidit incul
cans: Vel ſicut quidam codices habent:Quæ vidit inculcans. Aut eñ ſic dicere voluit: Quę
non vidit inculcans:quia homines iſta ſuſpitionibus & opinionibus agũt: nõ ꝙ viderint iſta
eſſe facienda. Aut certe quę vidit inculcans:ideo magna exiſtimans:quia vidit ea quibuſdam
locis obſeruari alibi ab hominibus quorũ authoritati haberet fidem etiã ratione nõ reddita:
et ideo ſibi magnus videtur:quia ei cõtigit quorundã ſacrorũ videre ſecreta. Sed plenior ſen-
ſus eſt:quæ non vidit inculcans:fruſtra inflatus mente carnis ſuæ. Mirabiliter ibi eum dixit
inflatũ mente carnis ſuæ:vbi θέλω humilem ſupra dixerat. Fit eñ miris modis in anima ho-
minis vt de falſa humilitate magis infletur:q̃ ſi apertius ſuperbiret. Et non tenens inquit ca- Col.2.
put:qđ vult Chriſtũ intelligi:ex quo omne corpus cõpactum:& connexum:ſubminiſtratũ et
copulatum creſcit in incrementũ dei. Si ergo mortui eſtis cũ Chriſto ab elementis huius mũ
M di:quid adhuc velut viuẽtes de hoc mundo decernitis? His dictis inſerit verba eorum qui de
cernunt de hoc mundo per has obſeruationes quaſi rationabiles affectata vanitate humilita-
tis inflati:Ne tetigeritis:ne guſtaueritis:ne attaminaueritis. Recolam⁹ qđ dictũ eſt ſuperius: Vbi ſupra.
vt hoc intelligamus. Non vult eñ eos in his obſeruationibus iudicari vbi dicitur:Ne tetige-
ritis:ne guſtaueritis:ne attaminaueritis:quę ſunt omnia inquit in corruptionẽ per abuſionẽ.
Omnia hæc inquit magis ad corruptionẽ valent:cũ ſuperſtitioſe ab his abſtinetur : vt eis ho-
mo abutatur:id eſt non eis vtatur ſecundũ præcepta & doctrinas hominũ. Hoc planũ eſt: ſed
qđ ſequitur multũ requiris. Quæ ſunt quidẽ rationem habentia ſapientię in obſeruatione &
humilitate cordis & vexatione corporis: Vel ſicut alii interpretati ſunt: Ad non parcendum
corpori:non in honore aliquo ad ſaturitatẽ carnis. Cur inquis hęc dicit rationẽ habere ſapien
tiæ:quæ ita reprehendit? Dicam ꝙ & ĩ ſcripturis potes aduertere:ſępe ſapientiã poſitam etiã
in ſedibus mundi huius:quã dicit expreſſius ſapientiã huius mundi. Nec moueat ꝙ hic non 1.Cor.1.
addidit:mundi. Non eñ & alio loco:cũ ait: Vbi ſapiens:vbi ſcriba: addidit huius mũdi:vt di
ceret vbi ſapiens huius mundi:& tamen hoc intelligitur. Sic & iſta ratio ſapientiæ. Nihil eñ
ab eis dicitur in huiuſmodi ſuperſtitioſis obſeruationibus:vbi nõ mundi huius elementa na-
turaliũq; rerum /ratio quædã ſapientiæ reddi videatur. Nam & cũ dicit:Cauete ne quis vos
decipiat per philoſophiam:non ait:huius mundi. Et quid eſt philoſophia latine niſi ſtudium
ſapientiæ? Sunt ergo inquit iſta rationẽ quidem habentia ſapientię:id eſt de quibus aliqua ra
tio reddatur:ſecundũ elementa mundi huius & principatus ac poteſtates in obſeruatione &
humilitate cordis. Id eñ agunt iſta:vt ſuperſtitionis vitio cor humilietur ad non parcẽdum
corpori:dum fraudatur iſtis eſcis:quibus cõpellitur abſtinere:nõ in honore aliquo ad ſaturi-

tatē carnis:nō ꝙ honoratius illo magis q̃ illo cibo caro ſaturaretur:cū ad eius neceſſitatē non
pertineat:niſi a quolibet valitudini apto alimēto refici atq; fulciri.De euāgelio inquiſitio tua N
ſolet multos mouere:quomodo dn̄s poſt reſurrectionē:cū ī eodē corpore ſurrexerit:a quibuſ-
dā qui eū nouerāt vtriuſq; ſexus hominibus & agnitus nō ſit & agnitus ſit. Vbi primū quęri
ſolet:vtrū in eius corpore:an potius ī illorū oculis aliquid factū ſit:quo nō poſſet agnoſci? Cū
Luc.24. em̄ legitur:Tenebātur oculi eorū ne agnoſcerēt eū:impedimentū quoddā agnoſcēdi videt̄ in
Marci.16. luminibus factū eſſe cernētium.Cū vero aperte alibi dicit̄:Apparuit eis ī alia effigie: vtiq; in
ipſo corpore cuius alia erat effigies:aliquid factū fuiſſe quo impedimēto tenerent̄:id eſt morā
agnoſcēdi paterent̄ oculi illorū. Sed ego miror cū duo ſint in corpore:quibus cuiuſq; ſpecies
agnoſcat̄:liniamēta & color: cur ante reſurrectionē:ꝙ in monte ita trāſfiguratus eſt vt fieret
vultus eius ſplēdidus ſicut ſol:neminē mouet eū vſq; ad tantā excellentiā fulgoris & lucis co
lorē ſui corporis mutare potuiſſe:& poſt reſurrectionē mouet aliquatenus:liniamēta mutata
eſſe vt nō poſſet agnoſci.Et rurſum eadē potētiæ facultate:ſicut tunc priſtinū colorem: ſic et
poſt reſurrectionē priſtina liniamēta reuocaſſe.Nam & illi tres diſcipuli ante quorū oculos in
monte tranſfiguratus eſt:nō eū agnoſcerēt ſi ad eos talis aliunde veniſſet:ſed quia cū illo erāt
ipſum eſſe certiſſime retinebāt.At em̄ corpus ipſum erat in quo reſurrexit:quid hoc ad rem?
Nam illud vtiq; ipſum corpus erat:in quo in monte tranſfiguratus eſt:& ipſum erat iuuenis
in quo natus eſt:& tamen ſi quis eū repente iuuenem vidiſſet:qui non niſi infantulū noſſet:nō
vtiq; agnoſceret.An vero ad liniamenta mutanda non poteſt celeriter dei poteſtas:qđ poteſt
Ioan.20. per annorū moras hominis ætas?Qđ autem Mariæ dixit:Noli me tangere:nondum em̄ aſcē-
di ad patrem:nihil aliud noueris me intellexiſſe q̃ tu.Ita em̄ ſignificare voluit tactum ſpecia-
lem:id eſt acceſſum fidei ſe requirere:qua creditur eum excelſum eſſe cum patre:Et ꝙ ab illis
duobus in fractione panis eſt agnitus:ſacramentum eſſe quo nos in agnitionē ſuam cōgregat
Luc.2. nullus debet ambigere. De verbis Simeonis:vbi ait virgini matri domini:Et tuam ipſius ani
mam pertranſibit framea:in alia epiſtola cuius exemplum etiam modo miſi:dixi quid mihi vi
deatur:qđ etiam tibi inter cætera viſum eſt.Et quod adiunxit:Vt denudentur multorū cor
dium cogitationes:hoc intelligendum puto:quia per domini paſſionem: & inſidiæ iudæorū:
et diſcipulorum infirmitas patuit.Tribulationem igitur:gladii nomine ſignificatam eſſe cre O
dibile eſt:quo materna anima vulnerata eſt doloris affectu.Ipſe fuit gladius in ore perſecuto-
Pſal.58. rum:de quibus in pſalmo dicitur:Et gladius in ore eorum.Ipſi enim erāt filii hominum:quo-
Pſal.56. rum dentes arma & ſagittæ:& lingua eorum gladius acutus. Nam & ferrum qđ pertranſiit
animam Ioſeph:pro dura tribulatione poſitum ferrum mihi videtur.Aperte quippe dicitur:
Pſal.104. Ferrum pertranſiit animam eius donec veniret verbum eius:id eſt tandiu fuit in dura tribu
latione donec fieret qđ prædixit.Hinc enim magnus eſt habitus:& ab illa tribulatione libera
tus.Sed ne humanæ ſapientiæ tribueretur ꝙ venit verbum eius:id eſt factum eſt quod præ-
dixit:more ſuo ſcriptura ſancta deo inde dat gloriam: et continuo ſubiungit: Eloquium do-
mini igniuit eum. Vt potui non defui interrogationibus tuis: adiutus orationibus tuis: et P
ipſis quas miſiſti diſputationibus tuis.Cum enim interrogando diſputas: & quæris acriter:
et doces humiliter. Vtile eſt autem vt de obſcuritatibus diuinarum ſcripturarum:quas exer
citationis noſtræ cauſa deus eſſe voluit:multæ inueniantur ſentētiæ:cum aliud alii videtur:
quæ tamen omnes ſanæ fidei doctrinæq; concordent.Dabis ſane veniam ſtilo meo multum ſe
ſtinānti:vt iam in naui conſtituto occurrerem perlatori. Filium autem noſtrum Paulinum in
Chriſti charitate dulciſſimum:in hac potius epiſtola reſaluto:& paucis vt feſtinus exhortor:
vt miſericordiæ domini qui ſciens dare auxilium de tribulatione:eum turbulentiſſima tem-
peſtate miſit in portum:quo tu pelago tranquilliore permeaſti:ipſi marinæ tranquillitati mi
nime credens:& qui eius rudimentis excipiendis atq; nutriendis te dedit:gratias agat quan-
tas poteſt:& omnia oſſa eius dicant: Domine quis ſimilis tibi? Non enim vberiore fructu le-
git vel audit me docentem ac diſſerentem:vel quibuſlibet exhortationibus accēdentem:q̃ in-
ſpicit te viuentem.Reſalutant ſanctam & ſynceriſſimā benignitatem tuam conſerui mei qui
mecum ſunt. Condiaconus autem noſter Peregrinus: ex quo a me profectus eſt: cum ſancto
fratre noſtro Vrbano:quando epiſcopatus ſarcinam ſubire perrexit:nondum remeauit Hip-
ponem. Saluos eos tamē in nomine Chriſti & literis eorum & fama nuntiante cognoſcimus.
Compreſbyterum Paulinum: & omnes qui tua præſentia in domino perfruuntur:germano
ſalutamus affectu.

Sancti Augustini ad Cęcilianū præsidē:vt circa Hipponensem diœcesim ita inuigilare velit contra hæreticos:quemadmodum in aliis Africæ partibus fecerit:exorantis.

Epistola.LX.

Q Omino eximio: & in Christi charitate vere merito honorabili ac suscipiendo filio Cęciliano: Augustinus. Administrationis tuę claritas & fama virtutū:pietatis quoq; christianæ laudāda diligētia & fida synceritas:quæ tibi diuina munera eo donante gaudes tributa:a quo speras promittente potiora:excitauerūt me vt hoc epistolari alloquio:æstus causarū mearū /excellentiæ aperirem tuæ. Quantū eñ per alias Africæ terras te vnitati catholicæ mirabili efficacia consuluisse gaudemus:tantū dolemus regionē hipponensium:& ei vicinas partes:confines Numidię:præsidali edicti tui vigore:nondum adiuuari meruisse:domine eximie & ī Christi charitate meritoq; honorabilis ac suscipiende fili. Qđ ne meæ potius negligentię deputetur:qui episcopalem sarcinā Hippone sustineo:tuę magnificētiæ non tacendū putaui. Quātum etiā in campo Hipponēsi hæretica præsumat audacia:si ex fratribus & collegis meis:qui hęc tuę sublimitati narrare potuerint:vel ex presbytero quem cum literis misi:fueris audire dignatus:adiuuāte domino deo nostro: proculdubio prouidebis vt tumor sacrilegæ vanitatis:terrendo sanetur potius:q̄ vlciscendo resecetur.

Beati Augustini ad Dulcitiū tribunū:quemadmodum oporteat hæreticis respondere qui cum cędibus ecclesiam vastare non possint:in seipsos tamē crudelissimi:proprio exitio eā terrere se credant:instituentis: Ac deinde authoritatibus plurimis:nemini sibiipsi mortē inferre licere:edocentis.

Epistola.LXI.

R Omino eximio & honorabili filio Dulcitio: Augustinus salutē in domino. Non debui contēnere petitionē tuam:qua desyderasti a me institui:quēadmodū te oporteat hæreticis respondere:quorū salus in domini misericordia:instantia quoq; tuę strenuitatis inquiritur. Quis eñ ingentes eorum multitudines:vnde plurimū gratulamur:quidā tamen eorū & deo & hominibus miserabili instinctu furoris ingrati:nisi suis cædibus nos vastare non possunt:suo nos exitio terrere se credunt:aut lætitiam suā quærentes de mortibus nostris:aut tristitiam nostrā de mortibus suis. Sed nō debet cor tantorūq; populorū salutem:furiosus error hominū impedire paucorū. Quid eis velimus nō solū deus & prudentes homines:verūetiam ipsi cū sint nobis inimicissimi sentiunt. Cū eñ suæ prouincię terrendos putant:non dubitant nos timere ne pereant. Sed quid faciamus:videntes q; multi adiuuante domino per occasionē vestram viam pacis inueniant. Nunquid prohibere nos possumus vel debemus ab hac vnitatis instantia:dū metuimus ne quidā durissimi & in seipsos crudelissimi:non nostra sed propria voluntate se perdant? Optaremus quidē vt omnes qui cōtra Christū portant signū Christi:& contra euāgelium de ipso euangelio qđ non intelligunt gloriantur:a sua peruersitate discederent. Sed quoniā deus occulta satis dispositione: sed tamen iusta nonnullos eorū pœnis prędestinauit extremis: proculdubio melius incōparabili numerositate:plurimis ab illa pestifera diuisione & dispersione redintegratis atq; collectis: quidam suis ignibus pereunt:quoniā pariter vniuersi sempiternis ignibus gehennarū merito sacrilegę dissensionis ardebunt. Sic eñ pereuntes dolet ecclesia:quēadmodū rebellē filiū sanctus Dauid:de cuius salute seruanda /sollicita dilectione mandauerat. Nam eū merito nefandę impietatis extinctum:etiam cū testimonio lachrymosę vocis ingemuit. Verūtamen superbo & maligno discedente:in locum suum populus dei qui fuerat illius tyrannide diuisus agnouit regē suū:& de amisso filio mœrorē patris /perfectio consolata est vnitatis. Non itaq; reprehendi

S mus domine eximie & honorabilis fili:q; tales homines apud Taniugadē /prius edicto admonendos existimasti:sed qđ ibi dixisti:noueritis vos debitæ neci dandos: putauerunt sicut eorū rescripta indicant:hoc te fuisse cōminatū: q; tu illos apprehensos fueras occisurus:non intelligentes de illa nece:quā ipsi sibi volunt ingerere:te locutū. Non eñ tu in eos ius gladii vlis legibus accepisti:aut imperialibus constitutis:quorū tibi iniuncta est executio: hoc præceptū est vt necentur. Secundo sane edicto dilectionis tuæ planius quid volueris aperuisti. Qꝫ autē etiam ipsum episcopum illorū putasti literis alloquendū:humanissime ostendisti: quāta mansuetudine tēperati sint in catholica ecclesia:etiam qui potestate christiani imperatoris: siue terrendo siue plectendo corrigēdis præficiuntur erroribus:nisi q; honorificentioribus eū

De isto Dulcitio vide.2.Retrac.59.et.63.

verbis tractaſti q̃ decebat hæreticum.Sed ꝙ eius reſponſioni me reſpondere voluiſti:credo te
arbitratum etiam hoc Taniugadenſibus debere pręſtare:vt fallax doctrina ipſius a quo ſedu-
cebantur aliquanto dilig̃etius refellatur:verum nos & occupatiſſimi ſumus: & iam plurimis
opuſculis noſtris huiuſmodi vaniloquia refutauimus.Iam enim neſcio quotiés diſputando &
ſcribendo monſtrauimus:non eos poſſe habere martyrum mortem: quia chriſtianorum non
habent vitã: cũ martyrẽ nõ faciat pœna ſed cauſa. Docuimus etiã liberum arbitrium ſic ho
mini datum:vt tamen & diuinis legibus & humanis rectiſſime grauium ſupplicia conſtitu-
ta ſint peccatorum: & pertinere ad religioſos reges terræ:non ſolum adulteria vel homicidia
vel huiuſmodi alia flagitia ſeu facinora:verũetiã ſacrilegia:ſeueritate congrua cohibere: mul
tumq; illos falli qui putant a nobis iſtos tales ſuſcipi:quales ſunt : quia nõ eos rebaptizamus.
Quomodo enim tales ſuſcipiuntur quales ſunt cum ſint hæretici:& ad nos tranſeundo fiant
catholici?Neq; enim propterea corda deprauata non licet corrigi:quia ſacramenta ſemel da- T
ta non licet iterari. De mortibus autem furioſiſſimis:quas quidam eorum ipſi ſibi inferunt:
de quibus ſolent deteſtabiles & abominabiles eſſe:multis etiã ſuis quorũ mentes dementia nõ
tanta poſſedit:eis ſecundũ ſcripturas rationemq; chriſtianorum ſępe reſpondimus:quoniam
Eccleſiaſti- ſcriptum eſt : Qui ſibi nequã cui bonus?Aut certe in eiſdem poſitum tẽtationibus:mori vo-
ci.14. lentem occidit & proximũ:qui ſibi expedire & licere putat occidere ſeipſum:quoniam ſcriptu
Leuit.19. ra dicit : Diliges proximum tuum tanq̃ teipſum. Nullis autem iubentibus legibus vel le-
Matth.22. gitimis poteſtatibus:non licere alterum occidere:etiam volentem & petentem:& viuere iam
2.Reg.1. non valentem:ſatis indicat ſcriptura Regnorum: Vbi rex Dauid regis Saulis interfectorem
iuſſit occidi:cum ille dixiſſet ab eo iam ſaucio atq; ſemiuiuo petitum ſe fuiſſe vt hoc faceret:
et animam corporeis nexibus obluctãtem ſoluiq; cupientem:vno ictu vulneris ab illis crucia
tibus liberaret.Proinde quia omnis qui ſine vlla legitimę poteſtatis authoritate hominem oc
cidit:homicida eſt:quiſquis ſeipſum occidit non ſit homicida ſi nõ homo eſt. Hæc omnia mul
2.Macca.14 timodis in aliis plurimis noſtris ſermõibus & literis diximus. Verũtamen quod fatẽdum de V
iſto Razio ſeniore:quem ſumma exemplorum inopia coartati ſe in maccabæorum libris qua-
ſi ad authoritatem ſceleris:qu o ſeipſos perdũt: perſcrutatis omnibus eccleſiaſticis authorita
tibus:vix aliquando ſe inueniſſe gloriãtur:adhuc eis nunq̃ reſpondiſſe me recolo: ſed qđ tuæ
charitati & prudentibus quibuſq; ſufficiat ad iſtos redarguendos:ſi ad vitam chriſtianorum
de iudæa gente atq; illis literis parati ſunt oim ſanctorũ exempla trãſferre:tunc & hoc tranſ-
ferant.Si autem illic ſunt plurima eorum quoq; hominum:qui literarum illarũ veritate lau-
dati ſunt:vel huic iam tempori non conuenientia:vel etiam illo tempore non recte facta : tale
etiam hoc eſt qđ in ſeipſum Razius iſte commiſit : qui cum eſſet & apud ſuos nobilis & mul-
tum in iudaiſmo profeciſſet:quæ ſibi in comparatione iuſtitiæ chriſtianæ : damna & ſtercora
fuiſſe dicit apoſtolus:& propter hoc idem Razius iudęorum pater appellatur:quid mirum eſt
ſi tã homini elatio ſuperba ſubrepſit : vt mallet manu propria perimi: q̃ poſt illam in ſuorum
aſpectibus celſitudinẽ/ſuſtinere indignam in hoſtium manibus ſeruitutem? Solent in literis
gẽtium iſta laudari.In his autem maccabæorum libris:q̃uis homo fuerit ipſe laudatus: factũ
tamen eius narratum eſt non laudatũ: & iudicandum potius q̃ imitandum:quaſi ante oculos
cõſtitutũ:nõ ſane noſtro iudicio iudicãdũ:quod nos quoq; vt hoĩes habere poſſem9:ſed iudi-
Eccleſiaſti- cio doctrię ſobrię: q̃ ĩ ipſis quoq; libris veterib9 clara eſt.lõge qppe fuit iſte Razi9 a verbis illis
ci.2. vbi legiť.Oĩe qđ tibi applicitũ fuerit accipe:& in dolore ſuſtine:& in hũilitate tua patientiã
2.Mac.14. habe.Nõ ergo fuit iſte vir eligẽdę mortis ſapiẽs:ſed ferendæ hũilitatis ĩpatiens.Scriptũ eſt:ꝙ
voluerit nobiliter et viriliter mori:ſed nũquid ideo ſapiẽter? Nobiliter.ſ.ne libertatẽ ſui gñis
captiu9 amitteret. Viriliter aũt:ꝙ tãtas vires animi haberet:qbus idone9 eſſet vt ſe ipſe pime
ret:qđ gladio cũ implere nõ poſſet:de muro ſe præcipitẽ dedit.& ſic adhuc viuus abruptã cu
currit ad petrã:atq; ibi exanguis inteſtina ſua produxit:quę vtraq; manu diſſipata ſpargebat
in populũ:ac deĩde poſtea defeſſus occubuit.Magna hęc ſunt:nec tamẽ bona.Nõ eñ bonũ eſt
Exo.23. oĩe qđ magnũ eſt:quoniã ſunt magna etiã mala.Deus dixit:Innocentẽ & iuſtũ ne occidas.Si
ergo iſte innocẽs & iuſtus nõ fuit:cur proponiť imitãdus? Si autẽ inocẽs & iuſtus fuit:quare
interfector inocẽtis & iuſti.i.ipſius Razii inſup putať eſſe laudãdus?Hęc interim ne nimiũ pro
lixa fiat:huic eplę implẽdę ſatis ſint.Debeo autẽ Taniugadẽſibus eiuſmodi miniſteriũ charita
2.Retr.59. tis:qm mihi & noto tuo & ab honorabili & chariſſimo filio meo Eleuſino : q tribunatũ apud
eos egit:bene ĩſinuati ſunt:vt ambab9 epiſtolis Gaudẽtii Donatiſtarũ epiſcopi:& maxime po

ſteriori:quã ſcd̃m ſcripturas ſactas ſe feciſſe arbitrat̃:ita reſpõdeã ne aliqd ꝑtermiſſũ putetur.

Sancti Auguſtini ad Cęleſtinũ diaconũ:Q̃uo charitas libẽter gaudenterq; recipienda ſit:receptaq; repetenda:& ꝙ cũ reddit̃:adhuc debeat̃:explanantis.

Epiſtola.LXII.

X Ominovenerabili nimiũq; deſyderabili:ſancto fratri & condiacono Cęleſtino Auguſtinus in domino ſalutem. Q̃uis longe abſens fuerim: quando per Proiectum clericum ad me directa Hipponẽ ſanctitatis tuæ ſcripta venerunt: Tamen poſtea ꝗ veni:eiſq; lectis reſcriptorum debitorem me factũ eſſe cognoui:reddendi tempus opperiebar: & ecce ſubito profecturi a nobis chariſſimi fratris noſtri Albini acolythi:gratiſſima occurrit occaſio. De tua igitur quę mihi exoptatiſſima eſt ſalute lętatus:ſanctitati tuę ſalutationem debitam reddo. Semper autem debeo charitatem: quę ſola etiam reddita:ſemper detinet debitorem. Reddit̃ enim cum impenditur:debetur autem etiam ſi reddita fuerit:quia nullum eſt tempus quando impendenda iam non ſit:nec cum redditur amittitur:ſed potius reddendo multiplicatur: habendo enim redditur non carendo. Et cum reddi non poſſit niſi habeatur:nec haberi poteſt niſi reddatur:Immo etiam cum redditur ab homine:creſcit in homine:& tanto maior acquiritur:quanto pluribus redditur. Quomodo autem negatur amicis: quæ debetur & inimicis? Sed & inimicis tanta impenditur:amicis ſecura rependitur. Agit tamen quantum poteſt: vt ab his etiam quibus pro malis bona retribuit:id recipiat quod impẽdit. Optamus quippe fieri amicum quem veraciter diligimus inimicum:quia non eum diligimus niſi velimus bonũ: quod vtiq; non erit niſi amiſerit inimicitiarum malum. Non ergo ſic impẽditur charitas vt pecunia. Excepto enim ꝙ impendendo illa diminuitur: hæc augetur:etiam illo inter ſe differunt:ꝙ pecuniã cui dederimus tunc ei beniuolentiores erimus ſi recipere non quæramus. Nõ autem poteſt eſſe verus charitatis impẽſor niſi fuerit benignus exactor:quoniam pecunia cũ recipitur accedit cui datur:ſed recedit a quo datur:Charitas vero non ſolum apud eũ creſcit qui hanc ab eo quem diligit exigit:etiam ſi non recepit:ſed etiam ille a quo eam recepit:tũc incipit habere cũ reddit. Proinde domine frater mutuam tibi charitatem libẽs reddo gaudẽſq; recipio:quã recipio adhuc repeto:quã reddo adhuc debeo. Vnum em̃ magiſtrum apud quem condiſcipuli ſumus:per eius apoſtolum docibiles audire debemus præcipientem ac dicentem Nemini quicꝗ debeatis:niſi vt inuicem diligatis.

Sancti Auguſtini ad eundem Cæleſtinũ:libros ſuos quos contra manichæos cõſcripſit Ro.13.
repetentis:Et de triplici naturarum diſtributione differentis.

Epiſtola.LXIII.

Y Vguſtinus Cæleſtino. O vtinã poſſem aſſidue tibi aliquid dicere. Id aũt aliquid eſt:vt curis exueremur inanibus:& curis indueremur vtilibus. Nam de ſecuritate neſcio vtrũ quicꝗ in hoc mũdo ſperandũ ſit. Scripſi nec recepi vlla reſcripta. Miſi aduerſum manichæos libros quos paratos & emẽdatos mittere potui: nec quicꝗ ex illis iudicii motuſq; noſtri notũ mihi factũ eſt. Nũc eos repetere iã me:vos autẽ reſtituere cõuenit. Peto itaq; ne differatis eos remittere cum reſcriptis quib⁹ noſſe cupio qd de illis geritis:vel adhuc ad illũ errorẽ expugnãdũ qd armaturę vobis op⁹ eſſe arbitremini. Sane qm̃ te noui:accipe hoc quoddã grãde & breue. Eſt natura ꝑ locos & tẽpora mutabilis:vt eſt corp⁹. Et eſt natura ꝑ lo- 8.de Geñ.
cos nullo modo:ſed tm̃ ꝑ tẽpora etiã ipſa mutabilis:vt aĩa. Et eſt natura ꝗ nec ꝑ locos nec ꝑ tẽ- ad literam
pora mutari põt:hoc de⁹ eſt. Qd̃ hic inſinuaui quoquo modo mutabile: creatura dicit̃:qd̃ im ca.25.&.26
mutabile creator. Cũ aũt oĩne qd̃ eſſe dicim⁹:inquãtũ manet dicam⁹: & inquantũ vnũ eſt:oĩs 11.entẽ. diſ.
porro pulchritudinis forma vnitas ſit:vides ꝑfecto ĩ iſta diſtributiõe naturarũ:qd ſumme ſit 37.c.& duo
qd infime:& tñ ſit qd medie:maiuſq; infimo & minus ſũmo ſit. Summũ illud eſt ipſa beatitas. bus ſe.
Infimũ qd̃ nec beatũ eſſe põt nec miſerũ. Qd̃ vero mediũ:viuit ĩclinatiõe ad infimũ miſere:cõuerſione ad ſummũ beate viuit. Qui chriſto credit:nõ diligit infimũ:nõ ſupbit in medio:atq; ita ſummo inhærere ſit idoneus:& hoc eſt totũ qd̃ agere iubemur:monemur:accẽdimur.

Beati Auguſtini ad Aurelium epiſcopum: eidem de ſua beniuolentia gratias agentis: de illiuſq; ſagacitate & integritate in eccleſia Africana plurimum fructum ſperãtis: Atq; de conuiuationibus & comeſſationibus ab eccleſia proiiciendis ſeuere laborantis.

Epiſtola.LXIIII.

AVrelio episcopo: Augustinus presbyter. Qua gratia responderē literis san Z
ctitatis tuæ: cum diu hæsitans non reperirem. Omnia enim vicit affectus
animi mei: quem iam sponte surgentem lectio epistolæ multo ardentius ex
citauit. Commisi me iam deo qui pro viribus meis operaretur in me: vt ea
rescriberem: quæ vtriq; nostrum studio in domino & cura ecclesiastica pro
tua præstantia & mea obsecundatione congruerent. Atq; illud primum: q
orationibus meis te adiuuari credis: non solum non defugio: verumetiam
libenter amplector. Ita enim etsi non meis vel certe tuis me dominus nunc exaudiet. Q; fra-
trem Alipium in nostra coniunctione mansisse: vt exemplo sit fratribus curas mūdi huius vi-
tate cupientibus: beniuolentissime accepisti: ago gratias quas nullis verbis explicare possim:
dominus hoc rependat in animam tuam. Omnis itaq; fratrum cœtus qui apud nos cœpit co
alescere: tanta tibi prærogatiua obstrictus est: vt locis terrarum tantū longe disiunctis ita no
bis cōsulueris: tanq̄ præsentissimus spiritu. Quapropter precibus quantū valemus incumbi-
mus: vt locum tibi cōmissum tecum dominus sustinere dignētur: nec te vspiam deserere: sed
adesse adiutor in opportunitatibus: faciens cū ecclesia sua misericordiam per sacerdotiū tuū:
quale spiritales viri vt faciat lachrymis cum gemitibusq; interpellant. Scias itaq; domine bea
tissime & plenissima charitate venerabilis: non desperare nos: immo sperare vehementer q; do
minus & deus noster per authoritatē personæ quā geris: quā non carni: sed spiritui tuo impo-
sitam esse confidimus: multas carnales fœditates & ęgritudines quas Africana ecclesia ī mul
tis patitur: in paucis gemit: conciliorū grauitate & tua possit sanare. Cum eñ apostolus tria &
breuiter genera vitiorum detestanda & vitanda vno in loco posuerit: de quibus innumerabi-
lium peccatorū exurgit seges: vnum horum qđ secūdo loco posuit acerrime in ecclesia vindi-
catur: duo autē reliqua: id est primū & vltimū: tolerabilia videntur hominibus: atq; ita paula
Ro.13. tim fieri potest: vt nec vitia iam putentur. Ait eñ vas electionis: Non in comessationibus et
ebrietatibus: non in cubilibus & impudicitiis: non in contentione & dolo: sed induite vos do-
minū Iesum Christū: & carnis curam ne feceritis in concupiscentiis. Horū ergo trium cubilia
et impudicitiæ tam magnū crimen putantur: vt nemo dignus non modo ecclesiastico mini-
sterio: sed ipsa etiam sacramentorū cōmunione videatur: qui se isto peccato maculauit: Et re-
44.dist.ca. comessatio nes, cte omnino. Sed quare solū? Comessationes eñ & ebrietates ita concessæ & licitę putantur: vt
in honorē etiam beatissimorū martyrū: nō solum per dies solēnes (qđ ipsum quis nō lugendū
videat qui hæc nō carnis oculis inspicit?) sed etiā quotidie celebrentur. Quę fœditas si tantū
flagitiosa & non etiā sacrilega esset: quibuscunq; tolerantiæ viribus sustentandā putaremus.
Q; q̄ vbi est illud: q; cum multa vitia enumerasset idem apostolus: inter quæ posuit ebriosos:
1.Cor.5. ita conclusit: vt diceret cum talibus nec panē edere? Sed feramus hæc in luxu & labe domesti-
ca: & eorū conuiuiorum quæ priuatis parietibus continentur: accipiamusq; cū eis corpus cū
quibus panem edere prohibemur: saltem de sanctorum corporum sepulchris: saltem de locis
sacrorū: de domibus orationū tātum dedecus arceatur. Quis eñ audet negare priuatim: qđ
cū frequentatur in sanctis locis honor martyrū nominatur? Hæc si prima Africa tentaret au- 9
ferre a cæteris terris: imitatione digna esse deberet. Cū vero & per Italiæ maximā partem: et
in aliis omnibus aut prope omnibus transmarinis ecclesiis: partim quia nunq̄ facta sunt: par-
tim quia vel orta vel inueterata sanctorū & vere debita futura cogitantiū episcoporū diligē-
tia & animaduersione extincta atq; deleta sint: dubitamus quomodo possumus tātam morū
labem vel proposito tam lato exemplo emendare. Et nos quidē illarū partiū hominē habemus
episcopū: vnde magnas deo agimus gratias: q̄q̄ eius modestię atq; lenitatis est: ei⁹ deniq; pru-
dentiæ & sollicitudinis in domino: vt etiā si afferrent cito illi de scripturis persuaderetur cu-
randū qđ licentiosa & malelibera consuetudo vulnus inflixit. Sed tanta pestilentia est huius
mali: vt sanari prorsus quantū mihi videtur nisi concilii authoritate non possit: Aut si ab vna
ecclesia inchoanda est medicina: sicut videtur audaciæ mutare conari qđ Carthaginēsis eccle
sia tenet: sic magnæ impudentiæ est velle seruare: quæ Carthaginensis ecclesia correxit. Ad
hanc autem rem quis alius episcopus esset optandus: nisi is quem diaconus execrabatur? Sed
Gal.6. qđ erat tunc dolendum: nunc auferendum est non aspere: sed sicut scriptum est: In spiritu le
44.dist.ca. comessatio nes. nitatis & mansuetudinis. Dant enim mihi fiduciam literæ tuæ indices grauissimæ charita-
tis: vt tecum tanq̄ mecum audeam colloqui. Non ergo aspere quantum existimo: non duri-
ter: non modo imperioso ista tolluntur: magis docendo q̄ iubendo: magis monēdo q̄ minādo.

Qualiter agendu in multitudine peccantium.

Sic enim agendum eſt cū multitudine peccantium. Seueritas autem exercenda eſt in peccata
paucorum. Et ſi quid minamur: cum dolore fiat: de ſcripturis cōminando vindictam futurā:
ne nos ipſi in noſtra poteſtate: ſed deus in noſtro ſermone timeatur. Itaq; prius mouebuntur
ſpiritales vel ſpiritalibus proximi: quorum authoritate & leniſſimis quidē ſed inſtantiſſimis
admonitionibus cætera multitudo frangatur. Sed quoniam iſtæ in cimiteriis ebrietates & lu
xurioſa conuiuia: non ſolum honores martyrum in carnali & imperita plebe credi ſolent: ſed
etiam ſolatia mortuorum: mihi videtur facilius illi diſſuaderi poſſe iſtam fœditatem ac turpi
tudinem: ſi & de ſcripturis prohibeatur: & oblationes pro ſpiritibus dormientium: quas ve-
re aliquid adiuuare credendum eſt: ſuper ipſas memorias nō ſint ſumptuoſę: atq; omnibus pe
tentibus ſine typo & cum alacritate præbeantur neq; vendantur. Sed ſi quis aliquid pecuniæ
offerre voluerit: in præſenti pauperibus eroget. Ita nec deſerere videbuntur memorias ſuo-
rum: qđ poteſt gignere non leuem cordis dolorem: & id celebrabitur in eccleſia quo pie & ho
neſte celebratur. Hæc enim interim de comeſſationibus & ebrietatibus dicta ſint. De conten-
A tione autem & dolo quid me attinet dicere: quando iſta vitia non in plebe: ſed in noſtro nume
ro grauiora ſunt? Horum autem morborum mater ſuperbia eſt: & humanæ laudis auiditas:
quæ etiam hypocriſim ſæpe generat. Huic non reſiſtitur niſi crebris diuinorum librorum te
ſtimoniis incutiatur timor & charitas dei: ſi tamen ille qui hoc agit ſeipſum præbeat patien-
tiæ atq; humilitatis exemplum: minus ſibi aſſumendo q̄ offertur: ſed tamen ab eis qui ſe ho-
norant: nec totum nec nihil accipiendo: & id qđ accipitur laudis aut honoris: non propter ſe
qui totus coram deo eſſe debet & humana contēnere: ſed propter illos accipiatur quibus con
ſulere non poteſt ſi nimia deiectione vileſcat. Ad hoc enim pertinet qđ dictum eſt: Nemo iuuē 1.Timot.4.
tutem tuam contēnat: cū hoc ille dixerit: qui alio loco ait: Si hominibus placere vellem: Chri- Gal.1.
ſti ſeruus non eſſem. Magnum eſt de honoribus & laudibus hominum non lętari: ſed omnem
pompam inanem præcidere: & ſi quid inde neceſſarium retinetur: id totum ad vtilitatem ho
norantium ſalutemq; conferre. Non enim fruſtra dictum eſt: Deus confringet oſſa hominum Pſal.52.
placere volentium. Quid enim languidius: quid tam ſine ſtabilitate ac fortitudine / qđ oſſa ſi
gnificant / q̄ homo: quem male loquentium lingua debilitat: cum ſciat falſa eſſe quæ dicūtur?
Cuius rei dolor nullo modo animæ viſcera dilaniaret: ſi non amor laudis oſſa eius confringe-
ret. Præſumo de robore animi tui. Itaq; iſta quæ tecum confero mihi dico: dignaris tamen cre
do mecum conſyderare: q̄ ſint grauia: q̄ difficilia. Non enim huius hoſtis vires ſentit: niſi qui
ei bellum indixerit: quia & ſi cuiq̄ facile eſt laude carere dum denegatur: difficile eſt ea non
delectari cum offertur: & tamen tanta mentis in deum debet eſſe ſuſpenſio: vt ſi non merito
laudemur: corrigamus eos quos poſſumus: ne arbitrentur aut in nobis eſſe quod non eſt: aut
noſtrum eſſe qđ dei eſt: aut ea laudent: quæ q̄uis non deſint nobis: aut etiam ſuperſint: nequa-
q̄ tamen ſunt laudabilia: velut ſunt bona omnia quæ vel cum pecoribus habemus communia
vel cum impiis hominibus. Si autem merito laudamur: propter deum gratulemur eis quibꝰ
placet verum bonum: non tamen pro his quia placemus hominibus: ſed ſi coram deo tales ſu
mus quales nos eſſe credunt: & non tribuitur nobis ſed deo: cuius dona ſunt omnia quæ vere
meritoq; laudantur. Hæc mihi ipſe canto quotidie: vel potius ille cuius ſalutaria præcepta
ſunt quæcunq; ſiue in diuinis lectionibus inueniuntur: ſiue quæ intrinſecus animo ſuggerū
tur: & tamen vehementer cum aduerſario dimicans: ſæpe ab eo vulnera capio: cum delectatio
nem oblatę laudis mihi auferre non poſſum. Hæc propterea ſcripſi: vt ſi tuæ ſenectuti iam nō
B ſunt neceſſaria: ſiue q; plura huiuſmodi ipſe cogites atq; vtiliora: ſiue q; tuæ ſanctitati medici
na iſta non opus ſit: mala tamen mea nota ſint tibi: ſciaſq; vnde pro mea infirmitate deum ro-
gare digneris: qđ vt impenſiſſime facias: obſecro per humanitatem illius qui præceptū dedit:
vt inuicem onera noſtra portemus. Multa ſunt quæ de vita noſtra & conuerſatione deflerem
quæ nollem per literas ad te venire: ſed inter cor meum & cor tuum / nulla eſſent miniſte-
ria præter os meum & aures tuas. Si autem venerabilis nobis omniumq; noſtrum tota ſyn-
ceritate chariſſimus (cuius in te vere fraternam cum præſens eſſem benignitatem ſtudi-
umq; perſperi) ſenex Saturninus dignatus fuerit quando opportunum videbit ad vos ve-
nire: quicquid cum eius ſanctitate & ſpeciali affectu colloqui potuerimus: aut non mul-
tum diſtabit: ac ſi cum tua dignatione id ageremus. Quod ſi nobiſcum ab eo petere atq; im-
petrare digneris: tantis precibus poſco: quantis verba nulla ſufficiunt. Abſentiam enim
meam tantū longe Hipponenſes vehemēter nimiſq; formidāt: neq; vllo modo mihi ſic volūt

credere:vt & ego vobis. Agrū fratrib⁹ datū prouisione & liberalitate tua didicimus ante epistolā tuā:per sanctū fratrē & cōseruum nostrū Parthenium:a quo multa alia quæ audire desyderabamus audiuimus.Præstabit dominus vt etiā cætera quę adhuc desyderamus impleant.

Sancti Augustini ad Paulinū & Therasiā:q̄ quęstiunculā sibi ppositā nimis breuiter explicuerit cōquerētis:& qualiter nostrę volūtati diuinā voluntatē pręferre debeamus enodantis.

Epistola.LXV.

Anctis & deo dilectis:merito venerabilib⁹:& multū desyderabilib⁹ fratrib⁹ Paulino & Therasię:Augustinus in dño salutē. Charissimus frater Celsus cū rescripta repeteret:debitū reddere festinaui.Sed vere festinaui.Cum eñ eū putarē adhuc aliquot dies nobiscū remoraturū:repente cōperta occasione nauigii:mihi prodianā suā profectionē iam nocte suggessit.Quid facere cū eū renere nō possem:& quia advos cū quibus ei melius esset properabat: nec si possem debetē!Proinde pauca illico hęc arripui dictāda atq; mittēda: prolixionis epistolæ me cōfidēs debitorē:cū post reditū venerabiliū fratrū nostrorū collegarū Theasii & Euodii:primū nostri ex parte satiatus fuero.Vberius eñ ad vos in eorū pectoribus et orationib⁹ nos esse vēturos iāiamq; in Christi nomine atq; adiutorio speramus.Cū hęc scriberemus etiā pervnanimē filiū nostrū Carthaguītinēsis ecclesię presbyterū Fortunatianū Romā nauigaturū:aliā epistolā paucis ante diebus iā dederā.Nunc ergo qđ soleo rogo:vt qđ soletis faciatis.Oretis pro nobis vt videat deus humilitatē nostram & laborem nostrum: & dimittat om̄ia peccata nostra.Colloqui autē vobiscū talia cupio(si dignemini)literis:qualia colloqui possemus si coram vestris sensibus adessemus.Ecce illam quęstiunculam quā nuper proposueram:tanq̄ si præsens pręsenti inter dulces loquelas obderem: plane christiano intellectu et deuotione soluisti:sed nimis cursim & breuiter.Posset quippe aliquanto diutius & vberius habitare gratia oris tui:si cū dixisses ita re illo quo feliciter vteris loco perseuerare decreuisse vt si quid de te aliud domino placuerit:eius voluntatem præferas tuę:id ipsum aliquāto apertius explicares:quonam modo voluntatem dei quæ nostræ voluntati præponēda est:noueritmus: Vtrū tantum in ea re quā propterea præferre deberemus:quia & inuiti cogeremur. Ibi enim fit quidem qđ volumus.Sed ideo nos cogimur vt velimus:quia ille vult cuius voluntatis nec excellentiam fas est recusare:nec omnipotētiam licet euitare:sicut Petrum alter cinxit et tulit quo noluerat:verūtamen quo nollet iit:sed volens mortem subegit.Aspera manet ibi vbi est potestas non mutare sententiam:q̄uis aliud occurrat: in quo potius appareat volūtas dei ad imitandam sententiam nos vocantis:non quia nostra mala erat:sed in qua recte permaneret:nisi ab illo in alteram vocaremur. Neq; eñ malum fuit Abraæ nutrire & educare filiū quo posset quātum in ipso esset vsq; ad finē vitę suę:sed repēte iussus occidere: mutauit vtiq; non prius malā sententiam:sed quę mala esset si potius submutata non esset.Hinc quoq; non dubito nihil aliud videri tibi:sed plærūq; non voce de cælo:nō per prophetā:nō per reuelationē:vel somnii vel excessu mētis: qui dicitur extasis:sed rebus ipsis accidentibus:& ad aliud q̄ statueramus vocantibus cogimur agnoscere dei voluntatem aliam q̄ erat nostra. Q; si proficisci statueremus: & aliquid oriretur qđ consulta de officio nostro veritas vetaret deserere: aut decernentibus ibi manere nuntiaretur aliquid qđ eadem veritate consulta nos compelleret proficisci:ex hoc tertio genere causarum mutandæ sententiæ quid tibi videatur peto me cū plenius & enodatius colloquaris.Sæpe nos quippe conturbat:& difficile est nos aliquid qđ magis faciendum erat omittere:dum illud mutare volumus:in quo prius permanere statueramus:non quidem malum:verum iam ideo malum:quia id qđ potius agendū est occurrens deseritur.Quod si non occurreret:non solum sine vituperatione sed etiam cum laude:in illo priore perduraretur.Hic non falli difficile est:hic omnino vox prophetica prævalet: Delicta
Psal.18. quis intelligit?Hinc oro participem me facias cogitationum tuarum: quid in talibus vel facere soleas vel faciendum esse reperias.

Sancti Augustini & Alipii ad Maximum medicum ciuem:vt suos qui ecclesię catholicæ nondum sunt incorporati:docere non differat: quemadmodum vnum deum in trinitate cultu latriæ adorare debeant:rogantis. Et quomodo de trinitate credere & sentire oporteat explanantis.

Epistola.LXVI.

E
Omino eximio meritoq; honorabili & religioso fratri Maximo: Alipius &
Augustinus in dño salutē.Cū a sctō fratre & coepiscopo nro Peregrino de
tua tuorūq; nō corporali sed spiritali salute præcipue quæreremus: de tua
quidē lætos:de tuorū vero tristes nos eius respōsa fecerūt:q; nō sunt ecclię
catholicæ salubri correctione sociati.Et quia id cito futurū sperabamꝰ: ad
huc nō esse factū dolemꝰ:dñe eximie meritoq; honorabilis & religiose fra-
ter.Proinde charitatē tuā in dñi pace salutātes:& pręcipimus & rogamꝰ:
vt eos qđ didicisti docere nō differas:vnū scilicet deū esse solū cui seruitꝰ illa debeť:quę latria
græco vocabulo nūcupať.Ipm enī verbū est in lege vbi scriptū est:Dñm deū tuū adorabis: &
illi soli seruies.Quē si deū patrē tantūmodo dixerimꝰ:respondebiť nobis:ergo latria filio non Matth.4.
debeť:qđ nefas est dicere.Si aūt debeť:quō ergo vni tantū debeť deo si & patri & filio debetur
nisi quia vnus cui per latriā seruire iussi sumus:ita diciť solus vt & pater intelligatur & filiꝰ:
immo vero etiā spiritussanctꝰ!De illo quippe dicit apostolus:Nescitis quia corpora vestra tē
plū sunt in vobis spiritussancti quē habetis a deo & non estis vestri.Empti enim estis magno 1.Cor.6.
pretio:glorificate deū & portate in corpore vestro.Quē deum nisi spiritumsanctū: cuius cor
pora nostra dixerat esse templū!Debeť ergo latria spirituisancto.Nam si templū facere: sicut
Salomon fecit:de lignis & lapidibꝰ iuberemur:vtiq; faciendo templū latriā exhibere conuin-
ceremur:quantomagis latriā debemus cui nō templū facimꝰ sed sumꝰ! Ac per hoc si pri & fi-
lio & spirituisancto latria debetur & exhibetur a nobis:de qua dictum est:Dominū deum tu-
um adorabis & soli illi seruies:proculdubio dñs deus noster cui soli per latriā seruire debemꝰ
non est pater solus:nec filius solus:nec solus spiritussanctus:Sed ipsa trinitas vnus deus solus
pater & filius & spiritussanctus:non vt pater sit ipe q filius vel spiritussanctus ipse sit:aut pa-
ter aut filius:cum sit in illa trinitate pater filii solius:& filius patris solius:spūs aūt sanctus &
patris & filii sit spiritus:sed propter vnā eandemq; naturā atq; inseparabilem vitā:ipsa trini-
tas quantum ab homine potest fide præcedente intelligitur vnus dñs deus noster:de quo di-
ctum est:Dñm deum tuū adorabis & illi soli seruies.Et quē pędicat apostolus. Ait enī. Quo
F niā ex ipo & in ipo & p ipm sunt oia:ipi glia in sæcula sęculorū amen.Non enī sic ex deo patre Roma.11.
vnigenitꝰ filius quēadmodū ex illo est vniuersa creatura quā ex nihilo creauit. Hunc quippe
de sua substātia genuit nō ex nihilo fecit:nec eū ex tpe genuit:per quem cuncta tpa condidit.
Qm sicut flāma splēdorem quē gignit tpe non pręcedit : ita pater nunq̄ sine filio fuit. Ipse est
quippe sapientia:de qua scriptum est:Splēdor est enī lucis æternæ.Luci ergo cuius cādor est: Sapien.7.
id est deo patri:sine dubio coęterna est.Et ideo non sicut in principio fecit deus cælum & ter-
ram:ita in principio fecit verbum:sed in principio erat verbum.Spiritus quoq; sanctus non
sicut creatura ex nihilo est factus.Hæc trinitas vnius est eiusdemq; naturæ atq; substātię: nō
minor in singulis q̄ in omnibus:nec maior in omnibus q̄ in singulis:sed tāta in solo patre vel
in solo filio:quāta in pre simul & filio:& tanta in solo spiritusancto:quāta simul in patre & fi-
lio & spū sctō.Neq; enī pater vt haberet filiū de seipso:minuit seipm:sed ita genuit de se alte-
rū se:vt totus maneret in se:& esset in filio tantus quantus & solus.Similiter & spiritussanctꝰ
integer de integro:nō pręcedit vnde pcedit:sed tantus cū illo quātus ex illo:nec minuit eum
procedēdo nec auget hærendo.Et hęc oia nec cōfuse vnū sunt:nec distincte tria sunt:sed cum
sint vnū tria sunt:& cū sint tria vnū sunt.Proinde quia tam multis cordibus fideliū suoꝶ do
nauit vt esset cor vnū:quātomagis conseruat in seipso vt sint hæc tria & singula deus & simi
lis oia:nō tres dii sed vnus deus.Hic est vnus dominus deus noster:cui vniuersa pietate serui
tur:cui soli latria illa debeť:qui cū in rebus q̄ nascunť in tpe sua bonitate effecerit:vt suę sub-
stantiæ prolem qualibet res gignat : id est homo hominem:non alterius naturæ sed eius cu-
G ius ipse est:vide q̄ impie dicatur ipse non genuisse id quod ipse est.Hæc enim propinquitatis
sunt nomina non naturæ:& ideo ad aliquid vel relatiue dicuntur:quæ aliquando eadē sunt:
aliquando diuersa.Eadem scilicet cum frater refertur ad fratrem:amicus ad amicum: vicinꝰ
ad vicinum:cognatus ad cognatum: & siqua similia:quæ infinita est velle omnia percurrere
In his enim quod est iste ad illum : hoc est ille ad istum.Diuersa sunt autem:sicut pater ad fili
um:filius ad patrem:socer ad generum:gener ad socerum:dominus ad seruum:seruus ad do
minum.Nō est quidem hoc iste ad illum:quod ille ad istum:sed ambo tantum homines sunt.
Relatio diuersa est non natura : quoniam si attendas quid sit alter ad alterum:non est hoc ad
illum iste:quod ad istum ille:quia iste pater:ille filius:aut iste socer:ille gener:aut iste dominꝰ

m.

vel lingua nisi aliquo prodigio donarent. Filia eius i qua vnica acquiescebat ægrotabat:& vsq ad totã desperationẽ salutis tẽporalis eodẽ ipo patre renuntiãte peruenit. Dicit ergo & cõstat:cũ mihi hoc & ãn fratris Pauli reditũ:comes Peregrinus vir laudabilis & bene christian9 qui cũ eis eodẽ tpe baptizatus est:indicarit. Dicit ergo ille senex tandẽ conuersus ad implorãdã xpi miam:voto se obligasse christianũ fore si illã saluã videret. factũ est. At ille qd vouerat: dissimulabat exoluere:sed adhuc manus excelsa. Nam repentina cæcitate suffundit:statimq venit in mẽtẽ vsi illud esset:exclamauit confitẽs:atq iterũ vouit:se recepto lumine impleturũ esse qd vouerat. Recepit:impleuit:& adhuc manus excelsa:Symbolũ nõ tenuerat:aut fortasse tenere recusauerat:& se nõ potuisse recusauerat:deus viderat. Iã tñ post festa oĩa receptionis suę in paralysim soluit multis ac pene omnib9 mẽbris. Tũc somno admonitus confitetur per scripturã ob hoc sibi dictũ esse accidisse q symbolũ nõ reddiderit. Post illã cõfessionẽ reddunt officia oĩm mẽbrorũ nisi linguæ solius:se tamẽ didicisse symbolũ:ideoq memoria iã tenere nihilominus in eadẽ tentatione literis fassus est. Oĩs est ab eo deleta nugacitas: q vt scis multũ decolorabat naturalẽ quandã eius benignitatẽ:cũq insultantẽ christianis:faciebat val de sacrilegũ. Quid dicã dño:nisi hymnũ canamus & superexaltemus eũ in sæcula?

Clericorũ catholicorũ regionis Hipponæ:ad Ianuarium primæ sedis partis Donati:de nouo genere & inauditæ crudelitatis persecutione donatistarũ & circũcellionũ cõtra catholicos perpetrata conquerentium:Simul & iustas pœnas eisdẽ per imperiales leges impositas declarantium. Epistola.LXVIII.

L

Anuario:Clerici catholici regionis Hipponẽsium. Clerici & circũcelliones vestri noui generis & inauditæ crudelitatis persecutiõe in nos sæuiũt. Qui si malũ pro malo redderent:etiã sic cõtra legẽ facerẽt Christi: Nũc vero cõsyderatis omnib9 factis nostris & vestris:inuenimur hoc pati quod scriptũ est:Retribuebant mihi mala pro bonis. Et in alio psalmo:Cum his qui oderant pacẽ eram pacificus:cũ loquebar / debellabant me gratis. Nam cũ sis in tam grandi constitutus ætate:arbitramur te optime nosse: q pars Donati quæ primo apud Carthaginem pars Maiorini dicebatur:vltro accusauit Cæcilianum tunc epm ecclĩæ Carthaginẽsis:apud imperatorẽ illũ antiquũ Cõstantinũ. Sed ne forte aut oblita hoc sit grauitas tua:aut te nosse dissimules: aut etiã (qd nõ putam9)forsitã nesciãs exemplũ relationis tunc Anulini procõsulis : quẽ pars Maiorini tũc interpellauit:vt ea crimina q obiiciebat Cæciliano:ad memoratũ imperatorẽ ab eodem proconsule mitterentur : his nostris literis inseruimus. Anulinus tunc pcõsul Africæ. Scripta cælestia maiestatis vestræ: accepta atq adornata:Cæciliano & his qui sub eodem agunt quiq clerici appellant:deuotio paruitatis meæ insinuare curauit:eosdemq hortata est:vt vnitate consensu omnium facta:cum omni omnino munere indulgẽtiæ maiestatis vestrę liberati esse videant catholici:custodita sanctitate legis debitæ reuerentiæ ac diuinis rebus inseruiant. Verũ post paucos dies extiterũt quidã adunata secum populi multitudine:qui Cęciliano contradicendũ putarẽt:quiq fasciculũ in aluta insignatũ obtulerũt dicationi nr̃æ:atq impendio postularũt : vt ad sacrũ & venerabilem comitatũ nõs vr̃i dirigerẽ:q manẽte Cęciliano in statu suo subiectis eorũdẽ actis: q cũcta maiestas vr̃a possit dignoscere: paruitas mea dirigere curauit. Trãsmissi libelli duo: vnus in aluta subscriptus ita:Libellus ecclesiæ catholicæ criminũ Cęciliaui traditus a parte

M Maiorini. Item alius sine sigillo cohærẽs eidẽ alutæ:datus die.xvii.kl̃.maias Carthagine.dño nostro Constantino Augusto tertius. Post hanc relationẽ ad se missam:iussit imperator venire partes ad episcopale iudiciũ in vrbe Roma faciendũ:vbi queãdmodũ causa dicta atq finita sit:& Cęcilianus innocens indicatus sit:indicãt gesta ecclesiastica. Iam vtiq post pacificũ moderamen iudicii episcopalis:omnis contentionis & animositatis pertinacia debebat extingui. Sed rursus maiores vestri ad imperatorẽ redierũt:& nõ recte iudicatã neq omnẽ causam auditam esse conquesti sunt. Vnde ille alterũ episcopale iudicium dedit habẽdum in Arelatensi galliæ ciuitate. Vbi multi vestri vana & diabolica dissensione damnata:cũ Cęciliano in cõcordiã redierunt. Alii vero pertinacissimi & litigiosissimi:ad eundẽ imperatorem appellauerunt. Postea & ipẽ coactus episcopalem causam inter partes cognitã terminauit:& prius contra vestrã partẽ legem constituit:vt loca cõgregationũ vestrarũ fisco vendicarentur. Quarũ om rerum documẽta:si vellem9 inserere:nimiũ lõgas literas faceremus. Illud tamẽ nullo modo prætermittendum est:quomodo Felicis Aptungensis:quem fontem malorum in concilio Carthaginensi: ab Secũdo Tigisitano primate patres vestri fuisse dixerunt:vt gẽtib9 apud im

Psal.34.
Psal.119.

peratorem veſtris publico iudicio cauſa diſcuſſa atq; finita ſit. Nam memoratus imperator
in hac ipſa cauſa veſtros apud ſe accuſatores:& aſſiduos interpellatores:literis ſuis fuiſſe teſta
tur:quarum exemplum infra ſcripſimus.Imperatores/caeſares/flauii/Cõſtantinus maxim⁹& N
Valerianns Licinius:ad Probianũ procõſulem Africę.Helianus prædeceſſor tuus merito dũ
vir perfectiſſimus verus vicarius præfectorũ tũc per Africã veſtrã:incõmoda valitudine te-
nererur:eiuſdem partibus functus:inter caetera etiam id negotiũ vel inuidiam q̃ de Cęcilia-
no ep̃o eccl'iæ catholicæ videtur eſſe commota:ad examen ſuũ atq; iuſſionẽ credidit eſſe reuo
candã.Etenim cũ tam Superiũ Cẽturionem & Cęcilianum magiſtratuũ Aptũginorum & Sa
turniũ excuratorẽ & Calibiũ iuniorẽ eiuſdẽ ciuitatis curatorẽ:atq; Solũ ſeruũ publicũ ſupra
ſcriptæ ciuitatis:pſentes eſſe feciſſet:audientiã præbuit competẽtẽ:adeo vt cũ Cęciliano fuiſ
ſet obiectũ: ꝙ a Felice eidem epiſcopatus videretur eſſe delatus:cui diuinarũ ſcripturarũ p-
ditio atq; exuſtio videretur obiecta:innocentẽ de eo Felicẽ fuiſſe conſtiterit. Deniq; cũ Maxi-
mus Vigentiũ decurionẽ Ziquẽſiũ ciuitatis epiſtolam Caeciliani ex diuino iure falſaſſe cõtẽ
deret:eundem ipſum Vigentiũ ſuſpenſum actis q̃ ſuberant peruidimus:& ideo minime cer-
tũ ꝙ ſe Decurionẽ ziquẽſiũ aſſeuerauerit. Vnde volumus vt eundẽ ipm Vigentium ſub ido-
nea proſecutione ad comitatũ meũ Conſtantini auguſti mittas:vt illis q̃ impręſentiarũ agũt:
atq; diurnis diebus interpellare nõ deſinũt:audientibus & corã aſſiſtentib⁹:apparere & inti-
mari poſſit:fruſtra eos Cęciliano ep̃o inuidiã comparare:atq; aduerſus eum violẽter inſurge
re voluiſſe.Ita em̃ fiet vt omiſſis ſicut oportet eiuſmodi contentionibus / populus ſine diſſen
ſione aliqua religioni propriæ cum debita veneratione deſeruiat.Hæc cum videas ita ſe ha- O
bere:quid eſt ꝙ nobis de imperatorum iuſſionib⁹:quę contra vos conſtituunt: inuidiã conci
tatis:cum hoc totũ vos potius antea feceritis!Si nihil debent ĩ his cauſis imperatores iubere:
ſi ad imperatores chriſtianos hæc cura pertinere non debet:quis vrgebat maiores veſtros cau
ſam Cęciliani ad imperatorem per proconſulẽ mittere:& epiſcopum contra quẽ abſentẽ iam
ſententias quoquo modo dixeratis:iterum apud imperatorem accuſare:quo ĩnocente pronũ-
ciato:ordinatori eius Felici alias apud eundẽ imperatorem calumnias machinari! Et nũc q̃d
alius q̃ ipſius maioris Conſtantini iudiciũ cõtra veſtrã partẽ viuit:quod maiores veſtri elege
runt:q̃d aſſiduis interpellationibus extorſerunt:q̃d epiſcopali iudicio prętulerũt: ſi diſplice-
rent imperialia iudicia: qui primitus imperatores ad ea vobis excitanda coegerũt!Sic em̃ mo
do contra catholicam clamatis in his quæ contra vos ab imperatoribus decernunt:quemad-
modum ſi vellent aduerſus Danielem clamare:qui liberato illo:eiſdẽ leonib⁹ conſumendi miſ
Prouer.19. ſi ſunt:a quibus tamẽ ipſi primitus cõſumi noluerũt.Scriptum eſt em̃:Nihil intereſt inter mi
nas regis & iram leonis.Danielem calumnioſi inimici in lacum leonum mitti coegerunt: vi-
cit innocẽtia eius illorũ malitiã:illæſus inde leuat⁹ eſt:ipſi illuc miſſi perierunt. Similiter ma
iores veſtri Cęcilianum & eius ſocietatem:regiæ iræ conſumendam obiecerũt:cuius innocẽ-
tia liberata ab eiſdẽ regib⁹:eadẽ vos patimini:quæ illos veſtri pati voluerunt:q̃m ſcriptum eſt
Eccli.27. Qui parat proximo foueã:ipſe incidet in eam.De nobis ergo quid queramini nõ habetis:& ta P
men eccleſiæ catholicæ manſuetudo:etiam ab his imperatorũ iuſſionibus omnino cõquieue
rat:niſi veſtri clerici & circũcelliones per ſuas immaniſſimas improbitates furioſaſq; violen-
tias quietẽ noſtrã perturbantes atq; vaſtãtes:hæc in vos recoli & moneri coegiſſent.Nam pri
uſq̃ recentiores leges iſtæ:de quibus modo querimini:veniſſent in Africam: inſidias in itine-
ribus noſtris epiſcopis tetenderunt:conclericos noſtros plagis immaniſſimis quaſſauerunt:
laicis quoq; & plagas grauiſſimas inflixerunt:& intulerunt eorum ædificiis incẽdia.Preſby-
terum etiam quendam quia propria libera voluntate vnitatem noſtrę communionis elegit:
de domo ſua raptũ:& pro arbitrio immaniter cęſum:in gurgite etiã coenoſo volutatum: bur
da veſtitũ:cum quibuſdã dolendũ:quibuſdã ridendũ in põpa ſui facinoris oſtẽtaſſent: abdu-
ctũ inde quo voluerũt:vix poſt dies duodecim dimiſerũt. Vñ cõuentus municipalib⁹geſtis a
noſtro ep̃o Proculianus:cũ ab inquirenda cauſa diſſimulaſſet:& iterũ cõtinuo cõuẽtus eſſet:
nihil ſe dicturũ ampli⁹ geſtis expreſſit.Et hodie illi q̃ hoc fecerũt pbr̃i vr̃i ſunt:adhuc nos ĩſu-
per territãtes:& ſicut potuerũt pſequẽtes.Nec tñ de his iniuriis & perſecutionib⁹:quas eccle
ſia catholica in regione noſtra tunc pertulit: imperatoribus conqueſtus eſt epiſcopus no-
ſter:Sed facto concilio placuit vt pacifice conueniremini: quod ſi fieri poſſet: haberetis in
ter nos collationem: & errore ſublato:fraterna charitas pacis in vinculo lętaretur. Et in ipſa
conuentione quid Proculianus primo reſponderit:ꝙ conciliũ facturi eſſetis:& alias & illic vi

Q suri quid respondere deberetis. Deinde quid postea cum propter suam promissionem denuo
conuentus esset: actis expresserit: recusans pacificã collationẽ: ipa gesta instruant grauitatem
tuam. Deinde cum vestrorũ clericorũ & circuncellionũ notissima omnib⁹ non cessaret imma
nitas: dicta causa est: cum Crispinus iudicatus hæreticus: nec pœna decẽ librarũ auri q̃ in hę
reticos ab imperatoribus fuerat constituta: per mãsuetudinẽ catholicã feriri permissus est: &
tamen ad imperatores appellandũ putauit. Cuius appellationi ꝙ ita respõsum est: Nónne ve
strorũ præcedens improbitas: & eadem ipsius appellatio extorsit vt fieret! nec tamẽ etiã post
ipsum rescriptum intercedentibus apud imperatorem nostris episcopis: eadẽ auri condemna
tione mulctatus est. Ex cõcilio aũt vestri episcopi legatos ad comitatum miserũt: qui impetra
rent vt non omnes episcopi & clerici partis vestræ ad eandẽ condẽnationẽ decẽ librarũ auri:
quæ in omnes hæreticos constituta est: tenerentũ: sed hi soli in quorũ locis aliquas a vestris vio
lentias ecclesia catholica pateretur. Sed cum legati Romã venerunt: iam cicatrices epĩ catho
lici Bacaitani / horrenda ac recentissima / imperatorẽ commemorãt: vt leges tales mitterẽtur:
quales & missæ sunt. Quibus in Africã venientibus cum vtiq͂ nõ ad malũ sed ad bonum cœ
pissetis vrgeri: qd facere debebatis nisi & vos mittere ad episcopos nostros: vt quomodo vos
ipsi conuenerant: sic conuenirentur a vobis: & potius collatione veritas appareret! Non so
lum autem non fecistis: sed peiora mala nobis vestri nunc faciunt: non tantũ nos fustib⁹ quas
sant: ferroq͂ concidunt: verumetiam in oculos extinguendos calcẽ mixto aceto incredibili ex
cogitatione sceleris mittunt. Domus insuper nostras compilantes: arma sibi ingentia & terri
bilia fabricarunt: quibus armati per diuersa discurrũt: comminantes atq͂ anhelãtes cædes: ra
pinas: incendia: cæcitates. Quibus rebus compulsi sumus tibi primitus cõqueri. Consyderet
R grauitas tua q̃ multi vestrũ / immo vos omnes qui vos pati dicitis persecutionẽ sub ipsis qua
si terribilibus imperatorũ catholicorũ legibus: in possessionib⁹ vestris & alienis securi sedea
tis: & nos a vestris tam inaudita mala patiamur. Vos dicitis pati persecutionem: & nos ab ar
matis vestris fustibus & ferro concidimur. Vos dicitis pati persecutionem: & nostræ domus
ab armatis vestris compilando vastantur. Vos dicitis pati persecutionem: & nostri oculi ab
armatis vestris calce & aceto extinguuntur. Insuper etiam si quas mortes sibi vltro ingerunt
nobis volunt esse inuidiosas: vobis gloriosas. Quod nobis faciunt sibi non imputant: & qd sibi
faciunt nobis imputant. Viuunt vt latrones: moriuntur vt circuncelliones: honorantur vt
martyres: & tamen nec latrones aliquãdo audiuimus: eos quos deprædati sunt excęcasse. Oc
cisos auferunt luci: viuis auferunt lucem. Nos interim siquando vestros tenemus: cum ma
gna dilectione seruamus illęsos: loquimur illis: & legimus omnia quibus error ipse conuincitũ:
qui fratres a fratribus separat: facimus quod dominus per Esaiam prophetam pręcepit dicẽs
Audite qui pauetis verbum domini: dicite fratres nostri estis his qui vos oderunt: & qui vos
execrantur: vt nomen domini honorificetur & appareat illis in iucunditate: ipsi autem erube
scant: ac si aliquos eorum consyderantes euidentiam veritatis & pulchritudinem pacis non
baptismo quem iam sicut regalem characterem tanq̃ desertores acceperant: sed fidei quæ il
lis defuit: & spiritussancti charitati & Christi corpori sociamus. Scriptum est enim. Fide Act.15.
mundans corda eorum. Itemq͂ scriptum est: Charitas cooperit multitudinem peccatorum. 1.Petri.4.
Si autem vel nimia duritia: vel pudore non ferentes eorum insultationem: cum quibus con
tra nos tam multa falsa iactabant: & tam multa mala excogitabant: vel magis timore ne qua
lia nobis antea faciebãt: talia nobiscum iam patiantur: vnitati Christi consentire noluerunt
sicut illæsi retenti sunt: sic a nobis dimittuntur illæsi. Hoc quantum possumus monemus eti
am laicos nostros: vt eos illæsos teneant: & nobis corripiendos instruendosq͂ perducant. Sed
aliqui nos audiunt: & si possunt faciunt. Alii cum illis quemadmodum cum latronib⁹ agũt:
quia eos reuera tales patiuntur. Aliqui ictus eorum suis corporibus imminentes feriendo re
pellunt: ne ab eis ante feriantur. Aliqui apprehensos iudicibus offerunt: nec nobis interce
dentibus eis parcunt: dũ ab eis pati mala immania pertimescunt. In quibus omnibus illi non
S deponunt facta latronum: & honorem sibi exigunt martyrum. Hoc est ergo desyderium no
strum quod tuæ grauitati per has literas & per fratres quos misimus allegamus. Primum si
fieri potest vt cum episcopis nostris pacifice conferatis: vt in quibus fuerit inuentus: non ho
mines sed error ipse tollatũ: vt homines non puniantur sed corrigantur: vt vos modo cõuenia
tis: quia eorum conuentionem antea contempsistis. Quanto melius enim hoc inter vos facia
tis: vt qd egeritis conscriptum & subscriptũ impatori mittatis: q̃ vt hęc apud terrenas pote

ſtates fiant:quæ non poſſunt niſi iam datis contra vos legibus inſæuire?Veſtri enim collegæ
qui nauigauerant apud præfectos:dixerunt ſe auditi veniſſe. Et nominauerũt ſanctũ patrem
noſtrum catholicũ epiſcopum Valentinum:qui tunc in comitatu erat: dicentes cũ illo ſe vel
le audiri:quod eis nõ poterat iudex concedere:qui iam ſecundũ leges q̃ contra vos conſtitutę
ſunt iudicabat:nec ille epiſcopus ita venerat:aut aliquod tale mandatũ a ſuis epĩs acceperat.
Quanto ergo melius ipſe imperator:qui nõ eſt eiſdẽ legibus ſubditus:& qui habet in poteſta
re alias leges ferre:cum ei collatio veſtra fuerit recitata:de tota ipa cauſa poterit iudicare:q̃
uis iam olim dicta fuerit terminata?Sed ideo nos conferre volumus:vt eis qui neſciunt iam fi
nita monſtretur. Q; ſi hoc facere veſtri epiſcopi voluerint:quid inde perditis:& nõ potius ac
quiritis:quia voluntas veſtra innoteſcit:ne diffidentia merito reprehendatur? An forte pu
tatis nõ licere fieri:cum non vos lateat:ꝙ domin⁹ Chriſtus etiam cum diabolo de lege locut⁹
eſt?Q; cum Paulo nõ ſolũ iudæi:ſed etiam de hæreſi ſtoicorum & epicureorũ philoſophi gen
tium contulerunt?An forte iſtæ leges imperatoris:vos nõ permittunt noſtros epõs conueni
re?Ecce interim epiſcopos noſtros qui ſunt in regione Hipponenſi:vbi a veſtris tãta mala pa
timur: conuenire. Quanto enĩ licentius & liberius ad nos per veſtros veſtra ſcripta q̃ eorum
arma perueniunt?Poſtremo per iſtos ipſos fratres noſtros quos ad vos miſimus talia reſcribi T
te.Si aũt & hoc non vultis:ſaltẽ cũ veſtris a quibus talia patimur nos audite. Oſtẽdite nobis
veritatẽ pro qua vos pati dicitis perſecutionem:cũ patiamur nos veſtrorũ tantã crudelitatẽ.
Si enĩ nos eſſe in errore conuiceritis:forte concedetis nobis vt nõ rebaptizemur a nobis: iuſtũ
exiſtimantes:vt nobis hoc præſteris:q baptizati ſumus ab eis: quos nullo iudicio damnaſtis:
quod præſtitiſtis eis:quos Felicianus Muſticanus:& Prætextatus Aſſuritanus per tam lõgũ
tempus baptizauerant:quãdo eos per iudicũ iuſſa de baſilicis pellere conabamini: quia Maxi
miano communicabant:cum quo a vobis in concilio Bagaitano expreſſe nominatimq; dãna
ti ſunt.Quæ oĩa geſtis iudicialibus & municipalibus demonſtramus:vbi & ipſum cõciliũ ve
ſtrum allegaſtis:dum vultis iudicib⁹ oſtendere:ꝙ ſchiſmaticos veſtros de baſilicis pelleretis
Et tñ qui ab ipo ſemine Abraæ:in quo omnes gẽtes bñdicunt: ſchiſma feciſtis:de baſilicis pel
li nõ vultis:nõ per iudices ſicut ſchiſmaticis noſtris vos feciſtis:ſed per ipos reges terræ q cõ
pleta prophetia Chriſtũ adorant:apud Cęcilianum accuſantes victi receſſiſtis.Si autẽ nec au
dire nec docere nos vultis:venite aut mittite nobiſcum in regionem hipponenſium:qui vide
ant armatum exercitum veſtrum:q̃uis nullus miles numero armorũ ſuorũ calcem & acetũ
addidit ad oculos barbarorũ.Si neq; ad hoc vultis:ſaltẽ ſcribite ad illos:vt iã iſta nõ faciãt:vt
iam ſe a cædib⁹ noſtris:a rapinis: ab excæcatione compeſcant.Nolumus dicere:damnate illos
Vos enĩ videritis quomodo vos nõ inquinent:quos modo oſtendimus in veſtra cõmunione
latrones:& nos inquinent quos nunq̃ potuiſtis oſtendere traditores. Ex his omnibus eligite
quod volueritis.Si aũt querelas noſtras contempſeritis:nos minime pœnitebit ordine pacifi
co agere voluiſſe.Aderit dñs eccl'iæ ſuæ:vt vos potius humilitatem noſtram contẽpſiſſe pœ
niteat.

Beati Auguſtini ad Reſtitutum diaconum: quomodo in eccleſia dei ſiqua forte peruer
ſa vel etiã ſcelerata corrigere aut extinguere non valeamus: ſaluo vnitatis vinculo toleran
da ſint:pertractantis.

Epiſtola.LXIX.

Omino deſyderãtiſſimo & honorifica ſyncęritate chariſſimo fratri & dia
cono Reſtituto:Auguſtinus in dño ſalutẽ. Aeſtus indicãtes piũ flãmã cor V
dis tui indicauit mihi fideliſſim⁹(vt ſcis)particeps eorũ frater Deogratia
as.Legi itaq; Tytoniũ quẽ bene noſti:niſi quidẽ oĩa ꝓbaturus: Nã q̃ in illo
cauẽda ſint bene noſti . Hãc tamẽ queſtionẽ quomodo in eccleſia dei ſiqua
forte peruerſa vel etiam ſcelerata corrigere aut extinguere nõ valem⁹: ſal
uo vnitatis vinculo toleranda ſint ſtrenue videt mihi tractauiſſe atq; ſol
uiſſe:q̃q̃ in eius literis tantummodo intentione correcta:ad ipſos diuinarũ ſcripturarũ fon
tes recurrere nos oportet: vt ibi videamus q̃plurima de hac re teſtimonia ſententiarum: vel
exempla geſtorũ:& qm̃ nemo poſſit oĩa ponere:niſi qui pene oẽs ſanctorum librorum paginas
in ſua ſcripta tranſferre voluerit.Ita ꝓpe nulla eſt: quę nos nõ admoneat intus in ipa ſocieta
te ſacramentorũ:quibus imbuimur ad vitam æternam:cũ his q oderũt pacẽ eſſe debere paci
ficos:donec ingemiſcẽdo nr̃a lõginqua peregrinatio trãſeat:atq; in virtute Hieruſalẽ matris

æternæ securissima pace perfruamur:& in turrib⁹eius abũdantia verorũ fratrũ:quorũ nũc in
ter multos falsos gemimus paucitatẽ.Quę est aũt virtus illius ciuitatis:nisi deus eius de⁹nr̃?
Vides igit̃ in quo solo fiat pax:& singulis hominib⁹ q secũ sine illo bellũ gerunt:& in nullo ex
trinsecus oborto scandalo:& omnib⁹ simul qui q̃q̃ in hac se vita diligãt & amicitiæ fide nexi-
bus teneant̃:tamẽ nec pręsentia corpis nec cõfessione a nimi summe perfecteq̧ copulant̃.Con-
fortetur cor tuum in dño:memor nostri.

Beati Augustini ad Bonifaciũ comitẽ:Cur post prioris vxoris obitũ:alterã nõ baptiza
tã ducere voluit:& filiã ex ea genitã per hæreticos baptizari permiserit: Cur etiam cõcubina
li commixtione & vanitatibus huius sæculi se polluerit:paterne corrigentis: & ad saniorem
viuendi normam allicientis.

Epistola.LXX.

X Omino filio in præsenti & in æterna salute dei mĩa ptegẽdo & regẽdo Bo
nifacio:Augustin⁹.Fideliorẽ hoĩem & q faciliores haberet accessus ad au-
res tuas ferens literas meas nunq̃ potui reperire : q̃ nũc obtulit dñs seruũ
& ministrũ Christi:diaconũ Paulũ:ambob⁹nobis charissimũ:vt aliquid ti
bi loquerer:nõ pro potẽtia tua & honore quẽ geris in isto sæculo maligno
nec pro incolumitate carnis tuę corruptibilis atq̧ mortalis:qa & ipa trãsi
toria est:& q̃ diu sit semp incertũ est:sed pro illa salute quam nobis pmisit
Christus:q ppterea hic exhonorat⁹ atq̧ crucifixus est:vt doceret nos bona huius sæculi ma-
gis contẽnere q̃ diligere:& hoc amare & sperare ab illo:qđ in sua resurrectione mõstrauit.Re Roma.6.
surrexit eñi a mortuis iã nec moriturus:& mors ei vltra nõ dñabit̃.Scio nõ deesse hoĩes q re
secundũ vitã mũdi huius diligũt:& secũdũ ipam tibi dãt consilia:aliqñ vtilia : aliqñ inutilia:
quia hoĩes sunt:& sicut possunt ad p̃sens sapiũt:nesciẽtes qđ cõtingat sequẽti die.Scđm autẽ
deũ ne pereat aĩa tua:nõ facile tibi quisq̃ cõsulit:nõ qa desunt q hoc faciãt : sed qa difficile est
inuenire qñ tecũ ista possint loqui.Nã & ego semp desyderaui:& nunq̃ inueni locũ vel tp̃s:vt
agerẽ tecũ qđ me agere oportebat cũ hoĩe quẽ multũ diligo in Christo.Scis aũt qualẽ me apđ
Hipponẽ videris:qñ ad me venire dignat⁹es:quia vix loquebar imbecillitate corporis fatiga
tus.Nũc ergo fili audi me saltẽ p lr̃as tibi sermocinantẽ:quas in periculis tuis nũq̃ tibi mitte
re potui:periculũ cogitans latoris:& cauens ne ad eos ad quos nollẽ mea ep̃la pueniret. Vñ
peto vt ignoscas si me putas plus timuisse q̃ debui:tñ dixi qđ timui.Audi ergo me:immo do
Y minũ nostrũ per ministeriũ infirmitatis meæ.Recole qualis fueris adhuc in corpore constitu
ta religiosæ memoriæ priore cõiuge tua:& recenti eius obitu:quõ tibi vanitas sæculi huius
horruerit:& quõ cõcupieris seruitutem dei.Nos nouimus:nos testes sumus:qđ nobiscũ apđ
Tubanas de aĩo & voluntate tua fueris colloquut⁹.Soli tecũ eramus ego & frater Alipi⁹.Nõ 17.q.2.nos
eñi existimo tantũ valuisse terrenas curas quib⁹impletus es:vt hoc de memoria tua penitus nouimus.
delere potuerint.Nempe oẽs actus publicos quib⁹occupat⁹eras:relinquere cupiebas : & te in
otiũ sanctũ cõferre:atq̧ in ea vita viuere in qua serui dei monachi viuũt.Vt aũt non faceres:
quid te reuocauit:nisi quia consyderasti ostendentibus nobis:quantũ prodesset Christi eccle
siis quod agebas:si ea sola intentione ageres:vt defensę ab infestationibus barbarorum:quietã
& trãquillã vitã agerent:sicut dicit apostolus:In omni pietate & castitate:Tu aũt ex hoc mũ 2.Timoth.2.
do nihil quæreres:nisi ea quæ necessaria essent huic vitæ sustentandæ tuæ ac tuorum : accin
ctus baltheo castissimæ continentiæ:& inter arma corporalia spiritalibus armis tutius forti-
usq̧ munit⁹.Cum ergo te esse in hoc proposito gauderem⁹:nauigasti:vxoremq̧ duxisti: Sed
nauigasse obedientiæ fuit:quã secundum apostolum debebas sublimioribus potestatib⁹:vxo
rem autem non duxisses nisi susceptam deserens continentiam concupiscentia victus esses.
quod ego cum comperissem:fateor miratus obstupui : dolorẽ aũt meũ ex aliqua parte conso-
labatur:q̧ audiui te illam ducere noluisse:nisi prius catholica fuisset facta:& tamẽ hæresis eo
rum qui verum filium dei negant tantũ præualuit in domo tua: vt ab ipsis filia tua baptiza-
retur.Iam vero si ad nos non falsa parlata sunt : q̃ vtinã falsa sint:q̧ ab ipsis hæreticis:q̧ eti-
am ancillæ a deo datæ rebaptizatæ sint:quantis tantum malum plangendum est fontibus la
chrymarũ:ipam quoq̧ vxorẽ nõ tibi suffecisse:sed cõcubinarũ nescio q̃rũ cõmixtione pollutũ
loquuntur homines:& forsitan mentiuntur . Ista omnibus patent:tot & tanta mala:quæ te
posteaq̃ coniugatus es consecuta sunt.Quid ergo dicam?christianus es:cor habes : deum ti-
mes:tu ipe cõsydera quę volo dicere:& inuenies de quantis malis debeas agere pœnitentiam

propter quam tibi credo dominũ parcere: & a periculis omnibus liberare ; vt agas eam ſicut
Eccli.5. agenda eſt.Sed ſi illud audias qđ ſcriptum eſt:Ne tardes cõuerti ad dñm: neq; differas de die Z
in diem.Iuſtã quidẽ dicis habere cauſam:cuius iudex ego nõ ſum:Sed qualiſcunq; ſit tua cau
ſa:de qua modo quærere vel diſputare nõ opus eſt:nũquid corã deo potes negare ; q̃ in iſtam
neceſſitatẽ nõ perueniſſes:niſi bona ſæculi huius dilexiſſes:q̃ tanq̃ ſeruus dei quẽ te ante no-
ueramus:cõtemnere omnino & pro nihilo habere debuiſti:& oblata quidẽ ſumere vt eis vte-
reris ad pietatẽ:nõ aũt negata vel delegata ſic quærere:vt ꝑpter illa in iſtã neceſſitatẽ perdu
cereris:vbi cũ amantur vana:perpetrantur mala:pauca quidẽ a te:ſed multa propter te:& cũ
timentur quæ ad exiguũ tempus nocent:ſi tamẽ nocent:committuntur ea quæ vere in æter-
num noceant!De quibus vt vnũ aliquid dicam:quis non videat q̃ multi homines tibi cohæ-
reant ad tuendã tuam potentiã vel ſalutem:qui etiam ſi tibi omnes fideles ſint ; nec aliquorũ
vllæ timeantur inſidiæ:nempe tñ ad ea bona quæ ipſi quoq; nõ ſecundũ deũ ſed ſecundũ ſęcu-
lũ diligunt:per te cupiunt peruenire:ac per hoc qui refręnare & compeſcere debuiſti cupidi-
tates tuas:explere cogeris alienas.Quod vt fiat:neceſſe eſt multa q̃ deo diſplicẽt fiant.Nec ſic
tamẽ explentur tales cupiditates.Nam facilius reſecãtur q̃ in eis qui mundum diligunt ali-
1.Ioan.2. quando ſatiant.Propter quod dicit diuina ſcriptura:Nolite diligere mundũ:nec ea q̃ in mũ-
do ſunt.Si quis dilexerit mundum : dilectio patris non eſt in eo : Quia omne quod in mundo
eſt:concupiſcentia carnis eſt:& concupiſcentia oculorũ:& ambitio ſæculi:quæ nõ eſt a patre:
ſed ex mundo eſt.Et mundus tranſit & cõcupiſcentia eius.Qui aũt facit voluntatem dei:ma
net in æternum.Quãdo ergo poteris tot hominũ armatorũ quorũ fouenda eſt cupiditas: ti-
metur atrocitas:quando inquã poteris eorũ concupiſcentiã qui diligunt mundũ:nõ dico ſa-
tiare:quod fieri nullo modo poteſt:ſed aliqua ex parte paſcere:ne vniuerſa plebs pereat : niſi &
tu facias q̃ deus ꝓhibet:& facientibus cõminatur!Propter quod vides tã multa cõtrita:vt iã
vile aliquid quod rapiatur vix inueniat.Quid aũt dicam de vaſtatione Africę:quam faciunt
Afri barbari reſiſtente nullo:dum tu talis tuis neceſſitatibꝰ occuparis:nec aliquid ordinas vn
de iſta calamitas auertatur! Quis aũt crederet:quis hoc timeret:Bonifacio domeſticorum &
Africæ comite in Africa cõſtituto:cum tam magno exercitu & poteſtate: qui tribunus cum
paucis fœderatis omnes ipſas gentes expugnando & terrendo pacauerat : nunc tantum fuiſ-
ſe barbaros auſuros:tantũ progreſſuros:tanta vaſtaturos:tanta loca q̃ plena populis fuerant
deſerta facturos!Qui non dicebant quandocũq; tu comitiuam ſumeres poteſtatẽ:Afros bar-
baros non ſolum domitos:ſed etiam tributarios futuros Romanæ reipublicæ! Et tũc q̃ in cõ
trariũ verſa ſit ſpes hominũ vides:nec diutius hinc tecũ loquendũ eſt ; quia plus ea tu potes
cogitare q̃ nos dicere.Sed forte ad ea reſpondes:illis hoc eſſe potius imputãdũ qui te læſerũt
qui tuis officioſis virtutibus non paria:ſed cõtraria reddiderunt.Quas cauſas ego audire &
iudicare non poſſum:tuam cauſam potius aſpice & inſpice:quam non cum hominibus qui-
buſlibet:ſed cum deo habere te cognoſcis:quia in Chriſto fideliter viuis:ipſum debes timere
ne offendas.Nam cauſas ego ſuperiores potius attendo:quia vt Africa tanta mala patiatur: 9
ſuis debent homines imputare peccatis.Veruntamen noli te ad eorum numerum pertinere
quos malos & impios deus flagellat pœnis temporalibus quos voluerit.Ipſis nanq; iniquis ſi
correcti nõ fuerint ſeruat æterna ſupplicia:qui eorum malitia iuſte vtitur:vt aliis mala inge
rat temporalia.Tu deum attende:Ieſum Chriſtum conſydera:qui tanta bona præſtitit: & tã
ra mala pertulit.Quicunq; ad eius regnum cupiunt pertinere:& cum illo ac ſub illo ſemper
Matth.5. beate viuere:diligunt etiam inimicos ſuos:bene faciunt illis qui eos oderunt:& orant pro eis
a quibus perſecutionem patiuntur.Et ſi quando adhibent pro diſciplina moleſtam ſeuerita-
rem : non tamen amittũt ſyncęriſſimam charitatem.Si ergo tibi bona ſunt præſtita:q̃uis ter
rena/tranſitoria/ab imperio Romano: quia & ipſum terrenum eſt non cæleſte:nec poteſt prę
ſtare niſi quod habet in poteſtate.Si ergo bona in te collata ſunt:noli reddere mala pro bonis
Si aũt mala tibi irrogata ſunt:noli reddere mala pro malis.Quid iſtorum duorũ ſit:nec diſcu
1.Theſſal.5. tere volo:nec valeo iudicare:ego chriſtiano loquor:Noli reddere vel mala pro bonis:vel mala
pro malis.Dicis mihi fortaſſe:in tãta neceſſitate qd vis vt faciã!Si conſiliũ a me ſecundũ hoc
ſæculũ quęris:quõ iſta ſalus tua tranſitoria ſit: & potẽtia atq; opulentia vel iſta ſeruet quam
nũc habes:vel etiã maior addat:quid tibi reſpondeã neſcio.Incerta quippe iſta:certũ conſiliũ
habere nõ poſſunt.Si autem ſecundũ deum me cõſulis:ne aĩa tua pereat:& times verba veri-
Lucæ.9. tatis dicentis:Quid prodeſt homini ſi totum mundũ lucretur:animæ aũt ſuæ detrimẽtũ pa-

A tiatur?habeo plane qđ dicā:est apud me consiliū qđ a me audias. Quid autē opus est vt aliud
dicā:q̄ illud qđ supra dixi:Noli diligere mūdū:nec ea quæ in mūdo sunt. Si qs aūt dilexit mū
dū:nō est charitas patris in illo:Q̄m oia quæ in mūdo sunt:cōcupiscētia carnis est: & cōcupi
scētia oculorū & ambitio sęculi:quæ nō est ex patre:sed ex mundo est. Et mūdus trāsit & con
cupiscētia eius.Qui aūt fecerit voluntatem dei manet in æternū:sicut & deus manet in æter
num.Ecce consiliū atripe & age.Hic appareat si vir fortis es: vince cupiditates quibus iste di
ligitur mundus:age pœnitentiam de præteritis malis:quando ab eis cupiditatibus vict⁹ per
desyderia bona trahebaris.Hoc consilium si acceperis:si tenueris:atq̧ seruaueris : & ad bona
B illa certa peruenies:& cum salute animæ tuæ inter ista incerta versaberis.Sed forte iterū quę
ris a me:quomodo ista facias tantis mundi huius necessitatibus implicatus? Ora fortiter &
dic deo qđ habes in psalmo:In necessitatibus meis erue me.Tunc enim finiuntur istæ necessi
tates:quando vincuntur illæ cupiditates.Qui exaudiuit te & nos pro te:vt liberateris de tot
tantisq̧ periculis visibilium corporaliumq̧ bellorum:vbi sola ista vita quandoq̧ finienda pe-
riclitat̄:aīa vero nō petit:si nō malignis cupiditatib⁹ captiua teneatur:ipse te exaudiet vt in-
teriores & inuisibiles hostes:id est ipsas cupiditates inuisibiliter & spiritaliter vincas : & sic
vtaris hoc mūdo tanq̄ nō vtens: vt ex bonis ei⁹ bona facias nō malus fias:qa & ipa bona sunt
nec dātur hoīb⁹ nisi ab illo q habet oīm cęlestiū & terrestriū potestatē.Sed ne putent̄ mala:dā
tur & bonis:ne putent̄ magna vel summa bona:dant̄ & malis.Itēq̧ auferūtur ista & bonis vt
C pbētur:& malis vt cruciētur.Quis em̄ nesciat:quis ita sit stultus:vt nō videat q̧ salus huius
mortalis corporis & mēbrorū corruptibilium virtus & victoria de hominib⁹ inimicis:& ho-
nor atq̧ potentia temporalis:& cętera istius mūdi bona terrena & bonis dant̄ & malis: & bo-
nis auferūtur & malis.Salus vero animę cū immortalitate corporis virtusq̧ iustitię & victo-
ria de cupiditatibus inimicis:& gloria/& honor/& pax inæternum non dātur nisi bonis. Ista
ergo dilige:ista cōcupisce:ista om̄ibus modis quære.Propter hęc acqrēda & obtinenda fac ele
emosinas: funde orationēs:exerce ieiunia quātum sine læsione corporis tui potes.Bona vero il
la terrena noli diligere quantalibet tibi abundēt.Sic eis vtere:vt bona ex illis: nullum autem
malum facias.Propter illa omnia quippe talia peribūt:sed bona opera nō peunt:etiā quę de bo
nis parētibus fiunt.Si em̄ coniugē nō haberes:dicerē tibi qđ & Tubunis dixim⁹: vt in qnanti
tate continentię viueres:Adderē qđ tunc fieri prohibuimus:vt iam te quantū rerū humana
rum salua pace potuisses:ab rebus bellicis abstraheres:& ei vitæ vacares in societate sanctorū
cui tunc vacare cupiebas:vbi in silentio pugnant milites Christi : non vt occidant homines:
sed vt expugnent principes & potestates & spiritalia nequitię: id est diabolum & angelos ei⁹.
D Hos enim hostes sancti vincunt:quos videre non possunt:& tamen quos non vident vincunt
ista vincendo quæ sentiunt.Sed vt te ad istam vitam non exhorter:coniunx impedimento est
sine cuius consensione cōtinenter tibi non licet viuere:quia etsi tu eam post illa tua verba tu-
bunensia ducere non debebas : illa tibi tamen nihil eorum sciens : innocenter & simpliciter
nupsit.Atq̧ vtinam posses ei persuadere cōtinētiam : vt sine impedimēto redderes deo qđ te
debere cognoscis.Sed si cum illa agere nō potes:serua saltem pudicitiam coniugalem:& roga
deū:q te de necessitatibus eruat:vt qđ nō potes mō:possis aliquādo. Verūtamē vt deum dili-
gas nō diligas mūdum: vt in ipsis bellis(si adhuc in eis te versari opus est)fidē teneas:pacem
quæras:vt ex mundi bonis facias bona opera:& propter mūdi bona nō facias opera mala : aut
non impedit coniūx:aut impedire nō debet.Hæc ad te fili dilectissime vt scriberē:charitas ius
sit:qua te secundum deum:non secundum hoc sęculum diligo:quia & cogitans qđ scriptum
est:Corripe sapiētem & amabit te : corripe stultum & adiiciet odisse te: non te vtiq̧ stultum: Prouer.9.
sed sapientem debui cogitare.

Nebridii ad sanctum Augustinum de phantasia & memoria inquirentis.

Epistola.LXXI.

E AVgustino:Nebridius.Epistolas tuas perplacet ita seruare vt oculos meos.
Sunt enim magnæ:non quātitate sed rebus:& magnarum rerum magnas
cōtinent probationes.Illę mihi Christum:illę Platonem:illæ Plotinum sona
būt.Erūt igitur mihi:& ad audiendum propter eloquētiam dulces:& ad le
gēdum propter breuitatem faciles:& ad intelligēdum ꝑpter sapientiam sa
lubres.Curabis ergo qđ tuæ mēti sanctum bonum ve fuerit visum me doce
re.His autem literis respondebis: cum de phātasia & memoria subtilius ali

quid disputaris. Mihi eñ ita videt: q̄ quis nõ oĩs phantasia cũ memoria sit: omĩs tamẽ memoria sine phantasia esse nõ possit. Sed dicis: quid cum recordamur nos intellexisse aut cogitasse aliquid? Contra hęc ego respondeo & dico: ꝑpterea hoc euenisse: quia cum intelleximus vel cogitauimus: corporeum aut tẽporale aliquid gerimus: qđ ad phantasiam pertinet. Nã aut verba intellectui cogitationibusq̄ nostris adiunximus: quę verba sine tempore nõ sunt: & ad sensum vel phantasiam pertinent: Aut tale aliquid intellectus noster cogitatione passus est: qđ in animo phantasticam memoriam facere potuisset. Hæc ego inconsyderate ac perturbate (vt soleo) dixi: tu explorabis: & falso reiecto veritatem in literis conferes. Audi aliud: Cur quæso te a se potius q̄ a sensu phantasiam habere omnes imagines dicimus? Potest enim: quemadmodũ animus intellectualis ad intelligibilia sua videnda a sensu admonetur potius q̄ aliquid accipit: ita & phantasticus animus ad imagines suas contemplandas: a sensu admoneri potius q̄ aliquid assumere. Nam forte contingit: vt ea quæ sensus non videt: ille tamen aspicere possit: quod signum est in se & a se habere omnes imagines. De hac re quoq̄ quid sentias respondebis.

Beati Augustini ad Nebridiũ ad priora interrogata perpulchre respondentis: & de triplici vi imaginariua pertractantis. Epistola.LXXII.

AVgustin⁹ Nebridio. Procemio supersedebo: & cito incipiã: qđ iamiãq̄ vis dicere: præsertim non cito desiturus. Memoria tibi nulla videtur esse posse sine imaginibus vel imaginariis visis: quę phantasiarum nomine appellare voluisti: Ego aliud existimo. Primũ ergo videndum est: nõ nos semper rerũ prętereuntium meminisse: sed plærunq̄ manẽtium: cum sibi memoria præteriti temporis vendicet tenacitatem: constat eam tamen partim eorum esse quæ nos deserunt: partim eorum quę deseruntur a nobis. Nam cum recordor patrem meũ (id vtiq̄ recordor) qđ me deseruit: & nũc nõ est: Cum autem Carthaginem: id qđ est & qđ ipse deserui: in vtroq̄ tamen generum horũ: pręteritum tempus memoria tenet. Nã & illum hominem & istam vrbem ex eo q̄ vidi: non ex eo q̄ video memini. Hic tu fortasse quęris: quorsum ista: præsertim cum animaduertas vtrũlibet horum non posse in memoriam venire: nisi viso illo imaginario? At mihi satis est sic interim ostẽdisse posse dici earum etiam rerum quæ nõdum interierunt memoriam: Verum qđ me adiuuet tacito intẽtus accipias. Nõnulli calumniantur aduersus socraticum illud nobilissimum inuentum: quo asseritur: nõ nobis ea quæ discimus veluti noua inferri: sed in memoriam reuocari: dicentes memoriam præteritarum rerum esse: hæc autẽ quæ intelligendo discimus (Platone ipso authore) semper eẽ: nec posse interire: ac per hoc non esse prætetita: qui non attendunt illam visionem esse prętetitam: qua hæc aliquando vidimus mente: a quibus quia defluximus: & aliter alia videre cœpimus: ea nos reminiscẽdo reuisere: id est per memoriam. Quãobrem si alia omittam: ipsa ęternitas semper manet: nec aliqua imaginaria figmenta conquirit: quibus in mentem quasi vehiculis veniat: nec tamen venire posset nisi eius meminissemus: potest etiam quarũdam rerum sine vlla imaginatione memoria. Iam vero q̄ tibi videtur anima etiam non vsa sensibus corporis corporalia posse imaginari: falsum esse conuincitur isto modo: Si anima priusq̄ corpore vtatur ad corpora sentiẽda eadem corpora imaginari potest: & melius (quod nemo sanus ambigit) affecta erat anteq̄ his fallacibus sensibus implicaretur: melius afficiuntur animæ dormientium q̄ vigilantium: melius freneticorum q̄ tali peste carentium: His enim afficiuntur imaginibus: quibus ante istos sensus vanissimos nuntios afficiebãtur: & verior erit sol quem vident illi q̄ ille quem sani atq̄ vigilantes: & erunt veris falsa meliora. Quę sibi absurda sunt. Nihil est aliud illa imaginario mi Nebridi q̄ plaga inflicta per sensus: quibus non vt tu scribis commemoratio quædam fit vt talia formentur in anima: sed ipsa huius falsitatis illatio: siue vt expressius dicatur impressio. Quod sane te mouet quo fiat vt eas facies formasq̄ cogitemus quas nunq̄ vidimus acute mouet. Itaq̄ faciam qđ vltra solitum modum hãc epistolam porrigat: sed non apud te cui nulla est pagina gratior q̄ quæ me loquaciorem apportat tibi. Omnes has imagines quas phantasias cũ multis vocas: in tria genera cõmodissime ac verissime distribui video. Quorũ est vnum sensis rebus impressum: alterum putatis: tertium ratis. Primi generis exempla sunt: cum mihi tuam faciem vel Carthaginem: vel familiarem quẽdã vestrum verecũdũ: et si qđ aliud manẽtiũ vel mortuarũ rerum quas tamẽ vidi atq̄ sensi in se anim⁹ format. Alteri generi subiiciant illa q̄ putam⁹ ita se habuisse vel ita se habere: velut cũ

differendi gratia quædam ipsi fingimus nequaq̃ impediẽtia veritatem: vel qualia figuramus cum legitur historia: & cum fabulosa vel audimus vel componimus vel suspicamur. Ego eñ mihi vt libet atq; vt occurrit animo: Aeneæ faciẽ fingo: ego Medeæ cum suis anguibus alitibus iunctis iungo: ego Cremetis & alicuius Parmenonis. In hoc genere sunt etiam illa: quæ siue sapientes aliquid veri talibus inuoluentes figuris: siue stulti variarum superstitionum cõditores ꝑ vero attulerunt: vt est tartareus phlegethon: & quinq; antra gentis tenebrarum: & stilus septentrionalis continens cælum: & alia poetarum atq; hæreticorum mille portẽta. Dicimus tamen & inter disputandum: puta esse tres super inuicem mundos: qualis hic vnus est. Et puta quadrata figura terram cõtineri: & similia. Hæc enim omnia vt se cogitationis tempestas habuerit: fingimus & putamus. Nam de rebus quod ad tertium genus attinet imaginum: numeris maxime atq; dimensionibus agitur: qd̄ partim est in rerum natura: velut cum totius mundi figura inuenit: & hanc inuẽtionẽ in animo cogitãtis imago sequitur: partim in disciplinis tanq̃ in figuris geometricis & rhythmicis musicis: & infinita varietate numerorũ quæ q̃uis vera (sicut ego autumo) cõprehendant: gignũt tamen falsas imaginationes: quib9 ipsa ratio vix resistit: tametsi nec ipsam disciplinam differendi carere hoc malo facile est: cum in diuisionibus & conclusionibus quosdam quasi calculos imaginamur. In hac tota imaginũ sylua credo tibi non videri primum illud genus ad animam priusq̃ inhęreat sensibus pertinere: neq; hinc diutius differendum: de duobus reliquis iure adhuc quæri posset: nisi manifestũ esset: animam minus esse obnoxiam falsitatibus nondum passam sensibilium sensuumq; vanitatem. At istas imagines quis dubitauerit istis sensibilibus multo falsiores? Nã illa quæ putamus & credimus siue fingimus: & ex omĩ pte omĩno falsa sunt: & certe longe vt cernis peiora sunt quæ videmus atq; sentimus. Iam in illo tertio genere quodlibet spatiũ corporale animo figurauero: q̃q̃ id rationibus disciplinarum minime fallentibus cogitatio peperisse videatur: ipsis rursum rationibus arguentibus: falsum esse conuinco. Quo fit vt nullo pacto animã credam nondum corpore sentientem: nondum per sensus vanissimos mortali & fugaci substãtia verberatam in tanta falsitatis ignominia iacuisse. Vnde ergo euenit vt quæ non vidimus cogitemus. Quid putas esse nisi vim quandam minuendi & augendi animę insitam: quã quocũq; venerit necesse est afferat secũ? Quæ vis in numeris præcipue animaduerti potest. Hac fit (verbi gratia) vt corui quasi ab oculis imago cõstituta: quæ videlicet aspectib9 nota est demẽdo & addendo quædam: ad quãlibet omnino nunq̃ visam imaginem perducatur. Hinc euenit vt per consuetudinem voluentibus sese in talibus animis / figuræ huiuscemodi velut sua sponte cogitationibus irruant. Licet igitur animæ imaginãri ex his quæ illi sensus inuexit: demẽdo (vt dictũ est) & addendo / ea gignere quæ nullo sensu attingit tota: partes vero eorũ in aliis atq; aliis rebus attigerat. Ita nos pueri apud mediterraneos nati atq; nutriti: vel in paruo calice aqua visa: iam imaginari maria poteramus: cum sapor fragorum & cornorum ante q̃ in Italia gustaremus: nullo modo veniret in mẽtem. Hinc est q; a prima natiuitate cæci: cũ de luce coloribusq; interrogant: qd̄ respondeãt nõ inueniũt. Non eñ coloratas vllas patiunt imagines qui senserũt nullas. Nec mirare quo pacto ea quæ in rerum natura figurant & fingi possunt: nõ primo in anima quæ omnibus inest: commixta voluantur: cum ea nunq̃ extrinsecus senserit. Nam etiam nos cum indignãdo aut lætando cæterisq; huiusmodi animi motibus: multos in nostro corpore vultus coloresq; formam9: prius nostra cogitatio / qd̄ facere possumus / tales imagines concipit. Consequuntur ista miris illis modis: & cõmittendis cogitationi tuę: cum in anima sine vlla corporali figura falsitatum numeri agitãtur occulti. Ex quo intelligas velim cum tam multos animi motus esse sentias expertes omnium de quibus nunc quæris imaginum quolibet alio motu animam sortiri corpus q̃ sensibilium cogitatiõe formarum: quas ea priusq̃ corpore sensibusq; vtatur: nullo modo arbitror pati posse. Quamobrem ꝑ nostra familiaritate: & ꝑ ipsius diuini iuris fide sedulo monuerim charissime mihi ac iucũdissime: nullã cũ istis infernis vmbris copules amicitiam: ne ve illam quæ copulata est cogaris diuellere. Nullo enim modo resistitur corporis sensibus: quæ nobis sacratissima disciplina est: si per eas inflictis plagis vulneribusq; blandimur.

Beati Augustini ad Possidium & qui cũ eo sunt: an & quibus liceat se ornare auro vel vestibus determinantis. Epistola.LXXIII.

Omino dilectissimo & venerabili fratri & consacerdoti Possidio & qui tecũ K
sunt fratribus: Augustinus & qui mecum sunt fratres in dño salutẽ. Magis
quid agas cum eis qui obtemperare nolũt cogitãdum est: q̃ queãdmodum
eis ostendas non licere qđ faciunt. Sed nunc epistola sanctitatis tuę: & occu
patissimũ me repperit: & celerrimus baiuli reditus: neq̧ nõ rescribere tibi:
neq̧ ad ea quę consuluisti: ita vt oportet: respõdere permisit. Nolo tamẽ de
ornamentis auri vel vestis præproperã habeas in ꝓhibendo sentẽtiã: nisi in
i.Cor.7. eos qui neq̧ coniugati neq̧ coniugati cupientes: cogitare debeãt quomodo placeant deo. Illi
autem cogitant quę sunt mundi: quomodo placeãt vel viri vxoribus: vel mulieres maritis: ni
si ꝙ capillos nudare fœminas (quas etiam caput velare apostolus iubet) nec maritatas decet.
De cõse. dis. 5. fucare. Fucari autem pigmentis: quo vel rubicundior vel candidior appareat: adulterina fallacia est:
qua nõ dubito etiam ipsos maritos se nolle decipi: quibus solis permittendæ sunt fœminæ or
nari: secundum veniam non secundum imperium. Nam verus ornatus maxime christianorũ
& christianarum: non tantum nullus fucus mendax: verum ne auri quidẽ vestisq̧ pompa: sed
mores boni sunt. Execrãda aũt superstitio ligaturarum: in quibus etiam inaures virorum in
summis ex vna parte auriculis suspensæ deputantur: non ad placẽdũ hominibus: sed ad serui
endum dæmonibus adhibentur. Quis autem possit speciales nefariarum superstitionum ꝓhi
bitiones in scripturis inuenire: cum generaliter apostolus dicat: Nolo vos socios fieri dæmo
2.Cor.6. niorum? Et iterum: Quæ enim consonantia Christi ad Belial? Nisi forte quia belial nomina
uit: & generalem societatem dæmoniorum ꝓhibuit: licet christianos sacrificare Neptuno: qa
nihil proprie de neptuno vetitum legimus. Moneantur interim miseri; vt si obtemperare no
lunt præceptis salubrioribus: saltem sacrilegia sua non defendãt: ne maiori se scelere implicẽt.
Quid aũt cum eis agẽdum sit: si soluere inaures timent: & corpus Christi cũ signo diaboli ac
cipere non timẽt? De ordinãdo autem qui in parte Donati baptizatus est: author tibi esse nõ
possum: Aliud est enim facere si cogaris: aliud consulere vt facias.

Beati Augustini ad Deuterium episcopum: de errore & expulsione Victorini subdiaconi
manichæi: & de electis & auditoribus manichæorum & eorum hæresi pertractantis.

Epistola.LXXIIII.

Omino beatissimo & venerabiliter charissimo fratri & coepiscopo Deure
rio: Augustinus in domino salutẽ. Nihil melius me facere posse arbitratus L
sum: q̃ vt tuæ sanctitati potissimũ scriberem: ne ꝑ negligẽtiam in nostra ꝓ
uincia domini nostri Iesu Christi ouile vastet inimicus: q nõ desinit insidia
ri: vt ꝑdat aĩas tã magno ꝓtio cõparatas. Mallianensem quẽdã subdiaconũ
Victorinum, apud nos cõstitit esse manichęum: & ita sacrilego errore sub
nomine clerici latitabat. Nã est etiã ætate iam senex. Ita est autem manife
status: vt etiam ipse a me interrogatus: anteq̃ a testibus coargueretur: negare non posset. Tot
enim & tales eẽ sciebat: q̃bus se incautus effuderat: vt nihil aliud si negare tentaret: q̃ non di
co impudentissimus: sed insanissimus appareret. Auditorem sane manichæorum: non electũ
se esse confessus est. Auditores autem qui appellantur apud eos: & carnibus vescunẽ & agros
colunt: & si voluerint vxores habent: quorum nihil faciunt qui vocantur. Sed ipsi auditores:
ante electos genua figunt: vt eis manus supplicibus imponaẽ: nõ a solis episcopis vel presbyte
ris aut diaconis: sed a quibuslibet electis. Solem etiã vel lunã, cũ eis adorãt & orãt. Die quoq̧
dominico cũ illis ieiunant: & omẽs blasphemias cum illis credunt: q̃bus manichæorũ hæresis
detestanda est: negãtes scilicet Christũ natũ esse de virgine: nec eius carnẽ verã cõfitẽtes fuis
se: sed falsam: ac ꝑ hoc & falsam eius passionẽ, & nullã resurrectionem fuisse cõtendũt: patriar
chas ꝓphetasq̧ blasphemãt: legẽ ꝑ famulũ dei Moysen datã: nõ a vero deo dicũt; sed a princi
pe tenebrarũ: animas nõ solũ hominũ sed etiã pecorũ: de dei esse substantia: & omnino partes
dei esse arbitranẽ. Deum deniq̧ bonum & verũ: dicũt cũ tenebrarꝫ gente pugnasse: & partem
suam tenebrarũ principibus miscuisse: eamq̧ toto mũdo inquinatam & ligatã per cibos electo
rum suorũ: ac per solem & lunam purgari asseuerãt: & ꝙ purgari de ipsa ꝑte dei nõ potuerit:
in fine sæculi æterno ac pœnali vinculo colligari: vt non solum violabilis, & corruptibilis, &
cõtaminabilis credatur deus: cuius pars potuit ad mala tanta ꝑduci: sed non possit saltem to
tus a tanta coinquinatione & immunditia & miseria vel in fine sæculi purgari. Has cum illis
intolerabiles blasphemias; subdiaconus iste quasi catholicus: nõ solũ credebat; sed quibus vi

ribus poterat edocebat. Nam docẽs patefactus est:cũ se quasi discentibus credit. Rogauit me
quidẽ posteaq̃ se manichæorũ auditorem esse confessus est:vt eum in viam veritatis doctrinę
catholicæ reuocarem. Sed fateor: eius fictionem sub clerici specie vehementer exhorrui:eum
q; coercitum pellendum de ciuitate curaui. Nec mihi hoc satis fuit:nisi & tuæ sanctitati eum
meis literis intimarẽ:vt a clericorum gradu congrue & ecclesiastica seueritate deiectus:cauẽ
dus omnibus innotescat:Petenti autem poenitentię locum:tunc credatur:si & alios quos illic
nouit esse:manifestauerit nobis:non solum Malliana:sed in ipsa omnino prouincia.

Beati Augustini ad Auxilium episcopum: An pro peccato patris/filius: aut mariti/vxor:
aut domini/seruus possit excõmunicari: Et quæ sit causa iustę excõmunicationis:explanãtis.

Epistola.LXXV.

M Omino dilectissimo & venerabili fratri & consacerdoti Auxilio: Augusti-
nus. Vir spectabilis filius noster Classitianus/grauiter apud me literis que
stus est:q; sit anathematis iniuriã a tua sanctitate perpessus: Narrans q; ve
nerit ad ecclesiam:apparitione paucorum suæ potestati congrua comita-
tus:& egerit tecum ne cõtra salutem suam faueres eis q per euangeliũ pe-
ierando adiutorium violãdę fidei/in ipsa fidei domo requirebãt. Quos ta-
men consyderantes quid malefecerint: nõ inde violenter abductos:sed spõ
te dicit egressos:atq; hinc venerationem tuam ita sibi succensuisse:vt ecclesiasticorum confe-
ctione gestorũ cum omni domo sua anathematis sententia feriretur. Quibus literis lectis:nõ
mediocriter æstuatis cogitationibus:magna cordis tempestate fluctuantibus: apud charita-
tem tuam tacere nõ potui:vt si habes de hac re sententiam certis rationibus vel scripturarũ 24.q.3. si ha
testimoniis exploratam:nos quoq; docere digneris:quomodo recte anathematizetur p patris bes.
peccato filius:aut p mariti/vxor:aut p domini/seruus:aut quisq̃ etiam in domo nõdũ nat⁹:
si eodem tempore quo vniuersa domus est anathemate obligata/nascaẽ:nec ei possit per laua-
crum regenerationis:in mortis periculo subueniri. Neq; enĩ hæc corporalis est poena:qua le-
gimus quosdam contẽptores dei cũ suis oĩbus:qui eiusdẽ impietatis participes nõ fuerũt: pa
riter interfectos. Tũc quidẽ ad terrorem viuentium mortalia corpora perimebanẽ:quandoq;
vtiq; moritura:Spiritalis aũt poena:qua fit qđ scriptum est: Quæ ligaueritis in terra/ erũt li Matth.16.
gata & in cælo:animas obligat:de quibus dictum est: Anima patris mea est:& anima filii mea
est. Anima quæ peccauerit ipsa morietur. Audisti fortasse aliquos magni noĩs sacerdotes: cũ Ezech.18.
domo sua quẽpiam anathematizasse peccantium:sed forte si essent interrogati:reperirenẽ ido
nei reddere inde rationem. Ego aũt quoniam si quis ex me quęrit vtrũ recte fiat:quid ei respõ
deam non inuenio:nunq̃ hoc facere ausus sum:cũ de quorũdã facinoribus immaniter adver-
sus ecclesiam perpetratis:grauissime permouerer. Sed si tibi q̃ iuste fiat dominus reuelauit:ne
quaq̃ iuuenilẽ ætatem tuam:& honoris ecclesiastici rudimenta contemno. En adsum senex a
iuuene coepiscopo/& episcopus tot annorum a collega nec dum anniculo paratus sum disce-
re:quomodo vel deo vel hominibus iustam possumus reddere rationem:si animas innocentes
pro scelere alieno:ex quo non trahunt sicut ex Adam (in quo omnes peccauerunt) originale
peccatum:spiritali supplicio puniamus. Etenĩ Classitiani filius: etsi traxit ex parte primi ho-
minis culpam:sacro fonte baptismatis expiandam:tamẽ quicquid postea q̃ genuit:peccati pa
ter eius admisit:vbi particeps ipse non fuit:ad eum non pertinere quis ambigit? Quid de tot
animabus in vniuersa familia? Vnde si vna anima per istam seueritatem qua tota domus ista
anathematizata est sine baptismate de corpore exeundo perierit:innumerabilium mors cor-
porum:si de ecclesia homines innocentes violenter abstrahantur & interficiantur: huic dam
no non potest comparari. Si ergo de hac re potes reddere rationem:vtinam & nobis rescriben
do præstes:vt possimus & nos:Si autem non potes:quid tibi est inconsulta cõmotione animi
facere: vnde si fueris interrogatus:rectam rationem non vales inuenire? Hæc autem dixi etiã
N si filius noster Classitianus aliquid admisit:qđ tibi anathemate plectendũ iustissime videreẽ.
Cęterum si veras ad me literas misit:nec solus in domo sua debuit ista sententia coerceri. Sed
hinc cum tua sanctitate nihil ago:nisi tantum peto ignoscas petenti veniam si agnouerit cul-
pam:Si autem nihil eum peccasse prudenter agnoscis:quoniam ipse in domo fidei iustius fla-
gitabat fidem debere seruari:ne ibi frangeretur vbi docetur:fac qđ sanctum virũ facere opor
tet:vt si tibi contigit tanq̃ homini:qđ vtiq; homo dei dicit in psalmo: Turbatus est præ ira Psal.6.
oculus meus:exclames ad deum: Miserere mei domine; quoniam infirmus sum: vt porrigat

dextram ſuam:& comprimat iracundiam tuam:& tranquillet mētē tuā:ad videndā faciēdāq; iuſtitiam. Sicut enim ſcriptum eſt: Iracundia viri iuſtitiam dei non operatur. Ne arbitreris ideo nobis non poſſe ſubrepere iniuſtam commotionem:quia epiſcopi ſumus. Sed potius cogitemus inter laqueos tentationum nos periculoſiſſime viuere:quia homines ſumus Aufer itaq; geſta eccleſiaſtica q̄ perturbatior fortaſſe feciſti:& redeat inter nos charitas quā cum illo & cathecuminis habuiſti. Aufer litem & reuoca pacem:ne tibi pereat homo amicus & de vobis gaudeat diabolus inimicus. Potens eſt autem miſericordia dei noſtri:quæ & me exaudiat orantem:ne mea triſtitia de vobis augeatur:ſed potius quę eſt exorta ſanetur:& erigar per gratiam ſuam & lætificet iuuentutem tuam non contemnentē ſenectutē meā. Vale.

Iacobi.1.

Beati Auguſtini ad Aurelium:q; monachi deſertores monaſteriorum ad militiam clericatus eligi non debeant determinantis. Epiſtola. LXXVI.

DOmino beatiſſimo & debita obſeruātia venerabili ſyncæriterq; chariſſimo fratri & conſacerdoti papę Aurelio: Auguſtinus in domino ſalutem. Literas nullas tuæ venerabilitatis:ex quo ab inuicē corporaliter digreſſi ſumꝰ accepi. Nunc vero legi epiſtolam benignitatis tuę de Donato & fratre eius & quid reſpōderem diu fluctuaui:Sed tamē etiā atq; etiam cogitanti quid ſit vtile ſaluti eorum quibꝰ in chriſto nutriēdis ſeruimus:nihil mihi aliud occurrere potuit:niſi non eſſe iſtam viam dandam ſeruis dei: vt ſe facilius putent eligi ad aliquid melius:ſi facti fuerint deteriores. Et ipſis enim facilis lapſus & ordini clericorum fit indigniſſima iniuria:ſi deſertores monaſteriorum ad militiā clericatus eligantur:cum ex his qui in monaſterio permanent:non tamen niſi probatiores atq; meliores in clerum aſſumere ſoleamus:niſi forte ſicut vulgares dicūt:Malus coraula:bonus ſymphoniacus eſt. Ita idem ipſi vulgares de nobis iocabuntur dicentes:Malus monachus:bonus clericus eſt. Nimis dolendum:ſi ad tam ruinoſam ſuperbiā monachos ſurrigamus:& tā graui contumelia clericos dignos putamus:in quorū numero ſumus:cum aliquādo etiā bonus monachꝰ vix bonum clericum faciat:ſi adeſt ei ſufficiēs continētia:& tamen deſit inſtructio neceſſaria aut pſonæ regularis integritas. Sed de iſtis credo arbitrata ſit beatitudo tua:q; noſtra voluntate vt ſuis potius corregionalibus vtiles eſſent de monaſterio receſſiſſe. Sed falſum eſt: ſpōte abierūt:ſpōte deſeruerunt:nobis q̄tū potuimꝰ pro eorum ſalute renitētibꝰ. Et de Donato quidem quia iā factū eſt vt anteq̄ de hac re aliquid ī cōcilio ſtatueremꝰ:ordinaretur:ſi forte a ſupbiæ peruerſitate correctus eſt: quod vult prudentia tua faciat: de fratre vero eius vel maxima cauſa cur de monaſterio etiā ipſe Donatus abſceſſit: cū itelligas qd ſentiā neſcio qd reſpondeā. Contra dicere tn̄ prudentię honori charitatiq; non audeo: & ſane ſpero id te facturum: quod membris eccleſiæ ſalubre perſpexeris. O

16.q.1.legi epiſtolam.

Beati Auguſtini & Alipii ad Aurelium papam: gratiarū actiones deo agentiū:pro fructuoſo incremēto miniſtrorū eccleſiæ deuotorū:p eundem inſtitutorum. Epiſtola. LXXVII. p

DOmino beatiſſimo & venerabiliter ſuſcipiendo ſyncęriſſimeq; chariſſimo fratri & vere ſancto papæ Aurelio: Alipius & Auguſtinꝰ in domino ſalutē. Impletum eſt gaudio os noſtrum & lingua noſtra exultatione:nuntiantibꝰ literis tuis ſanctam cogitationem tuam:adiuuante domino qui eam inſpirauit: & ad effectum eſſe perductam:de omnibus ordinaris fratribus noſtris:& præcipue de ſermone preſbyterorum qui te præſente populo infunditur:per quorum linguas clamat charitas tua maiore voce in cordibus hominum:q̄ illi in auribus:Deo gratias. Nam quid melius & animo geramus:& ore promamus & calamo exprimamus:q̄ Deo gratias? Hoc nec dici breuius:nec audiri lętius:nec ītelligi grādius:nec agi fructuoſius poteſt. Deo gratias:qui te & tā fideli pectore ditauit erga filios tuos & id quod in intimo animæ habebas:quo humanus oculus non penetrat:eduxit in lucem:donando tibi non ſolum vt bene velles:verumetiam in quibus poſſet apparere quod velles. Ita plane fiat:luceant hæc opera coram hominibus:vt videant:gaudeant:glorificent patrem qui in cælis ē. Talibꝰ delecteris ī dn̄o vt ipſe te pro eis orantē digneť exaudire:qm̄ tu p eos loquētē nō dedignaris audire. Eať:ambuleť:currať in via dn̄i:benedicātur puſilli cū magnis:iucūdati in his qui dicūt eis:In domū dn̄i ibimꝰ:præcedāt illi:& ſequātur iſti: imitatores facti eorū ſicut & illi chriſti:ferueat iter ſanctarū formicarum: fragrēt opera ſanctarū apiū:ferať fructꝰ

Pſal.125.

Matth.5.

Pſal.121.

in tolerantia cum salute perseuerandi vsq in finem . Nec sinat dominus tentari supra q̄ pos- 1.Cor.10.
sumus ferre : sed faciat cum tentatione etiam exitum vt possimus sustinere. Orate pro nobis
digni exaudiri:cum tanto sacrificio acceditis ad deum syncerissimę dilectionis: & laudis eius
in operibus vestris.Orate vt etiam nobis hæc liceant:quoniam nouit ille quem oratis:cū quā
to vestro gaudio vobis luceant.Hæc sunt vota nostra:hæ multitudines solatiorum:secūdum
multitudinem dolorum nostrorum in corde nostro : iucūdant animam nostram.Ita est qa ita
promissum est:ita erit qđ restat sicut promissum est.Obsecramus te per eum qui tibi ista do-
nauit:& populum cui seruis:ac per te benedictione profudit:vt iubeas singulis quos volueris
sermones eorum conscriptos & emendatos mitti nobis.Nam & ego qđ iussisti nō negligo: &
de Titonii septem regulis vel clauib⁹(sicut sæpe iā scripsi) cognoscere quid tibi videatur ex
pecto.

Beati Augustini ad Esycium de propheticis dictis siue prædictis /& fine sæculi mentē suā
post beati Hieronymi scripta aperientis. Epistola.LXXVIII.

Q Domino beatissimo Esycio:Augustinus.Ad sanctitatem tuam filio tuo cō-
presbytero nostro remeāte Cornuto:p quem literas tuæ venerationis acce
pi:quibus exiguitatem meā visitare dignatus es:& tandem rescripta psol-
uo:& debitum resalutationis obsequium:multum me cōmendās acceptis
simis domino precibus tuis domine beatissime frater.De propheticis autē
dictis siue prædictis:de quibus voluisti vt aliquid scriberem : melius mihi
visum est:sancti Hieronymi hominis doctissimi:expositiones eorundē ver
borum(ne illas forte non habeas)de opusculis eius exceptas:dirigere beatitudini tuæ.Si au
tem iam eas habebas:nec inquisitioni tuæ satisfaciebāt:qd de his sentias /peto mihi rescribere
non graueris:& queādmodum ipse eadem prophetica oracula intelligas . Ego enim maxime
illud de hebdomadibus Danielis:secundum tempus qđ iam transactum est:intelligēdum pu
to.Nam de saluatoris aduentu:qui expectatur in fine: tempora dinumerare non audeo : nec
aliquem pphetam de hac re numerum annorum existimo præfinisse:sed illud potius præua-
lere qđ ipse dominus ait:Nemo potest cognoscere tempora:quę pater posuit in sua potestate. Act.1.
R Qđ eñi in alio loco ait:De die autē illa & hora nemo scit:sunt qui sic accipiūt:qui putāt se pos- Matth.24.
se tēpora cōputare:diē vero tātūmodo ipsum & horam neminē scire. Vbi omitto dicere: quē
admodum soleant scripturæ diem vel horam etiā p tempore ponere.Sed certe illud de igno-
rantia temporum apertissime dictum est.Nam cū hinc dominus interrogatus esset a discipu
lis suis:Nemo inquit potest cognoscere tempora quæ pater posuit in sua potestate:Non enim
dixit:diem vel horam:sed tempora quæ in breui spacio non solent dici:sicut dies vel hora:ma
xime si græcum intueamur eloquium:ex qua lingua in nostrum eundem librum:vbi hoc scri
ptum est:scimus translatum:q̄uis latine satis exprimi non potuerit . Ibi enim græce legitur
χροnουο εκαλρουε.Nostri autem vtrunq hoc verbum tempora appellant : siue χροnουο siue
εκαλρουε:cum habeant hæc duo inter se non negligendā differentiam.εκαλρουε quippe ap-
pellant græci tempora quædam:non tamen quæ in spaciorum voluminibus transeūt:sed quę
in rebus ad aliquid opportunis vel importunis sentiūtur:sicut messis:vindemia:calor:frigus
bellum: & si qua similia.χροnουο autem ipsa spacia temporum vocant.Et hoc certe ipsi aposto
li non ita quæsierunt:quasi vnū nouissimum diem vel horam exiguam diei partem scire vo-
luissent: sed verum iam esset opportunū tēpus quo regnum repræsentaretur Israel.Tunc au
dierunt:Nemo potest cognoscere tempora quæ pater posuit in sua potestate : id est χροnουο Act.1.
εκαλρουε: qđ si latine diceretur tēpora aut opportunitates:nec sic qđ dictū est / esset expres-
sum:quia siue opportuna:siue importuna sint tempora:εκαλρουε dicūtur. Tempora ergo cō
putare:hoc est χροnουο:vt sciamus quando sit finis huius sæculi vel aduentus domini: nihil
S mihi aliud videt̄ q̄ scire velle qđ ipse ait scire neminē posse.Opportunitas vero illi⁹ tpis pfe-
cto non erit anteq̄ prædicetur euangelium in vniuerso orbe in testimonium omnibus genti-
bus.Apertissima enim de hac re legitur sentētia saluatoris dicentis:Et pręGdicabitur hoc euā Matth.24.
gelium regni in vniuerso orbe in testimonium omnium omnibus testibus : & tunc veniet fi-
nis.Tunc veniet:quid est:nisi ante non veniet?Quanto post ergo veniat : incertum nobis est:
ante tamen non esse venturum dubitare vtiq non debemus . Si ergo susciperent hunc labo-
rem serui dei:vt peragrato orbe terrarum quantum possent colligerent qđ remanet gentium
vbi nondum est euangelium prædicatum:hinc aduertere vtcunq possemus quantum hoc tē

pus longe ſit a fine ſæculi. Qꝛ ſi ꝓpter quędā loca inacceſſibilia & inhoſpita fieri poſſe nō cre
ditur:vt a ſeruis dei peragret orbis: & quot quātęq; ſint adhuc gentes ſine Chriſti euangelio
fideliter renuntietur:multominus exiſtimo ſcripturis poſſe comprehendi: quanta vſq; ad fi-
nem futura ſint tempora: quandoquidem in eis legimus:Nemo poteſt cognoſcere tempo-
ra: quæ pater poſuit in ſua poteſtate. Vnde ſi iam nobis certiſſime nuntiatum fuiſſet in om-
nibus gentibus euangelium prædicari:nec ſic poſſemus dicere quātum temporis remaneret
vſq; ad finem:ſed magis magiſq; iam ꝓpinquare merito diceremus. Niſi quis forte reſponde-
at tanta celeritate prædicato euangelio:Romanas gentes & plęraſq; barbaras occupatas:atq;
ita nōnullas nō paulatim ſed ſubito ad fidē Chriſti fuiſſe conuerſas:vt nō ſit incredibile pau-
cis annis:etſi nō vitę noſtræ qui iam ſenuimus:certe iuuenum qui venturi ſunt ad ſenectam
vniuerſas omnino reſiduas gentes euangelio poſſe compleri. Sed ſi ita erit:facilius cū factum
fuerit ꝓbari experiēdo q̄ legendo anteq̄ fiat inueniri poteſt. Hoc me compulit dicere cuiuſdā
opinio:quem preſbyter quoq; Hieronymus temeritatis notat:ꝙ auſus fuerit Danielis hebdo
madas de aduentu Chriſti futuro non de præterito exponere. Si quid autē ꝑ meritis potiori
bus ſanctæ hūilitati cordis tui dn̄s melius reuelauit ſiue reuelauerit peto nobiſcū cōicare di-
gneris:& hęc noſtra reſcripta ſic accipere tanq̄ hominis: qui mallem quidem eorum quę a me
inquiſiſti habere ſcientiam:q̄ ignorantiam. quia id nondū potui:magis eligo tantam ignoran
tiam confiteri q̄ falſam ſcientiam profiteri.

Eſycii ad Auguſtinum:Quid ipſe de fine ſæculi & aduentu domini ſentiat declarantis:Et
vtrum ſigna euangelica & ꝓphetica quæ in nobis completa ſunt:finem mundi ꝓxime inſtare
manifeſtent:inquirentis. Epiſtola.LXXIX.

Omino beatiſſimo & charitate ſyncęriſſima venerando fratri & coepiſco- T
po Auguſtino:Eſycius in domino ſalutem. Deſyderanti & expectanti mihi
ſanctus cōpreſbyter noſter Cornutus literas pertulit tuas:quę me lætifica
runt:quia memoriam noſtri bonam habere dignatus es: qui & mihi pau-
cis ſermone ꝓprio ſanctæ mentis tuæ de his quæ petieram in trāſitu ſigni-
ficaſti. Aliquanta aūt de opuſculis ſancti compreſbyteri Hieronymi adiū-
xiſti:vt meā q̄ſtionē lectione eiꝰ operis de ſanctis ſcripturis explere poſſem.
Et quia dignatus es id petere a nobis:vt quid ſentiremus de ipſis quæſtiōibus per lr̄as tuę ſyn
cęriſſimę charitati inſinuaremus. Ad ea de quibus ſcripta legi:prout intellectus exiguus meę
mediocritatis ſentire potuit:aut intelligere infra ſcripſi. Cum dei omnipotētis conditoris to
tius creaturæ/arbitrio & poteſtate cuncta gerant:vel quæ facta ſunt:vel quę etiā futura ſunt
ſanctorum ꝓphetarum vocibus cognoſcuntur: priuſq̄ fierent ea quæ futura erāt:voluntate
diuina hominibus ſunt locuti. Vnde ſatis admiratione plenum eſt:ſi ea deus quæ prædici vo
luit:ad hominum ſenſus penitus non poſſe peruenire conſtituit:ſecūdum hoc capitulum: qđ
dominus beatis apoſtolis locutus eſt dicēs:Nemo poteſt cognoſcere tēpora quæ pater poſuit
Act.1. in ſua poteſtate. Primum quia in antiquiſſimis libris eccleſiarū:nō ita ſcriptum eſt:Nemo po
teſt:ſed ſcriptum eſt:Non eſt veſtrum noſſe tempora vel momēta:quæ pater poſuit in ſua po
teſtate. Quę ratio ſermonis ſequēti verbo recte completur cum dicit:Sed eritis mihi teſtes in
Hieruſalem:& in Iudęa:& in Samaria:& vſq; ad vltimum terræ. Nō ergo apoſtolos teſtes cō V
ſummationis mundi:ſed nominis & reſurrectionis ſuæ voluit intelligi. Nam de tēporibꝰ co-
gnoſcēdis ipſe dominus monet. Quiſnam eſt fidelis ſeruus & prudēs:quē cōſtituit dominus
Lucę.12. ſuper familiam ſuam:vt det illis cibū in tēpore? Sanctus ille ſeruus quē veniens dominus eius
inuenerit ſic faciētem. Familia Chriſti verbo prædicationis paſcitur:& fidelis famulus inue-
nit:qui in tēpore expectantibus dominum neceſſariam eſcam credentibus præſtat. Malus.n.
ſeruus ſic reprehenditur. Qꝛ ſi dixerit malus ſeruus:moram facit dominus meus venire: ve-
niet dn̄s eius in die qua neſcit:& hora qua ignorat:& reliqua. Itē arguit q̄re tēpus nō agnoſca
Vbi ſupra. tur dicendo:Hypocritę: faciē cœli noſtis probare:tēpus hoc quare nō agnoſcitis? Item apoſto
2.Timo.3. lus:In nouiſſimis diebus inſtabunt tempora periculoſa:& reliqua. Item apoſtolus:De tempo
1.Theſſal.2. ribus autem & momentis non neceſſe habemus vobis ſcribere. Vos enim ipſi diligenter ſcitis
quia dies domini ſicut fur in nocte ita veniet. Cum enim dixerint:pax & ſecuritas:tunc ſubi-
2.Teſſal.2. taneus illis apparebit interitus: quomodo dolores parturientis:& non effugient. Item apo-
ſtolus:Non retinetis memoria:quia cum eſſem apud vos hæc dicebam vobis:& nunc quid de
tineat ſcitis vt reueletur in ſuo tempore:Nam myſterium iniquitatis iā operatur tantum:vt

qui tenet modo teneat: donec de medio fiat: & tunc reuelabit ille iniquus: quē dn̄s Iesus inter
ficiet spiritu oris sui. Itē dn̄s in euāgelio increpat iudæos: Et tu si cognouisses tēpus visitatio- Lucæ.19.
nis tuæ: forsitan p̄mansisses: nūc aūt abscōdita sunt ab oculis tuis. Et dn̄s sic p̄dicat ad iudæos
Pœnitentiā agite: cōpleta sunt tēpora: credite in euangelio. Et ad iudæos quidē recte cōpleta Marci.1.
dicebat: quia eorū tēpora post eius prædicationē & triginta & quinq; vel quadraginta annos
finita sunt. Et in Daniele: Quoadusq; interfecta est bestia: periit: & corpus eius datū est vt cō Daniel.7.
buratur: & reliquarū bestiarū regnū translatū est: & magnitudo vitæ data est eis: vsq; ad tem
pus quod græce dicitur Χρονου ϰαι ϰαιρου. Et insequitur: Et ecce cū nubibus cæli quasi fili⁹
X hominis veniens. Mysteriū bestiæ & reliquarū bestiarū translatione: intelligentibus scripturā
manifestum est. Aduentus dn̄i diligendus est & expectandus. Est etiā magna beatitudo dili-
gentibus eius aduentū: sicut testimoniū perhibet beatus apostolus Paulus: De cætero inquit
reposita est mihi corona iustitiæ: quā reddet mihi dn̄s iustus iudex in illa die. Nō aūt mihi so 2.Timot.4
lum: sed & his qui diligunt aduentū dn̄i. Et dn̄s in euangelio: Tunc iusti fulgebunt sicut sol
in regno patris sui. Itē propheta: Ecce eñ tenebræ & caligo operient terrā sup gentes: in te ve Matth.13.
ro apparebit dominus: & maiestas eius in te videbit. Item propheta: Qui vero expectant do- Esa.60.
minū exultabunt cū virtute: producent pennas sicut aquilæ: current & nō laborabunt: ambu Esa.40.
labunt & nō esurient: Et plurima talia quæ ad beatitudinē eorū pertinent qui diligunt aduē
tum dn̄i: inueniuntur. Q; autē nemo possit mensuras tēporū colligere manifestū est. Euange
lium quippe dicit: De die illa & hora nemo scit. Ego aūt pro possibilitate intellectus mei dico:
neq; diē: neq; mēsē: neq; annū aduētus ipsi⁹ sciri posse: sed signa quę sunt aduēt⁹: vidēdo & cre Matth.24.
Y dendo & expectare me cōuenit: & credentibus escam hanc retribuere: vt expectantes diligant
aduentum eius: qui dixit: Hæc oīa cū videritis: scitote quoniā prope est in ianuis. Signa ergo
euangelica & prophetica quæ in nobis cōpleta sunt: aduentum domini manifestant. Nam fru Vbi supra.
stra aut qui quærunt aut qui calumniātur / dies & annos in cōputo cōprehendere quærūt: cū
scriptū sit: Quia nisi abbreuiati fuissent dies illi: nō fieret salua oīs caro. Sed p̄pter electos bre
uiabunt dies illi. Certum est tempus carere computo quod breuiādum est a dn̄o qui tempora
constituit. Appropinquasse aūt aduentum eius: cuius signa aliqua vidimus ex his quæ facta
sunt / esse cōpleta. Et iterum dicit: His aūt fieri incipiētibus respirabitis & leuabitis capita ve- Lucæ.21
stra: quoniā appropinquabit redemptio vestra. Quæ autē signa dixit vidēda: manifestum est
in euāgelio sancti Lucæ: Et Hierusalē calcabitur a gentibus donec impleantur tēpora gentiū. Vbi supra.
Hoc factū est: & fieri nulli dubiū est. Et insequitur: Et erunt signa in sole & luna & in stellis &
in terra pressura gentiū. Causa quæ patimur & pœna cōpellit: si forte nō curet voluntas. Nā
in vno tēpore & signa in cælo & pressura gentium in terris ab hominibus videri & sustineri
manifestū est. Et insequitur: Arescentibus hominibus præ timore & expectatione quæ super
uenient vniuerso orbi. Nullam patriā: nullū locū nostris tēporibus nō affligi aut humiliari cer
tum est: sicut dictum est: Præ timore & expectatione quæ superuenient vniuerso orbi: & om-
Z nia signa quæ superius euangeliū legētibus manifestat: ex maxima parte cōpleta sunt. Quod
autē dictum est: Et prædicabitur euangeliū in vniuerso mundo: & tunc veniet finis: Primū q; Matth.24.
ipsius domini repromissio talis fuit: vt ipsi apostoli: eius nominis & resurrectiōis testes fierent
in hierusalem & in iudęa & in Samaria & vsq; ad extremū terræ. Et apostolus hac authoritate
docet: Sed dico nunquid nō audierunt? In omnē terrā exiuit sonus eorū & in fines orbis terræ Ro.10.
verba eoꝝ. Item Propter spem quæ reposita est vobis: quā ante audistis in verbo veritatis euā Col.1.
gelii: qđ aduenit in vos: sicut & in omni mūdo est fructificans & crescens. Sed ab apostolis nū-
tiata fides in gentibus habuit multos persecutores: vt retētata tardius inualesceret: vt illud
impleretur: Ante hæc oīa primū in vos manus īmittent suas: & p̄sequentur & tradent vos in
synagogas & in custodias ducentes ad reges & ad præsides propter nomen meū: vt illud im-
pleretur qđ scriptū erat: Et velociter reædificaberis a quibus destructa es. Nam ex quo clemē
tissimi imperatores christiani dei voluntati esse cœperunt: quicq̄ paulatim fides causa perse-
cutionis crescebat in sæculis: factis regibus christianis vbiq; in paruo tēpore christi euāgeliū
penetrauit. Expositio sane beati Danielis de hebdomadibus: quas vir sanctus cōpresbyter no
ster Hieronymus exposuit: qualiter doctores ecclesiarū tradidissent: lectorē suspēdit. Nam si
ipse doctissimus vir cōpresbyter noster ait periculosum esse de magistroꝝ ecclesiarum iudica
re sententiis & alterū p̄ferre alteri: quantomagis hoc lector facere nō potest: qđ magister facere
dubitauit? Nos aūt credim⁹ qđ dn̄s ait: Quia cælū & terra transiet: iota aūt vnū vel vn⁹ apex Matth.5.

Matth.5. nõ trãſiet a lege donec oĩa fiãt. Quomodo ergo myſteriũ hebdomadarũ ſit ĩpletũ vſq ad nati-
uitatẽ & paſſionẽ xpi: admiror: cũ illud qd in dimidio hebdomadæ pphetа locut⁹ eſt: dicẽdo:
Daniel.9. In dimidio hebdomadę tolleť ſacrificiũ meũ: & deſolationũ ſupplicatio: îterit⁹: & ad ſacrificiũ
Matth.24. abominatio. Hæc ergo abomiatio ſi iã cõpleta fuerat: quõ dñs monet & dicit: Cũ videritis ab
ominatiõnẽ deſolatiõis qd dictũ eſt p Danielẽ pphetã ſtantẽ in loco ſancto: q legit ĩtelligat. Ego
aũt ne petitiõis beatitudinis tuæ cõtemptor eſſem: hæc queãdmodũ ſenſi ſcripſi ad tuã chari
tatẽ. Plenius aũt dignare nos verbo gratiæ tuæ reſcribẽdo inſtruere & lætificare.

Beati Auguſtini ad Eſycium: declarãtis q ſingula ſcripturarũ teſtimonia nõ ſint ſuffi-
cientia ad indicandum certum & determinatum tempus aduentus domini. Et queãdmodũ
ille deſyderandus vel expectandus ſit docentis. Epiſtola.LXXX.

Domino beatiſſimo & venerabiliter ſuſcipiẽdo fratri & coepiſcopo Eſycio: &
Auguſtin⁹ in dño ſalutẽ. Accepi literas veneratiõis tuæ: quib⁹ valde ſalu-
briter exhortaris vt ſaluatoris noſtri diligať & deſyderetur aduẽt⁹. Facis
hoc vt ſeruus bon⁹ eiuſdẽ patriſfamilias: auidus lucrorũ dñi tui: & volẽs ha
2.Timot.4. bere plurimos ſocios dilectionis: qua ipſe pcipue & pſeuerãter accẽderis. In
tuẽtes igiť qd cõmemoraſti de apoſtolo: quia dñm dixit redditurũ coronã
iuſtitiæ nõ tm̃ ſibi ſed & oĩbus qui diligũt manifeſtationẽ eius: ita recte vi-
uimus: & in hoc ſæculo tanq̃ peregrini agimus: cũ ſe in hac dilectiõe cor noſtrũ pficienter ex
tendit: ſiue citius ſiue tardius veniat q̃ putať: cui⁹ manifeſtatio fideli charitate diligiť: & pio
Luc.12. deſyderať affectu. Seruus quippe ille qui dicit: Morã facit dñs meus: & pcutit conſeruos ſuos:
mãducat & bibit cũ ebrioſis: nõ vtiq diligit manifeſtationẽ eius. Ex moribus em̃ apparet ani
mus eius. Quos mores licet breuiter ideo magiſter bonus cũrauit exprimere: id eſt ſuperbiã
atq luxuriã: ne qd dicebat: Morã facit dñs meus: deſyderio dñi ſui dicere crederet: quo arde
Pſal.4. bat ille qui dicebat: Sitiuit aĩa mea ad deũ viuum: quãdo veniã & apparebo ante faciẽ dei! Di-
cendo em̃ quãdo veniã: moras ſt ppeti moleſte ferebat: quia etiã qd tempore accelerať: deſyde
rio tardũ videť. Quomodo aũt tardus eſt eius aduẽtus: vel quomodo longe futurus eſt: cum
ipſi apoſtoli tẽpore quo adhuc erant in carne dixerint: Nouiſſima hora eſt: q̃uis a dño audie- 9
rint: Non eſt veſtrũ ſcire tẽpora! Hoc ergo neſciebãt qd neſcimus & nos. Quantũ ad me atti-
net dico & eos q hoc mecũ neſciunt: & tamẽ quib⁹ dictũ eſt: Non eſt veſtrũ ſcire tẽpora q̃ pa-
ter poſuit in ſua poteſtate: diligebãt eius manifeſtationẽ: & dabant cõſeruis in tẽpore cibaria:
nec pcutiebant eos dominãdo eis: nec luxuriabanť cũ amatoribus mundi dicẽtes: Morã facit
dominus meus. Alia eſt ergo ignorãtia temporũ: alia labes morũ amorq vitiorũ. Nam & apo
2.Theſſa.2. ſtolus Paulus quãdo dicebat: Nõ cito moueamini mente neq terreamini: ſiue p verbũ: ſiue p
epiſtolã tanq̃ per nos miſſam: quaſi inſtet dies dñi: nolebat vtiq vt crederent eis qui iam ppin
Luc.12. quare dñi arbitrabãtur aduentũ. Nec tamẽ volebat vt tanq̃ ſeruus ille, dicerẽt: Morã facit do
minus meus venire: & traderẽt ſe ſuperbiæ luxuriæq perdẽdos: ſed ſic eos nolebat de propin
quãte die nouiſſimo falſis auſcultare rumorib⁹: vt tamẽ vellet eos paratos ad aduentũ domi-
1.Theſſa.5. ni ſui lũbis accinctis: & lucernis ardẽtib⁹ opperiri: quibus dicit: Vos autẽ fratres nõ eſtis ĩ te-
nebris: vt vos dies ille tanq̃ fur cõprehendat. Omnes em̃ vos filii lucis eſtis: & filii diei: non ſu
mus noctis neq tenebrarũ. Ille autẽ qui ſic dicit: Morã facit dñs meus venire: vt percutiat cõ-
ſeruos ſuos: epuletur cũ ebrioſis: nõ eſt lucis ſed tenebrarũ. & ideo eũ tanq̃ fur dies ille cõpre
hẽdet. Qd vnuſqſq debet etiã de die huius vitę ſuę nouiſſimo formidare. In quo em̃ quẽq in- A
uenerit ſuus nouiſſimus dies: in hoc eũ cõprehẽdet mũdi nouiſſimus dies: quoniã qualis ĩ die
iſto quiſq moriť: talis in die illo iudicabiť. Ad hoc ptinet qd in euãgelio ſcdm Marcũ ita ſcri-
Marci.13. ptũ eſt. Vigilate ergo qa neſcitis qñ dñs dom⁹ veniat: ſero: an media nocte: an gallicãtu: an ma
ne: ne cũ venerit repẽte: iueniat vos dormiẽtes. Qd aũt vobis dico: oĩb⁹ dico: vigilate. Quib⁹
em̃ oĩbus dicit: niſi electis & dilectis ſuis ad corp⁹ ei⁹ ptinẽtib⁹: qd ẽ eccl'ia! Nõ ſolũ ergo illis
dixit quib⁹ tũc audiẽtibus loquebať: ſed etiã illis q fuerũt poſt illos ante nos: & ad nos ipſos &
qui erunt poſt nos vſq ad eius nouiſſimũ aduentũ. Nunquid aũt oẽs inuẽturus eſt dies ille in
hac vita: aut quiſq̃ dicturus eſt q ad defunctos etiã ptineat qd ait: Vigilate: ne cũ repẽte vene
rit inueniat vos dormiẽtes! Cur itaq oĩbus dicit: qd ad eos ſolos ptineat q tunc erũt: niſi quia
eo modo ad omnes pertinet quomodo dixi! Tunc enim vnicuiq veniet dies ille cũ venerit ei
dies vt talis hinc exeat qualis iudicandus eſt illo die. Ac per hoc vigilare debet oĩs chriſtian⁹
ne imparatum inueniat eum domini aduẽtus. Imparatũ aũt inueniet ille dies: quẽ imparatũ

inuenerit suæ vitę huius vltimus dies.Certe eñ hoc saltem manifestũ erat apostolis:nõ corũ
tẽporibus cum hic in carne viuerent dominũ esse venturũ:& tamẽ quis dubitet eos pręcipue
vigilasse & seruasse qđ omnibus dixit:ne imparatos repẽte veniens inueniret? Nondũ sane in
B telligo quomodo accipi debeat qđ scripsit sanctitas tua: propterea dixisse dominũ apostolis:
Non est vestrum nosse tẽpora vel momenta quæ pater posuit in sua potestate:quoniam secu-
tus adiunxit:Sed eritis mihi testes in Hierusalẽ & in Iudæa & in Samaria & vsq; ad vltimum
terrę.Quem scripturæ sensum sic exponis:vt dicas non esse apostolos testes consummationis
mundi:sed nominis & resurrectionis suę voluit intelligi. Non quidẽ ille ait:Non est vestrum
prædicare tempora:sed non est vestrum nosse.Verũ si ita vis intelligi qđ ait:Non est vestrum
scire:ac si diceret:non est vestrũ scientes facere:id est non est vestrũ hoc docere:quis nostrũ do
cere audeat:vel scire pręsumat:qđ deus ille magister nec eos discipulos docuit:a quibus præ-
sentibus interrogatus est pręsens:nec illi tã sancti magniq; doctores ecclesiã docere potuerũt?
An respondebitur:hęc nõ docuisse apostolos:sed prophetas?Hoc eñ aisti:& verũ est:ꝙ ea quę
futura sunt /sanctorũ prophetarũ vocibus cognoscuntur:qui priusq̃ fierẽt inquis:ea quę futu
ra erant voluntate diuina hominibus sunt locuti.Sed si veneratio tua satis admiratione ple-
nũ esse dicit:si ea deus quę prędici voluit ad hominũ sensus penitus nõ posse peruenire cõsti-
tuit:quãto maiore admiratione plenũ est:si ea quę prophetę hominibus sunt locuti:hæc apo-
stoli vel scire sunt prohibiti vel docere?Quomodo aũt ꝓphetæ ista de quibus agit tẽpora do-
centes:non intelligerẽtur ab apostolis:si intelligunt a nobis? Aut si eos apostoli intellexerunt
istam mensurã tẽporis prophetantes:quomodo nõ docerẽt qđ intellexerunt:quando per eorũ
pręconium & ipsi prophetę innotescebãt:qui eos suis libris ista docuerunt?Et ideo per quas li
teras ea ipsi didicerãt:per easdẽ poterãt alii quoq; in his gẽtibus discere:in quibus apostoli au
thoritatẽ propheticam cõmendabant.Cur ergo eis dictũ est:Non est vestrũ scire:vel si ita in-
telligendũ est:Non est vestrũ docere tẽpora:quę pater posuit in sua potestate:quãdoquidẽ sic
ea docebant:cũ hi in quorũ literis discerentur per illos innotescebant? Vnde credibilius est:nõ
deũ noluisse scire:sed voluisse prædicari:ꝙ noluit prędicari qđ videbat non vtiliter sciri.Cur
C ergo inquis de tẽporib9 cognoscẽdis ipse dominus monet vbi dicit: Quisnã est fidelis seruus Matth.24.
et prudẽs quẽ constituit dominus super familiã suã vt det illis cibũ in tẽpore?&c. Immo vero
monet:non vt bonus seruus cognoscat temporũ finẽ:sed vt omni tempore in opere bono vigi
let:quia nescit temporũ finẽ.Non monet vt tẽpora quæ pater posuit in sua potestate assequa-
mur super apostolos:sed monet vt quoniã nescimus quãdo veniat dñs:in cordis præparatio-
ne imitemur apostolos. Vnde iam supra satis locutus sum.Arguit autẽ iudæos: quare tẽpus
nõ cognoscant:dicens:Hypocritę faciem cęli potestis probare:& reliqua.Quoniã illud tẽpus Luce.12.
non agnoscebant:qđ iã volebat agnosci:id est primi aduẽtus sui quo in eũ crederẽt:qui alterũ
eius aduentũ vellent expectare vigilantes quandocũq; futurus esset. Qui eñ aduentũ domi-
ni non cognouerit primũ:pręparare se non potuit ad secundũ:credẽdo in eũ fideliterq; vigilã
D do:ne illũ tanq̃ fur in tenebris cõprehendat:siue tardius venerit:siue citius q̃ speratur. Dicit
etiã(sicut admones) apostolus Paulus:In nouissimis tẽporibus instabũt tẽpora periculosa:& 2.Timot.3.
reliqua.Sed nunquid ideo docet tempora:quæ pater posuit in sua potestate? Aut ideo quisq̃
nouit q̃ longa vel breuia sint eadẽ ipsa quæ fatendũ est esse nouissima? Cogitare quippe debe-
mus q̃ olĩ dictũ sit:Fratres nouissima hora est.Rursus eũdẽ apostolũ dixisse cõmemoras:De tẽ 1.Ioan.2.
poribus autem & momentis non necesse habemus scribere vobis:vos eñ ipsi diligenter scitis 1.Thessa.5.
quia dies domini sicut fur ita in nocte veniet.Et cũ dixerint:pax & securitas:tunc subitaneus
illis apparebit interitus:quomodo dolores parturientis:& nõ effugient.Et hic non dixit post
quãtum tẽporis hoc futurũ sit:sed quomodo futurũ sit:id est non quanta erit ętatis breuitas
vel prolixitas:sed quantũlibet interuallũ sit spaciumq; tẽporis:non tamen eis hoc veniet ma-
lũ nouissimũ:nisi cũ dixerint:pax & securitas.Quibus verbis videtur apostolus huius nouis-
mi diei vel spem vel timorẽ ab hoc nostro tẽpore remouisse.Non eñ videmus ipsos amatores
huius sæculi:quibus subitaneus apparebit interitus:iã dicere:pax & securitas. Quid ergo sci
re sufficiat satis ipse demonstrat apostolus:dicẽdo:De temporibus & momentis:non opus ha
bemus vobis scribere: Vel sicut alii codices habent:Non opus habetis vobis scribi.Hæc secu-
tus adiunxit:Vos eñ ipsi diligenter scitis quia hora domini sicut fur in nocte ita veniet.Hoc
ergo scire opus est:vt curent filii lucis esse & parato corde vigilare:qui nolunt ab illa hora si-
cut a nocturno fure comprehendi.Nam si ad cauendum hoc malum:id est ne hora domini tã

q̃ fur inueniat imparatum:opus eſſet noſſe temporum ſpacia:non diceret apoſtolus: nō opus
eſſe vt hoc ſcriberet:ſed hoc potius eis eſſe ſcribendū tanq̃ doctor prouidētiſſimus iudicaret.
Nūc autem nec illis hoc opus eſſe monſtrauit:quibus ſufficiebat vt ſcirēt imparatis atq; dor-
mientibus horā domini ſicut furē eſſe vēturam:atq; hoc ſciendo eſſent ipſi vigilanter parati:
poſt quātalibet tēpora veniret. Et ſuum ſeruauit modū:vt licet apoſtolus:nō tamen pręſume
ret alios docere:qđ apoſtolis dominū dixiſſe cognouerat:Non eſt veſtrū ſcire. Ponis etiā quod E
2.Theſſa.2. idem ipſe dixit apoſtolus:Nō retinetis memoria quia cū eſſem apud vos hæc dicebā vobis? Et
nūc quid detineat ſcitis vt reueleť in ſuo tēpore. Nam myſteriū iam operatur iniquitatis tan
tū qui tenet modo teneat donec de medio fiat. Et tūc reuelabitur ille iniquus:quē dominus Ie
20.de Ciui ſus interficiet ſpiritu oris ſui. Quę verba apoſtolica vtinā non tantūmodo ponere:verūetiam
tate dei.ca. exponere dignareris. Ita ſane obſcura ſunt & myſtice dicta:vt tamen appareat eū nihil de ſta-
19. tutis dixiſſe tēporibus:nullūq; eorū interuallum ſpaciūq; aperuiſſe. Ait eñ: Vt reueleť in ſuo
tēpore:nec dixit poſt quantū tēporis hoc futurū ſit. Deinde ſubiunxit:Iam eñ myſteriū opera
tur iniquitatis. Hoc iniquitatis myſteriū quomodolibet itelligatur quid ſit:ab alio ſic:ab alio
autem ſic:q̃diu tamen operetur occultū eſt. Neq; id expreſſit apoſtolus:tanq̃ homo ex eorum
numero:quibus dictū eſt:Non eſt veſtrū ſcire tēpora. Q̃uis eñ nondū inter eos erat quando
eis hoc dictum eſt:ad eorū tamē collegiū atq; ſocietatē etiā ipſum nō ambigimus ptinere. Itē
qđ ſequitur:Tantū qui modo tenet teneat donec de medio fiat:& tūc reuelabitur ille iniquus
quē dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui:docet nos antichriſtū manifeſtum futurū. Siqui
dem ipſum videtur aliquāto euidētiori ſignificatione tetigiſſe interficiendū ſpiritu oris do-
mini Ieſu Chriſti:ſed poſt quātum tēporis iſtud erit:nec ſaltem obſcure locutus eſt. Quiſnā
ſit eñ qui modo tenet:vel quid teneat:vel quid ſibi velit qđ ait:de medio fiat? Poteſt quiſq; ſe
coartare vt intelligat:vel aliquatenus ſuſpicetur:quoniā quoquo modo ſcriptum legit:q̃diu
Luc.19. autē teneat:& poſt quāta tēporū ſpacia de medio fiat:hic omnino tacetur. Item dominus (in- F
quis) in euangelio increpat Iudæos dicens:Et tu ſi cognouiſſes tēpus viſitationis tuę: forſitan
permanſiſſes:nunc autē abſcondita ſunt ab oculis tuis. Sed hoc ad tēpus primi aduētus domi
ni pertinet non ſecundi:de quo nunc quęſtio eſt. De ſecundo quippe aduētu ſuo dixit:Non eſt
veſtrū ſcire tempora:non de primo. De illo eñ ab eo quęſierūt diſcipuli quē ſperabant:non de
iſto quē iam videbant. Si eñ primum eius aduentum Iudæi cognouiſſent:nunq̃ dominū glo
1.Cor.2. riæ crucifixiſſent:& ideo nō euerti ſed permanere potuiſſent. Iam vero qđ ait ad eos:Pœniten
Marci.1. tiam agite:cōpleta ſunt tēpora:credite euāgelio:etiam ipſe firmaſti de his tēporibus dictum
eſſe Iudæorū:quæ continuo poſt paucos annos fuerant tranſitura: & nunc nouimus iam eſſe
tranſacta:euerſa ſcilicet ciuitate:in qua regnū eorum fuerat conſtitutū. Proinde qđ ex Danie
le de interfecta beſtia poſuit venerabilitas tua: & de reliquarū beſtiarū regno: & inter hæc de
filio hoīs veniente cū nubibus cæli:manifeſtū eſſe dixiſti intelligētibus ſcripturā. Sed ſi digna
tus fueris exponere:quomodo iſta pertineant ad cognoſcendum tēporū ſpacium:poſt qđ erit
ſaluatoris aduentus:ita vt inueniantur ſine vlla ambiguitate manifeſta:fatebor etiam ipſe cū
magna actione gratiarū:illud qđ ait dominus:Non eſt veſtrū ſcire tēpora:tantūmodo apoſto
lis eſſe dictū nō poſteris eorū qui ea fuerant cogituri. Diligendus ergo eſt & expectandus do G
mini ſicut ſancte hortaris aduētus:magnamq; dicis eſſe beatitudinē diligētibus eius aduētū:
2.Timot.4 & adhibes apoſtoli teſtimonium:cuius verba ſic ponis:De cætero repoſita eſt mihi corona iu-
ſtitiæ:quā reddet mihi dominus iuſtus iudex in illa die. Non ſolum autē mihi:ſed & his qui
diligunt aduētum domini. Tunc eñ ſicut ex euangelio cōmemoras:Iuſti fulgebunt ſicut ſol
Matth.13. in regno patris ſui. Et qđ propheta dicit:Ecce eñ caligo & tenebræ operient terram ſuper gē
Eſa.60. tes:in te vero apparebit dominus:& maieſtas eius in te videbitur. Item qđ ſcriptum eſt: Qui
Eſa.40. vero expectant dominum:exultabunt cum virtute:producent pennas ſicut aquilæ: currēt et
non laborabunt:ambulabunt & non eſurient. Hoc plane piiſſime & veriſſime dicis:commen-
dans eorum beatitudinem:qui diligunt aduentum domini. Sed & illi quibus dicebat apoſto-
lus:Non cito moueamini mente:quaſi inſtet dies domini: diligebant vtiq; aduētum domini.
2.Theſſa.2. Nec eos hoc docens doctor gentium ab illa dilectione frangebat:qua vt inflammarentur vo-
lebat:& ideo nolebat vt crederent eis:a quibus audiebant inſtare diem domini: ne forte cum
tranſiſſet tempus:quo eum crediderant eſſe venturum:& veniſſe non cernerent:etiam cæte-
ra fallaciter ſibi promitti arbitrantes:& de ipſa mercede fidei deſperarent. Non ergo ille dili-
git aduentum domini qui eū aſſerit propinquare:nec ille qui eū aſſerit non propinquare: ſed

ille potius qui eum siue prope siue longe sit:synceritate fidei:firmitate spei : ardore charitatis
expectat.Nam si tantomagis diligitur dominus:quãtomagis creditur & prędicatur citius es
se venturus:magis eũ diligebant qui eius aduẽtum iam instare dicebant:q̃ hi quos apostolus
H eis credere prohibebat:vel ipse apostolus qui hoc vtrisq; non credebat.Si autẽ onerosa nõ est in
firmitas mea sanctitati tuæ:peto apertius non graueris exponere:quomodo dixeris neminem
posse tẽporum mensuras colligere:ne forte & hoc mihi videatur:qđ etiã charitati tuę: & fru
stra quilibet nostrũ instrui expectet ab altero. Cum hoc eñ dixisses:deinde subdidisti & aisti:
Euãgelium quidẽ dicit:De die & hora nemo scit.Ego autẽ(inquis)pro impossibilitate intelle
ctus mei dico:neq; mensem neq; annũ aduẽtus ipsius sciri posse.Ita eñ hoc videtur sonare: tã
q̃ non possit sciri:quo anno venturus sit:sed possit sciri qua hebdomade annorũ:vel qua deca
de:tanq̃ dici possit atq; definiri intra illos vel illos decẽ annos. Q; si ne hoc quidẽ comprehen
di potest:quæro vtrũ sic saltem possit definiri tẽpus aduentus eius:vt eũ venturum esse dica
mus:intra istos(verbi gratia)quinquaginta vel centũ annos:vel quotlibet seu maioris nume
ri.seu minoris annorũ:sed in quo eorũ:nos ignorare.Hoc si iam cõprehendisti:multum est qđ
cõprehendere potuisti.Idipsum est autẽ quod rogo vt nobis benignus impertias:adhibẽs ido
nea documenta:quibus id potueris indagare.Si autẽ neq; hoc te cõprehendisse pręsumis:hoc
sentis qđ ego.Nouissima eñ esse ista tempora:multis rerũ signis apparentibus quæ dominũ
prędixisse legimus:omnes qui ea credimus:cernimus.Sed & mille annorum tẽpus:si eorum fi
nis esset sęculi finis:posset vniuersum dici nouissimũ tempus:vel etiam nouissimus dies:quia
scriptum est:Mille anni ante oculos tuos:tanq̃ dies vnus:vt quicquid per eosdem mille annos Psal.89.
gereretur:nouissimo tẽpore vel nouissimo die diceretur geri.Iterum eñ dico qđ in hac causa
I sæpe dicendũ est:Consyderemus ante q̃ multos annos dixerit beatus Ioannes euangelista:No
uissima hora est.Nam si tunc essemus:hoc audito quãdo crederemus tot annos postea trãsitu
ros:ac non potius ipso adhuc Ioanne in corpore constituto dominũ speraremus esse venturũ?
Neq; eñ dixit:nouissimũ tempus est:aut nouissimus annus:aut mensis:aut dies: sed nouissi-
ma hora est.Et ecce ista hora q̃ longa est:nec tamen est ille mentitus:sed vtiq; intelligẽdus est
horam pro tẽpore posuisse.Qđ nonnulli sic accipiunt:vt sex annorũ milia constituant velut
vnũ diem:eumq; in partes velut horas duodecim partiantur:vt sic quingentos annos postre-
mos:hora videatur habere postrema.In quibus annis iam Ioannes inquiunt loquebatur:quã-
do nouissimã horam esse dicebat.Sed aliud est nosse aliquid:aliud suspicari.Cur enim non po
tius si sex annorum milia deputandus est vnus dies:non duodecima:sed vicesimaquarta pars
eius vna hora est:id est non quingenti : sed ducenti quinquaginta anni? Totus eñ dies:totus
circuitus solis verius nuncupatur:nõ ab oriente vsq; in occidentẽ:sed ab oriente vsq; in orien
tem:vnde toto die peracto:id est vigĩti & quatuor horis:rursus exoritur.Ac per hoc hora ista
nouissima:ex quo tẽpore id locutus est Ioannes:ante ferme septuagĩta annos(vt minimũ)iã
reperitur esse transacta:& nondũ venit terminus sæculi.Huc accedit quia inspecta diligenter
ecclesiastica historia:reperiť Ioannes apostolus longe ante fuisse defunctus:q̃ quinq; milia quĩ
genti anni:a generis humani exordio cõplerentur. Nondum erat itaq; hora nouissima:si sex
milium annorũ pars duodecima:id est quingenti anni:velut vnius horę spacium deputatur.
Porro si secundũ scripturas vnũ diem mille annos esse ponamus:multo magis olim trãsiit tã
longę diei hora nouissima:non dico si vicesimaquarta pars eius:qui sunt anni paulo amplius
quadraginta:sed si duodecima deputetur:quæ illos annos duplos habet. Vnde cõuenientius
ille apostolus creditur horã posuisse pro tempore:quæ hora q̃ longa sit ignoramus : quia non
est nostrum scire tẽpota quæ pater posuit in sua potestate: q̃uis eam nouissimam esse noueri-
mus:multomagis vtiq; nos q̃ qui fuerunt ante nos:ex quo esse vel dici cœpit hora nouissima.
K Q; autem ideo videtur venerationi tuæ comprehendi non posse tẽporum mensuras:vt defi-
niatur quo anno futurus est finis:quia secundũ promissionem domini breuiabuntur dies illi:
prorsus non intelligo.Si enim sic breuiabuntur:vt fiant ex pluribus pauciores:quæro secun-
dum quã veritatem futuri erant plures:nisi breuiarentur?Hebdomades eñ sancti Danielis:
non ad primũ domini aduentũ:sicut pluribus visum est:sed ad secundũ potius existimas per
tinere.Ita ne ergo breuiabũtur vt vel vna in eis hebdomada minus futura sit:& falsa erit pro
phetia:quę tanta diligẽtia numerũ hebdomadarũ definire curauit:vt quiddã diceret etiã di-
midio hebdomadis implẽdũ?Miror si per prophetiam Christi destruitur prophetia Danielis.
Deinde quale est:vt putemus ignorasse Danielẽ:vel potius angelũ a quo ista discebat: breuia

turũ dominũ dies illos:& erraſſe:vt hoc diceret:vel ſciſſe quidẽ:ſed ei quẽ docebat fuiſſe men
titum? Qđ ſi abſurdum eſt:cur nõ potius credimus:ſecũdum id ꝙ breuiaturus eſt dominus
dies illos:tot hebdomadas prophetaſſe Danielẽ:ſi tamen ad ſecũdum domini aduentũ:qđ ne-
ſcio quẽadmodum poſſit oſtendi: ille numerus refertur annorũ? Poſtremo multo certius ſecu
riuſqꝫ dicitur domini aduentũ intra ſeptuaginta /aut vt plurimũ intra centum annos futurũ
ſi hebdomades iſtę ipſum praenuntiaut. Anni eñ quadringẽti nonaginta:ſunt in hebdomadi
bus ſeptuaginta. A natiuitate autẽ domini hodie cõputantur anni,ferme quadringẽti vigin-
ti. A reſurrectione autẽ vel aſcenſione eius:anni plus minus.cccxc. Ac per hoc ſi ex quo natus
eſt cõputetur:ſeptuaginta ſunt reliqui. Si ex quo paſſus eſt:circiter centũ remanẽt:intra quos
Danielis omnes hebdomades:ſi de nouiſſimo eius aduentu prophetatę ſunt:implebunt. Qui
ergo dicit intra tot annos erit:tunc falſum dicit ſi vltra erit. Sed quia breuiabũtur:pauciores
poterunt eſſe non plures. Recte itaqꝫ dicitur intra hos erit:quoniã quantũlibet breuientur ve
rũ erit. Ipſa nãqꝫ breuiatio ſi eo modo intelligẽda eſt vt pauciores fiant:vltra eos diem domini
venire non patitur:ſed magis magiſqꝫ intra eos quãto fuerint pauciores. Non igitur iſta bre-
uiario turbat cõputatorẽ:qui eo modo definierit:vt dicat intra tot annos diẽ domini eſſe ven
turũ:ſed adiuuat potius:quoniã quantomagis ad paucitatẽ redigentur dies:tantomagis erit
intra:& vltra eſſe non poterit:atqꝫ ideo verũ erit qđ ita definitur: vt dicatur intra tot annos
erit:q̃uis neſciatur quo anno futurũ ſit. Proinde tota quaeſtio eſt:vtrũ Danielis hebdomades: L
primo aduẽtu domini impletę ſint:an finẽ ſęculi prophetauerint:an ad vtrũqꝫ ptineant. Neqꝫ
eñ qui etiam hoc ſaperẽt defuerunt:dicentes:tẽpore primi aduentus Chriſti eſſe cõpletas:et
inde vſqꝫ ad finẽ ſaeculi totidẽ rurſus eſſe complendas. Equidẽ video quia ſi primus eas nõ cõ
pleuit aduẽtus:neceſſe eſt vt ſecundus eas cõpleat:quoniã prophetia illa non poteſt eſſe falſa:
quae ſi tẽpore primi aduentus impleta eſt:non cogit intelligi ꝙ etiam de fine ſaeculi ĩplebitur.
Ac per hoc incertũ eſt etiam ſi verũ eſt:neqꝫ negandũ quidẽ:ſed neqꝫ pręſumẽdum eſt id futu
rũ. Relinquitur itaqꝫ:vt qui vult cogere iſtam prophetiam credi ſaeculi fine cõplendam:con-
tendat quãtum poteſt & oſtendat ſi poteſt primo aduẽtu domini non fuiſſe completã: contra
tot expoſitores diuinorũ eloquiorũ:qui hoc non ſolum computatione tẽporum:verũetiam re
Daniel.9. bus ipſis cõpletum fuiſſe demonſtrant:maxime qđ ibi ſcriptũ eſt:Et vngetur ſanctuſſanctorũ:
vel propter qđ in eadẽ prophetia hebręi codices expreſſius habent:Occidetur Chriſtus & nõ
erit eius:id eſt non erit eius ciuitatis:quoniã ſic alienatus eſt a Iudaeis:qui eũ propterea ſalua
torem redemptorẽqꝫ ſuum non eſſe crediderunt:quia occidere potuerunt. Neqꝫ eñ in fine ſae
culi vngẽdus:aut occidẽdus eſt Chriſtus:vt iſta prophetia Danielis tunc expectetur implẽda
quae nondũ creditur impleta. Q̃ autẽ de ſignis euãgelicis & propheticis quae fieri cernimus: M
propinquũ domini aduẽtum ſperare debeamus:quis negat? Quotidie quippe magis magiſqꝫ
ſit proximus. Sed quãto interuallo propinquet:hoc dictum eſt:Non eſt veſtrũ ſcire. Vide quã
Ro.13. do dixit apoſtolus:Nunc eñ propior eſt noſtra ſalus q̃ cũ credidimus: Nox pręceſſit:dies au-
tẽ appropinquauit:Ecce quot anni tranſierunt:nec tamen qđ dixit falſum eſt: Quantomagis
nunc dicẽdum eſt propinquare domini aduentũ:quando tantus eſt ad finem factus acceſſus?
1.Timot.4. Apoſtolus certe:Spiritus inquit manifeſte dicit:quia in nouiſſimis tẽporibus recedent quidã
a fide. Nondum vtiqꝫ erant eadem tẽpora haereticorum ſcilicet & talium:quales eodẽ ſermo-
ne deſcribit:ſed iam venerunt:ac per hoc in nouiſſimis tẽporibus videmur etiam per ipſos de
2.Timot.3. fine ſaeculi cõmoneri. Itemqꝫ alibi dicẽs. Hoc autẽ ſcitote quoniam in nouiſſimis diebus inſta-
bunt tẽpora ſęua:vel ſicut alii codices habẽt:periculoſa. Deinde qualia futura ſint exprimẽs:
Erũt eñ homines inquit ſeipſos amantes:amatores pecuniae:elati:ſuperbi:blaſphemi: parẽti-
bus non obedientes:ingrati:ſceleſti:irreligioſi:ſine affectione:detractores:incontinẽtes:immi
tes:ſine benignitate:proditores:procaces:caecati:voluptatũ amatores magis q̃ dei: habentes
ſpeciem pietatis:virtutẽ autẽ eius abnegantes. Mirum ſi tales homines aliquando defuerunt.
Deniqꝫ quia & tunc erant:adiungit ac dicit:Et hos deuita. Ex his eñ ſunt qui penetrant do-
mos. Non ait:Penetrabunt:tanq̃ & hoc futurũ pręnuntians:ſicut ſupra dixerat:Inſtabunt tẽ
pora periculoſa:ſed ait:Penetrant domos:& captiuas ducunt mulierculas. Non ait:ducẽt vel
ducturi ſunt:ſed iam ducunt. Nec putandus eſt hoc loco:pro tẽporis futuri verbis: pręſentis
tẽporis verba poſuiſſe:quandoquidẽ illos ab eo cui ſcribit euitari admonebat. Nec tamen fru
ſtra dixit:In nouiſſimis diebus inſtabunt tẽpora periculoſa:& hinc ea periculoſa futura demõ
ſtrans:tales homines futuros eſſe pędixit:niſi quia tãto plures erũt:magiſqꝫ abundabũt: quã

N tomagis ppinquaƭ ad finē. Videm9 ergo tales nūc abūdare. Sed quid si abūdātiores erūt post
nos: & oīno abūdātissimi: qñ iā iāq; ipse finis istabit: q q̄diu aberit ignoraƭ! Nouissimi quippe
dies dicti sunt: & ī ipsis primis apostolo℞ diebus: cū dñi ī cælū recēs eēt ascēsus: qñ die pente- Act.2.
costes misit pmissum spiritūsanctū: & qdā stupebāt admirātes eos: q līguis q̄s nō didicerāt lo
quebanƭ. Quidā vero irridētes musto plenos eē dicebāt. Quo die Petrus loquēs ad illos: q de
hac re varie mouebanƭ: Nō.n.sicut (inqt) suspicamini ebrii sunt isti cū sit hora diei tertia: Sed
attēdite qm̄ hoc ē qđ dictū est p pphetā: Erit ī nouissimis dieb9 dicit dñs: Effundā de spū meo Iohel.2.
sup oēm carnē.&c. Iā tūc ergo erāt dies nouissimi: quātomagis nūc etiā si tm̄ die℞ remāsit vsq;
in finē: quātū ad hūc diē: a dñi ascēsiōe trāsactū est: vl' aliqd siue min9 restet siue āplius: qđ pfe
cto nescim9: qa nō est nostrū scire tēpora q̄ pater posuit ī sua ptāte: cū tm̄ sciamus ī nouissimis
tēporib9: in nouissimis diebus: ī nouissima hora nos agere sicut apostoli: sed multo magis qui
fuerunt post illos ante nos: & multomagis nos: & magis q̄ nos q erunt post nos: donec ad illos
veniaƭ qui erūt (si dici potest) nouissimorū nouissimi: atq; ad ipsum oīno nouissimū quē vult
O intelligi dñs vbi dicit: Et resuscitabo eū in nouissimo die: qui q̄ longe absit cōprehendi nō po- Ioan.6.
test. Signa quæ in euāgelio futura prædicta sunt: sicut cōmemorat sanctitas tua: sm̄ Lucā: ea-
dem sunt sm̄ Matthæum & sm̄ Marcū. Hi em̄ tres narrāt quæ dixerit dñs cum interrogatus
esset a discipulis suis: qñ futura essent quæ de tēpli euersione prædixerat: & qđ signū esset ad-
uentus eius & cōsummationis sæculi: Non em̄ discrepant rebus si alius aliquid dicit qđ alius
tacet: aut alio modo dicit: magis aūt collata inuicem iuuant: vt legentis intellectus regaƭ. Sed
de omnibus disputare nunc longū est. Interrogātibus em̄ dñs: ea respōdit quæ iam ex illo tem
pore fuerāt secutura: siue de excidio Hierusalē: vnde orta est ipsius interrogationis occasio: si
ue de aduētu suo per ecclesiam in qua vsq; ad finē venire non cessat. In suis em̄ veniens agno-
scitur: dum eius quotidie mēbra nascuntur. de quo aduētu ait: Ammodo videbitis filium ho Matth.26.
minis venientē in nubibus: de quibus nubibus dictum est per prophetam: Mandabo nubibus Esa.5.
meis ne pluant sup eā: siue de ipso fine in quo apparebit viuos iudicaturus & mortuos. Cum
itaq; signa dicat quę ad ista tria pertinēt: id est ad excidiū illius ciuitatis: ad aduētū eius ī cor-
pore suo qđ est ecclesia: ad aduentū eius in capite ecclesię qđ est ipse: quid eorū signorū / ad qđ
horū trium referendū sit: diligēti cōsyderatione cernendū est: ne forte qđ pertinet ad euersio-
nē Hierusalē: ad finē sęculi referendū putemus: Aut ecōtrario qđ ad finē sęculi pertinet: affir-
memus ad ciuitatis illius excidiū pertinere: Aut qđ pertinet ad eius aduētum in corpore suo
qđ est ecclesia: dicamus pertinere ad eius aduentū nouissimū in corpore suo qđ est caput eccle
sie: Aut rursus qđ pertinet ad aduentū eius nouissimū: per seipsum ad eum pertinere asseuere
mus aduentū qui est per ecclesiā. In quibus omnibus sunt quædā manifesta: quædā vero sic ob
scura: vt vel laboriosum sit ea diiudicare: vl' temerariū / q̄diu nō intelliguntƭ / de his aliquid de
finire. Quis em̄ nō videat ad illā ciuitatē pertinere qđ dictū est: Cū autē videritis circūdari ab
P exercitu Hierusalē: tūc scitote qa appropinquabit desolatio ei9! Itē quis nō videat ad aduentū
dñi nouissimū ptinere qđ dictū est: Cū videritis hęc fieri scitote qm̄ ppe est regnū dei! Illud au
tē qđ dictū est: Vę pręgnātib9 & nutriētib9 ī illis dieb9: Orate aūt vt nō fiat fuga vestra hyeme
vel sabbato: Erit em̄ tūc tribulatio magna q̄lis nō fuit ab initio mūdi neq; fiet: sic est positū sm̄
Matthęū: & scđm Marcū: vt īcertū sit: vtrū de excidio illi9 ciuitatis: an de scl'i fine intelligi de-
beat. Sic.n. hoc ipm̄ legiƭ apud Marcū: Vę aūt pręgnātib9 & nutriētibus ī illis dieb9: Orate vt Marci.13.
hyeme nō fiāt. Erūt.n. dies illi tribulatiōis tales: q̄les nō fuerūt ab initio creaturę quā cōdidit
de9 vsq; nūc: neq; fiēt. Et nisi breuiasset dñs dies illos nō fuisset salua oīs caro: sed pter electos
quos elegit breuiabit dies. Nō dissimiliter & Matthę9. Hoc aūt Lucas ita posuit: vt appareat Matth.24.
ad illi9 ciuitatis excidiū ptinere. Nā sic apud eū legiƭ: Væ aūt pręgnātib9 & nutriētib9 in illis Lucę.21.
dieb9. Erit.n. pressura magna sup terrā & ira populo huic: & cadēt ī ore gladii: & captiui ducē
tur ī oēs gētes: & Hierusalē calcabiƭ a gētib9: donec īpleanƭ tēpora nationū. Vnde autē ad hoc
ventū est: Matthę9 ita scribit: Cū ergo videritis abominationē desolatiōis: q̄ dicta est a Danie- Matth.24.
le ppheta stātē ī loco sancto: q legit ītelligat: tūc q ī Iudęa sunt fugiāt ī mōtes: & q in tecto nō
descēdat tollere aliqd de domo sua: & q in agro nō reuertaƭ tollere tunicā suā. Vę aūt pręgnā
tib9 & nutrientib9 in illis dieb9: &c. Marcus vero ita: Cū videritis abominationē desolationis
stantē vbi non debet: qui legit intelligat: tūc qui in Iudęa sunt fugiant in montes: & qui super
tectū ne descēdat in domū: nec introeat vt tollat quid de domo sua: & qui ī agro erit nō reuer
taƭ retro tollere vestimētū suū: Vę aūt pręgnātib9 & nutriētib9 ī illis dieb9: & reliq̄. Lucas ve-

ro vt ostēderet̄ tunc factam fuisse abominationē desolationis quæ a Daniele prædicta est: quā
do expugnata est Hierusalē:hęc eodē loco domini verba cōmemorat:Cum aūt videritis circū
dari ab exercitu hierusalē:tunc scitote quia appropinquabit desolatio eius.Apparet itaq̄ tūc
ibi positā desolationis abominationē:de qua duo illi euāgelistæ locuti sunt.Deniq̄ etiā iste si-
militer sequitur:Tunc qui in Iudęa sunt fugiant in montes.Et pro eo qđ dixerūt illi:Et qui su
per tectū:ne descēdat in domū:nec introeat vt tollat quid de domo:Iste dixit: Et qui in medio
eius sunt discedāt:vt ostenderetur illis verbis apud alios euāgelistas positis:festinationē fugę
fuisse pręceptā.Et pro eo qđ illi posuerunt:Et qui ī agro erit nō reuertatur retro tollere vesti
mentū suū:apertius iste ait:Et qui ī regionib⁹:nō intrēt in eā:quia dies vltionis hi sunt: vt im
pleant̄ oīa quę scripta sunt.Deinde similiter etiā iste sequit̄:vt prorsus manifestū fit de hac ip
sa re oīm triū esse hūc euāgelii locū:Vę autē pręgnātibus & nutrientib⁹ in illis dieb⁹:& cęte-
ra ad hoc ptinētia:quę iam cōmemoraui superius.Lucas ergo patefecit qđ esse posset incertū:
nō ad sęculi finē sed ad expugnationē Hierusalē pertinere:id qđ dictū est de abominatiōe deso
latiōis:& qđ dictū est de dierū breuiatione ppter electos:quia etsi ea ipse nō dixit:dixit tamen
apertius cætera de hoc ipso:quo & ista ptinere monstrauit.Non eñ debem⁹ ambigere:quādo Q
euersa est Hierusalē: fuisse ī illo populo electos dei:q ex circūcisione crediderāt:siue fuerāt cre
dituri:electi ante cōstitutionē mūdi:ppter quos breuiarent̄ dies illi:vt tolerabilia mala fierēt.
Nā quidā cōueniētius ītellexisse mihi vident̄:mala ipsa significata noīe dierū:sicut dicti sunt
dies mali ī aliis diuinę scripturę locis.Neq̄ eñ dies ipsi mali sunt:sed ea q̄ fiūt in eis. Ipsa ergo
dicta sunt breuiari vt deo donāte tolerātiā min⁹ sentirent̄:ac sic quę magna essent breuia fie-
rēt.Sed siue isto modo intelligēda sit dierū illa breuiatio:siue ꝙ ad paucitatē redigerent̄: siue
ꝙ cursu solis celeriore breuiarent̄:nō.n.desunt q & hoc existimēt:ita scilicet dictos breuiores
dies futuros:sicut fuit lōgior dies orāte Iesu naue:Tamē Lucas euāgelista & hāc dierū breuia
tionē & abominationē desolatōis:q̄ duo ipē nō dixit:sed Matthęus Marcusq̄ dixerūt:ad euer
sionē Hierusalē docuit ptinere:alia cū eis dicēs apertius de hac eadem re:quę illi posuerūt ob-
Iosephus. scurius.Nam Iosephus qui iudaicā scripsit historiā: talia mala dicit illi populo tūc accidisse:
vt vix credibilia videant̄.Vnde nō īmerito dictū est:talē tribulationē nec fuisse a creaturę ini
tio nec futurā.Sed & si tempore antichristi talis aut maior forsitan erit:intelligendū est de il-
lo populo dictum ꝙ ei talis amplius futura non erit.Si eñ antichristum illi primitus & pręci
pue recepturi sunt:facturus est tunc idem populus tribulationē potius q̄ passurus. Non est R
ergo cur putemus hebdomadas prophetę Danielis:vel propter dierū breuiationē fuisse tur-
batas:vel illo iam tēpore non fuisse completas:sed in fine sæculi esse cōplendas. Non eñ ante
passionē domini impletæ sunt.Qđ qui putant:rectissime tua sententia refelluntur: quia dixi
Matth.24. sti:Hæc ergo abominatio si iam cōpleta fuerat:quomodo dominus monet & dicit: Cum vide
ritis abominationem desolationis:qđ dictum est per Danielem prophetā stantem in loco san-
cto qui legit intelligat?His verbis beatitudinis tuæ illi merito corrigendi sunt:qui dicūt eam
cū hæc dominus loqueretur:vel ante passionē resurrectionēq̄ eius fuisse cōpletam. Qui autē
dicunt:sicut apertissime etiam Lucas euangelista testatur:tunc fuisse factam quādo euersa est
Hierusalē:quid eis respondeatur videre debent:qui in fine sęculi vel circa finē existimant hęc
futura:q̄q̄ ipsa desolationis abominatio propter obscuritatē dicti non vno modo ab homini-
Matth.24. bus potuerit intelligi.Et qđ dictum est:Qui est in tecto:non descēdat tollere aliquid de domo
Marci.13. sua:& qui in agro/non reuertatur tollere tunicam suā:potest congruentius intelligi spiritali
ter:ꝙ in tribulationibus omnibus est cauendum:ne quisq̄ deuictus ad carnalem vitā de spi-
ritali sublimitate descēdat:aut qui profecerat in anteriora se extendēs:deficiendo in posterio-
ra respiciat. Qȝ si in omni tribulatione:quātomagis in illa cauendū præcipi debuit:quę talis
futura prædicta est illi ciuitati:qualis non fuit ab initio neq̄ fiet?Et si in ista:quātomagis in il
la quę nouissima futura est orbi terræ:id est ecclesiæ toto orbe diffusæ?Nam & ipse Lucas:nō
quidē quando a discipulis suis de aduentu suo dominus interrogatus est:vbi hoc Matthæus
cōmemorauit & Marcus:sed alio loco vbi pharisęi quęsierunt ab illo:quando veniet regnum
Lucę.17. dei:tale aliquid eū dixisse narrauit.In illa inquit hora:qui fuerit in tecto:& vasa eius in domo:
et qui in agro similiter:non redeat retro.Sed nunc propter computationē temporū de Danie
lis hebdomadibus agitur:quæ si circa tēpora primi aduentus domini cōpletæ non sunt:atq̄
in fine cōplēdæ sunt:apostolos hoc ignorasse vel scisse quidē:sed docere prohibitos fuisse:quis
credat?Q̄ȝq̄ si hoc ita est:vtiliter nesciūt gētes: qđ dominus docere prohibuit eos:quos gētiū

voluit esse doctores. Si aut iam cõpletę sunt: quia iam est vnctus sanctussanctorũ: iam occisus est christus: vt non esset ciuitatis eius: iam de templo illo sublatũ est sacrificiũ: sublata est vnctio: merito apostolis de fine quęrentibus responsum est: Non est vestrum scire tempora quę pater in sua potestate posuit: quoniam tempora quæ per Danielis prophetiã scire poterãt nõ
S ad finem sæculi de quo quęrebant ptinebãt. Signa vero de cælo & terra: nũquid maiora nos vidimus: q̃ qui fuerũt ante nos! Nonne si gentiũ legatur historia: tanta mira reperiunt extitisse de cęlo terraq; vt aliqua etiam nõ credant! Sed vt multa omittã: quę psequi longũ est: Duos soles quando nos vidimus: quos visos literis mandauerũt: q tunc fuerũt anteq̃ dñs venisset in carne! Quando nos vidim⁹ solẽ sic obscurarũ queadmodũ obscuratus est cũ lumen mũdi penderet in ligno: nisi forte defectus solis & lunę: quos consuerũt computatores syderũ an notare atq; prędicare: inter cælestia prodigia numerabimus! Quia lunam sæpius in sua plenitudine: solem vero rarius: sed tamen vidimus in fine lunę scdm eorũ computũ defecisse. Non erat talis solis ille defectus qñ crucifixus est Christus: & ideo vere mirabilis erat & prodigiosus. Pascha quippe fuerat iudæorũ: qđ non nisi in plenitudine lunæ celebrat. Scdm astrologorum aũt numeros certum est solem qñ luna plena est non posse deficere: sed quãdo finis est lunę: non quidem semper: sed aliter nũq̃: cũ scdm illos numeros deficit. Quid ergo tale vnq̃ sęq̃ meminit apparuisse de cęlo: ex quo dñs illa pdixit: quale appat uit qñ passus est! Quare si apparebunt etiam talia: si non spiritaliter potius intelligenda sũt: tunc apparebũt: qñ finis sic ap
T propinquabit vt debeãt apparere. Bellis autẽ per diuersa interualla temporũ & locorũ: qñ nõ terra contrita est! Nam vt nimis antiqua prætercam: sub imperatore Galeno: cũ romanas puincias barbaries vsq; quaq; peruaderet: q̃ multos fratres nostros qui tunc erant in carne: putamus ppinquũ finem credere potuisse: quoniam longe post ascẽsionẽ domini factũ est! Ac per hoc etiã ista qualia futura sint: cũ fuerit oĩno finis pximus: ignoramus: si tñ hęc non ita prædicta sunt: vt in ecclesia potius intelligi debeãt. Duę quippe gẽtes sunt: & duo regna: vnũ scilicet Christi: & alterũ diaboli: de qbus dici potuit: Exurget gens sup gentẽ: & regnũ sup regnũ: Marci.13.
qđ non desinit fieri: ex quo dictũ est: Agite pœnitentiã: appropinquabit enĩ regnũ cęlorũ. Qđ Matth.1.
vide quando dictum est: & ex illo quot anni transierunt: & tñ verissime dictũ est. Nouissimis enĩ diebus dñs p virginẽ venit. Nec diceretur ista hora nouissima: nisi regno appropinquante cęlorũ: per quã totã horã fiunt quę dñs appropinquante suo regno futura pdixit. Sed hæc hora quanto spacio ptendatur: si apostolis dictum est: Non est vestrum scire: q̃ntomagis quilibet Actu.1.
homo qualis ego sum: modũ suum debet agnoscere: ne plus sapiat q̃ oportet sapere! Sed confiteri nos (inquis) pœna nostra compellit: adesse iam finem: dũ impletur qđ prenũtiatũ est: Are Luc.21.
scentibus hominibus pre timore & expectatione quæ superuenient vniuerso orbi. Nullã (inquis) patriam: nullũ locũ nostris temporibus non affligi aut tribulari certũ est: sicut dictũ est:
V præ timore & expectatione quę superuenient vniuerso orbi. Si ergo ista mala quę nunc patitur genus humanum: certa sunt indicia iam dominum esse venturum: quid est qđ ait Aposto lus: Cum dixerint pax & securitas! Cũ enim dixisset euangelium: Arescentibus hominib⁹ prę 1.Thessal.5
timore & expectatiõe: continuo subiunxit: Nam virtutes cęlorũ mouebunt: & tunc videbũt filiũ hominis venientem in nube cum potestate magna & maiestate. Videamus itaq; ne forte melius intelligatur: non ea modo impleri: quę prędicta sunt illis verbis: sed tũc potius esse vẽtura: qñ sic erit tribulatio vniuerso orbi: vt ad ecclĩam ptineat quę vniuerso orbe tribulabit: non ad eos qui tribulabunt eam. Ipsi enim dicturi sunt: Pax & securitas: vt repentin⁹ illis superueniat interitus: & eos aduentus domini sicut fur in nocte comphendat: qñ ecõtrario gaudebunt & exultabunt: qui diligunt manifestationem domini. Nunc aũt ista mala quę tanq̃ summa & extrema creduntur: vtrecq; genti & vtriq; regno: & Christi .s. & diaboli videmus esse cõmunia. Pariter quippe his & boni affligimur & mali: nec est qui dicat pax & securitas: vbi cunq; contingunt: vel metuitur ne contingant. Inter quæ tamen mala adhuc vsq; quaq; frequentantur luxuriosa conuiuia: feruet ebriositas: auaritia grassatur: perstrepunt lasciui cantus: organa: tibiæ: lyræ: citharæ: tesseræ: multa & varia genera sonorum atq; ludorum. Hoccine est arescere præ timore: an potius madescere præ libidine! Sed hæc filii tenebrarũ abundãtius habebunt: & exercebunt: cum dixerĩt: pax & securitas. Quid ipsi filii lucis & filii diei: qui non sunt in tenebris: vt eos tanq̃ fur dies ille comprehendat: Nonne adhuc vtuntur hoc modo tanq̃ non vtentes! Quia etsi ante multos annos apostolorum temporibus dictum est: pia tamen solicitudine cogitãt qđ dictum est: Tempus breue est. Nonne a maxima parte eo

rum nouellatur:ædificatur:emitur:possidetur:geruntur adhuc honores: ducuntur vxores:
de his loquor qui expectantes dominũ suum:quando veniat a nuptiis: non se abstinent a car-
nalibus nuptiis:sed obedientissima charitate audiunt apostolum ꝑcipientem quemadmodũ
viuere debeant vxores cum viris:viri cum vxoribus:filii cum parentibus: parẽtes cum filiis:
serui cum dominis:dñi cum seruis!Nonne hi omnes in his omnibus vtũtur hoc mũdo!Arãt:
nauigant:cõparant:generant:militant:administrant:Puto ꝙ non erunt sic quãdo erunt q̃ in
euangelio prædicta sunt signa in sole & luna & stellis:& in terris pressu tæ gentium prę cõfu-
sione sonitus maris & fluctuum:arescentibus hominibus præ timore & expectatione quæ su-
peruenient vniuerso orbi:nam virtutes cælorum mouebũtur. Hæc quippe in ecclesia melius X
existimo intelligi: ne dominus Iesus appropinquãte secundo aduentu suo ea pro magno præ-
dixisse videatur quæ huic mundo & ante primũ eius aduentũ consueuerant euenire: & irri-
deamur ab eis qui hæc quæ velut nouissima & omniũ maxima horrescimus: plura in historia
Cant.6. gentium: & multo maiora legerunt.Ecclesia est enim sol & luna & stellæ:cui dictũ est:Specio-
sa sicut luna:electa sicut sol.Ab hac adoratur Ioseph noster ĩ hoc mũdo velut in ægypto ex hu
millimo sublimatus.Nam illum Ioseph mater certe adorare nõ potuit: quæ ante defuncta est
q̃ Iacob venisset ad filium:vt illius somnii prophetici veritas adimplenda Christo domino ser
uaretur. Quando enim sol obscurabitur & luna nõ dabit lumen suũ:& stellæ cadẽt de cælo:&
virtutes cęlorum commouebuntur:sicut ab his duobus euangelistis hic locus commemora-
tus est:ecclesia non apparebit impiis tunc persecutoribus vltra modum sæuientibus:& remo
to timore tanq̃ arridente mundi felicitate dicentibus:Pax & securitas:tunc stellæ cadẽt de cę
lo & virtutes cęlorum commouebuntur:quoniam multi qui gratia fulgere videbantur/per-
sequentibus cedent & cadent:& quidam fideles firmissimi turbabuntur. Idem autem secũdũ
Matthęũ & Marcum: post tribulationẽ dierum illorũ dicitur hoc futurũ: non quia transacta
tota illa persecutione accidẽt ista:sed quia pręcedet tribulatio:vt sequatur quorũdã defectio:
& quia per omnes dies illos ita fiet:propterea post tribulationẽ dierũ illorũ:sed tamen in eisdẽ
Luc.21. diebꝰ fiet.Qđ ergo dictũ est secũdũ Lucam:Et in terris pressuræ gẽtium:gẽtes voluit intelli-
gi nõ pertinẽtes ad semẽ Abrahæ:in quo benedicentur omnes gẽtes: sed gẽtes quę ad sinistram
stabũt:quãdo cõgregabũtur ante iudicem viuorum & mortuorũ omnes gentes.Vtraq; pars
enim erit in omnibꝰ gẽtibus: vna quę premat:altera quę premaẽ. Vna quæ dicat:Pax & secu-
ritas:altera in qua sol obscureẽ:& nõ det luna lumẽ suum:& de qua cadẽt stellæ: & in qua vir
tutes cælorũ moueantur: & tũc videbũt filium hominis veniẽtem in nube cum potestate ma
gna & maiestate.Quod video duobꝰ modis accipi posse:Siue in ecclesia tanq̃ in nube venien- Y
Matth.26. tem:sicut etiã nũc venire nõ cessat: secundũ id quod ait:Ammodo videbitis filiũ hominis se-
dẽtem a dextris virtutis:& veniẽtem in nubibus cæli:Sed ideo tũc cũ potestate magna & ma
iestate:quia maior potestas & maiestas illius apparebit sanctis: quibꝰ magnã virtutem dabit:
ne tanta persecutiõe vincãtur:Siue in corpore suo in quo sedet ad dextram patris:in quo etiã
mortuus est:& resurrexit:& ascendit in cælũ : secundũ ꝙ scriptum est in actibus apostolorũ:
Actuũ.1. His dictis nubes suscepit eum & sublatꝰ est ab eis.Et quia illic etiã dictũ est ab angelis:Sic ve-
niet quomodo eũ videtis euntem in cælum:merito credẽdus est:nõ solum in eodem corpore:
verũetiam in nube vẽturus: quoniã sic veniet sicut abiit: & nubes eum suscepit abeuntẽ. Sed
horum duorũ quid hic potius legendũ sit iudicare difficile est.Promptior quidẽ sensus est:vt
quisq; cũ audierit vel legerit: Et tũc videbũt filiũ hominis veniẽtem in nube cũ potestate ma
gna & maiestate:ipsum prorsus accipiat eius aduentũ:nõ per ecclesiã: sed per se ipsum:quãdo
vẽturus est ad viuos & mortuos iudicãdos.Sed quoniã scripturæ scrutandę sunt:nec earum
superficie debemus esse contenti:quæ ad exercitationẽ nostram ita modificatæ sunt:vt altius
Luc.21. se penetrari velint:diligẽter sunt inspicienda sequẽtia.Cum enim dixisset: Et tũc videbunt fi
lium hominis veniẽtem in nube cum potestate magna & maiestate:adiunxit atq; ait:His au-
tem fieri incipiẽtibus:respicite & leuate capita vestra: quoniã appropinquat redẽptio vestra.
Et dixit illis similitudinẽ:Videte ficulneam & omnes arbores:cũ producunt iam ex se fructũ:
scitis quoniã prope est æstas: Ita & vos cum videritis hæc fieri scitote quoniã prope est regnũ
dei.Cum ergo dicit:Cũ videritis hæc fieri:quæ intelligere poterimus:nisi ea quæ supra com-
memorata sunt!In his est autẽ etiã qđ ait : Et tũc videbunt filium hominis veniẽtem in nube
cum potestate magna & maiestate.Proinde etiã hoc cum visum fuerit:nõ iam erit regnũ dei:
sed erit prope. Hunc ordinẽ videmus & duos alios euangelistas tenere. Apud Marcum enim Z

cum dictum esset: Et virtutes quæ sunt in cælis mouebuntur: Et tunc(inquit)videbunt fi- Marci.13.
lium hominis venientem in nubibus cum virtute multa & gloria: Deinde subiungit:qđ Lu-
cas non dixit: Et tūc mittet angelos suos & congregabit electos suos a quatuor ventis:a sum-
mo terræ vsq; ad summū cęli. Tunc qđ ille de ficu & de aliis arboribus:iste de sola ficu ponēs:
A ficu aūt discite inquit parabolam:cum iam ramus eius tener fuerit:& nata fuerit folia: co-
gnoscetis quia in ꝓximo sit æstas:sic & vos cū videritis hęc fieri:scitote ꝙ in ꝓximo sit ī ostiis.
Quid est:Cum videritis hæc fieri:nisi ea quę supra dixit! In quibus est etiā illud qđ ait: Et tūc
videbunt filiū hominis venientem in nubibus cū virtute multa & gloria. Et tūc mittet ange
los suos:& cōgregabit electos suos. Non itaq; tūc erit finis:sed tunc erit in ꝓximo. An dicen-
dum est:nō oīa quę supra cōmemorata sunt esse intelligenda:vbi ait:Cū videritis hęc fieri:
sed aliqua eorū:hoc videlicet excepto quod dictum est:Et tunc videbunt filium hominis ve-
nientem:&c! Ipse quippe finis erit:nō tunc proximus erit. Sed Matthęus aperuit: nullis exce-
ptis esse accipiendum:qđ positū est:Cū videritis hęc fieri. Nam & apđ ipsum cum dictū esset:
Et virtutes cęlorum mouebūtur:& tunc apparebit(inquit)signum filii hominis ī cęlo:& tūc Matth.24.
plangēt omnes tribus terrę:& videbunt filium hominis venientem in nubibus cęli in virtute
multa & maiestate:& mittet angelos suos cum tuba & voce magna:& cōgregabūt electos ei⁹
a quatuor ventis:a summis cęlorum vsq; ad terminos eorū. Ab arbore autem fici discite para
bolam:Cum iam ramus eius tener fuerit: & folia nata:scitis quia ꝓpe est ęstas. Ita & vos cū vi
deritis hęc oīa:scitote quia prope est in ianuis. Tunc ergo scimus prope esse cum viderimus:
non aliqua eorum:sed hęc omnia:in quibus hoc est:ꝙ videbitur filius hominis veniens:& mit
tet angelos suos:& de quatuor mundi partibus:id est de toto orbe terrarum congregabit ele-
ctos suos. Qđ tota hora nouissima facit:veniēs in suis mēbris tanq̄ in nubibus:vel in tota ip-
sa ecclesia quod est corpus ei⁹:tanq̄ in nube magna:fructificante atq; crescēte in vniuerso mū-
do:ex quo cœpit prędicare & dicere: Agite poenitentiā:appropinquauit enim regnū cælorū. Matth.3.
Ita vt fortasse omnia quę ab his tribus euangelistis dicta sunt de eius aduentu:diligentius in
ter se collata atq; discussa:inueniantur ad hoc pertinere: ꝙ quotidie venit in corpore suo: qđ
est ecclesia. De quo aduentu suo dixit: Ammodo videbitis filium hominis sedentem a dextris Matth.26.
virtutis:& venientem in nubibus cęli. Exceptis his locis:vbi ab eo ille aduentus vltimus in se-
ipso quādo est viuos iudicaturus & mortuos: ita promittitur vt propinquare dicatur. Et ꝙ
in vltimo sermonis scđm Matthæum ipse omnino aduentus euidenter exprimitur:cuius su-
perius quibusdam signis propinquitas intelligenda monstratur. Ad hoc quippe apud Mat-
thæum sermo ipse concluditur:Cum autem venerit filius hominis(inquit)in maiestate sua:
& omnes angeli cum eo:tunc sedebit super sedem maiestatis suę: tunc congregabuntur ante
eū omnes gentes:& cætera vsq; ad illud:vbi ait:Et ibunt hi in suppliciū æternū:iusti aūt in vi Matth.25.
tam æternam. Hoc enim nullus ambigit de Christi aduentu nouissimo:& de fine sęculi pręđi
ctum fuisse. Nam & illas quinq; & quinq; virgines:non defuerunt qui non contemptibili dis-
putatione docere voluerint:ad hunc eius aduentum qui nunc fit per ecclesiam:pertinere. Sed
hęc non sunt temere pollicenda:ne aliquid occurrat qđ valide contradicat:pręsertim quia in
talibus diuinorum eloquiorū obscuritatibus:quibus nostras intelligentias deo placuit exer-
cere:non solum alius alio mouetur acutius eorum qui scripturas sanctas non improbabiliter
tractant:sed etiam quilibet vnus illorum:aliquando minus:aliquando melius intelligit. Ne-
scio tamen vtrum intueri aliquid certius in hac quęstione possemus(si vlla ratione seu facul-
tate possemus)q̄ illud quod in epistola ꝑriore iam posui:quando euangelio mundus vniuer-
& sus impleatur. Qꝫ enim putat venerabilitas tua: iam hoc per ipsos apostolos factum: non
ita esse certis documentis probaui. Sunt enim apud nos:hoc est in Africa: barbarę innumera-
biles gentes:in quibus nondū esse prædicatum euangelium:ex his qui ducuntur inde capti-
ui:& romanorum seruitiis iam miscentur:quotidie nobis addiscere in promptu est. Pauci ta-
men anni sunt:ex quo quidam eorum rarissimi atq; paucissimi:qui pacati romanis finibus ad
hærent:ita vt habeant reges suos:sed super eos pręfecti a romano constituantur imperio: & il
li ipsi eorum pręfecti christiani esse cœperunt. Interiores autem qui sub nulla sunt potestate
romana:prorsus nec religione christiana in suorum aliquibus detinentur:neq; vllo modo re-
cte dici pōt istos ad promissionem dei non pertinere. Non enim romanos:sed oēs gētes dn̄s
semini Abraæ/media quoq; iuratione/promisit. Ex qua promissione iam factū est:vt nōnullæ
gētes quæ nō tenentur ditione romana:reciperēt euangeliū:& adiungerētur ecclię:q̄ fructifi

cat & crescit in vniuerso mundo. Adhuc enim habet quo crescat: donec fiat quod de Chri-
Psal.71. sto in Salomonis figura prophetatum est: Dominabitur a mari vsq ad mare: & a flumine vsq
ad terminos orbis terræ. A flumine scilicet vbi baptizatus est: quia inde cœpit euangeliũ præ-
dicari. A mari autem vsq ad mare: totus est orbis cum omnibus gẽtibus: quoniam mari ocea
ps.85. no cingitur vniuersus. Quomodo autem implebitur aliter illa prophetia: Omnes gentes quo
quot fecisti venient & adorabunt coram te domine? Non enim de locis suis migrando veniẽt:
Ioh.6. sed in locis suis credendo. De credentibus quippe dominus dixit: Nemo potest venire ad me:
nisi datum fuerit ei a patre meo. Propheta autem dicit: Et adorabunt eum vnusquisq de loco
suo omnes insulę gentium. Omnes insulę dixit: tãq diceret etiam omnes insulę: hinc ostendẽs
q nulla pars relinquatur orbis terrarum: vbi non fit ecclesia: quãdo nulla relinquitur insula
rum: quarũ nõnullę etiam in oceano sunt constitutę: & quasdam earum euangelium iam sus
cepisse didicim[9]. Atq ita & in insulis singulis quibusq ipletur qd dictũ est: Dñabitur a mari
vsq ad mare: quo vnaqq insula cingitur: sicut in vniuerso orbe terrarũ: quę tanq omniũ quo
dammodo maxima est insula: quia & ipsam cingit oceanus: ad cuius littora in occidentalibus
partibus ecclesiam peruenisse iam nouimus: & quocunq littorum eius nondũ peruenit: puẽ
tura est vtiq fructificando atq crescẽdo. Si ergo quia pphetia veritatis mẽtiri nõ põt: necesse
Rom.10. est vt oẽs gẽtes quotquot fecit de[9] adorẽt eũ: quõ adorabunt eũ nisi inuocẽt eũ? Quõ aũt inuo
cabũt in quẽ nõ crediderũt? Aut quõ credẽt ei quẽ nõ audierũt? Quõ aũt audiẽt sine pdicãte?
Aut quõ pdicabunt nisi mittant? Mittit enĩ angelos suos & cõgregat electos suos a quatuor
ventis: id est ab vniuerso orbe terrarum. In quibus ergo gentib[9] nondũ est ecclesia: oportet vt
Matth.24. fit: nõ vt oẽs q ibi fuerint credant. Omnes enim gentes promissę sunt: nõ omes hoies oim gen
tium. Non enim omniũ est fides. Credit itaq omnis gẽs in omibus q electi sunt ante constitu
tionem mũdi: in cæteris nõ credit & credentes odit. Quomodo enim & illud implebit: Eritis
odio omibus gentibus ppter nomen meũ: nisi in omibus gentib[9] sint: & q oderint: & quos ode
rint? Quo pacto igit ab aplis est pdicatio ista cõpleta: qñ adhuc vsq sunt gẽtes: qd certissimũ
Actu.1. est nobis: in qbus modo cœpit & in quib[9] nondũ cœpit ipleri? Nõ itaq sic dictũ est aplis: Eritis 9
mihi testes in Hierusalẽ & in tota iudęa & Samaria & vsq in extremũ terrę: tanq ipsi soli qui-
Matth.28. bus tunc loquebatur tm̃ mun[9] fuerint impleturi: sed sicut eis solis videtur dixisse quod dixit:
Ecce ego vobiscum sum vsq in consummationem sęculi: qd tamen eũ vniuersę ecclesię promi
sisse: quę aliis morientibus aliis nascentibus hic vsq in sęculi consummationem futura est: qs
non intelligat: sicut eis & illud ait quod ad eos omnino non pertinet: & tamen sic dictum est:
tanq ad solos etiam pertineret: Cum videritis hęc oĩa: scitote quia prope est i ianuis? Ad quos
enim hoc pertinet: nisi ad eos qui in carne tunc erunt cum omnia complebuntur? Q̃tomagis
illud qd ex magna parte per eos agendum fuit: quis & posteris eorum eadem actio seruaret?
Ro.10. Qd aũt dixit apls: Nunquid non audierunt: In omnẽ terram exiit sonus eorũ: & in fines orbis
terræ verba eorũ: q̃uis locutus sit præteriti temporis verbis: tamẽ qd futurũ fuerat dixit: nõ
qd iam factum atq completũ: sicut ipse propheta quo vsus est teste non ait: In omnem terrã
exiturus: sed exiit inquit sonus eorum: quod vtiq nondum factum erat. Quale est etiam illud
ps.21. Foderunt manus meas & pedes meos: qd tam longe postea actum nouimus. Sed ne istas tm̃ p
1.Timo.3. pheticas locutiones non & apostolicas fuisse credamus: nonne idem Apostolus ait: Quę est ec-
clesia dei viui columna & firmamẽtũ veritatis? Et sine dubio magnũ est pietatis sacramentũ:
quod manifestatum est in carne: iustificatum est in spiritu: apparuit angelis: prædicatum est
in gentibus: creditum est in mundo: assumptum est in gloria. Nempe manifestum est hoc qd
in extremo posuit: etiam nunc nondum esse completum: quantomagis tunc quando ista dice
Matth.25. bantur? Ecclesia quippe tunc assumetur in gloria quãdo dicetur: Venite benedicti patris mei
percipite regnum: & tamen tanq factum fuisset: dictum est qd certo sciebatur futurum. Mul
to minus mirãdum est: q etiam verbis præsentis temporis vsus est in eo quod illũ identidem
dixisse memorasti: Propter spem quę reposita est nobis quam ante audistis in verbo veritatis
euangelii: quod aduenit in vos: sicut & in omni mundo est fructificans & crescens: quis euan-
gelium nondum tenebat vniuersum: sed fructificare illud in vniuerso mundo dixit & cresce-
re: vt ita significaret: quousq fuisset fructificando & crescendo venturum. Si ergo latet quan
do ecclesia fructificante atq crescente vniuersus omnino a mari vsq ad mare orbis implebi-
tur: proculdubio latet quando finis erit: ante quippe non erit. Vt autem tibi tanq sancto A
homini dei / & syncerissimo fratri aperiam de hac quæstione quod sentiam: error quidem

in vtroq vitandus est:quantū ab homine vitari potest:siue citius siue tardius ꝙ futurum est: dominus venturus esse credatur. Sed mihi quisꝙ non videtur errare cū aliquid nescire se scit: sed cum se putat scire quod nescit. Remoueamus itaq de medio seruum illum malum: qui dicens in corde suo: Moram facit dominus meus venire: dominatur cōseruis suis: & ebriosis cōuiuando miscetur. Iste quippe proculdubio domini sui odit aduētum. Quo seruo malo remoto: constituamus ante oculos tres seruos familiam dominicam diligenter sobrieq tractantes: aduentum domini sui frienter desyderantes: vigilanter expectātes: fideliter amantes: Si vn⁹ eorum citius: alter tardius dominum putat esse venturum: tertius vero suam de hac re ignorantiam confitetur: ꝗꝗ omnes consonent euangelio: quia omnes diligunt manifestationē domini: & eam desyderanter & vigilanter expectant: videamus tamen quis amplius consonet. Vnus dicit: vigilemus & oremus: quia citius venturus est dominus. Alter dicit: vigilemus & oremus: quia breuis & incerta est vita: ꝗuis tardius vēturus sit dñs. Terti⁹ dicit: vigilem⁹ & oremus: qa & breuis & incerta est ista vita: & nescimus tempus quando venturus est dominus. Euangeliū dicit: Videte: vigilate: & orate: nescitis enim quādo tēpus sit. Obsecro te quid aliud dicere audimus hūc tertiū ꝗ qđ dicere audimus euangelium? Omnes quidē prę desyderio regni dei hoc volunt esse verum quod putat primus: sed hoc secundus negat: tertius vero non negat aliquid horum: sed ignorare se fatetur quis verum dicat illorum. Proinde si hoc factum fuerit quod prędixerat primus: gaudebunt cum illo secundus & tertius. Oēs enim manifestationem domini diligunt. Exultabunt itaq citius venisse quod diligunt. Si autem factum non fuerit: & apparere cœperit hoc potius esse verum quod dicebat secundus: metuendum est ne inter ipsas moras perturbentur: qui crediderant quod dixerat primus: & incipiāt domini aduentum non tardum putare sed nullum: qui vides quantus sit interitus animarū. Q si tantæ fidei fuerint: vt se ad secundi prædicta conuertant: & dominum etiam tardātem fideliter & patienter expectent: abundant tamen opprobria & insultationes atq irrisiones inimicorum multos infirmos a christiana fide auertentium: dicēdo tam fallaciter eis regnū esse promissum: ꝗ fallaciter dicebatur cito esse venturum. Qui autem credunt quod secundus dicit: tardius dominum esse venturū: si falsum fuerit inuentum: citius domino veniente: nullo modo qui ei crediderant turbabuntur in fide: sed inopinato gaudio perfruētur. Quapropter qui dicit dominum citius esse venturum: optabilius loquitur: sed periculose fallitur. Vtinā ergo sit verum: quia erit molestum si non erit verum. Qui autem dicit dominū tardius esse venturum: & tamen credit: sperat: amat eius aduentum: profecto de celeritate eius: etiam si fallitur: feliciter fallit. Habebit enim maiorē patientiā si hoc ita erit: maiorē lætitiā si nō erit: Ac per hoc ab eis qui diligunt manifestationē dñi: ille auditur suaui⁹: iste creditur tuti⁹. Qui aūt quid horū sit verum ignorare se confitetur: illud optat: hoc tolerat: in nullo eorū errat: qa nihil eorum aut affirmat aut negat. Obsecro te vt me talem non spernas: quia & ego te diligo id affirmantem quod verum esse desydero: & tanto magis nolo fallaris: ꝗtomagis amo quod polliceris: & quātomagis video periculosum si falleris. Da veniam si onerosus fui sanctis sensibus tuis. Quāto enī rarius puenit: tāto me tecū saltē per literas loqui diutius delectauit.

C Sancti Augustini ad Eudoxium abbatē Insulę Caprarię: & qui cū eo sunt fratres: exhortātis vt memores sui & fratrum suorum sint in orationibus: Atq vt officia ecclesiastica ita suscipiant: vt neq auida elatione affectasse: neq blandiente desidia respuere videant: admonētis.

Epistola.LXXXI.

B Domino dilecto & exoptatissimo fratri & cōpresbytero Eudoxio & qui tecum sunt fratribus: Augustinus & qui mecū sunt fratres: in domino salutem. Quando quietem vestram cogitamus quā habetis in Christo: etiā nos ꝗuis in laboribus variis asperisq versemur: i vestra charitate requiescim⁹: Vnū enim corpus sub vno capite sumus: vt & nos i vobis negotiosi & vos in nobis otiosi simus: Quia si patitur vnum membrum: compatiuntur omnia membra. Admonemus ergo & petimus & obsecram⁹ p Christi altissimā hūilitatē & misericordissimam celsitudinē: vt nostri memores sitis in sanctis orationib⁹: quas vos vigilātiores & magis sobrias habere credimus. Nostras enim sępe sauciat & debilitat caligo & tumult⁹ secularium actionū: quas etsi nostras non habemus: eorum tamen qui nos angariant mille passus: & iubemur ire cum eis alia duo: tantę nobis ingeruntur: vt vix respirare possimus. Credentes tamen ꝙ ille in cuius conspectu intrat gemitus compeditorum: perseuerantes nos

Luc.12. Marci.13. 1.Cori.12. Matth.5.

in eo ministerio:in quo dignatus est collocare cum promissa mercede:adiuuantibus orationi
16.q.i.vos busvestris ab omni angustia liberabit. Vos autem fratres exhortamur in domino:vt proposi-
aũt fratres tum vestrum custodiatis:& vsq̧ ĩ finem perseueretis. At siqua opera vestra mater ecclesia de
syderabit:nec elatione auida suscipiatis:nec blandiente desidia respuatis:sed miti corde obtẽ
peretis deo:cum mansuetudine portantes eum qui vos regit:qui dirigit mites in iudicio:qui
docet mansuetos vias suas. Nec vestrum otium necessitatibus ecclesię prçponatis:Cui partu
rienti si nulli boni ministrare vellent:quomodo nasceremini non inueniretis. Sicut autem in-
ter ignem & aquam tenenda est via:vt nec exuratur homo nec demergatur: sic inter apicem
Prouerb.4 superbiæ & voraginem desidię iter nostrum temperare debemus:sicut scriptum est:Non de-
clinantes neq̧ ad dextram neq̧ ad sinistram. Sunt enim qui dum nimis timent ne quasi in de-
xteram rapti extollantur:in sinistram lapsi demerguntur. Et sunt rursus qui dũ nimis se au-
ferunt a sinistra:ne torpida vacationis mollitie sorbeantur:ex altera parte iactantię fastu cor-
rupti atq̧ consumpti in fauillam fumũq̧ vanescunt. Sic ergo dilectissimi diligite otiũ: vt vos
ab omni terrena delectatione refrenetis:& memineritis nullum locum esse: vbi non possit la-
queos tendere qui timet ne reuelemus ad deum:& inimicum omnium bonorum cuius capti
ui fuimus iudicemus:nullamq̧ nobis esse perfectam requiem cogitemus:donec transeat ini-
quitas:& ĩ iudicium iustitia cõuertatur. Item cum aliquid strenue atq̧ alacriter agitis & im- C
pigre operamini:siue in orationibus:siue in ieiuniis:siue in eleemosynis:vel tribuẽtes aliquid
indigentibus:vel donantes iniurias:sicut & deus in christo donauit nobis: siue edomantes p-
niciosas cõsuetudines: castigantesq̧ corpus:& seruituti subiicientes:siue sufferentes tribula
tionem:& ante omnia vos ipsos inuicem in dilectione. Quid enim suffert qui fratrem non suf-
fert? Siue prospicientes asturiam atq̧ insidias tentatoris: & scuto fidei iacula eius ignita re-
pellentes & extinguentes:siue cantantes & psallentes in cordibus vestris domino:vel vocibus
a corde non dissonis:omnia in gloriam dei facite:qui operatur omnia in omnibus: ita feruen-
te spiritu vt in domino laudetur animavestra. Ipsa est enim actio recti itineris:quę oculos sem
per habet ad dominum:quomodo ipse euellet de laqueo pedes. Talis actio nec frangitur nego
2.Cori.13. tio:nec frigida est otio:nec turbulenta:nec marcida est:nec audax:nec fugax:nec preceps: nec
iacẽs. Hęc agite & deus pacis erit vobiscum. Nec importunũ me existimet charitas vestra:qa
vobis vel per epistolam loqui volui. Non enim hoc vos monui quod vos non arbitror facere:
sed credidi me non parum commendari deo a vobis:si ea quæ munere illius facitis: cum allo-
cutionis nostræ memoria faciatis. Nam & ante iam fama & nunc fratres qui venerũt a vobis:
Eustachius:alias Eustasius:& Andreas:bonum christi odorem devestra sancta conuersatione
ad nos attulerunt. Quorum Eustasius in eam requiem præcessit quæ nullis fluctibus sicut in
sula tunditur:nec caprariam desyderat:quia nec cilicio iam quærit indui.

Beati Augustini ad Largum:vt fallaces suauitates huius sæculi & vanos eiusdem appeti-
tus & amores contemnat:admonentis.

Epistola.LXXXII.

Domino insigni & prçstãtissimo & desyderantissimo filio Largo: Augustinꝰ D
in domino salutem. Accepi literas eximietatis tuę:quibus me ad te petis vt
scriberem. Qđ quidem non desyderares:nisi & hoc qđ me posse scribere exi
stimasti:gratũ haberes atq̧ iucundũ. Id autẽ est vt vana sęculi huius si inex
perta concupisti:experta cõtemnas. Fallax est enim in eis suauitas etiam &
infructuosus labor & perpetuꝰ timor & periculosa sublimitas:initium sine
prudentia:& finis cum poenitentia. Ita se habent omnia quæ in ista mortalitatis ęrumna cupi
dius q̃ prudentius appetitur. Alia est aũt spes piorũ:alius laboris fructꝰ:alia periculorũ mer
ces. Nã in hoc mũdo nõ timere:nõ dolere:nõ laborare:nõ periclitari:ĩpossibile est. Sed pluri-
mũ interest qua causa:qua expectatiõe:quo termino ista quisq̧ patiatur. Ego quidẽ cũ amato
res sæculi huiꝰ ĩtueor:nescio qñ possit esse ad eorũ animos sanãdos opportuna sapiẽtia: Quã-
do enĩ res velut pspera habent:fastu respuũt salubres monitus:& quasi anilem reputant can
tilenam:Qñ aũt in aduersis agũt:magis cogitãt euadere:vñ ad psens agitur: q̃ capere vnde
curẽtur:& vnde perueniãt vbi angi omnino nõ possint. Aliquãdo tñ quidã cordis aures admo
uent atq̧ adhibent veritati:rarius inter prospera:crebrius inter aduersa:sed tñ pauci sunt. Ita
enim prædicti sunt:inter quos te esse cupio:quia veraciter diligo:dñe insignis & pstantissime
ac desyderãtissime fili. Hęc admonitio tibi sit mea resalutatio:quia etsi te deinceps talia perpeti

qualia ꝑtulisti nolo:plus tñ doleo hęc ipa te sine aliqua in meliꝰ vitę mutatiōe fuisse ꝑpessum.

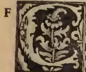
Beati Augustini ad Crysinum:illum propter impatientem moerorem amissionis rerū temporalium:et stultam eius propemodum desperationem increpantis:& ad meliora exhortātis.

Epistola.LXXXIII.

E Omino vere ac merito charissimo & ꝑdicando fratri Crysino: Augustinus in domino salutem. Rumor ad me detulit (deus faciat vt non sit) sic te animo perturbatum: vt multum mirer prudentiam tuā & christianū animū parum cogitare: rerū terrenarum conditionem nullo modo ęquari posse cęlestibus: vbi cor nostrum & spes nostra collocanda est. Vir cordate: nūquid aut totum bonum tuum: in his rebus erat: quas nūc videris amittere? Aut tam magnū bonum illa deputabat: vt eo subtracto sic tenebrascat mēs nimia tristitia: quasi lumen eius non deus: sed terra sit? Audiui enim (iam dixi: deus faciat vt falsum audierim) ꝙ tibi manus etiam velles inferre: quod melius non credo: aut ascendisse in cor tuum: aut exiisse de ore tuo. Sed tamen quia ita perturbatus es: vt hoc de te dici potuerit: grauiter de te cōtristatus: hoc literarum alloquio putaui consolandam charitatem tuā: q̄q̄ non dubitem dominum deum nostrum in corde tuo loqui meliora. Noui enim q̄ pio studio semꝑ audieris verbū eius. Erige itaq̄ animū frater ī Christo charissime: deus noster nō perit a suis: nec perdet suos: vult autem monere nos: q̄ sint hęc fragilia & incerta: quę nimis diligunt homines: vt soluamus ab eis vinculum cupiditatis: per quod implicatos nos trahunt: vt totum amorem nostrum cōsuefaciamꝰ in eū currere: in quo nulla damna timeamꝰ. Ipe te hortatur ꝑ ministeriū nostrū: viriliter cogites te fidelē esse christianū: & eius redemptū esse sanguine: qui nō solum ęterna sapientia: sed etiā per mala ꝑsentia: docuit nos tēperāter ꝓspera sęculi huius cōtemnere & fortiter aduersa tolerare: eius felicitatis mercē pollicens quā nemo possit a nobis auferre. Scripsi sane etiā ad virū laudabilem comitē: quam epistolā in tuo arbitrio si dare velis. Nā ꝑ quē def nō dubito deesse nō posse (adiuuāte dño) vel epm vel ꝑsbyterū vel quēlibet.

Beati Augustini ad Caiū: scripta sua familiariter illi cōmendantis: & simul quid in his sentire: aut cui ascribere debeat: declarantis.

Epistola.LXXXIIII.

F Aio Augustinꝰ. Vt abs te abscessimꝰ: dici nō pōt quāta suauitate nos ꝑfuderit recordatio tui: ac sępe ꝑfundat. Recolimꝰ enī ardorē inq̄sitionis tuę: cū esset mirabilis: nō fuisse ꝑturbatā modestiā disputādi. Nā neq̄ flagrātiꝰ ꝑcontātē: neq̄ tranq̄lliꝰ audientē: qu ēq̄ facile inueneri. Vellem itaq̄ tecū multū loq: Nō enī multū esset: q̄ntūcūq̄ eēt si tecū loquerer. Sed quia difficile ē: qd opus est causas q̄rere? Prorsus difficile est. Erit fortasse aliq̄n facillimū: ita deꝰ velit: nūc certe aliud ē. Dedi ergo negotiū fratri: ꝑ quē lr̄as misi: vt oīa nr̄a legēda ꝑbeat prudētissimæ charitati tuæ. Nō enī aliqd meū īculcabit īuito: Noui enī qd benignitatis in nos aīo geras: q̄ tñ lecta ꝓbaueris: vera ꝓuideris: nostra eē nō putes: nisi qa data sūt: eoq̄ te cōuertas licet: vnde tibi quoq̄ est vt ea ꝓbares datū. Nemo enī quod legit: in codice ipo cernit verū eē: aut in eo qui scripserit: sed ī seipo potiꝰ: si eiꝰ menti quoddā nō vulgariter cādidū: sed a fęce corpis remotissimū lumē veritatis impssū est. Q̄ si falsa aliq̄ atq̄ īprobāda cōperis: de hūano nubilo irrorata scias: & ea vere nostra eē dubites. Hortarer aūt te ad q̄rēdū: nisi videre mihi viderer hiātia q̄dā ora cordis tui. Hortarer etiā vt qđ verū cognoueris viriliter teneas: nisi patefeceris euidētissimū robur animi & cōsilii tui. Totū enī se mihi breui tpe discussis corporeis tegumētis qđ in te viuit aperuit. Neq̄ vllo modo siuerit dñi nostri misericordissima ꝓuidentia: vt catholico christi gregi tu vir tam bonus & egregie cordatus alienus sis.

Sācti Augustini ad Cōsentiū: de tribꝰ gñibꝰ rerū q̄ vidētur: Vnū corpaliū: Scđm simile corporalibꝰ: Tertiū ab vtroq̄ discretū: quo ipa sola trinitas videt: & q̄dā pulchra de ipa trinitate ꝑtrāctātis.

Epistola.LXXXV.

G Vgustinus: Cōsētio. Cogitatiōis carnalis cōpōnē vanūq̄ figmētū: vbi vera rō labefactare īcipit: cōtinuo illo intꝰ adiuuāte atq̄ illumināte: q cū talibus dolis in cordibꝰ nostris habitare nō vult: ita ista cōfrīgere atq̄ a fide nr̄a quodāmodo excutere festinamꝰ: vt ne puluerē qdē vllū phantasmatū illic remanere patiamur. Quāobrē nisi rationē disputationis: qua forīsecꝰ admonitis ipa intrinsecꝰ veritate lucēte hæc falsa eē ꝑspicimꝰ: fides in corde nostro an-

tecessisset:quæ nos induceret pietate:incassum quæ vera sunt audiremus. Ac per hoc quoni
am id quod ad eam pertinebat fides egit:ideo subsequens ratio aliquid eorum quæ ĩquirebat
ĩuenit. Falsæ itaqꝫ rationi:non solum ratio vera:qua id quod credimus intelligimus: verum-
etiam fides ipsa rerum nondum intellectarum:sine dubio preferenda est. Melius est enim q̃-
uis nondum visum credere quod verum est:q̃ putare te verum videre quod falsum est. Ha-
bet nãqꝫ fides oculos suos:quibus quodammodo videt verum esse quod nõdum videt:& qui-
bus certissime videt nondum se videre quod credit. Porro autem qui vera ratione iam quod
tantummodo credebat intelligit:profecto preponendus est ei qui cupit adhuc intelligere qđ
credit. Si autem nec cupit:& ea quę intelligenda sunt/credenda tantũmodo existimat: cui rei
fides prosit ignotat. Nam pia fides sine spe & sine charitate esse nõ vult. Sic igitur homo fide- H
lis debet credere quod nondum videt:vt visionem & speret & amet. Et visibilium quidem re-
rum præteritarum quæ temporaliter transierunt sola fides est;quoniam non ad hoc videnda
sperantur:sed facta & transacta credũtur:sicut est illud:ꝙ christus semel pro peccatis nostris
mortuus est & resurrexit:nec iam moritur:& mors ei vltra non dominabitur. Ea vero quæ
nondum sunt sed futura sunt:sicut nostrorum spiritalium corporum resurrectio:ita credun
tur vt etiam videnda sperentur:sed ostendi modo/nullo possunt modo. Quæ vero ita sunt vt
neqꝫ prætereant neqꝫ futura sint:sed æterna permaneant:partim sunt ĩuisibilia: sicut iustitia:
sicut sapientia:partim visibilia:sicut christi immortale iam corpus. Sed ĩuisibilia intellecta cõ
spiciuntur:ac per hoc & ipsa modo quodam sibi congruo videntur:& cũ videntur multo cer
tiora sunt q̃ ea quæ corporis sensus attingit:sed ideo dicuntur ĩuisibilia:quia oculis istis mor
talibus videri omnino non possunt. At illa quæ visibilia sunt permanentia:possunt si ostendã-
tur etiam his mortalibus oculis conspici:sicut se discipulis post resurrectionem dominꝰ osten
dit:sicut etiam post ascẽsionẽ apostolo Paulo & Stephano diacono. Proĩde ista visibilia pma-
nentia credimus:vt etiam si non demonstrentur:speremus ea nos quãdoqꝫ visuros. Nec ea te
nemur ratione intellectuqꝫ comprehendere:nisi vt ea quia visibilia sunt ab inuisibilibus disti-
ctius cogitemus:& cum cogitatione qualia sint imaginamur:satis vtiqꝫ nouimus ea nobis no
ta non esse. Nam & Antiochiam cogito incognitam:sed non sicut Carthaginem cognitã. Illã
quippe visionem cogitatio mea fingit:hanc recolit:nequaq̃ tamen dubito siue quod de illa te
stibus multis:siue qđ de ista meis aspectibus credidi. Iustitiam vero & sapientiam & quicquid
eiusmodi est:non aliter imaginamur:aliter cõtuemur:sed hæc inuisibilia simplici mentis atqꝫ
rationis intentione intellecta conspicimus sine vllis formis & molibus corporalibus: sine vllis
liniamentis figurisqꝫ membrorũ:sine vllis localibus finibus:sine spaciis infinitis. Ipsumqꝫ lu-
men quo cuncta ista discernimus:In quo nobis satis apparet:quid credamus incognitũ : quid
cognitum teneamus:quam formã sensu corporis recordaremur:qua cogitatione fingamus:
quid corporis sensus attingit:quid imaginetur animus simile corpori:quid certũ & omnium
corporũ dissimiliũ intelligentia contempletur. Hoc ergo lumen vbi hæc cuncta diiudicãtur:
non vtiqꝫ sicut huius solis & cuiusqꝫ corporei luminis fulgor per localia spacia circũqꝫ diffun
ditur:mentemqꝫ nostram quasi visibili candore collustrat:sed inuisibiliter & ineffabiliter: & ta
12. de Gen. men intelligibiliter lucet:tamqꝫ nobis certum est:q̃ nobis efficit certa quę scđm ipm cũcta cõ
ad literam. spicimus. Cum igitur tria sint rerum genera quæ videntur: Vnum corporaliũ:sicut hoc cæ-
ca.6.&.7. lum & terra:& quicquid in eis corporeus sensus cernit & tangit: Alterũ simile corporalibus: I
sicut sunt ea quæ spiritu cogitata imaginamur:siue recordata vel oblata quasi corpora cõtue
mur. vnde sunt etiam visiones quę vel in somnis:vel in aliquo mentis excessu his localibꝰ quã
titatibus ingeruntur: Tertiũ ab vtroqꝫ discretum:qđ neqꝫ sit corpus neqꝫ habeat vllam simili
tudinem corporis:sicut est sapientia:quę mente intellectu conspicitur:& in cuius luce de his
oĩbus veraciter iudicatur: In quo istorum genere credendũ est esse istam quam nosse volu-
mus trinitatẽ. Profecto aut in aliquo:aut in nullo. Si in aliquo:eo vtiqꝫ qđ est aliis duobꝰ pre-
stantius:sicut est sapientia. Quod si donũ eius in nobis est:& minus est q̃ illa summa & incom-
mutabilis:quę dei sapientia dicitur:puto ꝙ non debemus dono suo inferiꝰ cogitare donantẽ.
Si aũt aliquis splendor eius in nobis est:quę nostra sapientia dicitur:quantũqꝫ eius per specu-
lum & in ænigmate capere possumus:oportet eam & ab omnibus corporum similitudinibus
secernamus. Si autem in nullo istorum genere esse putanda est ista trinitas: & sic est iuisibilis
vt nec mente videatur:multominus de illa huiusmodi opinionem habere debemus:vt eã re-
bus corporalibus vel corporalium rerum imaginibus similem esse credamus. Non enim cor-

pora pulchritudine molis aut magnitudine ſuperat:ſed diſſimilitudine aut diſparilitate na-
turæ. Etſi diſcreta eſt a cõparatione bonorum animi noſtri:qualia ſunt ſapientia:iuſtitia: cha
ritas:& cætera talia:quæ profecto non mole corporis pendimus: nec eorũ quaſi corporeas for
mas cogitatione figuramus:ſed ea quando recte intelligimus ſine aliqua corpulentia vel ſimi
litudine corpulentiæ in luce mentis aſpicimus:quanto eſt ab omnium qualitatum & quanti-
tatum corporalium comparatione diſcretior:non eam tamen a noſtro intellectu omnino ab-
horrere apoſtolus teſtis eſt:vbi ait:Inuiſibilia enim eius a conſtitutione mundi per ea quæ fa- Ro.1.
K cta ſunt intellecta conſpiciuntur:ſempiterna quoq; eius virtus ac diuinitas. Ac per hoc cum
eadem trinitas fecerit & corpus & animam:ſine dubitatione eſt vtroq; præſtãtior. Anima ita
conſyderata maxime humana & rationalis atq; intellectualis quæ ad eius imaginem facta eſt
ſi cogitationes noſtras & intelligentias non tranſcenderit:ſed eius qđ habet præcipuũ: id eſt ipſam
mentem atq; intelligentiam mente atq; intelligentia potuerimus apprehendere: non erit for
taſſis abſurdum:vt eam ad ſuum quoq; creatorem intelligendum ipſo adiuuãte meditemur
attollere. Si autem in ſeipſa deficit ſibiq; ſuccumbit:pia fide contenta ſit q̃diu peregrinatur a
domino:donec fiat in homine qđ promiſſum eſt: faciẽte illo qui potẽs eſt (ſicut ait apoſtolus) 2.Cor.5.
facere ſupra q̃ petimus aut intelligimus. Reſtat itaq; vt ita credamus vnius ſubſtantiæ trini Ephe.3.
tatem:vt ipſa eſſentia non aliud ſit q̃ ipſa trinitas. Ad quã videndam q̃tũlibet in hac vita pfi
ciamus:per ſpeculum erit & in ænigmate qđ videbimus. Cum vero qđ in reſurrectione pro-
mittitur ſpiritale corpus habere cœperimus:ſiue illam mente:ſiue mirabili modo: quoniã in
effabilis eſt ſpiritalis corporis gratia:& corpore videamus:non tamen per locorum interual-
la:nec in parte minorem:in parte maiorem:quoniam non eſt corpus: & vbiq; tota eſt:pro no-
L ſtra capacitate videbimus. Qđ vero poſuiſti in epiſtola tua:videri tibi: vel potius q͂ videba-
tur tibi nihil viuum ſecundum ſubſtantiam ineſſe iuſtitiæ:ideoq; te non poſſe adhuc deum:
id eſt viuentem naturam iuſtitiæ ſimilem cogitare:quia iuſtitia ſicut dicis:non in ſe ſed in no
bis viuit:immo nos potius ſecũdum illam viuimus:ipſa vero per ſe iuſtitia nequaq̃ viuit. Ad
hoc vt tibi ipſe reſpondeas:illud intuere:vtrum recte dici poſſit vitam ipſam non viuere:qua
ſit viuat quicquid non falſo dicimus viuere. Puto enim abſurdum tibi videri:vt per vitam vi
uatur & vita non viuat. Porro ſi vita ipſa præcipue viuit: qua viuit omne qđ viuit:recole ob
ſecro quas dicit ſcriptura diuina animas mortuas:profecto inuenies iniuſtas: impias: infide-
les. Nam licet per illas viuant corpora impiorum:de quibus dictũ eſt:q͂ mortui ſepeliant mor Matth.8.
tuos ſuos:& ibi intelligantur etiam iniquæ animæ non eſſe ſine aliqua vita: Non enim aliter
ex eis poſſent corpora viuere:niſi qualicunq; vita:qua omnino animæ carere non poſſunt: vn
de immortales merito vocantur:non tamen ob aliud amiſſa iuſtitia dicuntur mortuę:niſi q͂a
& animarum licet immortaliter vita qualicunq; viuentium verior & maior vita iuſtitia eſt
tanq̃ vitarum: Quæ cum ſunt in corporibus:etiam ipſa corpora viua ſunt:quæ per ſeipſa vi-
uere nequeunt. Quapropter ſi animæ non poſſunt niſi etiam in ſeipſis vtcunq; viuere: q͂a ex
eis viuũt & corpora a quibus deſerta moriunt:quãtomagis vera iuſtitia etiam in ſe ipſa viue
re intelligenda eſt:ex qua ſic viuunt animæ vt hac amiſſa mortuę nuncupent:q̃uis quantula
cunq; vita non deſinant viuere? Ea porro iuſtitia quæ viuit in ſe ipſa:pculdubio deus eſt:atq;
incõmutabiliter viuit. Sicut autem cum ſit in ſe ipſa vita: etiam nobis ſit vita cum eius effici
mur:vt cum participes:ita cum in ſe ipſa ſit iuſtitia etiam nobis ſit iuſtitia:cum ei cohærẽdo
iuſte viuim9:& tãtomagis minuſve iuſti ſumus:quãtomagis illi minuſve cohæremus. Vñ ſcri
ptũ eſt de vnigenito filio dei:cum ſit vtiq; patris ſapiẽtia atq; iuſtitia: & ſemp in ſe ipſo ſit:q͂
factus ſit nobis a deo ſapiẽtia & iuſtitia:& ſanctificatio:& redemptio. Vnde queadmodũ ſcri- 1.Cor.1.
ptũ eſt:Qui gloriatur in domino glorieť. Qđ quidẽ & ipſe vidiſti addendo atq; dicendo: niſi Vbi ſupra
forte nõ hæc humanę æquitatis:ſed illa quæ deus eſt ſola eſſe aſſeratur iuſtitia. Eſt plane ille & Hiere. 9.
ſummus deus vera iuſtitia:vel ille verus deus ſumma iuſtitia:quã pfecto eſurire & ſitire de- &.2.Cor.10.
bemus:ea noſtra eſt in hac peregrinatione iuſtitia:& qua poſtea ſaturari/ea noſtra eſt in æter-
nitate plena iuſtitia. Non ergo deum noſtræ iuſtitiæ ſimilem cogitemus: ſed cogitemus nos
M potius tanto ſimiliores deo:quanto eſſe poterimus eius participatione iuſtiores. Si ergo cauẽ
dum eſt ne iuſtitię noſtræ ſimilem putemus deum:quoniã lumen qđ illuminat:incõporabili-
ter excellentius eſt illo qđ illuminatur:quãtomagis caueri oportet ne aliquid inferius:& quo
dammodo decoloratius eum eſſe credam9 q̃ eſt noſtra iuſtitia? Quid eſt autem aliud iuſtitia
cũ in nobis vel qualibet virtus qua recte ſapiẽterq; viuitur:q̃ interioris hominis pulchritu-

o.

do/Et certe secũdum hanc pulchritudinem magis q̃ corporis:sumus ad imaginem. Vnde no
Ro.12. bis dicitur:Nolite conformari huic sæculo:sed renouamini in nouitate mentis vestræ:ad pro
bandum vos quæ sit voluntas dei:qd bonum & beneplacitum & perfectum.Si ergo nõ in mo
le neq in distantibus per loca sua partibus sicut corpora siue cernuntur siue cogitãtur:sed in
virtute intelligibili qualis est iustitia:mentem dicimus seu nouimus seu volumus pulchram
& secundum hãc pulchritudinem reformamur ad imaginẽ dei:profecto ipsius dei qui nos re
formauit & reformat ad imaginem suam:non aliqua mole corporea suspicanda est pulchritu
do:eoq iustorum mentibus credendus est incomparabiliter pulchrior:quo est incomparabi
liter iustior.

De Jeiunio sabbati et alys

Beati Augustini ad Casulanum:An liceat sabbato ieiunare:eleganter determinantis. Epistola.LXXXVI.

Ilectissimo & desyderantissimo fratri & compresbytero Casulano: Augustinus in domino salutẽ.Nescio vnde sit factum:vt primis tuis literis meas non redderem:non tamen tui contemptu id me fecisse scio.Nam & studiis tuis & ipso sermone delector:teq in ista ętate iuuenili proficere in verbo dei & abundare ad ædificationem ecclesię & opto & exhortor.Nunc vero scriptis tuis alteris sumptis:quibus tibi tandem aliquando respondeam iure charitatis(in qua vnũ sumus)fraterno & æquissimo flagitas:differẽdum tuæ dilectionis vlterius desyderium non putaui:& inter artissimas occupationes meas suscepi isto me debito apud te absoluere. Q; ergo me consulis:vtrum liceat sabbato ieiunare Respondeo:si nullo modo liceret:profecto quadraginta continuos dies:nec Moyses:nec Helias:nec ipse dominus ieiunasset.Verum ista ratione concluditur etiam dominico die non illicitum esse ieiunium.Et quisquis tamen hunc diem ieiunio decernendum putauerit:sicut quidam ieiunantes sabbatum obseruant:non paruo scandalo erit ecclesiæ: Nec immerito.In his enim rebus de quibus nihil certi statuit scriptura diuina:mos populi dei vel instituta maioru pro lege tenenda sunt.De quibus si disputare voluerimus: & ex aliorum consuetudine alios improbare:orietur interminata luctatio:quæ labore sermocinationis cum certa documenta nulla veritatis insinuet:vtiq cauendum est: ne tempestate contentionis serenitas charitatis obnubilet.Qd periculum vitare neglexit:cuius mihi proximam disputationem vt ei responderem:cum tuis prioribus literis existimaui esse mittẽdam.Non autem vsqueadeo mihi spacia temporum larga sunt:vt ea refellendis singulis sententiis eius impendam:quæ aliis operibus magis vrgentibus explicandis habeo necessaria: Sed eo quo te mihi in tuis epistolis ostendis ingenio:qd in te donum dei admodum diligo:eundem sermonem cuiusdam vt scribis Vrbici paulo diligentius consydera:& videbis eum pene vniuersam ecclesiam Christi:ab ortu solis vsq ad occasum scilicet: verbis iiuriosissimis nequaq̃ lacerare timuisse.Nec dixerim pene vniuersam:sed plane vniuersam.Nam neq ipsis quorum consuetudinem sibi videtur defendere:inuenitur pepercisse Romanis:sed quomodo in eos quoq redundet conuitiorum ei⁹ impetus nescit:quoniam non aduertit.Nam cum ei argumenta deficiunt quibus probet sabbato ieiunandum:in luxurias epularum & temulenta conuiuia & nequissimas ebrietates insultabundus inuehitur:quasi non ieiunare hoc sit inebriari. Q; si hoc est:quid ergo prodest Romanis sabbato ieiunare?Quandoquidem aliis diebus quibus non ieiunant necesse est eos secundum disputationem huius ebriosos & ventricolas iudicari.Porro si aliud est grauare corda in crapula & ebrietate:quæ semper est malum:aliud est autem modestia & temperantia custodita relaxare ieiunium:qd certe cum fit die dominico/reprehensorem non habet christianum:prandia prius sanctorum a voracitate & ebriositate ventricolarum iste discernat:ne Romanos episcopos quando non ieiunant ventricolas faciat:& tunc inquirat: non vtrum liceat inebriari sabbato quod nec die dominico licet: sed vtrum nec sabbatum ieiunandum sit sicut dominico non solet. Quod vtrum sic quæreret: aut sic affirmaret: vt toto terrarum orbe diffusam:exceptis Romanis & adhuc paucis occidentalibus: apertissime non blasphemaret ecclesiam. Nunc vero quis ferat per omnes orientales & multos etiam occidentales populos christianos:de tot tantisq famulis famulabusq Christi:sabbato sobrie modesteq prandentibus:ab isto dici q in carne sint: & deo placere non possint:& q de illis sit scriptum:Recedãt iniqui a me:viam eorum nosse nolo:Et q sint ventricolæ: iudæam ecclesiæ præponentes: &

Marginal notes: Moyses Helias Chrs — Dist.11.ca.in his. — Vrbicus quidam — N — O

ancillæ filios:& lege non iuſta ſed voluptuaria conſulentes:ventri nõ diſciplinæ ſuccumben-
tes:& ꝙ caro ſint & mortem ſapiant:& cætera huiuſmodi.Quæ ſi de vno quopiam dei famu-
P lo diceret:quis eum audire:quis non deuitare deberet?Cum ergo his opprobriis atq; maledi-
ctis inſectatur eccleſiam per totum mũdum fructificantem atq; creſcentem:& die ſabbati pe-
ne vbiq; prandẽtẽ:admoneo quiſquis eſt vt ſeſe cohibeat.Nam cuius me nomen ignorare vo-
luiſti:profecto de illo me iudicare noluiſti.Filius hominis(inqͭ)ſabbati dominus eſt:in quo Matth.12.
maxime bene q̃ male facere licet.Si ergo male facimus quando prandemus:nullo die domini-
co bene viuimus.Q; autem fatetur apoſtolos ſabbato manducaſſe:& dicit vt tunc ieiunare-
tur temporis nõ fuiſſe:propter quod ait dominus:Venient dies vt auferatur ſponſus ab eis: Matth.9.
& tunc ieiunabunt filii ſponſi:quia tunc tempus gaudii:& nunc tempus eſt luctus:Primũ at
tendere debuit ꝙ illic dominus de ieiunio nõ de ſabbati ieiunio loquebatur:Deinde cũ vult
intelligi luctum ieiunio:cibo gaudium deputandum:cur non cogitat quicquid eſt illud qđ
ſignificare deus voluit in eo qđ ſcriptum eſt:eum die ſeptimo requieuiſſe ab omnibus operi- Geñ.2.
bus ſuis:non ibi luctum ſignificatum eſſe ſed gaudiũ:Niſi forte dicturus eſt:in illa requie dei
& ſanctificatione ſabbati gaudium iudæis:luctum ſignificatum eſſe chriſtianis:& tamen nec
quando ſignificauit deus diem ſeptimum:quia in illo requieuit ab omnibus operibus ſuis:ali
quid de ieiunio vel prandio ſabbati expreſſit.Nec cum poſtea populo hebræo de ipſius diei
obſeruatione mandauit:aliquid de alimentis vel ſumendis vel non ſumendis locutus eſt:va-
catio rãtũ hominũ a ſuis vel a ſeruilibus opibus imperaẽ:quã prior populus in vmbra accipi
ens futurorum:ſic vacauit ab operibus:quemadmodum nunc iudęos vacare conſpicimus:nõ
vt putatur iudæis carnalibus non recte intelligentibus:qđ recte intelligunt chriſtiani.Neq;
enim melius hoc intelligimus q̃ prophetæ:qui tamen in eo tempore quo ita fieri oportuit:ſer
uauerunt hanc ſabbati vacationem:quã iudęi putant adhuc eſſe ſeruandam.Vnde illud eſt: Numeri.15.
ꝙ lapidare deus hominem iuſſit:qui ſabbato ligna collegerat:nuſq̃ autem legimus lapidatũ:
vel aliquo dignum ſupplicio iudicatum:ſiue ieiunantẽ ſabbato ſiue prandentẽ.Quid tamen
horum duorum quieti conueniat:quid labori:iſte ipſe viderit:qui gaudium manducantibus
luctum ieiunantibus deputauit:vbi de ieiunio reſpondens ait:Non poſſunt lugere filii ſpon- Matth.9.
ſi q̃diu cum eis eſt ſponſus.Q; autem propterea dicit ſabbato apoſtolos manducaſſe:quia nõ
dum erat tempus vt ſabbato ieiunarent:qđ ſcilicet veterum traditio prohibebat:nunquid
ergo iam erat tempus vt ſabbato non vacarent?Nõne hoc traditio veterum prohibebat & va
care cogebat:& tamen eo ipſo ſabbato die:quo Chriſti legimus manducaſſe diſcipulos:vulſe- Matth.12.
runt vtiq; ſpicas:quod ſabbato non licebat:quia veterum traditio prohibebat?Videatur igi-
tur ne congruentius ei reſpondeatur:ideo dominum die illo a diſcipulis hæc duo fieri volu-
iſſe:vnũ de ſpicis vellẽdis:alterũ de alimẽtis ſumẽdis:vt illud eẽt aduerſus eos q ſabbato vo-
lũt vacare:hoc aũt aduerſus eos q cogũt ſabbato ieiunare:cũ illud mutato tpe iã ſupſticioſũ
eſſe ſignificaſſet:hoc aũt vtroq; tẽpore liberũ eſſe voluiſſet.Neq; id cõfirmãdo dixerim:ſed qd
Q ei multo aptius/q̃ ſunt ea quæ loquiẽ/reſponderi poſſit oſtẽderim.Quomodo(inqͭ)nõ cum Lucę.18.
phariſſæo dãnabimur bis in ſabbato ieiunãtes?tanq̃ phariſſęus ideo damneẽ:quia bis in ſab-
bato ieiunabat:& non quia ſuper publicanum ſe tumidus extollebat.Poteſt autem iſte dicere
etiam illos qui omnium fructuum ſuorum decimas dant pauperibus:cũ phariſſæo dãnari:qa
hoc quoq; ille inter ſua opera prædicabat:qđ cupimus a multis fieri chriſtianis:& vix paucif-
ſimos inuenimus.Aut vero q nõ fuerit iniuſtus:adulter:& raptor:cũ phariſſęo dãnabiẽ:qa il
le ſe talem non eſſe iactabat.quod certe quiſquis ſentit:inſanit.Porro ſi hæc ſine dubio bona q̃
ſibi phariſſęus ineſſe commemorabat:non habenda ſunt cum ſuperbiente iactantia quæ in il-
lo apparebat:ſed tamen habenda ſunt cum pietate humili quæ in illo non erat:ſic & bis in ſab
bato ieiunare in homine qualis fuerat ille phariſſæus:infructuoſum eſt:In homine autem hu
militer fideli vel fideliter humili religioſum eſt:q̃uis euangelica ſcriptura:non dixit dam-
natum phariſęum:ſed magis iuſtificatum dixit publicanum.Verum ſi hoc modo putat iſte
intelligendum quod ait dominus:Niſi abundauerit iuſtitia veſtra plus q̃ ſcribarũ & phariſ- Matth.5.
ſæorum:non intrabitis in regnum cælorum:vt niſi amplius q̃ bis in ſabbato ieiunemus:hoc
præceptum non poſſumus implere bene:ꝙ ſeptem dies ſunt qui volumine temporum ꝑ ſua
veſtigia reuocantur.Qui cum ergo ex his biduum detraxerit ne ſabbato dominicoq; ieiunet
remanent dies quinq; in quibus phariſſæum ſuperare poſſit bis in ſabbato ieiunantem.Puto
enim ꝙ ſi ter in ſabbato quiſq; ieiunat:iã ſuperat phariſſęum qui bis in ſabbato ieiunabat.Q;

si & quater vel etiam vt nullus dierum excepto sabbato & dominico prætermittatur in heb-
domade quinquies ieiunetur: qd multi in vita sua faciunt: maxime in monasteriis constitutis
non solum pharisæus qui bis in sabbato ieiunabat: verumetiam christianus qui quarta & se-
xta feria & ipso sabbato ieiunare cõsueuit: qd frequenter Romana plebs facit: in labore ieiunii
superabitur: Et tamen nescio quis iste (vt dicis) vrbicus disputator etiam si quisq; quinq; con
tinuis præter sabbatum & dominicum diebus ita ieiunet: vt nullo die omnino reficiat cor-
pus: eum carnalem vocat: quasi cibus & potus cęteris diebus non pertineat ad carnem: & ven
tricolam iudicat: quasi solius sabbati prandium descendat in ventrem. Huic sane non sufficit R
q ad vincendum pharisæum iam sufficit vt ter in sabbato ieiunetur: sed excepto dominico
sex cæteris diebus ita ieiunare compellit: vt dicat antiqua remota labe: duo in carne vna Chri
sti iam sub disciplina manentes: non debent cum filiis sine lege & cum principibus Sodomo-
rum & cũ plebe Gomorræ sabbatorum voluptuaria conuiuia exercere: sed cum sanctimo-
niæ incolis ac deo deuotis solenni & ecclesiastico iure magis ac magis legitime ieiunare: vt sex
dierum vel leuis error ieiunii orationis & eleemosynę fontibus abluatur: quo possimus do-
minica alogia refecti omnes æquali corde digne cãtare: Saturasti domine animam inanem: &
potasti animam sitientem. Ista dicens & a frequentia ieiunandi solum diem dominicum exci-
piens: non tantum orientis & occidentis populos christianos in quibus sabbato nemo ieiunat
verum & ipsam Romanam ecclesiam improuidus & incautus accusat. Cũ eñ dicit: sub disci
plina Christi manentes non debere cum filiis sine lege: cum principibus Sodomæ: cum plebe
Gomorræ voluptuaria sabbatorum exercere conuiuia: sed cum sanctimonię incolis ac deo de
uotis solenni & ecclesiastico iure magis ac magis legitime ieiunare: subiungit & dicit: vt sex
dierum vel leuis error ieiunii orationis & eleemosynæ fontibus abluatur: profecto eos qui mi
nus q̃ sex diebus in hebdomade ieiunant non putat legitime exercere ieiunium: nec deo esse
deuotos: nec maculas erroris quæ de ista mortalitate contrahunt: abluere. Videant ergo Ro
mani quid agant: quia etiam ipsi nimium contumeliose huius disputatione tractãtur: apud
quos omnibus istis sex diebus præter paucissimos clericos aut monachos quotus quisq; inue-
nitur qui frequentet quotidiana ieiunia: maxime quia ibi ieiunandum quinta sabbati non vi
detur! Deinde quæro: si vniuscuiusq; diei vel leuis error ipsius diei ieiunio soluitur vel ablui
tur. Sic enim dicit: vt sex dierum vel leuis error ieiunii quoq; fontibus abluatur. Quid facie- S
mus de illo errore qui subrepsit dominico die in quo scandalũ est ieiunare! Aut si die ipso nul
lus Christianis error obrepit: videat homo iste qui ventricolas tanq̃ magnus ieiunator ac-
cusat: quantum honoris & vtilitatis ventribus tribuat si tunc non erratur quando prande-
tur. An forte in ieiunio sabbati tantum bonum constituit: vt aliorum sex dierum: hoc est ipsi
us etiam dominici: vel leuem (sicut dicit) errorẽ solum ieiunium sabbati possit abolere: & so-
lo ipso die non erretur quo toto vtiq; ieiunatur! Quid est ergo q diem dominicum sabbato
velut christiano iure præponit! Ecce secundum ipsum dies sabbati multo sanctior inuenitur
in quo & non erratur cum eius toto spatio ieiunatur: & eodem ieiunio sex cæterorum dierũ:
ac per hoc & ipsius dominici error abluitur: puto q tibi non placet ista præsumptio. Iam ve-
rocum se hominem spiritalem videri velit: & tanq̃ carnales pransores sabbati accuset: atten-
de quemadmodum dominici diei non paruo prandio reficiatur: sed alogia delectetur. Quid
est autem alogia: qd verbum ex græca lingua vsurpatum est: nisi cum epulis indulgetur: vt
a rationis tramite deuietur! Vnde animalia ratione carentia dicuntur aloga: quibus similes
sunt ventri deditis: propter qd immoderatum conuiuium: quo mens in qua ratio dominatur
ingurgitatione vescendi ac bibendi quodammodo obruitur: alogia nuncupatur. Insuper etiã
pp̃ter cibũ ac potum nõ mẽtis sed vẽtris alogia diei dominici dicit esse cãtãdũ: Saturasti dñe
animã inanẽ: & potasti animã sitientem. O virum spiritalẽ: O carnaliũ reprehẽsorẽ: O magnũ
ieiunatorẽ & nõ vẽtris cultorem. Ecce qui nos admonet: ne lege vẽtris legẽ domini corrũpa-
mus: nec panem cæli vendamus esca terrena: Et adiũgit: quia esca Adam paradiso periit: esca T
Esau primatus amisit: Ecce quid dicit: Est enim sathanæ vsitata calumnia: tentatio ventris:
cui modicum suadet vt auferat totum. Et horum inquit interpretatio præceptorum ventri
colas minus incuruat. Nonne his verbis suis id agere videtur: vt etiam die dominico ieiune-
tur! Alioquin sanctior erit sabbati dies: quo dominus in monumento requieuit: q̃ dominicus
quo a mortuis resurrexit. Sanctius est eñ pfecto sabbatũ si scdm verba huius in sabbato p ieiuni

um peccatum omne vitatur:& qđ diebus aliis cõtractum eſt abolet. In dominico autem per
eſcam ventris tentatio non cauetur:& diabolicæ calumnię locus datur:& paradiſo peritur:&
primatus amittitur.Quid ergo eſt qđ rurſus ſibiipſe contrarius admonet:vt nõ prandio mo
deſto/ſobrio/chriſtiano reficiamur dominico die:ſed in alogia lætantes plaudenteſq; cante-
mus:Saturaſti domine animam inanem:& potaſti animã ſitientem? Nẽpe ſi tũc non erramus
quando ieiunamus:& aliorum ſex dierum errores tunc abluimus cũ ſabbato ieiunamus:nul-
lus erit die dominico deterior:nullus ſabbato melior.Crede dilectiſſime frater:nemo legem ſi
cut iſte intelligit:niſi qui non intelligit.Si enim Adam non cibus ſed prohibitus cibus perdi-
dit:& Eſau nepotem ſancti Abrahę non eſca:ſed vſq; ad contemptum ſacramẽti:qđ in prima
tu ſuo habuit:concupita eſca damnauit:ſic a ſanctis & fidelibus pie prandetur quemadmodũ
a ſacrilegis & incredulis impie ieiunatur.Pręponitur ergo dies dominicus ſabbato fide reſur
V rectionis:non conſuetudine refectionis:aut etiam vinolentæ licentia cautionis. Moyſes inqt
quadraginta diebus panem non manducauit:nec bibit aquam.Cur autem hoc dixerit ſubiũ-
xit:atq; ait:Ecce Moyſes amic⁹ dei:nubis inquilinus:delator legis:& populi dux:ter bina ſab-
bata ieiunio celebrans:non offenſam:ſed meritum collocauit.Nunqd attendit quid huic poſ
ſit conſequenter opponi?Quia vtiq; ſi Moyſi ieiunantis propterea ponit exemplum:quoniã
in illis quadraginta diebus:ter bina ſicut loquitur ſabbata ieiunauit:& ex hoc vult perſuade-
re:vt ſabbato ieiunetur:ex hoc ergo perſuadeat vt & dominico ieiunetur:quia in illis quadra
ginta diebus nihilomin⁹ Moyſes ter binos dominicos ieiunauit.Sed addit ac dicit:Et adhuc
cum Chriſto dominicus dies imminenti eccleſiæ ſeruabatur. Qđ cur dixerit neſcio.Si enim
propterea quia multomagis ieiunandum eſt:poſtea q̃ venit cum Chriſto dominicus dies:er-
go qđ abſit etiam ipſo dominico ieiunetur.Si autem timuit ne propter dierum quadraginta
ieiunium obiiceretur etiam dominico ieiunandum:& ideo addidit:ꝙ adhuc cum Chriſto im
minenti eccleſiæ dies dominicus ſeruabatur:vt videlicet ea cauſa intelligatur ieiunaſſe Moy
ſes etiam die qui ſequitur ſabbatum:quia nondum venerat Chriſtus:per quem factus eſt ipſe
dies dominicus:quo non expediat ieiunari:Cur ipſe Chriſtus quadraginta diebus ſimiliter ie
iunauit?Cur non in illis diebus quadraginta ter binis qui ſequebantur ſabbatum:ieiunium
ſoluit:vt iam dominici diei prandium commendaret etiam ante reſurrectionem ſuam:ſicut
ſanguinem ſuum potandum dedit ante paſſionem?Vides certe dierum quadraginta ieiuni-
um:quod iſte commemorat:ſic ad rem non pertinere vt ſabbato ieiunemus:quomodo ad rem
X non pertinet vt dominico ieiunemus.Prorſus non attendit:quid ei de die dominico poſſet op
poni:quando ſicut accuſanda ſunt ebrioſa conuiuia:& omnis vorax ac temulenta luxuries:
ſic accuſat prandia ſabbatorum:cum poſſint & ipſa eſſe modeſtorum atq; ſobriorum.Et ideo
non eſt illi ad ſingula reſpondendum:quoniam pro ſabbati prandio vitia luxuriæ reprehen-
dendo:eadem atq; eadem ſibi dicit:aliud non inueniendo qđ dicat:niſi ꝙ inaniter & ad rem
non pertinentia dicit:vtrum non ſit ſabbato ieiunandum quæritur:non vtrum ſabbato ſit lu-
xuriandum:qđ nec dominico faciunt qui deum timent:q̃uis in illo vtiq; non ieiunent. Quis
autem diceret quod iſte auſus eſt dicere?Quomodo(inquit)pro nobis aut per nos rata erunt
deo:aut digna quæ nos ſanctificata die ad peccatum cogunt?Sanctificatam diem ſabbati con
fitetur:& ad peccatum dicit cogi homines quia prandetur.Ac per hoc ſecundum iſtum:aut
dies dominicus ſanctificatus nõ eſt:& incipit eſſe ſabbatũ melius:aut ſi eſt & dominicus dies
ſanctificatus:ad peccatum cogimur quia prãdemus.Et conatur teſtimoniis probare diuinis
ſabbato ieiunãdum:Sed vnde hoc probet omĩno non inuenit.Mãducauit(inquit)& bibit Ia Exo.32.
cob vinum & ſatiatus eſt:& receſſit a deo ſalutari ſuo:& ceciderunt vna die viginti tria mi- Deut.32.
lia.quaſi dictum ſit:Prandit ſabbato Iacob & receſſit a deo ſalutari ſuo. Et apoſtolus quan-
do commemorauit cecidiſſe tot milia:non ait:Neq; prandeamus ſabbato ſicut illi pran-
derunt:ſed ait:Neq; fornicemur ſicut quidam eorum fornicati ſunt:& ceciderũt vna die vi- 1.Cor.10.
ginti tria milia.Quid ſibi etiam vult qđ ait:Sedit autem populus manducare & bibere & re-
ſurrexerũt ludere?Poſuit quidem & apoſtolus hoc teſtimonium:ſed vt a ſeruitute idolorum
nõ a ſabbati prandio prohiberet. Sabbatum autem illud factum eſſe iſte non probat:ſed vt li-
bitum eſt ſuſpicatur.Sicut autem fieri poteſt vt ieiunetur:& cum ieiunium ſoluitur ſi quiſq;
ebrioſus eſt tunc inebrietur:ita fieri poteſt vt non ieiunetur:& ſi temperantes ſunt homines
modeſtiſſime prandeatur.Quid eſt ergo ꝙ ſabbati volens perſuadere ieiunium:adhibet apo-
ſtolũ teſtẽ dicẽtẽ:Nolite inebriari vino in quo eſt omĩs luxuria?quaſi diceret:Nolite prãdere Ephe.5.

sabbato:quia ibi est omnis luxuria.Sicut autem hoc praeceptum apostolicum: Ne inebriētur
vino in quo est omīs luxuria : obseruatꝛ a christianis deū timētibus quando prandetꝛ die domi
nico:ita obseruatur quando prandetꝛ & sabbato. Vt expressius(inquit)errantibus contradi
cam:nemo ieiunio etsi non ꝑmeretur offendit:porro & non offendere ꝑmereri est. Quis hoc
diceret nisi q̄ nollet cōsyderare qd diceret?Ergo pagani quādo ieiunāt non ideo magis offen
dunt deū?Aut si de christianis voluit qđ dixit intelligi:quis nō deum offendet si velit cū scā
dalo toti⁹ quae vbiq̄ dilatatꝛ ecclesiae die dominico ieiunare?Deinde subiicit testimonia de scri Y.
pturis ad causam quā suscepit nihil valētia.Ieiunio(inquit) Helias paradiso donat⁹ in corpo
re regnat:quasi ieiunium nō praedicent qui sabbato nō ieiunāt:sicut ieiunium prędicant:qui
tamen die dominico non ieiunant:aut Helias eo tempore ieiunauerit:quo populus dei etiam
sabbato ieiunabat.Quod autem respōdimus de quadraginta diebus ieiunii Moysi: hoc depu
ta esse respondendum & de quadraginta diebus Heliae.Ieiunio(inquit) Daniel leonū siccam
rabiem illaesus euasit:quasi legerit q̄ sabbato ieiunauerit:aut etiam cum ipsis leonibus sabba
to fuerit:vbi tamen legimus q̄ & pranderit.Ieiunio(inquit)triū fida germanitas ignibus co
ruscanti carceri dominata regi hospitio susceptū dominum adorant.Haec exempla sanctorū:
nec ad persuadendum cuiuscunq̄ diei ieiunium valent:quātominus sabbati:quandoquidem
non solum non legitur tres viros sabbato fuisse missos in caminum ignis ardentem: sed ne il
lud quidem legitur tam diu illic eos fuisse vt possit quisq̄ dicere eos ieiunasse:immo vero vix
vnius horae spatium est:quo eorum confessio hymnusq̄ cantatur. Nec amplius inter illas flā
mas innoxias deambulauerunt q̄ canticum illud terminauerūt.Nisi forte ab isto etiam vni
us horę spatium ieiunio deputatur.Qđ si ita est:nō habet qđ succenseat pransoribus sabbati:
Vsq̄ ad horam enim prandii multo q̄ in illo camino ꝓlixius ieiunatur. Adhibet & illud apo
Ro.14. stoli testimonium:vbi ait:Nō est regnum dei esca & potus:sed iustitia & pax:gaudium in spi
ritu sancto.Et regnum dei ecclesiam vult intelligi in qua dominus regnat.Obsecro te:nunqd
hoc agebat apostolus cum ista loqueretur vt sabbato a christianis ieiunaretur?Sed nec de ipso
cuiuscunq̄ diei ieiunio loquebatur cum haec diceret.Dictum est enim aduersus eos qui mo
re iudaeorum secundum veterem legem in obseruatione quorundam ciborum putabant esse
munditiam:& ad eorum fratrum admonitionem per quorum escam & potum indifferenter
Vbi supra. acceptum scandalizabantur infirmi.Ideo cum dixisset:Noli illum in esca tua perdere pro quo
Christus mortuus est:Et non ergo blasphemetur bonum nostrum:tunc adiunxit: Non enim
est regnum dei esca & potus:& caetera.Nam sicut verba haec apostoli intelligit: vt regnū dei
qđ est ecclesia non fit in esca & potu sed in ieiunio:non dico sabbatis ieiunare:sed nunq̄ omni
no cibum ac potum sumere deberemus : ne de isto dei regno vnq̄ recederemus. Puto autem
quia isto conferente aliquanto religiosius die dominico ad ecclesiam pertinemus: quando ta
men & ipso concedente prandemus.Cur inquit sacrificium potiori domino charum murmu Z
ramus offerre:qđ spiritus desyderat:& angelus laudat? Deinde adiūgit angeli testimonium
Tobię.12. dicentis:Bona est oratio cum ieiunio & eleemosyna. Qđ dixerit : potiori domino: nescio nisi
forte scriptor errauit & te fugit:vt qđ mihi legendum misisti non emendares.Sacrificium er
go domino charum ieiunium vult intelligi:quasi de ieiunio versetur haec quaestio: & non de
ieiunio sabbati.Neq̄ enim dominicus dies sine sacrificio quod deo charum est peragitur quia
non ieiunatur.Sequitur adhuc & ingerit testimonia a causa quā defendendā suscepit penitus
Psal.49. aliena.Immola inquit deo sacrificium laudis Et istam vocem diuini psalmi nolens ad qđ agi
tur nescio quomodo connectere:vtiq̄ inquit nō sanguinis aut ebrietatis conuiuium : quo nō
laudes debite deo:sed blasphemiae diabolo suffragante syluescunt. O improuidam praesum
ptionem:Non ergo immolatur sacrificium laudis dominico die quia non ieiunatur: sed agi
tur ebrietatis conuiuium & blasphemiae diabolo suffragante syluescūt.Qđ si nefas est dice
re:intelligat non ieiunium significari in eo quod scriptum est : Immola deo sacrificium lau
dis.Ieiunium quippe certis diebus & maxime festis non agitur:Sacrificium vero laudis ab ec
clesia toto orbe diffusa diebus omnibus immolatur.Alioquin qđ nullus:nō dico christianus:
sed nec insanus dicere auderet:dies illi quinquaginta post pascha vsq̄ ad pentecosten quibus &
non ieiunatur:erunt secundum istum a sacrificio laudis alieni : quibus tantummodo diebus
in multis ecclesiis in omnibus autem maxime cantatur alleluya:quā vocem laudis esse nul
lus christianus q̄libet imperitus ignorat. Confitetur tamen etiam ipso die dominico non in
ebrietate:sed in iucunditate prandere:cum dicit debere nos ex iudaeis & gētibus multis chri

ſtiani nominis:fide paucos electos:veſpertino ſabbatorum incenſo:pro pecudum victimis ieiu
nium deo placitum laudibus immolare:cuius feruore cremata deficiant opera delictorum:Et
mane(inquit)exaudiet nos a nobis auditus:& erunt nobis domus ad manducandum & bibē
dum:non in ebrietate ſed in iucūditate dominica celebritate perfecta. Tunc enim eulogia:nō
vt ſuperius ait alogia celebratur.Sed quid eum offendit ſabbati dies quē dominus ſanctifica-
uit: ignoto:vt in eo nō putet poſſe manducari & bibi tali iucūditate quæ careat ebrietate: cū
ſic ante ſabbatum ieiunare poſſumus:quomodo dicit ante dominicum ſabbato ieiunandū:an
continuo biduo prandere nefas eſſe arbitratur!Videat ergo quanta afficiat cōtumelia ipſam
quoqꝫ Romanam eccleſiam:vbi & his hebdomadibus:in quibus quarta & ſexta & ſabbato ie-
iunatur:tribus tamen diebus continuis:dominico ſcilicet ac deinde ſecūda & tertia prande-
9 tur.Ouium vitam certum eſt(inquit)arbitrio pendere paſtorū.Sed væ qui dicunt:ꝙ bonum Eſa.5.
malum:& tenebras lucem:& lucem tenebras:& amarum dulce: & dulce amarum. Quid ſibi
velint hæc verba eius non ſatis intelligo.Si enim hęc ſcribis ſicut vrbicus dicit: in vrbe plebs
pendens ex paſtoris arbitrio cum epiſcopo ſuo ieiunat ſabbato.Si autem ad te iſta ſcripſit: qa
& in epiſtola tua & ipſe quiddā tale ſcripſiſti:nō tibi perſuadeat vrbem chriſtianam ſic lauda
re ſabbato ieiunantem vt cogaris orbem chriſtianum damnare prandentem.Cū.n.dicit ꝙ bo
num malum:& tenebras lucem:& lucem tenebras:& amarum dulce:& dulce amarum: ieiu-
nium ſabbati volens intelligi bonum & lucem & dulce: prandium vero malum & tenebras
& amarum.Quis enim dubitat in omnibus chriſtianis ſabbato prandentibus vniuerſum or-
bem damnare terrarū:nec ſe ipſe reſpicit:nec quibus dicat attendit:vt ſcriptis ſuis ab iſta pręc
cipiri cohibeatur audacia!Continuo quippe ſubiunxit:Nemo ergo vos iudicet in eſca aut in Col.2.
potu:qđ ipſe vtiqꝫ facit qui ſabbato ſumentes eſcam potumqꝫ ſic arguit:quātum erat vt huic
ei veniret in mentem:etiam illud qđ idem apoſtolus alibi dicit:Qui manducat non manducā Ro.14.
tem non ſpernat:& qui non manducat manducantem non iudicet.Iſto modo hoc temperamē
tum quo ſcandala deuitaret inter ieiunantes ſabbato & mādūcantes teneret:vt & ipſum non
manducantem manducans quiſqꝫ non ſperneret:& ipſe non manducans manducantem non
A iudicaret.Petrus etiā(inquit)apoſtolorum caput: cæli ianitor & eccleſiæ fundamentū:extin
cto Simone qui fuerat diaboli figura:nō niſi ieiunio vincendi figura id ipſum Romanos edo-
cuit:quorum fides annuntiatur vniuerſo orbi terrarum:Nunquid ergo cæteri apoſtoli pran
dere chriſtianos contra Petrum docuerunt in vniuerſo orbe terrarum!Sicut itaqꝫ inter ſe vi-
xerunt concorditer Petrus.& condiſcipuli eius:ſic inter ſe concorditer viuant ſabbato ieiunā
tes quos plantauit Petrus:& ſabbato prandentes quos plantauerunt condiſcipuli eius.Eſt q-
dem & hęc opinio plurimorum:q̄uis eam perhibeant eſſe falſam plęriqꝫ Romani:ꝙ apoſtolus
Petrus cum Simone mago die dominico certaturus: propter ipſum magnæ tentationis peri
culum:pridie cum eiuſdem vrbis eccleſia ieiunauerit: & conſecuto tam proſpero glorioſoqꝫ
ſucceſſu:eundem morem tenuerit:eamqꝫ imitatę ſint nonnullæ occidentales eccleſiæ. Sed ſi-
cut iſte dicit: Simon magus figura erat diaboli:non plane ſabbatarius aut dominicarius:ſed
quotidianus eſt ille tentator.Nec tñ aduerſus eum quotidie ieiunatur: quando & dieb⁹ do-
minicis omnibus:& quinquaginta poſt paſcha:& per diuerſa loca diebus ſolennibus marty-
rum & feſtis quibuſqꝫ prandetur:& tamen diabolus vincitur:ſi oculi noſtri ſint ſemper ad do Pſal.24.
minum:vt ipſe euellat de laqueo pedes noſtros.Et ſiue mādūcamus ſiue bibimus ſiue quodcū 1.Cor.10.
qꝫ facimus:omnia in gloriā dei faciamus:Et quantum in nobis eſt ſine offenſione ſimus iudæ
is & græcis & eccleſiæ dei.Qđ parum cogitant qui cum offenſione manducāt:vel cum offen
ſione ieiunant:& per vtramlibet intemperantiam ſcandala concitant: quibus non ſuperatur
diabolus ſed lætatur.Qꝫ ſi reſpondetur:hoc docuiſſe Iacobum Hieroſolymis:Epheſi Ioānem
cæteroſqꝫ aliis locis:qđ docuit Romæ Petrus:id eſt vt ſabbato ieiunetur: ſed ab hac doctrina
terras cæteras deuiaſſe:atqꝫ in ea Romam ſteriſſe: Et econtrario refertur occidentis potius
aliqua loca in quibus Roma eſt non ſeruaſſe qđ apoſtoli tradiderūt:Oriētis vero terras vnde
cœpit ipſum euangelium prædicari:in eo qđ ab oīibus cum ipſo Petro apoſtolis traditum
eſt:ne ſabbato ieiunetur:ſine aliqua varietate manſiſſe:Interminabilis eſt iſta contentio gene
nerans lites non finiens quæſtiones.Sit ergo vna fides vniuerſæ quæ vbiqꝫ dilatatur eccleſiæ
tanq̄ intus in mēbris:etiā ſi ipſa fidei vnitas q̄buſdā diuerſis obſeruatiōībus celebrat̄: quibus
nullo modo qđ in fide verum eſt:impedit̄.Oīs eñ pulchritudo filię regis intrinſecus.Illę aūtē
obſeruatiōes q̄ varie celebrant̄/in eius veſte intelligunt̄:Vnde illi dicitur: In fimbriis aureis Pſal.44.

circūamicta varietate. Sed ea quoq; veſtis ita diuerſis celebrationib⁹ variet: vt nō aduerſis cō
tētionibus diſſipetur. Poſtremo inquit ſi iudęus ſabbatū colēdo/ dominicū negat: quomodo B
chriſtian⁹ obſeruat ſabbatū? An ſimus chriſtiani & dominicū colimus: aut ſimus iudęi vt ſab
Matth.6. batū obſeruemus? Nemo eñ poteſt duobus dominis ſeruire. Nōne ita loquit: tanq̄ ſabbati ali
Lucæ.6. us dñs ſit/alius dñici? Nec illud audit qđ & ipſe cōmemorauit: Dñs eſt eñ ſabbati filius hoīs
Q; aūt ita nos vult eſſe a ſabbato alienos: ſicut iudęi ſunt a dñico alieni: nonne tantū errat vt
poſſit etiam dicere ita nos nō debere accipere legē nec pphetas: ſicut Iudęi non accipiūt euan
gelium nec apoſtolos? Qđ qui ſapit: qđ mali ſapiat vtiq; intelligis. Sed vetera inquit oīa trāſ
ierunt & in Chriſto facta ſunt noua. Hoc verum eſt. Nam pp̄terea ſicut iudęi ſabbatis nō va
camus: etiā ſi ad ſignificādā requiē quæ illo die ſignificata eſt: chriſtiana ſobrietate & frugali
tate ſeruata ieiunii vinculum relaxamus. Et ſi aliqui fratres noſtri requiē ſabbati relaxatione
ieiunii ſignificandā eſſe non putant: nequaq̄ de veſtis regiæ varietate litigamus: ne ipſius re
ginę vbi vnam fidē etiam de ipſa requie retinemus: interiora mēbra vexemus. Etſi enim quia
vetera tranſierūt: cū eis trāſiit etiam carnalis vacatio ſabbati: nō tamen quia ſabbato ſine ſu
perſtitioſa vacatione prandemus: ideo duobus dominis ſeruimus: quia & ſabbati & domini
ci vnus eſt dominus. Iſte autem qui vetera tranſiſſe ſic dicit: vt in Chriſto cederet ara altari:
gladius ieiunio: precibus ignis: pani pecus: poculo ſanguis: neſcit altaris nomē magis legis &
pphetarum literis frequētatum: & altare deo prius in tabernaculo qđ per Moyſen factum eſt
collocatū: aram quoq; in apoſtolicis literis inueniri: vbi martyres clamant ſub ara dei. Dicit
ceſſiſſe ieiunio gladium: nō recordans illum quo milites euāgelici armant ex vtroq; teſtamē
to gladiū bis acutū. Dicit ceſſiſſe precibus ignem: quaſi nō & tunc preces deferebant in tem
plum & nunc a Chriſto ignis eſt miſſus in mūdum. Dicit ceſſiſſe pani pecus: tanq̄ neſciens: &
tūc in dñi mēſa panes ppoſitiōis poni ſolere: & nūc ſe de agni immaculati corpore partē ſume
re. Dicit ceſſiſſe poculo ſanguinē: nō cogitans etiā nūc ſe accipere in poculo ſanguinē. Quāto
ergo melius & cōgruētius vetera tranſiſſe: & noua in Chriſto facta eſſe: ſic diceret: vt cederet
altare altari: gladi⁹ gladio: ignis igni: panis pani: pec⁹ pecori: ſanguis ſanguini. Videmus q̄ppe
in his om̄ibus carnalē vetuſtatē ſpiritali cedere nouitati. Sic ergo intelligēdū eſt: ſiue in iſto
die volubili ſeptimo prandeat: ſiue a quibuſdā etiā ieiunetur: tamen ſabbato ſpiritali: ſabba
tum carnale ceſſiſſe: quando in iſto ſempiterna & vera requies concupiſcitur: in illo vacatio
temporalis iam ſuperſtitioſa contemnitur. Cætera quæ ſequuntur quibus ſuam diſputatio C
nem iſte concludit: ſicut alia quædam quæ inde cōmemoranda nō arbitratus ſum: multo ma
gis ad cauſam nō ptinēt: in qua de ieiunio ſabbati vel prandio diſputatur. Sed ea tibi ipſi ma
xime ſi in his quæ a me dicta ſunt aliquid admiraris: aduertēda & iudicāda dimitto. Si autē
qm̄ huic quantum potui ſufficiēter reſpōdiſſe me puto: de hac re ſentētiā meā quęris: ego in
euangelicis & apoſtolicis literis: totoq; inſtrumēto: qđ appellatur teſtamentum nouū: animo
id reuoluēs: video p̄ceptū eſſe ieiuniū. Quibus autem diebus nō oporteat ieiunare & quibus
oporteat: pręcepto domini vel apoſtolorū nō inuenio definitum. At p hoc ſentio q̄dem nō ad
obtinēdam quā fides obtinet atq; iuſtitia in qua eſt pulchritudo filię regis intrinſecus: ſed tū
ad ſignificādam requiem ſempiternam: vbi eſt verum ſabbatum: relaxationē q̄ contritionē ie
iunii a ptius conuenire. Verūtamē in huius ſabbati ieiunio ſiue prandio: in his videtur mihi
Ro.14. tutius pacatiuſq; ſeruari: vt qui manducat/non manducātem non ſpernat: & qui non mandu
cat/mādūcātem non iudicet: quia neq; ſi manducauerimus abundabimus: neq; ſi non mandu
cauerimus egebimus: cuſtodita ſcilicet eorum inter quos viuimus in his rebus inoffenſa ſocie
tate. Sicut eñ quod ait apoſtolus: verum eſt: malum eſſe homini qui per offenſionem mandu
cat: ita malum eſt homini qui per offenſionem ieiunat. Non itaq; ſimus eis ſimiles: qui viden
Matth.11. tes Ioannem non manducantem nec bibentem/dixerunt: Dęmonium habet. Sed nec rurſus
eis qui vidētes Chriſtum manducantem: & bibentem dixerunt: Ecce homo vorax & vinoſus
amicus publicanorum & peccatorum. Rem quippe valde neceſſariam his dictis dominus ip
ſe ſubiecit atq; ait: Et iuſtificata eſt ſapiētia in filiis ſuis. Qui ſint aūt iſti: ſi requiris: lege quod
ſcriptum eſt: Filii ſapientię etiam iuſtorum: hi ſunt qui quando manducant non manducātes
non ſpernunt: quando non manducant manducantes non iudicant: ſed eos plane qui per offen
ſionem nō manducāt: ſiue mādūcāt: vel ſpernūt vel iudicāt. Et de die quidē ſabbati facilior D
cauſa eſt: q̄a & Romana ieiunat eccleſia: & alię nōnullę etiā ſi paucę ſiue illi p̄ximę ſiue lōgin
quæ. Die autem dominico ieiunare ſcandalū eſt magnum: maxime poſteaq̄ innotuit deteſta

e dominico non
ieiunandum eſt.

bilis multumq́ꝫ fidei catholicæ ſcripturiſq́ꝫ diuinis apertiſſime contraria hæreſis manichæo-
rum:qui ſuis auditoribus ad ieiunandum iſtum tanq̄ conſtituerunt legitimum diem:per qđ
factum eſt:vt ieiunium diei dominici horribilius haberetur. Niſi forte aliquis idone⁹ ſit nul-
la refectione interpoſita:vltra hebdomadam perpetuare ieiunium:vt ieiunio.xl.dierum quan
tum potuerit appropinquet:ſicut aliquos feciſſe cognouimus. Nam & ad ipſum quadragena
rium numerum perueniſſe quendam:a fratribus fide digniſſimis nobis aſſeueratum eſt. Quē
admodum enim veterum patrum temporibus/Moyſes & Helyas nihil contra prandia ſabba
torum fecerunt:cum diebus.xl.ieiunauerunt:ita qui potuerit ſeptem dies ieiunando tranſi-
re:non ſibi ad ieiunādum elegit dominicum diem:ſed in his eum inuenit quos ieiunaturum
ſe vouit plurimos dies. Ieiunium tamen etiam continuatum ſi in hebdomade ſoluendum eſt:
nullo congruentius q̄ dominico die ſoluitur. Si autem poſt hebdomadem corpus reficit: non
vtiq́ꝫ ad ieiunandum dies dominicus eligitur:ſed in numero quem voueri placuit inuenitur

E Nec illud moueat qđ Priſcillianiſtæ manichæorum ſimillimi ad ieiunādum die dominico ſo
lent teſtimonium de apoſtolorum actib⁹ adhibere:cum eſſet apoſtolus Paulus in Troade. Sic Actu.20.
enim ſcriptum eſt:In vna autem ſabbati congregatis nobis frangere panem: Paulus diſputa-
bat exiturus alia die:produxitq́ꝫ ſermonem vſq́ꝫ ad medium noctis. Deinde cum deſcendiſſet
de cœnaculo:vbi congregati erant ad reſuſcitandum adoleſcentem:qui grauatus ſomno de
feneſtra ceciderat & mortuus ferebatur:de ipſo apoſtolo ſcriptura ſic loquitur:Aſcendēs au-
tem inquit cum fregiſſet panem atq́ꝫ guſtaſſet:ſatiſq́ꝫ eſſet allocutus vſq́ꝫ ad diluculum: ſic ꝓ
fectus eſt. Abſit vt hoc ſic accipiatur:tanq̄ ſolerent apoſtoli dominico die ſolenniter ieiunare.
Quia enim ſabbati tunc appellabatur dies qui nunc dominicus appellatur:quod in euangeli
is apertius inuenitur. Nam dies reſurrectiōis domini prima ſabbati a Matthæo:a cæteris au
tem tribus:vna ſabbati dicitur:quoniā conſtat eum eſſe qui dominicus poſtea appellatus eſt.
Aut ergo poſt peractū diem ſabbati:noctis initio fuerant congregati:quæ vtiq́ꝫ nox ad diē do
minicum:hoc eſt ad vnam ſabbati pertinebat:& ita eadem nocte fracturus panem ſicut fran-
gitur in ſacramento corporis Chriſti:produxit ſermonem vſq́ꝫ ad medium noctis: vt poſt ſacra
menta celebrata:rurſus vſq́ꝫ ad diluculum alloquens congregatos:quoniam multum feſtina
bat:luceſcente proficiſceretur dominico die. Aut certe ſi in vna ſabbati non per noctem ſed ꝑ
diem hora dominici fuerant congregati:eo ipſo qđ dictū eſt:Paulus diſputabat illis exiturus
alia die:expreſſa eſt cauſa producēdi ſermonis:quia fuerat exiturus & eos ſufficiēter inſtrue-
re cupiebat. Non ergo ſolenniter die dominico ieiunabant:ſed neceſſarius ſermo q̄ ſtudii fer-
uentiſſimi audiebatur:ardore reficiendi corporis cauſa interrumpendus eſſe non viſus eſt ꝓ-
fecturo apoſtolo:qui eos propter alios ſuos vſq́ꝫquaq́ꝫ diſcurſus:vel alias nunq̄ vel rariſſime vi-
ſitabat:præſertim quia tunc ex illis terris ſicut conſequentia docēt:ita diſceſſurus erat: vt iā
non eſſet eos in carne viſurus. Ac per hoc magis oſtenditur dominicis diebus ſolita illis nō fu
iſſe ieiunia:quia ne hoc crederetur curauit ſcriptor libri cauſam producendi ſermonis expo-
nere:vt ſciremus ſi aliqua neceſſitas oriatur/vrgentiori actioni non eſſe prandium pręferēdū
q̄uis ab iſtis auidiſſime audientibus:& ipſum fontem cogitantibus profecturū:atq́ꝫ ideo ma-
gna ſiti non aquæ:ſed verbi ſine ſatietate quicquid influebat haurientibus:non tātum carna-
le prandium:verūetiam cœna contempta eſt. Sed tunc q̄uis dominico ſolita illis ieiunia non
fuiſſent:non erat tamen eccleſiæ tam inſignis offenſio:ſi aliqua tali neceſſitate:qualem apoſto-
lus Paulus habuit die toto dominico:vſq́ꝫ ad medium noctis:vel etiam vſq́ꝫ ad diluculum re-
ficere corpora non curarent. Nunc vero poſteaq̄ hæretici maxime impiiſſimi ieiunia diei do-
minici non aliqua neceſſitate occurrentia peragere:ſed quaſi ſacra ſolennitate ſtatuta dogma
tizare cœperunt:& innotuerunt populis chriſtianis:ꝓfecto nec tali neceſſitate qualē apoſto-
lus habuit:exiſtimo faciendum eſſe quod fecit: ne maius malum incurratur in ſcandalo q̄ bo-
num percipiatur ex verbo. Quicquid tamē cauſæ vel neceſſitatis extiterit:cur homo chriſtia
nus die dominico ieiunare cogatur:ſicut etiam illud in actibus apoſtolorū inuenimus in nau Actu.27.
fragii periculo:vbi & ipſe apoſtolus nauigabat quatuordecim diebus:ac per hoc duob⁹ domi-
F nicis ieiunatum nullo modo dubitare debemus:Dominicum diem quando nō plures dies ſi
ne vlla refectione continuandi vouentur:inter ieiuniorum dies non eſſe ponendum. Cur aūt
quarta & ſexta maxime ieiunet eccleſia:illa ratio reddi videt̄:ꝙ cōſyderato euāgelio ipſa quar
ta ſabbati:quā vulgo quartā feriam vocant:conſilium reperiuntur ad occidēdum dominum
feciſſe iudæi. Intermiſſo autem vno die cuius veſpera dominus paſcha cum diſcipulis mandu

ſolem ſuum ſup bonos & malos:& pluit ſuper iuſtos & iniuſtos:breuiter aliquid dictum eſt vt
plura cogitentur. Quã multa eñ habeãt impii in hac vita munera & dona gratuita ab illo quẽ
contemnunt:enumerare quis poteſt? Inter quæ illud magnum: ꝙ exemplis interpoſitarũ tri-
bulationum:quas huius ſæculi dulcedini tanq̃ bonus medicus miſcet:admonet eos ſi attẽde
re velint:fugere ab ira ventura:& cum in via ſunt:id eſt in hac vita: concordare cum ſermõe
dei quem ſibi aduerſarium habent male viuendo. Quid ergo nõ miſericorditer præſtat homi
nibus a domino deo:a quo etiam tribulatio beneficium eſt? Nam res pſpera donum eſt conſo-
lantis:res aũt aduerſa donum eſt admonentis dei. Et ſi hæc præſtat vt dixi etiã malis:quid p-
parat ſuſtinentibus ſe? quorũ in numero vos per illius gratiam congregatos eſſe gaudete:ſu-
ſtinentes inuicem in dilectione:ſtudentes ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis. Nõ eñ Eph.4.
deerit quod in vobis inuicem ſufferatis:niſi cum vos ira portauerit dñs abſorpta morte in vi
ctoriam:vt ſit deus omnia in omnibus. Diſſenſiones autem nunq̃ debent amari: ſed aliquãdo 1.Cor.15.
tamẽ aut a charitate naſcuntur:aut charitatem probant. Quis eñ facile inuenitur qui velit
reprehendi:& vbi eſt ille ſapiens de quo dictum eſt:Corripe ſapiẽtem & amabit te? Nunquid Prouer.9.
tamen ideo nõ debemus rephendere & corripere fratrem ne ſecurus tendat in mortem? Solet
eñ fieri & frequẽter accidit:vt ad horã contriſtetur cũ reprehendiť & reſiſtat & contẽdat: &
tñ poſtea conſyderet ſecũ in ſilẽtio vbi nemo ẽ niſi deꝰ & ipẽ:& timet diſplicere hoĩbꝰ: qa cor
ripiť:ſed timet diſplicere deo:qa nõ corrigiť:& deinceps nõ faciat illud in quo iuſte rephẽſus
eſt: & quãtũ odit peccatũ ſuum tñ diligat fratrem:quem ſenſit hoſtem peccati ſui. Si autẽ de
illo numero eſt de quo dictum eſt:Corripe ſtultum & adiiciet vt oderit te:non de charitate il
lius diſſenſio naſcitur:ſed tamen charitatẽ reprehenſoris ſui exercet & probat: quia nõ ei rep
henditur odium:ſed dilectio q̃ cogit reprehẽdere imperturbata perdurat ; etiam cum ille q rep
henſus eſt odit. Si aũt ille qui corripit:reddere vult malum pro malo ei qui corripienti indi-
gnatur ; non fuit dignus qui corriperet:ſed dignus plane qui etiam ipſe corripi deberet. Hęc
agite vt aut non inter vos exiſtant indignationes:aut exortæ ſtatim celerrima pace periman
tur. Maiorem date operam concordandis vobis q̃ redarguendis:quia ſicut acetum corrũpit
vas ſi diutius ibi fuerit:ſic ira corrumpit cor ſi in alium diẽ durauerit. Hæc ergo agite:& de-
us pacis erit vobiſcum:orantes ſimul & pro nobis:vt ea quæ bene monemus alacriter implea
mus.

Hilarii ad beatum Auguſtinum: An homo poteſt eſſe ſine peccato: & mãdata dei facile
cuſtodire ſi velit: Et an infantes non baptizati morte præuẽti:perire poſſint. Deinde de diui-
te manente in diuitiis:an regnum dei ingredi poſſit:ſi non oĩa ſua vendiderit:& ſi ſibi pdeſſe
poſſit:ſi forte ex ipĩs diuitiis fecerit mandata. Et an liceat aliquo modo iurare. Poſtremo quæ
ſit eccleſia: de qua ſcriptum eſt:ꝙ nõ habeat rugam neq; maculam:inquirentis.

Epiſtola.LXXXVIII.

I. Omino ſancto iure ac merito venerabili:& per omnia colendo Auguſtino
epiſcopo:Hilarius. Sanctitatis tuæ gratia:quæ omnibus nota eſt:paruita-
ti meæ perſuaſit:vt vſis de Syracuſano Hipponẽ remeantibus:has ad lau-
dandam mihi venerabilitatem tuam literas erogarem:poſcens ſummã tri
nitatem:vt incolumis & vegetꝰ dei noſtri fauore hoc meum ſcriptum ad
recenſendum ſuſcipias:dñe ſancte iure ac merito venerabilis:& per omnia
colende. Proinde rogo vt mei memor in ſanctis orationibꝰ tuis eſſe digne-
ris:atq; imperitiam noſtram informare de eo qđ quidam chriſtiani apud Syracuſas exponũt:
dicentes poſſe eſſe hominem ſine peccato:& mandata dei facile cuſtodire ſi velit. Infantem nõ
baptizatum morte præuentum nõ poſſe perire merito quoniam ſine peccato naſcitur. Diui-
tem manentem in diuitiis ſuis regnum dei non poſſe ingredi:niſi omnia ſua vẽdiderit:nec p
deſſe eidem poſſe:ſi forte ex ipſis diuitiis fecerit mandata. Nõ debere iurare omnino. Et de ec
cleſia quæ ſit de qua ſcriptum eſt:non habere rugam neq; maculam:vbi hęc ſit:an in qua nũc
congregamur:an illa quã ſperamus. Quidam aũt putant eccleſiam hanc eſſe quæ nunc freq̃n
tatur populis:& ſine peccato eſſe non poſſe. De his omnibus rogo quantis valeo precibus ſan
ctitatẽ tuã:vt iubeas nos apertius inſtrui:quo nouerimꝰ quatenꝰ ſentire debeamꝰ. Dei noſtri
miſericordia ſanctitatẽ tuã incolumem cõſeruet annis innumeris:opto dñe ſancte iure ac me
rito venerabilis & per omnia colende.

Sancti Augustini ad Hilarium:interrogatiunculis prioris epistolæ tñ elegãter q̃ diserte satisfacientis. Epistola.LXXXIX.

Vgustinus eps̃ seruus Christi & eius ecclĩæ:dilectissimo filio Hilario in do M
mino salutẽ.Ex literis tuis didici:nõ solũ incolumitatẽ tuã:sed etiã religio
sum studiũ circa verbũ dei:& piã curã pro salute tua quæ est in Christo Ie-
su dño nostro.Vnde gr̃as deo agẽs non distuli rescripta persoluere. Si ergo
quæris in hac vita:verũ quisq̃ ita iustitiæ perfectione ꝓficiat: vt hic sine vl-
lo viuat omnino peccato: attende quid dixerit Ioannes apostolus: quẽ dñs
inter discipulos suos præcipue diligebat:Si dixerimus inquit:quia peccatũ
1.Ioan.1. non habemus: nos ipsos decipimus:& veritas in nobis non est.Si ergo illi de quibus mihi scri
ꝓsisti:se dicunt esse sine peccato:vides quia seipsos decipiunt & veritas in eis non est. Si aũt se
esse peccatores fatentur vt dei misericordiam possint mereri:compescant ab aliis etiã decipiẽ
dis:quib⁹ hãc sup̃biã persuadere conant̃.Omnib⁹ eñi necessaria est oratio dominica:quã etiam
ip̃is arietib⁹ gregis:id est apostolis suis dñs dedit:vt vnusquisq̃ deo dicat:Dimitte nobis debi
Matth.6. ta nostra sicut & nos dimittimus debitoribus nostris:Cui eñi hæc in oratione verba necessa-
ria non fuerint:ip̃e hic sine peccato viuere ꝓnunciandus est.Quales si aliquos futuros dñs ꝓ-
uideret:meliores vtiq̃ q̃ extiterunt eius apostoli:aliã orationem illos doceret:qua nõ peterẽt
dimitti sibi peccata:quibus in baptismo fuerant oĩa iam dimissa.Nam si Daniel sanctus nõ co
ram hominibus:id est in oratione qua deum precabatur:nõ solũ peccata populi sui:sed etiam
sua confitebat̃:sicut eius ore veridico expressum est:nihil aliud mihi videtur dicendum istis:
Ezech.28. nisi q̃d per prophetã Ezechielem cuidã superbo dñs mandat:Nunquid tu sapientior q̃ Dani-
el?Sed plane qui misericordia dei adiutus & gratia se ab eis peccatis abstinuerit:quæ etiã cri-
mina vocant̃:atq̃ illa peccata sine quibus nõ hic viuitur:mũdare operib⁹ misericordiæ:& piis
orationibus nõ neglexerit:merebit̃ hinc exire sine peccato:q̃uis cũ hic viueret habuerit non-
nulla peccata:quia sicut ista non defuerunt: ita etiã remedia quibus purgarentur affuerunt.
Quisquis aũt hac velut occasione cõperta cũ audierit neminẽ hic arbitrio suo sine peccato vi
uere:dederit se libidinibus:& criminibus nefariis obligauerit:atq̃ vsq̃ in diem suũ vltimum
perdurauerit:quaslibet inter hæc eleemosynas faciat: & ĩfeliciter ducit vitã & infelicius finit
Sed isti vtcunq̃ tolerandi sunt:quãdo dicunt vel esse vel fuisse hic aliquẽ præter vnũ sanctũ
sanctorũ qui nullũ haberet omnino peccatũ.Illud vero q̃d dicũt sufficere homini liberum ar- N
bitriũ ad dominica præcepta implenda:etiã si dei gratia & spiritussancti dono ad opera bona
non adiuuetur:omnino anathematizandum est:& omnibus execrationibus detestandũ. Qui
Ro.10. enim hoc asserunt:a gratia dei penitus alieni sunt:Qui ignorãtes dei iustitiam:sicut de iudę-
Ro 13. is dicit apostolus:& suã volentes constituere:iustitiæ dei non sunt subiecti.Plenitudo quippe
Ro.5. legis non est nisi charitas.Et vtiq̃ charitas dei diffusa est in cordibus nostris: non p̃ nos ipsos
nec viribus propriæ voluntatis:sed per spiritumsanctũ qui datus est nobis.Valet itaq̃ liberũ
arbitriũ ad opera bona si diuinitus adiuuetur:q̃d fit humiliter petendo & faciẽdo. Desertum
vero diuino adiutorio: qualibet scientia legis excellat:nullo modo habebit iustitię solitudinẽ
sed inflationem impiæ superbiæ & exitiosum tumorẽ.Docet hoc eadem ip̃a dominica oratio.
Matth.6. Frustra enim rogantes deum dicimus:Ne nos inferas in tentationem: si hoc in nostra sic po-
situm est potestate:vt nullo illius adiutorio id valeamus adimplere.Dictũ est enim:Ne nos ĩ-
ducas in tentationem: q̃d intelligitur/ne nos inferri deserendo permittas. Fidelis enim deus
1.Cor.10. (ait apostolus)qui non vos permittat tentari sup̃ id quod potestis: sed faciat cum tentatione
etiã exitũ vt possitis sustinere.Vt quid hoc dixit deũ facere:si hoc sine ipsius adiutorio in so-
la nostra est potestate?Nã & ip̃a lex in hoc adiutorium data est illis:qui ea legitime vtuntur: O
vt per illam sciant: vel quid iustitiæ iam acceperint vnde gr̃as agant: vel quid adhuc eis de-
Ro.7. sit quod instanter petant.Qui autem sic audiunt quod ait lex: Non concupisces: vt hoc quia
didicerint sufficere sibi arbitrentur:nec adiutorio gratiæ dei ad faciendum q̃d iussum est da-
ri sibi virtutem credant & petant:ad hoc eis lex subintrauit vt abundaret delictum:q̃d dictũ
est de iudæis:Parum enim est quia non implent q̃d pręcepit lex:Non concupisces:sed insuper
superbiunt:& ignorantes dei iustitiam:id est quã deus dat qui iustificat impium: & suam vo
lentes constituere tanq̃ suę voluntatis viribus factam:iustitiæ dei non sunt subiecti.Finis eñi
legis Christus ad iustitiam omni credenti:qui vtiq̃ ideo venit vt vbi abundauit delictum su
perabundet gratia.Cui gratiæ si fuerunt inimici:dei ignorantes iustitiam: & suam volentes

cõstituere:quare sunt & isti inimici si in eũ crediderũt:quẽ illi occiderũt? An vt illi accipiãt p̃
missi:q occiso Christo suã impietatẽ accusauerũt:& se illius gratiæ cognitæ subdiderũt:& isti
portent iudiciũ:qui sic in Christum volunt credere:vt eius ipsam gratiã conent occidere? Ad
hoc quippe in eũ credũt qui recte credũt:vt esuriãt sitiantq; iustitiã:& eius gratia saturẽtur.
Oĩs em̃ (sicut scriptum est) q inuocauerit nomẽ dñi:saluus erit:Nõ vtiq; salute corporis quã Iohel.2.
multi habẽt:& q nõ inuocant nomẽ dñi:sed illa salute de qua ipse dicit:Non est opus sanis me Roma.10.
dicus sed ægrotantibus.Et quid dixerit consequẽter exponẽs:Non veni inquit vocare iustos Matth.9.
sed peccatores.Iustos ergo sanos:pctõres aũt dixit ægrotos.Nõ itaq; de suis virib⁹ præsumat
ægrotus:qa in multitudine virtutis suæ non erit saluus.Nã si inde pręsumit:videat ne vires Psal.32.
istæ nõ sint quales solẽt esse sanorũ: sed quales solẽt esse freneticorũ:q cum sint insani : adeo se
sanos putant:vt nec medicũ quærant: & tanq̃ importunum insuper credant: sicut isti Chri-
stum insana supbia quodãmodo credunt: cuius gratiæ tam benignum adiutorium ad facien
dam iustitiam:dato legis pręcepto:necessariũ nõ esse cõtendũt.Desinãt ergo sic insanire:& ad
P hoc se intelligant habere quantũ possunt liberũ arbitriũ : nõ vt superba volũtate respuãt ad-
iutoriũ:sed vt pia voluntate inuocẽt dñm.Hęc em̃ voluntas libera tanto erit liberior : quãto
sanior:tanto aũt sanior:quãto diuinæ miæ gratiæq; subiectior.Ipsa quippe fideliter orat:& di
cit:Itinera mea dirige scdm verbũ tuũ:& ne dominef mihi oĩs iniquitas. Quomodo em̃ libe-
ra est cui dominaf iniqtas? Vt ei aũt nõ domĩef:vide ab illa quis inuocetur.Non em̃ ait:Itine Psal.118.
ra mea dirigo secundũ liberũ arbitriũ:quia non dominaf mihi iniquitas: sed itinera mea inqt
dirige scdm verbũ tuũ:& ne dominef mihi omnis iniquitas.Precatur nõ pollicef: confitetur
non profitetur:optat plenissimam libertatem nõ iactat propriam potestatem. Non enim om-
nis qui viribus suis confidit:sed omnis qui inuocat nomen domini:saluus erit.Quomodo au
tem inuocabunt inquit: in quẽ non crediderunt? Ad hoc ergo credũt qui recte credunt:vt in Roma.10.
Q uocent in quẽ crediderunt:& valeãt facere qđ in pręceptis legitimis acceperũt: qm̃ id qđ lex
imperat fides impartiat.Nam vt interim omittamus legis multa pręcepta:& hoc inde com-
memoremus:qđ ad cõmemorandũ elegit apostolus:cum dicit lex:Nõ cõcupisces:quid videf
aliud imperare:nisi ab illicitis cupiditatibus cõtinentiã? Animus quippe velut pondere/amo
re fertur quocũq; ferf.Iubemur vtiq; detrahere de pondere cupiditatis:qđ accedat ad põdus
charitatis:donec illud consumaf: hoc perficiatur.Plenitudo enim legis charitas.Et tamen de Roma.13.
ipsa continentia vide quid scriptum sit:Et cum scirem inquit : quia nemo potest esse conti- Sapiẽ.8.
nẽs nisi deus det : & hoc ipsum erat sapientiæ scire cuius esset hoc donum:adii dominum et
precatus sum illum.Nunquid dixit:Et cum scirem:quia nemo potest esse continens: nisi per
proprium liberum arbitrium:& hoc ipsum erat sapientiæ scire a meipso esse hoc bonum? Nõ
plane hoc dixit:quod quidam in sua vanitate dicunt:sed quod fuit in sanctæ scripturæ veri-
tate dicendum:Cum scirem inquit:quia nemo esse potest continens nisi deus det.Iubet ergo
deus continentiam & dat continentiam.Iubet per legem:dat per gratiam: iubet per literam:
dat per spiritum.Lex enim sine gratia facit abundare delictum : & litera sine spiritu occidit.
Iubet ideo: vt facere iussa conati: & in nostra infirmitate sub lege fatigati:adiutorium gratię 2.Co[r].3.
R poscere nouerimus : & si quid facere potuerimus operis boni:ei qui adiuuat non simus ingra
ti.Hoc & iste fecit.Id enim eum sapientia docuit cuius esset hoc donum. Neq; enim volunta
tis arbitrium ideo tollitur:quia iuuatur:sed ideo iuuatur : quia non tollitur . Qui enim deo
dicit:Adiutor meus esto:confitetur se velle implere quod iussit:sed ab eo qui iussit adiutori
um poscere vt possit.Sic & iste cum sciret neminem esse posse continentem:nisi deus det:adi-
it dominum & deprecatus est. Vtiq; volens adiit:volens precatus est:nec petisset nisi esset vo
luntas. Sed nisi petisset:quãtum posset volũtas? Quia & si posset anteq̃ petat: quid ei prodest
nisi illi agat gratias ex eo quod potest:a quo petendũ est quod nondum potest? Vnde etiam q
iam continens est:non habet vtiq; continentiam nisi assit voluntas:sed nisi accepisset:quid ha
beret volũtas? Quid em̃ habes inquit qđ nõ accepisti? Si aũt accepisti: quid gloriaris quasi nõ
acceperis? Id est quid gloriaris quasi a teipso habeas:quod si non accepisses:a teipso habere non 1.Cor.4.
posses . Hoc autem dictum est : vt qui gloriatur:non in seipso sed in domino glorietur : &
qui nondum habet vnde glorietur : non a seipso speret : sed dominum precetur . Satius est
enim minus quemq; habere quod a deo petat : q̃ plus habere quod sibi tribuat : quoniam
expedit ab imo surgere q̃ ex alto cadere . Deus enim (vt scriptũ est) superbis resistit: humi- Iacobi.4.
libus autem dat gratiam . Ad abundantiam igitur delictorum lex nos docet quid velle de-

beamus:nisi adiuuet gratia:vt qđ volumus valeamus:& qđ valuerim⁹ impleamus. Adiuua-
bit autẽ si nõ de nostris præsumentes alta sapiamus:sed humilibus cõsentiẽtes:& de his quæ
iam possumus:gratias agamus: & p his quæ nõdum possumus:deũ suppliciter inhiante vo-
luntate poscamus adminiculantes oratione nostrã nunc fructuosis operibus:dando vt detur
nobis:dimittendo vt dimittatur nobis.Q̃ autẽ dicunt infantẽ morte præuentũ nõ baptiza- S
tum perire nõ posse:quoniã sine peccato nascitur:nõ hoc dicit apostolus:& arbitror esse me-
lius vt apostolo potius q̃ istis credam⁹.Dicit eñ ille doctor gentiũ: in quo Christus loquebaẽ:
Roma.5. Per vnũ hominẽ peccatũ intrauit in mundũ & p peccatũ mors:& ita in oẽs homines pertran
siit in quo oẽs peccauerunt.Et paulopost dicit:Nam iudiciũ quidẽ ex vno delicto in condẽna-
tionem:gratia autẽ ex multis delictis & iustificatione.Proinde isti quẽ forte inuenerint infan
tem:nõ ex illius vnius hominis cõcupiscentia pcreatũ ipsum dicant illi damnationi non esse
obnoxium:nec per christi gratiã ab illa damnatiõe esse liberandũ.Quid est eñ ex vno delicto
in cõdemnationẽ:nisi illo delicto quo deliquit Adam?Et quid est ex multis delictis in iustifica-
tionem:nisi quia christi gratia nõ solum illud delictũ soluit:quo obstringũtur infantes ex illo
vno homine procreati:sed etiã multa delicta:quæ cũ creuerint homines addunt malis mori-
bus suis?Tamen & illud vnũ:quo est obligata ppago carnalis:quæ ab illo primo homine ori-
ginem ducit:sufficere dicit ad condemnationẽ.Ideo nõ est supfluus baptismus paruulorũ:vt
qui per generationẽ illi condemnationi obligati sunt:per regenerationẽ liberẽtur.Et sicut nõ
inuenitur homo qui ab eadem condẽnatiõe soluatur:sic nõ inuenitur homo q̃ præter christũ
spiritaliter regeneretur.Carnalis aũt generatio delicto illo vni & dãnationi eius obnoxia est:
spiritalis vero regeneratio nõ solum illud vnũ propter qđ baptizantur infantes:sed multa de
licta facit aboleri:quæ homines male viuendo ad illud in quo generati sunt addiderunt. Ideo
sequitur & dicit:Si eñ ob vnius delictũ mors regnauit per vnum:multomagis qui abundan-
tiam gratiæ & iustitię accipiunt in vita:regnabunt per vnum Iesum christum.Itaq; sicut per
vnius delictum in omnes hoies ad cõdemnationẽ:ita per vnius iustificationẽ in omnes hoies
ad iustificationẽ vitæ.Sicut enim per inobedientiã vnius hominis peccatores constituti sunt
multi:ita per vnius obedientiã iusti constituentur multi. Quid ad ista dicturi sunt:aut quid
eis restat:nisi vt apostolũ errasse cõtendãt?Clamat vas electionis doctor gentiũ:tuba christi:
Iudicium ex vno in cõdemnationẽ.Et reclamant isti:asserentes paruulos quos ex illo vno ho-
mine/de quo loquitur/ducere ppaginem cõfitentur:nõ ire in condemnationẽ:etiã si non fue
rint baptizati.Iudiciũ(inquit)ex vno in cõdemnationẽ.Quid dicit ex vno nisi delicto?Sequi
tur enim:Gratia aũt ex multis delictis in iustificationẽ. Ergo inde iudiciũ etiã ex vno delicto T
ducit in condemnationẽ.Hinc autẽ gratia etiã ex multis delictis ducit in iustificationẽ. Qua
propter si nõ audent resistere apostolo:exponant nobis quare iudiciũ ex vno delicto ducat in
condemnationem:cum ex multis delictis homines damnãdi veniant ad iudicium? Aut si pro
pterea ita dictum putant:quia initium peccati ex Adam factum est:quod imitati cæteri sunt:
vt sic ex vno illo delicto in iudicium condemnationemq; traherẽtur:qui cum imitãdo multa
peccarunt:Cur non etiam de gratia & iustificatione sic dictum est?Cur non dixit similiter:
Et gratia ex vno delicto in iustificationem? Sicut enim hominum multa delicta inter illud
vnum quod imitati sunt:& iudiciũ quo puniũtur media reperiuntur:ab vno quippe ad mul
ta venerũt:vt a multis ad iudiciũ dãnationẽq; ducerẽtur:Sic eadem multa delicta inter hoc
ipsum vnũ cuius imitatione cõmissa sunt:& gratiã qua dimittuntur:eodẽ modo media sunt
quoniã ex illo vno ad multa venerunt:vt ex multis ad gratiã iustificandi venirẽt. Cum ergo
in vtroq;:id est & iudicio & gratia quod attinet ad vnũ & multa delicta:vna eadẽq; ratio sit:
dicant isti nobis quare iudiciũ dixerit ex vno delicto ducere in condemnationẽ:gratiam vero
ex multis delictis in iustificationẽ:Aut acquiescãt ideo sic esse dictũ:quia in hac causa duo cõ-
stituuntur homines:Adam ex quo subsistit generatio carnalis:& christus ex quo regeneratio
spiritalis.Sed quia tñ ille homo:iste aũt & deus & homo:nõ quomodo illa generatio vno deli
cto obligat quod est ex Adam:ita ista regeneratio vnũ delictum solum quod est ex Adam.Sed
illi quidẽ generationi sufficit ad condemnationẽ vnius delicti connexio.Quicquid eñ postea
homines ex malis suis operibus addunt:non pertinet ad illam generationẽ:sed ad humanam
cõuersationem.Huic autẽ regenerationi nõ sufficit illud delictum tantũmodo soluere quod
ex Adam trahitur:sed quicquid etiã postea ex iniquis operibus humanæ conuersationis acce
dit.Ideo iudicium ex vno in condemnationẽ:gratia autẽ ex multis delictis in iustificationem.

Si enim ob vnius delictum mors regnauit per vnum:a quo delicto paruuli per baptismum ex
piantur:*multomagis qui abundantiā gratiæ & iustitiæ accipiunt:in vita regnabunt per vnum*
Iesum Christum:multomagis vtiq; in vita regnabunt:quia æternæ vitæ regnum erit: mors
V autem in eis temporaliter transit non in æteruum regnabit.*Itaq; sicut per vnius delictum in* Roma.5.
omnes homines ad condemnationem:de qua condemnatione paruuli per sacramentū baptis
mi liberandi sunt:*Ita per vnius iustificationē in omnes homines ad iustificationē vitæ*.Et hic
omnes dixit:& ibi:quia non omnes homines venirent ad gratiam iustificationis Christi:cum
tam multi alienati ab illa in ęternū moriant:sed quia omnes qui renascunt in iustificationem
nō nisi per Christum renascunt:sicut omnes qui nascunt in cōdemnationē:nō nisi per Adam
nascuntur.Nemo quippe est in illa generatione pręter Adam:nemo in ista regeneratione pręter Christum:Ideo omnes & omnes.Eosdem autē omnes etiam multos postea dicit: adiūgēs:
Sicut enim per inobedientiā vnius hominis peccatores constituti sunt multi: sic & per vnius
hominis obedientiā iusti cōstituunt multi. Qui multi:nisi quos iam paulo ante oēs dixerat?
Vide quemadmodū commendat vnū & vnū:id est Adā & Christum:Illū ad condemnationē:
hunc ad iustificationem:cū tanto post Adam venerit Christus in carne:vt sciamus etiam antiquos iustos quicunq; esse potuerunt:nō nisi per eandem fidē liberatos per quā liberamur &
nos:fidē scilicet incarnationis Christi quæ illis prænūtiabat:sicut a nobis facta annunciatur.
Ideo idē Christum hominem dicit cum sit & deus:ne quis existimet antiquos iustos per deū
tantūmodo Christum:id est per verbum quod erat in principio:non etiam per fidem incarnationis eius:qua & homo Christus dicitur:potuisse liberari.Sententia quippe ista destrui nō
potest:de qua & alibi dicit:*Per vnū hominē mors:& per vnū hominē resurrectio mortuorum*
Sicut eñ in Adam omnes moriunt:ita & in Christo oēs viuificabunt. Vtiq; resurrectionē di 1.Cor.15.
cit iustorū vbi est vita æterna:nō resurrectionē iniquoꝝ vbi mors erit æterna.Ideo ait viuificabunt:quia illi damnabunt.Hinc & in veteribus sacramentis circuncisio paruulorū octaua
die fieri pręcepta est:qm̄ Christus in quo fit delicti carnalis expoliatio:quā significat circuncisio:die dominico resurrexit:qui post septimū sabbati octauus est.Hæc ergo fides etiam antiquorū iustorū fuit.Vnde & apostolus dicit:*Habentes aūt eūdē spiritū fidei:ppter qd scriptū* 2.Cor.4.
est:Credidi ppter quod & locutus sum:& nos credimus propter qd loqmur. Nō diceret eundem spiritum fidei:nisi admonens etiam antiquos iustos habuisse ipsum spiritum fidei:hoc ē
incarnationis Christi.Sed quia illis futura prænūtiabatur:quæ iam facta a nobis annunciat:
& tpe veteris testamenti velabatur:quæ tpe noui testamenti reuelatur:ideo eius sacramenta
variata sunt:vt alia essent in veteri testamento:alia in nouo:cum fides varia nō sit sed vna sit:
X quia sicut in Adam omnes moriunt:sic & in Christo omnes viuificabunt. Qđ vero illis verbis q̄ tractabamus adiungit & dicit:*Lex autē subintrauit vt abūdaret delictū*: qđ trahitur ex
Adam:de quo dicebā superius:*Mors regnauit per vnum*:legē quidē siue naturalem intelligamus q̄ in eorū apparet ætatibus qui iam ratione vti possunt:siue cōscriptam quæ data est per
Moysen:quia nec ipsa viuificare potuit & liberare a lege peccati & mortis q̄ tracta est ex Adā
sed magis addidit pręuaricationis augmenta:*Vbi enim lex nō est*(ait idē apostolus)*nec præuaricatio*.Proinde qm̄ lex est etiā in ratione hominis:qui iam vtit arbitrio libertatis naturaliter:in corde conscripta:qua suggeritur ne mali aliqd faciat quisq; alteri:qđ pati ipe nō vult
Secundū hanc legē pręuaricari sunt omnes:etiā qui legē per Moysen datam non acceperunt: Psal.118.
de quibus in psalmo legitur:*Præuaricatores æstimaui omnes peccatores terræ*. Non eñ omnes peccatores terrę legē per Moysen datam pręuaricarunt:sed tamen nisi aliquā præuaricassent non appellarent pręuaricatores.*Vbi enim lex nō est:nec pręuaricatio*.Præuaricata ergo
lege q̄ in paradiso data est:nascitur homo ex Adam cū lege peccati & mortis:de qua dicit:*Video aliam legē in membris meis repugnantem legi mentis meę:& captiuum me ducentem in*
legem peccati quę est ex membris meis.Quę tn̄ nisi mala postea cōsuetudine roboretur:facilius vincitur nō tamē nisi gratia dei:lege aūt alia pręuaricata quæ est in vsu rationis animæ rationalis in ætate hominis iam ratione vtentis:præuaricatores fiunt omnes peccatores terrę.
Præuaricata vero lege etiā illa q̄ data est per Moysen:multo amplius abūdat delictum.*Si eñ*
data esset lex q̄ posset viuificare:omnino ex lege esset iustitia: Sed conclusit scriptura oia sub Gal.3.
peccato:vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentib⁹.Hæc verba si agnoscis/apostolica sunt:de qua lege iterum dicit:*Lex pręuaricationis gratia posita est donec veniret semē cui* Vbi supra.
promissum est:dispositum per angelos in manu mediatoris:Christum cōmendans cuius gra

tia salui sunt oēs:siue paruuli a lege peccati & mortis cū qua nati sumus:siue maiores qui ma
le vtentes arbitrio volūtatis prçuaricarunt legē naturalē ipsius rationis:siue q legē acceperūt
quç data est per Moysen:eamq̧ praeuaricātes litera occisi sunt. Cum vero etiā euangelica prç
cepta homo prçuaricatvelut quatriduanus mortuus putet:nec de illo tū desperādū est: pro
Ioan.11. pter eius gratiā q nō lēte dixit:sed magna voce clamauit:Lazareveni foras. Lex ergo subintra
uit vt abūdaret delictū:siue cū hoīes negligūt qđ deus iubet:siue cū de suis virib⁹ prçsumētes
adiutoriū gratiae nō implorāt:& addūt infirmitati supbiā. Cum aūt vocatione diuina intelli
Psal.50. gant cur sit ingemiscendū:& inuocāt eū in quē recte credūt:dicētes:Miserere mei deus scđm
Psal.40. magnā mīam tuā;Et ego dixi:dñe miserere mei:sana aīam meā:quia peccaui tibi: In tua iusti
Psal.118. tia viuifica me:Et viā iniquitatis amoue a me:& lege tua miserere mei: Et nōveniat mihi pes
Psal.35. superbię:& man⁹ peccatorū nō moueāt me:Et itinera mea dirige scđm verbū tuū:& ne domi
Psal.36. neť mei omnis iniquitas:A dño eñ gressus hoīs dirigunť:& viā eiusvolet:Et alia multa:quç
propterea scripta sunt:vt nos admoneret adimplēda ea q̄ nobis iubenť. Cū ergo se homo ad il
Roma.5. lum extenderit:& sic ingemuerit:fiet qđ sequiť. Vbi abundauit delictū supabundauit & gřa:
Lucae.7. Et dimittunť ei pctā multa qm̄ dilexit multū:Et diffundiť in corde charitas dei:vñ fiat legis
plenitudo nō per vires arbitrii qđ est in nobis:sed per spiritū sanctū qui datus est nobis. Noue
Roma.7. rat quippe ille legē:q dicebat:Cōdelector eñ legi dei scđm interiorē hoīem:Et tamē adiunge
bat:Video aūt aliā legē in mēbris meis repugnantē legi mentis meç:& captiuū me ducētē in
legē peccati q̄ est in membris meis. Infelix ego homo qs me liberabit de corpore mortis hui⁹?
Gratia dei per Iesum Christū dñm nostrū. Cur nō dixit potius:meū liberū arbitriū: nisi quia
Roma.5. libertas sine gratia nō est libertas sed cōtumacia? Cū ergo dixisset apostolus: Lex subintrauit Y
vt abundaret delictū:vbi autē abundauit delictū supabundauit & gratia; secutus adiunxit:
Vt quemadmodū regnauit peccatū in morte:sic & gratia regnet per iustitiā invita aeterna p
Iesum Christum dominū nostrū. Modo cum dixisset:vt quemadmodū regnauit peccatum in
morte:nō ait per vnū hominē aut per Adā:quia iā dixerat:Lex subintrauit vt abundaret deli
ctum:q̄ abundantia delicti nō pertinet ad primi hominis ꝓpaginē:sed ad cōuersatiōis huma-
nç prçuaricationē:q̄ illi vno delicto quo solo obstricti tenenť infantes:etiā in maioribus aetatib⁹
ex abundantia iniquitatis adiecta est. Sed qm̄ hoc totū etiā qđ nō pertinet ad illius vnius deli
cti originē:tamē idonea est soluere gratia saluatoris:ideo cū dixisset: Sic & gratia regnet per
iustitiā in vita aeterna:addidit:Iesum Christum dñm nostrū. Nullae itaq; argumētationes cō
tra haec apostolica verba prolatae impediant paruulos ad salutem quae est in Christo Iesu do-
Vbi supra. mino nostro. Tantomagis eñ pro eis loqui debemus:quāto ipi pro se loq nō possunt. Per vnū
hominē intrauit peccatū in mundū:& per peccatū mors:& ita in oēs hoīes pertransiit: in quo
omnes peccauerunt. Sicut ab illo vno homine:sic ab eodē peccato infantes immunes esse non
possunt:nisi ab eius reatu per Christi baptismū resoluanť. Vsq; eñ ad legē peccatū in mundo
fuit. Nō quia deinceps in nemine fuit hoc dictū est: sed quia non poterat per literam legis au
ferri:qđ solo poterat spiritu gratiae. Ne quisq̄ ergo fidēs de viribus nō dico volūtatis:sed poti
us vanitatis suae putaret libero arbitrio legem potuisse sufficere:& Christi gratiā derideret:
ideo ait apostolus: Vsq; eñ ad legem peccatum in mundo fuit:peccatū aūt non deputabatur
lex non esset. Non dixit nō erat:sed quia nō deputabatur:quia lex nō erat:qua arguēte demō
straretur:siue lex rationis in paruulo:siue lex literae in populo. Sed regnauit inquit mors ab
Adam vsq; ad Moysen:quia nec lex data per Moysen potuit regnū mortis auferre; quod sola
Christi abstulit gratia. In quos aūt regnauerit vide. In eos (inquit) qui nō peccauerūt in simi
litudinem praeuaricationis Adae. Regnauit ergo & in eos qui non peccauerūt. Sed cur regna
uerit ostendit cum ait:In similitudinem praeuaricationis Adae. Iste est enim melior intellect⁹
horum verborum:vt cum dixisset:Regnauit mors in eos qui non peccauerunt:quasi nos mo
neret quare in eos regnauerit qui non peccauerunt:adderet In similitudinem praeuaricatio-
nis Adae:id est quia inerat eorum in membris similitudo praeuaricationis Adae. Potest & sic
intelligi:Regnauit mors ab Adam vsq; ad Moysen:& in eos qui non in similitudinem praeua
ricationis Adae peccauerunt:quia in se ipsis cum iam nati essent:nec ratione adhuc vterētur
qua ille vtebatur quando peccauit:nec praeceptum accepissent quod ille transgressus est:sed
solo originali vitio tenerentur obstricti:per quod eos regnum mortis traheret ad condemna
tionem. Quod regnum mortis in eis tantum non est qui Christi gratia renati ad eius regnū
pertinent:quoniam mors temporalis:q̄uis & ipsa de originali delicto propagata sit; corpus

in eis interimit:animá vero ad pœnas non trahit. Vbi voluit regnum mortis intelligi:vt ani-
ma renata per gratiam iam nõ moriatur in gehẽna:id eſt a vita dei non alienetur:non ſepate-
tur. Temporalis autem mors corporis etiam in his qui Chriſti morte redimũtur relinquatur
interim ad exercitationem fidei & agonem præſentis luctationis: in quo & martyres certaue
runt:abſumatur vero & ipſa in renouatione corporis quá reſurrectio pollicetur. Ibi enim pe-
nitus abſorbebitur mors in victoriá: cui modo gratia Chriſti adimit regnũ: ne ſuorũ animas
Z ad pœnas tartari trahat. Nõnulli ſane codices nõ habent: In eos qui nõ peccauerũt: ſed in eos
qui peccauerũt in ſimilitudinem prȩuaricationis Adæ: Quibus quidẽ verbis nullo modo iſte
ſenſus auſertur: ſecũdum hoc quippe intelliguntur peccaſſe in ſimilitudinẽ præuaricationis
Adæ: ſecundũ ꝙ ſupra dictũ eſt: in quo oẽs peccauerũt. Sed tamẽ græci codices: vnde in lati-
num ſcriptura tranſlata eſt: illud plures habẽt qđ diximus: ꝙ non adiunxit de Adá qui eſt for
ma futuri. Neq̃ hoc vno intelligitur modo. Aut enim forma Chriſti a cõtratio eſt: vt queád-
modum in illo omnes moriũtur: ſic & in Chriſto oẽs viuificẽtur: & quomodo per ipſius inobe
dientiam peccatores conſtituantur multi: ſic per iſtius obedientiam iuſti cõſtituantur multi.
Aut formá futuri eum dixit: ꝙ ipſe inflixerit formá mortis poſteris ſuis. Ille tamen eſt melior
intellectus: vt a contrario forma eſſe credatur: quá multũ cõmendat apoſtolus. Deniq̃ ne om
nino ex æquo in hac forma eadẽ contraria penſentur: adiungit & dicit: Sed nõ ſicut delictum Roma.5.
ita & donatio. Si enim ob vnius delictum multi mortui ſunt: multomagis gratia dei/& donũ
in gratia vnius hominis Ieſu Chriſti in multos abundabit: vt intelligatur non in magis mul-
tos: cũ iniqui magis multi ſint qui dánabuntur: ſed magis abũdabit quid in his qui per Chri-
ſtum redimũtur temporaliter valet forma mortis ex Adam: in æternũ autem valebit vitȩ for
ma per Chriſtũ. Quis ergo(inquit)Adá futuri forma ſit: a cõtrario/plus tamẽ prȩſtat Chri
ſtus regeneratis q̃ eis nocuerat ille generatis: & non ſicut per vnum peccantem: ita eſt & do-
num. Nam iudicium quidem ex vno in cõdemnationẽ: gratia autem ex multis delictis in iu-
ſtificationẽ. Nõ ſolũ in hoc(inquit)nõ ȩqualis eſt forma: quia ille tẽporaliter nocuit eis: quos
in æternũ Chriſtus redemit: verũetiam quia illius vno delicto poſteri niſi a Chriſto redimá-
tur: in cõdemnationem: Chriſti autem redẽptio etiam multa delicta diſſoluit quȩ illi vni abũ
dantia præuaricatricis iniquitatis adiecit: vnde iam ſuperius diſputauimus. Cõtra hȩc apo-
ſtoli verba ſanũq̃ intellectũ nemini acquieſcas: ſi vis Chriſto & ĩ Chriſto viuere. Nã ſi queád-
modum illi dicũt: propterea iſta cõmemoraſſet apoſtolus: vt intelligeremus ad primũ homi-
nem peccatores ideo pertinere: quia nõ delictum ex illo naſcẽdo traximus: ſed eũ imitádo pec-
camus: diabolũ potius poneret: quia & prior peccauit: & de quo nullam ſubſtantiæ propagi-
nem traxit genus humanũ: ſed eũ ſola imitatio ſubſecuta eſt: vnde dicitur pater impiorũ: ſi-
cut noſter dicitur pater Abraam ꝓpter imitationem fidei: non ꝓpter originem carnis. Nam
ideo de ipſo diabolo dictũ eſt: Imitátur autem illum qui ſunt ex parte ipſius. Deinde ſi ꝓpter Sap.2.
imitationẽ hoc loco apoſtolus cõmemoraret primũ hominẽ: quia primus peccator in homini
bus fuit: vt ideo ad illum oẽs homines peccatores diceret pertinere: cur nõ ſecũdum Abel po-
ſuit qui primus in hominib⁹ iuſtus fuit: ad quẽ iuſti omnes ꝓpter imitationẽ iuſtitiæ pertine
rent: ſed poſuit Adam: cõtra quẽ non poſuit niſi Chriſtũ! Quia ſicut ille homo delicto ſuo vi-
tiauit poſteritatẽ ſuam: ſic iſte deus homo iuſtitia ſua ſaluauit hæreditatẽ ſuam. Ille traiicien
do carnis immũditiam qđ non poterat impius diabolus: iſte donádo ſpiritus gratiá qđ nõ po
& terat Abel iuſtus. Multa de his quȩſtionib⁹ in aliis noſtris opuſculis & eccleſiaſticis ſermoni-
bus diximus: quoniá fuerũt etiam apud nos quidá: qui vbicũq̃ poterát hæc ſui erroris noua
ſemina ſpargerẽt: quorũ nõnullos per miniſteriũ noſtrũ fratrũq̃ noſtrorũ miſericordia domi-
ni ab illa peſte ſanauit. Nec tamẽ hic deeſſe aliquos arbitror: maxime apud Carthaginẽ: ſed iá
occulte muſſitant timẽtes eccleſiæ fundatiſſimá fidem. Nam vnus eorũ nomine Cæleſtius in
eiuſdẽ ciuitatis eccleſia iam ad preſbyterii honorẽ ſubrepere cœperat: ſed fideliſſima liberta-
te fratrũ ꝓpter has ipſas cõtra Chriſti gratiá diſputatiões vſq̃ ad iudiciũ epiſcopale ꝑductus
eſt: tamẽ coactus eſt cõfiteri ꝓpter baptizádos paruulos ꝙ & ipſis redẽptio ſit neceſſaria. Vbi
q̃q̃ voluerit de originali peccato aliquid expreſſius dicere: in tamẽ ipſius redemptionis nomi
ne non parum ſibi præſcripſit. Vnde enim redimendi ſunt niſi a diaboli poteſtate: in qua eſſe
nõ poſſent: niſi originalis obligatione peccati! Aut quo precio redimũtur: niſi Chriſti ſangui-
ne: de quo apertiſſime ſcriptũ eſt: ꝙ in remiſſionẽ effuſus ſit peccatorũ! Sed quia magis conui Matth.26.
ctus eſt ab eccleſia deteſtatus q̃ correctus: & pacatus abſceſſit: veritus ſum ne forte ipſe ibi ſit

qui nostrã fidẽ perturbare conatur.Ideo nominis ipsius cõmemorationẽ putaui esse faciendũ.
Sed siue ipse sit siue alii cõsortes eius erroris:Plures enim sunt q̃ sperare possumus:& vbi non
redarguũtur:etiã alios ad suã sectã seducũt:& sic crebrescũt vt nesciã quo sint erupturi. Nos
tamẽ malumus eos in ecclesiæ cõpage sanari:q̃ ex illo corpore velut insanabilia mẽbra reseca-
ri:si tamẽ hoc permittit ipsa necessitas. Timendũ est enim ne plura putrescãt dũ putribꝰ pu-
citur.Potẽs est autẽ misericordia domini nostri:quę potius eos ab hac peste liberet:qđ sine du
bio faciet si fideliter aduertãt teneantq̃ qđ scriptũ est : Qui inuocauerit nomẽ domini saluus
Ioel.2. erit.Audi iam pauca de diuitibus:qđ in epistola tua sequitur inquirendũ. Hoc enim posuisti 9
illos dicere:Diuitem manẽtem in diuitiis suis:regnũ dei non posse ingredi:nisi oĩa sua vẽndi-
derit:nec ei prodesse si forte ex ipsis diuitiis mãdata fecerit.Euasersũt istorũ disputationes: pa
tres nostri Abraam & Isaac & Iacob:qui tanto ante ex hac vita migrarunt.Habebãt quippe hi
Matth.9. oẽs non paruas diuitias:sicut fidelissima scriptura testatur:multos tamen vẽturos ab oriente
& occidẽte:& non supra ipsos vel extra ipsos:sed cũ ipsis recubituros in regno cælorũ: ille ipse
Luc.16. qui ꝓpter nos factus est pauper cũ vere diues esset: veracissima ꝓmissione prędixit.Et q̃uis su
perbus diues qui induebatur purpura & bysso:& epulabaẽ quotidie splẽdide: mortuus apud
inferos torqueretur: tamẽ si pauperis vlcerosi qui ante ianuam eius contẽptus iacebat misera
tus fuisset:mereretur & ipse misericordiã.Et si pauperi illi meritũ esset inopia nõ iustitia:non
vtiq̃ ab angelis in Abrææ gremium qui diues hic fuerat tolleretur. Sed vt nobis ostẽderetur
nec in isto paupertatẽ per seipsam diuinitus honoratã:nec in illo diuitias fuisse dãnatas:sed in
isto pietatẽ:in illo impietatẽ suos exitꝰ habuisse: sic suscepit impium diuitem cruciatus ignis:
vt tamẽ pium pauperem susciperet sinus diuitis.Qui sane cũ hic diues viueret:diuitias sic ha
bebat:& eas pro dei pręceptis paruipendebat:vt etiã cum ipsius filii immolatione nollet offen
dere deum iubentem:quẽ suarũ diuitiarũ & sperabat & optabat hæredẽ.Hic vtiq̃ dicũt:ideo A
patres antiquos nõ vẽdidisse omnia quę habebãt & dedisse pauperibus:quia hoc eis non præ-
ceperat dñs.Nondũ eñ reuelato testamẽto nouo: qđ non fieri nisi plenitudine tẽporis oporte
bat:nec eorũ virtus fuerat reuelanda:qua virtute hoc eos facillime posse deus in eorũ cordibꝰ
nouerat qui testimoniũ illis tam insigne ꝓhibebat:vt cũ sit omniũ sanctorũ deus:tanq̃ de pręe-
Exo.3. cipuis amicis suis dicere dignaret:Ego sum deus Abraam:deus Isaac:deus Iacob:hoc mihi no
men est in æternũ.Postea vero q̃ magnũ pietatis sacramẽtum manifestatũ est in carne:& vocã
dis oĩbus gẽtibus Christi aduentus illuxit:in quem etiã illi patres crediderant: sed huiꝰ fidei
oliuã suo tẽpore manifestandã in illius arboris:de qua apostolꝰ loquitur: tãq̃ radice seruabãt:
Matth.19. dictũ est diuiti: Vẽde oĩa quę habes & da pauperibꝰ:& habebis thesaurũ in cælis:& veni seque
re me.Hęc si dicũt:vidẽtur aliquid rationabiliter dicere:Sed totũ audiant:totum aduertant:
non in parte aures aperiant:in parte surdescãt.Cui enim dñs hoc præcepit?Profecto illi diuiti
Vbi supra. qui vitę æternæ cõsequendæ consiliũ quærebat accipere.Hoc enim dño dixerat:Quid faciam
vt vitã æternã consequar?Ille autẽ nõ ei respõdit:Si vis venire ad vitã:vade vẽnde oĩa quę ha
bes:sed si vis venire ad vitam serua mandata. Quæ iuuenis cũ sibi a dño ex lege cõmemorata
seruasse dixisset:& quęsisset quid adhuc sibi deesset:responsum accepit: Si vis ꝑfectus esse:va-
de & vęnde omnia quę habes & da pauperibus.Et ne se illa quę multũ amabat:hoc modo per-
dere existimaret:& habebis inquit thesaurum in cęlis.Deinde addidit:Et veni sequere me:ne
cuiq̃ cum hæc fecerit aliquid prodesse existimetur:si nõ sequitur Christũ.At ille quidẽ tristis
abscessit:qui viderit quẽadmodum illa legis mãdata seruauerat.Puto enim q̃ se arrogantius
q̃ verius seruasse respõderat. Verũtamen magister bonus mandata legis ab ista excellentiore
perfectione distinxit:Ibi enim dixit:Si vis venire ad vitam serua mãdata:hic autem:Si vis ꝑfe-
ctus esse:vade vęnde omnia quę habes:& cætera.Cur ergo negamus diuites q̃uis ab illa perfe
ctione absint:venire tamen ad vitam:si mãdata seruauerint:& dederint vt detur illis:dimise-
rint vt dimittaẽ illis?Credimus eñ ministrũ noui testamenti fuisse apostolũ: cum scribens ad
1.Timoth.6 Timotheum diceret:Præcipe diuitibus huius mũdi:nõ superbe sapere:neq̃ sperare in incerto
diuitiarũ:sed in deo viuo qui pręstat nobis omnia abũdãter ad fruendũ.Bene faciant diuites:
sint in operibꝰ bonis:facile tribuant:cõmunicent:thesaurizent sibi fundamentũ bonum in fu-
turum:vt apprehẽdant veram vitã:de qua & illi adolescenti dictũ est: Si vis venire ad vitam.
Puto q̃ ista præcipiens:diuites instruebat non fallebat apostolus:præcipe diuitibꝰ huius mũ-
di:vt vẽdant omnia quę habẽt: dent pauperibus & sequantur dominũ:Sed nõ superbe sapere:
neq̃ sperare in incerto diuitiarum.Ista superbia diuitem illum qui iacentẽ ante ianuam suam

contemnebat pauperem iustum: & ista spes in incerto diuitiarū: qua se propter purpurā /bys-
B sum /& epulas splendidas beatum putabat: nō ipsę diuitię perduxerūt ad inferni tormēta. An
forte quia dominus adiunxit: Amen dico vobis: difficile diues intrabit in regnū cælorum: Et Matth.19.
iterum dico vobis: Facilius intrabit camelus per foramē acus q̄ diues in regnum cęlorū: Ideo
putant isti diuitem etiā si faciat ista: quę diuitibus præcipienda scripsit apostolus: in regnum
cælorum intrare nō posse? Quid ergo est? Verū apostolus cōtra dominū loquitur: an nesciunt
quid loquātur? Quid horum credat: eligat christianus. Puto melius nos credere istos nescire
quid loqui: q̄ Paulū contra dominū loqui. Deinde cur non in consequētibus etiam ipsum do-
minū audiunt dicentem discipulis pro miseria diuitū contristatis: Q đ hominibus impossibi-
le est: deo facile est? Sed ideo (inquiunt) hoc dictū est: quia futurū erat: vt audito euāgelio: di-
uites vendito patrimonio: erogatoq; pauperibus: dominū sequerētur: & intrarent in regnū cę
lorum: atq; ita fieret qđ difficile videbatur: non vt manētes in diuitiis suis præcepta apostoli
custodiendo: id est nō superbe sapiendo: neq; sperādo in incerto diuitiarū: sed in deo viuo: be-
nefaciendo: facile tribuēdo: & cōmunicādo indigentibus: veram apprehēdant vitam: sed etiā
ista præcepta apostolica: venditis omnibus suis rebus implerēt. Hæc si dicūt (Scio quippe eos
illa dicere) nō attēdunt primitus quēadmodum dominus cōtra eorum dogma: suam gratiā
prędicauerit. Non enim ait: Q đ hominibus impossibile videtur: facile est hominibus si volue
rint: sed qđ hominibus inquit impossibile est: deo facile est: ostēdens quādo ista recte fiunt: non
fieri hominis potentia: sed dei gratia. Hęc ergo attendāt isti: et si reprehēdunt eos qui glorian
tur in diuitiis suis: caueant ipsi in sua virtute confidere. Simul enim vtriq; reprehēduntur in
psalmo: Q ui confidūt in virtute sua: & qui in abūdantia diuitiarū suarū gloriantur. Audiāt Psal.48.
itaq; diuites: Q đ hominibus impossibile est: deo facile est: & siue manētes in diuitiis suis: siue
illis vēditis: & per indigentias pauperum distributis: intrent in regnum cęlorū: gratiæ dei tri
buant non ꝓpriis viribus bonū suum. Q đ enim hominibus impossibile est: nō hominibus sed
deo facile est. Audiāt hoc & isti: etsi iā oīa sua vel vendiderūt & pauperibus tribuerūt: vel ad-
huc id agunt atq; disponunt: & hoc modo præparant intrare in regnum cælorū: non hoc tri-
buant virtuti suæ: sed eidē gratiæ diuinæ: Q đ enim hominibus impossibile est: non ipsis quia
& ipsi homines sunt: sed deo facile est. Hoc quippe illis & apostolus dicit: Cū timore & tremo- Phil.2.
re vestrā ipsorum salutem operamini. Deus enim est qui operatur in vobis & velle & operari
C pro bona volūtate. Certe ideo se dicunt de suis rebus vendendis perfectionis a domino susce-
pisse consilium vt sequantur dominū: quoniā illic additum est: Et veni sequere me. Cur ergo
in his bonis quæ faciunt: de sua tantū voluntate præsumūt: nec audiunt dominū: quoniā se-
qui se dicunt increpantem atq; testantem: Sine me nihil potestis facere? Si autem apostolus ita Ioan.15.
dixit: Præcipe diuitibus huius mundi non superbe sapere: neq; in incerto diuitiarum: vt ven- 1.Timoth.6
dant omnia quę possident: & ea pretia distribuēdo indigētibus /faciant qđ sequitur: Facile tri
buant: cōmunicēt: thesaurizent sibi fundamentū bonum in futurum: & aliter eos in regnū cę
lorum intrare posse nō credit: fallit ergo eos quorum domos tam diligēter doctrinæ sanitate
composuit: admonens & pręcipiens quales se præbere debeant vxores viris: viri vxoribus: filii
parentibus: parentes filiis: serui dominis: domini seruis. Nam quomodo hæc agi possunt sine
D domo: & sine aliqua re familiari? An hoc eos mouet qđ ait dn̄s: Quicunq; dimiserit omnia sua Matth.19.
propter me: accipiet in hoc centuplum: & in futuro vitam ęternam possidebit? Aliud est dimi
serit: aliud est vēdiderit. Nam & in his quæ dimittēda mādauit etiam vxor cōmemorata est:
quā nullis humanis legibus licet vendere: Christi autē legib⁹ nec dimittere: excepta causa for
nicationis. Quid sibi ergo volunt ista præcepta? Non enim possunt inter se esse contraria: nisi
quia incurrat aliquando necessitatis articulus: vbi aut vxor dimittatur aut Christus. Vt alia
omittam: si ipsi vxori maritus displicuerit christianus: eiq; ꝓposuerit aut a se diuortiū aut a
Christo: hic ille quid eligat nisi Christū: & dimittat vxorē laudabiliter ꝓpter Christum? Am
bobus quippe christianis dn̄s pręcepit ne quisq̄ dimittat vxorem: excepta causa fornicationis. Vbi supra.
Vbi autē qualibet in eis persona infidelis est: consiliū apostoli attēdatur: Vt si infidelis cōsen- 1.Corin.7.
tit habitare cū viro fideli: vir non dimittat vxorē. Similiter & vxor fidelis virum: si cū illa ha-
bitare cōsenserit. Q; si infidelis (inquit) discedit: discedat. Nō est enim seruituti subiect⁹ fra-
ter aut soror in huiusmodi: id est si infidelis voluerit esse cū cōiuge fideli. Hic agnoscat fidelis
suā libertatē: ne ita se subiectū deputet seruituti vt ipsam dimittat fidē: ne cōiugē amittat infi
delē. Hoc & de filiis atq; parētibus: hoc de fratribus & sororibus intelligitur: propter Christū

oēs esse dimittēdos:cum ꝓponitur ista cōditio vt Christū dimittat si illos secū habere desyde
rat. Hoc ergo & de domo atq; agris: hoc & de his rebus q̃ iure pecuniario possidenť:hoc loco
accipiendū est. Simul em̄ etiā de his nō ait:Quicūq; vēdiderit ꝓpter me quęcūq; licitū est vęn E
dere.sed quicūq; dimiserit. Fieri enim potest vt dicať christiano ab aliqua potestate:aut chri-
stianus nō eris:aut si in hoc ꝑmanere volueris:domū possessionesq; nō habebis. Cū vero etiā
illi diuites qui in suis diuitiis sic statuerant ꝑmanere:vt ex eorū bonis operibus ꝓmererentur
deum:hęc dimittāt potius ꝓpter Christū: q̃ propter hæc Christū: vt accipiant in hoc sæculo
centuplū:cuius numeri ꝑfectione significātur oīa. Fideli quippe homini totus mūdus diuitia
rum est:fiuntq; hoc mundo quasi nihil habētes & omnia possidētes:vt in futuro sæculo possi-
deant vitā æternā:ne ꝓpter ista dimisso Christo in mortē pręcipitētur æternā. Hac quippe le
ge & conditione:nō illi tātum qui mentis excellentia ꝑfectionis cōsiliū receperunt:vt vęndita
sua pauperibus distribuerent: & humeris ab omni sęculi huius sarcina liberioribus leuē Chri
sti sarcinam ferrent:sed etiā quisquis infirmior: & illi gloriosissimæ ꝑfectioni minus idoneus:
qui tamē se meminit veraciter esse christianū:cum audierit sibi proponi:q; nisi hæc omnia di-
miserit:dimissurus est Christū:apprehēdet potius turrim fortitudinis a facie inimici:quia cū
eam in sua ædificaret fide: cōputauit sumptus quibꝰ perfici posset:id est eo animo accessit ad
fidem:vt huic sæculo non solū verbis renūtiaret: quia etsi emit aliquid tanq̃ nō possidēs erat:
etsi vtebatur mūdo tanq̃ nō vtens erat:nō sperans in incerto diuitiarū sed in deo viuo. Cū em̄
omnis qui renūtiat huic sæculo:sine dubio renūtiet oībus quę sunt eius: vt possit Christi esse
discipulus:Ipse enim cū de sumptibus ad turris ædificium necessariis: & de bello aduersus re
Luc.14. gem alterū pręparādo similitudinē præmisisset:adiunxit sic:Qui nō renuntiat omnibus quæ
sunt eius:non potest meus esse discipulus: Profecto renūtiat etiam diuitiis suis si quas habet:
Aut sic:vt eas omnino non diligens:totas distribuit indigētibus:& superfluis exoneratur sar
cinis:Aut sic:vt pius diligens Christū spem ab eis trāsferat in ipsum:atq; ita vtatur illis:vt fa
cile tribuens & cōmunicās thesaurizet in cælo:paratusq; sit:quēadmodum parētes & filios &
fratres & vxorem:hoc modo & istas relinquere:si talis conditio proposita fuerit: vt nisi dimis
so Christo eas habere non possit. Nam si aliter huic sæculo renuntiat:quando accedit ad fidei
Cyprianus sacramētum:facit qđ de lapsis beatus Cyprianus ingemuit dicens:Sæculo verbis solis renun
tiantes & non factis. De hoc quippe dicitur: cum veniente tentatione magis ista metuit amit
Vbi supra. tere q̃ Christū negare:Ecce homo qui cœpit ædificare: & nō potuit perficere. Ipse est etiā qui
cum adhuc longe esset aduersarius eius:misit legatos quærens pacē: id est nōdum affligente:
sed adhuc imminente ac minante tentatione:vt his non careat quæ plus diligit:ad relinquen
dum Christum negandūq; consentit. Et multi sunt tales qui etiā putant sibi adaugēdas opes F
suas:& multiplicanda delectamēta terrena:religionem suffragari debere christianam. Sed nō
sunt tales diuites christiani:qui licet ista teneant:non tamen ab eis ita tenētur:vt hęc Christo
anteponant:quia veraci corde sæculo renuntiarunt:vt nullam spem in talibus ponāt. Hi vxo
res & filios vniuersasq; familias:ad christianam religionem tenendam sana erudiunt discipli-
na. Horum domus hospitalitate feruentes:recipiunt iustum in nomine iusti:vt mercedē iusti
accipiāt. Frangunt esurienti panem suum:nudum vestiunt: captiuū redimunt:thesaurizant
sibi fundamētum bonum in futurū: vt apprehōdant veram vitam. Et si forte pro fide Christi
pecuniaria damna ꝑpetienda sunt: oderunt diuitias suas. Si suorum orbitates vel separatio-
nes pro Christo minatur hic mundus:oderunt parentes:fratres:filios:vxores. Postremo si de
ipsa huius corporis vita cum aduersario paciscendum est: ne desertus deserat Christus:ode-
runt insuper animam suam. De his quippe omnibus mādatum acceperunt: q; aliter discipuli
Christi esse non possint. Nec tamen quia præceptum est eis vt oderint pro Christo & animas
suas:vęndendas eas habent:aut illatis sibi manibus effundendas: sed parati sunt eas amittere
pro Christi nomine moriendo:ne mortui viuant Christū negando. Sic enim diuitias ad quas
vęndendas parati non fuerunt:monente Christo:ne cum eis pereant perdito Christo:habemꝰ
hinc vtriusq; sexus diuites clarissimasq; personas martyrii gloria sublimatas. Ita multi quos G
rerum suarum vęnditione piguerat ante perfici:Christi imitata passione sunt repēte perfecti:
& qui nōnullā infirmitatē carnis & sanguinis suis diuitiis ꝑfecerūt: subito aduersus peccatū
pro fide vsq; ad sanguinē certarunt. Quibus autem non prouenit corona martyrii:neq; illius
perfectionis de vęndendis rebus suis/consiliū tam præclarum & tam grande receperūt: & ta-
men a damnabilibus immunes criminibus esurientem Christum pauerūt:sitienti potū dede-

runt:nudum vestierunt:peregrinantem susceperunt: non sedebunt quidē cum Christo subli
miter iudicaturi:sed ad ipsius dexteram stabunt misericorditer iudicandi. Beati enim miseri Matth.5.
cordes:quoniam ipsorum miserebitur deus. Et iudiciū sine misericordia fiet illi:qui non fecit Iacobi.2.
misericordiā. Superexaltat autem misericordia iudicio. Proinde isti desinant contra scriptu-
ras loqui: & in suis exhortationibꝰ ad maiora sic excitent:vt minora non damnent. Non enim
& sanctam virginitatem aliter exhortando persuadere possunt:nisi coniugalia vincula dāna-
uerint:cum docente apostolo:vnusquisq; donum ꝓprium habeat a deo:alius sic: alius autem 1.Corin.7.
sic. Ambulēt itaq; perfectionis viam venditis oībus suis rebus & misericorditer erogatis. Sed
si vere pauperes Christi sunt: & nō sibi sed Christo colligunt:infirmiora eius mēbra quare pu
niant anteq̄ sedes iudiciarias acceperint? Si enim tales erūt qualibus dn̄s dicit : Sedebitis sup Matth.19.
duodecim sedes:iudicātes duodecim tribꝰ israel:& de qualibꝰ apostolꝰ dixit:Nescitis quoniā 1.Corin.6.
angelos iudicabitis (alias:iudicabimꝰ) ꝓparēt potiꝰ nō criminosos:sed religiosos diuites reci
H pere tabernacula aeterna:a quibus amici facti sunt de māmona iniquitatis. Puto enim ꝙ qui-
dam eorum qui haec impudenter atq; imprudenter garriunt:a diuitibus christianis & piis in
suis necessitatibus sustentātur. Habet enim ecclesia quodāmodo suos milites:& quodāmodo
prouinciales. Vnde dicit apostolus:Quis militat suis stipendiis vnq̄? Habet & vineam & plan 1.Corin.9.
tatores:habet gregem & pastores. Vnde consequēter dicit:Quis plantat vineam:& de fructu
eius non edit? Quis pascit gregem:& de lacte gregis nō percipit? Quis talia disputare qualia
isti disputant:non sit militare sed rebellare:non sit plantare vineam sed eradicare:nō sit pascē
dos congregare:sed perdendos a grege separare. Sicut autem ipsi qui diuitum religiosis obse-
quiis aluntur atq; vestiuntur:neq; enim ad suas necessitates nihil accipiunt nisi ab eis qui res
suas vendunt : non tamen iudicantur atq; damnantur ab excellentioribus Christi membris:
qui maiori virtute:quā multum commendat apostolus:suis se manibus transigūt: Sic nec isti
damnare debent infirmiores meriti christianos quorum operibus transiguntur: sed recte vi-
uendo & recte docendo magis eis dicere: Si nos spiritalia seminauimus: magnum est si vestra Vbi supra.
carnalia metamus? Multo quippe minori impudentia serui dei:qui manuum suarum hone-
stis operibus venditis viuunt : damnant istos a quibus nihil accipiunt : q̄ isti qui propter ali-
quam corporis infirmitatem non valentes manibus operari:damnant eos ipsos de quorum fa
I cultatibus viuunt. Ego qui haec scribo perfectionem de qua dominus locutus est:quando ait
diuiti adolescenti: Vade vende omnia quae habes & da pauperibus: & habebis thesaurum in Matth.19.
in caelo & veni sequere me:vehementer adamaui: & non meis viribus:sed gratia ipsius adiu-
uante sic feci. Neq; enim quia diues non fui:ideo minus mihi imputabitur. Nam neq; ipsi apo
stoli qui priores hoc fecerunt:diuites fuerunt. Sed totum mūdum dimittit:qui & illud quod
habet:& quod optat habere dimittit. Quātum autem in hac perfectionis via profecerim:ma-
gis quidem noui ego:q̄ quisq̄ alius homo:sed magis deus q̄ ego. Et ad hoc propositum quan-
tis possum viribus exhortor:& in nomine domini habeo consortes: quibus hoc per meū mini
sterium persuasum est: sic tamen vt praecipue sana doctrina teneatur: nec eos qui ista non fa-
ciunt : vana contumacia iudicemus : dicentes nihil prodesse ꝙ pudice q̄uis coniugaliter vi-
uant:ꝙ domos suas & familias christiane regunt : ꝙ operibus misericordiae sibi thesaurizant
in posterum: ne ista disputando non scripturarum sanctarum tractatores: sed eorum ac-
cusatores inueniamur. Quod ideo commemoraui : quoniam isti quando talia dicere pro-
hibentur ab eis qui hoc domini consilium non ceperunt : respondent eos talia disputari nol-
le:quoniam vitiis fauent: & dominica pręcepta implere detractant:quasi nō vt de his taceam
qui licet infirmiores religiose tamen vtūtur diuitiis : etiā ipsi cupidi & auari mali his vtētes:
& in terreno thesauro cor luteum cōfigentes:quia & ipsos necesse est vsq; ad finem portet ec-
clesia: sicut illa retia vsq; ad littus pisces malos:tolerabiliores in ea q̄ isti sint qui talia sermoci
nando & disseminādo ita se videri magnos volunt: quia diuitias suas: vel quātulacūq; patri-
monia ex praecepto domini vendiderūt:vt eius haereditatem quę vsq; ad fines terrę dilatatur
K atq; diffunditur:hac doctrina nō sana perturbare atq; euertere moliantur. Vnde quia ex hac
quidē occasione (Sed tamē iā breuiter dixi) quid etiā de ecclesia Christi in hoc saeculo sentiā:
id est quia vsq; ad finem huius saeculi necesse est portet bonos & malos: quoniam et hoc inter
tuas quęstiones interrogasti:prolixam epistolā iam tandem aliquando concludā: Iurationem
caue quātum potes. Melius quippe nec verum iuratur:q̄ iurādi cōsuetudine & in periurium

sæpe caditur:& semp periurio propinquatur. Sed illi quãtum aliquos eorũ audiui: quid sit iu
rare prorsus ignorant. Putant enim se nõ iurare:quãdo in ore habẽt:scit deus:& testis est deꝰ:
& testem deum inuoco super animã meam:quia nõ dicitur per deũ:& quia talia reperiuntur
in apostolo Paulo. Sed etiam illa vbi cõtra eos inuẽta est quã confitẽtur esse iurationẽ: vbi ait
1.Corin.15. apostolus:Quotidie morior per vestram gloriã fratres quã habeo in Christo Iesu dño nostro
In græcis enim codicibus reperiẽ omnino esse hanc iurationẽ: ne quis in latina lingua hoc sic
intelligat dictũ:per vestram gloriã:quomodo dictũ est: per meum aduẽtum iterum ad vos:&
multa similia vbi diciẽ per aliqd:& nõ est iuratio. Sed nõ ideo:quia in suis literis iurauit apo
stolus:vir infirmitate firmissimus:ludus nobis debet esse iuratio. Multo eñ tutius (vt dixi)
quantũ ad nos attinet:nunq̃ iuramus:vt sit in ore nr̃o est est:nõ nõ:sicut dñs monet. Nõ quia
peccatũ est verum iurare: sed quia grauissimũ peccatũ est falsum iurare: quo citius cadit qui
consueuit iurare. Accepisti qđ mihi videẽ:melius exponãt ista meliores:nõ isti quorũ noui iã
sententiã reprobandam:sed alii qui veraciter possunt. Nam & ego paratior sum discere q̃ do
cere:& tu magnũ conferes beneficium si ea quę illic a sanctis fratribus aduersus istorũ vanilo
quia disserũtur:non me facias ignorare. In domino recte & fideliter viuas dilectissime fili.

Patrum Carthaginensis concilii:ad Innocentiũ pontificẽ maximũ:quid in eo actum fue
rit contra Pelagium & Cælestium hæreticos exponentium. Epistola.XC.

Omino beatissimo & honorãdissimo fratri sancto Innocẽtio papæ. Aureliꝰ: L
Mundius:Rusticanus:Fidẽtius:Euagrius: Antonius:Palatinus: Adeoda
tus: Vincentius: Publianus: Theasius:Tutus: Panthonius: Victor:Resti
tutus: Rusticus: Fortunatianus:alius Restitutus: Ampelius:Animus:Fe
lix:Donatianus: Adeodatus:Octauius:Serotinꝰ:Maiorinus:Posthumanꝰ:
Trispulꝰ: Victor:alius Victor:Leucius:Macianꝰ:Fructuosus: Faustinianꝰ:
Qđuultdeus: Candorius:Maximꝰ:Megarius:Rusticus:Rufianꝰ:Proculianꝰ:Thomas:Ianua
rius:Octauianus:Prętextatus: Sixtus qđuultdeus: Penthadius qđuultdeus: Cyprianꝰ:Ser
uilius:Pelagius:Marcellus: Venãtius:Didymus:Saturninꝰ:Tiazacenus:Germanus:Germa
nianus:Inuẽtius:Maiorinus:Inuẽtius:Cãdidus:Cyprianus & Aemylianꝰ:Romanꝰ: Africanꝰ
& Marcellinꝰ:qui in cõcilio ecclesię carthaginẽsis affuimus. Cũ ex more ad Carthaginẽsem ec
clesiam solẽniter venireмꝰ:atq; ex diuersis causis cõgregata ex nobis synodus haberetur: cõ
presbyter noster Orosius:nobis literas sanctorũ fratrũ & consacerdotũ nostrorũ dedit Hero
dis & Lazari:quorũ formã his cõstituimꝰ esse subdendũ. His ergo lectis: Pelagium & Cęlestiũ
authores nefarii prorsus & ab oĩbus nobis anathematizãdi erroris aduertimꝰ. Vnde factum
est vt recensendũ peteremꝰ:quid ante ferme quinquẽniũ sup Cælestii nomine hic apud eccle
2.Tetrac. siam Carthaginẽsem fuerit agitatũ. Quo recitato sicut ex subsequẽtibꝰ aduertere poterit san
33.&.50. ctitas tua:q̃uis iudicatio manifesta cõstaret: quia illo tempore episcopali iudicio excisum hoc
vulnus tantũ ab ecclesia videreẽ:nihilominus tamẽ id cõmuni deliberatione cẽsuimus: & hu
iusmodi psuasionis authores:q̃uis ad presbyteriũ idẽ Cęlestius postea puenisse dicaẽ:nisi hæc
apertissima anathematizauerint:ipsos anathematizari oportet:vt si ipsorũ nõ potuerit: saltẽ
eorũ qui ab eis decepti sunt vel decipi possunt cognita sentẽtia quæ in eos lata est sanitas pcu
retur. Hoc itaq; gestũ domine frater sancte:charitati tuæ intimandũ duximus: vt statutis no
stræ medio charitatis/etiã apostolicę sedis adhibeatur auctoritas pro tuenda salute multorũ:
& quorũdã peruersitate etiã corrigẽda. Id enim agũt isti dãnabilibus disputationibꝰ suis: vt nõ M
defendẽdo:sed potius in supbiam sacrilegam extollẽdo liberũ arbitrium:nullũ relinquãt locũ
gratiæ dei qua christiani sumus:qua & ipsum nostræ volũtatis arbitriũ vere sit liberũ:dum a
carnaliũ concupiscentiarũ dominatione liberatur:dicẽte domino:Si vos filius liberauerit:tũc
Ioan.8. vere liberi eritis. qđ auxiliũ fides impetrat: quæ est in Christo Iesu domino nostro. Isti autem
asserunt: sicut a fratribus qui etiam eorũ libros legerunt cognouimus: in eo dei gratiam de
putandã:q; talem hominis instituit creauitq; naturã:quę per propriã voluntatẽ legẽ dei pos
sit implere:siue naturaliter in corde conscriptã:siue in literis datam. Eandẽ quoq; legẽ ad gra
tiam ptinere:q; illã deus in adiutoriũ hominibꝰ dedit. Illã vero gratiã qua vt dictũ est christia
Roma.7. ni sumꝰ:cuius apostolus prædicator est dicẽs:Cõdelector enim legi dei secundũ interiorẽ ho
minẽ:Video autem aliam legem in mẽbris meis repugnantẽ legi mentis meę: & captiuantem

me in lege peccati quę est in mēbris meis. Miser ergo homo:quis me liberabit de corpore mor
tis huius!Gratia dei per Iesum Christū dominū nostrū:nolunt omnino cognoscere: nec aper-
te quidem oppugnare audent. Sed quid aliud agunt:cum hominibus animalibus non perci-
pientibus quæ sunt spiritus dei:persuadere non cessant ad operandā perficiendāq; iustitiam:
& dei mandata cōplenda:solam sibi humanā sufficere posse naturam:non attendentes qđ scri
tum est:Spiritus adiuuet infirmitatem vestram: Et non volentis neq; currentis: sed consen- Roma.8.
tientis est dei:Et ꝙ vnum corpus sumus:singuli autē alter alterius membra:habētes dona di- Roma.9.
uersa secundum gratiam quæ data est nobis:Et gratia dei sum id qđ sum: & gratia eius in me Roma.12.
vacua non fuit:sed plus omnibus illis laboraui:non ego autem:sed gratia dei mecum:Et gra- 1.Corin.15.
tias deo qui dedit nobis victoriā per dominum nostrū Iesum Christum:Et quia nō idonei su- Vbi supra.
mus cogitare aliquid quasi ex nobismetipsis:sed sufficientia nostra ex deo est:Et habem⁹ the- 2.Corin.3.
saurum istum in vasis fictilibus vt eminentia virtutis sit dei & non ex nobis:Et innumerabi- 2.Corin.4.
lia:quæ de scripturis omnibus si colligere velimus tomus non sufficit. Et veremur ne apud te
ista ipsa cōmemoranda:quę maiore gratia de sede apostolica prędicas:incōuenienter facere vi
deamur. Sed ideo facimus:quia eo ꝙ infirmiores sumus: quaquauersum quisq; nostrum ver-
N bo dei prædicando putatur attentior:crebrius eos patimur & audacius insurgentes. Si ergo 2.Retrac.
Pelagius episcopalibus gestis quæ in oriente confecta dicūtur: etiam tuæ venerationi iuste vi 47.
sus fuerit absolutus:error tamen ipse & impietas quæ tam multos assertores habet:per diuer
sa dispersos:etiam authoritate apostolicæ sedis anathematizanda est. Consyderet enim sancti-
tas tua: & pastoralibus nobis cōpatiatur visceribus:q̄ sit pestiferum & exitiabile ouibus Chri
sti: ꝙ istorū sacrilegas disputationes necessario sequitur: vt nec orare debeamus:ne intremus Matth.6.
in tentationem:qđ dominus discipulos monuit: & posuit in oratione quā docuit:aut ne defi-
ciat fides nostra:qđ pro apostolo Petro se rogasse ipse testatus est. Si enim possibilitate naturę:
& arbitrio voluntatis in potestate sunt constituta: quis non videat a domino inaniter peti: &
fallaciter orari: cum orando poscitur quæ naturæ iam ita conditæ sufficientibus virib⁹ obti
nentur! Nec debuisse dicere dominū Iesum: Vigilate & orate:sed tantūmodo:vigilate ne in- Matth.26.
tretis in tentationem:Nec beatissimo Petro primo apostolorum: Rogaui pro te:sed moneo te Luc.22.
vel impero ac præcipio ne deficiat fides tua. Contradicitur etiam istorum contentione bene-
dictionibus nostris:vt incassum super populū dicere videamur:quicquid eis a domino preca-
mur:vt recte ac pie viuendo illi placeant: Vel illa quæ pro fidelibus precatur apostolus dicēs:
Flecto genua mea ad patrem domini nostri Iesu Christi: ex quo omnis paternitas in cælo & in Eph.3.
terra nominatur: vt det vobis secūdum diuitias glorię suæ virtutem corroborari per spiritū
eius. Si ergo voluerimus benedicēdo super populū dicere:Da illis domine virtutem corrobo-
rari per spiritum tuum:istorum nobis disputatio contradicit: affirmans negari liberum arbi
trium si hoc a deo poscitur qđ in nostra est potestate. Virtute enim corroborari si volumus
(inquiunt) possum⁹ ea possibilitate naturæ quā non nunc accipimus:sed cum crearemur ac-
O cepimus. Paruulos etiam propter salutem quæ per saluatorem Christū datur:baptizādos ne-
gant:ac sic eos mortifera ista doctrina in æternū necant: promittentes etiam si non baptizen-
tur:habituros vitam æternam:nec pertinere ad eos:de quibus dominus ait: Venit enim filius Luc.19.
hominis quęrere & saluare qđ perierat:quia isti (inquiunt) non perierāt:nec est qđ in eis salue
tur:vel tanto precio redimatur: quia nihil est in eis vitiatū:nihil tenetur sub diaboli potesta-
te captiuum:nec pro eis fusus esse sanguis in remissionem legitur peccatorum:q̄q̄ per baptis-
mū Christi /etiam paruulorum fieri redemptionē libello suo Cęlestius in Carthaginensi eccle
sia iam cōfessus est. Sed multi qui eorum perhibētur esse vel fuisse discipuli: hæc mala quibus
fundamenta christianæ fidei conantur euertere: quacūq; possunt affirmare non cessant. Vn-
de etiam si Pelagius Cælestiusq; correcti sunt:vel se ista nunq̄ sensisse dicunt: & quęcunq; scri
pta contra eos prolata fuerint:sua esse negabunt: nec est quemadmodum de mendacio cōuin
cantur:generaliter tamen quicūq; dogmatizat & affirmat humanam sibi ad vincenda pecca-
ta:& dei mandata facienda sufficere posse naturam: & eo modo gratiæ dei quæ sanctorū eui-
dentius orationibus declaratur:aduersarius inuenitur:& quicunq; negat paruulos p baptis-
mum Christi a perditione liberari:& salutem percipere sempiternam:anathema fit. Quęcunq;
autem alia ab eis obiiciuntur: non dubium venerationem tuam cum gesta episcopalia perspe
xerit quæ in oriente in eadem causa confecta dicūtur:id iudicaturā: vnde omnes in dei miseri
cordia gaudeamus. Ora pro nobis domine beatissime papa.

Innocentii papæ:patribus Carthaginensis concilii responsiua.Epistola.XCI.

2.Retra.50.

Nnocentius: Aurelio & omnibus sanctis episcopis:vel ceteris qui in concilio Carthaginēsis affuerunt ecclesię: dilectissimis fratribus:in domino salutem.In requirēdis de his rebus quas omni cū sollicitudine decet a sacerdotibus:maxime a vero iustoq & catholico tractari cōcilio:antiquę traditionis exempla seruātes & ecclesiasticæ memores disciplinæ: vestræ religionis vigorem nō minus nunc in consulendo:q̄ antea cum pronūtiaretis:vera ratione firmatis:qui ad nostrū referendū approbastis esse iudicium: scientes quid apostolicæ sedi:cū omnes hoc loco positi ipsum sequi desyderemus apostolū:debeatur:a quo ipse episcopatus & tota auctoritas nominis huius emersit: quem sequētes:tam mala iā dānare nouimus q̄ probare laudāda. Vel id vero q̄ patrū instituta sacerdotali custodiētes officio nō censetis esse calcāda: q̄ illi nō humana:sed diuina decreuere sentētia:vt quicqd de disiunctis remotisq̄ prouinciis ageretur:nō prius ducerēt finiendū:nisi ad hui⁹ sedis notitiam peruenirent:vbi tota huius authoritate iusta quę fuerit pnuntiatio firmaretur:indeq̄ sumerēt cæterę ecclesiæ:velut de natali suo fonte aquę cūctę pcederent:& per diuersas totius mūdi regiones puri capitis incorruptę manerēt:qd pręcipere:quos abluere:quos velut in coena inemūdabili sordidatos mūdis digna corporib⁹ vnda vitaret.Gratulor igitur fratres charissimi: q̄ per fratrē & coepiscopum nostrū Iulium literas ad nos destinastis:& cū illis curā geritis: quib⁹ præsidetis ecclesiis: sollicitudinē vestrā pro omni vtilitate mōstratis: & per cūctas totius orbis ecclesias omnibus vna qd profit decernēdum esse deposcitis:vt suis cōstabilita regulis ecclesia: ex hoc q̄ illos caueat pnūtiationis iustæ firmata decretalibus:pauere nō possit:qui peruersis instructi primo destructis verborū argutiis sub imagine catholicæ fidei disputātes: velut pestiferū exhalātes virus:vt hominū recte sentientiū in deteriorē partem corda corrūpant:totam veri dogmatis quęrunt euertere disciplinā.Hæresibus pullulāribus est celeriter obuiandū.Sanandū ergo celerius:ne lōgius execrādus animis morbus inserpat:vt si medicus cū viderit hui⁹ terreni corporis aliquē esse lāguorem:magnū suæ artis æstimat documentū:si cito quis illius interuētu desperatus euadat:vel cū putre vulnus aspexerit: adhibet fomēta vel cętera quib⁹ illud possit qd natum fuerat vulnus obduci:ac si id manens sanari nō poterit:ne corpus reliquū sua tabe corrumpat:ferro amputat qd nocebat: quo reliquū qd integrū est seruat intactū. Præcidendum id ergo est:qd velut puro sanoq̄ nimiū corpori vulnus obrepsit:ne cū tardius abstergitur: in ipsis pene viscerib⁹ huius mali nō exhaurienda post sentina concidat.Nam quid nos de his hęreticorū mētibus existimemus: qui sibi se putant debere q̄ boni sunt:nec illum cōsyderant cuius quotidie gratiā consequūtur!Sed item isti qui tales sunt:nullam dei gratiam cōsequentur:qui sine illo tantum se assequi posse confidunt:quātum vix illi qui ab illo postulant & accipiunt /promerentur.Quid enim tā iniquū potest esse:tam barbarū:tam totius religiōis ignarum:tam christianis mentibus inimicū:q̄ huic denegare debere quicquid in quotidiā a gratia consequeris:cui teipse confiteris debere q̄ natus es!Ergo eris tibi in prouidēdo præstātior q̄ potest in te esse qui te vt esses effecit! Et cū putes debere q̄ viuis:quomodo te non putas illi debere q̄ quotidianā eius consequēdo gratiam taliter viuis! Et qui nos adiutorio negas indigere diuino:quasi ex nostra in totū possibilitate perfecti:quomodo vero adiutoriū in nos:cum tales a nobis etiā esse possumus: puocam⁹!Qui enim adiutoriū dei negat:vellem interrogare quid dicat:nos nō mereri:an illū hoc nō posse prestare! An nihil esse pter qd vnusquisq̄ hoc debeat postulare!Posse hoc deū:opera ipsa testātur:adiutorio quotidiano nos egere negare nō possum⁹.Hoc enim seu bene viuimus precamur: vt melius sanctiusq̄ viuamus:seu praua sentientes a bonis auertimur:vt ad rectam redeam⁹ viam eius auxilio plus egem⁹. Nā quid tam mortiferū: tam præceps videatur ad casum:tam expositum ad omnia pericula:si hoc solū nobis putātes posse sufficere: q̄ liberum arbitrium cum nasceremur accepimus:vltra iā a domino nihil quęramus!Id est authoris nostri obliti:eius potentiā:vt nos ostēdamus liberos:abiuremus:quasi iam amplius qd possit dare nō habeat:qui te in tuo ortu liberum fecit: nesciētes q̄ nisi magnis precib⁹ gratia in nos iplorata descēdat:nequicq̄ terrenę labis & mūdani corporis vincere conemur errores:cū pares nos ad resistendū non liberū arbitrium:sed dei solū facere possit auxiliū.Nā si ille clamat adiutorio sibi op⁹ esse diuino:q̄ digne hoc nō quęreret si cui liberum arbitriū plus pdesset: quippe cū vir beatus & iā electus a dño nihil egeret: tamen ita

P Q R S

deum deprecatur poſtulans:Adiutor meus eſto ne derelinquas me:neq̧ deſpicias me deus ſa Pſal.26.
lutaris meus.Nos nobis liberum arbitrium:ille deum poſtulat adiutorem:qđ nati ſumus poſ
ſe ſufficere nos dicimus:ille deum ne derelinquatur exorat.Nos ergo dicimus manifeſte quid
oremus:cum ille tantopere beatus:vt ſupra diximus:vir ne deſpiciatur exorat.Illi enim neceſ
ſe eſt ita arguant qui illa confirmant . Dauid enim orationis ignarus : & ſuæ naturæ neſcius
accuſetur:qui cum ſciat tantum in ſua eſſe natura adiutorem ſibi deum & aſſiduum adiuto-
rem:nec illi ſufficit aſſiduum:ſed ne aliquãdo illum deſpiciat orationibus pronus exoptat: et
per corpus omne pſalterii hoc & prędicat & clamat. Si ergo hoc illi tam magnũ fit:vt aſſidue
dicere ita neceſſarium eſt confeſſus:vt doceret quẽadmodũ Pelagius Cęleſtiuſq̧ ſepoſita om-
ni reſponſione pſalmorum:taliq̧ abdicata doctrina ſuaſuros ſe aliquibus eſſe confidũt:nos ad
iutorium dei nec debere quęrere nec egere:cũ omnes ſancti nihil ſe ſine hoc agere poſſe teſtan
tur.Liberum enim arbitrium olim ille perpeſſus:dum ſuis inconſultius vtitur bonis:cadẽs in
pręuaricationis profunda demerſus:nihil quẽadmodum exinde ſurgere poſſet inuenit: ſuaq̧
in æternũ libertate deceptus huius ruinę iacuiſſet oppreſſus:niſi eũ poſt Chriſti pro ſua gra-
tia releuaſſet aduentus:qui per nouæ regenerationis purificationem:omne præteritum vitiũ
ſui baptiſmatis lauacro purgauit : & eius firmans ſtatum quo rectius ſtabiliuſq̧ procederet:
tamen ſuam gratiam in poſterum non negauit:nam q̃uis redemiſſet hominem a præteritis il
le peccatis:tamen ſciens iterum poſſe peccare:ad reparationem ſibi quemadmodum poſſet il-
lum:& poſt iſta corrigere:multa ſeruauit:quotidiana pręſtat ille remedia:quibus niſi fręti cõ
T ſiſiq̧ nitamur: nullatenus vincere humanos poterimus errores. Neceſſe eſt enim vt quo au-
xiliante viuimus:alias vincimus:eo iterum non adiuuante vincamur. Sed poſſem plura dice
re:niſi nos conſtaret cuncta dixiſſe.Quiſquis ergo huic aſſentiens videtur eſſe ſententiæ: quo
dicat adiutorio nobis non opus eſſe diuino:inimicum ſe catholicæ fidei & dei beneficiis profi
tetur ingratum.Nec noſtra communione ſunt digni:quã prædicando taliter polluerunt. Sic
enim ſua ſponte dum ſequuntur illa quæ dicunt:longius a vera religione fugerunt.Cum eñ
hoc totum in noſtra profeſſione conſiſtat:quotidianiſq̧ precibus nihil agamus:niſi quemad-
modum dei miſericordiam conſequamur: quemadmodum ferre poſſimus iſta iactantes:quis
rogo tantus illorum pectora error obcæcat:vt ſi nullam gratiam ſentiunt:quia nec digni ſunt
nec merẽtur:nec de aliis conſyderant quid quotidie ſingulis gratia diuina largitur! Sunt qui
dem iſti omnes cæcitate digniſſimi:qui nec hoc ſibi reliquerunt:vt ſe auxilio credant reuoca-
ri ab erroribus poſſe diuino.Negantes eñ adiutorium:non aliis ſed ſibi penitus abſtulerunt:
qui auellendi ſunt longius:& ab eccleſiæ procul remouẽdi viſceribus:ne diutius multa occu-
pans inſanabilis poſt error increſcat.Si enim diu fuerint in hac impunitate verſati:neceſſe eſt
multos in hac ſuæ prauitate mentis inducant decipiantq̧ innocentes: vel potius impruden-
tes:qui fidem catholicam non ſequuntur.Putabunt eñ eos recte ſentire quos adhuc viderint
in eccleſia perdurare.Separetur ergo a ſano corpore vulnus inſanũ:remotoq̧ morbi ſęuientis
afflatu cautius quæ ſunt ſyncęra perdurẽt:& grex purior ab hac mali pecoris contagione pur
getur.Sit totius corporis illibata perfectio:quã nos ſequi & tenere hac in illos pronuntiatione
V cognouimus:& vna nobiſcum pari aſcenſione ſeruamus.Qui ſi tamen aliquod in ſe dei adiu-
torium qđ hucuſq̧ negauerunt prouocauerint:& opus ſibi eius auxilium eſſe cognouerint:
vt de hac labe in qua ſui cordis incuruatione corruerant liberentur:quaſi in lucẽ de fœda tra
ẽti caligine:remotis abdicatiſq̧ omnibus quibus totus ne verũ aſpiceret fœdabatur & caliga
bat aſpectus:dãnent hęc quæ hucuſq̧ ſenſerunt:& aliquãdo animũ rectis diſputationibus cõ
modantes:ab hac aliquãtulũ labe correcti:veris ſe ſanando conciliis tribuant atq̧ ſubmittãt.
Qđ ſi fecerint:erit in poteſtate pontificũ:iſtis aliquatenus ſubuenire:& talibus aliquã curam
pręſtare vulneribus:quã ſolet lapſis cũ reſipuerint eccleſia non negare:vt a ſuis reuocati prę-
cipitiis:intra ouile domini redigãtur:ne foris poſiti & tanto pręſidio a fide munitionis exclu-
ſi:periculis oĩbus exponantur:deuorandi luporũ dentibus atq̧ vexandi:quibus obſiſtere hac
qua illos in ſe irritauerant doctrinæ peruerſitate non poſſunt.Sed ſatis veſtris monitis: & ſic
ſatis abũdãtibus noſtrę legis exemplis probať eſſe reſpõſum:nec quicq̃ ſupereſſe duximus qđ
dicamus:cũ nihil prętermiſſum a nobis:nihil conſtet eſſe ſuppreſſum:quo illi refutati & peni
tus cognoſcantur eſſe cõuicti.Ideoq̧ a nobis teſtimonia nulla ponuntur:quia & his plena rela
tio eſt:& ſatis conſtat vt doctiſſimos ſacerdotes cuncta dixiſſe : nec decet credere vos aliquid
qđ ad cauſam poſſit proficere/prætermiſſe:& alia manu.Bene valete fratres.

Sãcti Augustini & aliorũ episcoporũ ĩ cõcilio Mileuitano p̃sidẽtiũ:ad Innocẽtiũ papã: de p
uersa Pelagianorũ & Coelestinorũ hæresi & doctrina conquerentium. Ep̃la.XCII.

Omino beatissimo meritoq; venerabili:& in Christo honorando papę Inno
cẽtio:Syluanus: Valentinus:Aurelius:Donatus:Restitutus:Lucianꝰ:Ali- X
pius:Augustinus:Placentinus:Seuerus:Fortunatus:Possidius:Nouatus:
Secundus:Maurentius:Leo:Faustinianus:Cresconius:Malcꝰ:Littorꝰ:For
tunatus:Donatus:Ponticanus:Saturninus:Christonius : Honorꝰ:Lucꝰ:
Adeodatus:Processus:Cresconꝰ:Secundus:Felix:Asiaticus: Rufinianus:
Faustinus:Seruus: Terentius:Cresconius:Sperantius:Quadratus: Lucili
us:Sabinus:Faustinus ; Cresconius victor:Gignantius:Possidonius:Antoninus:Innocentꝰ:
Præsidius:Crescentius:Felix:Antonꝰ victor:Honoratus:Donatus:Petrus:Præsidꝰ : Cresco
nius:Lampadius:Delphinus:ex cõcilio Mileuitano in dño salutẽ.Quia te dñs gratię suæ p̃ci-
puo munere in sede ap̃lica collocauit:talẽq; nostris tẽporibus p̃stitit:vt nobis potius ad culpã
negligentiæ valeat:si apud tuã venerationem quæ pro ecclesia suggerẽda sunt tacuerimus:q̃
ea tu possis vel fastidiose vel negligenter accipere:magnis p̃iculis infirmorũ membrorũ Chri
sti pastoralem diligentiã q̃sumus adhibere digneris.Noua q̃ppe hæresis & nimiũ p̃niciosa tẽ-
pestas surgere inimicorũ gratiæ Christi coepit:q nobis etiã dñicã orationẽ impiis disputatio-
nibus conantur auferre.Cum eñ dñs docuerit vt dicamꝰ:Dimitte nobis debita nostra : sicut
& nos dimittimus debitoribus nostris:isti dicũt posse hoĩem in hac vita p̃ceptis dei cognitis
ad tantã p̃fectionẽ iustitię sine adiutorio gratiæ saluatoris p solũ liberũ voluntatis arbitrium
Matth.6. p̃uenire:vt ei non sit iam necessarium dicere:Dimitte nobis debita nostra.Illud vero q̃d sequi
tur: Ne nos inferas in tẽtationẽ:nõ ita intelligẽdũ tanq̃ diuinũ adiutorium poscere debeamꝰ
Ro.9. ne in peccatũ tẽtati decidamus:sed hoc in nostra esse positũ potestate:& ad hoc implendũ solã
1.Cor.10. sufficere voluntatẽ hoĩs:tanq̃ frustra ap̃lus dixerit:Non volẽtis neq; currentis : sed miserẽtis
est dei:Et fidelis deus qui non p̃mittet vos tentari sup id q̃d potestis: sed faciet cũ tentatione
Lucæ.22. etiam exitum vt possitis sustinere.Frustra etiã dñs dixerit apostolo Petro:Rogaui p te ne de-
Matth.26. ficiat fides tua:Et omnibꝰ suis:Vigilate & orate ne intretis in tentationẽ:si hoc totum est po-
testatis humanæ.Pueros quoq; p̃uulos si nullis innouãtur christianæ gratiæ sacramẽtis habi
Ro.5. turos vitam æternam/nequã præsumptione cõtendũt:euacuãtes q̃d dicit apostolus:Per vnũ
1.Cor.15. hominem peccatum intrauit in mundum:& per peccatũ mors:& ita in omnes hoĩes p̃transiit
in quo omnes peccauerũt.Et alio loco:Sicut in Adã oĩs moriunt:sic & in Christo oĩs viuifi
cabuntur.Vt ergo alia omittamus q̃ cõtra sanctas scripturas plurima disserũt : hæc interim Y
duo quibus oĩno totum q̃ christiani sumus nitunt euertere:quæ fidelia corda sustinent: non
esse rogandũ deum:vt cõtra peccati malum atq; ad operãdam iustitiam sit noster adiutor: &
non opitulari paruulis ad consequendam vitam æternam christianæ gratiæ sacramentũ:Hęc
insinuantes apostolico pectori tuo:non opus habemus multa dicere:& tãtam impietatem ver
bis exaggerare:cũ p̃culdubio te ita p̃moueant:vt ab eis corrigendis ne latius serpãt multosq;
contaminent:vel potius interimãt:dũ sub noĩe Christi a gratia Christi penitus alienant:oĩno
dissimulare nõ possis.Huiꝰ aũt p̃niciosissimi erroris authores esse p̃hibent:Pelagiꝰ & Cęlestiꝰ:
quos quidẽ in ecclesia sanari maluimus:q̃ desperata salute ab ecclesia resecari si necessitas nul
la cõpellat.Quorũ vnus:id est Cęlestius/etiã ad p̃sbyteriũ in Asia dicitur p̃uenisse.De quo añ
paucos annos q̃d gestum fuerit/sanctitas tua de Carthaginẽsi ecclesia melius instruit.Pelagiꝰ
vero sicut a q̃busdã fratribus nostris missæ loquunt ep̃læ:Hierosolymis cõstitutus nõnullos
fallere asseritur:verũtamen multo plures q eius sensus diligentius indagare potuerunt aduer
sum eum p gratia Christi & catholicæ fidei veritate cõfligunt:p̃cipue sanctus filiꝰ tuꝰ frater
& cõpresbyter noster Hieronymus.Sed arbitramur adiuuãte misericordia dñi dei nostri Iesu
Christi:q te & regere consulentẽ & orantẽ exaudire dignat:authoritate sanctitatis tuæ de san
ctarũ scripturarũ authoritate de p̃mpta:faciliꝰ eos q tã p̃uersa & p̃niciosa sentiũt: esse cẽsuros
vt de correctione potiꝰ eorũ cõgratulemur q̃ cõtristemur interitu. Quodlibet aũt ipsi eligãt:
certe vel aliis quos plurimos p̃nt si ab eis dissimulet suis laqueis implicare: cernit venerabili-
tas tua instanter & celeriter p̃uidẽdũ.Hæc ad sanctitatẽ tuã de cõcilio Numidiæ scripta dire
ximus:imitantes Carthaginensis ecclesiæ/carthaginensis p̃uinciæ coepiscopos nostros: quos
ad sedẽ ap̃licam quã beatus illustras de hac causa scripsisse cõperuimꝰ . Et alia manu: memor
nñi in deũ gr̃a augearis dñe beatissime:meritoq; venerabilis:& ĩ Christo honorãde sãcte pater.

Innocentii papę ad præfatos Mileuitani concilii patres:eorundem ordinata & cõstitutiones comprobantis. Epla.XCIII.

Z Nnocentius:Syluano seni:Valentio:& cęteris qui in Mileuitana synodo in terfuerunt:dilectissimis fratribus in dño salutẽ.Inter cæteras Romanæ ecclesiæ curas:& apostolicę sedis occupationes:quibus diuersorũ consulta fideli ac modica disceptatione tractamus: Frater & coepiscop⁹ noster Iulius dilectiõis vestræ literas:quas ex Mileuitano cõcilio cura fidei pꝑferore misistis:mihi inopinanter ingessit: Carthaginensis etiã synodi querelæ parilis scripta subiũgẽs.Nimiꝫ exultat ecclesia tãtã sollicitudinẽ cõmissis gregib⁹ exhibere pastores:vt nõ solũ ex his patianf errare:sed si qs magis ouiũ obscœnæ delectationis herba seduxit:si in errore pmanserint:aut segregari penitus velint:aut illicenter dudũ petita vitantes:custodiæ pristinæ circunspectione tutari:in vtraq; parte videlicet consulentes:ne vł suscipiendo tales simili cæterę ducantur exemplo:vel spernendo redeũtes luporum morsibus videantur ingestæ.Prudens admodũ & catholicæ fidei plena consolatio. Quis enim aut tolerare possit errantem:aut non recipere corrigentem?Nã vt durum arbitror conhibentiam prębere peccãtibus:ita impium iudico manum negare conuersis.Diligẽter ergo & congrue apostolici cõsulitis honoris:Honoris inquam illius: quoniam pręter illa quæ sunt extrinsecus sollicitudo manet omnium ecclesiarum super anxiis rebus quæ sit tenenda sententia:antiquę sci licet regulæ formam secuti:quã toto semp ab orbe mecum nostis esse seruatam.Verũ hęc missa facio:neq; enim hoc vestram credo latere prudentiam:qui id etiam actione firmastis:nisi scientes ꝙ per oẽs ꝑuincias de apostolico fonte petentibus responsa semper emanent:præsertim quotiens fidei ratio ventilatur:arbitror oẽs fratres & coepiscopos nostros: nõ nisi ad Petrum id est sui noĩs & honoris authorem referre debere:velut nunc retulit vestra dilectio:qđ per to

& tum mundũ possit oĩbus ecclesiis in cõmune prodesse.Fiant enim necesse est /cautiores:cũ inuentores malorum ad duplicis relationem synodi sentẽtiæ vestræ statutis viderint ab ecclesiastica cõmunione seiunctos.Gemino igitur bono charitas vestra fungitur.Nam & canonum potiemini gratia seruatorum:& beneficio vestro totus orbis vtetur . Quis enim catholicorũ virorum cũ aduersariis Christi velit vlterius miscere sermonẽ?quis saltem ipsam lucẽ vice cõ munione partiri?Noui hęreseos nimirum fugiantur authores. Quid enim acerbius in deum fingere potuerunt : ꝙ cum adiutoria diuina cassarent : causamq; diuinæ id est quotidianæ precationis auferrẽt:hoc est dicere:quo mihi opus deo vt merito ĩ hos dicat hymnidic⁹: Ecce hoĩes qui non posuerunt deum adiutorem sibi.Negantes ergo auxilium dei inquiunt hoĩem sibi posse sufficere:nec gratia hũc egere diuina qua priuatus/necesse est diaboli laqueis irretitus occumbat:dum ad oĩa vitæ perficienda mandata sola tantũmodo libertate contendat . O prauissima mentium puersa doctrina.Aduerte tandẽ ꝙ primũ hoĩem ita libertas ipa decepit vt dum indulgẽtius frenis eius vtitur: in præuaricationẽ pręsumptione cõciderit:nec ex hac potuit erui:nisi ei prouidentia regenerationis statum pristinę libertatis:Christi dñi reformasset aduentus.Audi Dauid dicentem:Adiutoriũ nostrũ in noĩe domini: Et adiutor meus esto

9 ne derelinquas me:neq; despicias me deus salutaris meus.quæ incassum dixit:si tãtum in ei⁹ Psal.26.
erat positum voluntate:qđ a domino flebili sermone poscebat.Quæ cum ita sint:cum in omnibus diuinis paginis voluntati liberę non nisi adiutorium dei legamus esse nectendum : eam ꝙ nihil posse cœlestibus auxiliis destitutam:quonam modo huic soli possibilitatem hanc per tinaciter vt asseritis defendentes:sibimet:immo quod est dignius dolore communi:plurimis Pelagius Cælestiusq; persuadent?Multifariis equidem ad instruendum tale magisterium vti possemus exemplis:nisi sciremus sanctitatem vestram ad plenum scripturas omnes callere diuinas:præsertim cum vestra relatio tantis ac talibus testimoniis sit referta:vt his solis valeat præsens dogma rescindi:opusq; non esset recognitis:cũ ex his quæ facile vobis occurrentia posuistis:nec audeant obuiare:nec possint.Ergo dei gratiam conantur auferre:quam necesse est etiam restituta nobis status pristini libertate quęram⁹. Quippe nec alias diaboli machinas:nisi eadem possumus iuuante vitare.Illud vero qđ eos vestra fraternitas asserit prædicare: paruulos æternæ vitę præmiis etiam sine baptismatis gratia posse donari:perfatuum est.Nisi cõ Ioan.6.
mãducauerint carnẽ filii hoĩs:& biberint sanguinẽ ei⁹:nõ habebũt vitã in semetipsis.Qui aũt hãc eis sine regeneratione defendunt:videnf mihi ipm baptismũ velle cassare: cũ pdicant hos habere qđ in eos credif nõ nisi baptismate cõferendũ.Si ergo nihil volũt officere:nõ renasci fa

teantur:necesse est nec regnationis sacra fluēta pdesse. Verū vt supfluorū hoim praua doctri
Matt.19. na celeri veritatis possit rōe discindi: pclamat hoc dñs ī euāgelio:dicens:Sinite infantes & no
lite eos phibere a me:taliū est em̄ regnū cęloꝝ.Quare Pelagiū Cęlestiūq;:id est inuētores vocū A
2.Timo.2. nouarū:q̄ sicut dixit aplus:ędificationis nihilū sed magis vanissimas cōsueuerūt parere q̄stio-
nes:ecclesiastica cōmunióe ptiuari aplici vigoris authoritate cēsem⁹:donec resipiscāt de dia-
boli laq̄is:a quo captiui tenenť scdm ipsius volūtatē:eosq; interim dñico ouili nō recipi: quod
ipsi puersę viæ secuti tramitē deserere noluerunt. Abscindēdi sunt em̄ q vos cōturbāt : & vo-
lunt conuertere euāgeliū Christi.Simul aūt pcipimus vt qcunq; id ptinacia simili defendere
nitunť:par eos vindicta cōstringat.Nō solū em̄ q faciūt:sed etiā q cōsentiūt faciētibus:qa non
multū interesse arbitror:inter cōmittētis animū:& cōsentientis fauorē.Addo ampli⁹:Plerūq;
dediscit errare cui nemo consentit. Hæc ergo fratres charissimi in supradicta maneāt fixa sen
tentia:absint atriis dñi:careāt custodia pastorali:ne duarū ouiū dira cōtagia serpāt forsitan p
vulgus incautū:rapaciq; lupus corde lætetur intra ouile dñi:cū tātas ouiū fusas cateruas:dū
a custodibus dissimulanter habeť vuln⁹ duarū.Prospiciēdū est ergo ne pmittendo lupos mer
cenariimagis q̄ videamur esse pastores. Iubemus sane qm̄ Christus dñs propria voce significa
uit:nolle se mortem morientis : tantum vt reuertatur & viuat : vt si vnq̄ sani deposito praui
dogmatis errore resipuerint:dānarintq; ea quorū se ipsi puaricatione dānarunt:eis medicinā
solitam:id est receptaculū suū ab ecclesia nō negari: ne dū eos redeūtes forsitan phibem⁹:vere
extra ouile remanētes:expectātis hostis rabidis faucib⁹ gluriant:quos ī semetipsis spicula ma-
læ disputationis armauit. Bene valete. Datum.vi.Kal.Februarias: Honorio & Constantio vi
ris clarissimis cōsulibus.

Sancti Augustini ad Hilariū:illi Palladiū fratrē cōmēdātis.Et de prauo dogmate Pelagii:
duobus cōciliis:Carthagiñ.videlicet & Numidię reprobato cōmemorātis.

Epistola.XCIIII.

DOmino beatissimo & in Christi veritate venerando fratri & consacerdoti B
Hilario : Augustinus in dño salutē . Honorabilis filius nr̄ Palladius cū de
nro littore nauigaret:beneficiū poscēdo magis dedit:vt nō solū eū benigni
tati tuæ:verūetiam meipsum tuis orationibus cōmendarem:dñe beatissi-
me & in Christi charitate venerande frater.Qđ cū facio:profecto & sancti
tas tua faciet quod de te ambo psumimus.Quæ aūt circa nos sint : quoniā
scio dilectionem vestrā pro nobis/sicut & nostram p vobis esse sollicitam:a
memorato perlatore audiet syncęritas tua. Verūtamē qđ maxime necessariū est: breuiter di-
cam. Noua quædam hæresis inimica gratiæ Christi contra ecclesiam Christi conatur exurge
re:sed nondum euidēter ab ecclesia separata est:hominū scilicet: qui tātum audēt infirmitati
humanę tribuere potestatis:vt hoc solum ad dei gratiam pertinere contendant:q; cū libero ar
bitrio:& nō peccādi possibilitate creati sumus:& dei mādata q̄ a nobis implerenť accepimus:
cæterū ad eadē mandata seruanda & implenda nullo diuino adiutorio nos egere . Necessariā
vero nobis esse remissionē pctōrū:qa ea q̄ a nobis in pteritū malefacta sunt:infecta facere nō va
lem⁹.Cauēdis aūt futuris vincēdisq; pctīs:oībusq; tētationib⁹ virtute supandis:sine vllo dein
ceps adiutorio gratiæ dei naturali possibilitate humanā sufficere voluntatem : nec paruulos
indigere gratia saluatoris:qua per eius baptismum a perditione liberentur : eo q; nullum ex
Adam contagium damnationis attraxerint. Q; sint hæc inimica gratiæ Christi : quæ per Ie-
sum Christum dominum nostrum humano generi indulta est : quemadmodum totius fidei
christianæ fundamēta euertere moliantur: apud vos tacere non debuimus:vt eiusmodi hoies
quos quidem sanari in ecclesia q̄ ex illa resecari magis volumus & optamus : cura pastorali
caueatis. Iam enim cum ista scriberem cognoueramus in ecclesia Carthaginensi aduersus eos
episcopalis concilii conditum fuisse decretum : per epistolam sancto & venerabili papæ Inno-
centio dirigendum:& nos de concilio Numidiæ ad eandem apostolicam sedem iam similiter
scripseramus. Omnes enim qui spem habemus in Christo:huic pestiferæ impietati resistere:
eamq; concorditer damnare & anathematizare debemus:quę contradicit etiam orationibus
Matth.6. nostris.Concedens quidem vt dicamus:Dimitte nobis debita nostra:sicut & nos dimittimus
debitoribus nostris.& hoc ita concedens:vt asserat hominē in hoc corruptibili corpore quod
aggrauat animā:posse suis viribus ad tātam iustitiam peruenire:vt neq; hoc illi sit dicere ne-
cessariū:Dimitte nobis debita nostra. Illud vero quod sequitur:Ne nos inferas in tētationem:

non sic accipiunt tanq̄ deus orandus sit:quo nos ad superandas tentationes adiuuet peccato-
rum:sed ne qsq̄ irruēs corporaliter nos humanus casus affligat:qm̄ peccatorū tentationes vī
cere ita sit iam in nostra positū potestate possibilitate naturæ:vt hoc inaniter impetrādū orā-
tibus arbitremur. Non possumus vna ep̄la breui:oīa vel plurima tantæ impietatis argumen-
ta colligere:p̄sertim q̄a cū ista conscriberem:perlatores nauigaturi me immorari diutius non
finebant. Puto aūt onerosum me non fuisse sanctis sensibus tuis:qđ de tanto malo oīm̄q̄ vigi-
lantia domino adiuuante vitando tacere non potui.

Sancti Augustini.& aliorū episcoporū:ad Innocētiū papā cōtra doctrinā Pelagii acriꝰ in
uehētiū:Atq̄ ad diligentē expurgationis eiꝰ īdagationē faciēdā exhortātiū.

Epistola.XCV.

Omino beatissimo meritoq̄ honorādissimo fratri Innocētio papę:Aureliꝰ: 2.Retra.50
C Alipiꝰ:Augustinus:Euodiꝰ:& Possidius:salutē. De cōciliis duobꝰ ꝓuincię
Carthaginensis atq̄ Numidię:ad tuā sanctitatē a nō paruo ep̄orum nume
ro subscriptas literas misimus cōtra inimicos gr̄ę Christi:q̄ cōfidūt in vir-
tute sua:& creatori nr̄o quodāmō dicūt:Tu nos fecisti hoīes:iustos aūt ip-
si nos fecimꝰ. Qui naturā hūanā ideo dicūt liberā ne q̄rant liberatorē: ideo
saluā vt sup̄fluū iudicēt saluatorē. Tm̄ ei dicūt valētē:vt suis viribꝰ ī origi
ne suæ creationis acceptis:possit p̄ liberū arbitriū nihil vlteriꝰ adiuuāte illiꝰ gr̄a q̄ creauit / do-
mare & extīguere oēs cupiditates:tētationesq̄ supare. Multiq̄ eorū insurgūt aduersū nos: &
dicūt aīę nr̄ę. Nō est salus illi in deo eius: Familia Christi q̄ dicit. Qn̄ infirmor tūc potēs sum: Psal.3.
& cui dicit dn̄s eiꝰ:Salus tua ego sum:suspēso corde cū timore & tremore adiutoriū dn̄i etiā 2.Cor.12.
p̄ charitatē tuę venerationis expectat. Audiuimꝰ eñ eē in vrbe Roma:vbi ille diu vixit:nōnul Psal.34.
los qui diuersis causis ei faueāt:q̄dā scilicet q̄a vos talia p̄suasisse p̄hibēt:plures vero q̄ eū talia
sentire nō credūt:p̄sertim q̄a in oriēte vbi degit:gesta ecclesiastica facta eē iactant:q̄bus puta-
tur eē purgatus. Vbi q̄dem si episcopi eū catholicū ꝓnuntiarūt:nō ob aliud factū eē credendū
est: nisi q̄a se dixit dei gratiam cōfiteri:& ait posse hoīem suo labore ac voluntate iuste viuere
D vt ad hoc adiuuari dei gratia non egeret. His eñ auditis verbis:catholici antistites nullā aliā
dei gratiā intelligere potuerūt:nisi quā in libris dei legere & populis dei p̄dicare cōsueuerūt:
Eā vtiq̄ de q̄ dicit ap̄ls:Nō irritā facio gratiā dei. Nā si p̄ legē iustitia:ergo Christꝰ gratis mor
tuus est. sine dubio gratiam qua iustificamur ab iniquitate:& qua saluamur ab īfirmitate: nō
qua creati sumus cū ꝓpria volūtate. Nam si intellexissent illi ep̄i eā illum dicere gratiam quā Gal.2.
etiam cum impiis habemus:cū q̄bus homines sumus:negare vero eā qua christiani & filii dei
sumus:quis eum patienter catholicorum sacerdotum non dicimus audiret: sed ante oculos
suos ferret! Quapropter non culpandi sunt iudices:quia ecclesiastica consuetudine nomen
gratię audierūt: nescientes quid huiusmodi homines:vel in suę doctrinę libris:velꝰ in suorum
solent auribus spargere. Non agitur de vno Pelagio:qui iam fortasse correctus est: qđ vtinam
ita sit:sed tam multis:q̄bus loquaciter cōtendentibꝰ / & infirmas atq̄ ineruditas animas velut
conuictas trahentibus:firmas aūt & in fide stabiles ipsa cōtentione fatigantibꝰ: vsq̄quaq̄ iam
plena sunt omnia. Aut ergo a tua veneratione acciendus est Romam:& diligenter interrogā-
dus:quam dicat gratiam qua fateatur(si tamen iam fateatur) ad non peccandū iusteq̄ viuē
dum homines adiuuari. Aut hoc ipsum cum eo per literas agendum: & cum inuentus fuerit
hanc dicere quam docet ecclesiastica & apostolica veritas:tunc sine vllo scrupulo ecclesię:sine
latibulo ambiguitatis vllius absoluendus est:tunc est reuera de eiꝰ purgatione gaudēdū. Siue
eñ gratiam dixerit esse liberū arbitrium:siue gratiam esse remissionem peccatorū:siue gratiā
esse legis praeceptum:nihil eorum dicit qđ per subministrationem spiritussancti ꝑtinet ad cō-
cupiscētias tentationesq̄ vincendas:quem ditissime effudit in nos:qui ascēdit in coelum & ca
E ptiuauit captiuitatem: dedit dona hoībus. Hinc eñ oramus vt peccatorū tentationē supera
re possimꝰ:vt sp̄us dei vnde pignus accepimus:adiuuet infirmitatē nostrā. Qui autem orat & Matth.6.
dicit:Ne nos inferas in tentationem:non vtiq̄ id orat vt homo sit qđ est natura: neq̄ id orat
vt habeat liberum arbitrium qđ iam accepit cū crearetur ipsa natura: neq̄ orat remissionem
peccatorum:quia hoc superius dicitur:Dimitte nobis debita nostra:neq̄ orat vt accipiat mā
datum. Si eñ in tentationem inductus fuerit:hoc est in tentatione defecerit: facit vtiq̄ pecca
tum quod est contra mandatum. Orat ergo vt non peccet:hoc est ne quid faciat mali; qđ pro 2.Cor.13.
Corinthiis orat apostolus Paulus dicens:Oramꝰ aūt ad dominū ne qđ faciatis mali. Vnde sa

tis apparet q ad non peccandū:id est ad non malefaciendū:q̄uis eē nō dubitet arbitriū volūtatis:tm̄ eius potestas non sufficiat nisi adiuuetur infirmitas.Ipsa igit oratio clarissima est gratiæ testificatio.Hanc ille confiteat:& cum gaudebimus siue rectum siue correctū. Distinguēda est lex & gratia.Lex iubere nouit:gratia iuuare.Nec lex iuberet nisi esset voluntas:nec gra
Psal.31. tia iuuaret si sat esset voluntas.Iubetur vt habeamus intellectū:vbi dicit:Nolite esse sicut equus
Psal.118. & mulus:qbus nō est intellectus.& tm̄ oramus vt habeamus intellectū:vbi dicit:Da mihi intellectū
Iacobi.1. vt discam mandata tua.Iubetur vt habeamus sapientiam:vbi dicit:Siqs aūt vestrū indiget sapientia:postulet a deo q dat oībus affluenter:& nō improperat:& dabitur ei.Iubetur vt habea
Sap.8. mus continentiam:vbi dicit:Cū scirem qa nemo pōt esse cōtinens nisi deus det : & hoc ipsum
Psal.36. erat sapientia : scire cuius esset hoc donum:adii dn̄m & deprecatus sum eū.Postremo ne nimium longum sit cuncta percurrere:iubetur vt non faciamus malum:vbi dicitur:Declina a malo: & tamen oratur vt non faciamus malum:vbi dicitur: Oramus autem ad dominū ne quid
Col.1. faciatis mali . Iubetur vt faciamus bonum : vbi dicitur:Et fac bonum:& tamen orat vt faciamus bonum:vbi dicit:Non cessamus p vobis orantes & postulantes. Atq inter cætera p illis F
orans dicit:Vt ābuletis digne deo ī oē placitū ī omi ope & smone bono.Sicut ergo agnoscimus voluntatem cum hæc præcipiuntur:sic & ipse agnoscat gratiam cum petuntur.Misimus reuerentiæ tuæ librum quem dederunt qdā religiosi & honesti adolescentes serui dei: quorum etiam nomina non tacemus:Nam Tymasius & Iacobus vocantur: qui sicut audiuimus:et iam nosse dignaris:ipsius Pelagii exhortatione spem quam habebant in sęculo reliquerunt: & non continenter deo seruierunt.Qui cum eodem errore tandē aliquando per qualemcūq operam nostram domino inspirante caruissent:protulerunt eundem librum:Pelagii esse dicētes: & vt ei responderetur impendio rogauerunt.Factum est:Ad eosdē rescripta est ipsa responsio:Agētes gratias rescripserunt:Vtrum misimus:& cui responsum est:& qd responsum est: Et ne nimium essemus onerosi signa fecimus his locis:vbi petimus inspicere non graueris quēadmodum sibi obiecta quæstione:q gratiam dei negaret:ita respondit : vt eam esse non diceret nisi naturam in qua nos condidit deus.Si aūt hunc esse suum librum negat:aut eadem in libro loca:non contendimus:anathematizet ea:& illam confiteatur apertissime gratiā quā doctrina christiana demonstrat & prædicat esse ꝑpriam christianorū:q nō est natura: sed qua saluatur natura:non auribus sonante doctrina vel aliquo adiumēto visibili:sicut plantat quodāmodo & irrigatur extrinsecus:sed subministratione spūs & occulta misericordia : sicut facit ille qui dat incrementum deus.Et si eīn quadam non improbanda ratione dicitur gratia dei qua creati sumus:vt non nihil essemus:nec ita essemus aliquid vt cadauer qd non viuit: & arbor quę non sentit:aut pecus qd non intelligit:sed homines qui vt essemus:& viueremus : & sentiremus & intelligeremus:& de hoc tanto beneficio creatori nostro gratias agere debeamus: Vnde merito & ista gratia dici pōt:quia non præcedētium aliquorū operū meritis: sed gratuita dei bo
Roma.8. nitate donata est:Alia est tamen qua prædestinati vocamur:iustificamur:glorificamur : vt dicere possimus:Si deus pro nobis:qs cōtra nos?Qui filio suo ꝓprio non pepercit : sed pro nobis oībus tradidit eum.De hac gratia quęstio vertebat:qn ab his quos Pelagius grauiter offendebat atq turbabat:dicebatur ei q eā suis disputationibus oppugnaret:quibus assereret non solum ad facienda:verumetiam ad perficienda mandata diuina per liberum arbitrium huma
Gal.2. nam sibi sufficere naturam.Hanc apostolica doctrina gratiam isto nomine appellat: qua salua
Gal.5. mur & iustificamur ex fide Christi.De hac scriptum est:Non irritam facio gratiam dei.Nam
Ro.11. si per legem iustitia:ergo Christus gratis mortuus est!De hac scriptum est : Euacuati estis in
Ro.4. Christo:qui in lege iustificamini:a gratia excidistis.De hac scriptum est:Si autem gratia:iam non ex operibus:alioquin gratia non est gratia . De hac scriptum est : Ei autem qui operatur merces non imputatur secundum gratiam:sed secundum debitum.Ei autem qui non operatur:credenti autem in eum qui iustificat impium:reputatur fides eius ad iustitiam.Et multa alia:q melius potes ipse meminisse:& intelligere prudentius & illustrius pdicare. Illā vero gratiam qua creati sumus hoīes:etiā si ita appellandā nō īmerito intelligimus:mirū est tm̄ si ita G
appellata in vllis legitimis ꝓpheticis:euāgelicis:aplicisq literis legimus.Cū itaq hac gratia christianis fidelibus catholicisq notissima illi obiiceret q̄stio:vt eam oppugnare desineret : quid est q cum hæc sibi in libro suo velut aduersante persona idem ipse obiecisset: vt se respondendo purgaret:nihil aliud respondit:nisi naturam creati hominis referri gratiam creatoris atq ita se dicere sine peccato implere posse iustitiam per liberū arbitrium cū adiutorio diuinę

gratiæ:q deus hoc dederit homini ipsa possibilitate naturæ! Cui merito respondet: Ergo eua
cuatũ est scandalũ crucis:ergo Christus gratis mortuus est. Non eñ si nõ moreretur propter
delicta nostra: & resurgeret propter iustificationẽ nostrã:nec ascendẽs in altũ captiuans capti Psal.67.
uitatẽ daret dona hominibus:ista naturæ possibilitas quã defendit in hominibus nõ esset. An
forte dei mandatũ deerat: & ideo Christus mortuus est! imo iam & hoc erat sanctũ & iustũ et
bonũ. Iam dictũ fuerat: Non cõcupisces. Iam dictũ fuerat: Diliges proximũ tuũ tanq̃ teipsum. Exo.20.
In quo sermone apostolus oẽm legẽ dicit impleri. Et quoniam nisi diligat deũ nemo diligit se- Leuit.19.
ipsum:ideo dominus in his duobus pręceptis totã legem prophetasq; dicit pẽdere. Quæ duo Matth.22.
præcepta iã erant hoĩbus diuinit⁹ data. An æternũ pręmiũ iustitię ꝓmissum nõdũ erat! Hoc
ipse nõ dicit:q i suis literis posuit: etiã i veteri testamẽto regnũ cœlorũ esse ꝓmissum Si ergo
ad faciendam perficiendamq; iustitiam: iam erat naturæ possibilitas per liberum arbitrium:
iam erat legis dei sanctum & iustum bonumq; mandatum:iã erat ꝓmissum pręmium sempi-
ternum:ergo Christus gratis mortuus est: ergo neq; per legem iustitia neq; per naturæ pos-
sibilitatem:sed ex fide & dono dei per Iesum Christum dominum nostrum: vnum mediato-
rem dei & hominum:qui nisi in plenitudine temporis mortuus esset propter delicta nostra: &
resurrexisset propter iustificationem nostram: ꝑfecto & antiquorum fides euacuaretur & no
stra. Fide vero euacuata:quę homini iustitia remaneat:cum iustus ex fide viuat! Ex quo enim Abacuc.2.
per vnum hominem peccatum intrauit in mundum: & per peccatum mors: & ita in omnes Ro.5.
homines ꝑtransiit:in quo omnes peccauerunt: ꝓculdubio a corpore mortis huius vbi alia lex
repugnat legi mentis:neminem liberauit:aut liberat sua possibilitas:quæ perdita redempto-
re indiget:saucia saluatore:sed gratia dei per fidem vnius mediatoris dei & hominum:homi-
nis Christi Iesu:qui & deus cum esset:hominem fecit: & manens deus/homo factus refecit ipse
q fecit. Puto autem q eũ lateat fidem Christi quę postea in reuelationem venit:in occulto fu
isse temporibus patrum nostrorum:per quam tamẽ etiam ipsi dei gratia liberati sunt quicũ-
q; omnibus generis humani temporibus liberari potuerunt:occulto iudicio dei:non tamẽ vi
tuperabili. Vnde dicit apostolus: Habẽtes autem spiritũ fidei:vtiq; eundem quẽ & illi:scd̃m 2.Cor.4.
qd̃ scriptum est: Credidi propter qd̃ & locutus sum: & nos credimus ꝓpter qd̃ & loquimur.
Inde est qd̃ ait ipse mediator: Abraã pater vester concupiuit videre diẽ meũ: & vidit & gaui- Ioã.8.
sus est. Inde Melchisedech prolato sacramento mensæ dñicæ:nouit æternũ eius sacerdotiũ fi- Geñ.14.
gurare. Iam vero data in literis lege:quã dicit apl'us subintrasse vt abũdaret delictũ: & de qua
H dicit: Si ergo ex lege hæreditas:iã nõ ex ꝓmissione. Abraę aũt p repromissionem donauit de⁹. Gal.3.
Quid aũt lex! Transgressionis gratia ꝓposita est donec veniret semẽ:cui ꝓmissum est: dispositũ p angelos in manu mediatoris. Mediator aũt vnius non est:deus aũt vnus est. Lex ergo ad-
uersus ꝓmissa dei! Absit. Si eñ data esset lex q̃ posset viuificare:oĩno ex lege esset iustitia. Sed
cõclusit scriptura omnia sub peccato:vt ꝓmissio ex fide Iesu Christi daretur credẽtibus. Non
ne satis ostenditur hoc actum esse per legem:vt peccatum agnosceretur & pręuaricatione au
geretur! Vbi enim lex non est: nec præuaricatio: & sic aduersus victoriam peccati ad diuinã
gratiam quæ in promissionibus est confugeretur:atq; ita lex non esset aduersus promissa dei Ro.4.
quia ideo per illam fit cognitio peccati: & ex præuaricatione legis abundantia peccati: vt ad
liberationem quærantur promissiones dei:quod est gratia dei: & incipiat esse in homine iusti
tia: non sua sed dei: hoc est data dono dei: Quam etiam nunc quidem sicut tunc de iudæ-
is dictum est: Ignorantes dei iustitiam: & suam volentes constituere: iustitiæ dei non sunt Ro.10.
subiecti. Per legem quippe & illi iustificari se arbitrantur: sufficiente sibi ad eam custodiendã
libero arbitrio: hoc est iustitia sua prolata ex natura humana: non donata ex gratia diuina
propter quod iustitia dei dicitur. Vnde iterum scriptum est: Per legem enim cognitio pec- Ro.3.
cati. Nunc autem sine lege iustitia dei manifestata est: testificata per legem & prophetas.
Cum dicit manifestata est:ostendit quia tunc erat: sed tanq̃ illa pluuia quam Gedeon impe-
trauit:tunc velut in vellere occulta:nunc autem velut in area manifestata. Cum ergo lex si-
ne gratia:non mors peccati potuisset esse sed virtus. Sic enim dictum est: Aculeus mortis pec 1.Cor.15.
catum:virtus autem peccati lex. Sicut confugiunt multi a facie regnãtis peccati ad gratiã ve
lut areã nũc patẽtem:ita pauci ad eam confugiebant velut in vellere tunc latẽtem. Hæc vero
temporum distributio refertur ad altitudinem diuinarum sapientiæ & scientiæ dei: de q̃ di-
I ctũ est: Q̃ inscrutabilia sunt iudicia eius & inuestigabiles viæ eius. Quapropter si & añ tem- Ro.11.
pus legis & tempore ipso legis iustos patres & ex fide viuentes:non possibilitas naturæ infir-

mę & indignę ac vitiatę & ſub peccato vęnundatę:ſed dei gratia per fidem iuſtificat: & nūc ea
dem in apertū iam veniens reuelata iuſtificat. Anathemet ergo Pelagius ſcripta ſua:vbi cōtra
eam: etſi non per cōtumaciam:tamē per ignorantiam diſputat poſſibilitatē defendendæ natu
rę ad vincēda peccata & implenda mandata. Aut ſi ſua eſſe negat:aut ſcriptis ſuis ab inimicis
ſuis dicit immiſſa quæ ſua negat:anathemet ea tamē & dānet paterna exhortatione & autho
ritate ſanctimonię tuę. Si vult ergo onerosum ſibi & pniciosum:diſcat eccleſiæ ſcādalū aufer-
re:qđ ſcādalū auditores & in puerſum dilectores ei⁹ vſq̄quaqꝫ ſpargere nō quieſcūt. Si eñ co-
gnouerint eundē librū quē illius vel putāt eſſe vel norūt:epiſcoporū catholicorū authoritate
& maxime ſanctitatis tuæ:quā apud eū eſſe maioris pōderis minime dubitamus:ab eodē ipſo
anathematū atqꝫ dānatum:non eos vlterius ęſtimamus auſuros loquendo contra gratiā dei:
quæ reuelata eſt per paſſionē & reſurrectionem Chriſti: pectora fidelia & ſimpliciter chriſtia-
na turbare:ſed potius adiuuante miſericordia domini:concertantibus nobiſcum charitate ac
pietate flagrantibus orationibus tuis:non ſolum vt in æternum beati:verūetiam iuſti & ſan-
cti ſint:non in ſua virtute:ſed in eadē gratia cōfiſuros. Vnde & ad ipſum ſcriptam ab vno no
ſtrum epiſtolam ad quē per quendam orientalem diaconū:ciuem autē Hipponēſem:tanq̄ pur
gationis ſuæ quædam ſcripta tranſmiſit:tuę beatitudini potius credimus dirigendā: melius
iudicantes & petentes vt eam ei mittere ipſe digneris. Sic eñ eam legere potius non dedigna
bitur:magis in illa eum qui miſit q̄ qui ſcripſit attendens. Illud vero qđ dicunt:poſſe hominē K
eſſe ſine peccato:& mandata dei facile cuſtodire ſi velit:q̄uis cum hoc per adiutorium gratiæ
quę tamen per incarnationem vnigeniti eius reuelata atqꝫ donata eſſe dicitur: tolerabilius di
ci videatur:tamen quoniam non immerito mouere poteſt:vbi & quando per eandem gratiam
Gal'.5. id efficiatur in nobis:vt ſine vllo prorſus peccato ſimus:vtrū in hac vita quando caro concu-
1.Cor.15. piſcit aduerſus ſpiritum:an in illa cum fiet ſermo qui ſcriptus eſt: Vbi eſt mors victoria tua?
vbi eſt mors aculeus tuus? Aculeus eñ mortis eſt peccatum:diligētius pertractandū propter
alios quoſdā:qui ſenſerunt:atqꝫ in ſuis literis memorię mandauerunt:etiā in hac vita eſſe poſ
ſe homines ſine peccato:non ab initio natiuitatis ſuæ:ſed conuerſione a peccatis ad iuſtitiam:
et a vita reproba ad bonā vitam. Sic eñ intellexerunt qđ de Zacharia & Helizabet ſcriptū eſt
Lucę.1. ambulaſſe eos in omnibus iuſtificationibus domini ſine querela. Hoc qđ dictum eſt:ſine que-
rela:ſine peccato dictum acceperunt:non quidem negātes:immo etiam qđ aliis locis in literis
eorū inuenitur:pie confitentes adiutorium gratiæ domini noſtri:non per naturalem ſpiritū
hominis:ſed per principalem ſpiritū dei. Qui parū vidētur conſyderaſſe ipſum Zachariā fuiſ
ſe vtiqꝫ ſacerdotē. Omnes autē tunc ſacerdotes neceſſe habebant ex lege dei primitus pro pec-
catis ſuis offerre ſacrificium:deinde pro populo. Sicut nunc per orationis ſacrificium conuin
Matth.6. cimur non eſſe ſine peccato:quoniā iuſſi ſumus dicere: Dimitte nobis debita noſtra: Ita & tūc
per ſacrificia victimarū animaliū conuincebātur ſacerdotes ſine peccato non eſſe qui pro ſuis
peccatis iubebantur offerre. Qꝫ ſi res ita ſe habet: vt per gratiam ſaluatoris proficiamus qui-
dē in hac vita:deficiente cupiditate:creſcente charitate:perficiamur autem in illa vita cupidi
1.Ioan.3. tate extincta:charitate completa:profecto illud qđ ſcriptum eſt: Qui natus eſt ex deo non pec
cat:ſecundū ipſam charitatē dictum eſt:quæ ſola non peccat. Ad natiuitatē quippe quę ex deo
eſt; agēda & perficienda pertinet charitas:non ea quę minuenda eſt & conſumēda cupiditas:
quæ tamen q̄diu eſt in mēbris noſtris:lege quadā ſua repugnat legi mentis: Sed natus ex deo
Ro.7. nec obediens deſyderiis eius nec exhibens mēbra ſua arma iniquitatis peccato poteſt dicere: Iā
non ego operor illud:ſed illud qđ habitat in me peccatū. Sed quoquo modo ſe habeat iſta quæ L
ſtio:quia etſi non inuenitur homo in hac vita ſine peccato:id tamen dicitur poſſe fieri per ad
iutorium gratię & ſpiritus dei:qđ vt fiat conandū atqꝫ poſcendū eſt:tolerabiliter in id quiſqꝫ
fallitur:nec diabolica impietas:ſed error humanus eſt:elaboranda & optāda affirmare etiam
ſi quod affirmat non poſſit oſtēdere. Id eñ credit fieri poſſe quod certe laudabile eſt velle. No
bis autē ſufficit qꝫ nullus in eccleſia dei fidelium reperitur ī quolibet profectu/excellētia/atqꝫ
Matth.6. iuſtitia:qui ſibi audeat dicere non neceſſariā precationem orationis dominicę: Dimitte nobis
debita noſtra:& dicat ſe non habere peccatū: ne ſeipſum decipiat & veritas in eo non ſit:q̄uis
iam ſine querela viuat. Non eñ qualecunqꝫ etiā tentationis humanę:ſed graue peccatum eſt
qđ in querelā venit. Cætera quæ illi obiecta ſunt:ſicut geſtis defenſa peruiderit:ita de his pro
culdubio tua beatitudo iudicabit. Dabit ſane nobis veniā ſuauitas mitiſſima cordis tui:qꝫ pro
lixiorē epiſtolam fortaſſis q̄ velles tuæ miſimus ſanctitati. Non eñ riuulum noſtrū tuo largo

fonti augendo refundimus;ſed in hac nõ parua tentatione tẽporis:vnde nos liberet cui dici-
mus:Ne nos inferas in tentationem;vtrũ etiã noſter licet exiguus ex eodẽ quo etiã tuus abũ- Matth.6.
dans emanet capite fluentorũ:hoc a te probari volumus:tuiſq; reſcriptis de cõmuni partici-
patione vnius gratiæ conſolari.

Innocentii papæ ad præfatos epiſcopos:eorũ ſcriptis reſpondentis.

Epiſtola.XCVI.

M INnocentius Aurelio:Alipio:Auguſtino:Euodio:Poſſidio epis ſalutẽ.Fra-
ternitatis veſtræ literas plenas fidei totoq; religionis catholicæ vigore fir- 2.Retra.50.
matas a duob⁹ miſſas cõciliis per fratrẽ & coepiſcopũ noſtrũ Iuliũ pergrato
ſuſcepimus animo:ꝙ earũ tenor omniſq; contextio eſt in cõſyderatione quo
tidianæ gratię dei:& in eorũ correctione q contra ſentiunt / integra ratione
conſiſtit:vt & illis omnẽ tollere poſſit errorẽ: & idoneum dato cuiuis noſtrę
legis exemploquẽ ſequi debeat dignũ poſſint prębere doctorẽ.Sed de his iã
ſatis vt opinor ſupra diximus:cum veſtris relationibus reſpondentes reſcripſimus: qd vel de
illorum perfidia:vel de veſtra ſentẽtia ſentiremus.Sed ſubinde contra eos ſubuenit & ſuppe-
ditat quod dicatur:nec poteſt aliquãdo eſſe quod vincat:cum tam miſerum impiumq; ſit qd
noſtræ fidei virtute & ipſa pleniusveritate vincatur.Qui enim omnem vitæ ſpem reſpuit at-
q; contempſit:inimica damnabili cor ſuũ diſputatione confundens:cum credit nihil eſſe qd a
deo accipiat:nec aliquid ſupereſſe quod petat ad ſanandũ ſe qui ſibi hoc abſtulit vlterius quid
reliquit? Si ergo ſunt aliqui quos in ſui defenſionẽ peruerſitas tãta deuinxit:q huic ſe dogma
ti dant atq; cõiũgunt:ſperantes hoc ad catholicã pertinere doctrinã ; qd abhorrens lõgius &
penitus approbatur aduerſum: infecti illorum & monitis:& verbis vt laberẽtur inducti:qua
tenus ad rectum viæ tramitem redeant feſtinabunt ne diutius mentem obſidens velut eorũ
ſenſibus paſtus error inuadat.Nã ſi Pelagius quocũq; reſtitit loco:eorũ aĩos qui facile vel ſim
pliciter crederent diſputanti:hac affirmatione decepit:ſeu hac illi in vrbe ſint:qd neſcientes
nec manifeſtare poſſumus nec negare:cum etſi ſunt lateant; nec aliquando audeãt: vel illum
pręſdicantẽ iſta defendere: vel talia aliquo noſtrorum præſente iactare:& in tanta populi mul
titudine deprehendi aliquis facile:nec alicubi poſſit agnoſci:ſiue in quouis terrarũ loco degãt
dei noſtri mĩa gratiaq; credimus ꝙ facile corrigantur:audita eius damnatione qui fuerit per
tinax & reſiſtens huius dogmatis author inuentus.Nec intereſt vbi iſti fuerint:dum vbicũq;
N inueniri potuerit / ſint ſanandi.Nobis tñ nec perſuaderi poteſt eũ eſſe purgatũ:q̃uis ad nos a
noſtro quibus laicis ſiut geſta perlata quibus ille auditũ ſe crederet & abſolutũ.q̃ vtrum vera
ſint dubitamus ꝙ ſub nulla illius proſecutione venerunt:nec eorũ aliquas accepimus de hac
re literas apud quos iſtius rei iſte præſtitit cauſas.Q; ſi de ſua ille potuiſſet purgatione confi
dere:hoc magis credimus ꝙ egiſſet:quod multo verius eſſe potuerat;vt illos cogeret epiſto-
lis ſuis quid iudicauerũt indicare.Verũ cũ ſint aliqua in ipſis poſita geſtis q̃ obiecta partim il
le vitando ſuppreſſit:partim multa in ſe verba retorquẽdo tota obſcuritate confudit : aliqua
magis falſis argumẽtis q̃ vera ratione(vt ad tempus poterat videri)purgauit negando: alia
falſa interpretatione vertẽdo.Sed vtinam qd optandũ magis eſt etiã ſe ille ad veram fidei viã
ab illo ſui tramitis errore conuertat:vt cupiat velitq; purgari:conſyderans quotidianam dei
gratiam:adiutoriumq; cognoſcens vt videatur verum & approbetur ab omnibus manifeſta
ratione correctus:non geſtorum iudicio:ſed ad catholicam fidem corde conuerſo.Vnde non
poſſumus illorum nec culpare nec approbare iudicium:cum neſciamus vtrum vera ſint ge
ſta:aut ſi vera ſunt illum conſtet magis ſubterfugiſſe:q̃ ſe tota veritate purgaſſe.Qui ſi confi
dit nouitq; nõ noſtra dignum eſſe damnatione ꝙ dicat iam non totum hoc ſe refutare quod
dixerat:ſed a nobis accerſiri:ſed ipſe debet potius feſtinare vt poſſit abſolui.Nam ſi adhuc talĩ
ter ſentit:quando ſe noſtro iudicio quibuſuis acceptis literis cum ſciat damnandũ eſſe; com-
mittit.Q; ſi accerſiendus eſſet:ab his melius fieret:qui magis proximi & non lõgo terrarum
ſpacio videntur eſſe disiuncti:ſed non deerit cura ſi medicinæ ille materiam.Poteſt enim dã-
nare quæ ſenſerat i:ac datis literis erroris ſui(vt regreſſum ad nos decet)veniam poſtulare.
O Librum ſane qui eius eſſe diceretur nobis a veſtra charitate tranſmiſſum euoluimus ; In quo
multa blaſphemia: nihil quod placeret: nihil qd non penitus diſpliceret:a quouis damnãdũ
atq; calcandũ:cui ſimilia niſi qui iſta ſcripſerat nemo alter in mẽtẽ reciperet atq; ſentiret.Nã
hoc loco latius de lege diſputare velut coram poſito repugnanteq; Pelagio neceſſarium eſſe

nõ diximus:cũ vobiſcũ totũ ſcientib⁹ pariq́ȝ nobiſcũ aſſenſione gaudẽtib⁹ colloquamur. Tũc
eñ melius hęc exẽpla ponunť:qñ cũ his quos harũ cõſtat rerũ imprudẽtes eſſe:tractam⁹. Nã
de naturæ poſſibilitate:de libero arbitrio:& de omni dei gratia & quotidiana gratia cũ nõ ſit
recte ſentienti vberrimũ diſputate:anathematizet ergo iſta q̃ ſenſit: vt illi q eius ſermonibus
fuerant pręceptiſq́ȝ collapſi:qđ tandẽ habeat fides vera cognoſcãt. Facilius eñ reuocari pote-
runt:cũ iſta a ſuo ſenſerint authore damnari. Qȝ ſi ille pertinaciter in hac voluerit impietate
perſiſtere:agendum eſt qualiter vel his poſſit ſubueniri:quos non ſuus huius magis error in
duxit:nec & illis hęc medicina pereat:cuius iſte talẽ nõ admittit nec poſtulat curam. De⁹ vos
incolumes cuſtodiat fratres chariſſimi. Datum.v.kal.februarias.

Innocẽtii ad Aureliũ:& beatũ Auguſtinũ epiſcopos:vt in dño gaudeãt cupiẽtis: & pro
eo paria vota ad deũ rependant:precantis. Epiſtola.XCVII.

Nnocentius Aurelio & Auguſtino epis. Acceptiſſimi mihi Germani com- P
presbyteri illo recurſus vacuus officio vr̃o eſſe nõ debuit. Per charos eñ ſa-
lutare chariſſimos:naturale quodãmodo videť & cõſequens. Gaudere ergo
in dño veſtrã germanitatem amãtiſſimi cupimus:& pro nobis paria ad deũ
vota repẽdere precamur:quia vt bene noſtis cõmunib⁹:& alternis plus agi-
mus orationibus q̃ ſingularibus aut priuatis.

Euodii epi ad beatũ Auguſtinũ:de ratione & deo:de corpore ſaluatoris an ſubſtantiam
dei videat:de aĩa Chriſti:& qui ſint ſpiritus de quib⁹ Petrus dicit: Mortificatus carne & viui
ficatus ſpiritu:in carcere pręadicauit:ſcire cupientis. Epiſtola.XCVIII.

Vodius eps: Auguſtino epo. Pridẽ quęſtionẽ miſi ad ſanctitatẽ tuã. Vnã de Q
ratione & deo:per Iobinũ q ſeruit ancillis dei. Alteram de corpore ſaluatoris
de quo æſtimať ꝙ ſubſtantiã dei videat. Tertiã dico nunc:Anima rationalis
quã ſaluator cũ corpore aſſumpſit:vtrũ in vna de opinionibus eſt illis q̃ pro-
ponunť cum de animæ origine quęriť:ſiqua ibi poteſt veritate fulciri: an q̃q̃
rationalis ſit:nõ tamẽ ex his ſpeciebus quę de animaliũ anima dicunť: ſed in
alia habeť. Quartam interrogo:q ſunt illi ſpitit⁹ de quibus in epľa ſua ponit Petrus teſtimoniũ
1.Petri.3. um de dño dicens:Mortificatus carne viuificatus ſpũ:in quo & eis qui in carcere erãt ſpiriti-
bus veniens pręadicauit:& cætera. Hoc inſerens ꝙ in inferno fuerunt:& deſcendens Chriſtus
omnibus euãgelizauit:omneſq́ȝ a tenebris & pœnis per gratiã liberauit:vt a tpe reſurrectio-
nis dñi:iudicium expectetur exinanitis inferis. Quid ergo in hac re ſanctitati tuæ videať cu-
pio noſſe.

Sancti Auguſtini ad Euodiũ:ad interrogata per eũ copioſe reſpõdentis:& ſibi ſatiſfaci-
entis. Epiſtola.XCIX.

Omino dilectiſſimo fratri & coepiſcopo Euodio:Auguſtinus in dño ſalu- R
tẽ. Quęſtio quã mihi ꝓpoſuiſti ex epľa apoſtoli Petri:ſolet nos (vt te latere
nõ arbitror) vehemẽtiſſime cõmouere: quõ illa verba accipienda ſint tãq̃
de inferis dicta. Replico ergo tibi eandẽ quęſtionem:vt ſiue ipſe potueris:ſi
ue aliquẽ qui poſſit inueneris:auferas de illa atq́ȝ finias dubitationẽ meã.
Qđ ſi prior potuero:cũ id donauerit dñs:tibiq́ȝ impartiri valuero:nõ frau
dabo dilectionẽ tuã. Nũc aũt quę me ibi moueãt intimabo:vt ſcđm hęc de
illis verbis apoſtolicis:vel ipſe cogites:vel quẽ idoneũ repereris cõſulas. Cũ dixiſſet Chriſtum
Vbi ſupra. mortificatũ carne viuificatũ ſpiritu:cõtinuo ſubiecit:In quo & his q in carcere erant cõcluſi
ſpiritibus veniens pręadicauit: q increduli fuerãt aliquãdo qñ expectabant dei patientiã in die
bus Noe cũ fabricareť arca:in qua pauci:id eſt octo aĩæ ſaluæ factæ ſunt per aquã. Deinde ſub
iunxit & ait: ꝙ & vos nunc ſimili forma baptiſma ſaluos fecit. Mouet itaq́ȝ ſi apud inferos do S
minus qñ mortuus eſt in carcere cõcluſis ſpiritib⁹ pręadicauit:qđ boni ſoli meruerint vt dñs
Lucæ.16. in inferno deſcenderet:& de iſtis tñ duobus dictũ fuiſſe illi diuiti:Inter vos & nos chaos ma-
gnũ firmatũ eſt:vt hi q volũt hinc tranſire ad vos nõ poſſint:neq́ȝ inde huc trãſmeare: neſcio
vtrum quiſq̃ ſit cui nõ videatur abſurdũ. Porro ſi plures q̃ duo ibi erant:quis audeat dicere:
nõ ibi fuiſſe patriarchas & prophetas:quibus in ſcripturis dei iuſtitiæ pietatiſq́ȝ tam inſigne
teſtimoniũ perhibeť:q tũc infideles fuerunt cũ fabricaretur arca. Etenim poſt tpa Noe multa
milia tot gentiũ:vſq́ȝ ad paſſionẽ Chriſti mortua ſunt:q̃ potuit apđ inferos iueniri. Nõ vtiq́ȝ

eorũ qui in deũ crediderãt: ficut ꝓphetæ & patriarchæ de ftirpe Abraæ: ficut ipfe retro Noe
& tota domus eius: q̃ falua facta eft per aquã: excepto fortaffis vno filio qui poftea reprobatus
eft: ficut etiã præter progeniẽ Iacob: alii fuerunt credentes in deũ ficut Iob: ficut ciuitas Nini
ue: & fi qui alii funt qui vel apparẽt in fcripturis vel in genere humano latẽt: fed eorum dico
multa milia hominũ qui deũ ignorantes: & dæmonũ vel fimulacrorũ cultui deditia tẽporibꝰ
Noe vfq; ad paffionẽ Chrifti / ex hac vita emigrarunt: quos apud inferos Chriftus inueniens:
quõ illis non prędicauit: fed illis tñ qui in diebus Noe increduli fuerãt cum fabricaret arca?
Aut fi omnibus prędicauit: cur illos folos Petrus cõmemorauit: prætermiffa multitudine tã
T innumerabili cæterorũ? Et dñm quidẽ carne mortificatũ aduenifle in infernũ fatis cõftat. Ne
q; eñ contradici poteft: vel propheticæ q̃ dixit: Qñ nõ derelinques alam meã in inferno: Qđ Pfal.15.
ne aliter quifq̃ fapere auderet: in actibus apoftolorũ: idẽ Petrus exponit: vel eiufdem Petri il Actu.2.
lis verbis quibus eũ afferit foluiffe inferni dolores: in quibus impoffibile erat eũ teneri. Quis
ergo nifi infidelis negauerit fuiffe apud inferos Chriftũ? Qꝫ fi mouet aliquẽ: quemadmodum 12.de Geñ.
accipiendum fit inferni ab illo folutos dolores: Neq; eñ cœperat in eis effe tanq̃ in vinculis: & ad literam
fic eos foluit tanq̃ fi catenas foluiffet quibus fuerat alligatus: facile eft intelligere fic eos folu ca.33.
tos quemadmodũ folui poffunt laquei venantiũ ne teneant: non quia tenuerunt. Poteft & fic
vt eos dolores eũ foluiffe credamus quibus teneri ipfe non poterat: fed quibus alii tenebantur
quos ille nouerat liberandos. Verum quinam ifti fint: temerarium eft definire. Si enim oẽs
omnino dixerimus tunc effe liberatos qui illic inuenti funt: quis nõ gratuleť fi hoc poffimus
oftendere: prę fertim propter quofdam qui nobis literario labore fuo familiariter innotuerũt:
quorũ eloquium ingeniumq; miramur: nõ folum poetas & oratores: qui eofdẽ ipfos falfos de
os gentium: multis opufculorũ fuorũ locis contẽnendos ridendofq; monftrarũt: & aliquãdo
etiã vnum deum verũq; cõfeffi funt: q̃uis illa fupftitiofa cũ cæteris colerent: verũetiam illos
qui hæc non cãtando vel declamãdo: fed philofophando dixerunt: multorũ etiã quorum lite
ras non habemus: fed in illorũ literis didicimus fcđm quendã modũ laudabiles vitas: & exce
pto dei cultu in quo errauerũt colẽtes vana q̃ publice colẽda fuerant inftitura: & creaturę po
tius q̃ creatori feruiẽtes: in cęteris moribꝰ parfimoniæ: cõtinentiæ: caftitatis: fobrietatis: mor
tis pro patrię falute contemptu feruatæq; fidei: nõ folũ ciuibus verũ & hoftibꝰ imitandi meri
to ꝓponanť. Quæ quidẽ omnia quãdo nõ referunť ad finẽ rectæ veræq; pietatis: fed ad Faftũ
inanẽ humanæ laudis & glorię: etiã ipfa inanefcunt quodãmodo feriliaq; reddunť: veruntã
men quadã indole animi ita delectant: vt eos in quibus hęc fuerũt: vellemus vel præcipue vel
cũ cæteris ab inferni cruciatibus liberari: nifi aliter fe haberet fenfus humanus: aliter iuftitia
V creatoris. Quæ cum ita fint: fi oẽs inde foluit faluator: & ficut requirens fcripfifti / exinaniuit
inferna: vt deinceps iudiciũ iã expectareť extremũ. Hæc funt q̃ in hac re nõ immerito mouẽt:
q̃ mihi interim cogitãti folẽt occurrere. Primũ qua authoritate firmeť ifta fententia. Qđ eñ
fcriptũ eft: in morte Chrifti factũ folutis doloribus inferni: vel ad ipm poteft intelligi ꝑtinere
q; eos hactenus foluerit: hoc eft irritos fecerit: ne ab eis ipfe teneretur: præfertim quia fequiť.
In quibus impoffibile erat teneri eum. Vel fi caufa quæritur cur voluerit venire in infernum
vbi dolores illi effent quibꝰ teneri omnino nõ poterat: qui erat (vt fcriptũ eft) iter mortuos li
ber: in quo princeps & prępofitus mortis nõ inuenit aliquid qđ fupplicio deberet: hoc fcilicet Pfal.87.
quod fcriptũ eft: folutis doloribus inferni: nõ in omnibus: fed in quibufdã accipi poteft: quos
ille dignos ifta liberatione iudicabat: vt neq; fruftra illuc defcendiffe exiftimeť: nulli eorũ pro
futurus qui ibi tenebanť inclufi. Nec tamen fit confequẽs: vt qđ diuina quibufdam mifericor
dia iuftitiaq; conceffit: omnibus conceffum effe putandum fit. Et de illo quidem primo homi
ne patre generis humani: q; eum ibidem foluerit: ecclefia fere tota cõfentit: qđ eã nõ inaniter
crediddiffe credẽdum eft: vndecũq; hoc traditum fit: etiam fi canonicarum fcripturarum hinc
expreffa non proferatur authoritas: q̃q̃ illud quod in libro fapiẽtiæ fcriptũ eft: Hęc illũ q pri Sapien.10.
mus factꝰ eft patrẽ orbis terrarũ: cum folus effet creatus: cuftodiuit & eduxit illum a delicto
fuo: & dedit ei virtutẽ continẽdi omnia: magis pro hac fnĩa q̃ pro vllo alio intellectu facere vi
X deatur. Addũt quidã hoc beneficium antiqs etiam fanctis fuiffe conceffum: Abel: Seth: Noe:
& domui eius: Abraam: Ifaac: & Iacob: aliifq; patriarchis & prophetis: vt dominus cum in
infernum veniffet: illis doloribus foluerentur. Sed quonam modo intelligatur Abraam in
cuius finum pius etiã pauper fufceptus eft: in illis fuiffe doloribus: ego quidem non video:
explicant fortaffe qui poffunt. Solos autem duos: id eft Abraham & Lazarum in illo me

morabilis quietis ſinu fuiſſe:anteq̃ dñs in inferna deſcẽderet:& de iſtis tm̃ duobus dictũ fuiſ-
Lucæ.16. ſe illi diuiti:Inter vos & nos chaos magnũ firmatũ eſt:vt hi q volũt hinc trãſire ad vos nõ poſ
ſint: neq̧ inde huc tranſmeare:neſcio vtrũ quiſq̃ ſit cui non videaẽ abſurdũ. Porro ſi plures
q̃ duo ibi erant:quis audeat dicere nõ ibi fuiſſe patriarchas & prophetas: quibus in ſcriptura
dei iuſtitiæ pietatiſq̧ tam inſigne teſtimoniũ perhibeẽ! Quid his ergo pręſtiterit:qui dolores
ſoluit inferni:in quibus illi nõ fuerũt:nondum intelligo:pręſertim quia ne ipſos quidem infe
ros vſpiam ſcripturaꝝ locis in bono appellatos potui reperire.Qđ ſi nuſq̃ in diuinis authori
tatibus legiẽ:non vtiq̧ ſinus ille Abraæ: id eſt ſecretę cuiuſdam quietis habitatio:aliqua pars
inferorũ eſſe credẽda eſt:q̃q̃ in his ipſis tãti verbis magiſtri;vbi ait dixiſſe Abraam:Inter vos
& nos chaos magnũ firmatũ eſt:ſatis vt opinor appareat nõ eſſe quãdã partem & quaſi mem-
brum inferorum tantæ illius felicitatis ſinum.Chaos enim magnum quid eſt: niſi quidã hia-
tus multum ea ſeparans:inter quæ non ſolum eſt:verũetiã firmatus eſt! Quapropter ſi in illũ
Abraæ ſinũ Chriſtũ mortuũ veniſſe ſancta ſcriptura dixiſſet:nõ nominato inferno eiuſq̧ do-
loribus;miror ſi quiſq̃ ad inferos eum deſcendiſſe aſſerere auderet.Sed quia euidẽtia teſtimo
nia:& infernum commemorant & dolores:nulla cauſa occurrit:cur illo credaẽ veniſſe ſalua-
tor:niſi vt ab eius doloribus ſaluos faceret.Sed vtrũ oẽs quos in eis inuenit:an quoſdam quos
in illo beneficio dignos iudicauit:adhuc requiro.Fuiſſe tamẽ eũ apud inferos: & in eorũ dolo
ribus conſtitutis hoc beneficiũ præſtitiſſe nõ dubito. Vnde illis iuſtis q in ſinu Abraæ erant Y
cũ ille in inferna deſcenderet:nondũ quid cõtuliſſet inueni:a quibus eum ſcd̃m beatificã præ
Lucæ.23. ſentiã ſuæ diuinitatis nũq̃ video receſſiſſe.Sicut etiã eodẽ ipſo die quo mortuus eſt: promiſit
latroni:q̧ cũ illo in paradiſo fuiſſet futurus:quãdo ad ſoluẽdos inferni dolores fuerat deſcen-
ſurus.Profecto igitur in paradiſo atq̧ ſinu Abraæ:etiã ante iam erat beatificante ſapientia:&
apud inferos iudicante potentia. Vbi eñ non eſt vllo loco obſeſſa diuinitas:veruntamẽ ſcd̃m
creaturam quã ex quodam tp̃e ſuſcipiendo manens deus:homo factus eſt:hoc eſt ſcd̃m animã
eum fuiſſe apđ inferos:aperte ſcriptura declarat:& per prophetiam pręmiſſa: & per apoſtoli-
Pſal.15. cum intellectum ſatis expoſita:qua dictũ eſt:Non derelinques animã meã in inferno.Scio qui
buſdam videri morte dñi Chriſti iam talem reſurrectionẽ præſtitũ iuſtis:qualis nobis in fine
Matth.27. promittitur:quoniã ſcriptum eſt:illo terræmotu quo in eius paſſione petræ ſciſſæ & monu-
menta aperta ſunt:multa corpora reſurrexiſſe iuſtorum: & viſa cum illo quãdo reſurrexit in
ſancta ciuitate.Qui vtiq̧ ſi non iterum ſepoſitis corporibus dormierunt; videndum eſt quẽ-
Apoca.1. admodum intelligatur:Chriſtus primogenitus a mortuis:ſi eum in illa reſurrectione tot pręceſſerunt.Q; ſi reſponderẽ hoc dictum eſſe p anticipationẽ:vt monumenta quidem illo ter-
ræmotu aperta intelliganẽ:cum Chriſtus ĩ cruce pẽderet:reſurrexiſſe aũt iuſtorũ corpora nõ
tunc ſed cum ille prior reſurrexiſſet:q̃uis tũc/ vt dixi/ anticipando ſuiſſet adiunctum: vt &
Chriſtus primogenitus a mortuis ſine ambiguitate credatur:& illis iuſtis continuo cõceſſũ:
vt ipo præeunte in æternã incorruptionẽ atq̧ immortalitatẽ reſurgerent:illud adhuc reſtat
quod moueat:quomodo a Petro dici potuerit:qđ vtiq̧ veriſſime dictum eſt: quãdo per illam
Actu.2. prophetiam non de Dauid:ſed de Chriſto aſſeruit fuiſſe prædictum:carnem eius non vidiſſe
corruptionem:quod & adiunxit de Dauid:apud eos eſſe monumẽtum eius. Vnde illos vtiq̧
non conuincebat:ſi corpus eius ibi iam non erat:quia etſi ante in recẽti ſua morte reſurrexiſ-
ſet;nec caro eius vidiſſet corruptionem:poſſet nihilominus illud monumentum manere.Du
rum autem videtur vt Dauid non fuerit in illa reſurrectione iuſtorum:ſi eis iam æterna do-
nata eſt:cuius Chriſtus ex ſemine tam crebro:& tanta euidentia: tantaq̧ honorificentia com
Heb.11. mendatur.Periclitabitũr etiam illud:qđ ad hebræos de iuſtis antiquis dicitur:Quia pro no-
bis meliora prouiderũt:ne ſine nobis perfecti perficerentur:ſi iam in illa reſurrectionis incor-
1.Petri.3. ruptione conſtituti ſunt quæ nobis perficiendis in fine promittitur.Cur ergo Petrus eos tan Z
tum commemorare voluerit:quibus in carcere incluſis euangelium prædicatum eſt: qui in
diebus Noe cum fabricaretur arca increduli fuerunt! Vides q̃ latebroſum ſit:& quæ me mo-
ueant ne affirmare hinc aliquid audeam. Huc accedit: quia cum dixiſſet apoſtolus:q̧ & vos
nunc ſimili forma baptiſma ſaluos facit:non carnis diſpoſitio ſordium:ſed cõſcientiæ bonę in
terrogatio in deum per reſurrectionem Ieſu Chriſti qui eſt in dextera dei:deglutiẽs mortẽ: vt
vitæ æternæ hæredes efficeremur:profectus in cælos ſubiectis ſibi angelis & poteſtatibus &
1.Petri.4. virtutibus:cõtinuo ſubiecit:Chriſto igitur in carne paſſo:& vos eadem ſciẽtia armamini: q̧a
qui paſſus ẽ in carne deſiit a peccatis in hoc:vt iam nõ hominũ deſyderiis;ſed volũtate dei qđ

reliquũ est in carne viuat tẽpus. Deinde addidit: Sufficit eñ preteritũ tp̃s ad volũtatẽ hoĩm
consummatũ ambulantes in libidinibus & cõcupiscentiis & ebrietate: cõmessationibus: pota
tionibus & illicitis idolorꝫ seruitutibꝰ. In quo stupescũt nõ cõcurrere vos in eandem luxuriæ
confusionẽ blasphemantes: q̃m reddent rationẽ ei qui paratus est iudicare viuos & mortuos.
His dictis subnectit: Propter hoc eñ & mortuis euangelizatũ est: vt iudicent̃ quidẽ sc̄dm ho
mines in carne: viuãt aũt sc̄dm deũ spiritu. Quẽ nõ moueat ista ꝓfunditas? Mortuis dicit euã
gelizatũ: quos profecto si intellexerimus qui de corpore exierunt: illi opinor erunt: de quibus
supra dixit: Qui increduli fuerunt in diebꝰ Noe: aut certe oẽs quos apud inferos Christus in
uenit. Quid sibi ergo vult vt iudicẽtur quidẽ sc̄dm homines in carne: viuant aũt sc̄dm deum
spiritu? Quomodo iudicant̃ in carne quã nõ habent: si apud inferos sunt: vel quã nondũ rece-
perunt: si etiã a doloribus inferni soluti sunt? Neqꝫ eñ si vt quęrendo dicis: exinaniti sunt in-
feri omnes: etiã qui tũc ibi fuerũt in carne resurrexisse credendi sunt: Aut qui resurgẽtes ap-
paruerunt cũ dño: ad hoc carnẽ receperũt: vt in ea iudicarẽtur sc̄dm hominẽ. Quod nec de il
lis video quomodo accipi possit: qui increduli fuerũt in diebus Noe: nõ eñ eos in carne vixis
se scriptũ est: Aut credi potest ideo solutos dolores inferni: vt q inde liberarentur: carnem ad
& luendam pœnam reciperent. Quid est ergo vt iudicentur sc̄dm hoĩes in carne: viuant autem
sc̄dm deũ spiritu? An forte hoc præstitum est eis quos apud inferos Christus inuenit: vt per
euangeliũ viuificarent̃ spiritu: q̃uis futura resurrectione in carne iudicandi sint: vt per aliquã
carnis pœnã transeãt in regnũ dei? Quod si ita est: cur hoc t̃m de illis q quondã nõ crediderũt
in diebus Noe: ac nõ etiã de cæteris quos illic Christi visitatio comperit: per euangelii prædi-
cationem spiritu reuixerunt: postea transitoria pœna in carne iudicandi? Q̃d si de omnibꝰ ac
ceperimus: manet quęstio: quare Petrus eos tantũ cõmemorauit q tunc increduli fuerunt cũ
fabricaretur arca? Mouet etiã illud: ꝙ hi qui de hac re conant̃ reddere rationem: ideo dicunt
Christum ad inferos descendisse: his qui ibi inuẽti sunt illa loca pœnalia tanq̃ carceres exina-
nitos: quia non audierant euangelium: quod illis viuentibꝰ nondũ toto orbe terrarũ prędica-
batur: & iustas habebant causas cur non credidissent quod eis non fuerat annunciatum: dein
ceps autẽ non habituros excusationẽ: q prędicationem euangelii per omnes gẽtes celebratam
diffusamqꝫ contemnunt: & ideo illis tunc euacuatis carceribus iam iustum restare iudicium
quo contumaces & infideles etiã æterno igne puniantur. Nec attendũt qui hoc sentiunt hãc
excusationẽ habere posse omnes: qui etiã post resurrectionẽ Christi: anteq̃ ad eos euangelium
perueniret: ex hac vita emigrarunt. Neqꝫ enim postea q̃ dominus remeauit ab inferis: nemo ꝑ
missus est iterꝫ ire ad inferos: nisi audito euangelio: cũ tam multi morerentur in toto orbe ter
rarum: anteq̃ ad eos hæc annunciatio perueniret: qui omnes habebunt excusationem quæ ab
9 lata dicit̃ eis: quibus dñs cũ venisset: q ante nõ audierãt: in inferno dicitur prędicasse. An for
te dicatur etiã istos qui post domini resurrectionẽ nondum sibi annunciato euãgelio mortui
sunt siue moriuntur: illic apd̃ inferos audire potuisse vel posse: vt illic credant quod de Chri
sti veritate credendum est: & habeãt etiã ipi remissionẽ ac salutẽ quã illi meruerunt: quibꝰ ipe
Christus annunciauit. Neqꝫ enim quia rursus ascendit Christus ab inferis: ideo ibi fama eius
extincta est: nam & hinc ascendit in cælum: & tamen eius annunciatione qui in eum crede-
runt salui erunt. Ideo quippe exaltatus est: & donatũ est ei nomen quod est sup omne nomen: Phil. 2.
vt in nomine eius omne genu flectat̃: nõ solũ cælestiũ & terrestriũ: verũetiam infernorũ. Sed
hãc opinionẽ si admittimus: qua putari potest homines qui cũ viuerent minime crediderunt
posse in Christũ apud inferos credere: quis ferat? Quę consequẽter absurda fideiqꝫ contraria.
Primum ne frustra dolere videamur eos qui sine ista gratia de corpore exierũt: frustraqꝫ curã
gerere atqꝫ instanter hortari: vt eã homines priusq̃ moriantur percipiant: ne sempiterna mor
A te puniantur. Aut si illi t̃m apud inferos inutiliter atqꝫ infructuose credunt: qui euangelio si
bi annũtiato hic credere noluerũt: illis aũt proderit credere: q nõ hic cõtempserunt q̃d audi
re minime potuerunt: aliud sequitur absurdius: vt hic non sit euangelium prędicandũ: quo
niam omnes vtiqꝫ morituri sunt: & sine vllo reatu contẽpti euangelii venire ad inferos debẽt
vt eis prodesse possit cum ibi crediderint. Q̃d sentire impię vanitatis est. Quobrem teneamꝰ
firmissime quod fides habet fundatissima authoritate firmata: quia Christus mortuus est se
cundum scripturas: & quia sepultus est: & quia resurrexit tertia die sc̄dm scripturas: & cæte
ra q̃ de illo testãte veritate cõscripta sunt. In quibꝰ etiã hoc est: ꝙ apd̃ inferos fuit: solutisqꝫ eo
rum doloribus: quibus eum erat impossibile detineri: a quibus etiã recte intelligitur: soluisse

& liberaſſe quos voluit:corpuſq̧ qđ in cruce reliquerat in ſepulchro poſitum recepiſſe. In
illa vero quã propoſuiſti de verbis Petri apoſtoli quæſtione:qm̃ quæ me moueãt perſpicis: et
alia fortaſſe ſi diligentius diſcutiantur poſſunt mouere:vel apud nos ea cogitando: vel quos
dignũ eſt & ſi poſſumus cõſulendo:quęramus.Conſydera tñ ne forte totũ illud qđ de conclu
ſis in carcere ſpiritibus:qui in diebus Noe nõ crediderant:Petrus apoſtolus dicit:omnino ad
inferos non pertineat:ſed ad illa potius tẽpora quorũ formã ad hæc tẽpora trãſtulit. Illa quip
pe res geſta:forma fuerat futurorũ:vt hi qui modo nõ credunt euangelio:dum in omnib⁹gen
tibus ædificatur eccleſia:illis intelligant eſſe ſimiles q tunc nõ crediderũt cũ fabricaret arca.
Illi aũt q crediderunt:& per baptiſmũ ſalui fiunt:illis comparent qui tũc in eadẽ arca ſalui fa
cti ſunt per aquã. Vnde ait:Sic & vos ſimili forma baptiſma ſaluos facit. Ad hanc igit formæ
ſimilitudinẽ:cætera etiã de incredulis coaptemus:& non ſuſpicemur ꝙ apud inferos ad faciẽ
dos fideles atq̧ liberandos euangeliũ prędicatum ſit:vel adhuc etiam prędicet:quaſi & ibi ſit
eccleſia cõſtituta. Ad illum ergo ſenſum qui te mouit:ideo vident attracti: qui hoc Petrũ ſen B
ſiſſe crediderunt:quia dixit:concluſis in carcere ſpiritibus prędicatũ:quaſi animę non poſſint
intelligi ſpiritus q tunc erant in carcere:atq̧ ignorantiæ tenebris velut carcere claudebãtur.
Pſal.141. De quali carcere ſe deſyderat liberari ille q dicit:Educ de carcere animã meã:vt cõfiteat no
mini tuo.q̃ alibi vmbra mortis appellat.De qua nõ vtiq̧ apđ inferos: ſed hic liberati ſunt: de
Eſa.9. quibus ſcriptũ eſt:Qui ſedebant in vmbra mortis:lumen ortũ eſt eis.Illis autẽ in diebus Noe
fruſtra prędicatum eſt:quia nõ crediderũt:cũ expectaret eos dei patientia per tẽpus centũ an
norũ:quibus arca eadem fabricata eſt.Nam eius etiã fabricatio quodãmodo prædicatio fuit:
Sicut modo ſimiles eorũ nõ credunt:q ſub eadem forma ignorãtiæ tenebris velut carcere cõ
cludunt:fruſtra intuentes eccleſiã toto mundo conſtrui imminente iudicio tãq̃ diluuio: quo
Lucæ.17. tunc oẽs increduli perierunt. Ait quippe dñs:Sicut in diebus Noe:ita erit & in dieb⁹ filii ho
minis.Manducabant:bibebant:nubebant:vxores ducebant:donec intrauit Noe in arcam: ve
nit diluuium & perdidit omnes.Sed quia ea res geſta etiam futurã rẽ ſignificabat:ideo ibi di
luuiũ & baptiſmũ ſignificauit fidelibus:& infidelib⁹pœnã.Sicut in figura non rei geſtæ: ſed
tantũmodo dictę:qđ de lapide ſcriptũ eſt:quo ſignificat⁹eſt Chriſtus:duo quędã prænũtiata
ſunt:& infidelibus offendiculũ/& fidelib⁹ ædificiũ.Aliquãdo aũt in eadẽ figura vel geſta vel
dicta:etiã duę res aliquid vnũ ſignificãt:ſicut fideles ſignificauerunt ligna q̃ in arcæ fabrica
coaptata ſunt:eoſdẽq̧ etiã aiæ octo q̃ in eadẽ arca liberatæ ſunt:quomodo in illa euangelica ſi
militudine de ouili idem ipe Chriſtus eſt & paſtor & ianua. Nec moueat ad impediendũ iſtũ C
intellectũ:ꝙ eundẽ Chriſtũ dixit apoſtolus Petrus prędicaſſe illis in carcere cõcluſis: q quon
dã nõ crediderant in diebus Noe:vt ideo nõ arbitremur hoc intelligendum:quia illo tpe non
Baruch.3. dum venerat Chriſtus.Nõdũ eñ venerat ſcilicet in carne:ſicut venit qñ poſt hæc in terra vi
ſus eſt:& cum hominib⁹cõuerſatus eſt. Veruntamẽ ab initio generis humani:vel ad arguen
dos malos:ſicut ad Cain:ac prius ad ipm̃ Adam vxorẽq̧ eius:vel ad cõſolandos bonos:vel ad
vtroſq̧ admonendos:vt alii ad ſalutẽ ſuã crederent:alii ad pœnã ſuã non crederent:ipe vtiq̧
nõ in carne:ſed in ſpiritu veniebat:viſis cõgruis alloquẽs quos volebat ſicut volebat.Q; autẽ
dixi:in ſpiritu veniebat:Et ipe quidẽ filius in ſubſtantia deitatis:qm̃ corpus non eſt: vtiq̧ ſpi
ritus eſt.Sed quid facit filius ſine ſpiritu ſancto:vel ſine patre:cũ inſeparabilia ſunt oĩa opera
trinitatis?Ipſa quoq̧ ſcripturæ verba:de quibus agit:ſatis hoc vt puto indicant eis q diligen
1.Petri.3. ter attendunt.Quia Chriſtus inquit ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt: iuſtus pro iniu
ſtis:vt nos adducat deo:mortificatus quidẽ carne:viuificatus aũt ſpũ.In quo & his q in carce
re concluſi erant ſpiritibus adueniens prædicauit q increduli fuerant aliquãdo:quando expe
ctabat dei patientia in diebus Noe cum fabricaretur arca.Iam vt arbitror attenditur forma
verborum:Chriſtus mortificatus carne:viuificatus aũt ſpiritu.In quo ſpiritu adueniens pręç
dicauit & illis ſpiritibus q increduli fuerant aliquando in diebus Noe:quoniã priuſq̃ veniret
in carne pro nobis moriturus:qđ ſemel fecit:ſæpe ante veniebat in ſpiritu ad quos volebat:vi
ſis eos admonens ſicut volebat: vtiq̧ in ſpiritu:quo ſpiritu & viuificatus eſt:cum in paſſione
eſſet carne mortificatus. Quid eſt enim ꝙ viuificatus eſt ſpũ:niſi ꝙ eadẽ caro qua ſola fuerat
mortificatus:viuificante ſpiritu reſurrexerit?Nã ꝙ fuerat anima mortificatus Ieſus: hoc eſt D
eo ſpiritu qui hominis eſt:quis audeat dicere:cum mors animæ non ſit niſi peccatum: a quo
ille omnino immunis fuit:cum pro nobis carne mortificaretur?Si enim omnium hominũ ani
Roma.5. mæ ex illa vna ſunt q̃ inſufflata eſt primo homini:per quem peccatum intrauit in mundum

& per peccatum mors:& ita in omnes homines pertransiit: Aut si non est inde anima Christi:
quoniam nullum habuit omnino peccatum:vel originale:vel propriū:propter quod ei mors
debita videretur.pro nobis eam quippe quā non debebat exoluit:in quo princeps mūdi mor-
tisq̨ præpositus nihil inuenit.Neq̨ enim absurdum est : vt qui primo homini animam crea-
uit:crearet & sibi.Aut si & ipsa inde est eam suscipiendo mundauit:vt sine vllo prorsus pecca-
to:vel perpetrato:vel traducto ad nos veniens de virgine nasceretur! Si autem animæ non ex
illa vna propagātur:& sola ex Adam caro trahit originale peccatū:ita sibi creauit animā dei
filius:vt cæteris creat:quā nō tñ carni peccati miscuit:sed similitudini carnis peccati. Sūpsit
enim ex virgine veram quidem carnis substantiam:nō tamen peccati carnem:quia nō ex car
nali concupiscentia:siue seminatam siue cōceptam:mortalem sane ac per ætates mutabilem:
tanq̄ carni peccati sine peccato simillimam.Ac per hoc quęcūq̨ de anima opinio vera sit: qua-
rum nullam temere affirmare adhuc audeo:nisi tantū illā repudiarem qua creduntur animæ
pro meritis nescio quorū superiorū actuum suorum:singulæ in singula corpora tanq̄ in car-
ceres trudi ; certe anima Christi non solum immortalis secundū cæterarū naturā:sed ea iam
nullo mortificata peccato vel damnatione punita est:quibus duabus causis mors animæ in-
telligi potest:& ideo nō scd̄m ipsam dici potuit Christus viuificatus spiritu;In ea re quippe vi
uificatus est in qua fuerat mortificatus.ergo de carne dictum est.Ipsa eñ reuixit anima rede-
unte:quia ipsa erat mortua anima recedēte.Mortificatus ergo carne dictus est: quia secundū
solā carnē mortuus est:viuificatus aūt spiritu:quia illo spiritu operāte:in quo ad quos venie-
E bat & prędicabat:etiā ipsa caro viuificata surrexit:in qua modo ad hoīes venit.Proinde etiam
illud qđ postea dictū est de incredulis:q reddēt rationē ei qui paratus est viuos & mortuos iu
dicare:nō est consequens:vt eos hic intelligamus mortuos qui de corpore exierunt. Fieri eñ
potest vt mortuos dixerit infideles:hoc est in anima mortuos:de qualib⁹ dicit: Dimitte mor- Matth.8.
tuos vt sepeliant mortuos suos: Viuos aūt q credūt in eum nō frustra audiētes:Surge q dor- Eph.5.
mis & exurge a mortuis:& illuminabit te Christus.De qualibus etiā ipe dñs dicit: Venit ho Ioan.5.
ra & nūc est quādo mortui audient vocē filii dei & qui audierint viuent.Proinde etiā qđ seq
tur & dicit Petrus:Propter hoc & mortuis euāgelizatū est:vt iudicētur quidē scd̄m hoīes in 1.Petri.4.
carne:viuāt aūt scd̄m deū spiritu:nō cogit apud inferos intelligi.propterea eñ in hac vita &
mortuis euangelizatū est:id est infidelibus & iniqs:vt cū crediderint: iudicent quidē secūdū
homines in carne:hoc est in diuersis tribulationib⁹:& in ipsa morte carnis. Vnde idem aposto
lus alio in loco dicit:tempus esse vt iudiciū incipiat a domo dñi:viuant aūt scd̄m deū spiritu Vbi supra.
quia & in ipso fuerant mortificati cum morte infidelitatis & impietatis detinerent.Hęc expo
sitio verborū Petri cui displicet:vel cui etiā si nō displicet:nō tamē sufficit:quęrat ea scd̄m in
feros intelligere:qui si valuerit illa quibus me moueri supra cōmemoraui ita soluere vt eorū
auferat dubitationē:impartiat & mihi.Qđ si factū fuerit:poterunt illa verba vtroq̨ modo in
telligi:ista sententia de nulla falsitate cōuincit.Ad illas aūt quæstiones quas ante misisti:exce
pta dei visione per corpus:vnde maius opus moliendum est:vt potui respōdi:& per Asellum
diaconum misi:quod te accepisse iam puto.In recenti aūt cōmonitorio tuo cui nūc respondit
duo quæsieras:quorum vtrumq̨ tractatū est: vnum latius:alterum breuius:de Petri scilicet
apostoli verbis:& de anima domini.Exemplum sane literarum tuarum quæ continent inter-
rogationem:vtrum dei substantia corporaliter velut in loco videri possit: & apud nos nescio
quomodo aberrauerint:nec inueniri cum diu quærerentur potuerunt:iterum admoneo mit
tere ne graueris.

Sancti Augustini ad Euodiū:sibi fratrē Barbarū cōmendantis.Et simul iuxta priora in-
terrogata de egressu aīæ a corpore quēadmodū ad corporalia loca ferri possit:vel locis corpo
ralibus detineri:determinantis.

Epistola.C.

F DOmino beatissimo & venerabili fratri ac cōsacerdoti meo Euodio & tecū
fratrib⁹:Augustinus & mecum fratres ī domino salutem. Frater iste noīe
Barbarus seruus dei est:iam diu apud Hipponē cōstitutus:& verbi dei fer
uidus ac studiosus auditor:desyderauit ad tuā sanctitatē lr̄as nr̄as:in qui-
bus tibi eū in dño cōmendamus:tibiq̨ per eū salutē debitam dicimus.Lite
ris aūt sanctitatis tuę quib⁹ ingentes texuisti quęstiones:respōdere opero-
sissimū est:etiā otiosis & multo maiore q̄ nos sumus prędītis facultate dis-
serēdi & acrimonia intelligēdi.Duaꝝ sane ep̄larū tuarū:quib⁹ multa & magna conq̄ris: Vna

nescio quomodo aberrauit:& diu quæsita nō potuit reperiri;Altera vero q̄ inuenta est/habet
commēdarionē suauissimā serui dei boni & casti adolescētis:quō ex hac vita migrauit:& qui
bus visionū fraternarū attestarionib⁹meritū eius nobis insinuari potuerit.Deinde ex hac oc-
casione proponis & versas de aīa obscurissimā quęstionē:vtrū cū aliquo corpore egrediatur e
corpore:quo possit ad corporalia loca ferri:vel locis corporalibus contineri. Huius igitur rei
tractatus:si tñ ad liquidū a talibus quales nos sumus examinari potest:curā atq; operā nego-
tiosissimā postulat:ac p hoc mētē ab his occuparionib⁹ otiosissimā . Si aūt breuiter vis audire
quid mihi videat̄:nullo modo arbitror animā e corpore exire cū corpore:visiones aūt illę fu-
turorūq; prędictiones quomodo fiant:ille iā explicare conetur : qui nouit qua vi efficiātur in
vnoquoq; animo tanta cū cogitat. Videmus em̄ planeq; cernimus in eo fieri rerū multarū vi
sibilium:& ad cęteros corporis sensus pertinentium:innumerabiles imagines:q̄ nō interest q̄
ordinate vel turbide fiant:sed tm̄ quia fiunt:qđ manifestū est:qua vi & quō fiant quisquis po
tuerit explicare:quę oīa certe quotidiana sunt atq; continua:audeat pręsumere aliquid ac de
finire:etiā de illis rarissimis visis.Ego aūt tanto minus hoc audeo:quāto minus id quoq; ī no-
bis quod vita continua vigilantes dormientesq; experimur:quo pacto fiat explicare sufficio.
Nam cū ad te dictarē hanc epistolā:teipm aīo contuebar:te vtiq; absente atq; nesciēte: & quō
De Cura p mortuis.ca. vndecimo. possis his verbis moueri scđm notitiā q̄ mihi de te inest imaginabar : atq; id quonā modo in
animo meo fieret:caperet ac inuestigare nō poterā:certus tñ nō fieri corporeis molib⁹:nec cor
poreis qualitatibus cum corpori simillimum fieret:Hoc iterū habeas:vt ab occupato & festi-
De Geñ. ad lřam.li.12. nante dictatū.In duodecimo aūt libro eorū quos de Genesi scripsi : versat̄ hæc quæstio vehe-
mēter: & ex mł̄tis rerū expertarū atq; credibiliter auditarū disputatio illa syluescit.Quid in
ea potuerimus vel effecerimus:cū legeris iudicabis:si tamē dn̄s dignabit̄ donare:vt eos mihi
libros quantū possum congruēter emendatos:iā liceat edere multorū fratrū expectationi: nō
iā longa disputatione suspendere.Narrabo aūt vnū aliquid breuiter vnde cogites. Frater no G
ster Gennadius notissimus fere omnibus:nobisq; charissimus medicus:qui nūc apud Cartha
ginem degit:& Romæ suæ artis exercitatione prępolluit:vt hominē religiosum nosti: atq; er
ga pauperū curam impigra misericordia facillimoq; animo benignissimū:dubitabat tamē ali
quādo vt modo nobis retulit:cū adhuc esset adolescens:& in his eleemosynis feruentissimus:
vtrū esset vlla vita post mortem.Huius igitur mentem & opera misericordiæ:qm̄ deus nullo
modo desereret:apparuit illi in somnis conspicuus iuuenis & dignus intendi:eiq; dixit: Seq-
re me.Quē dum sequeretur venit ad quādam ciuitatem vbi audire cœpit a dextera parte so
nos suauissimæ cantilenæ vltra solitam notamq; suauitatē. Tunc ille intento: quidnam esset:
ait:hymnos esse beatorum atq; sanctorū.Sinistra aūt parte quid se vidisse retulit: nō satis me
mini:euigilauit:& somniū vt fuit:tantūq; de illo/quātum de somno cogitauit. Alia vero no-
cte:ecce idē ipe iuuenis eidem rursus apparuit:atq; ab illo vtrū cognosceret̄ interrogauit:Re
spondit iste:q eum bene pleneq; cognosceret. Tunc ille quæsiuit vbi se nosset . Nec memoriæ
defuit quid iste eidem respōderet: totum p visum illud hymnosq; sanctoꝝ ad quos audiēdos
eo duce venerat:qua recētissimos recordabat̄ facilitate:narrauit.Hic ille percontatus ē: vtrū
nā id qđ narrauerat in somnis vidisset an vigilās:respōdit in somnis.At ille:Bene inquis reco
lis:verū est in somnis illa vidisti:Sed etiā nūc in somnis te videre scias.Hic cū audisset ista:ita
esse credidit:atq; id responsione firmauit. Tunc qui hominē docebat:adiecit & ait: Vbi ē mo-
do corpus tuum?ille respondit:in cubiculo meo.Scis ne inquit ille in eodē corpusculo nunc il
ligatos esse & clausos & otiosos oculos tuos:nihilq; illis oculis te videre?Respōdit:scio. Tūc il
le:q sunt ergo inquit isti oculi quib⁹me vides?Ad hoc iste nō inueniēs quid responderet: obti
cuit.Cui hæsitanti:ille qđ his interrogationib⁹docere moliebatur aperuit:& cōtinuo sicut in
quit illi oculi carnis tuæ vtiq; in dormiente atq; in lectulo iacente nunc vacant:nec aliqd ope
rantur:& tamē sunt isti quibus me intueris & ista vteris visione:ita cū defunctus fueris nihil
agentibus oculis carnis tuę vita tibi inerit qua viuas sensusq; quo sentias.Caue iam deinceps
ne dubites vitā manere post mortē.Ita sibi homo fidelis ablatā dicit huius rei dubitationem.
Quo docēte nisi puidētia & mīa dei?Ista narratione dixerit aliquis tantæ rei nos nō soluisse:
sed auxisse quęstionem:veruntamē cū his verbis credere liberū cuiq; sit:seipsum quisq; habet H
quo se auocet.Profundissima quæstio est:& vigilat homo quotidie & cogitat: homo dicat vn
de fiant ista similia formis: similia qualitatibus : similia motibus corporum:nec tamen ma
teriæ corporali ; dicat si potest.Si autem non potest: quid se præcipitat de rarissimis aut in-

expertis:quasi definitam ferre sententiam cum continua & quotidiana non soluat! Ego autē
q̄uis quomodo fiant ista veluti corporea sine corpore:verbis prorsus explicare nō possum:ta-
men sicut scio non ea corpore fieri:vtinam sic scirem quomodo discernerentur quæ videntur
aliquando per spiritum:& per corpus videri putantur:quomodo distinguantur visa eorum:
quos error vel impietas plęrūq; deludit:quando visis piorum atq; sanctorum similia plæraq;
narrantur,quorum exēpla si cōmemorare voluissem:tēpus mihi potius q̄ copia defuisset.In
dñi misericordia vegeteris dñe beatissime & venerabilis & desyderabilis frater.

Sancti Augustini ad Euodium:de difficultate ad importunas singulorum q̄stiones respō
dendi præmittentis:Vtrum etiam anima præsens sit cum in somnis videat:& vtrum oculis
corporeis filius patrem videat:aliquid tractantis. Epistola.CI.

I Domino beatissimo & venerabili fratri & coepiscopo Euodio & tecum fratri
bus:Augustinus & mecū fratres in domino salutem.Multa quæris ab hoīe
multum occupato:& qđ est grauius/ea putas præcipitari debere dictando
q̄ sunt tā difficilia:vt cū magna diligētia dictata vel scripta vix pduci pos-
sint ad intellectum:etiam talium qualis ipse es.Huc accedit:quia non tu &
tales tantūmodo cogitādi estis lecturi esse qđ scribimus:sed vtiq; & illi qui
minus acuto minusq; exercitato ingenio præditi:eo tamen studio ferūtur
ad cognoscendas literas nostras:siue amico siue inimico animo:vt eis subtrahi omnino nō pos
sint.Ista cogitanti cernis quāta cura in scribendo esse debeat:præsertim de rebus ita magnis:
vt in eis & magni laborēt.Si aūt cum aliquid in manibus habeo prætermittēdū est & differē-
dum:vt ad ea potius respondeatur quæ supuenientia requiruntur:quid fiet si etiam ipsis dū
respondetur alia superuenerint!Nam placet vt etiam his omissis illa suscipiantur:& semper
priora fiant:quæ posteriora oboriūtur:eaq; sola terminare contingat:quibus cum scribūtur
non superuenerit aliquid qđ quæratur.Qđ vt mihi accidat difficillimū est:sed non opinor ti
bi hoc placere.Nō ergo debui alia interrumpere cum tua superuenissent:sic nec tua si alia rur
sus irruerent:& tamen seruare hanc iustitiam non sinor.Nam ecce vt tibi hæc ipsa rescriberē
intermisi quæ agebam:& animum meum ad hanc epistolam:ab alia magna intētione detorsi.
Facile autem fuit hanc excusationem vt arbitror non inquā literis inditam tibi remittere:re 2.Retra.ca.
spōdere autem inquisitionibus tuis non ita facile est.Et puto in ipsis opusculis quæ me nunc 15.&.24.
intentissimum detinent:nō defutura quædam loca vbi hęc ipsa expediam quæ requiris:si do
minus fauerit.Iam etiam ex his quæstiōibus quas modo misisti:multa soluta sunt in eis libris
quos nōdū edidi:siue de trinitate:siue de Genesi:q̄q̄ & illa si relegas quæ tibi iādiu nota sunt 1.Retrac.7.
vel nisi fallor fuerunt:quia ea fortasse oblitus es quæ te conferente mecū ac sermocinante cō- &.8.
scripsi:siue de animę quātitate:siue de libero arbitrio:inuenies vnde dissoluas & sine mea ope 1.Retrac.12.
ra dubitationes tuas:adhibito scilicet nōnullo labore cogitationis:vt his quæ ad intellectum
liquidum certumq; perducta sunt consequentia nectantur.Habes etiam in libro de vera reli-
giōe:quem si recoleres atq; perspiceres:nunq̄ tibi videretur ratione cogi deum esse:vel ratio
cinando effici deum esse debere.Quandoquidem in ratione numerorū:quā certe in vsu quo-
tidiano habemus si dicimus septem & tria decem esse debent:minus consyderate loquimur:
non enī decem esse debent:sed decem sunt.De quibus itaq; rebus recte dicatur:q; esse debeāt
siue iam sint:siue vt sint:satis quantum arbitror disputauimus in eis libris quos cōmemora-
ui.Homo enī sapiēs esse debet:si est vt maneat:si nondum est vt fiat:deus autem sapiens non
K esse debet:sed est.Illa quoq; de visis quæ tibi nupertime scripsi:& ea cōmemoras subtiliter di-
cta:sed maioribus te quæstionibus implicasse:recense etiam atq; etiam:& cogita diligētius
non pertranseat:sed habitet in eis consyderatio tua:& inde fortasse vtcunq; conicies:quomo
do sit anima pręsens vel absens.In eis quippe visis demoratur in somnis:cum abest a sensu prę
sentiaq; cernendi quā præbet oculis vigilans:hanc ab oculis:hoc est tanq̄ a luminaribus cor-
poris animę absentiā quę fit cum dormimus:si vis maior augeat vt totum qđ est inde subtra
hatur:mors est.Sicut ergo a cernendi sensu ad visa somniorum:nō cum aliquo corpore absce
dit:nisi forte illa quæ videntur in somnis/corporea:nosq; ipsos inter illa ferri ac referri cum
aliquo corpore existimabimus:qđ iam tibi arbitror nō videri:Ita si tota penitus abstrahatur
atq; absit:qđ fit in morte:non secum putāda est auferre aliqđ corpus ex corpore.Nam si au-
ferret:pfecto etiā cū dormimus:& abscedit ab oculis:inquātum eos relinquit:intantum ocu
los secum auferret:q̄libet subtiliores:corporeos tamē:qđ non facit:verūtamen aufert secum

non derogamus potestati eius:sed æternitatem veritatemq; laudamus:Ita cum dicimus non
posse videri oculis corporis:non latet sed patet ratio bene intelligẽtibus: qua perspicuum est
deum corpus nõ esse:nec aliquid corporeis oculis cerni posse: nisi qđ alicuius interualli inter
positione cernat.Id autẽ non nisi corpus esse:eamq; substantiã quæ minor sit in parte q̃ in to-
to:qđ de deo credere nefas esse debet:etiã his qui hoc intelligere nondũ valent:latet ratio di-
uersarum cõmutationũ.Hinc est omniũ visibiliũ sylua miraculorũ.Nunquid tamẽ ideo latet
esse corpora:habere nos corpus:nullũ esse quantulũcũq; corpusculũ qđ nõ pro suo modo loci
occupet spacium?Nec in eo qđ occupat vbiq; sit totum:sed minus sit in parte q̃ in toto?Hæc
qm̃ non latent:his cõtexenda sunt cõsequentia:qđ nunc facere nimis longũ est:quibus osten-
datur non rationẽ latere:sed rationem omnino nullã esse:qua credi debeat:vel possit intelligi
deum qui vbiq; totus est:per spacia locorũ corporea mole diffundi: in qua necesse habeat par-
tibus maioribus minoribusq; cõstare:cerni corporeis oculis posse. Vnde plura dicerẽ si hoc in
epistola ista suscepissem:in cuius longitudinẽ nõ sentiens progressus sum pene oblitus occu-
pationum mearũ:Ita vt fortasse qđ nõ arbitrabar attentioni tuæ satisfecerim:qui potes pau-
cis admonitus plura cogitare quæ cõpetunt.Sed nõ etiam eorũ in quorũ manus nõ inaniter
venire ista possunt:si diligentius & copiosius differant. Laborãt aũt hoĩes in discendo: qui &
breuia non valent intelligere: prolixa non amant legere. Laborant itidem in docendo: qui &
pauca tardis: & multa pigris frustra ingerunt. Mitte & illius epistolæ exemplum quæ apud
nos abertans non potuit inueniri.

Sancti Augustini ad Euodium de trinitate/& columba qua spiritussanctus demonstra
tus est differentis. Epistola.CII.

O AVgustinus episcopus:Euodio episcopo.Si ea quæ me magis occupãt: a qui
bus in aliud auerti nolo:sanctitas tua nosse tãti habet: mitte aliquẽ qui tibi
describat. Iam enim plura perfecta sunt quæ hoc anno ante pascha propin-
quante quadragesima a nobis fuerãt inchoata.Nam tribus illis libris de ci- 2.Retra.43.
uitate dei contra dæmonicolas inimicos eius: duos alios addidimus:quib[9]
quinq; libris satis disputatũ arbitror aduersus eos:qui ꝓpter præsentis vi-
tæ felicitatẽ deos colendos putant: eamq; felicitatem a nobis impediri opi-
nantes christiano nomini infesti sunt.Deinceps dicendũ est:sicut primo libro polliciti sumus 1.de Ciuita-
aduersus eos qui ꝓpter vitam post mortẽ futuram necessariũ existimant cultũ deorũ suorũ: te dei.c.36.
propter quã vitam nos christiani sumus.Dictaui etiã trium psalmorũ expositionẽ:non paruis
voluminibus: sexagesimi & septimi:septuagesimi & primi: septuagesimi & septimi. Reliqui
nondum dictati neq; tractati vehementer a nobis expectant atq; flagitantur:ab his me reuo-
cari & retardari irruentibus de transuerso quibuslibet quæstionibus nolo: ita vt nec libros 2. Retra.15.
de trinitate quos diu in manibus verso:nondum compleui:modo attendere velim: qm̃ nimis
p operosi sunt:& paucis eos intelligi posse arbitror:vnde magis vrgent quæ pluribus vtilia fo-
re speramus.Non em̃ vt scribis qui ignorat ignorabitur. De hac re dixit apostolus: tanq̃ ista 1.Cor.12.
pœna ille plectendus sit:qui non valet intelligentia sic discernere ineffabilẽ trinitatis vnitatẽ
sicut discernit in animo nostro memoria:intellectus:volũtas. Aliunde hoc dicebat apostolus
Lege & videbis ea quæ loquebatur: quæ fidem vel mores multorũ ædificarent:nõ quæ vix ad
paucorũ eamq; exiguã quãtulacũq; in hac vita de re tanta esse põt:intelligentiã ꝑuenirent:id
est vt linguis ꝓphetia ꝓponeret:vt nõ perturbate illa gerent quasi ꝓphetię spiritus etiã inuitos
loqui cogeret:vt mulieres in ecclesia tacerẽt:vt oĩa honeste & secundũ ordinẽ fierẽt. Hæc cũ
ageret ait: Si quis videtur esse ꝓpheta aut spiritalis:agnoscat quæ scribo vobis: quia dñi est Vbi supra.
mandatũ.Si quis autẽ ignorat ignorabitur.His verbis coercens:& ad pacificũ ordinem reuo
cans inquietos:tanto ad seditionẽ faciliores:quanto sibi videbãtur spiritu excellere:cũ super-
biendo cuncta turbarent.Si quis ergo videt propheta esse aut spiritalis:agnoscat inquit quæ
scribo vobis:quia domini est mãdatum: Si quis videtur esse & vtiq; non est.Nam qui est sine
dubitatione cognoscit:nec admonitione & cohortatione opus habet:quia omnia iudicat:& a
nemine iudicatur. Illi ergo seditiones & perturbationes in ecclesia faciebant: qui videbantur
Q esse in ecclesia qđ non erant. Hoc docet cognoscere domini esse mandatũ:quia non est seditio
nis deus:sed pacis.Si quis autẽ ignorat ignorabitur: id est improbabitur. Non em̃ deus:si ad
scientiam referas:ignorat eos quib[9] dicturus est:Non noui vos:sed eorũ improbatio hoc ver 1.Cor.14.
bo insinuata est. Cum autẽ dominus dicat: Beati mundo corde qm̃ ipsi deum videbunt:eaq; Matth.5.

visio nobis in fine summű præmiű pmittatur: omnino est metuendű si nunc ad liquidű quæ
de dei creatura credimus cőspicere nő valemus:ne inde sit dictum:Qui ignorat ignorabitur
1.Cor.1. Quia eñ in sapientia dei nő cognouit mundus per sapientiá deum: placuit deo per stultitiá
prædicationis saluos facere credentes.Hæc stultitia prædicationis ac stultitia dei quæ sapiē-
tior est hominibus:multos contrahit ad salutem:vt non solű qui nondum certa valent intelli
gentia cőspicere naturá dei quá fide tenent:verűetiam qui nondű in ipsa anima sua ita corpo
ream substantiá a corporis generalitate discernűt quēadmodű certi sunt se viuere nosse vel-
le: ideo sint alieni a salute quá stultitia illa prædicationis fidelibus cőfert. Ná si pпter eos so-
los Christus mortuus est q certa intelligētia possunt ista discernere:pene frustra in ecclesia la
boramus: Si autē qđ veritas habet infirmi populi credentiű ad medicum currunt sanādi per
Christum: & hunc crucifixű:& vbi abundauit peccatű superabundet gratia: miris fit modis
per altitudinē diuinam sapiētiæ & scientiæ dei:& per inscrutabilia iudicia eius:vt & nőnulli
a corporibus incorporea discernētes: cű sibi ex hoc magni videnť:& irrident stultitiá prædi-
cationis:qua salui fiunt credētes:ab vnica via lőge exirent:quæ ad vitá æterná sola pducit:&
multi in cruce iusti gloriātes:& ab eadē via recedētes:etiá q ista quæ subtilissime differuntur
ignorát:quia nő perit vnus ex illis p quibus mortuus est:ad eandē veritatē perueniűt:verita
tem:charitatē:id est ad stabilem certá plenáq felicitatem: vbi manētibus:vidētibus:amátib9
sint cuncta perspicua.Proinde in vnű deum patrē:& filiű:& spiritűsanctum:firma pietate cre R
damus: Ita vt nec filius credať esse qui pater est:nec pater qui filius est:nec pater nec fili9 qui
vtriusq spiritus est.Nihil puteť in hac trinitate tēporibus locis ve distare:sed hæc tria æqua
lia esse & coæterna: & oino esse vna natura:nő a patre aliam: & a filio aliam:& a spiritusancto
aliam conditá esse creaturá:sed omnia & singula quæ creata sunt vel creantur trinitate creá-
te subsistere:nec quēq liberari a patre sine filio & spiritusancto: aut a filio sine patre & spiritu
sancto:aut a spiritusancto sine patre & filio:sed a patre & filio & spiritusancto:vnovero vereq
immortali:id est omnimodo incőmutabili solo deo. Multa aűt etiá separatim in scripturis de
singulis dici:vt insinueť q̄uis inseparabilis trinitas/tamen trinitas:vt quēadmodű simul dici
nő possunt cű sonis corporalibus cőmemorátur:q̄uis simul sint inseparabiliter:ita & quibus-
dam scripturarű locis:& per quasdá creaturas sigillatim vicissimq monstrenť.Sicut pater in
voce qua sonuit:Tu es filius meus:& filius in hoie quē suscepit ex virgine: & spiritussanctus
in columbæ specie corporali: hæc separatim quidē:sed nullo modo separata tria illa demon-
strant. Ad hoc vtcunq intelligendű assumimus memoriá:intelligentiá:voluntatem. Quis S
enim hæc suis separatisq tēporibus sigillarim singula enuntiemus:nihil tamē horű sine aliis
duobus agimus vt dicamus. Nec ideo putanda sunt hæc tria trinitati sic cőparata: vt omni
ex parte cőueniant.Cui eñ similitudini in disputando cőuenientia tanta cőceditur: vt ei rei
cui adhibenda est omni ex parte coaptetur: vel quádo ex creatura ad creatorē aliquid simile
assumitur?Primo ergo inuenitur similitudo dissimilis:q tria hæc memoria: intelligentia:vo
luntas:animæ insunt:non eadē tria est anima.Illa vero trinitas nő inest:sed ipsa deus est: Ideo
ipsa mirabilis simplicitas cőmendatur: quia non ibi aliud est esse:aliud intelligere:vel si quid
de dei natura dicitur.Anima vero quia est etiam dum nő intelligit:aliud est quidē esse:aliud
est qđ intelligit.Deinde quis audeat dicere patrē non intelligere per seipsum: sed per filium:
sicut memoria nő intelligit per seipsam:sed p intellectű:vel potius anima ipsa cui hæc insunt
per intellectum tantűmodo intelligit:sicut per memoriá tantűmodo meminit:& per volun-
tatem tantűmodo vult? Ad hoc ergo adhibetur ista similitudo: vt quoquo modo intelligať
quēadmodű horum trium in anima cű singula noia enuntianť:quibus eadem singula demő-
strantur:tamē vnűquodq nomē his tribus cooperátibus enuntiať: cű & reminiscēdo & intel
ligendo & volendo dicitur:ita nullá esse creaturá in qua vel solus pater:vel solus filius:vel so
lus spiritussanctus demonstreť:quá nő simul trinitas opereť: quæ inseparabiliter operať: Ac
per hoc nec vocē patris:nec animá & carnē filii:nec columbá spiritussancti esse factá:nisi eadē
cooperante trinitate.Nec sane sonus ille vocis q cőtinuo esse destitit:coaptatus est in vnitatē
personæ spiritussancti. Ná ipsa quoq sicut nubes illa illucida quæ operuit in mőte cű tribus
discipulis saluatorē:vel potius sicut ille ignis q eundē spiritűsanctum demőstrauit officio si-
gnificationis impleto mox esse desinit:sed solus homo q pпter ipsam naturá liberandá illa oia
fiebat in vnitatē psonę verbi dei:hoc est vnici filii dei mirabili & singulari susceptiőe coapta-
tus:pmanēte tamēverbo in sua natura incőmutabiliter:in qua nihil cőpositi cű quo subsistat

T vlla phantasia humani animi suspicandũ est. Legitur quidẽ: Et spiritus sapiẽtię multiplex: sed Sap.7.
recte dicit̃ etiã simplex. Multiplex eñ: quoniã multa sunt q̃ habet. Simplex aũt: quia nõ aliud
q̃ qđ habet est. Sicut dictus est filius habere vitã in semetipso: & eadẽ vita ipse est: homo autẽ
verbo accessit: nõ verbũ in hominẽ cõuertibiliter accessit: atq; ita & filius dei simul cum hoĩe
suscepto dicit̃: vnde idem filius dei incõmutabilis est atq; coæternus patri: sed in verbo solo:
& sepultus est filius dei sed in carne sola. Proinde quæ de filio dei verba dicunt̃: videndum est
secundũ quid dicant̃. Non eñ hoĩe assumpto p̃sonarum numerus auctus est: sed eadẽ trinitas
mansit. Nam sicut in hoĩe quolibet præter vnũ illum qui singulariter susceptus est: anima &
corpus vna p̃sona est: ita in Christo verbũ & homo vna p̃sona est. Et sicut homo (verbi gratia)
philosophus nõ vtiq; nisi secundũ animã dicit̃: nec ideo tñ absurde / sed cõgruentissima & vsi
tatissima locutione dicimus philosophũ cæsum: philosophũ mortuũ: philosophũ sepultũ: cũ
totũ secundũ carnẽ accidat: nõ secundũ illud q̃ est philosophus: ita Christus deus dei filius:
dominus gloriæ: & si quid huiusmodi: secundũ verbũ dicitur: & tamẽ recte dicit̃: deus crucifi
xus: cũ hoc eum secundũ carnẽ passum esse: nõ secundũ illud q̃ dñs gloriæ est: non habeat in-
certum. Solitus aũt ille vocis: & colũbæ species corporalis: & linguæ diuisæ velut ignis: q in- Luc.3.
sedit sup vnũquẽq; eoꝝ: sicut illa in monte Sina quæ terribili specie facta sunt: & sicut colũna Act.2.
illa nubis per diem: & flammæ per noctẽ: significatiua operatiõe acta atq; transacta sunt. Illud Exo.19.
in his maxime cauendũ est: ne cuiq̃ dei natura vel patris vel filii vel spiritussancti / cõmutabi- Exo.13.
lis & cõuertibilis esse credatur. Nec moueat: q̃ aliquãdo res quæ significat: nomẽ eius rei quã
significat accipit. Spiritussanctus dictus est corporali specie tanq̃ columba descendisse & man
V sisse sup eum. Sic eñ & petra Christus: quia significat Christum. Miror aũt tibi videri sonitũ
vocis illius qua dictũ est: Tu es filius meus: nõ mediãte anima: sed diuino nutu sola corporali
natura sic fieri potuisse: & nõ tibi videri eodẽ modo potuisse fieri animantis cuiuslibet speciẽ
corporalem motũq; viuenti similẽ diuino nutu: nullo animali interposito spiritu. Si eñ obtẽ-
perat deo creatura corporea sine viuificãtis animæ ministerio: vt edant̃ soni quales edi ex cor
pore animato solent: vt forma locutionis articulatæ auribus inferat̃: cur nõ obtẽperet vt sine
animæ viuificãtis ministerio figura motusq; volucris / eadẽ potẽtia creatoris ingerat̃ aspecti-
bus? An sensus audiendi hoc mereri potest: vidẽdi nõ potest: cum ex iacenti materia corporis
vtrunq; formetur: & qđ insonat: & vocis articuli: & liniamenta membrorum: & audibilis &
visibilis motus: vt & verum sit corpus qđ sentitur corporis sensu: & nihil sit amplius q̃ sen-
titur corporis sensu? Anima eñ in illo sensu corporis: vel in aliquo animãte sentit̃. Nõ igitur
est opus quærere quõ apparuerit colũbæ species corporalis: si non quærimus quõ sonuerint
voces articulati corporis. Si eñ potuit anima nõ esse media: vbi vox nõ quasi vox dicit̃ facta:
quãtomagis potuit vbi dicit̃ colũba: hoc verbo significatũ solam speciẽ corporalẽ oculis red-
ditam nõ naturã viuentis animãtis expressam? Hoc modo etiam illud dicit̃: Factus est subito Act.2.
de cælo sonus quasi ferret̃ flatus vehemẽs: & visæ sunt illis linguæ diuisæ velut ignis: vbi di-
citur species quædam quasi flatus: & velut ignis sensibilis vsitatis similis notisq; naturis: non
X ipsę vsitatæ notæq; naturæ ad tẽpus factæ significari videntur. Si autẽ subtilior ratio vel ex-
cellentior rei vestigatio demonstrat eam naturã: quæ nec tẽporaliter: nec localiter mouetur:
non moueri nisi per illam quæ temporaliter tñ non localiter moueri potest: consequens erit
vt omnia illa per ministeriũ creaturæ viuentis effecta sint: sicut per angelos fiunt. Vnde dili-
gentius disserere & longũ est: & nõ necessariũ. Huc accedit: quia nõ sunt visiones quæ appa-
rent spiritui tanq̃ corporis sensibus: nõ solum dormientibus vel furẽtibus: sed aliquãdo sanæ
mentis vigilantibus: nõ per falaciã illudentium dæmonũ: sed per aliquã reuelationẽ spiritalẽ
quæ fit per formas incorporeas corporibus similes: quæ discerni omnino nõ possunt: nisi diui
no adiutorio plenius reuelent̃: & mentis intelligentia diiudicẽtur: vix aliquãdo cum fuerint:
sed plærũq; postea cũ transierint. Quæ cũ ita sint: siue in naturis corporeis: siue sola specie cor
porali: natura aũt spiritali nostro spiritui tanq̃ sensibus corporis apparere videãtur: quando
hæc sacra scriptura cõmemorat: cuius istorũ duorũ generis sint: & vtrũ mediãte viua creatu
ra fiant si corpore fiunt: iudicare temere nõ debemꝰ: dum tamẽ creatoris: hoc est summæ atq;
ineffabilis trinitatis: inuisibilẽ: incõmutabilẽq; naturã: & a mortaliũ carnaliũ sensibus: & ab
omni cõuertibilitate: siue in melius: siue in deterius: siue in quodlibet aliud atq; aliud remo-
tam atq; discretã: vel sine vlla dubitatiõe credamꝰ: vel qualicũq; etiã intelligentia capiamus.
Y Hæc tibi de duabus quæstionibꝰ; hoc est de trinitate: & colũba: in qua spiritussanctus nõ sua

natura:sed significatiua specie demõstratus est:sicut & fili⁹ dei: nõ sua natiuitate:de qua pa
Psal.109. ter dixit: Ante luciferũ genui te:sed in hoie suscepto ex vtero virginis a iudæis crucifixus est
iudæis:q̃ otiose ego tñ occupatissim⁹ scribere potui. Nec putaui oia ptractãda q̃ posuisti in li
teris tuis:verũ ad illa duo q̃ ex me audire voluisti me respõdisse: etsi nõ sufficienter auiditati
tuæ:tñ charitati obediẽter existimo. Præter aũt illos duos libros quos trib⁹ me adiunxisse su
2.Retra.45 pra cõmemoraui:& triũ psalmoꝝ expositionẽ:scripsi etiã librũ ad sanctũ presbyterũ Hierony
mũ:de animæ origine cõsulens eũ:quomõ defendi possit illa sententia: quę religiosæ memoriæ
Marcellino suã esse scripsit:singulas animas nouas nascentib⁹ fieri:vt nõ labefactet fundatis
sima ecclesiæ fides:qua incõcusse credim⁹:q in Adã oẽs moriunt: & nisi Christi gratia liberẽ
tur:q p suũ sacramentũ etiã in paruulis operat:in condẽnationẽ trahunt. Scripsi aliũ ad eun
Iacobi.2. dem:quõ illi videat accipiendũ esse:qd scriptũ est in eplã Iacobi: Quicũq; aũt totã legẽ serua
2.Retra.45 uerit:offendat aũt in vno:factus est omniũ reus. Sed in hoc dixi etiã qd mihi videat. In illo au
tem de animæ origine tm̃ qd ei videat cõsulrarotia quadã disputatiõe quæsiui. Occasionem
quippe cuiusdã sanctissimi & studiosissimi iuuenis p̃sbyteri Orosii:q ad nos ab vltima hispa
nia:id est ab oceani littore solo sanctaꝝ scripturarũ ardore flãmatus aduenit: amittere nolui.
Cui vt ad illũ quoq; pgeret:psuasi. Huic etiã ipsi Orosio ad quędã interrogata:q̃ illũ de Priscil
lianistarũ hæresi:& de Origenis quibusdã opinionib⁹ quas nõ recipit ecclia:pmouebãt: vno li
bro nõ grãdi quãta potui breuitate & pspicuitate respõdi. Scripsi etiã grãdem quẽdam librũ
aduersus Pelagii hæresem cogentib⁹ nõnullis fratribus:quibus cõtra gratiã Christi /opinio
nem pniciosissimã ille psuaserat. Hæc oĩa si habere volueris:aliquẽ mitte qui tibi cuncta descri
bat. Me aũt pmitte his vacare quærendis atq; dictandis. Quæ qm̃ multis sunt necessaria: præ
ponenda esse arbitror: valde ad paucos pertinẽtibus inquisitionibus.

Sancti Augustini ad Quintianũ:illi Gallã viduã & filiã ei⁹ Simpliciolã virginẽ cõmendã
tis:& p eas reliquias sancti Stephani sibi transmisisse pferẽtis. Epistola.CIII.

Domino beatissimo & merito venerabili fratri & coepõ Quintiano: Augu Z
stin⁹ in dño salutẽ. Honorabiles dei famulas:& pcipua mẽbra Christi: Gal
lam viduã sancti ppositi:& eius filiã Simpliciolã virginẽ sacrã:matri æta
te subditã:sanctitate plãtã:quas verbo dñi aluim⁹ vt potuim⁹: veneratiõi
tuæ in Christi dilectiõe cõmẽdo:& tanq̃ mea manu p hãc eplãm trado cõ
solãdas:& in oĩb⁹ adiuuãdas:q vtilitas eaꝝ vel necessitas postulat. qd & si
ne mea cõmẽdatione pculdubio faceret sanctitas tua. Si eñ nos ppter supnã hierusalẽ:cuius
nos oẽs ciues sumus:& in qua cõcupierũt habere excellentioris sanctitatis locũ: non solum ci
uium:verũetiam fraternũ eis debemus affectũ:quãtomagis nos apud quos earũ etiã carnalis
est patria:in qua sæcularẽ nobilitatẽ p Christi amore cõtemnunt dñæ illæ: officiũ quoq; sa
lutationis per illas meũ ea charitate peto digneris sumere:q̃ direxi:& meminisse in orationib⁹
tuis. Portant sane reliquias beatissimi & gloriosissimi martyris Stephani: quas non ignorat
sanctitas vestra:sicut & nos fecimus:q̃ conuenienter honorare debeatis.

Sancti Augustini ad Sixtũ p̃sbyterum:q pniciosum dogma Pelagianoꝝ: de gratia dei:li
teris suis dulcissimis ppalauerit:congratulantis. Et ad p hanc hæresim læsoꝝ / vulneribus re
medium adhibendum & medelam:exhortantis. Epistola.CIIII.

2.Retra.42 Domino venerabili & ĩ Christi charitate suscipiẽdo sc̃tõ fratri & cõp̃sbyte &
ro Sixto: Augustin⁹ ĩ dño salutẽ. Ex quo hipponẽ lr̃æ benignitatis tuæ p san
ctũ fratrẽ nostrũ Firmũ p̃sbyterũ directę me absente venerũt:postea q̃ illas
cũ remeassem:quis iã ĩde pfecto eaꝝ plarore legere potui: hæc pria eadẽq;
gratissima rescribẽdi occurrit occasio p dilectissimũ filiũ nostrũ Albinum.
Q; aũt qbus simul scripsisti:tũc nõ eram⁹ simul:ideo factũ est vt singulorũ
singlos nõ vnã amboꝝ eplãm sumeres. A me qppe digressus ẽ plator hui⁹:p venerabilẽ fratrẽ
& coepm̃ meũ Ailpiũ q tuæ sanctitati aliã rescriberet trãsitur⁹:ad quẽ etiã ipsas quas ego iã le
gerã lr̃as tuas ipse portauit. Quę nos quãta lętitia pfuderit:qd hõ nitat loqui qd nõ põt eloq:
nec teipm̃ satis nosse arbitror. Sed nobis crede quãtũ boni feceris talia nobis scripta mittẽdo.
Sicut eñ tu testis es animi tui:ita nos nr̃i:quẽadmodũ sit affect⁹ illaꝝ syncẽritate luculẽtissi
ma literaꝝ. Si eñ breuissimã eplãm tuã quã de hac ipsa re ad beatissimũ senẽ Aureliũ p Leo
nem acolythũ direxisti:exultãti alacritate descripsim⁹:& quib⁹ poteram⁹ magno studio lege
bamus:vbi nobis exposuisti: quid de illo perniciosissimo dogmate: vel quid contra de gratia
dei quã pusillis magnisq; largit: cui est illud inimicissimũ: sentias: Quanta nos putas ista tua

prolixiora ſcripta:vel exultatione legiſſe:vel cura vt legātur/quibusvaluimus aliis obtuliſſe:
atq; adhuc quibus valemus offerre.Quid em̄ gratius legi vel audiri poteſt q̄ gratiæ dei tam
pulchra defenſio aduerſus inimicos eius:ex ore eius qui eorūdem inimicorū magni momenti
patronus ante iactabať!Aut vnde vberiores deo debemus agere gratias:q̄ ꝙ eius ſic defendiť
gratia:ab eis quibꝰ datur aduerſus eos quibus vel nō dať:vel ingratū eſt qđ dať! Quia vt eis
9 gratū ſit: occulto & iuſto iudicio dei nō dať. Quapropter dn̄e venerabilis & in Chriſti chari
tate ſuſcipiēde ſancte frater:q̄uis optime facias cum de hac re ſcribis ad fratres: apud quos ſe
illi de tua ſolent efferre cantitia:tn̄ hæccura maior tibi reſtat: vt non ſolū ſalubri ſeueritate
plectanť:qui errorē illū chriſtiano infeſtiſſimū nomini gaudēt garrire liberius:ſed etiā hi dili
gentiſſime caueanť vigilantia paſtorali:ꝓpter infirmiores & ſimpliciores dn̄icas oues:qui eū
preſſius:quidā aūt timidius:ſed tn̄ inſuſurrare nō ceſſant: penetrātes domos:ſicut ait apoſto
lus:& cætera q̄ ſequūtur/exercitata impietate faciētes.Nec illi negligēdi ſunt:q vſq; ad ꝓfun
dum ſilentiū ſupprimūt timore qđ ſentiūt:ſed tn̄ eandē puerſitatē ſentire nō deſinūt.Nōnul
li quippe eoꝝ anteq̄ ipſa peſtilentia manifeſtiſſimo etiā ſedis apoſtolicæ iudicio damnareť:vo
bis innoteſcere potuerūt:quos nūc repēte reticuiſſe ꝓſpicitis:nec verū ſanati ſint ſciri pōt:ni-
ſi nō ſolum dogmata illa falſa tacuerint:verūetiā illis vera cōtraria:eo quo ſolēt ſtudio defen-
ſauerint:q tn̄ leniꝰ ꝑfecto ſunt tractādi.Quid em̄ eos terreri opus eſt:quos ſatis territos/ipſa
taciturnitas mōſtrat! Nec ideo tanq̄ ſani prætereundi ſunt diligētia medicinæ: quoꝝ vulnꝰ
inabdito eſt.Etſi em̄ terrendi nō ſunt:tn̄ docēdi ſunt:& quantū exiſtimo: facilius poſſunt:dū
in eis timor ſeueritatis doctorem adiuuat veritatis: vt opitulante dn̄o:gratia eius intellecta
atq; dilecta:etiam loquendo expugnent qđ iam loqui non audent.

Sancti Auguſtini ad Sixtum Romanū preſbyterum: de gratia dei iuxta priorē materiā
latius differentis. Epiſtola.CV. 2. Retra.42

A DOmino in dn̄o dominorū dilectiſſimo ſancto fratri & cōpreſbytero Sixto:
Auguſtinus in dn̄o ſalutē.In ep̄la quā per chariſſimū fratrē noſtrū Albinū
acolythū miſi:ꝓlixiorē me miſſurū eſſe ꝓmiſi:p ſanctū fratrē & cōpreſbyte
rū noſtrū Firmū:q nobis literas attulit ſynceritatis tuæ: q̄ nobis tantū gau
diū cōtulerūt:quātū magis poſſumꝰ habere q̄ dicere.Quod em̄ fatendū eſt
charitati tuæ: triſtes eramus aīo cū fama iactaret inimicis chriſtianæ gra-
tiæ te fauere.Sed vt hæc triſtitia de noſtris cordibꝰ tergereť: primo te prio
rem anathema eis in populo frequētiſſime ꝓnūtiaſſe eadē fama nō tacuit.Deinde cum literis
apoſtolicæ ſedis de illoꝝ dānatione ad Africā miſſis:tuæ quoq; literæ ad venerabilē ſenē Au
reliū cōſecutę ſunt: quæ tametſi breues erāt: tuū tn̄ vigorē aduerſus eoꝝ errorē ſatis indica
bant.Nunc vero cū apertius & latius qđ de illo dogmate cōtraq; ſentires:vt literis tuis fides
ipſa nobiſcū ratione eccleſiæ loquereť:cui potiſſimū beatꝰ apoſtolus Paulus de gratia dei per
Ieſum Chriſtū dn̄m noſtrū/multa & multipliciter eſt locutꝰ:nō ſolū illud omne triſtitiæ nu-
bilū fugit de cordibꝰ noſtris:ſed etiā tantū ibi lætitiæ lumē infulſit:vt nihil egiſſe in nobis vi
dereť ille mœror & timor:niſi ſucceſſus hoꝝ/ampliorē flagrantiā gaudioꝝ.Itaq; te frater cha
riſſime:q̄uis nō videamus nos oculis carnis:animo tamen in fide Chriſti:in gratia Chriſti:in
membris Chriſti tenemus:amplectimur:oſculamur:& remeante a nobis ad te noſtrorū inui-
cem colloquiorū ſanctiſſimo & fideliſſimo perlatore: quē voluiſti eſſe apud nos nō ſolum ad-
uectorem ſcriptorū tuorū:verūetiam narratorē teſtemq; factorū:reſcripta perſoluimus:& ali
quanto diutius tecum ſermocinamur:admonentes vt docendis inſtes quibus terrendis ſatis
quantū cōperimus inſtitiſti. Sunt em̄ quidā qui iuſtiſſime dānatas impietates adhuc liberiꝰ
defendendas putāt.Et ſunt q occultius penetrāt domos:& qđ in aperto iam clamare metuūt
in ſecreto ſeminare nō quieſcunt.Sunt aūt qui oīno ſiluerunt magno timore cōpreſſi:ſed ad-
huc in corde retinēt: qđ ore iam ꝓferre nō audēt: qui tn̄ eſſe poſſunt fratribꝰ ex priore ipſius
dogmatis defenſione notiſſimi.Proinde alii ſeueriꝰ coercēdi:alii vigilātiusveſtigādi:alii tra-
ctandi quidē lenius:ſed nō ſegnius ſunt docēdi: vt ſi nō timenť ne perdāt:nō tn̄ negliganť ne
B pereant.Q; em̄ putant auferri ſibi liberū arbitriū:ſi nec ipſam bonā voluntatē ſine adiutorio
dei hoīem habere cōſenſerint:nō intelligūt/nō ſe firmare humanū arbitriū:ſed īpellere vt per
inania ferať:nō in dn̄o tanq̄ in petra ſtabili collocet.parať em̄ volūtas a dn̄o.Q; autē pſonarū
acceptorē deū ſe credere exiſtimāt:ſi credāt ꝙ ſine vllis p̄cedentibꝰ meritis cuiꝰ vult miſereť:
& quos dignať vocat:& quē vult religioſum facit:parū attēdūt ꝙ debita reddať pœna dam-

nato:indebita gratia liberato:vt nec ille se indignũ queraꝛ:nec dignũ se iste glorieꝛ:atq; ibi po
tius acceptionẽ nullã fieri ꝑsonarũ:vbi vna eadẽq; massa dãnatiõis & offensionis inuoluit: vt
liberatus de nõ liberato discat: ꝙ etiã sibi suppliciũ cõueniret nisi gr̃a subueniret. Si aũt gr̃a:
vtiq; nullis meritis reddita:sed gratuita bonitate donata. Sed iniustũ est (iquiũt) i vna eadẽq;
mala causa:hũc liberari:illũ puniri. Nẽpe ergo iustũ est vtrũq; puniri. qs hoc negauerit? Aga
mus ergo gratias saluatori:dũ nobis redditũ nõ cernimꝰ qđ in dãnatiõe similiũ etiã nobis de
bitũ fuisse cognoscimus. Si eñ vtrũq; liberarenꝛ:lateret qđ peccato ꝑ iustitiã debeaꝛ:si nemo:
quid gr̃a largireꝛ. Vt ergo i hac difficillima quæstione verbis potiꝰ vtamur apl̃i: Volẽs deus C
Ro.9. ostẽdere irã:& demõstrare potentiã suã;attulit i multa patiẽtia vasa iræ ꝗ ꝑfecta sunt i ꝑditio
nẽ:& vt notas faceret diuitias gloriæ suæ i vasa misericordiæ:cui nõ põt figmẽtũ dicere:qua
re sic me fecisti:cũ habeat ꝑtãtem ex eadẽ massa facere aliud vas i honorẽ:aliud in cõtumeliã.
Vbi quia vniuersa ista massa merito dãnata ẽ:cõtumeliã debitã reddit iustitia:honorẽ donat
indebitũ gr̃a:nõ meriti ꝓrogatiua:nõ fati necessitate:nõ temeritate fortunę:sed altitudine di
Ro.11. uitiarũ sapiẽtiæ & sciẽtiæ dei:quã nõ aperit:sed clausam miraꝛ apl̃s clamãs:O altitudo diui-
tiarũ sapiẽtiæ & sciẽtiæ dei:ꝗ̃ inscrutabilia sunt iudicia eiꝰ & inuestigabiles viæ eiꝰ. Quis eñ
cognouit sensum dñi:aut qs cõsiliarius eiꝰ fuit:aut qs prior dedit illi & retribueꝛ ei? Qm̃ ex
Ro.10. ipso:& ꝑ ipsum:& i ipso sunt oĩa:ipsi gl̃ia i sæcula sæculoꝝ:amẽ. Nolũt aũt vt sit ipsi gl̃ia i iu-
stificãdis impiis gratuita gr̃a:q eiꝰ ignorãtes iustitiã: suã volũt cõstituere: vel iã cõclamãtiũ
religiosoꝝ & pioꝝ vocibꝰ pressi:ita se fatenꝛ ad habẽdã seu faciẽdã iustitiã diuinitꝰ adiuuari:
vt sui ꝓcedat aliqđ meriti:quasi priores volentes dare vt retribuaꝛ eis ab illo:de quo dictũ est:
Ro.11. Quis prior dedit illi & retribueꝛ ei? & suo putãtes præire merito illũ de quo audiũt: aut po-
tius audire nolũt:Qm̃ ex ipso:& ꝑ ipm̃:& i ipso sunt oĩa. Quaꝝ aũt diuitiaꝝ ẽ altitudo sapiẽ
tiæ & sciẽtiæ eiꝰ? Ex his sunt diuitiæ gl̃iæ eiꝰ i vasa misericordiæ:ꝗ vocauit i adoptionẽ. quas
diuitias notas vult facere etiã ꝑ vasa iræ:ꝗ ꝑfecta sunt i ꝑditionẽ. Et ꝗ sunt viæ iuestigabiles:
Psal.24. nisi i psalmo de quibꝰ caniꝛ: Vniuersæ viæ dñi misericordia & veritas? Igiꝛ iuestigabiles sunt
misericordia & veritas eius: qm̃ cuiꝰ vult misereꝛ: nõ iustitia sed misericordiæ gratia: & quẽ
vult obdurat:nõ iniqtate:sed veritate vĩdictæ. Quæ tñ misericordia & veritas ita sibi occur
Psal.84. runt:qa scriptũ ẽ:Misericordia & veritas obuiauerũt sibi:vt nec misericordia ipediat verita-
tem ꝗ plectiꝛ dignꝰ:nec veritas misericordiã ꝗ liberaꝛ idignꝰ. Cur igiꝛ sua merita iactaturꝰ ẽ
liberatꝰ:cui si digna suis meritis redderenꝛ nõ eẽt nisi dãnatꝰ? Nulla ne igiꝛ sunt merita iusto D
rũ? Sũt plane:qa iusti sunt. Sed vt iusti fierẽt:merita nõ fuerũt. Iusti eñ facti sunt cũ iustifica-
Ro.3. ti sunt:sed sicut dicit apl̃us:Iustificati gratis ꝑ gratiã ipsiꝰ. Cũ igiꝛ huic gratię inimici ifestiq;
sint isti:Pelagiꝰ tñ i ecclesiastico iudicio Palestino (nõ eñ aliter i de ipunitꝰ exisset) anathema
tizauit eos q dicũt gratiã dei scđm merita dari. Sed nihil aliud i eoꝝ posterioribꝰ disputatio
nibꝰ iueniꝛ:ꝗ meritis dari etiã gratiã. De cuiꝰ cõmẽdatiõe maxĩe ad Romanos apl̃ica ep̃la lo-
quiꝛ:vt inde se ꝑdicatio eiꝰ velut a capite orbis toto orbe diffunderet. Ea est eñ qua iustificaꝛ
impiꝰ:id est fit iustus q priꝰ erat ipius. Et ideo ꝑcipiẽdæ huiꝰ gratiæ merita nulla ꝓcedũt:qm̃
meritis ipii nõ gr̃a sed pœna debeꝛ. Nec ista esset gr̃a:si nõ dareꝛ gratuita:sed debita reddereꝛ
Sed cũ ab istis quæriꝛ:quã gr̃am Pelagius cogitaret sine vllis ꝓcedentibꝰ meritis dari: qñ ana
thematizabat eos q dicũt gr̃am dei scđm merita nr̃a dari:Respõdẽt sine vllis ꝓcedẽtibꝰ meri-
tis gr̃am ipsam humanã esse naturã i qua cõditi sumꝰ. Neq; eñ anteq̃ essemꝰ;mereri aliqđ po
teramꝰ vt essemꝰ. Abiiciaꝛ a christianoꝝ cordibꝰ ista fallacia: Nã oĩno nõ istã gr̃am cõmẽdat
apl̃s qua creati sumꝰ vt hoĩes essemꝰ. Ista est eñ gr̃a ꝑ Iesum Christũ dñm nostrũ. Et eñ Chri
Ro.7. stus nõ ꝓ nullis vt hoĩes cõderenꝛ:sed ꝓ impiis mortuus est vt iustificarenꝛ. Nam quippe ho
mo erat q dicebat:Miser ego homo:quis me liberabit de corpore mortis huiꝰ? Gratia dei ꝑ Ie- E
sum Christũ dñm nostrũ. Possunt quidẽ dicere remissionẽ peccatoꝝ esse gratiã: ꝗ nullis ꝓce-
dentibus meritis datur. Quid eñ habere boni meriti possunt peccatores? Sed nec ipsa remis-
sio peccatoꝝ sine aliquo merito est. fides hanc impetrat. Neq; eñ vllũ est meritũ fidei:qua fi-
de ille dicebat: Deus ꝓpitius esto mihi peccatori: & descendit iustificatus merito fidelis hu-
Luc.18. miliatus:qm̃ qui se humiliat exaltabitur. Restat igiꝛ vt ipsam fidẽ vnde omnis iustitia sumit
initium: ꝓpter qđ dicitur ad ecclesiam in cantico canticoꝝ: Venies & pertransies ab initio fi-
dei:non humano quo isti extollunt tribuamus arbitrio: nec vllis præcedentibus meritis: qm̃
inde incipiunt bona quæcunq; sunt merita:sed gratuitũ donum dei esse fateamur si gratiam
Ro.12. veram:id est sine meritis cogitamus. Quia sicut in eadẽ epistola legitur: Deus vnicuiq; par-

titur mensurã fidei:opera quippe bona fiunt ab hoĩe:fides aũt fit in hoĩe: sine qua illa a nullo
fiunt hoĩe.Omne eñ qđ nõ est ex fide:peccatũ est.Quapropter ne se vel ipsius oratiõis meri- Ro.14.
tũ extollat;etiã ad vincendas tẽporaliũ rerũ cupiditates:& diligẽda bona æterna: atq ipsum
fontẽ oĩm bonoꝝ:dñi adiutoriũ datur oranti:quæ vtiq nisi data esset orare non posset. Quõ Ro.10.
eñ inuocabũt in quẽ nõ crediderunt? Quõ credent quẽ nõ audierunt? Quõ audiẽt sine præ-
dicante? Igitur fides ex auditu:auditus aũt p verbũ Christi.Proinde minister Christi huius
fidei prædicator:scd̃m gratiam quæ data est illi:plantator est & rigator.Nec tñ q plantat est 1.Corin.3.
aliquid:neq q rigat:sed q incrementũ dat deus:qui vnicuiq partitur mensurã fidei.Vnde &
alibi dicitur:Pax fratribus & charitas cũ fide.Quam ne sibi tribuerent cõtinuo subiunxit: A Ephe.6.
deo patre & dño Iesu Christo.qa nec oĩm est fides qui audiunt verbũ: sed qbus deus partitur
mensurã fidei:sicut nec oĩa germinant quæ plãtanẽ & rigantur:sed quibus deus dat incremẽ
tum.Cur aũt ille credat:ille nõ credat:cũ ambo idẽ audiunt: & si miraculum in eoꝝ cõspectu
fiat:ambo idẽ vidẽt:altitudo est diuitiaꝝ sapientię & scientiæ dei:cuius inscrutabilia sunt iu
dicia: & apud quẽ nõ est iniquitas:dũ cuius vult misereẽ: & quem vult obdurat.neq eñ pro-
F pterea sunt ista iniusta:qa occulta.Deinde post remissionẽ peccatoꝝ: nisi mundatã domũ ha-
bitet spũssanctus:nõne cũ aliis septẽ redit spũs immũdus:& erũt nouissima hoĩs illius peiora
q erant prima? Vt aũt habitet spũssanctus:nõne vbi vult spirat:& charitas dei sine qua nemo Matth.12.
bene viuit/ diffunditur in cordibus nostris:nõ a nobis sed p spiritũsanctũ qui datus est nobis? Ioan.3.
Hãc eñ fidẽ apl̃s diffiniuit dicẽs:Neq circũcisio est aliquid neq pputiũ:sed fides quę p dile- Roma.5.
ctionẽ operaẽ.Ista quippe fides est Christianoꝝ nõ dæmonioꝝ. Nã & dęmones credũt & con- Gal.5.
tremiscunt:sed nunqd & diligũt? Nã si nõ crederẽt nõ dicerẽt:Tu es sanctus dei: vel tu es fili Iacobi.2.
us dei.Si aũt diligerẽt: nõ dicerẽt:Quid nobis & tibi? Fides igiẽ ad Christũ nos trahit:quę ni Luce.4.
si desup gratuito munere nobis dareẽ:nõ ipse diceret:Nemo põt venire ad me nisi pater qui Matth.8.
misit me attraxerit eũ. Vnde & paulopost ait: Verba q ego locut⁹ sum vobis:spũs & vita sũt: Ioan.6.
sed sunt qdã ex vobis q nõ credũt.Deinde euangelista subiũgit: Sciebat eñ ab initio Iesus qui
essent credentes: & qui esset traditurus eũ.Et ne quisq̃ existimaret credẽtes sic ad ei⁹ præsciẽ
tiã ptinere:qũo nõ credẽtes:id est vt nõ eis fides ipsa desup dareẽ:sed tantũmodo volũtas eoꝝ
pnosceretẽ:mox adiecit atq ait:Et dicebat:Propterea dixi vobis:qa nemo põt venire ad me:ni
si fuerit ei datũ a patre meo.Hinc erat q eoꝝ qui audierãt loquentẽ de carne sua & sanguine
suo:qdã scandalizati abscesserũt:qdã credẽdo manserũt:qa nemo põt venire ad illum nisi cui
datũ est a patre:ac p hoc & ab ipso filio & a spiritusancto. Neq eñ sepata sunt dona vel opera
G inseparabilis trinitatis:Sed filius sic honorans patrẽ:nõ aufert vllius distantię documẽtũ:sed
magnũ pbet humilitatis exẽplũ.Hic iterũ isti liberi arbitrii defensores: imo deceptores quia
inflatores:& inflatores qa psumptores:nõ aduersum nos:sed aduers⁹ euãgeliũ locuturi: quid
aliud dicũt q id qđ apl̃s sibi quasi a talib⁹ diceretẽ obiecit:Dicis itaq mihi:quid adhuc cõque
ritur? Nã volũtati ei⁹ quis resistit? Hãc cõtradictionẽ sibimetipsi tanq ab altero opposuit: ve Roma.9.
lut & eoꝝ voce q nolũt accipe qđ supi⁹ dixerat:Ergo cui vult miseretur:& quẽ vult obdurat.
Talibus itaq dicamus cũ aplo (Nõ eñ melius illo inuenire possum⁹ quid dicam⁹) O homo:
tu q es q respõdeas deo? Quęrimus nãq meritũ obdurat iõis & inuenim⁹.Merito nanq pecca
ti vniuersa massa dãnata est:nec obdurat impertiendo malitiam : sed nõ impertiendo mĩam.
Quibus eñ nõ impertitur :nec digni fiunt:nec merẽtur:at potius vt nõ impertiaẽ hoc digni
sunt:hoc merenẽ.Quærimus aũt meritũ mĩæ:nec inuenimus:quia nullũ est:ne gratia euacue 1.sentẽ. dis.
tur si nõ gratis donaẽ:sed meritis reddiẽ.Si eñ dixerimus fidẽ præcessisse in qua esset meritũ 40.ca.quis-
gratiæ:quid meriti habeat homo ante fidẽ? Quid eñ habet qđ nõ accepit? Si autẽ accepit:qd cũq.
gloriaẽ quasi nõ acceperit? Sicut eñ nõ haberet homo sapientiã:intellectũ:consiliũ: fortitudi 1.Corin.4.
nẽ:sciẽtiã:pietatẽ:timorẽ dei:nisi scd̃m ppheticũ eloquiũ accepisset spiritũ sapientiæ & intel
lect⁹:cõsilii & fortitudinis:sciẽtiæ & pietatis ac timoris dei:sicut nõ haberet virtutẽ: charita
tẽ:cõtinentiã:nisi accepto spũ de quo dicit apl̃s: Nõ eñ accepistis spiritum timoris:sed virtu Roma.8.
tis & charitatis & cõtinẽtiæ:Ita nõ haberet fidẽ nisi accepisset spm̃ fidei:de quo idem ipse di-
cit:Habentes aũt eundẽ spiritũ fidei scd̃m q scriptũ est: Credidi ppter quod & locutus sũ:& 2.Corin.4.
nos credimus ppter quod & loquimur.Nõ antẽ merito accepisse: sed mĩa ei⁹ qui cuius vult 1. Timot.1.
miseretur:manifestissime ostẽdit:vbi de seipso ait:Misericordiã cõsecutus sum vt fidelis essẽ. De grã &
Si dixerimus meritũ præcedere orationis vt donum gratiæ consequatur:impetrando quidẽ li. ar.ca.30.
oratio quicquid impetrat euidẽter donũ dei esse ostendit: ne homo æstimet a seipso sibi esse: &.31.&.32.

quod si in potestate haberetur:nõ vtiq̧ posceretur: verũtamen ne saltẽ orationis putarentᵉ H
pręcedere merita:quibᵉ nõ gratuita daretur gratia:sed iam nec gratia esset: quia debita red-
Roma.8. deretur:Etiã ipsa oratio inter gratiæ munera reperiť.Quid eñ oremᵉ (ait doctor gentiũ) si-
cut oportet nescimus:sed ipse spũs interpellat p nobis gemitibus inenarrabilibᵉ. Quid est au
tem interpellat:nisi interpellare nos facit! Indigentis enim certissimum indicium est interpel
lare gemitibus. Nullius autem rei esse indigentem fas est credere spiritum. Sed ita dictum est
interpellat:quia interpellare nos facit:nobisq̧ interpellandi & gemendi inspirat affectum: si-
Matth.10. cut illud in euangelio: Nõ enim vos estis qui loquimini:sed spũs patris vestri qui loquitur in
vobis. Neq̧ enim & hoc ita fit de nobis tanq̃ nihil facientibus nobis. Adiutorium igitur spiri
tussancti sic expressum est: vt ipse facere diceretur quod vt faciamus facit. Nam non esse in-
telligendum spiritum nostrum de quo dictum est: Interpellat gemitibus inenarrabilibus:sed
spiritumsanctum quo nostra infirmitas adiuuatur: satis demonstrat apostolus. Inde enim coe-
Roma.8. pit:Spiritus (inquit) adiuuat infirmitatem nostram. deinde ita subiunxit:Quid eñ oremᵉ &
sicut oportet nescimus &c. De hoc quippe spiritu apertius alibi dicit: Nõ enim accepistis spi-
ritum seruitutis iterum in timore:sed accepistis spiritum adoptionis filiorum in quo clama-
mus abba pater. Ecce hic non dixit q̧ ipse spiritus clamet orando:sed in quo clamamus: abba
Gal.4. pater. Alio tamen loco ait: Quoniam filii dei estis:misit deus spiritum filii sui in corda vestra
clamantem:abba pater. Non hic ait: In quo clamamus: sed ipsum spiritum clamantem dicere
maluit quo efficitur vt clamemus. sicut sunt illa: Ipse spiritus interpellat gemitibus inenarra
bilibus. Et spiritus patris vestri est qui loquitur in vobis. Sicut ergo nemo recte sapit:recte in
telligit:recte consilio ac fortitudine præualet:nemo scienter pius est vel pie sciens: nemo ti-
more casto deum timet nisi acceperit spiritum sapientiæ & intellectus:consilii & fortitudinis:
scientiæ & pietatis & timoris dei:nec habet quisq̃ virtutem veram:charitatem syncęram: cõ
tinentiam religiosam:nisi per spiritum virtutis & continentiæ: Ita sine spiritu fidei nõ est re-
1.Corin.12. cte quispiam crediturus:nec sine spiritu orationis salubriter oraturus: Non quia tot sunt spi
Ioan.3. ritus:sed oĩa hæc operatur vnus atq̧ idem spũs diuidens ppria vnicuiq̧ prout vult:quia spi-
ritus vbi vult spirat. Sed quod fatendum est:aliter adiuuat nondũ inhabitans: aliter inhabi-
2. sentẽ. dis. tans. Nam nõdũ inhabitans adiuuat vt sint fideles:inhabitans adiuuat iam fideles. Q̃d est er I
23. ex muneribus. go meritũ hominis ante gratiã:quo merito percipiat gratiã:cũ omne meritũ nostrum non in
faciat nisi gratia:& cũ deus coronat merita nostra:nihil aliud coronat q̃ munera nostra! Sicut
De gra & li. enim ab initio fidei misericordiã cõsecuti sumus:non quia fideles eramus:sed vt essemus: Sic
ar.ca.15.& in fine qđ est vita æterna coronabit nos:sicut scriptũ est:in miseratione & mia. Non itaq̧ fru-
16. stra deo cantatur: Et misericordia eius pueniet me: Et misericordia eius subsequetur me. Vn
Psal.102. de & ipsa vita æterna quæ vtiq̧ in fine habebiť: & ideo meritis pcedentibus redditur: tamen
Psal.58. quia eadẽ merita quibus redditur:nõ a nobis parata sunt p nostrã sufficientiã:sed in nobis fa-
Psal.22. cta per gratiã:etiam ipsa gratia nũcupatur:non ob aliud nisi quia gratis datur:nec ideo: quia
De gra & li. non meritis datur:sed quia data sunt & ipsa merita quibᵉ datur. Vbi autẽ inuenimus vitam
ar.ca.20.& æternã gratiã nũcupari:habemus apud eundẽ gratiæ magnificũ defensorẽ apostolũ Paulum
21. Stipendiũ (inquit) peccati mors:gratia autẽ dei vita æterna in Christo Iesu domino nostro.
Roma.6. Vide obsecro te:in quanta breuitate q̃ vigilanter verba posuerat:quibus diligenter consyde-
ratis:quæstionis huius aliquantulum dilucescat obscuritas. Cum enim dixisset: Stipendium
peccati mors:quis nõ congruentissime & consequenter adderę iudicaret: Stipendiũ autẽ iu-
stitiæ vita æterna! Et verum est:quia sicut merito peccati tanq̃ stipẽdium redditur mors: ita
merito iustitiæ tanq̃ stipendium vita æterna. Aut si nollet dicere iustitiæ: diceret fidei: quo-
Abacuc.2. niam iustus ex fide viuit:vnde etiam & merces appellatur plurimis sanctarũ scripturarum lo
cis:nusq̃ porro dicta est merces iustitia vel fides:quia iustitiæ vel fidei redditur merces. Q̃d
est autem merces operanti:hoc militanti stipendium. Sed beatus apostolus aduersus elationẽ
quę vsq̧adeo magnis tentat irrepere: vt & sibi propter ipsam dicat:datum angelum satha-
næ a quo colaphizaretur:ne verticem præsumptionis erigeret. Aduersus hanc ergo elationis
pestẽ vigilantissime militans:Stipendium inquit peccati mors. Recte stipendiũ:quia debetur
cuiᵉ digne retribuitur:cui merito redditur. Deinde ne iustitia de humano se extolleret bono
merito:sicut humanũ meritum malum non dubitatur esse peccatum:non a contrario retu-
lit dicens:Stipẽdiũ iustitię vita ęterna:sed gratia inquit dei vita ęterna. Et hęc ne pter media
torẽ aliqua alia via qreretť:adiecit: In Christo Iesu dño nostro: tanq̃ diceret: Audito q̧ stipen

dium peccati sit mors:quid te disponis extollere?O humana nō iustitia sed noīe iustitiæ pla-
ne superbia:quid te disponis extollere:& cōtrariā morti vitā æternā tanq̄ debitū stipēdiū fla
gitare?Cui debetur vita æterna vera iustitia est:ex te non est:desursum est descēdēs a patre
luminū:vt haberes eā profecto accepisti.Quid eñ habes quod nō accepisti?Quapropter o ho 1.Corin.4.
mo si accepturus es vitā æternā:iustitiæ quidem stipendium est:sed tibi gratia est:cui gratia
est & ipsa iustitia.Tibi enim tanq̄ debita redderetur si ex te tibi eēt iustitia cui debetur. Nūc
k ergo de plenitudine eius accepimus:non solum gratiā qua nunc iuste in laboribus suis vsq̄ in
finē viuimus:sed etiam gratiam pro hac gratia:vt in requie postea sine fine viuamus. Hoc ni
hil salubrius fides credit:quia nihil verius intellectus inuenit.Et debemus audire prophetā
dicentē:Nisi credideritis non intelligetis.Sed excusabunt se(inquit)homines qui nolunt re- Esa.7.
cte & fideliter viuere dicentes:Quid nos fecimus qui male viuimus:quando quidem gratiam
vnde bene viueremus non accepimus?Non possunt veraciter dicere:nihil mali se fecisse:quia
male viuunt.Si enim nihil mali faciunt bene viuunt.Si autem male viuunt: vel quod origina
le traxerunt:vel quod insup addiderunt.Sed si vasa sunt iræ:quæ perfecta sunt ad perditio-
nem quæ illis debita redditur:sibi hoc imputent:quia ex ea massa facta sunt:quā propter vni⁹
peccatum in quo omnes peccauerunt:merito deus iusteq̄ damnauit.Si autem vasa sunt mise
ricordiæ:quibus ex eadē massa factis supplicium debitum reddere noluit:non se inflent:sed
ipsum glorificent:qui eis misericordiam non debitā præstitit:&,si quid aliter sapiunt: & hoc
quoq̄ illis ipse reuelauit.Postremo quonam se isti excusabunt modo? Nempe illo quem breui
ter tanq̄ ex eorū voce sibi obiecit apostolus vt dicant:Quid adhuc conqueritur?Nam volun- Roma.9.
tati eius quis resistit?Hoc est enim dicere:quid de nobis fit,querela q̄ deum offendamus male
viuendo:cum illius voluntati nemo possit resistere:qui nos obdurauit,misericordiā non præ-
stando.Si ergo illos non pudet hac excusatione non nobis sed apostolo contradicere: cur nos
pigeat eis quod dixit apostolus:hoc idem atq̄ identidem dicere: O homo tu qui es qui respō- Vbi supra.
deas deo?Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit:quare sic me fecisti?An non habet potesta
tem figulus luti ex eadem massa vtiq̄ merito recteq̄ damnata facere aliud vas in honorem in
debitum propter misericordiæ gratiam: aliud in contumeliam debitam propter iræ iustitiā:
& vt notas faciat diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ:sic ostendens quid eis largiatur cū
L id supplicium recipient vasa iræ qđ pariter omnibus debebatur?Satis sit interim Christiano &
fide adhuc viuenti & nondū cernenti,qđ perfectum est:sed ex parte scienti nosse vel credere q̄
neminem deus liberet nisi gratuita misericordia per dñm nostrū Iesum Christū:& neminem
dānet:nisi æquissima veritate per eundē dñm nostrū Iesum Christum.Cur aūr illū potius q̄
illum liberet aut non liberet:scruteī qui pōt iudiciorū eius tam magnū p̄fundū: verūtamen
caueat,præcipitiū.Nunquid eñ iniquitas est apud deū?Absit. Sed inscrutabilia sunt iudicia
eius & inuestigabiles viæ eius.Et in maioribus dūtaxat ætatibus merito dici potest:Hi nolue
runt intelligere vt bene agerent:hi quod grauius est intellexerunt:& non obedierunt: quia si
cut scriptum est:Verbis non emendabitur seruus dolosus:si eñ & intellexerit non obediet. Prouer.29.
Vnde non obediet:nisi sua pessima voluntate:cui grauior damnatio diuina æquitate debeť?
Cui eñ plus datur:plus exigitur ab eo.Istos quippe scriptura dicit inexcusabiles quos nō la-
tet veritas:& in eis pseuerat iniqtas.Reuelaī eñ ira dei de cælo(ait aplus)sup omnē impieta Roma.1.
tem & iniustitiā hominū eorum qui veritatē in iniustitia detinent:quia quod notū est dei ma
nifestum est in illis.Deus eñ illis reuelauit.Inuisibilia eñ eius a creatura mundi per ea quę fa
cta sunt intellecta conspiciuntur:sempiterna quoq̄ virtus eius ac diuinitas vt sint inexcusabi
les.Si ergo istos inexcusabiles dicit qui inuisibilia illius per ea quæ facta sunt intellecta conspi
cere potuerunt:nec obedierunt tamen veritati:sed iniqui & impii permanserunt:Neq̄ enim
non cognouerunt: sed cognoscentes inquit deum non vt deum glorificauerunt: aut gratias Roma.2.
egerunt:quanto magis inexcusabiles sunt qui ex lege eius instructi confidunt seipsos duces
esse cæcorum:& alios docentes seipsos non docent:Qui prædicant nō furandū & furantur:
& cætera quæ de ipsis aplus loquitur.Eis quippe dicit: Propterea inexcusabilis es o homo oīs
qui iudicas.In quo eñ aliū iudicas teipsum condemnas:eadē eñ agis quę iudicas. Dicit enim
ipse dominus in euāgelio:Si non venissem & eis locutus fuissem : peccatū non haberent:nunc Ioan.15.
autē excusationē non habent de peccato suo.Non vtiq̄ peccatum nullum haberent: qui pleni Vbi supra.
erant aliis magnis multisq̄ peccatis: sed hoc peccatū vult intelligi nō eos habituros fuisse si
nō venisset:qui cū audissent eum non crediderūt in eum:hanc eos excusationem non habere

asserit qua possint dicere nõ audiuimus:ideo non credidimus. Humana qppe superbia tanq̃ M
præsumens de virib⁹ liberi arbitrii: excusatã se putat:quando ignorantię nõ voluntatis vide
tur esse qđ peccat. Scđm hanc excusationẽ inexcusabiles dicit scriptura diuina quoscũq; scien
Roma.2. tes peccare cõuincit:dei tamẽ iustũ iudiciũ nec illis parcit qui nõ audierũt. Quicũq; enim si
ne lege peccauere:sine lege peribũt. Et q̃uis se ipsi excusare videantur:nõ admittit hanc excu
sationem qui scit se fecisse hominẽ rectũ eiq; obedientię dedisse p̃ceptũ:nec nisi eius quo male
vsus est libero volũtaris arbitrio:etiã qđ trãsiret in posteros manasse peccatũ. Neq; enim damn
nantur qui nõ peccauerũt:quãdoquidẽ illud ex vno in oẽs pertransiit:in quo ante ppria in sin
gulis quibusq; peccata omnes cõiter peccauerunt. Ac per hoc inexcusabilis est oĩs peccator:
vel reatu originis:vel additamento etiã ppriç voluntatis:siue qui nouit siue qui ignorat:siue
qui iudicat:siue qui nõ iudicat:quia & ipsa ignorantia in eis qui intelligere noluerũt: sine du
bitatione peccatũ est:In eis autẽ qui nõ potuerunt:pœna peccati. Ergo in vtrisq; non est iusta
excusatio:sed iusta dãnatio. Ideo autem diuina eloquia eos inexcusabiles dicũt qui nõ ignoran
tes sed scientes peccãt:vt secundũ iudiciũ superbiæ suæ quo multũ cõfidũt de virib⁹ propriç
voluntatis:se inexcusabiles videant:quia de ignorantia iam non habent excusationẽ:& nondũ
est iustitia cui præsumebant sufficere voluntatem. At vero ille cui dñs & sciendi & obedien
Roma.3. di largitus est gratiã:Per legem enim inquit cognitio peccati: & peccatum non cognoui nisi
per legẽ. Nam concupiscentiã nesciebam:nisi lex diceret: Non cõcupisces. Nec vult intelligi
Roma.7. hominem pręceptricis legis ignarũ:sed liberatricis indignum gratię:vbi dicit: Condelector
legi dei scđm interiorẽ hoĩem. Et cum hac non solum scientia:verumetiam & delectatione le
gis:postea dicit:Miser ego homo:quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per N
Iesum Christum dominũ nostrũ. Nemo itaq; liberat a vulneribus illius trucidatoris:nisi hu
ius gratia saluatoris. Nemo liberat vęnundatos sub peccato a vinculis captiuitatis: nisi gra
tia redimentis. Ac per hoc vniuersi qui se in nequitiis & iniquitatibus excusatos volunt:ideo
iustissime puniuntur:quoniã qui liberantur non nisi gratia liberantur. Nam si excusatio illa
iusta esset:non inde iam gratia sed iustitia liberaret. Cũ vero non liberat nisi gratia:nihil iustũ
inuenit in eo quem liberat:non voluntatem:non operationem:non saltem ipsam excusationẽ.
Nam si hæc iusta est:quisquis ea vtitur: merito non gratia liberatur. Nouimus enim libera
Roma.9. ri per gratiam Christi quosdam etiam qui dicunt:Quid adhuc cõqueritur? Nam voluntati
eius quis resistit? Quæ si iusta est excusatio:non iam gratuita gratia: sed propter huius excu
sationis iustitiam liberantur. Profecto hęc excusatio iusta non est. Tũc enim vera gratia qua
homo liberatur:si non scđm debitũ iustitiæ retribuitur. Nihil ergo fit in eis qui dicũt:Quid
Prouer.19. adhuc conqueritur? Nam voluntati eius quis resistit? nisi quod legitur in libro Salomonis: In
sipientia viri violat vias eius:deum autem causatur in corde suo. Quis itaq; deus faciat va
sa irę in perditionẽ:vt ostendat iram & demonstret potẽtiam suam qua bene etiam vtitur ma
lis:& vt notas faciat diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ:quæ fecit in honorẽ:non dam
nabili massæ debitum:sed suæ gratiæ largitate donatum:tamen in eisdem iræ vasis propter
metitum massæ in contumeliam debitam factis:id est hominibus propter naturæ quidem bo
num creatis:sed propter vitia supplicio destinatis:iniquitatem quã rectissime veritas impro
bat:damnare nouit ipse non facere. Sicut enim volũtati eius retribuitur humana natura nul
lo dubitante laudanda:sic hominis voluntati culpa tribuitur nullo recusante dãnanda. Quę
voluntas hominis:aut hęreditarium vitiũ transmisit in posteros qđ in se habuit cum pecca
ret:aut acquisiuit etiã cętera vitia cũ in seipso vnusquisq; pdite viueret. Sed neq; ab illo qđ origi
naliter trahit:neq; ab his q̃ vnusquisq; in vita ppria vel intelligẽdo vel nolẽdo intelligere mala
cõgregat:vel etiã instruct⁹ ex lege additamẽto p̃uaricatiõis exaggerat:quisq̃ liberat & iusti
Psal.102. ficat nisi gr̃a dei p Iesũ Christũ dñm nostrũ:nõ solũ remissiõe pctõrum:sed pri⁹ ipsius ĩspiratio
nis fidei & amoris dei ĩpartito salubriter orõnis affectu & effectu:donec sanet oẽs languores
nros:& redimat de corruptiõe vitã nostrã:& coronet nos in miseratiõe & mĩa. Verũ isti q pso O
narum acceptorẽ fieri existimãt deũ:si in vna eademq; cã sup alios veniat mĩa ei⁹: sup alios vero
maneat ira eius:Nẽpe totas vires argumẽtatiõis hũanę in paruulis perdũt. Nã vt interim ta
ceã q nõ est præter paruulos q̃libet materno vtero recẽtissimos ea pœna de qua loquẽs aplus
Roma.5. ait:Per vnius delictũ in oẽs hoĩes ad cõdẽnationẽ. vnde nõ liberat nisi vnus ille de quo idẽ ait:
Per vnius iustificationẽ in oẽs homines ad iustificationẽ vitę. Vt ergo hoc interim omittam
& hoc solum de paruulis dicã:qđ ipsi quoq; authoritate euangelica territi:vel potius Christi

anorū populoꝝ cōcordissima fidei conspiratione perfracti:sine vlla excusatione cōcedunt: ꝙ
nullus paruulus nisi renatus ex aqua & spiritu intrat in regnū cæloꝝ:Quā queso allaturi sūt
causam:ꝙ alius sic gubernat̄ vt baptizatus hinc exeat:alius.infideliū manibus traditus: vel etiā
fidelium: priusq̄ ab eis baptizandus efferat̄: expirat? An hoc fato vel fortunæ donaturi sunt?
Non opinor eos in tantā demētiā ꝑdituros:quātulūcunq; nomen Christianū tenere cupien-
tes. Cur ergo in regnum cælorum non accepto regenerationis lauacro paruulus nullus in-
trabit? Nunquid nam ipse sibi parentes infideles vel negligentes de quibus nasceretur elegit?
Quid dicam de inopinatis vel repentinis innumerabilibus mortibus: quibus sæpe etiā religio
sorum Christianorum præueniuntur & baptismo præripiuntur infantes:cū econtrario sacri
legorū & inimicorū Christi aliquo modo in Christianorū manus venientes ex hac vita non
sine sacramento regenerationis emigrēt? Quid hinc dicturi sunt:qui vt gratia dari possit:nō
nulla præcedere merita humana cōtendunt:ne sit personarū acceptor deus: quæ tandem hic
merita pręcesserunt. Si eorundē cogitaueris paruuloꝝ: nulla sunt ꝓpria:vtrisq; est illa massa
cōis:Si parentū attēderis:bona sunt illa quoꝝ filii repentinis mortibus sine Christi baptisma
te perierūt.Mala vero illa quoꝝ filii ꝑ Christianoꝝ aliquā ptārē ad sacramēta ecclię ꝑuenerit.
Et cū ꝓuidentia dei cui nostri capilli numerati sunt:sine cuius volūtate nō cadit passer in ter Matth.10.
ram:quæ nec fato premitur:nec fortuitis casibus impeditur: nec illa iniquitate corrūpitur:
vt renascantur ad hæreditatem cælestem:non consulit omnibus paruulis filioꝝ suorū: & nō
nullis cōsulit paruulis impioꝝ.Iste infans de fidelibus coniugatis ortus:lætitia parentū sus-
ceptus: matris nutricis somnolentia suffocatus fit exterus & expers suorum fidei.Ille infans
de sacrilego stupro nascitur:crudeli timore matris exponitur:alienorum misericordi pietate
colligitur:eorū Christiana sollicitudine baptizat̄:fit enim cōsors & particeps regni.Ista cogi
tent:ista consyderent:hinc audeant dicere deū vel acceptorem in sua gratia personaꝝ: vel re
muneratorē præcedentiū meritoꝝ. Nam etsi conabunt̄ maioris ætatis aliqua merita suspica
ri seu bona seu mala:quid de istis infantibus dicent:quorū nec iste sibi vllis ꝓpriis meritis ac-
quisiuit violentiā suffocantis:nec bonis ille diligētiā baptizātis? Nimię vanitatis & cęcitatis
sunt:si etiā his cōsyderatis nondū dignant̄ exclamare nobiscū. O altitudo diuitiarū sapiētiæ Roma.11.
& scientiæ dei:q̄ inscrutabilia sunt iudicia eius:& inuestigabiles vię eius. Nō itaq; misericor
diæ gratuitæ dei pertinacissima aduersent̄ insania.Sinant filiū hōis in qualibet ętate quęrere Luc.19.
& saluū facere qđ perierat: nec de inscrutabilibus iudiciis eius audeant iudicare: cur in vna
p eademq; causa sup alium veniat misericordia eius:super alium maneat ira eius.Qui enī sunt Roma.9.
isti qui respondeāt deo:quādoquidē illę Rebeccæ habenti geminos ex vno cōcubitu Isaac pa-
tris nostri:Cū illi nondū nati nihil egissent boni vel mali:vt scdm electionē ꝓpositi eius ma-
neret:electionē scilicet gratiæ nō debiti electionē:qua eligendos facit ipse:non inuenit: non ex
operibus:sed ex vocante dicit minori seruiturū maiorē? In qua sentētia beatus apostolus etiā Malachię.1
testimoniū ꝓphetæ longe posterioris assumpsit:Iacob dilexi:Esau autem odio habui: vt intel
ligeretur hoc apertū postea ꝑ ꝓphetā:qđ anteq̄ illi nascerentur erat in dei prædestinatione ꝑ
gratiam.Quid enim diligebat in Iacob anteq̄ natus fecisset aliquid boni: nisi gratuitum mise
ricordiæ suæ donum? Et quid oderat in Esau anteq̄ fecisset aliquid mali:nisi originale pecca-
tum? Nam neq; in illo diligeret iustitiam quam nullam ille fecerat: neq; in isto odisset naturā
quam bonam ipse perfecerat.Mirum autem cum his coarguantur angustiis:in quanta se ab-
rupta præcipitent metuentes retia veritatis. Ideo (inquiunt) nondū natorum alium ode-
rat:alium diligebat:quia eorum futura opera præuidebat. Quis istum acutissimum sensum
defuisse apostolo non miretur? Hoc quippe ille non vidit:quando sibi velut aduersantis obie-
cta quæstione:non id potius tā breue:tam aptum:tam (sicut isti putant) verū absolutūq; re-
spondit.Cum enim rem stupendam proposuisset:quomodo de nōdum natis:nec aliquid agē
tibus boni aut mali recte dici potuerit:ꝙ vnum deus dilexerit: alium odio habuerit:ipse sibi
obiecta quæstione motum exprimens auditoris.Quid ergo dicemus inquit? Nunquid iniqui Roma.9.
tas apud deū? Absit.Hic ergo erat locus vt diceret qđ isti sentiunt.Futura enī deus opera prę
uidebat:atq; ideo minori maiorē seruiturū esse dicebat. Non autem hoc apostolus dicit: sed
potius ne quisq̄ de suorū operū audeat meritis gloriari:ad dei gratiam & gloriā cōmendādā
voluit valere quod dixit.Cum enim dixisset: Absit vt sit iniquitas apud deum:tanq̄ ei dicere
mus: Vnde hoc ostendis: cū asseras non ex operibus:sed ex vocante dictū esse: Maior seruiat
minori? Moyses enim dicit:inquit:Miserebor cui misertus ero:& misericordiā præstabo cui

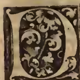
misericors fuero.Igitur non volentis neq; currentis:sed miserentis est dei: Vbi nunc meri-
ta:vbi opera vel præterita vel futura: tanq̃ liberi arbitrii viribus adimpleta vel adimplẽda?
Nonne apertã ꝓtulit apostolus de gratuitę gratiæ/ hoc est veræ gratię commendatione sen-
tentiam? Nõne stultã fecit deus hæreticorũ sapientiam? Quid autem agebatur vt hoc aposto
lus diceret:vt eorũ geminoꝝ cõmemoraret exẽplũ? Quid ꝑsuadere moliebaẽ? Quid inculca-
re cupiebat? Nẽpe hoc qđ ipsorũ oppugnet amẽtia:qđ superbia nõ capiunt: qđ sapere nolunt:
Ro.10. Qui ignorãtes dei iustitiã:& suã volentes cõstituere:iustitiæ dei nõ sũt subiecti.De ipsa quip
pe gratia satis agebat apl'us:& ideo ꝓmissionis filios commẽdabat.Quod eñ ꝓmittit de⁹ nõ
facit nisi deus.Habet nanq; aliquid ratiõis & veritatis:vt hõ ꝓmittat & de⁹ faciat: vt autẽ ho Q
mo se facere dicat qđ promiserit deus:supbæ impietatis est reprobus sensus. Cõmendans er-
go filios ꝓmissionis:hoc primũ significatũ ostendit per Isaac filium Abraę.Euidentius nanq;
opus dei apparet in eo quem nõ genuit vsitat⁹ ordo naturæ de sterilib⁹ visceribus & senectu-
te confectis:vt in filiis dei qui futuri prænuntiabanẽ hoc esset signũ diuini operis non huma-
Ro.9. ni.In Isaac inquit vocabitur tibi semen:hoc est non qui filii carnis:hi filii dei:sed filii ꝓmissio-
nis deputantur in semine.Promissionis enim verbũ hoc est:Ad hoc tp̃s veniã:& erit Saræ fili
us.Nõ solũ autẽ illa:sed & Rebecca ex vno cõcubitu:nisi vt nõ solũ de suis:neq; de parentum
meritis alioꝝ:sed ne de ipsius quidẽ vni⁹ patris:mutata forte in meli⁹ volũtate gloriareẽ Ia-
cob dicens:Ideo se a creatore derelictũ quia pater eius quando eum seminauit melioribus lau
dabilior moribus fuit.Ex vno inquit cõcubitu:vnũ tunc ad eos seminandos meritum patris:
vnũ ad cõcipiendos meritũ matris. Quia et si mater eos donec pareret visceribus portauit in
clusos:& forte voluntates affectionesq; variauit: nõ vni sed ambobus vtiq; variauit:quos pa
riter ventre portauit.Intentio igitur intuẽda est apl'i: qũo ꝓpter gratiã cõmendãdã:nolit eũ
de quo dictũ est:Iacob dilexi:nisi in dño gloriari:vt cũ ex eodẽ patre:eadẽ matre: vno cõcubi-
tu:anteq̃ aliquid egissent boni aut mali:alterũ deus diligit:odit alterum:intelligat Iacob ex il
la massa originalis iniquitatis:vbi fratrem suũ cũ quo habuit cõmunẽ causam: videt ꝑ iusti-
tiam meruisse dãnari:nõ nisi ꝑ gratiã se potuisse discerni.Nondũ eñ nascentibus:nec agenti
bus bonũ aut malum:vt scd̃m electionẽ ꝓpositũ dei maneret:non ex operibus: sed ex vocante
dictum est ei:Maior seruiet minori.Electionẽ autẽ gratiæ in illis fieri operũ p̃cedẽtibus meri
tis:alio loco aptissime idẽ apl's ostẽdẽs: Sic ergo(inquit)& in hoc tẽpore reliquiæ scd̃m electi
Ro.11. onẽ gratiæ saluæ factę sunt.Si autẽ gratia iã nõ ex opib⁹:alioqn gr̃a iã nõ est gr̃a.Scd̃m hanc er
go gr̃am etiã ꝓpheticũ testimoniũ assumẽs:Sicut scriptũ est inqt:Iacob dilexi: Esau autẽ odio
habui.& cõtinuo.Quid ergo dicem⁹ inqt? Nũqd iniquitas est apud deũ? Absit.Sed quare ab
Ro.9. sit? An ꝓpter opa quæ futura p̃sciebat amboꝝ? Immo & hoc absit.Moyses eñ dicit:Misere-
bor cui misertus ero: & misericordiã p̃stabo cui misericors fuero.Igitur nõ volẽtis neq; cur-
rẽtis:sed miserẽtis ẽ dei.Atq; vt in vasis q̃ ꝑfecta sunt in ꝑditionẽ:quę dãnatę debita est massę:
agnoscãt vasa ex eadem massa in honorem facta:quid eis misericordia diuina largita sit.Dicit
eñ(inquit scriptura)ad Pharaonem:quia ad hoc te excitaui vt ostendã in te potentiã meam:
& vt glorificetur nomẽ meũ in vniuersa terra. Deniq; ad vtrunq; cõcludit:Ergo cuius vult
miseretur:& quem vult indurat.Hoc facit apud quẽ non est iniquitas. Miseretur itaq; gra- R
tuito dono:obdurat autẽ iustissimo merito. Sed dicat adhuc vel superbi infidelis elatio: vel
puniti dãnabilis excusatio.Quid adhuc conqueritur? Nam voluntati eius quis resistit? Di-
cat & audiat qđ conuenit homini:O homo tu qui es qui respondeas deo?& cętera: de quibus
iam quantum potui satis ac sæpe disserui.Audiat hæc & non contemnat. Q; si contempse-
rit: etiam vt contemneret se inueniat obduratum. Si non contempserit: etiam vt non con-
temneret esse credat adiutum:sed obduratum debito:adiutum gratia.Neq; enim si duorum
de Isaac patriarcha geminorum(quod quidem iam ostendimus quanta cæcitate dicatur)fu
tura p̃uidit deus opera:quia vixerunt atq; senuerunt:& propterea Iacob dilexit Esau autẽ
odio habuit:ideo moriturorũ etiã paruulorũ põt quisq̃ dicere:vt huic ad percipiendũ baptis
mũ nõ consulat: illi autẽ cõsulat deum futura eoꝝ opera p̃uidere: Quomodo eñ futura di-
cuntur quæ nulla erunt? Sed inquiunt in eis quos hinc aufert p̃uidet:quẽadmodũ victur⁹
esset quisq; si viueret: & ideo quẽ neqter nouit fuisse victurũ: sine baptismo facit & mori: sic
in eo puniens opa mala:nõ quæ fecit sed quæ facturus fuit.Si ergo diuinitus etiam quæ com
missa nõ sunt mala opera puniunẽ:primo attendãt q̃ falso polliceantur in dãnationẽ paruu-
los non ituros:q sine baptismate moriunẽ:q ꝓpterea nõ baptizanẽ:q mali victuri erant si vi-

nerēt.ꝓpter ipsam quippe malā vitā ꝓculdubio dānabunt̄:si etiā mala q̄ fuerāt futura/ dānant̄.
Deinde si eis ad ꝑcipiēdū baptismatis cōsulitur sacramentū:quos nouit deus si viuerēt bene
fuisse victuros:cur non oēs tenētur in vita quā bonis opibus ornaturi sunt? Cur etiā eoꝝ qui
baptizant̄ quidā diu viuentes pessime viuūt:& vsq; ad apostasiam aliq̄n ꝑueniūt? Cur ipsum
primū cōiugiū pctōꝝ:quos vtiq; nouerat deus peccaturos:nō de paradiso ante ꝓiecit:ne ibi
cōmitterēt qđ tā sancto loco esset indignū:si iuste pctā etiā nondū cōmissa puniunt̄? Quid de
niq; p̄statur ei q rapitur ne malitia mutet intellectū ei⁹:& ne fictio decipiat aīam eius:si iuste
etiā illa puniunt̄:quæ licet nō fecerit:fuerat tñ viuēdo facturus? Postremo cur nō ad ꝑcipien
dū regenerationis lauacrū:ei magis cōsulit̄ morituro:qui male fuerat victurus si viueret:vt ei
peccata q̄ fuerat cōmissurus remittant̄ in baptismo? Quis em̄ est tā vecors q ea neget per ba
ptismū posse dimitti:q̄ sine baptismo dicit posse puniri? Sed disputando aduersus eos:q vsq̄
quaq; cōuicti etiā nō cōmissoꝝ peccatoꝝ deū persuadere moliunt̄ vltorē:verendū est ne nos
in eos ista fingere existimemur:illi aūt nullo mō tam hebetes esse credātur:vt hęc vel sentiāt:
vł cuiq̄ ꝑsuadere conēt̄. Verūtñ nisi eos hęc dicere audissem:refellēda eē nō arbitrarer. Circū
stipant̄ em̄ & diuinarū authoritate lectionū:& antiquus tradito & retēto firmo ecclesiæ ritu
in baptismate paruuloꝝ:vbi apertissime demonstrant̄ infantes:& cū exorcizantur:& cū ei per
eos a quibus gestantur:renūtiare respōdent:a diaboli dominatiōe liberari. Et nō inueniētes
S qua exeant:pergunt in præcipitē stultitiā dū nolunt mutare sententiā. Illud sane sibi vident̄
acutissime dicere:Quō peccatū trāsit in filios fideliū:qđ in parentib⁹ non dubitamus dimis
sum esse per baptismū? quasi ꝓpterea possit nō habere generatio carnalis:qđ sola tollit regene
ratio spiritalis. Aut vero in baptismo cōcupiscētiæ carnis infirmitas continuo sanetur:sicut
continuo reatus eius abolet̄:sed gratia renascēdi:nō cōditiōe nascēdi. Vnde quisquis ꝑ hanc
cōcupiscentiā:etiam de renato nascitur:sine dubitatiōe oberit nato:nisi & ipse similiter rena
scat̄. Veꝝ quicq̄d est in hac quęstione difficultatis:ita in agro Christi nō impedit opariōs ei⁹ De Gen.
quo minus ab eis in remissionē peccatoꝝ baptizent̄ infantes:siue de fidelibus siue de infideli ad literā. li.
bus nati sint:sicut agricolas nō impedit:quo min⁹ ab eis inserēdi cura in oleas cōuertant̄ olea 10. ca. 13.
stri:siue de oleastris siue de oleis oriantur. Nam & hoc si vt respōdeat rustico proponat̄:quę
causa sit vt cum aliud sit olea:aliud oleaster:de semine vtroq; nascatur:nō omittit inserēdi cu
rationē:etiā si nō possit istā soluere quæstionē. Alioquin dū ex oliuæ semine exorta virgulta
non aliud q̄ oleas esse existimat:efficit desidia vanitatis vt totus ille ager amara sterilitate syl
T uescat. Nam illud quod excogitauerunt cum veritatis pondere premerētur:quia fidelis do
minus in verbis suis:& ꝓpterea ei⁹ ecclesia nullo modo fallaciter paruulos in remissionē pec
catorū baptizat:sed vt fide agatur qđ agit:vtiq; fit quod dicitur. Quod ergo cogitauerūt cū
hæc eos apertissima moles veritatis vrgeret:quis nō Christianus irrideat:q̄libet versutissi
mū cernat? Dicunt em̄ veraciter quidē respondere paruulos per ora gestantiū in remissionē
se credere peccatoꝝ:nō tñ quia sibi remittunt̄:sed quia credant ꝙ in ecclesia vel in baptismo
remittunt̄ in quibus inueniunt̄:non in quibus nulla sunt. Ac ꝑ hos volunt eos ita baptizari
in remissionē peccatoꝝ:tanq̄ in eis fiat ipsa remissio:quos cōtendunt nullū habere peccatum.
Sed qm̄ licet sine peccato meo cum baptismate baptizantur:quo fit in quibusq; peccatoribus
remissio peccatoꝝ:fieri quidē pōt vt hęc versipellis astutia subtilius & acutius ex otio refel
latur:verūtamē scđm istā suā calliditatē nō inueniūt quid ad hoc respōdeāt:ꝙ exorcizantur
& exufflant̄ infantes. Hoc em̄ ꝓculdubio fallaciter fit si diabolus eis nō dn̄at̄. Si autē dn̄atur:
& ideo nō fallaciter exorcizant̄ & exufflant̄:ꝑ quid dn̄atur nisi per pctm̄:princeps vtiq; pecca
toꝝ? Proinde si iā erubescūt nec audēt dicere hęc in eccl'ia mēdaciter geri:fateantur qđ perie
rat etiā in paruulis quæri. Neq; em̄ nisi ꝓpter pctm̄ perierat:qđ nisi per gratiā nō pōt quę
ri nō pōt inueniri. Sed deo gratias:cū saltē argumētāt̄ cōtra remissionē peccatoꝝ ne fieri cre
datur in paruulis:iam tamen q̄uis per corda & ora maioꝝ credere paruulos cōfitētur. Sicut
ergo audiunt dn̄m dicentē:Qui non renatus fuerit ex aqua & spiritusancto non introibit in
regnū cœlorū:ꝓpter qđ eos baptizādos esse cōcedūt:sic audiāt eundē dn̄m dicentē:Qui non Ioan. 3.
crediderit condēnabit̄. Quia sicut eos renasci per ministeriū baptizantiū:ita etiam credere Marci. 16.
per corda & ora confitentium confitemur. Audeant ergo dicere ꝙ a iusto deo innocens con
V demnabitur:si nullo vinculo peccati originalis innectitur. Si sermo iste prolixus est & onero
sus occupatiōib⁹ tuis:da veniam:quia vt hoc ad te scriberē:& occupatus literis tuis indicibus
erga nos beniuolentiæ tuæ tecum ista colloquerer:etiam ego vim feci interrūpentibus occu

pationibus meis. Siqua illos alia excogitare aduersus fidē catholicā scitis:vt quacūq; aduersus eos ne dominici gregis infirma deuastent:vos quoq; fideli & plane pastorali dilectione discernitis:nota facite nobis. Hereticorū quippe inquietudine vt scripturas vigilantius perscrutemur:vnde ne ouili Christi noceant:eis possit occurri: tanq̄ de somno ignauiæ nostra excitatur industria:ita per multiplicem gratiam saluatoris etiam qđ inimicus in perniciem
Ro.8. machinatur:deus conuertit in adiutorium.Quoniam diligentibus deum oīa cooperantur in bonum.Semper in deo viuas:memor nostri frater charissime.

Sancti Augustini & Alipii ad Paulinū:de Pelagio Britone:& libro illius de gratia dei differentium. Epistola.CVI.

Ista Epistola dicit esse Augustini & Alipii ad Bonifaciū papā: vt patet.2. senten. dis. 26.itaq;.& ca.etsi.

Domino beatissimo & in Christi visceribus amplectendo: plusq̄ dici potest desyderabili fratri & coepo Paulino:Alipius & Augustinus.Tandē aliquā prouidit deus nobis literarū fidelissimū platorem oim nostrorum merito charissimū fratrē Ianuarium:per quē etiā si non scriberemus: omnia quæ circa nos sunt possit syncęritas tua tanq̄ per viuentem atq; intelligentem eplām noscere.Pelagiū quē credim⁹ (vt ab alio distingueref qui Pelagius Tarenti dicit)Britonē fuisse cognominatum: quem vt seruum dei dilexeris nouimus/ nunc autem quemadmodū diligas ignoramus.Nā & nos non solū dileximus: verūetiā diligimus eū.Sed aliter nunc diligimus: aliter aliquando dileximus. Tūc enim qa nobis rectę fidei videbatur:nunc autē vt his quæ inimica & aduersa gratiæ dei sentire dicit: illius misericordia liberet.Nā cū hoc de illo aliquādiu fama iactaret:nō vtiq; facile credendū fuit.Solet quippe fama mentiri.Sed propius vt crederemus accessit:q; librū quendā eius:ea prorsus persuadere molientē:quæ gratiā dei per vnū mediatorē dei & hominū: hoīem Iesū Christū generi humano impētā:de fideliū cordibus creditā deleat: legimus: traditū nobis a famulis Christi:q eū talia docentē studiosissime audierant:fuerātq; sectati. Cui quidē libro: eisdē rogātib⁹:qa & fieri oportere videbam⁹: tacito noie authoris (ne offensus insanabilior redderet)vni⁹ nostrū dānatiōe respōsum est:qđ libro cōtinet & multipliciter atq; abūdāter asserit:qđ etiā qbusdā lrīs agit ad tuā venerationē datis:vbi dicit non se debere existimari sine gratia dei defendere liberū arbitriū:cū possibilitatē volendi atq; opandi sine ea nihil boni velle atq; agere valerem⁹ a creatore nobis insitam diceret:vt videlicet hęc intelligit doctore ipso gratia dei:q̄ paganis atq; Christianis:& impiis & piis:fidelibus atq; infidelib⁹ cōis est. Hęc mala qbus saluatoris euacuaret aduent⁹:vbi hoc possumus dicere: qđ de lege dicit apls:
Gal.2. Si per naturā iustitia:ergo Christ⁹ gratis mortu⁹ est:refellebamus vt poteramus in cordib⁹ eorū q ista sentirēt:vt his cognitis:& ille si fieri posset nō lacessit⁹ ista emēdaret:atq; ita & pnicies destrueret erroris & hois verecūdię parceret. Sed postea q̄ ad nos lrę de oriēte venerūt:eandē cām aptissime vētilantes:nullo mō iam qualicūq; epali auctoritate deesse ecclesiæ debeamus.Missæ sunt itaq; de hac re ex duobus conciliis Carthaginēsi/ & Mileuitano/ relationes ad aplīcam sedē:anteq̄ gesta ecclesiastica:qbus apud epos puinciæ Palęstinę Pelagi⁹ phibetur esse purgatus:vel in manus nostras vel in Africā peruenissent. Scripsim⁹ etiā ad beatę memoriæ papā Innocētiū/pter cōciliorū relationes/literas familiares:vbi de ipsa causa aliquāto diutius egimus. Ad oia nobis ille rescripsit eodē modo quo fas erat atq; oportebat aplīcæ sedis antistitē.Quę oia modo legere poteris:si eorū forte ad te vl nulla:vl nō cūcta puenerāt: vbi videbis seruata erga hoīem moderatiōe quę debuit ne damnaret si praua dānarēt: ipsum tamē nouellū & perniciosum errorem sic ecclesiastica authoritate compressum:vt multum miremur esse adhuc quosdā q p quēlibet errorē gratiæ dei conent obsistere:si tn̄ hęc gesta didicerūt:q; gfa dei p Iesum Christū dn̄m nostrū(qđ fides vera & catholica tenet sēp ecclesia) pusillos cū magnis a morte primi hois advitā scdi hois trāsfert:nō solū pc̄tā delēdo:verūetiā ad nō peccādū rectēq; viuendū:eos q iam vtī pñt voluntatis arbitrio sic adiuuādo: vt nisi ad iuuet nihil pietatis atq; iustitiæ:siue in opere:siue etiam in ipsa voluntate habere possumus.
Phil.2. Deus quippe operatur in nobis & velle & operari: p bona voluntate. Nam quis nos nisi qui venit quærere & saluare quod perierat:ab illa perditionis massa & contentione discernit? Vn
1.Corin.4. de apostolus interrogat dicens:Quis enim te discernit? Vbi si dixerit homo: Fides mea: voluntas mea:bonum opus meum.Respondetur ei. Quid enim habes quod non accepisti? Si autem & accepisti: quid gloriaris quasi non acceperis? Hoc vtiq; totum ideo:non vt homo: non
1.Corin.1. glorietur: sed vt qui gloriatur in domino glorietur: non ex operibus:ne forte quis extol-

latur. Non quia bona opera ista pia cogitatione frustrantur: cũ deus reddat vnicuiq secundum Ro.2.
opera eius: sitq gloria & honor & pax omni operanti bonum: sed quia opera ex gratia: non ex
operibus gratia: quoniam fides quæ p dilectionem opatur: nihil oparetur nisi ipsa dilectio dei Ro.5.
diffunderetur in cordibus nostris p spiritũsanctũ q datus est nobis. Nec ipsa fides esset in no- Ro.12.
bis: nisi de⁹ vnicuiq partiret mensuram fidei. Bonũ est igit hominí: vt cũ totis viribus liberi
arbitrii sui veraciter dicat: Fortitudinem meam ad te custodiam: quia ille qui putauit sine ip Psal.58.
sius adiutorio se posse custodire qđ dedit: pfectus in longinquã regionem & viuens prodige
cuncta consumpsit: & miseria duræ seruituris attritus: reuersusq in semetipsum dixit: Sur- Lucæ.15.
gam & ibo ad patrẽ meum. Quã cogitationẽ bonam qñ haberet: nisi & ipsam illi i occulto pa
ter misericordissimus inspirasset? Quã intelligens minister ille noui testamenti: Non q ido 2.Corin.3.
nei sumus (inqt) cogitare aliqd qsi ex nobismetipsis: sed sufficientia nostra ex deo est. Vñ & il Psal.58.
le cũ dixisset: Fortitudinẽ meam ad te custodiam: ne vel hocipsum quia custodit: suis viribus
arrogaret tanq ei venisset in mentem: (Quia nisi dominus custodierit ciuitatẽ: in vanũ vigi Psal.126.
lant qui custodiunt eam. Et nõ dormit neq dormitat qui custodit Israel) adiũxit causam vñ Psal.120.
fiat idoneus custodire: vel quo potius custode seruetur: Qm deus (inquit) susceptor meus es.
& Recolat igitur iste si põt merita sua: vnde factũ sit vt de⁹ dignaret ei⁹ esse susceptor. Ac si de⁹
esset susceptus: recolat vtrum quæsierit: an quæsitus sit: ab illo scilicet qui venit quærere & Lucæ.19.
saluare qđ perierat. Nam si quærere voluerit ante gratiã qd meruerit vt acciperet eam: mala
sua poterit homo inuenire non bona: etiã si eũ vnius diei vitã habentẽ super terram gratia sal
uatoris inuenerit. Quia si aliquid boni operatur homo vt gratiam mereatur: non ei merces
imputatur secundũ gratiã: sed secundum debitũ. Si aũt credit in eũ qui iustificat impiũ vt de Ro.4.
puretur fides eius ad iustitiam: Iustus em̃ ex fide viuit: pfecto anteq̃ gratia iustificetur vt iu- Abachuc.2.
stus efficiatur impius: quid est nisi impius? Quẽ si debitũ sequeret: quid eius merito nisi sup-
pliciũ redderet? Si ergo gratia: iam non ex operibus est: alioquin gratia iam nõ est gratia: Ope Ro.11.
ribus enim debitum redditur: gratia gratis dat: vnde etiam nuncupatur. Si quis autẽ dixerit
q gratiam bene operandi fides mereatur: negare nõ possumus: immo vero gratissime cõfite
mur. Hanc enim fidem volumus habeant qua impetrẽt charitatẽ quæ sola vere bñ operatur
isti fratres nostri qui multum de suis operibus gloriantur. Charitas aũt vsq̃adeo donum dei
est: qua impetrẽt iustificationẽ: p dei gratiam puenerunt ad legem iustitiæ. Vñ dicit: Tempo 2.Corin.6.
re acceptabili exaudiui te: & in die salutis adiuui te. Proinde in his q per electionem gratiæ sal
ui fiunt: adiutor deus operatur & velle & operari p bona voluntate: quoniam diligentibus de Phil.2.
um omnia cooperantur in bonum. Si omnia: vtiq & ipsam dilectionem quã fide impetramus Ro.8.
vt eum qui nos prior dilexit: vt in illum crederemus: p eius gratiam diligamus: & diligamur
9 qđ operati non sumus. Qui vero suis meritis præmia tanq̃ debita expectant: nec ipsa merita
dei gratiæ tribuunt: sed viribus ppriæ voluntatis: sicut dictum est de carnali Israel: psequen
tes legẽ iustitiæ in legem iustitiæ nõ peruenerunt. Quare? Quia nõ ex fide: sed tanq̃ ex operibus.
Ipsa est enim iustitia ex fide quam gentes apprehenderunt: de quibus dictum est: Quid ergo
dicemus? Quia gentes quæ non cognouerunt iustitiam apprehenderũt iustitiam. Iustitia au Ro.9.
tem quæ ex fide est. Israel aũt persequens legẽ iustitiæ: in legem iustitiæ nõ peruenit. Quare?
Quia non ex fide sed tanq̃ ex operibus. Offenderunt em̃ in lapidem offensionis: sicut scriptũ
est. Ecce ponam in Sion lapidem offensionis: & petram scandali: & qui crediderit in eum non Esa.28.
confundetur. Ipsa est iustitia ex fide qua credimus nos iustificari: hoc est iustos fieri gratia dei
p Iesum Christum dominum nostrum: vt inueniamur in illo nõ habentes nostrã iustitiã quę ex
lege est: sed eam quæ est p fidem Christi. Quæ ex deo iustitia in fide? vtiq in fide qua credim⁹
nobis iustitiam diuinitus dari: non a nobis in nobis nostris viribus fieri. Nam cur illam iusti-
tiam quæ ex lege est: suam dixit apostolus: non ex deo: quasi lex nõ sit ex deo? Quis hoc nisi im
pius senserit? Sed quia lex p literam iubet: non per spiritum iuuat: quicunq sic audit literam
legis vt ei sufficere videatur cognouisse quid iubeat: aut prohibeat: quo id se arbitrii sui virtu
te impleturum esse confidat: nec fide confugiat adiuuandus ad spiritum viuificantem: ne re
um factum litera occidat: Is profecto zelum dei habet: sed non secundum scientiam. Ignorans Ro.10.
enim dei iustitiam: id est eam quæ datur ex deo: & suã volens constituere: vt tantummodo ex
lege sit: iustitiæ dei nõ est subiectus. Finis enim legis Christus ad iustitiam omni credẽti: sicut
idem apostolus dicit: vt nos simus iustitia dei in ipso. Iustificati igitur ex fide pacẽ habeamus Ro.5.
ad deum per dominum nostrum Iesum Christum: Iustificati autem gratis per gratiam ipsi⁹

2.sentē.dist. ne fides ipſa ſupba ſit. Nec dicat ſibi ſi ex fide quō gratis? Q̄d em̄ fides meret: cur nō poti⁹ red
26.ca.& ſi. dit q̄ donat? Nō dicat iſta hō fidelis: qa cū dixerit vt merear iuſtificationē habeo fidē: rn̄det
1.Corin.4. ei. Quid em̄ habes q̄d nō accepiſti? Cū ergo fides impetrat iuſtificationē: ſicut vnicuiq̄ deus A
2.ſentē.dist. partit⁹ eſt etiā ipſius mēſurā fidei: nō gratiā aliqd meriti p̄cedit humanū: ſed ipſa gr̄a auget
26.ca.itaq. vt aucta mereat̄ pfici: comitante nō ducēte: pediſſequa nō p̄uia volūtate. Vn̄ ille q dixit: For
Psal.58. titudinē meā ad te cuſtodiā: cauſamq̄ reddit dicēs: Q̄m de⁹ ſuſceptor meus es: tanq̄ regrens
quib⁹ id meritis id fuerit cōſecutus: nihilq̄ in ſe inueniens ante gratiā dei: Deus meus inquit
miſericordia eius præueniet me. Quantumcunq̄ inq̄t cogitauero antecedentia merita mea:
miſericordia eius præueniet me. Proinde ab illo attributam fortitudinem ſuam ad illum cu
ſtodiens: eodem ſeruatore non perdit quod eodē largitore ſuſcepit. Nec ob aliud meretur am
pliora: niſi pie fideliterq̄ ſciendo a quo ſibi bona ſunt om̄ia: & hoc ſciendo: non ex ſeipſo: ne vel
1.Corin.2. hoc non ſit in eo q̄d non ſit ex deo. Vnde optime apoſtol⁹: Nos inquit nō ſpiritum hui⁹ mūdi
accepim⁹: ſed ſpiritū q̄ ex deo eſt: vt ſciam⁹ q̄ a deo donata ſūt nobis. Ac p hoc & ipm̄ hoīs me
ritū donū eſt gratuitū. Nec a patre luminū a quo deſcēdit om̄e datū optimū: boni aliqd acci
pere quiſq̄ meretur: niſi accipiēdo quod nō meretur. Multū eſt autē idulgēti⁹ & ſine vlla dubi
tatiōe gratuitum: q̄ dei gratia p Ieſum chriſtum dominum noſtrum p̄ſtatur infantibus: vt
eis nō obſit ex Adam generatio: & proſit in chriſto regeneratio: in quibus & ipſum accipiendi
ſenſum tāto ante miſericordia dei p̄uenit: qui certe ſi in hac paruula ætate de corpore exierit:
vitā æternam/regnumq̄ coelorum ſciētes accipiunt eius muneris merito quod hic cum vtiq̄
profuit neſcierunt. Certe in his poſt priorum doctrinam: ita nō niſi priora ſunt dona: in quib⁹
donandis dei gratia ſic operatur: vt nec volūtas accipientium vel prætermittatur/vel adiun
gatur/vel ſubſequatur. Quādoquidē tantum beneficium nō ſolum nō volētibus: verumetiam
reluctātibus dat̄. quod eis ad magnum imputaretur ſacrilegium: ſi iam in his aliquid valeret
volūtatis arbitrium. Hoc diximus propter eos: qui non valentes in cauſa gratiæ inſcrutabilia B
dei iudicia perſcrutari: cur ex Adam maſſa quæ profecto ex vno in condēnationem tota colla
pſa eſt: illud vas faciat in honorē: illud in cōtumeliam: tamē audēt paruulos reos propriorū cō
ſtituere peccatorū: vt qui bona/malaue cogitare nō poſſūt: putent̄ p liberū arbitrium vel poe
Ro.5. nam mereri poſſe vel gratiam: cum potius apoſtolica veritas dicēdo: Ex vno omnes in cōdem
nationem: ſatis oſtendat q̄ naſcātur in poena: vt non merito/ ſed miſericordia renaſcantur in
Ro.11. gratia. Alioquin gratia iam non eſt gratia. ſed non diuinis operibus gratis datur: ſed huma
nis meritis redditur. Quæ ſola ſic diſcernit a poena: vt cum poena ſit ex Adam omnibus
debita: gratia vero per vnum Ieſum Chriſtum nulli debita: ſed gratuita: vt vel ſit gratia:
inſcrutabilia iudicia dei tāq̄ deus eſſe poſſint: cum paruulos ipſe diſcernat: quos merita nulla
Psal.24. diſcernunt: ſed iniqua eſſe non poſſunt: quia vniuerſæ viæ domini miſericordia & veritas. Vn
de cum præbetur alteri miſericordiæ gratia: non habet quæ de humano merito glorietur:
quoniā nō ex operibus: ne forte quis extollatur. Cum vero alteri vindicta redditur: veritas
non habet cur iuſte queratur: idem redditur q̄d peccato iure debet̄: quoniā vnus in quo om
nes peccauerunt: vtiq̄ etiam in ſingulis quibuſq̄ punitur. In quorum poena clarius oſtendit
quid vaſis miſericordiæ per non debitam ſed veram gratiam: hoc eſt gratuitam conferatur.
Ro.5. Vnde ergo argumentent̄ aduerſum apoſtolū aptiſſime dicentē: Per vnum hominē peccatum C
intrauit in mundū: & per peccatū mors: & ita in omnes homines pertrāſiit: in quo omnes pec
cauerunt: dicentes etiā paruulos p̄pria p liberū arbitriū habere peccata: tædet attendere: pi
getq̄ pferre: ſed magis cōpellimur. Q̄d em̄ potuerūt magna & acuta ingenia cogitare: aut i
opiæ eſt tacēdo vitare: aut arrogātiæ contēnendo præterire. Ecce (inquiunt) Eſau & Iacob in
ter viſcera materna luctantur: & dum naſcunt̄: alter ſupplantat̄ ab altero: atq̄ in pede præ
cedentis manus conſequētis & tenentis inuenta/pſeuerans quodammodo lucta conuincitur.
Quomodo ergo in infantibus hæc agentibus: nullum eſt vel ad bonum vel ad malū propriæ
voluntatis arbitrium: vnde præmia ſiue ſupplicia meritis præcedētibus ſubſequant̄? Ad hoc
nos dicimus: ideo motus illos & tanq̄ litigium paruulorum/ſignum rerum fuiſſe magnarum
quæ non fuit arbitrium ſed prodigium. Neq̄ enim daturi ſumus & aſinis liberum arbitrium
Nūeri.22. voluntatis: quoniam huius generis iumentum: ſicut ſcriptum eſt: & ſubiugale ſine voce: hoīs
voce reſpondens vetuit pphetæ dementiā. Hi aūt qui tales nō pdigioſos motus: ſed volūtari
os actus: nec de paruulis: ſed a paruulis factos eſſe contēdūt: qd ap̄lo reſpōſuri ſunt: qui cū &

hos geminos ad documentum gratuitæ gratiæ cõmemorandos videret? Nondum enĩ natis Ro.9.
inquit: nec aliquid agentibus boni aut mali: vt secundũ electionẽ propositũ dei maneret: non
ex operibus: sed ex vocante dictum est: quia maior seruiet minori. Deinde adiungens testimo
niũ prophetæ longe post quidem ista dicentis: sed tamen de hac re antiquũ dei consilium de
clarantis: Sicut scriptum est inquit: Iacob dilexi: Esau autem odio habui. Nempe doctor genti Malachię.1.
um in fide & veritate istos geminos nondum natos nihil boni aut mali egisse testatur: vt gra
tia cõmendetur: vt qđ dictum est: Maior seruiet minori: non ex operibus: sed ex vocante dictũ
intelligatur: vt secundum electionem dei ꝓpositum dei maneret: non meritum hominis ante
iret. Non enim dicit: electionẽ voluntatis humanę siue naturę: cum par esset in vtroq; mortis
damnationisq; conditio: sed electionem ꝓculdubio gratiæ: quæ non inueniet eligendos: sed fa
cit. de qua & in consequentibus eiusdem epistolæ loquens ait: Sic ergo & in hoc tempore reli Ro.11.
quiæ per electionem gratiæ saluæ factæ sunt. Si autem gratia iam non ex operibus: alioquin
gratia non est gratia. Cui loco satis locus iste concordat: vbi commemoratur: non ex operib⁹
sed ex vocante dictum: Maior seruiet minori. Vt qđ ergo præclarissimo gratiæ cõmendatori
de infantum libero arbitrio: & nondum natorum actibus: tam impudenter resistitur? Cur me
ritis præueniri gratia perhibetur: quæ gratia non esset si secundum meritum imputaretur?
Cur contra salutem quæ missa est ꝑditis: quæ venit indignis: q̃libet acuta: q̃liber copiosa &
D ornata: mirum tñ si Christiana disputatione contenditur? Sed quomodo (inquiũt) non est ini
quitas apud deum: si diligendo discernit quos merita operũ nulla discernunt? Ita nobis hoc
dicitur tanq̃ id apostolus ipse non viderit: non proposuerit: non responderit. Vidit vtiq;
quid his auditis humana posset infirmitas vel ignorantia cogitare: & eandem quæstionem si
bi ipse ꝓponens: Quid ergo dicemus inquit? Nunquid iniquitas apud deum? Continuo respõ
dit: Absit. Rationẽq; reddens cur absit: id est cur non sit iniquitas apud deum: non ait. Merita Ro.9.
enim vel opera iudicat etiam paruulorũ: etiam si adhuc sint in materno vtero constituti. Quo
modo enim hoc diceret qui iã dixerat de nondum natis: & de his qui nihil adhuc egerant bo
ni vel mali: ꝙ non ex operibus: sed ex vocante dictum sit: maior seruiet minori? Sed cum vel
let ostendere cur in his non sit iniquitas apud deum: ait: Moysi enim inquit: Miserebor cui mi
sert⁹ ero: & misericordiã præstabo cui misericors fuero. Quid nos hic docuit nisi ex illa mas
sa primi hominis cui merito mors debetur: non ad merita hominũ: sed ad dei misericordiam
pertinere ꝙ quisq; liberat: atq; ita non esse iniquitatẽ apud deum: quia neq; ꝑmittendo neq;
exigendo quod debetur iniustus? Ibi enim grata est indulgentia: vbi iusta posset eẽ vindicta.
Et hinc euidentius apparet a pœna debita liberato & gratis iustificato: quantum beneficii cõ
feraẽ: ꝙ alter æqualiter reus sine punientis iniquitate punitur. Deniq; subiungit & dicit: Igiẽ
non volẽtis neq; currentis: sed miserentis est dei. Hoc propter eos dictum est q per gratiam li
berati iustificanẽ. Propter eos autem sup. quos ira dei manet: quia & ipsis deus bene vtitur ad
docendos alios quos liberare dignatur: subiũxit: atq; ait. Dicit enĩ scriptura Pharaoni: Quia
ad hoc te excitaui vt ostendã in te potentiã meam: & vt annuntietur nomen meũ in vniuersa
terra. Deinde ad vtrunq; cõcludens: Ergo inquit cui vult misereẽ: & quem vult obdurat: pro
E fecto neutrũ iniquitate: sed vtrunq; misericordia & veritate. Et adhuc tamen audax mouetur
infirmitas eorũ scilicet qui secundum coniecturas cordis humani inscrutabilem altitudinem
iudiciorum dei cogitare conantur. Hanc quęstionem sibi ex aduerso opponens apostolus ait:
Dicis itaq; mihi: Quid adhuc conqueritur? Nam voluntati eius quis resistit? Nobis hoc di
ctum putemus. Quid ergo aliud q̃ qđ respondit apostolus: respondere debemus? aut si & nos
talia mouent: quia & nos hoĩes sumus: simul oportet omnes audiamus dicentem: O homo tu
qui es qui respondeas deo? Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit: quare me fecisti sic? An
non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud vas in honorem: aliud in contu
meliã? Hæc massa si esset ita media: vt quemadmodum nihil boni: ita nec mali aliquid merere
tur: non frustra videretur iniquitas: vt ex ea fierent vasa in contumeliam. Cum vero per libe
rum arbitrium primi hominis in condemnationẽ vniuersa defluxerit: ꝓculdubio ꝙ ex ea fi
unt vasa in honorem: non ipsius iustitiæ: quæ gratiam nulla præcessit: sed dei misericordiæ:
quod vero in contumeliam: non iniquitati dei: quæ absit: vt sit apud deum: sed iudicio deputã
dũ est: hoc quisquis cũ ecclesia sapit: non contra gratiam pro meritis disputat: sed miserícor
diã & iudicium domino cantat: vt nec misericordiã recuset ingratus: nec iudicium accuset
iniustus. Alia est nãq; illa cõspersio: de qua idẽ dicit apostolus: Si autẽ delibatio sancta est & cõ Ro.11.

ſperſio:& ſi radix ſancta eſt & rami:illa eſt ex Abraam nõ ex Adã: id eſt ex cõmunione ſacra-
menti & ſimilitudine ſidei:nõ ex ꝓpagine mortali.Iſta vero vel conſperſio/vel(ſicut ĩ plęriſqȝ
Ro.5. codicibus legitur)maſſa: qm̃ tota mortis eſt: cũ p vnũ hominẽ peccatũ intrauit in mundum:
& p peccatũ mors:/& ita in oĩs hoĩes pertrãſiit:in quo oĩs peccauerunt:miſericordia ex illa
ſit aliud vas in honorẽ:iudicio autem in contumeliã.Neqȝ ibi ꝓcedunt merita gratiã liberan-
tis:neqȝ hic effugiũt peccata iuſtitiã puniẽtis.Quod quidẽ in ętatibus maiorib⁹ aduerſus cõ-
tentioſos nõ tam euidẽter apparet:vbi pro meritis hoĩm qualicũqȝ velut protecti obſcuritate
cõfugiũt:ſed ideo cõtra eorũ cõtẽtionẽ illos inuenit apoſtolus: in quib⁹ nondũ natis/neqȝ agẽ-
tib⁹ aliquid boni/aut mali:nõ ex operibus:ſed ex vocãte dictũ eſt:maior ſeruiet minori. Qua
in re nimis alta/ & inſcrutabilia ſunt iudicia dei & ĩueſtigabiles viæ eius . Interi teneat homo
non eſſe iniquitatẽ apud deum:ſed qua ęquitate cuius vult miſeretur:& quem vult obdurat:
ſe tanq̃ hominẽ ignorare fateat̃.Ita ſane:vt ꝓpter illud quod inconcuſſum tenet:non eſſe iiqui-
tatem apud deũ:q̃uis nemo ab illo iuſtificetur meritis ꝓcedẽtibus:neminẽ tamẽ obdurari niſi
merito nouerit.Pie nãqȝ & veraciter creditur deus nocẽtes/atqȝ ĩpios iuſtificãdo a poenis debi-
tis liberare.Queq̃ vero ĩmeritũ & nulli obnoxiũ peccato ſi deus dãnare creditur:alienus ab ĩi-
quitate non creditur. Vbi ergo liberatur indignus:tãto debetur maior actio gratiarũ:quãto
poena iuſtior debebatur: vbi autẽ damnatur ĩdignus: nec miſericordia/nec veritas dãnatur.
Quomodo(ĩquiſit)Eſau non damnatur indignus:ſi non ex operibus:ſed ex vocante dictum ẽ:
Quia maior ſeruiet minori! Sicut enim illius nulla pręceſſerant opa bona:vt ad gratiam pti- F
neret:ſic nec huius mala vt ad poenam pertinere deberet.Nulla plane in vtroqȝ opera vel bo-
na vel mala/ſed propria:vterqȝ autem illi vni obnoxius erat: in quo oẽs peccauerunt : vt oĩs
in illo morerẽtur.Quicũqȝ enim ex illo vno/multi in ſeipſis futuri erant:proĩde illud peccatũ
ſolius eſſet ſi ex illo nullus exiſſet.Porro autẽ in quo erat natura cõmunis:ab eius vitio eſt nul-
lus immunis:Sed ambo qui nondum propria vel bona vel mala operabantur:rei tamen ex ori-
gine naſcebant̃:laudet miſericordiã qui liberatur:non culpet iudicium qui punitur.Hæc ſi di-
Ro.9. xerimus:quanto melius ambo liberarentur!nihil nobis cõuenientius dicetur:q̃:O homo tu
qui es qui reſpondeas deo!Nouit quippe ille qd agat:& quantus numerus eſſe debeat primi-
tus omnium hominum:deinde ſanctorum: ſicut ſyderum:ſicut angelorum:atqȝ vt de terre-
nis loquamur:ſicut pecorum:piſcium:volatilium:ſicut arborũ & hęrbarum: ſicut deniqȝ foli-
orum capillorumqȝ noſtrorum.Nam nos humana cogitatione adhuc poſſumus dicere:quo-
niam bona ſunt cuncta iſta quæ fecit:quanto melius illa duplicaſſet & multiplicaſſet:vt mul-
to eſſent plura q̃ ſunt!Si enim non ea caperet mundus:nunquid non poſſet etiam ipſum face-
re quantum vellet ampliorem:& tñ quantuncũqȝ faceret:vel illa plura;vel iſtum capaciorem
atqȝ maiorem:nihilominus eadem de multiplicandis eis dici poſſet:&vt nullus eſſet immode-
ratus modus!Etenim etiã illud dici poteſt:ſiue ſit gratia qua iuſtificant̃ iniuſti: de qua nobis G
dubitare fas non eſt:ſiue(vt quidam volunt)ſemp præcedat liberum arbitrium:cuius meri-
tũ ſequat̃ vel poena vel præmiũ:cur omnino creati ſunt:quos deus ita peccaturos:vt æterno
eſſent igne damnandi:ſine dubitatione præſciuit!Quis enim peccata non fecerit:naturas ta-
men ipſas quæ per ſe ipſę ſine dubio bonæ ſunt:quibus tamen ex arbitrio volũtatis futura eſ-
ſent vitia peccatorũ:& in multis talia quibus eſſet æterna poena reddenda:quis niſi deus crea-
uit!Quare!niſi quia voluit.Quare autem voluerit:O homo tu qui es qui reſpõdeas deo!Nũ-
quid dicit figmentum ei qui ſe finxit:quare ſic me feciſti!An non habet poteſtatem figulus lu-
ti ex eadem conſperſione facere aliud quidem vas in honorem:aliud autem in cõtumeliam.At-
qȝ vtinam dicamus qd ſequitur:Si autem volens deus oſtendere iram:& demonſtrare poten-
tiam ſuam:pertulit in multa patientia vaſa iræ quæ perfecta ſunt in ꝑditionem: vt notas face-
ret diuitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ: ecce etiam ratio reddita eſt homini:quanta de-
buit homini:ſi tamen vel iſtam capit:qui pro ſui arbitrii libertate infirmitatis ſeruituti con-
tendit.Ecce dictæ ſunt cauſę.Tu ergo qui es qui reſpondeas deo!Si volens deus oſtendere irã
& demonſtrare potentiam ſuam:qȝ & malis bene vti optime poſſit: malis duntaxat non con-
ditione diuina:ſed vitiata volũtatis iniquitate natura:quæ a deo conditore condita eſt bona
pertulit in multa patientia vaſa iræ aptata in interitũ:non qȝ illi eſſent neceſſaria: ſiue angeli-
ca ſiue humana peccata:cui nec iuſtitia creaturæ cuiuſq̃ eſt neceſſaria: ſed vt notas faceret
diuitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ:ne ſe in bonis operibus tanq̃ de propriis extollerent
viribus:ſed humiliter intelligerent:niſi illis dei gratia non debita ſed gratuita ſubueniretur:
id fuiſſe reddendũ meritis ſuis quod aliis in eadem maſſa redditum cernerent.Certus eſt ex- H

go dei præscientiæ definitus numerus:& multitudo sanctorum:quibus diligentibus deum Ro.8.
qđ eis donauit per diffusum in cordibus eorum spiritumsanctum:omnia cooperantur in bo-
num:hi qui secundum ꝓpositum vocati sunt:quos ante præsciuit & prædestinauit cõformes
fieri imaginis filii sui:vt sit ipse primogenitus in multis fratrib⁹.Quos autem prædestinauit
illos & vocauit.Hic subaudire debemus:scđm propositum.Sũt enĩ & alii vocati:sed non electi
ac per hoc non secũdũ ꝓpositũ vocati.Quos autẽ vocauit:hoc est secundũ ꝓpositũ illos & iu
stificauit.Quos autem iustificauit:illos & glorificauit:Hi sunt filii promissionis:hi sunt electi
q ꝑ electionẽ gratiæ salui fiunt:vbi dictũ est:Si autẽ gratia:iam non ex operibus:alioqui gratia Ro.11.
iam non est gratia.Hæc sunt vasa misericordiæ:in qbus de⁹ etiã p vasa irę notas facit diuitias
gloriæ suæ.Horum fit p spiritũsanctũ cor vnũ & anima vna:quæ benedicit deũ:& non oblitui- Psal.102.
scit omnes retributiones eius:qui propitius fit omnibus iniquitatibus ei⁹:q sanat oẽs languo
res eius:qui redimit de corruptiõe vitã eius:q coronat eã in misericordia:Quia nõ volẽtis ne Ro.9.
q currẽtis:sed miserẽtis est dei.Cæteri autẽ homines ad istam societatẽ non pertinentes:quo
rũ tñ & animã & corp⁹ dei bonitas operata est:& qcquid habet ipsa natura:pter vitiũ quod ei
dem influxit supbiẽtis volũtatis audacia:ꝓpter hoc a deo præscientiæ creati sunt:vt i his ostẽ
deret liberũ desertoris arbitrium sine sua gratia quid valeret:& i eorum iustis & debitis pœ-
nis:vasa misericordiæ quæ nõ suorum operũ meritis:sed gratuita dei gratia sunt ab illa con-
cretione discreta:quid sibi collatum esset addiscerent:vt oẽ os obstruatur:& q gloriat in dño 1.Corin.1.
I gloriet.Quisquis aliter docet & non acquiescit sanis sermonib⁹ domini nostri Iesu Christi:q
dixit:Venit filius hominis quærere & saluare quod perierat.Nõ enĩ ait qđ periturum fuerat Lucæ.19.
sed qđ perierat:quid ostendens nisi peccato primi hominis vniuersi generis humani perisse
naturam?Qui ergo aliter docet:& non acquiescẽs ei q secundũ pietatẽ est doctrinæ:cõtra gra
tiã saluatoris:& contra sanguinẽ redẽptoris tanq̃ saluã & liberam naturam defendit huma-
nã:& Christiano tñ censeri vocabulo affectat:quid de paruulorũ dicet etiõe dictur⁹ est:cur
alius in vitã secundi hominis assumatur:alius in mortem primi hominis relinquatur?Si dixe
rit liberi arbitrii merita præcessisse:Respondet apostolus:q supra diximus:de nondũ natis:ne-
q aliquid agentibus boni aut mali.Si autẽ dixerit q adhuc in libris quos nuperrime Pelagius
perhibetur edidisse defendit:quis iam videatur anathematizasse in episcopali iudicio Palęsti
no,eos qui dicunt q peccatum Adæ ipsum solum læserit & nõ genus humanũ:Si dixerit am-
bo sine iudicio natos:nec aliquid de primi hominis dãnatione traxisse:pfecto quoniã negare
non audet in regnũ cælorũ adoptari eũ qui fuerit regeneratus in Christo:Respondeat qđ de
illo futurum sit qui nulla sua culpa non baptizatus ista fuerit temporali morte præuẽtus:Si nõ
putamus esse dicturum:q innocentem deus:nec habentẽ originale peccatum ante annos qui
bus haberet ꝓprium:æterna morte damnauit?Cogitur itaq respondere:q iam Pelagius in
ecclesiastico iudicio:vt aliquo mõ catholicus pnuntiaretur anathematizare cõpulsus est:infan
tes etiam si non baptizent habere vitam æternam.Hac enim negata quid nisi mors æterna re
manebit:ac p hoc contra sententiam domini disputabit dicentis:Patres vestri mãducauerũt
mãna in deserto & mortui sunt:Hic est panis qui de cælo descẽdit:vt si quis ex ipso manduca Ioan.6.
uerit non moriatur?Non enim de ista morte loquebatur quã necesse est patiantur etiam qui
de ipso pane manducant.Et paulopost:Amen amen dico vobis nisi manducaueritis carnem
filii hominis & biberitis eius sanguinem:non habebitis vitam in vobis:vtiq illam quæ post
hanc mortem futura est:& contra apostolicæ sedis authoritatem:vbi de hac ipsa re cum age-
retur:hoc testimonium adhibitum est euangeli cum:ne paruuli non baptizati vitam posse ha
bere credantur:& contra ipsius Pelagii verba apud episcopos a quibus audiebatur expressa:
vbi anathematizauit eos:qui dicerent infantes non baptizatos habere vitam ęternam.Quod
propterea non commemorauimus:quoniamquidem apud nos:vel in nostra potius ciuitate:
si tamen verum est qđ audiuimus:tanta pro isto errore quidam obstinatione nituntur:vt di-
cant facilius esse vt etiam Pelagium deserant:atq contemnant:qui hæc sentientes anathema
tizauit:q̃ ab huius sententiæ (sicut eis videtur) veritate discedãt.Si autem cedunt sedi aposto
licæ:vel potius ipsi magistro & domino apostolorum:qui dicit non habituros vitam in semet
ipsis:nisi manducauerint carnem filii hominis:& biberint sanguinem:quod nisi baptizati nõ
vtiq possint.Nanq aliquando fatebuntur paruulos non baptizatos vitam habere non posse
ac per hoc q̃libet tolerabilius omnibus qui etiam propria peccata committunt:tamen æter-
k na morte multari.Quæ cum ita sint:audeant disputare:& quibus possunt persuadere contẽ

dant:deum iustum apud quem non est iniquitas: paruulos peccatis propriis innocētes: si nec
illo ex Adam obligati & obstricti sunt:morte perpetua damnaturū.Qđ si absurdissimum est:
et a iustitia dei penitus alienum:& tamen nullus qui;se meminit catholicę fidei Christianum:
negat aut dubitat paruulos non accepta gratia regenerationis in Christo sine cibo carnis ei⁹
& sanguinis potu:non habere in se vitam:ac per hoc poenæ sempiternæ obnoxios:profecto re
stat:vt quia ipsi non egerunt aliquid boni aut mali:ideo mortis eorum iusta sit poena: quia in
illo moriuntur in quo omnes peccauerunt:vnde in isto solo iustificantur a quo peccatum nec
originale trahi potuit:nec per proprium perpetrare:Ipse vocauit nos non solum ex Iudæis:ve
rumetiam ex gentibus:quoniam & illius Hierusalem filios quæ interfecit prophetas:& lapi-
dauit missos ad se :q̄uis illa nolente collegit ipse quos voluit:& ante incarnationem suam ip-
sos prophetas:& postea q̄ verbum caro factum est:sicut apostolos & hominū milia:qui & pre-
tia rerum suarum ante pedes apostolorū posuerunt.Omnes quippe illi filii sunt Hierusalē no
Matthęi.12. lentis vt colligerentur:qui tamen illa nolente collecti sunt:de quib⁹ dicit:Si ego in Beelzebub
vero eiicio dæmonia:filii vestri in quo eiiciunt?Ideo ipsi iudices vestri erunt.De his prędictū
Ro.9. erat:Si fuerint filii Israel sicut arena maris:reliquiæ saluæ fient.Non potest excidere verbum
Ro.11. dei:nec repulit plebem suam quā præsciuit.quæ tamen reliquiæ per electionem saluæ factæ
sunt.Si autem gratia:qđ sæpe dicendum est:iam non ex operibus:alioquin gratia iam non est
gratia:non hæc vtiq̧ nostra:sed apostoli verba sunt.Qđ ergo ad Hierusalem nolētem colligi L
filios suos ille clamabat:hoc nos clamamus aduersus eos:qui filios volentes ecclesiæ colligi no
lunt:nec saltem post iudicium quod de ipso Pelagio in Palęstino factum est corrigunt:de quo
damnatus exisset,nisi obiecta sibi contra gratiam dei dicta quę obscurare non potuit ipe dam
nasset.Præter illa enim quæ quomodo potuit ausus est qualicunq̧ ratione defendere : obiecta
quædam sunt:quæ nisi remota omni tergiuersatione anathematizasset:ipse anathematizasset
Obiectum est enim eum dicere:quia Adam siue peccaret siue non peccaret moriturus esset:&
q̧ peccatum eius ipsum solum læserit:non & genus humanum:& q̧ infantes nuper nati in il-
lo statu sint in quo Adam fuit ante præuaricationem:& q̧ neq̧ per mortem vel per præuari-
cationem Adæ omne genus humanum moriatur:neq̧ per resurrectionem Christi omne ge-
nus humanum resurgat:Et infantes etiam si non baptizentur habere vitam æternam:Et di-
uites baptizatos nisi omnibus abrenuntient:si quid boni visi fuerint facere non reputari illis:
nec eos habere posse regnum dei:& gratiam dei atq̧ adiutorium non ad singulos actus dari:
sed in libero arbitrio esse vel in lege atq̧ doctrina:& dei gratiam secundum merita nostra da-
ri:& filios dei non posse vocari:nisi omnino absq̧ peccato fuerint effecti:& nō esse liberum ar
bitrium si dei indiget auxilio:quoniam in propria voluntate habet vnusquisq̧ facere aliquid
vel non facere:& victoriam nostram non ex dei adiutorio esse:sed ex libero arbitrio:& q̧ poeni
tentibus venia non detur secundum gratiam & misericordiam dei:sed secundum meritum:
et laborem eorum qui per poenitentiam digni fuerint misericordia.Hæc omnia Pelagius sic M
anathematizauit:qđ satis gesta ipsa testantur:vt nihil ad ea quoquo modo defendenda dispu
tationis attulerit.Vnde fit cōsequens:vt quisquis sequitur illius episcopalis authoritatem iu
dicii:& ipsius Pelagii confessionem:hæc tenere debeat quæ semper tenuit catholica ecclesia:
Adam nisi peccasset non fuisse moriturum.Qđ peccatum eius non ipsum solum lęserit:sed &
genus humanum.Et q̧ infantes nuper nati non sint in illo statu in quo Adam fuit ante præ-
1.Corin.15. uaricationem:vt ad ipsos pertineat etiam quod breuiter ait apostolus:Per vnum hominem
mors:& per vnum hominem resurrectio mortuorum.Sicut enim in Adam omnes moriūtur:
ita & in Christo omnes viuificabuntur.vñ fit q̧ infantes non baptizati:non solum regnum cę
lorum:verumetiam vitam æternam habere non possint.Confiteatur etiam:diuites baptiza-
tos:etiam si diuitiis suis non careant:& sint tales quales ad Timotheum describit apostolus
1.Timot.6. dicens:Præcipe diuitibus huius mundi non superbe sapere neq̧ sperare in incerto diuitia-
rum:sed in deo viuo qui præstat omnia abundanter ad fruendum:diuites sint in operibus bo
nis:facile tribuant:communicent:thesaurizent sibi fundamentum in futurum:& apprehen-
dant veram vitam:non eos regno dei posse priuari.Fateatur gratiam dei:& adiutorium eti-
am ad singulos actus dari:eamq̧ non dari secundum merita nostra:vt vera sit gratia : id est
Exod.33. gratis data per eius misericordiam qui dixit:Miserebor cui misertus ero: & misericordiam
Matthęi.6. præstabo cui misericors fuero. Fateatur filios dei vocari posse illos qui quotidie dicunt: Di-
mitte nobis debita nostra:quod vtiq̧ veraciter non dicerent si essent omni modo sine pecca-

 Lib: arb: diuino indig adiutorio

to. Fateatur esse liberum arbitrium etiam si diuino indiget adiutorio. Fateatur quando con
tra tentationes concupiscentiasq; illicitas dimicamus: q̃uis illic habeamus & propriam volun
tatem: nõ tñ ea illa: sed ex adiutorio dei nostram prouenire victoriam. Non eñ aliter verũ erit: Nõ:
qđ apostolus ait: Non volentis neq; currentis: sed miserentis est dei. Fateatur secundum gra Ro.9.
tiam & misericordiam dei veniam poenitentibus dari: non secundũ meritũ eorum: quandoq;
dem etiam ipsam poenitentiam donũ dei dixit apostolus: vbi ait de quibusdam: Ne forte det 2.Timot.2.
illis deus poenitentiam. Hæc omnia simpliciter sine vllis fateatur ambagibus: si quis in autho
ritatem catholicam & in ipsius Pelagii expresse ecclesiasticis gestis verba consentit. Neq; eñ
illa quæ his sunt contraria veraciter anathematizata esse credendum est: nisi hæc qui-
N bus sunt contraria fideli corde teneantur: & aperta confessione promantur. Nec in istis libris
recentioribus: quos idem Pelagius post illud iudicium dicitur edidisse: q̃uis adiutorio diui-
næ gratiæ consentire videatur: quid de hac re sentiat satis euidenter apparet. Aliquando
enim ita paribus momentis potestatem voluntatis æqua lance perpendit: vt quantum
etiam ad nonpeccandum valere diffiniat: ꝙ ita est nullus locus adiutorio gratiæ reseruatus:
sine qua nos dicimus ad non peccandum nihil voluntatis arbitrium valere. Aliquando
autem quotidiano gratiæ dei muniri nos confitetur auxilio: q̃uis habeamus ad nos pec-
candum forte ac firmum liberum arbitrium: quod vtiq; inualidum & infirmum debuit
confiteri donec sanentur omnes languores animæ nostræ. Non enim pro infirmitate cor
poris precabatur qui dicebat: Miserere mei domine quoniam infirmus sum: sana me do- Psal.6.
mine quoniam conturbata sunt ossa mea. Nã vt ostenderet ꝓ anima se rogare: secut⁹ adiũxit:
Et anima mea turbata est valde. Videtur ergo auxilium gratiæ tanq̃ ex abundanti putare cõ
cedi: id est vt etiam si non concedatur: habeamus tamẽ ad nonpeccandum forte ac firmum
liberum arbitrium. Qđ ne existimemur de illo temere suspicari: & fortasse quis dicat non sic
eum sentire: forte ac firmum ad nõ peccandũ liberum arbitrium: q̃uis sine dei gratia id effice
re atq; adimplere non possit: sicut sanos oculos firmos dicimus ad videndum: qđ tamen nullo
modo facere possunt si desit lucis auxilium: alio loco quid diceret: vel qđ putaret ostendit vbi
ait: Ideo dei gratiam hominibus dari: vt quod facere per liberum iubentur arbitrium: facili⁹
possint implere per gratiam vtiq; cum dicit facilius: quid vult intelligi: nisi & gratia si desit
posse per liberum arbitrium. vel facile vel etiam difficile quæ diuinitus iubent̃ impleri? Vbi
O est ergo: Quid est hõ ꝙ memor es eius? Vbi postremo illa testimonia Hierosolymitanæ anti- Psal.8.
stes ecclesiæ: sicut in eisdẽ gestis legitur: ipsi Pelagio se dixisse cõmemorat: cum ad eum perla-
tum esset: ꝙ sine gratia dei diceret absq; peccato hominem esse posse? Hæc sunt eñ ab illo di-
cta tria testimonia valde magna contra huiusmodi impiam præsumptionem: ꝙ apostolus ait:
Plus omnibus illis laboraui: non ego autem: sed gratia dei mecum: Non volentis neq; curren-
tis sed miserentis est dei: Et nisi dominus ædificauerit domum in vanum laborauerunt ædifi 1.Corin.15.
cãtes eã. Q̃uo ergo qđ deus iubet: sine adiutorio ipsius vel difficile implet̃: cũ si dñs non ædifi- Ro.9.
cet: in vanum ædificans laborasse dicat̃? Neq; scriptum sit: Est quidem volentis atq; currentis Psal.126.
facilius autem miserentis dei: sed scriptũ sit: Non volentis: neq; currentis: sed miserentis est
dei: non quia in illa est hominis atq; voluntatis concursus: sed quia nihil potest nisi ille misere
atur? Nec apostolus dixerit: Et ego: sed dixerit: Nõ ego autem sed gratia dei mecum: Non qa
ipse nihil boni agebat: sed quia nihil ageret si illa non adiuuaret? Q̃ꝫ ꝗ illa possibilitas liberi ar
bitrii tam in bonum q̃ in malũ ex æqua lance perpensione huic facilitati locum reliquit: quã
saltẽ videt̃ eẽ cõfessus dicẽdo: facili⁹ possũt iplere ꝑ grãm: facili⁹ implet̃: facil lie aũt sine grã fit
malũ: ꝑfecto ista possibilitas nõ ęq̃ lãce ꝑpẽdit̃. Sed qđ plura? Nõ solũ ad istos vitãdos cauti eẽ
debem⁹: verũetiã ad docẽdos vel monẽdos si patiant̃: pigrescere nõ debemus: Plus eis tñ sine
dubitatiõe ꝓstam⁹: si vt corrigãt̃ orem⁹: ne cũ tãtis igeniis vel pereãt: vel alios ꝑdãt ꝓsũptione
dãnabili: quia zelum dei habent: sed non secundum scientiã: id est iustitiã: quæ a deo est/igno-
rantes: & suam nolentes constituere: iustitiæ dei non sunt subiecti. Quibus vtiq; quoniã Chri Ro.10.
stiani appellantur: magis obseruandum est q̃ Iudæis: de quibus hæc dixit apostolus: ne offen-
dant in lapidẽ offensionis: velut argute defendendo naturã: & liberũ arbitrium: quemadmo- Ro.9.
dum philosophi huius mundi: qui vehementer egerunt: vt putarentur vel putarent sibi bea
tam vitam virtute propriæ voluntatis efficere. Caueant ergo isti ne per sapientiã verbi eua-
cuẽt crucẽ Christi: & hoc sit eis offendere in lapidẽ offensiõis. Natura eñ humana etiã si i illa

integritate in qua cõdita est permaneret: nullo modo seipsam creatore suo nõ adiuuante ser
uaret. Cũ igitur sine dei gratia salutẽ nõ posset custodire quã accepit: q̃uo sine dei gratia põt P
reparare quã pdidit? Nõ autem ideo pro istis non orare debemus: quia si nõ corriguntur: eo-
rum imputandum est voluntati qui nolunt credere etiã ad hoc ipsum sibi necessariã gratiam
saluatoris: ꝙ putant consistere in solis viribus voluntatis. Nã & illi q̃bus sunt isti in hac cau-
sa omnino simillimi: de quibus hoc dixit apostolus: ꝙ ignorantes dei iustitiã & suã volentes
constituere: iustitiæ dei non sunt subiecti: pfecto suæ voluntatis vitio non credebant. Nõ eñi
vt essent infideles cogebantur in vitium: sed nolendo credere infidelitatis crimine non care
bant: Et tamen quia voluntas vt ad vera credenda moueatur: non sibi sufficit nisi per gratiã
Ioan.6. dei opituletur dicente ipso domino, cum de non credentibus loqueretur: Nemo venit ad me
nisi ei datum fuerit a patre. Propter hoc & apostolus: q̃uis eis instanter euangeliũ prędicaret
Ro.10. parum tamen esse credebat nisi p illis etiam oraret vt crederent. Ait eñi: Fratres bona volũ
tas quidem cordis mei & deprecatio ad deum fit pro illis ad salutem: & tunc adiunxit illa q̃
diximus: Testimonium eñi illis perhibeo: quia zelũ dei habent: sed non secundũ sciẽtiam &c.
Oremus ergo pro illis sancte frater. Cernis quippe nobiscum q̃ malo errore teneantur: Fra-
grant eñi epistolæ tuæ odore syncerissimo Christi: vbi germanissimus gratiæ ipsius dilector
et confessor appares. Sed ꝙ diu tecum ex hac re loquendum putauimus: primo quia iucũdis-
simum est fecimus. Quid eñi debet esse iucundius: vel infirmis gratia qua sanãtur: vel pigris
gratia qua excitanẽ: vel nolentibus gratia qua iuuanẽ? Deinde vt si quid nostra disputatione
deo adiuuante possemus: tua non fides sed fidei contra tales adminiculetur assertio: sicut nos
quoq in hanc facultatẽ tuæ germanitatis literis adiuuamur. Quid eñi vberius & veracissi- Q
ma confessione plenius: q̃ illud est in quadam epistola tua: vbi naturam nostram non mansisse
vt condita est: sed vitiatã esse per illum generis humani patrem: humiliter deplorasti dicens:
Pauper ego & dolens qui adhuc terrenæ imaginis squalore concretus sum: & plus de primo
q̃ de secũdo Adam carnis sensibus & terrenis actibus refero: quomodo tibi audebo me pinge
re cum cęlestis imaginis inficiari pber corruptione terrena? Vtrinq me cõcludit pudor. Eru
besco pingere qd̃ sum: non audeo pingere qd̃ non sum: odi qd̃ sum & non sum qd̃ amo. Sed qd̃
misero mihi proderit odisse iniquitatem & amare virtutem: cum id potius agam qd̃ odi: nec
elaborem piger id potius agere qd̃ amo: ipse discors & intestino bello distrahor: dũ spirit⁹ ad-
uersus carnem: caro aduersus spiritum dimicat: & lex corporis lege peccati legem mentis im
pugnat? Infelix ego: qui me venenatum inimicę arboris gustu: nec crucis ligno digessi. Durat
eñi mihi illud per Adam virus paternum: quo vniuersitatem generis sui pater præuaricat⁹
infecit. Et cætera quæ de hac miseria multa cõnectis ingemiscẽdo: expectans redẽptionẽ cor-
poris tui: & nondũ re: sed spe saluũ te esse cognoscẽs. Sed fortassis tu aliũ in te trãsfigurasti cũ
hæc diceres: nec aliquas de carne concupiscẽte aduersus spiritum: q̃uis ei non consentias: mo
lestias importunas pateris & odiosas. Verũtamen & tu: & quisquis hæc patiẽ: & gratiã Chri
sti p quã de corpore mortis hui⁹ liberari expectat: nondũ quidẽ euidẽter in seipso: & in illo ho
mine latenter ibi erat: qñ cibus vetitus tangebatur: & cõcupiebaẽ longe lateq p cũctos itura
pditio. De orando aũt & gemitibus flagitando pficiendi ac recte viuendi adiutorio: quem tua
non feriret epistola? Quid est tui quantumq sermonis vbi non sit sparsum gemebunda pieta-
te qd̃ in oratione dicimus: Ne nos inferas in tentationẽ? Inuicẽ itaq nos & consolemur in his
omnibus: & exhortemur: & quãtũ dat dñs adiuuemus. Quæ aũt & de quibus audierimus q̃
multũ dolemus: & facile credere volumus: audiet a cõmuni amico sanctitas tua quo in dei mi
sericordia cũ salute remeante: speramus nos de omnibus fieri posse certissimos.

Sancti Augustini ad Vitalem carthaginensem: illum p eoꝙ dicebat p infidelibus non esse
orandũ: sed tantũmodo vt conuertanẽ prædicandum: obiurgantis: Ac insuper duodecim de
gratia dei regulas secundum catholicam fidem tenendas tradentis.

Epistola.CVII.

Vgustinus episcopus seru⁹ Christi: & per ipsum seru⁹ seruoꝝ ipsi⁹: Vitali R
fratri in ipso salutem. Cum de te mihi essent nũtiata nõ bona: & rogaui do
minum: & donec mihi bona nuntiẽtur: adhuc rogo: vt literas meas nec asp
nãter sumas & salubriter legas. Si hãc exaudit p te orationẽ meã: etiã de te
sgfarsiactionẽ donat vt offerã. Qd̃ si inpetro: pculdubio nõ cõtradices huic
ipsi pricipio eplę meę. Hoc eñi p te oro vt sis rectę fidei. Si hoc ergo p charis

nfis nō tibi displicet vt orem⁹:si hāc orationem recognoscis esse christianam:si & tu ꝑ charis
tuis talia vel orare te recolis vel orare te debere cognoscis:quomodo dicis qđ te audio dicere:
vt recte credamus in deum & euangelio consentiamus:non esse donū dei: sed hoc nobis esse a
nobis:id est ex ꝑpria volūtate quā nobis in nostro corde nō operat⁹ est ipse! Et ad hoc cum au-
dieris:quid est ergo quod ait apostolus:Deus in nobis operatur & velle! Respondes: per legē
suā:per scripturas suas:deum operari vt velimus:quas vel legim⁹ vel audiuim⁹:sed eis cōsen
tire vel non cōsentire:ita nostrū est vt si velimus fiat. Si autem nolumus:nihil in nobis opatio
nem dei valere faciamus. Operat̄ quippe ille(dicis)quantū in ipso est vt velim⁹ cū nobis nota
fiunt ei⁹ eloquia:sed si eis acqescere volum⁹:nos vt opatio ei⁹ nihil in nobis ꝓfit efficim⁹. Quę
si dicis:profecto nostris orationibus cōtradicis. Dic ergo aptissime nos pro his quibus euāge-
lium ꝑdicamus non debere orare vt credant:sed eis tantūmodo prædicare. Exerce contra ora
tiones ecclesię disputationes tuas:& quando audis sacerdotem dei ad altare exhortantē popu
lum dei:orare pro incredulis vt eos deus conuertat ad fidem:& pro cathecuminis vt eis desy
derium regenerationis inspiret:& pro fidelibus vt in eo qđ esse cœperunt eius munere perse-
uerent:subsanna pias voces:& dic te non facere quod hortatur:id est deum pro infidelibus vt
eos fideles faciat non rogare:eo ꝙ non sint ista diuinæ miserationis beneficia:sed humanæ offi
cia volūtatis. Et homo in Carthaginēsi erudit⁹ ecclesia:etiā beatissimi Cypriani librū de dñi-
ca oratiōe cōdēna:quā doctor ille cū exponeret:ea petenda esse ostendit a deo patre: q̄ tu dicis
S esse homini ab homine:hoc est a seipso. Q; si de ꝑcibus ecclesię:& de martyre Cypriano: parū
putas esse qđ dixi:adde maiora:repħende apostolum qui dixit:Oramus ad deum ne qd facia-
tis mali. Neq; eñ dicturus nihil mali eū facere q nō credit in Christū:aut qui fidē deserit chri 2.Cor.13.
sti. Ac per hoc qui dicit:Ne quid faciatis mali:nec ista vult fieri: satisq; illi non est ꝑcipere: sed
cōfitetur se deum rogare ne fiant:sciens hoīs voluntatē ab ipso corrigi ac dirigi vt ista non fa
ciat: A dño enim gressus hominis diriguntur:& viam ei⁹ volet. Non dixit:Et viam ei⁹ discet: Psal.36.
aut tenebit:aut ambulabit:aut aliqd huiusmodi:qđ posses dicere a domino quidem dari: sed
homini iam volenti:vt si beneficium dei quo gressus hominis dirigit vt viam eius discat:tene
at:gradiatur:sua homo voluntate præcedat:& hoc dei donum præcedente sua voluntate me
reatur. Sed ideo dixit: A dño gressus hominis dirigunt̄: & viam eius volet: vt intelligerem⁹
ipsam voluntatem bonam qua incipimus velle credere(quoniam dei via quid est nisi fides re-
cta!)illi⁹ esse donum:qui gressus nostros propterea dirigit primitus vt velimus! Nō enim ait
scriptura: A domino gressus hominis dirigūtur:quia viam eius voluit: sed dirigūtur inquit Psal.36.
& volet. Non igitur quia voluit diriguntur:sed quia diriguntur volet. Hic tu rursus fortasse
dicturus es: hoc fieri a domino:dum doctrina eius legitur vel auditur:si homo veritati quam
legit vel audit sua consentiat voluntate. Si enim lateret inquis doctrina dei:non dirigerentur
gressus eius:quibus directis vellet viam dei. Ac per hoc si tantum putas a domino gressus ho
minis dirigi ad eligendam viam dei: quia sine doctrina dei nō ei potest innotescere veritas cui
ꝑpria voluntate consentiat. Cui si cōsentit inquis:recte vtiq; dicūtur ab illo dirigi gressus ei⁹
vt viam eius velit:cuius doctrinam suasione præcedente:subsequēte consensione sectatur:qđ
libertate naturali si vult facit:si non vult non facit:pro eo quod fecerit præmium vel supplici
um recepturus. Hæc est illa Pelagianorum mala:male diffamata meritoq; reprobata:& ab ip
so etiam Pelagio timēte dānari in orientalium episcoporum iudicio dānata sententia: qua di-
cunt gratiam dei non ad singulos actus dari:sed in arbitrio eē: vel in lege atq; doctrina: & vsq;
adeo frater erimus graues corde:vt de gratia dei:imo aduersus gratiam dei eam Pelagianam
sententiam teneam⁹:quam pectore quidē ficto:sed tñ catholicos iudices timens Pelagius ipse
T damnauit. Et quomodo inquies respondebit. quomodo cēses facilius & apertius: q̄ vt illud qđ
de orando deo superius egimus:sic amplectamur: vt hoc mēti nostrę nulla subtrahat obliuio-
nis irreptio:nulla calliditas argumentationis extorqueat! Si eñ quod scriptum est: A domi-
no gressus hominis diriguntur:& viam eius volet:Et præparatur voluntas a domino:Et de⁹ Vbi supra.
est enim qui operatur in nobis & velle:Et multa huiusmodi:quibus cōmendatur vera dei gra Phil.2.
tia:hoc est quæ non secundum merita nostra datur:sed dat merita ipsa cū dat̄:quia ꝑuenit ho
minis volūtatē bonam:nec eam cuiusq; inuenit in corde sed facit. Si ergo ita ꝑpararet atq; opa-
retur deus hominis voluntatem:vt tantummodo legem suam atq; doctrinam libero eius ad-
hiberet arbitrio:nec vocatione illa alta atq; secreta sic eius ageret sensum:vt eidē legi atq; do-
ctrinæ accōmodaret assensum:ꝓculdubio eā legere vel intelligere legēdo vel etiā exponere ac

prędicare sufficeret:nec opus esset orare:vt deꝰ ad fidē suam infideliū corda cōuerteret:& cō-
uersis pficientem pseuerentiā eiusdē gratię suę largitate donaret.Si ergo hæc a dño poscenda
esse non tenuis:quid restat frater Vitalis: nisi vt ab illo ea donari fatearis:a quo poscenda esse
consentis?Si aūt negas ab illo nos poscere ista debere:eidē doctrinæ ipsius cōtradicis:qa & hoc
Matth.6. in ea didicimus:vt ab illo ista poscamꝰ.Orationem dñicam nosti:nec te dubito deo dicere.Pa-
Cyprianꝰ. ter noster qui es in coelis.&c.Lege expositorem eius beatissimum Cyprianum:& quemadmo-
dum exposuerit qd ibi dicitur:Fiat voluntas tua sicut in coelo & in terra: diligenter attende
& obedienter intellige:pfecto docebit te orare pro infidelibus inimicis ecclesię scdm pręceptū
Matth.5. domini dicētis:Orate p inimicis vestris & hoc orate vt fiat voluntas dei: sicut in eis q iam fi-
deles sunt & portant imaginem coelestis hominis:& propterea coeli nomine digni sunt : ita &
in eis qui per infidelitatem non nisi imaginem terreni hominis portant: & ob hoc terra meri-
to nuncupantur.Nempe isti: pro quibus inimicis dominus nos iussit orare: & gloriosissimus
martyr sic exposuit qd in oratione dicimus:Fiat voluntas tua sicut in coelo & in terra : vt ip- V
sis etiam poscamus fidem quem fideles habent.Nempe ergo isti christianæ pietatis inimici le
gem dei atq doctrinam qua Christi meditatur fides:vel omnino audire nolunt:vel ad hoc au
diunt siue etiā legūt:vt irrideant & detestentur:& quanta possunt cōtradictione blasphemēt
Inaniter igitur & perfunctorie potius q̄ veraciter pro eis vt doctrinæ cui aduersantur credē-
do consentiant deo fundimus preces:si ad eius non pertinet gratiam cōuertere ad fidem suā
ipsi fidei contrarias hominum voluntates.Inaniter etiam & perfunctorie potius q̄ veraciter
magnas cum exultatione agimus deo gratias:quando aliqui eorū credunt:si hoc in eis ipse nō
facit.Non fallamus homines:nam deū fallere non valemꝰ.Prorsus nō oramus deum:sed orare
nos fingimus si nos ipsos non illum credimus facere qd oramus . Prorsus nō gratias deo agi-
mus:sed nos agere fingimus:si vnde illi gratias agimꝰ ipsum facere non putamus . Labia dolo
sa si in hominum quibuscunq sermonibus sunt:saltē in orationibus non sint.Absit : vt qd fa-
cere deū rogamꝰ oribus & vocibus nostris:eū facere negemꝰ cordibus nris. Et qd est grauius
ad alios etiam decipiendos hoc non taceamus disputationibus nris: & dū volumus apud ho-
mines defendere liberū arbitriū:apud deū perdamus orationis auxiliū: & gratiarū actionē nō
habeamꝰ verā:dum veram cognoscimus gratiam.Si vere volumus defendere liberū arbitriū: X
non oppugnemꝰ vnde fit liberum.Nam q oppugnat gratiam : qua nostrū ad declinādū a ma
lo:& faciēdū bonū liberatur arbitrium:ipse arbitriū suū adhuc vult esse captiuū.Respōde obse
Col.1. cro quomodo dicit apl'us:Gratias agentes patri idoneos facięti nos in parte sortis sanctorum
in lumine:q eruit nos de potestate tenebrarum:& transtulit in regnū filii charitatis suæ:si nō
ipse arbitrium nostrum:sed ipsum arbitriū se liberat?Mēdaciter ergo agimꝰ gratias patri tā
q̄ ipse faciat qd ipse non facit:Et errauit qui dixit:q ipse nos faciat idoneos in parte sortis san
ctorum in lumine:quia ipse nos eruit de potestate tenebrarum:& trāstulit in regnum filii cha
ritatis suæ.Responde quomodo ad declinandum a malo:& faciendum bonum liberum habea
mus arbitriū:quādo erat sub potestate tenebrarum:vnde nos si quemadmodum dicit aposto
lus:deus eruit:ipse vtiq illud liberum fecit:Qd tam magnum nostrum bonum:si per suæ do
ctrinæ prædicationem tantummodo facit:quid de his dicemus quos de ipsa tenebrarum pote
state nondum eruit?prædicanda tantum illis est doctrina diuina:an etiam orādum pro eis vt
de tenebrarum potestate diuinitus eruantur?Si tantummodo prædicādū esse dicis : iussioni
domini & orationibus ecclesiæ contradicis:si aūt fateris pro eis orandū:id vtiq orandum fate
ris:vt eidē doctrinæ /arbitrio liberato a tenebrarum potestate consentiant.Itaq fit vt neq fide
les fiant nisi libero arbitrio:& tamen ipsius gratia fideles fiant qui a potestate tenebrarum libe
rauit arbitrium.Sic & dei gratia non negatur:sed sine vllis humanis præcedentibus meritis
vera monstratur:& liberum ita defenditur vt humilitate solidetur:non elatione pręcipitetur
arbitrium:Et qui gloriatur:non in hoīe:vel quolibet alio:vel seipso:sed in domino glorietur.
Potestas enim tenebrarum qd est nisi potestas diaboli & angelorū eius : qui cū fuissent angeli Y
lucis in veritate per liberum arbitrium non stantes:sed in ea cadentes facti sunt tenebrę?Non
te ista doceo:sed quæ nosti vt recorderis admoneo.Huic igitur potestati tenebrarū p illius ru
inā cui primo homini ab ea ptāte pūaricatio psuasa est:& in quo oēs cecidimꝰ:subiectū est ge-
nꝰ humanum:ppter quod de potestate tenebrarum eruuntur & paruuli cum regenerantur
in Christo.Neq hoc apparet in eorum arbitrio liberato:nisi cum ad annos peruenerint ratio-
ne vtentis ætatis:habentes consentientem doctrinę salutari/in qua nutriti sunt/voluntatem:

cti & immaculati in cõspectu eius in charitate prędestinati in adoptionem filiorũ.Hęc aũt po Ephe.6.
testas tenebrarũ:id est diabolus qui dicit etiam princeps potestatis aeris: opatur in filiis diffi Col.3.
dentiæ:princeps iste rector tenebrarum:id est diabolus diffidentiæ filiorũ regẽs eos ad arbitri
um:qđ neq; ipse habet liberũ ad benefaciendum:sed ad maximam maliuolentiã poena sui sce-
leris obduratũ.vnde nemo sanę fidei credit:aut dicit hos apostatas angelos ad pristinam pie-
tatem correcta aliqñ voluntate cõuerti.Quid ergo operatur hæc potestas in filiis diffidentię:
nisi opera sua mala:& in primis maximeq; ipsam diffidentiam & infidelitatem qua sunt ini-
mici fidei per quam scit eos posse mundari:posse sanari : posse pfectissime liberos qđ eis vehe-
mẽter inuidet in æternitate regenerare.Itaq; aliquos eorũ per quos amplius decipere affectat
scit habere nonnulla velut opa bona in qbus laudantur:per quasq; gentes: præcipueq; in gen
te Romana q̃ præclare gloriosissimeq; vixerunt.Sed quoniam sicut verissima scriptura dicit:
Omne qđ non est ex fide:peccatum est:Et sine fide impossibile est vtiq; placere deo non homi- Ro.14.
nibus:nihil sic agit hic princeps:q̃ vt non credatur in deum:nec ad mediatorem a quo solua- Heb.11.
tur opa eius/credendo veniatur.Sed ipse mediator intrat in domũ fortis : id est in hoc sæculũ
mortalium sub potestate diaboli quantum ad ipm̃ pertinet cõstitutũ . De ipso qppe scriptum
est:q̧ potestatem habeat mortis.Intrat in domũ fortis:id est in suo dominatu habentis genus
humanum:& prius alligat eũ id est eius coercet & cohibet potestatem potestatis suæ fortiori-
bus vinculis:& sic eripit vasa eius quæcunq; prædestinauit eripere arbitrium eorum ab eius
potestate liberans:vt illo non impediente credant in istũ libera voluntate.Proinde hoc opꝰ est
gratiæ non naturæ.Opus est inquã gratiæ quã nobis attulit secundus Adam:nõ naturæ quã
totam perdidit in semetipso primus Adã.Opus est gratiæ tollentis peccatum & viuificantis
mortuum peccatorem:non opus legis ostendentis peccatum nec a peccato viuificantis.Nam
ille magnus gratiæ prædicator:Peccatum inquit non cognoui nisi per legem.Et si data esset i Ro.7.
quit lex quæ posset viuificare:omnino ex lege esset iustitia.Opus est hoc gratię: quam accipi-
unt doctrinæ salutaris scripturarum sanctarũ:& si fuerunt inimici fiunt amici : non opus est
eiusdem doctrinæ:quam qui audiũt & legunt sine gratia dei peiores eius efficiuntur inimici.
Non est igitur gratia dei in natura liberi arbitrii & in lege atq; doctrina:sicut pelagiana per-
uersitas desipit:sed ad singulos actus datur illius voluntate:de quo scriptũ est: Animã volun Psal.67.
tariam segregans deus hæreditati tuæ:Quia & liberum arbitrium ad diligendum deum pri-
mi peccati granditate perdidimus:& lex dei atq; doctrina q̃uis sancta & iusta & bona: tamen
occidit si non viuificet spiritus per quẽ fit:nõ vt audiendo:sed vt obediendo:neq; vt lectione:
sed vt dilectione teneatur.Quapropter vt in deũ credamꝰ:& pie viuamꝰ:nõ volẽtis neq; cur-
Z rẽtis:sed miserentis est dei:non qa velle nõ debemus & currere:sed qa ipse in nobis & velle ope
raẽ & currere.Vnde & ipe dñs Iesus credẽtes a nõ credẽtibꝰ:id ẽ ab irę vasis vasa misericordię
discernẽs : Nemo inqt venit ad me nisi fuerit ei datũ a patre meo.Et vtiq; vt hoc diceret ĩ eiꝰ Ioan.6.
doctrina fuerant scãdalizati discipuli eiꝰ:q eũ postea non sunt secuti.Non ergo gratiã dicamꝰ
esse doctrinã:sed agnoscamꝰ gratiã q̃ facit pdesse doctrinã:q̃ gratia si desit videmꝰ etiã obesse
doctrinã.Propterea deus vt oĩa futura opa sua in prædestinatione pscuerit:sic illa disposuit:
vt quosdã nõ credentes ad fidẽ suã orationes credẽtiũ p eis exaudiendo cõuertat: vnde refu-
tent:& si ille est eis ppitius corrigantur qui putant gratiã dei esse naturã liberi arbitrii cum
qua nascimur:aut gratiam dei esse doctrinam quãuis vtilẽ quæ per linguas & literas pdicat.
Nõ eñ hoc oramus p infidelibus vt fiat eorũ doctrina:id est vt homines sint : aut vt doctrina
eis pdicet quã malo suo audiunt si nõ credũt.Et plerunq; p eis oramus q cum legãt vel audi-
ant nolunt credere:Sed oramus vt voluntas corrigatur : doctrinæ consentiatur:natura sanet
Iam vero vt perseuerent in eo qđ esse cœperunt:etiã p seipsis orant fideles:vtile est quippe oĩ-
bus vel pene oĩbus ppter humilitatẽ saluberrimã:vt quales futuri sint scire nõ possint. Ad
hoc dicit.Qui videt stare:videat ne cadat.Propter huius timoris vtilitatem:ne regenerati & 1.Cor.10.
pie viuere incipientes:tãq̃ securi alta sapiamus:qdã nõ pseueraturi pseueraturis dei pmissiõe
vel puisione ac dispositione miscent:qbus cadẽtibus territi cũ timore & tremore gradiamur
viã iustam:donec ex hac vita q̃ tentatio est sup terrã/transeamus ad aliam:vbi iam non sit ela
tio cõprimenda:nec contra eius suggestiones tẽtationesq; luctandum.Sed de hac re:id est cur
quidam non permansuri in fide & sanctitate christiana:tamen accipiant ad tempus hanc gra
tiam: & dimittantur hic viuere donec cadant:cum possint rapi de hac vita ne malitia muta-
ret intellectum eorum.quod de sancto in matura ætate defuncto scriptum est in libro sapien-

tiæ:quærat quisq; vt potuerit:& si inuenit pter hanc quæ a me reddita est aliam probabilem
rationem:a rectæ fidei regula non recedens: teneat eam: & ego cum illo si me non latuerit:
veruntamen in quod peruenimus in eo ambulemus donec nobis deus reuelet si quid aliter
sapimus: sicut apostolicis literis admonemur. Peruenimus aūt in ea quæ ad fidem veram &
catholicam pertinere firmissime scimus:in quibus ita nobis ambulādum est adiuuante illo at
q; miserante cui dicimus:Deduc me dñe in via tua & ambulabo in veritate tua:vt ab eis nul-
lo modo deuiemus.Quoniam ergo propitio Christo christiani catholici sumus: scimus non-
dum natos nihil egisse in vita propria boni seu mali. Nā secundū merita prioris alicuius vitę &
quam nullam ppriam singuli habere poterunt:in huius vitę venire miserias: Sed tñ secundū
Adam carnaliter natos contagium mortis antiquæ prima natiuitate cōtrahere:nec liberari a
supplicio mortis æternæ: qđ trahit ex vno in omnes transiens iusta damnatio: nisi per gratiā
renascant̄ in Christo:Scimus gratiam dei nec paruulis:nec maioribus scđm merita nostra da
ri.Scimus maioribus ad singulos actus dari.Scimus non omnibus hominibus dari:& qbus da
tur non solum scđm merita opum non dari:sed nec secundum merita voluntatis eorū quib⁹
datur:qđ maxime apparet in paruulis.Scimus eis qbus datur misericordia dei gratuita dari.
Scimus eis qbus non datur iusto iudicio dei non dari.Scimus q̄ oēs astabimus ante tribunal
Christi:vt ferat vnusqsq; scđm ea quæ per corpus gessit:non scđm ea q̄ si diutius viueret ge-
sturus fuit:siue bonum siue malum.Scimus etiā paruulos scđm ea q̄ per corpus gesserūt:rece
pturos vel bonum vel malum.Gesserunt aūt non p seipsos:sed per eos qbus pro illis respondē
tibus & renutiare diabolo dicunt̄ & credere in deum:vnde & in numero fidelium computan
Marci.16. tur:pertinentes ad sententiā dñi dicentis:Qui crediderit & baptizatus fuerit saluus erit.Pro
pter quod & illis qui hoc sacramentum non accipiunt:contingit qđ sequitur: Qui autem nō
crediderit condemnabitur. Vnde & ipsi sicut dixi:si in illa parua ætate moriuntur:vtiq; secū
dum ea quę per corpus gesserunt:id est tempore quo in corpore fuerunt:quando per corda &
ora gestantium crediderunt vel nō crediderunt:quando baptizati vel nō baptizati sunt:quan
do carnem Christi manducauerunt vel non manducauerunt: quando & sanguinem biberūt
vel non biberunt:secundum hæc ergo quæ per corpus gesserunt:non secundum ea quę si diu
hic viuerēt gesturi fuerant/iudicantur. Scimus felices esse mortuos qui in domino moriun-
tur:nec ad eos pertinere:quicquid acturi fuerant si tempore diuturniore vixissent. Scim⁹ eos
qui corde proprio credunt in dominum: sua id facere voluntate ac libero arbitrio. Scimus
pro eis qui nolunt credere: nos qui iam credimus recta fide agere cum deum oram⁹ vt velint.
Scimus pro eis qui ex illis crediderunt tāq̄ de beneficiis recte atq; veraciter & debere nos deo
agere gratias & solere.Recognoscis me vt puto in his quæ nos scire dixi:non omnia quæ ad fi 9
dem catholicam pertinent commemorare voluisse:sed ea tantum quę ad istam quæ inter nos
agitur de dei gratia quæstionem:vtrum pręcedat hæc gratia an subsequatur hominis volun
tatem:hoc est vt planius id eloquar:vtrum ideo nobis detur:quia volumus: an per ipsam de-
us etiam hoc efficiat vt velimus.Si ergo istas duodecim sententias quas nos dixi scire ad fidē
rectam & catholicam pertinere:etiam tu frater nobiscum tenes:ago deo gratias: quas profe-
cto non veraciter agerem:nisi gratia dei fieret vt teneres.Quæ tibi tenenti nullum omnino re
manet nobiscum de hac quæstione certamē.Vt enim eadem duodecim breui expositione per
curram:Quomodo voluntatis humanę meritum sequitur gratia cum detur & paruulis:qui
hoc nondum possunt velle seu nolle!Quomodo gratiam vel in maioribus dicuntur præcede-
re merita voluntatis:si gratia vt vera sit gratia non secundum merita nostra datur!quam sen
tentiam catholicam Pelagius ipse sic timuit:vt eos qui dicunt gratiam dei secundum merita
nostra dari:sine dubitatione damnaret:ne a catholicis iudicibus damnaretur. Quomodo di-
citur gratia dei in natura esse liberi arbitrii vel in lege atq; doctrina:cum & istam sententiam
Pelagius ipse damnauerit: proculdubio confitēs gratiam dei ad singulos actus dari eis vtiq;
qui iam libero arbitrio vtuntur! Quomodo dicitur omnes homines eam fuisse accepturos si
i.Timoth.2 non illi quibus non datur/eam sua volūtate respuerent: quoniam deus vult omnes homines
saluos fieri:cum multis non detur paruulis:& sine illa plærīq; moriantur qui non habent con
trariam voluntatem: & aliqñ cupientibus festinantibusq; parentibus:ministris quoq; volenti
tibus ac paratis:deo nolēte nō det:cum repente anteq̄ detur expirat p quo vt acciperet curre
bat! Vñ manifestū est eos qui huic resistunt tam perspicuæ veritatis:non intelligere oīno q̄ lo
cutione sit dictum:q; oēs hoīes vult saluos fieri:cū tam multi salui non fiant:nō q2 ipsi: sed q2

deꝰ nõ vult:ꝙ sine vlla caligine manifestatˀ ĩ puulis:Sed sicut illđ qđ dictũ est:Oẽs in Christo 1.Cor.15.
viuificabuntur:cũ tã multi æterna morte puniantˀ:ideo dictũ est:quia oẽs qcunq; vitã æter-
nam percipiunt non percipiunt nisi in Christo.Ita quod dictum est:omnes hoĩes vult deus sal
uos fieri:cũ tam multos nolit saluos fieri:ideo dictum est:quia omnes q̃ fiunt:nisi in ipso volẽ
te nõ fiunt:& si quo alio modo illa verba apostolica intelligi possunt:vt tamen huic aptissimæ
veritati in qua videmus tam multos volẽtibus hoĩbus:sed deo nolente saluos non fieri:contra
A ria esse non possint.Quomodo vt detur gratia diuina/voluntas meretur humana:si eis quibꝰ
datur gratuita misericordia:datur vt vera sit gratia? Quomodo in hac re merita pensantur
voluntatis humanæ?Quandoquidem illis quibus gratia ista non datur:nullo plerunq; meri-
to:nulla voluntate distantibꝰ:sed misericordia cum eis quibus datur habentibꝰ causam:iusto
tamen iudicio dei non datur:Non enim est iniquitas apud deum; vt intelligãt quibus datur
q̃ gratis eis detur:quando iuste vtiq; non daretur:q̃m similẽ habentibus causam iuste non da
tur.Quomõ non gratię dei & nõ solũ credendi voluntas ab initio:verũetiam pseuerandi vsq;
in finem:cum ipse vitæ huius non in hoĩs:sed in dei sit potestate: & possit vtiq; deus etiã hoc
beneficium nõ pseueraturo cõferre:vt rapiatˀ ex corpore ne malitia mutet intellectum illius?
Non enĩ recipiet homo seu bonum seu malum:nisi scđm ea quæ per corpus gessit:nõ scđm ea
quæ si diutius viueret gesturus fuit.Quomodo dicitur propterea quibusdã non dari:quibus
dam morituris paruulis dei gratia dari:quia eorum futuras præuidet voluntates quas habi
turi essent si viuerent:cum scđm ea quæ per corpus gessit : non scđm ea quæ gesturus esset si
diutiꝰ fuisset in corpore:vnusquisq; recipiat siue bonum siue malum:sicut apostolus diffinit?
Quomodo secundum voluntates suas futuras homines iudicantˀ quas habituri fuisse dicuntˀ
si diutius tenerẽtur in carne:cum dicat scriptura : Felices mortui q̃ in dño moriuntˀ:quorum Apo.14.
sine dubio certa & secura felicitas nõ est si & ea quæ non egerunt:sed acturi fuerant si esset eis
hęc vita plixior iudicabit deus:nullũq; accipit beneficium q̃ rapitˀ ne malitia mutet intellectũ
eius:quia & pro ipsa malitia cui forsitan imminenti subtractus est pœnas luit: nec gaudendũ
est de his quos in fide recta & vita bona nouimus esse defunctos:ne secũdum aliqua scelera iu
dicentur quæ fuerant si viuerent fortasse facturi:nec dolendi vel detestandi sunt hi qui vitam
istam infidelitate ac perditis moribus finierunt:quia forte si viuerent:acturi fuerant pœnitẽ-
tiam pieq; victuri:& secundum ista sunt iudicandi:totusq; ille de mortalitate liber gloriosissi
mi Cypriani reprobandus & abiiciendus est:in quo tota eius intentio est:vt sciamus bonis fi-
delibus gratulandum esse moriẽtibus:quando huius vitæ tentationibꝰ auferuntur deinceps
in beatissima sęcuritate mansuri?Sed quoniam hoc falsum non est : & sine dubitatione:felices
sunt mortui q̃ in dño moriuntur:ridendus est & execrandus error quo putatur ꝙ hoĩes secũ
dũ suas futuras/quę morientium non sunt futuræ/iudicandi sunt volũtates.Quõ dicuntˀ ne
gare liberũ voluntatis arbitrium:qui confitentur oẽm hoĩem quisq; suo corde credit in deũ:
nõ nisi sua libera credere volũtate:cũ potius illi oppugnent dei gratiam qua vere ad bona eli
gẽda & agẽda sit liberum?Quõ dicitˀ ꝙ p legẽ dei atq; doctrinam scripturarũ fiat:qđ eadẽ scri
ptura dixit:Præparatur voluntas a dño:ac non potius per occultam inspirationẽ gr̃æ dei:q̃m
quidẽ pro eis qui eidem doctrinæ contradicentes nolunt ei credere:ipsum deum fide recta ro-
gamus vt velint?Quomodo deus expectat voluntates hominum:vt præueniant eũ qbus det
gratiam:cũ gr̃as ei nõ ĩmerito agamꝰ de his qbus nõ ei credẽtibus/vt eiꝰ doctrinã volũtate im
pia persequẽtibus/misericordiã ꝓrogauit:eosq; ad seipm oĩpotentissima facilitate cõuertit:ac
volentes ex nolẽtibus fecit:vt qđ ei inde gratias agimus:si hoc ipe nõ fecit:vt qđ tanto magis
eum magnificamus:quanto nolebant credere:quos credidisse gaudemus:si gratia diuina/vo-
luntas in melius non mutatur humana?Apostolus Paulus:Eram inquit ignotus facie ecclesi-
is iudæę q̃ sunt in Christo:tantum aũt audiebant q̃a qui aliq̃n nos psequebatˀ nũc euangelizat Gal.1.
fidem quã aliq̃n vastabat:& in me magnificabant deũ.Vt qđ magnificabant deũ si nõ deus ad
seipsum cor illius viri suæ gr̃æ bonitate cõuerterat:quãdo(vt ipse cõfitetˀ)misericordiã conse
cutꝰ ẽ vt fidelis eẽt ea fide quã aliq̃n vastabat:ipm etiã verbũ qđ posuit quẽ nisi deũ hoc tãtũ
magnũ bonũ fecisse declarat?Quid est ei:In me magnificabãt deũ:nisi ĩ deũ magnificũ ꝓdica-
bãt:Si magnũ illđ factũ de Pauli cõuersione ipe nõ fecerat?& quo pacto ipe fecerat si volẽtem
B credere ex nolẽte ipe nõ fecerat?Nẽpe manifestũ ẽ ex illis duodecĩ sentẽtiis q̃s ptinere ad catho
licam fidẽ negare non sineris:nõ solũ omnibus:verũetiam singulis id cõfici vt cõfiteamur gra
tia dei præueniri hominum voluntates:& per hãc eis potius præparari q̃ propter eorum me
ritũ dari.Aut si aliqđ eorũ duodecim esse verum negas:quorum propterea commendo etiam

numerum : vt facilius memoriæ mandentur distinctiusq; teneantur : non te pigeat rescribe-
re vt sciam & ea quam mihi dominꝰ dederit facultate respondeam. Ego enim hęreticum qui-
dem Pelagium te esse nõ credo: sed ita te esse volo vt nihil illiꝰ ad te trãseat vel in te relinquat
erroris. Sed inter hæc duodecim reperies forte aliqd qđ negandum vel dubitandum putes: &
vnde nos operiosiꝰ disputare cõpellas. Nunqd & orare ꝓhibebis ecclesiam ꝓ infidelibꝰ vt sint
fideles: pro his q nolunt credere vt velint credere: ꝓ his q ab eius lege doctrinaq; dissentiunt:
vt legi eius doctrinæq; consentiant: vt det illis deus qđ per ꝓphetam ꝓmisit: cor cognoscendi
Matth.13. eum & aures audientes: quas vtiq; acceperant : de qbus saluator ipse dicebat : Qui habet au-
res audiendi audiat! Nunqd vbi audieris sacerdotem dei ab eius altari populum hortanrẽ ad
deũ orãdũ: vel ipsum clata voce orantem: vt incredulas gentes ad fidẽ suã venire cõpellat: nõ
respondebis: Amen! Aut etiam huiꝰ fidei sanitati cõtraria disputabis! Nunqd beatissimũ Cy
prianũ in hoc errasse clamabis vel susurrabis: vbi ꝓ inimicis fidei christianę: vt etiam ipĩ ad eã
cõuertant orare nos docet! Nunqd postremo apostolũ Paulũ ꝓ iudęis ĩfidelibus habentem ta
Ro.10. lia vota culpabis: de qbus ait: Bona volũtas qdem cordis mei: & deprecatio ad deũ pro illis in
2.Thessal.3. salutẽ! Qui etiam Thessalonicensibus dicit: De cætero fratres orare ꝓ nobis: vt verbũ dñi cur
rat & glorificet sicur etiam apud vos: vt eruamur ab iniquis & malis hoĩbus: Non eñ oĩm est
fides. Quomõ curreret & glorificaret verbũ dei nisi ad fidem cõuersis eis qbus prædicaret: qñ
quidem iã credentibus dicit: quẽadmodũ & apud vos! Scit certe hoc ab illo fieri quẽ vult ro-
gari vt hoc faciat: vt etiam eruat ab iniquis & malis hominibꝰ: q profecto & illis orãtibus non
erant credituri. Propter qđ addidit: Non eñ est oĩm fides: tanq̃ diceret: Non eñ apud omnes
etiam nobis orantibꝰ glorificabit verbum dei: qa ipsi vtiq; fueranr credituri: q ordinati erant
in vitam æternã: ꝑdestinati in adoptionem filiorũ ꝑ Iesum Christũ in ipsum: & electi in ipso an
te mundi cõstitutionẽ: Sed ideo deus per orationes credentium nõdũ credentes credere facit.
Nemo est enim tam imperitus: tam carnalis: tã tardus ingenio: q non videat deũ facere qđ ro-
gari se præcepit vt faciat. Hæc & alia testimonia diuina q̃ cõmemorare longũ est: ostẽdũt deũ C
gratia sua auferre infidelibꝰ cor lapideũ & præuenire in hoĩbus bonarum merita volunta-
rum: ita vt voluntas per antecedentem gratiam præpareretur: non vt gratia merito volũtatis
antecedẽte donet: hoc est gratiarũ actio indicar qđ oratio: oratio pro infidelibꝰ: gratiarũ actio
pro fidelibꝰ. Qui eñ est orandus vt faciat: illi est actio gratiarum reddẽda cum fecerit. Vnde
idem dicit apostolus ad Ephesios: Propter hoc & ego audita fide vestra in domino Iesu & ĩ om
Ephe.1. nes sanctos: non cesso gratias agere pro vobis. Loquimur autem nunc de ipsis initiis: cum ho-
mines qui erant auersi & aduersi conuertuntur ad deum: & velle incipiunt quod volebãt : &
Ro.10. habere fidem quam non habebant: quod vt fiat in eis: oretur pro eis: q̃uis non oretur ab eis. Ip
si enim quomodo inuocabunt in quem non crediderunt! Cum vero factum fuerit quod ora-
tur: ei qui fecit aguntur gratiæ & pro eis & ab eis. De orationibus autem iam fidelium quas
& pro se & pro aliis fidelibus faciunt vt proficiant in eo quod esse cœperunt: & de gratiarum
actionibus quia proficiunt: confligendum esse tecum non puto. Contra Pelagianos est iste con
flictus tibi nobisq; communis. Illi quippe omnia ad fidelem piamq; vitam hominum pertinen
tia ita tribuunt libero voluntatis arbitrio vt habenda ex nobis non a domino putent esse po-
scenda. Tu autem si ea quæ de te audio vera sunt : initium fidei vbi est etiam initiũ bonæ: hoc
est piæ voluntatis: non vis donum esse dei: sed ex nobis nos habere contendis vt credere incipi
amus: cætera autem religiosæ vitæ bona deum per gratiam suam iam ex fide petentibus: q̃ren
tibus: pulsantibus donare consentis. Nec attendis ideo pro infidelibꝰ deũ rogari vt credant:
quoniam deus donat & fidem: Ideo pro eis & qui crediderint deo gratias agi : quoniam donat
fidem. Quamobrem vt hunc ad te sermonem aliquãdo concludam: si negas orandum esse : vt
qui noluerũt credere: velint credere: Si negas agẽdas esse deo gratias quoniam credere volu- Y
erunt qui nolebant credere: aliter tecum agendum est vt non sic erres: aut si errare persistis ne
mittas alios in errorem. Si autem (qđ de te magis credo) sentis atq; consentis orare nos deũ de
bere ac solere ꝓ nolentibus credere vt velint credere: & pro eis q aduersantur & contradicunt
legi eius atq; doctrinæ: vt ei credant eamq; sectentur: Si sentis atq; consentis debere nos etiam
deo agere gratias ac solere pro talibus: q; ad fidem eius doctrinamq; conuersi volentes ex nolẽ
tibus fiunt: oportet sine dubitatione fatearis voluntates hominum dei gratia præueniri: & vt
bonum velint hoĩes qđ nolebant deum facere qui rogatur vt faciat: & cui nos nouimus agere
gratias dignum & iustum esse cum fecerit. Dominus tibi det intellectũ in omnibus dñe frater.

Beati Augustini ad Seleucianam: de baptismo & pœnitentia beati Petri: pertractantis.
Epistola.CVIII.

D
Eligiosissimæ & in Christi dilectione honorãdę famulę dei: Augustin⁹ epũs
in dño salutẽ. Lectis literis tuis de salute vestra lætatus: ad ea q̃ scripsisti re-
spõdere non distuli. Et primũ miratus quomõ dicat Nouatianus iste Petrũ
baptizatum nõ fuisse: cũ paulo supius scripseris eũ dixisse ꝙ apostoli fuerũt
baptizati. Vnde aũt illi videat ꝙ inter apostolos baptizatus Petr⁹ non fue-
rit: ignoro. Et ideo exemplũ epistolæ tuę ne forsitan non habeas: misi tibi: in
quo diligenti⁹ cõsyderares ad ea me respondere q̃ inueni in literis tuis. Si eĩ
notarius non mendose excepit: aut scripsit: nescio quale cor habeat: qui cũ apostolos baptiza-
tos dicat: Petrum baptizatum negat. Q; aũt dicit Petrum egisse pœnitentiam: cauẽdũ est: ne
ita putet egisse quomõ agũt in ecclesia q proprie pœnitentes vocantur. Et quis hoc ferat: vt
primũ apostolorũ inter tales pœnitentes numerandũ putem⁹? Pœnituit eñ eũ negasse Chri-
stum: qđ eius indicant lachrymæ. Sic enim scriptum est: Quia fleuit amare. Nondum eñ fue- Matth.26.
rant resurrectione domini cõfirmati: & illo aduentu spiritussancti qui apparuit die penteco-
stes: vel illa inspiratione quam demõstrauit dñs postea q̃ resurrexit a mortuis: cũ insuflauit in
eorum faciem dicens: Accipite spiritumsanctum. Vnde recte dici potest: quia cũ Petrus nega Ioan.20.
uit dñm: nondum fuerant apostoli baptizati: Nõ tamen aqua: sed spiritusancto. Hoc eñ eis di
xit postq̃ resurrexit: & cõuersat⁹ est cũ eis: Ioannes qdem baptizauit aqua: vos aũt spiritusctõ Actu.1.
baptizabimini: quẽ & accepturi estis non post multos hos dies. Aliqui aũt codices habẽt: Vos
aũt spiritusancto incipietis baptizari. Sed siue dicat baptizabimini: siue ĩcipietis baptizari: ad
rem nihil interest. Nam in qbusdã codicib⁹ inuenit baptizabitis: aut incipietis baptizare: men
E dosi sunt: q ex grecis facillime cõuincunt. Si aũt dicimus aqua nõ fuisse baptizatos: metuendũ
est ne grauiter in eis erremus: ne demus hominibus authoritatẽ cõtemnendi baptismũ: quem
vsq̃adeo non cõtemnendum ipsa apostolica disciplina cõmendat: vt Cornelius cẽturio & hi q Actu.10.
cũ illo erant: etiã iã accepto spiritusctõ fuerint baptizati. Sicut antiq iusti si nõ circũciderent:
nõ erat eis peccatum: postea vero q̃ iussit deus vt circũcideret Abraã: eiusq; posteritas: iam si Geñ.17.
non fieret: graue pctm̃ fuit: Sic etiam postq̃ dñs Christus in ecclesia sua sacramentum noui te
stamenti pro circũcisione carnis sanctum baptismum dedit: & apertissime dixit: Si quis non re Ioan.3.
natus fuerit ex aqua & spiritusancto: non intrabit in regnũ cœlorũ: iam non debemus quære
re: quando quisq; fuerit baptizatus: sed quoscũq; legimus in corpore Christi qđ est ecclesia: p-
tinere ad regnũ cœlorũ: non nisi baptizatos intelligere debemus: nisi forte quos angustia pas
sionis inuenit: & nolentes negare Christũ: anteq̃ baptizarentur occisi sunt: qbus ipsa passio p
baptismo deputata est. Sed nunquid hoc possumus de apostolis dicere: qui vsqueadeo largum
tempus habuerũt quo baptizarentur: vt alios etiam baptizarent? Sed nõ oĩa q̃ facta sunt: etiã
scripta inueniunt: verũtñ facta esse ex cæteris documẽtis pbant. Scriptum est: qñ baptizatus
sit aplus Paulus: & scriptũ nõ est: qñ baptizati sunt alii apli: verũtñ etiam ipos baptizatos in-
telligere debemus: queadmodũ scriptũ est: qñ baptizatæ sint plebes ecclesiarũ in Hierusalẽ &
Samaria: qñ aũt baptizatæ sint aliæ plebes gentiũ qbus apli eplas miserunt: non est vtiq; scri-
ptũ: & tñ etiã ipsas baptizatas vtiq; minime dubitamus: ppter illã dñi sentẽtiã: Nisi qs renat⁹
F fuerit ex aqua & spiritu sancto: nõ intrabit in regnum cœlorũ. Vtrũq; aũt de dño scriptũ est:
& qa baptizabat plus q̃ Ioannes: & quia ipse non baptizabat sed discipuli ei⁹: vt intelligerem⁹
& ipsum quidẽ baptizasse psentia maiestatis: non tamen ipsum baptizasse manibus suis. Ipsi⁹
enim erat baptismi sacramentum: ad discipulos aũt baptizandi ministeriũ ptinebat. Tunc er-
go quando dicit Ioannes euangelista in euangelio suo: Post hæc exiit Iesus & discipuli eius in
iudæã terram: & illic morabat cũ eis: & baptizabat: Tũc paulo post de illo loquẽs ait: Vt ergo Ioan.3.
cognouit Iesus qa audierunt Pharisęi ꝙ Iesus plures discipulos faceret: & baptizaret plures Ioan.4.
q̃ Ioannes: q̃q̃ Iesus non baptizaret: sed discipuli eius: reliqt iudęam & abiit iterum i Galileã
Tunc ergo quando ab Hierosolymis exiit cũ discipulis suis in iudęã terrã: & illic morabat cũ
eis: baptizabat nõ per seipsum: sed per discipulos suos: quos intelligimus iã fuisse baptizatos:
siue baptismo Ioãnis sicut nõnulli arbitrantur: siue qđ magis credibile ẽ baptismo Christi. Ne
q; enim ministerio baptizandi defuit: vt haberet baptizatos seruos: per quos cæteros baptiza-
ret: qui non defuit memorabilis illius humilitatis ministerio: quãdo eis lauit pedes: & peten-
ti Petro: vt non tantum pedes: verumetiam manus & caput ei lauaret: Respondit: Qui lot⁹ ẽ Ioan.13.

non indiget nisi vt pedes lauet:sed est mundus totus:vbi intelligitur q iam Petrus baptizat⁹ fuerat.Quomodo aūt iste dicat:qđ in epistola tua posuisti:q apostoli dederint pœnitētiā pro G baptismo:non euidenter expressum est. Si enim pro baptismo ideo dicit:quoniam per pœnitētiam remittuntur peccata:habet aliquid rationis qđ dicit. Sed talis pœnitētia post baptismū potest vtilis esse si quis peccauerit.Iste aūt quoniam negat post baptismum dari pœnitentiæ locum:cum dicit(sicut scripsisti)pœnitentiam solam ante baptismū esse:datur intelligi sic eū dixisse:q apostoli dederint pœnitentiam pro baptismo:vt ante baptismū eam dederint:atq hi qbus data sit postea non fuerint baptizati:qa eis illa p baptismo fuit.qđ Nouatianos dicere nunq̄ audiui.Vnde quære diligenter:ne forte alicuius alterius erroris sit:& Nouatianum se esse confingat vel putet.Aut si & hoc nouatiani dicunt:nescio:illud tñ scio quoniā quisqs hoc

De cōse. dis.4.agūt homines. dicit:a regula fidei catholicæ & a doctrina Christi & apostolorū prorsus alienus est.Agūt eñ homines ante baptismum pœnitentiam de suis prioribus peccatis:ita tamen vt etiam baptizentur:sicut scriptum est in actibus apostolorum:loquente Petro ad iudæos & dicente:Agite

Actu.2. pœnitentiam & baptizetur vnusquisq vestrū in noīe domini Iesu Christi:& dimittent vobis peccata vestra.Agunt etiam homines pœnitentiam:si post baptismū ita peccauerint vt excōmunicari & postea reconciliari mereantur:Sicut agunt in omībus ecclesiis illi q pprie pœni-

2.Cor.12. tentes appellantur.De tali enim pœnitentia locutus est apostolus Paulus:vbi ait:Ne iterum cū venero humiliet me deus apud vos:& lugeam multos ex his qui ante peccauerunt:& non

Actu.8. egerūt pœnitentiam super immunditia & luxuria & fornicatione quam egerūt.Neq eñ scribebat ista:nisi eis q iam baptizati fuerant.Habemus etiam in actibus apostolorū:Simonē iam baptizatum:cum pecunia vellet emere:vt ei per impositionem manus ei⁹ daretur spiritusſanctus:admonitum a Petro vt de hoc graui peccato ageret pœnitentiam.Est eñ pœnitentia bo H

Matth.6. norum & humilium fidelium pœna quotidiana:in qua pectora tundimus dicentes:Dimitte nobis debita nostra:sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.Neq eñ ea nobis dimitti volumus:q̄ dimissa non dubitam⁹ in baptismo:sed illa vtiq q̄ humanæ fragilitati q̄uis parua tñ crebra subrepunt.Quę si collecta cōtra nos fuerint:ita nos grauabūt & opprimēt:sicut vnum aliqđ grande peccatum.Quid enim interest ad naufragiū vtrū vno grandi fluctu nauis operiatur & obruatur:an paulatim subrepens aqua in sentinā & p negligentiam derelicta atq contēpta impleat nauem atq submergat?Propter hæc ieiunia & eleemosynæ & orationes inuigi-

Vbi supra. lant:in qbus cum dicimus:Dimitte nobis sicut & nos dimittim⁹:manifestam⁹ habere nos qđ nobis dimittatur:atq in his verbis humiliantes aīas nſas:quotidianā quodāmodo agere pœnitētiā nō cessam⁹.Ad ea q̄ scripsisti:puto me breuiter sed sufficienter respōdisse.Superest vt ille non sit cōtentiosus propter quē lucrandum ad me tales literas dandas putasti.

Beati augustini ad sanctimoniales:illas p alterna iter se discordia & cōtētione īcrepātis:& ad fraternā cōcordiā cū pfinitione regulę & modi in monasterio viuēdi exhortātis.Epła.CIX

Icut parata est seueritas pctā q̄ inuenerit vindicare:ita nō vult charitas qđ I vīdicet īuenire.Hęc causa fecit vt ad vos nō venirē:cū meā psentiā q̄reretis nō ad pacis vestrę gaudium:sed ad dissensionis vestræ augmētum.Quomodo enim contemnerem & impunitum relinquerem:si & me præsente tantus vester tumultus existeret:quantus me absente.Et si oculos meos latuit:tamen aures meas vestris vocibus verberauit.Nam fortassis etiam maior esset vestra seditio in præsentia mea:quam necesse esset vobis non concedi:quæ in perniciosissimum exemplum contra sanam disciplinam:quod vobis non expedit petebatis:ac sic quales non volo inuenirem vos:& ipse inuenirer a vobis qualem nō volebatis.

2.Cor.1. Cum ergo scribebat apostolus ad Corinthios dicens:Testem deum facio super animam meam:quia parcens vobis nondum veni Corinthum:non quia dominamur fidei vestræ:sed cooperatores sumus gaudii vestri.Hoc ego etiam dico vobis:quia parcens vobis non ad vos veni.Peperci etiam mihi:ne tristitiam super tristitiam haberem:& elegi non vt exhiberem faciem meam vobis:sed effunderem cor meum deo pro vobis:& causam magni periculi vestri:nō apud vos verbis:sed apud deum lachrymis agerem:ne cōuertat in luctum gaudium meum:quo soleo gaudere de vobis:& inter tanta scandala:quibus vtiq abundat hic mundus:aliquādo consolari cogitans copiosam congregationem:& castam dilectionem:& sanctam conuersationem vestram:& largiorem gratiam dei:quæ data est vobis:vt non solum carnales nuptias contemneretis:verum etiam eligeretis in domo societatem vnanimes habitandi:vt sit

vobis anima vna & cor vnū in deum.Hęc in vobis bona:hæc dei dona consyderās:inter mul-
tas tēpestates:quibꝰ ex aliis malis quatitur cor meū:solent vtcūq; requiescere.Currebatis be-
K ne:quis vos fascinauit!Suasio illa non est ex deo qui vocauit vos. Modicū fermēti:nolo dicere
qđ sequitur.Hoc eīn magis cupio & oro & hortor:vt ipsum fermētum cōuertatur in melius:
ne tota massa sicut pene iam fecerat:cōuertatur in peius.Si ergo repullulastis sanū facere:ora
te ne intretis in tētationē:ne iterū in cōtentiones:æmulationes:animositates:dissensiones:de-
tractiones:seditiones:susurrationes. Nō eīn sic plātauimus & rigauimus hortū dominicū in
vobis:vt spinas metamꝰ istas ex vobis. Si autem adhuc vestra tumultuat̃ infirmitas:orate vt
eruamini de tentatione.Quę autē cōturbāt vos:si adhuc cōturbāt vos:nisi correxerint : por-
tabunt iudiciū quęcūq; illę fuerint.Cogitate qđ mali sit:vt cū deo natis in vnitate gaudeamꝰ:
interna schismata ī monasterio lugeamꝰ.Perseuerate in bono ꝓposito:& nō desyderabitis mu
tare prępositā:qua in monasterio illo ꝑ tā multos annos perseuerāte & numero & ætate creui
stis:quæ vos mater nō vtero sed animo suscepit.Oēs eīn quæ illuc venistis:ibi eā aut sanctę ꝓ-
positæ sorori meæ seruientē:placētē:aut etiā ipsam præpositā quę vos suscepit inuenistis.Sub
ipsa estis eruditæ:sub illa velatæ:sub illa multiplicatæ: & sic tumultuamini vt eā vobis mute
tis:cū lugere deberetis si eā vobis mutare vellemꝰ. Ipsa est quā nostis: ipsa est ad quā venistis:
ipsa est quā per tot annos habendo creuistis.Nouū nō accepistis nisi præpositū:aut si ꝓpter il-
lum quęritis nouitatē:& in eius inuidia cōtra matrē vestrā sic rebellastis:cur nō potius id pe-
tistis vt ipse vobis mutet̃!Si autē hoc exhorretis:quia noui quomodo eū in Christo venerabi-
liter diligatis:cur nō potius illā!In vobis nāq; regēdis sic prępositi rudimēta turbant̃:vt ma-
gis velit vos ipse deserere q̄ istā ex vobis famā & inuidiā sustinere: vt dicat̃ nō vos aliā quæsi-
turas fuisse prępositā nisi ipsum cœpissetis habere præpositū. Trāquillet ergo deꝰ & cōponat
animos vestros:nō in vobis pręualeat opus diaboli:sed pax Christi vincat in cordibus vestris:
nec dolore animi quia nō fit qđ vultis: vel quia pudet voluisse qđ velle nō debuistis:erubescē
do curratis in mortē:sed potius pœnitēdo resumatis:nec habeatis pœnitentiā Iudæ tradito-
L ris:sed potius lachrymas Petri pastoris. Hæc sunt quę vt obseruetis pręcipimꝰ in monasterio Regula bea
cōstitutæ:Primū propter qđ estis in vnū cōgregatę:vbi vnanimes habitetis in domo:& sit vo ti Augusti-
bis cor vnū & aīa vna in deū:Et nō dicatis aliqđ propriū:sed sint vobis oīa cōmunia:& distri- ni quā de-
buatur vnicuiq; vestrū a prępositа vestra victus & tegumentū:nō æqualiter oībus: quia non dit sancti-
æqualiter valetis oēs:sed vnicuiq; sicut opus fuerit. Sic eīn legitis in actibꝰ apostolorū: Quia monialibꝰ.
erāt eis oīa cōmunia:& distribuebat̃ singulis prout cuiq; opus erat. Quæ aliquid habebāt in 12.q.1. nō di
sæculo:quādo ingressæ sunt monasteriū:libenter velint illud esse cōmune.Quę autē nō habe catis.
bāt:nō ea quęrāt in monasterio quæ nec foris habere potuerūt: sed tamen earū infirmitati qđ Actuū.4.
opus est tribuat̃: et si pauperes earū quādo foris erant: nec ipsa necessaria poterāt inuenire:ac
nūc nō ideo putent se esse felices: quia inuenerūt victū & tegumentū: quale foris inuenire nō
potuerūt. Nec erigāt ceruicē quia sociant̃ eis ad quas foris accedere non audebāt:sed sursum
cor habeāt:& terrena bona non quęrāt:ne incipiāt monasteria esse diuitibus vtilia nō paupe-
ribus:si diuites illic humiliant̃:& pauperes illic inflātur. Sed rursus etiā illæ q̄ aliqđ esse vide
bātur in sæculo:nō habeāt fastidio sorores suas:quę ad illā sanctam societatē ex paupertate ve
nerūt. Magis autē studeāt nō de parentū diuitū dignitate:sed de pauperū sororum societate
gloriari. Nec extollātur si cōmuni vitæ de suis facultatibꝰ aliquid contulerūt:nec de suis di-
uitiis magis superbiant:quia eas monasterio partiunt̃:q̄ si eis in sęculo fruerētur.Alia quippe
quæcūq; iniquitas in malis operibus exercet̃ vt fiant:superbia vero bonis operibus insidiat̃ vt
pereant. Et quid prodest dispergere dando pauperibꝰ & pauperem fieri: si anima misera sup-
bior efficiatur contēnēdo: q̄ fuerat possidēdo! Omnes ergo vnanimiter & cōcorditer viuite:
& honorate in vobis inuicem deū:cuius tēpla factæ estis. Orationibꝰ instate horis & tēporibꝰ
M constitutis.In oratorio nemo aliquid agat nisi ad qđ est factū:vnde & nomen accepit: Vt si ali Dist.42.in
quę etiam præter constitutas si eas vacat orare voluerint:nō eis sint impedimēto quæ ibi ali- oratorio.
quid agere voluerint. Psalmis & hymnis cum oratis deū: hoc versetur in corde qđ profertur
in voce:& nolite cantare nisi qđ legitis esse cantādum:qđ autē non ita scriptū est vt cantetur:
N nō cantetur.Carnē vestrā domate ieiuniis & abstinentia escę & potus:quātum valitudo per-
mittit.Quādo autem aliqua non potest ieiunare:non tamen extra horam prandii aliquid ali-
mentorū sumat nisi cū ægrotat.Cum accediris ad mēsam:donec inde surgatis:quod vobis se
cundum consuetudinē legitur sine tumultu & contentionibus audite.Nec solę vobis fauces

f.v.

ſumant cibũ:ſed & aures percipiant dei verbũ.Quæ infirmæ ſunt ex priſtina conſuetudine:ſi
aliter tractãtur in victu; non debet aliis moleſtũ eſſe nec iniuſtũ videri:quas fecit alia cõſuetu
do fortiores.Nec illas feliciores putent:quia ſumũt quod nõ ſumũt ipſę: ſed ſibi potius gratu
lentur:quia valent q̃d nõ valent illæ.Et ſi eis quæ venerũt ex moribus delicatioribꝰ ad mona
ſterium:aliquid alimentorũ:veſtimentorũ:ſtramẽtorũ:operimentorũ datur:q̃d aliis fortiori
bus & ideo felicioribus nõ datur:cogitare debent quibus nõ datur:quantũ de ſua ſæculari vi
ta illæ ad iſtam deſcenderint: q̃uis vſq; ad aliarũ quæ ſunt corpore fortiores fragilitatẽ perue
nire nequerint.Nec illæ debent cõturbari ꝙ eas vident amplius:nõ quia honorãtur: ſed quia
tolerãtur:accipere:ne cõtingat deteſtãda peruerſitas:vt in monaſterio:vbi quãtũ poſſunt fiãt
diuites laborioſæ:fiant pauperes delicatæ. Sane quẽadmodum ęgrotãtes neceſſe habẽt minus
accipere ne grauẽtur:ita poſt ægritudinẽ ſic tractãdę ſunt vt citius recreent:etiã ſi de humil
lima ſæculi paupertate venerũt:tanq̃ hoc illis cõtulerit recentior ægritudo:q̃d diuitibus an
terior cõſuetudo.Sed cum vires priſtinas recuperauerint: redeãt ad feliciorẽ conſuetudinem
ſuam:quę famulas dei tanto amplius decet quãtominus indigent:nec ibi eas teneat voluntas
iam vegetas quo neceſſitas leuatat infirmas.Illæ ſe extiment ditiores quæ fuerint in ſuſtinen
da parcitate fortiores. Melius eſt enim minus ægere q̃ plus habere. Non ſit notabilis habitus O
veſter:nec affectetis veſtibus placere ſed moribus. Nec ſint vobis tam tenera capitum tegmi
na:ne retiola ſubter appareãt.Capillos ex nulla parte nudos habeatis:nec foris vel ſpargat ne
gligentia vel componat induſtria.Quãdo proceditis ſimul ambulate : cum veneritis quo itis
ſimul ſtate.In inceſſu:in ſtatu:in habitu:in omnibus motibus veſtris nihil fiat q̃d illiciat cu
iuſq̃ libidinem:ſed q̃d veſtram deceat ſanctitatẽ. Oculi veſtri etſi iaciuntur in aliquẽ:figãtur P
in neminẽ.Neq; enim quãdo ꝓceditis viros videre prohibemini: ſed appetere aut ab ipſis ap
32.q.5.nec ſolo. peti velle criminoſum eſt.Nec ſolo tactu:ſed affectu quoq; & aſpectu appetiſ & appetit fœmi
na. Nec dicatis vos habere animos pudicos:ſi habeatis oculos impudicos: quia ĩpudicus ocu
lus impudici cordis eſt nuntius.Et cũ ſeinuicem ſibi etiã tacẽte lingua conſpectu mutuo cor
da nuntiant impudica: & ſecũdum concupiſcentiã carnis alterutro delectãtur ardore: etiam
intactis ab immũda violatione corporibꝰ:fugit caſtitas ipſa de moribꝰ.Nec putare debet quæ
in maſculo figit oculũ:& illius in ſeipſam diligit fixum:nõ ab aliis videri cũ hoc facit:videtur
omnino & a quibus videri nõ arbitratur.Sed ecce lateat & a nemine hominũ videatur: q̃d fa
ciet de illo ſuperno inſpectore quem latere nihil poteſt?An ideo putandus eſt non videre:quia
tanto videt patientius quãto ſapientius?Illi ergo timeat ſancta fœmina diſplicere:ne velit vi
ro male placere.Illum cogitet omnia videre:ne velit viro male videre.Illius nãq; & in hac cau
ſa cõmendatus eſt timor:vbi ſcriptum eſt:Abominatio eſt domino defigens oculum. Quãdo Q
ergo ſimul eſtis in eccleſia:& vbicũq; vbi & viri ſunt:inuicem veſtram pudicitiam cuſtodite:
Deus enim qui habitat in vobis etiã iſto modo vos cuſtodit ex vobis.Et ſi hanc de qua loquor
oculi petulãtiam in aliqua veſtrum aduerteritis: ſtatim admonete ne cœpta progrediantur:
ſed ex proximo corrigãtur. Si autẽ & poſt admonitionẽ iterum vel alio quocũq; die idipſum
eam facere videritis:iam velut vulneratã ſanãdam prodat quæcũq; inuenire potuit: hoc priꝰ
tamen & alteri vel tertiæ demonſtratã:vt duarũ vel trium poſſit ore cõuinci: & cõpetenti ſe
5.q.5.nõ iu dicetis. ueritate coerceri.Nec vos iudicetis eſſe maliuolas:quando hoc indicatis.Magis quippe inno
centes nõ eſtis ſi ſorores veſtras quas indicando corrigere poteſtis: tacẽdo perire permittitis.
Si enim ſoror tua vulnus haberet in corpore q̃d vellet occultari dũ timeret ſecari:nonne cru
deliter abs te ſileretur & miſericorditer indicaretur ! Quãto ergo potius eã debes manifeſta
re:ne pernitioſius putreſcat in corde.Sed anteq̃ aliis demõſtretur:per quas cõuincẽda eſt ſi ne
gauerit:prius præpoſitę debet oſtendi:ſi admonita neglexerit corrigi:ne forte poſſit ſecretius
correpta innoteſcere cęteris.Si autem negauerit:tunc neganti adhibendæ ſunt aliæ:vt iã co
ram omnibus poſſit:non ab vna teſte argui:ſed a duabus tribuſq; conuinci. Conuicta vero ſe
cũdum præpoſitæ vel preſbyteri arbitrium debet emendatoriam ſuſtinere vindictam: quã ſi
ferre recuſauerit:et ſi ipſa non abſceſſerit:de veſtra ſocietate proiiciatur. Non enim & hoc fit
crudeliter:ſed miſericorditer:ne contagione peſtifera plurimas perdat. Et hoc q̃d dixi de ocu
lo non figendo:etiam in cæteris inueniendis:prohibendis:iudicandis:conuincendis:vindicã
12.q.1.non dicatis. diſq; peccatis diligenter obſeruetur:cum dilectione hominũ:& odio vitiorum. Quæcũq; au
tem in tantum progreſſa fuerit malum : vt occulte ab aliquo literas vel qualibet munuſcula
accipiat:ſi hoc vltro confitetur:parcatur illi:& oretur pro ea. Si autẽ deprehenditur atq; con

uincitur secũdum arbitrium præpositæ vel presbyteri:vel etiam episcopi : grauius emende-
R tur. Vestes vestras in vno loco habere sub vna custode: vel duabus:vel quot sufficere potue-
rint ad eas excutiendas:ne a tinea lędãtur. Et sicut pascimini ex vno cellario:sic induimini ex
vno vestiario. Et si fieri potest: non ad vos pertineat quid vobis induendum pro tẽporis con-
gruentia proferatur:vtrũ hoc recipiat vnaquæq; vestrum:qđ deposuerat:an aliud qđ altera
habuerat:dum tamen vnicuiq; qđ opus est nõ negetur. Si autẽ hinc inter vos contentiones &
murmura oriuntur:& conqueritur aliqua deterius aliqđ se accepisse q̃ prius habuerat:& in-
dignam se quæ nõ ita vestiatur sicut alia soror eius vestiebatur: hinc vos probate quãtum vo
bis desit in illo interiore sancto habitu cordis:quæ ꝓ habitu corporis litigatis. Tamẽ si vestra
toleratur infirmitas:vt hoc recipiatis quod posueratis:in vno tamen loco sub cõmunibus cu
stodibus habere qđ ponitis:ita sane vt nulla sibi aliquid operetur siue vnde induatur: siue vbi
iaceat:siue vnde cingatur vel operiatur:vel caput contegat: sed omnia opera vestra in cõmu-
ne fiant maiore studio & frequentiori alacritate q̃ si vobis propria faceretis. Charitas enim de
qua scriptum est:ꝙ non quęrit quæ sua sunt:sic intelligitur:quia cõmunia propriis:non pro- 1.Corin.13.
pria cõmunibus anteponit. Et ideo quanto amplius rem cõmunem q̃ propriam curaueritis:
tanto amplius vos profecisse noueritis:vt in omnibus quibus vtitur transitura necessitas:su-
pereminéat quæ permanet charitas. Consequens ergo est:vt etiã illud qđ suis vel filialib⁹:vel
aliqua necessitudine ad se pertinẽtibus in monasterio cõstitutis aliquis vel aliqua contulerit:
siue vestem siue quodlibet aliud inter necessaria deputandum: non occulte accipiatur:sed sit
in potestate præpositæ vt in cõmune redactum cum necessariũ fuerit prębeatur. Q; si aliqua
rem sibi collatam celauerit:furti iudicio cõdemnetur. Indumenta vestra secũdum arbitrium
præpositæ lauentur:siue a vobis:siue a fullonibus:ne interiores animæ sordes contrahat mũ-
S dæ vestis nimius appetitus. Lauacrum etiam corporũ vsusq; balnearũ non sit assiduus:sed eo
quo solet interuallo tẽporis tribuatur:hoc est semel in mense. Cuius autem infirmitatis neces
sitas cogit lauãdum corpus: nõ longius differatur: fiat sine murmure de consilio medici: ita
vt etiam si nolit:iubente pręposita faciat quod faciendũ est pro salute. Si autẽ velit & forte nõ
expedit:suæ cupiditati nõ obediatur. Aliquãdo enim etiam si noceat: prodesse creditur quod
delectat. Deniq; si latens est dolor in corpore famulæ dei: dicenti quid sibi doleat:sine dubita-
tione credatur:sed tamen vtrum sanãdo illi dolori qđ delectat expediat : si nõ est certum/me-
dicus cõsulatur. Nec eant ad balneas siue quocũq; ire necesse fuerit minus q̃ tres. Nec illa quę
habet aliquo eundi necessitatẽ cum quibus ipsa voluerit:sed cum quib⁹ præposita iusserit ire
debebit. Aegrotãtium cura siue post ęgritudinem reficiendarũ:siue aliqua imbecillitate etiã:
siue febribus laborantium:alicui debet iniungi vt ipsa de cellario petat qđ cuiq; opus esse per-
spexerit:Siue autem quę cellario:siue quę vestibus: siue quæ codicibus præponitur:sine mur
mure seruiant sororib⁹ suis. Codices certa hora singulis diebus petãtur:extra horam quę pe-
tiuerint nõ accipiant. Vestimẽta vero & calceamẽta quãdo fuerint indigenti necessaria:dare
T non differant:sub quarũ custodia sunt quæ poscuntur. Lites aut nullas habeatis:aut q̃ celerri
me finiatis:ne ira crescat in odium: & trabem faciat de festuca: & animã faciat homicidã. Neq;
enim ad solos viros pertinet qđ scriptũ est: Qui odit fratrem suũ: homicida est: sed sexu mascu 1.Ioan.3.
lino quem primũ deus fecit:etiam fœmineus pręceptum sexus accepit. Quęcũq; conuitio vel
maledicto: vel etiam criminis obiectu alteram læserit: meminerit satisfactiõe quãtocyus cura
re qđ fecit: & illa quæ læsa est sine disceptatione dimittere. Si autẽ inuicem se læserit: inuicem
sibi debita relaxare debebunt propter orationes vestras:quas vtiq; quanto crebriores habetis:
tanto sanctiores habere debetis. Melior est autem quæ q̃uis ira sæpe tentatur:tamẽ impetrare
festinat vt sibi dimittat cui se fecisse agnoscit iniuriam:q̃ quæ tardius irascitur: & ad veniam
petendam difficilius inclinatur. Quę nõ vult dimittere sorori:nõ speret accipere orationis ef-
fectum. Quę autẽ nunq̃ vult petere veniam:aut non ex animo petit:sine causa est in monaste-
rio:etiam si nõ inde proiiciatur. Proinde vobis a verbis durioribus parcite: quæ si emissa fue-
rint ex ore vestro:non pigeat ex ipso ore ꝓferre medicamenta ex quo facta sunt vulnera. Quã- 86.dist.qn.
do autem necessitas disciplinæ minoribus coercendis dicere vos verba dura compellit: si etiã
in ipsis modũ vos excessisse sentitis: non a vobis exigitur vt ab eis veniam postuletis:ne apud
eas quas oportet esse subiectas:dũ nimia seruatur humilitas:regendi frãgatur authoritas:sed
tamẽ petẽda est venia ab omniũ dño: qui nouit etiam eas quas plus iusto forte corripitis quã-
ta beniuolentia diligatis. Non autem carnalis sed spiritalis inter vos debet esse dilectio. Nam

quæ faciunt pudoris immemores:etiā fœminis fœminæ iocando turpiter & ludendo:nō solū
a viduis & intactis ancillis Christi in sancto proposito constitutis:sed omnino nec a mulierib⁹
nuptis:nec a virginibus sunt facienda nupturis.Præpositæ tanq̄ matri obediatur:honore ser V
uato:ne illo offendat̄ deus:multomagis presbytero qui omniū vestrū curā gerit. Vt ergo cū-
cta ista seruētur:et si quid seruatū nō fuerit:non negligēter prætereatur:sed emēdandū corri
gendūq; curetur:ad præpositā pręcipue pertinet: ita vt ad presbyterū qui vobis intēdit refe-
rat:qđ modū vel vires eius excedit.Ipsa vero non se existimet potestate dominātē: sed charita
te seruiēte felicem.Honore corā hominibus prælata sit vobis:coram deo substrata sit pedibus
vestris.Circa oēs seipsam bonorū operum præbeat exemplū:Corripiat inquietas:consolet̄ pu-
sillanimes:suscipiat infirmas:patiēs sit ad omnes: disciplinā libens habeat: metuens imponat.
Et q̄uis vtrūq; sit necessarium:tamen plus a vobis amari appetat q̄ timeri:semp cogitans deo
se pro vobis reddituram esse rationē. Vnde magis obediēdo non solū vestri: verūetiam ipsius
misseremini:quę inter vos quāto in loco superiore:tāto in periculo maiori versat̄.Donet domi
nus vt obseruetis hęc oīa cū dilectione:tanq̄ spiritalis pulchritudinis amatrices:& bono Chri
sti odore de bona cōuersatione fragrātes:non sicut ancillæ sub lege:sed sicut liberæ sub gratia
cōstitutę.Vt autē in hoc libello tanq̄ in speculo vos possitis inspicere:ne p obliuionē aliqd ne-
gligatis:semel in septimana vobis legat̄:Et vbi vos inueneritis ea quę scripta sunt faciētes:agi
te gratias dn̄o bonorū omniū largitori:Vbi autē sibi quęcūq; vestrū videt deesse aliqd: doleat
de pręterito:caueat de futuro:orans vt & debitū dimittat̄:& in tentationē non inducatur.

Narratio eorum quę gesta sunt:cum beatus Augustinus episcopus:Eradium
presbyterum designauit ac pronūtiauit successorem sibi. CX.

Loriosissimo Theodosio/duodecimo:& Valentiniano augusto iterū/consu X
libus.vi.kal̄.octobris: cū Augustinus vna cū Religiano & Martiniano coe-
piscopis suis cōsedisset in ecclesia pacis Hipponēsium regionū:præsentibus
Saturnino:Leporio:Barnabba:Fortunatiano:Rustico:Lazaro & Eradio p̄s-
byteris:Augustin⁹ episcopus dixit.Q đ hesterno die ꝓmisi charitati vestrę:
propter qđ vos volui frequentius conuenisse:mora postposita hoc agēdum
est.Si enim aliud velim loqui in illud suspensi minus auditis.Oēs in hac vi-
ta mortales sumus:& dies huius vitę vltimus omni homini est semp incertus: Verūtamen in
infantia speratur pueritia:& in pueritia speratur adolescētia:& in adolescētia speratur iuuen-
tus:& in iuuētute sperat̄ grauitas: & in grauitate speratur senectus: vtrum cōtingat incertū
est:est tamē quod speretur.Senectus autē aliam ætatem quā speret nō habet:incertum est ipsa
senectus q̄diu sit homini: illud tamē certum est nullam remanere ætatē quæ possit succedere
senectuti:quia noluit deus.Ad istam ciuitatē cum vigore ætatis adueni: sed tamē iuuenis fui
& senui.Scio post obitus episcoporū:per ambitiosos aut contētiosos solere ecclesias perturba-
ri:& quod sępe expertus sum & dolui:debeo quātum ad me attinet:ne contingat/huic prospi
cere ciuitati.Sicuti nouit charitas vestra in Mileuitana ecclesia modo fui: Petierūt eñ me fra
tres (maxime serui dei qui ibi sunt) vt venirem:quia post obitum beatæ memoriæ fratris &
coepiscopi mei Seueri:nōnulla ibi perturbatio timebatur. Veni & quomodo voluit dominus
adiuuit nos pro sua misericordia:vt cum pace episcopum acciperent: quem viuus designaue
rat episcopus eorum. Hoc enim eis cum innotuisset:voluntatē præcedētis & decedentis epi-
scopi sui libēter amplexi sunt.Minus tamen aliquid factum erat:vnde nonnulli contristaban-
tur: quia frater Seuerus putauerat sufficere vt successorem suum apud clericos designaret:
apud populū inde non locutus est:Erat inde aliquorū nonnulla tristitia.Quid plura?Deo pla
cuit:tristitia fugata est:gaudium successit.Ordinatus est episcopus quem præcedens episco-
pus designauit.Ego ne aliqui de me querantur:volūtatem meam quā credo dei esse:in omniū Y
vestrum notitiam profero:presbyterū Eradium mihi successorem volo.A populo acclamatū
est:Deo gratias:deo laudes: dictū est vicies: Ter Exaudi Christe: Augustino vita dictū est se-
decies.Te patre:te episcopo:dictum est octies. Cūq; reticerent: Augustinus episcopus dixit:
Non opus est me de laudibus eius aliquid dicere:faueo sapientiæ:& parco verecundiæ.Suffi-
cit quia nostis eum etiam:hoc me velle dico:qđ vos velle scio:et si ante nescirem:hodie proba-
rem.Hoc ergo volo: hoc a domino deo nunc etiam in ætate frigida votis feruentibus posco:
hoc vt mecum oretis exhortor: admoneo: rogo: vt omni in pace Christi collatis & conflatis
mentibus confirmet deus quod operatus est in nobis.Qui misit mihi eum:seruet eum:seruet

incolumē:seruet fine crimine:vt qui facit gaudium viuentis:locum suppleat morientis.A notariis ecclesię sicut cernitis excipiunt quæ dicimus:excipiuntur quę dicitis:& meus sermo & vestrę acclamationes in terrā nō cadūt.Apertius vt dicā /ecclesiastica nūc gesta cōficimus.Sic enim hoc esse/quantū ad homines attinet/confirmatū volo.A populo acclamatū est: Deo gratias:Christo laudes:dictum tricies:Sexies Exaudi Christe:Augustino vita dictū est quaterdecies:Te patre:te episcopo:dictū est octies:Dignus & iustus est:dictū est vicies:Bene merit⁹:be ne dignus:dictū est quinquies.Cumq; reticerēt:Augustin⁹ episcopus dixit: Ego vt dicebā voluntatē meā & volūtatem vestrā:e gestis ecclesiasticis quantū ad homines attinet:confirmatā volo:quātum vero ad latētem omnipotētis volūtatem:omnes vt simul oremus: vt confirmet deus qđ operatus est in nobis.A populo acclamatū est:Iudicio tuo gratias agimus:dictum est sedecies fiat fiat:Dictū est duodecies/Te patre:Eradium episcopū/dictum sexies.Cūq; reticerent:Augustin⁹ episcopus dixit: Scio φ scitis & vos: sed nolo de illo fieri qđ de me factum est. Quid autē factū sit multi scitis.Illi soli nesciunt qui tunc aut nondū nati erant: aut nondū habebant ætatem sciendi.Adhuc in corpore posito beatæ memoriæ patre & coepiscopo meo sene Valerio episcopus ordinatus sum:& sedi cum illo:qđ cōcilio niceno prohibitū fuisse nesciebam:nec ipse sciebat.Qđ ergo reprehēsum est in me:nolo reprehēdi in filio meo.A populo acclamatū est:Deo gratias: Christo laudes:dictū est quaterdecies. Cūq; reticerent: Augustinus episcopus dixit:Erit presbyter vt est:quādo deus voluerit futur⁹ episcopus. Sed plane modo facturus sum adiuuāte misericordia Christi qđ adhucusq; nō feci . Nostis ante aliquot annos quid facere voluerim:& nō permisistis:& placuit mihi & vobis ꝑpter curam scripturarū:quā mihi fratres & patres mei coepiscopi duob⁹ cōciliis Numidiæ & Carthaginis īponere dignati sunt:vt per quinq; dies nemo mihi molestus esset. Gesta confecta sunt:placuit: acclamastis. Recitat̄ placitū vestrū:& acclamatio vna est:paruo tēpore seruatū est circa me:& postea violēter irruptū est: & nō permittor ad qđ volo vacare ante meridiē: post meridiē occupationibus hominū teneor.Obsecro vos & obstringo per Christū:vt huic iuueni:hoc presbytero Eradio quē hodie in nomine Christi designo episcopū successorē mihi:patiamini me refundere onera occupationū mearū.A populo acclamatū est:Iudicio tuo gratias agimus: dictum est viciesseꝑties.Cūq; reticerēt: Augustin⁹ episcopus dixit: Ego charitati & beniuolētiæ vestrę apud dominū deū nostrū gratias ago: immo de illa/deo gratias. Ergo fratres quicqd est qđ ad me pferebat:ad illum perferat: vbi necessariū habuerit consiliū meū/nō negabo:auxiliū absit vt subtraham.Tamē quicqd illud est qđ ad me perferebat:ad illū perferat.Ipse me autē cōsulat si forte non inuenit quid facere debeat:aut poscat adiutorē quē nouit patrē: vt & vobis nihil desit: & ego tandē aliquādo si quātulūcūq; spaciū mihi huius vitę donauerit deus: ipsam quātulācūq; vitā nō dem segniciei nec donē inertię:sed i sanctis scripturis quātū ipse pmittit & largit exerceam:hoc & ipsi pderit & p ipsum etiā nobis. Nemo ergo inuideat otio meo:quia meum otium magnū habet negotiū. Video me de hac re propter quā vos inuitaui oīa vobiscū egisse quę debui:Hoc ad vltimū rogo vt gestis istis dignemini subscribere qui potestis.Hic mihi responsione vestra opus est:teneam responsionē vestrā:de hac assensione aliqd acclamate.A populo acclamatū est:fiat fiat. Dictū viciesquinquies:dignus est:iustus est:Dictum viciesocties:fiat fiat:Dictum quaterdecies:olim dign⁹:olim meritus: Dictū viciesquinquies: iudicio tuo gratias agimus:Dictū tredecies Exaudi Christe:Eradium cōserua/dictum viciesnouies.Cūq; reticerēt:Augustinus episcopus dixit:Bene habet:vt ea quę dei sunt circa sacrificium eius agere valeam⁹:in qua hora supplicationis vestræ:vt omnes vestras causas & negotia intermittatis & pro ista ecclesia & pro me & pro presbytero Eradio domino precem fundatis.

Beati Augustini ad Iulianū comitē:de perfectissima atq; plenissima iustitia tractātis: Et quomodo viuere debeat quo ad deū & proximos edocētis.Epistola.CXI. Al. Bonifacium.

Mi frater charissime:si cupias scire:q̄uis ego nesciā:q̄ pfectissima atq; plenissima fit iustitia:Iustitia est deū toto corde amare:illiq; tota adhęrere volūtate q est summū bonū. Summū vero amare bonū:summa est beatitudo.Qui deū amat bon⁹ est.Si bon⁹:ergo & beat⁹.Quē quāto qs ardētius amat:tāto melior efficiet:q̄ten⁹ hoc btissimo bono abūdare te faciat charissime frater ipse q est hoc bonū:quotidianis pcib⁹ integro cordis desyderio eū etsi idign⁹ ꝑ Ca.a.

dicate ſtudeam. Tu vero frater chariſſime intellige:quia conſilio ſanctę trinitatis & opere ma
ieſtatis diuinæ creatꝰ es. Ex primo quoq; cõditionis honore intellige quãtum debeas cõdito-
ri tuo:dũ tantũ in cõditione mox dignitatis priuilegiũ præſtitit creditor tibi æternꝰ: vt eum
tanto ardẽtius amares:quãto mirabiliorẽ te ab eo eſſe creditum intelligeres. Nec hoc ſolũ ꝙ
conſilio ſanctæ trinitatis ſic excellenter a creditore conditus es: ſed etiam ꝙ ad imaginem &
ſimilitudinẽ ſuam ipſe creator omniũ te creauit: qđ nulli alii ex creaturis niſi ſoli homini con
ceſſit:Et hæc eſt imago vnitatis & trinitatis omnipotẽtis dei:quã anima tua habet ĩ ſe. Primũ
quia ſecundũ donũ dei viuis ac ſapis:Secũdum quia ad imaginẽ tui conditoris creatꝰ es: Ter
tium licet vnus appelleris homo:tamen tres habes a patre & filio & ſpirituſancto cõceſſas di-
gnitates:id eſt intellectum:volũtatem & memoriã:qđ idem licet aliis verbis in euangelio deſi
Matth.22. gnatur:cum dicitur: Diliges dominũ deum tuũ ex toto corde tuo & ex tota anima tua & mẽ
te & omnibus viſceribus tuis. Ex his enim tribus imaginẽ conditoris noſtri mirabiliter gerit
noſtra natura:noſter interior homo:ex quibus quaſi excellẽtioribus animæ dignitatibus iube
mur diligere cõditorem:vt quãtum a nobis intelligitur:diligatur:ſemper in memoria qua re
cipitur habeatur. Nec ſolũ ſufficit nobis deum intelligere:niſi fiat in amore eius voluntas no
Ca.2. ſtra:immo nec hoc ſufficit niſi cum memoria & voluntate opus addatur. Tuo vero capiti fra 9
ter chariſſime gratia ſpiritalis fit ſapientiæ:quæ mẽtem tuã illuminet: & ad vitam æternã ſi-
cut deſydero & opto perducat. Toto etenim cordis mei affectu opto:deũq; deprecor:vt ſemp
ad interiora te extendas donec peruenias ad ſublimẽ perpetuę beatitudinis coronam: & animi
tui nobilitatem:quã in te optime ſcio:nullis amicorũ conſiliis:nulla ſęculariũ ambitione deſy
deriorũ ab amore Chriſti immutari permittas. Noli tuã bonitatem aliorum malignitate ob-
ſcurare:ſed vbiq; quantũ vales amabilis coram deo & omni populo appareas. Non deerit tibi
gratia adiuuantis dei:ſi tibi adhæſerit voluntas admonitionis ſanctæ:quã ſæpius in ſcriptu-
ris diuinis mens bonitatis tuæ attendit. Eſto quęſo te:q̃uis laicus ad omne dei opus prõptus:
pius ad pauperes: & ad infirmos cõſolator mœrentiũ:cõpatiens miſeriis omniũ: largus ĩ elee
Luc.21. moſynis:memorãs euãgelicæ viduæ duo minuta in gazophylaciũ mittẽtis: & prophetam di-
Eſa.58. centem:Frange eſurienti panẽ tuũ: & caue præuidẽs diſcretionẽ eleemoſynæ:ita vt vtriſq; dã
ti ſcilicet & accipienti ſolatiũ ſit:itaq; non ſolum de ſalute tua:verũ & de multorũ profectu &
proſperitate meditare. Elige tibi conſiliarios optimos deum timẽtes: & vel veritatem vel cha
ritatẽ amantes. Sępe enim adulatores blanda facie decipiunt animas audientiũ ſe: & perpetua
Pſal.52. morte interimunt. De talibus dicit pſalmiſta: Quoniã deus diſſipauit oſſa eorũ qui homini-
Gal.1. bus placent:Confuſi ſunt:quoniã deus ſpreuit eos. Et apoſtolus ait: Si hominibus placerem:
Chriſti ſeruus non eſſem. Vnuſquiſq; amicus ad ædificationẽ & nõ ad deſtructionem placeat
Ca.3. ꝓximo ſuo:quia non omnis amicus cõſiliarius eſſe poterit:dicente ſcriptura: Amici ſunt mul
Ecci.6. ti:cõſiliarius autẽ vnus. Licet me mutatione habitus longe tuliſſet a vobis in corpore:ſed nul A
latenus charitate:quia charitas quæ deſcribi poteſt nunq̃ vera fuit. Ideo intima amicitiarum
Ioan.15. charitate quãtum poſſumus domino Chriſto cõiungamur: quia ipſe ait: Vos amici mei eſtis
ſi feceritis quæ ego præcipio vobis. Et iterum ad diſcipulos ſuos: Iam nõ dicam vos ſeruos ſed
amicos meos. Et ſi præmia vitæ æternæ volumꝰ promereri:illius pręcepta totis viribꝰ ſataga
Matth.11. mus cuſtodire. Præcepta nãq; eius nolẽtibus grauia ſunt:volentibus leuia:ſicut ipſe ait: Iugũ
Eſa.66. enim meũ ſuaue eſt: & onus meũ leue. Et iterũ:Sup quẽ requieſcã niſi ſup humilẽ & quietũ &
trementẽ ſermones meos! Sæculi enim amicitia:aut lucro:aut beneficiis: aut diuerſis honori
bus conſtat:Saluatoris autẽ amicitia in ſe & proximos diligẽdo cõſiſtit. Igitur quotieſcũq; bo
nis actibꝰ mandatũ Chriſti facimꝰ:totiẽs amici Chriſti vocamur. Ille nos ſemp inuitat ad ami
citiã ſuã: & diabolus inuidẽs quęrit nos mergere in infernũ. Saluator nos amat: & ꝑditor nos
odit:Ideo nõ prętermittamꝰ redemptorẽ:ne ſequamur prædonem. Charior nobis ſit qui liber
tati reſtituit: q̃ qui nos captiuauit & ſeruituti ſubdidit. Semp autẽ ante oculos cordis pone:
ꝙ amicorũ turba: nec familiæ multitudo:nec auri argẽtiq; cõgeſtio:non gemmarũ lapilla ful
gentia:nõ vindemiarũ vbertas:nõ denſitas ſegetum:nõ iucũditas extenſa pratorum:poſſunt
animæ eunti de corpore vllum auferre præſidium:ſed plus vrgent qui ea diligũt. Ideo diligẽ
dus eſt verus amicus noſter dominus Ieſus Chriſtus: qui pręſentem felicitatẽ & æternæ vitæ
tribuet beatitudinẽ. Nam redemptor noſter ideo dicit: quia redemit nos a diaboli captiuita-
te: & ſaluator ſaluãdo nos a peccatis noſtris:adiutor adiuuãdo nos in opportunitatibꝰ in tri-
bulatione:protector protegẽdo nos: vt inter inimicos illæſi maneamus:ſuſceptor deus:ſuſci-

piendo nos in æterna tabernacula. Ideo charitatem & præcepta & amorem tanti amici totis
viribus adimpleamus:& nobilitatẽ imaginis illius in nobis seruemus.Rememoremus semper
q̃ inclytus & valde gloriosus est imperator & amicus noster.Ille a nobis non aliud quærit mu
nus:nisi spiritale.Caueamus quatum possumus:ne aliquid inueniar qđ oculos eius offendat.
Et si forsitan/vt solet humanę fragilitatis conditio/aliquã negligentię maculam spiritus ma/
lignus in nobis infigit: citius per confessionem & pœnitẽtiam lachrymarũ abluere eam omni
studio festinemus:ne diu sine amici nostri maneamꝰ amplexu:quia paratior est nos recipere q̃
perdere;tantũ si non tardamus de die in diem reuerti ad illũ.Hæc enim duo mala omnipotẽs
deus odit in omnibꝰ hominibus:id est negligentiã reuertendi:& desperationẽ salutis:Tãtum
hæc absint a cogitationibꝰ procul nostris:& ille tũc animis prope erit nostris.Ne quęso de ter
rena felicitate gloriãtes cõfidamus: sed gratias agamus ei:qui dũ hoĩes esse voluit rationales:
B nõ superbia sed humilitate prosequi se rogauit. Quæ ergo maior poterit esse nobis gloria vel Ca.4.
sublimior honor: q̃ eius imperatoris esse amicos qui super omnes imperator est! Et quãto ille
sublimior est omnipotẽtia in virtute:tanto nos debemus esse diligentiores in iustitia & sancti
tate & humilitate & obseruatione mãdatorũ eius. Sanctitas vero in iustitię operibus constat:
Iustitia vero duobꝰ modis implet̃:vt quæ ꝓhibita sunt ab eo/nõ faciamus:& quę iussa sunt ab
eo/faciamus:iuxta ꝓphetã qui ait:Diuerte a malo & fac bonũ.Oĩs enim sanctoꝝ libroꝝ series Psal.33.
ad nostrã salutẽ scripta est:& hoc maxime auribꝰ nostris intonat:& iterum atq; iterũ replicat:
quid sit omni homini cauendum:vel quid sequendũ.In quibus libris tua dignitas optime ex-
crescere solet:quia per illos nobis loquit̃ ipse deus & dñs noster: & piæ volũtatis nobis demon
strat effectum.Recognoscamus & recogitemus quali honore nobis illius legio sit accipienda.
Quid si a rege legatio:aut in diluculo ad nos veniret:nunquid non mox aliis curis postpositis
prõpta volũtate & cum omni deuotione literas acciperemus & legentes implere satageremꝰ!
Et ecce de cælo cælorum:rex regum:& dominus dominantiũ:immo & redemptor noster:per
prophetas & apostolos dignatus est nobis dirigere literas suas:non vt aliqđ seruitium sibi ne-
C cessarium nobis demandet:sed quę ad salutẽ & gloriã nobis prodesse possint/innotescat.Pro- Ca.5.
inde si aliquid in hoc sęculo possidere delectamur:deũ qui possedit oĩa:qui creauit oĩa:expedi-
ta mente possideamꝰ:& in eo habeamus quęcũq; feliciter ac sancte desyderamus.Sed quia ne-
mo possidet deum:nisi qui possidetur ab eo:sumꝰ nos ipsi facti dei possessio:& efficietur nobis
deus possessor.Et quid potest esse felicius in mũdo q̃ cui efficitur suus imperator & redẽptor
census:& hęreditas dignatur esse ipsa diuinitas! Omnes enim ex illo fructus percipimꝰ:in illo
& de illo semper viuimus.Quid rogo homini sufficit cui ipse cõditor nõ sufficit! Quid vltra
quærit cui omne gaudiũ & omnia suus redemptor esse debet! Heu q̃ subtiliter nos ille anti-
quus hostis decipiendo fallit:eam cæcitatẽ ante oculos nostræ mẽtis obducit:ne discernere va
leamus gaudia huius sæculi & gaudia regis æterni. Nam gaudere quidẽ bonum est: sed qui
gaudet:si nõ vnde debet:non potest bonũ esse qđ gaudet.Gaudet miles terrenus propter ho-
nores huius sæculi perituros: vestes pulchras: & speciosas armillas brachio circũdatas:coro-
nam capiti impositã:& tale gaudiũ non est æternũ sed periturũ. Gaudet & raptor cũ desyde-
rata rapuerit. Gaudet ebriosus cum occasionẽ potationis inuenerit. Gaudet adulter cum ad
delectationẽ corporis fruendæ meretricis peruenerit.Gaudet periurus si facultates huius sæ
culi iurando acquisierit.Gaudet iracũdus si furiam suam perfecerit: Et multa alia quæ mens
charitatis tuæ frater charissime cõprehendere poterit.Et cum sit gaudere bonum:de his atq;
huiusmodi gaudere grande malũ est:& perducẽs ad mortem peccatũ. Nec qđlibet scelus co-
ram deo tã abominabile sit:q̃ præter ita peccata vnũquẽq; nostrũ gaudere reminiscendo: inde
& exultare atq; in eis semper iacere. Hæc sunt quæ superius diximus:vnde nos gaudere vult
mũdus:vt pereamus cũ amatoribus mundi huius.Hæc enim gaudia velut venena diaboli re
D pudiare debemus:quia nõ solum corpora:sed & animã perpetualiter necare festinant.Quæso Ca.6.
frater mi:quæso has diaboli sagittas ad petram quę Christus est allidẽs:sume scutum fidei:in Ephe.6.
quo possis oĩa tela diaboli/sagittas igneas extinguere:& gaudeamus de bonis domini:de con-
scientia pura:& de confessione vera:& digna pœnitentia:de luctu & vera tristitia: quæ nõ se-
cũdum mortẽ:sed secũdum deũ salutẽ operatur æternã. Eam vero quæ secũdũ hoc sęculũ est
tristitiã:firmiter apostolꝰ cõmendat dicẽs: Nolite contristare spiritũsanctũ dei in quo signari Ephe.4.
estis in die redẽptionis:sed oĩs amaritudo & ira & indignatio & clamor & blasphemia tollat̃ a
vobis: cum omni malitia: & estote inuicem benigni: misericordes: donantes inuicem sicut &

deus in Christo donauit vobis. Et quãtum possum⁹ solerti studio mores nostros corrigamus: & virtutes omniũ bonorũ acquirere festinem⁹: ꝙ pietatẽ dei & misericordiã in tẽpore opportuno consequi valeamus: & de promissione futuri illius regni ineffabiliter gaudeam⁹. Hæc sunt quæ nos contra impetum diaboli armant & deo cõmendant. Hæc sunt arma quæ animos nostros confortant: muniunt: atꝙ nobilitant. Hæc arma nobiscum frater & intra nos deo donante. Hęc sunt diuitiæ vitę nostræ: Nam pudicitia pudicos facit: & iustitia iustos: & pietas pios: & humilitas humiles: & mãsuetudo mãsuetos: & innocentia innocẽtes: & simplicitas simplices: & puritas puros: & prudentia prudentes: & temperãtia temperatos: & charitas deo & hominib⁹ nos facit charos. Hæc omnia bona a deo & a bono creata sunt. Et ideo si in illo esse volumus: qđ esse debem⁹: sicut sanct⁹ Ioannes apostolus dixit: Quomodo ille ambulauit ita nos

1.Ioan.2. spiritaliter ambulemus. Quid est ambulare sicut Christus ambulauit: nisi cõtemnere vanitatem & felicitatẽ huius sæculi: & aduersa non timere pro nomine illius pati? Sperem⁹ quę pro-

Ca.7. misit: & sequamur quo ipse præcessit. Non nos vllo modo ab amore Christi separet huius sæculi miserabilis dulcedo: neꝙ excusatio vxoris aut filiorũ gratia scilicet: nec multa auri argẽtiꝙ & possessionũ dilectio: dum terribiliter cõtestatur nobis sanctus Ioannes apostolus dicẽs: E

Vbi supra. Nolite diligere mũdum neꝙ ea quæ in mũdo sunt: quia omne qđ in mundo est: concupiscentia carnis est: & concupiscẽtia oculorum: & ambitio sæculi. Hæc sunt quæ a paradiso delitiarum in hoc miserabile exilium Adam & Euam proiecerũt: quia nisi dilectio dei ab eis defecisset: nunꝗ diligere coepissent male suadẽtis serpentis cõsilium: immo nec credidissent. Et cõcupiscentia carnis ab eis impleta est ꝙ de ligno vetito gustauerũt: & concupiscẽtia oculorum ꝙ sibi aperire oculos cupierũt: & ambitio sæculi ꝙ se fieri posse qđ deus est crediderunt. Et ideo volens nos omnes apostol⁹ ab his tribus generibus mortis cauere: dixit ꝙ omne qđ in mundo est: concupiscentia carnis est: & concupiscentia oculorũ: & ambitio sęculi. Et vt facilius frater mi bonitas tua intelligat: si placet: qualiter illi primi homines scilicet Adam & Eua cõmiserũt tam graue peccatũ: pandam quoꝙ. Gratia domini nostri Iesu Christi te ad hoc semper cauere concedat: quia illis duobus originaliter totum damnatũ est genus humanũ. Illi enim non ederent de ligno prohibito: nisi concupiscerẽt: nec cõcupiscerent nisi tentarẽt: nec tentarentur nisi deserti: nec desererentur a deo nisi prius ipsi deseruissent deum: nec illi deũ desererẽt nisi superbirent: & similitudinẽ dei ad quam facti erant dãnabiliter neglexissent. Pro quo morbida eorum corpora contraxerunt mortem: & iuxta sententiã domini eo die creduntur mortui: quo in eis poenaliter facta est necessitas moriendi. Hæc pauloante diximus de primis hominib⁹: vt lapsum & dãnationis eorum possim⁹ euadere exitium siue supplicium: Quia ꝗuis ex Adam simus carnaliter nati: nõ ipsum tamen debemus imitari: sed Christũ dominũ nostrum: in quo renati sumus per baptismũ & viuimus. Quid est imitari Adã: nisi carnalibus concupiscentiis ac desideriis morte nos perpetua occidi? Et quid est imitari Christũ: nisi carnalib⁹ desideriis & cõcupiscentiis in nobis mortificari: & cum ipso qui nos proprio precio sui sanguinis redemit feliciter regnare? Et si quando in Adam fuimus omnes in ipso cecidimus: itaꝙ in Christo iam esse coepimus: omnes cum illo spiritaliter resurgamus. Et vt totum dicam: Adam abstulit nobis paradisum: & Christus donauit regna cælorum: & corpus suum pro nobis peccatoribus tradidit. Christus enim mortuus est pro peccato: non suo sed nostro: vnusquisꝙ au-

Ca.6. tem nostrum non omnium moritur peccato sed suo. Quid est peccato mori: nisi opera maligna in nobis dãnare: & hoc miserabile sæculũ fugere: vt sicut homo carne mortuus in sepulchro nulli detrahit: nemini violentus existit: neminẽ calũniatur: neminẽ opprimit: nõ inuidet bonis: non insultat malis: non luxuriæ carnis seruit: non bibẽdo magis ac magis in se sitim accendit: non odiorũ flãma ardescit: non potẽtes aut diuites huius sæculi adulatur: non inquieta curiositate raptatur: non de turba maxima sibi astante curã gerit: non auro argentoꝙ siue pallio circũdatus distẽditur: non salutationibus potẽtium delectatur vel parẽtum: nõ se iniuriis fatigat: nõ eum superbia inflat: nõ ambitio huius sęculi necat: nec vana gloria turpiter iactat: non aurũ siue armillæ atꝙ oẽs huius sæculi diuitię inflãmant: non rabies insana furoris exagitat: nõ equorũ crassitudo amorꝙ inuitat: nõ pulcherrima species foeminarũ auidũ reddit: nõ histrionũ miserabiliũ verba in risum excitãt: nõ cõtentiones huius sæculi prturbãt: nõ audacia extollit: nõ gaudia huius sæculi delectãt: nõ iracundũ animositas: nõ suspitiosum ꝑuersitas: nõ verbosum vanitas: nõ rixatorẽ malignitas: nõ mobilem: instabilẽ huius versatilis amor? Hæc & alia huiusmodi enumerãdo ꝓtelaui: vt intelligat dulcissima fraternitas tua: ꝙ F

homo carne mortuus:nec facere potest ista q̃ dixi nec pati:& his talib⁹ nõ torpeamus: sed stu
deamus quantũ possumus cũ dei adiutorio corpora nostra cum vitiis & cõcupiscentiis mor- Gal.5.
tificare:& induamus nouum hominem:qui secũdũ deũ creatus est:in iustitia & sanctitate ve Eph.4.
ritatis:nec humanis laudibus delectemur:nec detractoribus libenter aurem præbeamus:nec
adulatoribus nostris credamus ne discordes simus: sed magis eos quosvalemus ad concordi
G am prouocemus:quia scdm euangeliũ: Beati pedes qui ad pacẽ currũt. Nec simus carnales: Ca.9.
id est carnaliter in hoc sæculo viuẽtes:quia apl's dicit:Si scdm carnẽ vixeritis moriemini. Igit̃ Ro.8.
ille scdm carnẽ viuit:q scdm seipm viuit:id est pergit quo vult:dormit qñ vult & q̃idu vult
loquitur quæ vult: & quicquid vult: & vbi vult:manducat & bibit quando vult & q̃iũ vult
ridet & iocat̃ turpiter inter quos vult & quando vult. Postremo quicquid naribus suaue sit
quęrit:quicqd tactu blandũ:quicqd oculis delectabile:quicq̃d corpori suo iucundũ exercet ac
sequit̃:qualiter vult & quando vult:quia licita & illicita carnaliter vult. Delectatur in vesti-
mentis pulcherrimis & equitibus & armis sicut vult & quando vult:& sic non scdm deũ:sed
carnaliter viuit & delectat̃:& omnia desyderia carnis suę perficit sicut vult & qñ vult. Qua-
propter charissime frater in Christo deprecãda est nobis diuina clemẽtia:vt desyderia carna-
lia delectatio spiritalis imminuat:& pietas in nobis crudelitati resistat:& malignitatẽ patien
tia coerceat & libidinẽ vincat:& animositatẽ tranquillitas tollat:scurrilitatẽ & verbositatem
taciturnitas moderata compescat:curiositatẽ/studiũ spiritale in vigiliis & orationib⁹ & elee
mosynis succidat:ebrietatẽ sobrietas domet:iræ & furori mansuetudo dominet̃:leuitatẽ ma-
turitas regat:luxuriã vera castitas excludat:mũdi cupiditatem dei & proximi charitas refrę
net:iactantiã & superbiam conculcet profunda humilitas:quia humilitas homines sanctis an
I gelis similes facit:& superbia ex angelis dęmones facit. Et vt euidẽter ostendam⁹:ipsa est pec- Ca.10.
catorum omniũ initium & finis & causa:qm̃ nõ solũ est pctm̃ ipsa supbia:sed etiã nullũ pecca-
tũ potuit aut potest aut poterit esse sine supbia. Siquidẽ nihil aliud omne pctm̃ est nisi dei cõ-
temptus:qñ eius pręcepta cõtemnim⁹:& hoc nulla res alia persuadet homini nisi supbia. Por-
ro supbia & cupiditas intantũ est vnũ malũ:vt nec superbus sine cupiditate:nec sine superbia
possit cupidus inueniri. De supbia nãq; nascunt̃ hæreses:schismata:detractiões:inuidiæ: iræ:
rixæ:dissensiones:cõtentiones:animositates:ambitiones:elationes:pręsumptiones: iactantiæ:
verbositas:vanitas:inquietudo:mendaciũ:periuriũ:& cætera huiusmodi q̃ dinumerare lon-
gũ est per singula. Cupiditas quoq; facit hoies gulosos:intẽperantes:ebriosos:auidos:rapaces
fornicarios:adulteros:stupratores:incestos:flagitiosos:& alia innumerabilia:p q̃ diabolus ge
nus humanũ pręcipitare solet per superbiam & cupiditatẽ. Diabolus nãq; per supbiam & cu-
piditatẽ dicit:In cælo conscendam. Christus cum humilitate dicit:Humiliata est in terra ani Esa.14.
ma mea. Diabolus per superbiã & cupiditatem dicit:Ero similis altissimo. Christus per humi Psal.43.
litatẽ:cũ esset in forma dei:exinaniuit semetipm:formã serui accipiens humiliauit se:patri fu Esa.14.
it obediens vsq; ad mortem. Diabolus per superbiam & cupiditatem dicit:Super astra cęli ex Phil.2.
altabo soliũ meũ. Christus cũ humilitate dicit:Discite a me quia mitis sum & humilis corde. Esa.14.
Diabolus cupidus & superbus per pphetã loquit̃ dicẽs:Nescio dominũ deũ & israel nõ dimit Matth.11.
tam. Christus cum humilitate dicit:Si dixero quia non noui eum:ero similis vobis mendax: Exo.5.
sed noui eum & mandata eius seruo. Diabolus cupidus & superbus dicit: Mea sunt flumina Ioan.7.
& ego feci ea. Christus cum humilitate dicit:Non possum ego a meipso quicq̃ facere: sed pa- Ioã.5.&.14.
ter meus in me manens ipse facit opera. Diabolus cupidus & superbus dicit. Mea sunt omnia Lucę.4.
regna mundi & gloria eorum:& cui volo do ea. Christus cum diues esset pro nobis pauper fa 2.Cor.8.
ctus est:vt eius inopia nos diuites redderemur. Diabolus superb⁹ et cupidus dicit:Sicut col- Esa.10.
liguntur oua quæ derelicta sunt:sic vniuersam terram ego congregaui:et non fuit qui moue
ret pennam et aperiret os &c. Christus cũ humilitate dicit:Similis pellicano solitario vigila- Psal.101.
ui:& factus sum sicut passer solitarius in tecto. Diabolus per superbiam & cupiditatem dicit
Exiccaui vestigio pedum meorum omnes riuos aggerum. Christus cum humilitate dicit. Esa.37.
Nunquid non possum rogare patrem meum:& exhibebit mihi plus q̃ duodecim legiones an Matth.26.
gelorum? Et vt ad vltimum concludam:diabolus cum ruina magna per superbiam & cupidi
tem ad infernum pręcipitatur:Christus ad cælos leuatur. Ideo frater charissime paucos tibi
diabolicæ fraudis & laqueos & sanctę humilitatis gradus descripsi: vt facilius tibi subiectos
valeas docere: quomodo vel qualiter hos euadant: atq; per humilitatem regna cęlorum
possideant. Et si nos volumus perficere nostri certaminis cursum:& ad æternam beatitudi

nē peruenire:caueamus in primis cupiditatē malā & superbiā diabolicam:& cum humilitatē
Ca.11. Christi conemur sequi vestigia. Et si quis militās imperatori terreno omnibꝰ iussis eius obe I
dire certat:quãtomagis militaturus imperatori cælesti debet custodire pręcepta cęlestia.Fra
ter mi aīam tuā ad euigilandū excita:vt nullus eā pręgrauet somnus.Miles terrenus quocū-
q̄ loco mittit:paratus & prōptus est:neq̄ se vxoris aut filiorū gratia excusare poterit:multo
magis miles Christi sine impedimento huius sęculi:impatori suo dño Iesu Christo debet obe
dire:q̄ ipm pretioso suo sanguine redemit.Tu miles terrenus cōtra hostē visibilē pgis ad pu-
gnā:cū illo vero hostis inuisibilis quotidie dimicare nō cessat.Tu contra corpora inimici tui
pugnare decertas:armis vteris carnalibꝰ:illius vero aduersus diabolū est colluctatio cum ar-
mis spiritalibꝰ.Tu in prælio galeā ferreā gestas in capite:sed illius galea Christus est.Tu ne
vulnereris lorica indutus es:sed ille pro lorica Christi charitate est vestitꝰ.Tu cōtra inimicū
tuū lãceas & sagittas emittis:ille cōtra inimicꝰ suū humilitatē & salubria verba dirigere stu
det.Tu donec pugnā perficias arma a temetipo non deseris:ne ab aduersario vulneretis:ille
nunq̄ debet esse inermis:qa illius hostis tuo est callidior.Et tuus hostis ad tēpus dimicat:illiꝰ
vero hostis q̄diu ī corpore cōsistit cū illo pugnare nō cessat.Tua arma laboriosa & grauia sūt
ad portandū:illius vero arma suauia ac leuia sunt.Tu pro labore terreno terrenū accipis do-
natiuū:ille vero pro spiritali labore cæleste accipiet pręmiū.Tu ornamento armillaꝝ brachia
decoras:ille virtutū ornamēto aīæ suę a Christo decorē accipit.Semp eñ cæleste donū a Chri
sto expectat:q̄ terrenā huius sæculi pompā piecit.Væ nobis si iugū Christi suaue a nobis re-
pellimus:& quicq̄d graue & onerosum est aīæ nræ supportamus nos ad portãdū:& dū diligi
Ca.12. mus periculū incidamus in mortē. Ideo frater charissime cōsyderemꝰ qs sit q̄ nos ptioso san K
guine redemit:& q̄d ei debeamus qui cū tãta penuria nos redemit.Si terrenos parētes cū tan
to affectu diligimus q̄ paruo tpe sustinuerūt pro nobis labores:nonne magis nobis cęlestis pa
ter amãdus est q̄ pro nobis crucifixus est:qa quicq̄d parentū nostroꝝ circa nos obsequiū/ eius
est beneficiū:& qui anteq̄ nasceret in hoc sæculo sua prouidentia parētes nobis pręparauit:
quorū obsequio nutriremur:& vbera matris lacte repleuit vñ nutrimur.Ergo magis omnibꝰ
diligamus redemptorē nostrū:q̄ & nos & parentes nros propriis manibꝰ finxit:& cuncta bona
q̄ erga nos gerunt:quotidie eius miæ:non nostris viribus ascribamus.Iubet eñ scriptura pa-
rentes nros vt ppria viscera diligere:si tamē accedere nos ad seruitiū Christi non phibeãt.Si
aūt prohibuerint:nec sepultura illis a nobis debet.Christus diligēdus est sup parētes nostros:
Matth.10. quia nō nobis tribuunt parentes ea q̄ Christus.Ipse eñ dicit in euãgelio:Qui aūt amat patrē:
aut matrē:aut filios:aut agros plus q̄ me:nō est me dignus.Quanto quis eū plus amat:tanto
felicior & beatior efficietur.Intantū eñ nos amauit:vt etiam pro nobis mori dignatus sit:Et
manus eius q̄ virtutes plurimas faciebant:clauis pro nra redēptione affixæ sunt:& ori melli-
fluo quo salutaris doctrina profluit:fel pro cibo impii porrexerūt.Et qui neminē læsit:cæsus
est:& qui nullū maledixit:opprobria & maledicta pro nobis pertulit.Hæc oīa perpessus est vt
nobis vitā æternā donaret.Et cū nobis tanta beneficia pręstet:nihil quęrit a nobis nisi vt dili
gamus eū:& aīas nras & corpora custodiamus & seruemꝰ:vt ille semp in nobis habitet & nos
in illo permaneamus.Non eñ postulat a nobis aurū atq̄ argentū:neq̄ pallia:neq̄ vestes ptio
sas:neq̄ armillas:neq̄ agros:neq̄ cætera huiusmodi:nos ipos quærit:in nobis requiescere cu
Ca.13. pit. Accedamus ergo ad eū vt vitā æternā habeamus:habeamꝰ in nobis dilectionē dei & pxi
Roma.13. mi.Qui diligit proximū legē impleuit:qui aūt ecōtrario odit:homicida ē.Qui diligit fratrē L
suū in tranqllitate est cor eius:fratrē vero odiēs tēpestare circundatus est.Vir mitis:benignꝰ
etiā si patit mala pro nihilo ducit:Iniquus etiā paruū verbū audiēs a proximo contumeliam
arbitrat.Qui charitate plenus est:tranquillo aīo & sereno vultu pcedit:vir odio plenus am-
bulat iracundus.Tu aūt frater charissime ne moueas cuiq̄ scandalū in via tua:& non q̄d tibi
vtile sed q̄d illi placitū sit facias:Et quod tibi non vis fieri ne proximo tuo cupias euenire.Si
Tobiæ.4. eū videris bonis actibꝰ cōuersantē cōgratulare ei:& illius gaudiū tuū ducito:& si aliquid ad
uersum patit:illius tristitiam tuā deputa.Ne simulato corde vnq̄ diligas proximū tuū:qa in
his deus ad iracūdiā puocat.Qui eñ amplectit pacem in mentis suæ hospitio:mansionē præ
parat Christo:Virū autē inuidū:iracūdū:detractorē:mendacē:supbū:omnibꝰ modis execrat
deus.Inuidus aūt vir similis est naui q̄ iactatur in fluctibus maris:In perturbatione est semp
vt lupus rapax:insanit inaniter:in miseria detinetur:& tabescens ad nihilum redigit.Semp

furore plenus:particeps dęmoniorũ efficit̃:homo pacificus securã possidet mentẽ:totus ẽ an
gelorũ agmine munitꝰ & fructu iucũditatis repletꝰ:gaudẽs & delectãs in dño.Oĩa eius in pa
ce versant̃:discordiã fugit:secreta mẽtis suę illuminat:cõsortiũ angelorũ merebit̃:& regnum
M æternę beatitudinis perpetualiter obtinebit. Ne quęso frater mi fabulosa arbitreris dei præ Ca.14.
cepta aut quasi a me edita:dum ex fonte saluatoris nostri sint emanata. Ne frangat animam
tuam vlla aduersitas vel prosperitas mundi a præceptis ac mandatis dei:& a charitate quæ
est in Christo Iesu domino nostro.Nã virtus est aĩæ tuæ patientiã sectari & ab omni impatiẽ
tia declinare:deum diligere:& odire illa quæ non diligit deus.Virtus est animæ tuæ:castita
tem tam corporis q̃ animæ custodire.Virtus est animę tuæ:vanam huius sęculi gloriam con
tẽnere:& oĩa caduca calcare:& pro illius amore qui te redemit/dũ viuis in corpore laborare
Virtus est aĩæ tuæ:humilitati studere & superbiã abominari.Virtus est aĩæ tuæ:iram & fu
rorẽ cohibere & reprimere.Virtus est aĩæ tuæ:ab omni stultitia declinare & sapientiam diui
nã amplecti.Virtus est aĩæ tuæ:omnẽ delectationẽ subiicere & mentẽ tuã ad Christũ erigere
Has ergo virtutes facile & perfacile potuisses obtinere:si sęculariũ curam & caducas ac terre
nas res deuitare voluisses:& nihil amori Christi pręposuisses.O mi frater ex tota mẽte dilige
deũ:vt in omnibꝰ actibus tuis placeas illi.Qui enĩ cõiugio copulat̃:festinat placere vxori suę:
multomagis aĩa Christi sanguine redẽpta debet placere sponso dño.Deus enĩ nõ se vult ver
bis tñ diligi:sed corde puro & operibus iustis:qa nõ verborum sed cordis est auditor & inspe
ctor.Nunq̃ quęso frater mi carnalis amor/amorẽ cælestẽ a corde excludat.Nunq̃ quęso te hu
ius fluctiuaga ac miserabilis sæculi dulcedo decipiat.Nulla te seducat corporis pulchritudo
nec intret mors in animã tuã p fenestras oculoꝝ tuorũ.Dic mihi quęso frater mi:qualis profe
ctus est in pulchritudine carnis?Nõne sicut fœnũ æstatis ardore percussum arescit:& paula
tim decorẽ cohibere pristinũ amittit?Et qñ mors venerit:dic mihi quęso quãta remanebit in
corpore pulchritudo?Tũc recognosces quia vanũ qđ antea inaniter diligebas.Cũ videris to
tũ corpus intumescere:& in fœtorẽ esse cõuersum:nõne claudis nares tuas ne sustineas fœto
rẽ fœtidissimũ?Vbi quęso tũc erit suauitas luxurię:& cõuiuiorũ opulentiæ:vbi blãda verba
q̃ corda audientiũ molliebãt:vbi sermones dulces q amaritudinẽ amãtibꝰ infundebãt:vbi im
moderatꝰ risus & iocus turpis:vbi ineffrenata & inutilis lætitia?Iste est finis pulchritudinis
& oblectationis.Mũdus enĩ peribit & cõcupiscentia eius.O q̃ fœlicissimũ bonũ est:& q̃ valde
felicissimũ:pulchritudinẽ splẽdidã Christi amare:& radiãtibꝰ fulgoribus pectora nr̃a illustra 1.Ioan.2.
N re:& oẽm obscuritatẽ expellere a nobis. Nõ cõmodes aures tuas ad pcipiẽda verba detrahẽ Ca.15.
tiũ:non cõcipias mortẽ in aĩa tua:Detrahenti enĩ & audienti vtriusq̄ esca mors aĩę decorat̃.
Et vt breuius concludã:detractor & libens auditor:diabolũ portant in lingua.Euita quęso a
tuis auribus laqueos detractionũ per quos captos plurimos audis.Postula tibi a dño cor pru
dens & peruigilẽ sensum vt discernere valeas verba detrahentiũ.Non ignores fraudes & insi
dias eorũ:& in retia eorũ nõ veniat pes tuus.Aliena debẽt esse a nobis oĩa vitia mala:dũ hære
ditas nostra Christus vult esse.Ideo quia incerti sumus de talibꝰ:prosternamꝰ nos humiliter
in conspectu pii patris nostri:& pctã nostra cito producamus in mediũ:vt deleat ea ipe pater
noster cælestis:& cũ cõfessi fuerimus:nõ nos iustificantes oremꝰ:ne sicut pharisęus ille disce
damus condẽnati:memoremus publicanũ illũ & ita oremus:vt veniam consequi mereamur.
Clamor cordis nostri pulset ad aures omnipotẽtis dei:quia in pura mẽte placabit̃:in tpe ora
tionis omnem malitiã cordis proiiciamus a nobis:& remittamus in nos peccãtibꝰ.Est deniq̄
genus serpentis qđ cũ cœperit ire ad bibendum aquã:anteq̃ veniat ad fontem euomit/omne
venenũ:Imitare & tu hunc serpentem in hoc:secundũ euangelii dñi nostri Iesu Christi pręce
ptum vbi ait:Estote prudentes sicut serpentes:& omne venenũ iræ amarũ euome:& remitte Matth.10.
cõseruis tuis:vt tibi remittantur a domino peccata tua:sicut euãgeliũ pręcipit:Dimittite & Lucæ.6.
dimittet̃ vobis:date & dabitur vobis.Et qualem cupis erga te esse dominum:talis esto ipe cõ
seruo tuo:& omne qđ tu met inchoaueris facere:primũ inuoca dñm:& gr̃as ei age:& cũ con
O summaueris illud similiter fac. Inuoca deũ ex toto corde tuo & inuenies eũ:& cũ inueneris Ca.16.
ne dimittas eũ:vt coniungat̃ mens tua in amore eius.Hæc mi frater stude in vita tua:& ora
tionẽ tuã puram offer Christo dño:nec cogitationes huius sęculi superflue conturbẽt cor tu
um:neq̄ in diuersa rapiat̃ mens tua.Memẽto enĩ te sub dei stare cõspectibus q occulta cordis
perspicit & secreta mentis tuæ nouit.Vigilanter igitur & assidue assiste in conspectu dei in
tẽpore orationis:vt imminentẽ diaboli tentationẽ facilius possis effugere.Si enĩ cogitationes

huius sęculi malę & sordidę turbant cor tuū:& cogūt illicitū aliquid perpetrare: p orationes
putas & vigilias sanctas depellantur ab aīa tua. Oſo nāq; grādis immutatione aīæ:p oratiões
putissimas oīa nobis vtilia tribuunt a dño & cūcta noxia effugant. Et vt ne diuti⁹ de hoc dis
putem vel immoret: sicut ex carnalibus escis alitur caro:ita ex diuinis eloquiis & orationib⁹
interior homo nutrit & pascit. Pasce quęso animā tuā spiritalibus cibis:id est fide:spe:& cha-
ritate:& reliquis virtutib⁹:per quas intelligas amare & eius præcepta seruare: & cū extrema
dies tibi venerit:angeli te pacis suscipiant:& de potestate diaboli eripiāt:& merearis consor-
tio sanctorū in beata requie perfrui:& vitam æternam cum omnibus sanctis possidere. Nam
certissime scis:quia possessio regni cælorꝫ promissa est tibi. Sed vide ne ab ea extraneus efficia
Cap.17. ris. Quæso mi frater:quęso omnib⁹ tibi subiectis & bonæ volūtatis in domo tua a maiore vs P
q; ad minimū:amorē & dulcedinem regni cælestis:amaritudinem & timorem gehēnę annun
ties:& de eorum salute sollicitus ac vigil existas:quia pro omnibus subiectis qui in domo tua
sunt:rationem reddes. Annuntia:præcipe:impera:suade eis vt caueant se a superbia:ac detra
ctione:ab ebrietate:a fornicatione:a luxuria:ab ira:a periurio:a cupiditate:quæ est radix om-
1. Timot. 6. nium malorum. Cupidus enim vir:animam suam vęnalē habet:si inuenerit tempus vt cōcu-
piscat alicuius aurum:aut argentum:seu vestes pulchras:vel etiam cuiuslibet mulierem pul
chra facie:pro nihilo perpetrat homicidium. Et vt quis effundit aquā in terrā: ita ei sic effun
dere sanguinem proximi sui. Plurimæ animæ in mortis periculum inciderunt propter cupi-
ditatem:& multi domino iubente ob hoc lapidati sunt. Saul enim a deo alienus effectus est
propter auaritiam:& ad extremum de culmine regali expulsus/ab inimicis suis perēptus est.
Et tibi de multis multa dicere potuissem:sed sapienti pauca sufficiunt. Dominus vero noster
& saluator voluit de cordibus philosophorum pecuniarum amorem excludere:sed quia erāt
Lucæ.18. cupidissimi:salutaria domini verba deridebant. Nam & illum diuitem quem dominus ad re
Matth.26. gna cælorum prouocauit:amor pecuniarum eum intrare non permisit. Sed & Iudæ pectus a-
uaritiæ flamma exarsit:vt dominum cunctorum bonorum largitorem in manus traderet im
piorum. Auarus enim vir inferno est similis. Infernus enim quantos coruos deuorauerit:nū-
q̄ dicit satis est:Sic & si omnes thesauri circunfluxerint in auarum:nunq̄ satiabitur. Ideo fra-
ter mi omnibus qui in domo tua sunt præcipe ab hoc vitio cauere. Melius est enim vt ex pau-
pertate pusillum tribuat indigentibus: q̄ multum ex iniusta acquisitione. Vnusquisq; iuxta
quod habet porrigat. Tantum enim expetitur ab vno quoq;:quantū ei dedit deus. Neq; enim
plus ab eo exigit q̄ quod ipse dedit. Eleemosyna cum iniquitate acquisita abominabilis est co-
ram deo:& acceptum ei est quod fuerit fideliter acquisitum. Sunt nonnulli qui diripiētes alie
na/facere se simulant eleemosynam: & cum alios premant aliis misereri fingunt. Si autē ex p
Ca.18. prio labore dederint:gratū & acceptum erit deo. Et roga eos vt in omnib⁹ operibus suis hu Q
militer corā deo agāt quicqd eis agendū sit:quia nō erit gratū dño quicqd homo facit cū sup
bia:quod aūt humiliter fit:hoc est ei acceptum. In omnibus operib⁹ sint humiles: quia humi-
litas virtutū sublimitas est:nec ad regnū cælorū quilibet veniet nisi per humilitatem. Multo
rum aūt temporū labores:& orationes:& eleemosynæ:& ieiunia:& vigiliæ si cū superbia finē
habuerint:pro nihilo apud dominum computantur. Acceptus est deo vir humilis:& in se de
um gestat. Iam paulatim superius disseruimus de superbiæ malo: sed propter tibi subiectos:
hunc locum necessarium inueni:& contra sagittas diaboli discāt clypeum humilitatis erige-
re. Superbus autem etsi decorus & clarus videatur aspectu:tamen apud deū operibus & ver-
bis & gestis & vultu & incessu semper eius dinoscitur supbia & leuitas. Cupit se semp lauda-
ri ab hoībus:& bonis quib⁹ alienus est prędicari se vult: Non se patit cuiq; esse subiectum: sed
semper inter suos pares primatum cupit tenere:& in maiorem gradum ascendere: & qđ me-
ritis obtinere non potest:adulando & detrahendo vult inuadere. Et sicut nauis sine guberna
tore cum iactatur fluctibus:ita & superbus leuis circūfertur:instabilis per oēs actus suos. Hu
milis autem vltimum se iudicat:& blando vultu intuens:& coram deo eminēs apparet: & cū
omnia fecerit dicit:seruus inutilis sum & nihil se fecisse testatur:& deus diuulgat opera ipsi-
us:& profert in mediū:mirificatq; facta illius:& exaltat:& clarū facit eū:& in tempore precū
Esa.66. suarū quod postulat apud deū impetrare pōt. Hæc & his similia sola humilitas obtinet apud
Matth.11. deum:quia ipsa cōfessio est delectabile cubile dñi nostri Iesu Christi:qui ait:Super quem requi
Ca.19. escam nisi super humilē & quietū:& pauentē sermones meos? Et iterū: Discite a me q̄a mitis
1. Petri.5. sum & humilis corde. Annūtia quæso tuis & dicito eis:quia supbis de⁹ resistit:Et ira viri iu R

ſtitiã dei nõ operaẽ:Fornicatores & adulteros ipſe diiudicabit in die iudicii.De periuriis ſcri- Jacobi.1.
ptura dicit:Vir multũ iurãs nõ effugiet peccatũ:nec recedet plaga de domo eius. Detractio Heb.13.
fornicatio eſt aiæ.Et Pſalmiſta:Detrahentẽ proximo ſecrete hũc perſeqbar.Diſcordiã vt Salo Eccle.23.
mon dicit:deteſtaẽ dñs dicẽs:Septimũ eſt qđ deteſtaẽ aĩa mea:id eſt:qui ſeminat inter fratres Pſal.100.
diſcordiã.Hi ſunt cibi & pocula mortis aiæ noſtræ.Ab his pietas dñi noſtri Ieſu Chriſti nos Prouer.6.
liberet:& ſeipm̃ edendũ tribuat:q dixit:Ego ſum panis viuus qui de cælo deſcẽdi:qui mãdu- Ioan.6.
cat carnẽ meã & bibit meũ ſanguinẽ:habet vitã æternã in ſeipſo. Sed vnuſqſq̃ anteq̃ corpus
& ſanguinẽ dñi noſtri Ieſu Chriſti accipiat:ſeipm̃ ꝓbet:& ſcđm apoſtoli præceptũ ſic de pane 1.Cor.11.
illo edat:& de calice bibat.Quia qui indigne manducat corpus & ſanguinem dñi: iudicium
ſibi manducat & bibit:nõ diiudicãs corpus dñi.Quãdo eñ eũ accipere debemus: antea ad cõ
feſſionẽ & pœnitentiã recurrere debemus:& oẽs actus noſtros curioſius diſcutere:& pctã ob-
noxia ſi in nobis ſenſerimus:cito feſtinemus per cõfeſſionẽ & verã pœnitentiã abluere:ne cum
Iuda proditore diabolũ intra nos celantes pereamus:protrahentes & celantes peccatũ noſtrũ
de die in diem:Et ſi quid mali aut neq̃ cogitauimus:de eo pœnitentiam agamus:& velociter
illud de corde noſtro eradere feſtinemus.Nec velimus dicere:non eſt hoc grande peccatũ: qđ
cogitaui:heu inſipiens.Quare nõ cogitamus vel intelligimus q̃ in cõſpectu dñi cogitationes
noſtræ anteq̃ in opus procedant:manifeſtę & apertę ſunt?Dicit eñ pſalmiſta:Scrutans corda Pſal.7.
& renes deus:Dñs ſcit cogitationes hominũ:quoniam vanæ ſunt:Et alibi idem pſalmiſta.In- Pſal.93.
tellexiſti cogitationes meas de longe:ſemitam meam & funiculum meũ inueſtigaſti. Ne quæ Pſal.138.
ſo permittamus in nobis cogitationes prauas:neq̃ tanq̃ minima negligamus:Quia qui ſper- Eccl.19.
nit minima paulatim defluit.Non ſpernamus morſum ſerpentis:ne venenum eius cõſperga-
S tur in corda noſtra:quia q̃uis venenũ vita ſit ſerpentis:tamẽ mors eſt hominis. Abſcindam⁹ Ca.20.
virgulta ſpinarum de agro cordis noſtri:ne defigant in nobis altas radices. Scimus eñ q̃ cor
noſtrum ager eſt domini noſtri Ieſu Chriſti:excolamus eum cæleſtibus diſciplinis: & nõ ſina
mus in agro tanti imperatoris cizaniam:ſed cunctis virtutũ floribus decoremus: quia in his
delectaẽ deus omnipotẽs:ſicut in canticis canticorũ legiẽ:Ego flos campi & liliũ conuallium: Canti.2.
id eſt ego decus mundi & virginitas humilium.Et ſemper atq̃ ſemper caro noſtra ſubiecta ſit
aiæ:& ſicut ancilla famuleẽ dñæ ſuæ.Non præbeamus vires illicitas corpori noſtro: ne cõmit
tat bellũ aduerſus ſpiritũ noſtrũ:ſed ſemp ſubiecta ſit caro:& obtemperet iuſſis ſancti ſpirit⁹.
Neq̃ incraſſari permittamus ancillã:ne contemnat dominã ſuã:ſed omnib⁹ iuſſis eius & obſe
quiis mancipeẽ.Sicut eñ equo fręna imponenda:ita corpora noſtra ieiuniis & orationib⁹ ſũt
infrænãda.Nam quemadmodũ aurigæ ſi equis fręna laxauerint per pręcipitia ducunẽ: ita &
anima cũ ipſo corpe ſi ei fręnum nõ impoſuerimus ad inferni pręcipitia dilabitur.Sim⁹ igitur
boni & edocti aurigæ corpori nr̃o:vt per viã rectã poſſim⁹ incedere.Eſcæ eñ minimæ non ſolũ
aĩas:ſed etiã corpora noſtra plurimũ lædunt:& ad infirmitatẽ perducũt. Solet eñ per nimiã
ciborũ auiditatẽ & poculi intẽperantiã:frangi ſtomachi fortitudo:necnõ & ex abũdantia ſan
guinis cholera & plurimę ægritudines eſcarũ largitate cõtingũt.Sicut eñ aiæ & corpori ſũt
iſta cõtraria:ita medela eſt vtriſq̃ tẽperãtia ieiunii:& ſi nõ p omne tẽpus: ſaltẽ ſacratiſſimos
dies ieiuniorũ:quantũ poſſumus cũ dei adiutorio delitias mundi & ciborũ opulentiã fugia-
mus:ne qñ (qđ auertat deus) in cruciatu flãmę quæramus guttã aquæ:& nullũ refrigerium
conſequamur.Fugiamus ebrietatẽ ne in crimen luxurię incurramus:quia apl's pręcipit dicẽs
Nolite inebriari vino in quo eſt luxuria: Vinum eñ deus ad lætitiã cordis nõ ad ebrietatem Ephe.5.
donauit.Bibamus igitur non quantũ gula exigit: ſed quantum naturæ imbecillitas poſtulat
Ne igitur quod ad medelam corporis noſtri tributum eſt:ad perniciẽ deputemus.Annuntia
quęſo tuis in domo tua ſubiectis:q̃ plærią̃ per vinum homicidia & fornicationes perpetraue
runt:nec ipſam mortẽ recuſauerũt.Alii per vinũ a dęmonib⁹ capti ſunt: Nec eſt aliquid ebrie
tas q̃ manifeſtus dęmõ.Ebrioſus putat ſe aliquid optimũ gerere cũ fuerit ad pręcipitia deuo
lutus:p vinolentiã armaẽ ad maledicta & conuitia proximorũ:& immutaẽ mens eius: & lin-
gua balbutit.Huiuſmodi eñ vir cũ ſe putat bibere vinũ:bibiẽ a vino.Plurimi nanq̃ homines
per vinũ maximã debilitatẽ contraxerũt:nec potuerũt cõſequi priſtinã firmitatẽ:quia nõ tẽ-
perauerunt gulæ ardorem.Sicut enim piſcis cum auidas fauces profert vt glutiat eſcam:re-
pẽte hamum intra fauces reperit:Ita & ebrioſus intraneum in ſe ſuſcepit inimicum:qui cum
intrauerit:mox impellitur ad omne opus nefandiſſimum: & ſic homo rationalis vt irrationa
T lę capiẽ.Tu autẽ frater mi omnibus tuis domeſticis & tibi ſubiectis præcipe vt ſe ſobrios ex- Ca.21.

hibeant:& iterū propter abstinentiā in supbiā se nō erigāt:sed oīa temperate:iuste:pie & religiose scdm dei adiutoriū faciāt:quia nō solum pro nobis clericis:sed pro omni genere humano:q prædestinati sunt ad vitā æternā:Christus sanguinem suū fudit.Nec solū nobis sed etiā laicis omnib9 ei9 ex toto corde præcepta seruātibus regnū cælorū promissum est.Grādis nāq̄ cōfusio animab9 laicorū qui dicūt.Quid pertinet ad me legendo libros scripturarū audire vl' discere:& etiā frequēter ad sacerdotes & ecclesias sctōrum recurrere:dū clericus fiam:ea quę oportet clericos facere faciā.Quare non intelligit:quia panē & vinū & oīa huius terræ bona & regni felicitatē æqualiter vult participari:& æquali labore Christi pręcepta ferre nō vult? Quid prodest talibus vna parte in hoc sæculo esse sublimes:alia pstratos:in vna parte fulgere auro & pretiosis vestibus:& in alia miseriis & vitiorū caligine occupari?Nō tibi aliqua sol-
Roma.2. licitudo vel laici habit9 psona:quia nō est personarū acceptio apud deū.Similiter em̄ mādata dei seruantibus laicis cæleste palatium patet:veluti clericis & sanctimoniali habitu præditis:
Gal.3. dū nō est iudæus neq̄ grecus:nō est seruus neq̄ liber:sed oīa in oīibus Christus. Quicūq̄ in corpore illius ē:magn9 est.Ergo inserere teipm suo sancto corpori vt sis mēbrū sanctissimi capitis ac nobilissimi.Ama ex toto corde caput tuū:& membra capitis illius dilige.Quō potest manus manui esse inimica:& pes pedē odisse:vel cætera membra suæ iūcturæ nō cōgaudere? Crescere debēt invirū perfectū in augmentum corporis Christi.Oīs em̄ clericus & laicus qui pretioso sanguine redēptus est:g baptismo Christi tinctus est:debet humiliter ambulare & pseuerare in spiritusancto:ga nihil pdest christianū se respōdere verbis & factis negare: dū cor
Matth.7. pus est mēte & spū.De talibus in euangelio ipa veritas dicit:Non oīs q dicit mihi dñe dñe:in
Esa.29. trabit in regnum cælorū.Et alio loco propheta increpādo dicit:Populus hic labiis me honorat:cor autē eorū longe est a me.Nā ciuitas si fuerit in vna parte munita:& ex alia destructa: aditū ad se hostib9 pbet:Et nauis si fuerit fortiter cōpaginibus solidata:& paruā habuerit tabulā perforatā:aquę fluctibus mergitur in pfundū.Omnib9 em̄ laicis:clericis:& monachis eq̄ liter cōuenit:fidē spem & charitatē humilitatēq̄ habere:& deo ex toto corde seruire:verā cōfessionē facere:& dignam pœnitentiā agere:quia clemētissimus dñs cōfugiētibus ad pœnitē-
Ca.22. tiā ignoscit.Sed ne de mīa dñi tm̄ securi existamus:vt pctā pctīs augeamus:neq̄ dicamus:do nec vigeat ætas carnis nostræ cōcupiscētias nostras exerceamus:& post remo in senectute ma lorū nostrorū pœnitentiā agamus:Pius est em̄ dñs & misericors:nec vltra facinorū nostrorū recordabitur.Ne quæso taliter cogitemus:quia stultitia est summa talia cogitare:& cū impium sit talem licentiā a deo postulare quēpiam velle:cuius initiū est nos separare a deo:ideo in quā talia nō cogitemus cum nesciamus qua die morituri sumus.Nemo em̄ hominum nouit diem exitus sui:non omnes in senectute moriuntur:sed in diuersis ætatib9 de hoc mundo migrant:& in quibus actibus vnusquisq̄ homo inuentus fuerit: in eisdem iudicabitur quando
Psal.6. anima exierit de corpore.Dicit enim psalmista:Nemo in inferno cōfitebitur tibi.Ideo festinemus ad pœnitentiam conuerti:semper ante oculos nostros versetur vltimus dies: & cum diluculo surrexerimus:ne ad vesperam confidamus nos peruenire:& cum in lecticulo membra deposuerimus:de lucis non confidamus aduentu.Ita facillime poterimus corpus nostrum a vitiis & concupiscentiis refrænare.Semper cor nostrum promissa cælestia meditetur. Omnia terrena quæ possidemus in futuras cælestes mansiones transferamus:vt cum ibi profecti fuerimus fruamur bonis cælestibus.Nam credimus quia cum a carnis vinculo anima nostra fuerit absoluta:si bn̄ & recte corā deo viximus:mox in occursum nostrū angelorū chorus occurret:omniumq̄ sanctorum agmina in nostros miscentur amplexus:& adorādum verum iudicem perducent:si dum in corpore viuimus sicut dixi(q̄ dei sunt placita faciamus).Tunc erit nobis pax in circuitu & summa securitas:nec timebimus vltra diaboli ignita iacula: nec vllū quemlibet inimicum:qui cupiat animas nostras iaculari.Non ferrum:non ignem:non faciem truculentam tortoris:non famem: nō sitim:non vllam carnis ægritudinem:non vltra aduersabitur caro spiritui:nec vllum timebimus periculum:Sed cum carnis abiecerimus sarcinā: tunc spiritussanctus tribuet nobis in cælestibus mansionem:cui nos paulante intra corporis nostri hospitium feceramus mansionem:& læti gaudentesq̄ futuri iudicii diem expectabim9 in quo singulorum animæ pro suis actibus recipient merita:& econtra peccatores & impii peribunt.Tunc frustra rapaces:auari:superbi:adulteri:iracundi:cupidi:maledici: & periuri: amatissime flebunt:quia malorum suorum veniam non cōsequentur:in luctu maximo detinebuntur omnes qui carnis suæ voluptates secuti sunt:in mœrore & gemitu sempiterno erunt

qui vitiis & passionibus seruierunt. Et cum hi omnes pro criminibus & sceleribꝰ gehēnę igni
bus deputandi erunt:nos si deo dū in hoc tpe sumꝰ placuerimus:cū sctis sempiterna præmia
accepturi sumus. Ideo condēnemus q̄ vana & caduca sunt:vt tantā gloriā Christo miserante
X adipisci mereamur. Declinemus semp a vitiis:& ad virtutes tēdamus:nec supflui sermones p
cedant ex ore nostro:qa pro otiosis sermonibꝰ reddituri sumus rationē in die iudicii. Nec ad
maledicendum queq̄ cōsuescamus linguam nostram:q̄ ad benedicēdū & laudandū deū crea-
ta est:quia cōsuetudo quæ lōgius fuerit ptracta & cōfirmata:nō cū paruo labore vitaf vel ex
pellif. Simus in malitia paruuli & viri perfecti in sensu. In quibusdā nos exhibeamꝰ senes:in q
busdā iuuenes:qm̄ paruis est ridere:& perfectis viris lugere. Nam pręsens luctus:lætitiā gene
rat sempiternā. Omne aūt quicquid immoderatū est:dissolutionē efficit aiæ:& negligentē er
ga pręcepta dn̄i:nec delicta sua facile pōt ad memoriā reuocare:& obliuiscēs ea nō se instigat
ad pœnitētiā:& ita paulatim ab oībꝰ totꝰ cadit:nullū habebit accessum cordis cōpunctio:vbi
fuerint immoderata vitia & cōcupiscentię malæ. Vbi autem fuerint lachrymæ: ibi spiritalis
ignis accendif:q secreta mentis illuminat. Nullus nos sęculi amor ab amore Christi segreget
& totæ nostræ cogitationes ad præmia futuræ patriæ tendant & de cælestibus meditentur.
Hęc est gloria tua:hęc est perfectio cursus certaminis tui. Perfectus em̄ dicif:nō q in ętate:sed
qui in sensu perfectus est:nec vllo modo cuilibet obest puerilis ætas si fuerit mente perfectus:
nec senilis proderit ætas si fuerit paruulus sensu. Nam & Dauid cū puer esset & perfectus: &
cor et mentem in domino habebat infixum:& ob hoc in regē eleuatus est: Et Saul cū in ætate
senili esset:quia in se malignā nequitiam habuit:de culmine regali expulsus est. Dn̄s vero &
saluator noster a senioribus crucifigitur:& ingressus Hierosolymā a paruulis collaudaf. Nā
& arbor si multoꝝ annoꝝ fuerit infructuosa excidif:si aūt nouella & fertilis fuerit colitur:vt
magis ampliorem proferat fructum. Ideo has similitudines pono:vt nec iuuenis:nec senex in
domo tua de salute sua:vel etiam de operibus bonis confidat. Sed qui gloriatur in dn̄o glorie 1.Cor.1.
Y tur. Perfectorū aūt virorū cōsortio fruere:& a verbis eorū non auertas aurē tuā:& in eorū cō Ca.24.
silio delectetur anima tua. Verba aūt vitæ sunt verba hoīm deū timentiū:& incolumitas aīæ
his qui ea libenter audiunt & attēdūt. Sicut sol oriens effugat caliginem:ita sanctorū doctri
na a sensibus nostris expellit tenebras. Euita quæso viros superbos:inuidos:detractores: men
daces:periuros:& salutem suam negligentes:qui mortui sunt virtutibus:& lætanf in ppriis
voluptatibus:& gaudiis careant diuinis. Nō dico vel vnū talē in domo tua habeas:sed etiam
vbicunq̧ esse tales audieris:hos deuita. Cum eiusmodi hominibus nulla tibi commixtio vel
familiaritas sit:neq̧ velis cum eis sermocinari si nō valeas dn̄o miserante eos ab errore suo re
uocare. Nam sæpe per ouem vnam morbidam grex polluitur: & modica pars fellis magnum
dulcorē vertit in amaritudinē. Nā talis si in habitu videaf tibi clarus ac nobilis: & dulcia ver
ba tibi pferat:operibus si tecū agat cōtrariis:magis nocet illius talis factura q̄ ex verbis place
at figura. Non ex verbis sed virtutibus homo probaf. Sic & tu sis apud deū pbatus:& omnia
pro Christi amore libēter sufferas: & pro carnalibus qn̄ tibi euenerint nō frāgaf animus tu-
us:nec vigorē patientię tuę res huius sęculi caducæ molliant:Sed time potius deum si a pro-
posito tuo tardaueris:& qn̄ te peccato obnoxiū senseris:ad pœnitētiā cōuerti nō cōfundaris:
quia q hic pœnitebit:illic in nouissimo non pœnitebit. In omnibꝰ actibꝰ & cogitationibus tu-
is placeas deo:nec studeas alteri placere nisi ad ædificationē. Et in omni opere:qđ cogitas: dili
gēter examina:& si est rectum coram deo:perfice illud:si vero aduersum fuerit repertum: am
puta illud ab anima tua. Et omnia per cōsilium sapientū facito:vt opera tua & gressus tui se-
cundū dei voluntatē in te:nō tuā deprecare fieri. Et scdm apostoli pręceptū:Orare sine inter- 1.Thessal. 5.
missione oportet: Et sanctas manus sine ira & disceptatione ad deū leuare. Misericors est dn̄s 1.Timot.2.
Z his:et miam i se sperantibus pręstat. Non illi mīa opus erat:qui angelos fecit:et archāgelos p̄ Ca.25.
posuit:sed vt nos misericordiā ab illo cōsequamur eleemosynas dedit. Nō illi necessaria elee-
mosyna: cuius sunt oīa regna cælorū: q cōstituit dominationes:pricipatus:virtutes: ptātes:
sed vt eleemosynis nr̄is participes regni cęlestis efficeret. Patiēs et pacificus est dn̄s:vt patien
tia et pace sua mūdū totū:q i maligno positꝰ erat:recōciliaret deo:et nos patiētes et pacifici si 1.Ioan.5.
ne ira et disceptatione simus si ad deum volumus peruenire:et ad omnes homines faciamus
bonum. Ad oēs dico:nō per partes:nō ad vnū:vel ad duos:aut ad tres:sed ad oēs hoīes. Chri-
stus enim non pro bonis passus est:sed pro peccatoribus et impiis et sceleratis ascendit in cru
cem:et passione sua omnes nos reuocauit ad vitam. Non tantum sanctis dedit deus solem et Matth.5.

lunam & pluuiam & omnia nascentia terræ:& oēs fructus qui oriuntur in terris:sed in com-
mune omnibus hominibus dedit illa:qui solē suū facit oriri sup bonos & malos:& pluit super
iustos & iniustos.Ideo oībꝰ hoībꝰ dedit illđ cōmune: vt & bonū & eleemosyna nr̄a & charitas
Gal.6. nostra & patientia nostra & humilitas nostra:in cōmune omnibus homibus distribuanť.Q̃z
Ca.26. diu fuerimus in hoc mūdo:faciamus bonū ad omnes:maxime ad domesticos fidei: & oremus
pro inimicis nostris:& bonum pro malo restituamus.Pauperes honoremus: & Christū susci- &
Matth.25. piamus in ipsis:qui dixit:Q̃zdiu fecistis vni ex his fratribus meis minimis:mihi fecistis: & fi-
lii dei erimus:cohæredes aūt Christi:& participes regni eius erimus:vbi nunq̄ morimur: &
non senescimus:vbi est humana natura:nec vllus dolor:nec tristitia post gaudium:nec lux so
lis:nec lunæ & stellarū splēdor:sed dn̄s noster Iesus Christus lux erit:& sanitas:& vita: & cha
ritas:& pax:& gaudiū:& omne bonū omnibus credentibus in se.Ibi terra viuētiū:quā pphe-
Psal.26. ta decantauerat dicens:Credo videre bona dn̄i in terra viuentiū:Id est premiū cæleste visurū
se significat sperare:& cum Christo in æternū viuere & regnare:vbi nec nox vlla aspitat:nec
dies terminabitur:neq̧ inopia videbiť:neq̧ cupiditas apparebit:sed perenne gaudiū & sempi
terna lætitia.Hęc sunt promissa iustorū:& hæc sunt pmissiones eorū propter q̄ laborauerunt
& festinauerūt: & nō cessauerunt currere in bonis operibus q̄diu fuerunt in hoc mūdo:in ie-
iuniis & eleemosynis:in castitate:in continentia:in longanimitate:in patiētia:in suauitate:in
beniuolentia:in labore multo:in orationibꝰ:in persecutionibꝰ:in fame & siti:in frigore & nu-
ditate:in vigiliis multis pro Christi amore:Et per omnia inutiles sunt cū quis vigilauerit cir
ca cogitationes multas & turpes:vel ad gerendū contrariū aliquid:vel facinus perpetrandum
tales vigilias deuitauerunt:& sanctas vigilias arripuerūt.Hi tales calcauerunt pręsentē mū 9
dū:vt futurū regnū lucrarenť:nō acceperunt hi promissiones vel diuitias huius sæculi mise-
rabiles:q̄ hoīes male eis vtentes ad inferna perducunt:& hanc præsentē patriā relinquētes ad
ciuitatē cælestē cuius artifex & conditor est deus:intuitū animi sui præmiserunt: vitauerūt
peccatū in verbo:in facto:in cogitatione:in visu:in risu:in motu:in annuendo oculis:in mani
bus:in pedibus:in ira:rixa:in furore:in dissensione:in vana gloria:in supbia:in elatione:in cu-
piditate: custodiētes corpꝰ suū & animas suas.Pariter eñ duo ieiunia ieiunauerūt:id est ieiu
nium corporis & animæ: hoc est ab ira:& furore:& detractione:& blasphemia:& rixa abstinē
tes se:quia sicut iam superius intimauimus: isti sunt mortiferi cibi aīæ qui pascunt eā in ma-
lum:& occidūt eam morte sempiterna.Iterū cibi corporis simul & animæ isti sunt:voracitas:
somnolentia:fornicatio:vinolentia:securitas:suauitas:homicidiū.Isti sunt mortiferi cibi cor-
poris & animæ:qui pascūt & occidūt illud:animā aūt aggrauant.Cibaria ista deuitemꝰ:escas
aūt cælestes appetamus:quæ ad cælum nos trahāt & ducāt:sapientiā scilicet diuinā: fidē ro-
bustā in Christo:benignitatē:beniuolentiā:patientiā:humanitatē:virtutē:diuinā lætitiā: ser
Ca.27. mones boni & optimi procedāt ex ore nostro sale diuino conditi ad ædificationē audientium:
Matth.22. dilectionē dei & proximi:in qua tota lex pēdet & prophetæ:semp mente meditemur & opere
perficiamus.Hæc sunt mandata Christi q̄ nos iubet facere:si fecerimus ea:erimus participes A
regni eius:& regnabimus cū eo.Si autem non fecerimus: & ipse non dabit regnum suum: si
denegamus & ipse denegabit nos:si non credamus ip̄e fidelis permanebit: quia omnis incre-
dulus infideliter agit:dum & initium est hominis omnia credere:& vitium est nihil credere.
Summo studio summaq̧ vigilantia est nobis curandum:vt non audiamus in Christo iudice
Matth.25. omnium in die iudicii:quod peccatores audient:Ite in ignem ęternū qui paratus est diabolo
& angelis eius.Vere eñ diabolo pręparata est gehenna:& omnibꝰ operibꝰ hominū:si faciamꝰ
opera diaboli.Væ his quibus præparatur dolor vermium:ardor flammæ: sitis sine extinctu:
fletus & stridor dentiū:oculorū lachrymæ:tenebræ exteriores sine luce:poena inexterminabi
lis:vbi non est vllus honor siue agnitio proximi:sed cōtinuus dolor & gemitꝰ: vbi mors opta
tur:& nō dabitur:vbi non est honor senioris & regis:nec dn̄s super seruū:nec mater diligit fi
lium aut filiam:nec filius honorat patrem:vbi omne malum & omnis indignatio & foetor &
amaritudo abundat.Hæc timuerunt iusti:& hæc fugierunt.Rogo & supplico iterum:iterū-
q̧ deprecor frater charissime:vt & nos deum amemus:& timeamus: & hæc fugiamus: quia
mors perpetua est animæ nostræ si in his perseueramus.Tria enim sunt in hoc mūdo deterio
ra omni malo:Anima pc̄tóris cū peccato perseuerans:q̄ nigrior est coruo:& mali angeli q eam
rapiunt:& infernus in quem ducitur.Non sunt eñ deteriora his tribꝰ.Eadem eñ anima me
Psal.37. eum futuri iudicii expauescens:& putredinē suam inspiciens: dicit: Putruerunt & corruptę

ſunt cicatrices meæ:a facie inſipientiæ meæ.Iterum tria ſunt:quibus in hoc mundo non ſunt
meliora:quãdo anima ſancti in bonis operibus perſeuerans:quæ ſpecioſior eſt ſole:& ſancti an
geli qui eam ſuſcipiũt:& paradiſus in quẽ ducitur:expectatioq́ regni cæleſtis.His tribus nõ
ſunt meliora in hoc mundo.Angeli eñ ſancti delectantur ſpirituali cantico:ſicut pſalmiſta ait
Beatus quẽ elegiſti & aſſumpſiſti domine:habitabit in tabernaculis tuis. Replebimur in bo- Pſal.64.
nis domus tuæ:ſanctum eſt templum tuum:mirabile in æquitate. Hæc frater chariſſime me
ditemur:hæc in animo firmiter teneamus:& caueamus nos ab omni peccato & iniquitate:in
verbo:in facto:in cogitatione:in manibus:in pedib⁹:in viſu:in auditu: cuſtodiamuſq́ corpus
B noſtrum & animã.Chriſtus enim dominus noſter:qui eſt deus & dei filius:deſcendit de cælo Ca.28.
in terram:vt nos de terra ad cælum ſecum portaret.Pro nobis peccatoribus crucem aſcẽdit:
vt nos de cruciatu diaboli liberaret. Et ab inimicis pœnã ſuſcepit: vt nos de pœna ſempiter-
na liberaret.Mortem ſuſcepit:vt nos de morte eriperet.A mortuis reſurrexit:vt nos reſurga
mus anima & corpore in die magno iudicii.Ideo dum tẽpus habem⁹:laboremus:& bona ope-
ra deoq́ placita vna cũ dei adiutorio ſemper facere ſtudeam⁹: ne ſubito præoccupati die mor
tis/quæramus ſpatium pœnitentiæ: & inuenire non poſſimus. Dum ſumus in hoc tempore:
ſeminare nos oportet.Tempore enim ſuo:id eſt poſt mortem ſiue in die iudicii:metemus quæ
in vita æterna habere debemus.Hic enim laboremus:& inuicẽ onera noſtra portemus. Quo
enim præceſſit caput:& cætera membra ſecutura erunt. Teneamus:ſicut iam ſuperius inſer-
tum eſt:fidem rectam:ſpem certam:charitatem perfectam:quia fides tanq̃ noſtra ſanitas:fide
ſe credit:charitas operatur: ſpes roborat.Et q̃uis diuerſa membra / habeant diuerſa officia:ſi
charitas vnitate tamen teneatur/omnia membra merebuntur ire per caput.Caput enim no-
ſtrum in cælo eſt: & ipſa veritas dominus noſter Ieſus Chriſtus de ſuis fidelibus ait: Si quis Ioã.12.
mihi miniſtrat:me ſequatur:& vbi ego ſum:illic & miniſter meus erit.Caueamus:& per om-
nia caueam⁹: ne per inuidiam:odium:detractionem:iram: rixam a capite noſtro Ieſu Chriſto
præcidamur:& quicquid mali pro amore Chriſti nos noſtriq́ proximi pertulerunt: charita-
tis affectu compatiamur. Et quicquid boni alius quilibet acceperit: quaſi nos acceperim⁹ ita
gaudeamus: & pro illo qui accepit: gratias referamus. Ecce iam(vt diximus)patitur aliquis
tribulationẽ:aut damnum huius ſæculi:aut pro culpis ſuis in carcere iubente imperiali ſub-
limitate retruditur: triſtatur parentum ſiue amicorum morte: ſi dolemus pro illo in corpo-
re eccleſiæ conſtituti ſumus.Charitas quæ colligit & viuificat omnia membra: ſi nos videat
de ruina alterius congaudere: ſtatim nos præcidit a corpore.Forte igitur nõ dolemus de rui
na proximorum noſtrorũ:quia præciſi ſumus a corpore. Si eñ eſſemus: ſine dubio doluiſſe-
mus. Cõſyderemus frater chariſſime:& attendamus diligẽter: quia tamdiu dolet membrũ:
q̃diu in corpore cõtinetur:ſi autẽ abſciſum fuerit: nec dolere poterit:nec ſentire. Cũ eñ ma-
nus aut aliquod membrũ abſciſum fuerit a corpore:ſi totũ corpus tunc in multis partibus di
uidatur:manus illa nõ ſentit:quæ iam reliquorũ membrorũ ſocietate diuiſa eſt. Talis eſt om-
nis chriſtianus:qui de alterius damno: afflictione:aut etiã morte nõ dolet: ſed quod peius eſt Roma.12.
forte etiã gaudet:ideo affectũ charitatis nõ tenet in corde:quia iam vero eſt alienus a corpo-
re:dum apoſtolus præcipiat gaudere cũ gaudentibus:& flere cum flentibus:idipſum ſentien
tes.Et Salomou ne de ruina fratrum noſtrorũ gaudeamus:manifeſtiſſime admonet. Nos ve-
ro mi frater:ſi verã & perfectã charitatẽ volumus cuſtodire:omnes homines ſicut noſmetip-
ſos ſtudeamus diligere:vt quia caput noſtrũ Chriſtus eſt:membra illius nos eſſe mereamur:
vt cũ Chriſtus apparuerit gloria noſtra: & nos per concordiã charitatis & per dilectionẽ ſci-
licet dei & ꝓximi quaſi vera & perfecta membra illius abſq́ vllo dolo malitiæ & inuidiæ:om-
nes homines ſicut noſmetipſos amãtes:cũ ipſo mereamur apparere in gloria. Etenim ipſe ait
in euãgelio:In hoc cognoſcent oẽs ꝙ mei eſtis diſcipuli:ſi dilectionẽ habueritis ad inuicẽ. Di Ioan.13.
lectio eñ proximi malũ non operat̃.O mi frater chariſſime:ſi dñs & ſaluator noſter qui nullũ
peccatũ habuit:tanto affectu & tanta dilectione nos peccatores amare dignat̃: vt qđ nos pa-
timur:ſeipſum pati teſtetur:quare nos qui ſine peccato nõ ſumus: & qui per charitatẽ pecca
ta noſtra redimere poſſumus:nõ tam perfecto amore eum diligimus:dum tanto nos dilexit:
vt etiam ꝓprium filium ſuum pro nobis peccatoribus morti traderet: etiã dum tantam beni
C gnitatem & miſericordiã erga nos exhibuit! Vigilemus nec perdamus bonũ qđ nobis dedit: Ca.29.
& ſacramentũ baptiſmi noſtri:in quo iurauimus abrenuntiare diabolo & põpis eius & omni
bus peccatis:& ſi tranſgredimur in aliquo peccato poſt baptiſmũ: id eſt fontem lachrymarũ·

& ordinauit nobis pœnitentiã ꝑpter fragilitatẽ nostrã. Ideo debemus nostras confessiones ve
raciter cõfiteri: & fructus dignos facere: id est pterita ne iteremus: scd̃m iussionẽ deũ timẽtis
3.q.7.sacerdos. sacerdotis. Qui sacerdos vt sapiẽs & medicus primũ sciat curare peccata sua: & postea aliena
vulnera detergere & sanare & nõ publicare. Nos sequamur: perquiramꝰ & cũ talibꝰ cõsiliũ sa
lutis nostræ ineamus: vt nõ perdamꝰ hæreditatẽ cælestẽ quã nobis dñs ab initio mũdi ꝑpara
uit: si seruiamꝰ ei in iustitia & sanctitate: & puritate cordis: & charitate nõ ficta: clamantes cũ
apostolo: Quis nos sepabit a charitate Christi? Tribulatio: an angustia: an psecutio: an fames:
Ro.8. an gladiꝰ: &c. quæ sequunt. Dictũ est: Neq; mors: neq; vita: neq; angeli: neq; principatus: neq;
instãtia: neq; futura: neq; aliqua creatura poterit nos sepate a charitate dei: q̃ est ĩ Christo Iesu
dño nostro. Dictũ est eñ de eccl'ia pcimitiua: Quia erat illis cor vnũ & aĩa vna in dño: & erat
Act.4. illis vnũ velle ac nolle: qa in vnũ eos xp̃i charitas copulauerat. Ecõtrario vero carnales & ama
tores huius mũdi cõtra seinuicẽ sepatanť & disiunguntť: mouẽtes ad alterutrũ scãdala: cõten
tiones: rixas: iras: dissensiones: homicidia: piuria: furta: rapinas: & oĩa q̃ mũdus iste amat & de
lectať: dicẽs vnusquisq; in corde suo: faciã qd̃ volo: vt impleã cogitationes meas: & delectatio
nes corporis: suffraganť mihi consilia mea: siue amicorũ meorũ: vel parentũ potentium: adest
mihi aurũ: superabundat argentum: assunt mihi serui & ancillæ: agri & multæ possessiones
huius mundi: pallia: vestes pretiosæ: vnde me redimere possum: adimpleã volũtatẽ meã: deus
dabit mihi spatiũ vitæ & pœnitentiæ. Heu quare nõ timemus qd̃ euangeliũ terribiliter inso
Luc.12. nat dicẽs: Stulte hac nocte exposcent a te aĩam tuã: quæ præparasti cuiꝰ erunt? Homines nos D
Ca.30. esse cognoscamus: & ne sic superbiamus cõtra deũ vt volũtates nostras malas perficiamus &
deũ postponamꝰ: ac deinceps dñi bonã voluntatẽ ad nostra mala reflectere cũ muneribꝰ posse
nitamur. Nos nostrãq; prauam voluntatẽ ad deum semper rectum dirigere negligimus: sed
vbicunq; nos delectat / iniurias nostras volumus vindicare dicentes: Faciam homicidium: per
iurium: adulterium: fornicationẽ: & postea dabo dño redemptionẽ nostram. Quare non intel
ligimus dum sic audacter peccamus: ęstimantes muneribus deum placare: q; tũc multo plus
eum ad iram q̃ ad misericordiam prouocamus? quia deus nõ delectatur in auro vel argento:
nec aliud a nobis quærit q̃ animas nostras mundas in cõspectu suo præsentari. Nec enim con
filiis peccatorum se immiscet: sed ex salute nostra nos semper admonet: & salubre dat consiliũ
Esa.9. quia ipse consiliarius salutis nostræ: sicut propheta ait: Et vocabitur nomen eius admirabilis
Psal.2. consiliarius. Et iterum dictum est de eo in psalmo: Beatus vir qui non abiit in consilio impio
rum. Et iterum: Quia non est iniquitas in eo. Et forte ipsam quẽ putamus ꝑ nobis facere elee
mosynam de prædiis mortuorũ: siue de rapinis pauperum: nõ videtur esse eleemosyna. Qua
lis enim eleemosyna est vt vnus iniuste vestiatur: & alius iniuste expolieť: vt vnus iniuste pa
scatur: & alius iniuste fame torqueatur? Non sane quærit ista a nobis deus: audeo dicere: odit
1. Retrac.9. ista omnipotens deus. Ipsum audi prophetam quid dicat: Qui offert sacrificiũ ex rapina: siue
Eccli.34. ex substantia pauperum: quasi qui victimat filium in cõspectu patris sui. Non accipiã inquit
Esa.1. ista de manibus vestris: quia manus enim vestræ sanguine plenæ sunt. Et alius propheta: Pa
Eccli.34. nis egentium vita pauperum est: qui defraudat illum vir sanguinũ est. Contemnamus facere
iniustas eleemosynas qui volumꝰ facere iustas: studeamus iustas & spiritales eleemosynas: vt
de iustis laboribus faciamus: nõ de rapinis: siue de multiplicatione frugum: aut de ineptis ne
gotiis: ne forte in hoc multa sacramenta incurranť: vel etiam qd̃ peius est pro cupiditate vel
ebrietate sanguis fundatur. Clament voces eorũ ad deũ cõtra nos multi labore afflicti. Vnde
Psal.14. Psalmista: Qui pecuniã suam nõ dedit ad vsuram: & munera super innocentes nõ accepit: &
cætera: quæ superius in eodẽ psalmo audiuimus: audientẽ & pauentẽ beatũ efficere possunt:
Ca.31. sicut idem psalmus cõcludit: Qui facit hæc nõ cõmouebiť in æternum. Sic quia talia & his si E
milia creator omniũ creaturæ suæ rationali annũtiando insinuat: credimus quia qui diligit
qd̃ creauit creator: neminẽ persequitur: subsequitur homo nõ sequatur. A nullo quoq; homĩ
ne recedit deus: nisi prius ipse homo ab eo recedat. Nec naturã in nobis sed vitiũ qd̃ cõtraxi
mus odit: & non prodest nobis: immo non prodest Christi sanguine redemptos esse. Ideo cogi
temus & recogitemus q; non propter felicitatem terrenam christiani effecti sumus: non pro
pter diuitias huiꝰ sæculi vel propter istam vitã Christũ colimus: sicut apostolus ait: Si in hac
1.Cor.15. vita tm̃ speramus in domino: miserabiliores sumus omnibus hominibus. Christus eñ ne au
rum diligeremus: oblata munera contemnere docuit. Ne famẽ timeremus: quadraginta die
bus ieiunauit. Ne nuditatẽ pertimesceremus: præter vnam tunicã aliam discipulis suis ha

bere vetuit. Ne tribulationes expauesceremus: omnia ipse sustinuit. Ne mortem formida-
remus: hanc ipse suscepit: Et cum ista omnia nos docuerit: non tantū verbo: verūetiam exem
plo ipse praecessit. Hoc suauiter flagret in cordibus nostris: hoc ignis spiritussancti in nobis
feruere faciat vt sequamur vestigia eius: ne desyderemus remanere in hoc mundo: & pereamꝰ
cum hoc mundo. Heu q̄ miseri sumus si hoc credere nolumus: & ab amore huius saeculi men
tem nostrā non reuocemus: dum perpetualiter ista tenere non possumus: & illa per securitatē
amittimus. Lugendū nobis: si regnū ꝓmissum perdamus & subito dicatur nobis: O vos ama-
tores mūdi: exite obuiam sponso & ad illum venite quē videre vultis: quia praecepta eius post
posuistis: videbitis enim plagas ipsas quas in corpore suo ꝑ vobis pertulit. Quid tunc gemen
tes & dolentes dicemus: & quid meritis nostris in eum exigentibus responsuri erimus: dum
frequenter audimus & negligimus q̄d Psalmista cecinit: Quid retribuā domino pro omnibꝰ Psal.115.
quae retribuit mihi? Calicē salutaris accipiā & nomen domini inuocabo. Firmiter teneamus
quia spes bonoꝝ in isto mundo nō est posita: q̄uis videat spes humana esse: quae in amaritudi-
nem vertitur: & amarā potionē ipse mundus amatoribus suis ꝓpinat: & ipsa veritas eos allo-
F quitur dicens: Vbi est q̄d amabatis: vbi est q̄d pro magno tenebatis? O mi frater: nunquid fer Ca.32.
reae sunt carnes nostrae: ne te cōtremiscāt: vel etiā sensus noster adamātinus: vt nō mollescat:
aut etiā euigilet ad talia dei verba? Quare nō dicimus cum ꝓpheta: Quis dabit capiti nostro Hiere.9.
aquā: & oculis nostris fontē lachrymarū: & nō ploremus die ac nocte vulneratos filios plebis
nostrae? Deficiūt flendo oculi eoꝝ: qui consyderant nō solum mortes corporū: verūetiam ani-
marum christianoꝝ. Quis luctus idoneor? quis planctus certior inueniri potest? quādo vnus-
quisq̄ nostrū de anima perdita luget & dolet cū apostolo: qui dixit: Quis infirmatur: & ego 2.Cor.11.
non infirmor? Quis scandalizatur: & ego nō vror? Atq̄ iterum in alio loco dilectioni ꝑrimo-
rum compassus dicit: Optabam esse anathema pro fratribus meis. Discamus in tanto Christi Ro.9.
apostolo: tantum flagrare Christi charitatē: dum sciebat q̄ vnico filio nō pepercisset: sed pro Ro.8.
nobis omnibꝰ eum tradidisset. Pro omnibus nobis dicit. Ideo nulli laici: nulli clerici: nullae sa-
cratae virgines: nullae viduae: debent negligere salutem animarū suarū: dum tanti sanguinis
pretium pro nobis fusum esse manifestum est. Ideo omnes nos qui reliqui sumus super terrā
peccata nostra agnoscamus: ne cū impiis pereamus: dum cito iudicem digna satisfactione nō
placamus. Q̄ velociter placauit iram eius ille qui dixit: Peccatum meū cognoui: & iniustitiā Psal.31.
meā non operui: Dixi pronūtiabo aduersum me iniustitiā meā domino? Et quid secutum est?
Et tu dimisisti impietatē cordis mei. Paratus est semper deus peccata nostra indulgere: si non
tardauerimus ad eum reuerti. Si enim tardauerimus: timeamus ne inferat nobis iram suam:
quia quibusdam quoddam magnū praestitit beneficium: nec tantū hoc iniuste: sed in alto suo
iudicio. Nam Cain perfecit homicidiū: & Iob vulneratus dei amicus est effectus: & Abel in-
nocens a fratre suo occisus est: tñ nec Iob diutius passus est cruciatū: nec Ananiae locum do-
nauit ad ignoscendum: nec Paulum deseruit colaphizatū: quē sua gratia fecit robustum: Nec
Iudam suscepit poenitentē: nec Petrū deseruit flentē. Et si sic pius & misericors dominus alto
iudicio suo separat vasa irae a vasis misericordiae: O si attendamus miserum Iudam: vas olim
perfectum: in perditionē perductum: mustum sanctispiritus portare nō potuit: quoniā acce-
ptum continuo crepuit: totusq̄ factus ad nihilum est. Haec pertimescentes cōuertamur: dum
tempus est. Ait enim Psalmista: Inquirite deum dum tēpus est: & cōfirmamini: quaerite faciē Psal.104.
eius semper. Tempus est enim vt reparemur. Et si in aliquod peccatū fracti sumus: omnipotē
tem deum figulum & artificem habemus. Credamus quia potens est reparare perdita: quia
creauit haec omnia integra. Ipse enim ait: Sicut lutum figuli: ita vos estis in manu mea. Ideo Hiere.18.
humiliemus nos sub manu omnipotentis dei: vt nos exaltet in tēpore visitationis. Cogitemꝰ 1.Petri.5.
nos in conspectu dei stare. Agnoscamus quid sumus: agnoscamꝰ q̄ terra & cinis sumus: dum
propheta contra nos dicat: Quid superbis terra & cinis? Quid si nō agnoscimus frustra exal Eccle.10.
tare ceruices nostras: dum deus resistit superbis: & humilibꝰ dat gratiā? Cōsolamini qui estis Esa.35.
pusillanimes: cōfortamini & iam nolite timere. Ecce deus noster retribuet iudicium: ipse ve- Ca.33.
G niet & saluos faciet. Dominus in proximo est: nihil solliciti sitis: nihil vos conterat mundi in- Phil.4.
felicitas: quia si istam infelicitatem mundanā sancti dei omnes timuissent: perpetuā felicita-
tem non haberent. Si felicitas huius mundi transitoria diligitur: haec perpetua non inuenit
Si vero perpetua felicitas quaeritur quae hic non inuenitur: ad perpetuā felicitatē tendamus:
vbi patriā & patres nostros habemus: patientissime omnia huius mūdi pro Christi nomine

Roma.8. toleremus.Quid rogo est qđ tolereſ cõtra illud qđ nobis pmittiſ? Apostolus inquit: Nõ sunt
condignę passiones huius temporis ad futurã gloriã quæ reuelabiſ in nobis. Nulla ergo nos
pressura terreat: nulla calamitas frãgat: dñs in pximo est: pastor noster circa nos est. Quid me
tuemus? et si metuimus: clamemus ad pastorẽ nostrũ vt nos audiat. Clamemus in cõpũctio
Psal.118. ne cordis dicentes: Erraui sicut ouis quæ periit: require seruũ tuũ dñe. Clamem⁹ & dicamus:
Psal.141. Periit fuga a me: & non est qui requirat aĩam meã. Consyderabo ad sinistrã: ecce diabolus vt lu-
pus: rugiens leo frendet: ecce lupus est: contra latrat canis. Clamaui ad te dñe: dixi tu es spes
mea: portio mea in terra viuẽtiũ. Libera me de manibus inimicorũ meorũ: & eorũ qui me per
Ioã.10. sequunſ. Nunquid pastor noster bonus: q aĩam suam posuit p ouibus suis: ad quem si clame-
mus dimittet nos diutius errare: aut a feris/vel a bestiis dilaniari atq; consumi? Absit. Quin-
immo relictis nonagintanouẽ prexit quærere vnã ouẽ pditã. Nec qa clamantem audiuit ideo
Lucę.15. prexit: sed anteq̃ clamaret. Ait enĩ euãgelista: Relictis nonagintanouẽ: abiit quærere vnã ouẽ
quæ perierat: quã inuentã & lassatã atq; fatigatã: impositã humeris suis reportauit ad gregẽ.
Pastor eam ad gregem reportare dignatus est: & misericordia sua ab errore vocare. Q; vero
ouem istam humeris ppriis impositam reportauit ad gregem: quantę misericordiæ eius gra
tiæ agendæ sunt: qui tantũ se ad nos humiliauit: & inclinauit: portat & reficit: regit & custo-
dit. Deprecamur domine bone summe & optime pastor: ne ouis pereat: Imple officium sum-
mi pastoris: persequere leonem qui rapuit ouem de grege tuo. Leo interficiaſ: & ouis de fauci-
bus ei⁹ eruatur. Tu enĩ es pastor ouium: rex noster: potẽs ponere sathanã sub pedibus nostris.
Et nũc dñe pastor nr: rex noster: tot de grege tuo rapiunſ oues: & quare tãtũ taces? O dñe dñe
deus: quare tam diu taces? Ad hoc dominus p prophetã dicit & clamat: Tacui: tacui: sed non
semper tacebo: aget iudicium man⁹ mea. Ergo domine Iesu: pastor noster: rex noster: accipe ar
1.Petri.5. ma tua & progredere vt pugnes contra leonem aduersarium nostrũ: qui circũit quærens nos
Psal.60. deuorare. Esto nobis turris fortitudinis a facie inimici. Petimus & instãtissime petimus vt li- H
Ca.34. beres nos: Mũdus enim in maligno positus est. Ecce sæuiũt mala: & pereunt mundi dilectores
1.Ioan.5. blasphemant: insaniunt: & aduersus te murmurant: nõ solum tuam misericordiam non pre-
canſ: verũetiam tuũ iudiciũ reprehẽdũt. Quis in eis talia operatur: nisi author mali: angelus
superbus & perditus & omnes perdere cupiens? Libera nos dñe ab omni malo: & pars nostra
non sit cum omni malo. Ab omni malo libera nos: qa tunc ab omni malo liberamur: quando a
diabolo & angelis eius separamur. Angeli eius sunt qui faciunt voluntatẽ eius. Non sit nobis
Matth.12. pars cum talibus qui faciunt voluntatẽ diaboli: sed cum illo qui dixit: Si quis fecerit volunta
tem patris mei: ipse meus frater: soror: & mater est. Nos enĩ illo pretio redempti sumus: socie-
tatẽ malorũ fugiẽtes bona quærimus: summo bono inhæreamus: illi seruiamus: eius volunta
Psal.102. tem faciamus: vt simus & nos angeli dei: de quibus dicit ppheta: Benedicite dño oẽs angeli
eius: ministri eius faciẽtes voluntatẽ eius. quia volũtas patris mei est: sicut euãgelium ait: vt
Roma.13. nõ pereat vnum ex pusillis suis: & non pereamus & euellamur de via iusta. Deponamus ope-
ra tenebrarũ: & induamur arma lucis: & expulsa noctis caligine: effugatisq; radicib⁹ tenebra
rũ: radius veri luminis fulgeat in cordibus nostris. In nocte nõ opera noctis: sed diei opa paga
mus: qa filii dei appellati sumus. Neq; enĩ dilectione omniũ sensus noster torpescat: nec variis
vanis phantasmatibus aĩas nostras illudat: nec ipsa corpora stramẽtorũ calore depressa in al-
to torpore quies inclinet: sed vigilando/orando/ieiunando/psallendo: cõtra diabolum aduer
sarium dimicemus: & magnã lucẽ in cordibus nostris sentiamus: & in nocte opa dei pagam⁹.
Quid enĩ agendum est nobis in nocte huius sęculi caliginosa: nisi diabolum effugare: & Chri
stum introducere? Quid agendũ est nobis in huius noctis cęcitate: nisi captiuatorem captiua
re: & liberatorem sequi? Quid agendum nobis est in nocte: nisi tenebras diabolicas de cordi-
bus nostris excutere: & lumen verum haurire? Quid agẽdum est in nocte: nisi principẽ omni
um vitiorũ a nobis expellere: & fontẽ omniũ bonorũ suscipere? Suscipiamus eum frater charis
sime: suscipiamus eum: vt suscipiamur ab eo: & videamus quæ bona præparata ab eo habem⁹
Matth.11. q nos quotidie vocat: & suscipiamus iugũ eius leue: & sarcinã eius suauẽ: qui sarcinam pecca-
torum releuat. Deponamus opera tenebrarũ: & induamur arma lucis. Quid enĩ est deponere
opera tenebrarum: nisi renũtiare diaboli pompis & angelis eius? Et quid est nos arma lucis in
Ioan.1. dui: nisi credere in deum patrem omnipotentem: qui illuminat omnẽ hominẽ venientem in
Ioan.12. hunc mundum: qui hæc dixit: Dum lucem habetis credite in lucẽ: vt filii lucis sitis? Prius ta- I
Ca.35. men dilectissime: si vis: immo quia vis: discutiamus & inuestigemus qui sit: vel qd sit diabol⁹.

Diabolus eſt eñi angelus per ſuperbiam ſeparatus a deo:qui in veritate nõ ſtetit: & doctor mẽ
dacii: & patet mẽdacii:quia ab ipſo primũ inuentũ eſt mẽdaciũ: & ipſe eſt mẽdaciũ:ſicut vera
ciſſima veritas dñs noſter Ieſus Chriſtus in euangelio Ioannis loquit̃:quia ipſe eſt caput & fi- Ioan.8.
nis mendacii: & a ſemetipſo deceptus:nos decipere feſtinat.Ipſe eſt aduerſarius effectus gene
ris humani:inuentor mortis:ſuperbiæ inſtitor:radix malitiæ:ſcelerum caput: princeps omni
um vitiorum:ꝑſuaſor etiam turpium voluptatum.Hic ergo cum illũ primũ hominẽ a deo fa
ctum:Adam ſcilicet patrẽ omniũ noſtrũ intueret̃:ſicut ſupius crebro intelligere potes: vide-
retq; eum hominẽ ex limo terræ ad imaginẽ dei factũ:pudicitia ornatum:temperantia cõpo-
ſitum:charitate circũdatũ:immortalitate veſtitũ:æmulus atq; inuidus tãtam beatitudinem
hominẽ terrenũ accepiſſe:qd̃ ipſe dum eſſet angelus ꝑ ſuperbiã cognoſcit̃ amiſiſſe:inuidit ſta-
tim inſanabilis homicida:primũ parentẽ noſtrũ nos noſtroſq; parentes & tantis ac talibus bo
nis expoliauit:nos inſuper & peremit.Nam & multis bonis in prima fronte diabolus nos expo
liauit:id eſt pudicitia /continẽtia/patientia/manſuetudine/charitate/ĩmortalitate : ſicut nos
nudos ac miſeros reddidit:ſuiſq; pãnis deriſit eſſe inuolutos:& ſuo dominio eſſe aſtrictos:at-
q; in ipſo peccato omnẽ prolẽ noſtrã ſibimet obligauit:ſic expoliauit nos pudicitia & accinxit
impudicitia:expoliauit nos temperantia & fecit nos intemperatos:expoliauit nos charitate &
veſtiuit nos malitia:expoliauit nos immortalitate & propinauit mortẽ. His etiã turpiſſimis
& fœdiſſimis pannis nos parenteſq; noſtros inuoluit:& ſemiuiuos reliquit.Et quia ſic miſera
biliter atrociſſimus hoſtis circa nos egit:immo qa ſic egit:Eia frater chariſſime:eia renuntie-
mus huic damnoſæ hęreditati:pupilli effecti ſumus:anteq̃ exactor veniat tam peſſimæ hære
ditatis:oĩa quæ eius ſunt renuntiemus.Si quis itaq; huic hæreditati in qua ſunt panni diabo
li:pompę ſcilicet & angelis eius renuntiare neglexerit:cum iudex venerit:ſicut euãgelium lo
quit̃:tradet̃ debitor exactori:exactor aũt debitorẽ trudet in carcerem:Amen dico vobis:dicit Matth.5.
dñs:nõ exiet inde donec reddat nouiſſimũ quadrantem. Oĩe itaq; genus humanũ tanq̃ pau
perẽ & pupillũ diuina ſcriptura cõmẽdat deo dicẽs:Tibi derelictus eſt pauper:pupillo tu eris Pſal.9.
adiutor:eiuſq; aduerſariũ diabolum demonſtrans:ſecutus adiunxit.Contere brachium pec-
catoris & maligni.Aſſit dominus noſter Ieſus Chriſtus pius & miſericors: qui aliquam miſe
ricordiam huic pupillo & pauperi exhibeat:quia callidum atq; ferociſſimum patiat̃: & iã pu-
pillus in cauſa ſua deficit:quapropter ſuus aduerſarius prauis artibus decipere feſtinat.Aſſis
domine Ieſu Chriſte huic pupillo idoneus defenſor:ſta in cauſa illius q iuſſiſti recta iudicare
filiis hominũ:Eleua brachium tuũ & contere brachium peccatoris & maligni. Optime noſti
huius pauperis & pupilli:generis ſcilicet humani cauſam:qua ex paterno chirographo debet̃
inuentus eſt reus:& obſtrictus aduerſario detinet̃.Nõ eſt aliud quẽadmodũ nobis ſubueniat̃:
niſi ex tuo cõſilio per neceſſariũ adiutorium:Iudica cauſam noſtrã:defende quia potens es. O
k mi frater chariſſime q̃ felix aĩa quę tã potentẽ habet defenſorẽ. Ideo nũc quęſo: vigilet vnuſ
quiſq; veſtrum:nec apud eum diabolus in die iudicii ſuos pannos agnoſcat:& incipiat re⁹ de Ca.36.
tineri ſemꝑ quẽ Chriſtus ſua gratia voluit liberari.Nec ſibi male blandiant̃ qui poſt acceptã
gratiã corrigi nolũt:atq; rurſus ad illas ſuas priſtinas redeũt volũtates.Expectat̃ eñi dies iu-
dicii:aderit ille æquiſſimus iudex q nullius potẽtis pſonã accipit:cuius palatiũ auro argento
q; nullus epſ:nec abbas:nec comes corrũpere poterit.Aſtabunt oẽs aĩæ vt referat vnaquęq; ſe
cũdũ illud qd̃ geſſit in corpore ſiue bonũ ſiue malũ.Præſto eñi erit & aduerſarius diabolus &
recitabuntur verba ꝓfeſſionis noſtræ:& obiiciet nobis in faciẽ quid fecimus:& in quo loco:&
qd boni operis tũc tẽporis facere deberemus.Et ſi tales inuenti fuerimus:exultabit ille aduer
ſarius in cõſpectu piiſſimi iudicis:ſuperiorẽ ſe nobis declamãs:agẽs talẽ cauſam apud talẽ iu-
dicẽ.Habet eñi dicere tũc ipſe diabolus:O æquiſſime iudex:iudica iſtũ meũ eſſe ob culpam q
tuus eſſe noluit ꝑ gratiã.Tuus eſt ꝑ naturã:meus eſt ꝑ miſeriam.Tuus eſt ob paſſionẽ : meus
eſt ob ſuaſionem.Tibi inobediẽs:mihi obediens.A te accepit immortalitatis ſtolã : a me hanc
pannoſam qua indutus eſt tunicam.Tuã veſtẽ amiſit:cum mea veſte huc aduenit.Quid apd̃
eum impudicitia faciebat:quid intemperantia:quid auaritia:quid ira:quid ſuperbia:quid cę
tera membra mea!Dimiſit te:confugiũ fecit ad me:meas ſorores video comitari cũ illo.Quid
enim!Idcirco omnia faciebat:qui cũ ſupbia diſputabat:qui cum ira furebat:theſaurizauit irã
in die iræ.O æquiſſime iudex:iudica iniquo:quia iuſtitia & iudicium præparatio ſedis tuæ:
Iudica illum meum eſſe & mecum dãnandum eſſe.Omnia quę huc attulit:mea eſſe cognoſco
meus eſſe voluit:& mea concupiuit:mecum puniri debet:quoniam quem tu dignatus es tan

to pretio liberare:ipſe ſe mihi poſtmodum voluit libenter obligare.Heu frater chariſſime:po
terit ne talis aperire os qui talis ibi inuenietur:vt iuſte cum diabolo deputetur? Videamꝰ &
caueamus ne inuanum dei gratiam ſuſcepetimus:ſed integro corde:perfectaq́ fide renuntie-
mus:atq́ ſpernamus tam damnoſam diabolicam hæreditatem:ne pupilli & pauperes rema-
Ca.37. neamus. Recitetur in medio noſtrũ ſententia beati Pauli apoſtoli terribilis terribiliterq́ ꝓ L
Heb.10. lata:quæ corda ſimul & corpora noſtra contremiſcere faciat.Ait eñ: Voluntarie peccantibus
nobis poſt acceptam notitiam veritatis:iam non relinquitur ꝓ peccatis hoſtia:terribilis autẽ
Deut.17. quædam expectatio iudicii & ignis ęmulatio:quę cõſumptura eſt aduerſarios.Irritam qs faci
ens legem Moyſi:ſine vlla miſeratione duobus vel tribus teſtibus moritur:quanto magis pu
tatis deteriora mereri ſupplicia qui filium dei conculcauerit:& ſanguinem teſtamenti pollu
tum dixerit:in quo ſanctificati eſtis:& ſpiritui gratiæ contumeliam fecerit?Scimus eñ qui di
xit:Mihi vindictã & ego retribuã.Et iterũ:Quia iudicabit dñs populũ ſuũ:Horrendũ eſt eñ
Deut.32. incidere in manus dei viuẽtis.Et paulo poſt:Nolite itaq́ amittere confidentiam veſtrã: quæ
habet magnã remunerationẽ.Patiẽtia enim vobis neceſſaria eſt vt voluntatem dei facientes
reportetis ꝓmiſſionem.Adhuc enim modicum aliquãtulum q̃ vẽturus eſt veniet & nõ tarda
2.Cor.13. bit:reddens vnicuiq́ ſecũdũ opus ſuum.Hæc eñ verba nõ ex me ſed ex ipſo qui dixit: An ex-
perimentũ eius quęritis qui in me loquitur Chriſtus:ꝓfluxerũt.Extẽdamus aciẽ oculi cordis
& videamus:& aurẽ cordis accõmodemus ad terribilẽ apl'i ſentẽtiã ꝓſpiciendã & inueſtigan
dã:mũdemus oculũ cordis:imo ipſa lux quã deſyderamꝰ videre mũdet cor noſtrũ:& ſit a pec
Matth.5. catorũ tenebris ipo miſerãte mũdatũ.Beati eñ (ait) mũdo corde qm̃ ipſi deũ videbũt.Nõ ſic
hic nobis labor inutilis ad perniciẽ:ſed vtilis ad ſalutẽ. Curramus dũ lucẽ habemus ne tene-
Heb.12. bræ nos cõprehẽdãt.Et iterũ apl's hortaẽ nos intẽtiſſime dicẽs:Remiſſas manus & ſoluta ge-
nua erigite:& greſſus rectos facite pedibꝰ veſtris:vt nõ claudicãs qs erret:magis aũt ſanetur.
Pacẽ ſeq̃mini cũ omnibus & ſanctimoniã:ſine qua nemo videbit deũ:contẽplantes ne qs deſit
gratiæ dei:ne qua radix amaritudinis ſurſum germinans impediat: & ꝑ illã inquinenẽ multi.
Et paulopoſt: Videte ne recuſetis loquẽtem.Si enim illi qui creduli fuerũt verbo dei:nõ refu-
gerunt recuſantes eũ qui ſup terrã loquebaẽ:multo magis nos qui de cælis loquentem nobis
Aggei.2. auertimus:cuiꝰ vox mouit terrã:modo autem repromittit dicens: Adhuc ſemel & ego moue
bo:non ſolum terram:ſed & cælum.Q̃d aũt adhuc ſemel dicit:declarat mobiliũ declarationẽ
tanq̃ factorum vt maneant ea quæ ſunt immobilia.Itaq́ regnum immobile ſuſcipiẽtes:habea
Deut.4. mus gratiã per quã ſeruiamus placẽtes deo cum metu & reuerentia. Eteñ deus noſter ignis
comburens eſt aduerſarios.Accedamus ad dominũ anteq̃ cõſumamur: ab illo poſtulãtes vre
Pſal.25. re cor noſtrum & renes noſtros.Et iterum:Quoniã ꝓbaſti nos deus:igne nos examinaſti ſicut
Pſal.65. examinaẽ argẽtum.Apertiſſime enim patet q́ hic ab illo vrimur:illic velut aduerſarii conſu
Gal.6. memur.Ait eñ apoſtolus:Nemo ſe circũueniat:nemo ſe ſeducat inanibus verbis:quia quęcũ
q́ ſeminauerit homo:hæc & metet.Nõ aliud loquamur lingua:& aliud corde: ne ſimus Iuda
& herodiani:alii in ꝑditionem:alii in confuſionem:alii in diſſimulationẽ: ſed alii in veritatis
humilitatem.Ideo cum vero corde in plenitudinẽ fidei properemus:aſperſi corda a conſcien-
tia mala: teneamus ſpei noſtræ confeſſionẽ indeclinabilem:& bonorum operum inchoationẽ
non deſeramus:ſicut eſt conſuetudinis quibuſdam:ſed conſolantes:& tãto magis quanto vi-
Ca.38. derimus appropinquãtẽ iudicii diem. Teramus carnis noſtræ ſuperbiam: quia caro eſt q̃ ani M
Vbi ſupra. mam ꝑdit & totam ſupbiam aufert.Et qui in carne ſeminat:ſicut ait apl'us:de carne & metet
corruptionẽ.Caro eſt quæ recipit diabolum.Diabolus eñ ſeminat in carne noſtra ſemina ſua
id eſt homicidium/fornicationem/concupiſcentiam/libidinem/iram/rixam/ebrietatem/ ſup
Eph.6. biam/furtum/& omnẽ ſuggeſtionem malam:dicente apoſtolo:Nõ eſt nobis colluctatio aduer
ſus carnẽ & ſanguinẽ:ſed aduerſus ſpũs aeris huius aduerſus ſpiritalia in cęleſtibus. Diabo-
lum dicit:q̃ ſpũs malus eſt:& non videẽ:& ipſe ſpũs nequiſſimus ꝓiectus eſt de cælo cum an-
Apoc.12. gelis ſuis:de quibus dicitur in Apocalypſi:Ecce ꝓiectus eſt accuſator fratrũ noſtrorũ:qui ac-
2.Cor.12. cuſabat die ac nocte:& ipſi vicerunt eum ꝓpter ſanguinem agni:de quo apoſtolus ait:Datus
eſt mihi ſtimulus carnis meæ angelus ſathanæ qui me colaphizet:propter q̃d ter dominũ ro-
gaui vt diſcederet a me:& dixit mihi:Sufficit tibi gratia mea.Nam & virtus in infirmitate ꝑ
Roma.7. ficitur.Item ipſe repetens dicit: Video aliam legem in membris meis repugnantem legi men
tis meæ:& captiuantem me in lege peccati quæ eſt in membris meis.Iterum ipſe : Ego enim
Roma.8. mente ſeruio lege dei;carne aũt lege peccati.Et iterũ : Nũc nihil damnationis eſt his qui ſunt

in Chriſto.Caro eſt quæ recipit diabolum:& carnẽ diabolus habet in poteſtate: nõ aīam. Ideo
dicit apoſtolus.Datus eſt mihi ſtimulus carnis meæ. Deniq̧ Iob in carne tentatus a diabolo: 2.Cor[.12.
dicente dño:Et data eſt poteſtas in facultate eius.Et iterum:Dabo tibi illum in poteſtatẽ illi- Iob.2.
us.Caro enĩ cõcupiſcit aduerſus ſpiritũ:ſpiritus aũt aduerſus carnẽ.Hæc oĩa inuicẽ ſibi ad- Gal.5.
uerſantur:vt non quæcũq̧ vultis illa faciatis.Caro enĩ miſera beſtia:quæ grauat animã: dicẽ
te apoſtolo:Qui in carne ſunt:deo placere non poſſunt.Iterũ ipſa veritas dominus Ieſus Chri Ro.8.
ſtus de ſe ipſo dicit:Spũs quidem promptus eſt:caro aũt infirma. Caro autẽ noſtra in malitia Matth.26.
ſemper vult potens eſſe:In abſtinentia:id eſt in vigiliis & ieiuniis & oratione ac bonis operibꝰ
infirmã ſe eſſe fingit.Caro noſtra eſt quæ nos demergit in foueam:dicẽte apoſtolo:Mortifica- Col.3.
te mẽbra quæ ſunt ſuper terram:id eſt fornicationẽ/immunditiã/irã/rixam:& cętera quæ ſe-
quunẽ.Et iterum:Curam carnis ne feceritis in cõcupiſcẽtiis veſtris. Itaq̧ mortificemꝰ carnẽ Ro.13.
noſtram:per abſtinentiam in ieiunio:& vigiliis & orationibus:ne nobis adducat diabolum:cũ
concupiſcẽtiis malis.Caro aũt data eſt nobis quaſi animæ bellum:ſi mortificeẽ adducit vitã:
ſi nutriatur:pręparat ſe contra ad bellum.Laudo aũt illum:qui carnis ſuæ habere poteſt pote
N ſtatem:dum infirmitatem carnis noſtræ timemus:ſalutem animæ noſtrę negligimꝰ. Anima Ca.39.
miſera quid dicis:quã caro ſic fortiter grauat:dicẽte Salomone:Caro quæ corrumpitur agra Sap.9.
uat animam.Et iterum repetit:Os qđ mentitur occidit animã? Vę vę miſerę animæ quã caro Sap.1.
perſequitur.Caro noſtra quotidie contra animã pugnat:& nos cõtra carnem pugnare debe-
mus quotidie:ſicut apoſtolus præcipit:Si ſecundũ carnẽ vixeritis:moriemini:ſi autem ſpiri- Ro.8.
tu facta carnis mortificaueritis/viuetis.Omnẽ ſuggeſtionẽ malã caro concupiſcit & demon-
ſtrat:Caro concupiſcit omne malum:caro hortatur maleficia:caro prouocat iram:caro ꝓuo-
cat homicidium:caro ꝓuocat adulterium & rixam:caro infert ebrietatem : caro portat om-
nem cõcupiſcentiam huius ſæculi:& omnia mala caro deſyderat. O caro beſtia crudelis:qđ
habes:quid grauas animã quę nihil deſyderaſſet:niſi deo ſeruire tibi inimicæ iniũxiſſet? Tu
autem caro miſera:nõ ſolum te ipſam occidis:non ſufficit tibi perditio tua:ſed adhuc vis ani-
mã in infernum demergere. Væ tibi anima quæ carnem cepiſti contrariam: quæ nec ipſa in-
trat:nec te permittit intrare in regnum cælorum.O caro mala:quid quęris?qđ deſyderas?Nõ
vis laborẽ ſuſtinere:non vis inquieta conquieſcere:ſuffocas animã vt verſa vice tu ſis domi-
na & illa ancilla.Rogo quare grauas animã quę moleſta non eſt tibi? Nec tu effugies pœnam
dum ipſa patitur gehennã.Nec enĩ ſine te poterit in die iudicii iudicari.Quare non cõſentis
ſpiritui & aīæ noſtræ:ſicut euangelium te hortaẽ dicẽs:Eſto cõſentiens aduerſario tuo?Es in Matth.5.
via nũc cũ ipſo:hoc eſt in ſęculo:caue ne forte tradat te iudici:hoc eſt Chriſto:iudex tradat te
miniſtris:hoc eſt angelis malis:& miniſtri mittant te in carcerem:hoc eſt in gehennã:nõ exies
O inde donec reddas nouiſſimũ quadrãtẽ:id eſt minimũ peccatũ. Quid es tu:& quid nobis pręſtas niſi detrimentũ aīæ nřæ?Qui te nutrit:ad malefaciẽdũ te nutrit:qa non peccat aīa niſi per Ca.40.
carnẽ:ſicut ſcriptũ eſt:Anima quę peccauerit ipſa morietur. Verbi gratia / dicit aliqs:anima Ezech.18.
quomodo poteſt peccare cum nõ videaẽ?Quid poteſt tenere cum ipſa nõ teneaẽ?Ipſa caro pec
cat quæ animã aggrauat:& aīa a carne ſuperata conſentit carni in peccatis.Caro enĩ præceps
eſt ad libidinẽ:crimini quotidie crimina ſupponẽs:peccatũ peccatis. Nõ ceſſat peſſimis dete-
riora coniũgere:volũtate crudelis:vana & inſipiẽs:ſemp ad malũ prona : ad bonũ excuſabilis
& pigerrima:velox ad mortẽ:ad vitã difficilis:cui exoſa ſunt opa lucis:& tenebrarũ amantiſ-
ſima:quæ cadere diligit:ſurgere negligit.Amara eſt illi ſalus & dulcis ꝑditio:de malo ſemper
corruens in deterius:& de peiori in peiora defluens:inquieta & impatiẽs:flãmis gehẽnæ aīas
circũdãs:iniiciẽs ſe inter germina cupiditatis:& auaritię:vanitatis & arrogãtię:irę & impa-
tiẽtiæ:cæterarũ:ꝑneqtiarũ ſupflua & inhoneſta ſe deprimit:abſtrahẽs ſe a cæleſtibus & dele-
ctans in terrenis:relinquit veritatem:feſtinat haurire vanitatẽ & verba mendacii. Et qđ plu-
ra?Sicut tinea lanã deuorat:& ſicut ignis ligna fœnum & ſtipulã conſumit : ita caro rebellis
P & delicatã animã cõſumit & cremat.Quid tu ad hoc anima:quid tu ad hoc reſpondes?Dicã Ca.41.
(inquit)redẽptori meo anteq̃ carne exuar:quid ad hoc reſpondeam:& quod ad bonum cor-
pus cum quo inhabito incitare voluiſſem.Non ſit in me obſecro domine concupiſcentia libi-
dinis:ſed amor inhabitet pulcherrimę caſtitatis.Sim ad malum audiendum tarda: ad verbũ
tuum feſtina ad perficiendum accedens.Sim in tuo timore ſollicita:in amore perfecta: in fide
conſtans:in ſpe nullatenus dubitans:dilectionem feram:odii ardore non vrar:nec inuidiæ ar-
dore tabeſcam:ſemper ſanctum opus in me ſpira:aut cogitem:compelle vt faciam:ſuade mi-

hi vt te diligã:cõfirma me vt teneã te:custodi me ne pdã te. Non ingrediat nec regescat in do
micilio meo vbi tua debet esse mãsio:pes superbiæ:gulæ:nec concupiscẽtia fornicationis: nec
auaritia:nec inuidia:non ira:non tristitia:nõ vana gloria: sed ꝓfundã humilitatẽ posco a te q
Esa.66. dixisti:Super quem requiescã nisi sup humilẽ & quietũ? Da mihi ꝓfundã humilitatẽ: qua cur
uet altitudo carnis superbię quę me suffocat. Da mensuratã abstinẽtiã: in qua supflua ventris
refrenetur edacitas quæ me perimit. Da castitatem cordis quæ me impollutã reddit. Da mũ
ditiam spũs: qa immũda carnis gloria me demergit. Da manus largifluas ad erogandas elee
mosynas: qua tenax auaritia respuatur. Da dilectionis amorem: quo zelus extinguat inuidię.
Cõcede tolerãtię patientiam: p quã ita crudelis bestię superata deficiat. Tribue ęterni gaudii
spem: qua tristitię amaritudo demulceatur. Fac intrinsecus mẽtẽ de bono opere gloriari in te:
vt vanę glorię foras ex me nõ ꝓcedat iactantia. Dona etiam in omĩbus tenere iustitiã / magna
nimitatẽ / temperantiam: & fac mecum simplicitatem esse prudentem: vt beatam vitã synceri
ter agam: & malũ prudenter refugiam: atq fraudulentã & deceptoriã astutiã diaboli intelli
gere valeam: ne per speciem boni fallat: & discernere rationabiliter valeã: & prȩuidere qd boni
agam vel quid mali refugiã. Fac me post mitẽ / beniuolã / pacificã / mãsuetã / modestam / sine si
mulatione esse: omĩbus bonis cõcordẽ: in vigiliis / in ieiuniis / in orationibus constanter strenu
am. Da etiã in mãsuetudine moderatũ sermonem adipisci: silentium vt loquat qđ cõdecet: ta
ceã qđ loq non oportet: vel quicqd ex virtutum fructibus conferre dignaberis. Da sine aliquo
errore immaculatã tibi seruare fidem: digna esse opera nostra: & fidẽ rectã ope prauo nõ pollu
am: & te quem bene credendo cõfiteor: male viuẽdo non denegẽ: & te quẽ strenua fide sequor
Ca.42. actu negligentiæ operibus nõ offendã. Fac me in sancto cõuersantẽ ꝓposito seq iustitiã: dili Q
gere misericordiã: amare veritatem: refutare mẽdaciũ: falsum nihil meditari vel loqui: te in
desinenter timere: te amare: te diligere: tua pręcepta seruare: pacem cum omnibus sine dolo re
tinere: discordes sine simulatione ad concordiam prouocare: charitatem cunctis insimulatam
offerre: nullum scãdalizare: nulli me præferre: sed omnibus inferiorem iudicare: Reuerẽtiam
& honorem non propter timorem potentum: sed ob altissimum exhibere senioribus: obedien
tiam & charitatem æqualibꝰ deferre: gratiam opportunę dilectionis iunioribus ostẽdere: fra
terna onera siue pericula æquanimiter sustinere: cunctis simul ꝓdesse nõ obesse: nulli nocere:
nulli aduersari: nullũ calumniari: nulli offendiculum ponere: nullũ iudicare: nulli detrahere:
nulli iniuriosam esse: nullius corporeã vitã: nullius explorare semitã: sed de me ipsa tantum
esse sollicitam. Malum pro malo nequaq̃ repẽdere: iniuriarum mearum nec memorẽ esse vlla
tenus nec vindicem: sed omni bonitate superare malitiam. Maledicenti benedictionem para
re: inimicum vt amicum diligere. Conuitia & contumelias irascentium sustinere: non repre
hendere: iniurias cito obliuisci: offenso meo ignoscere: ad veniam cõcedendã semp præparatã
esse; Aliena non concupiscere: nec occasione qualibet auferre: mea vero misericorditer non ha
bentibus erogare ꝓpter te qui pretioso sanguine tuo redemisti me. Esurientem debite refice
re: sitientem potare: hospitem colligere: nudum operire: visitare languidum: requirere carce
ratum: consolari tristem: afflictis & languentibus compati: nõ habẽti prębere necessaria: victũ
& vestitũ diuidere cũ egeno: amplecti indigenã: fouere domesticum: amare peregrinum: redi
mere captiuũ: sustẽtare aduenã: tueri orphanum: & orphano suffragari: viduæ subuenire: op
presso præstare auxilium: desolato dirumpere colligationes impietatis: Et quæcunq præce
ptorum tuorum documenta declarant: diligenter credere & audire: ardenter inuestigare:
prudenter scire: festinãter exercere: desyderanter implere: & coram te humilem semp existere
vt surgam non deiiciat: erigar non subruar: ascendam non descendam: quia caro cum qua in
Ca.43. habito semp me ducere vult ad peccatũ: Mecũ vult coronari: sed nõ mecũ decertare. Nullũ R
peiorẽ patior hostẽ q̃ corpꝰ in quo inhabito: subuertor in domo mea: Est enim quasi leo: vndiq
me pestifero morsu dilacerãdo consumẽs. Ideo longa trahẽs suspiria clamitãdo dicam: Infelix
ego homo: qs me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei p quẽ id: p Iesum Christũ do
minũ nostrũ. Nec velim qđ vsq nunc supplicãdo deprecata sum: hæc & hæc deprecor: qa pre
tiosissimo sanguine tuo redempta sum: vt ꝓpter carnis corruptionẽ non pereã in æternũ. Nõ
veniam in mortem secũdam: neq in terram obliuionis. Hæc vox in auribus misericordię tuę
sonet: vt tuam: non carnis faciam volũtatẽ. Et oĩs mens mea te meditetur: te delectetur: te se
quatur: te confiteat: q redemisti me. In ęternũ misericordia tua est: & in tua misericordia reui
xi pdita peccatis: & surrexi a mortuis: qm̃ segregasti me a peccatis adolescẽtiæ meæ: & egi poe

nitentiam coram deo:quia reseruasti mihi tēpus conuersionis:quæ consyderans peccata mea compuncta sum:& te inspirante egi pœnitentiam coram te:lætitiam mihi:tibi nunc & semper innumeras gratias refero:quia vt inuenirem te tu pius quæsisti me:vt redirem ad te tu cōpulisti:vt verberarer tu es operator:& vt me recognoscens plangerem tu dedisti mihi. Pone domine lachrymas meas in conspectu tuo vt perueniat ad te in cælum deprecatio mea. Adesto ꝑcor & subueni:atq; in manibus tuis commendatam tibi meipsam suscipe:liberans me de ore draconis sæuissimi:& de manu atrocissimi inferni:cum acceperis me:& auferes de medio vmbrę mortis:immo deduces me in semitam lucis:in clarissimam regionem viuentium. Colloca me in caulis tutissimis gregum tuorum:quia tu es pastor bonus:qui requiris & reducis:perdita metis:& saluas in fonte:foues & sanas languidos:& tu es misericors dominus qui sperantes in te nō confundis:requirentes te non derelinquis: reuertentes ad te non respuis:sed exultando & laudando suscipis:atq; in æterna beatitudine vna cum sanctis & electis tuis æternaliter regnare concedis:quia est tibi cum æterno patre & spiritusancto vna deitas:gratia: virt⁹ imperium: & potestas in sæcula sæculorum amen.

Beati Augustini ad Paulinam:de videndo deo:subtiliter diligenterq; inquirentis: vtrum per oculos corporeos deus videri possit: In primis causam dilationis promissi assignantis : & plus valere in hac inquisitione/viuendi:q̄ loquendi modum astruentis.

Epistola.CXII.

S AVgustinus. Memor debiti qđ ex tua petitione & mea promissiōe factum: est religiosa famula dei Paulina:persolutionis quoq; eius negligens esse non debui. Cum enim petiuisses vt de inuisibili deo: vtrum per oculos corporeos possit videri:prolixe aliquid copioseq; ad te scriberem:negare non potui:ne sanctum tuum studium offenderem:sed promissum distuli:siue propter alias occupationes meas:siue ꝙ a me id flagitaretur: vnde aliquanto diutius cogitari oportebat. Sed cum tanta res esset:quæ cogitando non tam quid de ea sentiendum dicendumue esset:q̄ quodammodo persuadendum his qui aduersa sentirēt fieret difficilior:finem aliquando dilationi adhibendum putaui:sperans diuinum adiutoriū magis mihi scribenti q̄ differenti affuturū. Quāobrē primū mihi videtur:plus valere in hac inquisitione viuendi q̄ loquendi modū. Nam qui didicerunt a domino Iesu Christo mites eē et humiles corde:plus cogitando & orando proficiunt q̄ in legendo & audiendo. Nec ideo tñ agere partes suas sermo cessauerit:sed cum plantator & rigator officium sui gesserit muneris:cætera illi qui dat incrementum relinquit. Ille quippe etiam ipsum plantatorem rigatorē ꝙ firmauit. Secundum interiorem ergo hominem percipe verba intellectus. Ipse enim renouatur de die in diem:etiam cum exterior iste corrumpitur: siue castigatione abstinentiæ : siue aliqua morbida valitudīe:siue quolibet casu:vel certe/quod necesse est etiam his qui sano corpore diu viuunt/ipso ætatis accessu. Erige itaq; spiritum mentis tuæ qui renouatur in agnitione dei secundum imaginem eius qui creauit eum: vbi per fidem in te habitat Christus: vbi nō est Iudæus & Græc⁹:seruus & liber:masculus & fœmina:vbi nō morieris cū solui corpore cœperis:qa nec ibi marcuisti cum sis annis grauis. Hoc interiore tuo erecta intende:& vide q̄ loquor. Nolo authoritatē meā sequaris vt ideo putes tibi aliquid necesse esse credere quoniam a me dicitur:sed aut scripturis canonicis credas:si quid nondum ꝙ verum sit vides:aut interius demonstrāti veritati vt hoc plane videas. Exempli gratia/dicam aliquid quo ad hęc certius ꝯstruaris.& vide potissimū vū nobis in hoc ipso ope præpositus est disputandi labor.

T Credimus videri deū:nō quia videmus:vel quia per oculos corporis sicut videmus hunc solem: vel mentis obtuitu sicut se quisq; interius videt viuentē:videt volentem:videt q̄rentem: videt scientem:videt nescientem. Tu itaq; lectis ipsa his literis:solem quidem te vidisse recolis per oculos corporis:potes etiam statim videre si est id tēporis:& eo loci es vbi ex ea parte cęlū oculis tuis vsq; ad solem contuendū patet. Ad illa vero videnda quæ mente cōspici dixi:id est ꝙ viuas:ꝙ videre deum velis:ꝙ id requiras:ꝙ te viuere & velle & quærere scias:quomodo aūt deus videatur nescias:Ad hæc inquā omnia videnda non oculos corporis adhibes: nec interuallum loci per quod intendatur obtutus:vt ad ea cernenda perueniat:sentis aut quæris : sic vides vitam tuam:voluntatem:inquisitionem : scientiam:ignorantiam:quia nec ipsa est contemnēda visio:videre quod nescias. Sic inquā vides hęc omnia vt in te videas:apud te habeas ac sine vllis figuraꝝ liniamentis colorūq; nitorib⁹:tanto clarius & certius quāto simplici⁹ in

Margin notes: Procemiū. — 2.Retra.41. — Matthæi.11. — 2.Corin.4. — Col.3. — Ca.1.

teriusq; cōspicias. Cū igit̄ nec corporis oculis sicut corpora siue cęlestia siue terrestria: nec mē tis affectu sicut ea sunt quorum nōnulla cōmemoraui: quæ apud temetipsam certissime intu eris: nec videamus deum: cur credimus eum videri: nisi quia scripturæ accommodamus fi Matthæi.5. dem vbi legit̄: Beati mundo corde quoniam ipsi deum videbunt? Et siqua alia in hac senten tia mea de diuina authoritate conscripta sunt: cui non credere nefas dicimus: credere autem pietatis esse minime dubitamus. Hanc itaq; distinctionem tene: vt si quid te admonuero: dis serendo quo ita videas oculis carnis: vel vllo alio sensu cuius sentias: seu te sensisse recolas: si cut sentiuntur colores: fragores: odores: sapores: feruores: & si quid aliud per corpus cernen do: audiendo: olfaciendo: gustando: tangendo sentiamus: Aut ita videas mentis intuitu: vt vi des vitam: voluntatem: cogitationem: memoriam: cognitionem: intelligentiam: scientiam: fi dem tuam: & quicquid aliud mente conspicis: atq; ita esse non tantum credendo sed plane vi uendo non dubitas hoc me iudices ostendisse. Quod aūt non sic ostēdero vt aut corporis aut animi sensu visum perceptumq; teneatur: & tamen dixero aliquid quod aut verum quidem aut falsum esse necesse sit: sed nullo illorum duum genere videatur: restat vt tantummodo cre datur vel non credatur. Sed si diuinarum scripturarum: earum scilicet quæ canonicæ in ecclesia nominantur: perspicua firmatur authoritate: sine vlla dubitatione credendum est: Aliis vero testibus vel testimoniis quibus aliquid credendum esse suadet̄: tibi credere vel non credere liceat: quantum meriti ea admonentem ad faciendam fidem vel habere vel non habere perpenderis. Si enim ea quæ non vidimus hoc: hoc est in præsenti apparentia non sensi mus vel mente vel corpore: neq; de scripturis sanctis vel legendo vel audiēdo didicimus: nul la omnino credidissemus: vnde sciremus esse ciuitates vbi nunq̄ fuimus: vel a Romulo condi tam Romam: vel vt de propinquioribus loquar: Constantinopolim a Constantino? Vnde po stremo sciremus quinam parentes nos procreauissent: quibus patribus: auis: maioribus geni ti essemus? Talium quippe cum plurima sciamus: non tamē ea vel vllo sensu præsentia: sicut solem: sicut nostri animi voluntatem: vel canonicorum eloquiorum authoritate: sicut Adam fuisse primum hominem: aut Christum in carne natum passumq; resurrexisse didicimus: sed aliis referentibus: de quorum testimonio in hoc duntaxat rerum genere minime dubitādum esse putauimus. In quibus si alicubi fallimur credendo: vel ita esse quod ita non est: vel non ita esse quod ita est: nihil periculi esse iudicamus: si non sit contra illam fidem qua pietas infor matur. Hæc prælocutio mea nondum propositam discutit quæstionem: sed te atq; alios qui ista lecturi sunt præstruit quales seu meorum seu quorumlibet scriptorum iudices esse debea tis: ne vel scire vos opinemini q̄d nescitis: vel temere credatis quod neq; corporis sensibus aut animi contuitu in eiusdem rei quæ cognoscenda est euidentia percepistis: neq; canonicarum scripturarum authoritate etiam si non affuit sensibus: vel animi vel corporis vestri: tamē cre

Cap.2. dendū esse didicistis. Iam ne ergo venimus ad causam: an adhuc lecturus instruēdus est? Nō V.
nulli enim putant ipsum quod dicimus credere cum res vera creditur: hoc solum esse mente contueri. Q̄d si ita est: fallitur ista nostra superior prælocutio: in qua distinximus aliud esse aliq̄d sentire p corpus: sicut in cælo solem: & in terra montem: arborē corpusue q̄dlibet: & ali ud: mētis intuitu rem nihilominus euidentē: sicut nostra voluntas a nobismetipsis intus aspi cit̄ cum aliq̄d volum⁹: vel cogitatio cum cogitam⁹: vel memoria dū recordamur: vel tale ali q̄d in animo siue in corpore: aliud autē credere q̄d in corporis mētisue cōspectu nec adest nec affuisse recolitur: sicut sine parētib⁹ creatum Adā: & natum ex virgine passumq; resurrexis se Christū. Hęc eñ etiam corpaliter facta sūt & videri p corp⁹ si tūc adessem⁹ vtiq; potuerūt Nunc autem non assunt sicut adest ista lux quæ oculis cernit̄: aut voluntas qua nunc aliquid volumus conuenienter conspicit̄. Sed quia hæc distinctio falsa non est: pfecto illa præstructio minus habebat quod inter credere & aliquid præsens mente conspicere: nec omnino vnum at q; idem putaretur: parum clara fuerat elocutione discretum. Quid ergo dicim⁹? Num satis est vt inter videre & credere hæc distare dicamus: quia præsentia vident̄: credunt̄ absentia? Plane forsitan satis est si præsentia illa hoc in loco intelligamus dicta quæ præsto sunt sensi bus: siue animi: siue corporis: vnde etiam ducto vocabulo præsentia nominant̄. Sicut eñ hāc lucem corporis sensu: sic & meam voluntatem plane video: quia præsto est animi mei sensibus atq; intus mihi præsens est. Si quis vero mihi indicet voluntatem suam: cuius os & vox mihi præsens est: tamen quia ipsa voluntas quam mihi indicat latet sensum corporis & animi mei credo: non video: aut si eum mentiri existimo: non credo: etsi forte vt dicit ita sit. Creduntur

ergo illa quę abſunt a ſenſibus noſtris:ſi videtur idoneum quod eis teſtimonium perhibetur.
Videnť enim quæ prę́ſto ſunt(vnde & præſentia nominátur)vel animi vel corporis ſenſib⁹.
Nam cum ſint qnq̃ corporis ſenſus:cernendi:audiendi:olfaciendi:guſtandi: tangendi: viſus
quidem in eis præcipue oculis attributus eſt: Veruntamen hoc verbo vtimur & in cæteris.
Non enim tantum dicimus:vide quid luceat:ſed etiam vide quid ſonet:vide quid oleat: vide
q̃d ſapiat:vide quid calleat.Nec quia dixi eis credi quæ abſunt a ſenſibus nr̃is:ſic accipiatur vt
inter illa deputentur quæ aliquando vidimus & nos vidiſſe retinemus : certiq̧ ſumus: q̃uis
tunc non præſto ſint cum recoluntur a nobis.Neq̧ enim inter credita ſed inter viſa deputan
tur:& ideo nota ſunt:non q̃a fidem adhibuimus aliis teſtibus:ſed quia nos vidiſſe ſine dubio
recordamur & ſcimus.Conſtat igitur noſtra ſcientia ex viſis rebus & creditis: ſed in his quæ
vidimus vel videmus:nos ipſi teſtes ſumus:In his autem quæ credim⁹:aliis teſtib⁹mouemur
ad fidem:cum earum rerum quas nec vidiſſe nos recolimus nec videmus:dantur ſigna vel in
vocibus vel in literis vel in quibuſq̧ documentis:quibus viſis non viſa credantur.Nō autem
immerito ſcire nos dicimus non ſolum ea quæ vidimus aut videmus:verum & illa quæ ido
neis ad quãq̧ rem commoti teſtimoniis vel teſtibus credimus.Porro ſi ſcire non incongruen-
ter dicimur:etiam illud quod certiſſimum credimus:hinc factũ eſt vt etiam recta credita etſi
non aſſint ſenſibus noſtris/ videre mente dicamur.Scientia quippe menti tribuitur: ſiue per
corporis ſenſus:ſiue per ipſum animum aliquid perceptum cognitumq̧ retineat:& fides ipſa
mente vtiq̧ videtur:q̃uis hoc fide credatur quod nō videtur. Vnde & apoſtolus Petrus dicit 1.Petri.1.
In quem modo non videntes creditis:Et ipſe dominus: Beati qui non viderunt & crediderũt. Ioan.20.
Cum itaq̧ dicitur homini:Crede Chriſtum reſurrexiſſe a mortuis:ſi credit:attēde quid vide
at:attende quid credat:& vtrunq̧ diſcerne. Videt hominem cuius audit vocem : & ipſa vox
in viſis corporalibus computatur vel deputatur ſecundum ea quæ ſupra diximus. Hæc duo
ſunt:teſtes & teſtimonium:quorum ad oculos vnum:ad aures alterum pertinet.Sed hunc te
ſtem fortaſſe aliorum teſtimoniorum authoritate confirmat:diuinatum ſcilicet ſcripturarũ
vel quorſlibet aliorũ quibus eſt motus ad fidem.Scripturæ ad viſa pertinent corporis oculo
rum ſi eas legit:vel aurium ſi audiuit. Videt aũt animo quicquid figuris literarũ ſoniſue ſi-
gnificari intellexit:Videt ipſam fidem ſuam:quæ ſe credere ſine cunctatione reſpondet: Vi-
det cogitationem qua q̧ cogitat ei poſſet prodeſſe quod credit: Videt voluntatem qua ac
ceſſit ad ſuſcipiendam religionē: Videt etiam ipſius reſurrectionis quandam imaginē in aīo
ſuo factam:ſine qua intelligi non poteſt quicquid factum corporaliter dicitur:ſiue credať: ſi-
X ue nō credatur. Sed vt puto diſtinguis quomodo videat fidem ſuam qua credit: & quomo- Cap.3.
do videat illam reſurrectiōis imaginem in animo ſuo factam:quã ſi hoc audit:videt etiam qui
non credit.Hæc ergo omnia videt:partim corpore:partim mente:voluntatē vero ei⁹ a quo au
dit vt credat:& ipſam Chriſti reſurrectionē:nō videt ſed credit:& tñ eã videre dr̃ quodam mē
tis obtutu magis ſcd̃m teſtimonioꝝ fidē q̃ terũ p̄ſētia creditarũ.Illa eñi q̃ videt aſſunt ſenſi-
bus vel animi vel corporis:quæ aũt credit abſunt a ſenſib⁹ & aĩ & corpis:q̃uis volũtas eius a
quo audit vt credat non ſit pręterita ſed maneat in loquente:q̃q̃ in ſeipſo idē ipſe q loq̃t videt
ille vero q audit nō eam videt ſed credit. Reſurrectio aũt Chriſti præterita eſt:quã nec illi vi-
derunt hoīes q tũc fuerũt.Nã qui viderũt viuērē Chriſtũ quē viderũt morientē:ipſam tñ re-
ſurrectionē cũ fieret non viderũt:ſed eam certiſſime crediderũt:vidēdo & tangendo viuum
quē nouerant mortuum.Nos totum credimus:& q̧ reſurrexit:& q̧ ab hominibus tunc viſus
et cõtrectat⁹ ſit:& q̧ nũc viuat I cælis:nec iam moriať:& mors illi vltra non dominetur. Res Ro.6.
aũt ipſa nec corporis noſtri ſenſibus adeſt:ſicut adeſt hoc cælum & terra:nec noſtræ mētis ob
tutibus:ſicut adeſt fides ipſa qua hoc credimus.Sed iam ſatis vt puto iſta mea prælocutione
cognouiſti:quid ſit videre vel mēte vel corpore:& quid ab eis diſtet credere. Qđ quidem ſit
mente & videtur mēte:quoniam menti noſtræ fides noſtra conſpicua eſt.Sed tamen qđ eadē
fide creditur:abeſt & ab aſpectu corporis Chriſti:ſicut abeſt corpus in quo Chriſtus reſurre
xit: & ab aſpectu mentis alterius:ſicut abeſt ab aſpectu mentis meæ fides tua:q̃uis eam eſſe in
te credam cum eam non videam corpore,qđ nec tu potes:nec mēte: qđ tu potes:ſicut ego me
am quam tu non potes:Nemo eñi ſcit:q̃d agatur in homine niſi ſpiritus hominis: qui in ipſo 1.Corin.2.
eſt:donec veniat dominus & illuminet abſcondita tenebrarum:& manifeſtet cogitatiões cor et.4.
dis:vt eas nō ſolũ quis ſuas videat:ſed & aliorum.Secundum hoc enim dixit apoſtolus:nemi-
nem ſcire quid agatur in homine niſi ſpiritum hominis qui in ipſo eſt:ſecundum q̧ videmus

q̃uis ea forsitan noueris. Pauca ergo ista attende si placet. Cum euangelium exponēs beatus
Ambrosius Mediolanensis episcopus: venisset ad eum locum vbi angelus apparuit in templo Ambrosius
Zachariæ sacerdoti: ex hac occasione: vide quāta & qualia de dei etiam visione disseruit. Nō sup Lucā li.
immerito (inquit) angelus videtur in templo: quia veri sacerdotis iam annuntiabatur aduen ca.1.
tus: & cæleste sacrificium parabatur in quo angeli ministrarent: Et bene apparuisse dicitur ei
qui eum repente conspexit. Hoc specialiter aut de angelis aut de deo scriptura diuina tenere
consueuit: vt quod nō potest videri: apparere dicatur. Sic enim habes: Apparuit deus Abraæ Gen.18.
ad ilicem mambræ. Nam qui ante non præsentitur: sed repentino videtur aspectu: appare
re memoratur. Non enim similiter sensibilia videntur: & is in cuius voluntate situm est vi
deri: & cuius naturæ non est videri: voluntatis videri. Nam si non vult: non videtur: si vult
videtur: Apparuit enim deus Abraæ quia voluit: aliis quia noluit non apparuit. Visus est eti Act.7.
am Stephano cum lapidaretur a populo aperire cælum. Visus est etiam Iesus stans ad dexterā
dei: & non est visus a populo. Vidit Esaias deum Sabaoth: sed & alius videre non potuit: quia
cui placuit apparuit. Et quid de hominibus loquimur: cum etiam de ipsis cælestibus virtuti
bus & potestatibus legerimus. Quia deū nemo vidit vnq̃: Et addidit ꝙ vltra cælestes virtu
tes & potestates: vnigenitus filius qui est in sinu patris ipse narrauit. Aut acquiescatur igitur
necesse est si deum patrem nemo vidit vnq̃: filium visum esse in veteri testamento: & desinant
hæretici ex virgine ei principium dare: qui anteq̃ nasceretur ex virgine videbatur: Aut certe
refelli nō potest: vel patrem: vel filium: vel spiritumsanctum: si tamen est spiritussancti visio ea
specie videri: quam voluntas elegerit: nō natura formauerit: quoniam spiritum quoq; visum
accepimus in columba: Et ideo deum nemo vidit vnq̃: quia eam quæ in deo habitat plenitudi
nem diuinitatis nemo conspexit: nemo mente aut oculis comprehendit: Vidit enim ad vtrun
q; referendum est. Deniq; cum additur: Vnigenitus filius ipse enarrauit: mentium magis q̃
oculorum visio declaratur. Species enim videtur: virtus vero enarratur. Illa oculis: hæc mē
te comprehenditur. Sed quid de trinitate dicam? Seraphin quando voluit apparuit: & vocem
eius Esaias solus audiuit. Apparuit angelus: & nunc præsto est: sed non videtur. Neq; enim ī
potestate nostra est videre: sed in potestate illius apparere. Tamen etsi potestas non est
videndi: est gratia promerendi vt videre possimus. Et ideo qui habuit gratiam: meruit
copiam: nos copiam non meremur: quia deum videndi gratiam non habemus. Et quid
mirum si in præsenti sæculo nisi quando vult dominus non videtur? In ipsa quoq; resur
surrectione non facile est deum videre: nisi his qui corde sunt mundo: Et ideo beati mū
do corde: ipsi enim deum videbunt. Quantos beatos numerauerat & tamen videndi his
deum non promiserat facultatem? Si ergo hi qui mundo sunt corde deum videbunt: vti
q; alii non videbunt. Neq; enim indigni deum videbunt: neq; is qui deum videre noluе
rit potest deum videre. Nec deus in loco videtur sed mundo corde: nec corporalibus ocu
lis deus quæritur: nec circumscribitur visu: nec tactu tenetur: nec auditur affatu: nec sen
titur incessu. Et cum absens putatur videtur: & cum præsens est nō videtur. Deniq; nec apo
stoli omnes Christum videbant: Et ideo ait: Tanto tempore vobiscum sum: & adhuc me non Ioan.14.
cognouistis? Qui enim cognouit quæ sit latitudo & longitudo & altitudo & profunditas: &
supereminentē scientię charitatē Christi: vidit & Christū: vidit & patrē. Nos enī iā sc̄dm car
nem nō nouimus christū: sed sc̄dm spiritum. Spiritus enim ante faciem nostram Christus do
minus: q nos in oēm plenitudinē dei misericordia sua implere dignetur: vt videri possit a no
bis. Si hęc verba intelligis: qd restat quod a me amplius requirat: cū iam illa q̃ difficilis vide Ca.9.
& bat soluta sit q̄stio? Discretū ē quippe quomodo dictū sit. Deū nemo vidit vnq̃: & quomodo de Ioan.1.
um iusti antiqui viderint. Sed illud ꝓpterea dictum est: qm̄ deus natura inuisibilis est: illi aūt ideo .1.Ioan.4.
viderūt quicūq; deū viderūt: quia cui voluerit sicut voluerit apparet ea specie quā voluntas
elegerit: etiā latente natura. Nam si patres qn̄ deū viderint ipsa illis natura eius apparuit: q̃
uis si noluisset: vtiq; non apparuisset: quomodo deum nemo vidit vnq̃: cum eo volente ip
sa eius a tot patribus natura conspecta sit. Qꝫ si dicitur filius a patribus visus: vt de deo pa
tre accipiatur dictum: ꝙ deum nemo vnquam viderit: Non quidem amisit occasionem
Ambrosius: vt hinc quosdam hæreticos redargueret: id est Fotinianos: qui principium fi
lio dei ex vtero virginis tribuunt: nec volunt credere ꝙ & antea fuerit. Sed quia videbat
alios: id est Arrianos perniciosius insidiātes: quorum proculdubio error astruitur: si patris
natura inuisibilis: filii vero visibilis esse creditur: vtriusq; vnam pariterq; inuisibilem asseruit

esse naturam: adiungens etiam spiritussancti. Qd breuiter quidem sed admirabiliter intimã
uit: vbi secutus ait: Aut certe refelli non potest: vel patrem: vel filium: vel certe spiritumsan-
ctum: si tamen est spiritussancti visio: ea specie videri quã voluntas elegerit: non natura for-
mauerit. Potuit dicere: non natura monstrauerit: sed maluit dicere formauerit: ne ipsam speci
em in quo deus elegit apparere: de sua natura formare putaretur: & ex hoc vtiq conuince-
retur conuertibilis esse mutabilisq substantiæ: quod ipse deus a fide piorum misericors & be
nignus auerterit. Inuisibilis est igitur natura deus: non tantũ pater: sed & ipsa trinitas: vnus 9
Ca.7. deus. Et quia non tantũ inuisibilis: verumetiam incomutabilis sic apparet quibus voluerit in
qua voluerit specie: vt apud eum integra maneat eius inuisibilis incommutabilisq natura. De-
syderium autem veraciter piorum quo videre deum cupiunt: & inhiantes ardescũt: non opi
nor in eam speciem contuendam flagrat: qua vt vult apparet quod ipse non est: sed in eam sub
stantiam qua ipse est quod est. Huius enim desyderii sui flammam sanctus Moyses fidelis famu
Exo.33. lus eius ostendit: vbi ait deo cum quo vt amicus facie ad faciem loquebatur: Si inueni gratiã
ante te ostende mihi temetipsum. Quid ergo? ille non erat ipse? si non est & ipse: non ei diceret
Ostende mihi temetipsum: sed ostende mihi deum: & tũ si eius naturam substantiamq cõspi
ceret: multominus diceret: Ostende mihi temetipsum. Ipse ergo erat in ea specie q̃ apparere
uoluerat: non autẽ ipse apparebat in natura propria quã Moyses videre cupiebat. Ea quippe p
mittitur sanctis in alia vita. Vnde qđ respõsum est Moysi: verum est: qa nemo potest faciẽ dei
videre & viuere: id est nemo potest eũ in hac vita videre viuens sicuti est: Nam multi viderũt
sed qđ voluntas elegit: nõ qđ natura formauit. Et illud quod sanctus Ioannes ait: si recte intel
ligitur: Dilectissimi: filii dei sumus: & nõ apparuit qd erimus: Scimus quia cum apparuerit si
1.Ioan.3. miles ei erimus: quoniam videbimus eum sicuti est: nõ sicut homines viderunt quãdo voluit
sua specie qua voluit non in natura quæ in semetipso etiam cum videretur latuit: sed sicut est
Exo.33. quod ab eo petebatur: cum ei diceretur: Ostende mihi temetipsum ab eo qui cum illo facie ad
Ca.8. faciem loquebatur. Non quia dei plenitudinem quisq̃ non solũ oculis corporis: sed vel ipsa mẽ
te aliquando comprehendit. Aliud est enim videre: aliud est totum vidẽdo comprehendere: A
quandoquidem id videtur quod præsens vtcunq sentitur: totum autem comprehenditur
videndo quod ita videtur vt nihil eius lateat videntem: aut cuius fines circumspici possunt:
sicut te nihil latet præsentis voluntatis tuæ: circumspicere autem potes fines annuli tui. Ex-
empli gratia: duo posui: quorum alterum ad mentis obtutum: alterum ad corporales oculos
pertinet. Visus enim (sicut ille ait) ad vtrunq referendus est: id est & ad oculos & ad mentẽ.
Porro si propterea deum nemo vidit vnq̃: quia sicut ait disputator: cuius verba consyderamus
Plenitudinem diuinitatis eius nemo conspexit: nemo mente aut oculis comprehendit: Vidit
enim ad vtrunq referendum est: Restat inquirere quomodo angeli deum videant propter il-
Matthei.18. lud quod ex euangelio commemoraui: Angeli eorum semper vident faciem patris mei. Si eñ
& ipsis non sicuti est sed latente sua natura in specie qua voluerit apparet: magis magisq re-
quirendum est: quomodo eum nos videbimus sicuti est: & sicut Moyses desyderauit cum pete
ret: vt deus qui in conspectu eius erat: ostenderet illi semetipsum. Hoc enim nobis summum p
mium in resurrectione promittitur: q erimus æquales angelis dei: ac per hoc si nec ipsi eum
vident sicuti est: quomodo nos ita visuri sumus cum eis æquales in resurrectione facti fueri-
mus? Sed vide quid consequenter dicat noster Ambrosius. Deniq (inquit) cum additur: Vni
genitus filius ipse narrauit: mentium magis q̃ oculorum visio declaratur. Species enim vide-
tur: virtus vero narratur. Illa oculis: hæc mente comprehẽditur. Qui pauloante dixerat visi
onem ad vtrunq referendam: nunc eam non menti: sed oculis dedit: non vt opinor negligen
ter sua verba respiciens: sed quia vsitatius in loquẽdo solemus oculis attribuere visionẽ sicut spe
ciem corporibus. Nam & hic mos loquendi crebrius vsurpauit in rebus quæ locis continen-
tur: varianturq coloribus. Sed si nulla species esset mente contuenda: non diceretur ille
Psal.44. speciosus forma præ filiis hominum. Neq enim hoc secundum carnem dictum est: sed se-
cundum speciem spiritalem. Dicitur ergo & species pertinens ad mentis obtutum: Sed
quia vsitatius in corporibus dicitur vel in similitudinibus corporum: ideo dixit: Species vide
tur: virtus vero narratur: Illa oculis: hæc mente comprehenditur. Proinde narrãte vnigeni
to q est in sinu patris narratiõe ineffabili: creatura rõnalis mũda & sancta: impletur visione dei
ineffabili: quã tũc cõseqmur cũ eqles angelis facti fuerimus. Quia sicut vidẽt ista visibilia corpis

sensib⁹ nota: deum nemo vidit vnq̃: q̃m si aliq̃n eo modo visus est: nõ sicut ista natura videtur
sed voluntate visus est specie q̃ voluit apparens latẽte natura atq; in se incõmutabiliter pma-
B nente. Eo autem modo quo videt sicuti est: nũc fortasse videt a qbusdam angelis: a nobis autẽ
tũc ita videbitur: cum eis facti fuerim⁹ æquales. Deinde cum addidisset: quia nec potestates Ca.9.
cælorum: sicut seraphin nisi cum volũt & quemadmodũ volunt videntur: vt hinc etiam con
siceretur quanta sit inuisibilitas trinitatis: Tamen (inquit) etsi potestas nõ est vidẽdi: est gra
tia promerendi vt videre possimus. Et ideo q habuit gratiam: meruit copiam: nos copiam nõ
meremur: quia deum videndi gratiam non habemus. His itaq; verbis quia non sua docet: sed
euangelium exponit: non hoc voluit intelligi: q; qdam eorum videbunt deum: quidam vero
non videbunt: quibus credentibus dedit potestatem filios dei fieri: cum ad eos omnes pertine
at quod dictum est: Videbimus eum sicuti est: Sed dicendo: nos copiam nõ meremur: quia de
um videndi gratiam non habemus: de hoc sæculo se loqui significauit: vbi quibusdam deus li
cet non in sua natura: sed in qua voluit specie dignatus est apparere: sicut Abraæ: sicut Isaac:
aliisq; similibus: cæteris vero innumerabilib⁹: q̃uis ad suum populum & hæreditatem æternam
pertinentibus nulla vel tali specie se demonstrat: In futuro autem sęculo qui regnum acceptu
ri sunt quod eis ab initio præparatum est: omnes eum corde mundo videbunt: nec in illo re-
C gno nisi tales erũt. Attende itaq; quid adiungat iam de illo sæculo dicere incipiens: Et quid
mirum (inquit) si in præsenti sæculo nisi quãdo vult dominus non videtur: in ipsa quoq; re- Cap.10.
surrectione non facile est deum videre: nisi eis q mundo sunt corde: Et ideo beati mundo cor-
de: ipsi eñ deum videbunt. Quantos beatos iam numerauerat: & tñ videndi his deũ non pro
miserat facultatem. Si ergo hi q mundo sunt corde deum videbunt: vtiq; alii non videbunt.
Neq; enim indigni deum videbunt: neq; is qui deum videre noluerit: potest deũ videre. Cer
nis q̃ circumspecte loquat iam de his qui in futuro sæculo videbunt deum: Neq; enim omnes
sed qui digni sunt. Resurgent enim digni & indigni regno illo vbi videbitur deus: quoniam
omnes qui in monumentis sunt: audient vocem eius & procedent: sed cum magna differen-
tia. Nam qui bene fecerunt in resurrectionem vitę: qui vero male egerunt in resurrectionem Ioan.5.
iudicii. Hoc iudicium pœnam æternam significat: sicut etiam illud dictum est: Qui non cre- Ioannis.3.
dit: iam iudicatus est. Qđ ergo ait sanctus Ambrosius: Neq; is qui deum videre noluerit: po- Ambrosius
test deum videre: quid aliud intelligi voluit: nisi quia is qui mundando cordi curam tanta re sup Lucam.
dignam non vult impendere: non vult deum videre: Vide proinde quid adiungat. Nec in lo
co (inquit) deus videtur: sed mundo corde. quid euidẽti⁹: quid expressius dici potuit: Ab hac
igitur visione diabolus & omnes angeli eius: & omnes cum eis impii sine vlla nebula dubita-
tionis exclusi sunt: quoniam mundo corde non sunt. Ac per hoc quod scriptũ est in libro Iob:
venisse angelos in conspectu dei: & venisse cum eis diabolum: non ideo diabolus deum vidis-
se credendus est. Ipsi enim dicti sunt venisse in conspectu dei: non deus in conspectum eorum.
Veniunt autem in conspectum nostrum quæ videmus: non a quibus videmur. Venerunt er-
go sicut in multis codicibus legitur: vt assisterent coram deo: non vt coram ipsis deus. Nec
est opus hoc loco immorari: vt pro viribus nostris conemur ostendere quomodo & hoc tem-
poraliter fiat: cum in dei conspectu sint omnia semper. Nunc enim quæritur quomodo videa
tur deus: non ea specie qua & in isto sæculo quibusdam voluit apparere: quando non solum
cum Abraam aliisq; iustis: verumetiam cum Cain fratricida locutus est. Sed quomodo vide-
atur in illo regno vbi eum videbunt filii eius sicuti est. Tunc quippe satiabitur in bonis desy-
derium eorum: quo desyderio flagrabat Moyses: cui loqui ad deum facie ad faciem non suffi-
ciebat: & dicebat: Ostende mihi temetipsum manifeste: vt videam te: tanq̃ diceret: quod in
psalmis ex eodem desyderio canitur: Satiabor cum manifestabitur gloria tua. Quo desyde- Exod.33.
rio ardebat & Philippus: & sic satiari cupiebat dicens: Ostende nobis patrem & sufficit no- Psal.16.
bis. De hac visione loquens eius etiam ipse amator & desyderator Ambrosius non in loco Ioan.14.
(inquit) deus videtur: sicut ad ilicem mambræ: sicut in monte Sina: sed mundo corde.
Et sequitur: Sciens quid desyderet: & quid æstuet: & quid speret. Nec corporalibus (in-
quit) oculis deus quæritur quibus se ostendit Abraam: Isaac: Iacob: & aliis in hoc sæculo:
Nec circumscribitur visu: propter illud quod dictum est: Posteriora mea videbis: Nec ta-
ctu tenet: sicut luctatus etiam est cũ Iacob: Nec auditur affatu: sicut nõ solũ a tot sanctis: verũ
etiam a diabolo auditus est: Nec sentitur incessu: sicut aliquando cũ in paradiso deambularet
ad vesperam. Vides quemadmodum vir sanctus enitat nostras mentes ob oĩbus carnis sensi-

ſpectæ facta in eius mente fuerit:nō mihi videatur elucere:cū & ipſe Petrus tam paruulum
ſe adhuc illi oſtenderet:vt timeret ne amitteret morientē:quē filiū dei viui: hoc eſt vitæ fontē
B fuerat pauloante confeſſus. Deinde poteſt mouere: quomodo iam ipſa dei ſubſtantia videri Ca.12.
potuerit a quibuſdā in hac vita poſitis: propter illud quod dictū eſt ad Moyſen:Nemo poteſt Exo.33.
faciem meā videre & viuere:niſi quia poteſt humana mens diuinitus rapi ex hac vita ad an- 2.Corin.12.
gelicā vitam:anteq̄ per iſtam cōmunē mortem carne ſoluatur! Sic enim raptus eſt qui audi-
uit illic ineffabilia verba:quæ non licet homini loqui:vbi vſq; adeo facta eſt ab huius vitæ ſen
ſib⁹ q̄dā intentiōis auerſio:vt ſiue in corpore:ſiue extra corpus fuerit:id eſt verū ſicut ſolet in
vehemētiori extaſi mens ab hac vita in illam vitam fuerit alienata manēte corporis vinculo:
an omnino reſolutio facta fuerit qualis in plena morte contingit neſcire ſe diceret. Ita fit vt &
illud verū ſit q̄d dictū eſt:Nemo poteſt faciem meam videre & viuere:quia neceſſe eſt abſtra-
hi ab hac vita mentē:quando in illius ineffabilitatē viſionis aſſumitur. Et non ſit incredibile
quibuſdā ſanctis nondū ita defunctis:vt ſepelienda cadauera remanerent:etiā iſtā excellentiā
reuelationis eius conceſſam fuiſſe. Quod exiſtimo cogitaſſe illū qui noluit dicere: Nec apoſto
li Chriſtū videbant:ſed ait:nec apoſtoli oēs Chriſtū videbāt:credens quibuſdam eorū diuini-
tatis quorum ipſius viſionē de qua loquebatur etiam tunc potuiſſe donari: Certe propter bea
tum Paulum: quia & ipſe q̄uis nouiſſimus vtiq; apoſtolus erat:qui de ſua ineffabili reuelatio
ne non tacuit. Quāq̄ & illi fideliſſimo antiquo famulo dei Moyſi mirū:vbi in hac terra labora
turo populiq; illū adhuc recturo:cōceſſum eſt quod petiuit vt claritatē domini videret. Cui
dixerat. Si inueni gratiā ante te oſtende mihi temetipſum manifeſte. Accepit enī in præſentia
congruum reſponſum:q̄ faciē dei videre nō poſſet:quā nemo videret & viueret: Hoc modo Exo.33.
ſignificante alterius potioris vitæ illam eſſe viſionem. Deniq; in verbis dei futuræ Chriſti ec
cleſiæ myſteriū figuratū eſt. Geſtauit quippe Moyſes typum populi Iudæorū in Chriſtū paſ-
ſum poſtea credituri. Ideo dictum eſt illi:Cū tranſiero poſteriora mea videbis: Et cætera quæ
ibi dicuntur:mirabili ſacramento prenuntiant eccleſiam poſt futurā: vnde modo longum eſt Vbi ſupra.
diſputare. Quod aūt dicere inſtituerā:deſyderio eius etiam illud quod petierat fuiſſe conceſ-
ſum:in libro numerorum poſtea monſtratum eſt: vbi dominus arguit contumaciam ſororis
ipſius: & dicit aliis prophetis in viſione ſe apparere & in ſomno:Moyſi autem per ſpeciem:nō Numeri.12.
per ænigmata:vbi etiā addidit dicens:Et gloriam domini vidit. Quid ergo eſt q̄ eum ſic fecit
exceptum:niſi forte quia illa contemplatione dignū etiā tunc habuit populi ſui talem recto-
rem & miniſtrū in tota domo ſua fidelem: vt quēadmodum cōcupiuerat videret deum ſicu-
ti eſt:quæ contemplatio cunctis filiis in fine promittitur! Iſta credo conſyderans vir ille ſan-
ctus cuius verba tractamus:Nec apoſtoli (inquit) oēs Chriſtū videbant:q̄m forte aliqui eorū Ca.13.
etiam ipſo tēpore viderant ſcd̄m iſta quæ dixi. Vt aūt probaret q̄d dixit:quia nō omnes vide
bant:continue ſubiecit. Et ideo ait: Tanto tempore vobiſcum ſum & adhuc me non cognoui- Ioan.14.
ſtis! Deinde ſubiungēs a qualibus deus videatur illa cōtēplatione ſicuti eſt:Qui enim cogno-
uit (inquit) quæ ſit latitudo:& longitudo:& altitudo:& profundū: ſupereminentem ſcientię
charitatē Chriſti:vidit & Chriſtum:vidit & patrē. Ego hæc verba apoſtoli Pauli ſic intellige Ephe.3.
re ſoleo:in latitudine bona opera charitatis:In longitudine perſeuerantiam in bonis vſq; in fi
nem:In altitudine ſpem cęleſtiū pręmiorū:In profundo inſcrutabilia iudicia dei: vnde iſta gra
tia in homines venit. Et hunc intellectū coaptare etiā ſacramento crucis:vt in latitudine acci
piatur trāſuerſum lignū: quo extenduntur manus propter operū ſignificationē. In longitudi
ne ab ipſo vſq; in terrā vbi totum corpus crucifixū ſtare videtur: quod ſignificat perſiſtere:
hoc eſt longanimiter permanere. In altitudine ab ipſo tranſuerſo ligno ſurſumverſus quod ad
caput eminet:propter expectationē ſupernorū:ne illa bona opera atq; in eis perſeuerantia p̄-
pter beneficia dei terrena atq; tēporalia facienda credant: ſed potius propter illud q̄d deſup Gala.5.
ſempiternū ſperat fides quæ per dilectionē operaē. In profundo aūt pars illa ligni quę in terrę
abdito defixa latet:ſed inde conſurgit omne illud quod eminet:ſicut ex occulta dei volunta-
te vocatur homo ad participationē tantæ gratiæ:alius ſic:alius aūt ſic. Supereminentē vero
ſcientiæ charitatem Chriſti:eā profecto vbi illa eſt pax quæ pręcellit omnē intellectū. Sed ſiue
hoc in apoſtolicis verbis etiā ille ſenſerit euangelicus diſputator:ſiue aliud aliq̄d fortaſſe con
gruentius:vides tamē etiā hoc ni fallor a regula fidei nō aberrare. Vnde autē nūc agimus pro
pter contuitū ſpiritalē:cū dixiſſet:Qui cognouit quæ ſit latitudo: & longitudo: & altitudo:
& profundū:& ſupereminentē ſciētiæ charitatem Chriſti:videt & Chriſtum: videt & patrē:

ipsa discretio videt mēte nō corpore: & ea quæ mētę cōspiciuntur:nō indigent vllo corporis
sensu:vt ea vera esse nouerim⁹.Quæ aūt p corpus vident: nisi mens assit quæ talia nuntiata
suscipiat:nulla possunt scientia cōtineri:& quæ nuntiara quasi suscipere perhibetur: foris ea
relinquit.Sed eoꝝ imagines:id est corporales similitudines corporū incorporabiliter cōmē-
dat memoriæ:vnde cū voluerir & potuerit:velut de custodia productas atq; in conspectu co
gitationis exhibitas iudicet.Et cū volet etiā ista duo discernit: quid in specie corporali foris
reliqrit:quid eis simile intus aspiciat: & illud absens hoc pręsens esse dinoscit.Sicur me absen
te faciem mei corporis cogiras:& illa tibi est imago psens:Absens autē facies cuius imago est
hoc corpus:Illa vero incorporea corporis similitudo est.His ergo quæ vides diligēter fidēter
q; perspectis atq; distinctis:attēde quæ credis in hoc ipso sermone toto:ex quo ad te loqui his
literis coepi: & in eis ipsis quib⁹ non visis accōmodas fidē:ipsa restium pondera discernendo
perpende.Neq; eñ mihi sic credis: quēadmodū Ambrosio: de cuius libris tanta illa testimo Ambrosius
nia posui. Aur si ambobus nobis æqua lance putas esse credendū:nunquid vllo modo euange
lio nos cōparabis:aut scripta nostra scripturis canonicis coęquabis?Profecto si recte in diiu-
dicando sapis:longe nos infra vides ab illa aurhoritate distare: & me quidē longius:sed vtri-
q; nostrum quātumlibet credas: vtrūq; illi excellentiæ nequaq̄ comparas. Quocirca id quod
scriptum est:Deum nemo vidir vnq̄:Et lucē inhabitat inaccessibilē:quē nemo hominū vidit Ioan.1.
nec videre potest:Et beati mundo corde quia ipsi deum videbūt: Et quicquid ex illis libris sā 1. Timot.6.
ctis cōmemoraui:firmius credis q̄ id qđ dicit Ambrosius:Nec in loco deus videt: nec corpo Matth.5.
ralibus oculis quęrit:nec circūscribitur visu:nec tactu tenet:nec auditur affatu: nec sentitur
incessu.Talem quippe esse intellexit vel credidit deū:qui mundo corde conspicitur.Hanc au
tem etiā meā sententiā esse confiteor. Alirer ergo ista: aliter illa diuina verba in fide recipis.
De nobis eñ tibi subest fortasse aliquis scrupulus:ne in his diuinis eloquiis aliquid minus di
lucide intelligam⁹:& nō sicut dicta sunr:sed sicut suspicamur exponant a nobis. Fortasse eñ
dicis apud teipsam:Quid & si mundo corde videtur deus:& in loco tamen videtur:aur quid
si oculis etiā corporalibus deū videbūt qui mundo sunt corde:cum corruptibile hoc induerit 1.Corin.15.
incorruptionem: quando erimus æquales angelis dei?Quantū ergo nobis credere debeas vl Lucę.20.
non debeas:forrassis ignoras:& vel plus vel minus q̄ debes nobis credendo:ne fallaris atren-
dis:diuinis autē scripturis:etiam nondum perspicue intellectis credendum esse non dubitas.
Sed hanc consyderationem credendi vel non credendi:& difficulratem scienriæ & dubitatio
nem æstus & piam fidem quæ diuinis debetur affatibus:in tua mente ita vt sunt attendis &
vides: nec de his omnino q; apud te ita sint: siue vt ego dixi: siue vr ipsa potius nosti: aliquid
ambigis.Vides itaq; fidē ruam:vides dubirationem tuam:vides studium tuum voluntatem
q; discendi:& cum authoritate diuina mouearis ad credenda quæ non vides: hęc te tamē cre
H dere incunctārer vides:distribuis & discernis hęc omnia. Num ergo his oculis cordis tui q Ca.16.
bus hæc omnia vera & certa esse cōtueris:vbiq; præsentia inuisibiliter cernis atq; discernis:
vllo modo corporeos oculos comparabis?Cum etiam de ipsis rebus visibilibus: quæ corpora
lium oculorum acie quodammodo radiantur:& de ipsis corporeis oculis eorumq; acie:qualis
cunq; & quantacunq; sit: quantū distet ab inuisibilibus:non excellentioribus quibus etiā no-
bis non visis fidem debes:sed ab his quæ commemoraui:quæ non credis absentia sed præsen-
tia mente contueris:non eisdem ipsis carnis oculis sed illis interioribus iudices.Cum ergo in
teriores oculi iudices sint oculorum exteriorum:Isti autem illis quodam officio nuntiandi &
in ministerio famulentur:multaq; illi videant quæ isti non vident:nihil isti videant: vnde illi
non tanq̄ præsides iudicent:quis non illos istis incomparabili ęstimatione præponat? Quæ
cum ita sint: obsecro te/cum agitur in te ipsa hoc tam grande negotium:cum ab exteriorib⁹
interiora distinguis:atq; illa istis ineffabiliter anteponis:cūq; istis foris relictis in illis intrin-
secus demoraris:& ea suis quibusdam incorporalibus finibus metiēdo iudicas:in nulla te pu-
tas:an in aliqua luce versari?Ego enim existimo q; tanta ibi & talia:tam vera: tam clara: tam
certa videri sine luce non possunr.Ipsam ergo lucem in qua cuncta illa perspicis intuere:& vi
de vtrum ad eam possit accedere vllus corporeorum radius oculorum? Profecto non potest
Attende etiam:& vtrum in ea videas vlla locorū spatia vel interualla:responde:nihil ibi tale
vt arbitror inuenis:sed vigilanter abigis ab aspectu intimo quicquid imaginum corporaliū
exterioris hominis sensus inuexit.Sed forte difficile est.Irruit enim de consuetudine corpo-
ralis vitæ:in eos quoq; interioris oculos turba phantasmatum in similitudinibus corporū:

cui resistere conetur: saltẽ authoritate diuina exclamaui dolẽs ĩ illa breui epl'a & dixi: Audi-
Ioan.4. at caro carnalibꝰ cogitationibꝰ ebria. Spũs est deus. Neq; eñ cuiusq̃ magis q̃ etiam ipsã meã
mentem ab huiusmodi vanitate illa increpatione compescui. Facilius quippe inclinamur ad
solita: & amicũ est infirmitati humanæ corporalem conuersationẽ introrsus vel mittere vel
admittere: nõ nisi sana cõsistat: sed nisi languida quodam modo: aut incumbat aut iaceat. Pro
inde si non potes aciem mentis tuæ a corporearũ similitudinũ quasi nubilo perspicue serena-
re: eas ipsas apud teipsam vigilanter attende. Intuere cœlum & terram constando: sicut oculis
corporis cernendo consuesti: easq; imagines cæli & terræ quæ ante oculos cogitationis pro-
ductæ sunt: vide similitudines corporum esse non corpora. Sic ergo iudica contra teipsam ꝑ
teipsã: Si nõ potes omnifariam corporalium qualitatum imaginarias formas ab acie tuæ mẽ
tis abigere: & vnde vinceris inde conuince. Neq; enim est vt opinor quisquam etiam talibus
imaginationibus ita deditus: vt credat sic esse in memoria sua: vel in ipso conspectu cogitati
onis suæ solem: lunam: stellas: amnes: maria: montes: colles: vrbes: parietes: deniq; domus suę
vel etiã cubiculi sui: & quicquid per oculos corporis tale cognouit & tenet: vt locoꝝ spaciis
atq; interuallis siue stent siue moueantur. Porro si ea quæ in animo nostro sunt corporalia
locisq; simillima: non tamen locorum spaciis atq; finibus continentur: nec interuallis locali-
bus in nostra memoria reponuntur: quantomagis illa quæ nullam gerunt similitudinem cor
Gal.5. porum: Charitas: gaudium: longanimitas: pax: benignitas: bonitas: fides: mansuetudo: conti
nentia: nulla locorum spacia tenent: nulla intercapedine separantur: aut aliqua oculi cordis
quo radios suos mittant: & ea videant: interualla conquirunt? Nõne omnia in vno sunt sine
angustia & sine terminis: nota sunt sine circũitu regionũ? Aut dic in quo loco videas charita
tem: quæ tamen intantum tibi cognita est: inquantũ eã potes mentis acie contueri: quam nõ
ideo magnã nosti: quia ingentem aliquam molem conspiciendo lustrasti: nec cũ tibi intus co-
quitur: vt secundũ eam viuas vllis perstrepit sonis: nec vt eam cernis: corporalium lumẽ eri-
gis oculorum: nec vt eam fortiter tenes corporalium vires præparas lacertorum: nec cũ tibi
venit in mentem: sentis eius incessum. Ecce etiam charitas quantulacunq; in nostra volun-
tate consistit nobisq; conspicua est: nec in loco videtur: nec corporalibus oculis quæritur: nec
circumscribitur visu: nec tactu tenetur: nec auditur affatu: nec sentitur incessu: quãtomagis
deus ipse cuius hoc ipse in nobis est? Nam si interior homo noster quantulacunq; imago eius:
1.Corin.4. non de illo genitus: sed ab illa creata q̃uis adhuc renouetur de die in diem: vel tamen in tali
luce habitat: quã nullus oculorum corporalium sensus accedit: Si ea quæ in illa luce cordis
10.de Gen. oculis intuemur: & discernuntur inter se: & nullis locoꝝ spaciis separantur: quantomagis de
ad literã.ca. us qui lucem habitat inaccessibilem: corporis sensibus: quibus nec ipsius nisi mũdi potest esse
24.25.&.32. cordis accessus: nõ solũ iudicio rationis: sed amoris quoq; appetitu præposuerimus: quãto id
magis valebimus: donec sanentur omnes languores animæ nostræ ab illo qui propitius sit oĩ
Psal.102. bus iniquitatibus nostris? In hac eñ viuaciore vita facti spiritales poterimus oĩa diiudicare:
ibi vero a nemine diiudicari. Aĩalis autẽ homo nõ percipit quæ sunt spũs dei: Stultitia enim
1.Corin.2. est illi: & non potest scire quoniam spiritaliter diiudicatur. Q; si nondũ possimus præfer- K
Ca.17. re lucẽ iudicantẽ: & luci de qua iudicatur præferre vitam intelligentẽ: vitæ tm̃modo sentien
ti præferre naturam: non alibi hoc est: alibi illud: sed omnia quæ habet in vno simul habentẽ
sicuti est nostra intelligentia et natura: quę ita partibus constat: vt minus sit dimidia q̃ tota:
sicuti est omne corpus: superfluo de rebus quantis ac talibꝰ disputamus. Si añt hoc iam possu
mus: aliquid melius q̃ intellectũ nostrũ deũ esse credamꝰ: vt pax eiꝰ q̃ excellit oẽm intellectũ:
Phil.4. custodiat corda nostra & intelligẽtias nostras in Christo Iesu. Ipsa eñ pax q̃ ꝑcellit oẽm intel
lectũ: non est vtiq; minor nostro intellectu. Et cũ iste sit oculis corporalibus visibilis: illa pu-
tetur esse visibilis: an aliud pax dei: aliud splendor dei: cum ipse sit vnigenitus filius: cuius &
illa charitas quæ supereminet scientiæ: cuiꝰ cognitione implebimur in omnẽ plenitudinem
dei: vnde est nostrę mẽtis luce inferior: quæ illa illuminante tribuitur. Porro si ista inaccessibi
lis est oculis carnis: quãtomagis illa quæ huic incomparabiliter est supereminens? at per hoc
cũ sit aliqd nostrũ visibile: sicut hoc corpus: aliud vero inuisibile: sicut hõ interior: & cũ opti-
mũ nr̃m: hoc est mẽs atq; intelligentia inuisibile sit oculis corporis: qũo id qđ est melius opti- L
mo nostro: visibile erit ĩferiori nostro? Arbitror te iã cõcedere his oĩbꝰ cõsyderatis: recte di-
Ca.8. ctũ esse: q; deus nec in loco videt̃ sed mũdo corde: nec corporalibꝰ oculis quęrit̃: nec circũscri
bitur visu: nec tactu tenet̃: nec auditur affatu: nec sentitur incessu. Et si quid in his nimis in-

telligimus:vel aliter sapimus: id quoq; nobis reuelauit: si in qđ puenimus: in eo ambulemus.
Peruenimus autem vt credamus q deum nemo vidit vnq̃:Et q deus lux est: & tenebrę in eo Ioan.1.
sunt nullæ:Et q apud eũ non est cõmutatio:nec momenti obumbratio:Et q lucem habitat in 1.Ioan.1.
accessibilẽ:quem nemo hoim vidit:nec videre põt:Et q pater & filius & spiritussanctus vnus Iacobi.1.
deus:est sine vlla diuersitate & separatione naturæ:Et q similes ei erimus: qm̃ videbimus eũ 1.Timot.6.
sicuti est:Et q deus charitas est:& qui manet in charitate in deo manet & deus in illo manet: 1.Ioan.5.
Et q pacẽ & sanctificationẽ sectari debemus::sine qua nemo poterit videre deum: Et q corru 1.Ioan.3.
ptibile hoc & mortale corpus nostrũ in resurrectione cõmutabitur & induet in corruptionẽ 1.Ioan.4.
atq; immortalitatem:Et quia seminatur corpus animale:resurget corpus spiritale: trãsfigu- Hebrę.12.
rante dño corpus humilitatis nostræ:vt conforme faciat corpori gloriæ suæ:Et q deus fecit 1.Corin.15.
hoiem ad imaginẽ & similitudinẽ suã:Et q spũ mẽtis nostræ renouamur in agnitione dei se-
cundũ imaginẽ eius q creauit nos.In his aũt & huiusmodi scripturarũ sanctaꝶ auctoritatib⁹ Phil.3.
p fidẽ ãbulãtes:q dato vel diuinitus adiuto intellectu spiritaliter profecerunt: & spiritalia spi- Geñ.1.
ritalib⁹ cõparare potuerũt:viderũt melius videri mẽte q̃ corpore:& ea videri mẽte: q̃ nõ cõ Ephe.4.
tinent locis:nec q̃ locoꝶ interuallis separent: nec minora essent in pte q̃ in toto. Hinc est q fi-
ducialiter ille dicit:q nec in loco de⁹ videt:sed mũdo corde:nec corpalib⁹ oculis q̃rit:nec cir-
cũscribit visu:nec tactu tenet:nec audit affatu:nec sentit incessu. Vnde qa & indiuisibilis in
scripturis sanctis ei⁹ substãtia cõmendat:& visus esse a plurib⁹ p corp⁹ & corpalibus locis in
eisdẽ authoritatib⁹ inuenit:aut spũ quo corporales cernunt imagines:p aliquã licet incorpo
ream:tamẽ similitudinẽ corporis:sicut in somniis vel in extasi:secernit ille vir sanctus dei na-
turã ab huiusmodi visionibus:easq; dicit esse quas dei voluntas elegisset:nõ quas natura for-
masset.Facit eñ deus istas ex quibus vult:vt cui vult quãdo vult appareat:sua latente atq; in
se incõmutabiliter manente substantia. Si eñ voluntas nostra apud se manẽs & latens sine vl
la incõmutatiõe/per quas se vtcũq; ostendat/exprimit voces:quanto facilius de⁹ omnipotens
sua latente atq; incõmutabiliter manẽte natura:in qua voluerit specie potest cui voluerit ap-
M parere:qui ex nihilo creauit oĩa atq; in se manẽs innouat oĩa! Ad eã vero visionẽ qua videbi Ca.19.
mus deũ sicuti est:mũdanda corda cõmonuit.Quia eñ corpora cõsuetudine loquẽdi visibi-
lia nominant:propterea deus inuisibilis dicit ne corpus esse credatur:nõ quia corda munda
da suæ substantiæ contemplatiõe fraudant:cũ hic summa & magna merces deũ colentib⁹ &
diligentib⁹ promittatur:dicente ipso domino:qñ corporalibus oculis visibiliter apparebat:
& inuisibilẽ se contuendũ mundis cordibus promittebat:Qui diligit me diliget a patre meo: Ioan.14.
& ego diligã eũ:& ostendã meipsum illi.Hæc quippe natura eius æqualiter cũ patre inuisibi-
lis:sicut æqualiter incorruptibilis est:quæ sicut supra dictũ est:cõtinuatim aplus posuit: di-
uinã substantiã qua potuit hominibus pdicatione cõmendãs:quã si oculi corporales in resur
rectione mutata corporũ qualitate cõspiciũt: viderint qui hoc possint astruere:me plus mo-
uet illius sentẽtia: q nec in ipsa resurrectiõe hoc corporalibus oculis sed mundis cordib⁹ tri-
buit:& de spiritalis quidẽ corporis qualitate qđ resurrecturis pmittit:vel discere aliquid ad
N huc vel quęrere nõ recuso. Si tamẽ de hac re disputãtes illis vitiis carere possumus: quę plæ
rũq; studiis humanis & cõcertationib⁹ excitant:dũ supra q̃ scriptũ est vnus pro altero infle- Ca.20.
tur aduersus alterum:ne dum altercando quęrimus vestigare quomodo possit videri deus
ipsam pacem sanctificationemq; perdamus:sine qua nemo poterit videri deum:qđ ipse auer
tat a cordibus nostris: vt ea suæ contemplationi munda reddat atq; custodiat. Illud tamen
quia non dubito:nõq; requiro q dei natura nunq̃ videatur in loco. Iam vtrum possit huius
corporis oculis videri aliquid quod in loco nõ videtur ab eis qui valẽt differendo mõstrare:
cũ pace dilectionis audire paratus sum:& qđ me mouet in cõmune conferre. Sunt enim qui-
dam qui deum ipsum omnino corpus esse præsumunt:putantes quicquid corpus nõ est:pror
sus nullam esse substantiam.Istos omnimodo auersandos censeo.Sunt aũt alii deũ quidem ip
sum corpus non esse minime dubitantes:sed ideo eos qui ad vitam æternam resurgent:etiam
per corpus deum visuros putant:quoniam talem sperant spiritalis corporis qualitatem: vt
etiam ipsa quæ caro fuerat spiritus fiat.Quod si ita est:quantum distet a superiori opinione:
& q̃ hoc sit tolerabilius.etiam si verum non sit:puto facillime iudicari.Primo quia multũ in-
terest:vtrũ de creatore an de creatura aliter aliquid sentiatur q̃ veritas habet.Deinde qa co-
natus mentis vtcũq; ferendus est:volentis corpus couertere in spm̃:non in corpus deum.Po-

ſtremo quia id quod ego in illa epiſtola mea dixi de iſtis noſtræ carnis oculis: quia neq̃ nunc
poſſunt neq̃ tunc poterunt deũ videre: etiã ſic verũ eſt. Nõ eñ dictũ eſt niſi de oculis corpo-
ralibus qđ tũc nõ erunt ſi corpus ipſum ſpũs erit: ac per hoc corporei oculi nunq̃ deum vide
bunt: q̃a cũ videbit: ſpũs eũ non corpus videbit. Tota igitur queſtio iam remanſit de corpore
ſpiritali: quatenus induat incorruptionẽ & immortalitatem hoc corruptibile atq̃ mortale:
& quatenus ex animali in ſpiritale mutet. Quæ diligẽtius ſolliciciuſq̃ tractanda eſt: maxime
propter corpus ipſius dñi: q̃ transfigurat corpus humilitatis noſtræ: cõforme corpori gloriæ
ſuæ: vt poſſit ſibi ſubiicere oĩa. Cũ eñ & deus pater videat filiũ & fili⁹ patrẽ: proculdubio nõ
ſunt audiendi q̃ viſionẽ nolũt tribuere niſi corporib⁹. Neq̃ eñ dici fas eſt q̃ filiũ pater nõ vi-
deat: aut & vt ipſe videat corpore indut⁹ eſt: ſi non niſi ad corpus pertinet viſus. Quid q̃ in
Geñ.1. ipſo mundi exordio anteq̃ filio eſſet vlla forma ſerui ſuſcepta: vidit deus lucem quia bona eſt:
& firmamentum & mare & aridam & omne fœnum atq̃ omne lignum: ſolem: lunã: ſtellas: re
ptilia animarũ viuarũ: volatilia cæli: animã viuã: Poſtremo vidit deus omnia quæ fecit: & ec
ce bona valde! Quod cum per quaſq̃ ſcilicet creaturas ſcriptura toties repetiſſet: miror vn-
de nata fuerit illa opinio: qua putarũ eſt tantũ ad corpora pertinere viſionẽ. Quæ opinio: de
quocũq̃ loquendi more orta ſit: ſcripturæ tamen ſanctæ non ſic loqui ſolent: quæ nõ niſi tan-
tũ corpori: verũetiã ſpiritui: magiſq̃ ſpiritui q̃ corpori tribuerent viſionẽ: non prophetas p
1.Regũ.9. prie videntes appellauiſſent: qui nõ corpore ſed etiam ſpiritu futura viderunt. Sed cogi-
Ca.21. tandũ eſt ne quid inſolenter audiamus: ſi dixerimus corpus nõ ſolum mortalitatẽ & corrupti
bilitatem: verumetiam hoc ipſum quod corpus eſt per gloriã reſurrectionis amittere & ſpiri
tum fieri. Eo mõ quippe aut cõduplicabitur ſubſtãtia ſpũs ſi & corpus ſpũs erit: aut ſi verus
erit ſpũs hoĩs ita vt commutato & conuerſo in ſpiritũ corpore: neq̃ geminatione neq̃ incre-
mento cõduplicet: nec omino vllius acceſu quantitatis augeatur: metuendũ eſt ne nihil ali-
ud dici videat q̃ corpora nõ illa mutatione immortalia manſura: ſed nulla potius futura &
omnino peritura. Quapropter donec diligẽti inquiſitiõe (ſi dominus adiuuerit) reperiatur
quid ſecũdũ ſcripturas de ſpiritali corpore qđ in reſurrectione promittitur: probabilius ſen-
tiendũ ſit: interim nobis ſufficiat q̃ vnigenitus filius idemq̃ mediator dei & hominũ homo
Chriſtus Ieſus: ita videt patrem ſicut videtur a patre: Nos autem ad illam viſionem dei quæ
nobis in reſurrectione promittitur: nõ ex hoc mundo iſtam cõcupiſcentiã oculorũ transferre
conemur: ſed mundandis cordibus pio ſtudeamus affectu: nec corporalem faciem cogitem⁹:
1.Corin.13. cũ dicit apoſtolus: Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate: tũc autem facie ad faciem: præ
ſertim quia apoſtolus expreſſius dixit: Nunc ſcio ex parte: tunc autem cognoſcam ſicut & co
gnitus ſum. Si ergo tunc corporali deum facie cognoſcemus: corporali eius nunc facie cogni
ti ſumus. Tunc enim cognoſcam inquit ſicut & cognitus ſum. Vnde quis eum non intelligat
2.Corin.3. eo loco etiam noſtram faciem illam ſignificare voluiſſe: de qua dicit alio loco: Nos autem reue
lata facie gloriam domini ſpeculantes: in eandem imaginem transformamur de gloria in glo
riam: tanq̃ a dñi ſpiritu: de gloria ſcilicet fidei: in gloriã contemplatiõis æternæ! Hoc quippe
agit hæc transformatio: qua interior homo renouatur de die in diem. De quo & apoſtolus
1.Petri.3. Petrus cum eum moneret ornari: non quæ a foris inquit ornantur capillorum incriſpationi
bus: aut auro: aut margaritis: vel veſte pretioſa: ſed ille abſconditus cordis homo: qui eſt ante
deum diues. In qua enim facie velamen habent Iudæi non tranſeundo ad Chriſtum: quoniã
cum tranſierit quiſq̃ ad Chriſtum auferetur velamen: & nos facie reuelata in eandem imagi
nem transformamur. Apertiſſime autem dicit: velamen ſuper corda eorum poſitum eſt. Ibi
eſt igitur facies: qua reuelata nunc in fide: q̃uis per ſpeculum & in ænigmate contuemur:
Ca.12. tunc autem facie ad faciem. Quæ ſi approbas: tene mecum ſancti viri Ambroſii ſen-
tentiam: iam non eius authoritate: ſed ipſa veritate firmatam. Neq̃ enim & mihi propterea
placet quia per illius os potiſſimum me dominus ab errore liberauit: & per illius miniſteriũ
gratiam mihi baptiſmi ſalutaris indulſit: tanq̃ plantatori & rigatori meo nimium faueam:
ſed quia de hac re & ipſe hoc dixit: quod pie cogitanti & recte intelligenti loquitur etiam ille
qui incrementum dat deus. In ipſa ergo reſurrectione non facile eſt deum videre: niſi his qui
Matth.5. corde ſunt mundo. Et ideo beati mundo corde quoniam ipſi deum videbunt. Quantos bea-
tos iam numerauerat: & tamen videndi his deum non promiſerat facultatem! Si ergo
hi qui mundo ſunt corde deum videbunt: vtiq̃ alii non videbunt. Neq̃ indigni deum
videbunt: neq̃ is qui deum videre noluerit poteſt eum videre. Nec in loco deus videtur:

sed mundo corde: nec corporalibus oculis deus quæritur: nec circūscribitur visu: nec tactu tenetur: nec auditur affatu: nec sentitur incessu: Et cū absens putatur videtur: & cum presēs est non videtur. Denique nec apostoli omnes Christum videbant: & ideo ait: Tanto tempore vobiscum sum & adhuc me nō cognouistis? Qui enim cognouit quæ sit latitudo: & longitudo: & altitudo: & profundū: & supereminentē scientiæ charitatem Christi: vidit & Christū: vidit & patrem. Nos enim iam scdm carnē nō nouimus Christū: sed scdm spiritū. Spiritus enim ante faciem nostram Christus dominus: qui nos in omnem plenitudinē dei sua im plere dignetur: vt videri possit a nobis. Hæc verba sancti viri: quæ non carnalia sed spiritalia sunt: inquantū intelligis & vera esse: nō quia ipse dixit: sed quia veritas sine strepitu clamat: agnoscis: intantū intelligis vnde adhęreas domino: teque ipsam intrinsecus præparas in corporalem locū mansionis eius ad audiendū silentiū narrationis eius: & videndā inuisibilem formā eius. Beati enim mundo corde: quia ipsi deū videbūt. Non tamē eis sicut corpus ex aliquo loci interuallo apparebit: sed cū venerit ad eos & mansionē fecerit apud eos: quoniā sic implebuntur in omnē plenitudinē dei. non tamen fuerint & ipsi plenus deus: sed cū perfecti fuerint pleno deo. Si autē non nisi corpora cogitamus: & nec illud saltē digne cogitare possumus: vñ vel ipsa corpora cogitem⁹: non quæramus quid aduersum nos ipsos loquamur: sed ab hac potius carnali consuetudine orando: & in anteriora nos extendendo corda mundemus. Vt em non tantū qd beatus Ambrosius: verūetiam qd beatus Hieronymus dicam: nō solum patris diuinitatē: sed nec filii quidē: nec spūssancti: quia vna in trinitate natura est: possūt oculi carnis aspicere sed oculi mentis. De quibus ipse saluator ait: Beati mundo corde quia ipsi deum videbunt. Nāque sicut alibi idem Hieronymus breuiter ac veraciter definiuit: res incorporalis corporalibus oculis non videtur. Has sententias de re tanta virorum tantorū non ob hoc interponere volui: vt cuiusque hominis sensum tanque scripturæ canonicæ authoritatem sequendā arbitreris: sed vt illi qui aliter sapiunt conentur mente videre quod verum est: & in simplicitate cordis quærere deū: ne tam doctos diuinorum eloquiorū tractatores temere reprehēdāt. Nec te moueat qd a quibusdam min⁹ cōsyderate dicit: Quid tūc videbunt oculi corporales si deum nō videbunt? an forte cæci erunt vel sine causa erunt? Neque enim attendunt qui hæc loquuntur: quia si nō erunt corpora: profecto non erūt illi oculi corporales. Si autem erunt corpora: erit qd videre possint oculi corporales. Sed hęc iam satis dicta sint: quæ ab initio huius opusculi mei diligenter lecta & relecta cōsyderans: sine vlla fortasse dubitatione perspicies: ad videndū deū per eius auxiliū cor mundū te debere præparare. De corpore vero spiritali si dominus iuuerit: opere alio experiemur quid disputare valeamus.

Ioan.14. 2.Corin.5. Thes.4. 22. de Ciui. dei.ca.29.

Beati Augustini ad Romanianū: rationem cur in pellicula ad eū scripserit reddentis: gratumque habētis quod se gaudii domestici participē facere voluerit. Epistola.CXIIII.

NOn hæc epistola sic inopiam chartę indicat: vt membranas saltem abundare testetur. Tabulas eburneas quas habeo auunculo tuo cū literis misi. Tu enim huic pelliculæ facilius ignosces: quia differri non potuit qd ei scripsi: & tibi non rescribere etiam ineptissimum existimaui. Sed tabellas si quę ibi nostræ sunt: propter huiusmodi necessitates: mittas peto. Scripsi quidē de catholica religione quantum dominus dare dignatus est: qd tibi volo ante aduentū meum mittere: si charta interim non desit. Tolerabis enim qualēcunque scripturā. Et officina maiorum de codicib⁹ pręter libros de oratore: totum mihi excidit. Sed nihil ampli⁹ rescribere potui quam vt ipse sumeres quos liberet: & nunc in eadē maneo sententia: Absens enim quid plus faciam: non inuenio. Gratissimū mihi est: quod in vltima epistola me participem domestici tui gaudii facere voluisti. Sed me ne salis placiti vultū fluctusque quietos ignorare iubes? quamque nec me iubeas: nec ipse ignoras. Quare si ad melius cogitandum quies aliqua data est: vtere diuino beneficio. Nec enim debemus nobis cū ista proueniunt: sed illis per quos ista proueniunt gratulari: quoniam iusta & officiosa: & pro suo genere pacatior atque tranquillior rerum temporalium administratio recipiendorum æternorū meritū gignit: si non teneat cum tenetur: non multiplicet cum multiplicatur: si non cum pacatur inuoluat. Ipsius enim veritatis ore dictum est: Si in alieno fideles non fuistis: quod vestrum est quis dabit vobis? Laxatis ergo curis mutabilium rerum: bona stabilia & certa quæramus: si peruolemus terrenis operibus nostris. Nam in mellis copia: non frustra pennas habet apicula: necat enim hærentem.

1.Retrac.2. Vir.5.ęnei. Luce.16.

Nebridii ad Beatum Augustinum: illum se amare: illi seruire atq; inhærere obtestantis.
Epistola.CXIIII.

Ita ne est mi Augustine: fortitudinem ac tolerantiã negotiis ciuiũ præ- R
stas? necdum tibi redditur illa exoptata cessatio? Quæso qui te tam bonum
homines interpellant? credo qui nesciunt quid ames: quid cõcupiscas. Nul
lus ne tibi est amicorum qui eis amores referat tuos? Nec Romanianus nec
Lucianus me certe audiant. Ego clamabo ego testabor te dominum amare:
illi seruire atq; inhęrere cupere. Vellem ergo te in ius meum vocare: ibi-
q; acquiescere. Non enim timebo me seductorem tuum dici ciuibus tuis:
quos nimium amas: & in quibus nimium amaris.

Beati Augustini ad Nebridium: epistolis suis respõdendo eũ consolantis: & quæstioni
qua pcõtatur: quomodo fiat vt nobis a superioribus potestatibus vel a dæmonibus: &
cogitatiões quædam inserantur & somnia: illi quoq; qua quærit vtrum summa illa ve
ritas & summa sapientia &c. generaliter hominis: an etiam vniuscuiusq; nostrum rati
onem cõtineat: satisfacientis. Epistola.CXV.

Vanq̃ mei animi cognitor sis: fortasse tamẽ ignoras quantũ velim præsen-
tia tui frui. Verũ ob tam magnũ bæneficiũ deus qñq; pstabit. Legi rectis S
simã epistolam tuã: in qua de solutione questus es: & quadã desertione a fa
miliarib⁹ tuis: cũ quibus vita dulcissima est. Sed quid aliud hic tibi dicã:
nisi qđ te nõ dubito facere? Cõfer te ad tuũ animũ: & illum in deũ leua quã
tũ potes. Ibi enĩ certius habes: & nos nõ per corporeas imagines: quib⁹ nũc
in recordatione vti necesse est: sed per illã cogitationẽ qua intelligis nõ lo-
co esse nos simul. Epistolas tuas cũ cõsyderarẽ: quibus nõ dubiũ tibi quęrenti magna respõ
di: vehementer me illa terruit qua percontaris qũo fiat: vt nobis a superioribus potestatib⁹
vel a dæmonib⁹ & cogitatiões quædã inserant & somnia. Magna enĩ res est: cui tu quoq; p
tua prouidẽtia prospicis: non epistola: sed siue præsenti locutione: aut aliquo libello respondẽ
dũ esse. Tentabo tñ callens ingeniũ tuũ quidẽ quęstiõis vsus lumina præseminare: vt aut cer
ta tecũ ipse cõtexas: aut posse ad rei tantę probabilẽ inuestigationẽ pueniri minime desperes

Arbitror enim omnẽ motũ animi aliquid facere in corpore. Id aũt vsq; ad nostros exire sen T
3. de Gen. ad literã ca. 9.& 10.& 11. sus: tam hebetes tamq; tardos: cũ sint maiores animi motus: velut cum irascimur: aut tristes
aut gaudentes sumus. Ex quo licet cõuincere: cũ etiã cogitamus aliqd: neq; id nobis in nostro
corpore apparere: tñ posse aereis æthereisve animantibus: quorũ & sensus acerrimus & in cu
ius cõparatione noster nec sensus quidẽ putandus est. Igit ea q̃ vt ita dicã vestigia sui motus
animus fingit in corpore: pñt & manere & quendã quasi habitũ facere: q̃ latenter cũ agitata
fuerint & cõtrectata: scđm agitãtis & cõtrectantis voluntatem: ingerũt nobis cogitationem
& somnia: atq; id fit mira facilitate. Si enim nostrorũ corporũ terrenorũ & tardissimorũ exer-
citationes agendi organis musicis seu influminabulo cæterisq; huiusmodi spectaculis innu-
2. de Gene. ad literã, ca. 12.& 14. & 17. merabilibus ad q̃dã incredibilia peruenisse manifestũ: nequaq̃ est absurdũ: eos qui aereo vel
æthereo corpore aliquid in corporibus agunt: quæ naturali ordine penetrant: longe maiore
vti facilitate ad mouendũ quicquid volunt: nõ sentientibus nobis: & tñ inde aliquid perpeti
entibus. Neq; enĩ etiam quomodo fellis abũdantia nos ad irã crebriores sentim⁹: & tamen co V
gat cũ hæc ipsa quã dixi abundantia facta sit irascentibus nobis. Sed hoc aut si non vis simile
nobis prætereunt accipere versa id cogitatione quantũ potes. Nam si animo existat assidue
aliqua difficultas agendi atq; implendi quod cupit: assidue irascimur. Ira est aũt quantũ mea
fert opinio: turbulent⁹ appetit⁹ auferendi ea q̃ facilitatẽ actiõis impediunt. Itaq; plęrũq; nõ
hoib⁹ tantũ: sed calamo irascimur in scribẽdo eumq; collidimus atq; frãgimus: Et aleatores
tesseris: & pictores e nihilo: & cuiq; instrumẽto quilibet ex quo difficultatẽ se pati arbitratur
Hac autem assiduitate irascendi fel crescere medici affirmant. Cremẽto autẽ fellis rursus &
facile ac prope nullis causis existentibus irascimur: Ita quod suo motu animus fecit in corpo-
re ad eũ rursus cõmouendũ valebit. Possunt latissime ista tractari: & multis rerũ testimoniis X
ad certiorẽ pleniorẽq; perduci notitiam. Sed huic epistolæ adiunge illam quã tibi nuper de
imaginibus & de memoria misi: & eam diligẽtius pertracta. Nã minus plene a te intellecta:
rescripto tuo mihi apparuit. Huic ergo quã nunc legis: cum adiunxeris de illa qđ dictum tibi
est de naturali quadã facultate animi minuentis & augentis cogitationẽ: quod libet fortasse

etiam formæ corporũ quas nunq̃ vidimus vel cogitãdo apud nos vel somniando figurantur:
tametsi actus animi nullo modo est his quas videmus comparãdus. Si autem animum ita vt
æquum est:animo conferas:magis idem vel cogitare vel contẽplari:aut si aliquid aliud cõmo
dius dicitur:si vllus ei inest animus:sydera q̃ homines cõsyderãda sunt. Cęterum in corporũ
motibus:si vt soles diligenter attẽdas:nihil omnino a duobꝰ idem fieri potest. An tu cũ deam-
bulamus simul satis idem nos agere existimas? absit a prudentia tua. Septẽtrioni nãq; vicinior
nostrum qui deambulat: aut alterũ pari motu antecedat:aut tat dius ingrediatur necesse est:
neutrum tamen sentiri potest. Sed tu ni fallor quid intelligamus nõ quid sentiamus expectas.
Q; si ab axe in meridiem tendamus:coniuncti nobis atq; inhærẽtes quãtum valemus:innita-
murq; marmori lęui & æquali vel etiam ebori: tamẽ non potest esse amborum idem motus:q̃
venæ pulsus:q̃ forma:q̃ facies. Remoue nos & pone aliã prolem:nihil egeris. Quippe his etiã
si in illis geminis tanta est necessitas:vt prope moueantur:quanta fuit vt singuli nascerentur?
At enim hoc inquies rationem tantum. Q; autẽ sol ab astris differt:sensibus etiam clarũ atq;
manifestũ:si magnitudinẽ me cogis despicere. Nosti de interuallis q̃ multa dicãtur:& ad quã-
tum incertum perspicuitas ista reuocetur. Sed vt cõcedam illa esse vt apparet:sic enim & cre-
do: cuius tandem & sensum fefellit illa proceritas ne septem pedes longiores q̃q̃ sex lõgissima
cui te credo nimiũ hominem æqualem: & cum minime reperisses vsq; in eius formã nostram
epistolam tendere voluisse? Quare cum in terris quoq; tale aliquid existat:nihil de cælo puto
esse mirandũ. Si autem te mouet:ꝙ pręter solem nullius syderis lumen implet diem:Quis
quæso de hominibus tantus apparuit q̃ homo ille quem deus suscepit longe aliter q̃ cæteros
sanctos atq; sapientes? Quem si cum aliis hominibus esse conferas:maiore distantia cõtinetur
q̃ collatione solis cætera sydera. Quã sane similitudinem diligenter intuere. Fieri enim potest
mente qua extolleris: vt quandã quæstionẽ de homine Christo ad id propositam transeuntes
Y dissolueremus. Item quæris:vtrũ summa illa veritas & summa sapiẽtia:forma verbum:per
quã facta sunt omnia:quẽ filium dei vnicum sacra nostra prophetantur:generaliter hominis:
an etiam vniuscuiusq; nostrum rationem contineat. Magna quęstio:Sed mihi videtur qđ ad
hominem faciendum attinet:hominis quidẽ tantum:nõ meam vel tuam ibi esse rationẽ. Qđ
autem ad orbem tẽporis:varias hominũ rationes in illa syncęritate viuere:verum hoc cũ ob-
scurissimũ sit qua similitudine illustrari possit ignoro:nisi forte ad artes illas quæ sunt in ani-
mo nostro cõfugiendum. Nam in disciplina metiendi vna est anguli ratio:alia quadrati. Itaq;
quotiẽs demonstrare angulum volo:non nisi vna ratio anguli mihi occurrit:Sed quadratum
nequaq̃ scriberem:nisi quatuor simul angulorum rationẽ intuerer. Ita quilibet homo vna ra-
tione qua homo intelligitur/factus est: at vt populus fiat:q̃uis & ipa vna ratio:non tamen ho
minis ratio sed hominum. Si ergo pars huius vniuersi est Nebridius sicut est: & omne vniuer
sum partibus cum sit:non potuit vniuersi conditor deus partium rationem nõ habere. Quã-
obrem ꝙ primũ hominum ibi ratio est:nõ ad ipsum hominem pertinet:q̃q̃ miris rursum mo-
dis ad vnum omnia redigantur. Sed tu id commodius cogitabis. His contentus sis interim
peto:q̃q̃ non excesserim veniam.

Beati Augustini ad Nebridium:literis eius vbi ipsum arguit ꝙ consulere negligat
vt vna secum viuere liceat:respondentis:Simul etiam ostendentis quo pacto ad hoc
perueniri possit vt syncęrum illud bonum gustetur atq; ametur. Epistola.CXVI.

Z NVnq̃ æque quicq̃ tuarum inquisitionũ me in cogitãdo tenuit æstuantem:
atq; illud qđ recentissimis literis tuis legi:vbi nos arguis:ꝙ consulere negli
gamus:vt vna nobis viuere liceat. Magnum crimẽ:& nisi falsum esset:peri-
culosissimũ. Sed cum probabilis ratio demonstrare videatur:hic nos potius
q̃ Carthagini vel etiam in rure ex sentẽtia posse degere:quid tecum agam
mi Nebridi:prorsus incertus sum. Mittatur ne ad te accommodissimũ tibi
vehiculum? non bastarna innoxie te vehi posse noster Lucinianus auctor est. Ad matrem co-
gito:vt quę absentiam sani nõ ferebat:imbecilli multominus esse laturam. Veniam ne ipse ad
vos? At hic sunt qui neq; venire mecum queant:& quos deserere nefas putem. Tu enim potes
& apud tuam mentẽ suauiter habitare: hi vero vt idem possint,satagitur. Vis eam ne crebro
& redeam:& nunc tecum: nunc cum ipsis sim? at hoc neq; simul ex sententia viuere est. Non

enim breuis est via: sed tanta omnino cuius peragendæ negotiū sępe suscipere non sit ad optatum otium peruenisse. Huc accedit infirmitas corporis: qua ego quoq; (vt nosti) nō valeo qđ volo: nisi omnino desinam quicq̃ plus velle q̃ non valeo. Profectiones ergo quas quietas & fe & lices habere nequeas: per totam cogitare vitam: non est hominis de illa vna vltima quæ mors vocatur cogitantis: de qua vel sola intelligis vere esse cogitādum. Dedit quidem deus paucis quibusdam: quos gubernatores ecclesiarum esse voluit: vt & illam non solum expectarent fortiter: sed alacriter etiam desyderarent: & earum obeūdarum labores sine vllo angore susciperent. Sed neq; his qui ad huiusmodi administrationes tēporalis honoris amore raptantur: neq; rursum his qui cum sint priuati: negotiosam vitam appetunt: ob tantū bonū concedi arbitror: vt inter strepitus inquietosq; conuentus atq; discursus cum morte familiaritatē quā quærimus faciāt. Deificari enim vtrisq; in otio licebat. Aut si hoc falsum est: ego sum omniū ne dicam stultissimus: certe ignauissimus: cui nisi proueniat quędam secura cessatio: syncerū illud bonum gustare atq; amare non possum. Magna successione a tumultu rerum labētium (mihi crede) opus est: vt non duritia: non audacia: non cupiditate inanis glorię: non superstitiosa credulitate fiat in homine nihil timere. Hinc enim fit illud etiam solitum gaudium: nullis omnino lætitiis vlla ex particula conferendum. Q; si in natura humana talis vita non cadit: cui aliquando euenit ista securitas: cur tanto euenit crebrius: quanto quis in mentis penetralibus adorat deum: cur in actu etiam humano plærunq; ista tranquillitas manet: si ex illo abdito ad agendum quisq; procedat? cur interdū & cum loquimur mortem non formidamus: cum autē non loquimur etiam cupimus? Tibi dico: non enim hoc cuilibet diceretur: tibi inquam dico: cuius itinera in superna bene noui: tu ne cum expertus sæpe sis q̃ dulce viuat cum amori corporeo animus moritur: negabis tandem totam hominis vitam posse intrepidam fieri: vt rite sapiens nominetur: aut hanc affectionem qua ratio nititur tibi accidisse vnq̃ nisi cum intimis ageris asserere audebis? Quæ cum ita sint: restare vnum vides: vt tu quoq; in commune consulas quo viuas simul. Quid enim cum matre agendum sit: quam certe frater Victor non deserit: tu multo melius calles q̃ ego. Alia scribere ne te ab ista cogitatione verterem nolui.

Beati Augustini ad Nebridium: epistolæ qua petit vt tāto otio suo indicet quid insensibilis atq; intelligibilis naturæ discernentia profecerit: respondentis. Epistola.CXVII.

Mirum admodum est q̃ mihi præter spem euenerit: q; cum requiro quibus epistolis tuis mihi respondendum remanserit: vnam tantum inueni: quæ me adhuc debitorem teneret, quacunq; petis: vt tanto nostro otio quātum esse arbitraris tecum aut nobiscū cupis: indicem⁹ tibi quid insensibilis atq; intelligibilis naturæ discernentia profecerimus. Sed non arbitror occultum tibi esse si falsis opinionib⁹ tanto quisq; inseritur: quāto magis in eis familiariusq; volutatur: multo id facilius in rebus veris animo accidere. ita tamen paulatim non per hominem proficimus. Quippe cum plurimum inter puerum & iuuenem distet: nemo a pueritia quotidie interrogatus se aliquando iuuenem dicet. Qđ nolo in eam partem accipias: vt nos in his rebus quasi ad quandam mentis iuuentutem firmioris intelligentiæ robore peruenisse existimes: Pueri enim: sed (vt dici assolet) forsitan belli: & non male. Nā plærumq; perturbatos & sensibilium plagarum curis refertos: illa notissima ratiuncula in respiratione leuet mentem atq; intelligentiam oculus: & hoc vulgari aspectu esse meliorem: qđ non ita esset: nisi magis essent illa quæ intelligimus q̃ ista quę cernimus. Cui ratiocinationi vtrum nihil valide inimicum sit: peto mecum consideres. Hæc ego interim recreatus cum deo in auxilium deprecationem & in ipsum & in ea quæ verissime vera sunt attolli coepero. Tanta nonnunq̃ rerum manentium præsumptione compleor: vt mirer interdum illa mihi opus esse ratiocinatione vt hic esse credam: quæ tanto insunt præsentia quanto sibi quisq; fit præsens. Recole tu quoq;: nam te fateor huius rei esse diligentiorem: ne quid forte nesciens rescriptis adhuc debeam. Nam mihi conficit fidem tam multorum onerum quæ aliquando numeraueram: tam repentina depositio: quis te accepisse literas meas non dubitem: quorum rescripta non habeo.

Beati Auguſtini ad Ianuariū:inquiſitionibus eius de quibuſdam eccleſiaſticis obſeruationibus reſpondentis:certaq; ratione diffinientis circa ſingula quid faciendū ſit:Et q̄ generaliter id quod neq; contra fidem neq; contra bonos mores iniungitur: indifferenter ſit habendum:ac pro eorum inter quos viuitur/ſocietate:ſeruandum. Epiſtola.CXVIII.

A Dilectiſſimo filio Ianuario: Auguſtin9 in domino ſalutem. Ad ea quæ me interrogaſti:mallem prius noſſe quid interrogatus ipſe reſponderes.Ita enim vel approbando vel emēdando reſponſiones tuas/multo breuius poſſem reſpondere:& te facillime aut confirmare aut corrigere. Hoc quidem vt dixi mallem.Sed tamen vt nunc reſponderem:malui longiorem facere ſermonē q̄ dilationem. Primo itaq; tenere te volo quod eſt huius diſputationis caput:dominū noſtrū Ieſum Chriſtū:ſicut ipſe in euangelio loquitur:leni iugo ſuo nos ſubdidiſſe & ſarcinæ leni. Vnde ſacramentis numero pauciſſimis: obſeruatione facillimis:ſignificatione prestantiſſimis:ſocietatē noui populi colligauit:ſicuti eſt baptiſm9 trinitatis nomine conſecratus:cōmunicatio corporis & ſanguinis ipſius: et ſi quid aliud in ſcripturis canonicis cōmendatur: exceptis his quæ ſeruitutē veteris pro cōgruentia cordis illorum & pphetici tēporis onerabāt:quæ & in quinq; libris Moyſi legūtur. Illa autē quę nō ſcripta ſed tradita cuſtodimus: quę quidē toto terrarū orbe obſeruātur:datur intelligi:vel ab ipſis apoſtolis:vel plenariis cōciliis: quorū eſt in eccleſia ſaluberrima authoritas:cōmēdata atq; ſtatuta retineri:ſicuti q̄ domini paſſio: & reſurrectio: & aſcenſio in cælū: & aduentus de cælo ſpiritusſancti:anniuerſaria ſolēnitate celebrātur: Et ſi quid aliud tale occurrerit qđ ſeruat ab vniuerſis quacunq; ſe diffundat eccleſia.

2.Retra.20. Ca.1.

Matth.11.

Baptiſmus

Comunicatio

Diſt.12.illa.

B Alia vero quæ per loca terrarum regioneſq; variantur:ſicuti eſt q̄ alii ieiunant ſabbato: Alii vero non: Alii quotidie cōmunicant corpori & ſanguini dominico: Alii certis diebus accipiūt: Alibi nullus dies intermittitur quo non offeratur: Alibi ſabbato tantū & dominico: Alibi tantū dominico: Et ſi quid aliud huiuſmodi animaduerti poteſt:totū hoc genus rerum liberas habet obſeruationes: Nec diſciplina vlla eſt in his melior graui prudētiq; chriſtiano:q̄ vt eo modo agat quo agere viderit eccleſiam ad quācūq; forte deuenerit. Quod enim neq; contra fidem:neq; cōtra bonos mores iniungitur:indifferenter eſt habendū:& pro eorū inter quos viuitur ſocietate ſeruandum eſt. Credo te aliquādo ex me audiſſe:ſed tamē etiam nunc cōmemoro. Mater mea Mediolanum me cōſecuta: inuenit eccleſiam ſabbato non ieiunantem: cœperat perturbari & fluctuare quid ageret: Tūc ego talia non curabam:ſed propter ipſam cōſului de hac re beatiſſimæ memoriæ virū Ambroſium:Reſpondit ſe nihil docere me poſſe:niſi qđ ipſe faceret: quia ſi melius noſſet id potius obſeruaret. Cūq; ego putaſſem nulla reddita ratione authoritate ſola ſua nos voluiſſe admonere ne ſabbato ieiunarem9:ſubſecutus eſt: & ait mihi: Cum Romā venio ieiuno ſabbato:cum hic ſum non ieiuno: Sic etiam tu: ad quam forte eccleſiam veneris eius morem ſerua ſi cuiq̄ non vis eſſe ſcandalo nec quenq̄ tibi. Hoc cum matri renuntiaſſem:libenter amplexa eſt. Ego vero de hac ſententia etiam atq; etiā cogitans: ita ſemper habui: tanq̄ eam cæleſti oraculo ſuſceperim. Senſi enim ſæpe dolens & gemens multas infirmorum perturbationes fieri:per quorūdam fratrum contentioſam obſtinationē & ſuperſtitioſam timiditatē: qui in rebus huiuſmodi quæ neq; ſcripturæ ſanctæ authoritate:neq; vniuerſalis eccleſiæ traditione:neq; vitæ corrigendæ vtilitate ad certum poſſunt terminū peruenire:tantum quia ſubeſt qualiſcūq; ratiocinatio cogitantis: aut quia in ſua patria ſic ipſe conſueuit:aut quia ibi vidit vbi peregrinationem ſuam quo remotiorem a ſuis:eo doctiorem factam putat:tam litigioſas excitant quęſtiones:vt niſi qđ ipſi faciunt nihil rectum exiſtimēt.

Ca.2. De eccl'iaſticis dogmatibus,ca.22.

C Dixerit aliquis non quotidie accipiendam euchariſtiam. Quęſieris quare? Quoniam inquit eligendi ſunt dies quibus purius homo continentiuſq; viuit:quo ad tantum ſacramentum dignus accedat. Qui enim manducauerit indigne:iudicium ſibi manducat & bibit. Alius contra: Immo inquit: ſi tanta eſt plaga peccati atq; impet9 morbi vt medicamēta talia differēda ſint: authoritate antiſtitis debet quiſq; ab altario remoueri ad agendam pœnitentiam: & eadem authoritate reconciliari. Hoc eſt enim indigne accipere ſi eo tempore accipiat quo debet agere pœnitentiam: nō vt arbitrio ſuo cum libet vel auferat ſe cōmunioni vel reddat. Cæterum ſi peccata tanta non ſunt vt excōmunicādus quiſq; homo iudicetur: non ſe debet a quotidiana medicina dominici corporis ſeparare.

Ca.3. De cōſe.diſti.2.ca.quotidie. 4.ſenten.diſtinc.12.ca.vltimo. 1.Corin.11.

Rectius inter eos fortaſſe quiſq̄ dirimit litem:qui monet vt præcipue in Chriſti pace per-

De cōse.di- manẽant. Faciat autem vnusquisq̨ qđ secundū fidem suam pie credit esse faciendum. Neuter
stinc.2. enim eorum exhonorat corpus & sanguinem domini : si saluberrimū sacramentum certatim
ca.quotidie honorare contendunt. Neq̨ enim litigauerunt inter se : aut quisq̄ eorum se alteri pręposuit:
Luce.19. Zacheus & ille Centurio: cum alter eorum gaudēs in domū suam susceperit dominum: alter
Matth.8. dixit: Non sum dignus vt intres sub tectum meum: Ambo saluatorem honorificantes diuer-
2.Retra.20. so & quasi contrario modo: ambo peccatis miseri: ambo misericordiā consecuti. Valet etiā
ad hanc similitudinem: q̨ in primo populo vnicuiq̨ manna secundum propriam voluntatem
in ore sapiebat: sic in ore cuiusq̨ christiani sacramentū illud quo subiugatus ęstimandus. Nā
& ille honorando non audet quotidie sumere: & ille honorando non audet vllo die praetermit-
tere. Contemptum solum non vult cibus ille sicut manna fastidium. Inde enim & apostolus
indigne dicit acceptum ab eis qui non discernebant a caeteris cibis veneratione singulariter
1.Corin.11. debita. Continuo quippe cū dixisset: Iudicium sibi manducat & bibit: addidit vt diceret: Non
diiudicans corpus. qđ satis toto ipso loco in epistola ad Corinthios prima: si diligenter atten-
Ca.4. datur: apparet. Sit aliquis peregrinus in eo forte loco vbi perseuerātes in obseruatiōe qua- D
dragesimae: nec quinta sabbati lauant: relaxantq̨ ieiuniū: Non (inquit) hodie ieiunabo: Quę-
ritur causa: Quia non fit (inquit) in patria mea: Quid aliud ille nisi consuetudinē suam con-
suetudini alterius praeponere conatur? Non enim mihi de libro dei haec recitaturus est: aut
vniuersae quacunq̨ dilatatur ecclesiae plena voce certabit: aut ostendet istum contra fidem fa-
cere: se autem secundum fidem: moresq̨ hunc optimos aut illum violare: aut se custodire con
uincet. Violant sane quietem & pacem suam de superflua quaestione rixando. Mallem tamen
in rebus huiusmodi vt & ille in huius & hic in illius patria ab eo qđ caeteri faciunt non abhor
reret. Si vero etiam in aliena patria cū peregrinetur vbi maior & frequentior est populus dei:
vidit (verbi gratia) bis offerre quinta sabbati hebdomadae vltimae quadragesimae & mane &
ad vesperam: veniensq̨ in patriā suam vbi sine diei mos est offerri: male illicitoq̨ fieri conten-
dat: quoniā alibi aliter ipse viderit: puerilis est sensus ille: cauendus in nobis: tollendus & cor-
Ca.5. rigēdus in nostris. Prima ergo inquisitio tua quā in cōmonitorio posuisti: ex quo triū isto- E
rum genere sit attende. Quaeris enim his verbis quid per quintā feriam vltimae hebdomadis
paschae fieri debeat: An offerendū sit mane: & rursus post coenā: propter illud qđ dictum est:
Similiter postq̄ coenatū est: An ieiunandū: & post coenam tantūmodo offerendū: An etiam ie
iunandum & post oblationem sicut facere solemus coenādum. Ad haec itaq̨ ita respondeo: vt
quid horum sit faciendū si diuinae scripturae praescribit authoritas: non sit dubitādum quin
ita facere debeamus vt legimus: vt iam non quomodo faciendū: sed quomodo sacramentū in-
telligendū sit disputemus. Similiter etiā si quid horum tota die per orbem frequētat ecclesia.
Nam hoc quin ita faciendū sit disputare: insolentissimę insaniae est. Sed neq̨ hoc neq̨ illud est
in eo qđ tu quaeris. Restat igitur vt de illo tertio genere sit qđ per loca regionesq̨ variatur.
Faciat ergo quisq̨ qđ in ea ecclesia in quam venit inuenerit. Non enim quicq̄ eorum contra fi
dem est: aut contra mores: si hinc vel inde meliores. His enim causis: id est aut propter fidem:
aut propter mores: vel emendari oportet qđ perperam fiebat: vel institui quod nō fiebat. Ipsa
quippe mutatio consuetudinis: etiā quae adiuuat vtilitate: nouitate perturbat. Quapropter
quae vtilis non est perturbatione infructuosa: consequēter noxia est. Nec ideo putari debet in-
stitutum esse multis locis vt illo die post refectionem offeratur: quia scriptū est identidem: Et
calicem accipiens post coenam dicēs: & caetera. Ipsam enim potuit appellare coenam: quia iam
1.Corin.11. corpus acceperant: vt deinde calicem acciperent. Apostolus nāq̨ alibi dicit: Conuenientibus er
go vobis in vnum: non est dominicam coenam manducare: hanc ipsam acceptionē eucharistię
Ca.6. dominicā coenam vocans. Illud magis mouere potuit homines: vtrum iam refecti die illa F
Matth.26. vel offerrent vel sumerent eucharistiā: qđ in euangelio dicitur: Cum autem illi manducarēt:
accepit Iesus panem & benedixit: cum etiam superius dixisset: Cum sero factum esset: recumbe-
bat cum duodecim: & manducātibus eis dixit: Quoniam vnus ex vobis me tradet. Post enim
De cōse.di- tradidit sacramentum: Et liquido apparet: quando primū acceperunt discipuli corpus & san
sti.2.liqdo. guinem domini: non eos accepisse ieiunos. Nunquid tamen propterea calūniandū est vni-
4.sentē.dis. uersae ecclesię q̨ a ieiunis semper accipitur? Ex hoc enī placuit spirituisancto: vt in honorē tan
8.ca.hic afit ti sacramenti in os christiani prius dominicum corpus intraret q̄ exteri cibi. Nam ideo per
vniuersum orbem mos iste seruatur. Neq̨ enim quia post cibos dedit dominus: propterea
pransi aut coenati fratres ad illud sacramentum accipiendum conuenire debent: aut sicut fa-

debant quos apostolus arguit & emendat:mensis suis ista miscere. Nanq; saluator quo vehe-
mentius commendaret mysterii illius altitudinem:vltimum hoc voluit infigere cordibus &
memoriæ discipulorum:a quibus ad passionem digressurus erat. Et ideo non præcepit quo
deinceps ordine sumeretur: vt apostolis/per quos ecclesias dispositurus erat/seruaret hunc
locum. Nam si hoc ille monuisset:vt post cibos alios semper acciperetur:credo ꝙ eum morem
nemo variasset. Cum vero ait apostolus de hoc sacramento loquens: Propter quod fratres 1.Corin.xi.
cum conueniтis ad manducandum inuicem expectate: Si quis esurit domi manducet: vt non
ad iudicium conueniatis: statim subtexuit: Cætera autem cum venero ordinabo. Vnde in-
telligi datur:quia multum erat vt in epistola totum illum agendi ordinem insinuaret:quem
vniuersa per orbem seruat ecclesia: ab ipso ordinatum esse: qđ nulla morum diuersitate va-
G riatur. Sed nonnullos probabilis quędam ratio delectauit:vt vno certo die per annum quo Ca.7.
ipsam cœnam dominus dedit:tanq̃ ad insigniorem commemorationem/post cibos offerri &
accipi liceat corpus & sanguis domini. Honestius autem arbitror ea hora fieri: vt qui etiam
ieiunauerit: post refectionẽ quæ hora nona fit/ad oblationem possit occurrere. Quapropter
neminem cogimus dominica illa cœna prandere:sed nulli etiam contradicere audemus. Hoc
tamen non arbitror institutum:nisi quia plures & prope omnes in plærisq; locis eo die cœna-
re consueuerunt. Et quia nonnulli etiam ieiunium custodiunt: mane offertur Christo pro-
pter prandentes: quia ieiunia simul & lauacra tolerare non possunt: ad vesperam vero sem-
per ieiunantes. Si autem quæris:cur etiam lauandi mos ortus sit: nihil mihi de hac re co-
gitanti probabilius occurrit: nisi quia baptizandorum corpora per obseruationem quadra-
gesimæ sordidata cum offensione sensus ad fontem tractarentur nisi aliqua die lauarentur.
Istum autem diem potius ad hoc electum quo cœna dominica anniuersarie celebratur. Et
quia concessum est hoc baptismum accepturis: multi cum his lauare voluerunt:ieiuniumq;
relaxare. His vt potui disputatis: moneo vt ea quæ prælocutus sum serues quantum po-
tes:vt decet ecclesiæ prudentem ac pacificum filium. Alia quæ interrogasti: si deus voluerit
alio tempore expediam.

Sancti Augustini ad Ianuarium:residuis quęstionibus eius respõdendo:cau-
sam reddentis cur anniuersarius dies celebrandæ dominicæ passionis non ad
eundem redeat anni diem: sicut dies qua traditur natus: Et de ratione ac my-
sterio paschæ: syderum: sabbati: præceptorum decalogi: diei dominici: tridui
crucifixi: sepulturæ: resurrectionis: quadragesimæ ieiuniorum: numeri qua-
dragenarii ac quinquagenarii: diffuse & subtiliter disserentis: Saluberrima
quoq; regula iterum diffinientis quid de his quæ varie per diuersa loca obser-
uantur/sectandum sit:quid etiam resecandum.

Epistola.CXIX.

H LEctis literis tuis: vbi me commonuisti vt debitũ redderem de residuis eno- Ca.i.
dandis quæstionibus: quas iam longe ante quęsiueras:gratissimum mihiq;
charissimum desyderium studii tui amplius tolerare non potui. Et q̃uis in
mediis aceruis occupationum mearum/hanc feci pręcipuam:vt ad ea quæ
me interrogasti responderem tibi. Diutius autem de tua epistola disputa-
re nolo:ne hoc ipsum me impediat iam tandẽ redhibere quod debeo. Quæ-
ris quæ causa sit: cur anniuersarius dies celebrandæ dominicæ passionis: non ad eundem re-
deat anni diem: sicut dies qua traditur natus: Et deinde subiungis: si hoc fit propter sabba-
tum & lunam: quid sibi velit in hac re obseruatio sabbati & lunæ? Hic primum oportet: vt
noueris diem natalem domini: non in sacramento celebrari: sed tantum in memoriam reuo-
cari ꝙ natus sit:ac per hoc nihil opus erit:nisi reuolutum anni diem quo ipsa res acta est:festa
deuotione significari. Sacramentum est autem in alia celebratione: cum rei gestæ ita reme-
moratio fit:vt aliquid etiam significari intelligatur:quod sancte accipiendũ est. Eo itaq; mo-
do agimus pascha:vt non solum in memoriam quod gestum est reuocemus:id est ꝙ mortuus
est Christus & resurrexit: sed etiam cætera quæ circa ea attestantur ad sacramenti signifi-
cationem non omittamus. Quia enim sicut dicit apostolus: Mortuus est propter delicta Roma.4.
nostra: & resurrexit propter iustificationem nostram: transitus quidem de morte ad vi-

tam in illa passione domini & resurrectione sacratus est. Nam etiã vocabulũ ipsum q̃d pascha
dicitur: non græcum: sicut vulgo videri solet: sed hebræũ esse dicunt: qui linguam vtranq; no-
uerunt. Neq; enim a passione quoniã græce πασχειν dicitur pati: sed ab eo q̃ transitur vt dixi
de morte ad vitam: hebræo verbo res appellata est. In quo eloquio pascha transitus dicitur: si-
cut perhibent qui hoc sciunt. Quod voluit & ipse dominus tangere cũ dicit: Qui credit in me
Ioan.5. transiet de morte ad vitam. Et maxime idem euangelista hoc exprimere voluisse intelligitur:
Ioan.13. cum celebraturo domino pascha cum discipulis suis: vbi cœnam eis mysticam dedit: Cum vi-
disset (inquit) Iesus quia venit eius hora vt transiret de mũdo ad patrem. Transitus ergo de
hac vita mortali in aliam vitam immortalem: hic est enim de morte ad vitam: in passiõe & in
Ca.2. resurrectione domini cõmendatur. Hic transitus a nobis modo agitur per fidẽ quę nobis est I
Gal.5. in remissionem peccatorum: in spem vitæ æternę: diligẽtibus deum & proximũ: quia fides per
dilectionem operatur: & iustus ex fide viuit. Spes autẽ quæ videt non est spes. Q̃d enim videt
Abachuc.2 quis: quid sperat? Si autẽ q̃d non videmus speramus: per patientiam expectamus. Secundũ hãc
Roma.8. fidem: & spem: & dilectionem qua cœpimꝰ esse sub gratia: iam cõmortui sumus cum Christo:
Roma.6. & consepulti illi per baptismũ: sicut dicit apostolus: Quia & vetus homo noster simul cõfixus
est cruci cũ illo: & resurreximus cum illo: quia simul nos excitauit: & simul sedere fecit in cæ-
Col.3. lestibus. Vnde est & illa exhortatio: Si autem resurrexistis cũ Christo: quæ sursum sunt quæ-
rite: vbi Christus est ad dextram dei sedens: quæ sursum sunt sapite: non quæ super terrã. Sed
quia sequitur & dicit: Mortui enim estis & vita vestra abscõdita est cum Christo in deo: cum
Christus apparuerit vita vestra: tunc & vos apparebitis cum illo in gloria: satis indicat quid
velit intelligi: quia tunc transitus noster de morte ad vitam / qui fit per fidem / spe peragitur fu
turæ in fine resurrectionis & gloriæ; cũ corruptibile hoc: id est caro ista in qua gemimus mo
1.Corin.15. do: induet incorruptionẽ: & mortale hoc induet immortalitatẽ. Nunc enim quidem iam ha-
bemus primitias spiritus per fidem: sed adhuc in nobis ipsis ingemiscimus adoptionem expe-
ctantes redẽptionem corporis nostri. Spe enim salui facti sumus. In hac spe cum sumus: cor-
pus quidem mortuũ est propter peccatum: spiritus autem vita est propter iustitiam. Sed vi-
Roma.8. de q̃d sequitur: Si autem spiritus eius (inquit) qui suscitauit Christũ a mortuis habitat in vo
bis: qui suscitauit Christum a mortuis viuificabit & mortalia corpora vestra per inhabitantẽ
spiritum eius in vobis. Hic igitur vniuersa ecclesia quæ in peregrinatione mortalitatis inuen
ta est: expectat in fine sæculi q̃d in domini nostri Iesu Christi corpore præmõstratũ est; qui est
Ca.3. ex mortuis primogenitus: quia & corpus eius cuiꝰ caput est ipse: nõnisi ecclesia est. Nõnul K
li enim attendentes verba quę assidue dicit apostolus: Quia & mortui sumus cum Christo &
resurreximus cum eo: nec intelligentes quatenus dicatur: arbitrati sunt iam factam esse resur
2.Timot.2. rectionem: nec vllam vlterius in fine temporũ esse sperandã. Ex quibꝰ est (inquit) Hymenęus
& Philetus: qui circa veritatẽ aberrauerunt: dicẽtes resurrectionem iam factam esse: & fidem
quorũdam subuerterunt. Idem apostolus eos arguens detestatur: qui tamẽ dicit nos resurre-
xisse cũ Christo. Vnde? nisi quia hoc per fidem & spem & dilectionẽ factum esse dicit ĩ nobis se-
Roma.8. cundum primitias spiritus? Sed quia spes quę videtur nõ est spes: & ideo si q̃d non videmꝰ spe
ramus: per patientiã expectamus: restat vtiq; redemptio corporis nostri: quã expectãtes in no-
Roma.12. bismetipsis ingemiscimus. Vnde est illud: Spe gaudẽtes: in tribulatione patientes. Hęc igitur
innouatio vitæ nostrę est quidã transitus de morte ad vitam: qui primo fit per fidem: vt in spe
gaudeamus: & in tribulatione patientes simus: dum adhuc exterior noster homo corrũpitur:
2.Corin.4. sed interior renouatur de die in diem propter initium nouæ vitæ: propter nouum hominem
1.Corin.5. quem iubemur induere & exuere veterẽ: Expurgantes vetus fermentũ vt simus noua cõsper
sio: quoniã pascha nostrũ immolatus est Christus. Propter hanc ergo vitę nouitatem: primus
mensis in anni mensibus celebrationi huic attributus est. Nam & ipse dicitur mensis nouorũ.
Quia vero in toto tẽpore sæculi nunc tertiũ tẽpus apparuit: ideo resurrectio domini tridua-
na est. Primũ enim tẽpus est ante legem: secundũ sub lege: tertiũ sub gratia: vbi iam manifesta
tio est sacramẽti prius occulti in prophetico ęnigmate. Hoc ergo & in lunari numero signifi-
catur: quia enim septenarius numerus solet in scripturis ad quãdam perfectionem mysticus
apparere: tertia hebdomada lunæ pascha celebratur. id est qui dies occurrerit a quartadeci-
Ca.4. ma in vicesimãprimã. Est illic & aliud sacramentũ: q̃d si tibi obscurũ fuerit: quia in talibus L
inquisitionibus minus eruditus es: non contristeris. Nec ideo me putes meliorem: quia hæc
Hiere.9. in studiis puerilibus didici. Qui enim gloriatur: in eo glorietur (inquit) scire & intelligere:

quoniam ego sum dominus. Nonnulli ergo studiosi taliũ rerum quæsiuerũt multa de nume-
ris & motibus syderũ: Et qui subtilius ista scrutati sunt: incrementa & decremẽta lunaria ex
conuersione globi eius coniecerũt: non ꝙ aliquid substantię vel accedat ei cũ augetur: vel de-
cedat cũ minuitur. qđ delyramentũ imperiti manichęi opinãtes: repleri eã dixerũt: sicut reple
tur nauis ex fugitiua diei parte: quã cõmixtam principibus tenebrarũ & eorũ sordibus inqui
natam cor de ac ore sacrilego & credere & loqui nõ dubitant. Hinc ergo impleri lunam dicũt
cũ magna pars diei magnis laboribus ab inquinamento purgata de toto mũdo atq; omnibus
cloacis fugiens redditur deo lugenti dũ redeat: Repleri vero per mẽsem dimidiũ: & alio dimi-
dio in solem refundi velut in aliã nauem. Nec tamẽ inter istas anathematizantes blasphemias
aliquid vnq̃ fingere potuerunt: cur vel incipiens lucere vel desinens corniculato lumine ful-
geat: aut cur a dimidio mense incipiat minui & non ad refundẽdũ plena pueniat. Illi autẽ qui
hoc certis numeris indagarũt: ita vt & defectus solis & lunæ non solum cur fierent: sed etiam
quãdo futuri erãt longe ante prædicerent: & eos determinatis interuallis temporũ canonica
supputatione præfigerent: literisq; mandarent: quas modo qui legũt atq; intelligũt nihilomi
nus eos prædicunt: nec aliter aut alias accidũt q̃ prædicunt. Tales ergo quib9 non est ignoscẽ
dum: sicut sancta scriptura dicit: quia cum tantum valerent vt possent extimare secundũ deũ
dominũ eius quem supplici pietate possent: facilius inuenerunt ex ipsis cornibus lunæ quæ a
sole auersa sunt: siue crescentis: siue decrescentis: coniecerunt eam vel a sole illustrari: & quan
tomagis ab eo recederet: tantomagis ab ea parte quæ terris apparet radios eius excipere: quã-
to autem ad eum magis post dimidiũ mensem ex alio semicirculo propinquaret: tantomagis
a superiori parte illustrata ab ea parte quam terris auerteret: non posse excipere radios: & pro-
pterea videri decrescere: vel si haberet suum lumẽ: illud haberet ex vna parte in hemisphęrio:
quã partẽ cũ recedens a sole paulatim terris ostẽderet: donec coram ostẽderet: quasi augmẽta
mõstrare dũ nõ addatur qđ deerat: sed pdatur: qđ inerat: ac rursus paulatim abscõdere quod
patebat: & ideo videri decrescere. Sed qđlibet horũ sit duorũ: illud certũ atq; manifestũ est: &
cuiuis aduertenti facile cognitu: ꝙ luna nõ augeatur ad oculos nostros nisi a sole recedendo:
M neq; minuat̃ nisi ad solẽ ex parte alia propinquãdo. Attende nũc qđ in Prouerbiis legit̃: Sa- Ca.5.
piens sicut sol permanet: stultus autẽ sicut luna mutatur. Et quis est sapiens qui permanet: ni- Ecci.27.
si sol ille iustitiæ: de quo dicitur: Ortus est mihi sol iustitiæ: & quem sibi non fuisse ortũ in die
nouissima plangentes impii dicturi sunt: Et iustitiæ lumẽ non luxit nobis: & sol non ortus est Sap.5.
nobis! Nam istum carnis oculis visibilem solem / oriri facit super bonos & malos deus: qui etiã Matth.5.
pluit super iustos & iniustos. Ducũtur autẽ semper ex rebus visibilibus inuisibiliũ congruę si
militudines. Quis est ergo ille stultus qui tanq̃ luna mutatur: nisi Adam in quo omnes pecca
uerunt! Anima quippe humana recedens a sole iustitiæ: ab illa scilicet interna contẽplatione
incõmutabilis veritatis: omnes vires suas in terrena conuertit: & eo magis magisq; obscura-
tur in interioribus ac superioribus suis: sed cũ redire coeperit ad illam incõmutabilem sapien-
tiam: quantomagis ei appropinquat affectu pietatis: tantomagis exterior homo corrũpitur: 2.Corin.4.
sed interior renouatur de die in diem: omnisq; lux illa ingenii quę ad inferiora vergebat: ad su
periora conuertitur: & a terrenis quodãmodo aufertur: vt magis magisq; huic sæculo moria-
tur: & vita eius abscõdatur cũ Christo in deo. Mutatur ergo in deterius ad exteriora progre- Col.3.
diens: & in vita sua proiiciẽs intima sua: & hoc terræ: id est eis qui terrena sapiũt: melius vide-
tur: cũ laudat̃ peccator in desyderiis animę suę: & qui inique gerit benedicit̃. Mutatur autẽ in Psal.9.
melius cũ intentionẽ suam & gloriã a terrenis quæ in hoc sæculo apparent paulatim auertit:
& ad superiora interiora cõuertit: & hoc terræ: id est eis qui terrena sapiũt: deterius videtur.
Vnde illi impii postremam infructuosam agentes poenitẽtiam: etiam hoc inter multa dictu-
ri sunt: Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum & in similitudinẽ improperii: Nos in- Sap.5.
sensati vitã illorũ ęstimabamus insaniam. Ac per hoc spiritussanctus de visibilibus ad inuisibi
lia: & de corporalib9 in spiritalia sacramẽta similitudinẽ ducẽs: transitũ illũ de alia vita in aliã
vitam qđ pascha nominat̃: a quartadecima luna voluit obseruari: vt nõ solũ ppter tẽpus ter-
tium qđ supra cõmemoraui: quia inde incipit hebdomada tertia: sed etiã propter ipsam ter-
tiam conuersionẽ ab exterioribus ad interiora / de luna similitudo assumeret̃: vsq; ad vicesimã
vero & primã: propter ipsum numerũ septenariũ quo vniuersitatis significatio sæpe figurat̃: qui
N etiã ipsi ecclesię tribuit̃ ppter istar vniuersitatis. Ideo Ioãnes apostol9 in Apocalypsi ad septẽ Ca.6.
scribit eccl'ias. Ecclesia vero adhuc ĩ ista mortalitate carnis cõstituta: ppter ipsã mutabilitatẽ

Psal.10. lunæ nomine in scripturis signatur. Vnde est illud: Parauerũt sagittas suas in pharetra: vt sa
Col.3. gittent in obscura luna rectos corde. Prius enim q̃ fiat illud q̃d dicit apostolus: Cum Christus
apparuerit vita vestra: tunc & vos apparebitis cũ ipso in gloria: obscura videtur ecclesia in tē
pore peregrinationis suæ: inter multas iniquitates gemēs: & tunc sunt timēdę insidię fallaciũ
seductorũ: quas nomine sagittatũ intelligi voluit. Vnde alio loco ꝓpter nuntios fidelissimos
Psal.88. veritatis quos vbiq; parit ecclesia/dicitur: Luna testis in cælo fidelis. Et cum de regno domini
Psal.71. psalmus cantaret: Orietur (inquit) in diebus eius iustitia & abũdantia pacis: donec interficia
1.Corin.15. tur luna: id est abundantia pacis intãtum crescet: donec omnem mutabilitatem mortalitatis
Vbi supra. absumat. Tunc nouissima inimica destruet mors: & quicquid nobis resistit ex infirmitate car
nis: vnde nobis perfecta pax nondum est: cõsumetur omnino: cum corruptibile hoc induerit
incorruptionē: & mortale hoc induerit immortalitatē. Vnde & illius ciuitatis muri quæ hie
rico appellatur: q̃d in hebræo eloquio luna interpretari dicitur: septimo circuitu testamenti
arcæ corruerũt. Quid enim nũc aliud agit annũtiatio regni cælorũ: quã circuitio arcæ signi-
ficauit: nisi vt omnia munimēta mortalis vitæ: id est omnis spes huius sæculi quæ resistit spei
futuri sæculi: in dono septenario spiritussancti per liberum arbitriũ destruatur? Ob hoc enim
circũeunte arca non impulsu violento illi muri ceciderunt: sed sponte. Sunt & alia testimonia
scripturarũ: quæ nobis ingerunt per cõmemorationē lunæ ecclesiæ significationē: quæ in ista
mortalitate ab illa hierusalem cuius ciues angeli sunt: in ęrumnis & laboribus peregrinatur.
Non ideo tamen putare debent stulti: qui nolunt in melius cõmutari: adoranda esse illa lumi-
naria: quia ducit ex eis aliquãdo similitudo ad diuina mysteria figurãda: Ex omni enim crea-
tura ducit. Nec ideo debemꝰ in sententiã dãnationis irruere: quæ ore apostolico de quibusdã
Roma.1. profertur: qui coluerunt & seruierunt creaturæ potius q̃ creatori: qui est benedictus in sæcu
la. Sicut enĩ nõ adoramꝰ pecora: q̃uis dictus sit Christus & agnꝰ & vitulus: nec feram: quia di
ctus est leo de tribu iuda: nec lapidē: quia petra erat Christus: nec mõtē sion: quia in ipso figu-
ratur ecclesia: Sic nec solem: nec lunã: q̃uis ex ea cęlesti creatura sicut ex multis terrestribꝰ sa-
Ca.7. cramētorũ figurę ad informatiões mysticas assumant. Quapropter manichęorũ vel mathe
maticorũ delyramēta cum detestatione irridēda sunt: Quibus cũ obiecerimꝰ vana cõmenta:
vnde homines in errorē præcipitant: quo prius pręcipitati sunt: garruli sibi vidẽtur: cũ dicũt
nobis: Cur & vos ad solis & lunę computationē pascha celebratis: quasi nos ordines syderũ ac
vicissitudines temporũ a summo atq; optimo deo conditas arguamus: & non eorũ peruersita
tem: quę rebus sapiētissime cõditis ad stultissimas opiniones abutitur? Nam et si mathema
ticus nobis cõtradicturus est de syderibꝰ & luminaribꝰ cęli ad sacramēta mystice figurãda si-
Matth.10. militudines ducere: cõtradicãt & augures: ne dicat nobis: Estote simplices vt colũbæ: Cõtra-
dicant & Marsi: ne dicat nobis: Astuti sicut serpētes: Contradicãt histriones: ne in psalmis ci-
tharam nominemꝰ. At quid ex his rebꝰ ad mysteria verborũ dei similitudinũ signa sumũtur?
Dicã si placet: vel auspicia vos captare: vel venena cõficere: vel theatricas affectare luxurias:
q̃d dementissimũ est dicere. Non igitur nos de sole & luna annuis mēstruisue tēporibus actio
num nostrarũ euenta coniicimus: ne in vitæ humanæ periculosissimis tēpestatibꝰ tanq̃ in sco
pulos miseræ seruitutis illisi/a libero arbitrio naufragemꝰ: sed ad rem sacrate significandã si-
militudines aptas/religiosissima deuotione suscipimus: sicut de cætera creatura: de vētis: de
mari: de terra: de volatilibꝰ: de piscibus: de pecoribus: de arboribus: de hominibꝰ. Ad sermonē
quidē multipliciter: ad celebrationē vero sacramentorũ iam christiana libertate parcissime: si
cut de aqua: de frumento: de vino: de oleo. In seruitute autē veteris populi etiã multa celebra-
ri imperata sunt: quę nobis tantũmodo intelligēda tradũtur. Nõ itaq; dies obseruemꝰ & an
Gal.4. nos & menses & tempora: ne audiamus ab apostolo: Timeo ne forte sine causa laborauerim in
vobis. Eos enim inculpat qui dicũt: non proficiscar quia posterꝰ dies est: aut quia luna sic fer-
tur: vel proficiscar vt ꝓspera cedant: quia ita se habet positio syderũ. Non agam hoc mense cõ
mercium: quia illa stella mihi agit mēsem: vel agam quia suscepit mensem. Non plantem hoc an
no vineam: quia bissextus est. Nõ autem quisq̃ sapiēs arbitretur obseruatores temporũ repre
hendēdos: qui dicunt: non proficiscar hodie: quia tēpestas exorta est: aut non nauigē: quia ad-
huc sunt hibernæ reliquiæ: aut tēpus seminandi est quia imbribus autumnalibus terra satia-
ta est: vel si qui forte alii naturales effectus circa motum aeris & humoris ad variandas tēpo-
rum qualitates in syderum ordinatissima conuersione notati sunt: de quibus dictũ est cũ con
Gen.1. derētur: Et sint in signis: & tēporibus: & diebꝰ: & in annis. Si quæ autem figuræ similitudinũ

non tantum de coelo & de syderibus: sed etiam de inferiori creatura ducuntur ad dispensatio
nem sacramentorũ: eloquẽtia quędã est doctrinę salutaris mouendi affectui discentium accõ
P modata a visibilibus ad inuisibilia: a corporalibus ad spiritalia: a tẽporalibus ad aeterna. Nec Ca.8.
quisq̃ nostrum attendat: ꝙ eo tempore: quo pascha celebramus: sol in ariete est: sicut illi ap-
pellant quendam syderum locum: vbi reuera mense nouorum sol inuenitur: sed siue illi arietẽ
siue aliqd aliud eandem partẽ coeli vocare voluerint: nos de scripturis sanctis hoc didicimus:
ꝙ omnia sydera deus condidit: & locis cęlestibus quibus voluit: ordinauit: q̃ stellis distincta &
ordinata in quaslibet partes diuidant: qbuslibet vocalibus vocent: vbicunq; sol esset mẽse no-
uorum: illic eum reperiret hęc celebratio: ꝑpter similitudinem sacramenti renouandę vitę: de
qua satis supra disseruimꝰ. Q; si etiam locus ille syderũ aries vocari posset ꝑpter aliquã figurę
congruentiã: neq; huiusmodi timeret sermo diuinus aliquã sacramẽti similitudinem ducere
sicut de aliis non solum cęlestibus: sed etiã terrestribus creaturis: sicut de Orione vel peliadibꝰ
sicut de monte Sina: & de monte sion: sicut de fluminibus quę vocant̃ Geon: Physon: tigris: eu
phrates: sicut de ipso totiens in sanctis mysteriis nobilitato fluuio Iordane rerum figurate insi
nuandarum mysticas similitudines adduxit. Sed quantum intersit inter syderum obseruatio
nes ad aereas qualitates accommodatas sicut agricolae vel nautae obseruãt: aut ad notandas p
tes mundi cursumq; aliquo & aliunde dirigendum: qđ gubernatores nauium faciunt: & hi q
per solitudines arenosas interiora austri nulla semita certa vel recta gradiunt̃: aut cum ad ali-
qd in doctrina vtili figura significandum fit nonnullorũ syderum aliqua cõmemoratio. Quã
tum ergo intersit inter has vtilitates & vanitates hoĩm ob hoc obseruantiũ sydera: vt nec ae-
ris qualitates: nec regionum vias: nec solis temporum numeros: nec spiritaliũ similitudines:
Q sed quasi fatalium rerum euenta perquirant: quis nõ intelligat? Sed iam deinceps videamus: Ca.9.
cur etiam id obseruet̃ cum pascha celebratur: vt sabbatum occurrat. Hoc enim ꝑprium chri-
stianae religionis est. Nam iudaei mẽsem nouorũ tm̃modo & lunam obseruãt a quartadecima
vsq; ad vicesimam primã. Et quia illud eorum pascha quo passus est dñs ita occurrit: vt inter
mortem eius & resurrectionẽ medius esset sabbati dies: addendum patres nostri cẽsuerunt: vt
& nr̃a festiuitas a iudęorum festiuitate distingueretur: Et ꝙ non frustra factum esse credendũ
est ab illo qui est ante tempora: & per quem facta sunt tempora: & q venit in plenitudine tem-
porum: & qui potestatem habebat ponendi aĩam suam: & iterum recipiendi eã: & ideo nõ fata
lẽ sed opportunã sacramẽto: qđ cõmẽdare ĩstituerat: horã expectabat cũ diceret: Nondũ venit Ioan.2.
hora mea. Vt igit̃ anniuersaria passionis eius celebratiõe a posteris seruarent̃. Qđ eĩ nũc vt
supius dixi fide ac spe gerimus: atq; vt ad id perueniamus dilectione satagimꝰ: reqes est q̃dam
ab oĩ labore omnium molestiarum sancta atq; ꝑpetua: in eadem nobis ex hac vita fit transitꝰ
quem dominus nr̃ Iesus Christus sua passione demõstrare ac consecrare dignatꝰ est. Inest aũt
in illa reqe nõ desidiosa segnitia: sed q̃dam ineffabilis trãqllitas actionis otiosae. Sic eñ ab huiꝰ
vitae operibus in fine reqescit̃: vt in alteriꝰ vitae actione gaudeat̃. Sed qa talis actio in dei laude
agit̃: sine labore mẽbrorũ: sine angore curarũ: nõ ad eã sic transit̃ per quietẽ vt ipse labor succe
dat: id est nõ sic esse incipiat actio vt esse desinat qes. Neq; eñ redit̃ ad labores & curas: sed per
manet in actione qđ ad quietẽ ꝑtinet. neq; enim in ope laborare; neq; in cogitatione fluctuare.
Quia ergo ꝑ reqem ad primã vitam redit̃: vnde aĩa lapsa est in peccatũ: ꝑpterea sabbato req
es significatur. Illa aũt vita prima quae de peregrinatione redeũtibus & primã stolã accipiẽti-
bus reddit̃: per vnã sabbati: quẽ diẽ dñicum dicimus: figurat̃. Quaere septẽ dies genesim legẽs
inuenies septimũ sine vespera: quia requiẽ sine fine significat. Prima ergo vita nõ fuit sempi-
terna reqes peccãti: reqes aũt vltia sempiterna ẽ: ac ꝑ hoc & octauꝰ sempiternã btĩtudinẽ ha-
bebit qa reqes illa q̃ sempiterna est excipit̃ ab octaua nõ extiguit̃: Neq; eĩ aliter sẽpiterna esset.
R Ita ergo erit octauꝰ q primꝰ: vt prima vita nõ tollatur: sed reddat̃ ęterna. Sabbatũ tñ cõmen Ca.10.
datũ ẽ priori pplo in otio corpali tẽpaliter: & vt figura esset sctĩficationis in requiẽ spũssancti.
Nusq̃ eĩ legimꝰ in genesi sctĩficationẽ ꝑ oẽs priores dies: sed de solo sabbato dictũ est: Et sctĩfica Geñ.2.
uit deus diem septimũ. Amãt eĩ requiẽ siue piae aĩę: siue iniquę: sed an ꝑueniãt ad illud qđ plu
rimum amant / nesciunt: nec appetunt etiam ipsa corpora ponderibus suis nisi quiescere a mo
tibus suis. Nam sicut corpus tamdiu nititur pondere: siue deorsum versus: siue sursum ver
sus: donec ad locum quo nititur veniens cõquiescat: Pondus quippe olei si dimittatur in aere:
deorsum: si autem sub aquis: sursum nititur: Sic animę ad ea quae amant propterea nituntur
vt perueniendo requiescant. Et multa quidem per corpus delectantur: sed nõ inest eis aeterna

requies:nec saltem diuturna:& propterea magis sordidant animã & aggrauant potius vt syn
cerũ eius põdus quo in supna ferẽ impediãt.Cũ ergo anima in seipsa delectaẽ:nondũ re incom
mutabili delectatur:& ideo adhuc superba est:quia se p summo habet: cum superior sit deus
Iacobi.4. Nec in tali pctõ impunita relinquitur:quia deus superbis resistit:humilibus aũt dat gratiam.
Cum aũt deo delectaẽ:ibi veram:certam: æternam inuenit reqem: quã in aliis quærebat nec
Psal.36. inueniebat.Proinde admoneẽ in psalmo:Delectare in domio & dabit tibi petitiões cordis tui.
Ro.5. Quia ergo charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritumsanctum qui datus est no-
bis:ideo sanctificatio in septimo die commemorata est:vbi reqes cõmendaẽ. Quia vero nec be
Phil.2. ne operari possumus nisi dono eius adiuti:sicut dicit aplus:Deus eñ est q operaẽ in nobis &
velle & opari p bona volũtate.Nec agere nec reqescere poterimus post oĩa bona opa nra q̃ ĩ hac
vita gerimus:nisi eius dono ad æternitatem sanctificati atq pfecti.Propterea de ipso deo diciẽ:
Gen.1.& 2. Cum fecisset omnia opa valde bona:septimo die requieuit ab opibus oĩbus suis quę fecit. Futu-
rã eñ requiem significabat quã post bona opa daturus erat nobis hoĩbus. Sicut enim cũ bene
Ca.11. opamur ip̃e diciẽ opari in nobis cuius munere opamur:ita cũ requiescimus ip̃e reqescere dicitur
quo donante reqescimus. Hinc est q etiã in tribus primis præceptis decalogi quæ ad deum S
Matth.22. pertinẽt(Cætera eñ septẽ ad proximum pertinent:id est ad hominem)quia in duobus p̃ceptis
tota lex pendet:tertium ibi de obseruatione sabbati positum est:Vt in primo p̃cepto patrẽ in-
telligamus:vbi phibetur coli aliqua in figmẽtis hoĩm dei similitudo:non quia non habet ima
ginem deus: sed quia nulla imago eius coli debet nisi illa quæ hoc est qd ip̃e:nec ipsa pro illo sed
Ro.8. cũ illo:Et qa creatura mutabilis est:ac ppterea diciẽ:Oĩs creatura vanitati subiecta est: qm̃ na
Exo.20. tura etiã vniuersa in parte demonstraẽ:ne qsq̃ filiũ dei verbum p quod facta sunt oĩa putaret
Deut.5. esse creaturam : sequiẽ aliud præceptũ:Non accipies inuanũ nomẽ dei tui.Spiritus aũt sctũs ĩ
Ro.5. quo nobis illa reqes tribuiẽ quã vbiq amamus:sed nisi deũ amando nõ inuenimus : cũ charitas
eius diffunditur in cordibus nostris per spũmsanctũ q datus est nobis. Quia ergo sanctificauit
deus diem septimum in quo reqeuit:tertio p̃cepto legis insinuaẽ qd scriptũ est de obseruatio-
ne sabbati:non vt iã in ista vita nos quiescere existimemus:sed vt omnia q̃ bene opamur:non ha
beant intentionem:nisi in futuram requiem sempiternam.Memento enim maxime qd iam su
Ro.8. pra commemotaui:qua spe salui facti sumus:spes enim quæ videtur:non est spes:ad ipsum au
tem ignem amoris nutriendum & flãmandum quodammodo:quo ranq̃ pondere sursum vel
introrsum referamur:ad requiem hęc omnia pertinent:quæ insinuantur nobis figurate.Plus
enim mouent:& accendunt amorem:q̃ si nuda & sine vllis sacramẽtorum similitudinibus po
nerentur.Cuius rei causam difficile est dicere:Sed tamẽ ita se habet:vt aliquid per allegoricã
significationem intimatum plus moueat:plus delectet:plus honoretur:q̃ si verbis ppriis dice
retur apertissime.Credo q ipse animi motus q̃diu rebus adhuc terrenis implicatus/pigrius in
flammatur:si vero feratur ad similitudines corporales : & inde feratur ad spiritalia : quæ illis
similitudinibus figurãtur:ipso quasi transitu vegetatur:& tanq̃ in facula ignis agitatus accẽ
Ca.12. ditur:& ardentiore dilectione rapitur ad requiem & quietem. Ideoq inter omnia illa decem T
præcepta solum ibi qd de sabbato positum est:figurate obseruandum præcipitur:quam figu-
ram nos intelligendam:non etiam per otium corporale celebrandam suscepimus . Cum enim
Psal.45. sabbato significetur spiritalis requies:de qua dictum est in psalmo:Vacate & videte quoniam
Matth.11. ego sum deus:& qua vocantur homines ab ipso domino dicente:Venite ad me omnes qui la-
boratis & onerati estis:& ego vos reficiam.Tollite iugum meum super vos: & discite a me qa
Exo.20. mitis sum & humilis corde:& inuenietis requiem animabus vestris.Cætera tamen ibi præce
Deut.5. pta proprie sicut præcepta sunt sine vlla figurata significatione obseruamus.Nam & idola nõ
colere manifeste didicimus: & non accipere in vanũ nomẽ dñi dei nri:& honorare patrẽ & ma
trem:& non mœchari:non occidere:non furari:nõ falsum testimonium dicere: nõ concupisce
re vllam rem proximi:non figurate aliud prætendunt:& mystice aliud significant : sed sic ob
seruantur vt sonant.Obseruare tamen diem sabbati non ad literam iubemur secundum otiũ
ab opere corporali sicut obseruant iudæi:Et ipsa eorum obseruatio quia ita præcepta est:nisi
aliam quandam spiritalem requiem significet:ridenda iudicatur . Vnde non inconuenienter
intelligimus ad amorem excitandum: quo ad requiem tendimus: valere omnia quæ figurate
in scripturis dicuntur:quandoquidem non solum in decalogo figurate pręcipitur vbi requi-
es commendatur:quæ vbiq amatur:sed in solo deo certa & sancta inuenitur. Dies tamen do V
Cap.13. minicus non iudæis sed christianis resurrectione domini declaratus est : & ex illo habere cœ-

pit festiuitatē suam. Aiæ quippe oīm sanctorum ante resurrectionem corporis sunt qdem in
in requie:sed in ea non sunt actione qua corpora recepta vegetant. Talem qppe actionē signifi
cat dies octauus:q & primus:quia non aufert illā reqem:sed glorificat. Non eñ redit cū cor-
pore difficultas ex corpore:quia nec corruptio. Oportet eī corruptibile hoc indui incorrupti
onem:& mortale hoc indui immortalitatē. Quapropter ante resurrectionē dñi: q̄uis sanctos 1.Cor.51.
patres plenos spū pphetico octaui sacramētū neq̄q̄ lateret:quo significat resurrectio: Nā & p
octaua psalmus inscribit:& octauo die circuncidebant infantes:Et in ecclesiaste:ad duor testa
mētorū significationē dicit:Illis septē & illis octo reseruatum est. Tñ illis ē occultatum:& solū Eccl's.11.
celebrandū sabbatum traditū est:qa erat antea requies mortuorū:resurrectio aūt nullius erat
donec veniret Christus:qui resurgens ex mortuis iā non moreret:& mors illi vltra nō dñaret Ro.6.
Sed posteaq̄ facta est talis resurrectio in corpore dñico:vt præiret in capite ecclesię qd corpus
ecclesiæ speraret in fine:Iam etiā dies dñicus id est octauus q & prim9 inciperet celebrari. Ipsa
etiam causa intelligitur cur obseruandū pascha vbi agnum occidere & comedere iubentur:
qd manifestissime passionem dñi præfigurat: non eis ita pceptū est vt attenderent occurrere
sabbatum:& cum mense nouorum & tertiam lunæ hebdomadam concurrere: vt eūdem quo
q diem dñs potius sua passione signaret:q etiā dñicum: id est octauū qui & primus est:decla-
X raturus aduenerat. Attende igitur sacratissimum triduū crucifixi: sepulti:suscitati. Horū Ca.14
trium qd significat crux:in præsenti agimus vita:qd aūt significat sepultura & resurrectio:fi
de ac spe gerimus. Nunc enim dicit homini: Tolle crucem tuā & sequere me. Cruciat aūt ca- Col.3.
ro:cum mortificantur mēbra nīa q̄ sunt sup terrā:fornicatio:immunditia: luxuria: auaritia: Ro.8.
& cętera huiusmodi:de quibus idē dicit:Si scdm carnē vixeritis moriemini:si autem spū facta Eph.6.
carnis mortificaueritis viuetis. Hinc etiā de seipso dicit: Mundus mihi crucifixus est et ego Ro.6.
mundo. Et in alio loco:Scientes inquit quia vetus homo noster simul confixus est cruci cum
illo:vt euacuetur corpus peccati:vt vltra non seruiamus peccato. Q̄diu ergo id agunt ope
ra nostra:vt euacuet corpus peccati:q̄diu exterior homo corrūpit: vt interior renouetur de
die in diē:tempus est crucis. Hæc sunt etiam bona opa quidē:tñ adhuc laboriosa: quorū mer-
ces est reqes. Sed ideo dicit:Spe gaudentes:vt cogitantes reqem futurā cū hilaritate in labori-
bus operemur. Hanc hilaritatē significat crucis latitudo in trāsuerso ligno vbi figuntur ma
nus. Per manus eñ opa intelligim9:Per latitudinem hilaritatem operātis: quia tristitia facit
angustias:Per altitudinē vero cui caput adiungitur:expectationem retributionis de sublimi
iustitia dei:q reddet vnicuiq scdm opa sua:In his quidē q scdm tolerantiā boni opis gloriam
& honorem & incorruptionem q̄rentibus vitā ęternam. Itaq etiā longitudo qua totū corpus
extendit:ipsam tolerantiā significat:vnde longanimes dicunt qui tolerāt. Profundū aūt quod
terræ infixum est:secretum sacramēti pręfigurat. Recordaris enim nisi fallor q̄ verba aposto
lica ī ista designatione crucis expediā:vbi ait:In charitate radicati atq fundati:vt possitis cōp Eph.3.
hendere cum omnibus sanctis q̄ sit longitudo:latitudo:sublimitas:& profundū. Ea vero quæ
nondū videm9 & nōdū tenem9:sed fide & spe gerimus:in alio biduo figurata sunt. Hæc enim
quæ nunc agimus:tanq̄ clauis pręceptorum in dei timore confixi: sicut scriptum est: Cōfige Psal.118.
clauis a timore tuo carnes meas:in necessariis deputant:nō in eis q̄ per se ipsa appetēda & cō-
cupiscenda sunt. Vnde illud qd est optimū se dicit concupiscere:Dissolui & eē cū Christo. Ma Phil.1.
nere aūt in carne:necessarium inqt pptervos. Qd ergo inqt:Dissolui & esse cū Christo: inde
incipit reqes q̄ non interrumpit resurrectione sed clarificat:q̄ tñ nunc fide retinet:Quia iust9 Abachuc.2
ex fide viuit. An ignoratis(inqt)qm̄ quicunq baptizati sum9 in Christo Iesu:in morte ipsius Ro.6.
baptizati sumus?Consepulti ergo illi sumus per baptismum in mortē. Vnde nisi fide?Neq ei
iam in nobis perfectū est:adhuc in nobismetipsis ingemiscentib9 & adoptionē expectātibus re
demptionem corporis nostri. Spe enim salui facti sumus:Spes autem quæ videtur nō est spes Ro.8.
Quod enim videt quis:quid sperat?Si autem quod non videmus speramus:per patientiam ex
pectamus. Quod memento q̄ sæpe commemorem:nec iam nunc in ista vita nos beatos fieri de
bere arbitremur:& ab omnibus difficultatib9 liberos:ac sic in angustiis rerum temporalium
aduersus deum ore sacrilego murmuremus:quasi non exhibeat quod promisit. Promisit qui- Psal.93.
dem huic vitæ necessaria:Sed alia sunt solatia miserorum:alia gaudia beatorum. Domine(in
quit)secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo: exhortationes tuæ iucunda
uerūt animam meam. Non ergo murmuremus in difficultatibus: ne perdamus latitudinem

Ro.12. hilaritatis:de qua dicitur:Spe gaudentes:quia sequitur:In tribulatione patientes. Noua er-
go vita in fide nunc inchoatur & spe geritur:Nam tunc perfecta erit:cũ absorbebitur morta-
1.Cor.15. le vita:cum absorbebitur in victoriam:cum illa nouissima inimica destruetur mors: cũ immu
tati fuerimus & ęquales angelis facti.Omnes enim inquit resurgemus: sed nõ oẽs immutabi
Lucæ.20. mur:Et dominus:Erunt(inquit)ęquales angelis dei. Apprehẽsi eñ sumus modo in timore p
2.Cor.5. fidem:tunc autem apprehendemus in charitate per spem.Quãdiu enim sumus in corpore per
egrinamur a domino.per fidem enim ambulamus non per speciem.Ipse itaq; apostolus qui di-
Phil.3. cit:Tunc apprehendam sicut apprehensus sum:aperte se non apprehendisse confitetur. Fra-
tres(inquit)ego me non arbitror apprehendisse.Sed tamẽ quia ipsa spes ex promissione veri-
Ro.6. tatis certa nobis est:cum diceret:Consepulti igitur sumus illi per baptismum in mortẽ: sub-
iunxit & ait: Vt quemadmodum surrexit Christus ex mortuis per gloriam patris: ita & nos
in nouitate vitę ãbulemus.Ambulamus ergo in re laboris:sed in spe quietis:in carne vetustatis
Ro.8. sed in fide nouitatis.Dicit enim: Corpus quidem mortuum est propter peccatũ: spiritus aũt
viuit propter iustitiam.Si autem spiritus eius qui suscitauit Iesum Christum a mortuis ha-
bitat in vobis:qui suscitauit Christũ a mortuis:viuificabit & mortalia corpora vestra per in-
habitantem spiritum eius in vobis. Hoc ex authoritate diuinarum scripturarum in vniuer-
sæ ecclesiæ quæ toto orbe diffunditur consensione: per anniuersarium pascha celebratur: in
Ca.15. magno vtiq; sicut iam intelligis sacramento. Et in scripturis quidem veteribus ad agendum Y
pascha non est præceptum tempus: nisi ex mense nouorum: a luna quartadecima vsq; ad vi-
cesimam primam.Ex euangelio tamen: quia iam manifestum est: quo etiam die dominus cru
cifixus sit:& in sepultura fuerit & resurrexit: adiuncta est etiam ipsorum dierum obserua-
tio per patrum concilia:& orbi vniuerso christiano persuasum est: eo modo pascha celebrari
oportere.Quadragesima sane ieiuniorum habet authoritatem: & in veteribus libris ex ieiu-
nio Moysi & Heliæ:& ex euangelio:quia totidem diebus dominus ieiunauit:demonstrãs euã
gelium non dissentire a lege & prophetis.In persona quippe Moysi lex: in persona Heliæ pro-
phetæ accipiuntur.Inter quos & in monte gloriosus apparuit: vt euidentius emineret quod
de illo dicit apostolus:testimonium habens a lege & a prophetis. In qua ergo parte anni con-
gruentius obseruatio quadragesimæ constitueretur: nisi confinis atq; contigua dominicæ
passioni?Quia in ea significatur hęc vita laboriosa:cui opus est cõtinentia: vt ab ipsius mundi
amicitia ieiunetur: quæ vtiq; fallaciter blandiri: & illecebrarum fucos circumspergere atq;
iactare non cessat. Numero autem quadragenario vitam istam propterea figurari arbi-
tror: quia denarius in quo est perfectio beatitudinis nostræ: sicut in octonario: quia redit ad
primum:ita in hoc mihi videt̃ exprimi:qa creatura q̃ septenario figurat̃:adhęret creatori: In
declarat̃ vnitas trinitatis per vniuersum mundũ tẽporaliter annũtianda: quia mundus & a
q̃tuor vẽtis delimitat̃: & q̃tuor elementis erigit̃:& q̃tuor anni temporũ vicibus variat̃.Decẽ aũt
quater in q̃dragita cõsumunt̃:q̃dragenarius aũt ptibus suis cõputatus:addit ipsũ denariũ:&
fiũt quinquaginta:tanq̃ merces laboris & cõtinẽtiæ. Neq; eñ frustra ipse dominus & quadra
ginta post resurrectionẽ in hac vita & terra cũ discipulis cõuersatus est:& posteaq̃ ascendit in
cælum:decem diebus interpositis misit spiritumsanctum: completo die pentecostes:qui dies
quinquagenarius habet alterum sacramentum: q; septies septem quadraginta nouem fi-
unt:& cum reditur ad initium quod est octauus: qui & primus dies: quinquaginta complen
tur:qui celebrantur post domini resurrectionem:iam in figura non laboris: sed quietis & læ-
titię.Propter hoc & ieiunia relaxantur:& stantes oramus:quod est signum resurrectionis.
Vnde etiam omnibus diebus dominicis id ad altare obseruatur: & Alleluia canitur: quod
Psal.83. significat actionem nostram futuram non esse nisi laudare deum: sicut scriptum est: Beati
qui habitant in domo tua domine:in sæcula sæculorum laudabunt te. Sed dies quinquagesi
mus & in scripturis commendatur: non tantum in euangelio: quia tunc spiritussanctus ad-
uenit:sed etiam in veteribus libris. Nam & ibi posteaq̃ pascha occiso agno celebrauerunt: di-
es quinquaginta numerantur vsq; ad diem quo lex data est in monte Sina famulo dei Moysi
digito dei scripta: in libris autem euangelii apertissime declaratur digitum dei significa-
Lucę.11. re spiritumsanctum.Cum enim vnus euangelista dixisset:In digito dei eiicio dæmonia: alius
Matth.12. hoc idẽ ita dixit:In spũ dei eiicio dęmonia. Quis hãc lętitiã diuinorũ sacramẽtorum cũ sanæ Z
Ca.16. doctrinæ luce clarescit:nõ præferat vniuersi mundi huius imperiis etiã in iusitata felicitate
Esa.6. placatis?Nõne tanq̃ duo Seraphin clamant adinuicem concinentiã laudis altissimo:Sanctus

sanctus:sanctus:dominus deus sabaoth:Ita duo testamenta fideliter cōcordātia sacratam con
cinunt veritatem deo!Occidit ouis:celebratur pascha:& interpositis quinq̄ginta diebus dat
lex ad timorē scripta digito dei.Occidit Christus:q tanq̄ ouis ad immolandū ductus est:sicut Esa.53.
Esaias testat:celebratur verum pascha:& interpositis quinquaginta dieb⁹ datur ad charitatē
spiritussanctus q est digitur dei:cōtrarius hominibus sua q̄rentibus:& ideo iugum asperum
& sarcinam grauem portantibus:nec inuenientibus requiem animab⁹ suis:quia charitas non 1.Cor.13.
quærit q̄ sua sunt.Ideo animositas hæreticorum semper inquieta est:quos magorum Pharao-
nis habere conatum:declarat apostolus dicens:Sicut eñ Iamnes & mambres restiterūt Moysi 2.Timo.3.
sic & isti resistunt veritati:homines mēte corrupti:reprobi circa fidem:sed vltra non profici-
ent.Dementia vero eorum erit manifesta omnibus sicut & illorum fuit. Quia eñ per ipsam
corruptionem mentis inq̄tissimi fuerunt:in signo tertio defecerunt:fatentes sibi aduersum
esse spūmsanctum q erat in Moyse.Nam deficientes dixerunt:Digitus dei est hic. Sicut autē
conciliatus & placatus spūssanctus requiem pręstat mitibus & humilibus corde:ita contrarius
& aduersus immites ac superbos inquietudine exagitat.Quam inquietudīem muscę illæ gra
uissimæ significauerunt:sub quibus magi Pharaonis defecerunt dicentes:Digitus dei est hic Exo.8.
& Exodum lege:& vide vbi pascha celebrauerunt:post quot dies data sit lex. Loquit deus ad Ca.17.
Moysen in monte Sina de tertii mensis die.Nota ergo vnum diem egressus ipsius tertii mēsis
& vide q̄d dicat inter cętera.Descēde(inq̄t)testare pp̄lo:& purifica illos hodie:& cras & lauēt
vestimenta sua & sint parati in diem tertium.Tertia enim die descendit dominus in mōte Si Exo.19.
na coram omni populo.Tunc data est lex:tertio scilicet die tertii mēsis.Numera itaq; a quar
todecimo primi mensis die/quo factum est pascha/vsq; ad diem tertium tertii mensis:& inue-
nies decem & septem dies primi mensis:triginta secundi:tres tertii:qui fiunt quinquaginta.
Lex in arca est:sanctificatio in corpore domini:per cuius resurrectionem nobis requies futura
promittitur:ad quam percipiendam spiritusancto charitas inspiratur. Spiritus autem non- Ioan.7.
dum erat datus:cum Iesus nondum erat clarificatus.Vnde prophetia illa cantata est:Exurge Psal.131.
domine in requiem tuam:tu & arca sanctificationis tuæ. Vbi requies:ibi sanctificatio. Vnde
nunc vt amemus & desyderemus:pignus accepimus. Vocantur autem ad requiem alterius
vitę quo ab ista transitur:quod pascha significat:omnes in nomine patris & filii & spiritussan
cti.Propterea quinquagenarius numerus ter multiplicatus:addito ad eminentiam sacramen
ti ipso ternario:in illis magnis piscibus inuenitur:quos iam dominus post resurrectionem no-
uam vitam demonstrans a dextera parte leuari imperauit:nec retia dirupta sunt:quia tunc
hæreticorū inquietudo non erit.Tunc homo perfectus & quietus/purificatus in anima & in
corpore per eloquia domini casta:argētum igne examinatum terræ purgatum septuplum:ac Psal.11.
cipiet mercedem denarium vt sint decem & septem.Nam & in hoc numero sicut in aliis mul
tiplices figuras exhibentibus:sacramentum mirabile reperitur.Nec immerito etiam psalmus
septimusdecimus in regnorum libris solus integer legitur:quia regnum illud significat vbi 2.Regū.22.
aduersarium non habebimus.Titulus eñ ei⁹ est:In die qua eruit eum dominus de manu om
nium inimicorum eius & de manu Saul. Quis enim figuratur in Dauid nisi ille qui venit se
cundum carnē ex semine Dauid!Qui vtiq; in corpore suo/quod est ecclesia/adhuc patitur in
imicos.Vnde illi persecutori quem voce mactauit:& in suum corpus traiiciens quodammo-
do manducauit:sonuit de coelo:Saule Saule quid me persequeris!Quando autē eruetur hoc Actu.9.
corpus de manu omnium inimicorū eius:nisi cum & illa nouissima inimica destruetur mors!
Ad hoc tempus pertinet numer⁹ ille centū quinquaginta trium piscium. Nā & ipse numer⁹
septimusdecimus surgens in trigonū:centum quinquagīta trium summam cōplent.Ab vno
quoq; vsq; ad decem & septem surgens oēs medios adde:& inuenies ad vnum scilicet:& adde
duo fiunt vtiq; tria:adde tria fiunt sex adde quatuor fiūt decem:adde quinq; fiūt quīdecim:
adde sex fiunt vigintiunum:adde ita cæteros & ipsum decimumseptimū/fiūt centū quinqua
gīta tria. Hæc de scripturis firmissime tenentur:id est pascha & pētecoste.Nam vt quadragī
ta illi dies ante pascha obseruentur:ecclesię consensio roborauit:Sic etiam vt octo dies neophi
torum distinguantur a cæteris:id est vt octauus primo concinat.Vt autem Alleluia per il-
los solos dies quinquaginta in ecclesia cantetur:non vsquequaq; obseruatur.Nā & in aliis die
bus varie cantatur alibi atq; alibi:ipsis tamen diebus vbiq;. Vt autem stantes in illis diebus
& omnibus dominicis oremus:vtrū vbiq; seruet ignoro:tamen quid in eo sequat ecclesia dixi
9 vt potui:& arbitror esse manifestū. De lauādis vero pedibus:cū domin⁹ hoc propter formā Ca.18.

humilitatis: propter quam docendam venerat:commendauit: ficut ipfe confequenter expo-
fuit:quæfitum eft:quonam tpe potiffimum res tãta etiã facto docereť: & illud tps occurreret:
quo ipfa cõmẽdatio religiofius inhęreret.Sed ne ad ipm facramẽtũ baptifmi videreť ptinere:
multi hoc in confuetudinem recipe noluerunt.Nõnulli etiã de cõfuetudine auferre dubita-
uerunt.Aliqui aũt vt hoc facratiore tẽpore cõmendaretur:& a baptifmi facramẽto mutareť:
vel diem tertium octauarum:quia ternarius numerus in multis facramẽtis maxime excellit:
vel etiam ipfum octauum vt hoc facerent elegerunt. Miror fane quid ita volueris: vt de his
quæ varie per diuerfa loca obferuantur:tibi aliqua confcriberem:cum & nõ fit neceffariũ: &
vna in his faluberrima regula retinenda fit:vt quę nõ funt cõtra fidẽ:neq; cõtra bonos mores:
& habent aliqd ad exhortationem vitæ melioris:vbicunq; inftitui videm⁹:vel inftituta cogno
fcimus:nõ folũ nõ improbemus:fed etiam laudãdo & imitando fectemur:fi aliquorũ infirmi-
tas non ita impedit vt amplius detrimentum fit.Si eñ eo modo impediat vt maiora ftudiofo͡r
lucra fperanda fint:q̃ calumniatorũ detrimenta metuẽda:fine dubitatione faciendum eft: ma
xime illud quod etiam de fcripturis defendi poteft:ficut de hymnis & pfalmis canendis: cũ &
ipfius dñi & apoftolorum habeamus documenta & exempla & præcepta de hac re tam vtilia
1.Retra.19. Ad mouendum pie animũ & accendendum diuinæ lectionis affectum:varia cõfuetudo eft:&
pleraq; in Africa ecclefiæ membra pigriora funt:ita vt Donatiftæ nos reprehendant q̧ fobrie
pfallimus in ecclefia diuina cantica ꝓphetarũ:cum ipfi ebrietates fuas ad canticum pfalmo͡r
humano ingenio compofitorum quafi tubas exhortationis inflãment.Quando aũt non eft tẽ-
pus cũ in ecclefia fratres congregantur fancta cantandi:nifi cum legitur aut difputatur: aut
Ca.19. antiftites clara voce depcantur:aut cõmunis ofo diaconi indiciť! Aliis vero ꝑiculis tẽporũ A
qd melius a cõgregatis chriftianis fiat:quid vtilius:qd fanctius:oĩno non video. Qđ aũt infti
tuiť ꝑter confuetudinẽ: vt q̃fi obferuatio facramẽti fit /approbare nõ poffũ: Etiã fi multa hu
iufmodi propter nonnullarum vel fanctarũ vel turbulentarum perfonarũ fcandala deuitan-
da liberius improbare non audeo. Sed hoc nimis doleo:quia multa quæ in diuinis libris falu
berrima præcepta funt:minus curanť:& tam multis præfumptionibus fic plena funt omnia:
vt graui⁹ corripiatur q per octauas fuas terram nudo pede tetigerit:q̃ qui mentẽ vinolẽtia fe
12.dif.oĩa. pelierit.Omnia itaq; talia quæ neq; fanctarũ fcripturarũ authoritatibus continenť:nec in con
ciliis epifcoporũ ftatuta inueniunť:nec confuetudine vniuerfę ecclefiæ roborata funt: fed di-
uerforum locorum diuerfis moribus innumerabiliter varianť:ita vt vix aut omnino nunq̃ in
ueniri poffint caufę quas in eis inftituendis homines fecuti funt:vbi facultas tribuiť: fine vlla
dubitatione refecanda exiftimo.Q̃uis enim neq; hoc inueniri poffit: quomodo contra fidem
fint:ipfam tamen religionem quam pauciffimis & manifeftiffimis celebrationum facramẽtis
mifericordia dei effe liberam voluit:feruilibus oneribus premunt: vt tolerabilior fit conditio
iudæorum: qui etiam fi tempus libertatis non agnouerint:legalibus tamen farcinis non hu-
manis ꝓfumptionibus fubiiciuntur.Sed ecclefia dei inter multam paleam multaq; zizania cõ
ftituta multa tolerat: & tamen quæ funt contra fidem vel bonam vitam:non approbat: nec ta
Ca.20. cet:nec facit. Itaq; illud quod fcripfifti:quofdam fratres ita temperare a carnibus edendis:vt
immundos qui comederint arbitrentur:apertiffime contra fidem fanamq; doctrinam eft.Sed B
hic ego fi diutius difputare voluero:poteris putare ante in illis obfcuri aliquid hinc apoftolũ
præcepiffe: qui etiam poft multa quæ de hac re dixit:fic deteftatus eft hæreticorum impiam
1.Timot.4. opinionem:vt diceret:Spiritus autem manifefte dicit: Quia in nouiffimis temporibus rece-
dent quidam a fide intendentes fpiritib⁹ feductoribus: & doctrinæ dæmoniorum in hypo-
crifi mendaciloquiorum: cauteriatam habentes confcientiam fuam: prohibentes nubere:
abftinentes a cibis quos deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus: &
his qui cognouerunt veritatem: quia omnis creatura dei bona eft: & nihil abiiciendum eft
quod cum gratiarum actione percipitur.Sanctificatur eñ per verbum dei & orationẽ.Et alio
Titum.1. loco de his rebus loquitur: Omnia inquit munda mundis: immundis autem & infidelibus
nihil eft mundum:fed polluta funt eorum & mens & confcientia.Tu ipfe lege cætera: & re-
cita quibus potes: ne in fe irritam faciant gratiam dei: quia in libertate vocati funt: tantum
ne libertatem in occafionem carnis affumant. Et ideo iam voluit refrænandæ carnalis con-
cupifcentiæ caufa a quibuflibet cibis temperari:quia non eis hoc permittitur fuperftitiofe at
26.q.2.hi q. q; infideliter facere.Hi vero qui de paginis euangelicis fortes legunt: etfi optãdum eft vt hoc
potius faciant:q̃ vt ad dęmonia confulẽda cõcurrant:tamẽ etiã ifta mihi difplicet cõfuetudo:

ad negotia ſaecularia & ad vitae huius vanitatem propter aliam vitam loquentia: oracula di-
C uina velle conuertere: Haec tibi ſi ſatis eſſe ad ea q̃ requiſiſti non putaueris:nimis ignoras & Ca.21.
vires & occupationes meas. Tantum enim abſum ab eo qđ putaſti nihil me latere: vt nihil in
epiſtola tua legerim triſtius:quia & apertiſſime falſum eſt: Et miror quia hoc te latet: ꝙ non
ſolum in aliis innumerabilibus rebus multa me latent:ſed etiá in ipſis ſanctis ſcripturis mul-
to neſciam plura q̃ ſciam. Et ideo ſpem in nomine Chriſti non infructuoſam gero: quia non ſo
lum credidi deo meo: in illis duobus praeceptis totam legem prophetaſq; pendere:ſed etiá ex- Matth.22.
pertus ſum experiorq; quotidie:quandoquidem nullum mihi ſacramentum: aut aliquis ſer-
mo admodum obſcurior de ſacris literis aperitur:vbi non eadem praecepta reperiam. Finis ei 1.Timoth.1.
praecepti eſt charitas de corde puro & conſcientia bona:& fide nō ficta: Et plenitudo legis cha
ritas. Itaq; & tu chariſſime:ſiue iſta ſiue alia:ſic lege:ſic diſce:vt memineris veriſſime dictum Ro.13. !
Scientia inflat:charitas aedificat. Charitas autem nō ęmulatur:nō inflat. Sic itaq; adhibeatur 1.Cor.13.
ſcientia tanq̃ machina quaedam:per quam ſtructura charitatis aſſurgat quae maneat in aeter-
num:etiam cum ſcientia deſtruet̃:quę ad finem charitatis adhibita multum eſt vtilis: per ſe
aũt ipſam ſine tali fine:non modo ſuperflua:ſed etiam pernitioſa ꝓbata eſt. *Scio aũt q̃ te cogi
tatio ſancta cuſtodiat ſub vmbraculo alarũ dñi dei noſtri. Sed ideo haec etſi breuiter monui:*
qm̃ noui eandē ipſam charitatē tuam:q̃ non aemulatur: hanc epiſtolam multis daturam atq;
lecturam.

Sancti Auguſtini ad Honoratum:quaeſtionem de gratia noui teſtamēti: cum quinq; aliis
per eum propoſitis:accurate:ampliſſime:ac diſerte pertractantis atq; diſſoluentis.

Epiſtola.CXX.

QVinq; mihi propoſuiſti pertractandas quaeſtiones atq; ſoluendas dilectiſſi- 2.Retra.36.
D me mi frater Honorate:hinc inde raptas:ſicut te vel legētem mouere vel co Praefatio.
gitanti in mentem venire potuerunt:& in conſpectum meum fuſas quodā
modo. Quarum ſolutionem ſi velim differendo ordinare:vt non carptim ſi
cut propoſitae ſunt de ſingulis diſſeram:ſed vno quodā tenore ſermonis eas
inter ſe coniectem atq; contexam:difficile opus videtur: Et tamen puto fa-
cilius eas ſolui:ſi hoc fecero. Inuicem quippe adiuuabunt:ſi altera pendebit
ex altera:donec omnē veniant ī ſeriem diſputationis:nō ſingillatim ſeparatis locis: quaſi vna
quaeq; in ſua priuata intentione habitet:ſcilicet vnum aliquid intuentes:& vnum collaborā-
tes ſociali ratione:& indiuidua veritate. Voluiſti ergo & ſcripto commonuiſti:exponi atq; ap-
riri tibi:quid ſibi velit vox illa domini: Deus deus meꝰ vt quid me dereliquiſti. Et quid ſit:qđ Pſal.21.
Apoſtolus ait: Vt in charitate radicati & fundati:praeualeatis comprehendere cum omnibꝰ Eph.3.
ſanctis:quae ſit latitudo:longitudo:altitudo & profundum. Et quae ſint virgines quinq; ſtul- Matth.25.
tae:quaeue ſapientes: Et quę ſint tenebrae exteriores: Et quomodo intelligendum eſt: Verbum Matth.22.
dei caro factum eſt. Hae ſunt quinq; tam breuiter a me commemoratae:q̃ abs te propoſitę quę Ioan.1.
ſtiones. Proinde ſi placet addamus & ſextam:& illud paratiſſimum requiramus: quae ſit gra-
tia noui teſtamenti. Hanc omnes illae intueantur:& in hanc vt opportune quaeq; potuerit:
opus ſuum conferat nobis. Non eo ſcilicet ordine quo eas & tu propoſuiſti & ego recolui: ſed
vnaquaeq; cum fuerit neceſſaria:velut vocata reſpondeat:& officium ſui operis impleat. Er-
E go ita naſcatur exordium. Eſt quaedam vita hominis carnalibus ſenſibus implicata:gaudiis Ca.1.
carnalibus dedita:carnalem fugitans offenſionem:voluptatemq; ſectans. Huius vitę felicitas
temporalis eſt: Ab hac vita incipere neceſſitatis eſt:in ea perſiſtere voluptatis. In hac qppe ex
vtero matris infans fundit̃:huius offenſiones quantũ poteſt refugit:huiꝰ appetit voluptates:
nihil ampliꝰ valet. Sed poſtea q̃ venerit in aetatem:qua in eo rationis vſus euigilet: poterit ad
iuta diuinitus voluntate eligere alteram vitam:cuius in mente gaudium eſt:cuiꝰ interna at-
q; aeterna felicitas. Ineſt quoq; homini anima rationalis:ſed intereſt eiuſdem rationis vſu:quo
potiꝰ voluntatem conuertat:vtrum ad bona exterioris & inferioris:an ad bona interioris ſupi
oriſq; naturae:id eſt vtrũ fruat̃ corpore & tēpore:an fruatur diuinitate atq; aeternitate. In qua
dam quippe medietate poſita eſt:infra ſe habēs corporalē creaturam:ſuper ſe animi ſui & cor-
poris creatorem. Pōt igit̃ aīa rationalis etiá temporali & corporali felicitate ſeruire creatori:
qui & ipſam ſuae bonitatis abũdantiſſima largitate donauit. Sicut enim bona ſunt omnia quę
creauit deus ab ipſa rationali creatura vſq; ad infimũ corpus: Ita bene agit in his anima ratio

nalis si ordinem seruet:& distinguendo:eligendo:pendēdo subdat minora maioribus:corpora
lia spiritualibus:inferiora superioribꝰ:temporalia sempiternis:ne superiorum neglectu: & ap
petitu inferiorum:quoniam hinc fit ipsa deterior:& se & corpꝰ suum mittat in peius: sed po-
tius ordinata charitate se & corpus suum conuertat in melius.Cum enim sunt omnes substā
tiæ naturaliter bonæ:ordo in eis laudatus honoratur:peruersitas culpata damnatur.Nec ef-
ficit anima peruerse vtens creaturis:vt ordinationem effugiat creatoris:quia si illa male vtis
bonis:ille bene vtitur etiam malis:ac per hoc illa peruerse bonis vtendo fit mala:ille ordinate
etiam malis vtendo permanet bonus.Qui enim iniuste se ordinat in peccatis:iuste ordinatur
in poenis.Volens itaq; deus ostendere etiam terrenam temporalemq; felicitatem suum donū
esse:nec aliunde nisi ab ipso sperari oportere:præ omnibus sæculi temporibus dispensandum
iudicauit testamētum vetus qđ pertineret ad hominem veterem:a quo ista vita necesse est in
cipiat.Sed illæ felicitates patrum dei beneficio concessæ prædicantur:q̃uis ad istā vitam trans
itoriam pertinentes. Illa quippe terrena munera in manifesto promittebantur & tribueban-
tur.In occulto autem illis omnibus rebus nouum testamentum figurate prænuntiabatur: &
capiebatur intelligētia paucorum:quos eadem gratia prophetico munere dignos fecerat.Dis
pensabant illi sancti pro congruentia temporis testamentum vetus:pertinebant vero ad testa
mentum nouum.Nam & quando temporalem felicitatem agebant:æternam/veram/& profe
rendam intelligebant:& istam ministrabant in ministerio vt illam consequerentur in pręmio.
Et siquando patiebantur aduersa : ad hoc patiebantur vt euidentissimo diuino adiutorio li-
Ca.2. berati glorificarent deum omnium bonorum largitorem:non solum sempiternorum quæ pie
Gal.4. sperabant:verumetiam temporalium quæ prophetice gubernabāt. Cum autem venit pleni F
tudo temporis:vt gratia quæ occultabatur in veteri testamento iam reuelaretur in nouo:mi
sit deus filiū suum:factum ex muliere.quo nomine proprietate Hebraicæ linguæ/omnis foe-
mina nuncupatur: siue viro intacta siue iam mixta.Quem autem filium miserit:fieri ex muli
ere voluerit:quantus ille deus sit qui hanc humilitatem pro salute fidelium suscipere digna-
Ioan.1. tus sit:vt agnoscas:nunc attende euāgelium:In principio erat verbum : & verbum erat apud
deum:& deus erat verbum.Hoc erat in principio apud deum.Omnia per ipsum facta sunt:&
sine ipo factum est nihil.Quod factum est in ipso vita erat:& vita erat lux hominum: & lux in
tenebris lucet:& tenebræ eam non comprehenderunt . Hic ergo deus verbum dei : per quod
facta sunt omnia:filius dei est:non commutabiliter manens:vbiq; præsens:nullo clausus loco
nec partiliter per cuncta diffusus:tanq̃ minorē partem habeat in minori loco: & in maiori ma
iorem:sed vbiq; totus: atq; ita non absens etiam mentibus impiorum: q̃uis eum non videant:
sicut nec ista lux videtur oculis præsentata cæcorum.Lucet ergo & in tenebris talibus : qua-
Ephē.5. les apostolus significat vbi dicit:Fuistis aliquando tenebræ:nunc autem lux in domino:sed eā
tales tenebræ non comprehenderunt.Suscepit itaq; hominem quem videre homines poterāt
vt sanati per fidē postea viderent qđ tunc videre non poterant.Sed ne homo Christus eo ipso
quo visibiliter apparebat non crederetur & deus:tantūq; illi tribueretur: quātum homini ex
Ioan.1. cellentissimæ gratiæ atq; sapientiæ:ideo fuit homo missus a deo cui nomen erat Ioannes.Hic
venit in testimonium vt testimonium perhiberet de lumine:vt omnes crederēt per illum.Nō
erat ille lumen:sed vt testimonium perhiberet de lumine.Tantus enim homo debuit perhibe
re testimonium de illo qui non tantum homo verūetiam deus erat : vt in natis mulierū nemo
exurgeret maior Ioanne baptista.Sic enim ille cui Ioannes testimonium perhibebat:intellige-
retur hoc esse maior:quo non tantum homo sed etiam deus erat.Lumen ergo & Ioannes : sed
tale lumen quale testimonium perhibet ipse dominus dicens:Ille erat lucerna ardens & lucēs:
Ioan.5. qđ & discipulis suis dicens: Vos estis lumen mundi : vt ostenderet quale lumen:secutus adiū
Matth.5. xit:Nemo accendit lucernam & ponit sub modio: sed super candelabrū vt luceat omnibꝰ qui
in domo sunt:Sic luceat lumen vestrum coram hoībus.Istę similitudines datę sunt: vt q̃tum
possumꝰ intelligamꝰ:vel si hoc nōdum possumus:sine vlla dubitatione credamꝰ:animā ratio-
nalē non esse naturā dei. Illa quippe incommutabilis est:sed tamen eā posset participando illu
minari.Lucernæ qppe accēdi indigent & extingui pñt.Ideo qđ dicitur de Ioanne:Non erat il-
le lumē:ad illud respicit lumē qđ non participando illuminat:sed eiꝰ pticipatione illuminat q Y
ab illo illuminat.Deniq; sequit:Erat lumen verum.& tanq̃ quærere mꝰ:quomodo discerneret
lumen verū a lumine illuminato:id est Christus a Ioanne:Erat inquit lumen verū qđ illumi-
nat omnem hoīem veniētē i hūc mūdū.Si oēm hoīem:ergo & Ioānē.Atq; vt ōnderet huiꝰ diui

nitatem longe præstātiore distantia.In hoc mūdo(inquit)erat: & mūdus p eum factus est:& mūdus eū nō cognouit.Neq3 em̄ habet vim cognoscēdi eū nisi rationalis creatura: quis etiā mūdus iste visibilis per eum factus sit:hoc est cælū & terra:sed mundū nō cognoscentē increpando:significauit infideles constituros in mūdo.Deinde adiūgit:In sua propria venit: & sui eū non receperūt:Siue quia & ipsi infideles inquātū hoīes sunt:eius sunt p quē creati sunt: Siue suos pprie iudæos intelligi voluit:ex quibus naturā carnis assumpsit.Nec tamē oēs eū non receperūt.Sequit̄ em̄ & dicit.Quotquot aūt receperūt eum:dedit eis potestatē filios dei fieri credentibus in nomine eius:qui non ex sanguinibus:neq3 ex voluntate carnis:neq3 ex volūtate viri:sed ex deo nati sunt.Hæc est gratia noui testamenti:qđ in veteri latuit:nec tamen figuris obumbrantibus pphetari prænuntiariq3 cessauit:vt intelligat anima deum suum:& gratia eius renascitur illi.Hæc quippe natiuitas spiritalis:tamen ideo non ex sanguinibus: nō ex
G voluntate viri:neq3 ex voluntate carnis:sed ex deo. Hæc etiam adoptio vocatur. Eramus enim aliquid antea q̄ essemus filii dei:& accepimus vt fieremus qđ nō eramus:sicut q adoptatur anteq̄ adoptaretur nondū erat filius eius a quo adoptatur:iam tamen erat qui adoptaretur.Et ab generatione gratię discernitur ille filius:qui cum esset filius dei venit vt fieret filius hominis:donaretq3 nobis qui eramus filii hominū/filios dei fieri.Fact⁹est quippe ille qđ nō erat:sed tamē aliquid aliud erat. Et hoc ipsum aliquid/verbum dei erat:per qđ facta sunt oīa & lumē verum qđ illuminat omnē hominē venientem in hunc mūdum: & deus apud deum. Nos quoq3 per eius gratiam facti sumus qđ non eramus:id est filii dei: sed tamen aliquid eramus:& hoc ipsum aliquid multo inferius:hoc est filii hominū.Descendit ergo ille vt nos ascē deremus:& manens in natura sua factus est particeps naturæ nostræ:vt nos manētes in natura nostra efficeremur participes naturæ suæ.Non tamen sic: Nam illum naturæ nostræ participatio non fecit deteriorem:nos autem facit naturæ illius participatio meliores.Misit itaq3 deus filium suū factū ex muliere:factum sub lege.Nam legis sacramēta pcepit:vt eos q sub lege erāt redimeret:id est quos lex reos tenebat occidēte litera dum præceptum non impleretur:anteq̄ viuificaret spiritus.qa charitas dei quæ præceptum implet:diffundit in cordibus nostris per spiritūsanctū q datus est nobis.Proinde cū dixisset: Vt eos q sub lege erāt redimeret:continuo subiunxit:Vt adoptionem filiorum reciperemus:vt videlicet huius gratiā beneficii discerneret ab illa filii natura:qui missus est filius:non per adoptionem factus sed semp genitus filius participata natura filiorum hominum.Quapropter etiam cum dixisset:Dedit eis potestatem filios dei fieri:modūq3 adiunxisset:ne carnalis intelligeretur natiuitas:q3 scilicet eis præstiterit id q3 credūt in nomine eius: & per gratiam renascuntur spiritalem:non ex sanguinibus:neq3 ex voluntate viri:neq3 ex voluntate carnis:sed ex deo: mox cōmēdauit quasi huius vicissitudinis sacramentū.Tanq̄ em̄ mirati tantū bonū non auderem⁹ optare:statim subiunxit:Et verbū caro factū est & habitauit in nobis:Qđ vnū est ex gnq3 illis:quę tibi exponi voluisti:tanq̄ diceret:O homines nolite desperare vos fieri posse filios dei:quia & ipse filius dei/hoc est verbū dei /caro factū est & habitauit in nobis.Reddite vicem:efficimini spiritus & habitate in illo qui caro factus est & habitauit in nobis. Neq3 enim iā desperādum est:participatione verbi fieri posse hoīes filios dei:quando filius dei participatione carnis factus est filius hominis.Nos itaq3 mutabiles in melius commutandi participes efficimur verbi:verbū autem incommutabile nihil in deterius commutatum particeps carnis effectum est rationali anima mediante. Neq3 enim homo Christ⁹(vt Apollinaristę heretici putauerūt)aut nō habuit animā aut non habuit rationalem:sed more suo scriptura vt Christi humilitatem magis ostēderet:ne carnis nomē quasi indignū aliqđ refugisse videretur:carnem posuit.Neq3.n. quia scriptū est: Videbit oīs caro salutare dei:aīę ibi non sunt intelligēdę. nihilq3 pinde aliud dictum est:Verbum caro factum estq3 si diceretur: filius dei filius hominis factus est: Qui cū in forma dei factus esset:sicut dicit Apostolus:nō rapinam arbitratus est esse æqualis deo. Neq3 enim vsurpatiōis erat vt rapina diceret:sed naturę inerat vt esset ęqualis. Semetipsum tamen exinaniuit:nō formam dei amittens:sed formā serui suscipiēs:humiliauit semetipsum factus obediēs vsq3 ad mortem:mortē autem crucis. Vide quemadmodū eundem hominem quē deum cōmēdat: vt persona vna sit/etiam filium hominis ptestetur:ne non trinitas sed quaternitas dicat.Sicut enim non augetur numerus personarum cum accedit caro animę vt sit vnus homo:sic nō augetur numerus psonarū cū accedit homo verbo vt sit vnus Christus Legitur itaq3:Verbum caro factum est:vt intelligamus huius psonæ singularitatē:non vt su

Ca.3.
Gal.4.
Ro.5.
Gal.4.
Ioan.1.
Esa.40.
Luc.3.
Phil.2.
3.ser.dis.6.
ca.ne autē.

Ca.4. spicemur in carnem mutatam diuinitatem. Itaqꝫ Christ⁹ homo vt per eum reuelaretur no H
ui gratia testamenti:quoniam non ad temporalem sed ad æternam vitam pertinet: non vtiqꝫ
terrena felicitate commendandus fuit.Inde subiectio:inde passio:inde flagella/sputa/cõtume
liæ/crux/vulnera:& tanqꝫ superato subiectoqꝫ mors ipsa:vt fideles eius discerēt: quale pietatis
præmium ab illo cuius filii facti essent/ petere atqꝫ sperare deberent:ne ad hoc ꝑ magno serui
rent deo:vt terrenam felicitatem adipisci quærerent qui seruirent:ipsi abiicientes & concul-
cantes fidem suam ęstimando eam mercedem vilissimam.vnde beneficentissima prouidentia
omnipotens deus terrenam felicitatem concessit & impiis:ne pro magno quęreretur a bonis.
Hinc ille psalmus septuagesimus & secundus:inducit hominem pœnitentē:ꝙ aliquando cor
de non recto seruierit pro hac mercede:qua cum pollere atqꝫ excellere impios videret: turba-
tus cœperat cogitare ꝙ deus humana non curet.Et cum ab ista cogitatione eum sanctorum
ad deum pertinentium reuocaret authoritas: suscepit & intēdit agnoscere tam grande secre
tum:qđ ei laboranti non patefactum est:donec intraret sanctuarium dei: & intelligeret in no
uissimo:hoc est donec accepto spiritu sancto disceret desyderare potiora: & prospiceret quæ
pœna futura sit impiis etiam:qui tanta quadam temporaliter felicitate floruissent.Hūc psal-
mū septuagesimūsecundum :nocte qua illucescebat solennitas beatissimi Cypriani/per mini-
sterium nostrum expositum/lege & diligenter aduerte. Proinde homo Christ⁹: idēqꝫ Chri
stus cuius misericordissima humanitate: atqꝫ in cuius forma seruili discere deberemus qđ in
hac vita contēnendum:& quid in alia sperandum esset:in ipsa passione in qua sibi ab eius ini-
Psal.21. micis figebatur vetus homo noster:vt euacuaretur corpus peccati:dixit:De⁹ meus deus me-
us vt quid me dereliquisti.Et hoc vnum de quinqꝫ propositis tuis.Sic incipit psalmus vicesi-
musprimus:qui de passione ipsius & reuelatione quā fidelibus faciendam liberandisqꝫ attu-
Ca.5. lit in prophetia:tāto ante cantatus est. Proinde eundem psalmū:cuius prophetiam domin⁹ I
ad se pertinere demonstrās:eius primum versum exclamauit:cum penderet in ligno:comme-
rando exponendoqꝫ quando in vetere homine velabatur.Dicitur enim ex persona Christi:qđ
Esa.53. ad formā serui attinet:in qua nostra portatur infirmitas.Dixit eñ & de illo Esaias: Ille infir-
mitates nostras portat:& pro nobis in doloribus est.Hui⁹igitur infirmitatis voce:de qua Pau
2.Cor.12. lus in eo qđ petebat non exauditus:& ideo quodāmodo derelictus:audit tamē a domino:Suf-
ficit tibi gratia mea:Nam virtus in infirmitate perficitur.Ex voce ergo hui⁹ infirmitatis no
stræ quā in se transfigurauit caput nostrum:dicitur in hoc psalmo: Deus deus meus respice
in me quare me dereliquisti.In eo quippe derelinquitur deprecans:in quo nō exauditᵗ. Hāc in
se vocem transfiguraùit Iesus:vocem scilicet corporis sui:hoc ecclesiæ suæ:a vetere homine
in nouum reformādę:vocem scilicet infirmitatis suæ humanæ: cui deneganda fuerant bona
veteris testamenti:bonis ad veterem hominem pertinentibus.Pręcipue cōcupiscitur vitę hu
ius productio temporalis:vt aliquanto diutius teneatur: quia semper non potest. Ideo diem
mortis omnes quidem affuturum sciunt:& eum tamen omnes aut pene omnes differre conā
tur:etiam qui post mortem se beatius credūt esse victuros.Tātum habet vis carnis & animæ
Eph.5. dulce consortium.Nemo enim vnqꝫ carnem suam odio habuit: & ꝑpterea nō vult anima vel
ad tempus ab eius etiam infirmitate discedere:quis eam se sine infirmitate in æternum rece-
ptura esse confidat.Proinde mente seruiens legi dei:carne autem trahens desyderia pecca-
ti:quibus obedire vetat apostolus:mentis quidē ratione cōcupiscit homo dissolui prius:& eē
cum Christo:sed id sensu carnis recusat & refugit:et si fieri possit:non vult expoliari: sed sup
uestiri:vt absorbeatur mortale a vita:id est ab infirmitate ad immortalitatem etiā ipsum cor
pus sine morte media transferatur.Sed hæc verba quibus humanus dies & vitæ huius proli
xitas concupiscitur:verba sunt delictorum:& longe sunt ab ea salute:cuius nondum rem sed
Ro.8. iam spem gerimus:de qua scriptum est:Quia spe salui facti sumus: Spes autem quę videtᵗ non
est spes.Ideoqꝫ & in isto psalmo cum dixisset:Deus deus meus respice in me: quare me dereli-
quisti:continuo subiungit:Longe a salute mea verba delictorum meorum:id est hęc verba de
lictorum meorum sunt:& longe ab illa salute mea sunt:quā mihi non veteris sed noui testa-
Psal.21. menti gratia pollicetur.Quāqꝫ etiam sic distingui posset:Deus deus meus respice in me:quare
me dereliquisti longe a salute mea:tanqꝫ diceret:relinquēdo me: hoc est non me exaudiendo/
longe factus es a salute mea:præsenti scilicet salute huius vitæ:vt alius sensus sit:verba deli-
ctorum meorum:id est ista quæ dixi verba delictorum meorum: quia verba sunt carnaliū de
syderiorum.Hæc ex persona sui corporis Christus dicit:qđ est ecclesia. Hæc ex persona dicit

infirmitatis carnis peccati quã tráſfigurauit in eã quã ſumpſit ex virgine ſimilitudinẽ carnis
peccati.Hęc ſponſus ex perſona ſponſæ loquiť:quia vniuit eã ſibi quodámodo:Et apud Eſaiá:
vbi dicit:Sicut ſponſo alligauit mihi mirrá:& ſicut ſponſam ornauit me ornamento. Allig- Eſa.61.
uit mihi & ornauit me:tanq̃ vnius vox eſt:& tamen ſponſum & ſponſam Chriſtum intelligi-
mus & eccleſiam.Sed erunt duo in carne vna. Sacramentum magnũ dixit apoſtolus in Chri- Ephẽ.5.
ſto & in eccleſia.Igitur non iá duo ſed vna caro.Si ergo caro vna:ꝑfecto competenter etiá vox
vna.Quid hic quęris humana infirmitas vocem verbi ꝑ qđ facta ſunt omnia! Audi potius vo
cem carnis:quæ facta eſt inter omnia:quoniam verbum caro factum eſt & habitauit in nobis. Ioan.1.
Audi potius medicinæ vocem qua ſanaris: vt videas deum:quem tibi videndum diſtulit:ho
minem ante videndum attulit:mirandum contulit:credendum tranſtulit: vt iſta fide ad vi-
dendum deum mentis oculus ſanaretur. Quid ergo dedignamur audire vocem corporis ex
ore capitis!Eccleſia in illo patiebatur quãdo pro eccleſia patiebatur.Sicut etiam in eccleſia pa
tiebatur ipſe:quando pro illo eccleſia patiebatur.Nam ſicut audiuimus eccleſię vocẽ in Chri
ſto patientis:Deus deus meus reſpice &c.Sic etiam audiuimus Chriſti vocem in eccleſia pa- Pſal.21.
K tientis:Saule Saule quid me perſequeris. Cũ itaq; non exaudimur ad temporalia bona reti- Act.9.
nenda vel adipiſcenda: quando pro his deprecamur deum:vt eo quo nos non exaudit derelin Ca.6.
quit nos:ſed ad potiora quæ vult intelligamus & proferamus & concupiſcamus:non nos de-
relinquit. Vnde ſequitur Pſalmiſta & dicit:Clamaui ad te nec exaudies:& nocte:etiam hic nõ Pſal.21.
auditur nec exaudies:Sed vide quid adiungit:Et non ad inſipientiam mihi. Hoc ergo dicit:
Non me exaudies clamantem per diem:id eſt in rebus proſperis vt eas non amittam:& nocte:
id eſt in rebus aduerſis vt proſpera quæ amiſſa ſunt redeant. Verum hoc mihi non ad inſipiẽ-
tiam facias:ſed potius ad ſapientiam:qđ iam per noui teſtamẽti gratiam a te expectare : quod
deſyderare:quod poſcere debeam. Clamo quippe ego vt hic bona temporalia nõ auferantur:
Tu autem in ſancto habitas laus Iſrael:nolo vt derelinquas concupiſcentiam meam qua car
nalem felicitatem requiro. Verum hęc eſt in ſordibus vetuſtatis:tu autem quæris munditiã
nouitatis:non exaudiendo iſtam cupiditatem relinquis:quia charitatem in qua habites quæ
ris.Charitas autem dei diffunditur in cordibus noſtris : ſed per ſpiritumſanctum qui datus Ro.5.
eſt nobis.Ideo in ſancto habitas laus Iſrael:laus videntium te:quia non in ſe laudanť:ſed in te.
Quid enim habent qđ nõ acceperũt:vt qui gloriatur in domino glorietur!Hæc eſt gratia no
ui teſtamenti.Nam in veteri teſtamento quando commendabas : non niſi a te peti ſperariq;
debere etiam ipſam terrenam temporalemq; felicitatem:In te ſperauerunt patres noſtri: ſpe-
rauerunt & eruiſti eos:ad te clamauerunt & ſalui facti ſunt:in te ſperauerunt & non ſunt cõ
fuſi.Illos quippe patres inter inimicos ſuos viuentes:& diuitiis impleſti: & ab hoſtibus erui-
ſti:glorioſaſq; victorias reportare feciſti:& de diuerſis eos mortibus liberaſti.Pro alio:id eſt ꝑ
Iſaac:ſubieciſti ne feriretur arietem.Alium:id eſt Iob de putredine ſanum : & ei dupla quæ Geñ.22.
amiſerat reddidiſti.Alium: id eſt Danielem inter leones eſuriẽtes illęſum integrumq; ſerua- Iob.42.
ſti.Aliorum:id eſt Ananiæ:Azariæ:Miſael:inter flammas deambulantium grata voce lauda Daniel.14.
tus es.Tale aliquid in Chriſto expectabant fieri iudæi:vnde probarent ſi vere filius dei eſſet: Daniel.3.
ex eorum perſona & in libro ſapientiæ dicitur:Morte turpiſſima condemnemus illum . Erit
enim reſpectus in ſermonibus ipſius.Si enim vere filius dei eſt;ſuſcipiet eum & liberabit eum Sapien.2.
de manibus contrariorum.Hæc(inquit)cogitauerunt & errauerunt . Excæcauit enim eos
malitia eorum.Attendentes quippe tempus veteris teſtamenti:& illam patrum etiam tem-
poralem felicitatem:in qua illis exhibenda demonſtrauit deus etiam talia dona ſua eſſe : non
viderunt iam eſſe tempus quo reuelaretur in Chriſto : bona æterna proprie deum præſtare
iuſtis:qui bona temporalia præſtat & impiis. Deniq; cum dixiſſet . In te ſperauerunt pa- Cap.7.
L tres noſtri:ſperauerunt & eruiſti eos:Ad te clamauerunt & ſalui facti ſunt:in te ſperauerunt
& non ſunt confuſi:vide quid adiunxerit:Ego autem ſum vermis & non homo. Qđ videtur
quidem ad commendandam humilitatem ſimpliciter dictum: vt ſe in oculis perſequentium
abiectiſſimum quidem & contẽptiſſimum demonſtraret. Sed non eſt contemnenda altitudo
ſecreti profunditaſq; myſterii:præſertim in eis verbis quæ tanto ſaluatori in prædicatione ꝑ
phetiæ coaptantur.Dictus eſt hic ſenſus elegãtiſſimus a prioribus:ideo ſe hoc nomine Chri
ſtũ prænuntiari voluiſſe:quia vermis de carne ſine concubitu naſcitur : ſicut ille natus eſt
de virgine.Sed in libro ſuo Iob:cum de creaturis cæleſtibus loqueretur : ꝙ in dei conſpectu
etiam vix ipſę mundæ ſint;quanto magis(inquit) homo putredo:& filius hoĩs vermis!Pu- Iob.25.

tredinem pro mortalitate posuit:quæ iam velut conceptam gerit moriendi necessitatem: in
quã peccando contrusus est homo:& filium hominis vermem natum de putredine quasi pu-
trem:hoc est de mortalitate mortalem. Ac per hoc in his verbis psalmi:alium sensum nos quę
Psal.21. rere admonuit. Illo quidem saluo neq; reprobato:vt non solum scrutemur qđ ait: Ego autem
sum vermis:sed etiam illud qđ addidit:Et non homo: secundum illud quod de libro Iob com
memoraui:tanq̃ diceret: Ego autem filius hominis & non homo:non ꝗ homo non sit Chri-
1.Timot.2. stus:de quo dicit apostolus: Vnus est mediator dei & hominum:homo Christus Iesus: Om-
nis enim filius hominis homo est:sed ad quendam respicit sensus iste: qui sic homo fuerit: vt
non esset filius hominis:id est Adam. Forte ergo sic est dictum:Ego autem sum vermis & non
homo:id est:Ego autem sum filius hominis & non homo: tanq̃ diceretur: Ego autem sum
Christus:in quo omnes viuificantur:non Adam:in quo omnes moriuntur. Ac per hoc homi
nes discite per gratiam noui testamenti iam vitam concupiscere sempiternam. Quid pro ma
gno vultis a domino de morte liberari:sicut liberati sunt patres vestri: quando commenda-
bat deus etiam terrenę felicitatis pręter se non esse alium largitorem! Illa felicitas ad veterem
hominem pertinet:quæ vetustas ab Adam cœpit:Ego autem sum vermis & non homo:Chri
stus non Adam:a veteri veteres fuistis:a nouo noui estote. Ab Adam homines: a Christo filii
Matth.17. hominum. Non enim sine causa familiarissime dominus in euangelio se filium hominis di
cit magis q̃ hominem:nec sine causa in alio psalmo:Homines(inquit)& iumēta saluos facies
domine:sicut multiplicata est misericordia tua deus. Abs te quippe ista salus hominibus iu-
mentisq; communis. Sed habent aliam homines noui propriam quandam & ab animatorum
consortio separatam:quæ ad nouum pertinet testamentum. Habent omnino; Nam de illa ibi
Psal.35. dem sequitur & dicit: Filii autem hominum sub tegmine alarum tuarum sperabunt: Inebria
buntur ab vbertate domus tuæ:& torrente voluptatis tuæ potabis eos: Quoniam apud te
est fons vitæ:& in lumine tuo videbimus lumē. Certe & hic cum superius dixisset:Homines:
posterius dixit: Filii autem hominum:tanq̃ distinguens ab hominibus filios hominum. In il-
la quippe felicitate eius salutis quæ communis est hominibus & iumentis:eo nomine illos ap
pellare voluit qui demonstrarentur ad illum primum hominem pertinere quo vetustas cœ-
pit & mors:qui sic fuit homo vt non esset filius hominis. Istis autem posterioribus qui sperāt
aliam felicitatem:& fontis vitæ ineffabilem voluptatem:& sempiterni luminis lumē:hoc no-
men imposuit:quo se familiarius appellari voluit dominus eorum:in quos talis gratia reuela
ta est:eosq; filios hominum potius q̃ homines appellauit. Non autem existimes quasi locutio-
nis regulam figi perpetua lege seruandam:vt vbicunq; legeris homines aut filios hominum:
secundum hanc distinctionem semper intelligas:sed vt se habuerit circunstantia lectionis:vn
de sensus si patet hauritur:si latet eruitur. Sicut in hoc loco psalmi huius quem non moueat
Psal.21. distinctionis intentio:cum ille qui dixerat:In te sperauerunt patres nostri & eruisti eos: ad te
clamauerunt & salui facti sunt:In te sperauerunt & non sunt confusi:subiungit: Ego autem!
non enim ait sic:& ego:sed ego aūt. Quid ergo iste qui se ita distinguit! Ego autem sum ver-
mis(inquit)& nō homo:tanq̃ illis quos exaudisti & eruisti eam commēdares felicitatem:quę
ad vetus pertinet testamentum:quæ homini veteri tribuenda esset qui cœpit ab Adam: Ego
autē sum vermis:hoc est filius hominis:nō homo sicut ille homo q non fuit filius hois. Ac ꝑ M
Ca.8. hoc & qđ sequit:Opprobriū hominū & abiectio plebis:Oēs q cōspiciebāt me:subsannabāt me
& locuti sunt labiis & mouerūt caput:Sperauit in deum:eruat eum:saluum faciat eū quoniā
vult eum:Hoc in labiis non in corde dixerūt:insultando qđ non fieret:non credendo qđ futu
rum esset. Factum est autem & hoc:sed sicut fieri oportebat in filio hominis:in quo spes æter-
næ vitæ fuerat reuelanda ad nouum pertinens testamentum:non sicut illi expectabant: & qa
fieri non videbant:tanq̃ superato insultabant pertinentes ad testamētum vetus & hominem
in quo omnes moriuntur:non ad filium hominis in quo omnes viuificabunt. Mortem quippe
intulit homo sibi filioq; hominis:vitam vero attulit homo sibi moriens & resurgēs:filius ho-
minis:opprobrium hominum & abiectio plebis. Vsq; ad mortem enim hoc voluit pati in cō-
spectu inimicorum:quo eum tanq̃ derelictum putarent:vt gratia commēdaretur noui testa-
menti:qua disceremus aliam quærere felicitatem: quæ nunc est in fide:postea in spe. Quądiu
2.Cor.5. enim sumus in corpore(ait Apostolꝰ)peregrinamur a domino:Per fidem enim ambulamus:
non per speciem:& ideo nunc in spe:tunc in re. Deniq; resurrectionē suam: quā non sicut no-
stram in longū differri oportebat:vt in exemplo carnis eiꝰ disceremꝰ:qd in nostra sperare de-

berem⁹:noluit alienis demonstrare:sed suis. Alienis dico:nõ natura:sed vitio:qđ semp est cõ-
tra naturam. Mortuus est ergo in cõspectu hominũ:resurrexit aũt in cõspectu filiorũ hominũ
quia mors ad hominem pertinebat:resurrectio ad filium hoĩs. Sicut eñ in Adã oẽs moriũtur: 1.Cor.15.
sic & in Christo omnes viuificabuntur. Vt igitur exemplo suæ carnis exhortaretur fideles su
os temporalem ꝓ æterna felicitate contemnere:vsq; ad mortem pertulit persequentes atq; sæ
uientes:& quasi victo & oppresso superbe illudentes. Q; autem carnem suam resuscitauit: &
discipulorum conspectibus & contactibus reddidit:eisq; videntibus ascendit in cælum: ipsos
ędificauit: & qđ prędicare deberẽt:euidentissima veritate demõstrauit. Illos autem a quibus
tanta mala vsq; ad mortem pertulerat:quasi de illo superato & extincto gloriantes: in ea opi-
nione dereliquit:vt quisquis eorum salute æterna saluus fieri vellet:hoc de illius mortui re-
surrectione crederet:qđ hi qui viderunt signis/contestantibus prędicauerunt:& pro ea præ-
N dicatione similia perpeti non dubitauerunt. Quapropter etiam Iacobus vnus ex apostolis Ca.9.
eius in epistola sua cum hortaretur fideles:qui post passionem & resurrectionem Christi ad-
huc in ista vita tenebantur:dispensationem veteris testamenti nouiq; distinguens: Sustinen- Iacobi.5.
tiam inquit Iob audistis:& finem domini vidistis. Ne ideo patienter sustinerent tẽporalia ma
la:vt sibi hoc restitueretur qđ recepisse legimus Iob. Nam & ab alio vulnere atq; putredine Iob.42.
saluus factus est:& ei cuncta quæ amiserat duplicata sunt restitura:vbi etiam cõmendata est
resurrectionis fides. Nam filii non duplum:sed totidem redditi:etiam illos quos amiserat re-
surrecturos significauerunt. Sic ipsi quoq; illis prioribus iuncti: a restitutionibus dupli non
inueniẽt alieni. Vt ergo non talẽ remunerationẽ speraremus:qñ mala tẽporalia pateremur:
nõ ait:Sustinẽtiã & finẽ Iob audistis:sed finẽ dñi vidistis:tãq̃ diceret:Mala tẽporalia sicut Iob
sustinete:sed ꝓ hac sustinẽtia nõ tẽporalia bona sperare quæ illi aucta redierũt:sed æterna po-
tius quæ in dño præcesserũt. Iob ergo de illis patribus erat q exclamauerũt:& salui facti sunt.
Cũ eñ dicit:Ego aũt:satis insinuat qua salute illos saluos esse factos velit intelligi:in qua ipse Psal.21.
vtiq; derelictus est:non ꝙ illi a salute ęterna fuerint alieni:sed in occulto tũc erat qđ in eis fue
rat reuelandũ. In veteri quoq; testamẽto velamẽ est:qđ tũc auferẽ:cũ ad Christum quisq; in-
de transierit. Quo crucifixo velũ etiam templi scissum est:vt significareẽ qđ Apostolus de ve Matth.27.
lamine veteris testamenti dixit:quomodo in Christo euacuaẽ. Nã & in illis patribus q̃uis ra-
rissima:tamen fuerũt & vsq; ad mortẽ exẽpla patientiæ:a sanguine Abel vsq; ad sanguinẽ Za Luc.11.
chariæ:quorum sanguinẽ dicit dominus Iesus & ab eis exigendũ: q in patrum suorũ a quib⁹
illi occisi sunt iniquitate ꝑsisterent. Et in nouo testamẽto nec defuit nec deest bonorum fideli
um multitudo:qui etiam in ista tẽporali felicitate præpolleãt:& in ea largitoris dei bonitatẽ
misericordiãq; experiantẽ: Tenẽtes tñ qđ dispẽsator noui testamẽti/diuitib⁹ hui⁹ sæculi Apo-
stolus p̃cepit:non superbe sapere:neq; sperare in incerto diuitiarũ:sed in deo viuo qui præstat 1.Timot.6.
nobis omnia abundanter ad fruendum:vt benefaciãt diuites:sint in operibus bonis:facile tri-
buant:communicent:thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum:vt apprehendant
veram vitam:qualis in Christi non tantum spiritu:verũetiã carne manifestata est:cũ resurre-
xit a mortuis:nõ qualẽ iudęi in illo peremerũt:quãdo eum de manibus eorũ deus nõ eruit:eũ
q; derelinquere visus est exclamantẽ:Deus deus meus vt qd me dereliquisti:vt eo modo in se
transfiguraret martyres suos:q & si mori nollent:quo etiam Petro dixit:Alter te cinget & fe Ioan.21.
ret quo tu nõ vis:significans qua morte glorificaturus erat dominum:Et ob hoc a deo suo de
relicti viderenẽ ad tempus:cum eis præstare nollet qđ vellẽt:illam vocem cordis emitterent:
illumq; adhiberent pietatis affectum:quem passione impendẽte ore proprio dominus expres
O sit:eos in se identidem transfigurans:Verum non qđ ego volo: sed qđ tu vis pater. In quo Matth.26.
enim primitus nisi in ipso capite nostro apparere debuit propter quã causam christiani su- Ca.10.
mus? Propterea non ait:Deus deus meus quare dereliquisti me: sed causam commonuit re- Psal.21.
quirendam:cum addidit:Vt quid dereliquisti me:id est quare:propter quid:quã ob causam?
Profecto enim erat aliqua causa:eaq; non parua:vt Noe liberaret de diluuio: Loth de cælesti
incendio:Isaac de imminenti gladio:Ioseph de calumnia mulieris & custodia carceris: Moy-
sen ab Aegyptiis:Raab ab excidio ciuitatis: Susannã de testibus falsis: Danielem a leonibus:
tres viros ab ignibus:aliosq; patres qui exclamauerunt & salui facti sunt:& Christum de ma-
nibus iudęorum non liberaret: eumq; in potestate sæuientium: vsq; ad mortis exitum dere-
linqueret. Vt quid hoc:ꝓpter quid hoc:nisi propter illud qđ paulopost in eodẽ psalmo dicit:
Nõ ad insipiẽtiã mihi:hoc est corpori meo:ecclẽsię meæ:minimis meis? Nam in euãgelio:qđ

Matth.25. vni ex minimis meis fecistis inquit mihi fecistis.Sic itaq dictū est:Et non ad insipientiā mihi quomodo dictū est:Mihi fecistis.Et sic dictum est:Quare me dereliquisti:quomodo dictū est:
Luc.10. Qui vos recipit me recipit:& q vos spernit me spernit.Non ergo ad insipientiam nobis:sed vt sapiamus:nō pter istam vitā in qua nos deus aliquādo vsq ad mortē psequētiū manibus de relinquit:sed pter illā sempiternā nos debere esse christianos:quia hoc in illo praecessisse intuemur:ex eius noie sic vocamur.Ecce ita factū est:tamen multi nō ob aliud volūt eē christia ni:nisi vt huius vite felicitate pfruant:ideoq illa deficiente deficiunt.Q, si non in ipso nostro capite tā insigne cōstitueret exēplū:quo disceremus p celestibus terrena cōtemnere:nō respi
2.Cor.4. ciētes que vident:sed quae nō vident.Quae em videntur temporalia sunt: q aūt non videtur eterna.Quos in se vocibus illis trāsfigurare dignatus est.Nā quātū ad ipsum attinet:quomo do vellet liberari ab illa hora:q ppterea venerat in illam horā? Aut quomodo sic loquebatur
Ioan.10. quasi qd nollet ei accideret:cū potestatē habuerit ponendi animā suam: & iterū sumēdi eam: nec eam qsq tolleret ab illo:sed eam ipse poneret & sumeret:sicut in euangelio dicit?Sed peul dubio nos in illis vocibus eramus:& caput pro suo corpore loquebat:nō disiūcta significatio
Ca.11. ne vocis:vbi cōnexio nō disiūgit vnitatis. Deniq in psalmo sequit:& otās aduerte qd dicat: P Et tu inquit extraxisti me de ventre spes mea:ab vberibus matris meae deus meus es tu:tanq diceret:de alia re & ab alia re in aliā rē me traiecisti:vt tu sis mihi bonū p terrenis bonis mortalitatis huius:quā in matris vētre sortitus sum:quia vbera suxi.Haec em vetustas est de qua me extraxisti:& illa carnalis natiuitatis bona sunt:a quibus tu spes mea es.Inde enim ad te cōuersus sum ex vtero:id est ex his quae in vtero inchoaui:In te iactatus sum:ad te scilicet transiens:totū me tibi cōmittēs.Ideoq de vētre matris meę:id est de bonis carnis quā sumpsi in vētre matris meae:de⁹ meus es tu:vt de his tu sis bonū meū:ea locutione dictum est:ac si diceretur(verbi gratia)de terra celū habito:hoc est hinc illo emigraui:& ista nostra in illū trāsfiguratio est:qui p gratiā testamēti noui mutamus vitam:transeuntes de vetere ad nouam. Nam ille hanc rem sacramēto suae passionis resurrectionisq significans:carnem mutauit de mortalitate ad immortalitatem:vitam vero non mutauit de vetustate in nouitatē: quae nunq fuit in impietate vnde transiret ad pietatē.Qsq non defuerūt q hoc qd dictū est: De vētre matris meę deus meus es tu:ideo ad ipsum caput nostrū ptinere sentirēt:quoniā pater intātū est de⁹ eius:inquantū homo est in forma serui:nō inquātū illi aequalis in forma dei est: Ideo de vētre matris meae de⁹ meus es tu.Siqdē:Tu extraxisti me de vētre:sic ad ipsum Iesum de virgine p creatū referi:qñ alios deus nō extrahat:in cuius puidētia est oīs ordo nascēdi.Ac inde significare voluit partū virginis seruata virginitatis integritate mirabili: cū ait : Tu extraxisti me de vētre matris meae:vt qd illic mirabiliter factum est : cū deus fecisse dicit:nemini incredibile videat.Quid ergo est & illud:Spes mea ab vberib⁹ matris meae?Quomodo & hoc ad ipsum caput ecclesię referri posset:quasi eius qui in deo est:a matris vberibus ei coeperit:non & ante in ipso vtero?Neq enim spes alia intelligenda est:nisi qua futurum erat vt deus eum exaltaret a mortuis.Totum hoc quippe secūdū id qd homo factus est dicit.An forte qa vbera foeminarū ab ipso conceptu in vbertatem pmoueri perhibent:sic intelligi voluit:ab vberibus:tanq diceret:ex quo carnem sumpsi:cui carni fuerat sperāda immortalitas : vt nō ante spes ei eēt cū in forma dei esset:in qua nihil in melius mutandum esset:sed ab vberibus matris:id ab ipsa susceptione carnis quę concipiebatur in spe:cuius spei res futura erat: cum ad immortalitatē
Psal.21. de morte trāsiret.Sed qd dictum est:In te iactatus sum ex vtero:quomodo coaptari capiti pos
Act.17. sit:ignoro:quasi in vtero cū esset non in deo fuit:in quo viuimus:mouemur:& sumus:aut illius infantis anima rationalis ex quo nato pcessit ex vtero:deum spectare coeperit.Nisi forte credendum est:iam nato animam rationalem accessisse:quae intra viscera matris adhuc ei defuisset.Et quoniam eadem anima quae carni iam natae addita est deo inhaerebat : ideo secundum eandem carnem dictum esse existimandum est:In te iactatus sum ex vtero: tanq diceret: eam sortitus sum animam ex vtero quae tibi cohaeret . Sed quis audeat in hanc se temere praecipitare sententiam:cum ratio de aduentu vel exortu animę in tanto naturae profundo sic lateat vt satius sit eam semper quęrere qdiu in hac vita sumus:q aliquādo inuenisse praesumeretur. Ex illa vero in seipsum transfiguratione nostra quemadmodum possent haec accipi dictum ē. Si quid autem dici potuit conuenientius vel potuerit:nullius pręiudicamus ingenio: doctri
Ca.12. nae nullius inuidemus. Iam illud qd sequitur:Ne discedas a me: quoniam tribulatio pxima Q est:inde iā eminet:quemadmodum dictum est:Quare me dereliquisti.Quomodo enim dere

liquit:cui dicit:Ne discedas a me:nisi quia dereliquit vitæ veteris tēporalē felicitatem? Roga
tur ne discedat & deserat spem vitæ ęternæ.Sed quid est:quoniā tribulatio proxima est:quasi
ei passio adhuc immineret:cū ipse media passione ista dicere intelligat:quæ de illo in hoc psal
mo pphetata sunt?Hic eñ dicturus est etiā:q̄ in euāgelio aptissime scripta sunt:Diuiserūt si- Matth.27.
bi vestimēta mea:& super vestem meam miserunt sortem: qđ factum est cum iā pēderet in li-
gno.Quid est ergo tribulatio pxima est in qua media loquebat?Sed nimirū illud vult intelli-
gi:qa cū caro in doloribus est & in poenis: pfecto anima tūc habet magnū agonem patiētiæ:in
quo ne deficiat laborādum & orādū est.Nihil est autem animę sua carne ppinquius.Ideo mū
di huius quilibet magnus perfectusq̧ contēptor:cum alibi patit:nihil patit.Potest enim adhi
bere vigilem rationem cum amittit bona quæ extrinsecus sunt:& ab animo sapiētis qui ex cu
piditate non habet:sine dubio longe sunt:& non curare qđ patitur:quia nec patit.Cum vero
amittit pręcipua corporis bona:id est corporis vitā ac salutem:iam tribulatio pxima est ani-
mi bonis:quibus ipse intus tanq̄ corporis est dominus:qui facit qualibet ratione: vt non dole
at cum corpus vulnerat aut vrit:cui tanto implicat consortio vt pati possit : dolere non pos-
sit.Ideo & diabolus hunc nocendi ordinē tenēs:illius magni viri quē postulauerat tētandum:
prius externa bona accepit in potestatē:qbus ablatis & pditis:cum illum inconcussum vide-
ret:dixerat enim:Dominus dedit:dominus abstulit:sicut domino placuit:ita factū est:sit no-
men domini benedictū:etiā carnē cruciādā vulnere postulauit:tali cū eo cōfligens certamine Iob.2.
vt bona pximi inuaderet:id est corporis bona:quibus ille pditis si forte succumberet : atq̧ ad
impietatem cor inclinaret:etiā bona animi deperirent:qbus perdendis iā in corpore sęuiēs vi
cinius tentator instabat.Deniq̧ ille vir q in tanta animi tentatione erat:vbi bonis pxima tri-
bulatio:q̄uis multa pphetice loquat:longe tamen loquitur aliter q̄ cum illa externa bona de
perissent in quibus filios non amiserat sed præmiserat . Clamat ergo martyris anima trans-
figurata in Christum:cū iam in carne tribulari coeperit:& dicit deo a quo derelicta est in ter-
rena felicitate:sed quę cum illo est in spe vitę æternę:Ne discedas a me:quoniā tribulatio pxi
ma est:Non est in agro meo:nō in auro:nō in pecore:nō in tectis atq̧ parietibus: nō in meorū
orbitatibus:sed in carne mea est cui copulor:cui cōnector:cui⁹ sensum nō habere nō possum:
vnde me de pximo arguet:vt a patiētię virtute deficiam:non discedas a me:quoniam nō est q
adiuuet:neq̧ amicus:neq̧ ppinquus:neq̧ humana laus:neq̧ pręteritę recordatio voluptatis
neq̧ aliquid eorum quo terrenæ felicitatis ruina fulcitur:neq̧ ipsa quæ in animo est meo hu-
R mana virtus:qa si tu deseris quæ hois virtus? Quid est enim homo nisi q̧ memor es eius? Ca.13.
Circūdederūt me vituli multi:hoc est minores in plebe.Tauri pingues obsederūt me:hoc est
supbi ac diuites principes plebis aperuerunt in me os suū:clamātes:Crucifige crucifige.Qua Luc.23.
si leo rapiēs & rugiens rapuerunt eū:comprehensum adducentes ad p̄sidem:& rugierunt pe-
tendo eius mortē.Sicut aqua effusus sum:tanq̄ in me lapsi caderent psecutores mei.Dispersa
sunt omnia ossa mea.Quid sunt ossa nisi corporis firmamēta:corpus aūt Christi ecclesia ? Fir
mamēta ergo ecclesię qui nisi apostoli:qui etiā colūnæ alibi nuncupant? Hi vtiq̧ dispersi sunt
cum ad passionem ipse duceret:vel cum esset passus & mortuus.Factū est ergo cor meū tanq̄ Psal.21.
cæra liquescens in medio ventris mei.Hoc sane quēadmodū capiti nostro ipsius corporis sal-
uatori coaptet inuenire difficile est.Neq̧ eñ nisi magno pauore cōtingit:vt cor velut cęra li
quescat humanū:qđ vnde in illo fieri posset:qui potestatem habebat ponendi & recipiēdi ani
mam suam?Sed pfecto aut infirmorum suorum in se transtulit causam:vel illorum qui metū
mortis pauescunt:sicut ipse Petrus ex egregio p̄sumptore tam creber negator effectus:siue il Ioan.10.
lorum qui tristitia salubri contabescunt:sicut idem ipse Petrus cum amare fleuit.Nam tristi
tia quasi soluit cor:Vnde dicit etiam græce q̧ hinc appellata sit λυπη.Aut certe pfundum
sacramentum nos intelligere voluit:vt cordis sui nomine significaret scripturas suas:vbi ei⁹
vtiq̧ latebat consilium:qđ tunc apertum est:cū ea quę de illo prophetata fuerunt:passus im-
pleuit.Solutę sunt ergo scripturæ eius in his quæ perfecta sunt aduentu eius/natiuitate/pas
sione/resurrectione/glorificatione.Quis enim iam ea non intelligit in prophetis:quando vs-
q̧ ad intellectū etiam carnalis multitudinis peruenerunt?Quā fortasse significauit in medio
ventris sui:vt in eius corpore qđ est ecclesia quasi ventris locum habeat carnalis & infirmior
multitudo.Aut si ventris nomen magis interioribus competit:ad eos potius perfectiorē scri
pturarum intellectum peruenire monstratum est:cum cor eius:idest scripturæ eius quæ con
tinent consilium eius in medio eorum:hoc est in cogitatione eorum tanq̄ cæra dissoluit: hoc

Ca.14. est feruore spūs aperitur:disputatur:exponitur? Et aruit velut testa virtus mea. Testa igne S
Eccle.27. firmata est:sic & virtus corporis Christi: nō sicut fœnum igne consumit:sed sicut testa passio
ne velut igne firmat. Vasa eñi figuli pbat fornax(sicut alio loco sciptura dicit)& homines iu
stos tētatio tribulationis. Et lingua mea adhæsit faucibus meis. Potest quidem silētium eius
Esa.53. significatum videri:qđ & ppheta commendat cum dicit:Sicut agnus coram tondente fuit si
ne voce. Sed si linguam eius:os in eius corpore quod est ecclesia intelligamus:per qđ suum lo
quitur euangelium:tunc eius faucibus adhæret:cum a præceptis eius non recedit. Qđ vero
ro sequitur:Et in puluerem mortis deduxisti me:quomodo capiti coaptabitur: quādo quidē
Act.2. corp⁹ eius:qđ tertia die resurrexit:nō est vtiq3 in puluerem dissolutū? Nec aliter exposuerūt
Psal.15. apostoli:qđ in alio psalmo positū est: Neq3 dabis sanctū tuū videre corruptionē: nisi quia eius
Psal.29. caro non est corrupta:quæ tam celeriter resurrexit? Vñ item in alio psalmo dicit:Quæ vtili
tas in sanguine meo:dū descēdo in corruptionē? Nunqd cōfitebit tibi puluis: aut annūtiabit
veritatē tuā? Hoc scilicet dicēs:q si eo modo quo & cęteri mortuus dimitteret in puluerē: &
caro ei⁹ resurrectioni seruaret:nulla esset vtilitas in sanguine eius:qa nihil pdesset mors ei⁹:
nec annuntiaret veritas dei:quæ illum continuo resurrecturum esse prædixerat. Quid sibi
vult ergo qđ hoc loco ait:Et in puluerem mortis deduxisti me? Nisi corpus eius accipiamus
ecclesiam:in qua illi qui pro eius nomine passi sunt vel patiuntur:nō ita vt ipse cito resurgūt
sed in mortis puluerem deducunt:tūc resurrecturi cum illud tempus venerit: de quo in euā
Ioan.5. gelio dicit: Veniet hora quando omnes qui in monumentis sunt audient vocem eius & pro
cedent. Aut certe tropice puluerem mortis ipsos iudæos intelligi voluit: in quorum manus
Psal.1. deductus est. Scriptum est enim: Non sic impii non sic:sed tanq̄ puluis quem proiicit ventus
Ca.15. a facie terræ. Deniq3 sequitur:Quoniam circundederunt me canes multi:conciliū malignā T
tium obsedit me:tanq̄ ipsos dixerit puluerem mortis in quem deductus est: quos dixit canes
multos & concilium malignantium:canes eos videlicer appellans:qui plerunq3 contra inno
centes latrant:cum quibus non habent consuetudinem. Iam vero in his quæ subiungit tanq̄
Psal.21. euāgeliū recitat. Crucifixio qppe eius exprimit in eo q dicit:Foderūt man⁹ meas & pedes me
os:dinumerauerūt oīa ossa mea. Ipsi vero consyderauerūt & conspexerunt me. Fossæ sunt eñi
clauis manus & pedes eius:& cū extenderet in ligno: quodāmodo numerata sunt ossa ei⁹. Cō
syderatus est autem atq3 conspectus quid illi futurum esset:& vtrum veniret Helias & libera
ret eum. Iam illud qđ sequit:nullius expositionis indiget:Diuiserūt sibi vestimēta mea:& sup
vestem meam miserunt sortem. Verba deinde quæ subtexunt:orantis sunt:tam ex persona ca
pitis:id est hominis mediatoris: q̄ ex persona corporis qđ est ecclesia: quā dicit etiam vnicam
suam. Tu autem domine(inquit)ne longe facias auxilium tuum:Hoc ad eius carnē pertinet:
cuius resurrectio nō in longum est missa vt aliorum. In defensionem meam aspice ne quid no
ceant inimici:qui sibi videntur aliquid potuisse carnem perimendo mortalem. Nō autem no
cent si defendente gratia dei:non eis ad malum anima superata consentiat. Sic enim & alibi p
phetarum est: Terra tradita est in manus impii:hoc est caro terrena. Erue a framea animam
meam. Framea gladius est: Nec vtiq3 tali ferro Christus occisus est sed cruce:nec latus ei⁹ gla
dio sed lancea percusserunt. Translato ergo verbo:frameam linguam dixit persequentium:si
Psal.56. cut in alio psalmo dicitur:Et lingua eorum gladius acutus. Vnde quia in eius carne lingua
præualuit malignorum:orat vt animæ nihil noceat:cum dicit: Erue a framea animā meā:vt
hæc in prophetia oratio si ad caput corporis referas:non videatur velut indigētis petitio:sed
potius rei futuræ figurata prædictio. Aut certe quia corpus eius:hoc est ecclesia:graues perse
cutiones fuerat ppessura:Frameam dixit:qua maxime trucidati sunt martyres. vnde vult eo
Matth.10. rum animas erui:ne timeāt eos qui corpus occidūt:aīam autem occidere non possunt: & con
sentiant ad illicita. Aut etiam in ipsorum passionibus/inimicorum linguam frameam dicit:
vnde animam suam:hoc est animam corporis sui:animam sanctorum suorum vult erui. Qđ
autem sequitur:Et de manu canis vnicam meam:nihil aptius q̄ vnica ecclesia mihi videt in
telligi. Canem vero appellauit mundū:nō ratione sed consuetudine cōtra insolitam veritatē
latrātem. Hæc est enim canum natura:vt cū quibus habent consuetudinem:siue illi boni siue
mali sint nō ad eos latrent:insolitorum autē personis visis etiam innocētibus irritent. Manu
autem canis potestatem mundi significauit. Cuius etiam regnum infestum futurum corpori
suo:id est ecclesię suę leonis nomine figurauit in eo qđ adiunxit:Saluum me fac de ore leonis.
Prouer.19. Vnde est scriptū: Nihil interest inter minas regis & iram leonis: q̄q̄ & diabolum apostol⁹ Pe
1.Petri.5. trus leoni comparet rugiēti & quærenti circūeundo quem deuoret. Superbosq3 huius mun

di:christianis humilibus aduersaturos ostēdens:consequenter dicit. Et a cornibus vnicorniū
humilitatem meā.Ideo quippe in vnicornibus superbi intelligunť:quia superbia odit consor-
tium:& quantū in ipso est:solus cupit eminere omnis superbus. Iam nūc attende vbi sit fru- Ca.16.
ctus:vel ꝙ derelictus est:ne exaudireť pro terrena felicitate:non ad insipientiam: sed vt sape-
remus quid noui gratia testamenti desyderare debeamus:vel ꝙ nō est derelictus:sed exaudi-
tus in eo qđ ait:Ne discedas a me:q dixerat:Quare me dereliquisti:qđ vtriꝗ cōtrarium est:ni
si illud ad aliud:hoc ad aliud referať.Attende & audi quantū sapis:hauri quantū capis:quan
tumꝗ ipe rem tantā eloqui valeo:quantū tribuit ille qui nos exaudit:& in Christo inquantū
homo meditator est inter nos & deum:& cum Christo inquantū deus est æqualis deo: & po-
tēs est facere (vt ait Apostolus) supra ꝙ̄ petimus aut intelligimus. Vide in hoc psalmo testa- Ephe.3.
menti noui gratiā:vide illius derelictionis:tribulationis:deprecationis fructū:quid agať: qd
insinueť:quid mundeť:quid illustreť.Intuere quid legamus tanto ante prophetatū:qd iā cer-
namus impletum.Narrabo nomē tuū inquit fratribus meis:in medio ecclesię cantabo te.Fra Psal.21.
tres illi sunt de quibus in euangelio ait:Vade & dic fratribus meis.Ecclesia illa est quā modo Ioan.20.
dixit vnicā suā:hæc est vnica catholica quæ toto orbe copiosa diffundiť quousꝗ ad vltimas
gentes porrigitur.Vnde in euangelio dicit:Et prędicabiť hoc euangelium in vniuerso orbe Matth.24.
in testimoniū omnibus gentibus:& tunc veniet filius hominis.Qꝫ aūt ait:Cantabo:hoc est il
lud canticum nouum:de quo in alio psalmo dicitur:Cantate domino canticum nouum:can- Psal.95.
tate domino omnis terra.Habes hic vtraꝗ:ex quo cantico cantaturū se dixerit:& in cuius ec
clesię medio:illud pertinet ad nouum canticum:hoc ad omnem terram.Ipse quippe cantat in 2.Cor.13.
nobis cuius gratia cantamus:sicut dicit Apostolus:An vultis experimentum eius accipere q
in me loquiť Christus?Mediū vero ecclīæ ad eminentiā licet referas & ipsam manifestationē:
quia omnia quanto clarius nota sunt:tātomagis in medio esse dicuntur. Vel certe ad interio
res ecclīæ:quia interiora sunt media.Neꝗ em̄ omnis qui labiis personat:cantat canticū nouū
sed qui eo modo cantat:vt apostolus admonet dicens: Cantantes & psallentes in cordibus ve Ephe.5.
stribus dño.Intus enim est hoc gaudium:vbi vox laudis & caniť & audiť:quia voce laudatur
qui gratis amandus est toto corde:tota aīa:tota mente:amatoremꝗ suū attendit in se gratia
X sui spiritussancti.Quid em̄ aliud est canticū nouū:ꝙ̄ laus dei? Deniꝗ sequiť:& hoc euidenti Ca.17.
us demonstrat.Cum enim dixisset:Narrabo nomen tuū fratribus meis:quia deum nemo vi- Psal.21.
dit vnꝗ̄:sed vnigenitus filius qui est in sinu patris ipe enarrauit:atꝗ adiunxisset:In medio ec Ioan.1.
lesiæ cantabo te:quomodo cantabit:id est quia in nobis:continuo manifestauit dicēs: Qui ti
metis dñm laudate eū.Quis aūt veraciter laudat nisi qui syncæriter amat?Tātundē est ergo
ac si diceret:Qui timetis dñm amate eū. Dixit em̄ homini:sicut scriptū est;Ecce pietas est sa-
pientia.Porro pietas cultus dei est:nec coliť ille nisi amando.Summa igitur & vera sapientia
est in præcepto illo primo:Diliges dominū deū tuum ex toto corde tuo:& ex tota anima tua Matth.22.
Ac per hoc sapientia est charitas dei:nec diffunditur in cordib[9] nostris: nisi per spiritumsan- Ro.5.
ctum qui datus est nobis.Initium autem sapientiæ timor domini:Et timor non est in charita Eccl.1.
te:sed perfecta charitas foras mittit timorem.Proinde pręmissus timor in cor nostrum:pellit 1.Ioan.4.
inde consuetudinem malorum operum & seruat charitati locum:qua tanꝗ̄ domina veniente
vt illa insideat:abscedit.Ergo qui timetis dominum laudate eum:vt deum non seruiliter sed
libere colatis;eum amare discite quem timetis:& poteritis laudare quod amatis. Timentes
enim deum homines veteris testamenti:propter literam terrentem & occidentem:nondū ha
bentes spiritum viuificantem:currebant cum sacrificiis ad templum:Et ꝗ̄uis in figuram fu-
turi sanguinis quo redempti sumus:tamen nescientes qđ per eos prefiguraretur:cruentas vi
ctimas immolabant.Nunc vero in gratia noui testamēti qui timetis dominum laudate eum
Ipse quippe in alio psalmo:illa mutanda prænuntians:quæ tunc in vmbra futuri offerebātur
Non accipiam inquit de manu tua vitulos:neꝗ de gregib[9] tuis hircos.Et paulo post vt ostē Psal.49.
deret sacrificium noui testamenti:quando illa fuerant cessatura.Immola inquit deo sacrifici-
um laudis:& redde altissimo vota tua.Et in fine eiusdem psalmi:Sacrificiū inquit laudis glo
rificabit me:& illic via est qua ostendam illi salutare meū.Salutare dei Christus est: quem in-
fantem Simeon senex cum agnouisset in spiritu:eumꝗ sumpsisset in manus: Nunc dimittis Lucæ.2.
dñe (inqt) seruū tuum secundum verbum tuum in pace:quoniam viderunt oculi mei salu-
Y tare tuū. Qui timetis ergo dñm laudate eum:vniuersum semen Iacob glorificate eū.Nō va Ca.18.
cat ꝙ ei non sufficit dicere: semen Iacob:nisi adderet vniuersum:ne in solis eis intelligeretur

qui ex Israelitis fuerant crediruri.Semen Iacob ipsum est semen Abraę omnibus in Christum
Gal.3. credentibus:non solis qui ex israel fuerant fideles.Apostolus dicit:Ergo Abrahæ semen estia
secundum promissionem hæredes.Ibi nãq; commemorauit præfugationem noui testamenti:
in eo quod scriptum est:In Isaac vocabitur tibi semen:nõ vtiq; in Hismael ancillæ filio.In qui
bus duobus filiis Abraæ seruo & libero & duabus mulieribus : ancilla & libera : scribens ad
Gal.4. Galatas:duo testamenta dicit in allegoria pręfigurata.Vnde dicit:Non hi qui filii carnis: hi
Ro.9. sunt filii dei:sed filii promissionis deputantur in semine.Promissionis enim verbum hoc est:
Ad hoc tempus veniam:& erit Saræ filius.Multum est & nimis longum/diligenter enuclea
re:cur filii promissionis pertinentes ad Isaac noui testamenti gratiæ deputẽtur.Breuiter ta-
men attingam:vnde tanto fructuosius cogitabis:quanto magis pie cogitaueris.Nõ omnia de
us quæ prædicit:promittit.Prædicit enim etiam illa quæ non ipe facit;quia est oim pręscius
futurorum.Pręducit ergo & peccata hominum:quæ potuit pręscire non facere.Promittit au
tẽ quæ ipe facturus est:nec ea mala sed bona.Quis enim promittit mala?Quis itaq; mala in-
ferat:mala non peccata sed supplicia:minatur tamen potius q̃ promittit.Omnia largit & prę
scit:sed peccata pręducit.Filii ergo promissionis:filii sunt beneficii.Hæc est gratia quæ gratis
datur:non meritis operantis sed miseratione donantis.Hinc gratias agimus dño deo nostro:
quod est magnum sacramentum in sacrificio noui testamenti:qđ vbi & quando & quomodo
Ca.19. offeratur cum fueris baptizatus inuenies. Deinde sequitur & dicit : Timeat eũ omne semẽ Z
Israel:quia Iacob ipse & israel vnus homo erat habens duo nomina.Non in paruo sacramento
sed vno libro nõ possunt dici omnia.In quo iam multum progressi sumus & nondum de aliis
tribus quęstionibus aliquid diximus:hoc est de tenebris exterioribus:& latitudine & lõgitu-
dine:altitudine & profundo:& de quinq; & quinq; virginibus.Quod ergo dixit supra: Vni-
uersum semen Iacob:hic consequenter ait:Omne semen Israel.Sed quare superius:Magnifica
te eum:& posterius:Timeat eum?Magnificatio laudi cõgruit:de qua dixerat:Qui timetis do
1.Ioan.4. minum laudate eum.vnde iam multa disserui.Ibi quoq; amor vel charitas dei perfecta foras
Ro.8. mittit timorem:Cur ergo iterum timeat eum omnis Israel?Non enim accepistis(inquit apo-
Ro.11. stolus)spiritũ seruitutis iterum in timore.Sed idem apostolus oleastro inserto in oliua timo-
rem præcipit:hoc est gentibus additis radici Abraam:Isaac:Iacob:vt & ipsi fierent israel: id ẽ
pertinerent ad semen Abraæ.Quã insertionẽ oleastri amputatis propter infidelitatis super-
biam naturalibus ramis:etiam ipe dñs in euangelio pręduxit:occasione illius Cẽturionis qui
Matth.8. in eum ex gentibus credidit.Tunc enim ait:Amen dico vobis:non inueni tantam fidẽ in isra-
el.Et adiunxit:Ideo dico vobis:quia multi ab oriente & occidente venient & recumbent cum
Abraam Isaac & Iacob in regno cælorum : filii autem regni ibunt in tenebras exteriores: illic
erit ploratio & stridor dentium:Ita significãs inseri oleastrum propter humilitatem.Dixerat
quoq; ille Centurio:Non sum dignus vt sub tectum meum intres:sed tantum dic verbo & sa
nabitur puer meus.Confractionem autem ramorum naturalium: propter superbiam scilicet
eorum qui ignorantes dei iustitiam:& suam volentes constituere:iustitiæ dei non sunt subie
cti.De his quippe vana elatione tumentibus dictum est:q ibunt in tenebras exteriores : quia
iactantes se de semine Abraæ:semen Abraæ fieri noluerunt:vt essent filii promissionis:quia fi
dem noui testamenti non receperunt:vbi iustitiam dei contempserunt:& suã constituere vo-
lentes;id est tanq̃ de suis meritis & operibus pręsumentes:pręfidentes spreuerunt esse filii p-
missionis:hoc est filii gratiæ:filii misericordiæ:vt qui gloriatur in domino glorietur : credẽs
in eum qui iustificat impium:hoc est qui ex impio facit pium:vt deputetur fides eius ad iusti
tiam:& impleatur in eo:non quod postulabat eius meritum:sed qđ a dño promissum est bene
Ro.11. ficium.Cum his igitur agens Apostolus qui oliuæ per gratiã inserebantur:Dicis inquit: Fra
cti sunt rami vt ego inserar.Bene propter incredulitatem fracti sunt.Tu autem fide sta : noli
Ephe.2. altum sapere sed time.Dei est enim beneficium non meritum tuum.quod & alibi dicit: Gra-
tia salui facti estis per fidem:& hoc non ex vobis:sed dei donum est:non ex operib⁹: ne forte qs
extollat.Ipsius enim sumus figmentum creati in Iesu Christo in operibus bonis: quæ præpa-
Ro.11. rauit deus vt in illis ambulemus.In hoc itaq; intellectu gratiæ est timor:de quo dicitur:No-
1.Ioan.4. li altum sapere sed time.Timor autem iste alius est:non est ille seruilis quẽ charitas foras mit
tit.Illo enim timetur ne iudicetur in tormentum supplicii:isto autẽ ne amittatur gratia be-
Ca.20. neficii. Quapropter:q̃uis fidelibus ad nouum testamentum pertinentibus: dicat Apostolus
Ro.8. quod paulo ante commemoraui:Non enim accepistis spiritum seruitutis iterũ in timore:sed &

accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum in quo clamamus Abba pater:id eſt vt fides in nobis
ſit: quæ per dilectionem operatur:non tam timendo pœnã q̃ amando iuſtitiam. Tamen quia Gal.5.
non ſit anima iuſta niſi participatione melioris qui iuſtificat impium: quid enim habet quod 1.Corī.4.
non accepit?non debet ſibi tribuendo quod dei eſt ita gloriari tanq̃ nõ acceperit. Ob hoc ei di
ctum eſt:Noli altum ſapere:ſed time.Et timor iſte præcipitur his etiã qui ex fide viuentes hę Ro.11.
redes ſunt noui teſtamenti:atq; in libertatem vocati.Altum enim ſapere:dictũ eſt ſuperbire.
Quod alio loco econtrario ſatis oſtendit:vbi ait:Non alta ſapientes:ſed humilibus conſentiẽ Ro.12.
tes.vtiq; aperuit nihil aliud ſe dixiſſe alta ſapientes:q̃ ſuperbientes.Timor ergo nõ eſt in cha
ritate:quia perfecta charitas foras mittit timorem:ſed illum ſeruilem:quo cũ ſe quiſq; ab ope 1.Ioan.4.
re malo abſtinet:pœna terretur non iuſtitia delectatur.Hũc charitas foras mittit:quã nõ de‑
lectat iniquitas:etiam ſi proponatur impunitas.Nõ illum quo timet anima ne amittat ipſam
gratiam:quia in illa factum eſt:vt eam non peccare delectet:quo timet ne deus eã deſerat: eti
am ſi in illis dolorum cruciatibus puniat. Hic timor caſtus eſt : non eum charitas eiicit: ſed
aſciſcit.De illo quoq; ſcriptũ eſt: Timor domini caſtus permanẽs in ſęculum ſæculi. nequaq̃ Pſal.18.
diceret iſtum permanentem : niſi ſciens aliũ qui nõ permaneret. Et bene iſtum caſtum dixit.
Hoc enim non caret amor:quo anima inhæret deo:quæ dicit in alio pſalmo: Perdidiſti omnẽ
qui fornicatur abs te:mihi autem adhærere deo bonũ eſt.Nam & coniunx quæ adulterinum Deverbis a‑
animum gerit:etiam ſi in timore viri non adulterium perpetrat:tamen quod deeſt operi in‑ poſtoli.ſer.
eſt voluntati.Caſta vero aliter timet.Nam & ipſa timet virum:ſed caſtę. Deniq; timet illa ne 13.18.&.19.
vir infeſtus aduẽniat:iſta ne offenſus abſcedat.Non amanti enim præſentia viri moleſta eſt: 3.ſentẽ.diſt.
amanti aũt abſentia.Timore itaq; caſto permanenti in ſæculum ſeculi:timeat deum omne ſe 34.nõ potes
men Iſrael.Timeant quem diligunt:non alta ſapiendo:ſed humilibus conſentiẽdo: cum timo
re & tremore ſuam ipſorũ ſalutem operando.Deus eſt enim qui operatur in eis & velle & ope
9 rari pro bona voluntate. Hæc iuſtitia dei:hoc eſt quod deus donauit homini:quẽ iuſtificat Ca.21.
impium.Hanc dei iuſtitiam ignorantes ſuperbi iudæi:& ſuam volentes conſtituere:iuſtitiæ
dei non ſunt ſubiecti. Hac ſuperbi deiiciuntur vt humilis inſeratur oleaſter.Et illi ibũt in te‑
nebras exteriores:de quibus inter alia requiſiſti:venientibus ab oriente & occidente multis q
recumbant cum Abraam Iſaac & Iacob in regno cælorũ.Sunt enim modo in exteris tenebris
vnde correctio deſperanda non eſt:quã ſi cõtempſerint:ibunt in tenebras exteriores:vbi cor‑
rectionis locus non erit:quoniã deus lux eſt:& tenebræ in eo nõ ſunt vllę. Sed lux cordis nõ 1.Ioan.1.
iſtorum qui in carne ſunt oculorum:nec omnino talis qualis huius lucis viſibilis phãtaſia co
gitatur: q̃q̃ & ibi eſt videre:ſed longe aliter:longe diſſimiliter. Qualis enim lux eſt ipſa chari‑
tas: quis verbis explicat? Quis earum rerum quæ ſenſibus carnis ſubiacent vllo demonſtrat
exemplo? An forte lux non eſt charitas? Audi apoſtolum Ioãnem.Ipſe quippe dixit:quod mo‑
do commemoraui:Quoniam deus lux eſt:& tenebræ non ſunt in eo vllæ. Qui rurſum dicit:
Deus charitas eſt:Ac per hoc ſi deus lux eſt:& deus charitas eſt:profecto charitas lux ipſa eſt Vbi ſupra.
quæ diffunditur in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis. Itẽ dicit:Qui 1.Ioan.4.
odit fratrem ſuum in tenebris eſt vſq; adhuc.Iſtæ ſunt tenebræ in quas diabolus & angeli ei9 Ro.5.
multum ſuperbiendo progreſſi ſunt.Charitas enim nõ æmulatur:nõ inflatur.Ideo nõ æmu‑ 1.Ioan.2.
latur quia non inflatur. Vbi enim præcedit inflatio:continuo ſequitur æmulatio:quoniã ſu‑ 1.Corī.13.
perbia eſt mater inuidentiæ.Diabolus igitur & angeli eius a luce & feruore charitatis auer‑
ſi:& nimis in ſuperbiã inuidiamq; progreſſi:velut glaciali duritia torpuerunt.Et ideo per fi‑
guram tanq̃ in aquilonem ponunt.Vnde cum generi humano diabolus incubaret: ventura
gratia ſaluatoris dicitur in Cantico canticorum:Exurge aquilo & veni auſter:perfla hortum Cant.4.
meum & fluent aromata.Exurge qui irruiſti: q ſubditis incumbis: qui poſſeſſos premis. Ex‑
urge vt a tuo pondere eleuati erigantur:quorum animas premẽdo curuaſti. Et veni auſter
inquit:ſpiritum inuocans gratiæ flantem de meridie:velut a parte feruida & luminoſa:& flu
ant aromata. Vnde apoſtolus dicit:Chriſti bonus odor ſumus in omni loco.Hinc etiam dicit 2.Corī.2.
in alio pſalmo:Conuerte domine captiuitatem noſtram ſicut torrẽs in auſtro: Captiuitatem Pſal.125.
ſcilicet qua ſub diabolo tanq̃ ſub aquilone tenebantur:vbi abundante iniquitate friguerant:
& quodammodo congelauerant.Hinc enim & euangelium dicit: Quoniam abundabit iniq‑ Matth.24.
tas refrigeſcet charitas multorum.At vero flante auſtro glacies reſoluitur & torrẽtes fluũt:
id eſt peccatis remiſſis:populi ad Chriſtum charitate concurrunt.Hinc & alibi ſcriptum eſt:
A Sicut glacies in ſereno:ita ſoluuntur peccata tua. Proinde rationalis creatura: ſiue in ange Ca.22.

lico ſpiritu:ſiue in aīa humana ita facta eſt:vt ſibiipſa bonum quo beata fiat eſſe nō poſſit: ſed
mutabilitas eius ſi cōuertat ad incōmutabile bonū fiat beata. Vñ ſi auertatur miſera:auerſio
eius vitiū eius:& cōuerſio eius virtus eius eſt. Natura ergo nō eſt mala:quia creatura ſpiritꝰ
eſt vitæ rationalis:etiā priuata bono cuius participatione beatifica: id eſt etiā vitioſa melior
eſt corpore qđ ſummū eſt in corporibus:id eſt hac luce q̄ ſentitur oculis carnis:quia & ipa eſt
corpꝰ. Omni aūt corpore quęlibet incorporea natura pręſtantior:nō mole/qa nō niſi corpore
um eſt moles:ſed vi quadā qua ſupgredit omnē phantaſiā quā volutat animus hauſtā de ſen-
ſibus corporis. Sed quēadmodū in ipis corporibꝰ ea q̄ inferiora ſunt:ſicut terra & aqua & ipe
aer: meliora ſiunt participatione melioris:id eſt cū luce illuminant & feruore vegetant:ſic in
corporeę creaturę rationales ipſius creatoris fiunt participatione meliores:cū ei cohærēt pu-
riſſima & ſanctiſſima charitate:qua omni modo ſi caruerint:tenebreſcent & obdureſcent quo
dammodo. Proinde infideles hoīes tenebræ ſunt:qui per fidē cōuerſi ad deum quadā promiſ-
ſa illuminatione lux fiunt. In qua proficiendo ſi ex fide ad ſpeciē peruenerint:vt id qđ credunt
etiā conſpicere:ſicut tantū bonum poteſt conſpici:mereantur:perfectā recipient imaginē dei.
Ephe.5. Talibus eīn dicit Apoſtolus: Fuiſtis aliquando tenebrę:nunc autē lux in dño. Porro diabolus
& angeli eius tenebræ ſunt infidelibus hominibus deteriores. Plus eīn ab illa charitate auerſi
& in ſuum faſtum obſtinatione progreſſi ſunt. Et qm̄ extremo iudicio Chriſtus dicturus eſt
Matth.25. eis quos ad ſiniſtrā diſcernet:Ite in ignem æternum: qui paratus eſt diabolo & angelis eiꝰ:his
malignis ſpiritibus coniungendos ſimulq̃ dānandos:dicet ituros in tenebras exteriores: id ē
in ſocietatem pœnalē diaboli & angelorū eius. Huic pœnæ cōtrarium eſt qđ bono ſeruo dicit
Vbi ſupra. Intra in gaudium dñi tui:vt quanto ſunt iſtæ tenebrę exteriores:tanto ſit lumen illud interi
us. Non hęc per locorum interualla inani phantaſmate cogitanda ſunt localia ſpatia:non oc-
cupant niſi corporis moles:non eſt ſpūs vitæ:non eſt hoc anima rationalis:multominus deus
omnium benigniſſimus conditor:& iuſtiſſimus ordinator. Volūtatibus & affectibus iſta vel
propinquare:vel longe fieri:vel intrare:vel exire dicunt:ſed quia malo opere:id eſt tenebroſo
delectant facientes: ſecutura eſt aūt pœna quę torqueat:Ideo dñs vbi dixit: Tenebras exterio
res:addit etiā:Ibi erit fletus & ſtridor dentium:ne talibus oblectatiōibus qualibus hic iniqui
perfruunt:quando infidelitate atq̃ iniuſtitia tenebreſcunt: etiā in illo ſupplicio ſenſuros cle-
menter exiſtiment. quia eīn volentes iniuſte vtunt bonis:iuſte nolētes cruciabunt malis. Qui
bus a charitatis luce auerſa mens in peccatis oblectatur: exteræ tenebrę:corporis autem mala
quibꝰ æternis in finem torquebit:exteriores tenebræ:quas ſolas timēt qui ſeruili adhuc timo
re detinent. Nam ſi eis liceret:in illis exteris q̄ ſunt in pctīs impune ſemper volui & inuolui:
profecto nunq̄ vellent accedere ad deū & illuminari & inhærere illi per charitatem:vbi eſt ti-
mor caſtus permanens in ſæculū ſæculi:qui timor nō cruciat:ſed tenaciorē facit animā boni
Ca.23. illius:qđ ſi dimiſerit cadit. Timeat eum omne ſemen iſrael. Et vide cauſam quā coniungit B
Quoniam non ſpreuit inquit neq̃ deſpexit precem pauperis:neq̃ auertit faciem ſuam a me.
Vbi eſt illud: Quare me dereliquiſti: ſi non auertit faciem ſuam a me: niſi quia derelin-
quendo non dereliquit:quando in bonis temporalibus non exaudit non ad inſipientiam no-
bis! Nō inquit ſpreuit neq̃ deſpexit precem pauperis:nec auertit faciem ſuam a me: Et cum
clamarem ad eū exaudiuit me. Facit ergo qđ pauloante rogatus eſt:vbi ei deprecās dixit. Ne
diſcędas a me. Si eīn exaudiuit:profecto fecit:non itaq̃ diſceſſit:non dereliquit:vt ſaperemus
quoniā magis nō ab eo derelinqui velle debemus. Apud te laus mea. Quid ergo nocēt qui tā-
q̄ victo inſultant q̄ me in temporalibus dereliqueris! In eccleſia magna cōfitebor tibi:nō quā
ta iſta ſynagoga eſt quæ irridet mortē derelicti:ſed in eccleſia magna diffuſa per omnes gētes
quę credit in reſurrectione nō derelinqui. Hæc eſt vnica illa quā petit de manu canis erui:de
qua etiam pauloante dixit:In medio eccleſiæ cantabo tibi. Et nunc qđ ait: Confitebor tibi. In
eis quoq̃ qui cōfitebunt:in quibus & loquit. Confeſſio aūt nō tantū peccatorū eſt:ſed & laus
Matth.11. dei:ſicut ipe in euangelio:Confitebor tibi inquit pater dñe cæli & terræ:quia abſcondiſti hęc
a ſapientibus & prudentibus & reuelaſti ea paruulis. Ideo ſequitur & dicit: Vota mea reddā
coram timentibus eum. Edent pauperes & ſaturabuntur & laudabunt dominum qui requi-
runt eum. Ipſi ſunt paruuli de quibus dixit:Et reuelaſti ea paruulis:timentes eum & paupe-
res:id eſt humiles qui non alta ſapiunt:ſed timentes timore illo caſto: non quo pœna formi-
datur:ſed quo gratia commendatur. Vota vero ſua:ſacrificium vult intelligi corporis ſui qđ
eſt per fidelium ſacramentum. Ideo cum dixiſſet: Vota mea reddam coram timentibus eum

continuo subiunxit:Edent pauperes & saturabũtur. Ipsi enim saturabuntur pane qui de cęlo
descendit:q ei cohærentes & eius pacẽ dilectionẽq seruantes/imitanť eius humilitatem.Ideo
pauperes in hac paupertate & saturitate pręcipue apl'i claruerũt.Et laudabũt dñm(inquit)q
requirũt eũ:intelligentes non meritorum suorũ:sed illius esse gratiæ q saturati sunt.Requi-
runt eñ eũ:quia nõ sunt ex eis qui sua quærunt nõ quæ Iesu Christi. Deniq etsi caro eorum
qui eũ laudãt patiť temporalẽ tribulationẽ vel mortẽ:viuẽt corda eorũ in sæculũ sęculi. Hæc
vita cordis non est in sensib9 corporis;secreta est in luce quę intus est:nõ in tenebris quę foris
sunt:in fine pręcepti:nõ in initio peccati.Finis aũt pręcepti charitas est:de corde puro & con 1.Timoth.1.
scientia bona & fide nõ ficta.Charitas nõ æmulať:nõ inflať:quia nõ altũ sapit:sed timet: & iõ 1.Cor.13.
cohæret timore casto permanente in sæculum sæculi.Initium aũt omnis peccati superbia : qa Eccl.10.
diabolus irreuocabiliter in exteriora progressus est:hominemq inuidẽdo:& ei simile aliquid
suadendo deiecit.Cui homini in quadam scriptura dicitur:Quid supbit terra & cinis!Quo- Vbi supra.
modo in vita sua proiecit intima sua!In vita sua dictũ est:tanq̃ in ppria persona: & quasi pri-
C uata qua delectatur omnis superbia. Vnde in cõmune charitas magis q̃ in priuatũ cõsulens Ca.24.
diciť nõ quęrere q̃ sua sunt.Hac viuunt corda in sęculũ sęculi:tanq̃ saturata pane cælesti. De
qua saturitate ipẽ dicit : Nisi manducaueritis carnem meã & sanguinem meum biberitis:nõ Ioan.6.
habebitis vitam in vobis.Merito ergo istorũ qui saturantur:viuent corda eorum in sęculum
sęculi.Vita enim Christus est qui habitat in cordibus eorum:interim per fidẽ:post etiam per
speciem. Vident enim nunc in ænigmate per speculum:tũc aũt facie ad faciẽ. Vnde ipa chari 1.Cor.13.
tas nunc in bonis operibus dilectionis exerceť: quasi ad subueniẽdũ quaquersum potest:por-
rigit:& hæc latitudo est:nũc lõganimitate aduersa tolerat:& in eo quod veraciter tenuit:per
seuerat:& hęc est lõgitudo:hoc aũt totũ propter adipiscendã vitã facit æternã: q̃ illi pmittiť
in excelso:& hæc altitudo est.Existit vero ex occulto ista charitas vbi fundati & radicati quo
dammodo sumus:vbi causæ voluntatis dei nõ inuestiganť:cuius gratia sumus salui facti:nõ Ephe.2.
ex operibus iustitiæ q̃ fecimus nos:sed scd̃m eius misericordiã. Volũtarie quippe genuit nos Titum.3.
verbo veritatis:& hæc voluntas eius in adoptionẽ. Cuius secreti profunditatẽ quodãmodo Iacobi.1.
expauescens Apostolus clamat:O altitudo diuitiarũ sapientiæ & scientiæ dei:q̃ inscrutabilia Roma.11.
sunt iudicia eius & inuestigabiles viæ eius.Quis eñ cognouit sensum domini!Et hoc est p-
fundum.Altitudo quippe commune nomẽ est excelso & profundo.Sed cum in excelso dicitur
sublimitatis eminentia commendatur.Cũ aũt in profundo:difficultas inuestigationis & co-
gnitionis.Vnde & illud de deo diciť.Q̃ magnificata sunt opera tua dñe:nimis pfundę factæ Psal.91.
sũt cogitationes tuæ.Et iterũ: Iudicia tua velut abyssus multa.Hinc igiť est illud apl'i qd̃ req Psal.35.
rendũ inter cætera posuisti:Huius rei gratia (inqt) flecto genua mea ad patrẽ dñi nostri Iesu Ephe.3.
Christi:ex quo omnis paternitas in cælis & in terra nominať:vt det vobis scd̃m diuitias glo-
riæ suę virtute corroborati per spiritum eius:in interiori hoĩe habitare Christũ per fidem in
cordibus vestris:vt in charitate radicati per fidẽ pręualeatis cõprehendere cũ oĩbus sctĩs q̃ sit
longitudo:& latitudo:altitudo:& profundum.Scire etiã eminentem scientiã charitatis Chri Ca.25.
D sti:vt impleamini in omnem plenitudinem dei. Attende omnia diligenter.Huius rei inquit
gratia flecto genua mea ad patrẽ domini nostri Iesu Christi:ex quo oĩs paternitas in cælis & ĩ Ephe.3.
terra nominať.Quęris cuius rei gratia hoc supra dixerat:Propter qd̃ peto nõ infirmari in tri
bulationibus meis pro vobis!Hoc ergo eis optat vt nõ infirmenť in tribulationib9 apl'i: quas
pro illis sustinebat:& propter hoc genua flectebat ad patrem:proinde non infirmari. Vnde il
lis sic sequitur & dicit: Vt det vobis scd̃m diuitias gl'iæ suę virtute corroborari per spiritum
eius.Hæ sunt diuitiæ:de quibus dicit:O altitudo diuitiarũ.Abdicatas eñ habet causas: vbi Ro.11.
pręcedentibus nullis meritis:quid habemus qd̃ non accepimus.Deinde sequitur:& qd̃ optet
adiungit:In interiori inquit homine habitare Christũ per fidem in cordibus vestris . Hæc est
vita cordium qua viuimus in sæculum sæculi:ab initio fidei vsq ad finem spei:vt in charita Ephe.3.
te (inquit) radicati & fundati prævaleatis cõprehendere cum omnibus sanctis.Ista est cõmu
nio cuiusdam diuinæ cælestisq reipublicæ:hinc saturanť pauperes:non sua quęrẽtes:sed quę
Iesu Christi:id est nõ commoda priuata sectantes:sed in commune vbi salus omnium est con
sulentes.Nam de ipõ pane quo tales saturãtur:quodã loco Apostolus dicit: Vnus panis vnũ 1.Cor.10.
corpus multi sumus.Quid ergo cõprehendere! Quæ sit (inqt) latitudo (sicut iã dixit) in bo
nis operibus quibus beniuolentia porrigiť:vsq ad diligendos inimicos:vt longitudo pro hac
latitudine molestiæ toleretť:& altitudo:vt pro his æternum qd̃ in supernis est pręmiũ: non va

num aliquid aut tēporale speret:& ꝓfundū vnde gratuita gratia dei scđm secretū & abditū
voluntatis eius existit.Ibi eñ radicati:ibi sumus fundati.Radicati propter agriculturā:fun-
1.Cor.3. dati ꝓpter ædificationē q̄ nō est ab hoie.Dicit alio loco idem apostolus:Dei agricultura estis:
dei ædificatio estis.Hoc totū agit cū in hac nostra peregrinatiōe fides per dilectionē operatur
In futuro aūt sęculo perfecta & plena charitas sine vlla malorū tolerantia:nō fide credit qđ nō
videt:nec spe desyderat qđ nō tenet:sed in æternū veritatis incōmutabilē speciē contempla-
bitur:cuius sine fine quietū opus erit:laudare qđ amat:& amare qđ laudat. De hac Ephesiis
Eph.3. dicit:Scire etiā eminentē scientiā charitatis Christi:vt impleamini in omnē plenitudinē dei.
In hoc mysterio figura crucis ostendit:qui enim quia voluit mortuus est:qm̄ voluit mortu
us est.Non frustra igit tale genus mortis elegit:nisi in eo quoq; latitudinis huius & longitu
dinis & altitudinis & ꝓfunditatis magister existeret.Nā latitudo est in eo ligno qđ transuer
sum desuper figit.Hoc ad bona opera pertinet:quia ibi extendunt manus.Longitudo in eo qđ
ab ipso ligno vsq; ad terram cōspicuum est.Ibi eñ quodāmodo statur:id est persistitur & per-
seueratur:quod lōganimitati tribuitur.Altitudo est in ea ligni parte q̄ ab illo qđ trāsuersum
figitur:sursum versa relinquit:hoc est ad caput crucifixi:quia bene sperantiū est superna expe
ctatione.Iam vero illud ex ligno qđ nō apparet:qđ fixum occultatur:vnde totū illud exurgit
profunditatem significat gratuitæ gratiæ:in qua multorū ingenia conterent id vestigare co
Ro.9. nantia:vt ad extremū eis dicat:O homo tu quis es qui respōdeas deo? Viuent ergo corda sa-
turorū in sęculū sęculi:hoc est humilium charitate flagrantiū:non sua quærentiū:sed sancto-
rum societate gaudentium.Hoc primitus in apostolis factū est.Sed laudādo deum: id est præ
dicando gratiā dei:qm̄ dictū est:Laudabunt dominū qui requirunt eū:quid populorum acq- E
Ca.26. sierint/in eo quod sequitur vide. Commemorabūtur(inquit)& conuertent ad dominū vni
uersi fines terræ.Et adorabunt in conspectu eius vniuersæ patriæ gentium. Quoniam domi-
ni est regnū:& ipse dominabitur gētium. Ille irrisus:ille crucifixus:ille derelictus hoc regnū
acquirit:& tradet in fine deo patri:non vt ipse amittat:sed quod in fide seminauit cum venit
minor patre:hoc perducat ad speciem in qua ęqualis non recessit a patre. Māducauerunt &
adorauerunt omnes diuites terræ.Diuites terrę superbos intelligere debemus:Si recte supe-
Matth.5. rius pauperes humiles intelligebamus:de quibus in euāgelio dominus dicit: Beati pauperes
spiritu:quoniam ipsorum est regnum cælorum.Ipsi enim sunt mites:lugentes: esurientes &
sitientes iustitiam:misericordes:mundicordes:pacifici:& qui persecutionem patiuntur pro-
pter iustitiam.quibus prædicationibus singillatim beatitudinem adiunxit. Contra ergo di-
uites terræ hoc loco superbi intelligendi sunt. Neq; enim frustra ita distincti sunt: vt de
Psal.21. pauperibus supra diceretur:Edent pauperes & saturabuntur.Hic vero: Manducauerunt &
adorauerunt omnes diuites terræ.Et ipsi quippe adducti sunt ad mensam Christi: & accipi-
unt de corpore & sanguine eius:sed adorant tantum non etiam saturantur:quoniam nō imi
1.Petri.2. tantur.Manducantes enim pauperes dedignantur esse:quia Christus pro nobis passus est:re
linquens nobis exemplum vt sequamur vestigia eius. Veruntamē ꝙ humiliauit semetipsum
factus obediens vsq; ad mortem: mortem autem crucis: aspernantur diuites: & similia per-
Phil.2. peti respuunt:timore non magnitudine:infirmitate ergo non sanitate.Sed quia deus excita-
uit eum a mortuis:& donauit ei nomen quod est super omne nomen:vt in nomine Iesu flecta
tur omne genu:cælestium:terrestrium & infernorum:fama celsitudinis eius:& gloria nomi-
nis eius in ecclesia vsq̄quaq; diffusa/permoti:& ipsi veniunt ad mensam: manducant & ado-
rant:nō tamen saturantur:quia non esuriunt & sitiunt iustitiam. Tales enim saturabuntur.
Q̄q̄ perfecta saturitas in illa vita æterna erit:cū ex ista peregrinatiōe venerim⁹ ex fide ad spe
ciē:ab speculo ad faciē:ab ænigmate ad ꝑspicuā veritatē: nō tñ incōuenienter saturitas dicit
pauptate Christi:q pro iustitia eius:hoc est pro participatione verbi æterni quā inchoauit in
terim fide:omnia temporalia non solum temperanter cōtemnit bona:verūetiam patiēter su-
1.Cor.1. stinet mala. Tales fuerunt peccatores & publicani:quia abiecta huius mundi elegit vt confū
Psal.21. deret fortia.De his dictum est:Edent pauperes & saturabuntur. Istam saturitatem non apud
seipsos tenuerunt.quodammodo enim ructantes dominum laudauerunt:id est prędicauerūt
quærentes eum:non sua quærentes:sed in eum charitate flagrantes.Eorum prædicatione cō
motus est mundus:vt commemorarentur & conuerterentur ad dominum vniuersi fines ter
ræ.Et adorabunt in conspectu eius vniuersę patriæ gentiū.Quoniā domini est regnū & ipse

dominabiẽ gentium.Hac ecclię dilatatione etiam ſuperbi:id eſt diuites terrę adducti ſunt:&
manducauerunt:& q̄uis nõ ſaturati:tamẽ adorant.Hũc quoq; ordinẽ pphetia pſalmi hoc lo
co tenuit quẽ videmus impleri.Adiũgit aũt:In cõſpectu eius procidẽt omnes q deſcendũt in
terram:id eſt omnes bona amando terrena:nõ in cælum aſcendũt:Non enim faciũt quod ait
Apoſtolus:Si reſurrexiſtis cum Chriſto quæ ſurſum ſunt ſapite:non quæ ſup terram : ſed po Col.3.
tius quanto ſibi bonis terrenis feliciores videntur : tantomagis in terram deſcendunt: hoc
eſt in terrena deprimunẽ.Et ideo in conſpectu eius procident:id eſt vbi ipſe videt:non vbi ho
F mines vidẽt:q eos excelſos ſublimeſq; arbitranẽ. Et anima(inqt)mea ipſi viuet. Ipſi vtiq; nõ Ca.27.
ſibi ſicut ſuperborũ priuato bono ſuo lætãtium:& a cõmuni omniũ bonorũ qđ deus eſt inani
elatione reſiliẽtium.Hoc vtiq; deuitemus:& cõmuni potius vero omniũ bonorum perfrui:q̄
priuato noſtro gaudere quęramus. Vt qui viuit iam nõ ſibi viuat:ſicut ait apoſtolus:ſed ei q
pro ipſis mortuus eſt & reſurrexit . Pro hoc eñ mediator effect⁹ eſt: vt nos reconciliet deo p 2.Cor.5.
humilitatẽ:a quo p impiã ſupbiã lõge receſſeram⁹. Neq; eñ tñ illud ſcriptũ ẽ qđ ſupra poſui
Initiũ oĩs pcĩ ſupbia:ſed etiã hoc ibi legiẽ: Initiũ oĩs ſupbiæ hoĩes apoſtatæ a deo.Nõ ergo ſi Eccli.10.
bi viuat quiſq;:ſed Chriſto:faciens nõ ſuam ſed ipſius voluntatẽ & manens in eius charitate:
ſicut & ipſe fecit voluntatẽ patris:& manet in eius charitate.Hęc quippe nos admonẽs & exẽ
plo ſuo exhortans:in euangelio ſuo locutus eſt:Si autẽ ipſe cũ in forma dei æqualis eſſet patri:
tamẽ per formã ſerui quã propter nos accepit: nõ ſuã voluntatẽ:ſed patris ſe facere cõmenda
uit:quãtomagis nos ppria priuataq; noſtra voluntate cõtẽpta qua tenebrati ſumus:ad illud
cõmune lumen vt illuminentur vultus noſtri & nõ erubeſcãt:debemus accedere:qđ illumi Ioan.1.
nat omnem hominem venientẽ in hunc mũdũ:vt anima noſtra ipſi viuat!Hoc enim de nobis
conſequenter adiungit cũ dicit:Et ſemen meũ ſeruiet illi:quoniã qui ſeminat bonum ſemen:
G fili⁹ eſt hominis:bonũ aũt ſemẽ hi ſunt filii regni. Hęc porro omnia quæ in pſalmo iſto dicta Ca.28.
ſunt:quia non ad præſens ſed ad futurorum prophetiã pertinebant:ſicut etiam ipſis rebus ap
paret:ſic eum cõcludere voluit:vt oſtenderet ſe nõ pręſentia demonſtrare. Annũtiabitur(in
quit)dño generatio vẽtura & annũtiabunt iuſtitiam eius populo q naſceẽ quẽ fecit dñs.Nõ
ait:Annũtiabitur dñs generationi venturæ:ſed annũtiabiẽ dño generatio ventura. Qđ non 4.ſentẽ.diſ.
ſic accipiendũ eſt tanq̄ neſcienti aliquid annũtieẽ vt ſciat: ſed ſicut annũtiant angeli:non ſolũ 45.cap.ſed
nobis beneficia dei:verumetiã illi preces noſtras.Nam ſcriptũ eſt vbi angelus hominib⁹ dicit forte.
Ego obtuli memoriam orationis veſtræ:nõ vt tũc deus nouerit quid velim⁹:vel quo indigea Tobię.12.
mus.Nouit enim pater veſter:ait dñs:quid vobis neceſſariũ ſit priuſq̄ petatis ab eo.Sed qa ne Matth.6.
ceſſe habet rationalis creatura obtẽperans deo:tẽperales cauſas ad æternã veritatẽ referre: ſi
ue petendo qđ erga ſe fiat:ſiue cõſulendo qđ faciat:q pius mentis effectus eſt vt ipſa conſtruaẽ
Nã & hæc quędã atteſtatio rationalis creaturæ eſt:q; nõ ſibi ipſa ſit bonũ quo beata fiat:ſed il
lud incõmutabile: cuius participatione etiã ſapiẽs efficiẽ.Siue ita dictũ eſt:Annũtiabitur do
mino generatio ventura:ac ſi diceret:dño placebũt nõ ſibi:vt ita ſit dño nũtiare:ſicut eſt dño
viuere. Sic dictũ eſt: Qui mãducat dño manducat/& qui non manducat/dño non mãducat. Ro.14.
Ad hoc quippe addidit:Et gratias agit dño:vt oſtenderetur quid eſſet:dño facit:id eſt in ei⁹
laude facit.Tunc eñ recte:tunc iuſte:tunc pie fit:cũ opus bonũ in eius laude fit:cuius gratia
donatur vt fiat.Ac per hoc etiã ſi eo modo quiſpã hæc verba intelligere velit:vt eorũ iſte or
do ſit:Annũtiabitur dño generatio ventura:id eſt generatio annũtiabiẽ q̄ dño vẽtura eſt:ge
neratio ſcilicet piorum atq; ſanctorũ:qa impiorũ & ſceleratorũ generatio nõ dño:ſed ſibi vẽtu
ra eſt: Ab eadẽ ſignificatione nõ recediẽ qua intelligaẽ aĩæ participatio in idipm:id eſt ratio
nalem creaturam:cum ſit mutabilis:non fieri beatam:niſi a proprio ſuo mutabili ad immuta
bile bonum/idemq; commune qđ deus eſt:a quo ſuperba impietate abſtitit:humili pietate cõ
uerſa ſubſiſtat.In quo affectu pficiẽs:quicquid boni facit:dño facit:hoc eſt in eius laudem:cu
ius gratiam percepit vt faciat:vnde eſt actio gratiarũ:quæ intimo fidelium myſterio celebra
H tur. Illud aũt qđ ſequitur:Et annuntiabunt iuſtitiam eius populo qui naſcetur: quem fe Ca.29.
cit dominus:ſuperioris ſenſus confirmatio eſt.Nam quod ibi dictum eſt:Annuntiabitur do
mino generatio ventura:hic eſt dictum:hæc annuntiabit iuſtitiam eius.Ipſa quippe genera
tio quæ ventura prophetata eſt piorũ atq; ſanctorum:iuſtitia dei eſt non ipſorum.Ne ſint ex
illis qui ignorantes dei iuſtitiam:& ſuam volentes conſtituere:iuſtitiæ dei non ſunt ſubiecti.
Illa namq; iuſtitia dei commendatur in eo quod dicitur:Ignorantes dei iuſtitiam:qua nos ei⁹ Ro.10.
gratia iuſti ſumus:vt ipſa dei iuſtitia nos ſimus cũ iuſte viuimus:credentes in eum qui iuſti

ficat impiũ.Nõ illa qua ipe iustus est æterna sua & incommutabili iustitia. Hęc itaq; iustitia
Psal.35. qua nos dei munere iusti sumus:significať in psalmo illo vbi scriptũ est:Iustitia tua sicut mõ-
Psal.71. tes dei.Mõtes quippe dei:sancti eius sunt:de quibus alibi diciť:Suscipiũt montes pacẽ popu-
lo tuo.Et multa de his montibus scripta sunt figurata locutione:q̃ commemorate nũc longũ
est.Sed quia hoc ipsum q; deus iustificat hoĩes:nimis occulto iudicio facit:qm̃ gratuita gr̃a:
Ro.11. Si aũt gratia:nõ ex operibus:alioquin gr̃a nõ esset gr̃a:Ex hoc quippe incipiunt opera bona ex
quo iustificamur:nõ quia p̃cesserunt iustificamur:Et hoc est p̃fundũ:de quo superius iã mul
Pal.35. ta diximus:Continuo in eodẽ psalmo cũ dixisset:Iustitia tua velut montes dei:subiũxit:Iudi
tia tua velut abyssus multa.Inde venit ad salutę hoĩbus iumentisq; cõmunem: quia & ip̃a est
mĩa dei:& dicit:Homines & iumenta saluos facies domine: sicut multiplicata est misericor-
dia tua deus.Vt hinc intelligamus etiã illã salutẽ æternã & immortalẽ:de qua dicit Aposto-
Ro.8. lus:Spe enim salui facti sumus.Similiter vt istã quę hominibus iumentisq; cõis est:gratis nos
accipere non ex operibus:ne forte quis extollať:quia op̃a sua ex ipsius iustificatione operamur.
Ephe.2. Ipsius eñ sumus figmentum creati in Christo Iesu in operibus bonis q̃ pręparauit deus vt in
Psal.3. illis ambulemus.Et illa ergo gratuita est:de qua in alio psalmo diciť: Dñi est salus & sup po-
pulũ tuũ benedictio tua.Sicut ergo qđ legiť: Dñi est salus:nõ ea salus itelligitur qua domin⁹
saluus est:sed qua salui sũt quos ip̃e saluos fecit: Sic qđ legiť dei iustitia:in eo qđ scriptum est
Ro.10. Ignorantes dei iustitiam:& suã volentes constituere:non est illa intelligenda qua deus iustus
est:sed qua iusti sunt homines quos gratia sua iustificat.Inde enim salui vnde iusti: quoniam
Matth.9. quod ait:Non est opus sanis medicus:sed male habentibus:exposuit in cõsequentibus dicẽs:
Titum.3. Non veni vocare iustos sed peccatores.Non igitur scđm opera iustitiæ quæ nos fecimus:sed
Ro.8. scđm suã misericordiã saluos nos fecit per lauacrũ regenerationis.In qua gratia spe salui fa-
Psal.35. cti sumus.Vnde in illo psalmo subiungitur:Filii hominum sub tegmine alarum tuarum spe
rabunt.Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ:& torrente voluptatis tuæ potabis eos.Quo
niã apud te est fons vitæ:& in lumine tuo videbimus lumen.Pretende misericordiam tuã sci
entibus te:& iustitiam tuam his qui recto sunt corde.Huic iustitiæ dei contraria superbia ẽ
qua fiditur tanq̃ de operibus propriis.Ideoq; ibi sequitur:Nõ veniat mihi pes sup̃biæ:hac iu
stitia dei qua eius fide iusti sunt interim viuentes ex fide:donec perfecta iustitia perducãtur
ad speciem sicut salute perfecta:etiam ad ipsius corporis immortalitatem gratia noui testa-
2.Cor.5. menti.Vnde alio loco dicit apostolus:Pro Christo legatione fungimur:tanq̃ deo exhortan-
te per nos.Obsecramus pro Christo reconciliari deo.ac inde subiungit:Eum qui nõ nouerat
peccatum:peccatum pro nobis fecit:id est sacrificium pro peccatis.Nam & ipsa in lege pecca
ta appellabantur:quæ pro peccatis offerebantur.Vt nos simus iustitia dei in ipso:id est in ei⁹
Ro.10. corpore quod est ecclesia:cui caput est.Nos sumus iustitia dei:quã ignorantes illi & suam vo
Psal.21. lentes constituere:id est tanq̃ de suis operibus gloriantes:iustitiæ dei non sunt subiecti.Inde
& in hoc psalmo cum dixisset:Annũriabunt iustitiam eius:sequitur & dicit:Populo q nasce
tur quem fecit dominus.Quis est enim populus quem non fecit dominus:secũdum id q; ho-
mines sunt:qui etiam pecora creauit:a quo est omnis vita:omnisq; facta & creata natura?Sed
ita intelligendum est:Quem fecit dominus:vt non solum q; homines sunt:verumetiam q; iu
sti sunt ab illo facti intelligantur:secundum illud quod iam non semel commemoraui ab apo
Ephe.2. stolo dictum.Ipsius enim figmentum sumus creati in Christo Iesu in operibus bonis: quę pre I
Ca.30. parauit deus vt in illis ambulemus. Animæ igitur rationalis mutabilitas admonetur:quæ
nouerit nisi participatione incommutabilis boni/iustam:saluam:sapientem:beatam se esse
non posse:nec sibi eam bonum esse posse propria voluntate sed malum:propria quoq; volun-
tate auertitur a bono incommutabili eaq; auersione vitiatur:nec sanari per seipsam potest:
sed gratuita misericordia sui creatoris:quæ in hac vita eam ex fide viuentem in spe con-
stituit salutis æternæ.Vnde non altum sapiat sed timeat:eo q; timore casto inhæreat deo:
qui eam a propria immunditia qua inordinate bona inferiora dilexit:velut a quadam forni
catione spiritali mundauit:nec humanis laudibus extollatur:nec fit in virginibus stultis alie
na laude lætantibus.Hoc enim de quæstionibus tuis restat extremum.Et propter ipsam ina-
nem laudem:non propter conscientiam suam:vbi illis testis est deus bona operantibus:
2.Cor.1. sed fit in virginibus sapientibus:vbi dicatur quod ait Apostolus: Nam gloria nostra hæc est
testimonium conscientiæ nostræ.Hoc enim est oleum ferre secum:non a vęndentibus emere:
hoc est ab adulantibus.Adulatores nanq; laudem suam tanq̃ oleum vęndent stultis.De hoc
Psal.140. oleo dicitur in psalmo:Emendauit me iustus in misericordia & arguit me:oleum autem pec

catoris non impinguet caput meū.Elegit a iusto misericorditer reprehendi: & quodāmodo
colaphizari:q̄ vt ei caput in superbiam crescat/ peccatoris adulatione laudari.Ite idētiā quip
pe responsio mihi videtur:cum eis a sapientibus virginibus dicitur: Ite potius ad vendentes Matthęi.25.
& emitte vobis: sicut in quodam libro Sapientiæ scriptum est: vbi contemptoribus dicit:
Et ego perditioni vestrę superridebo.Illa responsione qua petentibus oleū dictū est: Ne forte Prouer.1.
non sufficiat nobis:non desperanter:sed humiliter dictū est.Quis eīm sic p̄sumat de cōsciētia
sua:vt certus sit eam sibi in iudicio dei posse sufficere:nisi misericors misericorditer iudicet?
Iudicium sine misericordia illi qui non fecit misericordiam. Ipsæ autem sunt lampades accen Iacobi.2.
sæ:opera scilicet bona:de quibus dn̄s dicit:Luceant bona opera vestra: & glorificent patrem Matthęi.5.
vestrum qui in cælis est.Hucusq; pertendit intentio virginum sapientiū:vt ideo velint vide-
ri ab hominibus opera sua bona:non quo ab eis laudentur ipsæ:sed vt glorificetur deus a quo
illis est q̄ bene operant̄.Ac p̄ hoc interiori bono gaudēt: qd̄ est coram deo: vbi eleemosyna in
occulto reddatur.Et ideo nō deficiūt lampades:quia in interiori animo vegetantur: id est in-
tentione bonæ cōscientiæ coram deo fit in eius laudē:quicquid corā hominibus bonis operi-
bus lucet.At vero stultarum virginum hoc oleum non secum portantium/ deficiunt lampa-
des:id est non perseueranter bona opera lucent: cū laus humana fuerit subtracta p̄pter quā il
la faciebant:hucusq; intentionē suā perducentes vt viderentur ab hominibus:non vt glorifi-
caretur pater qui in cælis est:quæ intentio perennis est gloriæ:qua nouit anima deo se debe-
re q̄ iustificata est ad faciēda bona opera:& ideo in illo/ non in se laudari amat. Vnde alibi ho
K mo dei cantat:In domino laudabitur anima mea:vt qui gloriatur in domino glorief. Sed Psal.33.
quid est qd̄ in eodem euangelio scriptum est:Omnes spōso tardante dormisse? Somnum istū 1.Corin.1.
si intellexerimus q̄ velut tardante iudicio:ad quod faciendū venturus est Christus: abundā Ca.31.
te iniquitate/ charitas refrigescit:quomodo ibi ponemus virgines sapientes:cum potius in il Matthęi 25.
lo sint de quibus dicitur:Qui autem perseuerauerit vsq; in finem hic saluus erit? Dictum est Matth. 24.
ergo dormierunt omnes:quia non tm̄ stulti qui propter humanā laudē bona operantur corā
hominibus:verumetiam sapientes qui hoc propterea faciunt vt laudetur deus:experiuntur
istam mortem.Ex vtroq; eīm genere moriuntur. Et ista mors sæpe in scripturis dormientiū
dicitur: propter futuram resurrectionem velut euigilationem.Hinc apostolus dicit:De dor
mientibus autē nolo vos ignorare fratres:Et alio loco:Ex quibus plures manent vsq; adhuc: 1.Thessal.4.
quidam autem dormierunt:Et alia innumerabilia in hoc testimonia apte per scripturas veri
usq; testamenti reperiuntur. Vnde & ille ait:Consanguineus leti sopor. Etsi aduertas: mul-
ta inuenies etiā in sęcularibus literis vbi mors sōno cōparatur.Significauit ergo dn̄s futurū
esse tempus:quo inter tribulationes & tentatiōes sæculi huius:iam iamq; eius expectatur ad
uentus tanq̄ p̄pinquus atq; imminens:ad quē se p̄parent qui in eius familia videntur.Hoc est
eīm qd̄ ait: Exisse obuiam spōso & spōsę.Spōso quidē filio dei.Sponsæ autē:vel quia in eo cor-
pore venturus est qd̄ sumpsit ex virgine:siue quia ipsa ecclesia tūc clarior apparebit:vt ad vni
uersi corporis cōgregationē mēbra cōcurrāt: quib⁹ cōcurrētibus eius magnitudo mōstrabi
tur. Virgines propter cōtinētiā nuncupauit.Decē vero:id est quinq; & quinq;:propter nu Ca.32.
L merū quo censetur corporis sensus:in quibus habitat continētia cū a voluptatibus turpibus
& illicitis abstinet.Lāpades sicut dictū est (bona sunt opa) maximeq; ad misericordiā ptinen
tia: & ipsa q̄ corā etiā hoibus lucet laudabilis cōuersatio.Sed magni interest:qua mētis intēti
one fiat:Ideo dicit alias sapiētes:stultas alias.Sed hinc eas discernit q̄ stultæ nō sūpserūt oleū
secū:prudētes aūt sūpserūt oleū secū in vasis suis:hoc est in cordib⁹ suis:vbi fit ipsa participa
tio intimi ac supni boni. Vnde i Psalmo quodā:cū dictū esset:Sacrificate sacrificiū iustitiæ: & Psal.4.
sperate in dn̄o:Multi (inquit) dicūt:quis ostendit nobis bona? Deinde vt manifestaret cuius
boni amore debeamus operari iustitiam:hoc est sacrificare sacrificium iustitiæ & sperare: Si
gnatum est (inquit) in nobis lumen vultus tui domine: dedisti lætitiam in corde meo. Cu-
ius boni aliquantum participari: & plenius perfectiusq; participandi intentione qui bene ope
ratur: & laudabiliter etiam in conspectu hominum cōuersatur:habet oleum secum:quia bo-
na opera eius etiam in conspectu hominum lucentia non extinguantur: quia non in eis cha-
ritas refrigescit abundante iniquitate:sed perseuerat vsq; in finem.Hoc oleum stultæ virgi-
nes non habent secum:quoniam sibi tribuendo si quid boni operis faciunt: necesse est inflen-
tur superbia: & p̄pter hoc vitiū sic laude delectent̄ humana: & eius gaudio si quid boni agūt
M feruere & lucere videantur. Tardante autem sponso dormierunt omnes. Non enim tunc Ca.33.

venieṭ:cū speratur:sed media nocte cum valde obscurum:id est occultū erit:an veniat. Vnde
dicit media nocte clamorem factū:Ecce spōsus venit exite obuiā ei. Nimirū clamor iste est tu
Matthei.25. ba illa quā cōmemorās apostolus dicit:Canet enim tuba & mortui resurgent incorrupti:tu-
1.Corin.15. bæ nomine aliquod euidentissimum signum vult intelligi: Quam vocem archangeli & tu-
1.Thessal.4. bam dei alio loco dicit. Quæ etiā vox ipsius domini Iesu Christi in euangelio dicitur: quam
Ioan.5. audiant hi qui in monumentis sunt & procedunt. Surgunt ergo omnes virgines illę & sapiē-
tes & stultæ:& aptant lampades suas:id est rationem præparāt reddere de operibus suis. Sed
tunc in illius clamoris euidentia & resurrectione mortuorum quia nulla erit dubitatio iam
instantis prestantisq; iudicii:subtrahetur omne solatiū laudis humanę. Neq; enī vacabit de
alio disceptare:vel de alio judicare:aut alteri gratificari:quādo vnusquisq; ꝓpriū onus porta
bit:de suorum factorum reddenda ratione cogitabit:ac per hoc feretur animus quidem vir-
ginum stultarū consuetudine propria:sed non inuentis laudibus humanis deficiet. Neq; ger
Psal.21. manitus dixerunt: Apud te laus mea: vel:In domino laudabitur anima mea: Aut in domino
Psal.33. gloriatæ sunt:cum ignorantes dei iustitiam:suam iustitiam constituerent:ac per hoc petunt
Roma.10. a sapientibus oleum:hoc est aliquā consolationem:nec inueniunt nec accipiūt:illis responden
tibus se nescire verū sufficiat ipsa cōscientia:qui expectant misericordiam sub illo iudice:qui
cum in throno sederit:quis gloriabitur castum se habere cor:aut quis gloriabitur mundū se
esse a peccato:nisi superexaltet misericordia iudicio: quę super eos erit:qui misericordię opera
illa intentiōe fecerunt vt eoꝝ misereret a quo se sciebant accepisse quod habebant:nec gloria
bantur quasi non acceperint:sed per seipsos habuerint qđ placebant:sicut stulti qui & sibi pla
Gal.6. cent tanq̄ de bono a se sibi parto:& ab adulantibus vel errantibus ita laudantur ac si ipsi sint
aliquid. Qui autē putat se esse aliquid cū nihil sit:sicut dicit apostolus:seipsum seducit. Opus
autem suum ꝓbet vnusquisq;:& tunc in seipso tantā gloriam habebit:& non in altero, hoc est
portare oleum secū:non ex aliena laude dependere. Sed quā gloriā in se habebit nisi eam cui
dicitur:Gloria mea & exaltans caput meū:vt quod sæpe dicendum est:qui gloriatur in domi
no glorietur? Proinde sapientia quæ in sapientibus virginibus habitat:secundū illud qđ ante
Prouer.1. prædixit: cum ait contemptoribus & sanam doctrinam accipere recusantibus:Et ego vestræ
Matthei.25. perditioni superridebo:dicit stultis virginib⁹:Ite potius ad vendentes: & emite vobis: tanq̄
diceret: Vbi sunt qui vos fallebant mēdosissimis laudibus:quādo & a vobis fallebamini: quia
in vobis nō in deo gloriabamini? Quod aūt dicit:Et dum eunt emere:venit sponsus:& quę pa
ratæ erant:intrauerūt cū eo:hoc mihi videtur intelligēdū ꝙ vitioso cordis affectu inhiabāt
inani glię:quā vana mentis elatione sectatæ sunt. Et ipse appetitus significatus est in eo qđ di
ctum est:Dū eunt emere venit sponsus: & introierunt cū eo ad nuptias quæ præparatę erāt:
hoc est quæ verā fidē:verāq; pietatē corde gestabāt: qua possent cōtēperari numero societati
ꝙ sanctoꝝ:nō in seipsis:sed in dño gloriantiū:vt intrarēt cū eis in illud gaudiū:de quo dicit:
Vbi supra. Intra in gaudiū dñi tui:vbi erit ꝑfecta participatio incōmutabilis boni: cuius modo velut ar
ra quadā ꝑ fidē tenet:vt scđm hanc gratiam viuamus:inquantum deo non nobis viuimus.
Ca.34. Proinde qđ sequitur:Nouissime veniunt & reliquæ virgines dicentes: Dñe dñe aperi no- N
Matthei.25. bis:nō dictum est eas emisse oleum & sic venisse:neq; enim iam erat vnde: sed misericordiam
sero quæsisse:cū iam tempus iudicandi esset:& probos & reprobos separandi. Recte autē re-
spondetur:Amē dico vobis:nescio vos. Ille quippe hoc dicit:quem nō latet aliquid. Sed nescio
vos:nihil aliud est q̄ nescitis me:quādo de vobis potius eligitis cōsyderari q̄ de me. Cum enī
dicitur ꝙ nos cognoscit deus:cognitionē sui nobis præstat:vt ꝑ hoc intelligamus ne hoc qui-
dē nobis esse tribuendum ꝙ nos scimus deum: sed eam quoq; scientiā illius misericordiæ tri-
buamus. Vnde cū quodā loco apostolus diceret:Nūc aūt cognoscentes deum: correxit & ait:
Immo & cogniti a deo:quid aliud volens intelligi nisi ꝙ eos ipse fecerit cognitores suos? Ne-
mo autē cognoscit deum:nisi qui intelligit illum esse summū atq; incōmutabile bonum:cuius
Psal.21. participatione fit bonus. Qđ in huius psalmi conclusione positum est:Annūtiabunt iustitiā
Psal.99. eius populo qui nascetur quem fecit dñs. Inde & illud in psalmo:Ipse fecit nos:& non ipsi nos.
Hoc enī nō ad eā naturā qua homines sumus:cuius naturæ idem ipse creator est cæli & ter-
ræ & syderum omniūq; animantium:sed ad illud potius referendum est quod apostolus ait:
Ephe.2. Ipsius sumus figmentum creati in Iesu Christo in operibus bonis quæ præparauit deus vt in
Ca.35. illis ambulemus. Arbitror tibi satis esse solutas tuas quinq; quæstiones:dum in ista media O
Ioan.1. veluti sexta immoraris:quam mihi ꝓposui de gratia noui testamenti:propter quam verbum

caro factum est:id est qui filius dei erat:homo factus est:naturam suscipiendo nostram nõ mu
tando suam:per quod & suam recipientibus ea potestas daretur:vt qui eramus homines:filii
dei fieremus participatione incõmutabilis boni in melius cõmutati:non ad temporalẽ felici-
tatem:sed ad vitæ æternæ quæ sola beata est adoptionem. Vnde placuit etiam propheticum
psalmum percurrere: cuius primũ versum in passione commemorauit: ostendens quomodo
nos deus derelinquat: & quo alio modo non recedat a nobis: ad bona æterna nos colligens:
temporalia vero aliquando vtiliter tribuens: & aliquando vtiliter subtrahens: vt eis non hæ
rere discamus:ne cõtempta luce interiore quæ ad nouam pertinet:vnde etiã psalmus iste ipse
pro susceptione matutina tanq̃ pro luce noua nomen accepit:in exteris tenebris libenter ha-
bitemus: vnde in exteriores mittuntur: qui ex istis exteris non se ad interiora conuertunt:
ne diabolo & angelis eius sociati extrema damnatione puniamur. Intelligentes igitur pere-
grinationẽ nostram in hac vita:mundo crucifigamur:extendentes manus in latitudinem bo-
norum operum: & longanimitate vsq; in finem perseuerantes:atq; habentes cor sursum: vbi
Christus est in dextera dei sedens:totumq; hoc non nobis:sed illius misericordiæ tribuentes:
cuius profunda iudicia omnẽ scrutatorem fatigant. Hæc est enim non inaniter fabulosa: sed
vtiliter verax latitudo:longitudo:altitudo:profundum:vnde perueniamus ad eam supemi-
p nentem scientiam charitatis Christi:& impleamur in omnem plenitudinem dei. Scio autem Ca.36.
q̃ non superuacua sollicitatione: per hanc occasionem quæstionum mihi a te propositarũ: no
ui testamenti gratiam tibi voluerim copiosius cõmẽdare: Habet enĩ aduersarios: qui eius p-
funditate turbati:nõ deo tribuere:sed potius sibi volũt arrogare ꝙ boni sunt. Nec tales sunt
quos facile contẽnas:sed continenter viuentes: atq; in bonis operibus laudabiles:nec falsum
Christum sicut Manichæi:aliiq; plurimi hæretici:sed eundem verũ æqualemq; patri & coæ-
ternum veraciterq; hominem factum:& venisse credentes:& venturum expectãtes: sed tamẽ
ignorantes dei iustitiam:& suam constituere volentes. Neq; enim frustra dominus cum & il Roma.10.
las cõmemoraret quæ secum intrauerunt ad nuptias:& illas cõtra quas ianuas clausit: & qui
bus respondit:Nescio vos:vtrasq; virgines dixit: & quinq; virgines ꝓpter continentiam car- Matthæi.25.
nis edomitam:quinq; id est sensu præditas quinario:ornatas vtrasq; lampadibus propter bo
norũ operũ bonæq; cõuersationis in conspectu hominũ luculentissimã laudem:vtrasq; obuiã
sponso euntes propter expectationẽ qua Christi speratur aduentus. Sed tamen alias stultas:ꝙ
sapientes oleum acceperunt in vasis suis: stultæ hoc non ferebant secũ:in tam multis pares:
hoc solo eas dispares demonstrat. Quid enim tam coniunctum q̃ virgines & virgines:& quin
q; & quinq;:& lampadibus ornatæ obuiam sponso euntes:& istę & illę! Et quid tam contrariũ
q̃ sapientes & stultæ:videlicet ꝙ istę oleum in vasis:hoc est intelligẽtia gratiæ dei portant in
cordibus suis:scientes ꝙ nemo possit esse cõtinens nisi deus det:& hoc ipsum sapientiæ dispu Sapi.8.
tantes scire cuius hoc donum sit:illę aũt largitori omniũ bonorum gratias non agentes: eua-
nuerunt in cogitationibus suis:& obscuratũ est insipiens cor earum:dicentes se esse sapientes Roma.1.
stultæ factę sunt! De quibus sane nullo modo sic desperandũ est anteq̃ dormiamus. Sed si ita
dormierint cũ factus fuerit clamor ille quo adesse iam nuntiabitur sponsus:& euigilãtes/ hoc
est resurgentes remanserunt foris:non quia virgines non sunt: sed quia nescientes vnde habe
ant qđ sunt:stultæ virgines sunt:meritoq; foris erunt:quia intranea non secutæ fuerũt. Quã
do tales ergo repereris:nõ tibi persuadeant inanitatẽ vasorũ suorum: sed tu eis potius pleni-
tudinẽ. Vnde ait apostolus:Quisquis se putat aliquid scire: nondũ scit queãdmodũ oportet 1.Corin.8.
scire. Et mox ostendens quid dixerit:Quisquis autem dilexerit deum:hic cognitus est ab illo:
nec sic dicere voluit: cognouit eũ:sed dicẽdo cognitus est ab eo:expressius voluit cõmenda-
re etiã hoc ab illo nobis esse vt eum diligamus. Charitas enĩ dei diffunditur in cordibus no- Roma.5.
stris:nõ p nos ipsos: sed per spiritũsanctũ qui dat⁹ est nobis. Necesse est autem vt parum dili
gat eum: qui non ab illo: sed a seipso bonũ se arbitratur effectũ. Vnde aũt fieri potest vt talis
non in seipso: sed in domino glorietur! Qui enim gloriatur ꝙ sit bonus: in illo debet gloriari
a quo factus est bonus:ac per hoc qui se a semetipso factum bonum arbitratur: cõsequens est:
vt in seipso non in dño glorietur. Omnis autem intentio gratiæ noui testamenti quo sursum
cor habemus (Quia omne datum optimum:& omne donũ perfectũ desursum est) id agit ne Iacobi.1.
simus ingrati:atq; in ipsa gratiarum actione nihil aliud agitur:nisi vt qui gloriatur in domi-
no glorietur. Habes librum:etsi prolixum:tamen quantum existimo non superfluũ. Sed ama
etiam ecclesiasticas legere literas: & non multa inuenies quæ requiras ex me:sed legendo &

ruminando:si etiam pure dñm largitorem bonorum omniū depreceris: omnia quæ cognitio
ne digna sunt:aut certe plurima:ipso magis inspirante:q̄ hominum aliquo commonente per
disces. q̄q̄ eo ipso quo forinsecus bene admonentem iudicio non errāte approbamus: quid ali
ud q̄ internum lumen/magistrum nos habere testamur!

Sancti Augustini ad Probam: de orando deo:quod/maximum viduitatis est
negotium: eleganti copiosoq̄ sermone scribentis.

Epistola.CXXI.

Ca.i. Vgustinus episcopus seruus Christi:seruorumq̄ Christi:religiosæ famu- Q
læ dei Probæ in domino dominorum salutem. Et petisse te & promisisse me
recolens:vt de orando deo/ad te aliquid scriberem: vbi tribuente ipso quē
oramus:tempus facultasq̄ concessa est: Oportuit vt debitum meum iam
iamq̄ persoluerem: & pio studio tuo in Christi charitate seruirem. Q̄ñ afie
lætificauerit me ipsa petitio tua:in qua cognoui quantam rei tantæ curam
geras:verbis explicare non possum. Quod enim maius oportuit esse nego-
tium viduitatis tuæ:q̄ persistere in oratione nocte ac die:secundum apostoli admonitionem!
i.Timot.5. Ille quippe ait. Quæ autem vere vidua est & desolata:sperauit in domino:& persistit in orati-
one nocte ac die. Vnde mirum videri potest cum sis secundum hoc sæculum nobilis: diues:
tantæq̄ familiæ mater:& ideo licet vidua:non tamen desolata:quomodo occupauerit cor tu
um: præcipueq̄ sibi vendicauerit orandi cura: nisi quia prudenter intelligis: q̄ in hoc mun-
do & in hac vita:nulla anima possit esse secura. Proinde qui tibi eam cogitationem dedit:pro
fecto facit qđ discipulis suis: nō pro seipsis:sed pro humano genere contristatis:& desperanti
bus quenq̄ posse saluari:postea q̄ ab illo audierunt: Facilius esse camelum intrare per foramē
acus:q̄ diuitem in regnum cælorum: mirifica & misericordissima pollicitatione respondit:
Matthęi.19. Deo esse facile quod hominibus impossibile est. Cui ergo facile est:vt etiam diues intret in re
gnum cælorum:inspirauit tibi piam sollicitudinem: de qua me consulendum putasti: quo nā
modo tibi esset orandum. Ille nanq̄ cum etiam esset adhuc in carne: Zacheum diuitem in re-
gnum cælorum misit:& resurrectione atq̄ ascensione glorificatus:multos postea diuites im
pertito spiritusancto fecit huius sæculi contemptores:& finita diuitiarum cupiditate ditio-
res. Quomodo enim tu sic studeres orare deum:nisi sperares in eo! Quomodo autem spera-
res in eo:si sperares in incerto diuitiarum:& contemneres præceptum saluberrimū:quo apo-
i.Timot.6. stolus ait: Præcipe diuitibus huius mundi non superbe sapere:neq̄ sperare in incerto diuitia
rum:sed in deo viuo qui præstat nobis omnia abundāter ad fruendum:vt diuites sint in ope-
ribus bonis:facile tribuant:communicent:thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurū
vt apprehendant veram vitam! Debes itaq̄ præ amore huius veræ vitæ: etiam desolatam te
putare in hoc sæculo: in quantalibet eius felicitate verseris. Nam sicut est illa vera vita in cu-
ius comparatione vtiq̄ ista quæ multum amatur q̄libet iucunda atq̄ producta sit:nec vi-
ta dicenda est:sic est etiam solatium verum:quod per prophetam dominus promittit dicens:
Dabo illis solatium verum:pacem super pacem. sine quo solatio quæcunq̄ sunt terrena sola-
tia:magis in eis desolatio q̄ consolatio reperitur. Diuitiæ quippe atq̄ fastigia dignitatum:cæ
teraq̄ huiusmodi quibus se felices esse putant mortales verę illius felicitatis expertes: quid
afferunt consolationis: cum sit eis non egere: q̄ eminere præstantius: quæ plus excruciant
adepto timore amissionis:q̄ concupitæ adeptionis ardore! Talibus bonis non fiunt homines
boni: sed aliunde boni facti/ bene vtendo faciunt vt ista sint bona. Non sunt ergo in his ve-
ra solatia:sed ibi potius vbi vera vita. Nam inde necesse est vt fiat homo beatus:vnde fit bo-
nus. Homines autem boni videntur etiam in hac vita præstare non parua solatia. Nam si
paupertas angit: si luctus mœstificat:si dolor corporis inquietat:si contristat exilium: si vl-
la calamitas alia vexat: assint boni homines: qui non solum gaudere cum gaudentibus:
verumetiam flere cum flentibus norunt: & salubriter alloqui & colloqui sciunt: plurimū
illa aspera leniuntur: releuātur grauia: superantur aduersa. Sed ille hoc in eis & per eos agit
qui spiritu suo bonos fecit. Econtra si diuitiæ circumfluant: nulla orbitas accidat: assit sanitas
carnis: incolumi habitetur in patria:& cohabitent mali homines: in quib⁹ nemo sit cui fides
adhibeatur: a quo non dolus: fraus: irę: discordię: insidię timeantr atq̄ sustineantur: nonne illa
omnia fiunt amara & dura: nec aliquid lætum vel dulce est in eis! Ita in quibuslibet rebus hu-

manis nihil est homini amicum sine homine amico: sed quotus quisq; talis inuenit de cuius
animo & moribus sit in hac vita certa securitas! Nam sicut sibi quisq; nemo alter alteri notus
est: & tamen nec sibi quisq; ita notus est: vt sit de sua crastina conuersatione securus: proinde
q̃uis ex fructibus suis multi cognoscantur: & alii quidem bene viuendo p̃ximos lętificent: alii
male viuendo contristent: tamen propter humanorum animorum ignota & incerta: rectis-
sime apostolus admonet: vt non ante tempus quicq̃ iudicemus: donec veniat dominus: & illu 1.Corin.4.
minet abscondita tenebrarum: & manifestet cogitationes cordis: & tunc laus erit vnicuiq;
a deo. In his igitur vitæ huius tenebris: in quibus peregrinamur a domino q̃diu per fidē am- 2.Corin.5.
bulamus: nō per speciem: desolatam debet se Christiana anima putare/ne desistat orare: & scri
pturarum diuinarum sanctarumq; sermoni discat tanq̃ lucernæ in obscuro loco positæ: fidei 2.Petri.1.
oculum intendere: donec dies lucescat: & lucifer oriatur in cordibus nostris. Huius enim lu-
cernę quidam fons ineffabilis: lumen illud est: quod sic lucet in tenebris: vt non comprehenda
tur a tenebris: cui videndo/fide corda mundanda sunt. Beati enim mundo corde: quoniam ip Actu.15.
si deum videbunt. Et scimus quoniam cum apparuerit: similes ei erimus: quoniam videbim⁹ Matthęi.5.
eum sicuti est. Tunc erit vera vita post mortem: verumq; solatium post desolationem. Illa vi- 1.Ioan.3.
ta eximit animam nostram de morte: & illud solatium oculos nostros a lachrymis. Et quoni- Psal.114.
am ibi iam non erit vlla tentatio: ideo sequitur in eodem psalmo: Pedes meos a lapsu. Porro si
nulla tentatio: iam nulla oro. Non eñ ibi erit promissi boni expectatio: sed redditi cōtempla
tio. Vnde Placebo (inquit) domino in regione viuorum: vbi tunc erimus nō in deserto mor
tuorum vbi nunc sumus. Mortui enim estis: ait apostolus: & vita vestra abscondita est cum
Christo in deo. Cum autem Christus apparuerit vita vestra: tunc & vos apparebitis cum Col.3.
ipso in gloria. Hæc est enim vera vita quam iubentur bonis operibus apprehendere diuites:
& ibi est verum solatium: quo solatio nunc vidua desolata: etiam quæ filios & nepotes habet: 1.Timot.5.
& domum suam pie tractat: agens cum omnibus suis vt ponant in deo spem suam: dicit tamē
in oratione: Sitiuit in te anima mea q̃ multipliciter tibi & caro mea: in terra deserta & sine Psal.41.
via & sine aqua. Q; ista moribunda vita quibuslibet mortalibus solatiis frequentetur: quibus
libet itinerantibus comitetur: quantalibet rerum copia cumuletur: nosti quippe ista omnia
q̃ incerta sint: & in illius promissæ felicitatis comparatione quid essent etiam si incerta non
essent! Hæc dixi quoniam sermonem meum vidua diues & nobilis: & tantæ familiæ mater de
oratione quæsisti: vt etiam tecum in hac vita permanentibus & obsequentibus tuis: te sentias
desolatam: nondum vtiq; apprehensa illa vita: vbi est verum certumq; solatium: vbi imple-
bitur quod in prophetia dictum est: Satiati sumus mane misericordia tua: & exultauimus & Psal.89.
iucundati sumus in omnibus diebus nostris. Iucundati sumus pro diebus quibus nos humilia
sti: annis quibus vidim⁹ mala. Anteq̃ ergo ista consolatio veniat: quantacunq; temporalium
bonorum felicitate circumfluas: vt persistas in orationibus die ac nocte: desolatam te esse memi
neris. Non enim apostolus qualicunq; viduæ hoc munus tribuit: sed quæ vere (inquit) vi- 1.Timot.5.
R dua est & desolata: sperauit in domino: & persistit in orationib⁹ die ac nocte. Quod vero se Ca.2.
quitur: vigilantissime caue: Quæ autem in delitiis agit: viuens mortua est. Agit enim ho-
mo in his quæ diligit: quæ pro magno appetit: quibus beatum se esse credit. Quapropter q̄d
scriptura dicit de diuitiis: Diuitiæ si affluant ne apponatis cor: hoc etiam de delitiis tibi di- Psal.61.
co: Delitię si affluant ne apponas cor. Non ideo te magnipendas: q̄ non desunt: q̄ affatim sup
petunt: q̄ velut ex fonte largissimo terrenæ felicitatis fluunt. Omnino hæc in te despice atq;
contemne: ne in his quicq̃ requiras præter integram corporis valitudinem. Hæc enim contē
nenda non est propter necessarios vsus huius vitæ: anteq̃ mortale hoc induatur immortali- 1.Corin.15.
tate: hoc est vera & perfecta & perpetua sanitate: quę non temporali deficiens infirmitate: cor
ruptibili voluptate reficitur: sed cælesti firmitate persistens: æterna incorruptione vegeta-
tur. Nam & ipse apostolus: Carnis (inquit) prouidentiam ne feceritis in concupiscentiis: qa Roma.13.
gerimus curam carnis: sed ad necessitatem salutis. Nemo eñ vnq̃ carnem suã odio habuit: Ephe.5.
sicut ipse item dicit. Hinc est eñ q̄ & Timotheũ nimiũ (sicut apparet) corporis castigatorē 1.Timot.5.
admonet: vt modico vino vtatur: propter stomachum: & frequentes suas infirmitates. Has
ergo delitias in quibus vidua si agit: hoc est si in delectatione carnis hæret atq; habitat: vi-
uens mortua est. Multi sancti & sanctæ omnimodo cauentes: ipsas velut matres delitiarum
diuitias dispergendo pauperibus abiecerunt: & tali modo in cælestibus thezauris tutius
condiderunt. Quod si tu deuincta aliquo pietatis officio non facis: tu scis quoniam de his ra-

1.Corin.2. tionem reddas deo. Nemo enim ſcit quid agatur in homine niſi ſpiritus hominis qui in ipſo
1.Corin.4. eſt. Nos non debemus ante tempus quicq̃ iudicare: donec veniat dominus qui & illumina-
bit abſcondita tenebrarum: & manifeſtabit cogitationes cordis: & tunc laus erit vnicuiq̧
a deo. Pertinet tamen ad vidualem curã tuã: delitiæ ſi affluant ne apponas cor: ne in eis putre
ſcendo moriatur: quod ſurſum eſſe debet vt viuat. Te in illorũ numero deputato: de quibus
Pſal.21. ſcriptum eſt: Viuent corda eorum in ſæculum ſæculi. Audiſti qualis ores: nunc audi & qd̃ S
Ca.3. ores: vnde me maxime cõſulendũ putaſti: Quoniam te permouet qđ ait apoſtolus: Quid eñ
Roma.8. oremus ſicut oportet neſcimus: & timuiſti ne magis tibi obſit: nõ ſicut oportet orare: q̃ non
orare. Qđ ſic itaq̧ dici breuiter põt: Ora beatam vitam. Hanc enim habere omnes homines
volunt. Nam & qui peſſime & perdite viuunt: nullo modo ita viuerent: niſi eodẽ modo ſe eſſe
vel poſſe fieri beatos putarent. Quid ergo aliud oportet te orare: niſi id qđ cupiunt & mali &
Ca.4. boni: ſed ad quod perueniunt nõ niſi boni? Hic fortaſſe iam quæras: quid ſit ipſa beata vita. T
In qua quæſtione multorum philoſophorum ingenia otiaq̧ contrita ſunt: qui tamen eam tan
to minus inuenire potuerunt: quanto minus eius fontem honorauerunt: eiq̧ gratias non ege
runt. Prius itaq̧ attende: vtrũ acquieſcendũ ſit eis qui dicunt eum beatum eſſe: qui ſecundũ
ſuam viuit voluntatem. Sed abſit vt hoc verum eſſe credamus. Quid, ſi enim nequiter velit
viuere? Nonne tanto miſerior eſſe conuincitur: quanto facilius mala eius voluntas implet?
13.de trinita Merito hanc ſententiam etiam ipſi qui ſine cultu dei philoſophati ſunt reſpuerunt. Nam qui
te.ca.4. dam eorum vir eloquẽtiſſimus ait: Ecce autem alii non philoſophi quidẽ: ſed prompti tñ ad
diſputandum: omnes aiunt eſſe beatos qui viuũt vt ipſi velint. Falſum id quidem. Velle eñ
quod non deceat: idem ipſum miſerrimum: nec tamen miſerum eſt non adipiſci quod velis: q̃
adipiſci velle quod non oporteat. Quid tibi videntur hæc verba? Nonne ab ipſa veritate per
Ca.5. quemlibet hominem dicta ſunt? Poſſumus ergo hic dicere quod apoſtolus ait de quodã pro V
Titum.1. pheta Cretenſi: cum eius illi ſententia placuiſſet: Teſtimonium hoc verum eſt. Ille igitur bea
tus eſt: qui omnia quæ vult habet: nec aliquid vult quod non decet. Quod ſi ita eſt: vide iam
quæ homines non indecenter velint. Alius vult coniugari: alius cõiugio viduatus deinceps
continenter elegit viuere: alius nullum concubitum nec in ipſis nuptiis experiri: etſi aliud
hic alio melius reperitur: nullum tamen iſtorum poſſum⁹ dicere indecẽter aliquid velle. Sic
& optare filios: nuptiarũ ſcilicet fructũ: & eis qui ſuſcepti fuerint vitã ac ſalutẽ, quo voto plæ
runq̧ occupatur etiam continentia vidualis. Nam etſi ſpreto coniugio iam non optant etiã
filios procreare: optant tamen quos procreauerunt incolumes viuere. Ab hac omni cura im
munis eſt virginalis integritas. Habent tamen omnes charos & charas: quibus non indecen-
ter optant etiam temporalem ſalutem: Sed cum iſtam ſalutem in ſeipſis & in eis quos diligũt
adepti homines fuerint: nũ poterimus eos dicere iam beatos? Habent eñ aliquid quod decet
velle. Sed ſi alia non habent maiora atq̧ meliora & vtilitatis decoriſq̧ pleniora: adhuc a beata
vita longe abſunt. Placet ne igitur vt ſuper ſalutem iſtam temporalem optent ſibi ac ſuis ho-
nores & poteſtates? Sane ſi per hæc conſulant eis qui viuunt ſub eis: non propter hęc ipſa: ſed
propter aliud quod inde ſit bonum: decet ea velle: ſi autem propter inanem faſtum elationis
pompamq̧ ſuperfluam vel etiam noxiam vanitatis: non decet. Quocirca ſi optant ſibi ac ſuis
1.Timoth.6 etiam ſufficientiam rerum neceſſariarum: de qua ſic apoſtolus loquitur: Eſt autem quæſtus
magnus pietas cum ſufficientia. Nihil eñ intulimus in hunc mundũ: ſed nec auferre hinc ali
quid poſſumus: Victum & tegumentum habentes his contenti ſumus. Nam qui volunt di-
uites fieri: incidunt in tentationem & laqueum & deſyderia multa & noxia: quæ mergũt ho-
mines in interitum & pditionem. Radix eñ omnium malorum auaritia: quam quidem appe-
tentes a fide errauerũt: & inſeruerunt ſe doloribus multis. Hanc ergo ſufficientiã: non inde-
center vult: quiſquis vult: nec amplius vult: Alioquin non ipſam vult: & ideo nec decenter
Prouer.30. vult. Hanc optabat & pro hac orabat qui dicebat: Diuitias & paupertatem ne dederis
mihi. Conſtitue autem mihi quæ neceſſaria ſunt ſufficienter: vt ne ſatiatus mendax effici-
ar: & dicam quis me videt: aut pauper factus furer & periurem nomen dei mei. Vides cer-
te & iſtam ſufficientiam non appeti propter ſeipſam: ſed propter ſalutem corporis: & cõgru
entem habitum perſonæ hominis: quo habitu non ſit inconueniens eis cum quibus honeſte
officioſeq̧ viuendum eſt. In his itaq̧ omnibus incolumitas hominis & amicitia propter ſeip-
ſa appetuntur: ſufficientia vero rerum neceſſariarum non propter ſeipſam: ſed propter duo
ſuperiora quæri ſolet cũ decenter quęritur. Incolumitas porro in ipſa vita ac ſalute atq̧ inte-

gritate animi & corporis cõstituta est. Iterum amicitia non angustis finibus terminanda est.
Omnes enim quibus amor & dilectio debetur: amplectitur: q̃uis in alio propensius: in alio sus
pensius inclinetur. Peruenit autem vsq; ad inimicos: pro quibus etiam orare præcipimur. Ita
nemo est in genere humano: cui non dilectio: etsi non pro mutua charitate: pro ipsa tamen cõ
munis naturæ societate debeatur. Sed hi nos multum iusteq; delectant: a quibus vicissim san
cte casteq; diligimur. Ista cum habentur: vt teneantur: cum autem nõ habentur vt habeantur
X orandũ est. Hoccine totum & hæc sunt omnia quibus beatæ summa vitæ colligitur: an ali-
quid aliud veritas docet qđ his omnibus præferatur? Nam & illa sufficientia: & ipsa incolumi Ca.6.
tas: vel propria vel amicorum: q̃diu temporalis est: pro æternæ vitæ adeptione abiicienda est.
q̃q̃ fortasse corpus: animus vero nullo modo sanus existimandus est: qui non temporalibus
æterna præponit. Neq; enim in tempore vtiliter viuitur: nisi ad cõparandum meritum quo
in æternitate viuatur. Ad illam ergo vnam vitam qua cum deo & de deo viuitur: cæteraq;
vtiliter & decenter optantur: sine dubio referenda sunt. In eo quippe nosmetipsos diligimus
si deum diligimus: & ex alio præcepto proximos nostros sicut nosmetipsos ita vere diligim⁹:
si eos ad dei similem dilectionem/quantum in nobis est/perducamus. Deum igitur diligimus
per seipsum: & nos ac proximos propter ipsum. Nec cum ita viuimus: iam nos in ipsa beata vi
ta constitutos existimemus: quasi nihil sit amplius quod oremus. Quomodo enim iam beate
viuimus cum illud adhuc desit: propter quod vnum bene viuimus? Vt quid ergo per multa
dispergimur: & quærimus quid oremus: timentes ne forte sicut oportet non oremus: ac
non potius cum psalmo dicim⁹: Vnam petii a domino: hanc requiram: vt inhabitem in domo Psal.26.
domini omnibus diebus vitæ meæ: Vt contempler delectationem dei: & visitem templum
eius? Ibi nanq; omnes dies non veniendo & transeundo fiunt omnes: nec initium alterius est
finis alterius: omnes sine fine simul sunt: vbi nec ipsa vita habet finẽ: cuius illi dies sunt. Pro-
pter hanc adipiscendam vitam beatam: ipsa vera beata vita nos orare docuit: non in multilo
quio: tanq̃ eo fiat vt exaudiamur: quo loquaciores sumus cũ eum oremus: qui nouit (sicut ip
Y se dominus ait) quid nobis necessarium sit priusq̃ petamus ab eo. Vnde mirum videri po- Ca.7.
test: q̃uis multiloquium prohibuerit: cur nos sic orare adhortat⁹ sit: qui nouit quid nobis ne Matthęi.6.
cessarium sit priusq̃ petamus ab eo: vt diceret: Oportet semper orare & non deficere: viduæ Lucæ.18.
cuiusdam proposito exemplo: quæ de suo aduersario cupiens vindicari: iudicem iniquum
sæpe interpellando flexit ad audiendum: non iustitia vel misericordia permotum: sed tædio
superatum: vt hinc admoneremur q̃ certius nos exaudiat misericors & iustus domin⁹ deus:
sine intermissione orantes: quando illa nec ab iniquo & impio iudice potuit assidua interpella
tione contemni: & q̃ libens atq; placatus bona desyderia impleat eorum: a quibus aliena pec-
cata nouit ignosci: si quo cupiebat illa peruenit: quę voluit vindicari. Ille quoq; cui amicus de Lucę.11.
via venerat: nec quod ei apponeret habebat: ab amico sibi tres panes cupiens accommodari:
quibus fortasse ipsa trinitas vnius substantiæ figurata est: iam cum suis seruis dormientem
petitor instantissimus & molestissimus excitauit: vt daret ei quantos volebat: magis & ipse vi
tando tędium q̃ beniuolentiam cogitando: vt hinc intelligeremus si dare cogitur qui cũ dor
miat a petente excitatur inuitus: quanto det benignius qui nec dormire nouit: & dormiẽtes
nos excitat vt petamus. Hinc est & illud: Petite & accipietis: quærite & inuenietis: pulsate &
aperietur vobis. Omnis enim qui petit accipit: & quærẽs inuenit: & pulsanti aperietur. Aut Vbi supra.
qs est ex vobis hõ a quo filius suus panẽ petit: nunqd lapidẽ dabit ei? Aut si piscẽ petit: nunqd
serpentẽ dabit illi? Aut si ouũ petit: nunquid porriget ei scorpiũ? Si ergo vos cũ sitis mali: no
stis bona data dare filiis vestris: quantomagis pater vester cælestis dabit bona petentibus se?
Cum ergo scđm tria illa quæ cõmendat apl'us: Fides significetur in pisce: vel ꝑpter aquã ba-
ptismi: vel q᷑ in huius sęculi fluctib⁹ integra est: cui cõtrarius est ille serpens: qui vt nõ cre-
deretur deo/venenosa fraude persuasit. Spes in ouo: quia vita pulli nondum est: sed futura est
nec iam videtur sed adhuc speratur. Spes enim quæ videtur non est spes. Cui contrarius est Roma.8.
scorpius: qm̃ qui sperat æternam vitam: quę retro sunt obliuiscitur: & in anteriora se exten-
dit: cui noxium est retrospicere. Scorpius autem ex ea parte cauendus est qua venenatam &
aculeatam caudam retrorsum habet. Charitas: in pane. Maior eñ horũ charitas. Et in cibis 1.Corin.13.
vtiq; vincit cætera panis vtilitas: cui contrarius est lapis: quoniã dura corda respuũt charita
tem: siue aliud aliquid cõgruẽti⁹ ista significẽt: tñ qui nouit bona data dare filiis suis: petere
nos & quęrere & pulsare cõpellit. Quod quare faciat qui nouit quid nobis necessarium sit pri

usq̄ petamus ab eo: mouere animum potest: nisi intelligamus ꝙ dominus & deus noster non
voluntatē nostrā sibi velit innotescere quā nō potest ignorare: sed exerceri in orationibus de-
syderiū nostrū quo possimus capere qđ præparat dare. Illud eñ valde magnū est: sed nos ad
2.Corin.6. accipiēdū parui & angusti sum⁹. Ideo nobis dicitur: Dilatamini: ne sitis iugū ducentes cum
infidelibus. Tanto quippe illud qđ valde magnum est: qđ nec oculus vidit: quia non est color:
nec auris audiuit: quia non est sonus: nec cor hoīs ascēdit: quia cor hoīs illuc debet ascendere:
sumemus capacius: quanto id & fidelius credimus: & speramus firmius: & desyderamus ar-
Ca.8. dentius. In ipsa ergo fide & spe & charitate cōtinuato desyderio semper oramus. Sed ideo Z
per certa interualla horarum & temporū etiam verbis rogamus deum: vt illis rerum signis
nosipsos admoneamus quātūq; in hoc desyderio profecerimus: nobisipsis innotescamus: &
ad hoc agendū nosipsos acrius excitemus. Dignior enim sequetur effectus quem feruentior
1. Thessal.5. præcedit affectus. Ac per hoc & quod ait apostolus: Sine intermissione orate: quid est aliud q̄
beatā vitā quæ nulla nisi æterna est: ab illo qui eam solus dare pōt: sine intermissione desyde-
rate! Semper ergo hanc a domino deo desyderemus & oremus semper. Sed ideo ab aliis curis
atq; negotiis quibus ipsum desyderium quodammodo tepescit: certis horis ad negotium orā-
di mentem reuocamus: verbis orationis nos admonentes in id qđ desyderamus intendere:
ne quod tepescere cœperat: omnino frigescat & penitus extinguatur nisi crebrius inflam-
Col.4. metur. Vnde & illud quod idem apostolus ait: Postulationes vestræ innotescant apud deum:
non sic accipiendum est: tanq̄ deo innotescant: qui eas & anteq̄ essent vtiq; nouerat: sed nobis
innotescant apud deum per tolerantiam: non apud homines per iactantiam. Aut forte etiam
innoscant angelis qui sunt apud deum: vt quodammodo eas offerant deo: & de his consu-
lant: & quod eo iubente implendū esse cognouerint: sicut oportere ibi cognouerint: hoc no-
Tobiæ.12. bis: vel euidenter vel latenter apportent. Dixit enim angelus homini: Cum orareris ego ob-
Ca.9. tuli orationem vestram: in conspectu claritatis dei. Quæ cum ita sint: etiam cum diu ora- &
re vacat: id est cum alia bonarum & necessariarum actionum non impediuntur officia: q̄uis
& in eis (vt dixi) desyderio illo semper orandum sit: non est improbum nec inutile. Neq;
enim (vt nonnulli putant) hoc est orare: in multiloquio si diutius oretur. Aliud est sermo
multus: aliud diuturnus affectus. Nam & de ipso domino scriptum est: ꝙ pernoctauerit
Lucæ.6. in orando: & ꝙ prolixius orauerit: Vbi quid aliud q̄ nobis præbebat exemplum in tempo-
re precator opportunus, cum patre exauditor æternus! Dicuntur fratres in ægypto crebras
quidem habere orationes: sed eas tamen breuissimas & raptim quodāmodo iaculatas: ne illa
vigilanter erecta: quę oranti plurimū necessaria est: per productiores moras euanescat atq;
hebetetur intentio. Ac per hoc etiam ipsi satis ostendunt hanc intentionē sicut non est obtun-
denda si perdurare non potest: ita si perdurauerit non cito esse rumpendā. Absit eñ ab oratio-
ne multa locutio: sed non desit multa precatio: si feruens perseuerat intentio. Nam multū lo-
qui est in orando rem necessariam superfluis agere verbis. Multū autē precari: est ad eum quē
precamur diuturna & pia cordis excitatione pulsare. Nam plerunq; hoc negotiū plus gemi-
tibus q̄ sermonib⁹ agit: plus fletu q̄ affatu. Ponit aūt lachrymas nras in cōspectu suo: & gemi-
tus noster nō est abscōdit⁹ ab eo q oīa per verbū condidit & humana verba nō q̄rit. Nobis er-
go verba necessaria sunt qb⁹ cōmoneamur & inspiciam⁹ qd petam⁹: nō quib⁹ dñm seu docē-
Ca.10. dū seu flectendū esse credam⁹. Cū ergo dicim⁹: Sāctificet nomē tuū: nos admonem⁹ desyde- 9
Lucæ.11. rate: vt nomen eius qđ semp sanctū est: etiā apud homines sanctū habeat: hoc est nō cōtēnat:
qđ nō deo sed hoībus pdest. Et in eo quod dicimus: Adueniat regnū tuū: qđ seu velim⁹ seu no-
lim⁹ vtiq; veniet: desyderiū nostrū ad illud regnū excitam⁹: vt nobis veniat atq; nos in eo re-
gnare mereamur. Cū dicimus: Fiat volūtas tua sicut in cælo & in terra: nobis ab illo p̄camur
ipsam obediētiā: vt sic in nobis fiat volūtas ei⁹: quēadmodū fit in cęlestib⁹ ab angelis ei⁹. Cū
dicim⁹: Panē nostrū quotidianū da nobis hodie: p id qđ dicit: Hodie: significat hoc tpe vbi vl
illā sufficientiā petim⁹ a parte quæ excellit: id est noīe panis totā significātes: vel sacramentū
fideliū qđ in hoc tpe necessariū est: nō tamē ab huius tēporis: sed ad illā ęternā fœlicitatē asse-
quendā. Cū dicimus: Dimitte nobis debita nostra: sicut nos dimittimus debitoribus nostris:
nos admonemus & quid petamus: & q d faciamus: vt accipe mereamur. Cū dicimus: Ne nos
inferas in tentationē: nos admonemus hoc petere: ne deserti eius adiutorio alicui tentationi
vel consentiamus decepti: vel cedamus afflicti. Cum dicimus: Libera nos a malo: nos admo-
nemus cogitare: nondum nos esse in eo bono vbi nullum patiemur malum. Et hoc quidem vl

timum quod in dominica oratione positum est:tam late: tamq̄ euidenter & manifeste patet
vt homo Christianus in qualibet tribulatione constitutus:in hoc gemitus edat:in hoc lachry
mas fundat:hic exordiatur:i hoc imoreť:ad hoc terminet orationem.His eñ verbis res ipsas
A memoriæ nostræ commēdari oportebat. Nam qualibet alia verba dicamus quæ affectꝰ orā Ca.11.
tis vel præcedēdo format vt clareat:vel consequendo attendit vt crescat:nihil aliud dicimus
q̄ quod in ista dominica oratione positum est:si recte & congruenter oramus.Quisquis autē
id dicit quod ad istam euangelicam precem pertinere non possit: etiam si nō illicite orat:car
naliter orat:quod nescio quemadmodum non dicatur illicite:quādoquidem spiritu renatos
nō nisi spiritaliter deceat orare.Qui eñ dicit(verbi gratia)Clarificare in omnibus gentibꝰ
sicut clarificatus es in nobis:Et prophetæ tui fideles inueniātur:quid aliud dicit: q̄ Sanctifi- Eccli.36.
cetur nomen tuum?Qui dicit:Deus virtutum conuerte nos: & ostende faciem tuam/& salui Psal.79.
erimus: quid aliud dicit q̄ Veniat regnum tuum? Qui dicit: Itinera mea dirige secundum Psal.118.
verbum tuum:& ne dominetur mei oīs iniquitas: quid aliud dicit q̄ Fiat volūtas tua sicut in
coelo & in terra?Qui dicit:Paupertatē & diuitias ne dederis mihi:quid aliud dicit: q̄ Panem Prouer.30.
nostrum quotidianum da nobis hodie?Qui dicit:Memento domine Dauid & omnis mansue Psal.131.
tudinis eius:aut:Dñe si feci istud:si est iniquitas in manibus meis: si reddidi retribuentibus Psal.7.
mihi mala:quid aliud dicit:q̄: Dimitte nobis debita nostra:sicut & nos dimittimus debitori
bus nostris?Qui dicit:Aufer a me concupiscentias ventris:& desyderium cōcubitus ne ap- Eccli.23.
prehendat me:quid aliud dicit:q̄ Ne nos inferas in tentationem?Qui dicit:Erue me de inimi Psal.58.
cis meis deꝰ:& ab insurgentibꝰ sup me libera me:qd alid dicit:q̄:Libera nos a malo?Et si p oīa
precationum sanctarum verba discurras:quantum existimo nihil inuenies quod nō ista domi
B nica contineat & concludat oratio. Vnde liberum est aliis atq̄ aliis verbis eadem tñ in oran Cap.12.
do dicere:sed nō esse debet liberum alia dicere.Hæc & pro nobis:& pro nostris & pro alienis
atq̄ pro ipsis inimicis sine fluctu dubitatiōis orāda sunt:q̄uis alius p isto:alius pro illo: sicut se
habēt ppinquitates/vel lōgiqtates necessitudinū i corde orātis:oriať/aut extollať affectꝰ. Qui
aūt dicit i oratiōe(verbi grã)Dñe mltiplica diuitias meas:aut da mihi tātas quātas illi vel illi
dedisti:aut honores meos auge:aut fac me i hoc sęculo ꝑpotentē/atq̄ clarentē; vel si qd hmōi
est:& hęc dicit eorum habēs cōcupiscētiā:non id attendens vt ex his scđm deū prosit hoībus
puto eum non inuenire in oratione dominica quo possit hæc vota coaptare. Quobrem pude-
at saltem petere quæ non pudet cupere; aut si & hoc pudet; sed cupiditas vincit: quanto
melius hoc petitur:vt etiam ab isto cupiditatis malo liberet: cui dicimus:Libera nos a malo?
C Habes quātum arbitror:nō solum qualia ores:verū etiam quid ores:non me docente:sed illo Ca.13.
qui omnes nos docere dignatus est.Beata vita quęrēda est:hęc a dño deo petenda est.Quid sit
beatum esse: a multis multa sunt disputata: sed nos ad multos/ & ad multa vt quid dicimus?
Breuiter in scriptura dei/veraciterq̄ dictū est.Beatus populus cuius est dñs deus eius.In ipo Psal.143.
populo vt simus/atq̄ ad eum contemplādū/& cum eo sine fine viuendū peruenire possimus.Fi- 1.Timoth.1.
nis pcepti est charitas de corde puro/& conscientia bona/& fide non ficta.In eisdē tribus:pro
conscientia bona spes posita est.Fides ergo/& spes/& charitas ad deū perducūt orantē:hoc est
D credētem/sperātem/desyderātem/& quę petat a dño i dñica oratione cōsyderantē. Ieiunia Ca.14.
& ab aliis voluptatibus sine salutis neglectu carnalis concupiscētiæ refręnatio:maximeq̄ elee
mosynæ/multū adiuuāt orationem:vt possimus dicere/In die tribulationis meæ deū exquisi Psal.70.
ui manibus meis:nocte corā eo:& non sum deceptus.Quomodo enim deus icorporalis/& in-
E palpabilis manibꝰ exquiriť:nisi operibus exquirať? Adhuc est fortasse quod quęras: cur apo Ca.15.
stolus dixerit:Quid eñ oremus?sicut oportet nescimꝰ.Neq̄ eñ vllo modo credēdū est:vel ip Ro.8.
sum/vel quibus ista dicebat dñicam nescisse orationem.Cur ergo putamus hoc eum dixisse:
quod nec temere potuit/nec mēdaciter dicere:nisi quia molestiæ/tribulationesq̄ temporales
plęrūq̄ prosunt: vel ad sanandū tumorē supbiæ:vel ad ꝓbādā/exercendāue patientiam? Cui
ꝓbatæ/& exercitatæ clarior merces/vberiorq̄ seruať: vel ad q̄cūq̄ flagellāda & abolenda pec
cata:tñ nos nesciētes quid ista prosint:ab omni tribulatione optamus liberari.Ab hac ignorā
tia nec seipsum apostolus ostendit alienum:nisi forte quid oraret sicut oporteret sciebat quan
do reuelationū magnitudie ne extolleret datus est illi stimulꝰ carnis angelus sathanæ qui eū
colaphizaret: propter quod ter dominum rogauit:vt eum auferret ab eo: vtiq̄ sicut oportet 2.Corin.12.
nesciens quid oraret.Deniq̄ dei responsum cur non fieret quod vir tantus orabat:& quare fie
ri non expediret:audiuit:Sufficit tibi gratia mea:Nam virtus i infirmitate perficitur. In his

ergo tribulationibus quæ possunt & prodesse & nocere:quid oremus sicut oportet nescimus
et tamen quia dura:quia molesta:quia contra sensum nostræ infirmitatis sunt:vniuersali hu
mana voluntate vt a nobis hæc auferant oramus: Sed hoc deuotionis debemus domino
deo nostro: vt si ea non abstulerit:non ideo nos ab eo negligi existimemus: sed potius pia pa- A
tientia malorum/bona speremus ampliora. sic em̄ virtus in infirmitate perficitur. Nonnul-
lis quippe impatientibus dominus deus quod petebant concessit iratus:sicut contra apostolo
Numeri.11. negauit propitius. Nam legimus Israelitæ,quid & quomodo rogauerint & acceperint: sed ex
1.Reg.8. pleta concupiscentia:impatientia est grauiter castigata. Dedit & regem petentibus secundū
Iob.1.&.2. cor eorum:sicut scriptum est:non secundum cor suum. Dedit etiam quod diabolꝰ postulauit
Lucæ.8. vt probandus eius famulus tentaretur. Exaudiuit rogantes & immundos spiritus:vt in mul-
tos sues legio dæmonum mitteretur. Hæc scripta sunt:ne forte quisq̄ magnipendat si fuerit
exauditus cum aliquid impatienter petit quod non impetrare plus prosit:aut se abiiciat & de
diuina erga se miseratione desperet:si non exauditus cum forte aliquid petit: quo accipiendo
affligatur atrocius:vel a prosperitate corruptus penitus euertatur. In talibus ergo quid ore-
Cap.16. mꝰ sicut oportet nescimus. Vn̄ si aliquid cōtra quod oramus acciderit:patiēter ferendo & in F
omnibus gratias agendo:hoc potius oportuisse quod dei non quod nostra volūtas habuit:mi
nime dubitare debemus. Nam & huiusmodi exemplum præbuit nobis ille mediator:qui cum
Matthę.26 dixisset:Pater si fieri potest transeat a me calix iste:humanam in se volūtatem ex hominis sus-
ceptione transformans:continuo subiecit: Verum non quod ego volo:sed quod tu vis pater.
Ro.5. Vnde merito per vnius obedientiam/iusti constituuntur multi. Quisquis autem illam vnā
petit a domino & hanc requirit:certus ac securus petit:nec timet ne forte obsit cum accepe-
rit:sine qua nihil prodest quicquid aliud sicut oportet acceperit. Ipsa est enim vna vera & sola
beata vita:vt contemplemur domini delectationē in æternum:imortales atq; icorruptibiles
corpore & spiritu. Propter hanc vnam cætera regrunt: & non indecenter petuntur. Istā quis-
quis habuerit: omnia quæ vult habebit:nec aliquid ibi velle est: qui nec habere poterit quod
non decebit. Ibi quippe est fons vitæ:quem sitire nunc oportet in oratione:q̄diu in spe viuimꝰ
Psal.35. et quod speramus nondum videmus:in ꝓtectione alarū eius:ante quem est omne desyderium
nostrū:vt inebriemur ab vbertate domꝰ eius: & torrente voluptatis eius potemur: quoniam
apud eum est fons vitæ: & in lumine eiꝰ videbimꝰ lumen:qn̄ satiabitur in bonis desyderiū no
Ca.17. strum: & nihil erit vltra qđ gemēdo quæramus:sed qđ gaudēdo teneamus. Verūtamē quia G
Ro.8. ipsa est pax quæ præcellit omnē intellectū: etiam ipsam in oratione poscendo:qd oremꝰ sicut
oportet nescimus. Qđ em̄ sicuti est cogitare nō possumus:vtiq; nescimus:sed qcqd cogitanti
occurrerit: abiicimus:respuimus:improbamus:nō hoc esse qđ quærimꝰ nouimus:q̄uis illud
nondū quale sit nouerimus. Est ergo in nobis quædā (vt ita dicā) docta ignorantia: sed docta
Vbi supra. spiritu dei:qui adiuuat infirmitatem nostrā. Nam cum dixisset apostolus: Si autē quod non
videmus speramus:per patientiā expectamus:ibi subiecit similiter: Et spiritus adiuuat infir-
mitatē nostram. Quid em̄ oremus? sicut oportet nescimus:sed ipse spūs interpellat pro nobis
gemitibus inenarrabilibꝰ. Qui autē scrutatur corda scit quid spiritus sapiat:qa secundū deū
interpellat pro sanctis. Qđ non sic est intelligendū:vt existimemus sanctūspiritū dei qui i tri-
nitate incōmutabilis deus est: & cū pr̄e & filio vnus deꝰ:tāq̄ aliquē q nō sit qđ deꝰ est/ iterpel-
lare p sanctis. Dictū qppe est: Interpellat p sanctis:qa interpellare sanctos facit:sicut dictū est.
Deute.13. Tentat vos dominꝰ deꝰ vr̄:vt sciat si diligatis eū:hoc est vt scire vos faciat. Interpellare vtiq;
sanctos facit gemitibus inenarrabilibus:inspirans eis desyderiū etiā adhuc incognitę tantæ
rei quā p patientiā expectamꝰ. Qūo em̄ narratᷓ qn̄ desyderatᷓ qđ ignoratᷓ? Nā vtiq; si oī modo
Ca.18. ignoraretᷓ:nō desyderaretᷓ: Et rursus si videretᷓ:nō desyderaretᷓ nec gemitibus q̄reretᷓ. Hæc H
oīa cōsyderās:etsi qd aliđ de hac re tibi dominus insinuauerit:quod vel mihi nō occurrit:vel
dici a me longū fuit:cōcerta in oratiōe vincere hoc sæculū:ora in spe:ora fideliter & amanter
ora instanter atq; patiēter:ora sicut vidua Christi. Quis em̄ ad oīa mēbra eiꝰ:hoc est ad oēs I
Ca.19. q in eū credūt: & eius corpori sociātur:sicut docuit/orare ptineat:specialiter tamē diligētior
cura orationū in scriptura eiꝰ viduis inuenitᷓ iniuncta. Nā duæ fuerūt Annæ honorabiliter
nominatæ: Vna cōiugata quæ sanctū Samuelē peperit: Alia vidua quæ sanctūsanctorū cū ad
huc infans esset cognouit. Orauit & cōiugata in dolore animi & afflictiōe cordis:qa filios nō
1.Regū.1. habebat: Tūc ipsum Samuelē impetrauit: & acceptū deo reddidit:qa cū posceret vouit. Sed
oratio eiꝰ qūo ad orationē illā dominicā ptineat nō facile reperitur:nisi qa in eo qđ ibi positū

est:Libera nos a malo:non paruũ malum videtur:& nuptam esse:& fructu carere nuptiarum Matthaei.6.
cum sola excuset nuptias pcreandorum causa filiorum.De illa vero Anna vidua:vide qd scri
ptum sit:Quia nõ discedebat de tẽplo:ieiuniis & obsecrationibus seruiens nocte ac die. Nec Lucae.2.
aliũde apostol⁹(qd & supra commemoraui)Quae aũt vera vidua est(inquit)& desolata:spe I. Timot.5.
rauit in dominum:& pſtitit in orationibus nocte ac die:Et dominus cum semper ad orãdum Lucae.18.
et non deficiendum nos hortaretur:viduam cõmemorauit:quae licet iniquum & impium iu
dicem:ac dei & hominum contẽptorem:ad audiendam causam suam assidue interpellando cõ
uertit. Quãtũ ergo prae caeteris viduae debeant vacare orationibus:satis hinc intelligi potest:
ꝙ omnib⁹ ad suscipiendũ orandi studium de viduis ppositum est exhortationis exemplum.
K Quid aũt in hoc operis genere in viduis electũ est:nisi destitutio & solatio? Quapropter si Ca.10.
se oĩs anima intelligat in hoc saeculo destitutã atq desolatam q̃diu peregrinat a dño: pfecto
quãdã viduitatem suã deo defensori assidua & impensissima precatione cõmendat.Ora ergo
vt vidua Christi:nõdũ uĩsis ei⁹ cõspectũ:cui⁹ pcaris auxiliũ.Et licet sis ditissia:sicut paup ora.
Nondũ eñ veras futuri saeculi diuitias habes:vbi nulla dãna formides.Licet habes filios & ne
potes numerosamq familiã:quod & supra dictũ est:sicut desolata ora.Incerta sunt eñ oĩa tpa
lia etiã vsq in finẽ vitae huius in nra cõsolatione mansura.Tu aũt si ea q̃ sursum sunt quaeris
et sapis:aeterna & certa desyderans:q̃ q̃diu nondũ habes:etiã saluis omnib⁹ atq obsequẽtib⁹
tuis:tanq̃ desolatã deputare te debes.Et,si tu:profecto etiã tuo exẽplo religiosissima nur⁹ tua:
et aliae sanctae viduae virginesq sub vestra cura securius cõstitutae.Quanto eñ magis domũ
vestram pie tractatis:tanto impensius orationibus instare debetis: rerũ praesentium nõ occu
patae negotiis:nisi q̃ flagitat causa pietatis.Sane memineritis & pro nobis non neglegẽter ora
re.Nolumus eñ sic nobis honorẽ quẽ periculosum gerimus deferatis:vt adiutori um qd ne
cessarium nouimus auferatis.A familia Christi oratum est pro Petro:oratum est pro Paulo:
et nos in eius familia esse gaudemus:& incomparabiliter plus q̃ Petrus & Paulus orationum
fraternarum auxiliis indigemus.Orate certatim concordi sanctoq certamine: Non enim ad
uersus alterutrũ certatis:sed aduersus diabolum sanctis oĩbus inimicũ.In ieiuniis & vigiliis
et omni castigatione corporis q̃plurimũ adiuuat oratio.Faciat q̃q vestrũ qd poterit:qd altera
minus põt:ea q̃ põt faciat:si in altera diligit:qd ideo quia nõ põt ipsa non facit.pinde q̃ min⁹
valet non impediat plus valentem:& quae plus valet non vrgeat minus valentem.Conscienti Ro.13.
am quippe vestram deo debetis.Nemini autem vestrum aliquid debeatis:nisi vt inuicem dili Eph.3.
gatis.Exaudiat te dominus qui potens est facere supra q̃ petimus & intelligimus.

Sancti Augustini ad Victorianum:de tam magnis malis & pressuris Christianis imminen
tibus conquerentem:& sibi rẽsponderi petentem:satisfacientis:ac cum dolore talia cõmemo
rando & aggrauando eũ sanctarũ scripturarũ exemplis plurimum consolantis: Quemadmo
dum etiam pro captiuis ancillis dei orare debeat:& quid illas facere velit:admonentis.

Epistola.CXXII.

L Domino dilectissimo & desyderãtissimo fratri & cõpresbytero Victoriano Augustinus in dño salutẽ.Literae tuae impleuerũt grãdi dolore cor nostrũ qbus petisti:vt plixo ope aliquã rẽsponderẽ:cũ talib⁹ malis magis plixi ge mit⁹ & fletus:q̃ plixi libri debeãt. Tot⁹ qppe mũd⁹ tantis affligit cladibus vt pene pars nulla terrarũ sit:vbi nõ talia qualia scripsisti cõmittant: atq plãgant.Nã añ paruũ tempus etiã in illis solitudinib⁹ Aegypti: vbi mona steria sepata ob oĩ strepitu q̃si secura delegerãt:a barbaris interfecti sunt fra
tres. Iã vero q̃ modo ĩ regionib⁹ Italiae:quae in galliis nefaria ppetrata sint:etiã vos latere nõ
arbitror.De Hispanis quoq tot puinciis:q̃ ab his malis diu idebant intactae:coeperũt iã talia
nunciari. Sed qd longe imus?Ecce in regione nostra Hipponensi:qm eã barbari nõ attigerũt
clericorũ Donatistarũ & circũcellionũ latrocinia sic vastãt ecclesias:vt barbarorũ fortasse fa
cta mitiora sint.Quis eñ barbarus excogitare potuit qd isti:vt ĩ oculos clericorũ nostrorũ cal
cẽ & acetũ mitterẽt:quorũ mẽbra etiã caetera plagis horrendis vulneribusq sauciarũt?Depre
dant etiã domos aliquas:& incendunt: fructus aridos diripiunt:humidos fundũt:& talia cẽ
teris cõminando:multos etiã rebaptizari cõpellũt.Pridie q̃ ista ad te dictarẽ:ex vno loco per
huiusmodi terrores.xl.& octo animae mihi rebaptizatae renũtiatae sunt.Plangẽda sunt haec:nõ
miranda:& exclamandũ ad deũ:vt non secundũ merita nostra:sed secundũ misericordiam su
am a tantis malis liberet nos. Nã qd vtiq sperandũ fuit generi humano cũ haec & in prophe

tis:& in euangelio tanto ante prędicta fine? Non itaq; debemus tam nobis ipsis esse contrarii.
vt credamus quando leguntur: & queramur quando cõplent: sed potius & illi qui increduli
fuerant cum hæc in sanctis libris conscripta legerent vel audirẽt: nũc saltẽ credere deberẽt cũ
cõpleri iam vident: vt de his tam magnis pressuris tanq̃ in torculari domini dei nostri: sicut
amurca infidelium murmurantiũ & blasphemantiũ fluit: ita oleum quoq; fidelium confiten
i.de ciuitate dei.ca.30. tium & orantium exprimi & liquari non cesset. Illis enim qui contra Christianam fidem que
relas impias iactare non quiescunt: dicentes: q̃ anteq̃ ista doctrina per mundum prædicaretur:
tanta mala non patiebatur genus humanum: facile est ex euangelio respondere. Dominus enim
Luce.12. dicit: Seruus nesciens voluntatem domini sui: et faciens digna plagis: vapulabit paucis: Ser
uus autem sciens voluntatem domini sui: & non faciens digna: plagis vapulabit multis.
Quid ergo mirum si Christianis temporibus iste mundus tanq̃ seruus iam sciens voluntatẽ
domini sui & non faciens digna: plagis vapulat multis? Attendunt quanta celeritate euange
lium prędicatur: & non attendunt quanta peruersitate contemnitur. Serui autem dei humi
les & sancti: dupliciter mala temporalia patiuntur: quia & ab ipsis impiis & cum ipsis patiun
Ro.8. tur: habent consolationes suas: & spem futuri sæculi. Vnde dicit apostolus: Non sunt condi
gnæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quę reuelabitur in nobis. Proinde charis M
sime etiam illis quorum verba dicis te ferre non posse: quoniam dicunt: Si nos peccatores ista
meruimus: quare & serui dei barbarorum ferro perempti sunt: & ancillæ dei captiuæ ductæ
sunt? humiliter & veraciter & pie responde: Quantamlibet enim iustitiam seruemus: quan
tamlibet domino obedientiam exhibeamus: nunquid meliores esse possumus illis tribus vi
ris qui in camino ignis ardentis pro conseruanda lege dei proiecti sunt? Et tamen lege quid il
Daniel.3. lic dicat Azarias vnus ex tribus: qui aperiens os suum in medio ignis dixit: Benedictus es do
mine deus patrum nostrorum: & laudabile & gloriosum nomen tuum in sæcula: quoniam iu
stus es in omnibus quæ fecisti nobis: & omnia opera tua vera et rectæ viæ tuæ: & omnia iudi
cia tua veritas: & iudicia veritatis fecisti per omnia quæ intulisti nobis & ciuitati sanctæ pa
trum nostrorum Hierusalem: quoniam in veritate & iudicio intulisti nobis omnia hæc pro
pter peccata nostra: quoniam peccauimus: & legi tuæ non paruimus: & mandatis tuis nõ ob
audiuimus: vt bene nobis esset: & omnia quæ intulisti nobis: iudicio vero intulisti: & tradidi
sti nos in manus iniquorum inimicissimorum transfugarũ: & regi iniusto & pessimo vltra vni
uersam terram. Et nunc non est vt possimus aperire os. Vere confusio & opprobrium facti
sumus seruis tuis: & eis qui te colunt. Ne tradideris nos in perpetuum propter nomen tuum
domine: & ne despexeris testamentum tuum: & ne abstuleris misericordiam tuam a nobis: p
pter Abraam qui a te dilectus est: & propter Isaac seruum tuum: & Israel sanctum tuum: q̃bus
locutus es: multiplicaturum te semen eorum vt astra cæli & arenam maris: quoniam domi
ne minimi facti sumus præ oĩbus nationibus: & sumus humiles hodie in terra propter pec
cata nostra. Vides certe frater quales viri q̃ sancti q̃ fortes in medio tribulationis: vbi tamẽ
eis parcebatur: & eos vrere ipsa flamma ferebatur: peccata sua confitebantur: pro quibus
digne & iuste humiliari se nouerant nec tacebant. Nunquid etiam meliores esse possumus ip
Ezech.28. so Daniele: de quo per Ezechielem prophetam dicit deus ad principem Tyri: Nunquid tu sa
pientior q̃ Daniel: Et qui ponitur vnus in tribus quos dicit deus solos se esse liberaturũ: osten
Ezech.14. dens vtiq; in illis tres quasdam formas iustorum: quos ita se liberaturum dicit: vt nec filios
suos secum liberarent: sed ipsi soli liberarentur: Noe: Daniel: & Iob? Lege tamen etiam pre N
cem Danielis: & vide quemadmodũ in captiuitate positus peccata non tantum populi sui: ve
rum etiam sua confiteatur: & pro his dicat per iustitiam dei se ad illam captiuitatis poenam
Daniel.9. et opprobria peruenisse. Sic enim scriptum est. Et dedi faciem meam ad dominum deum vt
quærerẽ preces & obsecrationes in ieiunio & sacco: & precatus sum dominum deum meum:
et confessus sum: & dixi: Domine deus magne & mirabilis: & qui seruas testamentum tuum
et misericordiam diligentibus te: & seruantibus præcepta tua: peccauimus: aduersus legem
fecimus: impie egimus: & recessimus: & declinauimus a præceptis tuis: & a iudiciis tuis: &
non exaudiuimus seruos tuos prophetas: qui loquebãtur in nomĩe tuo ad reges nostros: & ad
omnem populum terræ. Tibi domine iustitia: nobis autem confusio faciei: sicut dies hęc viro
Iuda & habitantibus Hierusalem & omni Israel qui proximi sunt: & qui lõge sunt in omni ter
ra in qua eos disseminasti propter contumaciam eorum: quia improbauerunt te domine. No
bis autem confusio faciei: regibus nostris: principibus nostris: & patribus nostris: quia pec

cauimus tibi domino deo nostro miserationis & propitiationis:quoniam recessimus & non
audiuimus vocem domini dei nostri:vt essemus in praeceptis legis huius quā dedit in conspe
ctu nostro per manus seruorum eius prophetarum omnium Israel.Peccauerunt enim aduer-
sus legem tuam:& declinauerunt ne audirent vocem tuam:& superuenit nobis maledictio &
iusiurandū:qđ scriptum est in lege Moysi serui dei:quoniam peccauimus:& statuit sermões
suos quos locutus est ad nos:& ad iudices nostros: qui iudicabāt: nobis super ducere mala ma
gna quae nunq̄ facta sunt sub omni caelo secundum ea quae facta sunt in Hierusalem:sicut scri
ptum est in lege Moysi.Omnia mala haec venerunt ad nos:& non rogauimus dominum deū
nostrū vt auerteret a nobis delicta nostra:& vt intelligeremus omnem veritatem tuam.Et
vigilauit dominus deus ad omnem sanctū suū:& pduxit ea quae fecit ad nos: quoniam iustus
dominus deus noster in omni mundo suo quem fecit:& non audiuimus vocem eius. Et nunc
domine deus noster:qui eduxisti populum tuum de terra Aegypti in manu forti:& fecisti tibi
nomē sicut dies hęc:delicta aduersus legem tuam fecimus domine in omni misericordia tua.
Auertatur itaq; impetus tuus:& ira tua a ciuitate tua Hierusalem:& populus tuus in cōfusi
onem venit omnibus qui circum nos sunt.Et nunc exaudi deus noster preces serui tui & ora
tionem eius:& ostende nobis faciem tuam ad sanctificationem tuā q̄ deserta est propter te.In-
clina domine deꝰ meꝰ aurē tuā & exaudi :api oculos tuos & vide interitū nostrū: & ciuitatis
tuae Hierusalē:sup quā inuocatū est nomen tuū: qm̄ nō in nr̄a iustitia iactauimꝰ precē nostrā
in cōspectu tuo:sed ad misericordiā tuā quae magna est.Exaudi dn̄e:ppitiare dn̄e:intēde dn̄e:
et ne tradideris pp̄ter te deꝰ meꝰ:qm̄ nomen tuū inuocatū est in ciuitate tua sup populū tuū.
Et adhuc me loquente & orante & enumerāte pc̄tā mea & pc̄tā populi mei:audiui vocē de cae
lo dicētē mihi:Daniel intellige verba quae loquor tibi:qa ego sum missus ad te.Nā & Micha-
el vnꝰ de summis angelorū principibꝰ venit in adiutoriū mihi:& confortauit me:& restituit
mihi salutē de moerore a quo nimiū tenebar. Vide quēadmodū sua peccata priꝰ dixit:& post
ea populi sui.Et hanc dei cōmendat iustitiā:& hāc dei laudē dicit:quia non iniuste:sed p pec
catis eorū flagellat etiā ipsos sanctos suos. Si ergo ista dicūt q excellētissima sanctitate ignes
et leones circa se innoxios habuerūt:quid nos oportet dicere in humilitate nostra:q tā longe
O illis impares sumus:quantamcunq; iustitiā seruare videamur? Sed ne aliquis existimet illos
dei seruos quos dicis a barbaris interfectos sic illā mortē euadere debuisse: quomodo tres illi
viri ab ignibus:& Daniel a leonibus liberatus est:sciant illa propterea facta miracula vt eos ve
rum deum colere crederent reges a quibus in illa supplicia tradebant.Hoc enim erat in occul
to iudicio & misericordia dei:vt illis regibus eo modo consuleret ad salutem. Antiocho au-
tem regi q Macchabęos poenis crudelibus interemit:noluit ita consulere:sed eorum glorio-
sissimis passionibus cor duri regis acriori seueritate puniuit. Lege tamen etiā viiꝰ illorū qui
sexto loco patiebatur quid dicat.Ita em̄ scriptum est:Et post hūc sextū applicuerunt. Cunq;
hic tormentis excruciatus moreret: dixit:Nolite seducere propter nos:haec patimur peccan 2.Macc.7.
tes in deū nostrū:& facta sunt haec digna nobis:Tu autem noli te putare impunitum futurū
q aduersus deum & legem eius:legibus tuis pugnare voluisti. Vides etiam isti q̄ humiliter
& veraciter sapiant qui pro peccatis suis se flagellari a domino confitent. De quo scriptum
est:Quem enim diligit dominus corripit:flagellat autem omnem filium quē recipit. Vnde Prouerbi.3.
et apl̄us:Si em̄ nosmetipsos iudicaremus:a dn̄o nō vtiq; iudicaremur.Cum iudicamur autē Heb.12.
a domino:corripimur:ne cum mūdo dānemur. Haec fideliter lege:fideliter praedica:& quan 1.Corin.11.
tū potes caue:& cauendum doce:ne aduersus deū in his tentationibꝰ & tribulationibus mur
muret.Bonos dicis dei seruos et fideles & sanctos gladio barbarorū peremptos:Quid autem
interest vtrum eos febris:an ferrum de corpore soluerit? Non qua occasione:sed quales ad se
exeant dominus attendit in seruis suis:nisi q maiorē habet poenā languor diuturnus q̄ citis
simus exitus:& tū etiam ipsum lāguorē diuturnū & horrendū legimꝰ:qualē passus est Iob il-
P le:cuiꝰ certe iustitiae:deus ipse q falli nō pōt:tale phibet testimoniū. Grauissima sane & mul-
tum dolenda est illa captiuitas foeminarū castarū atq; sanctarū:sed nō est captiuus earum de 1.de ciuitate
us:nec captiuas deserit suas si nouit suas.Nam & illi sancti quorum passiōes & cōfessiōes de scri dei.ca.14.
pturis sanctis cōmemoraui:ab hostibꝰ ducti:atq; ī captiuitate positi:illa dixerūt q̄ conscripta
legant a nobis:vt discamꝰ captiuos dei seruos nō deseri a dn̄o suo. Vn̄ aūt scimꝰ quid etiam p
istas omnipotens & misericors deꝰ in ipsa terra barbarica fieri velit mirabilium suorum? Tm̄
nō cessetis pro illis ingemiscere ad deum:& quaerere quātū potestis:& quātū ipse pmittit:cū

tempus & facultatem dederit:quid de illis factũ sit:vel quæ vestra possint habere solatia. Nã Sitifensis aſi paucos annos Seueri episcopi neptis sanctimonialis a barbaris ducta est:& p misarabilem dei misericordiam:cum honore magno suis parentib⁹ restituta est. Domus enim illa barbarorũ vbi captiua ingressa est:subita cœpit dominorũ infirmitate iactari:ita vt omes ipsi barbari (tres(nisi fallor)vel ampli⁹fratres periculosissima infirmitate laborarent. Quorũ mater animaduertit puellam deo dedicatam:& credidit q̃ eius orationibus sui filii possent ab imminentis iam mortis periculo liberari:petiuit vt oraret pro eis:pollicens q̃ si salui facti essent:eam suis parentibus redderent. Ieiunauit illa & orauit:& exaudita continuo est. Ad hoc enim factum erat: quantum exitus docuit. Ita illi tam repẽtino dei beneficio salute percepta: mirantes eam & honorantes:quod eorum mater promiserat /impleuerunt. Ora ergo deũ pro eis:& roga vt etiam ipsas doceat talia dicere:qualia supra memoratus sanctus Azarias: inter cætera in oratione & confessione sua fudit ad deum. Sic enim sunt illæ in terra captiuitatis suæ:quomodo erant illi in ea terra vbi nec sacrificare more suo poterãt domino:sicut nec istæ possunt:vel ferre oblationem ad altare dei:vel inuenire ibi sacerdotem per quem offerãt deo. Donet ergo eis dominus vt ei dicant quod Azarias dixit in consequentibus precum

Daniel.3. suarum: Non est in hoc tempore princeps & propheta & dux:nõ holocausta neq̃ oblatio:neq̃ supplicationes nec locus ad sacrificandum in conspectu tuo:& inuenire misericordiam:sed in anima & spiritu humilitatis accipiamur. Sicut in holocaustomatibus arietum & taurorum: et in multitudine agnorum pinguium:sic fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo hodie perficere subsequentes te:quoniam non erit confusio his qui in te confidunt. Et nunc sequimur in toto corde & timemus te: & quærimus faciem tuam domine:ne confundas nos:sed fac nobiscum secundum mansuetudinem tuam:& secundum multitudinem misericordiæ tuæ ; & libera nos secundum mirabilia tua:& da gloriam nomini tuo domine:& vereãtur omnes qui ostendunt seruis tuis mala:& confundantur ab omnipotentia tua ; & virtus eorum contera

32.q.5.ad tur:& sciant quoniam tu es dominus deus solus:& gloriosus in vniuerso orbe terræ. Hæc

deum. illis dicentibus & ad deum ingemiscentibus: omnino suis aderit qui suis adesse consueuit:

1.de ciuitate Et aut nihil in earum castissimis membris libidine hostili perpetrari permittet: aut si permit

dei.ca.16.18. tit cum earum animus nulla consensionis turpitudine maculatur:etiam carnem suam defen

et.28. det a crimine: Et quicquid in ea nec commisit:nec permisit libido patientis:solius erit culpa facientis:omnisq̃ illa violentia non pro corruptionis turpitudine:sed pro passionis vulnere deputabitur. Tm̃ em̃ in mẽte valet integritas castitatis:vt illa inuiolata:nec in corpe possit pudicitia violari:cuius membra potuerunt superari. Hæc epistola p tuo desyderio breuis: p meis tñ occupationibus multum plixa:& pp̃ter platoris festinatione nimis accelerata: sufficiat charitati tuæ. Multo vberi⁹ vos dñs cõsolabitur si scripturas eius intentissime legeritis.

Sancti Augustini ad Orontium:gratias pro aduentu & literis eius agentis:nunciatamq̃ incolumitatem ipsius continuam optantis:& ad quædam verba ab eodem scripta humiliter respondentis. Epistola.CXXIII.

Omino eximio meritoq̃ honorabili & suscipiendo filio Orontio: Augustinus. Ago gratias q̃ aduentum eximietatis tuæ literis etiam præuenire dignatus es:& ante cõtuitum misisti colloquium:vt tuo pri⁹ affatu q̃ aspectu frueremur: & diu desyderatã notitiã epistola tua quodãmodo prægustantes:expectaremus auidius & ardentius:quod iucundius gratiusq̃ caperemus:domine eximie meritoq̃ honorabilis & suscipiende fili. Reddo itaq̃ meritis tuis:& præcurrentibus officiis debitum resalutationis obsequium:incolumitatem tuam gaudens nuntiatam optansq̃ continuam. Et q̃ rescripta exiguitatis meæ iure prærogatæ beniuolentiæ reposcendo addidisti dicens:Si tamen id de tanta sanctitate possumus promereri:nullo modo audeo desperare sanctitatis eiusdem:cuius haustu p nostro modulo aliquid sumus:ipsum fontem non solum laudandum:verumetiam nobiscum participandum:& tuæ prudentiæ placiturum:vt deus incomparabiliter atq̃ incommutabiliter bon⁹:qui per suã potẽtiã tã bonę tuæ mẽtis est institutor:fit etiã p gratiã restitutor. Incolumem te de⁹ oĩpotens feliciorẽq̃ tueatur dñe eximie meritoq̃ honorabilis ac suscipiẽde fili.

Sancti Augustini ad Olympiũ:eũ commendantis:& honorẽ adeptum celsiorem non alta sapere:sed humilib⁹ consentire debere:secundũ q̃ a domino didicerit:insinuantis:petitionẽq̃ Bonifacii episcopi sibi facientis cõmendatam. Epistola.CXXIIII.

R DOmino dilectissimo & in Christi mẽbris honorabiliter amplectendo filio
Olympio: Augustinus. Quicquid sis secundũ sęculi hui⁹ cursum: nos ta
men charissimo & syncęrissimo conseruo nr̃o Olympio Christiano fidelis-
sime scribimus. Hoc em̃ tibi esse scimus oĩ glĩa gloriosius: & oĩ sublimitate
sublimius. Fama quippe ad nos ptulit: honorem te adeptum esse celsiorẽ:
quæ vtrum vera esset: nondum apud nos fuerat confirmatum cũ hæc scri
bendi venit occasio. Sed quoniam nouimus te a domino didicisse: non alta Ro.12.
sapere: sed humilibus consentire: quolibet culmine prouectus esses: nõ aliter q̃ soles literas no
stras te accepturum esse præsumimus: domine dilectissime & in Christi membris honorabili
ter amplectende fili. Temporali vero felicitate ad æterna lucra te prudenter vsurum minime
dubitamus: vt quanto tu potes in hac terrena republica: tanto plus impendas cælesti illi quæ
te in Christo peperit ciuitati: qđ tibi vberius rependatur in regione viuentium: & in vera
pace securorum ac sine fine gaudiorum. Sancti fratris & coepiscopi mei Bonifacii petitionem
tuæ rursus charitati commendo: ne forte nunc fieri possit quod ante non potuit. Cum enim
posset sine vlla forsitan quęstione: quod prædecessor eius: q̃uis sub alieno nomine comparauerat
et sub ecclesiæ nomine possidere iam cœperat: consequenter etiam ipse retinere: nolumus tñ
quoniam fisci debitor fuit/ hunc scrupulum habere in conscientia. Neq̃ enim fraus ista quia
fisco fiebat ideo non fiebat: quia ille quidem Paulus post q̃ episcopus factus est: renunciaturus
suis omnibus rebus: propter immensum cumulum fiscalium debitorum: exacta quadam cau
tione in qua certum ei pondus debebatur argenti: hoc exiguo sacello vnde victum sustenta-
ret tanq̃ ecclesiæ comparauit sub nomine tunc potentissimę domus: vt etiam ex ipsis morem
suum sequens cum fisco non solueret: nullas exactorum molestias pateretur. Iste autem
qui eidem ecclesiæ illo defuncto est ordinatus: timuit hos agros suscipere: & cum posset pro so
lis fiscalibus debitis quæ de memoratis possessiunculis ille contraxerat/ imperiale beneficium
postulare: totum maluit confiteri: q̃ eas Paulus de argento proprio cum esset fisco obnoxius
de Ascario emerat: vt eas ecclesia si fieri potest non occulta episcopi iniquitate: sed manifesta
Christiani imperatoris liberalitate possideat. Qđ si fieri nõ potest: melius inopiæ laborem ser
ui dei tolerant: q̃ vt necessariorum facilitatem cum conscientia fraudis obtineant. Ad hoc tu
um suffragium petimus impartiri digneris: quia id qđ primo impetratum est noluit allega-
re: ne iterum supplicandi sibi intercluderet facultatem: Non enim erat ad desyderata respõ
sum. Nunc vero cum sis eadem benignitate qua soles: sed amplior potestate: non desperemus
adiuuãte domino meritis tuis hoc facile posse concedi. Cum etiam si tuo nomine eadem loca
peteres: & memoratæ ecclesiæ ipse donares: quis reprehenderet: aut quis non maxime prædi
caret petitionem tuam: non terrenæ cupiditati: sed Christianæ pietati seruientẽ? Domini dei
nostri misericordia te in Christo feliciorem tueatur domine fili.

Sancti Augustini ad Cornelium epistolam consolatoriam propter mortem vxoris Cypria-
næ petentem: increpantis: & vt vitam emendet exhortantis.

Epistola.CXXV.

S DOmino dilectissimo & honorabili fratri Cornelio: Augustin⁹. Scripsisti mi
hi vt ad te aliquam prolixam epistolam cõsolatoriam darẽ: q̃ grauiter opti
mę vxoris mortem verearis: sicut sanctum Paulinum ad Macharium fecis
se meministi. Et illa quidem anima in societate recepta fidelium atq̃ casta-
rum: laudes nec curat: nec quærit humanas. Sed quia ꝓpter eos fiunt ista
qui viuunt: prius est vt tu qui consolari eius laude desyderas: ita viuas vt
illic vbi ipsa est/ esse merearis. Neq̃ enim dubito q̃ eam non credas ibi esse
vbi illę sunt quæ vel adulteriis lectulum coniugalem polluerunt: vel nullo coniugio delicatæ
fornicationi fluxerunt. Quare de illius laude viro longe dissimili quasi fugare velle mœsti-
tiam: adulatio est: non consolatio. Nam si eam diligeres sicut ipsa te dilexit: seruasses ei quod
tibi ipsa seruauit. Et cum illa si prior obiisses: nullo modo credẽda sit cuiq̃ fuisse nuptura: non
ne si vere obitum eius laudibus eius consolandus doleres: ne vnam quidem ac licitam post il-
lam coniugem quæreres? Hic tu dicturus es: Quid mecum aspere agis? qđ dure obiurgas? Nõ
ne inter hæc verba: ecce semiuiuis: dum vita ducitur prius finienda q̃ corrigenda est? Vis vt
ignoscam satiabili securitati tuæ: quanto satius tu ignoscis si non amabili: certe miserabili sol
licitudini meæ. Inimico quidem animo Tullius inuehebat; & longe aliter erat terrenam rem

publicã gubernantis intentio:& tñ ait: Cupio patres cõscripti me esse clementẽ:cupio in tantis reipublicæ periculis non dissolutum videri:Quanto iustius ego dico cum ipse noueris q̃ tibi amicum animum geram in æternæ ciuitatis seruitio constitutus minister verbi sacramẽtiq; diuini:Cupio frater Corneli me esse clementem:cupio in tantis tuis meisq; periculis non dissolutum videri.Plebs mulierũ excubat laterib⁹ tuis:crescit in dies speculorum numerus: eiusdem autem numeri dominum:immo vero seruum insatiabilem p tot scorta libidinis defluentem:& laudes defunctæ castæ coniugis a nobis velut ad mitigandam mœstitiam suam iure amicitiæ flagitantem:episcopi patienter audimus. Qꝫ cum esses:nõ dico cathecumin⁹: sed in errore nobiscũ pniciosissimo constitutus:iuuenis in moribus:nobis ab hoc te vitio rẽpe ratissima voluntate correxeras:qui non post longum tempus:sordi es reuolutus. Deinde in extremo vitæ periculo baptizatus:non dicam te fide:etiam nobis ecce iam senibus insup episcopis nondum emendaris. Vis de bonæ vxoris morte p nos consolari:nos de hac tua veriore morte quis consolatur? An quia nõ possumus obliuisci tanta ergo nos merita tua:ideo cruciandi adhuc sumus moribus tuis:ideo contemnendi:& pro nihilo habendi quando gemimus ad te de te?Sed fatemur nos non esse aliquid ad te corrigendum ac sanandum:deus attendatur: T

i.Corin.6. Christus cogitetur:apostolus audiatur dicens:Tollẽs ergo membra Christi:faciam membra meretricis?Si qualiscunq; episcopi amici tui verba spernis in corde tuo:corpus domini tui cogita in corpore tuo.Postremo quoniam de die in diem differendo peccas:cum extremum diẽ tuum nescias:nunc probato quantum ab ore nostro laudes Cyprianæ desyderes.Certe si adhuc in schola rhetorũ verba discipulis venderem:prius ab eis mercedem sumerem: vendere tibi volo laudem pudicissimæ vxoris tuæ:prius mihi mercedem da pudicitiam tuam.Da inquã & accipe.Humanũ dico propter infirmitatẽ tuam:puto q; non sit apud te digna Cypriana:cuius laudibus anteponis amorem concubinarum tuarum:qđ vtiq; faciens/pmanere in illo amore:q̃ ad istas laudes peruenire malueris.Quid mihi vis extorquere poscendo:cum pro te videas esse quod posco?Quid precaris subiectus quod potes iubere correctus? Mittamus munera spiritalia cõiugi tuæ:tu imitationẽ:ego laudẽ:q̃q̃(sicut supra dixi)laudẽ ab hominibus iam illa non quærat:imitationem vero tuam tantum quærit etiam defuncta:quãtum te dilexit etiam dissimilem viua.Faciam de illa qđ vis:cum tu feceris quod ego volo & illa.Si enĩ

Luc.16. diues ille supbus atq; impius:sicut in euangelio dominus loquitur:qui induebatur purpura & bysso:& epulabatur quotidie splendide:cum malorum meritorum pœnas apud inferos lueret:neq; de digito contempti ante ianuam suam pauperis aquæ stillam impetrare valuisset: recordatus est quinq; fratres suos:& rogauit ad eos eundem pauperem mitti:cuius requiem in sinu Abraæ longe prospiciebat:ne & ipsi venirent in illum locum tormentorum : quantomagis tua coniunx te recordatur:quantomagis te casta non vult ad pœnas venire mœchorũ? Si fratres suos nec superbus ad pœnas venire voluit superborum:& cum frater/nollet fratribus in malis se esse coniunctum:quantominus vult in bonis constituta coniunx virum in malis habere separatum?Lege ipsum locum in euangelio:Christi est vox pia:crede deo.Doles videlicet coniugem mortuam:& putas si eam laudauero q; meis affatibus cõsolaberis:disce qđ doleas si cum illa non eris. An magis tibi dolendum est q; a me nondum laudatur : q̃ mihi q; a te non amatur?Nam vtiq; si amares:cum illa esse post mortem desyderares : quod profecto non eris si qualis es talis eris.Ama ergo cuius exigis laudem:ne quod mendaciter exigis iuste negem.& alia manu.Domin⁹ nobis præstet de tua salute gaudere domine dilectissime & honorabilis frater.

Sancti Augustini ad Antonium:ei de fide:spe:& charitate gratulantis:& deo gratias agentis:erroremq; cauendum:& quid desyderet:exponentis. Epistola.CXXVI.

Vgustinus Antonio.Cum a duobus tibi scripta deberentur:cumulatissime magis pars reddita est:q; vnum nostrum præsentem vides:cuius ex ore cũ me quoq; accipis: poteram non rescribere nisi ipso iubente fecissem:quo pficiscente superuacuum videbatur esse quod feci.Quapropter fertilius fortasse tecum colloquor:q̃ si coram adessem:cũ & epistolam meam legis:& eũ audis in cuius pectore me habitare optime nosti. Cum magno gaudio litteras sanctitatis tuæ consyderaui atq; digessi:q; & Christianum animum tuum sine vllo fuco iniqui temporis:& in nos præ se gerunt. Gratulor tibi:& gratias ago deo et domino nostro,de spe & fide & charitate tua:tibiq; apud eum:q; de nobis tã bene existimãs V

vt fideles dei seruos esse credas:idq ipsum in nobis corde purissimo diligas. Quod hic etiã gratulandum beniuolentię tuę potius:quam gratię tibi agendæ sunt. Tibi enim prodest ipsam diligere bonitatem:quam profecto diligit qui eum diligit quem credit bonum:siue ille se ita:siue aliter quam creditur habeat. Vnus tantũ in hac re cauendus est error:ne quisq non de hoie: sed de ipso hois bono aliter sentiat quam veritas postulat. Tu vero dilectissime q nullo modo erras credẽdo vel sciendo quod magnũ bonũ est libenter deo casteq seruire:cũ quẽlibet hoim propterea diligis q huius boni participẽ credis:tecũ est fructus tuus etiã si ille non ita sit. Quapropter tibi de hac re gratulandũ est. Illi aũt:non si propterea diligitur:sed si talis est qualẽ esse existimat a quo propterea diligitur. Quales itaq nos simus: quantũcunq in deũ promouerim⁹: ipse viderit: cui⁹ nõ solũ de hois bono:sed de homine ipso nõ potest errare iudiciũ: Tibi ad mercedem beatitudinis qđ ad hanc tẽ attinet/satis est:q nos tales credens:quales oportet esse seruos dei:toto sinu cordis ãplecteris. Gratias vero tibi vberes agim⁹:q nos cũ laudas q tales sumus: mirabiliter hortaris vt tales esse cupiamus:vberiores etiã si nõ solũ te cõmendes orationibus nostris: sed etiã non prætermittas orare pro nobis. Gratior est enim deo pro fratre deprecatio vbi sacrificium charitatis offertur. Paruulum tuum plurimum saluto:& sciam præcepta domini salutaria opto grãdescere. Domui quoq tuæ vnam fidem & deuotionem veram quæ sola catholica est peruenire desydero & precor. In quam rem siquam forte aliam nostram operam necessariam existimas:ne tibi vendicare dubites ex communi domino fraetus iure charitatis. Illud sane ad monuerim religiosissimam prudentiam tuam:vt amorem dei non irrationabilem vel inseras infirmiori vasi tuo:vel nutrias diuina lectione grauiq colloquio. Nemo enim sollicitus de statu animæ suę:atq ob hoc sine pertinacia inquirendę voluntati domini intentus est: qui bono demonstratore visus non dinoscat quid inter schisma quodlibet & vnam catholicam intersit.

Sancti Augustini ad Donatũ proconsulẽ Africæ:vt a sceleratis & sacrilegis ausibus inimicos ecclesiæ cohibeat:non tamen occidat:illũ exhortantis. Epla.CXXVII.

X Domino eximio meritoq honorabili insigniterq laudabili filio Donato: Augustinus in domino salutem. Nollem quidẽ in his afflictionibus eẽ Africanam ecclesiam constitutam:vt terrenæ vllius potestatis indigeret auxilio. Sed quia sicut apostolus dicit: Nõ est potestas nisi a deo: procul dubio cum per vos syncerissimos catholicæ matris filios eidẽ subuenitur: Auxiliũ nostrũ in noie domini est qui fecit coelum & terram. Quis enim nõ sentiat in tantis malis non paruam nobis consolationem diuinitus missam: cũ tu vir talis & Christi nominis amantissimus: proconsularibus es sublimatus insignibus:vt ab sceleratis & sacrilegis ausibus inimicos ecclesiæ bonæ tuę voluntati potestas sociata cohiberet: dñe eximie meritoq honorabilis & insigniter laudabilis fili? Deniq vnũ solũ est qđ in tua iustitia pertimescimus:ne forte quoniam quicqd mali contra christianã societatẽ ab hominibus impiis ingratisq committitur:profecto grauius est & atrocius: quam si in alios talia cõmittatur: tu quoq pro immanitate facinorum:ac non potius pro lenitatis christianę cõsyderatione censeas coercẽdum:qđ te per Jesum Christũ ne facias obsecramus. Neq enim vindictã de inimicis in hac terra requirimus:aut vero ad eas angustias animos debeant coartare quæ patimur:vt obliuiscamur quid nobis præceperit: pro cuius veritate ac noie patimur: qui diligimus inimicos nostros & oramus pro eis. Vnde ex occasione terribilium iudicum ac legũ: ne æterni iudicii poenas incidant:corrigi eos cupimus:non necari: nec disciplinam circa eos negligi volumus:nec suppliciis quibus digni sunt exerceri. Sic ergo eorum peccata cõpesce: vt sint quos poeniteat peccauisse. Quæsumus igitur vt cum ecclesię causas audis:quamlibet nefariis iniuriis appetitam vel afflictam esse cognoueris:prætẽm occidendi te habere obliuiscaris:petitionẽ nostram nõ obliuiscaris. Non tibi vile sit neq cõteptibile fili honorabiliter dilectissime:qđ vos rogamus: ne occidantur pro quibus dñm rogamus vt corrigant. Excepto etiã q a perpetuo proposito recedere non debemus vincendi in bono malum:illud quoq prudentia tua cogitet:q causas ecclesiasticas insinuare vobis nemo pter ecclesiasticos curat. Proinde si occidendos in his sceleribus hoies putaueritis:deterrebitis nos ne per operã nostram ad vestrũ iudiciũ aliquid tale perueniat. quo cõperto illi in nostrã pniciem licentiore audacia grassabunt:necessitate nobis impacta & indicta: vt etiam occidi ab eis eligamus quam eos occidendos vestris iudiciis ingeramus. Hãc admonitionẽ:petitionem:obsecrationem meã ne quæso aspernanter accipias. Neq enim te arbitror non recolere magnã me ad te & multo quam nũc es altius sublimatũ:etiã si epus nõ eẽm:fiduciã tñ ha-

Ro.13.
Psal.123.
23.q.5.vnũ.
Vbi supra.
23.q.5.vnũ

bere potuisse. Scito interim prædictæ excellentiæ tuæ nouerint hæretici Donatistæ manere le
ges contra errorem suum latas: quas iam nihil valere arbitrantur & iactant: ne vel sic nobis pa-
cere aliquatenus possint. Plurimum aũt labores & pericula nostra quo fructuosa sint adiuua-
bis: si eorum vanissimam & impiæ superbiæ plenissimam sectam non ita cures imperialibus le
gibus cõprimi: vt sibi vel suis videantur qualescũqꝫ molestias pro veritate atqꝫ iustitia sustine
re. Sed eos cum hoc abs te petitur: rerum certarum manifestissimis documentis apud acta vel
præstantiæ tuæ vel minorum iudicum conuinci atqꝫ instrui patiaris: vt & ipsi qui te iubẽte
attinentur: duram si fieri potest / flectant in melius voluntatem: & ea cęteris salubriter legant.
Onerosior est quippe q̃ vtilior diligentia: q̃uis vt magnum deseratur malum: & magnum te-
neatur bonum: cogi tantum homines non doceri.

Sancti Augustini ad eundem Donatum: illius virtutes & ꝓconia extollentis: veráqꝫ famam
non in ore vulgi: sed in virtutis fulgore & pondere consistere demõstrantis. Ep'la.CXXVIII. Y

DOmino eximio & syncærissima dilectione honorabili Donato: Augustinus
in domino salutem. Qꝫ te administrãtem multum desyderans: etiam cum
Cibilim venisses: videre non potui: credo propterea factũ esse: vt animo tuo
curis publicis expedito: potius fruerer: q̃ vt illa salutatione me apud te oci
oso & te negotioso: neuter nostrum quantum satis esset desyderiũ tentaret.
Recolens quippe honestatem ab ineunte ætate indolis tuæ: abundãter ido-
neum tuum pectus existimo cui se Christus largissime infundat: fructus ei
afferens æterna & cælesti gloria q̃ temporali & terreno præconio digniores. A multis eñ: im
mo prorsus ab omnibus quos vel percontari vel vltro etiam prædicantes audire potui: casti-
tatem virtutẽqꝫ administrationis tuæ constanter omnino laudantib⁹ atqꝫ præferentibus: & si
ne vllo scrupulo dissonę varietatis accepi: & eo certius ꝙ ignorabãt necessitudinem nostram
& vtrum te vel tenuiter nossem penitus nesciebant ꝓdicatores tui: ne magis eos auribus meis
se dedisse: q̃ vera de te spargere crederem. Ibi eñ est a vanitate remota laudatio: vbi etiam vi-
tuperatio ab offensione secura est. Veruntamen o frater eximie & syncęrissima dilectione ho-
norabilis: non nunc docẽdus es: sed fortasse admonendus omnem istam gloriam famamqꝫ po-
pularem non in ore vulgi esse lætabilem: sed in rebus ipsis: quæ etiam si vulgo displiceant: pro
prio tamen fulgore ac pondere non imperitorum commendatione pretiosæ sunt: Magisqꝫ n: is-
serandus est qui talia improbat: q̃ ille qui de talibus improbatur iudicãdus miser. Cum vero
placent: & sibi debita laude populariter quoqꝫ prædicantur: nec sic qdem ipsę maiores melio-
resqꝫ fiunt alieno iudicio: si quoniã integrant intima veritate: & solius conscientiæ robore soli
dantur. Vnde magis hominib⁹ recte existimantibus: q̃ ei de quo vulgus bene existimat: aliqd
ex eo felicitatis accidit. Quæ cum optime noueris vir bone: intuere / vt cœpisti / fortissima cor
dis acie dominum nostrũ Iesum Christum: & ab omni inani fastu omnino detumescens: assur
ge in illum qui non ventose alleuat conuersos ad se: sed certis fidei passib⁹ innitentes atqꝫ ascẽ
dentes collocat in sempiterno fastigio cęlestis atqꝫ angelicę dignitatis. Per quem te obsecro vt
rescribas mihi: tuosqꝫ omnes quos in Sinitẽsi vel in Hipponensi habes: ad catholicę ecclesiæ cõ
munionem communiter & benigne adhorteris. In cuius gremio etiam patrem tuum laudabi
lem & egregium virum abs te genitum esse cognoui: quem vt debito meritis eius a me offi-
cio salutes peto: & nos visere non graueris. Qđ etiam propter rem tuam / quam hic habes / me
liorem apud deum faciendam: non imprudẽter exposco. Dei misericordia te circumplectatur
& ab omni inquietate conseruet.

Sancti Augustini ad Olympiũ: de illius erga ecclesiam dei amore gaudẽtis: Et de profe-
ctione & fuga multorũ fratrum ob persecutionem ecclesiæ querulantis: & illum pro pręsidio
ferendo obsecrantis. Ep'la.CXXIX.

DOmino eximio & merito præstantissimo multumqꝫ in Christi charitate ho Z
norando filio Olympio: Augustinus in dño salutem. Qꝫuis mox vt audiui
mus te merito sublimatum: cum ipsa fama nõdum nobis certissima esset: ni
hil aliud de animo tuo credidimus erga ecclesiam dei: cuius te veraciter fi-
liũ esse gaudem⁹: q̃ qđ tuis literis mox aperuisti: tamen etiam illis lectis qb⁹
vltro dignatus es etiã si pigri & cũctantes essemus: exhortationem beniuo-
lentissimam mittere: vt instruente humilitate nostra per religiosam obedi-
entiam tuã: deus cui⁹ munere talis es: ecclesiæ suę iã iãqꝫ subueniat: maiore fiducia tibi scribi-

mus dñe eximie & merito præstantissime multúq; in Christi charitate honorande fili. Et fratres quidem multi sancti collegæ mei: grauiter ecclesia turbata pfecti sunt pene fugientes ad gloriosissimum comitatum:quos siue iam videris:siue literas eorum ab vrbe Roma opportunitate cuiusq; occasionis accepis: ego tñ licet nullũ consiliũ cũ eis cõmunicare potuerim:non potui ptermittere p hunc fratrẽ & cõpresbyterũ meũ:q vrgẽti necessitate p salute cui⁹ sui /etiam media hyeme quomõcũq; ad illas partes venire cõpulsus est:& salutare & admonere charitatem tuã quã habes in Christo Iesu domino nostro:vt opus tuum bonũ diligentissima acceleretur instantia:quo nouerint inimici ecclesię leges illas : q̃ de idolis confringendis:& hæreticis corrigendis viuo Stilichone in Africã missę sunt : ex volũtate impatoris piissimi constitutas. Quo nesciente vel nolente factũ:siue dolose iactant:siue libenter putant: atq; hinc animos imperitorũ turbulentissimos reddunt:nobisq; periculose ac vehementer infestos. Hoc aũt qđ petendo vel suggerẽdo admoneo præstantiã tuã:nõ dubito oim per Africã collegarum meorum fieri voluntate:arbitror quacũq; primitus exorta occasione facillime posse ac debere maturari:vt nouerint sicut dixi homines vani : quorũ & aduersantium salutẽ reqrimus & leges quæ p Christi ecclesia missæ sunt:magni Theodosii filiũ per Stilichonẽ curasse mittẽdas. Propterea quippe memoratus presbyter harũ plator:cũ de regione sit Mileuitana:ab epo suo venerabili fratre meo Seuero:qui tuã mecũ synceꝛissimam dilectionẽ multũ salutat:per Hipponem Rhegiũ vbi ego sum transire iussus est:qa cum forte simul essemus in magnis ecclesię tribulationibus & pturbationibus:q̃rebamus occasionem scribendi ad eximietatem tuã:& nõ inueniebamus. Iam qdem vnam epistolam miseram in negotio sancti fratris & collegę mei Bonifacii episcopi Cataquensis:sed nondum ad nos peruenerant grauiora quę nos vehementi⁹ agitarent:quibus comprimendis vel corrigendis quemadmodũ meliore scdm Christi misericordiam consilio consulatur:cõmodius episcopi q propterea nauigauerũt:cum tanta benignitate tui cordis acturi sunt:qui potuerunt cõmuni consilio diligentius deliberatum aliquid ferre:quantum temporis pmittebat angustia. Illud tamen quo animum clementissimi & religiosissimi principis erga ecclesiam puincia nouerit:nullo modo esse differẽdum: sed etiam anteq̃ episcopos qui pfecti sunt videas: q̃primum tua præstãtissima p Christi membris in tribulatione maxima cõstitutis vigilantia potuerit:accelerãdũ suggero:peto:obsecro:flagito. Neq; eñi paruum in his malis solatiũ dominus obtulit:q te voluit multo amplius posse q̃ poteras:quãdo iam de tuis multis & magnis operibus bonis gaudebamus. Multum sane de quorũdã neq; paucorum fide firma & stabili gratulamur:qui ex occasione legũ ipsarũ ad christianã religionẽ vel catholicam pacẽ cõuersi sunt:p quoꝝ salute sempiterna:nos in hac tẽporali etiã periclitari delectat. Propterea eñi maxime ab hoib⁹ nimiũ dureq; puersis:nũc inimicitiarũ grauiores ipet⁹ sustinem⁹:quos nõnulli eorũ nobiscũ patiẽtissime sustinẽt:sed plurimũ ĩfirmitati metuimus:donec discãt & valeãt adiuuante misericordissima gratia dñi /ęculũ pñsens & hominum diem cum robore cordis valẽtiore cõtemnere. Commonitoriũ qđ misit fratribus episcopis:qa sicut puto nondum ibi sunt:ab eximietate tua illis tradatur cum venerint. Tantam qppe tui syncęrissimi pectoris habemus fiduciam:vt adiuuante domino deo nostro non solum impetitorem auxilii te velimus:verumetiam consilii participem.

Sancti Augustini ad Circẽses:vt bona quæ in eorum ciuitate per eum facta laudantur: non sibi sed deo attribuant : cõtestantis:& illud exemplo atq; scriptura confirmantis. Quid pterea occulte segregatis ab vnitate cogitandũ & eligendũ sit exponentis. Epl'a.CXXX.

Ominis honorabilibus & merito suscipiendis:charissimis ac desyderãtissi
9 mis fratrib⁹ in oñi bonoꝝ gradu : Circẽsibus: Augustin⁹ epus. Si id qđ in vr̃a ciuitate nos grauiter cõtristabat /absumptũ est:si duritia cordis hũani resistẽs manifestissimę & quodãmõ publicę veritati vi eiusdẽ veritatis euicta est:si sapit dulcedo pacis vnitatisq; charitas:& nõ iã reuerberat oculos saucios:sed sanos illustrat ac vegetat:non sunt hæc opa nostra sed dei:non hæc hũanis opibus oino tribuerẽ:nec si cũ apud vos essemus tãta cõuersio multitudinis nobis loquentibus & hortantib⁹ pueniret. Hoc agit ille & efficit qui per ministros suos rerum signis extrinsec⁹ admonet : rebus aũt ipsis per seipm intrinsecus docet. Nec ideo pigri⁹ moueri nos oportet ad visendos vos:qm̃ qcqd in vobis laudabile est factũ:nõ a nobis:sed ab illo factũ ẽ q facit mirabilia solus. Multo eñi alacri⁹ debem⁹ accurrere ad spectãda opa diuia q̃ nr̃a:qa & nos si qd boni sum⁹:op⁹ illius non hoim sum⁹. Vñ apl'us dixit:Neq; q plãtat 1.Cor.3.

Zenocrates est aliqd:neq; q rigat:sed q incremētū dat de⁹. Xenocrates Palęmonē:vt scribitis:& nos ex il li⁹ literis recordamur:de fruge tēperātię disputando:nō solū ebriosū:verū & tūc ebriū ad mo res alios repēte cōuertit. Q̄q ergo ille: sicut prudēter & veraciter intellexistis: nō deo fuerit acqsitus:sed tm̄ a dn̄atu luxuriæ liberatus:tn̄ ne idipm̄ qdē qd meli⁹ in eo factū est:hūano opi tribuerimus:sed diuino. Ipsius nāq; corporis qd est īfimū nostrū: siq̄ bona sūt:sicut forma & vi res & salus:& si quid eiusmodi est:nō sunt nisi ex deo creatore ac pfectore naturę:quāto magis animi bona donare nullus alius pōt! Quid ei supbi⁹ vel ingrati⁹ cogitare pōt hūana vecor dia:si putauerit cū carne pulchrū faciat de⁹ hoiem:animo castū ab hoie fieri! Hoc ī libro sapiē

Sap.8. tiæ sic scriptū est:Cū scirē(inqt)qa nemo esse pōt cōtinens nisi de⁹ det:& hoc ipsum erat sapiē tiæ scire cui⁹ eēt hoc donū. Palæmō ergo si ex luxurioso cōtinens fact⁹ ita sciret cui⁹ esset hoc donū:& eū abiectis supstitionibus gentiū pie coleret:nō solū cōtinēs:sed etiā veraciter sapiens & salubriter religiosus existeret:qd ei nō tm̄ ad pñtis vitæ honestatē:verū & ad futuræ imor talitatem valeret: Quāto min⁹ igit mihi arrogare debeo cōuersionē istā vestrā vł ppłi vři quā mō nobis annūtiastis:q̄ me nec loquēte:nec saltē pſente pculdubio diuinit⁹ facta est:in qb⁹ ve raciter facta ē!Hoc itaq; pcipue cognoscite:hoc pie humiliterq; cogitate:deo fratres/deo gra tias agite:deū timete ne deficiatis:amate vt pficiatis. Si aūt adhuc quosdā amor hoīs occulte A segregat:& timor hoīs fallaciter cōgregat:obseruēt q tales sūt:qa deū cui nuda est hūana con sciētia:nec testē fallūt:nec iudicē fugiunt. Si qd aūt illos de q̄stione ipsi⁹ vnitatis/p suę salutis sollicitudie pmouet:hoc sibi quārū existimo iustissimū extorqueāt:vt de catholica ecclesia:id ē toto orbe diffusa poti⁹ id credāt qd diuinæ scripturę dicūt:nō qd linguæ hūanę male dicunt.

De ipa vero dissensione q̄ inter hoīes orta ē:q̄lislibet fuerit:vtiq; pjudicāt pmissis dei:q di

Gen.22. xit ad Abraā:In semine tuo bñdicenť oēs gētes:qd creditū est cū audireť pdictū:& negať cū vi deť ipletū:hoc tm̄ interim breuissimum:&(nisi fallor)inuictissimū cogitēt:aut actā eē istā cau sam in ecclesiastico transmarino iudicio:aut nō eē actā. Si acta ibi nō est:innocēs est Christi so cietas p oēs trāsmarinas gētes:cui⁹ societatis nos cōmunione gaudem⁹:& ideo ab eis innocēti b⁹ vtiq; sacrilega direptione separantur. Si vero acta est ibi ista causa:qs nō itelligat:qs nō sen tiat:quis nō videat eos ī ea victos quorū īde cōmunio separata ē!Eligāt ergo vtrū malint crede re qd pnūtiauerunt ecclesiastici cognitores:aut qd murmurant victi litigatores aduersus istā cōplexionē dictu breuissimā:intellectu facillimā. Attedite pro vřa prudēria diligēter: q̄ nihil sobriū respōderi possit: & tn̄ malus Palęmō magis ebrietate inueterati erroris vertit. Date ve niam plixiori fortassis eplę q̄ iucundiori:verūtn̄ vt arbitror vtiliori q̄ blādiori:dñi honorabi les & merito suscipiēdi:charissimi ac desyderātissimi fratres. De aduētu aūt nřo ad vos:vtro rūq; desyderiū de⁹ impleat. Quāto ei charitatis ardore accēdamur ad visendos vos:verbis ex plicare nō possum⁹:sed vos benigne credere minime dubitamus.

Sācti Augustini ad Memoriū:cōfitētis se libros: quos emēdaturū se pmiserat/mittere:cau samq; cur id nō fecerat exponētis:Possidiū pterea collegā suū nō literis illis q̄s variarū libidi nū serui liberales vocāt:sed vere liberalibus institutū cōmendantis: Iniquosq; & impios q sibi eruditi videť cōfutātis:ac piter oñdētis q illorū literę nō recte liberales vocent: Et queadmo dū in historiarū scriptorib⁹ possit eē aliqua ppingtas libertatis:Petitioni quoq; illi⁹ de libris a se de rhythmo & melos cōpositis respōdētis:& rationē cur nō scripserit qbus numeris versus dauitici constent reddentis. Epła.CXXXI.

Omino beatissimo & venerabiliter charissimo & syncærissimo ac desyderā B tissimo fratri & coepiscopo Memorio:Augustinus in domino salutē. Nul las iam reddere debui literas sanctæ charitati tuæ sine his libris quos a me sancti amoris iure violentissimo flagitasti: vt hac saltem obedientia respon derem epistolis tuis:quibus me magis onerare q̄ honorare dignatus es. Q̄ q̄ vbi succūbo:qa oneror:ibi etiam quia diligor:subleuor. Neq; enim a quo libet diligor:subleuor:eligor:sed ab eo viro & domini sacerdote:quē sic ac ceptum deo sentio:vt cum animam tuam tam bonam leuas ad dominum: quoniam in illa me habes:leues & me. Debui ergo nunc libros mittere:quos emendaturum me esse promiseram. Et ideo non misi:quia non emendaui:Non quia nolui:sed quia non potui:curis videlicet mul tis & multum præualentibus occupatus. Nimis autem ingratum ac ferreum fuit: vt te qui nos sic amas:hic sanctus frater & collega noster Possidius:in quo nostram non paruam præsen tiam reperies:vel non disceret:vel sine literis nostris disceret. Est enim per nostrum ministerium

Q non literis illis:quas variarum serui libidinum:liberales vocant:sed dominico pane nutritus
quantus ei potuit per nostras angustias dispensari.Quid enim aliud dicendum est eis:q cum
sint iniqui & impii:liberaliter sibi videntur eruditi: nisi qd in literis vere liberalibus legimus:
Si vos filius liberauerit tunc vere liberi eritis?Per eum namq; praestatur vt ipse etiam quę libe Ioan.8.
rales disciplinae ab eis qui in libertatem vocati non sunt /appellantur:quid in se habeant libera
le noscatur.Neq; enim habent congruum libertati:nisi qd habent congruum veritati. Vnde
ille ipse filius:Et veritas inquit liberabit vos. Non ergo illae innumerabiles & impiae fabulae:
quibus vanorum plena sunt carmina poetarum:vllo modo nostrae consonant libertati : Non
oratorum inflata & expolita mendacia: Non deniq; ipsorum philosophorum garrulae argu-
tiae:qui vel deum prorsus non cognouerunt:vel cum cognouissent deum:non sicut deum glo Ro.1.
rificauerunt:aut gratias egerunt:sed euanuerunt in cogitationibus suis : & obscuratum est
insipiens cor eorum:& dicentes se esse sapientes:stulti facti sunt:Et immutauerunt gloriam in
corrupti dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis & volucrũ atq; quadrupedum
& serpentium:vel qui istis simulacris non dediti:aut non nimis dediti:coluerunt tamen & ser
uierunt creaturae potius q̃ creatori.Absit omnino vt istorum vanitates & insaniae mendaces:
ventosae nugae ac superbus error:recte liberales literae nominentur:hominum scilicet infelici
um : qui dei gratiam per Iesum Christum dominum nostrum qua sola liberamur de corpore
mortis huius:non cognouerũt:nec in eis ipsis q̃ vera sunt senserunt. Historia sane:cuius scri-
ptores fidem se praecipue narrationibus suis debere profitẽtur:fortassis habeat aliquid cogni
tione dignum liberis:cum siue bona siue mala hominum:tamen vera narrantur. Quis in eis
cognoscendis:qui spiritusancto non adiuti sunt:rumoresq; colligere ipsa humanae infirmita-
tis conditione compulsi sunt:quemadmodum non fallerentur in plurimis /omnino non video
Est tamen in eis aliqua propinquitas libertatis: si voluntatem mentiendi non habent: nec ho-
C mines fallunt:nisi cum ab hominibus humana infirmitate falluntur. Verum quia in omni-
bus rerum motibus:qui numerari valeant:facilius consyderatur in vocibus:eaq; cõsyderatio
quibusdã quasi gradatis itineribus nititur ad superna intima veritatis:in quibus viis ostẽdit
se sapientia hilariter:& in omni pudentia occurrit amantibus : Initio nostri otii cum a curis
maioribus magisq; necessariis vacabat animus : volui per ista quae a nobis desyderasti scripta 1.Retra.10.
pludere : quando conscripsi de solo rhythmo sex libros:& de melos scribere alios forsitan sex
(fateor)disponebam:cũ mihi otium futurũ sperabã:Sed postea q̃ mihi curarũ ecclesiasticarũ
sarcina imposita est:oẽs illae delitiae fugere de manibus: ita vt vix nunc ipsum codicẽ inueniã:
quoniam tuam voluntatem:nec petitionem:sed iussionem contemnere nequeo.Qđ sane opu-
sculum si potuero mittere:nõ quidẽ me tibi obtemperasse:veruntamẽ te hoc a me tantopere
flagitasse poenitebit.Difficillime quippe intelliguntur in eo quinq; libri : si non assit qui non
solũ disputantium possit separare personas:verumetiam pnunciando ita sonare morulas syl-
labarum:vt eis exprimantur sensumq; aurium feriant genera numerorum:maxime quia in q
busdã etiã silentiorum dimensa interualla miscentur:q̃ omnino sentiri nequeũt:nisi adiutorẽ
pronuntiator informet.Sextum sane librum quem emendatum reperi : vbi est omnis fructus
cęterorum:non distuli mittere charitati tuae:fortassis ipse tuã non multũ refugiet grauitatẽ.
Nam superiores quinq; vix filio nostro & condiacono Iuliano(quoniã & ipse iã nobiscũ cõmi-
litat)cognitione videbuntur:Quem quidem non audeo dicere plus amo q̃ te:quia nec vera-
citer dico:sed tamen audeo dicere:plus desydero q̃ te.Mirum videri potest : quemadmodum
quem pariter amo:amplius desyderem:sed hoc mihi facit spes amplior videndi eum.Puto eñ
q; si ad nos te iubente vel mittente venerit:& hoc faciet qđ adolescentem decet : maxime quia
nondum curis maioribus detinetur:& teipsum mihi expeditius apportabit.Quibus numeris
cõsistãt versus Dauitici non scripsi:quia nescio.Neq; eñ ex hebręa lingua: quã ignoro:potuit
etiã numeros interpres exprimere:ne metri necessitate ab interpretandi veritate amplius q̃
ratio sententiarum sinebat:digredi cogeretur:Certis tamen eos constare numeris : credo illis
qui eam linguam probe callẽt.Amauit enim vir ille sanctus musicam piam:& in ea studia nos
magis ipse q̃ vllus alius author accendit.Habitetis omnes in ęternum in adiutorio altissimi:q
habitatis vnanimes in domo:pater materq; fratres filiorũ:& cũcti vniꝰ pris filii : memores nri.

Sancti Augustini ad Florentinam:sanctum propositum illius ob timorem dñi cõmẽdan
tis:atq; admonẽtis vt si qd ab eo cupiat discere:id qđ velit q̃rat:libere se ad satisfaciẽdũ exhibẽ
do:Et supbiae vitiũ in docendo sollicitissime cauendũ esse suadẽtis. Ep'la.CXXXII.

F Eligiosissimę atq; in Christi mēbris merito sanctęq; laudabili famulę dei Ita
licæ: Augustinus in domino salutem. Tres ep̄las tuę benignitatis acceperā
cū ista rescripsi: Vnā q̄ adhuc meas literas exigebat: alterā q̄ ad te iā peruenis
se indicabat: tertiāq̄ beniuolētissimā ꝑ nobis curā tuā etiā de domo clarissi
mi & egregii iuuenis Iuliani: q̄ nostris adhæret pietibus: cōtinebat. Qua ac
cepta continuo respondere non distuli: q̄a procurator eximietatis tuæ cito
se Romam posse mittere scripsit: cuius literis grauiter contristati sumus: q̄
ea quę illic in vrbe vel circa vrbem geruntur: nō nobis insinuare curauit: vt certum apud nos
fieret q̄d incertę famę credere nolebamus. Fratrū quippe literis ante transmissis: q̄uis molesta
& dura: multo tamen leuiora nuntiata sunt. Plus sane q̄ dici pōt miratus sum: q̄ nec tanta oc
casione hoīm tuorū fratres sancti ep̄i scripserint: nec ep̄la tua quicq̄ nobis de tantis tribulatio
nibus vestris insinuauerit: quæ vtiq; per viscera charitatis & n̄rę sunt: nisi forte faciēdū nō pu
tasti q̄d nihil ꝓdesse duxisti: aut nos tuis literis mœstificari noluisti. Prodest aliq̄d q̄tū ego ar-
bitror etiā ista cognoscere: Primo q̄a iniustū est gaudere nolle cū gaudentibus: & flere nō velle Ro.12.
cū flētibus. Deinde q̄a tribulatio patientiam operaf: patiētia ꝓbationē: ꝓbatio spē: spes aūt nō Ro.5.
cōfundit: q̄a charitas dei diffusa est in cordibus nostris per sp̄ūmsanctum q̄ datꝰ est nobis. Ab
sit itaq; vt recusemus audire etiā q̄ amara & tristia sunt erga charissimos nostros. Nescio quo
em̄ modo minus fit q̄d patitur vnū mēbrū si cōpatiunf alia mēbra. Nec ipsa mali reuelatio fit 1.Cor.12.
per cōmunionē cladis: sed per solatium charitatis: vt q̄uis alii ferēdo patiunf: alii cognoscēdo
cōpatiuntur: cōmunis sit tn̄ tribulatio: q̄bus ꝓbatio: spes: dilectio: sp̄ūsq; cōmunis est. Oēs aūt
nos dn̄s cōsolaf: q̄ & hæc tp̄alia mala ꝑdixit: & post hęc bona æterna ꝓmisit. Nec debet cū præ
liatur infringi q̄ vult post p̄lium coronari: vires illo subministrāte certantibꝰ q̄ ꝑparat ineffa-
bilia dona victoribus. Rescripta illa n̄ra non tibi ad nos auferant scribēdi fiduciam: ꝑsertim q̄a
timorē nostrū nō improbabili defensione lenisti. Paruulos tuos resalutamꝰ: & in Christo tibi
grādescere optamus: q̄ iā in hac ætate cernunt q̄ sit amor huius sęculi ꝑiculosus & noxius: at
q; vtinam cū magna & dura quatiunf: parua & flexibilia corrigantur. De domo illa q̄d dicā:
nisi benignissimę tuę curæ g̃ras agā? Nā eā quā dare possumꝰ noluit: quā volūt aūt: dare nō pos
sumꝰ. Neq; eī sicut falso audierūt / a decessore meo relicta est eccl̄ię: sed inter antiqua eiꝰ pręd ia
possidef: & antiquę alteri ecclesiæ sic cohæret: quemadmodum ista de qua agitur / alteri.

Sancti Augustini ad Pāmachium: causam agnitionis eius absentis simul & dilectionis
exponentis: & ea de re plurimum exultantis atq; gratulātis: gratulatoriasq; has literas ad eū
se misisse contestantis. Ep̄la.CXXXIIII.

G Omino eximio & merito suscipiēdo: atq; in Christi visceribus dilectissimo
filio Pāmachio: Augustinꝰ i dn̄o salutē. Bona op̄a tua Christi g̃ra germinā
tia: te nobis in mēbris eiꝰ honorādū: & plane notissimū dilectissimūq; fece-
runt. Neq; em̄ si quotidie faciē tuā viderē: notior mihi esses: q̄ cū interiorē
tuū pacis decorem: pulchrū ac veritatis luce radiantem: in vnꝰ tui facti cā
dore cōspexi: cōspexi & agnoui: agnoui & amaui. Huic nūc loquor: huic scri
bo: dilecto amico meo: q̄ mihi corpore absenti absens innotuit. Verum autē
iam simul eramus: & coniuncti sub vno capite viuebamus: in cuius charitate nisi radicatus es
ses: non tibi tam dilecta catholica vnitas foret: nec colonos tuos Afros: eo terrarū: vnde Dona-
tistarum furor exortus est: hoc est in media consolari Numidia constitutos tali admoneres al-
loquio: tanto feruore sp̄ūs animares: vt deuotione ꝓmptissima ad sequēdū eligerēt: q̄ te talē ac
tantum virum: non nisi agnita veritate sequi cogitarent: & tam longe a te locorum interual-
lis remoti / irent sub idem caput: atq; in eius mēbris in ęternum tecum deputarentur: cuius ꝓ
cepto tibi temporaliter seruiunt. In hoc ergo tuo facto te cognitū amplectēs: exultaui vt gra-
tularer tibi in Christo Iesu dn̄o nostro: tibiq; has gratulatorias literas mitterem: qualecūq; spe
cimē cordis & amoris erga te mei: Neq; em̄ amplius potui. Sed quæso ne tu hactenus quicq̄d
te diligo metiaris: plectam transi hanc epistolam trāsitu inuisibili qui intus fit: & perge cogi-
tādo in pectus meū: & cerne q̄d illic de te agaf. Patebit em̄ oculo charitatis: cubiculū charita-
tis: q̄d claudimꝰ aduersus nugas tumultuosas sęculi: cū illic deū adoramꝰ: & videbis ibi delici
as lętitiæ meæ de tā bono ope tuo: quas nec lingua effari: nec stilo exprimere valeo: calētes atq;
flagrantes in sacrificio laudis eius: quo inspirāte hoc voluisti: & quo adiuuante potuisti. G̃ras
deo sup inenarrabili dono eiꝰ. O q̄ multorum tecū pariter senatorū: pariterq; sanctę eccl̄ię filio

rum:tale opus desyderamus in Africa:de quali tuo lætamur.Sed illos periculosum est exhor
tari:tibi securum est gratulari.Illi enim forte non facient:& tanq̃ nos in animo eorũ vicerint
inimici ecclesiæ: decipiendis insidiabuntur infirmis.Tu vero iam fecisti:vnde inimici ecclesiæ
liberatis confundantur infirmis.Proinde sufficere visum est vt ipse quibus christiano iure po
tueris:amica fiducia istam epistolã legas.Sic ei ex tuo facto fieri posse in Africa credũt:qđ for-
te dum putant fieri non posse:pigrescunt.Insidias aũt quas ipsi heretici distorto corde moliũ-
tur:qm̃ tũi eos arbitratos valere aliqd in possessione Christi aio tuo:nec rescribere volui.Au-
dies tñ hæc a fratribus meis:quos plurimum cõmẽdo eximietati tuæ: ne in tam magna tãq̃
inopinata salute hoĩm:de qbus per te catholica mater exultat:aspneris etiã supflua metuẽtes.

Sancti Augustini ad Seuerum:quantum debeatur veræ fraternæ charitati ostendentis
& cum eo familiariter de mutua amicitia iocantis. Epistola.CXXXV.

Omino beatissimo atq̃ dulcissimo: venerabili nimiumq̃ desyderabili fra- H
tri & consacerdoti Seuero:& q tecũ sunt fratribus:Augustinus & q mecũ
sunt fratres in dño salutẽ.Epistola mea quã puexit charissimus filius & cõ
diaconus noster Timotheus: iam parata erat pfecturo:qm̃ filii nři Q đuult
deus,& Gaudentius ad nos venerunt cum literis tuis.Inde factũ est:vt cõ
tinuo pficiscens:nõ afferret respõsionem meã:qm̃ post illorũ aduentũ quã
tulũcunq̃ apud nos immoratus est:& pfectur⁹ p horas singulas videbať.
Sed et si p eum respondissem adhuc debitor forẽ.Nã & tũc q̃ videor respondisse debitor sum:
non dico charitatis:quã tantomagis debemus:quãto amplius impenderimus:cuius nos ppe-
tuos debitores ostendit aplus dicẽs:Nemini quicq̃ debeatis nisi vt inuicẽ diligatis: sed ipsius
eplæ tuę.Qñ eñ sufficiam tuæ suauitati:tãtæq̃ auiditati animi tui:quã mihi lecta nũtiauit!
Rem qdem mihi in te notissimam insinuauit:veruntñ etsi non mihi rei nouæ insinuatrix:no-
ua tñ rescriptorũ exactrix fuit.Miraris fortasse:cur me huius debiti psolutorẽ imparẽ dicã:cũ
tu de me tam multũ sentias:q me tanq̃ aĩa mea noueris. Sed hoc ipsum est qđ mihi magnam
difficultatẽ facit respondẽdi literis tuis:qa & quãtus mihi videaris/parco dicere ppter vere-
cundiã tuã.Et vtiq̃ minus dicẽdo:cũ tu in me tantã laudẽ cõtuleris:qd nisi debitor remane-
bo!Qđ nõ curarẽ:si ea q̃ de me ad me locutus es:nõ ex charitate syncerissima dicta scirẽ: sed
adulatione inimica amicitię.Hoc qppe modo nec debitor fierẽ:qa talia repẽdere nõ deberẽ:sed
quãto magis noui q̃ fideli aio loqris:tantomagis video quãto debito grauer. Vide aũt qd mi-
hi cõtingit:vt me quodãmodo ipse laudauerim:q me a te fideliter laudatũ dixerim.Sed qd ali
ud dicerẽ q̃ id qđ de te admonui quem nosti!Ecce mihi nouam feci quæstionẽ:quã tu non pro I
posuisti:& eam fortassis expectas vt soluam:ita mihi parum erat q̃ debitor erã: nisi etiam me
ampliore debito ipse cumularẽ:q̃q̃ hoc facile sit ostendere:et si non ostendam/facile tibi vide-
re:& vera infideliter dici posse:& nõ vera fideliter.Qui eñ sic credit vt loquiť: etsi nõ vera lo
quitur:fideliter loquitur:qui aũt nõ credit quę loquitur:etsi vera loqtur:infideliter loquitur.
Nũqd ego dubito q̃ eadẽ credas quæ scripsisti!Quę cũ in me nõ agnosco:potuisti fideliter de
me nõ vera dicere:sed nolo te vel beniuolentia sic falli cui beniuolentiæ debitor sum:qa & tam
fideliter & tã beniuole ea quæ vera sunt possem de te dicere:nisi vt supra dixi: verecũdiæ tuæ
parcerẽ.Ego aũt qñ laudor a germanissimo & familiarissimo aĩæ meæ: velut a meipso lauder:
sic habeo.Qđ cernis q̃ molestũ sit:etiã vera si dicãť:quãto potius qa etiã cũ sis altera aĩa mea:
immo vna sit aĩa tua & mea:sic ĩ me falleris putãdo mihi adesse q̃ desunt: qño & de se ipse vn⁹
homo falli potest!Qđ nõ tm̃ ideo nolo:ne quẽ diligo tu fallaris:verũetiã ne minus ores vt sim
qđ iã me esse credis.Nec in eo sum tibi debitor:vt eodẽ pgressu beniuolẽtię credã &loquar de
te bona:quę adhuc & tu tibi deesse cognoscis:sed vt animo tã quidẽ beniuolo ea tamen dicam
bona tua dona dei de qbus in te certus sum.Qđ non ideo non facio ne fallar in eis: sed ne tu a
me laudat⁹/ipse te laudasse videaris:& ppter illã iustitię regulã:quia mihi fieri nolo.Qđ si fie
ri debet:eligo esse debitor q̃diu puto non esse faciendũ:Si aũt fieri nõ debet:nec debitor sum.
Sed noui qd mihi ad hæc respondere possis:Ita ista loqueris quasi plixã epistolam tuã de lau-
dibus meis desyderauerim:Absit vt hoc de te credã:sed epistola tua nolo dicere q̃ veris vel q̃
non veris:plena tñ laudibus meis hoc de me vt reprehenderem etiã te nolente flagitauit. Nã
si quid aliud volebas vt scriberem:largitorem me desyderabas:non redditorem. Porro iusti-
tiæ ordo sic habet:vt debitum prius reddamus: tum deinde cui reddimus/si hoc placet/aliqd
& donemus.Q̃q̃ etiam talia qualia desyderasti vt scriberem:si diligentius pcepta dñica cogi-

temus:reddimus potius q̃ donamus:si nemini quicq̃ debendū est nisi vt inuicē diligamus.Ip-
sa quippe dilectio exigit debitū:vt fraternæ charitati seruientes/eū qui se adiuuari recte velit
K in quo possumus adiuuem⁹. Sed mi frater & tu credo ꝙ noueris quāta sint in manibus meis:
quibus aduersus curas quas nostræ seruitutis necessitas habet:vix mihi paucissimę guttę tē-
poris stillant:quas aliis rebus si impendero: contra officiū meū mihi facere videor. Q̨ eñ vis
vt ad te ꝓlixam epistolā scribam:& hoc quidē debeo fateor:debeo prorsus:hoc tā dulci:tā syn
cærę:tā meæ volūtati tuæ:Sed quia bonus es amator iustitiæ: inde te admoneo:vt de illa quā
diligis hoc a me libentius audias. Cernis prius esse qđ & tibi & aliis q̃ qđ tibi tantūmodo de-
beo:& tēpus ad omnia mihi nō sufficit:quando nec ad illa quę priora sunt. Vnde oēs charissi-
mi & familiarissimi mei:quorū in nomine Christi inter primos mihi es: rem facient officii sui
si non solū alia mihi scribēda ipsi non imponāt:verūetiam cæteros quāta possunt authoritate
& sancta benignitate ꝓhibeant:ne videar ego durus cū a singulis petita non dedero: dū ea vo
lo magis reddere quæ omnibus debeo. Denique cū sicut speramus & ꝓmissum tenemus:ad nos
venerit venerabilitas tua:scies quibus operibus literarum & quantū occupatus sim:& instā-
tius facies qđ rogaui:vt & alios quos potueris mihi aliquid aliud scribendū volentes iniunge
re:a me demoliaris. Dominus deus noster impleat cordis tui tam grandem:& tam sanctum si-
num:quem ipse fecit:domine beatissime.

Sancti Augustini ad Felicē & Hilarinū: illos ad perseuerantiā charitatis dei exhortan-
tis:Et de accusatione Bonifacii presbyteri se expurgantis. Epistola.CXXXVI.

DOminis dilectissimis meritoque honorandis fratribus Felici & Hilarino:Au
L gustinus in domino salutem. Non miror sathanā fidelium animos pertur-
bantem:cui resistite permanentes in spe promissorū dei: qui fallere non po-
test:qui non solū nobis in se credentibus & sperantibus:& in eius charitate
vsque in finē perseuerantibus polliceri prēmia ęterna dignatus est:verūetiā
tēporalia scandala non defutura prædixit: quibus fidem nostrā exerceri &
probari oporteret:Ait enim:Quoniā abundabit iniquitas:refrigescet cha- Matth.24.
ritas multorum:sed continuo subiecit:Qui autē perseuerauerit vsque in finem:hic saluus erit.
Quid ergo mirum si homines seruis dei detrahūt:& quia eorū vitam peruertere nō possunt:
famā decolorare conātur:cū ipsum deū & dominū eorū quotidie blasphemare non cessent:cū
eis displicet quicquid contra eorum voluntatē iusto & occulto iudicio facit! Vnde exhortor
prudentiā vestrā domini dilectissimi meritoque honorandi fratres:vt scripturam dei qui nobis
hæc omnia futura prēnuntiauit:& aduersus ea nos firmos esse debere præmonuit: contra ho
minum maledica vaniloquia suspitionesque temerarias corde christianissimo cogitetis. Breui-
ter itaque dico charitati vestræ:Bonifaciū presbyterū in nullo crimine apud me fuisse detectū:
nequaq̃ me de illo tale aliquid credidisse vel credere. Quomodo ergo iuberē de numero pres-
byterorum nomen eius auferri:vehementer terrente euangelio: vbi dominus ait:In quo iudi Matth.7.
cio iudicaueritis iudicabimini!Cū enim causa quæ īter illū & ipsum exorta est:sub diuino exa-
mine pendeat secundū placitum eorū: quod vobis si volueritis poterit recitari: quis ego sum
vt audeam dei prēuenire sententiā in delendo vel supprimendo eius nomine:de quo nec suspi
cari temere mali aliquid episcopus debui:nec dilucide iudicare homo de occultis hominū po 2.q.1.nomē.
tui:cum in ipsis causis sæcularibus quando ad maiorem potestatē refertur arbitriū iudicādi:
manētibus sicuti erant omnibus rebus:expectetur illa sentētia:vnde iam nō liceat prouocari:
ne superiori cognitori fiat iniuria:si eius pendēte iudicio aliquid fuerit cōmutatum! Et vtique
multū interest inter diuinā & humanā quālibet excelsissimā potestatē. Domini dei nostri mi-
sericordia nunq̃ vos deserat domini dilectissimi & honorandi fratres.

Sancti Augustini ad clerū & vniuersam plebem ecclesię Hipponēsis: de his quæ circa
Bonifacium presbyterū gesta fuerint dolēter enarrantis:ipsosque propterea perturbatos
paterne consolantis. Epistola.CXXXVII.

DIlectissimis fratribus:Clero: seniorib⁹: & vniuersæ plebi ecclesiæ Hipponē-
M sis:cui seruio in dilectione Christi:Augustinus in dño salutē. Vtinam scri-
pturæ dei sollicita mente intēdentes:in quibusque scandalis adiutorio nostri
sermonis nō egeretis:& ille vos potius cōsolaretur qui consolaẗ & nos:i qui
nō solū bona quę sanctis & fidelibus suis est redditurus:verūetiā mala qui-
bus erat hic mundus abundaturus:ante prędixit:ante cōscribēda curauit:

vt bona post sæculi finem secutura certiores expectaremus: q̃ mala similiter prænũciata ante
Roma.15. sæculi finẽ præcedẽtia sentiremꝰ. Vnde & apostolus dicit: Quæcũq; enim ante scripta sunt: vt
nos doceremur scripta sunt: vt per patiẽtiam & consolationẽ scripturarũ spem habeamus ad
Matth.13. deum. Quid autẽ opus erat vt ipse dñs Iesus non solũ diceret: Tũc iusti fulgebunt sicut sol in
Matth.18. regno patris sui: qđ post sæculi finẽ futurũ est: verũetiam exclamaret: Væ mundo ab scanda-
lis: nisi vt nobis nõ blãdiremur venire nos posse ad sedes felicitatis æternæ: nisi tẽporalibꝰ ma-
Matth.24. lis exercitati nõ defecerimus? Quid opus fuit vt diceret: Quoniã abũdabit iniqtas: refrigescet
charitas multorũ: nisi vt illi de quibꝰ cõtinuo locutus adiunxit: Qui pseuerauerit vsq; in finẽ
hic saluus erit: cũ hac iniquitatis abũdantia refrigescentẽ charitatẽ viderent: nõ perturbaren
tur: nõ expauescerẽt: nõ quasi rebus insperatis & inopinatis cõtristati deficerẽt: sed potius vi-
dẽtes accidere quę futura prædicta sunt ante finẽ: patienter pseuerarent vsq; in finẽ: vt securi
mererẽtur regnare post finẽ in ea vita quæ nõ habet finẽ. Proinde charissimi in isto scãdalo q; N
de Bonifacio pres bytero nõnulli pturbãtur: non vobis dico vt nõ doleatis. Qui enim ista non
dolent: non est in eis charitas Christi: qui autẽ etiã de talibus gaudẽt: abundat in eis maligni-
tas diaboli. Nõ quia in memorato pres bytero apparuit aliquid qđ dignum dãnatione iudica
retur: sed quia duo de domo nostra talem habẽt causam: vt vnus eorũ sine dubio perditus ha-
beatur: & sit alterius fama apud quosdã mala: apud quosdã dubia: etiã si non sit maculata cõ-
scientia. Dolete ista: quoniã dolẽda sunt. Nõ tamẽ sic: vt eo dolore vestra charitas a bene viuẽ-
do refrigescat: sed potius ad dñm deprecandũ inardescat: vt si innocẽs est pres byter vester: qđ
magis credo: quia cũ sensisset alterius motũ impudicũ & immundũ: nec consentire voluit nec
tacere: cito eum sua diuina sentẽtia manifestatũ ministerio pprio repræsentet. Si autẽ male si-
bi conscius: qđ suspicari nõ audeo: voluit alterius existimationẽ lædere: cũ eius pudicitiã con-
taminare nõ posset: sicut dixit ipse cũ quo habet causam: nõ eum pmittat suã occultare nequi
tiam: vt qđ homines inuenire non possunt: de quolibet eorũ diuino iudicio propalet. Cũ enim
me causa ista diu cruciasset: nec inuenirẽ quomodo vnus e duobus cõuinceretur: q̃uis magis
pres bytero credidissem: cogitaueram primo sic ambos deo relinquere: donec in vno eorũ qui
mihi suspectꝰ erat / aliquid existeret: vnde nõ sine iusta & manifesta causa de nostro habitaculo
proiiceretur. Sed cum pmoueri in clericatu: siue illic p me: siue alibi per literas meas vehemẽ-
tissime conaretur: ego autẽ nullo modo adducerer ei homini de quo tantũ mali existimarem
manus ordinationis imponere: aut per cõmendationẽ meam alicui fratri meo eum subintro-
ducere: turbulẽtius agere cœpit: vt si ipse in clericatu nõ promoueref: nec pres byter Bonifa-
cius in suo gradu esse pmitteretur. In qua eius puocatione cum viderẽ Bonifacium nolle qui
buslibet infirmis & ad suspitionẽ propensis de suæ vitæ dubitatiõe scandalũ fieri: paratũq; es-
se honoris sui apud homines dãnum ppeti potius: q̃ in ea cõtentione in qua non possit ignorã
tibus & dubitãtibus vel ad male suspicandũ procliuioribus suã demonstrare cõscientiã: vsq;
ad ecclesiæ pturbationem inaniter progredi: elegi aliqđ medium: vt certo placito se ambo con
stringerent ad locũ sanctũ se pergituros vbi terribiliora opera dei nõ sanam cuiusq; conscien-
tiam multo facilius aperirent: & ad cõfessionem vel pœna vel timore cõpellerẽtur. Vbiq; qui- O
dem deus est: & nullo cõtinetur vel includitur loco: qui cõdidit omnia: & eũ a veris adoratori
bus in spiritu & veritate oportet adorari: vt in occulto exaudiens: in occulto etiã iustificet &
coronet. Verũtamẽ ad ista quæ hominibꝰ visibiliter nota sunt: quis potest eius cõsilium pscru
tari: quare in aliis locis hæc miracula fiant: in aliis nõ fiãt? Multis enim notissima est sanctitas
loci: vbi beati Felicis Nolẽsis corpus cõditum est: quo volui vt pergerent: quia inde nobis faci
lius fideliusq; scribi potest quicquid in eorũ aliquo diuinitꝰ fuerit propalatũ. Nam & nos no-
uimus Mediolani apud memoriã sanctorũ: vbi mirabiliter & terribiliter dæmones confitẽtur
furem quendã qui ad eum locũ venerat vt falsum iurãdo deciperet: cõpulsum fuisse confiteri
furtum: & qđ abstulerat reddere. Nũquid nõ & Africa sanctorũ martyrũ corporibꝰ plena est?
1.Corin.12. Et tamẽ nusq̃ hic scimꝰ talia fieri. Sicut enim (qđ apostolꝰ dicit) Nõ oẽs sancti habẽt dona cu-
rationum: nec oẽs habẽt diiudicationẽ spirituũ: ita nec in oĩbus memoriis sanctorum ista fieri
voluit ille qui diuidit ppria vnicuiq; prout vult. Quapropter cũ ego noluissem hunc grauis
simũ dolorem cordis mei vobis pferri in notitiam: ne vos atrociter & inaniter cõtristãdo tur-
barem: fortassis ideo deus noluit vos latere: vt nobiscũ orationibus incũbatis: vt qđ ipse in hac
2.q.1.nomẽ. causa nouit: nos autem nosse nõ possumus: etiã nobis manifestare dignetur. Nomẽ autẽ pres-
byteri ppterea non ausus sum de numero collegarũ eius vel supprimere vel delere: ne diuinæ

poteſtati ſub cuius examine cauſa adhuc pendet /facere viderer iniuriã: ſi illius iudicium meo
vellẽ iudicio præuenire: qđ nec in negotiis ſæcularibus iudices faciũt: quãdo cauſę dubitatio
ad maiorẽ poteſtatẽ refertur: vt pendẽte relatione aliquid audeãt cõmutare: Et in epiſcoporũ
concilio conſtitutũ eſt: nullũ clericum qui nondũ conuictus ſit: ſuſpẽdi a cõmunione debere:
niſi ad cauſam ſuã examinandã ſe non præſentauerit. Bonifacius tamẽ hanc humilitatẽ ſuſce
pit: vt nec literas acciperet quibꝰ in peregrinatione honorẽ ſuũ quæreret: vt in eo loco vbi am
bo ignoti ſunt: circa ambos æqualitas ſeruaret. Et nũc ſi vobis placet vt nomẽ eius non recite
tur: ne his qui ad eccleſiã accedere nolunt (ſicut ait apoſtolus) demus occaſionẽ quęrẽtibꝰ oc- 2.Corin.11.
caſionẽ: non erit noſtrũ hoc factũ: ſed eorũ quorũ cauſa fuerit factũ. Quid enim obeſt homini: 11.q.3.quid
ꝙ ex illa tabula nõ vult eũ recitari humana ignorãtia: ſi de libro viuorũ nõ eũ delet iniqua cõ obeſt.
P ſcientia? Proinde fratres mei qui timetis deũ: memẽtote qđ ait apoſtolꝰ Petrus: Quoniã ad- 1.Petri.5.
uerſarius veſter diabolus tanq̃ leo rugiens circũit quærẽs quẽ deuoret. Quẽ nõ poteſt deuo-
rare ſeductũ ad nequitiã: famã ipſius inquinare conaẽ: vt ſi fieri poteſt opprobriis hominũ: &
malarum linguarũ detractione deficiat: & ſic in eius fauces ruat. Si autem nec famã innocẽtis
maculare potuerit: hoc ei pſuadere tẽtat: vt pmaliuolas ſuſpitiões de fratre ſuo iudicet: & ſic
ab illo implicatus abſorbeaẽ. Et quis oẽs eius captiones & circũuentiones vel cõprehẽdere vel
enumerare ſufficiat? Aduerſus tamẽ hæc tria quæ ad cauſam præſentẽ pertinẽt: ptius ne ma-
la exempla imitãdo ad nequitiã ſeducamini: ita vos per apoſtolũ alloquitur deus: Ne ſitis iu- 2.Corin.6.
gum ducẽtes cũ infidelibus. Quæ eñ participatio iuſtitiæ cũ iniquitate? Aut quæ ſocietas lu
ci ad tenebras? Itẽ alio loco: Nolite (inquit) ſeduci: Corrũpũt mores bonos colloquia mala: So 1.Corin.15.
brii eſtote: iuſti: & nolite peccare. Vt autẽ linguis detrahentiũ non deficiatis: ſic per pphetam
dñs dicit: Audite me qui ſcitis iudiciũ: populus meus in quorũ corde lex mea eſt: opprobria Eſa.51.
hominũ nolite metuere: & detractione eoꝝ ne ſupeminimi: nec ꝙ vos ſpernant magni duxeritis.
Sicut eñ veſtimẽtũ ita per tẽpus abſumenẽ: & ſicut lana a tinea /comedenẽ: iuſtitia autẽ mea
in æternũ manet. Iam vero ne maliuolo animo de ſeruis dei falſa ſuſpicãdo pereatis: illud apo-
ſtolicũ recordamini vbi ait: Nolite ante tẽpus iudicare quicq̃: donec veniat dominꝰ: & illumi 1.Corin.4.
net abſcõdita tenebrarũ: & manifeſtet cogitationes cordis: & tunc laus erit vnicuiq; a deo. Et
itẽ illud qđ ſcriptũ eſt; Quæ manifeſta ſunt vobis? quæ autẽ occulta ſunt domino deo veſtro?
Q Manifeſtũ eſt quidẽ: quia iſta in eccleſia nõ accidunt ſine graui triſtitia ſanctorum atq; fide-
lium: veritamẽ cõſoletur nos qui cũcta prædixit: atq; vt abundãtia iniquitatis non refrigeſca
mus: ſed vſq; in finem pſeueremꝰ: vt ſalui eſſe poſſimus: admonuit. Nam quantũ ad me atti-
net: et ſi eſt in me quãtulacũq; charitas Chriſti: quis veſtrũ infirmaẽ & ego nõ infirmor? Quis
ſcandalizaẽ & ego non vror? Nolite itaq; augere cruciatus meos deficiẽdo: vel in ſuſpitionibꝰ 2.Corin.11.
falſis: vel in peccatis alienis. Nolite obſecro vos: ne dicam de vobis: Et ſuper dolores vulnerum
meorũ addiderũt. Nam illi qui gaudent de iſtis doloribꝰ noſtris: de quibus in pſona corporis
Chriſti tanto ante prædictũ eſt: Aduerſus me inſultabãt q ſedebãt in porta: & in me pſallebãt Pſal.68.
qui bibebãt vinũ: valde tolerabiliꝰ ſuſtinenẽ: p quibꝰ tamẽ etiã ipſi orare & bonũ eis velle diſci
mꝰ. Ad qđ eñ aliud ſedẽt iſti: & qđ aliud captãt: niſi vt quiſq; epiſcopus vel clericus vel mona
chus vel ſanctimonialis ceciderit: oẽs tales eſſe credant: ſed non oẽs poſſe manifeſtari? Et tamẽ
ipſi cũ aliqua maritata inueniẽ adultera: nec piiciunt vxores ſuas: nec accuſant matres ſuas.
Cũ autẽ de aliquibꝰ qui ſanctũ nomen pfitẽtur: aliqđ criminis vel falſi ſonuerit vel veri patue
rit: inſtãt: ſatagũt: ambiũt vt de oĩbus hoc credatur. Hos ergo de noſtris doloribus ſuauitatẽ
ſuæ malæ linguæ captãtes: facile eſt vt illis canibus comparemus: ſi forte in malo intelligendi
ſunt: qui lingebant vulnera pauperis illius: qui ante ianuã diuitis iacebat: & quouſq; veniret Lucę.16.
R ad requiem ſinus Abrahæ: laborioſa & indigna omnia tolerabat. Vos me nolite amplius crucia
re: qui aliquã ſpem habetis ad deũ: Vos nolite illa vulnera quæ illi lingebãt multiplicare: Vos 2.Corin.7.
pro quibus periclitamur: omni hora habẽtes foris pugnas: intus timores: periculũ in ciuitate: &.11.
periculũ in deſerto: periculum ex gẽtibus: periculum in falſis fratribus: ſcio quia doletis: Sed
nũquid acrius q̃ ego? Scio quia conturbati eſtis: & timeo ne inter linguas maledicorũ deficia-
tis: & pereat infirmus ppter quem Chriſtus mortuus eſt. Nõ ex vobis increſcat dolor noſter:
quia non culpa noſtra factus eſt veſter. Nã hoc eſt qđ præcauere conatus ſum: vt ſi fieri poſſet
hoc malũ nec vitãdum negligeretur: nec in veſtram notitiã perferretur: vbi infructuoſe cru-
ciarentur firmi: & periculoſe turbarentur infirmi. Sed qui hoc cognito pmiſit vos tentari: det
vobis vires ſuſtinendi: & erudiat vos ex lege ſua: Doceat vos & mitiget a diebus malignis: do Pſal.93.

nec fodiatur peccatoris fouea. Audio nōnullos vestrū hic amplius cōtristari q̄ de lapsu duorū
illorū diaconorū: qui ex parte Donati venerāt: tanq̄ disciplinę Proculiani insultauerūt: velut
gloriātes de nobis: q̄ ex nostra disciplina nihil tale in clericis extitisset. Q̄d quicq̄ fecistis: fa-
Hiere.9. teor vobis non bene fecistis. Ecce docuit nos deus: vt qui gloriat: in domino glorieť. Nec obii-
ciatis hæreticis: nisi quia nō sunt catholici: ne similes eis sitis qui nō habendo q̄d in causa suæ
diuisionis defendāt: nō nisi hominū crimina colligere affectāt: & ea ipsa plura falsissime iactāt:
vt quia ipsam diuinæ scripturæ veritatē: qua vbiq̄ diffusa Christi ecclesia cōmēdatur: crimi
nari & obscurare nō possunt: homines per quos prædicatur adducant in odium: de quibus &
fingere quicquid in mētem venerit possunt. Vos autē nō ita didicistis Christū: si tamē illū au
distis: & in illo docti estis. Ipse quippe fideles suos securos fecit etiā de dispēsatoribus malis: ma
Matth.23. la sua facientib[9]: & bona eius loquētibus: vbi ait: Quę dicūt facite: quę autē faciūt: facere noli-
1.Corin.9. te: dicunt eñ & non faciunt. Orate quidē pro me: ne forte aliis p̄dicans ipse reprobus inue- S
47.distinc. niar: Verūtamen cū gloriamini: non in me: sed in domino gloriamini. Quantūlibet enim vigi
quātūlibet. let disciplina domus meæ: homo sum: & inter homines viuo: nec mihi arrogare audeo vt do-
Geñ.9. mus mea melior sit q̄ arca Noe: vbi tamē inter octo homines reprobus vnus inuētus est: Aut
Geñ.21. melior sit q̄ domus Abrahæ: vbi dictum sit: Eiice ancillā & filium eius: Aut melior sit q̄ domus
Malachię.1. Isaac: cui de duob[9] geminis dictum est: Iacob dilexi: Esau odio habui: Aut melior sit q̄ domus
Gene.49. ipsius Iacob: vbi lectum patris fili[9] incestauit: Aut melior sit q̄ domus ipsius Dauid: vbi filius
2.Reg.13. eius cū sorore concubuit: cuius alter filius cōtra patris tam sanctā mansuetudinē rebellauit:
Aut melior sit q̄ cohabitatio Pauli apostoli: qui tamen si inter oēs bonos habitaret: nō diceret
2.Corin. 7. q̄d superius cōmemoraui: Foris pugnæ: intus timores: nec diceret cū de sanctitate & fide Ti-
Phil.2. mothei loqueretur: Neminē habeo qui germane de vobis sollicitus sit: Omnes sua quęrūt: nō
quæ sunt Iesu Christi: Aut melior sit q̄ cohabitatio ipsius domini Christi: in qua vndecim bo
ni perfidū & furem Iudam tolerauerūt: Aut melior sit postremo q̄ cælum: vnde angeli cecide
47.distinc. derunt. Simpliciter autē fateor charitati vestræ corā dño deo nostro: qui testis est sup animā
quātūlibet. meam: ex quo deo seruire cœpi: quomodo difficile sum expertus meliores q̄ qui in monasteriis
profecerūt: ita non sum expert[9] peiores q̄ qui in monasteriis ceciderūt: Ita vt hinc arbitrer in
Apoc.22. in apocalypsi scriptū: Iustus iustior fiat: & sordidus sordescat adhuc. Quapropter etsi contri-
stamur de aliquibus purgamentis: consolamur tamen etiam de pluribus ornamentis. Nolite
ergo propter amurcam: qua oculi vestri offenduntur: torcularia detestari: vnde apothecæ do
minicæ fructu olei luminosioris īplētur. Domini dei nostri misericordia vos aduersus omnes
insidias inimici in sua pace custodiat dilectissimi fratres.

Sancti Augustini ad Clerū & vniuersam plebem Hipponēsem: Ipsos ne absentiā suam mo-
leste ferant obsecrantis: Et eos ad vnanimitatē & patientiā exhortātis. Ep'la.CXXXVIII.

Dilectissimus fratribus conclericis & vniuersæ plebi: Augustinus in domino T
salutem. In primis peto charitatē vestram: & per Iesum obsecro: ne vos mea
contristet absentia corporalis. Nā spiritu & cordis affectu puto vos nō du-
bitare vllo modo me a vobis posse discedere: q̄uis me amplius contristet q̄
forte vos ipsos: q̄ infirmitas mea sufficere non potest omnib[9] curis quas de
me exigunt mēbra Christi: quibus me & timor eius & charitas seruire cō-
pellit. Illud enim nouerit dilectio vestra: nunq̄ me absentem fuisse licentiosa
libertate: sed necessaria seruitute: quæ sæpe sanctos fratres & collegas meos: etiam labores ma
rinos & transmarinos compulit sustinere: a quibus me semper non indeuotio mentis: sed mi-
nus idonea valitudo corporis excusauit. Proinde dilectissimi fratres sic agite: vt q̄d ait aposto
Phil.1. lus: siue adueniens & videns vos: siue absens audiam de vobis: quia statis in vno spiritu: vno
animo collaborantes fidei euangelicæ. Si vos aliqua molestia tēporalis exagitat: ipsa vos ma-
gis admonere debet: quēadmodum de illa vita cogitare debeatis: vbi sine aliquo labore viua-
tis: euadentes non molestas augustias tēporis parui: sed horrendas poenas ignis æterni. Nam
si modo tanta cura: tanta intentione: tanto labore agitis ne in aliquos cruciatus transitorios
incidatis: quātum vos oportet esse sollicitos: vt sempiternas miserias fugiatis! Et si mors sic
timetur: quæ finit temporalem laborem: quomodo timenda est quæ mittit in æternum dolo-
rem! Et si delitiæ sæculi huius breues & sordidæ sic amantur: quanto vehementius futuri sæ
culi gaudia pura & infinita quærenda sunt! Ista cogitantes nolite esse pigri in operibus bo-
nis: vt ad vestri seminis messem suo tempore veniatis. Nūtiatum enim est mihi q̄ morem vo-

strum de vestiendis pauperib⁹ fueritis obliti: ad quā misericordiā cū præsens essem vos exhortatus sum: & nunc exhortor: ne vos vincat & pigros faciat cōtritio huius mundi: cui talia videtis accidere: qualia dominus & redēptor noster qui mentiri nō potest / vētura prædixit. Nō solum ergo nō debetis minus facere opera misericordiæ: sed etiā debetis amplius q̄ soletis. Sicut enim ad loca munitiora festinātius migrant: qui ruinam domus vident contritis parietibus imminere: sic corda christiana quātomagis sentiunt mūdi huius ruinam crebrescētibus tribulationibus propinquare: tātomagis debēt bona quæ in terra recōdere disponebāt: in thesaurum cœlestem impigra celeritate transferre: vt si aliquis humanus casus acciderit: gaudeat qui de loco ruinoso emigrauit. Si autem nihil tale fuerit subsecutum: non tristetur: qui quandoq̄ moriturus / immortali domino ad quem venturus est bona ꝓpria cōmendauit. Itaq̄ fratres mei dilectissimi ex eo qd quisq̄ habet secundū suas vires: quas ipse nouit: facite qd soletis alacriore animo q̄ soletis: & inter omnes sæculi huius molestias: apostolicam exhortationē cor de retinete: vbi ait: Dominus in ꝓximo est: nihil solliciti fueritis. Talia mihi de vobis nuntientur: quibus nouerim: nō propter meā præsentiā: sed propter dei præceptū qui nunq̄ est absens vos solere facere: qd multis annis me præsente: & aliquādo etiā me absente fecistis. Dominus vos in pace conseruet: & dilectissimi fratres orate pro nobis. Phil.4.

Audacis ad beatum Augustinū: imprimis gratias habēris q̄ libenter sui sumpserit tentamenta sermonis: & deinde q̄ minus de desyderato sapientiæ thesauro acceperit conquerēris: Ac post Augustini cōmendationem: optantis atq̄ petentis vt abundātius sapientiæ floribus pascatur & viui fontis haustibus irrigetur. Epistola.CXXXIX.

V Domino vere prædicabili ac nimiū suscipiendo: omniq̄ laudū genere prosequendo patri Augustino: Audax in domino salutē. Habeo gratiam beatitudini tuæ: q̄ libēter mei sumpseris tentamēta sermonis. Tunc enim bonę fidei filiis datur audacia: cū paterni fontis imbribus fuerit irrorata. Prouocaui itaq̄ dulcis antistites: nō vt prælargi pectoris pusillū libamen acciperem: sed vt ingens diuitis vbertim flumen haurirem. Thesaurū sapientiæ desyderaui: sed minus accepi q̄ volui: licet minus nō debet dici: sed munus qd oraculū legis cōtulerit Augustinus: sacrator iustitiæ: instaurator spiritalis gloriæ: dispensator salutis æternæ: tam tibi mūdanus orbis notus est q̄ notatus: tam tu ei cognitus q̄ probatus. Opto itaq̄ sapientiæ floribus pasci: & viui fontis haustib⁹ irrigari: Præsta cupienti qd vtiq̄ ꝓsit. Potest eīn seminudi roboris velamē genitale viridari: si meruerit tuis sensim fluentis augeri. Itaq̄ humilitatis meæ præsentiā spondeo nō tam stilo q̄ voto: si venerabilitatis tuæ scripta prouisu relegero. Diuina te clementia tueatur annis innumeris domine venerabilis. Cur mihi fons orbis paruo sermone meauit? An minus apta suis sperauit corda fluētis? Cum pateat mens omnis aquis spectet q̄ loquacem Religionis opem: gratos dat sensib⁹ imbres. Expectat quos plena fides Christi de stipite pendens.

Sancti Augustini ad Audacem: rationē quare epistolā eius lętus acceperit: & cur longā epistolam ad respondendū non cōscripserit assignantis: breuiterq̄ verbis illius quibus se cōmendauit: ac petitioni ipsius respondentis. Epistola.CXL.

X Domino dilectissimo & in Christo prædicādo nimiumq̄ desyderabili fratri Audaci: Augustinus in domino salutē. Breuem epistolā tuā sed plane vehementē flagitatricē prolixæ epistolæ meæ: nō inuitus: immo etiā lætus accepi. Nō q̄ facile sufficerem auiditati: sed q̄ gratularer charitati tuæ: quia etsi nō de idoneo expetis: bonū est tamē qd expetis. Et ad longā quidē epistolam cōscribendā magis mihi otiū q̄ facultas deest: occupatissimo scilicet ecclesiasticis curis: a qbus paucula tēporū stillæ vix recreant vel cogitantē aliquid: vel ea quę magis vrgent: & mihi videtur plurib⁹ profutura: dictantē vel reficientē corporis vires nostræ necessarias seruituti. Nā verba nō desunt: qb⁹ possit multa charta cōpleri: sed qd a nobis in eadē sermonis ꝓlixitate desyderas: ad hoc me idoneū nō esse respōdeo. Thesaurū eīn sapientię te desyderasse dixisti: sed minus accepisse q̄ voluisti: cū ego ex illo thesauro mēdicabūda prece quotidianā stipem rogē vixq̄ impetrē. Oraculū autē legis quomodo sum: de cui⁹ locis atq̄ abditis penetralib⁹ nescio lōge plura q̄ scio: eiusq̄ multiplices sinus opacosq̄ secessus adire ac penetrare nō valeo sicut volo: & me nō aliud q̄ min⁹ dignū eē cognosco? Porro sacrator iustitiæ qs ego: cui me sacratū esse ꝑmagnū est? Iam vero q̄ instauratorē spiritalis

gloriæ me appellas:da veniam:multū cui loquaris ignoras.Ipse quippe adhuc in hac gloria sic uistauror:vt de die in diem nō solum quātum accedam:sed vtrum omnino aliquid accedā latere me fatear. Dispensator plane salutis æternæ: cū cæteris innumerabilibus conseruis meis
1.Corin.9. sum.Qd si volens facio:mercedē habeo. Si autem inuitus:tantū dispensatio mihi credita est. Neq; enim esse salutis illius dispēsatorē per verbum ac sacramentū iam:hoc est etiā esse parti
1.Corin.4. cipem.Nā si per bonos nō dispēsaret:nō recte apostolus diceret:Imitatores mei estote sicut & ego Christi.Rursus si per malos nō dispēsaretur: non de quibusdā dominus diceret:Quæ di
Matth.23. cunt facite:quæ autem faciunt:facere nolite.Dicunt enim & non faciunt. Multi ergo dispen
1.Corin.4. satores sunt:per quorū ministerium peruenitur ad æternam salutē.Sed quęritur inter dispen
1.Corin.7. satores vt fidelis quis inueniatur:& īter ipsos fideles(in quorū me numero ille qui nō fallitur
Roma.12. cōputet)alius est sic:alius autē sic:sicut vnicuiq; deus partitus est mēsuram fidei. Itaq; frater charissime atq; dulcissime pascat te dominus potius sapientiæ floribus:& viui fontis haustib⁹ irriget.Si quid autē per operulā meam religiosissimo studio tuo cōferri posse arbitraris:quia & capacem te esse intelligo:& auidū sentio:magis in alia nostra opuscula:quę multis voluminibus cōprehendūtur:tibi animus intendēdus est:q̄ per epistolas aliquid sperādum:qd tuum desyderiū possit explere. Aut certe ī præsentia sume qd potero:quā te puto tuā nobis fidē nō exhibere:quia nō vis.Quid em̄ magnū est: adiuuāte domino:vt homo liber a cuiusq̄ loci munere venias ad nos: siue nobiscum diu futurus: siue peracto saltem pauxillo temporis rediturus?Ecce pene factum est:qd in quinq; versuum tuorum tertio posuisti:vt magis loquacem q̄ eloquentē haberes epistolam meam. Q; autē in quinto atq; vltimo versu septem pedes sunt: miror vtrum numerus tuum fallit auditum:an experiri voluisti: vtrum ego adhuc ista diiudicare meminerim:quę forte iam obliti sunt:qui talium aliquando studiosi postea plurimū in ecclesiasticis literis profecerunt?Psalteriū a sancto Hieronymo translatū ex hebræo nō habeo. Nos autē non interpretati sumus:sed codicū latinorū nōnullas mendositates ex græcis exemplaribus emēdauimus. Vnde fortassis fecerimus aliquid cōmodius q̄ erat:non tamē tale quale esse debebat.Nam etiā nunc quæ forte nos tunc prætererūt:si legētes mouerint:collatis codicibus emēdamus.Ita illud qd perfectum est tecum nos quoq; requirimus.

Sancti Augustini ad Maximā:tantū se scribētis cōtristari q; per errores noxios & perniciosissimos prouinciā eius periclitari intelligat:quantū studiū sancti ipsius eū lętificauerit:causamq; cur deus ista pmittat exponētis:atq; ipsam cōmendādo cōsolantis. Epistola.CXLI.

Onorabili & eximiæ:atq; in mēbris Christi laudabili famulæ dei Maximæ: Augustinus in domino salutem.Quantū nos tuum studiū sanctum lętificat:tantū rursus contristat q; per errores noxios & pniciosissimos puinciā vestrā nimium periclitari significas. Sed quia ista futura predicta sunt: mirandū non est q; exurgant:sed vigilandū est ne noceant.Hęc autē deus liberator noster exurgere nō permitteret:nisi sanctis ei⁹ etiā per huiusmodi tētationes erudiri expediret. Cōparant sibi quidē illi sua volūtate peruersa:& pręsentis meritū cęcitatis & futuri ęterni supplicii:si per cōtumaciam indociles fuerint: seq; cū in hac vita sunt corrigere atq; emendare neglexerint. Verūtamē sicut ipsi male vtun-
Matth.5. tur bonis dei:qui facit solem suum oriri super bonos & malos:& pluit super iustos & iniustos:
Roma.2. qui eos per patiētiam suam ad pœnitentiā vocat:cum thesaurizant sibi iram in die iræ:& reuelationis iusti iudicii dei. Sicut ergo ipsi benignitate & patientia:id est bonis dei male vtuntur dū non corriguntur:sic contra deus etiam malis eorum bene vtitur: nō solum ad iustitiā suam:quę his digna ī fine retribuet:sed etiam ad exercitationē & puectum sanctoq; suorum: vt ex ipsa etiā malorum peruersitate boni pficiant:& probētur & manifestentur:sicut aposto-
1.Corin.11. lus ait:Oportet hæreses esse:vt pbati manifesti fiant inter vos. Nam si nullus etiā malorū bonus vsus esset deo ad vtilitatē electorū suorū: qui etiā de malo Iudæ tantū bonū nobis præstitit:vt Christi sanguine redimeremur:poterat eos aut nasci non pmittere quos malos futuros esse præsciebat:aut in ipso eorū initio malignitatis extinguere.Sed tantum eos permittit esse: quātum nouit expedire atq; sufficere admonendæ atq; exercendæ sanctæ domui suæ.Ideo nostram de illis tristitiā cōsolatur:quia & ipsa tristitia quā pro illis habem⁹ nos releuat:illos autem in sua puersitate perseuerātes grauat.Gaudiū vero qd percipim⁹: quādo aliqui ex eis correcti in melius cōmutātur: & sanctorū societati copulātur: nulli gaudio in hac vita cōparari
Prouer.9. potest.Propterea scriptum est: Fili si sapiēs fueris:tibi sapiens eris & pximis tuis: Si autē ma-

lus euaseris solus hauries mala. Quia cū gaudemus de fidelibus & iustis: & illis & nobis prodest bonū eorum: Cum autē contristamur de infidelibus & iniquis: illis solis nocet & eorū malitia & nostra tristitia. Nos autē etiam hoc plurimū adiuuat apud deū: q pro eis misericorditer cōtristamur: & pro ipsa tristitia congemiscim⁹ & oramus. Vnde honorabilis & in christo laudabilis famula dei: & moestitiam tuā de talibus: & vigilantiā atq cautelam cōtra tales quā tuis literis expressisti: multū approbo & laudo: atq vt in hac via pseuerāter ambules: pro meis virib⁹ (quia hoc exigis) & hortor & moneo: vt miserearis eorū tanq̄ simplex vt columba: caueas autē illos tanq̄ astuta sicut serpens: desq operā quantū potes: vt qui tibi adhærēt: tecum in recta fide permaneant: aut ad fidē rectā si forte in aliquo aliqui deprauati sunt: corrigātur.

Z De homine autē quem suscepit verbū dei: cum caro factum est & habitauit in nobis: emendarem aliquid: si in eo qđ credis falsum aut peruersum inuenirē. Hoc ergo crede qđ credis: quia in illo homine totam naturā nostram suscepit filius dei: id est & animā rationalem & carnem mortalē sine peccato. Infirmitatis enim nostræ particeps factus est non iniquitatis: vt per infirmitatem cōmunem: solueret iniquitatē nostram: & adduceret nos ad iustitiam suam: bibens mortem de nostro: & propinans vitam de suo. Sed si habes aliquā scripturā eorum: in qua asserunt qđ huic fidei sit contrarium: dignare eam mittere: vt non solum fidem nostrā discamus: sed eorum quoq perfidiam quantū possumus refellamus. Sine dubio enim hoc ipsum: qđ peruerse & impie sentiunt: aliquibus testimoniis diuinarū scripturarū conātur astruere. In quibus eis ostendendū est q̄ nō recte intelligāt literas sacras cōscriptas ad fidelium salutē: tanq̄ si quisq̄ se medicinalibus ferramētis grauiter vexet: quę vtiq non ad vulnerandū sed ad sanandum sunt instituta. Multum autē laborauimus & laboramus: quantū dns donat: cōtra diuersos errores arguēdos. Sed laborū nostrorū opuscula si forte habere desyderas: mitte qui tibi describāt. Voluit enim deus vt hoc facillime possis: qui tibi dedit vnde possis.

Prænotatio in epistolam sequentem.

Epistola sequens q̄uis nō sit sancti Augustini: sed incerti cuiuspiam authoris: cum alii eam esse asserant Iuliani Pelagianistæ: alii alterius alicuius eiusdē hæresis sectatoris: alii sancto Hieronymo ipsam ascribant: tamen quia plæraq in ea ab Augustino in epistola ad Iulianam Demetriadis matrem reprehensa reperiuntur: tanq̄ gratiæ dei aduersantia: Vnde & ipse ibidem suspicari videtur illam a Pelagio esse compositā: licet multa nihilominus salutaria monita cōtineat: Ideo vt lucidius singula intelligi valeant: hic inserta præmittitur.

Argumentum.

Incerti authoris ad Demetriadē: de virginitate & vita pfecta: vbi author ipse post sui purgationem a temeritate & ambitione: in cōmendatione Demetriadis virginis quam instituturus est: humanæ naturæ bonum ac libertatem arbitrii nimis extollit atq defendit: & eandem instituens: quæ prima virginis cura primūq studium esse debeat exponit: astruitq virginem quæ consilium amplexata est: multo magis seruare debere præceptū: & animū optimis rebus occupare. Docet quoq minima præcepta non esse negligenda: & omnia sine murmuratione complenda: virtutes preterea vitiaq discernere. Monet deinceps adulanti non debere credere: nec quenq̄ adulatione decipere: moderata seruare ieiunia: de dignitate natalium non gloriari: raroq in publicum procedere. Instruit eam post hoc de congruo orationis tēpore & modo lectionis scripturarum: & qualis debeat esse ornatus in spōsa Christi. Erudit deniq ipsam ad cautelam in discernendis cogitationibus: Exhortaturq postremo illam ad omnē laborem ferendum: causam ex cōsyderatione instabilitatis humanę & futuri iudicii aduentu ęternitatisq contemplatione assignans. Epistola.CXLII.

& SI summo ingenio pariq fretus scientia: officium scribendi facile me implere Ca.I. posse crederem: tamē tam arduum hoc opus ingredi: sine magno difficultatis timore non possem. Scribendū tamē est ad Demetriadē virginē Christi: virginē nobilem: virginē diuitem: & qđ his maius est: ardore fidei nobilitatem diuitiasq calcantē. Quā vtiq pro tā insignis admiratione virtutis: vt

A laudare oībus facile: ita docere difficile est. Cui enim oratio deesse possit in eius laude celebrāda: quæ summo loco nata: in summis opibus deliciisq nutrita: tātis tāq variis hui⁹ vitæ blādimētis velut tenacissimis qbusdā irretita vinculis subito eruperit: cūctaq simul corporis bona cū virtute mutauerit: quę florē adhuc ipm ineuntis ætatis: quodā fidei gladio: id est volūtate succiderit: & crucifigēs cū Christo carnē suam: viuam

sanctamq; hostiam sacrauerit deo:ac nobilissimi sanguinis posteritatē virginitatis amore cō-
tempserit! Prona autē & facilis dicēdi via est:quæ ipsa vbertate materię cursum orationis ac-
cendit. Sed nobis alio magis itinere pergēdum est:quibus propositū est: institutionē virginis:
non laudem scribere:nec tā paratas iam virtutes eius exprimere:q̄ parandas:magisq; reliquā
ordinare vitam: q̄ ornare præteritam. Est autem difficillimū eum eius persona facere: in qua
cupiditas tanta discendi est:tantusq; perfectionis ardor:vt ei quælibet pfecta doctrina par esse
vix possit. Meminit enim recteq; meminit quas mundi opes gloriáq; respuerit: quib⁹ volupta
tibus renuntiauerit:quas deniq; contēpserit vitæ pręsentis illecebras. Et ideo contenta nō est
cōmuni hoc mediocriq; genere viuēdi: et q̄ facile ipsa multorū societate vilescat:nouum ali-
quid & inusitatum requirit: pręcipuū ac singulare quoddā flagitat:nō minus conuersationē
suam q̄ conuersionē vult esse mirabilem. In sęculo nobilis:apud deum cupit esse nobilior:tam
pretiosa requirit in moribus:q̄ contēpsit in rebus. Hunc itaq; tam deuotæ mentis ardorē:hāc
tantæ perfectionis sitim:qđ vnq̄ satiabit flumē ingenii! Quæ vis aliquando orationis:quæ co
pia tantū exprimere verbis poterit:quantū parata est virgo rebus implere! Nobis vero donan
da est venia:qui ad ornādum domini tabernaculū:secundum vires nostras munus offerimus.
Nec veremur ne temere scribendo ad tantæ nobilitatis virginem: vltro nos morsibus trada-
mus inuidię. Scribimus enim petente sancta matre eius:immo iubente: idq; a nobis transma-
rinis miro cum desyderio animi flagitante:quę facile ostendit:quo studio:quātaq; cura in filia
germen cęleste plantauerit:dum illud tam sollicite cupit ab aliis irrigari. Remoti ergo a teme
ritate:& ab ambitione liberi:pposito insudemus operi: nec de mediocritate diffidamus inge-
Ca.2. nii: qđ credimus & fide matris & merito virginis adiuuari. Quotiēs mihi de institutione 9
Exordiū cō morū:& sanctæ vitæ conuersatione:dicendū est:soleo primo humanæ naturę vim qualitatēq;
mēdationis monstrare:& quid effici possit ostendere:ac iam inde audiētis animū ad species incitare virtu
boni natu- rum:ne nihil prosit ad ea vocari:quę forte sibi impossibilia esse pręsenserit. Nunq̄ enim virtu-
rę humanę. rum viam valemus ingredi:nisi spe ducamur comite. Siquidē appetēdi omnis conatus perit:
consequēdi desperatione. Quem ego exhortationis ordinem cum in aliis quoq; opusculis te-
nuerim:tum hic maxime obseruādū puto:vbi eo plenius naturæ bonum declarari debet:quo
instituenda est vita pfectior:ne tanto remissior sit ad virtutem animus ac tardior: quanto mi
nus se posse credat:& dū qđ inesse sibi ignorat:id se existimat non habere. Proferenda semp in
notitiā ea res est: cuius vsus desyderatur:& explicandū quicquid bonū natura potest:cū quic
quid posse probatur:implendū est. Hæc igitur prima sanctæ ac spiritalis vitæ fundamenta
iaciantur:vt vires suas virgo agnoscat:quas demū bene exercere poterit:cū eas se habere didi
cerit. Optima enim animi incitamenta sunt cū docetur aliquis posse quod cupiat. Nam & in
bello ea exhortatio maxima est:eaq; plurimū authoritatis habet:quæ pugnatorem de viribus
suis admonet. Primū itaq; debes naturę humanæ bonū de eius authore metiri:deo scilicet
qui cū vniuersa mūdi & quæ intra mundū sunt:opera bona & valde bona fecisse referat:quan
to putas præstātiorem ipsum hominē fecit: propter quē omnia etiā intelligitur illa cōdidisse!
Quem dū ad imaginē & similitudinē suā facere disposuit:anteq̄ faceret qualem esse facturus
ostendit. Deinde cū subiecit ei vniuersa animalia: cūq; etiam constituit eorum dominū: quæ
vel mole corporis:vel virium magnitudine: vel armis dentiū: multo valentiora homine fece-
rit:declarat quāto pulchrius sit homo ipse conditus:quē vel ex hoc voluit naturæ suæ intel-
ligere dignitatē dum fortia sibi subiecta miratur animalia. Neq; enim nudū illum ac sine præ
sidio reliquit:nec diuersis periculis velut exposuit infirmū: sed quem inermē extrinsecus fece
rat:melius intus armauit:ratione scilicet atq; prudentia:vt per intellectū vigorēq; mētis:quo
cæteris præstabat animalibus:factorē omniū solus agnosceret: et inde seruiret deo:vnde aliis
Ecci.15. dominabitur. Quē tamē iustitiæ dominus voluntariū esse voluit nō coactū. Et ideo reliquit
eum in manu cōsilii sui: posuitq; ante eū vitam & mortē:bonū & malū:& qđ placuerit ei;da-
Deute.30. bitur illi. Vnde etiā in Deuteronomio legimus: Vitā & mortē dedi ante faciem tuā:benedi-
Ca.3. dictionē & maledictionē:elige tibi vitā vt viuas. Hinc iā prouidēdū est:ne forte illud remor A
deat te in quo temere imperitū vulgus offendit: & ideo nō vere bonū factū hominē putes: q̄a
is facere malū potest:nec ipsa naturæ violentia astringitur ad immutabilis boni necessitatem.
Nam si diligenter retractes: & ad subtiliorem intellectū cogas animū: hinc tibi melior status
hominis ac superior apparebit:vnde putatur inferior. In hoc enim gemini itineris discrimine
in hac vtriusq; partis libertate rationabilis animę decus positū est. Hinc inquā totus naturæ

noſtræ honor conſiſtit: hinc dignitas:hinc deniq̧ optimi quiq̧ laude merent̄: hinc præmium
nec eſſet omnino virtus vlla in bono perſeuerantis:ſi is ad malū trāſire nō potuiſſet. Volens
nanq̧ deus rationabilē creaturam voluntarii boni munere:& liberi arbitrii poteſtate donare
vtriuſq̧ partis poſſibilitatē homini inſerendo: ꝓpriū eius fecit eſſe qđ velit:vt boni ac mali ca
pax:naturaliter vtrūq̧ poſſet:& ad alterutrū voluntatē deflecteret.Neq̧ eñ aliter ſpontane-
um habere poterat bonū:niſi ea creatura q̄ etiā malū habere potuiſſet.Vtrūq̧ nos poſſe volu
it optimus creator:ſed vnū facere:bonū ſcilicet:qđ & imperauit:maliq̧ facultatē ad hoc tan-
tū dedit:vt voluntatē eius ex noſtra voluntate faceremus. Qđ cū ita ſit: hoc quoq̧ ipſum ꝙ
etiā mala facere poſſumus:bonū eſt.Bonū inquā:quia boni partē meliorē facit.Facit eñ ipſam
voluntariā:ſui iuris:nō neceſſitate deuictam:ſed iudicio liberā.Licet eñ nobis eligere:refuta
re:ꝓbare:reſpuere.Nec eſt quo magis rationabilis creatura cæteris p̄feratur:niſi ꝙ cū om-
nia alia conditionis tantū ac neceſſitatis bonū habeant:hęc ſola habeat etiā volūtatis. Sed ple
riq̧ impie:nō minus q̄ imperite:cū ſuper ſtatu hominis queritur:vereor dicere: quaſi rephen
dentes opus dñi:talē illū aiūt debuiſſe fieri:qui omnino facere nō poſſet malum.Dicit itaq̧ ei
figmentū qui ſe finxit:qd me feciſti ſic?Et improbiſſimi hominū dū diſſimulāt id ipſum bene Ro.9.
adminiſtrare:qđ facti ſunt:aliter ſe factos eſſe malunt:vt qui vitā ſuā emēdare nolunt:videā-
tur emendare velle naturā:cuius bonū ita generaliter cunctis inſtitutū eſt:vt in gētilib⁹ quo
q̧ hominibus:qui ſine vllo cultu dei ſunt:ſe nōnūq̄ oſtendat ac proferat.Q̄ multos enim phi
loſophorū & audiuimus:& legimus:& ipſi vidimus:caſtos:patientes:modeſtos:liberales:ab-
ſtinentes:benignos:& honores mūdi ſimul & delitias reſpuentes:& amatores iuſtitiæ nō mi-
nus q̄ ſcientiæ. Vnde quęſo hominibus alienis a deo:iſta quę deo placent? Vnde autē illis bo-
na:niſi de naturæ bono?Et cū iſta q̄ dixi:vel omnia in vno:vel ſingula in ſingulis haberi videa
mus:cum omnium natura vna ſit:exemplo ſuo ſibi inuicem oſtendūt:omnia in omnibus eſſe
poſſe:quæ vel omnia in omnibus:vel ſingula in ſingulis inueniātur. Quod ſi etiā ſine deo ho
mines oſtendūt:quales a deo facti ſunt:vide quid chriſtiani facere poſſunt:quorum in melius
B per Chriſtū natura & vita inſtructa eſt:& qui diuinæ quoq̧ gratiæ iuuantur auxilio. Age iā Ca.4.
ad animę noſtræ ſecreta veniam⁹: ſeipſum vnuſquiſq̧ attētius reſpiciat.Interrogemus quid
de hoc ſentiant propriæ cogitationes:ferat ſentētiam de naturæ bono ipſa cōſcientia:inſtrua
mur domeſtico magiſterio animi:& mentis bona non aliunde magis quæq̧ q̄ ab ipſa mente
diſcamus. Quid illud obſecro eſt:ꝙ ad omne peccatum aut erubeſcim⁹: aut timemus:& cul
pam facti nunc rubore vultus:nūc pallore monſtramus:ac trepidante animo; etiam in mini-
mis delictis teſtem effugimus;conſcientia remordemur?Ex diuerſo autem in omni bono læti
conſtantes:intrepidi ſumus:idq̧ ſi occultum eſt:palam etiam fieri cupimus:& volumus: niſi
ꝙ teſtimonio ſibi eſt ipſa natura:quæ hoc ipſo declarat bonum ſuum:quo ei malum diſplicet:
& dum in bono opere confidit: quid ſolum eam deceat oſtendit. Hinc illud eſt:ꝙ frequen-
ter carnifice occulto/in authorem ſceleris conſcientiæ tormenta deſæuiunt:& latētem reum
ſecreta mentis poena perſequit̄:nec vllus poſt culpam impunitatis locus eſt:dū fit reatus ipſe
ſupplicium.Hinc eſt ꝙ econtrario innocēs etiam inter ipſa tormenta fruitur conſcientiæ ſecu
ritate:& cum de poena metuat:de innocentia gloriat̄.Eſt eñ inquā in animis noſtris natura-
lis quędam(vt ita dixerim)ſanctitas;quę velut in arce animi pręſidēs:exercet mali boniq̧ iu-
diciū:& vt honeſtis rectiſq̧ actibus fauet:ita ſiniſtra opera condēnat:atq̧ ad conſcientiæ teſti
monium diuerſas partes domeſtica quadā lege diiudicat.Nec vllo prorſus ingenio: aut fuca
to aliquo argumentorū colore decipit:ipſis nos cogitationib⁹ fideliſſimis & integerrimis ſa-
ne teſtibus:aut arguit:aut defendit. Huius legis ſcribēs ad Romanos meminit apl̄s: quā om
nibus inſitā:velut in quibuſdā tabulis cordis ſcriptā eſſe teſtatur:cum inquit: Gētes q̄ legem Ro.2.
non habent :naturaliter quæ legis ſunt faciunt : huiuſmodi legem non habentes:ipſi ſibi ſunt
lex:qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis : teſtimonium reddente eis conſciētia
eorum:& inter ſe inuicem accuſantium cogitationum aut etiam defendentium. Hac lege vſi
ſunt omnes:quos inter Adam atq̧ Moyſem ſancte vixiſſe atq̧ placuiſſe deo:ſcriptura comme
morat.Quorum tibi exempli cauſa aliqui proponendi ſunt : vt facile intelligas quantum ſit
naturæ bonū: cum eam legis vice docuiſſe iuſtitiam probaueris. Abel primus hanc magi- Ca.5.
ſtram ſecutus:ita dominum promeruit:vt dum ei offerret hoſtiam:tam grate ſacrificiū eius Gre.4.
acceptum deo fuerit: vt fratrem in inuidiam concitaret.Quem iuſtum in euangelio domin⁹ Matth.24.
ipſe commemorans:breuiter perfectionem eius expoſuit.Omnis enim virtutum ſpecies vno

Geñ.5. iuſtitiæ noie cõtinet. Beatũ Enoch ita placuiſſe deo legimus:vt eũ ex medio mortaliũ rape-
Eccli.44. ret:& in mundo conſummatũ de mundi habitatione transferret. Noe iuſtus in generatione
ſua & perfectus aſſerit:cuius ſanctitas eo magis eſt admirabilis:quo prorſus a iuſtitia declinã
te mundo:ſolus iuſtus inuẽtus eſt.Nec ab alio ſanctitatis quęſiuit exemplũ:ſed ipſe præbuit:
Geñ.7. Et ideo totius orbis imminẽte naufragio:ſolus ex omnibus meruit audire:Intra tu & domus
tua in arcã:quia te vidi iuſtũ in generatione iſta corã me.Ante deũ autẽ ille iuſtus ꝓbatur:q
Geñ.14. corpore ſanctus eſt & corde. Melchiſedech ſacerdos dei legit:cuius meritum facile ex hoc in
telligi põt:ꝙ multo poſt futurũ dñi ſacramentũ añ ſignauit:ac ſacrificio panis & vini myſte-
riũ corporis & ſanguinis expreſſit:ac ſacerdotii ſui typo Chriſti ſacerdotiũ figurauit:cui a
Pſal.109. patre dicitur:Tu es ſacerdos in æternũ ſcd̃m ordinẽ Melchiſedech. Nam & benedicit Abraã
Geñ.17. principẽ patriarcharũ:q per circũciſionẽ pater iudęoꝝ:per fidẽ gentiũ:illius ſignãtiſſime oſtẽ
Geñ.19. dit figurã:q per fidẽ ſuã iudęis donauit benedictionẽ & gentibus. Loth quoq; ſancti Noe vir
tutẽ ſecutus:inter tot peccantiũ exempla iuſtitiã nõ reliquit. Et vt illũ totius mundi exẽplũ
nõ vicit:ita hic tota illa in qua habitabat regione peccante:contra multitudinis vitia tenuit
2.Petri.2. ſanctitatem.Qui:vt beatus apl's Petrus ait:Viſu & auditu iuſtus erat:& inter peſſimos poſi
tus mala eorũ & oculis auerſabat & auribus:atq; ideo ſimili exemplo vt ille diluuio:ita hic ẽ
ereptus incendio. Quid Abraã amicũ dei:quid Iſaac:& Iacob memorẽ:q̃ perfecte impleuerũt
dñi voluntatẽ vel hinc poſſumus æſtimare:ꝙ familiari quadã & præcipua dignitate:eorũ ſe
Exo.3. deũ voluit nominari:Ego ſum inqt deus Abraã:deus Iſaac:& deus Iacob:hoc nomẽ meũ ſem
piternũ:& memoriale in generatiões generationũ.Ioſeph fidelis dñi famulus a puero tribula
tionibus magnis iuſtus oſtendit:qui primũ a fratribꝰ Iſmaelitis in ſeruũ addictus eſt:ab eiſq;
vẽditus:a quibꝰ ſe viderat adorandũ:deinde Aegyptio dño traditus:ſemp tñ ingenuæ aię te
nuit dignitatẽ:docuitq; exemplo ſuo & ſeruos liberos in nõ peccãdo nõ cõditionẽ cuiq̃ obeſ-
ſe:ſed mentẽ.Hic quęſo remorare pauliſp:& caſtũ animũ ſollicite virgo cõſydera.Cõcupiſcit
a dña fœmina adoleſcẽs:nec ad cõcupiſcẽtiã reuocat.Rogat & fugit:vna hac in re & blandit
& ſupplicat:q̃ in cęteris imperabat.Amator dei:mulieris amore nõ vicit.Caſtũ aim nec ætas
adoleſcẽtię permouet:nec diligẽtis authoritas.Contẽpta frequẽter dña:ꝓpiores adoleſcẽti in
ſidias tendit.In ſecreto ac ſine teſtibꝰ manu impudẽs apphendit:ac ꝓcacioribus verbis horta
tur ad crimẽ.Nec quidẽ hinc vincitur:ſed vt verba verbis:ita res rebus refert.Nã qui freq̃n-
Matth.5. ter rogatus negauerat:nũc comprehẽſus aſtringit:& anteq̃ illud euangelicũ diceret:Qui vi-
derit mulierẽ ad cõcupiſcendã eã:iam mœchatus eſt eã in corde ſuo:Ille non aſpectu ſolũ:ſed
ipſo pene complexu ꝓuocatus a fœmina:fœminã nõ cõcupiuit.Caſtitatis virtutẽ hucuſq; mi
rata es. Nũc reſpice benignitatẽ.Priuſq̃ ꝓpheta diceret: Vnuſquiſq; malitiã proximi ſui nõ
reminiſcatur in corde ſuo:ille pro odio reddidit charitatẽ:& cũ videret fratres ſuos immo ini
Geñ.45. micos ex fratribus:cumq; ab eis cognoſci vellet:dilectionis affectũ pro dolore teſtatꝰ eſt:deoſ
culabatur ſingulos & irriguis fletibus pauentiũ colla pfundẽs:odiũ fratrũ charitatis lachry-
mis abluebat:quos tã viuo patre q̃ mortuo:germano ſemp dilexit amore. Nec recordatꝰ eſt
illũ in quo ob necẽ fuit deiectus lacum:nõ cogitauit addictã germanitatẽ pretio:ſed pro ma-
Ca.6. lis bonũ retribuẽs:apoſtolicũ pręceptũ ſub naturæ adhuc lege cõpleuit. Quid de beato Iob D
dicã famoſiſſimo illo athleta dei:q poſt direptas opes:& fundítꝰ deleta patrimonia:poſt filioꝝ
ac filiaꝝ vnũ ſubito interitum:ad vltimũ ꝓprio contra diabolũ corpore dimicauit! Auferun
tur oia q̃ extrinſecus poſſidebat:& extreanea bona repente decidũt:vt magis ꝓpria clareſcãt.
Omnibꝰ prorſus velut indumentis exuitur:vt expeditius & fortius nudus triũphet:& hoſtẽ
quẽ ferendo damna añ ſupauerat:rurſus tolerãdo ſupplicia deuincat. De quo tale ipſius dñi
Iob.1.&.2. teſtimoniũ eſt:Nunqd cõſyderaſti puerũ meũ Iob!Non eſt eñ ſimilis ei quiſq̃ in terris:homo
Iob.31. ſine querela:verus dei cultor:abſtinẽs ſe ab omni malo.Nec immerito:Semp eñ (vt ipſe ait)
Iob.27. tanq̃ tumentes ſup ſe fluctus timebat dñm:& pſentiæ eius põdus ferre nõ poterat:nec aude-
Matth.5. bat aliquãdo contẽnere:quem ſemper adeſſe credebat:dicebatq;:Securus ſum:non enim rep-
Iob.31. hendit me cor meum in omni vita mea.Qui anteq̃ dominus inimicos præciperet eſſe diligẽ-
Lucæ.6. dos:dicere poterat:Si in malis inimici mei gauiſus ſum:ſi dixi in corde meo:benefactum eſt.
Iob.31. Nec dum euangelicũ illud ſonuerat:Omni petẽti te tribue:& iam ille dicebat:Si exire paſſus
Col.4. ſum inopem ianuam meam ſine viatico.Nondum legerat illud apoſtoli:Domini quod iuſtũ
Iob.31. eſt & æquum ſeruis pręſtate:& confidens clamabat ad dominum:Si ſeruo nocui:ſi ancillam
1.Timot.6. læſi:omnia tu ſcis domine.Priuſq̃ quidem apoſtolus pręciperet diuitibus:non ſublime ſape-

remeq; sperare in incerto diuitiarum:sic habuit ille diuitias:vt se alibi diuitem esse mõstra-
ret.In diuitiis inquã non confidebam:nec in lapide pretioso.Et hoc non verbis tantũ: sed ipsis Iob.31.
quoq; rebus probauit;dicebatq; per singula:Dominus dedit:dominus abstulit:sicut domino Iob.1.
placuit:ita factum est:sit nomen domini benedictum in saecula.Nudus exiui de vtero matris
meae:nudus redeam illuc.Quo enim affectu possideamus aliquid:docemus cum id amisim⁹:
& cupiditatem fruendi carendi dolor prodit:quem qui in carendo non habuit:in possidendo
E quonam modo habuit? O virum ante euangelia euangelicum:& apostolicum ante apostoli- Ca.7.
ca praecepta discipulum apostolorum:qui aperiens occultas diuitias naturae: & in medium
proferens ex se:quid omnes possimus ostendit:docuitq; quantus sit ille thesaurus animę: quẽ
nos sine vsu possidemus:& quod proferre noluim⁹ nec habere nos credimus. Post multa quę
de natura diximus:etiam sanctorum exemplis bonum eius ostendimus: ac probauimus. Et
ne ecõtrario ad ipsius culpam pertinere putetur:ꝙ aliqui iniqui fuerint:scripturarum vtar
testimoniis: quae peccantes vbiq; crimine voluntatis grauant: non excusant necessitate na-
turae.In Genesi legimus:Simeon & Leui fratres consummauerunt iniquitatem suam ex vo- Geñ.49.
luntate sua.Ad Hierusalem dominus locutus est:Propter quod ipsi dimiserunt viam meam Hiere.9.
quam dedi ante faciem eorum:& non exaudierunt vocem meam: sed abierunt post volunta-
tem cordis sui mali. Ac rursus idem propheta:Et peccastis deo: & non exaudistis vocẽ eius
& in mandatis illius & in legitimis & in testimoniis eius ambulare noluistis. Per Esaiam
quoq; prophetam dominus locutus est:Si volueritis et audieritis me: quae sunt bona terrae Esa.1.
manducabitis. Si autem nolueritis neq; audieritis me:gladius vos consumet. Et rursum:
Omnes vos occisione decidetis: quia vocaui vos: & non exaudistis:locutus sum & neglexi- Esa.65.
stis:& fecistis malum ante conspectum domini:& quae nolebam elegistis. Ipse quoq; domin⁹
in euangelio ait:Hierusalem hierusalem quae occidis prophetas:& lapidas eos qui ad te mis- Matth.23.
si sunt: quotiens volui congregare filios tuos: quemadmodum gallina congregat pullos su-
os sub alis suis:& noluisti! Vbi velle videmus: & nolle eligere & refutare: ibi non vis natu- De arbitrii
rae sed libertas intelligitur. Voluntatis plena sunt vtriusq; testamenti volumina: quibus humani li-
tam bonum esse: q̄ malum voluntarium semper ascribitur:quae nos modo breuitatis causa bertate.
omittimus: maxime cum sciamus te sacrae lectioni deditam de ipso vberius fonte potare.

Neq; vero nos ita defendimus naturae bonum: vt eam dicamus malum non posse facere:
quam vtiq; boni ac mali capacem etiam profitemur.Sed ab hac eam tãtummodo iniuria vin- Nimia libe-
dicamus:ne eius vitio ad malum videamur impelli:qui nec bonum sine voluntate faciamus ri arbitrii ex
vel malum: & quibus liberum est: vnum semper ex duobus agere cum semper vtrunq; pos- tollentia.
F simus. Vnde enim alii iudicaturi sunt:alii iudicandi:nisi ꝙ in eadem natura dispar volun- Ca.8.
tas est: & quia cum omnes idem possimus diuersa faciamus! Itaq; vt hoc ipsum clarius luce-
re possit:alia exempla sunt proferenda.Adam de paradiso eiicitur:Enoch de mundo rapitur.
In vtroq; dominus libertatem arbitrii ostendit. Vt enim placere potuit ille qui deliquit: ita
potuit peccare iste qui placuit.Nõ enim a iusto deo aut ille punire meruisset:aut hic eligi: ni
si vterq; vtrũq; potuisset. Hoc de Cain & Abel fratribus:hoc etiam de Iacob & Esau geminis
intelligendum est:Ac sciendum:solam volũtatem causam esse:ꝙ in natura eadem merita di-
uersa sint:& Sodomorum crimina:Loth sanctitas iudicauit. Nec illud est paruum argumẽ-
tum ad probandum naturae bonum: ꝙ illi primi homines per tot annorum spatia absq; vl-
la admonitione legis fuerunt:non vtiq; ꝙ deo aliquando creaturae suae cura non fuerit:sed
quia se talem sciebat hominum fecisse naturam:vt eis pro lege ad exercendam iustitiam suf-
ficeret. Deniq; q̄diu recentioris adhuc naturae vsus viguit:nec humanę rationi velut quan-
dam caliginem: longus vsus peccandi obduxit: sine lege dimissa natura est. Ad quam do-
minus nimis iam vitiis obrutam:& quadam ignorantiae rubigine infectam: limam legis
admouit:vt huius frequenti admonitione expoliretur: & ad suum posset redire fulgorem.

Neq; vero alia nobis causa difficultatem quoq; benefaciendi facit:q̄ longa consuetudo vi-
tiorum: quae nos infecit a paruo: paulatimq; per multos corrupit annos: & ita postea ob-
ligatos sibi & addictos tenet: vt vim quodammodo videatur habere naturae. Omne illud
tempus quo negligenter edocti: id est ad vitia eruditi sumus: quo mali etiam esse studui-
mus: cum ad incitamenta nequitiae innocẽtia pro stultitia duceretur:nunc nobis resistit:con-
traq; nos venit: & nouam voluntatem impugnat vsus vetus. Et miramur cur nobis per
otium atq; desidias nescientibus etiam quasi ab alio sanctitas conferatur: qui nullam con-

a consilio distet imperiũ.Ibi aliquos excepit:hic generaliter oẽs cõprehendit. Ibi premiũ ꝓpo
nit:hic pœnã.Ibi inuitat vt facias:hic nisi feceris cõminaẽ.Hęc igiẽ optima ratiõe distinguẽs:
animaduerte quid offeras:animaduerte quid debeas:immo quia vtrũq iã debes:& virginita
tẽ:quã vltro obtulisti deo:& iustitiã quã ipe pręcepit:integrũ vtrũq persolue. Ille seruus do-
mino placet:qui ita aliquid vltro operis exercet: vt tñ etiã imperata perficiat:q nõ facit aliud
pro alio:sed vtrũq:nec mutat sed addit obsequiũ.Nec te earũ exempla decipiant: q̃ sibi in so-
la castitate plaudẽtes:vt post suas voluntates eant:dei voluntatẽ abiiciunt:q̃ perpetuæ casti-
tatis bonũ: non cũ iustitia:sed pro iustitia offerre volunt:& in cõpensatione peccatorũ pręmi
um virginitatis annumerant:atq pro pręmio impunitatẽ petunt:vel certe impudentiori ve
cordia coronãdas esse se putant:& in regno cælorum cæteris pręferendas:q̃ sibi transgressio-
ne mãdatorũ aditũ clausere cælorum.Non oĩs(Christus inquit)qui dicit mihi dñe dñe:in- Matth.7.
trabit in regnum cælorũ:sed qui facit voluntatẽ patris mei q in cęlis est:ipe intrabit in regnũ
cælorũ.Meminerint stultas virgines a sponsi ianuis repellendas:dicendũ eis:Nescio vos: illis- Matth.25.
q iungẽdas esse:de quibus dominus ipe ait:Multi dicent mihi in illa die:domine domine:nõ Matth.7.
ne in nomine tuo dæmonia eiecimus:& in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc con
fitebor illis:Amen dico vobis nescio vos:discedite a me omnes qui operamini iniquitatem.

Tibi vero longe est alia via ingrediendum:quæ sæculi amore calcato:semper cogitando quę
dei sunt:apostolicam te exhibere vis virginem:quæ tam spiritu sancto:q̃ corpore domini pręs
tolaris aduentum:& animæ tuæ lampadi sanctorum iugiter operum infundis oleum: & sa-
pientibus iuncta virginibus in sponsi obuiam præparatis. Fugienda tibi lata via est:quam
multorum ad mortem euntium comitatus terit:& ad vitam æternam:angusti illius itineris
quod pauci reperiunt:callis tenendus est. Deposuisti iam impedimenta vel maxima: & omne
quicquid a spiritalis vitæ cursu vel retardat vel reuocat: prima statim conuersione vicisti
Respuisti coniugii voluptatem:posteritatis curam:illecebras delitiarum:sæculi pompam:di
uitiarum cupiditatem:& cum Paulo potes dicere: Mihi mundus crucifixus est & ego mundo. Gal.6.
Cuius tale principium est:qualis debet esse perfectio? Hanc mihi tu virtutem: hũc animum
etiam in reliquis affer:eaq vi mentis qua vitiorum occasiones depulisti:vitia nũc ipa respue.
Ornetur morum sanctitate virginitas:& perfectum gradum vitæ perfectio subsequatur.Cer
te si sæcularis vita tibi placuisset:dares operã:ne quis te diuitiis: ne quis corporalibus orna-
mentis:ne quis rerum omniũ copia & honore pręcederet: & nunc diuersitas studii diuersam
vitam desyderat.Cura ne quis te in bene viuendo transcendat:ne quis morum sanctitate su-
peret:ne quis tibi in virtutibus pręferatur.Et in illis quæ ante diximus:non erat tuũ vt tu aut
omnes vinceres aut nemo te.Cuncta eñ illa foris petunẽ:& quicquid aliũde speratur: aliẽnũ
est.Hæc vero in tua potestate sunt & vere ꝓpria:quæ nõ extrinsecus veniunt:sed in ipo cor-
de generantur.Illa eñ nec oĩs q quęrit inuenit:nec qui inuenerit semp tenet: vt ea commoda
re:ita & eripere casus potest.Hęc aũt & oĩs q quęrit inuenit:& qui inuenerit eripi sibi nũq̃ ti-
met.Ista eñ sola bona sunt:q̃ sine voluntate non inuenimus aliquando nec perdimus. Habes Verba ab
ergo hic per quæ merito pręponaris aliis:immo hic magis.Nã corporalis nobilitas atq opu- Augustino
lentia:tuorũ intelliguntẽ esse non tua.Spiritales vero diuitias nullus tibi pręter te cõferre po in epl'a seq̃n
terit.In his ergo vere laudanda:in his merito cęteris pręferenda es:quę nisi ex te & ĩ te esse nõ ti cõmemo-
possunt. An sola ista vita est quæ certamen nõ habeat de profectu? Et in qua vnusquisq hoc rata.
tantũ debeat permanere qđ coepit? Nec vllo augmenti desyderio ad maiora contendat? Et cũ Error ab eo
in omnibus mundi studiis profectu nõ satientur homines:hic tantũ coepisse sufficiet? Feruẽ- dẽ dãnatus.
tissimi in terrenis:frigidissimi in cælestib9 sumus:& summam in reb9 paruis exhibentes ala-
critatem:ad maiora torpescimus.Consyderare pudet quantus sit feruor in sæculo: qua cura
singula quæq studia hominum quotidie ad perfectiora nitantur.Literarum ardor nulla pro-
fusæ ætate extinguitur:immo(vt sæcularis authoris vtar sententia)ipsa magis ætate inflam-
matur. Diuitiarum amor insatiabilis est:expleri nescit honorum cupido: celerem habituræ
res finem sine fine quæruntur.Nos diuinam sapientiam:cælestes diuitias:immortales hono-
res:pigra quadam dissimulatione negligimus:& spiritales diuitias aut ne attingimus quidẽ
aut si leuiter degustauerimus:continuo nos putamus esse satiatos. Aliter nos diuina sapien
tia ad suas inuitat epulas.Qui edunt me(inquit)adhuc esurient:& qui me bibunt adhuc si- Eccli.24.
tient.Nullus vnq̃ talibus expleẽ epulis:nec aliquãdo patiẽ de satietate fastidium.Tãto vnus-
quisq capacior:tãto auidior erit:quãto inde plus hauserit.Dñs in euangelio: Beati(ait)qui Matth.5.

esuriunt & sitiūt iustitiā:qm̄ ipi saturabunt. Vult eī esurire nos hic semp ac sitire iustitiam
Ca.12. vt in futuro iustitiæ retributione satiemur. Cōsyderanda vis ipsa verborum est:& ita nobis K
desyderanda est iustitia:vt in fame vel siti cibus desyderatur ac potus:& in hoc cōmune om-
nibus est dicendum his qui immortalis vitæ præmia desyderant. Iam tuū est æstimare quātū
animo præstare debeas:quæ maioris præmii desyderio plus facere ꝓposuisti:q̄ vel alios necesse
est. Apostolus diffiniens Christi virginem:longe eam separauit a nupta:& diuersis studiis sin
1.Cor.7. gularitatis meritū coniugii q̄ diuisit. Innupta(inquit)& virgo cogitat q̄ dei sunt: quomodo
placeat deo:vt sit sancta corpore & spiritu. Quæ aūt nupta est:cogitat q̄ sunt mundi:quomo
do placeat viro suo. Quæ corpore & spiritu sancta est:nec in membris nec in mēte delinquit.
Delinquere aūt nō in causa castitatis tm̄ esse potest:sed etiā in quacunq̄ parte iustitiæ. Quis
eī virgo corpore:virgo sit spiritu:& nihilominus aut manibus:aut oculis:aut auribus pec-
cet:aut lingua:quomodo corpore sancta dicenda est? Deinde si vel odio infecta:vel inuidia: vel
auaritia:vel iracundia sit:quomodo spiritu obtinet sanctitatē? Et si nupta: quæ amore cōiugii
cogitat quomodo placeat viro suo:quantū liberis relinquat:q̄ variis mundi astricta curis:ra-
rius ad voluntatē dei respicit:tamē de peccatis excusare se nō potest:quid faciet virgo: q̄ solu L
Ca.13. ta ab omnibus huius mundi impedimentis ac libera scholā quandā castitatis ingressa est? Si
vis itaq̄ propositi tui magnitudinē æquare moribus:& per omnia deo copulari:si leue ac sua
ue iugū Christi suauius tibi leuiusq̄ vis facere:nūc maxime in beata vita curā impende:nunc
stude vt calentē recentis fidem conuersionis nouus semper ardor accendat: & in tenera adhuc
ætate facilius sanctæ conuersationis vsus inolescat:quicquid in te primū institueris hoc ma-
nebit:& ad initiorū tuorū regulam reliqua vita decurret. Finis in ipo exordio cogitādus est
qualis ad illum vltimū diem peruenire cupis:talis nūc iā esse conare. Consuetudo est quæ aut
vitia aut virtutes alit:quæq̄ in his plurimum valet:cū quibus ab ineunte ætate simul creue-
rit. Optimi sunt ad institutionē morū primi quiq̄ anni. Habēt eī in se lentū quiddā & mol-
le:quod facile formari queat:atq̄ ad arbitrium volentis trahi:& in cūctis fere rebus citius as-
suescitur omne qd̄ tenerū est. Nouellas adhuc & vix firmæ radicis arbusculas:dū ad omnem
ductū sequaces sunt:in qualibet partē flecti facile est:q̄ natura plærūq̄ curuatæ: cito ad arbi-
triū colentis corrigunt. Tenera adhuc & primæ ætatis animalia:sine labore domari solent:
quanto citius a vagandi libertate dissueta sunt:tanto facilius vel colla iugo vel frænis ora in-
suescunt. Ipsa quoq̄ literarū studia teneris melius inserunt ingeniis:idq̄ penit⁹ inhærere sen
sibus solet qd̄ prius sederit in mente. Hoc idē plurimū etiā in bene viuēdi ratione valet: dum
adhuc mobilis est ætas:& animus duci facilis:exercēda boni consuetudo:& iugi meditatione
firmanda est. Occupandū est optimis rebus ingeniū:& sanctæ cōuersationis vsus altius inse
rendus est. Tunc vero ad perfectionis fastigiū animus ascēdit:& lōge consuetudinis beneficio
vtitur ad bene viuendi facultatē:& virtutes suas etiā ipe miratus secū quodāmodo in se pu-
Ca.14. tabit natū esse:qd̄ discit. Respice obsecro quantū a te sanctitatis auia materq̄ expectant: q̄ M
cum te quasi nouū & illustre quoddā lumen generi suo natum esse putant:nūc in te solā om-
nem curā animi trāstulerunt: & propositi tui cursum miris studiis ac fauore succendūt. Cū
q̄ ipæ te ad honestatē morū ab ineunte ætate formauerint:nunc a te vinci cupiunt: tuāq̄ vi-
ctoriā suā laudē esse putāt. Quarū egregia erga deū fides in ꝓfessione tua maxime claruit:cū
te iam nuptiis præparatam:simul atq̄ aliud velle didicerūt:mira continuo assensus celerita-
te:ad id qd̄ elegeras cohortatæ sunt:& trepidā pro ætate sētiam volūtatis suæ authoritate fir-
mauerūt:tuūq̄ votū cōmune fecerūt. Quæ cū multos suorū in altissimo dignitatis gradu vi
derint:de nullo ita vt de te aliqñ lætatæ sunt nihil eī ita magnū:nihil tam præclarū in quoq̄
viderāt. Sola quippe præstitisti generi tuo:qd̄ longa retro ætate nō habuit:licet ediderit viri
lis sexus memorabiles consulatus:& amplissimi ordinis status illustris familiæ nomīa frequēs
adierit:nihil vnq̄ tamē in genere vso hoc tuo honore fuit præstātius:q̄ nō corporali aluo:sed
in libro memoriæ immortalis insertus est. Cū exceperint illi theatrales toto orbe plausus:mi-
raq̄ acclamādi cōspiratione insignia cōsulum merita lætū vulgus expresserit: lōge tn̄ tui ho
noris est gloria maior:q̄ gaudiū in cælis fecit:angelisq̄ lætitiā. Per te eī nō meretriculæ locu
pletant:sed alunt virgines Christi:nō venator & auriga ditant:sed sustentant pauperes Chri
sti. Ad cōsulatū eorū diuersæ totius orbis ꝓuinciæ:ad quas dom⁹ vestræ potentia extēdit:per
egrinas feras:& ignota aīalia transmiserunt:q̄ crudelis arenæ solū vel suo vel hoīm sanguine
cruentarent. Ad te vero electæ quæq̄ virgines mittunt:quas tu pretiosissimū mun⁹ offeras

deo:tuoq̧ exēplo ad perpetuā prouoces castitatē:nō tibi sed tecū deo seruituras. Hæc profes-
sionis tuæ gloria rumore celebri vulgata est p cunctos:& ita ad conuersionem tuā totus exul
tauit orbis:vt quod præ ingenti gaudio vix adhuc homines credere poterāt:id semper vide-
antur optasse. Multum his initiis: multū famæ tuæ odore suspensi omnes: mirū de te nescio
quid audire desyderant: & qui professionis tuæ cognouere virtutem : nunc cōuersationis ex
pectant. In te nunc puta cunctorum ora oculosq̧ conuersos: & ad spectaculum vitæ tuæ to-
tum consedisse mundum. Caue ne per te tantorum animi offendant:nec minus in te inueni-
ant q̄ requirunt. Verum quid ego tecum de hominibus ago:eorūq̧ de te expectationē ad co
hortationē tuam traho? Deus ipe omniū rector ac dn̄s/cū omni angelorū̧ militia/certamē tuū
expectat:tibiq̧ contra diabolū dimicanti parat æternitatis coronā:& cæleste premium incita
mentū victorię facit. Huic tanto spectaculo:vide quē animū:quā debeas offerre virtutē:& cer
N taminis magnitudinē de expectantiū dignitate metire. Hęc tibi itaq̧ in hoc agone subeundi Ca.15.
pręcipua cura sit:hic primus accinctus: internitionis bellum virtute deuincere:& aduersum
diaboli castra in oīa pręcepta dei iurare :nec tantūmodo declinare vetita: sed iussa complere.
Neq̧ eñ tibi sufficit a malis otiosam esse:si otiosa fueris a bonis:cū lex dei duplici mādatorū̧
genere distincta sit:& mala prohibēs/bona imperet:atq̧ ab vtraq̧ parte contemptū vetet. Nō
eñ tm̄ ille seruus cōtempsit dn̄m:q ꝓhibita fecerit:sed & q iussa nō fecerit. Dicta a nobis pau
loante sentētia est: Omnis arbor q̄ nō facit fructū bonū excidetur & in ignem mittet: & blan- Matth.7.
dimur nobis si a malis fructibus non grauemur qui damnandi sumus si a bonis steriles māse-
rimus. Iuxta hanc intelligentiā abscindet pater omnē palmitē fructū nō ferentem in filio: & q
acceptū talentū in sudario abscōdit : quasi inutilis seruus & nequā damnat a dn̄o:nec minu-
isse solū:sed & nō auxisse culpabile est. Nō ideo aliqua putes contēnenda esse mādata:quia le-
uiora sint. Tam eñ maxima illa q̄ minima a deo imperata sunt:& contēptus cuiuscūq̧ pręce-
pti:pręcipientis iniuria est. Vnde beatus Paulus clamat & docet: Oīa facite sine murmura- Phil.2.
tione & hęsitatione:vt sitis irreꝓhensibiles & simplices sicut filii dei immaculati in medio na
O tionis prauæ & peruersæ:inter quos lucetis sicut luminaria in mundo. Remoremur hic vir Ca.16.
go paulisper:& pretiosissimas margaritas quibus exornanda est spōsa Christi/per singula apo
stoli verba pensemus. Oīa inquit facite. Non eñ quasi ad arbitriū nostrū quædā ex mandatis
dei debemus eligere:sed generaliter vniuersa cōplere:nec aliqua pręcepta eius quasi vilia mu
nuscula ac parua cōtemnere:sed imperantis in omnib⁹ maiestatē aspicere. Nullū quippe mā-
datū dei contemptibile nobis videri pōt:si eius semp cogitemus authorem sine murmuratio
ne & hæsitatione. Viles & ignobiles dn̄os palam cōtemni videmus a seruulis: eisq̧ ad mini-
ma quęq̧ pręcepta in faciē resistimus. Et hoc in personas nobiles iam non admittit: quanto ꝑ
potētiores dn̄i:tāto serui ad obedientiā prōptiores sunt. Cūq̧ difficiliora præcipiūt: libētius
audiunt. Certe ad regis imperiū ita oēs parati sunt & in ꝓcinctu obediētię constituti:vt etiā
optent iuberi:& nō solū bene merituros esse se credūt si iussa fecerint:sed tāq̄ iam meruisse ut
qd̄ iussi sunt:ita pro dignitate pręcipiētis:seruitiū beneficii loco ducit. Nobis vero deus ipse
æterna illa maiestas: ineffabilis atq̧ inęstimabilis potestas:sacras lr̄as: & vere adorandos præ
ceptorū suorū apices mittit:& nō statim cū gaudio ac veneratione suscipimus:nec ꝑ magno
ducimus beneficio tam illustris potestatis imperium: maxime cum nō iubentis quærit cōmo
dū:sed vtilitas subsequētis. Verū ecōtrario fastidioso ac remisso aīo:supborū̧ ac nequā seruorū̧
more:in os dn̄i reclamamus & dicimus:durū est:arduū est:nō possumus:hoīes sumus:fragili
carne circūdamur. O cæcā insaniā. O ꝓphanā temeritatē. Duplici ignorantia accusamus de
um scientię:vt videatur nescire qd̄ fecit:nescire qd̄ iussit:quasi oblit⁹ fragilitatis humanæ cu
ius author ipe est:imposuerit homini mandata q̄ ferre nō possit. Simulq̧ (proh nefas) ascribi-
mus iniquitatē iusto:pio crudelitatē:dū eū primo impossibile aliquid pręcepisse cōquerimur:
deinde pro his dānandum putamus hominē ab eo q̄ vitare non potuit: vt qd̄ etiam suspicari
sacrilegiū est:videat deus nō tam salutem nostram quęsisse q̄ pœnā. Itaq̧ apl's sciens a domi-
no iustitiæ ac maiestatis:nihil impossibile esse præceptum:aufert a nobis vitium murmuran
di:qd̄ tunc vtiq̧ nasci solet:cū aut iniqua sunt q̄ iubentur:aut iubentis minus digna persona
est. Quid tergiuersamur incassum: & præcipienti opponimus naturæ fragilitatem? Nemo
magis nouit mensuram virium nostrarum : q̄ qui ipsas vires nobis dedit: Nec quisq̄ meli-
us quid possim⁹ intelligit: q̄ qui ipsam virtutem nobis nostri posse donauit. Nec impossibi-
le aliquid voluit imperare : qui iustus est:nec damnaturus hominē fuit pro eo qd̄ vitare non

Ca.17. potuit q̄ pius est. Sequit᷑: Vt sitis irrep̄hēsibiles & simplices ad omnē morū perfectionē. Vnū P
Phil.2. hoc sufficere verbum potest:qđ etiā in epo eligēdo deus quęri iubet. Q̄ẽm circūspecta vita ē
q̄ sancta est:q̄ nihil rep̄hensionis incurrit! Quis autem sanctior pōt esse:q̄ qui veræ simplicita
tis virtutē tenens:nunq̄ aliud corde p̄mittit:aliud ore vultuq̄ mentit᷑:sicut filii dei immacu
lati! Non est exhortatio vehemētior:q̄ q̄ nos scriptura diuina filios dei vocat. Quis em̄ non
erubescat:& metuat tanto patre agere aliq̄d indignū:vt q dicit᷑ dei filius:ipẽ efficiat᷑ vitii ser
uus! Et idcirco adiūgit: Vt simus immaculati. Neq̄ em̄ cōuenit in filiis dei:q̄a ipẽ est fons iu
stitiæ:peccati maculā reperiri:in medio nationis prauæ & p̄uersę.hoc est dicere: Q̄uis infini
ta vos cingat peccantiū multitudo:& innumera sint exempla vitiorū:vos tn̄ ita cælestis nati
uitatis memores esse debetis:vt inter malos viuentes omne malū vincatis; Inter quos lucetis
Matth.13. (ait)sicut luminaria in hoc mūdo. Et rursum in euangelio legimus: Tūc iusti fulgebūt sicut
sol in regno patris eorū. Comparat᷑ vita pręmio:vt qui in futuro solis fulgore donandi sunt:
hic iā simili iustitiæ claritate resplēdeant:& infideliū cæcitatē operibus sanctitatis illuminēt.
Huic loco ille sensus aptandus est:quem ad Corinthios idē apostolus deferens ait: Alia clari
1.Cor.15. tas solis:alia claritas lunæ:alia claritas stellarum. Stella aūt a stella differt in claritate:sic & re
surrectio mortuorū:dispares sunt in regno cælorū per singulorū merita mansiones. Diuersi
tas em̄ operum:diuersitatē facit præmiorum:quātumq̄ aliquis hic in sanctitate fulserit:tan
tū ibi fulgebit in honore. Nūc ergo ad omnē morū perfectionē mentis aciē intende; & ad cæle
ste pręmiū cælestem vitā para. Resplēdeat omnibus clarissimi in modū syderis sanctitas virgi
nis:& futuri pręmii magnitudinē de nouitate conuersationis ostēdat. Tibi facilior in bonis
cursus est:quē malorum animi cōsuetudo non retinet. Nec timemus ne te a virtutibus vitia
retardent:& maligno diaboli semine Christi frugē necent. Nam si etiā illi qui longo peccandi
vsu bonū quodāmodo obruere naturæ:instaurari per pœnitentiā possunt: & mutata volun
tate viuendi/consuetudinem consuetudine extinguere:ac optimi quiq̄ de pessimis fieri: quā
tomagis tu potes illa superare:a quibus nō superata es! Cui nō tā expellenda sunt vitia: q̄ re
Ca.18. fellenda:quæ vtiq̄ non suscipere facilius est q̄ semel suscepta deponere. Nec vero eorum tan Q
ta dulcedo est:vt ea debeamus præferre virtutibus:cum nec in omnibus sit delectationis ille
cebra:& a plerisq̄ ea etiam quæ videntur dulcissima/respuantur. Duo nanq̄ sunt ex omni
bus vitia:quæ maxime homines decipiunt sui voluptate:gula scilicet ac libido. Quæ depone
re eo difficilius est:quo eis vti dulcius est: & tamen hæc vitia tam molesta tamq̄ delectatione
sui periculosa:ita a multis calcari vidimus:vt tota ętate virgines p̄manserint in summa absti
nentia. Vt de illis taceam:quæ post delitiarum longum luxum: & inueteratum vsum libidi
nis:castitati ac temperantiæ se dederint:& vtrunq̄ vitiū contraria sibi virtute mutauerint.

Aliorum vero vitiorum est longe diuersa ratio:quæ cum nihil habeant iucunditatis:tam
multum amaritudinis habent:quæq̄ cum ad vitādum multo sint faciliora:rato a quibus vi
tentur:inuenies. Quid oro te inuide/delectationis præstat inuidia:quem secretis quibusdam
conscientiæ vngulis liuor ipse decerpit:& alienam felicitatem tormentum eius facit! Quid
vero alter ab odio mercedis accipit:nisi horribiles animæ tenebras:& confusæ mentis horro
rem:qui vultu semper animoq̄ merente:voto quo alteri vult nocere: seipsum cruciat! Quid
autem iracundo furor suus confert; quem sæuissimis exagitatum stimulis conscientiæ: ita
ab omni consilio ac mente deturbat:vt dum irascitur:insanire credatur! Similiter curre
per singula:inuenies tot animæ tormenta:quot vitia:quæ vtiq̄ eo facilius vinci possunt:quo
nulla illiciunt nos voluptate. Quanto illud difficilius:quanto durius(vt de castitatis labo
re taceam)abstinere a vino carnibusq̄:ipso quoq̄ etiam oleo:& vilem sine his cibum post bi
duum interdum triduumq̄ vix capere:fracta ieiunio membra vigiliisq̄: fomenta balnei cō
temnere:necessarias res negare corpori: & vim quandam inferre naturæ! Da tantum in cæ
teris magnitudinem animi: & vide quid non possis efficere. Sed nos(prohpudor)quadā
delectatione peccati:cum in quibusdam ostendimus quandam vim naturæ nostrę:in aliis om
nino torpescimus;& qui voluptates corporis virtutum amore cōtempsimus: rursum amore
vitiorum tormenta suscipimus: atq̄ ita malis nostris credimus vt ea nec putemus posse
deponi. Quod hoc quæso consilium tuum! Quænam hæc noua viuendi ratio est! Res diffi
ciles & laboris plenas securus aggredior: & faciliora non posse fieri credo: vinco maxi
ma: vincendus a paruis. Excelsa & ardua indefessus exupero: & cum venitur ad plana:de
ficio. Libēter fugio quod delectat:& non volo vitare quod cruciat. Verum hæc eorum sunt

in famam:morum vero bona quæ secretiora sunt:negligunt. Tu vero quæ calcasti mūdum
& concupiscentias eius:vt calcato eo gradum tibi quendam ascendendi ad cælum faceres:
mundi gloriam ne requiras.Illi tantum placere stude:cui sæpe displicet qđ hominibus placet
& qui ipsa hominum iudicia iudicaturus est. Abstinentia tua & ieiunium eo magis deo gra
ta sunt:quo cum bonis moribus offeruntur: vt quæ in aliis sunt vmbracula vitiorum : in te
R sint ornamenta virtutum. Respice obsecro ad ipsam qua apud deum illustrata es dignitatē: Ca.19.
qua per baptismum in dei filio renata es: rursumq; per consecrationē virginitatis spōsa Chri
sti esse cœpisti.Ex vtroq; hic tuus honor te ad sollicitudinem tui propositi admoueat.At nul
lus debet esse ibi negligentiæ locus:vbi tam præclara seruanda sunt.Pretiosior quæq; vestis
diligentia timidiore custoditur a macula:multo quæsita auro gēma maiori sollicitudine pos
sidetur:& generaliter grandi cura magna quæq; seruantur. Vnde & tu si re ipsam bene cu
stodire cupis:debes honorem tuum semper pretiumq; cogitare.Tanto enim se vnusquisq; ne
gligentius vtitur:quanto se existimat viliorem.Non ob causam aliam magis nobis in scriptu
ris diuinis tam frequenter filiorum dei nomen imponitur:vt illud qđ dicit p pphetas:Et ego
ero vobis in patrem:& vos eritis mihi in filios:dicit dominus omnipotens:Et apostolus:Esto Ephē.5.
te imitatores dei sicut filii charissimi:Et beatus Ioannes inquit:Charissimi nūc filii dei sum⁹: 1.Ioan.3.
& nōdū apparuit quid erimus:Scimus quoniā cum apparuerit:similes ei erimus: quoniā vi
debimus eum sicuti est:vt q habet hāc spem: sanctificet se:sicut & ille sanct⁹ est:vult nobis do
ctrinæ cælestis dignitatē qua donati sumus frequēter ingerere:& honorē nostrū peccādi pu
dorem facere.Vnde etiam dominus ipse ad pfectā nos benignitatē vocans ait: Diligite inimi Matth.5.
cos vestros:benefacite his q oderūt vos:& orate p psequētibus & calūniantibus vos:vt sitis fi
lii patris vestri:qui in cælis est. Nō est enī qđ sic hoies deo faciat amabiles:vt pietas mentis
& bonitas:quæ tota in christiano esse debet:vt etiam in malis abundet:deiq; imitetur beniuo
lentiam:qui solē suum oriri facit super bonos & malos:& pluit super iustos & iniustos. Hoc Matth.5.
itaq; vel in primis absit:vt nemini vel in verbo etiam noceas:vt in omnibus quibuscunq; pro
desse studeas:& ne vicē quidem mali reddens:bona p malis:apostolo dicēte:restituas. Nunq̄ Ro.12.
detractio ex ore virginis procedat.Vilium satis hominum est:& suā laudē quærentiū:alios vi
les facere.quia alterius vituperatione se laudari putant.Et qui suo merito placere nō possunt
placere volunt in comparatione peiorum. Parum diximus:nō solum ipsa nō detrahas:sed ne
detrahenti quidem aliquādo credas.Pessimum est hoc vitium qđ alterum vilem facit videri.
Non minus auribus q̄ lingua fugias detractionem.Scripturę memor esto quę dicit:Nō eris
consentaneus cum derogātibus aduersus pximū tuum:& non accipies super illo peccatum.
Et alibi.Sepi aures tuas spinis:& noli audire linguam nequā. Accusator est enī auditor:q fa Eccle.28.
cit detractorem:qui si auertit aures:& vultū contrahat: ac oculos abnuendo contineat:male
loquentem etiam tacens arguit:vt discat non libenter dicere:qđ didicerit non libenter audi
ri.Sollicitam satis ori tuo custodiam pone. Nō est quicq̄ enī in nobis:quo facilius peccare pos
sumus:q̄ in lingua. Vnde sanctus Iacobus illum esse perfectum dicit:qui non offendit in ver Iacobi.3.
bo:Et scriptura dicit:Mors & vita est in manibus linguę. Mentiri aūt: maledicere & iurare: Prouer.19.
lingua tua nesciat:quia & os qđ mentitur occidit animam:Et qui maledicūt: regnum dei nō Sap.1.
possidebunt:iuxta apostolum.Et iurare ipse Christus phibuit:qui dixit:Ego autem dico vo Gal.5.
bis:non iurare omnino.Et rursum:Sit autem sermo vester:est est:non non:qđ autem amplius Matth.5.
est:a malo est. Apostolus breuiter oris vitia resecans ait:Oīs sermo malus ex ore vestro nō Ephē.4.
pcedat:sed si quis bonus ad ædificationem fidei:vt det gratiam audientibus. Sit autem ser
mo virginis prudens/modestus/& rarus.Nec tam eloquentia pretiosus q̄ pudore. Mirētur
omnes tuam te tacente verecundiam:loquente prudentiam. Mite ac placidū semp eloquiū
tuum ornet mixta cum grauitate suauitas:cum pudore sapientia:sit certa atq; librata: suiq;
opportunitate gratissima silentii:verbiq; ratio.Nec vnq̄ oīno virginis os loquatur:vt tacu
isse melius sit:cum ingenti cautione debet loqui:cui non solum malus: sed etiam otiosus ser Ca.20.
S mo vitandus est. Summa tibi scientia sit:notitia summa:vitia virtutesq; distinguere.Quæ
q̄q̄ semper contraria sibi sint:aliqua tamen ex eis tanta iungunt similitudine vt discerni oīno
no vix possint.Q̄ multi enim superbiam libertatis loco ducunt: adulationem pro humilita
te suscipiunt:malitiam prudentiæ amplectuntur vice:& stultitię simplicitatis nomen impo
nunt : atq; fallaci ac pessima decepti similitudine:vitiis pro virtutibus gloriātur! Et q̄q̄ hęc
omnia subtilissima intelligentia debeas separare:cunctasq; virtutes cum suis lineis insequēdo

nuſq̄ prorſus abſcedere:præcipue tamen fictam humilitatem fugiēs:illā ſectare quæ vera eſt
quā Chriſtus docuit humilitatē:in qua nō ſit ſupbia incluſa. Multi eñ huius virtutis vm-
brā:veritatē eius ſequunť pauci.Perfacile eſt eñ aliquā veſtē habere cōtēptā:ſalutare ſubmiſ
ſius manus & genua deoſculari:inclinato in terrā capite oculiſq; deiectis/humilitatē ac man
ſuetudinē polliceri:lenta voce tenuiq; ſermones infringere:ſuſpirare crebrius:& ad oīe ver-
bū peccatorē ac miſerū ſe clamare: & ſi vel leui ſermone offenſus ſit:continuo attollere ſupci-
lium:leuare ceruicem: & delicatū illum oris ſonū inſano repente clamore mutare.Aliam nos
Matth.11. humilitatem Chriſtus docuit:qui nos ad exemplum ſuum hortatur dicēs: Diſcite a me:quia
1.Petri.2. mitis ſum & humilis corde.Qui cum malediceretur nō maledicebat:cum pateretur nō com
1.Petri.3. minabatur. Quā nobis humilitatē beatus Petrus inſinuat:Miſericordes (iquit) & humiles:
non reddentes malū p malo:nec maledictū pro maledicto.Auferantur omnia figmēta verbo-
rum:ceſſent ſimulati geſtus:& ante occaſionem ſermo placidus: Verum humilem patientia
oſtendit iniurię.Nullus ergo vnq̄ in mente tua vllius ſit vitii locus:nihil in te ſuperbū:nihil
arrogans:nihil in te faſtidioſum.Apud deum non eſt quicq̄ humilitate ſublimius. Ipſe loqui
Eſa.66. tur per pphetam:Super quē aliū reſpiciam niſi ſup humilē & quietū & trementem ſermones
meos? Et nunq̄ in irā exardeſcat animus:qđ eſt ſeminariū odii. Tār⁹ mētē tuā repleat timor
dei:vt indignari oīno nō audeas:& irā metu vincas. Beatus apoſtolus mūdās animā noſtrā:
Ephe.4. eāq; in habitaculū dei pparās:clamat & dicit:Oīs amaritudo & ira & indignatio & clamor &
Ca.21. blaſphemia auferať a vobis cū oñi malitia. Adulatores vt īimicos caue:quoꝝ ſermones ſup T
oleū molles:& ipſi ſunt iacula.Corrūpūt victis laudibus leues aīas: & male credulis mētibus
blādū vulnus infigūt. Creuit hoc in nřa ętate vitiū:& in vltimo fine ſtetit:nec augeri pōt.In
hāc oēs nos ſcholā ſtudiūq; dedimus:vt officiū putemus illudere:qđq; ipſi ab aliis libenter ac
cipimus:id aliis quaſi quoddā munus offerim⁹.Et ſpe recipiēdę laudis:eos a quib⁹ laudari vo
lumus:ante laudamus. Sępe adulātiū reſiſtimus verbis ad faciē:& in ſecreto mētis fauemus:
maximūq; fructū cœpiſſe nos ducimus ſi vel fictis laudibus pdicamur.Nec cogitamus quid
ipſi ſimus:ſed quid alteris eſſe videamur. Vnde eo pducta res eſt:vt neglecta veritate meriti
de ſola opinione curemus:q teſtimoniū vitę noſtræ nō a cōſciētia nřa:ſed a fama petimus.Bea
ta mens eſt quæ perfecte hoc vitium vincit:nec adulatur aliquando:nec adulanti credit:quæ
nec decipit alterum:nec ipſa decipitur:tantūq; hoc malū nec facit aliquādo nec patitur. Ni
hil vnq̄ in te fictum ſit:nihil oñino fucatum.Cōſciētiā tuā:quæ certe deo ſemp patet:in mul
titudine verſari puta.Nunq̄ aliud corde:aliud ore pretendas.Quicquid pudet dicere:pude-
at etiam cogitare. Illud vero notum iā omnibus:atq; diuulgatū eſt:q̄ vtilis q̄q; huic pposito
neceſſaria eſt ieiuniorū & abſtinētię virtus:maxime in his annis:in quibus corpori maior ęſt⁹
ineſt.Nō māducare itaq; carnē:neq; bibere vinū:apoſtolica voce laudatū eſt. Quicquid illud
qđ inflāmare corpus poteſt:qđ fomentū ſuggerit voluptati:caſtitatis amore fugiendum eſt.
Nec tamē ita magno huius rei labore grauari te volumus:vt ſub ipſo ſtatim onere ſuccūbas:
per qđ multi dū nimio feruore mētis rationē ſuaꝝ viriū nō haberēt:ſubito cōciderūt: & pene
ante debilitatē:q̄ ſanctitatē de pposito ſuo conſecuti ſunt.Optim⁹ eſt in oñi re modus:& lau
dabilis vbiq; menſura.Corpus non frangendum ſed regendum eſt. Sint ergo moderata &
ſancta:ſimplicia in omni mētis humilitate ieiunia:quæ ita attenuent corpus ne animum ele-
Pſal.34. uent:ne res humilitatis gignat ſuperbiam:& vitia de virtute naſcātur. Ego (inquit) cū mihi
moleſti eſſent induebar cilicio:& humiliabā in ieiunio animam meam. Veſtis abiectio: cibi vi
litas:ieiunii laſſitudo: extinguere debent non nutrire ſupbiam. Quis rem medicinæ vulnus
faciat:& inde ſane lædat quoq;:vnde iam lęſa curanda ſunt? Aut quæ ſupererit ſpes ſalutis: ſi
iſta animæ remedia ipſa ſint venena? Laborē ieiunii tui miſericordiæ opera cōmendēt:& abſ
Oſeę.6. tinentia tua pauperum refectione ſit gratior.Dominus loquitur p prophetā: Miſericordiam
Matth.5. volo & non ſacrificiū.In euangelio Chriſti verba legimus:Beati miſericordes:qm̄ ipſi miſeri
Ca.22. cordiam conſequentur. Sed quæſo hanc curā vitæ tuæ auia materq; ſuſcipiant.Illę has ptes V
p te agant.Illę theſaurū tuū in cælū leuēt.Illarū ſit eſuriētes alere cibo:veſtire nudos:viſitare
infirmos:peregrinos tecto ſuſcipere:& æterni ſpe præmii Chriſto in pauperibus fœnerari:qui
Matth.25. dixit:Qđcūq; feciſtis vni ex his fratribus meis minimis: mihi feciſtis. Tibi vero maxime dū
in pposito matureſcat animus:ab oñibus occupationibus recedendū eſt: & omne ſtudiū om
niſq; cura in ornādis moribus exhibēda.Quibus ita vacare debes:& totā occupare mentē: vt
non diuitem te ſentias eſſe:nec dominā nobilitatis:ad hoc tantū memineris:vt cū claritate ge

neris/morũ sanctitate cõtẽdas:& cũ nobilitate corporis/animi virtute nobiliter proficias:magisq̃ illa nobilitate glorieris:quæ filios dei & coheredes Christi facit: Ad quã si semp inspicias:dum credis gaudium te habere qd maius est:definis de eo qd minus est gloriari. Ois ista præclari generis dignitas & illustris auiti sanguinis decus ad animam transferantur. Ille clarus:ille sublimis:ille fit nobilis:ille tunc integram nobilitatem suam seruare se putet: si dedignetur seruire vitiis ab eisq̃ nõ superari. A quo em̃ quis superatur:huius & seruus est. Quid enim hac seruitute animi indignius: quidve turpius:q̃ cum in eo aut dominatur odium:aut regnat inuidia!q̃ cum eum aut auaritia possidet:aut captum ira tenet:vel certe cętera sibi vitia vendicant!Non est q̃ sibi aliquis de nobilitate generis blandiatur:si ex meliore parte fit famulus. Multo est indignius mente seruire q̃ corpore. Superfluum arbitror te monere: q̃ parca in pcedendo debeas esse:q̃ rara:cum te hoc etiam secularis ab infantia honestas docuerit: Et facile intelligas:id tibi multo magis in hac vita esse seruandũ:quã maxime secretum decet. 1.Petri.2.

Illud admoneo: vt ipsis quoq̃ salutationibus quę tibi in cubiculo tuo exhibendæ sunt:certissimum modum ponas:non sint nimiæ:neq̃ quotidianæ:ne non tantum officium q̃ inquietudinem præstare videantur. Et q̃q̃ omne vitæ tuæ tempus diuino debeas operi consecrare:& nullam prorsus horã a spiritali profectu vacuam esse conueniat:cum tibi in lege domini die ac nocte meditandum sit:debet tamen aliquis esse determinatus & constitutus horarum numerus:quo plenius deo vaces:& qui te ad summam animi intẽtionem:velut quadam lege cõtineat. Optimũ est ergo huic operi matutinũ deputari tempus:id est meliorem diei partem: & vsq̃ ad horam tertiam quotidie in cælesti agone certãtem:hoc velut spiritalis quodam palęstrę exerceri gymnasio. His tu per singulos dies horis in secretiori domus parte ora: clauso cubiculo tuo. Adhibe tibi etiam in vrbe solitudinem:& remota paulisper ab hominibus/ ppius deo iungere:aspectuiq̃ tuorum reddita lectionis fructum & orationis ostende. Nihil em̃ in hoc secreto magis agere debes:q̃ animam diuinis eloquiis pascere. Et quantũ ei per totam sufficere possit diem:hoc eam veluti cibo pinguiore satiare. Ita scripturas sanctas lege:vt semper memineris dei illa verba esse:qui legem suam non solum sciri:sed etiam impleri iubet. Nihil enim pdest facienda didicisse & non facere. Optime vteris lectione diuina:si eam tibi adhibeas speculi vice:vt ibi velut ad imaginem suam anima respiciat: & vel fœda quæq̃ corrigat vel pulchra plus ornet. Lectionem frequẽter interrumpat oratio:& animam iugiter adhęrentẽ deo/grata vicissitudo sancti operis accendat. Nunc te igitur ordo instruat cęlestis historiæ:Nunc sanctũ Dauid oblectet canticũ:Nunc Salomonis erudiat sapientia:Nunc ad timorem dñi incitent dicta pphetarũ:Nũc euangelica & apostolica perfectio te Christo in omnium morũ sanctitate coniungat. Quæ parãda sunt:memoriæ penitus insere:eaq̃ iugi meditatione cõserua:quæ maturãda sunt frequẽter reuolue: vt diuinum hoc studium & cælestis schola:& mores simul virginis ornẽt & sensum:tradantq̃ tibi cum sapientia sanctitatẽ. Vnde scriptura dicit:Qui quærunt deum inueniunt sapientiam cum iustitia. Sit autem ipsa lectio temperata:cui finem cõsilium:nõ lassitudo imponat. Nã vt immoderata ieiunia & ardor abstinentiæ:& enormes inordinatæq̃ vigiliæ:intemperantiæ coarguũtur:idq̃ nimietate pariunt:vt hæc ipsa postea quidem nec mediocriter fieri possint:ita studium lectionis in reprehensionem intemperans cadit:qdq̃ laudabile est in genere suo:fit de nimietate sui culpabile. Cap.23. Psal.1.

Generaliter quidem strictimq̃:sed breuiter dicendum est. In bonis quoq̃ rebus: quicqd modũ excesserit:vitium est. Magna est:magna inquã:& quæ grandi studio constat pfectę vitę ratio:consummatæq̃ sapiẽtię est:scire qd quo insequaris modo:& ad omnem actum præferẽdo consilium:nihil facere:qd fecisse pœniteat. Intra vnius horæ spatium mutatur habitus:ieiunare:abstinere:psallere:vigilare:non tam studio opus habent q̃ voluntate. Quilibet incipiens statim vt voluerit:ad ista pfectus est:immo illi hoc facilius facere possunt qui recentis corporis vires de sæculo ad propositum afferunt. Mores vero mutare:singulasq̃ virtutes animi formare in se atq̃ perficere:grandis studii est:& longę consuetudinis. Itaq̃ multi in hoc ppposito senescimus:& ea propter quæ ad ipsum ppositum venimus non habemus. Tua vero cõuersatio noua esse debet:mira grauitas:patientia:mansuetudo: pietas: Quicquid sanctius est:atq̃ pfectius:quicquid magis deo te cõmẽdare potest:& maiorem in cælo facere: id semper sequere:id semper amplectere. Spõsa Christi nihil debet esse ornatius. Tanto maiore placendi studio opus est:quanto maior est ille cui placẽdum est. Sæculi vero virgines: quæ senu ptiis pręparant:& indulgentiam magis apostoli:q̃ consilium sequi malunt:magisq̃ amplectũ Ca.24.

tur incontinentiæ remedium: q̃ præmium continentiæ:vt spõsis placeant:eosq̃ in amorē sui
magis incitēt:mira se sollicitudine formare student:& naturalē corporis pulchritudinē ornā
di arte cõmendāt. Hæc est illis per dies singulos cura præcipua:decentibus fucis colorare fa
ciē:implicare auro crinē:& ardentes concharum lapides capitis honorem facere:suspēdere ex
auribus patrimonia:brachia ornare monilibus ac latera:& inclusas auro gēmas a collo in pe-
ctus demittere. Nõ minorem sponsus tuus requirit ornatum:qui cum vniuersam ecclesiam
salutaris aquæ lauacro purificatam sine macula rugaq̃ reddiderit:quotidie cupit eā fieri pul
chriorem:vt semel a vitiis peccatisq̃ mũdata/semper ornetur decore virtutum. Et si hoc a to
ta requirit ecclesia:in qua & viduę continent & nuptę:quantum putas expectat a virgine quę
ex pulcherrimo hoc quodam ecclesiæ prato:velut augustior quidam flos videtur electa! Assu
me ergo omnē illũ ornatũ p quē placere Christo potes:Satis placere deo crede tuā faciē: si ho-
minibus pulchra apparere nõ studeas.Istud ornamentũ serua capitis:qđ acquisiuisti chrisma
tis sacramēto:cũ tibi in cęlestis regni mysteriũ diadema quoddā regalis vnctionis impositum
est.Optima ornamenta sunt auriũ verba dei:ad ea sola paratus esse debet auditus virginis:ea
q̃ pretiosissimis lapidibus anteferre.Oīa prorsus mēbra decorent opib⁹ sanctitatis: totaq̃ vir
ginalis animi pulchritudo gēmati monilis instar:vario virtutũ fulgore resplendeat. Tũc ve-
Cant.4. re cõcupiscet rex decorē tuũ:dicetq̃ tibi:Tota formosa es ꝓxima mea:& macula nõ est in te.
Et hæc tibi ornamenta quæ dixi etiam erũt munimenta maxima:& q̃ te ipsam ornare deo: &
cõtra diabolũ armare possint:q p leue īterdũ qđcũq̃ viriũ ad aīam īgredit. Et si virtutũ ꝓpu
Eccle.10. gnacula nõ resistāt:suo nos repellit loco:& cõtinuo de hoste fit dñs.Propter qđ scriptura nos
Ca.25. adhortatur:& dicit:Si spũs potestatem habētis ascēderit sup te:locum tuũ ne dimiseris. Ab Z
eo iā tēpore quo primũ p virginitatis ꝓfessionē dño cõsecrata es:aduersarii in te creuit odiũ:
& q aliena lucra p suis dānis habet:se amisisse dicit:qcqđ te possessurā dolet.Grādi tibi opus
est vigilantia grādiq̃ cura:& tāto sollicitius cauēdus est inimicus:quāto apud eũ ditior esse
cœpisti. Vacuus viator & nudus nõ timet latronis insidias.Securus a nocturnis furibus dor
mit pauper: etiā si claustra nõ muniat. Diuiti vero opes suæ latronis semp imaginant occur-
sum:& iugi sollicitudine noctiũ somniũ adimũt. Vñ tuę quoq̃ diuitiæ:cęlestis thesaurus:ista
cautione indigēt atq̃ custodia.Quāto ditior es:tanto debes esse vigilātior.Qui eñ plus pos-
sidet:plus debet timere ne pdat.Inuidere non cessat author inuidię.Et qui semel a deo ipse ꝓ-
iectus est:tanto maiori liuore torquetur:quāto aliquē apud eum viderit clariorē. Qui inui-
dit Euę paradisum:quāto magis inuidet tibi regnũ cælorũ! Cuncta(mihi crede)ille nũc cir-
cũit:vt beatus Petrus ait:deuorādi te cupidus in modũ rugiētis leonis ingreditur: vel more
dolosi hostis vniuersa plustrans:explorat oēs aditus aīę tuæ:an sit aliqđ infirmũ & minus tu-
tum p qđ possit irrepere:rimat nunc ille oīa:& singula quęq̃ ptentās/q̃rit vulneri locum.Cu
ius tu insidias sollicite debes ꝓuidere:vt cũ Paulo nõ ignores astutias eius.Qui cum terribi-
les diaboli potestates principatusq̃ describat:nos nihilomin⁹ hortat ad pugnā: hostisq̃ vim
pādit:vt augeat sollicitudinē militũ.Nõ eñ vult nos eē timidos sed paratos.Deniq̃ nõ fugā
Ephe.6. suadet:sed arma suggerit.Propterea iq̃t: Accipite arma dei vt possitis resistere in die malo:&
in oībus ꝑfecte stare.Ac statim instrumenta singula spiritalis pugnæ tradēs: addidit & dixit:
State ergo succincti lũbos vestros in veritate:& induti lorica iustitiæ: & calceati pedes in prę
paratione euangelii pacis:in omnib⁹ assumētes scutum fidei:in quo possitis oīa tela neq̃ssimi
ignea extīguere:& gladiũ spũs:qđ est verbũ dei: p oēm orationē.Et qm̃ de hoc bello licet etiā
fœminis triũphare:suscipe hæc arma Pauli:& tāti hortatione ducis certā pręsume victoriam
Hæc eñ si tu oīa instrumēta possideas:secura ꝓcedas ad præliũ spiritale:nec pauebis diabolũ
Psal.90. cũ toto exercitu suo.Cadēt eñ a latere tuo mille:& decē milia a dextris tuis: ad te aũt nõ ap-
Iacobi.4. propinquabũt.Beatus quoq̃ Iacobus ille Christi miles emeritus: nõ minore nobis authorita
te de hoc bello victoriā pollicetur:Subditi(inq̃t)estote deo:resistite autē diabolo: & fugiet a
vobis.Ostendit quomodo resistere debeamus diabolo:si vtiq̃ simus subditi deo: eiusq̃ facien
do voluntatem:vt diuinam etiam mereamur gratiā:& facilius nequā spiritui auxilio sancti
spiritus resistamus.Neq̃ vero aperta cõtra nos pugnat acie:nec publica nobiscũ fronte congre
ditur:sed dolo vincit ac fraude:nostraq̃ cõtra nos vtitur volũtate:de cõsensu nostro aduersa
rius vires accipit:nostroq̃ nos(vt dici solet)iugulat gladio. Infirm⁹ hostis est q nõ pōt vince
re:nisi volētē.Procul a nobis desperatio: pcul a nobis oīs recedat pauor aduersariorũ:nos ad-
iuuemus:sed vincamus aduersarios.Dāt illi qdē cõsiliũ:sed nostrũ est vel eligere vel respuere

qđ suggerũt. Nõ eñ cogẽdo:sed suadẽdo nocẽt:nõ extorquẽt a nobis consensum:sed expetũt.
Vnde etiam Ananiæ dicit:Quare tentauit cor tuum sathanas:mẽtiri te spiritui sancto? Qđ Act.5.
vtiq3 illi apostolus nunq̃ imputaret:si id absq3 ipsius voluntate diabolus fecisset. Ipsa etiã Eua
ideo condẽnatur a dño:quia ab eo quem poterat supare:superata est. Nec eñ metuisset a dño
& iustitia puniri:quæ victa est:nisi vincere ipsa potuisset. Huius nequissimi hostis est illa vel Ca.26.
prima calliditas:& ars doli plena:fatigare cogitationibus rudes animas:& nouellis in propo
sito mentibus de ipsa interdum conuersatione afferre moerorẽ:vt facile ab hui⁹ rei pfectu de
terreatur animus:cuius initia amara cognouerit. Itaq3 solet tã sordidas nõnunq̃ & impias co
gitationes inserere mẽti:vt qui tentaf:dũ suũ illud putat esse qđ cogitat:deteriorẽ se p spiritũ
immundũ ppositio suo arbitretf effectũ:multoq3 puriorẽ aĩam habuisse se credat:cũ adhuc res
sæculi amaret. Vult eñ his quibus inuidet:callidissimus inimicus horrorẽ ppositi ex despe
ratione facere sanctitatis:vt eos obsidente tristitia:etsi a proposito non reuocat:certe retineat
a profectu. Propter qđ maxime sanctarũ tibi scripturarum studium diligendum est:illuminã
da diuinis eloquiis anima:& coruscante dei verbo/diaboli repellendæ sunt tenebræ. Cito eñ
fugit ille ab ea anima:quã sermo diuinus illuminat:quæ cælestibus semp cogitationibus occu
patur. In qua assiduũ est dei verbũ:cuius vim nequã spũs nõ põt ferre. Et idcirco beatus illud
apostolus spiritalis belli inter cætera instrumenta gladio cõparauit. Est aũt tutissimũ atq3 p
fectũ vt assuescat animus sollicita semper puigiliq3 custodia discernere cogitatiões suas:& ad
primi animi motũ vel pbare vel reprobare qđ cogitat:vt vel bonas cogitationes alat:vel sta
tim extinguat malas. Hic nãq3 fons est boni & origo peccandi:omnisq3 ingentis delicti in cor
de principiũ est cogitatio:quæ vnũqđq3 opus velut in quadã cordis tabula depingat anteq̃ fi
at. Nã siue ille actus siue sermo sit:vt pferatur ante disponitur:& cogitationum consilio dis
cernit qđ futurum est. Vides q̃ breui interdũ momẽto quæq3 ista qs cogitet:cogitataq3 persi
ciat:nec qcq̃ omnino vel lingua:vel manu cæterisq3 mẽbris agitur nisi cogitatiões ante dicta
uerint. Vnde & dñs in euangelio dicit:De corde hominis procedũt cogitationes malę:adulte Matth.15.
B rium/fornicatio/homicidia/furta/falsa testimonia/auaritia/nequitia/dol⁹/impudicitia/ocu
lus malus/blasphemia/supbia/stultitia. Hæc sunt quę coinquinãt hoĩes. Oĩs ergo sollicitudo
tua omni intẽtione debet esse in custodia. Ibi te maxime oportet obseruare peccatũ:vbi nasci
solet:statim q̃ ad primã tẽtationis repugnare faciẽ:& malũ anteq̃ crescat extinguere. Nec eñ
expectãdũ est augmentũ eius rei:q̃ timeri debet a paruo:& quæ tãto facilius vincif:quanto ci
tius repugnaf. Ideo clamat scriptura diuina:Omni custodia serua cor tuũ. Ex ipso eñ exit⁹ Prouer.4.
9 vitæ. Distinguẽdum est aũt inter istas cogitationes qb⁹ volũtas fauet:quas cũ dilectione am Cap.27.
plectitur:& inter eas cogitationes q̃ tenuis vmbrę modo prætervolare mentẽ solent:seseq3 tã
tũmodo vel transeundo mõstrare:quas græci typos vocãt:vel certe inter illas quæ repugnan
ti ac inuito animo suggerunt:qbus mẽs cũ horrore quodã renitif ac resistit:qbus vt cõtristaf
admissis:ita gaudet expulsis. In qbus qdẽ q̃ se leuiter mẽti ostẽdũt:& quasi fugiẽdo dẽmõstrãt
se:nec peccatũ omĩno nec pugna est. In his aũt cũ qbus aliquãdiu aĩa luctaf:qbus resistit volũ
tas:ęquale certamẽ est. Aut eñ consentim⁹ & vincimur:aut respuimus & vincimus:& acqri
mus de pugnatiõe victoriã. In illa ergo tãtũmodo cogitatione peccatũ est quę suggestioni cõ
sensum mẽtis dedit:q̃ malũ suũ blãde fouet:q̃ in factũ gestit irrumpere. Huiusmodi cogitatio
etiam si ex aliquo impedita casu nõ impleat volũtatẽ:nihilominus actione criminis cõdẽnaf
a dño:vt illud in euãgelio legimus:Qui viderit(iquit)mulierẽ ad cõcupiscẽdũ eã:iã mœcha Matth.5.
tus est eã in corde suo apud deũ:cui nota sunt oĩa etiã anteq̃ fiãt. Volũtas pfecta faciẽdi repu
tatur pro opere facti. Qua de re debes(sępe eñ repeto:qđ fieri semp volo)sanctas scripturas si
ne intermissione meditari:hisq3 tuã replere mẽtẽ:& malis cogitationibus locum auferẽs:diui
nis animũ sensibus occupare:quantũq3 deũ diligas:ex dilectione legis eius ostẽdere. Vnde scri Eccle.2.
ptura dicit:Qui timent dñm inquirẽt qđ beneplacitũ est illi:& q diligũt eum:replebunf lege
eius. Tunc senties quantũ ad eius amorẽ adiuuet te sapiẽtia:quantũ sit in te diuinæ legis au
xilium:& dño cum Dauid læta cantabis:In corde meo abscondi eloquia tua:vt non peccem ti Psal.118.
bi. Excitandus est eñ spiritalibus stimulis semper animus & maiori quotidie ardore renouã Ca.28.
A dus:orationis instantia:illuminatio lectionis:sollicitudo vigiliarũ:& diurna & nocturna:ei⁹
incitamenta sunt. Nihil enim in hoc proposito otio deterius est:qđ nõ solũmodo nõ acquirit
noua:sed etiã parata cõsumit. Sanctæ vitæ ratio pfectu gaudet & crescit:cessatione torpescit
& deficit. Quotidianis & recentibus incrementis mens instauranda est:& viuendi nobis hoc

nõ de transacto:sed de reliquo metiẽdum.Q̃diu sumus in hoc corpe:nunq̃ nos ad perfectum
venisse credamus:sic enĩ melius puenitur. Tãdiu nõ relabimur retro:q̃diu ad priora contẽdi
mus. At vbi coeperimus stare:descẽdimus: nostrũq; nõ pgredi:iã reuerti est. Cesset oĩs igna
uia:& inutilis de praeterito labore securitas. Si volumus nõ redire currẽdũ est. Beatus aposto
lus de die in diẽ viuẽs deo: nec q̃d ante fecisset:sed q̃d facere deberet:semp attendens:dicebat:
Phil.3. Fratres ego me nõ arbitror cõprehendisse aliquid. Vnum autem:quę quidem sunt retro obli
uiscẽs:ad ea vero quę sunt priora:me extendens:ad destinatum persequor brauium supnae vo
Gal.2. cationis dei.Si beatus Paulus ille vas electionis:q ita Christũ indutꝰ erat vt diceret: Viuo au
tẽ iam non ego:viuit vero in me Christus:adhuc tñ se extẽdit: crescit:& pficit: q̃d nos facere
debemus:q̃bus optandũ est:vt in fine nr̃o Pauli principio cõparemur? Ergo tu hunc imitare q
1.Cor.4. dixit:Imitatores mei estote sicut & ego Christi.Obliuiscere om̃e pręteritũ:& quotidie inchoa
re te puta:ne pro praesenti die quo debes seruire deo:pręteritum impures.Optime quęsita cu
stodies si semper inquiras:dãnũ parata sentiẽt:si parare cessaueris. Dicas forsitan:grandis la
bor est:sed respice q̃d promissum est.Omne opus leue fieri solet:cum eius p̃tium cogitatur:&
spes praemii solatium est laboris.Sic durus agricola inaratũ diu campum:& pinguiores otio
glebas:violẽto vomere scidisse se gaudet:& mirũ in modũ ipsa opis difficultate laetus:spem se
getis de labore metitur.Sic negotiator auidꝰ maria cõtemnit:spectare ausus fluctuũ spumas:
rabiẽq; ventorũ:dumq; in omni labore ac periculo lucrũ cogitat:& lassitudinẽ simul obliuisci
tur & timorẽ.Cõsydera quaeso magnitudinẽ praemii tui:si tamen cõsyderari põt:q̃cq̃d immẽ
sum est:post abscissum aiae:post carnis interitũ:post fauillas & cinerẽ: in meliorẽ statũ virgo
reparanda es:mãdatũ terrę corpꝰ in cęlũ eleuãdũ est.Post hęc angelorũ es donãda cõsortio:te
Psal.115. gnũ acceptura caelorũ:& in ppetuũ regnatura cum Christo.Quid ergo retribues dño:p oĩni
bus quę retribuit tibi?Quid tãto remuneratore dignum facies? Aut quẽ laborẽ durũ putabis
Ro.8. cuius tãta sunt p̃mia? Vñ beatꝰ apl̃s:Nullae(inq̃t)sunt cõdignae passiones huiꝰ tẽporis ad fu
turã gloriã q̃ reuelabit in nobis.Quid enĩ dignũ vel facere vel pati possumus in breui hoc tpe
Ca.29. vitae nr̃ę:cũ id imortalitate sit recõpẽsandũ? Propter q̃d idẽ apl̃s ait:Id enĩ q̃d in praesenti se B
2.Cor.4. culo est momẽtaneũ ac leue tribulationis nr̃ae:supra modũ in sublimitate aeternũ glorię põdꝰ
operat in nobis.Respuant honores:despiciant diuitię.Ipsa quoq; vita nr̃a martyrii amore cõ
tẽnat.Et haec oĩa etiã si p aeternitatis p̃mio nõ darent:essent tñ q̃nq; pitura.Amittũt etiã hoc
illi q semp cupiũt possidere.Q̃mulros memoria nostra retinet in maximis honoribus ac diui
tiis cõstitutos:repẽte de summo illo potentię fastigio concidisse:& eos qui tumore elati:aliud
q̃ddam q̃ hoĩes esse se putabãt: exitu tãdẽ suo docuisse nos quid fuerint? Quid enĩ in hoc mũ
do stabile? Quid vero firmũ est? Quid porro nõ breue & incertum & casui non seruiẽs? Quale
istud bonũ est:q̃d semp timeas amittere:q̃d vel auferendũ abs te metuas:vel a te relinquendũ
scias? Nam etsi nullo eripiatur casu:vel morte certe perdendum est.Et si vita nostra tendatur
per mille annos:& ad extremum illum totius diem ętatis/quotidiana delitiarũ voluptate ve
niamus:quale hoc quęso diu est q̃d fine deletur? Aut quis illius voluptatis fructus est:qui sta
tim vt cessauerit videbit tibi non fuisse? Age iam transactum vitae tuę tẽpus aĩo reuolue.Nõ
ne videbitur tibi vmbra quaedam fuisse: quod transiit: & instar somnii tenuis incertum esse
Ca.30. om̃e q̃d videtur? Hoc idem & decrepitus senex sentire potest.Cui cõuenit dicere cũ pphera:
Dies mei sicut vmbra declinauerũt:& ego sicut foenum arui. Q̃s si haec etiã hic possumus C
dicere: vbi q̃uis breuis:tamen quia pręsens est:vita ista magnipẽditur:q̃d in futuro dicturi su
mus vbi maiori aetatis sciẽtia/trãsactum omne p nihilo est? Haec tu tecũ diligẽter reuoluens:
& breuitatẽ vitae huiꝰ aeternitatis cõtẽplatione despiciẽs:ipsum quoq; cõtẽptũ mũdi maiori
cũ virtute cotẽne:& ad illum tantum diem para te:in quo mũdi gloria finienda est.Illũ inquã
1.Thessal.5. diẽ:quẽ saluator diluuio cõparauit:q multos fallaci securitate deceptos:furtiuo(vt ait apl̃s)
2.Petri.3. cõprehẽdet aduẽtu.Quẽ beatꝰ quoq; Petrꝰ describens ait:Adueniet aũt dies dñi sicut fur: in
qua caeli magno impetu trãsibũt:elemẽta vero a calore resoluẽtur.Cũ hęc oĩa dissoluẽda sint:
quales oportet nos esse in sanctis cõuersationibꝰ & pietatibus expectãtes & properantes in ad
uentu domini dei:in quo caeli ardentes soluent:& elemẽta ignis ardore tabescent? Recens fa
ctũ est:& q̃d ipsa audisti:cũ ad stridulę buccinae sonũ Gothorũq; clamorem lugubri oppressa
metu dña orbis Roma cõtremuit. Vbi tũc nobilitatis ordo? vbi certi & distincti vllius digni
tatis gradus? Permixta oĩa & timore cõfusa:oĩ domui plãctꝰ:& ęq̃lis fuit p cũctos pauor. Vnũ
erat seruꝰ & nobilis:eadẽ oĩbꝰ imago mortis. Nisi q̃a magis eã timebãt illi q̃bꝰ fuerat vita iu

ctidior. Si ita mortales timemus hostes & humanã manũ: quid faciemus cũ clangore terribili tuba intonare de cælo cœperit? & ad illã archangeli vocẽ omni buccina clariorẽ: totus simul remugiet mundus? cum viderimus super nos non manufacta arma concuti: sed & virtutes cælorum cõmoueri: sicut propheta dicit: cũ voluerit dñs ponere orbẽ terræ desertum & peccatores perdere ex eo: quis tũc nobis pauor: q̃ caligo: quę tenebrę: cum nos sæpius ac totiens admonitos: & tamen imparatos dies repperit? Tunc (inquit) plangent super se omnes tribus terrę: & videbũt filiũ hominis venientem in nubibus cæli cum virtute multa & maiestate. Tunc dicent mõtibus: Cadite super nos: & collibus / operite nos: & petris / aperire vos nobis. Verum hæc eorum sint: qui variis huius mundi detenti curis: de mundi non cogitant fine. Tu vero cui aduẽtus Christi dierũ noctiumq́ meditario est: cui pro cõsciẽtię puritate dñi est optãda pręsentia: quæ cõsummationẽ sæculi quasi certũ pmii tui tẽpus expectas: exultationẽ de cælo capiẽs: nõ timorẽ. Tũc eñ tu sanctorũ mixta choris: & sanctis comitata virginibus: in sponsi obuiam subuolabis & dices: Inueni quẽ q̃siuit aĩa mea. Nec vllius iã tẽporis separationẽ timebis: q̃ semel immortalitatis gloria: & incorruptionis splendore donanda es: & cũ Christo semper futura es: Apostolo dicẽte: Q̃m ipse dñs in iussu: & in voce archangeli: & in tuba dei descendet de cælo: & mortui qui in Christo sunt resurgent primi. Deinde nos q viuimus: q relinquimur: simul rapiemur cũ illis in nubib[9] obuiã dño in aera: & ita semp cũ Christo erimus. Hæc sit igitur cura tua semper: hoc studium: hęc iugiter virginis corde voluant. In his totius diei versetᷓ labor. In his noctis somnus reponatur. In hoc aĩa rursus euigilet. Eteñ nullus labor durus: nullum tempus longum videri debet: quo gloria æternitatis acquiritur.

Matth.24. Lucę.23. 1.Tessal.4.

Sancti Augustini & Alipii ad Iulianam Demetriadis virginis matrem: quantum illi debeant religionis affectum: & quantum eis apud deum & inter homines sit cura de ipsa: quantusq́ fructus ex eorum ministerio exortus sit exponentium: Ac sollicite admonentiũ vt cõtraria gratiæ dei dogmata deuitet & caueat: Et ob id errorem illorum notantium atq́ carpẽtium q putãt ex nobis ipsis nos habere si quid virtutis in nobis est. Quędam quoq́ ipsius libri verba qui ad Demetriadẽ scriptus: & sub titulo epistolæ pmissus est: commemorantium: sanctarum q́ scripturarum testimoniis arguẽtium & cõdẽnantium. Epistola.CXLIII.

D

DOminæ debitis in Christo officiis honorandæ & merito illustri filiæ Iulianæ: Alipius & Augustinus in dño salutẽ. Grate admodũ nobis iucundeq́ accidit: vt simul nos cõstitutos apud Hipponẽ tuæ reuerẽtiæ literæ reperirent: quibus hæc rescripta pariter redderemus: cognita vestra incolumitate gaudẽtes: vicissimq́ nostrã quã vobis charã esse confidimus mutua dilectione nuntiantes: domina debitis in Christo officiis honoranda & merito illustris filia. Scire aũt vos optime scimus: quãtũ vobis debeamus religiõis affectũ: quantaq́ nobis & apud deũ & inter hoies sit cura de vobis. Licet eñ vos p literas primũ: deĩde etiã pñsentia corporali: pia & catholica / hoc est vera mẽbra Christi exiguitas nostra cognouerit: tamẽ etiam per ministerium nostrum: cum accepissetis verbum audit[9] dei: sicut dicit apostolus: accepistis non vt verbum hominum: sed sicut est vere verbum dei. Cuius ministerii nostri adiuuãte gratia & misericordia saluatoris: in domo vestra tantus fructus exortus est: vt humanis nuptiis iam paratis: sancta Demetrias spiritalẽ sponsi illius præferret amplexum: cui specioso præ filiis hominum ad habendam spiritus vberiorem fœcunditatẽ: nec amittẽdã carnis integritatẽ virgines nubũt. Nescirem[9] aũt queadmodũ nr̃a illa tũc exhortatio & fideli & nobili virgini fuisset accepta: nisi nobis pfectis: cum post paululum pfessa fuisset sanctimoniam virginalem: hoc ingẽs dei donũ: qd p seruos quidẽ suos plãtat & rigat: sed p seipsum dat incrementum: nobis operariis puenisse vestrarũ literarũ: lætissimo nuntio & veraci testimonio disceremus. Quæ cum ita sint: nemo nos improbos dixerit: si in vobis admonendis vt contraria gratiæ dei dogmata deuitetis: necessitudine sumus propensiore solliciti.

1.Thessal.2.

E

Nam licet nos apostolus non solum opportune: verũetiam importune prædicãdo verbo instare præcipiat: non tamen in eorum hominum numero vos habemus quibus sermo vel pagina nostra importuna videatur: quando id qd ad sanam doctrinam non pertinet: vos vt vigilãter euitetis alloquimur. Hinc ergo est q admonitionẽ nostrã tã grato aĩo suscepistis: vt in epistola tua ad quã nũc rescribimus diceres: Sane q me hortatᷓ reuerentia vestra: ne aures indulgeã his hominibus qui prauis tractatibus venerãdã fidẽ sæpe corrũpũt: gratias vberes ago tã pię admonitioni. Q̃d itaq́ adiũgis & dicis: Sed nouerit sacerdotiũ vestrũ longe me ac domũculã

meã ab huiusmodi psonis esse discretã:omnisq; familia nfa a deo catholicã sequit fidé:vt in nul
lã hæresim aliqñ deuiauerit:nec vnq̃ lapsa sit:nõ dico in eas sectas q̃ vix expiant:sed nec in eas
q̃ paruos habere vident errores.Hoc est qd nos magis magisq; cõpellit nõ tacere apud vos de
his q̃ etiã illa q̃ sana sunt vitiare conant.Domũ em̃ vestrã nõ paruã Christi ecclesiam deputa
mus.Nec sane paruus est error illorum:q putant ex nobis ipsis nos habere:si qd iustitiæ/con
tinẽtiæ/pietatis/castitatis in nobis est:eo q; ita nos cõdiderit deus:vt vltra pter qd nobis reue
let scientiã:nihil nos adiuuet:vt ea q̃ faciẽda discẽdo nouimus:etiã diligẽdo faciamus:naturã
scilicet atq; doctrinam definientes tantũmodo esse gratiã dei & adiutoriũ:vt recte iusteq; vi
uamus.Ad habẽdam vero bonam volũtatem: vbi est hoc ipsum q; iuste viuimus:& ipsa cha
ritas quæ in omnibus dei donis ita excellit:vt etiam deus dicta sit:qua vna adimpletur in no
bis si quid diuinæ legis & admonitionis implemus:nolunt nos diuinitus adiuuari:sed nos ip
sos dicunt arbitrio proprio nobis ad ista sufficere.Nõ vobis videatur error iste mediocris: p
Ro.5. fiteri velle christianos:nec velle audire apostolum Christi: qui cum dixisset: Charitas dei dif
fusa est in cordibus nostris:ne qsq̃ habere eã nõ nisi p pprium putaret arbitriũ:cõtinuo subiũ
Psal.67. xit:Per spiritũ sanctũ q datus est nobis.Hãc esse magnã gratiã saluatoris: q ascẽdit in altũ:ca
ptiuauit captiuitatẽ & dedit dona hominib9:qsqs nõdum confitetur : quantũ & q̃ exitiabili
ter erret intelligis. Quomodo ergo a vobis quibus tãtam dilectionem debemus:admonẽdis F
vt talia caueatis dissimulare possemus:cum legissemus librum:quem ad sanctam Demetria
dem quilinam scripserit:vel vtrum ad vos peruenerit:vestris potius scriptis nosse volumus!
In quo libro(si fas est)legat virgo Christi vnde credat virginalem suam sanctitatem : omesq;
spiritales diuitias nõ nisi ex se ipsa sibi esse:atq; ipsa prius q̃ sit plenissime beata : discat deo eẽ
(qd absit)ingrata.Verba em̃ ad illã scripta in eodem libro sunt ista:Habes ergo & hic(inqt)
p q̃ merito pponaris aliis:imo hinc magis.Nã corpalis nobilitas atq; opulẽtia:tuorũ intelligũ
tur esse nõ tua:Spiritales vero diuitias nullus tibi pręter te conferre poterit.In his ergo iure
laudãda:in his merito cæteris præferenda es:quæ nisi ex te & in te esse nõ possunt.Cernis nẽ
pe quanta in his verbis sit cauenda pernicies.Nam vtiq; qd dictum est : Non possunt esse ista
bona nisi in te:optime & verissime dictum est:Iste plane cibus est.Q d vero ait:Non nisi ex te:
hoc omnino virus est.Absit vt hæc libenter audiat virgo Christi:quę pie intelligit propriam
2.Cor.11. paupertatem cordis humani:& ideo illic nisi sponsi sui donis nescit ornari. Audiat ergo po
tius apostolum dicentem:Despõsaui vos vni viro:virginem castam exhibere Christo.Timeo
autem ne sicut serpẽs Euã seduxit in versutia sua:sic & vestræ mentes corrumpantur a casti
tate quæ est in Christo.Et propterea de his quoq; spiritalibus diuitiis:non istũ qui dicit:Nul
lus tibi eas præter te conferre potest:& nisi ex te & in te esse non possunt:sed illum audiat qui
2.Cor.4. dicit:Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus:vt eminentia virtutis sit dei & non ex no
bis. De ipsa quoq; sacra cõtinentia virginali:q; nõ sibi sit dei ex se ipsa:sed sit donũ:q̃uis cre G
denti volentiq; collatum : eundem audiat veracem piumq; doctorem : qui cum hic ageret
1.Cor.7. ait:Vellem omnes esse sicut me ipsum:Sed vnusquisq; proprium donum habet a deo : alius
sic:alius autem sic.Audiat etiam ipsum:non tantum suum: sed vniuersæ ecclesiæ vnicũ spon
Matth.19. sum:de tali castitate atq; integritate dicentem:Nõ omnes capiunt verbũ hoc:sed quibus da
tum est:vt intelligat ex eo q; habet tam magnũ bonũ atq; præclarum: se potius deo & domi
no nostro gratias agere debere:q̃ cuiusq̃ verba q; velut ex se ipsa id habeat:vt non dicam9 as
sentantis adulatoris:ne de occultis hominum temere iudicare videamur:certe errantis lau
Iacobi.1. datoris audire.Omne quippe datum optimum:& omne donum pfectum(sicut dicit etiã apo
stolus Iacobus)desursum est descendẽs a patre luminũ.Hinc ergo & sancta virginitas qua te
filia volentem gaudenteq; vicit:natu posterior:actu prior:genere ex te:honore ante te: ætate
subsequẽs:sanctitate pcedẽs.In q̃ etiã tuũ eẽ cœpit:qd in te eẽ non potuit.Illa qppe carnaliter
nõ nupsit:vt nõ tãtũ sibi:sed etiã tibi vltra te spiritaliter augeret:qm̃ & tu ea cõpẽsatione mi
nor illa es:q; ita nupsisti vt nasceret.Hęc dei dona sunt:& vestra qdẽ sunt:sed nõ ex vobis.Ha
2.Cor.4. betis em̃ thesaurũ istũ in terrenis corporib9:& adhuc fragilibus tanq̃ in vasis fictilib9:vt emi
nẽtia virtutis sit dei & nõ ex vobis.Nec miremini:qa dicim9 & vfa esse:& ex vobis nõ eẽ. Nã
Lucę.11. & panẽ quotidianum dicimus nostrum:sed tamẽ addim9:da nobis:ne putet esse ex nobis.Pro
1.Thessal.5. inde sicut scriptũ est:Sine intermissione orate:in oib9 gfas agite.Oratis em̃ vt pseueranter &
proficiẽter habeatis. Gfas agitis:qa nõ ex vobis habetis.Quis em̃ vos ab illa ex Adam massa
Lucę.19. mortis pditionisq; discernit!Nõne ille q venit quærere & saluare qd perierat!An vero quãdo

apł̃o dicēte audierit hō:Quis em̄ te diſcernit?rn̄ſurus eſt:Bona volūtas mea: fides mea: iuſti
tia mea: & nō cōtinuo qđ ſequitur auditurus:Quid em̄ habes quod non accepiſti? ſi autem & 1.Corin.4.
accepiſti quid gloriaris quaſi non acceperis? Nolumus ergo vt virgo ſacra:cū audit vel legit:
Spiritales diuitias nullus tibi præter te cōferre poterit:In his iure laudanda:in his merito cæ
teris præferenda es:quæ niſi ex te & in te eſſe non poſſunt:Nolumꝰ prorſus ita glorietur qua
ſi non acceperit.Dicat quidem:In me ſunt deus vota tua quæ reddam laudes tibi.Sed quia in Pſal.55.
illa:non etiam ex illa: meminerit etiam dicere.Domine in volūtate tua præſtitiſti decori meo
virtutē:quia etſi etiam ex illa propter arbitrium ꝓpriū:ſine quo nō operamur bonum:non tn̄
H ſicut iſte dixit:nō niſi ex illa. Proprium quippe arbitrium niſi dei gratia iuuetur:nec ipſa bo
na voluntas eſſe in homine poteſt.Deus eſt enim(inquit apoſtolꝰ)qui operatur in nobis & vel Philip.2.
le & operari pro bona voluntate:Non ſicut iſti ſentiunt tantummodo ſcientiam:reuelando vt
nouerimus quid facere debeamus:ſed etiam inſpirando charitatem:vt ea quæ diſcendo noui
mus etiam diligendo faciamus. Nam vtiq; nouerat ille q̄ magnum bonum eſſet cōtinentia
qui dicebat:Et cum ſcirem quia nemo poteſt eſſe continens niſi deus det.Nō ſolum ergo ſcie- Sapien.8.
bat quantum eſſet hoc bonum:& q̄ deſyderabiliter eſſet concupiſcendum:verūtiā ꝙ niſi dan
te deo eſſe non poſſet.Docuerat enim eum ſapientia.Nam hoc dicit:Et hoc ipſum erat ſapien
tiæ:ſcire cuius eſſet hoc donum.Nec tamen ei ſcientia ſuffecit:ſed ait:Adii dominum & dep-
catus ſum illum. Non igitur tantummodo in hoc nos adiuuat deus vt ſciamus quid agen-
dum ſit:verumetiam vt amando agamus quod diſcendo iā ſcimus.Nemo itaq; poteſt eſſe nō
ſolum ſciens:verūetiam cōtinēs:niſi deus det. Vnde cum iam ille haberet ſcientiam:ꝓcabat
vt haberet & continentiam:vt eſſet & in illo quod ſciebat q̄a nō eſſet ex illo:aut ſi ꝓpter arbi-
trium propriū aliquātū & ex illo:nō tn̄ niſi ex illo:q̄a nemo pōt eē cōtinēs niſi deꝰ det.Iſte aūt
de ſpiritalibꝰ diuitiis in q̄bꝰ eſt vtiq; etiā ipſa luminoſa & ſpecioſa cōtinētia:nō ait:In te & ex
te eſſe poſſunt:ſed ait:niſi ex te & ī te eē poſſūt:vt quēadmodū nō ei ſunt alibi niſi in illa:ſic ei
nō aliūde niſi ex illa eē poſſe credāt:& ob hoc(qđ miſeratur dominꝰ a corde eiꝰ auertat)ſic glo
rietur q̄ſi nō acceperit.Et nos q̄dē de ſanctæ virgīs diſciplīa & humilitate Chriſtiana:in qua
nutrita & educata eſt:hoc exiſtimamus:ꝙ illa verba cū legeret:ſi tn̄ legit:ingemuit & pectus
humiliter tutudit:ac fortaſſis & fleuit:dn̄mq; cui dicata & a quo ſāctificata eſt/ fidēter orauit
vt q̄ſio illa nō ſūt verba illiꝰ ſed alteriꝰ:ita nō ſit talis & fides eiꝰ:qua ſe aliq̄d habere credat:de
quo in ſe nō,in dn̄o glorief.Nā gl'ia q̄dē eiꝰ in ipſa eſt:nō in verbis alienis:ſicut apoſtolꝰ dicit:
Opꝰ autē ſuū ꝓbet vnuſquiſq;:& tūc in ſemetipſo gl'iam habebit:& nō in altero.Sed abſit vt Gal.6.
gl'ia ſua ipſa ſit:& nō ille cui dr̄:Gloria mea:& exaltās caput meū.Ita q̄ppe eſt in ea ſalubriter
gloria eius:cū deꝰ q̄ in illa eſt:ipſe eſt gloria eius:a quo habet omnia bona q̄bus eſt bona:& ha-
bebit omnia quibus melior erit:inquātum in hac vita melior eſſe poterit:& quibus ꝑfecta erit
q̄ſi fuerit diuīna gr̄a non humana laude perfecta.In domino em̄ laudabitur anima eius:qui ſa
tiauit in bonis deſyderium eius:q̄a & hoc deſyderiū ipſe inſpirauit:ne virgo eius ſic in aliq̄no
bono glorietur quaſi non acceperit. De hoc ergo eius affectu vtrumnam fallamur:inde nos
fac potiꝰ reſcribēdo certiores. Nam illud optime nouimus:cū oībus vr̄is cultores vos eſſe &
fuiſſe īdiuiduæ trinitatis:Sed nō hic ſolū error humanꝰ obrepit vt aliq̄d ſecꝰ ſentiaf de īdiuī.
dua trinitate.Sūt em̄ & alia in quibꝰ pernicioſiſſime erraf:ſicuti hoc eſt.Vn̄ diutiꝰ,fortaſſe q̄
ſatis eſſet veſtræ fideli caſtæq; prudētiæ in hac ep'la locuti ſumꝰ:q̄q̄ qui bonū qđ ex deo eſt
negat eē ex deo:neſcimꝰ cui faciat iniuriā niſi deo:ac ꝑ hoc illi vtiq; trinitati:qđ malū abſit a
vobis:ſicut abeſſe credimus. Abſit omnino:vt tale aliquid in animo nō dicimus tuo:vl' ſacrę
virginis filiæ tuę:ſed in cuiuſq; extremi meriti famuli vel famulæ veſtræ:liber iſte fecerit: ex
I quo nōnulla verba quæ facilius intelligi poſſent ponenda credidimus. Si autem diligentius
intendatis:etiā illa quæ ibi videntur velut ꝓ gratia ſiue adiutorio dei dicere:ſic inuenietis am
bigua:vt poſſint referri vel ad naturā vel ad doctrinā vel ad remiſſionē peccatorū. Nam &
ꝙ coguntur confiteri orare nos debere ne intremus in tentationem: poſſunt ad hoc refer-
re: vt hactenus nos ad id reſpondeant adiuuari: quatenus orantibus atq; pulſantibus no-
bis aperiatur intelligentia veritatis:vbi diſcamus quid facere debeamus:nō vt vires accipiat
voluntas nr̄a:quibꝰ id qđ ſcimꝰ faciamus. Et qđ nobis in gratia vel adiutorio dei dicūt dn̄m
Chriſtum bene viuendi propoſitū exemplū:ad eandē doctrinā reuocant:quia ſcilicet in eius
exemplo diſcimus quemadmodum viuere debeamus.Non autem volunt ad hoc nos iuuari:
vt quod diſcendo cognoſcimus:etiam diligendo faciamus. Aut certe in eodē libro inuenite

aliquid si potestis vbi excepta natura:excepto quod ad eandē naturam pertinet arbitrio volū
tatis:excepta remissione peccatorū & reuelatione doctrinæ:tale dei adiutorium confitetur:
Sapien.8. quale confitetur ille qui dixit:Cum scirē quia nemo potest esse continens nisi deus det:& hoc
ipsum erat sapientiæ:scire cuius esset hoc donum:adii dñm & deprecatus sum illū. Neq; em̄
iste aut naturā precando volebat accipere in qua cōditus erat:aut de naturali voluntatis ar
bitrio satagebat cū quo conditus erat:aut remissionem peccatorū desyderabat:quin poti⁹ cō
tinentiam ne peccaret optabat:vel quid faciendū esset scire cupiebat:cum iam se scire fateret
cuius esset hoc donum. Sed vtiq; tantas volūtatis vires:tantum dilectionis ardorem volebat
accipere spiritu sapientiæ:qui sufficeret ad implendam magnitudinem continentiæ. Si ergo
tale aliquid illic inuenire potueritis: vberrimas gratias agimus si rescribēdo insinuare digne
mini. Satis enim dici non potest quantum cupiamus in eorum hominum scriptis: qui pro
pter acrimoniam atq; facundiam leguntur a plurimis:apertam confessionem illius gratiæ re
Hebræ.11. periri:quam vehementer commendat apostolus:qui etiā ipsius mensurā fidei:sine qua impos
Abachuc.2. sibile est deo placere:ex qua iustus viuit:quæ per dilectionē operat:antequā & sine qua omni
Gal.5. no nulla cuiusq; bona opera existimanda sunt:Quoniā omne quod nō est ex fide :peccatum est
Ro.14. deum dicit vnicuiq; partitū: Nec sola reuelatione scientiæ nos diuinitus adiuuari:vt pie iu
steq; viuamus:quæ sine charitate inflat:verūetiā inspiratione charitatis ipsius: q̄ plenitudo
legis est:& quæ cor nostrum vt scientia non inflet /ædificat. Sed adhuc nusq̄ tale aliqd in eo
rū litteris potuimus inuenire. Maxime aūt hoc in isto libro esse vellemus:ex quo descripta illa
verba posuimus:vbi virginē Christi ita laudans:tanq̄ spirituales diuitias nullus ei præter ip
sam conferre possit:& tanq̄ nisi ex ipsa esse non possint:non vult eam in domino gloriari : sed
sic gloriari quasi non acceperit. In quo libro quis nec ipsius nec tuæ reuerētiæ nomen expsse
rit:tñ a mře virginis vt ad eam scriberet:a se postulatū eē cōmemorat. In quadā vero epla
sua idē Pelagius:vbi & nomē suum aptissime ponit:nec nomen sacræ virginis tacet: dicit ad
eam se scripsisse:& eiusdē sui operis testimonio probare nititur se gratiam dei:quā vel tacere
vel negare asseritur:apertissime confiteri. Sed vtrum ipse sit liber:in quo de spiritalibus di
uitiis illa verba posuit:vel vtrum ad vestram peruenerit sanctitatem:rescriptis vestris peti
mus nos dignemini facere certiores.

Sancti Augustini ad Anastasium:de periculoso mundi blandimento:& de effectu & ope
ratione legis pertractantis. Epistola.CXLIIII.

DOmino fratri sancto & desyderabili Anastasio: Augustinus in dño salutem K
Salutandi syncœritatem tuā fidissima occurrit occasio:honorabiliū seruo
rū dei:fratrū nfoꝝ Lupicini & Cōcordialis:p quos etiā si nō scriberē posset
charitas tua oīa q̄ apd nos aguntᷣ addiscere. Scio em̄ quātū nos in Christo
diligas:qa & tu scis quātū ī illo viciſſim diligaris a nobis. Et ideo nō dubita
ui te cōtristari potuisse:si eos vidisses sine lrīs meis:quos a nobis pfectos &
tanta nobis familiaritate cōiūctos ignorare nō possis. Simul etiā qa resc̄ri
ptorū debitor sui. Nā ex quo sumpsi epistolā tuā:nisi nūc primū/rescripsisse me nescio. Tātis
em̄ curis obstricti & distēti sum⁹:vt etiā hoc nesciā. Vobis aūt queadmodū sit:& verū vobis
i.Corin.12. aliquā requiē(quātū in hac terra pōt)dñs pstiterit:valde nosse cupim⁹:qm̄ si glorificatᷣ vnū
membrū:cōgaudēt oīa membra:atq; ita pleriq; cōtingit:vt dū aliquos fratres nros in quātū
laciūq; reqe cōstitutos ī mediis nrīs anxietatib⁹ cogitam⁹:nō pua expte recreamur:tāq̄ & nos
in ipsis qetius trāqlliusq; viuam⁹:quis etiā cū molestiæ ī hui⁹ vitę fragilitate crebrescūt:æter
nā reqem nos desyderare cōpellūt. Mūdus qppe iste piculosior est blād⁹ q̄ molest⁹: & magis
i.Ioannis.2. cauēd⁹ cū se illicit diligi:q̄ cū admonet cogitq; cōtēni. Nā cū oia q̄ in illo sūt:cōcupiscētia siue
carnis & cōcupiscētia oculorum & ambitio sæculi:sępe etiā his q talib⁹ spiritalia /inuisibilia/
ęterna prępōnūt:inserit se terrenę suauitatis affect⁹:& delectationib⁹ suis nostra comitat offi
2.sentē.dis. cia. Quāto em̄ sūt charitati futura meliora:tāto sunt īfirmitati violētiora psētia. Ervtinā hi
26.ca.nā vt. q ea videre & gemere nouerūt:vicere & euadere mereātᷣ. Qđ sine dei gratia nullo mōvolun L
tas iplet humana:qa nec libera dicēda est:q̄diu est vīncētib⁹ & vincendis cupiditatib⁹ subdita.
2.Petri.2. A quo em̄ qs deuict⁹ est:huic & seru⁹ addict⁹ est. Et si vos filı⁹ liberauerit:ait ipse dei filius:tūc
Ioan.8. vere liberi eritis. Lex itaq; docēdo & iubēdo qđ sine gratia impleri nō pōt:homini demōstrat
suam infirmitatem:vt quærat demonstrata infirmitas saluatorē:a quo sanata voluntas possit
quod infirma nō posset. Lex igitur adducit ad fidem:fides impetrat spiritum largiorem:diffū

dit ſpiritus charitatem:implet charitas legē.Ideo lex pędagogus vocatur:ſub cui⁹ minaciſſi Gal.3.
ma ſeueritate qui inuocauerit nomen domini ſaluus erit.Quomodo autem inuocabūt in quē Ro.10.
non crediderūt? Proinde ne litera ſine ſpiritu occidat:ſpiritus viuificans credētibus & inuo Ro.5.
cantibus datur:charitas vero dei diffunditur in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum qui
datus eſt nobis:vt fiat quod idem apl'us dicit:Plenitudo legis charitas.Ita bona eſt lex illi qui Ro.13.
ea legitime vtitur. Vtitur autem legitime:qui intelligens quare ſit data:per eius com minati
onem confugit ad gratiam liberantem. Huic gratię qua iuſtificatur impius: quiſquis ingra-
tus velut ad legem implendam de ſuis viribus fidit:Ignorans dei iuſtitiam & ſuam volens cō Ro.10.
ſtituere:iuſtitiæ dei non eſt ſubiectus.Ac per hoc fit ei lex non abſolutionis adiutorium:ſed
vinculum criminis.Non quia lex malum eſt:ſed quia peccatum ſicut ſcriptum eſt per bonum
talibus operatur mortem.Per mandatum enim grauius delinquit:qui per mandatum ſcit q̄
M malum ſcit qđ admittit. Inaniter autem putat victorem ſe eſſe peccati:qui pœnæ timore nō
peccat:quia etſi non impletur foris negotium malæ cupiditatis:ipſa tamen mala cupiditas in
tus eſt hoſtis.Et quis coram deo innocens inuenitur:qui vult fieri quod vetatur: ſi ſubtrahas
qđ timetur? Ac per hoc in ipſa voluntate reus eſt:qui vult facere quod non licet fieri: ſed ideo
non facit quia impune non poteſt fieri.Nam quantum in ipſo eſt:mallet non eſſe iuſtitiam pec
cata prohibentem atq; punientem. Et vtiq; ſi mallet non eſſe iuſtitiam:quis dubitauerit ꝙ
eam ſi poſſet auferret? Ac per hoc quomodo iuſtus eſt iuſtitiæ talis inimicus: vt eam ſi pote-
ſtas detur præcipientem auferat ne comminantem vel iudicantem ferat? Inimicus ergo iuſti-
tiæ eſt qui pœnæ timore non peccat:amicus autem erit ſi eius amore non peccet. Tunc enim
vere timebit peccare. Nam qui gehennas metuit: non peccare metuit ſed ardere. Ille au-
tem peccare metuit: qui peccatum ipſum ſicut gehēnas odit.Ipſe eſt timor domini caſtus per Pſal.18.
manens in ſæculum ſæculi.Nam ille timor pœnæ tormentum habet:& non eſt in charitate:
cumq; perfecta charitas foras mittit. Tantum porro quiſq; peccatum odit quantum iuſtiti- 1.Ioannis.4.
am diligit: qđ non poterit lege terrente per literam:ſed ſpiritu ſanante per gratiam. Tunc Ro.6.
fit quod apoſtolus admonet:Humanū dico propter infirmitatē carnis veſtræ.Sicut eñ exhi-
buiſtis mēbra veſtra deſeruire immunditiæ & iniquitati ad iniuſtitiā:ſic nunc exhibete mē-
bra veſtra deſeruire iuſtitiæ ī ſanctificationē.Quid eñ eſt ſicut illud:ita & hoc:niſi quēadmo
dū ad peccandū nullus vos cogebat timor:ſed ipſius libido voluptaſq; peccati: ſic ad iuſte vi-
N uēdū nō vos ſupplicii met⁹ vrgeat:ſed ducat delectatio charitaſq; iuſtitiæ? Et hęc quidē quā
tū mihi videt̄ nōdū eſt pfecta:ſed quodammodo adulta iuſtitia.Neq; eñ fruſtra pręmitteret:
Humanū dico propter infirmitatem carnis veſtræ:niſi quia plus aliquid dicēdū fuit:ſi iā illi
ferre potuiſſēt.Pl⁹ quippe ſeruitutis debet̄ iuſtitiæ q̄ pctō ſolēt hoīes exhibere.Nā pœna corpis
etſi non a volūtate:tamē reuocat ab opere peccati.Nec facile quiſq̄ eſt qui palam committat
qđ per illicitā & immūdā pcipiat voluptatē:ſi cruciatus vindictę certū eſt cōtinuo ſecuturos.
Iuſtitia vero ſic amāda eſt:vt ab eius operibus etiā pœnæ corporis nos cohibere non debeant:
atq; inter manus etiam crudelium inimicorum luceant opera noſtra corā hoībus: vt quibus Matthei.5.
placere poſſunt:glorificent patrē noſtrū qui in cælis eſt. Hinc eſt ꝙ ille fortiſſim⁹ iuſtitiæ di-
lector exclamat:Quis nos ſeparabit a charitate Chriſti? Tribulatio:an anguſtia: an pſecutio Ro.8.
an fames:an nuditas:an periculū:an gladius? Sicut ſcriptum eſt:Quoniā ꝓpter te mortifica- Pſal.43.
mur tota die:deputati ſumus vt oues occiſionis.Sed in his omnib⁹ ſupuincimus per eum qui
dilexit nos. Certus ſum enim quia neq; mors:neq; vita:neq; angelus:neq; principatus:neq; p̄
ſentia:neq; futura:neq; virtus: neq; altitudo:neq; profundum:neq; creatura alia poterit nos
ſeparare a charitate dei:quæ eſt in Chriſto Ieſu domino noſtro. Vide quemadmodum non vt
cunq; ait:Quis nos ſeparabit a Chriſto:ſed oſtendens vnde cohæreamus Chriſto: Quis nos
(inquit) ſeparabit a charitate Chriſti.Charitate igitur Chriſto non pœnæ timore cohære-
mus. Deinde commemoratis eis quæ videntur habere violentiam:nec tamen habet valenti-
am ſeparandi:ita concluſit: vt eandem diceret charitatem dei quā dixerat Chriſti.Et quid
eſt a charitate Chriſti: niſi a charitate iuſtitiæ? De illo quippe dictum eſt: Qui factus eſt Hiere.9.
nobis ſapientia a deo:& iuſtitia:& ſanctificatio: & redemptio vt quemadmodum ſcriptum 1.Corin.1.
eſt:Qui gloriatur in domino glorietur.Sicut ergo ille eſt iniquiſſimus:quem nec pœnæ cor-
porales deterrent ab immundis operibus ſordidę voluptatis:ita ille iuſtiſſimus qui nec pœna
rum corporalium terrore reuocatur a ſanctis operibus luminoſiſſimæ charitatis. Quæ cha Ro.5.
ritas dei (quod perpetua cogitatione tenendum eſt) diffunditur in cordibus noſtris per ſpi-

ritumsanctum qui datus est nobis:vt qui gloriat:in domino glorietur.Cum ergo nos huius charitatis q lex verissime iplet:pauperes egentesq sentimus:non de inopia nostra diuitias eius
Psal.35. exigere:sed orando petere:quaerere & pulsare debemus:vt ille apud quem est fons vitae:det no bis inebriari abvbertate dom⁹ suae:& voluptatis suae potare torrēte:quo mūdari atq vegetati
Ro.5. nō solū tristitia non absorbeamur: verumetiā gloriemur ī tribulatiōib⁹:sciētes qa tribulatio patientiam operatur:patientia probationem:probatio spem.Spes vero non confundit:nō qa per nos ipsos hoc possumus:sed quoniam charitas dei diffusa est in cordibus nostris p spiritū sanctum qui datus est nobis. Delectauit me ista saltem per literas loqui tecum quae cum p sente non potui.& hoc non propter te:qui non alta sapiens consentis humilibus:sed propter quosdam qui nimium arrogant humanae voluntati:quam lege data putant ad eam implendā sibi posse sufficere: nulla super doctrinam legis gratia sanctae inspirationis adiutam. Per quorum disputationem infirmitati hominum misere atq indige suadetur:vt nec orare debeam⁹ ne intremus in tentationem.Non quia hoc audent aperte dicere:sed eorum sententiam velint
Matthaei.9. nolint hoc vtiq sequitur.Nam vt quid nobis dicitur:Vigilate & orate ne intretis in tentatio nem?Vt quid etiam secundum hanc exhortationem cum doceret orare:praecepit vt dicam⁹ Ne nos inferas in tentationem:si hoc non impletur ex adiutorio gratiae diuinae:sed id totum est in arbitrio voluntatis humanae?Quid plura?Saluta fratres qui tecum sunt:& orate pro
Matthe.29. nobis vt salui simus secundum illam salutem de qua dicitur:Non est opus sanis medicus:sed male habentibus: Non enim veni vocare iustos:sed peccatores.Orate ergo pro nobis vt iusti simus:quod quidem homo non potest nisi noverit & velit:& erit continuo qui plene voluerit: sed hoc ipsum in eo non erit nisi gratia spiritus sanetur & adiuuetur vt possit.

Sancti Augustini ad Sebastianum:Epistolae illius qua tedium a peccatoribus delinquentibus legē dei habere se significabat:respondentis. Epistola.CXLV.

Domino sancto & desyderabili & in Christi honore suauissimo fratri Sebastiano:Augustinus in domino salutem.Quis ab animo nostro nullo modo te separatum esse permittat dulce vinculum charitatis:& indesinēter tuos sanctos mores atq colloquia recolamus:tamē bene fecisti:& gratias agimus q nobis etiam corporalis salutis tuae nuntios apices mittēdo:nos plurimum exhilarasti.Sed si autem in epistola tua:q tedium te detinuerit a peccatoribus relinquentibus legem dei.Illo enim spiritu viuis quo dictum est
Psal.118. Vidi insensatos & tabescebam.Pia est ista tristitia:etsi dici potest:beata miseria:vitiis alienis tribulari non implicari:merere non haerere:dolore contrahi non amore attrahi.Haec est persecutio quam patiuntur omnes qui volunt in Christo pie viuere:secundum apostolicam mor dacem veramq sentētiam.Quid enim hic magis persequitur vitam bonorum q vita iniquorum:non cum cogit imitari qd displicet:sed cum cogit dolere quod videt? Quoniam coram pio viuens impie:etsi non obligat consentientem:cruciat sentientem.Nam saepe & diu impiorum corporibus a saecularibus potestatibus:& quorumlibet vexationibus parcitur:piorum autem cordibus a malis hominum moribus nunq vsq ad huius saeculi finem.Sic ergo potius
2.Timot.3. impletur quod commemoraui dixisse apostolum:Quia omnes qui volunt in Christo Iesu pie viuere:persecutionem patientur:& tanto amarius:quanto interius:donec diluuium transeat
Matthe.24. vbi arca continet coruum & columbam. Sed inhaere frater illi a quo audisti:Qui perseuerauerit vsq in finem:hic saluus erit.Coniungere domino:vt crescat in nouissimis vita tua.Scio enim non deesse recreationem cordis de fratribus bonis.Huc adiunge promissiones dei fideles:magnas:certas:sempiternas ipsiusq tolerantiae imperturbabilem ineffabilemq mercedē.
Psal.93. Et vide q verum domino cantes:Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo: consolationes tuae iucundauerunt animam meam.Mitte fratri Firmo literas nostras.Sanctitatem tuam & familiam dei quae tuo ministerio gubernatur:fratres & sorores quae apd nos sunt:nobiscum in domino resalutāt.Et alia manu.Incolumes pro nobis oretis dilectissimi & sancti fratres.Ego Alipius impensissime saluto syncaeritatem tuam:omnesq tibi in domino coniunctos.Atq vt hanc tanq meam epistolam deputes peto. Etsi enim aliam propriam mittere potuissem:tamen malui huic inscribere:vt vnanimitatem nostram vna etiā pagina testaref.

Sancti Augustini ad Consentium:illius quaestioni:vtrum nunc corpus domini ossa & sanguinem habeat:aut reliqua carnis liniamenta:respondentis. Epistola.CXLVI.

Q Dilectissimo fratri Consentio: Augustinus. Quantũ ad oculos attinet corpo
rales: quosdã videmus nec nouimus: quorum a nobis studia vitaq́ nesciunt
quosdam nouimus nec videmꝰ; quorũ nobis charitas & affectus innotuit: in
quibus & te annumeramus: & ideo te magis videre desyderamus: vt in his
tis quos & videmus & nouimus. Nam illi qui ignoti nostris oculis ingerũt:
nõ solũ desyderabiles nõ sunt sed vix tolerabiles sunt: nisi in aliquibꝰ signis
pulchritudo in his hominis interioris appareat. Quorũ autem sicut tuus
nobis prius animus intelligendo q̃ videndo corpus apparuit: iam quidẽ nouimꝰ eos. Sed ideo
etiam videre desyderamus: vt p illud quod cõspicitur oculis: multo iucundius & familiarius
eo quẽ iam nouimus amico interiore pfruamur. Verum & hoc de te nobis deus fortasse dona
bit gratioribꝰ & trãq̃llioribus (sicut optamus) rebꝰ humanis: vt id honestæ charitatis sit poti
us q̃ molestæ necessitatis. Nunc ad ea respondeam sicut dño adiuuante potuero: quæ præter
epistolam in alia chartula a me quærẽda misisti. Quæris vtrũ nũc corpus dñi ossa & sangui
nem habeat: aut reliqua carnis liniamẽta. Quid si adderes: vtrum etiam vestimẽta: nonne au
geretur quæstio? Qua causa? nisi quia ea quæ in vsu vitæ huiꝰ nostræ corruptibilia nouimus
sine corruptione cogitare vix possumus: cum diuinorum miraculorum quædam documenta
iam data sint: ex quibus liceat coniectare maiora. Nam si vestis Israelitarũ p tot annos in ere
mo sine tritura esse potuit: si morticina pellis calceamẽtorũ tam diu sine labe durauit: potest
vbiq́ deus quorũlibet corporũ per quãtũ voluerit tempus incorruptam protendere qualita
tem. Ego proinde domini corpus ita in cælo esse credo vt erat quando ascendit in cælum. Di
xerat autẽ discipulis (vt in euangelio legimus) de sua resurrectione dubitantibus: & illud qđ
videbant non corpus sed spiritũ esse putãtibus: Videte manus meas & pedes: palpate & vide Luce.24.
te quia spiritus ossa & carnem non habet: sicut me videtis habere. Sic eorũ cũ esset in terra cõ
trectatus est manibꝰ: sic eorũ est cũ iret in cęlũ deductꝰ aspectibus. Ibi vox angelica sonuit: Sic Act.1.
veniet quemadmodũ eum videtis euntem in cælum. Fides assit: & nulla quęstio remanebit. Ni
si forte de sanguine requirendum est: quia cum dixisset: Palpate & videte: qa spũs carnẽ & os
sa nõ habet: nõ addit: sanguinem. Non ergo & nos addamus inquirere: qđ ille non addidit di
cere: Et de cõpendio (si placet) finita sit quęstio. Fortassis eñ accepta occasiõe sanguinis vrge
R bit nos molestior pscrutator & dicet: Si sanguis: cur nõ & pituita: cur non & fel flauum: & fel
nigrum: quibꝰ quatuor humoribus naturam carnis tẽperari etiã medicinæ disciplina testaẽ.
Sed quodlibet quisq́ addat: corruptionẽ addere caueat: ne suæ fidei sanitatem castitatẽq́ cor
rũpat. Ex consuetudine rerum expertarũ: inexpta opera diuia infirmitas metitur humana: &
argutule se garrire arbitraẽ cum dicit: Si caro & sãguis est: si sanguis & cæteri humores: si cę
teri humores: ergo & corruptio. Eo modo diceret: Si flamma est & ardet: si ardet & vrit
si vrit ergo virorum trium in fornace ignis ab impio rege missorum corpora incendit. Si au
tem hoc in tribus viris miraculum factũ esse non dubitat quisquis de diuinis operibus re
cte sapit: cur non credatur qui fecit illa corpa nõ posse igni corrumpi: fecisse illud corpus nec
igne: nec fame: nec morbo: nec senio nec vlla vi alia qua solet humana corpora labefactare cor
ruptio. Quisquis dicit non carni trium illorum virorum additam contra ignem incorru
ptionem: sed ipsi igni detractã corrumpẽdi facultatẽ: quid veremur ne carnẽ facere nequiue
rit nõ posse corrũpi: q fecit ignẽ nõ posse corrũpere? Nã si illđ nõ de carnis: sed de ignis muta
tione intelligitur: multo est mirabilius: Simul enim & hominum corpora non vrebat ne pos
set nocere: & ligna fornacis vrebat vt posset ardere. Sed qui etiam ista non credunt: nimium
de diuina potestate diffidũt: nec cum eis vel ad eos nunc sermo nobis est. Qui aũt ista credunt
ex his etiam illa vtcunq́ coniiciant quæ fideliter quærunt. Valet igitur diuina potentia de
ista visibili atq́ tractabili natura corporum quibusdã manentibus auferre quas voluerit q̃li
tates: ac per hoc valet etiam membra mortalia formæ liniamentis manentibus: corruptione
vero mortalitatis emortua stabili vigore firmare: vt absit labes: assit effigies: assit motio: absit
S fatigatio: assit vescẽdi potestas: absit esuriẽdi necessitas. Qđ ergo legiẽ apud aplm: Caro & 1.Corin.15.
sanguis regnum dei nõ possidebunt: Soluitur quidem quæstio etiam isto modo quẽ tu cõme
morasti: vt carnis & sanguinis nomine: opera carnis & sanguinis intelligant. Verum quia non
de opibus sed de mõ resurrectionis loquebaẽ apls: & eam quæstionẽ disputãdo versabat: meliꝰ
eo loco intelligiẽ caro & sanguis p corruptiõe carnis & sanguinis posita. Si eñ nomẽ carnis si
gnificat operationẽ: cur nõ significat etiã corruptionẽ: sicut dictũ ẽ: Oĩs caro fœnũ? Nã & hic Esa.40.

ipſa corruptibilitas ſignificata eſt.Sequitur enim:Et om̄is honor carnis vt flos fœni : fœnum
Lucæ.24. aruit:flos decidit.Nũquid nam hoc etiam illi carni competit:de qua dictũ eſt:Palpate & vide
te: quia ſpiritus,oſſa & carnem non habet ſicut me videris habere? Nam quõ areſcat aut deci-
Ro.6. dat:cũ ſcriptum ſit:Q Chriſtus ſurgens a mortuis:iam non moritur:& mors ei vltra nõ do
minabitur. Proinde ipſam apſicam ſententiam deſup inſpice: totamq; conſydera: cum reſur-
1.Corint.15. rectionem mortuorum pſuadere vellet eisqui dicebant:Quia reſurrectio mortuorum nõ eſt
Chriſti reſurrectione præmiſſa: in exemplum inter cætera quæ ibi diſſeruit:intulit ſibi queſti
onẽ atq; ait.Sed dicet aliquis:quomodo reſurgent mortui:quo aũt corpore venient:id eſt qua
li corpore.Deinde adhibens documẽta ſeminũ:Stulte(inquit)tu quod ſeminas non viuifica
tur niſi prius moriatur:& quod ſeminas non corpus quod futurum eſt ſeminas: ſed nudum
granũ ſere tritici:aut alicuius cęterorũ.Deus aũt illi dat corpus quomodo voluerit:& vnicui
q; ſeminum proprium corpus.Secundum hoc ergo dixerat:Nõ corpus quod futurum eſt ſe
minas:Neq; eñ non triticum erit ex tritico.Sed quia nemo ſeminat hærbam vel ſtipulam &
multiplicia in palea tegumenta granorũ cũ quib9 tñ ſemina exurgunt:ideo ait:Sed nudũ gra
nũ:Hinc volens oſtendere:quia ſi deus poteſt addere qđ non erat in nudo ſemine : multoma-
gis poteſt reparare quod erat in hominis corpore. Iam vero quod adiungit:ad differentiam T
pertinet reſurgentium propter diuerſas glorias fidelium atq; ſanctorum.Nõ omnis(inquit)
caro eadem caro:alia quippe hominum:alia autẽ caro pecorum:alia volucrum: alia piſcium:
& corpora cęleſtia:& corpora terreſtria:ſed alia eſt cæleſtiũ gloria:& alia terreſtriũ:& alia glo
ria ſolis:& alia gloria lunæ:& alia gĺia ſtellarũ.Stella eñ a ſtella differt in gloria:ſic & reſur-
rectio mortuorum.In his oĩbus iſte ſenſus eſt:Si genera carnis cum ſint cuncta mortalia:diffe
runt tamen inter ſe pro diuerſitatibus animantiũ:Et ſi corpora cum ſint omnia viſibilia:dif-
ferunt tamen pro diuerſitatibus locorum: vnde alia eſt cæleſtium gloria:alia terreſtrium: Et
ſi in locis ſublimibus cum ſint cuncta cęleſtia : differunt etiam ipſa claritatibus luminum:nõ
mirum eſt q in reſurrectione mortuorum diſtabit gloria meritorum.Hinc iam venit ad illđ
1.Corint.15. quod communiter habet omnis caro quæ ad vitam reſurgit æternam:& dicit:Seminatur in
corruptione:ſurget incorruptione:ſeminat̃ in incontumelia:ſurget in gloria : ſeminatur in
infirmitate:ſurget in virtute:ſeminatur corpus animale:ſurget corp9 ſpiritale.In his verbis
apoſtoli nunquid fas eſt putare melius corpora noſtra reſurrectura q̃ Chriſti? cum de illo
ſit propoſitum exemplum: quod fideliter intendere & per eius gratiam ſperare debeamus:
Ac per hoc nullo modo potuit corpus Chriſti cum corruptione ſurgere:ſi noſtrũ in incorru
ptiõe reſurrecturũ promittitur:nec potuit illud ſine gloria:ſi noſtrũ reſurget in gloria.Quæ
autem ibi gloria vbi adhuc corruptio? Nimis itaq; abſurdũ eſt:vt credamus illud corpus:&
in infirmitate eſſe ſeminatum:id eſt mortificatũ:& in infirmitate reſurrexiſſe:cum corpus no
2.Corin.13. ſtrum ſeminetur in infirmitate:reſurgat in virtute:Et dicat idem apoſtolus de Chriſto: Et ſi
crucifixus eſt ex infirmitate ſed viuit in virtute dei.Quis vero tam abſurde ſapiat:vt credat
illud corpus animale ſeminatum:animale,reſuſcitatũ:ſi noſtrũ ſeminat̃ animale:reſurget ſpi
ritale? Cõſtat itaq; neq; vllo modo dubitãdũ eſt:corpus Chriſti:qđ licet corruptionẽ putre- V
Pſal.15. dinis in ſepulchro nõ viderit:vñ ſcriptũ eſt:Nec dabis ſanctũ tuũ videre corruptionem:cla-
uis tñ & lancea proruпi potuit:nũc omnino in incorruptiõe cõſiſtere:& qđ in cõtumelia paſ
ſionis mortiſq; ſeminatum eſt:nũc eſſe in gloria vitæ ęternę:& qđ ex infirmitate potuit cruci
figi:nũc ĩ virtute regnare:& qđ erat corpus animale:quoniã ex Adã ſumptũ eſt:nunc eſſe ſpi
ritale:quoniam ſpiritui iam inſeparabiliter copulatũ eſt.Cũ eñ vellet apoſtol9 de corpore ani
mali adhibere teſtimonium ſcripturarũ:illud poſuit qđ in Geneſi legitur:Si eſt(inquit) cor-
1.Corin.15. pus animale:eſt & ſpiritale:ſicut ſcriptum eſt: Factus eſt primus Adam in animam viuentem
vel ĩ animam viuam.Recolis certe quẽadmodũ ſcriptũ ſit:Et inſufflauit deus in faciem ei9 fla
Geñ.2. tum vitæ:& factus eſt homo in animam viuã.Dictum eſt aũt etiam de animalibus: Producat
Geñ.1. terra animam viuam.Intelligitur ergo corpus animale dici ſimile cæteris animalibus pp̄ter
mortis diſſolutionem & corruptionem:quæ quotidie cibo reficitur: & poſtea ſuperata ani-
mantis compago diſſoluitur.Spiritale autem corpus:qđ iam cum ſpiritu immortale eſt:q̃uis
nõnulli arbitrentur tunc fieri corpus ſpiritale cum iam & ipſum corpus mutabit̃ in ſpiritum
et quod homo erat ex corpore & ſpiritu:vtrũq; ac totũ ſpũs erit:q̃ſi dixerit apl's:Seminat̃ cor
pus:ſurget ſpũs.Dixit aũt ſeminat̃ corp9 animale:ſurget corp9 ſpiritale. Proinde ſicut aĩale
corpus non eſt anima ſed corp9:ita & ſpiritale corpus non ſpiritũ debemus putare ſed corp9.

Quis porro audeat opinari:vel Christi corpus non spiritale resurrexisse:vel si spiritale surre
xit:iam non corpus fuisse sed spiritum:cum hanc opinionem discipulorum refellat: vbi cum
eum videntes existimarēt se spiritū videre:ait:Palpate & videte:quia spiritus ossa & carnē nō Lucæ.24.
habet sicut me videris habere?Iam igit̄ illa caro spiritale erat corpus:nec tū spiritus erat sed
corpus:nulla vlterius morte ab aīa resoluendū atq; separandū:sicut corpus animale:quale ani
matum est dei flatu cū factus est homo in animam viuā:etiam ipsum ex animali spiritale sine
mortis interuentu futurum nisi transgressio præcepti prius commisso peccato infligeret pœ
nam: q̄ deus seruatæ iustitiæ daret coronam. Vnde dominus Christus per nos ad nos ve-
nit:cum peccatores iustus inuenit:per stratum quodammodo humilitatis nostræ:sed non cū
morbo iniquitatis nostræ.Nam per animale nobis:hoc est per mortale corpus apparuit:q vti
q; si voluisset:cū corpore immortali primitus aduenisset.Sed qa nos humilitate filii dei sanari
oportebat:vsq; ad nostram infirmitatem descendit:& fidei nostræ meritum ac præmium vir
tute suæ resurrectionis ostendit.Ideo sequit̄ apostolus & dicit:Nouissimus Adam in spiritum 1.Corin.15.
viuificantem:siue intelligatur primus Adam qui de puluere anteformatus est:nouissim⁹ aūt
Adam qui de virgine procreatus est:siue in vnoquoq; homine vtrunq; cōpleat̄:vt prim⁹ Adā
sit in corpore mortali:nouissimus Adā idem ipse in corpore immortali:tū inter animam vi-
uentem & spiritum viuificantem:hoc inter esse voluit:vt illic sit corpus animale:hic spiritale.
Aīa quippe in corpore animali viuit qdē:sed non viuificat vsq; ad auferendam corruptionem
In corpore vero spiritali:quoniam perfecte adhærens domino/vnus spiritus est: sic viuificat
vt spiritale corpus efficiat:absumens omnem corruptionem:nullam metuens separationem.
Proinde sequitur:Sed nō prius quod spiritale est:sed qd animale:postea spiritale. Primus hō 1.Corin.15.
de terra terrenus:secundus homo de cælo cælestis.Qualis terrenus tales & terreni: & qualis
cælestis tales & cælestes.Sicut portauimus imaginem terreni:portemus & imaginem eius q
de cælo est.Quid est:Qualis terrenus tales & terreni:nisi mortales ex mortali?Et qd est:Qua
lis cælestis tales & cælestes:nisi immortales per immortalem?Illud per Adam:hoc per Chri-
stum.Dominus enim ad hoc terrenus factus est cum esset cælestis:vt eos qui terreni erant:fa
ceret cælestes:hoc est ideo ex immortali mortalis factus est assumendo serui formam:non do-
mini mutando naturam: vt eos qui mortales erant/faceret immortales in partiendo do-
X minicam gratiam: non seruilem iniuriam retinendo. Cum igitur de resurrectione cor-
poris apostolus disputans doceret nostra corpora futura ex corruptibilibus incorruptibilia:
ex corruptibilibus gloriosa:ex infirmis fortia:ex animalib⁹ spiritalia:hoc est ex mortalib⁹ im
mortalia:subiecit vnde agitur:atq; ait:Hoc autem dico fratres:quia caro & sanguis regnum
dei possidere non possunt.Et ne quisq̄ putaret secundum substantiam carnis hoc apostolum
definisse:aperuit quid diceret subiungendo:Neq; corruptio incorruptionem possidebit. Tā
q̄ diceret:quod dixi:Caro & sanguis regnum dei non possidebunt:ideo dixi: quia corruptio
incorruptionem non possidebit.Hoc ergo loco: nomine carnis & sanguinis/corruptionem
mortalitatis intelligi voluit.Deniq; tanq̄ ei diceretur:quō caro erit & caro non erit?Caro
quippe erit: quoniam dominus post resurrectionem ait:Palpate & videte:quia spiritus ossa
et carnem non habet sicut me videtis habere.Caro autem non erit:quoniam caro & sanguis
regnum dei non possidebūt:Exponit qd dixerit adiiciens:Ecce mysteriū vobis dico:Oēs qdē
resurgemus: vel sicut græci codices habent:Omnes quidem dormiemus:non tamen omnes
immutabimur.Hanc mutationem vtrum in deterius: an in melius intelligi voluerit: inferi
ora demonstrant.In atomo(inquit)hoc est in puncto temporis quod diuidi nō potest:In ictu
oculi: hoc est in summa celeritate:In nouissima tuba: hoc est in nouissimo signo quod dabi
tur: vt ista compleantur.Cantat enim tuba(inquit) & mortui resurgunt incorrupti: &
nos commutabimur.Ergo istam commutationem in melius sine dubitatione oportet intel-
ligi:quia omnes & iusti & iniusti resurrecturi sunt.Sed sicut dominus in euāgelio loquitur:
Qui bene fecerunt in resurrectionem vitæ:qui male egerunt in resurrectionem iudicii:Iudi Ioan.5.
cium appellans pœnam sempiternam:sicut alio loco:Qui non credit(inquit)iam iudicatus Ioan.3.
est.Proinde illi qui ad iudicium resurrecturi sunt:non commutabunt̄ in illam incorruptelam
quæ nec doloris corruptionē pati pōt.Illa nāq; fideliū est atq; sanctorū.Isti vero ꝑpetua corru
ptione cruciabūtur:quia ignis eorum non extinguetur:& vermis eoꝝ nō morietur.Quid si Esa.66.
bi ergo vult ista distinctio:Et mortui resurgent incorrupti:& nos cōmutabimur:nisi quia om
nes incorrupti resurgent?Sed ex his etiā iusti immutabūt̄ in illā incorruptelam:cui oīno nul

la possit nocere corruptio:ac per hoc qui in ea:non commutabuntur. Incorrupti quidem re-
surgent integritate membrorum:sed tamen corrumpendi dolore pœnarum:cum audierint
Matthę.25. Ite maledicti in ignem æternum qui paratus est diabolo & angelis eius. A quo auditu malo iu
Psal.111. stus nõ timebit. De illa vero cõmutatione iustorum cum dixisset:Nos commutabimur: tan Y
q̃ quæreremus:quomodo istud fiat:vel qualis illa commutatio futura sit: adiungit & dicit:
Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptelam:& mortale hoc induere immortalita
1.Corin.15. tem. Non(vt opinor)dubitandũ est secundum hoc dictum: Caro & sanguis regnum dei non
possidebunt:quia non ibi erit corruptio & mortalitas carnis & sanguinis. Secundum has eñ
qualitates hoc loco carnem & sanguinem nuncupauit. Quocirca: vt aliquid exempli gratia
Thessal.3. ponam:quod interim occurrit:sicut scriptum est: Ne forte tentauerit vos qui tentat:& inanis
sit labor vester:atq; hic intelligitur diabolus:tanq̃ deus omnino non tentet: de quo alio loco
Iacobi.1. scriptura dicit:Ipse autem neminem tentat. Nec contraria et ista sententia ei qua dicitur:Tẽ
Deute.13. tat vos dominus deus vester. Sed soluitur quæstio:cum vocabulum tentationis diuersas in-
telligentias habet:eo q alia sit tentatio deceptionis:alia tentatio probationis: secundum illã
non intelligitur qui tentat nisi diabolus:secundum hanc vero tentat deus. Ita cum dicitur:
Caro possidebit regnum dei:& caro non possidebit regnũ dei:etiam huius nominis intelligen
tia discernatur:& nulla erit quæstio:quoniam caro secundum substantiam:secundum quam
Lucæ.24. dictum est:Spiritus ossa & carnem non habet sicut me videtis habere: possidet regnum dei.
Caro autem cum secundum corruptionem intelligitur:non possidebit. Hoc enim expositum
1.Corint.15. est cum diceretur:Caro & sanguis regnum dei non possidebunt: in eo q continuo additum
est:Neq; corruptio incorruptionem possidebit: sicut satis quantum arbitror disseruimus:
Q; quæris:vtrum singillatim a creatore deo corporum liniamenta formentur:non moue- Z
bit:si quantum potest humana mens potentiã diuinæ operationis intelligat. Quomodo enim
Ioannis.5. negare poterimus deum etiam nunc operari cuncta quæ creantur:cum dominus dicat:Pater
meus vsq; nunc operatur? Vnde illa cessatio septimi diei ab ipsis naturis condendis intelligen
da est facta:non ab earum administratione quæ conditæ referuntur. Cum ergo natura rerum
a creatore administratur:& per ordines præfinitis locis & temporibus suis cuncta nascantur
Hieremię.1. deus vsq; nunc operatᵗ. Nam si deus nũc ista nõ format:quomodo legitur:Priusq̃ te formarem
Matthęi.6. in vtero noui te? Quomodo etiam accipi potest:Q; si fœnum agri quod hodie est & cras in cli
banum mittitur deus sic vestit: nisi forte credendum est fœnum a deo vestiri:& a deo corpo-
ra non formari? Cum enim dixit: vestit:non de præterita ordinatione: sed de præsenti opera-
tione satis indicat. Vnde est etiam illud apostoli de seminibus: quod supra commemoraui.
Non(inquit) corpus quod futurũ est seminas:sed nudum granum fere tritici aut alicuius
1.Corin.15. cæterorum. Deus autem illi dat corpus quomodo voluerit. Non dixit: dedit aut disposuit:
sed dat: vt creatorem intelligas efficaciam sapientiæ suæ rebus q̃ quotidie suis temporibus
Sapien.8. oriuntur/condendis adhibere. De qua sapientia dictum est:Pertendit a fine vsq; in finem for-
titer: & non dixit:disposuit:sed disponit omnia suauiter. Multum est autem vel tenuiter sa-
pere: quomodo commutabilia & temporalia non commutabilibus & temporalibus creato-
ris motibus: sed æterna & stabili virtute condantur. De illo sane quod percontandum &
putasti:vtrũ baptizati omnes si absq; pœnitentia diuersis criminibus irretiti de corpore ex
ierint: veniam quolibet tempore consecuturi sint: librum non paruæ quantitatis iam scri-
10.de Geñ. psi: quem si describere curaueris: fortasse nihil vlterius hinc requires. Vis etiam per me
ad literã ca. scire: vtrum dei flatus ille in Adam idem ipse sit anima? Breuiter respondeo: aut ipse
23. est: aut ipso anima facta est. Sed et si ipse est:factus est. De anima quippe loquitur per Esai
7.de Geñ. am prophetam deus vbi dicit: Omnem flatum ego feci. quod sequentia satis indicant. Sequi
ad literã ca. tur enim:Propter peccatum modicum quid contristem illum? Id est ipsum flatum:& cætera
2.&.3.&.4. quæ nisi de anima humana intelligi nequeunt. In hac enim quæstione maxime cauendum est
et.5. ne anima non a deo facta natura: sed ipsius dei substantia tanq̃ vnigenitus filius: quod est
verbum eius: aut aliqua eius particula esse credatur: tanq̃ illa natura atq; substantia qua
deus est quicquid est: commutabilis esse possit. Quod esse animam nemo non sentit qui se ani
mam habere sentit. Cum ista dictarem: perlator iam ventum expectans: me vehementer vt na
uigaret: vrgebat. Itaq; si quid hic incondite atq; inculte dictum legeris; vel si totum ita esse p-
spexeris: doctrinæ da operam: linguæ veniam.

Sancti Augustini ad Proculianum: ostendentis qua ratione bonũ sit cum se inuicem ab
errore reuocare conentur: idq; se agere asserentis; & quãtum illum diligat exponentis:
atq; petentis ne in responsionibus sibi datis aliquid contumeliose in se dictũ existimet:
Ipsum præterea rogantis & obsecrantis: vt promissionis suæ meminerit: vt sic verita-
te discussa errores & dissensiones tollantur. Epistola.CXLVII.

9 Omino honorabili & dilectissimo Proculiano: Augustinus. Propter impe
ritorum hominum vanitates: diutius apud te de titulo epistolæ meæ dis-
putare non debeo. Cum enim nos reuocare inuicem ab errore conamur: q̃
uis ante plenissimã discussionem causę/ quibusdã videri possit quis; nostrũ
erret incertum: seruimus tamẽ inuicem nobis si bono animo nobiscum agi
mus: vt a peruersitate discordię liberemur. Q̃d me syncęro corde agere: &
cum tremore Christianæ humilitatis etiam si pleris q; hominibus apertũ
non est: videt tamen ille cui nulla corda clauduntur. Quid autem in te honorare non dubitẽ:
facile intelligis. Non eñ errorẽ schismatis (vnde omẽs homines quantũ ad me attinet cupio
sanari) dignum honore aliquo existimo. Sed te ante omnia: ꝙ ipsius nobis humanæ societatis
vinculo stringeris: & ꝙ nonnulla in re præminent placidioris mẽtis indicia: quibus nullo mo
do desperandum est facile te posse veritatem cum fuerit demonstrata cõplecti: sine vllo æstu
dubitationis honorandũ puto. Dilectionis autẽ tantũ tibi debeo: quantũ nobis imperat ipse
qui nos dilexit vsq; ad crucis opprobrium. Sed ne mireris ꝙ apud beniuolentiam tuã diu ta
cui: non putabam in hac te esse sententia: quã mihi frater Euodius cui fidem non habere non
possum: gaudens indicauit. Nam cum forte cõtigisset: vt in vnã domũ cõueniretis: & sermo
inter vos de spe nostra/ hoc est de Christi hęreditate ortus esset: ait dixisse benignitatẽ tuam:
velle te & bonis viris sedentibus conferre nobiscum. Q̃d te multũ gaudeo nostræ humilitati
offerre dignatũ. Neq; vllo modo possum tantã occasionẽ benigni animi tui deserere: vt quan
tũ vires dñs præbere dignabitur: quærã tecũ atq; discutiam: quæ causa: quæ origo: quę ratio
in ecclesia Christi: cui dixit: Pacẽ meã do vobis: pacẽ meã relinquo vobis: tam lugẽdæ atq; plã Ioan. 14.
A gendæ discessionis extiterit. Audiui quidem de memorato fratre te fuisse conquestũ: ꝙ ne-
scio quid tibi cõtumeliose responderit: Q̃d quęso te ne illam cõtumeliã deputes: quã certum
mihi est non de superbo homine ꝓcessisse: Noui enim fratrem meum: sed si quid in disputan-
do pro fide sua & ꝑ ecclesiæ charitate dixit fortasse feruẽtius: qđ tua grauitas nollet audire:
nõ illa cõtumacia: sed fiducia nominanda est. Collatorem enim & disputatorẽ: nõ assentatorẽ
& adulatorẽ se esse cupiebat. Nã hoc est oleũ peccatoris: quo propheta nõ vult impinguari ca
put. Ita eñ dicit: Emendabit me iustus in misericordia: & arguet me: oleum autẽ peccatoris Psal. 140.
nõ impinguet caput meũ. Mauult eñ seuera misericordia iusti emendari: q̃ leni adulationis
vnctione laudari. Vnde etiã illud propheticũ est: Qui vos felices dicunt: in errorem vos mit- Esa. 3.
tunt. Ideoq; de homine quẽ falsæ blãditiæ faciunt arrogantẽ: recte etiã vulgo dicitur: Creuit
caput. Impinguatũ est enim oleo peccatoris: hoc est: non aspera veritate corrigentis: sed leni
falsitate laudantis. Neq; hoc in eam partem peto accipias: quasi ego te a fratre Euodio tanq̃ a
iusto emendatũ intelligi velim. Vereor eñ ne me quoq; aliquid contumeliose in te dicere exi
stimes: qđ vehementer caueo quantum possum: Sed iustus est ille qui dixit: Ego sum veritas. Ioan. 14.
Itaq; de cuiuslibet hominis ore nobis verũ cũ aliqua asperitate sonuerit: nõ ab illo homine qui
forte peccator est: sed ab ipsa veritate: hoc est a Christo qui iustus est emẽdamur: ne nostrum
caput blandę: sed perniciosę adulationis vnctio: hoc est oleũ peccatoris: impinguet. Q̃q̃ etiã
si frater Euodius aliquantũ pro suæ cõmunionis defensione turbatior: aliquid elatius animo
cõmotiore dixisset: ætati hoĩs & necessitatis causa te oporteret ignoscere. Istud tamẽ qđ pro-
mittere dignatus es: peto memineris: vt sedentibus quos ipse delegeris: dummodo verba nr̃a
non inaniter vẽtilentur: sed stilo excipiantur: vt & trãquillius & ordinatius differamus: et si qđ
forte a nobis de memoria lapsum fuerit: recitatione reuocetur: & rem tam magnam & ad sa-
lutẽ omniũ ꝑtinentẽ cũ concordia requiramus. Aut si placet nullo medio interposito: prius
nobiscũ: siue ꝑ ep̃las: siue per collocutionẽ atq; lectionẽ vbi placuerit conferamus: ne forte in-
tẽperãtes nõnulli auditores malint quasi nostrũ expectare certamen: q̃ de nostra salute in no
stra collocutione cogitare: vt qđ fuerit inter nos terminatum: postea ꝑ nos populus nouerit.
Aut si per ep̃las agi placet: ipsæ plebibus recitẽtur: vt aliquãdo nõ plebes: sed plebs vna dica
tur. Prorsus sicut volueris: sicut iusseris: sicut tibi placuerit: libẽter amplector. Et de animo

beatiſſimi & venerabilis mihi patris Valerii nunc abſentis tota ſecuritate polliceor: hoc eñ
cum magna lętitia cogniturum. Noui eñ quantum diligat pacẽ: & nulla vani faſtus inanita
te iactetur. Rogo te quid nobis eſt cum veteribus diſſenſionibus: & hucuſq; vulnera illa du- B
rauerũt: quę animoſitas hominũ ſuperboꝝ noſtris mẽbris inflixit: quorũ vulnerũ putrefactio
ne etiam dolorẽ ꝑdidimus quo ſolet medicus implorari? Vides quanta & q̃ miſerabili fœdita
te Chriſtianæ domus familiæq; turbatæ ſint. Mariti & vxores de ſuo lecto ſibi conſentiunt:
& de Chriſti altari diſſentiunt. Per illum ſibi iurant: vt inter ſe pacem habeant: & in illo habe-
re nõ poſſunt. Filii cum parentibus vnam domũ habẽt ſuam: & domũ dei non habẽt vnã. Suc
cedere in eoꝝ hereditatẽ cupiunt: cũ quibus de Chriſti hereditate rixantur. Serui & domini
Phil.2. cõmunem deũ diuidũt: qui formã ſerui accepit: vt oẽs ſeruiendo liberaret. Honorãt nos ve-
ſtri: honorant vos noſtri. Per coronã noſtrã nos adiurant veſtri: per coronã veſtrã vos adiu-
rant noſtri. Omniũ verba ſuſcipimus: neminem offendere volumus: quid nos ſolus Chriſtus
offendit: cuius mẽbra laniamus? Et hoĩes quidẽ cauſas ſuas ſæculares apud nos finire cupien-
tes: quãdo eis neceſſarii fuerimus: ſic nos ſanctos & dei ſeruos appellant: vt negotia terræ ſuæ
peragãt: aliqñ agam(9) & negotiũ ſalutis noſtræ: & ſalutis ipſoꝝ: nõ de auro: nõ de argẽto: non
de fundis & pecorib(9): ꝑ q̃bus reb(9) quotidie ſubmiſſo capite ſalutamur: vt diſſenſiones hoĩm
terminemus: ſed de ipſo capite noſtro tam turpis inter nos & pernicioſa diſſenſio eſt. Quãtũ-
libet capita ſubmittãt: qui nos ſalutant: vt eos cõcordes in terra faciamus: de cęlo vſq; ad cru
cẽ ſubmiſſum eſt caput noſtrũ in quo concordes non ſumus. Rogo te atq; obſecro: ſi eſt in te
aliqua humanitas: quã multi prędicãt: hic appareat bonitas tua: ſi nõ propter honores trãſi-
torios ſimulatur: vt cõtremiſcant in te viſcera miſericordiæ: & velis aliqñ rem diſcuti inſtan
do nobiſcũ orationib(9): & oĩa pacifice cõferẽdo: ne miſeræ plebes q̃ noſtris honorib(9) obſequũ-
tur: premant nos obſequiis ſuis in iudicio dei: ſed potius noſtra non ficta charitate nobiſcum
reuocatę ab erroribus & diſſenſionib(9): in veritatis & pacis itinera dirigantur. Opto te corã
oculis dei beatũ eſſe: dñe honorabilis & dilectiſſime.

Sancti Auguſtini ad Valeriũ: petentis vt de periculis officii epĩ aut pſbyteri aut diaconi cogitet: indoneitatẽq; ſui ipſius humiliter recognoſcẽtis: & vt tẽpus ſibi cõcedat & in orationibus adiuuet donec magis reddatur inſtructus orantis. Ep[la]. CXLVIII.

Omino beatiſſimo & venerabili: & in conſpectu dñi ſyncera charitate cha C
40. dis. ante omnia. riſſimo patri Valerio Auguſtinus pſbyter in dño ſalutẽ. Ante oĩa peto:
vt cogitet religioſa prudẽtia tua nihil eſſe in hac vita: & maxime hoc tpe
facilius & lætius & hoĩbus acceptabilius epĩ aut pſbyteri aut diaconi offi-
cio: ſi ꝑfunctorie atq; adulatorie res agat: ſed nihil apud deũ miſeri(9) & tri-
ſtius & dãnabilius. Itẽ nihil eſſe in hac vita: & maxime hoc tpe difficilius:
laborioſius: periculoſius epĩ aut pſbyteri aut diaconi officio: ſed apud deũ
nihil beatius: ſi eo modo militetur quo noſter imperator iubet. Quis autẽ iſte ſit modus: nec a
pueritia: nec ab adoleſcẽtia mea didici: & eo tpe quo diſcere cœperã: vis mihi facta eſt merito
peccatoꝝ meoꝝ. Nã qd aliud exiſtimẽ neſcio: vt ſecũdus locus gubernaculoꝝ mihi traderet:
qui remũ tenere nõ nouerã. Sed arbitror dñm meũ ꝓpterea me ſic emẽdare voluiſſe: ꝙ multo
rũ peccata nautaꝝ anteq̃ expertus eſſem qd illic agitur/quaſi doctior & melior reprehẽdere au
debã. Itaq; poſtq̃ miſſus ſum in mediũ: tunc ſentire cœpi temeritates rep̃hẽſionũ meaꝝ: q̃q̃
& antea periculoſiſſimũ iudicarẽ hoc miniſteriũ. Et hinc erant lachrymæ illę quas me funde
re in ciuitate ordinatiõis meæ tpe nõnulli fratres animaduerterũt: & neſcientes cauſas dolo-
ris mei: quibus potuerant ſermonib(9) qui oĩno ad vulnus meũ nõ ꝑtinerẽt: tamẽ bono animo
conſolati ſunt. Sed valde multo amplius expertus ſum q̃ putabam: non quia nouos aliquos
fluctus aut tẽpeſtatẽ vidi: quas ante nõ nouerã: vel nõ audierã: vel nõ legerã: vel nõ cogitaue
rã: ſed ad eas euitandas: aut ꝑferendas ſollertiã & vires meas omnino non nouerã: & alicuius
momenti arbitrabar. Dñs aũt irriſit me: & rebus ipſis oſtendere voluit meipſum mihi. Qđ
ſi nõ damnãdo: ſed miſerando fecit (Hoc eñ ſpero certe) vel nunc cognita ægritudine mea:
debeo ſcripturarũ eius medicamenta oĩa perſcrutari: & orando ac legẽdo agere: vt idonea va
litudo animæ meę ad tã periculoſa negotia tribuat: qđ ante nõ feci: quia & tempus nõ habui.
Tunc eñ ordinatus ſum: cũ de ipſo actionis tpe ad cognoſcẽdas diuinas ſcripturas cogitare
mus: & ſic nos diſponere vellemus: vt nobis otiũ ad hoc negotium poſſet eſſe. Et qđ verũ eſt
nondũ ſciebã quid mihi deeſſet ad tale opus quale me nunc torquet & cõterit. Q; ſi ꝓpterea

in re ipsa didici quid sit homini necessariũ:qui populo ministrat sacramentũ & verbũ dei: vt
iam non mihi liceat assequi:qđ me nõ habere cognoui:iubes ergo vt peream pater Valeri. Vbi
est charitas tua?Certe diligis me:certe diligis ipsam ecclesiã:cui me sic ministrare voluisti: &
tñ certus sum ꝙ & me & ipsam diligis.Sed putas me idoneũ:cũ ego melius me nouerim: qui
D tamen nec ipse me nossem nisi experiendo didicissem? Sed dicit fortasse sanctitas tua: Vellẽ
scire quid desit instructiõi tuæ. Tam multa aũt sunt: vt facilius possim enumerare:quę habeã
ꝗ quę habere desydero. Audeo enim dicere:scire me & plena fide retinere:quid pertineat ad
salutẽ nostrã.Sed hoc ipsum quõ ministrẽ ad salutẽ alioꝝ:nõ quęrens qđ mihi vtile est: sed qđ
multis vt salui fiant?Et sunt fortasse aliqua:immo nõ est dubitandũ: esse in sanctis libris cõscri
pta cõsilia:qbꝰ cognitis & apprehensis possit homo dei rebꝰ/ecclesiasticis ordinationibꝰ mini
strare:aut certe inter manus iniquoꝝ vel viuere conscientia saniore vel mori:vt illa vita non
amittat:cui vni Christiana corda hũilia & mãsueta suspirãt. Quõ aũt hæc fieri põt:nisi quẽ
admodũ ipe dñs dicit:petẽdo:qrẽdo:pulsando:id est orãdo:legẽdo:plãgẽdo? Ad qđ negotiũ
mihi paruũ tps velut vsq͂ ad pascha impetrari volui p fratres a tua syncerissima & venerabi
li charitate:& nũc p has pces volo. Quid eñ respõsurus sum dño iudici? Nõ poterã ista iam
qrere cũ ecclesiasticis negotiis impedirer.Si ergo mihi dicat:Serue nequã:si villa ecclesię calũ
niosum aliquẽ pateret:cuiꝰ fructibus colligẽdis magna opa impẽdit:neglecto agro quẽ riga
ui sanguine meo:si qd agere p ea posses apud iudicẽ terrę:nõne oĩbus consentientibus:nõnul
lis etiã iubentibus & cogentibꝰ pergeres:& si cõtra te iudicaret:etiã trãs mare pficiscereris:
atq͂ hoc modo vel annuã vel amplius absentiã tuã nulla querela reuocaret: ne alius posside
ret terrã:nõ animæ sed corpori pauperũ necessariã:quorũ tam famẽ viuæ arbores meæ mul
to facilius mihiq͂ gratius si diligenter colerent explerent?Cur ergo ad discendã agriculturã
meã:vacationẽ tpis tibi defuisse causaris?Dic mihi quid respõdeã rogo te? An forte vis dicã:
Senex Valerius dũ me oĩbus rebus instructũ esse credidisset:quãto amplius me dilexit: tanto
minus ista discere permisit?Attende oĩa ista senex Valeri:obsecro te per bonitatẽ & seuerita
tem Christi:p miam & iudiciũ eius:p eũ q tantã tibi inspirauit erga nos charitatẽ:vt te nec p
lucro aĩæ nostræ audeamus offendere.Sic aũt mihi deũ & Christũ testẽ facis innocẽtiæ & cha
ritatis:& syncęri affectꝰ quẽ circa nos habes:quasi ego nõ de his iurare oĩbꝰ possum.Ipsam er
go charitatẽ & affectũ imploro vt miserearis mei:& cõcedas mihi ad hoc qđ rogaui tps quã
tũ rogaui:atq͂ adiuues me oratiõibꝰ tuis:vt q͂ nõ sit inane desyderiũ meũ:nec infructuosa ec
clesiæ Christi atq͂ vtilitati fratrũ & cõseruoꝝ meoꝝ absentia mea.Scio ꝙ illa charitate p me
orãte maxime in tali cã nõ aberit dñs:& eam sicut sacrificiũ suauitatis accipiens:fortassis bre
uiore tempore ꝗ postulaui:me saluberrimis cõsiliis de scripturis suis reddet instructum.

Sancti Augustini ad Profuturũ:eidẽ malã corporis sui valitudinẽ exponentis:& qm̃ id
dño placeat:recte secũ agi cõfitẽtis:diesq͂ & noctes suas orationibꝰ illiꝰ cõmẽdãtis: De
scãdalis pterea & moeroribꝰ conqrẽtis:& ad vigilandũ inter hæc ne cuiusq͂ odium cor
dis intima teneat:diligenter admonentis. Epistola.CXLIX.

E FRatri Profuturo Augustinus.Scđm spiritum quantũ domino placet:atq͂
vires ipse pręberE dignat:recte sumus:Corpore autẽ ego in lecto sum.Nec
ambulare eñ nec stare nec sedere possum:ragadis vel exochadis dolore &
tumore.Sed etiã sic qm̃ id dño placet:quid aliud dicendũ est: nisi quia re
cte sumꝰ?Potius eñ si id nolumus quod ille vult:nos culpãdi sumus: ꝗ ille
nõ recte aliquid vel facere vel sinere existimãdus est.Nosti hæc omnia: sed
quia mihi es alter ego:quid libentius tecũ loquerer: nisi qđ mecũ loquor?
Commendamus ergo sanctis orationibus tuis & dies & noctes nostras:vt oretis pro nobis:
ne diebus intẽperanter vtamur:vt noctes æquo animo toleremus:vt etiã si ambulemus in me
dio vmbrę mortis:nobiscũ sit dñs ne timeamus mala. Qꝫ senex Megalius defunctus sit: iam
vos audisse quis dubitet?Erãt aũt a depositiõe corporis eius cũ hęc scriberẽ:dies ferme vigin
tiquatuor. Vtrũ iam videris (disponebas eñ successorem primatus eius) si fieri potest nosse
volumus.Non desunt scandala:sed neq͂ refugium:Non desunt moerores: sed neq͂ consolati
ones.Atq͂ inter hęc ꝗ vigilandũ sit:ne cuiusq͂ odiũ cordis intima teneat:neq͂ sinat vt oremꝰ
F deum in cubiculi nostro clauso ostio: sed aduersum ipsum deum claudat ostium: nosti opti
me frater.Subrepit autem:dum nulli irascẽti ira sua videtur iniusta. Ira enim inueterascens
ira fit odium:dũ quasi iusti doloris admixta dulcedo:diutius eam in vase detinet: donec totũ

acescat vasq corrumpat. Quapropter multo meli⁹ nec iuste cuiq̃ irascimur: q̃ velut iuste ira
scendo in alicuius odium ira & occulta facilitate delabimur. In recipiendis enim hospitibus
ignotis ista solemus dicere: multo esse melius malū hominem perpeti: q̃ forsitan per ignoran
tiam excludi bonū: dū cauemus ne recipiatur malus. Sed in affectibus animi contra est. Nam
incomparabiliter salubrius est etiam iræ iuste pulsanti non aperire penetrale cordis: q̃ admit
tere non facile recessuram: & peruentur am de surculo ad trabem. Audet quippe impudēter
etiam crescere citius q̃ putatur. Non enim erubescit in tenebris cū super eā sol occiderit. Re
colis certe qua cura & quanta sollicitudine ista scripserim: si recolis quid mecum nuper in itī
nere quodam locutus sis. Fratrē Seuerū & qui cū eo sunt salutamus. Etiā fortasse ipsis scri
beremus si per festinationē perlatoris liceret. Peto autē vt apud eundē fratrē nostrū Victorē:
cui ago etiam apud tuam sanctitatem gratias: q Cōstantinam dum pergeret indicauit: petē
do adiuues ꝓpter negotiū qd̄ ipse nouit: De quo grauissimū pōdus ꝓ hac re multū depcantis
Nectarii maioris patior ꝑ Calamam remeare ne grauetur. sic em̄ ꝓmisit mihi. Vale.

Sancti Augustini ad Helpidium gratū habere contestantis: ꝙ se quia errare crediderit
reuocare ab errore conatus sit: illiq optantis vt deus eum nosse faciat quod nosse se pu
tat: & ne in contumeliæ partem accipiat ꝙ tantæ sibi cognitionis munus optauerit pe
tentis: atq ex subiuncta ratione filium non esse factum demonstrantis.

Epistola.CL.

Domino eximio meritoq honorabili & desyderabili Helpidio: Augustin⁹. G
Quis nostrum erret in fide vel cognitione trinitatis: alia quæstio est. Gra
tum sane habeo ꝙ me q̃uis incognitum facie: tamē quia errare credidisti:
reuocare ab errore conatus es. Huius tibi beniuolētiæ mercedē retribuat
deus: & nosse te faciat qd̄ nosse te putas. Res em̄ ardua est vt existimo: &
quæso te ne in vllam cōtumeliæ partē acceperis: quod tibi tantæ cognitio
nis munus optaui. Vereor enim ne inopinatæ scientiæ præiudicium si non
præcepta vera: quę nequaq̃ ad te mihi arrogauerim: aut certe bona vota nostra: quę mihi etiā
indocto habere de te licet: Non enim perite: sed amice exhibenda sunt: repellat ab auribus tu
is: potiusq mihi succenseas ꝙ non tibi iam sicut sapienti gratulatus: q̃ gratias agas ꝙ tibi sa
pientiam deprecatus sum. Verūtamen si ego portās episcopalis nominis sarcinam: libentissi
me amplector beniuolentiam tuam: ꝙ me Bosono & Iasoni vt scribis doctissimis viris etiam
trans mare mittere dignatus es: ad reportandos ex eorū disputationibus vberes fructus. Qui
deniq ad detegendas totius erroris caligines: libellum cuiusdam episcopi vestri ingenio & vi
ribus elaboratum ad me perferendum sollicita benignitate curasti: quanto est æquius te bo
no animo accipere: ꝙ ea quæ nullo humano ingenio & viribus dari possunt: a domino deo ti
1.Corin.2. bi vt concedantur optaui! Apl'us enim inquit: Non spiritum huius mundi accepimus: sed H
spiritum qui ex deo est: vt sciamus quæ a deo donata sunt nobis: quæ & loquimur non indo
ctis humanæ sapientiæ verbis: sed docti spiritu spiritalibus spiritalia cōparantes. Animalis
autē homo nō ꝑcipit quæ sunt spūs dei. Stultitia est enim illi. Magis ergo tecum si fieri posset
mallem quærere quousq appellandus sit animalis homo: vt si eum iam transcendimus: recte
fortasse illa quæ supra humanā mentē atq intelligentiam incōmutabiliter manent: aliqua ex
parte nos attigisse gaudeamus. Cauendū est em̄ ne ꝓpterea videaꝛ stultū: cū filiū patri audi
mus æqualēq̃ a hominē animalē adhuc agimus: de quo dictum est: ꝙ stultitia sunt illi quę sūt
spiritus dei. Cū q̃ sane maiestas illa supra cūcta sublimis a spiritalib⁹ cogitari possit: a nullo au
tem possit effari: videre tamē quantū arbitror facile est: nō esse factū ꝑ quē facta sunt omnia:
Joan.1. & sine quo factū est nihil. Si enim per seipsum factus est: erat anteq̃ fieret: vt fieri per se posset.
Quod certe tanto absurdius dicitur: quanto vanius cogitatur. Si autem non per se factus est:
non est per quem facta sunt omnia: qm̄ quicquid factum est: per ipsum factum est. Omnia em̄
per ipsum facta sunt: & sine ipso factum est nihil. Miror parum attendi quæ tam expresse euā
gelista voluit intimare: vt neminē dissimulare permitteret. Non em̄ satis fuit dicere: Omnia
per ipsum facta sunt: nisi adderet: Et sine ipso factū est nihil. At ego q̃uis tardus: & nondum
detersa caligine saucium mentis oculum gerens ad intuendam patris & filii incōparabilem
ineffabilemq præstantiam: tamen hoc tota facilitate complector: quod nobis in euangelio ꝓ
pterea præseminatum est: vt hinc comprehenderemus illam diuinitatē: sed vt hinc admone
remur: non oportere nos de temeraria cōꝓhensione iactare. Si em̄ oīa per ipsum facta sunt:

quicqd nō p ipsum factū est:nō est factū:Ipse aūt per se factus nō est.Nō est igitur fact⁹: & oia p ipsum facta esse ab euāgelio credere cogimur.Ab eodē ergo cogimur eū factū esse nō credere. Item si sine ipso factum est nihil: ipse ergo nihil est: aut factum nō esse: nō autem sine se factum esse: restat vt fateamur: aut nō sine se factū esse:aut qa sine se factus est. Quod si opinari sacrilegū est:nō possum⁹ dicere:Si eī ipse se fecit:iā erat anteq̄ fieret.Si aūt ad se faciendū alteri a quo fact⁹ est:adiutoriū pbuit:nihilomin⁹ vt se adiuuāte ipse fieret: iā erat anteq̄ fieret. Relinq̄t itaq vt sine se fact⁹ sit. Quicqd aūt sine illo factū est:nihil est.Aut nihil est igit̄:aut fact⁹ nō est:sed nō est nihil:fact⁹ igit̄ nō est.Aut si fact⁹ nō est:&tñ filius est:sine dubio nat⁹ est. Quomodo(inquis)potuit de solo patre nasci filius æqualis ei de quo nat⁹ est?Iam hoc enarrare non possum; & cedo pphetiæ dicenti: Generationē eius quis enarrabit? Qđ si tu de humana generatione qua per virginem natus est/accipiendum putas:ipse te discute:& interroga animam tuam:vtrū si in humana generatione defecit:audeat enarrare diuinam. Noli ergo inquis dicere æqualē.Cur nō dicā qđ dixit apostolus? Nō rapinā(inquit)arbitratus est esse æqualis deo.Etsi enim æqualitatem illam non explicauit humanæ menti nondum purgatæ:posuit tamen in verbo qđ in re possit inueniri purgata. Demus itaq operam mundando cordi nostro:vt inde exurgat acies:qua ista videre valeamus.Beati eī(inquit)mūdi corde:qm̄ ipsi deū videbūt.Itaq excedētes animalis hominis caliginosas imagines: ad serenitatē illā syncœritatēq veniem⁹:qua videre possim⁹:qđ dici nō posse videamus.Nam libello quē dignatus es mittere:si mihi sic otiū facultasq tribuat ad singula respondere. arbitror te cogniturū tanto minus quēq vestiri luminæ veritatis:quāto magis sibi videtur nudā depromere veritatē. Quis eī ferat vtralia omittā:& hoc solū interim cōmemorem:qđ maxime ingemui:cū aplus Paulus dicat: Videm⁹ nunc per speculū in ænigmate:tunc autē facie ad faciē: istum iam dicere omni integumento reiecto nudā se depromere veritatē:q si diceret nudam videmus veritatem:nihil esset cęci ista arrogantia visionis. Non autem dixit videmus: sed depromim⁹:vt nō solū iam veritas intētioni mētis patere:sed etiā potestati linguę subiacere videatur.Multa sunt quæ de trinitatis ineffabilitate dicant:vt ipsa nō dicatur:Alioquin non est ineffabilis:sed vt illis dictis illa dici nō posse intelligatur. Verum iam vt arbitror modū excessit epistola mea:cum per tuam me admonuetis breuiter scribere.Sed quia institutione veterum te excusare dignatus es: non tibi absurdus videbor si modo quarundam epistolarū Ciceronis:quia eius quoq in literis tuis mentionem fecisti:non te pigeat recordari.

Esa.53.
Phil.2.
Matthei.5.
1.Corin.13.

Sancti Augustini ad Nebridium:de eo q se beatum appellauerit:ampla ac subtili disputatione differentis. Epistola.CLII.

k NEbridio Augustin⁹. Verū nescio quo(vt ita dicā)blādiloqo tuo factū putē:an vere res ita se habeat incertū apud me ē.Nā repēte accidit: nec satis deliberatū est:quaten⁹ debeat cōmitti fidei.Expectas qd istud sit qđ cēses:ppe psuasisti mihi non qdē beatū:esse me.Nā id solius sapientis pdiū est. Sed certe quasi beatū vt dicimus hoīem:quasi hoīem in cōparatiōe illius quem Plato nouerat:aut quasi rotūda:& quasi quadra ea q̄ videm⁹:cū lōge ab eis absint:q̄ paucoꝝ anim⁹ videt.Legi eī literas tuas ad lucernā iam coenat⁹:pxima erat cubitio:sed non ita etiam dormitio. Quippe diu mecū in lecto sit⁹ cogitaui atq has loqlas habui:Augustin⁹ ipse cū Augustino. Nōne verū ē qđ Nebridio placet beatos nos esse?Nō vtiq.Nā stultos adhuc esse nec ipse audet negare.Quid si etiam stultis beata vita cōtingit?durū:quasi vero parua:vel alia vlla miseria sit q̄ ipsa stultitia. Vnde ergo illi visum est: an lectis illis libellis etiā sapientē me ausus est credere.Nō vsqadeo temeraria est lęritia gestiens:pręsertim hoīs cuius quanti pōderis consyderatio sit bene nouimus. Illud igitur scripsit quod nobis putauit dulcissimū fore:quia & illi dulce factū est:quicquid posuim⁹ in his literis

L & scripsit gaudēs:nec curauit qđ cōmittendū gaudēti calamo esset. Quid si soliloqa legisset lætaretur multo exundantius:nec tamē reperiret plusq aliquid qđ me appellaret q̄ beatū. Cito ergo summum nomen effudit in me:nec sibi aliquid reseruauit:quod de me lætior afferret. Vide lætitia quid faciat. Sed vbi est ista beata vita: vbi: vbinam? O si ipsa esset: repelleret atomos epicuri.O si ipsa esset:sciret nihil deorsum esse præter mundū. O si ipsa esset: nosset extrema sphæræ tardius rotari q̄ medium:& alia similia quæ similiter nouim⁹.Nunc vero qm̄o vel qualiscūq beatus sum:qui nescio cur tantus mundus sit:cum rationes figurarum per quas est/nihil prohibeant esse quāto quis voluerit ampliorē:aut nō mihi diceretur: Imo 1.Retrac.4.

nõ cogeremur cõfiteri corpora in infinitum secari:vt a certa velut va s in quantitatem certã
certus corpusculoꝝ numerus surgeret. Quare cũ corpus nullũ minimum esse finitur:quo pa
cto esse finamus esse amplissimum:quo amplius esse nõ possit? Nisi forte illud quod Alipio ali
qñ dixi: occultissime habet magnã vim:vt qm̃ numerus:ille intelligibilis infinite crescit: non
tamen infinite minuitur. Nam nõ eũ licet vltra monadẽ resoluere. Cõtra sensibilis. Nã quid
est aliud sensibilis numerus:nisi corporeoꝝ vel corporum quantitas minui quidem infinite
sed infinite crescere nequeat? Et ideo fortasse merito philosophi in rebus intelligibilibus diui
tias ponunt: in sensibilibus egestatem. Quid enim ærumnosius q̃ minus atq; minus semper
posse fieri? Quid ditius q̃ crescere quantũ velis:ire quo velis: redire cum velis: quousq; velis
& hoc multum amare quod minui non potest? Quisq; nanq; intelligit istos numeros:nihil sic
amat vt monadem. nec mirum: cum per eã fiat vt cęteri amentur. Sed tamẽ cur tãtus est mũ
dus: Poterat enim esse vel maior vel breuior: Nescio. Tale est enim: Et cur hoc loco potius q̃ il
lo. Nec in ea re debet esse quæstio: vbi quicquid esse quæstio esset. Vnum illud multum mo-
uebat ꝙ infinite corpora secarentur. Cui fortasse responsum est: de vi contraria intelligibi-
lis numeri. Sed expecta: videamus quid sit hoc nescio quid quod suggeritur menti. Certe sen
sibilis mundus: nescio cuius intelligibilis imago esse dicitur. Mirum autẽ est qđ imaginibus
videmus quæ specula referunt. Nam q̃uis ingentia specula sint: nõ reddunt maiores imagi-
nes q̃ sunt corpora etiã breuissima obiecta. In paruis autem speculis: sicut in pupillis o culorũ:
etsi magna facies sese opponat: breuissima imago pro modo speculi formatur. Ergo & imagi
nes corporũ minui licet si specula minuãtur: augeri si augeantur non licet. Hic profecto ali
quid latet: sed nunc dormiendum est. Neq; enim Nebridio beatus quærendo videor: sed for- M
tasse aliquid inueniendo. Id autem aliquid quid est? an illa ratiocinatio cui tanq̃ vnicę meæ
blandiri soleo: & ea me nimis oblectare: vnde constamus ex animo & corpore? Quid horum
melius? videlicet animus. Quid laudatur in corpore? nihil aliud video q̃ pulchritudinem.
Quid est corporis pulchritudo? congruentia partium cum quadam coloris suauitate. Hæc
forma vbi vera melior: an vbi falsa? Quis dubitet & vbi vera est esse meliorem? Vbi ergo ve-
ra est? in animo scilicet. Animus igitur magis amandus q̃ corpus. Sed in qua parte animi est
ista veritas? In mente atq; intelligentia. Quid huic aduersatur? sensus. Resistendum ergo sen-
sibus totis animi viribus liquet. Quid si sensibilia nimium delectant? Fiat vt non delectent.
Vnde fit? Consuetudine his carendi appetendiq; meliora. Quid si moritur animus: ergo mo
ritur veritas: aut non est intelligentia veritas: aut intelligentia non est in animo: aut potest
mori aliquid in quo aliquid immortale est? Nihil autem horum fieri posse soliloquia nostra iã
continent: satisq; persuasum est. Sed nescio qua consuetudine malorum territamur atq; titu
bamus. Postremo etiam si moritur animus: quod nullo modo posse fieri video: non esse tamẽ
beatam vitam in lętitia sensibilium hoc otio satis exploratum est. His rebus fortasse atq; ta-
libus Nebridio meo si non beatus: at certe quasi beatus videor: videar & mihi. Quid inde per
do: aut cur parcam boni opinioni? Hæc mihi dixi. Deinde oraui vt solebã atq; dormiui. Hoc
placuit scribere tibi. Delectat enĩ me ꝙ mihi gratias agis si nihil te qđ in buccam venerit ce-
lem: & gaudeo: quia sic tibi placeo. Apud quem ergo libentius me partiam q̃ cui displicere nõ
possum? At si in potestate fortunæ est: vt hominem amet homo: vide q̃ beatus sim: qui de for-
tuitis tã multũ gaudeo: & talia bõa (fateor) desydero mihi vbertim accrescere. Fortunæ autẽ
bona verissimi sapientes: quos solos beatos fas est vocari: nec timeri voluerunt: nec cupi: an cu
piri: tu videris: & velle accidit. Nam volo me declinationis huius gnarum facias. Cum enim
adiungo verba similia incertior fio. Nam ita est cupio: vt fugio: vt sapio: vt iacio: vt capio: sed
vtrum fugiri an fugi: vtrũ sapiri an sapi: sit modus infinitus ignoro. Possem attendere iaci &
capi: ni vererer ne me caperet & pro ludibrio iaceret: quo vellet: qui iactum & captum: aliud
fugitum cupitum sapitum esse conuinceret. Quæ item tria: vtrum penultima longa: an infle
xa: an graui breuiq; pronuntianda sint: similiter nescio. Prouocauerim te ad epistolam lon-
giorem: peto vt paulo diutius te legam. Nam quæro tantum differere: quantum voluntati
est legere te.

Syluani ac cęterorum episcoporum: de concilio Zertensi ad Donatistas: reddentiũ cau
sam cur ad eos adhuc veritati acquiescere nolentes scripserint: episcopos ipsorum esse
mendaces ex narratione eorum quæ in concilio gesta fuerunt: comprobantium.

Epistola.CLII.

N SYluanus senex: Valentinus: Aurelius: Innocētius: Maximin⁹: Optatus: Au
gustinns: Donatus: & cæteri episcopi de concilio Zertensi ad Donatistas.
Cū in auribus nostris fama crebresceret: hoc vobis vestros ep̄os dicere: co 2.Retra.40
gnitorē pręmio fuisse corruptum: vt contra eos sentētia proferretur: vos
autem ista facile credere: ac propterea multos vestrū adhuc nolle acquiesce
re veritati: placuit nobis cogēte dn̄i charitate: ex cōcilio nostro hęc ad vos
scripta dirigere: quibus primitus admoneremini illos vobis victos atq; cō
uictos hæc mendacia iactare: qui etiam in suo mandato q̄d pro illa collatione fecerunt: & suis
nominibus atq; subscriptionibus firmauerunt: nos illic traditores & persecutores suos esse di
centes: in falsitate atq; mendacio manifestissimo detecti atq; conuicti sunt: ita vt volentes glo
riari de multitudine coepiscorū suorū: inter aliquorū absentium nomina etiā mortui nomen
insererent. Et cum quæreretur vbi esset: subita ꝑturbatione cæcati: ipsi eū confiterentur in
itinere defecisse. Et cum interrogarent: quomodo potuerit apud Carthaginē subscribere qui
in itinere iam defecerat: vehementius perturbati: alio mēdacio se obligauerūt: respondentes
eum a Carthagine redeuntē fuisse defunctū. De quo mendacio exire omnino minime potue
runt. Ecce quibus creditis: vel de antiqua traditione: vel de cognitoris corruptione: qui mā
datum suū vbi nobis obiecerunt crimen traditionis: non potuerunt conscribere sine crimine
O falsitatis. Proinde quæ maxime necessaria credidimus: his literis tanq̄ breuiario collecta inse
ruimus: ne forte ad magna gestoꝝ volumina vel peruenire nō facile possitis: vel ea legere labo
riosum putetis. Carthaginem venimus: & nos & episcopi vestri: & quod prius nolebant &
indignū esse dicebant: in vnum conuenimus. Electi sunt ex nobis & ex ipsis: septem hinc: & se
ptem inde: qui pro causa omnium loquerētur. Electi sunt alii septem hinc: & septem inde: cū
quibus vbi opus erat cōsiliū pertractarent. Electi sunt quatuor hinc: & quatuor inde: qui ge
stis conscribendis custodes essent: ne infalsatū aliquid ab aliquo diceretur. Dati sunt etiā a no
bis & ab ipsis: notarii quatuor hinc: & quatuor inde: vt bini cū exceptoribus iudicis alterna
rent: ne aliquis nostrū se dixisse aliquid causaretur q̄d nō fuisset exceptū. Huic tātæ diligen
tiæ etiā illud est additum: vt & nos & ipsi quēadmodum ipse iudex verbis nostris subscribere
mus: ne quisq̄ diceret in illis gestis aliquid vel postea fuisse corruptum. Cū em̄ adhuc viuenti
bus eis qui subscripserunt: innotuerint eadē gesta omnibus locis in quibus oportet vt innote
scant: sic etiam ad posteros confirmata veritas ꝑdurauit. Nolite ergo esse ingrati tantę mi
sericordiæ dei: quę per istam diligētiam vobis ministrata est. Nulla excusatio iam remansit:
nimiū dura: nimium diabolica sunt hominū corda: quæ adhuc tātæ manifestationi veritatis
obsistunt. Ecce ep̄i partis vestræ: quos omnes elegerunt: vt pro omnibus loquerentur: conati
sunt quantū potuerūt: vt omnino ipsa causa nō ageretur: propter quam tantus numerus ep̄i
scoporū vtriusq; partis de vniuersa Africa: & de tam longinquis locis Carthaginē venerat.
Et cum omnis anima suspensa expectaret in tanta collectione quid ageretur: illi vehementer
instabant vt nihil ageretur. Quare hoc: nisi quia causam suam malā sciebāt: & facillime se pos
se conuinci si ageretur dubitare nō poterant? Ipse ergo animus eorum quo timebant ne causa
ageretur: iam victos eos esse mōstrabat. Si enim extorquerent q̄d volebant: vt iam collatio ip
sa non fieret: nec disputationibus nostris veritas appareret: redeuntes a Carthagine: quid vo
bis erant responsuri: quid demonstraturi? Credo prolaturi erant gesta & dicturi vobis. Nos
instabamus vt causa ageretur: illi instabant vt non ageretur. Vos expectatis videre quid ege
rimus. Ecce legite vbi eos vicimus: vt nihil ageremus. Forte & vos respōderetis: si cor habe
P retis: Nihil ergo acturi vt quid istis: vł potius qui nihil egistis vt quid redistis? Deniq; post
ea q̄ non potuerunt efficere q̄d conati sunt: id est vt causa non ageretur: ipsa actio demōstra
uit quid timuerint quando in omnibus victi sunt. Cōfessi sunt enim cōtra ecclesiam catholi
cam quæ toto terrarū orbe diffunditur: nihil se habere q̄d dicerent: quia diuinis sanctarū scri
pturarum testimoniis oppressi sunt: quibus ecclesia designatur incipiens ab Hierusalem cre
uisse per loca in quibus apostoli prædicauerunt: & nomina eorūdem locorū in suis epistolis
& actis conscripserunt: & inde diffundi per cæteras gentes: contra istam ecclesiam se non ha
bere causam manifesta voce professi sunt: vbi est euidentissima in nomine dei nostri victoria.
Cum em̄ confirmant ecclesiam cui nos cōmunicare: ipsos autem nō cōmunicare manifestū
est: olim se victos esse testārur: & vobis si sapiatis apertissime indicant: quid dimittere & quid
tenere debeatis. Nō in ea falsitate: qua vobis non cessant adhuc vsq; mentiri: sed in illa verita

23. q. 4. si qs a catholica. te:qua victi/ coacti sunt confiteri. Quisquis ergo ab hac catholica ecclesia fuerit separatus: quātūlibet laudabiliter se viuere existimet:hoc solo scelere ꝙ a Christi vnitate disiunctus est: nō habebit vitā:sed ira dei maneat sup eū.Quisquis autē in hac ecclesia bene vixerit: nihil ei
Gal. 6. præiudicant aliena peccata:quia vnusquisqꝫ in ea ꝓpriū onus portabit: sicut apostolus dicit:
1. Corin. 11. Et quicunqꝫ in ea corpus Christi māducauerit indigne:iudiciū sibi manducat & bibit. Nam etiā hoc ipse apostolus scripsit.Cū aūt dicit:Iudiciū sibi manducat:satis ostendit quia nō alteri iudicium manducat sed sibi. Hoc nos egimus & ostendimus & obtinuimus: quia cōmunio malorū nō maculat aliquē participatione sacramentorū:sed consensione factoꝝ. Nam si in factis malis non eis quisqꝫ consentiat:portat malus causam suā:& personā suā: nec præiudicat alteri:quē in cōsensione mali operis/ sociū nō habet criminis. Hoc etiā ipsi voce apertissima coacti sunt confiteri:nō tunc qn̄ ista dicebam⁹:sed postea cū aliud ageret. Nam cū ventū Q
fuisset ad causam etiam Cęciliani:quā nos ab ecclesiæ causa distinguebamus:vt si forte malus esset inuentus:ipsum anathematizaremus: nō tamē ꝓpter ipsum ecclesiam Christi relinqueremus:cui per malā suā causam præiudicare non posset.Cū ergo etiā ad ipsam Cęciliani causam ventū fuisset:& legissent illi cōciliū Carthaginense: vbi recitabant septuaginta plus minus episcopoꝝ sententias cōtra Cęcilianū absentē prolatas:Respondimus eis:sic nō obesse illud episcopoꝝ cōciliū absenti Cęciliano:quēadmodū nō obfuit pluriū epōrū partis Donati cōcilium absenti Primiano:qn̄ eum in Maximiani causa plus minus centū episcopi dānauerant. Tunc illi nominata causa Maximiani:vnde sciunt se etiam quos dānauerant in honore integro suscepisse:& baptismū in sacrilego Maximiani schismate datū se confirmasse:& nō destruxisse:& in sua Vagaitana sententia qua eos dānauerūt:quibusdā qui in ipso schismate fuerunt dilationē dedisse:& dixisse ꝙ eos nō polluerint sacrilegi surculi Maximiani plantaria. Ista ergo causa postea ꝙ̄ eorū aures percussit:expauescentes & perturbati & obliti vnde superius cōtra nos cōtendebant:cōtinuo dixerunt:Nec causa causæ:nec ꝑsona personæ pręiudicat: & cōfirmauerūt verbis suis qđ nos antea de ecclesia dicebamus:quia nō solū catholicę trāsmarinę cōtra quā se cōfessi sunt nō habere qđ dicerent:verūetiā catholicæ Africanæ:quæ illi vnitatis cōmunione coniungit:causa & persona Cęciliani qualiscūqꝫ fuisset præiudicare nō posset: si Maximianus qui cū cæteris sociis suis Primianū dānauit: si etiam Felicianus: qui simul Primianum dānauit:& postea in causa Primiani a Donati parte dānatus est: nō pręiudicat parti Donati: cui modo eps sicut antea fuerat receptus adiungitur: sic etiā ipsis sociis suis Maximianus nō pręiudicat quib⁹ isti dilationē dederunt:dicentes eos ab illo cū quo fuerūt nō fuisse pollutos:qa nec causa causæ præiudicat:nec ꝑsona personæ. Quid ergo quæritis amplius? Multis quidē verbis superfluis gesta onerauerūt: & quia nō potuerunt efficere vt causa non ageretur:hoc fecerunt multū loquendo:vt qđ actū est difficile legeretur. Sed debent vobis etiā ista eoꝝ pauca verba sufficere:ne ꝓpter nescio quæ nescio quorū hominum crimina oderitis vnitatē catholicæ ecclesiæ:quia sicut ipsi dixerunt:relegerunt:subscripserunt: nec causa
Cęcilianus. causæ præiudicat:nec persona personæ. Nam & in ipsa causa Cęciliani: quā licet ad ecclesiæ causam non pertinentē tamen defendendā suscepimus:vt etiam ibi calūniæ manifestarentur ipsorū:apertissime victi sunt:nihilqꝫ eorū quę in Cęcilianum intendebāt probare potuerunt.

Insuper etiā de criminibus traditionis: nos episcopalia gesta ꝓtulimus: vnde recitauimus R
aliquos eorū episcoporum qui sententias in absentem dixerant Cęcilianū:manifestissimos fuisse traditores: cōtra ipsa gesta illi qui non habebant qđ dicerent:falsa esse dixerunt:sed nullo modo probare potuerunt. Insuper etiam cōfessi sunt:vel potius ꝓ magna gloria ꝓfessi sunt: Cęcilianum apud Constantinū imperatorē a suis pręcessoribus accusatū: Et addiderūt mendaciū: ꝙ illis accusantibus fuerit ab imperatore dānatus. Ecce & hinc victi sunt:vnde vobis solent nebulas erroris offendere: cōcitātes nobis inuidiā: & in odiū vestrū nos adducētes:qa ecclesiæ causam apud imperatores agimus.Ecce maiores eoꝝ de quorū nominibus gloriant: ecclesiæ causam egerunt apud imperatorē persecuti sunt accusando Cęcilianū:apud imperatorē damnatū dixerunt: iā nō vos inducāt vanissimis & mendacissimis verbis:redite ad cor vestrū:timete dn̄m:cogitate veritatē: relinquite falsitatē.Quicquid em̄ iā passi fueritis imperialibus legib⁹: qđ nō ꝓ iustitia:sed ꝓ iniqtate patimini: nō poteritis dicere ideo nos esse iniustos:qa sic vobiscū agi nō debuit vt impator vos ab ista iniqtate cōpesceret.Epi em̄ vestri cōfessi sūt maiores suos sic egisse cū Cęciliāo quō vobiscū agi nō vultis. Et tn̄ ꝙ Cęcilianū apđ īperatorē ꝑsecuti fuerint:etiā ipsis cōfitentibus & ꝓfitentibus satis cōstitit.ꝙ aūt Cęcilianus

fuerit ab imperatore dãnatus:omnino non cõstitit:immo etiã cõstitit eũ accusantibus:& persequẽtibus maioribus eorũ:& bis numero prius ab episcopis: & ab ipso postea imperatore fuisse purgatũ.Hoc etiã ipsi cõfirmauerũt talia postea quasi pro causa sua proferẽdo:vt magis cõtra ipsos esse inuenirẽtur:& pro causa Cęciliani etiã illa quæ ꝑtulerũt recitarẽtur. Quoscũqꝫ

S ergo accusare voluerunt:nullis certis documẽtis probare potuerunt.Quicqd autẽ nos & pro ecclesiæ causa & pro Cęciliani causa diximus: & verbis suis & lectionib⁹ a se prolatis etiã ipsi cõfirmauerunt. Nam protulerũt primo codicem Optati:vnde quasi ꝑbarent Cęcilianum ab imperatore dãnatũ.Qui codex cũ cõtra illos legeretur: & magis ostẽderet Cęcilianũ fuisse purgatum:ab oĩbus risi sunt.Sed quia ipse risus nõ potuit ab exceptoribus excipi: verbis suis apud acta risos se esse testati sunt.Iterum recitauerũt & protulerũt libellũ imperatori Cõstantino a suis maiorib⁹ datũ: vbi questi sunt ꝙ eos memoratus imperator grauiter ꝑsequeretur: ac sic eodem libello manifestarũt se apud imperatorẽ a Cęciliano fuisse superatos:falsumqꝫ esse qđ dixerunt:eũ ab imperatore dãnatum. Tertio protulerunt literas eiusdẽ Cõstantini ad vicariũ Verinũ datas:vbi eos grauiter detestatur: & ꝑpterea dicit de exilio relaxandos & furori suo dimittẽdos:quia iam deus in illos coeperat vindicari. Ac sic etiã istis imperatoris literis confirmauerũt se falsum dixisse ꝙ Cęcilianus ab imperatore dãnatus sit:cum potius imperator ipsos a Cęciliano victos esse mõstrauerit:quãdo eos vehementer execratus:ideo iussit vt de exilio dimitterẽtur:vt deo iudice sicut etiã coeperat punirẽtur. Postea Felicis Abtungẽsis ordinatoris Cęciliani in mediũ causam miserũt: dicẽtes eundem Felicem fuisse traditorẽ a quo Cęcilianus fuerat ordinatus. Et eiusdẽ Constantini imperatoris pro Cęciliano cõtra seipsos literas protulerũt:vbi ad procõsulem scripsit:vt ad comitatũ suum mitteret Vigentium. Iste autẽ Vigentius confessus fuerat in cognitione Heliani procõsulis falsum se fecisse aduersus Felicem Cęciliani ordinatorẽ.Dicebant ergo isti nõ sine causa voluisse imperatorẽ vt ad se mitteretur Vigẽtius:nisi quia Cęciliani adhuc causa pẽdebat:& conabãtur immittere suspitionem vanissimã: ꝙ postea ꝙ̃ Vigẽtius ad comitatũ directus est:tũc imperator contra Cęcilianum potuerit iudicare:& illud iudicium suum qđ nos recitaueramus: vbi inter partes cognouerat:Cęcilianũqꝫ purgauerat:sententia posteriore scindere.Sed dicebatur eis vt hoc potius legerent:& nihil omnino proferebãt.Illæ autem literæ imperatoris:quib⁹ ad se mitti iussit Vigentium:quas contra seipsos pro Cęciliano recitauerunt:hoc continent:ꝙ Helianus ꝓconsul in causa Felicis audientiam præbuerit competẽtem: eundẽqꝫ Felicem a crimine traditionis innocentẽ fuisse constiterit: Sed Vigẽtium ad comitatũ suum propterea iubere transmitti: vt illis qui ibi erant & diurnis diebus eum interpellare non desinebant:apparere & intimari posset:& frustra eos Cęciliano inuidiam cõparare:& aduersus eum violenter insurgere voluisse. Quis eos crederet ista cõtra se recitasse pro nobis:nisi dei omnipotentis nutu factum esset:vt non solum verba eorum gestis tenerentur:sed etiã manus subscribentium legerentur? Nam & ordine consulum & dierum qui gestis expressus est:si quis nunc diligenter aduertat:inueniet primo Cęcilianum episcopali iudicio fuisse purgatum.Deinde non multo post Felicis Abtũgensis causa ab Heliano proconsule examinata est: vbi eum cõstitit innocentem.In qua causa ad comitatum mitti iussus est Vigẽtius: & longe postea ipse imperator causam inter partes cognouit atqꝫ finiuit. In qua cognitione Cęcilianum innocentẽ: illos autem calumniosissimos iudicauit.In quo ordine consulum & dierum satis ostenditur fallaciter eos & calumniose dixisse: ꝙ imperator misso ad comitatũ Vigentio: iudicium suum mutauit: & Cęcilianum quem prius purgauerat postea condemnauit. Non solum autem nihil de hac re legere potuerunt:& contra seipsos tanta legerunt: sed etiam per ordinem consulũ euidentius conuincitur:post causam Felicis:proconsulari iudicio terminatam:in qua iussum est:vt ad comitatum Vigentius mitteretur:nec paruo interuallo:sed longe postea memorati imperatoris iudicio inter partes habito: Cęcilianum fuisse purgatum. Non ergo vobis dicant:

T quia præmio corrupimus iudicem. Quid enim aliud solent victi homines dicere? Aut si aliquid dedimus iudici:vt contra illos pro nobis pronuntiaret: ipsis quid dedimus:vt contra se pro nobis tanta non solum dicerent:verumetiam recitarent? An forte volunt vt eis apud vos gratias agamus:quia cum dicant iudicem præmio a nobis esse corruptum: ipsi tamen multa quæ pro nobis contra seipsos dixerunt & recitauerunt:gratis nobis omnia pręstiterunt? Aut certe si propterea dicant ꝙ nos vicerint: quia melius egerunt causam Cęciliani ꝙ̃ nos:hoc plane credatis illis. Nos enim duas lectiones pro illo sufficere putaueramus: illi autem quatuor

Optatus.

Cõstãtin⁹.

Verinus.

protulerunt. Sed quid vos pluribus literis oneremus? Si vultis nobis credere credite: & te-
neamus pariter vnitatē quā iubet & diligit deus. Si autem nobis non vultis credere: gesta ipſa
legite: aut vobis vt legātur admittite: & an vera ſint quæ ſcripſimus ipſi vobis probate. Si au
tem nihil horum facere vultis: & manifeſtiſſima veritate cōuictam partis Donati falſitatē ad-
huc ſequi deſyderatis: mūdi erimꝰ a pœna veſtra quādo vos ſero poſtea pœnitebit. Si vero id
qđ vobis pręſtitit deus nō contēpſeritis: & poſt cauſam tam diligenter actam: & tā diligenter
manifeſtatā peruerſam conſuetudinē relinquentes: paci Chriſti quæ in ſacrilegio ſchiſmatis
ad iudicium habetis: vtilia & ſalubria vobis erunt: cum in catholica pace habueritis caput
1.Petri.4. Chriſtum: vbi charitas cooperit multitudinē peccatorum. Hæc ad vos ſcripſimus octauode-
cimo kalen. Iulias: piiſſimo Honorio auguſto imperante: vt quando poſſunt ad quoſq; veſtrū
iſtæ literæ peruenirent.

Publicolæ ad beatum Augnſtinū: ab eo vt in lege ac diuerſis cauſis inſtruatur exqui-
rentis: quæſtioneſq; ſingulas ad quas ſibi ſingillatim reſpondere poſtulat: per capitula
ſignatis.

Epiſtola.CLIIII.

Deut.32. Dilecto & venerabili patri Auguſtino epiſcopo: Publicola. Scriptum eſt: In- V.
terroga patrem tuum & indicabit tibi: ſeniores tuos & dicent tibi. Vn-
de & mihi exquirendā legem de ore ſacerdotis iudicaui in cauſa tali. Quæ
qualis ſit: p literas expono: ſimul etiā vt & ego inſtruar in diuerſis cauſis.

Singulas autē quęſtiones & diuerſas p capitula ſignari feci: ad quas ſin-
gillatim dignare reſpōdere. In arzutibꝰ vt audiui decurioni q militi pręeſt
vel tribuno: ſolent iurare barbari: iurantes per dęmones ſuos qui ad dedu-
cēdas baſtagas pacti fuerint vel aliqui ad ſeruādas fruges ipſas: ſinguli poſſeſſores vel condu-
ctores ſolent ad cuſtodiendas fruges ſuſcipere: quaſi iam fideles epiſtolam decurione mittente
vel ſinguli tranſeuntes per ipſas tranſire. Mihi diſceptatio in corde nata eſt: ſi ille poſſeſſor: qui
ſuſceperit barbarum: cuius fides per dæmonum iurationem firma viſa eſt non coinquinatur:
vel ipſe vel illa quæ cuſtodit: vel ille qui deducitur a deductore barbaro. Sed hoc debes ſcire:
quia qui iurat barbarus a poſſeſſore pro ſeruandis frugibus accipiat aurum vel a viatore de-
ductor: ſed tamen cum hoc velut in mercedē quæ ſolet dari a poſſeſſore vel a viatore: iuramē-
tum etiā illud in medio eſt mortale datū decurioni vel tribuno: Qđ perturbat me ne polluat
illum qui ſuſcipit barbari iuramentū: vel illa quæ cuſtodit barbarus. Quacūq; enim conditio
ne etiam auro dato & obſidibus datis: vt audiui tamē iuramentū iniquū medium interceſſit.

Dignare autē mihi definitiue reſcribere & non ſuſpenſe. Qꝫ ſi ipſe ſcribas dubitanter: ego
maiores dubitationes incidere poſſum q̄ anteq̄ interrogaſſem. Hoc etiam audiui: quia ipſi
homines conductores qui præſunt rei meæ: iuramentū per dæmones ſuos iurantibus barba-
ris accipiunt pro reſeruandis frugibus. Si ergo cum illi iurant per dęmones ſuos vt cuſtodiāt
fruges: non polluunt ipſas fruges: vt ſi inde māducauerit chriſtianꝰ ſciens: vel deprædatio ip
ſarum rerum fuerit: coinquinetur: ſignificare dignare. Item ab alio audiui ꝙ conductori non
iuratur a barbaro: & alter dixit: quia iuratur conductori. Si etiā falſum mihi dixit ille: quia di
xit iurari conductori: ſi iam pro hoc qđ ſolū audiui non debeo vti de ipſis frugibus: vel de pre
cio ipſarū propter auditū ſolum: quia dictū eſt. Si autē quis dixerit hoc immolatitiū eſt ido
lis: nolite manducare propter illū qui iudicauit: ſi tamen etiam hæc cauſa ſimilis eſt cauſæ de
immolatitio? Qꝫ ſi ita eſt: quid debeo de ipſis frugibus: vel de pretio ipſarū facere? Si debeo
requirere de vtroq; qui mihi dixit: quia non iuratur cōductori: aut qui dixit quia iuratur cō
ductori: & dictū vniuſcuiuſq; ꝓbare per teſtes: qui verū dixit de illis duobus: & tādiu non cō-
tingere de ipſis frugibus: vel de pretio q̄diu mihi probatū fuerit ſi verum dixit ille qui dixit
quia non iuratur conductori? Si barbarus qui per iuramētum ſuum iurat malū: fecerit illum
Chriſtianū conductorē vel tribunū qui militi præeſt iurare ſibi per fidē illis ſeruandā pro cu-
ſtodiendis frugibꝰ: per ipſum iuramentū mortale per qđ ipſe iurat: ſi ſolus ille chriſtianꝰ coin-
quinatꝰ ſit an nō & illa quorū cauſa iurat? Aut ſi paganus qui militi præeſt iurauerit barba
baro pro fide illi ſeruāda p mortale iuramentū: ſi nō coinquinat pro quibꝰ iurat? Si quē miſe
ro ad arzuges ſi licet ei iuramētū accipere a barbaro illud mortale: et ſi nō coinquinatur ſi ſuſce
perit tale iuramentum chriſtianus? Si de area trituratoria tritici vel cuiuſcunq; leguminis: X
aut torculari: de qua dæmoni oblatū eſt: ſi licet inde māducare chriſtianū ſcientē: Et de luco ſi
licet ad aliquē vſum ſuū chriſtianū ſcientē ligna tollere? Si quis vadēs ad macellū vt emat car

nem quę nõ sit immolatitia:& cogitatiões duas habuerit inde:ꝙ immolata sit:& nõ sit immo
lata:& illã tenuerit cogitationẽ quia nõ immolať:& sit imolata cogitabit:si mãducauerit pec-
cat!Sic qui bonã rem de qua dubitat an bona aut mala sit si faciat vt putat bonã: cũ tamẽ pu-
tasset & malã:si peccatũ ascribať ei!Si quis dixerit ꝙ immolatitiũ est mentiens:& postea dixe-
rit iterũ quia mẽtitus est:& ad fidẽ vere mentitus est:si licet christianũ inde mãducare aut vẽ
dere:& de pretio vti ex eo qđ audiuit! Si christianus aliquis ambulãs passus necessitatẽ: vi-
ctus fame vnius diei:vel bidui:vel multorũ dierũ:vt iam durare nõ possit:ita occurrerit vt in
ipsa necessitate famis in qua sibi videt iam mortẽ proximare:inuenerit cibũ in idolio positum:
vbi nullus sit hominũ:& non possit inuenire aliũ cibum:debet mori aut exinde cibari! Si chri
stianus videat se a barbaro vel a romano velle interfici: debet eos ipse christianꝰ interficere ne
ab illis interficiať:Vel si licet sine interfectione eos repellere vel impugnare:quia dictũ est:Nõ
resistere malo!Si murũ possessioni debet christianꝰ facere ꝓpter hostẽ:et si ille christianꝰ qui fe Matth.5.
cerit murũ causa nõ existit homicidii: cũ inde aliqui cœperint pugnare: & interficere hostes!
Y Si licet de fonte bibere:vel de puteo:vbi de sacrificio aliqd missum est!Si de puteo qui in tẽplo
est:& desertũ factũ est:debet christianꝰ bibere!Si in tẽplo qđ colitur idoli puteꝰ ibi sit vel fons:
& nihil ibi factũ sit in eodẽ puteo vel fonte si debet haurire aquas inde christianus & bibere!Si
christianꝰ debet in balneis lauare:vel in thermis in qbus sacrificať simulacris!Si christianꝰde-
bet in balneis quibꝰin die festo suo pagani loti sunt lauare:siue cum ipsis siue sine ipsis! Si in so
lio vbi descenderũt pagani ab idolis venientes in die festo suo: & aliquid illic in solio sacrilegii
sui fecerint:& scierit christianꝰ:si debet in eodẽ solio descẽdere!Si christianꝰ inuitatꝰ ab aliquo
appositã habuerit carnẽ in escam:de qua dictũ fuerit illi quia immolatitia est:& nõ manduca-
uerit eã:postea autẽ ab aliquo translatã ipsam carnẽ aliquo casu inuenerit vęnalẽ & emerit eã:
aut appositã habuerit ab aliquo alio inuitatus & nõ cognouerit eã & manducauerit si peccat!
Si de horto vel de possessione idolorũ vel sacerdotũ eorum debet christianꝰ sciens olus emere
vel aliquem fructum:& inde edere! Sane de iuramẽto vel de idolis vt laborẽ nõ patiaris in re-
quirẽdo:quæ dñs donabit:inuenerimꝰ:ante oculos tuos volui ꝓponere:Si qd autẽ aliud aper-
tius aut meliꝰ in scripturis inueneris:dignare mihi significare. Vnde quę inuenimꝰ:hęc sunt
vbi Laban dixit ad Iacob:Deus Abraam & deus Nachor. quẽ autẽ deum nõ significauit scri- Geñ.31.
ptura.Et iterũ ad Abimelech quãdo venit ab Isaac vbi iurauit:vel qui cum illo erãt:Sed qua- Geñ.26.
le iuramentũ nõ significauit scriptura. Iterum de idolis vbi ad Gedeon dictũ est a dño in libro Iudic.6.
Iudicũ:vt de vitulo quẽ occiderat holocaustum faceret. Et in Iesu naue de hiericho: vt omne Iosue.6.
aurũ:argentũ:& æramentũ inferreť in thesauris dñi:& sanctũ vocatũ est de ciuitate quę ana-
thema est.Et qd est illud:qđ in Deuteronomio positum est: Non inferes abominationẽ in do- Deut.7.
mũ tuã:& anathema eris sicut hoc ipsum est!Dominus te seruet:saluto te:ora pro me.

Sancti Augustini ad Publicolam:singulis quęstionibus illius in superiori epistola
annotatis:vere ac subtiliter satisfacientis. Epistola.CLIIII.

Onorabili & dilectissimo filio Publicolæ: Augustinus in domino salutem.
Z H Aestus animi tui posteaq̃ didici literis tuis: etiã mei cõtinuo facti sunt:
nõ quo me oĩa talia ꝑmouerint qualibꝰ indicasti te esse ꝑmotũ: sed quomo-
do tibi auferrẽtur hi ęstus(fateor)ęstuaui:maxime quia petis vt definitiue
tibi rescriberẽ:ne in maiores dubitationes incideres q̃ anteq̃ interrogasses.
Hoc enĩ video nõ esse in mea potestate. Nã quomodolibet scripsero quę mi
hi videnť esse certissima:si tibi nõ persuasero:ꝓculdubio eris incertior. Nõ
autẽ sicut mihi adiacet suadere:eo modo adiacet etiã ꝑsuadere cuilibet. Verũtamẽ ne tuæ di-
lectioni negarẽ operulam meã:post aliquãtam deliberationẽ rescribẽdum putaui. Mouet te 22.q.1.mo-
certe:vtrũ eius fide vtendũ sit:qui vt eã seruet per dęmonia iurauerit. Vbi te volo prius cõsy uet.
derare:vtrũ si quispiã per deos falsos iurauerit:se fidẽ seruaturũ:& eam nõ seruauerit:nõ tibi 3.sentẽ.dist.
videatur bis peccasse!Si enim tali iuratione ꝓmissam custodierit fidẽ:ideo tantũ peccasse iudi 39.ca.post
caretur:quia per tales deos iurauit:Illũ autẽ nemo recte reprehẽderet quia fidẽ seruauit. Nũc hęc.
vero quia & iurauit per quos non debuit:& contra pollicitã fidẽ fecit qđ non debuit:bis vtiq;
peccauit.Ac per hoc qui vtiť fide illius quẽ constat iurasse per deos falsos:& vtitur nõ ad ma-
lam sed ad licitã & bonam : non peccato eius se sociat ꝙ per dæmonia iurauit:sed bono pacto
eius ꝙ fidem seruauit. Neq; hic eandẽ fidem dico seruari:qua fideles vocãtur qui baptizan
tur in Christo.Illa enim longe alia est lõgeq; discreta a fide humanorũ placitorũ atq; pactorũ.

22.q.1.§.sed Veritamen sine vlla dubitatiõe minus malũ est per deũ falsum iurare veraciter: q̃ per deũ
queritur. verũ fallaciter. Quãto enim per qđ iurat magis est sanctũ: tantomagis est poenale periurium.
3.sentẽ.dist. Alia ergo questio est: vtrũ nõ peccet q p falsos deos sibi iurari fecit: q̃ ille qui ei iurat p deos fal &
39.ca.post sos quos colit. Cui questioni possunt illa testimonia suffragari: quę ipse cõmemorasti de Laban
hęc. & Abimelech: si tamen Abimelech per deos suos iurauit: sicut Laban per deũ Iacob. Hęc (vt
dixi) alia quaestio est: quae me merito fortassis mouerit: nisi illa exẽpla occurrissent de Isaac &
22.q.1.in Iacob: & siqua alia possunt inueniri. Si tamen illud nõ adhuc mouet qđ in nouo testamẽto di
nouo. ctũ est: Ne oĩno iuremꝰ. Qđ quidẽ mihi ppterea dictũ videt: nõ quia verũ iurare peccatũ est:
Matth.5. sed quia peierare immane peccatũ est: A quo nos longe esse voluit qui oĩno ne iuremus admo
nuit. Sed tibi aliud videri scio: vnde nũc disputãdũ nõ est: vt illud potius agamꝰ vnde me cõ
22.q.1.q̃uis. sulẽdũ putasti. Proinde sicut nõ iuras: ita nec aliũ si hoc placet iurare cõpellas: Q̃uis dictũ sit
ne iuremus: nusq̃ autẽ in scripturis sanctis legi meminerim ne ab alio iurationem accipiamꝰ.
Alia vero questio est: vtrũ ea pace debeamꝰ vti: quę inter alios inuicẽ iurãtes facta est. Qđ
si noluerimꝰ: vbi viuamus in terris: nescio vtrũ inuenire possimꝰ. Neq3 eñ tantũmodo limiti:
sed vniuersis puinciis pax cõciliatur iuratione barbarica. Vnde & illud sequet: vt non fruges
tantũ quę ab eis custodiunt qui p deos falsos iurauerũt: sed vbiq3 inquinata sunt oĩa: quae ipsa
pace inueniuntur: quã iuratio illa cõfirmat. Qđ si absurdissimũ est dicere: nec illa te moueant
26.q.2.si de quę mouebãt. Item si de area vel torculari tollatur aliqđ ad sacrificia daemoniorũ sciẽte chri 9
area. stiano: ideo peccat si fieri pmittit: vbi prohibẽdi potestas est. Q3 si factũ nõ comperit: aut phibẽ
di potestatẽ nõ habuit: vtitur mũdis reliquis fructibꝰ vnde illa sublata sunt: sicut fontibꝰ vti
mur de quibꝰ haurire aquã ad vsũ sacrificiorũ certissime scimus: Eadẽ ẽ etiã ratio lauacrorũ.
Neq3 eñ spiritũ deducere de aere dubitamus: in quẽ scimus ire fumũ ex aris oĩbus & incensis
dęmoniorũ. Vnde apparet illud esse phibitũ: ne in honorẽ alienorũ deorũ aliqua re vtamur:
aut vt existimemur sic eã accipiẽdo: vt q̃uis aĩo contẽnamus: eos tamẽ qui nostrũ animũ igno
rãt ad hęc honorãda aedificemꝰ. Et cũ tẽpla: idola: luci: et si qđ huiusmodi: data potestate ver
tũtur: q̃uis manifestũ est cũ id agimꝰ nõ ea nos honorare sed potiꝰ detestari: ideo tamẽ in vsus
nostros priuatos dũtaxat & pprios nõ debemus inde alud vsurpare: vt appareat nos pietate
ista destruere nõ auaritia. Cũ vero in vsus coẽs nõ pprios ac priuatos vel in honorẽ dei veri cõ
uertũtur: hoc de illis fit qđ de ipsis hominibꝰ cum ex sacrilegis & impiis in verã religionẽ mu
tãtur. Hoc deus intelligit docuisse illis testimoniis quę ipse pposuisti: cũ de luco alienorũ deo
Iudic.6. rum iussit ligna ad holocaustũ adhiberi: Et de Hiericho vt omne aurũ: argentũ: & aeramẽtum
Iosue.6. inferretur in thesauros dñi. Quapropter etiã illud qđ in Deuteronomio scriptũ est: Nõ con
Deut.7. cupisces argentũ vel aurũ illorũ: nec accipies inde tibi: ne excedas ppter illud qm̃ abominatio
est domino deo tuo: & nõ cõferes execramentũ in domũ tuam: & eris anathema. Sicut & illud
est: Et offensione offendes & coinquinatiõe inquinaberis: abominatiõe illa qa anathema est. Satis
apparet aut ipsos priuatos vsus in talibus esse phibitos: aut ne sic inde aliquid inferatur in do
mũ vt honoretur. Tũc enim est abominatio & execratio: nõ cum talibus sacrilegiis honor aper
tissima destructione subuertitur. De escis autẽ idolorum nihil amplius nos debere obserua
re q̃ qđ praecepit Apostolus: certus esto. Et ideo de hac re verba eius recole: quae si obscura es A
sent: pro modulo nostro exponeremus. Non autẽ peccat qui cibum postea nesciens mãduca
uerit quẽ prius tanq̃ idolothytũ respuit. Olus vel quilibet fructꝰ in quolibet agro natus: eius
Psal.23. est qui creauit: Quia dñi est terra & plenitudo eius: Et omĩs creatura dei bona est. Sed si illud
1.Timo.4. qđ in agris nascitur: cõsecratur idolo vel sacrificatur: tũc inter idolothyta deputandũ est. Ca
uendum est enim ne si putauerimus nõ vescendũ olere qđ nascitur in horto templi idoli: cõse
quens sit vt existimemus nõ debuisse apostolos apud Athenas cibũ sumere: qa ciuitas erat Mi
neruae eiusq3 numini consecrata. Hoc & de puteo responderim vel fonte qui in tẽplo est. Plus
aũt mouet reuera si aliqđ sacrificiorũ in fontẽ vel puteũ piiciatur. Sed eadem ratio est aeris
q omnẽ eorũ fumũ recipit: de quo supra diximꝰ. Aut si hoc ideo putat distare: qa illud sacrifici
um de quo fumꝰ aeri cõfunditur: non fit ipsi aeri sed idolo alicui vel daemonio. Aliqñ autem
sic mittunt sacrificia in aquas: vt ipsis aquis sacrificet. Nõ ideo vtiq3 solis huius luce nõ vti
mur: qa ei sacrilegi vbi possunt sacrificare non cessant. Sacrificat etiã ventis: qbus tñ vtimur
ad tantas nostras cõmoditates: cũ eorũdẽ sacrificiorum suorum fumũ ipsi quodãmõ haurire
& vorare videantur. Si qs dubitat de aliqua carne: vtrũ immolatitia sit: & nõ est immolatitia
si eã cogitationem tenuerit q̃ ĩmolatitia non sit & ea vescatur: non vtiq3 peccat: qa nec est: nec

iam putatur immolatitia:etsi antea putabat. Neq; enim nõ licet corrigere cogitationes a falsi
tate in veritatē. Si quis autē bonū putauerit esse qđ malū est: & fecerit hoc putādo: vtiq; pec
B cat: Et ea sunt oīa peccata ignorātię: quādo quisq; bene fieri putat qđ male fit. De occidēdis 23.q.5.de
hominibꝰ ne ab eis quisq; occidatur: Nõ mihi placet consilium: nisi forte sit miles: aut publica occidēdis.
functiõe teneatur: vt nõ pro se hoc faciat sed pro aliis: vel pro ciuitate: vbi etiā ipse est: accepta
legitima potestate si eius cõgruit personæ. Qui vero repellūtur aliquo terrore ne male faciāt:
etiā ipsis aliquid fortasse præstatur. Hinc autē dictū est: Non resistamus malo ne nos vindicta
delectet: quæ alieno malo animū pascit: non vt correctionē hominū negligamus. Vnde nec
reus est mortis alienæ qui cū suæ possessioni murū circūduxerit: aliquis ex ipsorum vsu pcus
sus intereat. Neq; enim reus est christianus si bos eius aliquē feriendo: vel equus calcem iacien
do aliquē occidat. Aut ideo nõ debēt christiani boues habere cornua: aut equus vngulas: aut
dentes canis? Aut vero qm̄ apostolus Paulus satisegit: vt in tribuni notitiā perferret: insidias Actuū.23.
sibi a quibusdā perditis pręparari: & ob hoc deductores accepit armatos: si in illa arma scelera
ti hoīes incidissent: Paulus in effusiõe sanguinis eorū suū crimē agnosceret? Absit vt ea quæ
propter bonū ac licitū facimus aut habemꝰ: si quid per hæc pręter nostrā voluntatē cuiq̄ mali
acciderit: nobis imputet. Alioquin nec ferramēta domestica & agrestia sunt habēda: ne qs eis
vel se vel alterū interimat. Nec arbor aut restis: ne quis se inde suspēdat. Nec fenestra facienda
est: ne per hāc se quisq; pręcipitet. Quid plura cõmemorem: cū ea cõmemorādo finire non pos
sim? Quid enim est in vsu hoīm bono ac licito: vnde nõ possit etiā pernities irrogari? Restat
ni fallor vt dicamus aliqđ de illo viatore christiano: quē cõmemorasti victū famis necessitate:
si nihil vspiam inuenerit nisi cibū in idolio positū vbi nullus alius est hoīm: vtrū ei satius sit fa
me emori q̄ illud in alimētum sumere. In qua quęstione: qm̄ nõ est cõsequēs: vt cibus ille ido
lothytū sit. Potuit eñ vel ab eis q ibi ab itinere diuertētes corpꝰ refecerāt: obliuiõe seu volūta
te dimitti: vel illic ob aliā causam quālibet poni. Breuiter respõdeo. Aut certū est esse idolo
thytū: aut certū est nõ esse: aut ignorat. Si ergo certū est esse: meliꝰ christiana virtute respuit:
Si autē vel nõ esse scitur vel ignorat: sine vllo cõsciētię scrupulo in vsum necessitatis assumit.

Beati Augustini ad Marcianū: ex diffinitione amicitię ꝓbātis illū nūc se verū habere ami
cū quē ante nõ habuerat: rationēq; reddētis: cur ille prius amicus nõ fuerit: Eūdē pręterea ex
hortātis vt ea ꝓcepta teneat quibꝰ ipsorū amicitia vera ac sempiterna esse possit. Epl'a. CLV.

C Omino merito suscipiēdo & in Christo dilectissimo ac desyderātissimo fra
tri Marciano: Augustinꝰ in dño salutē. Abripui vel potiꝰ obripui: & quo
dāmodo furatus sum memetipm̄ multis occupationibꝰ meis: vt tibi scribe
rem antiquissimo amico: quē tamē nõ habebā q̄diu in Christo non tenebā.
Nosti qppe vt diffinierit amicitiā romani (vt ait quidā) maximꝰ author
Tullius eloquii. Dixit eñ & verissime dixit: Amicitia est rerū humanarū & Tullius.
diuinarū cū beniuolētia & charitate cõsensio. Tu autē mi charissime ali
quādo mihi cõsentiebas in rebus humanis: cū eis more vulgi frui cuperē: & mihi ad ea capes
senda quorū me poenitet fauēdo velificabas: immo vero vela cupiditatū mearū cū cæteris tūc
dilectoribꝰ meis inter præcipuos aura laudis inflabas. Porro in rebus diuinis quarū mihi illo
tēpore nulla luxerat veritas: vtiq; in maiore illius diffinitionis parte nostra amicitia claudica
bat. Erāt eñ rerū tantūmodo humanarū: non etiā diuinarū: q̄uis cū beniuolentia & charitate
cõsensio. Et posteaq̄ illa cupere destiti: ꝑseuerāte quidē beniuolētia: saluū me esse cupiebas salu
te mortali: & ea rerū prosperitate felicē quā mundus optare cõsueuit. Etiam sic itaq; aliquā
tum tibi erat mecū rerū humanarū beniuola & chara cõsensio. Nūc ergo quātum de te gau
deo: quibus explicem verbis: quādo eū quē quoquo modo habui diu amicum: habeo iam verū
amicū? Accessit enim etiā rerum consensio diuinarū: quoniā qui mecū temporalē vitā quon
dam iucundissima benignitate duxisti: nūc spe vitæ æternæ mecum esse coepisti. Modo vero
etiam de rebus humanis inter nos nulla dissensio est: qui eas rerū diuinarū cognitione pensa
mus: ne plus eis tribuamus q̄ modus earū iustissimus postulat. Nec eas in aliquo contemptu
abiiciendo: creatori earum domino rerū cælestiū atq; terrestriū faciamus iniuriā. Ita fit vt in
ter quos amicos nõ est rerū cõsensio diuinarū: nec humanarū plena esse possit ac vera. Necesse
est enim vt aliter q̄ oportet humana æstimet: qui diuina contēnit. Nec hominē recte diligere
nouerit: quisqs eū nõ diligit qui hoīem fecit. Proinde nõ dico nūc mihi plenꝰ amicus es q eras
ex parte: sed quātū ratio indicat: nec ex parte eras quādo nec ī rebꝰ humanis mecū amicitiā ve

ram tenebas. Rerũ quippe diuinarũ ex quibus recte humana pensantur: socius mihi nondum
eras: siue quãdo nec ipse in eis eram: siue posteaq̃ ego eas vtcũq; sapere coepi: a quibus tu longe
abhorrebas. Nolo autẽ succenseas: nec tibi videatur absurdũ: q̃ vllo tẽpore cũ in vana huius D
mundi æstuarẽ: q̃uis me multũ amare videreris: nondũ eras amicus meus: quãdo nec ipse mi-
hi amicus erã: sed potius inimicus. Diligebã quippe iniquitatẽ: & reuera: quia diuina sentẽtia
Psal.10. est: quia scriptũ est in sanctis libris: Qui diligit iniquitatẽ odit animã suã. Cũ ergo odissem ani
mã meam: verũ amicũ quomodo habere poterã ea mihi optantẽ in quib⁹ ipse meipsum patie-
bar inimicũ! Cum vero benignitas & gratia saluatoris nostri illuxit mihi: non secundũ merita
mea sed secundũ ipsius misericordiã: tu ab hac alienus: quomodo esse posses amicus meus: qui
vnde beatus esse possem penitus ignorabas: & nõ in hoc me amabas in quo mihi ipse iam fue-
ram vtcũq; amicus effectus! Gratias itaq; deo q̃ te mihi amicũ facere tandẽ aliquãdo dignat.
Nunc eñ nobis est rerũ humanarũ & diuinarũ cũ beniuolẽtia & charitate cõsensio i Chri-
sto Iesu dño nostro verissima pace nostra: qui duob⁹ præceptis cuncta præconia diuina cõclu-
Matth.22. sit dicẽs: Diliges dñm deum tuũ ex toto corde tuo: & ex tota anima tua: & ex tota mẽte tua: &
diliges p̃ximũ tuum tanq̃ teipsum. In his duobus præceptis tota lex pendet & p̃phetæ. In illo
primo rerum diuinarũ: in hoc secũdo rerum humanarũ est cũ beniuolẽtia & charitate cõsen-
sio. Hæc duo si mecũ firmissime teneas: amicitia nostra vera ac sempiterna erit: & nõ solũ inui
cem nos: sed etiã ipsi dño sociabit. Quod vt fiat: exhortor grauitatẽ & prudẽtiam tuã: vt iam
etiã fideliũ sacramẽta p̃cipias. Docet enim ætatẽ & congruit quantũ credo moribus tuis. Me-
mẽto quid mihi dixeris p̃fecturo: comicum quidẽ de Terẽtio recolẽs versum: sed tamẽ aptissi
Terentius. mũ & vtilissimũ. Nũc hic dies aliã vitam affert: alios mores postulat. Q̃d si veraciter dixisti:
sicut de te dubitare nõ debeo: iam profecto sic viuis vt sis dign⁹ baptismo salutari remissionẽ
præteritorũ accipere peccatorũ. Iam oĩno nõ est cui alteri præter dñm Christũ dicat gen⁹ hu
Virgilius. manũ: Te duce siqua manẽt sceleris vestigia nostri: Irrita p̃petua soluẽt formidine terras. Q̃d
ex itco: id est ex sibyllino carmine se fassus est trãstulisse Virgili⁹: qm̃ fortassis etiã illa vates ali
quid de vnico saluatore in spiritu audierat q̃d necesse habuit confiteri. Hæc tibi dñe merito
suscipiende & in Christo dilectissime ac desyderantissime frater: siue pauca: siue forsitã multa
sint: vtcũq; occupatissim⁹ scripsi: tua mereri scripta desydero: & te nomẽ dedisse inter cõpeten
tes vel daturũ esse: iã iamq; cognoscere. Dñs deus noster i quẽ credidisti: & hic & in futuro se-
culo te cõseruet dñe merito suscipiẽde & in Christo dilectissime ac desyderãtissime frater. C

Beati Augustini ad Probam: dicta illius approbãtis: & eã q̃ mala huius mundi tolera
biliora duxerit spe futuri cõmendantis: sibiq; a domino futuræ vitæ præmia & præsen-
tis solatia poscentis. Epistola. CLVI.

DOminę insigni & merito illustri & præstãtissimę filiæ Probę: Augustinus. B
Est q̃dẽ ita vt dicis q̃ in corpore corruptibili anima cõstituta terrena qua-
dã cogitatione constringit: & tali onere quodãmodo depressa curuat: vt in
imo multa q̃ in summo vnũ facilius cõcupiscat & cogitet. Nã hoc etiã san
Sap.9. cta scriptura ita dicit: Corpus eñ q̃d corrũpitur aggrauat animã: & depri
mit terrena inhabitatio sensum multa cogitantẽ. Sed ideo venit saluator
Luce.13. noster qui mulierẽ illã in euãgelio p decẽ & octo annos curuã (quę fortasse
hoc significabat verbo salutis) erexit: vt aĩa christiana nõ frustra audiat: Sursum cor: Nec fru
stra respõdeat: se habere ad dominũ. Q̃d intuens recte facis: mala huius mũdi tolerabilia du-
cere spe futuri. Sic eñ vsu quondã bono cõuertũtur in bonũ dũ nõ augẽt nostrã cõcupiscẽtiã
Roma.8. sed exercẽt patientiã. De qua re Apostol⁹ ait: Scim⁹ qm̃ diligẽtib⁹ deũ oĩa cooperant in bonũ.
Oĩa inquit: Nõ solũ ergo illa quę appetunt vt suauia: verũ etiã illa quę vt molesta vitant: quã
do alia sic sumim⁹ ne capiamur: alia sic ferim⁹ ne frãgamur: Et secũdum p̃cepta diuina in om-
Psal.33. nibus gratias agim⁹ ei de quo dicim⁹: Benedicã dñm in omni tẽpore: semp laus ei⁹ in ore meo:
Psal.118. Et bonũ est mihi qm̃ humiliasti me: vt discã iustificatiões tuas. Neq; eñ reuera si fallacis p̃spe
ritatis semp hic trãquillitas arrideret: aĩa humana portũ illũ veræ certæq; securitatis appete-
ret: dña insignis & merito illustris & præstãtissima filia. Reddẽs itaq; debitũ præstantię tuę
salutationis obsequiũ: agensq; g̃ras q̃ salutis nostrę religiosissimã curã geris: posco tibi a dño
futurę vitę prẽmia: præsentisq; solatia: oĩmq; vestrũ in quorũ cordibus p fidẽ habitat Christ⁹:
me dilectioni orationiq; cõmendo. Et alia manu. Deus verus & verax veraciter cõsoletur cor
tuum: & protegat salutem tuam: domina insignis & merito illustris ac præstantissima filia.

Beati Augustini ad Optatū:de origine animæ differētis:& se de questione per eundē motū: vtrum videlicet animæ sicut corpora propagatione nascātur: an creator omnipotēs sine vlla propagatione nouas faciat singulas:nunq̄ fuisse ausum definitā proferre sententiā cōfitentis: Docētis præterea quēadmodū sine periculo origo animæ possit latere: astruentisq̄ neminem iuxta sanā fidem a cōtagione mortis & obligatione peccati liberari posse nisi per vnū mediatorem dei & hominū:hominē Christū Iesum:Cur etiā creentur illi quos creator pręsciuit ad dānationē:non ad gratiā pertinere:esubtiliter explanātis:Et ad questionē principalē redeūdo diffuse de ea disputātis:Optatū quoq̄ diligēter admonētis:ne minus cautus nouā incurrat hæresim:ac postremo quid illū de agitata questione diffinitū audire velit aperiētis.Ep'la.CLVII.

F Omino beatissimo & syncæra dilectione desyderabili fratri & coepiscopo Optato:Augustinus in dño salutē. Quis tuę sanctitatis nullas ad meipsum datas acceperim literas: tamē quia illæ quas ad Mauritaniā cæsariensem misisti:me apud Cęsareā pręsente venerūt: quo nos iniūcta nobis a venerabili papa Zozimo apostolicæ sedis episcopo ecclesiastica necessitas traxerat:factū est vt ea quę scripsisti etiā ipse plegerē:tradente mihi eandē epistolā tuā famulo dei sancto Renato:ī Christo nobis fratre charissimo: Quo petēte & mihi licet aliis occupato vehemēter instāte:ad ea sum respōdere cōpulsus. Accessit huc etiā alteri⁹ sancti & cū debito honore nominādi fratris nostri:& quārū ab illo cōperi necessarii tui Murefsis cū in supradicto oppido remoraremur aduētus. Qui mihi retulit etiā sibi missas de hac re literas venerationis tuę:Et me de hac ipsa q̄stione cōsuluit vt qd inde sentirem:vel meis vel suis rescriptis ad te faceret puenire:vtrū scilicet animę vt corpora ppagatione nascātur:sintq̄ ex illa vna quę primo homini creata est:An creator oīpotēs q vtiq̄ vsq̄ nūc operaē sine vlla ppagatione nouas faciat singulas pprias. De qua re anteq̄ aliquid admoneā syncęritatē tuā:scire volo in tā multis opusculis meis nunq̄ me fuisse ausum de hac quęstione definitā proferre sentētiā:& īpudēter referre in literas ad alios informādos:q̄d apd me nō fuerit explicatū. Quarū autē rerū atq̄ causarū cōsyderatione pmouear:vt in neutrā assertionē meus inclinet assensus:sed adhuc iter vtrāq̄ discepte:nimis longū est hac epistola exprimere: Nec tā necessariū:vt hoc omisso nō possit de hac quęstione qd satis est deputari:etsi nō ad auferendā cunctationē:certe ad cauendā temeritatē. Illud enim vbi vel maxime fides christiana cōsistit:q̄ per hominē mors & p hominē resurrectio mortuorū.Sicut enim in Adā oēs moriuntur:ita & in Christo oēs viuificabunt:Et q̄ per vnū hominē peccatū in hūc mundū intrauit:& per peccatū mors:& ita in oēs hoīes ptransiit in quo oēs peccauerunt:Et q̄ iudiciū quidem ex vno in condēnationē:Et q̄ per vnius delictū in oēs hoīes ad condēnationē:& per vnius iustificationē in oēs hoīes in iustificationē vitę:Et si qua alia testimonia declarāt neminē nasci ex Adā:nisi vinculo delicti & dānationis obstrictū:neminēq̄ īde liberari nisi renascēdo p Christum:tā incōcusse tenere debem⁹:vt sciam⁹ eū qui hoc negauerit:nullo modo ad Christi fidē: & ad eā quæ per Christū datur pusillis & magnis dei gratiā pertinere. Vnde si origo aīæ lateat:dū tamē redēptio clareat:periculū nō est.Neq̄ eīn in Christū credimus vt nascamur: sed

G vt renascamur quomodocūq̄ nati fuerimus. Hactenus autē dicim⁹ sine periculo latere aīæ originē:vt nō tamē eā partē dei esse credam⁹:sed creaturā:Nec de deo natā:sed ab illo factam: atq̄ in ei⁹ genus adoptandā:mirabili dignatiōe gratię:nō parili dignitate naturæ:Nec eā corpus esse sed spiritū:Nō creatorē vtiq̄:sed creatū. Nec ideo venisse in hoc corpus corruptibile quo grauat:q̄ illuc eā vitæ in cęlestib⁹ vel in quibuslibet aliis partib⁹ mūdi antea malæ gestæ merita cōpulerīt.Nōdū eīn natos apostol⁹:cū de Rebeccę geminis loqueret: nihil egisse dicit boni vel mali:vt nō ex operib⁹ quib⁹ nullis alter distingueba ab altero:sed ex vocante diceret minori seruiturū esse maiorē.His igit firmissime cōstitutis si tam reconditū atq̄ abditū est in occultis operib⁹ dei:vt nec scripturarū diuinarū manifesto eloquio declaret:vtrū ppterea nihil boni vel mali nondū nati egisse credēdi sint:q̄a nō ex aliis ppagatas:sed mox ex nihilo creatas afas singuli accipiūt:An quia cū essent originaliter in parētib⁹:adhuc ipsi nulli erāt q suas & pprias vitas agerēt: Illa tamē sit fides salua qua credim⁹ nullū hoīm:siue maioris siue paruulæ quālibet & recētis ætatis liberari a cōtagiōe mortis antiquę & obligatiōe peccati qd prima natiuitate cōtraxit:nisi per vnū mediatorē dei & hoīm:hoīem Christū Iesum. Cui⁹ hoīs eiusdēq̄ dei saluberrima fide:etiā illi iusti salui facti sunt: q priusq̄ veniret ī carnē:crediderūt in carnē venturū.Eadē nāq̄ fides est & nostra & illorū:qm̄ hoc illi crediderunt futurū qd nos

2.Retra.56

1.Corin.15.
Roma.5.

Roma.9.

3.sentē.dist.
25.ca.1.
1.Timoth.2.

2.Corin.4. credimus factũ. Vnde dicit apoſtolꝰ Paulꝰ:Habẽtes autẽ eundẽ ſpiritũ fidei:ſecũdũ ꝙ ſcriptũ
Pſal.115. eſt:Credidi ꝑpter qđ locutꝰ ſum:& nos credimus ꝑpter qđ & loquimur. Si ergo eundẽ ſpiri-
tum fidei & illi habebãt qui venturũ in carnẽ Chriſtũ prænũtiarũt: quem etiã illi qui eum ve
niſſe nũtiarunt:ſacramenta eſſe potuerũt pro temporũ diuerſitate: ad vnitatẽ tamẽ eiuſdem
Actuũ.15. fidei cõcordiſſime recurrẽtia. Scriptũ eſt in actibus apoſtolorũ loquẽte apoſtolo Petro: Nunc
ergo qui tentatis deũ imponere iugũ ſupra collum diſcipulorũ:qđ neq́ patres noſtri neq́ nos
portare potuimꝰ:ſed per gratiã domini Ieſu credimꝰ nos ſaluos fieri quẽadmodũ & illi. Si er-
go & illi:id eſt patres portare iugũ legis veteris nõ valẽtes:per gratiã domini Ieſu ſaluos ſe fie
Abachuc.2 ri crediderunt:manifeſtũ eſt ꝙ hęc gratia etiã antiquos iuſtos viuere fecit ex fide.Iuſtus enim
Roma.5. ex fide viuit.Lex autẽ ſubintrauit vt abundaret delictũ:vt ſuperabundaret gratia:per quã ſa-
naretur delicti abundantia. Si enim data eſſet lex quæ viuificare poſſet:oĩno ex lege eſſet iuſti
Gal.3. tia.Cui tamẽ bono lex data ſit:conſequẽter adiunxit dicens: Sed cõcluſit ſcriptura omnia ſub
peccato:vt promiſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur credẽtibus. Danda itaq́ fuerat lex quæ ma-
nifeſtius ſibi ipſum oſtẽderet hominẽ:ne ſuperbus animus humanus a ſeipſo ſe poſſe eſſe iuſtũ
Roma.10. putaret:Et ignorãs dei iuſtitiã:id eſt quę homini ex deo eſt:& ſuã volẽs cõſtituere:id eſt quaſi
Roma.7. ſuis viribus partam:iuſtitiæ dei ſubiectus non fieret.Oportebat itaq́ vt addito mandato cu-
ius vox eſt:Non concupiſces:ſuperbo peccatori etiam præuaricationis crimen accederet: atq́
3.ſentẽ.diſt. ita gratiæ medicinã nõ ſanata per legẽ ſed cõuicta infirmitas quæreret. Proinde cũ oẽs iu-
25.ca.1. ſti:hoc eſt veraces dei cultores:ſiue ante incarnationẽ:ſiue poſt incarnationẽ Chriſti:nec vixe
rint:nec viuãt niſi ex fide incarnationis Chriſti:in quo eſt gratiæ plenitudo:ꝑfecto qđ ſcriptũ
Actuũ.4. eſt:Nõ eſſe aliud nomẽ ſub cælo:in quo oportet ſaluos fieri nos:ex illo tẽpore valet ad ſaluãdũ
1.Corin.15. genus humanũ:ex quo in Adam vitiatũ eſt genus humanũ. Sicut enim in Adam oẽs moriun
tur:ita & in Chriſto oẽs viuificabũtur.Quia ſicut in regno mortis nemo ſine Adam:ita in re-
gno vitæ nemo ſine Chriſto.Sicut per Adam omnes iniuſti:ita per Chriſtũ omnes iuſti.Sicut
per Adam oẽs mortales in pœna facti ſunt filii ſæculi: ita & per Chriſtũ omnes immortales in
gratia fiunt filii dei. Cur autẽ creentur etiã illi:quos creator præſciuit ad damnationẽ non H
ad gratiã pertinere:Beatus Apoſtolus tanto ſuccinctiore breuitate:quãto maiore authorita-
Roma.9. te cõmemorat. Deũ enim dicit volentẽ oſtẽdere irã: & demõſtrare potentiã ſuam:attuliſſe in
multa patientia vaſa iræ quæ perfecta ſunt in perditionẽ: Et vt notas faceret diuitias gloriæ
ſuæ in vaſa miſericordiæ:quẽ ſuperius dixerat tanq̃ figulũ luti ex eadẽ maſſa facere aliud vas
in honorẽ:aliud in contumeliã. Merito autẽ videretur iniuſtum: ꝙ fiunt vaſa iræ ad perdi-
tionem:ſi non eſſet ipſa vniuerſa ex Adam maſſa damnata. Qꝫ ergo fiunt inde naſcendo va-
ſa iræ:pertinet ad debitam pœnam. Qꝫ autem fiunt renaſcẽdo vaſa miſericordię: pertinet ad
indebitam gratiã. Oſtendit ergo deus iram ſuam:non vtiq́ animi perturbationẽ: ſicut eſt
quæ ira hominis nuncupatur:ſed iuſtam fixãq́ vindictã:quæ de ſtirpe inobedientiæ ducitur
Iob.14. propago peccati atq́ ſupplicii.Et homo natus ex muliere(ſicut in libro Iob ſcriptum eſt)bre-
uis eſt vitæ & plenus iracundiæ.Eius enim rei vas eſt qua plenus eſt:vnde iræ vaſa dicuntur.
Oſtendit & potentiã ſuam:qua bene etiã vtitur malis: multa illis naturalia & tẽporalia bona
largiens:eorũq́ malitiam ad exercẽdos & cõparatione admonẽdos bonos:ac cõmendans vt in
eis diſcant agere gratias deo:ꝙ ab eis:non ſuis meritis qui in eadem maſſa paria fuerũt:ſed il-
lius miſeratione diſcreti ſunt.Quod maxime apparet in paruulis: de quibus cum per Chriſti
gratiam renaſcũtur:& iſtam vitam in illa tenera ętate finientes:in æternã tranſeunt & beatã:
dici nõ poteſt ꝙ libero diſcernũtur arbitrio ab aliis infantibꝰ qui ſine hac gratia in ipſius maſ-
ſæ damnatione moriuntur. Si autẽ hi ſoli crearenť ex Adam:qui eſſent per gratiã recrean-
di:& pręter illos qui in dei filios adoptãtur: nulli alii homines naſcerẽtur: lateret beneficium
qđ donaretur indignis:quia nullis ex eadem damnabili ſtirpe venientibus debitũ ſupplicium
redderetur. Cum vero attulit in multa patiẽtia vaſa iræ:quę perfecta ſunt in perditionem:
non ſolum oſtendit iram:& demonſtrauit potentiã ſuam redhibendo vindictã:& bene vtendo
bonis:ſed etiam notas fecit diuitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ. Ita enim quid præſtetur
ſibi dicit gratis iuſtificatus:dũ nõ ſuo merito ſed gloria largiſſimæ dei miſericordię diſcerni-
tur a damnato:cum quo eadẽ iuſtitia fuerat & ipſe damnandus. Tam multos autẽ creando
naſci voluit:quos ad ſuam gratiã non pertinere pręſciuit:vt multitudine incomparabili plu-
res ſint eis quos in ſui regni gloriam filios promiſſionis prædeſtinare dignatus eſt:vt etiam
ipſa reiectorum multitudine oſtenderetur q̃ nullius momenti ſit apud deum iuſtum:quan-

talibet innumeroſitas iuſtiſſime damnatorum: Atq; vt hinc quoq; intelligant qui ex ipſa dā-
natione redimuntur: hoc fuiſſe debitum maſſæ illi vniuerſæ: qđ tam magnæ parti eius reddi-
tum cernerent. Non ſolum in eis qui originali peccato multa addūt malę voluntatis arbitrio
verumetiam in tam multis paruulis: qui tantūmodo vinculo peccati originalis obſtricti: ſine
gratia mediatoris ex hac luce rapiuntur. Tota quippe iſta maſſa iuſtæ damnationis reci-
peret debitū: niſi ex ea faceret non ſolum iuſtus: ſed etiā miſericors figulus: alia vaſa in honorē
ſecundū gratiā: non ſecundū debitū: dū & paruulis ſubuenit: quorū nulla merita dici poſſunt
& maiores præuenit: vt habere aliqua merita poſſint. Quę cum ita ſint: ſi aſſertio tua nec eo
I tendit vt nouas animas dicas propter innocentiā nouitatis ſuæ anteq̄ ad peccandū libero vtā-
tur arbitrio damnationi originali obnoxias eſſe non poſſe: ſed eas fide catholica cōfiteris: etiā
ſi in illa tenera ætate de corpore exierint: in damnationem perditionis ituras: niſi ſacramento
mediatoris: qui venit quęrere & ſaluū facere quod perierat: liberentur: quære vbi: vel vnde: vl' Lucæ.19.
quando cœperint damnationis meritum habere: ſi nouę ſunt: ita ſane vt deum non facias nec
aliquam naturam quam non condidit deus vel peccati earum vel innocentium damnationis
authorem. Et ſi inueneris quod te quærere admonui: qđ ipſe adhuc (fateor) nō inueni: defen
de quantum potes atq; aſſere animarum infantiū eiuſmodi eſſe nouitatem: vt nulla propaga-
tione ducantur: & nobiſcum quod inueneris fraterna dilectione communica. Si autem non in
ueneris: quare vel quomodo fiunt animæ infantium peccatrices: & nihil in ſeipſis habētes ma
litiæ: a quo cogantur ex Adam trahere vnde damnentur: cum eas credas nō ex illa prima pec
catrice propagatas: ſed nouas atq; inſontes includi carne peccati: nec ſic iam temere in aliam
ſententiam tua deflectatur aſſenſio: vt eas ex illa vna credas propagando traduci: ne forte ali⁹
K inuenire poſſit: qđ ipſe non poſſis: aut aliquando inuenias qđ nunc non poteris. Nam & illi q
animas ex vna propagari aſſerunt: quā deus prīo homini dedit: atq; ita eas ex parētibus trahi
dicunt: ſi Tertulliani opinionem ſequuntur: profecto eas non ſpiritus ſed corpora eſſe conten
dunt: & corpulentis ſeminibus exoriri. Quo peruerſius quid dici poteſt? Neq; hoc Tertulli-
anum ſomniaſſe mirandum eſt: qui etiam ipſum creatorē deum non eſſe niſi corpus opinatur
Qua dementia repulſa a corde atq; ore chriſtiano: quiſq; animā ſicuti eſt: non eſſe corpus ſed
ſpiritum confitetur: & tamen in filios ex parentibus duci: in eo quidem nullis coartatur angu
ſtiis: ꝙ omnes animas etiā paruulorum quos eccleſia non vtiq; in falſa ſed in vera peccatorum
remiſſione baptizat: vera fides prædicat trahere originale peccatū propria primi hominis vo-
luntate cōmiſſum: & in omnes poſteros generatione tranſmiſſum: ac ſola regeneratione pur-
gandum. Sed cum conſyderari & pertractari cœperit quid dicatur: mirum ſi vllus ſenſus cō-
prehendit humanus quonam modo tanq̄ lucerna de lucerna accendatur: & ſine detrimento
alterius alter inde ignis exiſtat: Sic anima de anima parentis fiat in prole: vel traducatur in ꝓ
lē: vtrum incorporeum ſemen animę: ſua quadā occulta & inuiſibili via ſeorſum ex patre cur
rat in matrem cum fit conceptus in fœmina: An quod eſt incredibilius in ſemine corporali la
teat. Cum autem fluunt irrita ſine vllis conceptibus ſemina: vtrū ſemen aīæ non ſimul exeat:
an ſumma celeritate atq; atomo temporis vnde exierat recurrat: an pereat. Et ſi perit: quo-
modo ipſa cuius mortale ſemen eſt immortalis eſt anima. An īmortalitatem tunc accipit: qñ
formatur vt viuat: ſicut iuſtitiam quando formatur vt ſapiat: & quo pacto eam deus fingat ī
homine etiam ſi anima ſeminaliter trahatur ex anima: ſicut fingit in homine corporis mem-
bra: q̄uis corpus ſeminaliter trahatur ex corpore. Si vero etiam non ſpiritalis creatura fingere Pſal.32.
tur a deo: non ſcriptum eſſet: Qui fingit ſpiritum hominis in ipſo. Et in eo qđ legitur: Qui fin
xit ſingillatim corda hominum: ſi per corda ſignificatæ ſunt animæ: fingi eas poſſe quis dubi-
tet? Sed quæritur vtrum ex vna anima hominis primi: ſicut fingit ſingillatim facies hominū
L ex vno tamen corpore hominis primi. Cum hæc atq; huiuſmodi de hac re multa quærūtur
quæ nullo ſenſu cordis explorari poſſunt: & a noſtra experientia longe remota ſint: atq; in ab-
ditiſſimis naturæ finibus latent: non erubeſcendum eſt homini, cōfiteri ſe neſcire quod neſcit:
ne dum ſe ſcire mentitur: nunq̄ ſcire mereatur. Quis autem negat nō vnius tantū ſed oīs aīæ
creatorē deū atq; factorē: niſi q ei⁹ elogiis apertiſſime refragat'? Sine vlla q̄ppe ābiguitate ꝑ pro-
phetā dicit: Oēm flatum ego feci: aīas videlicet ītelligi volēs: qđ verba cōſequētia manifeſtāt.
Nō itaq; vnū: quē facto ex terra hoī prīo īſpirauit: ſed oēm flatū ip̄e fecit: ip̄e adhuc facit. Quæ
rit' tñ vtrū oēm flatum ex illo vno flatu: ſicut omne corpus hoīs ex vno illo corpore faciat: an
vero noua qdē corpa faciat ex vno: aīas aūt nouas ex nihilo. Quis ei cōgrua ſuis originib⁹ ge

nera rerũ etiã de feminib9 facit:nisi q ipa semina sine feminib9 fecit. Sed vbi res naturaliter ob
scura nostrũ modulum vincit:& apte diuina scriptura nõ subuenit:temere hinc aliqd defini-
re humana coniectura præsumit. Secundum vitas autem quas proprias habere incipiunt:no
uos homines dicimus nasci siue anima siue corpore. At vero secũdum originale peccatum ve
teres nascuntur:ideo baptismate renouantur. Aliquid ergo certum de aiẹ origine nondum M
in scripturis canonicis comperi. Nam hi qui nouas sine vlla propagine asserũt aias fieri : inter
testimonia quibus id nituntur oñdere : ponunt etiam illa duo quæ paulo ante cõmemoraui:
Qui fingit spiritum hoĩs in ipso:Et qui finxit singillatim corda hoĩm:De quibus vides quem
admodum possit a resistentibus responderi. Vtrum eñ cum fingit ex alio fingat:an ex nihilo:
incertum est. Illud tamen inter cætera testimonium videtur esse præcipuũ: qđ in libro Salo
Eccl's.12. monis ecclesiaste legitur:Et reuerteƭ puluis in terrã sicut erat:& spũs reuerteƭ ad deum q de-
dit eum. Sed facillime respondetur:Corpus in terram:de qua factum est primum hoĩs corpus
& spiritus ad deum:a quo facta est prima hominis anima. Sicut enim nostrum corpus (inqui
unt) q̃uis ex primo illo corpore propagatum sit : & tamen redit vnde ipsum primum corpus
effectum est:Sic aia nostra q̃uis ex illa anima ppagata non ad nihilũ qa imortalis est:sed ad il-
lum redit a quo ipsa prima aia facta est. Ac per hoc illud qđ scriptum est de spũ cuiusq3 hoĩs:
q3 redeat ad deum q dedit eum:non soluit istam obscurissimã quæstionem : qa siue ex illo vno
siue nullo alio:deus vtiq3 dedit eum. Itemq3 illi q ppaginẽ aiarũ inconsyderata temeritate de-
Vbi supra. fendunt:inter alia testimonia quæ suæ causæ suffragari arbitrantur:nullũ quasi manifesti9 &
Geñ.46. expressius pro se pũt putare pferẽdũ q̃ id qđ in Genesi scriptum est;Omnes aũt aiæ quẹ intro
ierunt cum Iacob in egyptum q exierunt de femoribus eius. Hoc enim veluṭ euidẽtissimo te-
stimonio pũt credi aiẹ in filios ex parentibus propagari:quoniam satis aperte dictum videtur
aias etiam de femoribus Iacob:non sola exisse corpora filiorum: Vt eo modo etiã illud intelligi
velint a parte totum:qđ dixit Adam:cum illi mulier eius oñdereƭ:Hoc nunc os ex ossib9 me-
Geñ.2. is:& caro de carne mea. Non eĩ dixit:Et aia de aia mea:sed ita fieri põt vt carne noĩata vtriq3 ĩ
intelligaƭ:sicut hic aĩas noĩauit:& tñ etiam corpora in filiis intelligi voluit. Sed hoc testimo
nisi certe quasi tã clarum atq3 manifestum enodandæ huic quæstioni non sufficeret : nec si ita
legeretur genere fœminino:q̃ exierunt de femoribus eius:vt aĩas intelligeremus quẹ exierũt.
Ideo autem non sufficeret : qm̃ & aĩæ nomine corpus solũ posse significari:modo quodã locu
tionis ostendiƭ:quo significaƭ per id qđ continetur illud qđ continet:sicut ait quidã: Vina co-
ronant:cum coronarentur vasa vinaria. Vinum eñ continetur & vas continet. Sicut ergo ap
pellam9 ecclesiã basilicã qua cõtinetur pplus:q vere appellaƭ ecclia:vt noĩe ecclesiẹ:id est popu
li q continetur:significemus locum qui continet:Ita q3 q3 animæ quæ corporib9 continenƭ in-
telligi corpora filioꝝ p noĩatas aĩas pñt. Sic eñ melius accipiƭ etiã illud: q3 lex inquinari dicit
Numeri.19 eũ qui intrauerit super aĩam mortuã:hoc est sup defuncti cadauer:vt noĩe aĩæ mortuæ: mor-
tuum corpus intelligatur qđ animam continebat:qa & absente populo:id est ecclesia:locus ta-
men ille nihilominus ecclesia nuncupatur. Hæc respõderenƭ:si (vt dixi) fœminino gñe posi-
tũ esset:quæ exierunt de femoribus Iacob:id est quæ animæ. Nunc vero cum masculinum ge
nus sit positum:id est qui exierunt de femoribus Iacob:quis non ita intelligere malit : omnes
animæ eorum qui exierunt ex femoribus eius:id est animæ hominũ:vt etiam sic possint secũ-
dum corp9 tm̃modo exisse homines de femoribus patris:quorum erant illæ animẹ:p quarum
numerum intelliguntur tot homines. Vellẽ aũt legere libellũ tuũ cuius mentionẽ fecisti in N
literis tuis:ne forte aliqua ibi testimonia non ambigua posuisti. A me autem cum q̃sisset ami-
cus mihi charissimus & diuinarum studiosissimus literarũ:qd de hac quẹstione sentirem: eiq3
remota verecũdia:hic æst9 meos & ignorãtiã fassus essẽ:scripsit inde longe trãs mare ad doctis
simum virum:cui rescripsit ille:vt potius me consuleret:nesciens qđ iam fecerat : nec aliqd a
me certũ ac definitum audire potuerat. Significauit tamen in eadem breui epistola sua: se po-
tius fieri q̃ ppagari aĩas credere:Simul etiam admonẽs aĩarũ ppaginẽ : quia ipse in oriente est
occidẽtalẽ ecclesiam solere sentire. Hac ergo maiore occasione cõperta:scripsi ad eũ nõ breuem
librũ:consulens eum & petens vt prius me doceat:& tunc ad me mittat quos doceam. Qui li-
ber meus non doctoris sed inquisitoris:& potius discere cupientis apud me legi potest : mitti
vero vspiam nõ debet vel cuiq̃ foris dari nisi cũ rescripta dño adiuuante percepero : id qđ ille
sentit promptissime ac libentissime defensurus:si me docere potuerit quomodo animẹ non ex
Adam veniant:& tamen ex illo iustam sortem damnationis inueniãt:nisi ad remissionem pec

catorũ renaſcẽdo pueniãt. Abſit ẽi vt credamꝰ vel aĩas puulorꝝ ĩ lauacro regñationis falſã acci pe pctõrũ mũdationẽ:vel deũ eẽ:aut aliquã naturã quã nõ cõdidit deꝰ illiꝰ ex q̃ mũdant ingra tionis authorẽ. Donec ergo aut ille reſcribat:aut ego ſi deꝰ voluerit aliquo mõ diſcã:ſi nullã de illa peccatrice originẽ ducit:q̃ cauſa ſit aĩæ ſubeũdi originale pctm̃:qđ neceſſe eſt eẽ in oĩbus
O paruulis:Et ꝙ eã nec deus cogit inſontem:qa peccandi author non eſt:Nec vlla mala natura: qa non eſt:nihil tale audeo predicare. Te aũt ſi libenter vel patienter admittis chariſſime fra ter:admoneo:ne hæreſim nouã minus cautꝰ incurras:q̃ antiquiſſimę fidei ſtabilita molit̃ fun damenta cõuellere aduerſus dei gratiã diſputando:quã dñs Chriſtus puſillis & magnis ineffabili bonitate largit̃. Cuius vel auhtores vel certe acerrimi notiſſimiq; ſuaſores: cũ Pelagius & Cęleſtius extitiſſent:conciliorũ epalium vigilantia in adiutorio ſaluatoris q ſuã tuet̃ eccleſiã:etiã a duobus venerabilibus antiſtitibus aplicæ ſedis:papa Innocentio: & papa Zizimo:niſi correcti etiam egerint poenitentiam:toto chriſtiano orbe damnati ſint. De qbus exempla recẽ tiũ ſcripturarũ:ſiue q̃ ſpecialiter ad Afros:ſiue q̃ vniuerſaliter ad oẽs epos de memorata ſede
R manarunt:ne forte ad veſtram ſanctitatẽ nõdum puenerint:vobis curauimꝰ mitti ab eis fratribꝰ qbus & has literas vt tuæ venerationi dirigerẽt dedimus. Hi autẽ nõ ideo ſunt hæretici qa dicunt aĩas originẽ de illa prima peccatrice non ducere:qđ vel aliq̃ fortaſſe ratione vera dici põt:vel ſine fidei labe neſciri. Sed hinc conantur efficere:vnde oĩno aptiſſimi hæretici iudicant̃:aĩas paruulorũ nihil mali ex Adam trahere:qđ ſit lauacro regenerationis expiandũ. Nã Pelagii de hac re argumentatio:quæ inter alia eius dãnabilia etiã literis aplicę ſedis adiuncta eſt:ita ſe habet:Si aĩa inqt ex traduce non eſt:ſed ſola caro tantũ habet traducẽ pcti: ſola ergo poenã meret̃. Iniuſtũ eſt eñ vt hodie nata aĩa:non ex maſſa Adã tã antiquũ pctm̃ portet alie
P num:qa nulla ratione cõcedit̃:vt deus q ppria peccata dimittit:vnum imputet alienũ. Si er go ita potes aĩarum aſſerere ſine vlla ppagine nouitatẽ:vt ratione iuſta & a fide catholica nõ aliena:etiã ſi pctõ primi hoĩs oſtẽdant̃ obnoxiæ:aſſere qđ ſentis vt potes. Si aũt nõ eas aliter po tes a propagatione facere alienas niſi vt ſimĺ facias ab omni peccati vinculo liberas: cohibe te ab huiuſmodi diſputatione oĩ modo. Nõ eſt eñ falſa etiã in paruulorum baptiſmate remiſſio peccatorum:nec verbotenus dicit̃ ſed veraciter agitur. Nã vt iã verbis vtar quæ in ipſa epiſtola beatiſſimi ãtiſtitis Zizimi leguntur:Fidelis dñs in verbis ſuis:eiuſq; baptiſmꝰ re ac verbis:id eſt opere:confeſſione: & remiſſione vera peccatorũ:in omni ſexu:ętate:cõditione generis humani eandẽ plenitudinem tenens. Nullus eñ niſi q peccati ſeruꝰ eſt liber effícit̃:nec redemptus dici põt:niſi qui vere per peccatum fuerit ante captiuꝰ: ſicut ſcriptũ eſt:Si vos filius liberauerit vere liberi eritis. Ioan.8. Per ipſum eñ renaſcimur ſpiritaliter:Per ipſum crucifigimur mundo:Ipſius morte mortis ab Adã oĩbus nobis introductæ atq; trãſmiſſæ vniuerſæ aĩæ: illud ppagatione cõtractum chirographum rumpit̃:in quo nullus oĩno natorũ anteq̃ per baptiſmũ liberetur non tenet̃ obnoxius. In his enim verbis apoſtolicæ ſedis:tam antiqua atq; fundata certa & clara eſt catholica fides:vt nefas ſit de illa dubitare chriſtiano. Quoniam ergo morte Chriſti:non vnius aut aliquarum ſed vniuerſæ animæ propagatione contractũ mortis chiro graphum rumpit̃ ſi potes aĩas ſic alienas a propagatione defendere: vt tñ hoc chirographo qđ ſola Chriſti morte rumpendum eſt rectiſſima ratione demonſtrent̃ obſtrictę:ne ſua propagatione:ſed carnis hoc debito iuſte appareant obligatæ:non ſolum nemine prohibente defende:verumetiam id nobis quõ tecum defendere poſſimus oſtende. Si autẽ aliter non potes qđ de aĩarũ nouitate ſentis aſſerere:niſi vt eas dicas peccato primi hoĩs non teneri:aut p propaga tionẽ nõ ſuã:ſed carnis (authore deo:vel neſcio qua mali natura) innocẽtiſſimas fieri peccatrices:melius origo aĩæ latet:dum tamen eam nõ dubitemus dei eſſe creaturam:q̃ vel deus peccati author dicitur:vel contra deum aliena mali natura introducatur:vel baptiſma paruulo
Q rum in irritum ducitur. Vt autem & a me tua dilectio de hac quæſtione aliquid audiat definitum:non parui æſtimandum:immo præcipue neceſſarium atq; retinẽdum quomõlibet ſe origo habeat animarum:ſiue ex illa vna:ſiue ex nulla alia propagentur:Mediatoris tamẽ animam nullum ex Adam traxiſſe peccatum dubitare fas nõ eſt. Si eñ nulla propagat̃ ex altera: vbi oẽs tenent̃ ppagata carne pcti:q̃ntominus credẽdũ eſt ex ppagatiõe peccatricis aĩam veni re potuiſſe:cuius caro venit ex virgine:non libidine cõcepta:ſed fide: vt eſſet in ſimilitudine carnis pcti non in carne peccati. Si aũt pctõ primę aĩę peccatricis ideo cæterę tenẽtur obnoxię: quia ex illa ſunt propagatæ:profecto illa quam ſibi vnigenitus coaptauit:aut peccatum inde non traxit:aut oĩno inde non tracta eſt. Neq; enim non potuit animam ſibi trahere ſine pecca

to:qui soluit nostra peccata:aut qui nouam creauit ei carnem quam sine parente fecit ex ter-
ra:non potuit nouam creare carnem quam sine viro sumpsit ex foemina? Hoc sicut potui:non
qdē ad me datis:sed tñ ad charissimos nostros sanctitatis tuæ literis:nō peritia quā desydera-
sti:sed sollicita dilectione respondi. Si grate accipis:& admonitionē fraternā etiā vtilē:nō errā
do sed prudenter consyderando:cum ecclesię pace conseruas:deo gratias. Si autem me ista nō
dum nosse miraris:vel etiam nec miraris:& a me aliquid certum de origine aiarū salua ista fi
de q̄ certissima atq; clarissima est:in tua charitate docere non renuis:multo vberi9 deo grati-
as. Memor nostri dño semper viuas:domīe beatissimę & syncęra dilectiōe desyderabilis frater.

Beati Augustini ad Marcellinū:q̄ ratione gesta per eū pmissa vehemēter expectet apientis
ac dubitatiōi illi9 rńdēdo vt poena sceleratorū p̄ter suppliciū mortis sit:rogātis & exhortātis
vt sic catholicæ ecclesię mansuetudo & lenitas appareat:seq; q̄ libros de baptismo puulorū &
epistolā quādā ad ipsum nō miserit excusantis:& tandem ecclesiam in Numidia cōstitutā sibi
commendantis.

Epistola.CLVIII.

Omino merito insigni multūq; charissimo ac desyderātissimo filio Marcel R
lino:Augustin9 in dño salutē. Gesta q̄ pmisit pstātia tua vehemēter expe-
cto:& i ecclīa Hipponēsi:iāiāq; cupio recitari:ac si fieri potuerit p oēs eccle
sias etiā i nra dioecesi cōstitutas:vt audiāt hoīes plene q; agnoscant:cōfesso
res iniqtatis nō dei timore extorquēte poenitentiā:sed iudiciaria diligen-
tia crudelissimorū pectorū apiēte duritiā:siue illorū q de homicidio & de
excęcato ac debilitato presbyteri corpore cōfessi:Siue illorū q si illa scire po
tuissent:q̄uis sibi dicerēt displicere:negare nō ausi sūt refugiētes catholicā pacē:velut ne cri-
minib9 polluant alienis:& i illo schismatis sacrilegio iter sceleratorū tā imaniū tātā multitu-
dinē pdurātes:Siue etiā illorū q se īde nō recessuros etiā demōstrata sibi catholica veritate:&
Donatistarū puersitate dixerūt:Nō est leue qd de9 agi voluit p operā tuā. Vtinā tales eorum
causas crebras sic audias & facinora eorū atq; īsana ptinacia sic sępe pdat:eadēq; publicata ge
sta oīm notitia pferāt. Qd aūt scripsit eximietas tua dubitare te:vtrū i Theo ppria debeas ea-
dē gesta iubere pponi:fiat si pōt illud frequēs cōfluere mltitudo. Aliogn alius locus celebrior
puidēd9 ē:nō tñ vllo mō p̄termittēdū. Poena sane illorū q̄uis de tātis scelerib9 cōfessorū:rogo
23.q.5.poe-na. te vt p̄ter suppliciū mortis sit:& pp̄ter consciētiā nram:& pp̄ter catholicā cōsuetudinē cōmē
dādā. Ipse ei fruct9 ad nos puenit cōfessionis illorū:qa iuenit ecclīa catholica vbi suā erga atro
cissimos iimicos seruet atq; exhibeat lenitatē. In tāta qppe crudelitate q̄cūq; p̄ter sanguinē vl
dicta pcesserit:magna lenitas apparebit. Qd etsi mō qbusdā nris illa attrocitate cōmotis vide
tur indignum:& quasi dissolutionis & negligentię simile:transactis tamen motibus animorū
qui recentioribus factis solent turbulentius excitari:egregie luculenta bonitas apparebit:&
ob hoc magis eadem gesta legere atq; ostendere delectabit:dñe merito insignis multūq; cha-
rissime ac desyderātissime fili. Ibi est sanctus frater & coeps me9 Bonifaci9:& per diaconū Pe S
regrinū:q cum illo prexit:cōmonitoriū direxi:quod sic habe tanq̄ praesentiā meā. Et qd vobis
in commune pro ecclesię vtilitate placuerit:hoc adiuuante dño fiat:qui potens est misericor-
diter opitulari in tantis malis. Mō Macrobi9 eps eorū stipat9 cuneis pditorū vtriusq; sexus:
hac atq; illac circuit:aperuit sibi basilicas quas possessorū quātuluscunq; timor clauserat. Prę
sente autem procuratore viri charissimi sceleris spondeo quem tuę dilectioni cōmendaui mul
tumq; comendo:vtcunq; eorum frangebatur audacia:nunc vero posteaq̄ Carthaginem profe
ctus est:etiā in fundis ipsius basilicas aperuit:populos cōgregat. Cum ipso etiā est ille Dona-
tur diaconus rebaptizatus:qui cum fuerit colonus ecclesiæ:versatus est in illa cęde praecipu-
us:qui tales non cum eo fuint quando & ille cū ipso est:si procōsul vel simul ambo in illos estis
sententiam prolaturi. Et forte ille persistit velle gladio vindicari:q̄q̄ sit christianus:& quātū
aduertere potuimus:non sit ad hæc cruenta procliuis:tamen si necesse fuerit etiā gestis iube-
allegari epistolas tuas:quas de hac re singulas vobis mittendas putaui. Soleo enim audire in
potestate esse iudicis mollire sententiam & mitius vindicare q̄ leges. Si autem nec literis
meis ad hoc consenserit:hoc saltem praestet vt in custodiam recipiantur:atq; hoc de clemētia
imperatoris impetrare curabimus:ne passiones seruorum dei:quę debēt esse in ecclesia glorio
sæ:inimicorum sanguine dehonestentur. Scio enim in causa clericorum Anaunensium qui
occisi a gentilibus nunc martyres honorantur:imperatorē rogatū facile concessisse:ne illi qui T
t.Retra.33. eos occiderant & capti iam tenebantur:poena simili punirentur. Libros de baptismo puulorū

cum iam codicē ipsum præstantiæ tuæ misissem:cur abs te rursus acceperim oblitus sum:ni
si forte cum inspicerem:mendosos eos reperi & emendare volui:qđ mirabiliter impeditus ad
hucusq; non cœpi. Epistolam quoq; ad te scribendam:& his adiungendam:quā cū ibi essem
iam dictare cœperam:paulo addito sic esse imperfectā scias. Si autem rationem omnium die
rum & lucubrationum aliis necessitatibus impēsarum tibi possem reddere: grauiter cōtrista
tus mirareris quanta me distendant quæ differri oīno non possunt:& negare illa non permit
tunt:in quæ me petendo & admonendo argues volentem:& ineffabiliter / quia nō possum/do
lentem. Cū.eñ ab eorum hominum necessitatibus aliquantulū vaco: qui me sic angariant:
vt eos nullomodo liceat euitare:nec contēnere oporteat:non desunt quæ dictanda præpono:
sic in articulis temporū constituta:vt dilationē tēporum non ferāt: Sicut mihi fuit breuiatio
gestorum collationis nostræ satis operosa:cum viderem neminem se velle tanto aggeri litera- 2.Retra.39.
rum legendo cōmittere:Sicut mihi fuit etiam epistola ad ipsos laicos Donatistas de hac eadē
collatione nra quā mō aliquot lucubrationibus terminaui:Sicut epistolæ duæ nō breues:vna 2.Retr.42.
ad dilectionem tuam:altera ad virum illustrē Volusianum:quas vos accepisse iā credo: Sicut
nunc in manib9 habeo librum ad Honoratum nostrū de q̄stionibus qbusdā qnq;:quas mihi p 2.Retra.36.
posuit:& per literas intimauit:cui non continuo respondere / vides q̄ minime oporteat.Cha-
ritas eñ q̄ tanq̄ nutrix fouet filios suos:non ordine amandi sed ordine subueniendi infirmio-
res fortioribus anteponit:quos tales vult esse:quales iam illi sunt quos non contemnendo sed
de his confitendo interim præterit. Tales ergo mihi necessitates dictādi aliqd qđ me ab eis di
ctationibus īpediat:qbus magis inardesco: deesse nō pñt: cū paululū spatii vix daī inter acer-
uos occupationū:qbus nos alienæ vel cupiditates vel necessitates angariatos trahūt.Et qd fa-
ciam prorsus nescio.Audisti vnde mecū dominum depreceris:sed etiā q̄ tā instāter:& iā cre-
bro me admones:nolo cesses:non nihil agens.Cōmēdo etiā ego excellentiæ tuæ ecclesiā in Nu
midia constitutam: pp̄ter cuius necessitates sanctus frater & coepiscopus meus Delphinus a
fratribus & coepiscopis meis ibi collaborantibus & compericlitantibus missus est.Nec de hac
re plura scribo:cum ipso præsente sis auditurus.Cętera in cōmonitoriis inuenies:q̄ ad presby
teꝝ misi:siue mō siue per diaconū Peregrinū:ne mihi ea totiēs iterare necesse sit.Semp̄ i Chri-
sto cor tuum vigeat:dñe merito insignis multūq; charissime ac desyderantissime fili. Filium
nostrum Rufinum Circensem principalem commendo eximietati tuę.

Sancti Augustini ad eūdē Marcellinū sollicitudinē sibi afferētis incussā:ne ipse Circūcellio
nes & clericos p̄tis Donati censeat tāta seueritate plectēdos:vt q̄lia fecerūt:talia patiāt: eūq; p
dei misericordiā obtestātis vt hoc nec faciat nec fieri omnino permittat:ac pluribus argumē-
tis id suadentis: Ac postremo ad p̄cōsulē quoq; literas se dedisse significantis. Ep̄la.CLIX.

Domino eximio & merito insigni atq; charissimo filio Marcellino: Augusti
V nus in dño salutē. Circuncelliones illos & clericos partis Donati: quos de 23.q.5.circū
Hipponensi ecclesia ad iudiciū p̄ factis eorū publicæ disciplinæ cura dedu celliones.
xerat:a tua nobilitate comperi auditos:& plurimos eorū de homicidio qđ
in Restitutum catholicum presbyterū cōmiserūt: & de cęde Innocētii alte
ri9 catholici presbyteri atq; de oculo ei9 effosso & digito p̄ciso fuisse confes
sos. Vnde mihi sollicitudo maxima incussa est:ne forte sublimitas tua cen-
seat eos tāta legū seueritate plectēdos:vt q̄lia fecerūt:talia patiāt. Ideoq; his lr̄is obtestor fidē
tuā quā habes in Christo:p̄ ipsi9 dñi Christi misericordiā:vt hoc nec facias:nec fieri oīno p̄mit
tas.Q̄uis eī ab eorū īteritu dissimulare possum9: q nō accusantib9 nr̄is: sed illorū notoria:ad
quos tuēdæ publicę pacis vigilātia p̄tinebat:præsentati videantur examini: nolumus tamen
passiones seruorum dei quasi vice talionis paribus suppliciis vindicari. Non quo scelestis
hominibus licentiam facinorum prohibeamus auferri:sed hoc magis sufficere volumus:vt vi
nulla corporis per te truncati:vel ab inquietudine insana ad sanitatis otium legum coertione
dirigantur:vel a malignis operibus alicui vtili operi deputentur. Vocatur quidem & ista
damnatio: Sed quis non intelligat magis beneficium q̄ supplicium nuncupandum: vbi nec
s̄ęuiendi relaxetur audacia:nec pœnitendi medicina subtrahatur: Imple christiane iudex pii
patris officium:sic succense iniquitati: vt consulere humanitati memineris. Nec in pecca
torum atrocitatibus exerceas vlciscendi libidinem: sed peccatorum vulneribus curandi ad
X hibeas voluntatem.Noli perdere paternam diligentiam: quam in ipsa inquisitione seruasti:
quādo tātorum scelerum confessionem:non extendente eculeo:non sulcantibus vngulis:non

vrentibus flammis:sed virgarum verberibus eruisti.Qui modus coertionis & a magistris artium liberalium:& ab ipsis parentibus:& sæpe etiam in iudiciis solet ab episcopis haberi.Noli ergo atrocius vindicare quos lenius inuenisti:Inquirendi q̃ puniendi necessitas maior est. Ad hoc enim & mitissimi homines facinus occultatum diligenter atq; instanter examinant vt inueniant quibus parcant.Vnde plærunq; necesse est:exerceatur acrius inquisitio:vt manifesto scelere sit vbi appareat mansuetudo.Omnia quippe bona opera amant in luce constitui:nõ propter humanã gloriam:sed vt videãt(ait dominus)bona opera vestra:& glorificẽt patrem vestrũ qui in cęlis est. Et ideo non sufficit apostolo monere:vt mansuetudinẽ seruarem⁹:sed vt eam etiam notam omnibus faceremus:Mansuetudo(inqt)vestra nota sit oĩbus hoĩbus. Et
Matth.5. alio loco:Mansuetudinẽ ostentantes ad oĩs hoĩes. Vt nec illa sancti Dauid:quando inimico si
Phil.4. bi in manus tradito clementer pepercit:pręclarissima lenitas emineret:nisi potestas pariter ap
Titum.3. pareret. Non te ergo exasperet vindicandi potestas:cui lenitatem non excussit examinandi necessitas.Noli facinore inuento quærere percussorem:in quo inueniendo noluisti adhibere tortorem.Postremo p ecclię vtilitate missus es.Hoc ecclesiæ catholicæ:aut vt modum dispẽsationis meæ non supergredi videar:hoc ecclesię ad Hipponensium regionum diocesim ptinẽti prodesse:hoc expedire contestor.Si non audis amicum petentẽ:audi epm consulẽtẽ: Quis qm christiano loquor:maxime in tali causa:non arroganter dixerim:audire te episcopum conuenit iubentem:domine eximie & merito insignis atq; charissime fili. Vnde scio quidem causas ecclesiasticas excellentiæ tuæ potissimum iniunctas:Sed quia credo istam curam ad virum clarissimum atq; spectabilem proconsulem pertinere:ad eũ quoq; literas dedi:quas rogo vt ipse illi tradere & allegare si opus est non graueris:atq; ambos obsecro:ne importunam arbitremini:vel intercessionem:vel suggestionem:vel sollicitudinem nostram:& passiones catholicorum seruorum:quæ infirmis ad edificationem spiritalem vtiles esse debent:haud reciproca inimicorum a quibus passi sunt pœna decoloretis:sed potius refracta iudiciaria seueritate:& vestrã fidem quia filii estis ecclesię:& ipsius matris mansuetudinem commendare minime negligatis. Deus omnipotẽs pręstantiam tuam bonis omnibus augeat:domine eximie & merito insignis atq; charissime fili.

Sancti Augustini ad Apringiũ:beniuolẽtiã illi⁹ in primis captãtis:ac deinde eũ deprecãtis & obsecrantis:vt circuncellionibus & clericis Donatistis:pro quibus & in superiori epistola ad Marcellinum scripsit: paria non retribuantur:& ne vel ipsi,vel illi quorum homicidium patefactum est multentur:pulchrisq; rationibus,hoc suadentis. Epistola.CLX. Y

Omino insigni & merito sublimi ac pręstantissimo filio Apringio:Augustinus.Non dubito in hac potestate quam tibi de⁹ homini in hoĩes dedit: cogitare diuinum iudicium:vbi & iudices stabunt rationẽ de suo iudicio reddituri.Christiana quippe fide te imbutũ scio:vnde mihi ad excellẽtiam tuã maior fiducia tribuitur:non solũ petendi:verumetiam monendi propter illum dominum in cuius familia nobiscum cælesti iure censeris:in quo spem vitæ æternæ pariter habemus:& quem pro vobis in sacrosanctis mysteriis inuocemus. Proinde domine insignis & merito sublimis ac pstantissime fili:Primũ quęso vt non tibi videar importunus irruere actibus tuis:ea sollicitudie quam me pcipue gerere oportet p ecclesia mihi credita:cuius vtilitatibus seruio:cui nõ tã pesse q̃ pdesse desydero.Deinde obsecro vt qđ moneo vel rogo:non dedigneris accipere:non cunctãs acquiescere. Circuncelliones quosdã & clericos Donatistas cura eorũ q̃ disciplinę publicę inseruiunt pmissa notaria ad iudicia legesq; perduxit.Hi cum audirentur a viro clarissimo & spectabili tribuno & notario fratre tuo:filio meo Marcellino:non tormentis vngularũ atq; flãmarũ: sed virgarum coerciti:horrenda facinora in fratres & compresbyteros meos a se perpetrata confessi sunt: quo scilicet vnum eorum exceptum insidiis trucidauerint: alterum e domo raptum:oculo effosso digitoq; amputato truncauerint. Hęc cũ cõperissem illos fuisse confessos:ideoq; minime dubitarẽ sub iura tua securos esse venturos:has ad tuã nobilitatem literas acceleraui: quibus deprecor:& per misericordiam Christi obsecro:quo sic de tua maiore atq; certiore felicitate gaudeam⁹:vt eis paria non retribuãtur:q̃q̃ lapidis ictibus digitum præcidere:oculumq; cõuellere leges puniendo non possunt qđ isti sæuiendo potuerunt. Vnde securus sum de his q hoc se fecisse cõfessi sunt:q; hanc vicissitudinem nõ reportabunt:sed ne vel ipsi vel illi quorũ homicidiũ patefactũ est p tuę pñtis sentẽtiã:multent:hoc timeo:quod ne fiat:& christianus iudicem Z

rogo:& christianum episcopus moneo. De vobis quidem dixisse Apostolum legimus: q̄ non Ro.13.
sine causa gaudium geratis & ministri dei sitis vindices in eos qui male agunt. Sed alia causa
est prouinciæ:alia est ecclesiæ. Illius terribiliter gerenda est administratio:huius clementer cō
mendanda est mansuetudo. Si apud iudicem non christianum mihi sermo esset:aliter age-
rem:nec tamen etiam si ecclesię causam desererem:& quantum admittere dignaretur instarē:
ne passiones seruorum dei catholicorum:quæ prodesse debent ad exempla patientiæ: inimico
rum suorum sanguine foedarentur. Et si nollet acquiescere:inimico animo eum resistere suspi
carer. Nunc vero quando apud te res agitur:alia mihi ratio est:alia consultatio. Rectorem te
quidem pręcelsę potestatis videmus:sed etiam filiū christianę pietatis agnoscim⁹. Subdat̄ sub
limitas tua:subdatur fides tua. Causam tecum tracto communem! sed tu in ea potes:qđ ego
non possum. Confer nobiscum consilium:& porrige auxilium. Diligenter actum est: vt inimi-
ci ecclesiæ qui solent vaniloquio seductionis sollicitare animos imperitos tanq̄ de persecutio-
ne gloriantes:quam se perpeti iactant:horrenda facinora sua in catholicos clericos perpetra-
ta faterentur:& suis verbis implicarentur. Legenda sunt gesta ad sanandas animas: quas pe-
stifera suasione venenauerunt. Nunquid placet tibi: vt ad finem gestorum: si cruentum isto-
rum supplicium continebit:legendo peruenire timeamus: vbi ponimus & ipsam conscientiā:
ne malum pro malo qui passi sunt reddidisse videantur! Si ergo nihil aliud constitueretur
frænandæ malitiæ perditorum:extrema fortasse necessitas vt tales occiderentur vrgeret: q̄q̄
qđ ad nos attinet:si nihil mitius ei fieri posset:mallem⁹ eos liberos relaxari: q̄ passiones fratrū
nostrorum fuso eorum sanguine vindicari. Nunc vero cum & aliquid fieri possit: quo &
mitis commendetur ecclesia:& immitium cohibeatur audacia:cur non flectas in partem pro-
uidentiorem lenioremq; sententiam:quod licet iudicibus facere etiam non in causis ecclesiæ!
Time ergo nobiscū iudicium dei patris:& commenda mansuetudinem matris. Cum enim tu
facis:ecclesia facit:propter quam facis:& cuius filius facis. Contende ergo bonitate cum ma-
lis. Illi scelere immani membra de corpore viuo auulserunt: tu opere misericordi effice: vt il-
la quæ nefandis operibus exercebant:alicui vtili operi integra eorum membra deseruiant. Illi
non pepercerunt:correctionem sibi prædicantibus dei seruis: tu parce comprehensis:parce in
doctis:parce cōuictis. Illi impio ferro fuderunt sanguinem christianum: Tu ab eorum sangui
ne iuridicum gladium cohibe propter Christum. Illi ministro ecclesiæ occiso extorserunt
spatium viuendi: Tu inimicis ecclesiæ viuentibus relaxa spatium poenitendi. Talem te opor
tet esse in causa ecclesiæ iudicem christianum:petentibus:admonentibus: intercedentibus no
bis. Solent homines quando cum inimicis eorum conuictis lenius agit̄:amicitiore sententia p
uocari:Sed inimicos nostros ita diligimus: vt nisi de tua christiana obedientia præsumamus
a tua vera sententia prouocemus. Deus omnipotens excellentiam tuam auctiorem:felicio-
remq; conseruet:domine insignis & merito sublimis ac præstantissime fili.

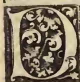
Beati Augustini ad Honoratum Donatistam:Consilium illius vt literis inter se res aga-
tur approbantis:breuiter quid ab illo responderi desyderet insinuantis. Ep̄la.CLXI.

& HOnorato episcopo partis Donati:Augustinus episcopus partis ecclesiæ ca
tholicæ. Consilium tuum nobis multum placuit qđ per fratrem Herotem
charissimum nobis & in Christo laudabilem virum mandare dignatus es:
vt literis inter nos agamus: vbi nullus turbarum tumultus perturbare
possit dispositionem nostram: quæ cum tota lenitate & pace animi su- 1.Timot.2.
scipienda & agenda est: sicut dicit apostolus: Seruum autem domini liti-
gare non oportet:sed mitem esse ad omnes:docibilem: patientem: in mo-
destia corripientem diuersa sentientes. Itaq; breuiter insinuamus: quid a te responderi
desyderem⁹. Quoniam ecclesiam dei quæ catholica dicitur:sicut de illa prophetatum est
per orbem terrarum diffusam videmus:arbitramur nos non debere dubitare de tam euiden-
tissima complexione sanctæ prophetię:quam dominus etiam in euangelio confirmauit:& a-
postoli per quos eadem ecclesia dilatata est:sicut de illa prædictum erat. Nam & ī capite sacro
sancti psalterii scriptum est de filio dei: Dominus dixit ad me:filius meus es tu: ego hodie ge-
nui te: Postula a me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam:& possessionem tuā terminos ter- Psal.2.
ræ. Et ipse dominus Iesus Christus dicit euangelium suum in omnibus gētibus futurum. Et
Apostolus Paulus anteq̄ sermo dei in Africam peruenisset:in ipso capite epistolę quam scribit
ad Romanos: Per quem accepim⁹ (inq̄t) gratiam & apostolatum ad obediēdum fidei in oībus

gentibus pro nomine eius. Deinde ipse ab Hierusalem in circuitu per totam Asiam vsq; in Illyricum euangelium prædicauit: ecclesias constituit atq; fundauit: non ipse sed gratia dei cū eo: sicut ipse testatur. Quid autem euidentius apparere potest q̄ cum in eius epistolis nomina etiam regionum vel ciuitatum inuenimus: ad Romanos: ad Corinthios: ad Galatas: ad Ephesios: ad Philippenses: ad Thessalonicenses: ad Colossenses scribit. Ioannes etiam scribit ad septem ecclesias: quas cōmemorat in illis partibus constitutas. In quibus etiam vniuersas ecclesias septenario numero intelligimus cōmendari: Ephesum: Smyrnam: Sardos: Philadelphiam Laodiciam: Pergamum: Thiatyram. Quibus omnibus ecclesiis nos hodie communicare manifestum est: sicut manifestum est: vos istis ecclesiis non cōmunicare. Quærimus ergo vt nobis respondere non graueris: quam causam forte noueris: qua factum est vt Christus amitteret hæreditatem suam per orbem terrarum diffusam: vt subito in solis Afris: nec ipsis omnibus remaneret. Etenim ecclesia catholica est etiam in Africa: quia per omnes terras eam deus esse voluit & prædixit. Pars autem vestra quæ Donati dicitur: non est in omnibus illis locis: in quibus & literæ & sermo & facta apostolica concurrerunt. Sed ne dicatis: non vocari ecclesiam nostram catholicam: sed macharianam: sicuti eam vos appellatis: nosse debes: q; facillime pōt in illis omnibus partibus: vnde istas terras euangelium Christi perfudit: nec nomen Donati sciri: nec nomen Macharii. Vestra aūt quæ Donati pars dicitur: nec vos negare potestis: & omnibus notum est: vbicunq; est vestra cōmunio. Dignare ergo rescribere nobis: vt sciamus quo modo fieri possit: vt ecclesiam suam Christus de toto orbe perdiderit: & in vobis solis habere cœperit. Vestrum enim est hæc ostendere. Nam nobis sufficit ad causam nostram q; compleri prophetiam & scripturas sanctas per orbem terrarum videmus. Hoc autem ego Augustinus dictaui: quia olim volo loqui inde tecum. Videtur enim mihi vel propter ipsam vicinitatem posse nos per literas de hac re colloqui sine aliquo tumultu: adiuuāte deo: quantū ipsa necessitas postulat.

Apoc.2.

Sancti Augustini ad Glorium: Eleusium: Felicē Grammaticum: & cæteros omnes quibus hoc gratum est: Primo causam reddentis cur ad eos & ad nullos Donatistarū primarios tales literas miserit: Ac deinde ad memoriam eis reducētis: quæ cum ipsis in actione de cōmunione christianæ vnitatis gesta ac recitata sint: qd etiā ipse respōderit aperiētis: Et ex his aliis q; multis quæ acta sunt: acri inuectiuoq; sermone eos rephendētis & confutantis: Postremoq; cuidam obiectioni ipsorum respondendo: plurimis exemplis ac testimoniis scripturarum cōprobantis: a bonis christianis etiam malos esse tolerandos. Epistola.CLXII.

DOminis dilectissimis & merito prædicandis fratribus Glorio: Eleusio: Felici Grāmatico: & cæteris omnibus quibus hoc gratum est: Augustinus. 9

24.q.3.dixit apostolus. Titum.3. Dixit quidē apostolus Paulus: Hæreticum hominem post vnam correptionē deuita: sciens quia subuersus est eiusmodi: & peccat: & est a semetipso damnatus. Sed qui sententiam suam: q̄uis falsam atq; peruersam nulla pertinaci animositate defendunt: præsertim quā non audacia præsumptionis suæ pepererunt: sed a seductis atq; in errorem lapsis parentibus acceperunt: quærunt autē cauta sollicitudine veritatē corrigi: parati cum inuenerint: nequaq̄ sunt inter hæreticos deputandi. Tales ergo vos nisi esse crederē: nullas fortasse vobis literas mitterē. Q̄q̄ & ipsum hæreticum q̄libet odiosa superbia tumidum & peruicacia malæ contentionis insanū: sicut vitandū monemus: ne infirmos & paruulos fallat: ita nos abnuimus quibuscūq; modis possimus corrigendum. Vnde factum est: vt etiam ad nonnullos Donatistarum primarios scriberem: non cōmunicatorias literas: quas iam olim propter suā peruersitatem ab vnitate catholica quæ toto orbe diffusa est non accipiunt: sed tales priuatas: qualibus nobis vti etiā ad Paganos licet: quas illi etsi aliquando legerunt: respondere tamen eis siue noluerūt: siue (vt magis creditur) nequiuerūt. Vbi nobis satis visum est impleuisse nos officium charitatis: quā non solum nostris sed & omnibus nos debere sanctus spiritus docet: qui nobis ait per apostolū

1.Thessal.3. Vos autem dominus multiplicet: & abūdare faciat in charitate: in inuicem & in omnes. Mo-
2.Timot.2. net etiam alio loco: in modestia corripiendos diuersa sentientes: ne forte (inquit) det illis deus pœnitentiam ad cognoscendam veritatem: & resipiscant de diaboli laqueis captiuati ab ipso in ipsius voluntatem. Hęc prælocutus sum: ne quis me existimet impudentius vobis q̄ prudentius scripta misisse: & hoc modo vobiscum de negotio animę vestræ aliquid agere voluisse: q̄a nostræ cōmunionis non estis: cum tamen si de negotio fundi: aut alicuius pecuniariæ litis di-

rimēdæ vobis aliqd scriberē: nemo fortasse rephēderet: Vsqueadeo charꝰ est hic mūdꝰ hoībꝰ:
vt sibimet ipsis viluerint. Erit ergo mihi ad defensionē testis hæc epła in iudicio dei: q nouit
A quo aīo fecerim: & q dixit: Beati pacifici: qa ipsi filii dei vocabunt. Ergo vt meminisse digna Matth.5.
mini: cum essemus in nostra ciuitate: & nōnulla vobiscum de communione christianæ vnita-
tis ageremus: prolata sunt a partibus vestris gesta quædam: quibꝰ recitatum est q septuagin
ta ferme episcopi Cæcilianum quōdam nostræ cōmunionis episcopum Carthaginēsis ecclesię
cum suis collegis & ordinatoribus dānauerūt: Vbi etiā Felicis Aptūgitani causa multo præ
cæteris inuidiosius & criminosius vētilata est. Quę cū essent cūcta plecta: Respōdimus nō esse
mirandū: si hoīes qui tunc illud schisma fecerūt: nō sine cōfectione gestorū eos in quos fuerāt
ab ęmulis & perditis concitati absentes: causa incognita temere damnandos esse putauerunt.
Nos aūt alia habere gesta ecclesiastica: in quibus Secūdus Tigisitanus qui tunc agebat in Nu
midia primatum: præsentes & confessos traditores reliquit deo iudicandos: & eos in episcopa
libus sedibus sicuti erant manere permisit: quorū nomina inter damnatores Cæciliani nume-
rant: cum etiam secundus ipse concilii eiusdē principatum teneret: vbi absentes quasi tradito
res per eorum sententias damnauit: quibus pręsentibus & cōfessis ignouit. Deinde diximꝰ ali
quāto post Maiorini ordinationē: quē cōtra Cęcilianū nefario scelere leuauerūt: erigētes alta-
re cōtra altare: & vnitatē Christi discordiis furialibus dissipantes: eos petisse a Cōstātino tūc
imperatore iudices epos: q de suis quæstionibus q in Africa exortæ pacis vinculū dirimebant
arbitrio medio iudicarēt. Qđ postea q̄ factum est: præsente Cæciliano & illis qui aduersus eū
nauigauerant: iudicante Melciade tunc Romanæ vrbis episcopo cum collegis suis: quos ad
preces Donatistarum miserat imperator: in Cęciliano nihil probari potuisse: ac per hoc illo in
episcopatu confirmato: Donatum qui aduersus eum tūc aderat improbatum. Quibus pactis
rebus: cum illi omnes in pertinacia scelestissimi schismatis pmanerent: post apud Arelatū me-
moratum imperatorem eandem causam diligētius examinādam terminādamq curasse: Illos
vero ab ecclesiastico iudicio puocasse: vt causam Constantinus audiret. Quo postea q̄ vētum
est: vtraq parte assistēte: innocentē Cęcilianum fuisse iudicatum: atq illos recessisse superatos
& in eadem tamen peruersitate mansisse. Nec de Felicis Aptūgitani causa negligentiam con-
secutam: sed ad eiusdem principis iussionem pconsularibus gestis etiam ipsum fuisse purga-
tum. Sed quia hęc omnia dicebamus tantū: non etiā legebamus: minus pfecto vobis agere vi-
debamur: q̄ de nostra expectabatis instantia. Qđ vbi sensimus: ad ea quę legenda pmiseramꝰ:
non distulimus mittere. Quæ oīa dum excurrimꝰ: ad ecclesiā Gelzitanam: inde ad vestrū
oppidum reuersuri bidui non pleni intermissioni venerunt: atq vt nostis quātum tēpus ami
sit: vno die recitata sunt vobis. Primo vbi Secundus Tigisitanus confessos traditores a colle-
gio suo remouere non ausus est: cum quibus postea nō cōfessum sed absentē Cęcilianū aliosq
suos collegas dānare ausus est. Deinde gesta pconsularia vbi Felix diligentissimo examine p-
batus est innocens. Hæc ante meridiē vobis lecta esse meministis. Post meridiē vero recitaui-
mus preces eorum ad Constantinū: datisq ab eo iudicibus: gesta ecclesiastica in Romana vr-
be habita: qbus illi improbati sunt: Cęcilianꝰ aūt in epāli honore firmatꝰ. Postremo Cōstātini
B īpatoris lr̄as qbus oīa multo maxīe testatissima claruerūt. Quid vultis amplꝰ hoīes: qd vultis
amplius? Nō de auro & argēto vestro agit: nō terra: nō prędia: nō denique salus corpis in discri
mē vocat: de adipiscēda vita æterna & fugiēda morte æterna cōpellamus aīas vr̄as. Expgiscimini
aliqn̄: nō in vna obscura quæstione versamur: nō recōdita secreta rimamur: quibꝰ pene-
trādis vel nulla vel rara humana corda sufficiūt. Res in aperto est. Quid eminet clarius: quid
cernitur citius? Dicimus temerario concilio q̄libet numerosissimo innocētes absentesq fuisse
dānatos. Probamus hoc pcōsularibus gestis: quibꝰ ab oīni traditiōis crimine alienus iudica-
tus est: quē maxīe criminosum a vestris plata cōcilii gesta sonuerūt. Dicimꝰ a traditoribꝰ con
fessis in eos q traditores dicerent dictas fuisse sentētias. Probamus hoc in ecclīasticis gestis: vbi
noīatim declarant: in qbꝰ Secūdꝰ Tigisitanꝰ ea q̄ cognouit velut cōtuitu pacis ignouit: & cū
qbus postea nō cognouit: discissa pace dānauit: Vn̄ apparuit eū etiā primo nō paci cōsuluisse
sed sibi timuisse. Obiecerat ei nāq Purpuriꝰ Liniacēsis: q etiā ipse cū detētus esset a curatore
& ordine vt scripturas traderet: dimissus ē vtiq nō frustra: nisi qa tradidit aut tradi aliquid
iussit. Hāc ille suspicionē satis pbabilē metuēs: accepto cōsilio a minore Secūdo consanguineo
suo: cōsultisq cęteris q cū eo erāt epis: manifestissima crimia deo iudicāda dimisit: atq ita pa
ci pspexisse visus est: qđ falsum erat cū sibi pspexerit. Nam si in eius corde cogitatio pacis hæ

bitaret:non apud Carthaginē postea cū traditoribus quos praesentes atq; confessos deo dimi-
serat damnaret crimine traditionis: quos absentes apud eum nemo conuicerat. Tanto magis
eñ timere debuit ne pax vnitatis violaretur: quāto erat Carthago ciuitas ampla & illustris:
vnde se per totum Africae corp⁹ malum qđ ibi esset exortum tanq̄ a vertice effunderet. Erat
etiam transmarinis vicina regionibus: & fama celeberrima nobilis: vnde non mediocris vtiq;
authoritatis habebat episcopum qui posset nō curare conspirantē multitudinē inimicorum:
cum se videret & Romanae ecclesię in qua semp apostolicae cathedrę viguit principatus: & cę
teris terris: vnde euāgeliū ad ipsam Africā venit: p cōmunicatorias literas esse cōiunctū: vbi
paratus esset causam suam dicere si aduersarii ei⁹ ab eo illas ecclesias alienare conarent. Quia
ergo venire noluit ad hospitiū collegarū: quos a suis inimicis contra veritatem suae causę per
uersos esse sentiebat vel suspicabat vel vt ipsi asserunt simulabat: tantomagis Secundus si ve-
rę pacis custos esse voluisset: cauere debuit ne damnarent absentes q iudicio eorū omnino in-
teresse noluerūt. Neq; eñ de presbyteris aut diaconis aut inferioris ordinis clericis: sed de col
legis agebatur: q possunt aliorū collegarū iudicio p̄sertim apostolicarum ecclesiarū / causam
suam integrā reseruare: vbi contra eos sententię dictę in absentes: nullo modo aliquid valerēt
quando eorum iudicium non primo aditū postea deseruerūt: sed suspectū semp habitū nunq̄
adire voluerūt. Haec res maxime sollicitare debuit Secūdum qui tunc erat primas: sed pro- C
pterea cōciliū regebat vt paci consuleret. Facile eñ fortassis rabida in absentē ora placata vel
frenata cōprimeret: si diceret: Videtis fratres post tātam stragē p̄secutionis misericordia dei
a principibus saeculi pacē esse cōcessam: non debemus nos Christiani & episcopi vnitatem di-
rūpere Christianā: quā iam paganus nō insequit inimicus. Itaq; aut istas oēs causas: quas cla-
des turbulētissimi tēporis inflixit ecclesię: deo iudici dimittam⁹. Aut si aliq in vobis sunt qui
certa istorū crimina ita nouerint: vt ea facile valeāt edocere: negantesq; cōuincere & talib⁹ cō
municare formidāt: pergāt ad fratres & collegas nostros trāsmarinarū ecclīarū epos: & ibi pri
us de istorū factis & contumacia conquerant: q ad iudiciū collegarum Afrorū male sibi con-
scii venire noluerūt. Aut inde illis denūtiet vt veniāt: ibiq; obiectis respōdeant. Qđ si nō fece
rint: ibi etiā eorū prauitas & puersitas inotescet: missaq; tractatoria sup eorū noie p totū orbē
terrarū: quacūq; iā Christi ecclīa dilatata est: ab oībus ecclesiis eorū cōmunio pręcidet: ne aliqs
error iu cathedra ecclīę Carthaginis oriat. Tū demū securi epm aliū plebi Carthaginis ordi-
nabimus cū a tota ecclesia isti fuerint separati: ne forte cū alius modo fuerit ordinatus: non ei
cōmunicet ab ecclesia transmarina: qa iste ab honore depositus non videbit quē iā ordinatum
fama celebrauit: & ad eum cōmeare cōmunicatorias literas fecit: atq; ita magnū scādalū schis
matis in vnitate Christi iā pacatis tēporibus oriat: dū p̄propere nostras volumus praecipita-
re sentētias: & nō cōtra Cęcilianū: sed contra orbē terrarū q ei p ignorātiā cōmunicat: altare
alterū erigere audeamus. Huic tā sano rectoq; cōsilio qsqs infręnis obtēperare noluisset: quid
esset facturus: aut qūo aliquē absentiū collegarū esset dānaturus: cū in potestate acta concilii
nō haberet cōtradicente primate! Q; si tāta & aduersus primā sedē seditio nasceretur: vt nō-
nulli dānare iā vellēt quos volebāt illi differre: quāto melius a talibus inquieta & impacata
molientibus: q̄ a totius orbis cōmunione dissentiretur! Sed quia nō erant quę in Cęcilianū &
ordinatores eius transmarino iudicio pbarent: ppterea nec priusq̄ in eū sentētias dicerēt / dif
ferre voluerūt: nec postea q̄ dixerūt p̄seueranter id agere: vt ecclesię trāsmarinae in notitiam
p̄ferret: quorū traditorū in Africa dānatorū cōmunionē vitare deberet. Quia si id facere ten-
tauissent: adessent sibi Caecilianus & caeteri: & suā causam aduersus fallaces crimīatores apđ
transmarinos ecclesiasticos iudices diligentissima discussione purgarent. Itaq; conciliū illud
puersum atq; nefarium: maxime (vt creditur) traditorū fuit. Quibus cōfessis Secūdus Tigi D
sitanus ignouerat: vt quę de traditione fama crebruerat: infamatis aliis a se auerterent suspi-
tionē: vt cū hoīes p Africā totā credētes episcopis falsa de innocentibus loquerent: q damna-
ti essent apud Carthaginē traditores: tanq̄ in nebula mēdacissimi rumoris: ipsi qui vere tradi
derāt latitarēt. Vnde videtis charissimi fieri potuisse: qđ verisimile nō esse qdā vestrum dice
bant: vt si essent de sua traditione cōfessi: causamq; suam impetrauissent: deo dimitti oporte-
re: iidem iudices dānatoresq; tanq̄ traditorū absentiū postea consedissent. Magis eñ amplexi
sunt occasionem qua possent alios falsa criminatione p̄fundere: & cōuersas in eos linguas ho-
minum inquisitione criminū suorū hoc modo declinare. Alioqn si fieri non posset: vt qsq; ma
la quae ipse cōmitteret in alio iudicaret: nō diceret qbusdā Paulus apl's: Propterea inexcusabi

lis es o homo oĩs qui iudicas.In quo eñ alium iudicas:temetipsum cõdemnas:Eadẽ eñ agis Ro.2.
quæ iudicas.Qđ illi om̃ino fecerũt vt hæc verba ap̃lica integre in eos apteq̧ conueniãt.Non
ergo tunc Secũdus:qñ eorũ crimina deo dimisit:paci vnitatiq̧ consuluit:alioquin magis hoc
apud Carthaginẽ puideret ne schisma fieret:vbi nullus aderat: cui cõfesso crimen donare co
geref:Sed qđ erat facillimũ:tota cõuersatio pacis eẽt absentes nolle damnare. Itaq̧ iniuriam
facerẽt innocẽtibus : etiã si eis nõ conuictis neq̧ confessis neq̧ omnino præsentibus ignoscere
voluissent.Ille q̃ppe accipit veniã cuius culpa certissima est. Quãto ergo imaniores & certio
res fuerũt:q ea se putauerũt posse dãnare:q̃ incognita nec donare potuissent!Sed illic cognita
dimissa sunt deo ne alia quærerenf:hic incognita dãnata sunt vt illa tegerenf.Sed dicit aliqs:
E Cognouerũt:qđ etsi concedã: etiã sic absentibus vtiq̧ parci oportebat. Neq̧ eñ iudiciũ dese
ruerãt vbi nunq̃ om̃ino constiterãt:nec in illis solis episcopis Afris erat ecclesia: vt omne iudi
cium ecclesiasticum vitasse viderenf:qui se iudicio eorum pręsentari noluissent.Milia quippe
collegarum transmarina testabant vbi apparebat eos iudicari posse q videbanf Afros vel Nu
midas collegas habere suspectos. Vbi est eñ qđ scriptura clamat:Anteq̃ interroges ne vitupe Eccle.11.
res quenq̃:& cũ interrogaueris corripe iuste.Si ergo nec vituperari:nec corripi nisi interroga
tum spiritussanctus voluit : quãto sceleratius nõ vituperari aut correpti:sed omnino dãnari
sunt:q de suis criminib⁹ nihil absentes interrogari potuerũt!Sed tñ isti q licet absentiũ: & ne
quaq̃ iudiciũ deserẽtiũ:qa nunq̃ affuerũt:& semp sibi cuneũ illũ suspectũ esse declarauerũt:tñ
cognita crimina dãnasse dicũt: quæso vos fratres mei:quomodo cognouerũt!Respõdetis:Ne
scimus.Quãdoquidẽ ipsa cognitio in illis gestis explicata nõ est.Sed ego vobis ostendam quo
modo cognouerũt. Attẽdite causam Felicis Aptũgitani:& prio legite q̃ vehementiores in eũ
fuerunt.Sic ergo & cęterorũ causam nouerãt:sicut huius qui postea innocẽtissimus diligenti
& terribili inquisitione pbatus est.Quãto itaq̧ iustius & tutius & citius innocẽtes eos existi
mare debemus:quorũ crimina ab istis leuius accusata sunt:& parciore reprehẽsione damnata
quãdo ille inuẽtus est innocẽs:in quẽ multo immanius sæuierunt!An forte sicut quidã dixit:
qđ quidẽ cũ vobis diceref:displicuit:sed tñ pt̃ermittẽdũ nõ est. Ait eñ qdã: Nõ debuit episco
pus pconsulari iudicio purgari:quasi nõ ipse sibi hoc cõparauerit:ac non imperator ita quæ
ri iusserit:ad cuius curã:de qua rationẽ deo reddituꝰ esset:res illa maxime ptinebat.Arbitrũ
eñ & iudicẽ causæ traditionis & schismatis:illi eũ fecerãt:q ad eũ etiã preces miserãt: ad quẽ
postea puocarunt:& tñ iudicio eorũ acqescere noluerunt.Itaq̧ si culpãdus est quẽ iudex ter
renus absoluit:cũ ipse sibi hoc nõ poposcisset:quãto magis culpãdi sunt q terrenũ regem suæ
causę iudicẽ esse voluerũt!Si aũt criminis nõ est puocare ad impatorẽ:nõ est criminis audiri
ab imperatore:Ergo nec ab illo cui causam delegauerit imperator.Quẽdã etiã suspẽsum ecu
leo in causa Felicis episcopi amicus ille voluit criminari:vt qđ etiã vngulis vexaref. Nunqđ
poterat Felix cõtradicere:ne tãta diligẽtia vel seueritate q̃reref:cũ eius causam inueniẽdã co
gnitor agitaret!Quid eñ erat illud nolle sic quęri q̃ de crimie cõfiteri! Et tñ ille ipse pconsul
inter præconum terribiles voces:& cruẽtas carnificum manus nunq̃ collegã damnaret absen
tẽ:qui iudicio eius se præsentare noluisset : cũ haberet aliud qđ posset audiri. Aut si damna
F ret:certe etiã ipsis sæcularibus legibus pœnas iustas & debitas lueret. Q; si gesta pconsula
ria displicẽt ecclesiasticis:codice omnia vobis ordine recitata sunt. An forte nõ debuit Roma
nę eccl'iæ Melciades ep̃us cũ collegis transmarinis episcopis illud sibi vsurpare iudiciũ:qđ ab
Afris septuaginta vbi primas Tigisitanus p̃cedit:fuerat terminatum:quicquid nec ipse vsur
pauit!Rogatus quippe imperator:iudices misit episcopos q cũ eo sederẽt: & de tota illa causa
qđ iustũ videref statuerẽt. Hoc pbamus & Donatistarũ precibus & verbis ipsius imperato
ris:Vtraq̧ eñ vobis lecta meministis:& inspiciẽdi ac describẽdi licentiam nunc habetis.Legi
te & considerate omnia:Videte quanta cura pacis atq̧ vnitatis conseruandæ vel restituẽdæ
cuncta discussa sint:quẽadmodũ accusatorũ persona tractata:& quorundã eorum quibus ma
culis improbata sit:præsentiumq̧ vocibus liquido cõstiterit:nihil eos habuisse qđ in Cæcilia
num dicerent:sed totã causam in plebẽ de parte Maiorini:hoc est seditiosam & ab ecclesię pa
ce alienatã multitudinẽ trãsferre voluisse:vt ab ea videlicet turba Cęcilianus accusaref: quã
solis tumultuosis clamoribus nulla documẽtorum attestatiõe:nullo veritatis examine ad su
am voluntatẽ animos iudicum detorquere posse arbitrabanf:nisi forte furiosa & poculo erro
ris atq̧ corruptionis ebria multitudo vera in Cæcilianum crimina diceret : vbi septuaginta
ep̃i:sicut de Felice Aptũgitano constitit: absentes & innocẽtes collegas tã insana temeritate

damnarunt.Quali em̃ turbę illi cõsenserant:vt aduersus innocẽtes nõ interrogatos ꝓferrent
sentẽtias:a tali turba etiã rursus accusari Cęcilianum volebãt.Sed plane tales inuenerant iu-
dices:qbus illam dementiam ꝑsuaderẽt.Potestis em̃ ꝑ vestra prudẽtia:& illoꝝ ꝑuersitatẽ illic
attendere:& iudicum grauitatẽ quẽadmodũ ad extremũ ꝑsuadere non possent:vt a plebe par
tis Maiorini:quę certã ꝑsonam non habebat: argueret̃ Cęcilianus:& requisiri ab eis essent vel
accusatores vel testes vel quoquo modo causę necessarii:qui simul cũ eis ex Africa venerãt: &
eos ꝑsentes fuisse: atq; a Donato subtractos esse diceretur. Promisit idem Donatus ꝙ eos eẽt
exhibiturus:qđ cũ non semel sed sæpius ꝓmisisset: amplius ad illud iudicum accedere nolu-
it:vbi iam erat tãta cõfessus:vt nihil aliud deinceps non accedẽdo nisi præsens damnari nolu
isse videretur:cũ tamen ea quæ damnanda essent:eo præsente:atq; interrogãte manifesta fue-
rint.Accessit aliud:vt a quibusdam aduersus Cæcilianũ denuntiationis libellus daretur:post
qđ factum quẽadmodum sit rursus agitata cognitio:& quę ꝑsonæ illũ libellũ dederint: quoq;
modo nihil in Cæcilianũ ꝓbari potuerit:quid dicã cum & audieritis omnia: & quotiens vo-
lueritis:legere possitis! De numero aũt septuaginta episcoporum cum quasi grauissima op- G
poneretur authoritas:quę fuerunt dicta meministi:& tamen viri grauissimi ab infinitis quæ
stionibus catena quadam inexplicabili sese nectentibus suum temperare arbitrium maluerũt
nequaq̃ curantes q̃ multi essent illi episcopi:aut vnde collecti:quos videbant tanta temerita-
te cæcatos:vt in absentes & nõ interrogatos collegas tam præcipites auderent ꝓferre senten-
tias:& tamen qualis ipsius beati Melciadis vltima est prolata sententia:q̃ innocens:q̃ integra
q̃ prouida atq; pacifica:qua neq; collegas in quibus nihil constiterat:de collegio suo ausus est
remouere:& Donato solo quem totius mali principem inuenerat maxime culpato: sanitatis re
cuperandę optionem liberam fecit cæteris:paratus cõmunicatorias literas mittere:etiam his
quos a Maiorino ordinatos esse constaret:ita vt quibuscunq; locis duo essent episcopi : quos
dissensio geminasset:eum confirmari vellet:q fuisset ordinatus prior:alteri autem eorũ plebs
alia regenda ꝓuideretur.O virum optimum:O filium christianę pacis:& patrẽ christianę ple
bis:Conferte nunc istam paucitatem cum illa multitudine episcoporum:neq; numerũ nume
ro:sed pondus ponderi comparate.Hinc modestiam:inde temeritatem.Hinc vigilantiã: inde
cæcitatem.Hic nec mãsuetudo integritatẽ corrupit:nec integritas mãsuetudini repugnauit
ibi autem & furore timor tegebatur:& timore furor incitabatur.Isti em̃ conuenerant cogni-
tione verorum criminũ falsa respuere:illi falsorum damnatione vera celare. Illis ne se tandem
Cęcilianus audiendum iudicandumq; cõmitteret:cũ haberet tales apud quos si ea causa mo
ueret̃:innocẽtiã suã facillime ostẽderet:nõ se illis oĩno cõmitteret:nec si ꝑegrinus ecclesiæ car
thaginẽsis subito eṗs esset ordinatus:& ignoraret qđ ad corrũpendos aĩos vel improborũ vel
imperitorũ posset. Tũc pecuniosissima mulier quędã Lucilla:quã ꝓ disciplina ecclesiastica cor H
ripiendo idem cum esset diaconus læserat:etiam hoc idem accesserat malũ ad illã ꝑficiendam
iniquitatẽ.Nã in illo concilio vbi a confessis traditoribus absentes atq; innocẽtes dãnati sunt
Pauci qdã erãt q crimina sua infamatis aliis tegere cupiebãt:vt hoĩes a veritatis inquisitione
auerteret̃ falsis rumoribꝰ auocari.Pauci ergo erãt q hoc negotiũ maxĩe curabãt: q̃uis ĩ eis eẽt
maior authoritas ꝓpter ipsius Secũdi societatẽ:q eis ꝑpcerat territꝰ.Cæteri aũt Lucillę pecu
nia maxime aduersus Cęcilianũ empti & instigati ꝑhibent̃.Extãt gesta apud Zenophilũ cõsu
larẽ:vbi Nundinarius qdã diaconus a Syluano zertensi eṗo:quãtum ipsis gestis intelligit̃ de
gradatꝰ:cũ ei satisfacere ꝑ aliorũ eṗorũ literas frustra conatus esset:multa patefecit iratꝰ:& in
iudiciũ publicũ ꝓtulit:inter quæ id quoq; commemoratũ legit̃:ꝙ Lucillæ pecunia corruptis
episcopis in Carthaginẽsi ecclesia:in Africę capite:altare contra altare leuatũ est.Scio ꝙ hæc
gesta vobis non legerimus:sed tempus non fuisse meministis. Inerat etiã nõnullus dolor ani-
mi de typo suꝑbiæ veniens:ꝙ non ipsi ordinauerant Carthagini eṗm.Quibus oĩbus rebus
cum eos non veros iudices:sed inimicos atq; corruptos Cæcilianus conuenisse cognosceret:
quando fieri posset vt vel ipse vellet vel populus cui præsidebat permitteret: vt relicta eccle-
sia iret in domum priuatam:non collegarũ discutiẽdus examine:sed factionis & odiis mulie-
bribus trucidandus:cum sibi præsertim videret apud ecclesiã transmarinam priuatis inimi-
citiis & ab vtraq; parte dissensionis alienã:incorruptũ & integrũ examen suæ causæ remane-
re.Vbi si nihil aduersarii agere vellẽt:ipsi se ab orbis terrarũ innocentissima cõmunione præ
ciderent.Si aũt illic eũ accusare tentassent:tũc sibi adesset:tũc innocẽtiã suã aduersus eorum
machinamẽta defenderet:sicut postea factũ eẽ didicistis.Cũ tñ illi nimis sero q̃sissent iudiciũ

trāsmarinū iā schismatis rei:iā leuati altaris horrēdo scelere maculati.Primo eñ facerēt si ve-
ritate niterenť:sed falsis rumoribus temporis diuturnitate firmatis:quasi vetusta fama p̄dicā
te ad iudiciū venire voluerūt. Aut qđ magis credēdū est:dānato prius sicut libuit Cæciliano
quasi securi sibi videbanť p̄sidētes numero suo:nec audētes alibi cōmouere causam tā malam:
vbi nulla corruptione operāte posset veritas inueniri. Sed posteaq̄ ipsis rebus experti sunt cū
Cęciliano p̄manere cōmunionē orbis terrarū:& ad eū a trāsmarinis ecclesiis cōmunicatorias
literas mitti:nō ad illū quē ipsi scelerate ordinauerāt:puduit eos semp tacere: qa posset eis ob
iici:cur paterenť ignarā p tot gētes ecclesiā cōmunicare dānatis:Et cur se ipsi ab innocētis or
bis terrarū cōmunione p̄ciderēt:cum tacēdo sinerent episcopo quē Carthaginēsibus ordinaſ
sent a toto orbe nō cōmunicari?Elegerūt sicut diciť ad duas fraudes agere causam cū Cęcilia
no apud ecclesias trāsmarinas:parati ad vtrūq̄:vt si eū potuissent quacunq̄ versutia falsę cri
minationis euincere:satiarēt plenissime cupiditatē suā.Si aūt nō possent:in eadē quidē puersi
tate durarēt:sed iam tamen quasi haberent qđ dicerent:malos iudices se esse p̄pessos:quæ vox
est omniū malorū litigatorum:cū fuerint etiā manifestissima veritate supati. Quasi nō eis ad
hoc dici posset & iustissime dici:Ecce putemus illos ep̄os q Romę iudicarūt:nō bonos iudices
fuisse:restabat adhuc plenariū ecclesiæ vniuersale cōciliū:vbi etiā cū ipsis iudicibus causa pos
set agitari:vt si male iudicasse conuicti essent:eorū sententię soluerenť.Qđ vtrū fecerint p̄bēt:
Nos eñ nō factum esse facile p̄bamus:ex eo q̄ totus orbis nō eis cōmunicat:Aut si factum est
I etiam ibi sunt victi:qđ ipsa eorū separatio manifestat. Sed tamē qd postea fecerint:imperato
ris literis sufficientissime ostendiť.Iudices eñ ecclesiasticos tātę authoritatis ep̄os:quorū iu-
dicio &Cęciliani innocentia & eorū improbitas declarata est:nō apud alios collegas:sed apud
imperatorem accusare ausi sunt q̄ male iudicarunt.Dedit ille aliud Arelatēse iudicium: alio
rum scilicet episcoporum:non quia iam necesse erat sed eorum peruersitatibus cedens: & om
ni modo cupiens tantā impudētiam cohibere.Neq̄ enim ausus est Christianus imperator sic
eorum tumultuosas & fallaces quęrelas suscipere:vt de iudicio episcoporum qui Romæ sede
rant ipse iudicaret:sed alios vt dixi episcopos dedit:a quibus tamen illi ad ipsum rursum im-
peratorem p̄uocare maluerunt.Qua in re illos quēadmodum detestetur audistis : atq̄ vtinā
saltem ipsius iudicio insanissimis animositatib⁹ suis finem posuissent:atq̄ vt eis ipse cessit: vt
de illa causa post episcopos iudicaret:a sanctis antistitibus postea veniā petitur⁹: dū tñ illi qd
vlterius dicerēt nō haberēt:si eius sentētiæ non obtēperatēt: ad quē ipsi p̄uocauerūt:sic & illi
aliquādo cederēt veritati.Iussit eñ ille vt ei partes ad agendā causam Romam occurrerent.
Quo cum Cęcilianus nescio qua causa non occurrisset:interpellat⁹ ab eis præcepit vt Medio-
lanū sequerenť.Tunc se aliqui eorū subtrahere cœperūt:fortasse indignati:qa nō est eos imita
tus Cōstantinus:vt iā statim atq̄ velociter Cęcilianū damnaret absentē. Qđ vbi cognouit p
uidus imperator:reliquos ab officialibus custoditos fecit Mediolanum p̄uenire. Quo cū etiā
Cęcilianus peruenisset:ipsum quoq̄ sicut scripsit exhibuit:cognitaq̄ causa:qua diligētia:qua
cautela:qua prouisione:sicut eius indicant literæ:Cęcilianum innocentissimum:illos impro-
bissimos iudicauit.Et adhuc baptizant extra ecclesiam:& si possint rebaptizant: ecclesiam sa-
crificant in dissensione & schismate:& pacis nomine populos salutant:quos a pace salutis ex-
terminant:cōscinditur vnitas Christi:blasphemať hęreditas Christi: exufflať baptisma Chri
sti:& nolūt in se ista p ordinarias humanas potestates flagellis tēporalibus emēdari:ne in ęter
nas pœnas p tantis sacrilegiis destinentur.Nos eis obiicimus furorem schismatis: rebaptiza
tionis insaniam ab hæreditate Christi:quæ per omnes gentes diffusa est nefariam separatio-
nem.De codicibus non tantum nostris:sed etiam eorum recitamus ecclesias : quarum nomi-
na hodie legunt:& quibus hodie non communicant.Quæ cum recitanť in conuenticulis eo-
rū:lectoribus suis dicunt:Pax tecū:& cū ipsis plebibus quibus ipsę literę scriptæ sunt pacem
non habent:& ipsi nobis obiiciunt:vel falsa crimina mortuorum:vel etiā si vera:tamen aliena
k non intelligentes in his quæ nos eis obiicimus oēs illos teneri. In his vero quæ nobis obii
ciunt:paleam vel zizaniam messis dominicę reprehendi:Ad frumenta autem crimen non per
tinere:Neq̄ considerantes:quia quibus mali placent in vnitate:ipsi cōmunicant malis:qbus
autem displicent & eos emendare non possunt:neq̄ ante tempus messis audeant zizania era-
dicare: ne simul eradicēt & triticum:non factis eorum:sed altari Christi communicāt. Ita vt
non solum non ab eis maculentur:sed etiam diuinis verbis laudari prædicariq̄ mereanť:quo
niā ne nomē Christi p horribilia schismata blasphemeť:p bono vnitatis tolerant quod pro bo

no æquitatis oderũt. Si habẽt aures audiãt quid ſpiritus dicat eccleſiis:Sic eñ in Apocalypſi
Apoc.2. Ioannis legitur:Angelo(inqt)eccleſiæ Epheſi ſcribe:Hæc dicit qui tenet ſeptẽ ſtellas in dexte
ra ſua:qui ambulat in medio ſeptem candelabrorum aureorũ:Scio opa tua & laborẽ & patien
tiã:& qa nõ potes ſuſtinere malos:& tẽtaſti eos qui ſe dicũt aplſos eſſe & non ſunt : & inueniſti
eos mẽdaces:& patiẽtiã habes & ſuſtinuiſti eos ꝓpter nomẽ meũ & nõ defeciſti.Qđ ſi de ange
gelo ſuperiorũ cælorũ:& nõ de præpoſitis eccleſię vellet intelligi:nõ cõſequenter diceret:Sed
habeo aduerſum te ꝙ charitatẽ tuã primã reliqſti.Memor eſto itaqȝ vnde excideris:& age pœ
nitentiam:& prima opera fac.Sin aũt:venio tibi & mouebo cãdelabrũ tuũ de loco ſuo niſi pœ
nitentiam egeris.Hoc ſuperioribus angelis dici nõ põt:q ꝑpetuã retinẽt charitatẽ:vnde q de-
fecerunt & lapſi ſunt:diabolus eſt & angeli eius.Ergo primã charitatem dicit: quia ſuſtinuit
pſeudoaplſos ꝓpter nomẽ Chriſti:quã iubet vt repetat & faciat priora opa ſua.Et obiiciuntur
nobis crimina malorũ hominũ:nõ noſtra ſed aliena:& ipſa partim incognita: quę ſi etiam ve-
ra & præſentia videremus:& zizaniis ꝓpter frumẽta parcẽtes:ꝑ vnitate toleraremus:non ſo-
lũ nulla reprehẽſione:ſed etiã nõ parua laude nos dignos diceret:quicunqȝ ſcripturas ſanctas
nõ corde ſurdus audiret.Tolerat Aaron multitudinẽ idolũ exigentẽ & fabricantẽ & adoran-
tẽ.Tolerat Moyſes aduerſus deũ tot milia murmurãtia & totiẽs offendẽtia ſanctũ nomẽ eius
Tolerat Dauid Saulem perſecutorem ſuum:ſceleratis moribus cæleſtia deſerentẽ:magicis ar
tibus inferna quærentẽ:occiſum vindicat : chriſtũ etiã domini ꝓpter ſacramentum veneran-
dę vnctionis appellat.Tolerat Samuel nefandos filios Heli:peruerſos filios ſuos:quos populus
qa tolerare noluit:diuina veritate accuſatus : diuina ſeueritate correptus eſt. Tolerat deniqȝ
ipſum populũ ſuperbum contemptorẽ dei.Tolerat Eſaias in quos tam multa vera crimina ia
culaṫ.Tolerat Hieremias a quibus tãta ꝑpetitur.Tolerat Zacharias phariſſęos & ſcribas:qua
les illo tempore fuiſſe ſcriptura teſtaṫ.Scio me multos ꝑtermiſiſſe : Legãt qui volunt : legant
qui poſſunt eloqa cæleſtia:inueniẽt omnes ſanctos dei ſeruos & amicos ſemꝑ habuiſſe quos in
ſuo populo tolerarẽt:cum quibus tñ illius tẽporis ſacramẽta cõmunicãtes:nõ ſolũ nõ inqna-
Eph.4. bant:ſed etiã laudabiliter ſuſtinebãt:Studẽtes(ſicut ait Apoſtol⁹)ſeruare vnitatẽ ſpũs in vi-
culo pacis.Attẽdant etiã poſt domini aduentũ:vbi multo plura huius tolerãtiæ per totũ or-
bem inueniremus exempla:ſi omnia ſcribi & in auctoritatẽ redigi potuiſſent:tñ hæc ipſa quę
habemus aduertite.Tolerat ipſe dñs Iudã:diabolum:furẽ & vęnditorẽ ſuũ.Sinit accipere in-
ter innocẽtes diſcipulos/qđ fideles nouerunt/pretiũ noſtrũ.Tolerãt apoſtoli pſeudoaplſos:&
ſua quęrẽtes nõ quę Ieſu Chriſti.Paul⁹ nõ ſua quęrẽs:ſed q̃ Ieſu Chriſti:cũ glorioſiſſima tole-
rãtia cõuerſaṫ.Poſtremo qđ pauloante cõmemoraui:diuina voce laudaṫ ſub angeli noĩe præ
poſitus eccleſię:ꝙ cũ odiſſet malos:eos tñ tẽtatos & viuẽtes ꝑ noĩe dñi tolerauit. Ad ſummã
ſeipſos interrogẽt:Nõne toleranṫ ab eis cędes & incẽdia circũcellionum: veneratores ꝑcipita
torum vltro cadauerũ:& ſub incredibilibus malis vnius optati ꝑ tot annos totius Africę ge-
mitus!Parco iam dicere ſingulorũ ꝑ Africã regionẽ & ciuitatum & fundorum tyrãnicas po-
teſtates & publica latrocinia.Melius eñ vobis hęc voſipſi dicitis:ſiue in aurẽ : ſiue palã: ſicut
libitũ fuerit.Quocũqȝ eñ oculos verteritis:occurret qđ dico:vel potius qđ taceo. Neqȝ hinc
iſtos quos ibi diligitis accuſamus.Non eñ vobis diſplicent:qa tolerãt malos:ſed qa intolera-
biliter mali ſunt ꝓpter ſchiſma:ꝓpter altare cõtra altare:ꝓpter ſeparationem ab hæreditate
Chriſti toto orbe diffuſa:ſicut tãto ante ꝓmiſſa eſt.Violatã pacẽ:conſciſſam vnitatem:itera-
ta baptiſmata:exufflata ſacramẽta:quæ in ſceleratis quoqȝ hoĩbus ſancta ſunt:plãgimus & lu
gemus.Quę ſi paruipẽdũt:intueanṫ exẽpla qbus demõſtratũ eſt quãti hęc pẽderit deus.Qui
fecerunt idolũ:vſitata gladii morte perẽpti ſunt:Qui vero ſchiſma facere voluerũt:hiatu ter
ræ principes deuorati:& turba conſentiẽs igne cõſumpta eſt.Diuerſitate pœnarum:diuerſi-
tas agnoſciṫ meritorum. Traduṅt in ꝑſecutione ſancti codices:cõfitenṫ traditores & deo di L
mittunṫ.Non interroganṫ innocẽtes & ab hoĩbus temerariis damnanṫ.Probaṫ integer certis
indiciis:qui inter abſentes dãnatos multo vehemẽtius cæteris criminatus eſt.Iudiciũ epiſco
poꝝ ad imperatorẽ appellaṫ:iudex eligiṫ imperator:iudicãs cõtemnitur impator. Quæ tunc
acta ſunt legiſtis:quæ nũc agantur videtis:ſi de illis in aliquo dubitatis:iſta iam cernite.Cer-
te non chartis veteribus:non arciuis publicis:nõ geſtis forẽſibus aut eccleſiaſticis agam⁹.Ma
Psal.2. ior liber noſter orbis terrarũ eſt:in eo lego cõpletũ:qđ in libro dei lego ꝓmiſſum : Dñs(inqt)
dixit ad me:filius meus es tu:ego hodie genui te:Poſtula a me & dabo tibi gentes hæreditatẽ
tuam:& poſſeſſionem tuam terminos terræ.Huic hæreditati qui non communicat : quoſli-

bet libros teneat:exhęredatum se esse cognoscat.Hāc hæreditatem quisquis expugnat:alienū se esse a familia dei satis indicat.Certe de traditione diuinorū librorum vertitur quæstio: vbi hæreditas ista promissa est.Ille ergo credatur testamentum tradidisse flammis qui contra voluntatem litigat testatoris.Quid tibi fecit O pars Donati:qd tibi fecit ecclesia Corinthiorū! Qđ aūt de ista dico:de omnibus talibus & tam longe positis intelligi volo. Quid vobis fecerunt quæ nec omnino quid feceritis: nec quos infamaueritis nosse potuerunt! An quia Lucillā Cęcilianus in Africa læsit:lucem Christi orbis amisit! Tandem sentiant qđ fecerunt: Merito certe annorum interuallo in oculos eorum reuolutum est opus ipsorum. Quæri re p quā fœminā Maximianus q dicit esse Donati ppinquus sese a Primiani cōmunione pciderit: & quēadmodū cōgregata episcoporum factione:Primianū dānarit absentē:& aduersus eum episcopus ordinatus sit:quēadmodum Maiorinus per Lucillam congregata episcoporū factione Cęcilianum dānauit absentē:& contra eum episcopus ordinatus est! An forte qđ a cæteris Afris suæ cōmunionis episcopis contra factionem Maximiani Primianus purgatus est: valere vultis:& qđ a transmarinis vnitaris episcopis aduersus factionem Maiorini Cęcilian⁹ purgatus est:valere non vultis! Rogo fratres mei:qd magnū peto: quid difficile a vobis intelligi cupio! Multū quidē interest & incomparabiliter distat:vel authoritate vel numero Africana ecclesia:si cum cæteris orbis partibus conferatur:& longe minor est etiam si vnitas hic esset longe omnino:minor est comparata cæteris christianis omnibus gentibus:q̄ pars Maximiani comparata parti Primiani:Peto tamen & iustū esse arbitror:vt tantum valeat consilium Secundi Tigisitani qđ Lucilla conflauit aduersus absentem Cęcilianū & apostolicam sedem:totumq; orbem Cęciliano cōmunicantē:quantū valet consiliū maximianēsium:qđ similiter fœmina nescio q̄ conflauit aduersus absentē Primianū: & cęteram per Africam multitudinē Primiano cōmunicantem.Quid apertius cernitur! Quid æquius postulatur! Videtis hæc omia & nostis & gemitis:& tamē videt & deus q & vos in tā pestifera & sacrilega præcisione nulla res cogit remanere:si p adipiscendo spiritali regno:carnalem superetis affectum & amicitias hominum:quæ in iudicio dei nihil pderunt p deuitandis sempiternis pœnis:non timeatis offendere.Ecce ite consulite:quid contra hæc nostra possint respōdere cognoscite:si pferūt chartas pferimus chartas:Si falsas nostras esse dicunt:hoc nos de suis dicere non indignent. Nemo delet de cælo constitutionem dei:Nemo delet de terra ecclesiam dei: Ille totum orbem pmisit:ista totum orbē repleuit:& malos habet & bonos: Sed nec i terris amittit nisi malos nec in cælum admittit nisi bonos.Erit autem vobis hic sermo quē de munere dei nouit ipse quanta & pacis & vestra dilectione deprompsimus correctio si velitis:testis vero & si nolitis.

Sancti Augustini iterum ad Eleusium:Glorium & Felicem:narrantis quę in disputatione habita cum Fortunio Tubursicii episcopo acta sint:eosq; exhortantis & obtestantis vt illum promissi sui commoneant:ac grauiter instent:vt res cœpta peragatur:Simul etiam vt turbulentis turbis deuitatis:ad aliquam villam non magnam conueniant:suadentis.

Epistola.CLXIIII.

M Dominis dilectissimis & prędicabilibus fratribus Eleusio: Glorio & Felici: Augustinus.Fortunium quem Tubursicii habetis episcopum per eādem ciuitatem q̄q̄ festinantissime cum ad Zertensem ecclesiam pergeremus: experti sumus:ita omnino vt de illo soletis benignissime polliceri:Eam ipsam quippe vestram de illo nobis sermocinationem cum ei renuntiaremus volētes eū videre nō abnuit. Venimus itaq; ad eū:qa ætati eius id a nobis deferendū videbatur potius q̄ exigēdū:vt ipse ad nos veniret prior.Perreximus ergo comitātibus nō paucis:quos forte aggregatos nobis illud tēpus inuenerat.Cum aūt apud eū consedissemus rumore dispso:nō parua pterea turba cōfluxit:sed in tota illa multitudine ppauci apparebāt:q vtiliter ac salubriter agi causam illā:& tātā reiq; tātę q̄stionem prudēter & pie discuti cuperēt.Cęteri vero magis ad spectaculū quasi altercationis nostræ p pe theatrica consuetudine q̄ ad instructionē salutis Christiana deuotione conuenerant.Quapropter nec silentiū nobis pbere nec intente atq; nobiscū modeste saltē & ordinate colloq potuerūt:exceptis vt dixi paucis:quoꝝ religiosa & simplex apparebat intentio. Itaq; libere pro sui cuiusq; animi motu īmoderate loquētiū oia strepitu turbabanť:nec euincere siue nos siue ipse rogādo:interdum etiā obiurgādo potuimus:vt nobis modestum silētium pberetur.Res

tamē vtcūq; agi coepta est:& aliquot horas in alterno sermone ꝑtraximus:quātū vocibus in-
terquiescentibus varie tumultuantiū finebamur.Sed in ipso disputatiōis exordio:cū videre-
mus ea quæ dicebanť subinde labi de memoria vel nostra vel eorū quorū salutē maxime cura
bamus:& vt esser nobis cautior modestiorq; tractatio:simul vt vos atq; alii fratres q absentes
erāt qd inter nos actū esset legēdo cognosceretis:postulauimus vt a notariis verba nostra ex-
ciperenť:vbi diu ab illo vel ei cōsentiētibus reluctatū est:postea tamen ipse cōcessit.Sed nota-
rii qui aderāt:atq; id strenue facere poterāt:nescio qua causa excipere noluerūt.Egimus saltē
vt fratres q nobiscū erāt:q̄q̄ in hac re tardius possent/exciperēt:pollicētes nos ibi easdē tabu-
las relictutos.Consensum est.Coeperunt verba nostra excipi:& aliqua ab inuicē ad tabulas di
cta sunt.Postea inordinatas ꝑstrepētiū interpellationes:& ꝓpterea nostrā quoq; turbulētiorē
disputationē notarii nō valētes sustinere:cesserūt:nobis sane nō desistētibus: & vt cuiq; facul
tas dabatur multa dicētibus.Ex quibus omnibus verbis nostris quātū recordari potui:causa N
totius actionis dilectionē vestram fraudare nolui.Potestis eñ ei literas meas legere vt vel ap-
probet vera me scripsisse:vel ipse vobis si qd melius recolit incunctāter insinuet. Primo enim
vitā nostrā quā vobis beniuolentius fortasse q̄ verius narrātibus se comperisse dicebat:prędi
cate dignatus est:Adiungens se dixisse vobis:nos omnia quæ de nobis insinuaueratis:bene fa
cere potuisse:si in ecclesia faceremus.Deinde quęrere coepim⁹: quęnā illa esset ecclesia vbi vi-
uere sic oporteret:vtrū illa quę sicut sancta tanto ante scriptura ꝓdixerat:se terrarū orbe dif-
funderet:an illa quā pars exigua vel Afrorū vel Africę contineret.Hic primo asserere conat⁹
vbiq; terrarū esse cōmunionem suam:Quęrebā vtrū epistolas communicatorias quas forma
tas dicimus:possem quo vellem dare:& affirmabam(qđ manifestum erat oṁibus)hoc modo
facillime illam terminari posse quæstionem. Parabā autē: vt si consentiret ad illas ecclesias a
nobis tales literæ mitterentur:quas in apostolicis auctoritatibus pariter legeremus illo iā tē
pore fuisse fundatas.Sed qa res aperte falsa erat:permixtis verbis cito inde discessum est.Inter
Matth.7. quę verba euangelicā illā domini admonitionē cōmemorauit qua dixit:Cauete a pseudo pro
phetis:multi ad vos veniēt in vestitu ouium:intus autē sunt lupi rapaces: Ex fructibus eorū
cognoscetis eos. Quę verba domini cum diceremus eadem de illis a nobis posse recitari:ven-
tum inde est ad exaggerationem ꝑsecutionis:quā sæpe suam partē pertulisse dicebat.Hinc vo
lens ostendere suos esse christianos:quia persecutionē paterentur.Inter quæ verba cū ego pa-
Matth.5. rarem ex euangelio respondere:idem capitulum cōmemorauit prior:vbi dominus ait: Beati
qui ꝑsecutionem patiuntur propter iustitiam:quoniam ipsorum est regnum cælorum.Quo
loco ego gratulatus:subieci statim id ergo esse quærendum:vtrū illi persecutionem propter
iustitiam passi fuerint.In qua quęstione discuti cupiebam : qđ quidem omnibus clarum erat:
vtrum eos in vnitate ecclesię cōstitutos:an schismate iam diuisos machariana tempora inue-
nerint:vt qui videre vellent:vtrum propter iustitiam ꝑsecutionē passi fuerint:id potius attē
derent:vtrū se recte a totius orbis vnitate pręciderint.Qđ si iniuste fecisse inuenirentur:ma-
nifestū esset eos ꝓpter iniustitiam potius q̄ ꝓpter iustitiam passos ꝑsecutionē: & ideo nume-
ro beatorum adiungi non posse:de quibus dictum est: Beati qui persecutionem patiunť pro-
pter iustitiam.Ibi commemorata est famosior q̄ certior codicum illa traditio.Sed respondeba
tur a partibus nostris:principes illorum potius fuisse traditores. Q; si in hac re nostrorum li
teris nollent credere:nec nos cogi oportere vt literis credamus ipsorum. Sed tamen seque- O
strata ista dubia quæstione:quærebam quomodo se isti iuste separassent ab innocentia cæte-
rorum christianorum:qui per orbem terrarum successionis ordinem custodiētes: in antiquis
simis ecclesiis constituti penitus ignorarent qui fuerint in Africa traditores:qui certe nō pos
sent cōmunicare:nisi eis quos sedere in sedibus episcopalibus audiebant.Respondit:tam diu
transmarinarū partium ecclesias mansisse innocētes:donec consensissent in eorū sanguinem:
quos machariană ꝑsecutionem pertulisse dicebat. Vbi ego possem quidem dicere:nec inuidia
machariani temporis innocentiam transmarinarum ecclesiarum contaminari potuisse:quan
doquidem nullo modo probaretur auctoribus fecisse etiam quæ fecerat.Sed de cōpendio quę
rere malui:si Macharii sæuitia:ex quo in eā consensisse dicebanť transmarinæ ecclesiæ : suam
innocentiam perdiderunt:vtrum saltē probaretur vsq; ad illa tempora Donatistas cum oriē-
talibus ecclesiis cęterisq; orbis partiū in vnitate mansisse. Tūc ꝓtulit quoddā volumē vbi vo
lebat ońdere Sardicēse cōciliū ad ep̄os Afros: q erāt cōmuniōis Donati:dedisse lr̄as.Qđ cū le
geretur:audiuim⁹ Donati nomē inter cęteros ep̄os qbus illi scripserāt.Itaq; flagitare coepim⁹

vt doceret:vtrũ ipe esset Donatus de cuius parte isti cognominãt.Fieri eñ potuisse vt alicui
Donato alterius hæresis epo scripserint:cũ maxime in illis nominibus nec Africæ mentio fa-
cta fuerit.Quomodo ergo posset probare Donatũ partis Donati epm noĩe illo accipiendũ es-
se:qñ ne id quidẽ probare posset:vtrũ ad Africanaq; specialiter eccl'iarũ epos illæ literæ missæ
fuerint.Q̃q̃ eñ Donati nomẽ Afrũ esse soleat:nõ tñ repugnaret a vero:vt vel partiũ illarum
aliquis vocaret noĩe Afro:vel aliquis Afer in illis partibus constitueret eps.Neq; eñ in eis vl'
diẽ vel cõsulẽ inuenimus:vt saltẽ consyderatis tẽporibus certi aliquid deduceret. Sane quo-
niã nescio quãdo audieram⁹ Arranios cũ a cõmunione catholica discrepassent:Donatistas in
Africa sibi sociate tentasse:ad aurem mihi hoc ipm frater Alipius suggessit. Tũc accepto ipo
volumine:eiusdẽ concilii statuta consyderans: legit Athanasiũ epm Alexandrinũ catholicũ:
cuius maxime aduersus Arrianos acerrimarũ disputationũ cõflictus eminuit:& Iuliũ eccl'iæ
Romanæ epm:nihilominus catholicũ:illo cõcilio Sardicẽsi fuisse improbatos. Vnde apd nos
cõstitit arrianorũ fuisse cõciliũ:quib⁹ isti epi catholici vehemẽtissime resistebant. Itaq; ad dili
gentiorẽ etiã temporũ discussionẽ:voluim⁹ ipm volumẽ accipere atq; afferre nobiscum. Qui
noluit date dicẽs:ibi nos habere illud:qñ aliquid in eo consyderare vellemus.Rogaui etiã vt
manu mea notari pmitteret:fateor:timẽs ne mihi forte causa exigente cũ petẽdũ esset:pro il-
P lo aliud pferret:neq; hoc voluit. Deinde mihi cœpit instate:vt ad interrogationẽ suã breui-
ter responderẽ:quærens a me quẽ iustũ putarẽ:eũ qui psequeret:an eũ qui persecutionẽ pate-
retur.Cui respõdebã:nõ recte ita interrogari.Fieri eñ posse vt ambo iniqui sint:fieri etiã pos
se vt iniquiorẽ iustior persequat.Nõ ergo esse cõsequẽs: vt ideo sit quisq; iustior quia persecu
tionẽ patit:q̃uis id plærũq; iustiori contingat. Deinde cũ viderẽ in hoc eũ multũ immorari
vt iustitiã suæ partis ex eo certã vellet intelligi:quia persecutionẽ passa fuerit : quæsiui ab eo
vtrũ iustũ & christianũ putaret epm Mediolanẽsis eccl'iæ Ambrosiũ.Cogebat vtiq; negare q
ille vir christianus esset & iustus:quia si fateret:statim obiiceremus q eũ rebaptizandum esse
cẽseret.Cũ ergo eloqui cogeret:quib⁹ ille nõ esset habendus christianus & iustus:cõmemora
ui quantã persecutionẽ pertulerit:circũdata etiã militib⁹ armatis eccl'ia. Quæsiui etiã:vtrũ
Maximianũ:quia & is apd Carthaginẽ schisma fecerat:& iustũ & christianũ putaret.Nõ po-
terat nisi negare.Cõmemoraui ergo etiã illũ talẽ persecutionẽ pertulisse vt eccl'ia eius vsq; ad
fundamẽta dirueret. His igitur exemplis ei si possem persuadere moliebar: vt iam desineret
dicere persecutionis perpessionẽ/ christianę iustitiæ certissimũ esse documẽtũ. Narrauit etiã
in ipa schismatis nouitate maiores suos cũ cogitarẽt culpã Cæciliani:ne schisma fieret: quo-
quo modo velle sopire:dedisse quendã interuẽtorẽ populo suę cõmunionis apud Carthaginẽ
cõstituto:anteq̃ Maiorinus aduersus Cęcilianũ ordinaret.Hũc ergo interuentorẽ in suo con
uẽticulo a nostris dicebat occisum.Qđ (fateor) nunq̃ antea prorsus audierã:cũ tã multa ab
eis obiecta crimina refellerent & redarguerent a nostris:atq; in eos plura & maiora iacerent.

Q Sed tamẽ postea q̃ hoc narrauit:rursus a me instanter cœpit quęrere:quẽ iustũ putarẽ: eum
ne qui occidit:an eũ qui occisus esset:quasi iam mihi pbauisset:ita vt narrauerat esse cõmissũ

Dicebã ergo prius:vtrũ verũ esset/esse quęrendũ.Nõ eñ temere credi oportere quæcũq; di
cunt:& tñ fieri potuisse vt vel ambo æque mali essent:vel etiã peiorẽ quisq̃ malus occideret.
Reuera eñ fieri põt vt sceleratior sit rebaptizator toti⁹ hoĩs q̃ soli⁹ corporis interẽptor. Vn-
de etiã illud qđ a me postea quęsiuit:iã quęrendũ nõ erat.Ait eñ etiã malũ non debuisse occi
di a christianis & iustis:quasi nos eos q hęc in catholica faciũt iustos vocemus:q̃ tamen nobis
ab istis dici facilius q̃ probari solẽt:cũ tã multas violentissimas cædes & strages plęriq; ipsorũ
& epi & presbyteri & quilibet clerici cõgregatis turbis hoĩm furiosissimorũ:nõ catholicis tñ
sed nõnunq̃ etiã suis/vbi possunt/inferre nõ cessent. Quæ cũ ita sint:dissimulans tñ ab scele
ratissimis factis suorũ q̃ ipe plus nouit:vrgebat vt dicerẽ:quis iustorũ vel malũ aliquẽ occide
rit! Qđ etiã si ad causam iã nõ pertinebat:fatebamur eñ hæc vbicunq; sub nomĩe christiano
fierent:nõ fieri a bonis.Sed tamẽ vt admoneret quid esset quęrendũ:respondimus:quęrentes
vtrũ Helias iustus ei videret fuisse.Qđ negare non potuit.Deinde subiecim⁹: q̃ multos pseu
do prophetas sua manu pemerit. Hic reuera vidit qđ vidẽdũ erat:alia licuisse tũc iustis.Hęc
eñ prophetico spũ/ authoritate dei faciebant:q proculdubio nouit cui etiam prosit occidi.

Exigebat ergo vt docerẽ iã noui testamenti tẽporibus:qui iustorũ aliquẽ occiderit:etiã sce-
leratũ & impiũ.Tũc reditũ est ad superiorẽ tractatũ:quo volebamus ostendere: neq; nos illis
debere obiicere suorũ scelera:neq; illos nobis:siqua inuenirent talia facta nostrorum.De nouo

eñ testamento ostendi quidē nō posse: ꝙ iustus quisꝗ̃ interfecerit aliquē: sed tamē illud ꝓbari
posse ip̄o exemplo dñi: sceleratos ab innocentibus fuisse toleratos. Traditorē eñ suū q iam pre
tium eius acceperat: vsq; ad vltimū pacis osculū: inter innocētes secū esse perpessus est. Quib⁹
non tacuit esse inter illos tanti sceleris hominē: & tamē primū sacramentū corporis & sangui
nis sui: nondū illo excluso cōmuniter omnibus dedit. Quo exemplo cū ꝑpe oēs mouerentur:
tentauit dicere: ante passionem dñi cōmunionē illā cū scelerato nō obfuisse aplis: quia nondū
habebāt baptismū Christi: sed baptismū Ioannis. Quod postea ꝗ̃ dixit: coepi ab eo quaerere: R
quēadmodū ergo scriptū esset: ꝙ Iesus baptizauerit plures ꝗ̃ Ioannes: cū ip̄e nō baptizaret sed
discipuli ei⁹: hoc est ꝑ suos discipulos baptizaret: Quō ergo dabāt qđ nō acceperāt: qđ ipsi ma
xime solēt dicere? An forte Christus baptismo Ioannis baptizabat? Deinde in hac sententia
multa quęsiturus erā: quō ab ip̄o Ioanne tunc quęsitū sit de baptismo dñi: Et respōderit: ꝙ il
le haberet sp̄osam: & ille esset sponsus. Nunquid ergo fas erat vt baptismo Ioannis baptizaret
sponsus: id est baptismo amici vel serui? Deinde quomodo poterāt eucharistiā accipere non
Ioan.13. dū baptizati: aut quō Petro volenti vt totū se lauaret: responderit: Qui lotus est semel: nō eū
oportet iterū lauari: sed est mundus totus? Perfecta eñ mundatio nō in Ioannis sed in nomis
dñi baptismo est: q eo se indignū exhibuerit: sacramenta in eo nō ad salutē sed ad perniciē per
manebūt. Tamen cū ego ista quaesiturus essem: etiā ip̄e vidit de baptismo discipulorū dñi nō
sibi fuisse quęrendū. Inde itum in aliud: multis vt poteramus vtrinq; sermocinantibus: inter
quae dictū est ꝙ adhuc eos nostri persecuturi essent: Nobisq; dicebat videre se velle quales nos
essemus in illa persecutione prębituros: vtrū consensuri essemus tali saeuitiae: an nullū cōmo
daturi consensum. Nos dicebamus: deum videre corda nostra: quae ip̄i nō possent: & illos te
mere sibi adhuc ista metuere: q̄ si contigerint: a malis contingere: quibus deteriores ip̄i habēt
nec tñ ideo nos a catholica cōmunione segregare debere: si quid forte nobis inuitis: vel etiam
si valuerimus contradicentibus factū fuerit: cū tolerantiā pacificā didicerimus: dicēte aposto
Eph.4. lo: Sufferentes inuicē in dilectione: studentes seruare vnitatē sp̄us in vinculo pacis. Quā pacē
atq; tolerantiā: illos nō tenuisse dicebamus q schisma fecerunt: vt nūc inter suos qui mitiores
eorū sunt grauiora tolerent ne scindat qđ scissum est: cū leuiora nollent pro ipsa vnitate tole
rare. Dicebamus etiā nondū fuisse tēporibus veterū pacē vnitatis: & tolerantiā tanta cōmē
datione prędicatā: sicut exēplo dñi & noui testamenti charitate: & tñ ꝓphetas illos & sanctos
viros dicere solere in populū scelera eorū: cū tñ se ab illius populi vnitate & a cōmunione pa
riter accipiendorū sacramentorū q̄ tūc fuerūt diuellere nō tentassent. Inde nescio quō ventū
est ad cōmemorationē beatae memoriae Genethlii epi: qđ nescio quā cōstitutionē datā contra
illos cōpresserit & effectū habere nō siuerit: Laudabāt illū oēs & benignissime pręferebant. In
te quas laudes a nobis subiectū est ꝙ etiā ip̄e tñ Genethlius: si in eorū man⁹ incidisset rebapti
zandus censeret. Et haec iā stantes loquebamur: quia discedendi tp̄s vrgeret. Ibi plane ille se
nex dixit: iā formā esse factam: vt quisq; ad eos fideliū a nobis venerit baptizet: qđ eū inuitū
& cū dolore dicere quantū poterat apparebat. Sane cū etiā ip̄e multa mala suorū apertissime S
gemeret atq; ostenderet: ꝙ totius ciuitatis eius testimonio ꝓbabat ꝗ̃ esset remotus a talibus
factis: & q̄ ip̄is suis dicere soleat modesta conquaestione ꝓferret: nosq; cōmemoraremus illud
Ezechielis prophetę: vbi apte scriptū est: Nec filii culpā patri: nec patris culpā filio eius impu
Ezech.18. tandā: vbi dictū est: Sicut eñ aīa patris mea est: ita & anima filii mea est. Anima eñ quęcunq;
peccauerit sola morieť: placuit omnib⁹ in talibus disputationib⁹ violenta facta malorū hoīm
nobis ab inuicē obiici nō debere. Remanebat ergo schismatis quęstio. Itaq; hortati eū sum⁹ vt
etiā atq; etiā placito & pacato aīo annitať nobiscū: vt diligenti examinatione tāta inq̄sitio ter
minū sumat. Vbi ille benigne cū diceret: nos solū ista quęrere: nolle aūt nostros haec quęri: Ea
facta pollicitatiōe discessimus: vt exhiberemus ei plures collegas nr̄os: certe vel decem: q tan
ta beniuolentia & lenitate & tā pio studio id quęri vellēt: quātū in nobis eū iā animaduertisse
atq; approbare sentiebamus. Hoc etiā de suorū numero & ip̄e pollicitus est. Vñ vos hortor
& obtestor per dñi sanguinem: vt eū promissi sui commoneatis & nauiter instetis: v res coe
pta peragatur: quā prope ad finē peruenisse iam cernitis. Quātū eñ arbitror difficillime po
testis inuenire in episcopis vestris: tam vtilem animum & voluntatem ꝗ̃ in isto sene perspexi
mus. Postero eñ die ip̄e ad nos venit: & hęc iterū quęrere coeperamus: Sed quia ordinandi
episcopi necessitas nos inde iamiamq; rapiebat: diutius cū illo esse nequiuimus. Iam enim mi
seramus ad maiorem caelicolarum: quem audieramus noui apud eos baptismi institutorem

institisse:& multos illo sacrilegio seduxisse:vt cum illo quantum ipsius tpis patiebant angu-
stiæ:aliqd loqueremur.Quem posteaq̃ venturũ comperi:videns nos aliud suscepisse negotiũ
cũ & ipm nescio q̃ necessitas pfectionis vrgeret:benigne a nobis placiteq̧ discessit. Videt au
tẽ mihi vt turbulẽtas turbas & impedimentũ potius q̃ adiumentũ afferentes omnino deuite
mus:& vere ex aĩo amico atq̧ trãquillo susceptũ tã magnũ negotiũ dño opitulãte peragam⁹
ad aliquã villã nos cõuenire debere:placuit nõ magnã:vbi nullius nostrũ esset ecclesia: quam
tamẽ villã cõmuniter possident hoĩes & nostræ cõmunionis & ipsius: sicuti est villa Titiana.
Siue ergo in Tyburticẽsi:siue in Tagastẽsi talis locus: vel ille quẽ commemoraui:vel aliqs ali
us inuentus fuerit:faciamus codices canonicos presto esse. Et siqua pferri potuerint ex vtra-
q̧ parte documenta:vt postpositis cæteris:nulla si dño placuerit interpellante molestia:quot
quot diebus potuerimus ad hoc vacantes:& vnusquisq̧ nostrorũ apud suũ hospitẽ dominum
deprecantes:adiuuante ipso cui pax christiana gratissima est:rem tantã & bono aĩo cœptam
ad inquisitionis terminum perducamus. Rescribite sane:quid de hac re vel vobis vel illi vi-
deatur.

Sancti Augustini ad Emeritũ:diligenter ab eo inquirẽtis originẽ schismatis:& causam cur factũ sit:instanterq̧ ac iterato petentis vt quid sibi videat respondere non grauetur.

Epistola.CLXIIII.

T Esyderabili & dilecto fratri Emerito:Augustinus. Ego cũ audio queq̃ bo 2.Retra.ca.
no ingenio preditum:doctrinisq̧ liberalibus eruditum: q̃q̃ nõ ibi salus aĩe 46.&.51.
constituta sit:tñ in quæstiõe facillima sentire aliud q̃ veritas postulat:quo
magis miror:eo magis exardesco nosse hoĩem & cũ eo colloqui: vel si id nõ
possim:saltẽ literis q̃ longissime volãt attingere mentẽ eius:atq̧ ab eo vicis
sim attingi desydero:Sicut te esse audio talẽ virũ:& ab ecclia catholica:q̃ si
cut sancto spiritu prænũtiata est:toto orbe diffunditur:discerptum doleo
atq̧ seclusum:quã ob causam nescio. Nam certũ est magnæ parti Romani orbis: ne dicã eti
am barbaris gentibus:quibus quoq̧ debitorẽ se dicebat Apl's:quorũ christianæ fidei cõmu-
nio nostra cõtexitur:ignotã esse partẽ Donati:nec eos omnino scire:vel quãdo vel quib⁹ cau-
sis exorta sit ista dissensio.Quos vtiq̧ oẽs christianos ab eis criminib⁹ q̃ Afris obiicitis nisi in
nocentes esse fatearis:cogeris dicere omniũ malis factis obnoxios:cũ apud vos perditi:vt miti
us dixerim:latẽt vos oẽs esse pollutos. Nõ eñ neminẽ de vestra cõmunione pellitis:aut tunc
primũ pellitis:cũ primũ illud vnde pellendus est fecerit:an nõ aliquãto tpe latentẽ & postea p
ditũ cõuictũq̧ damnatis? Quæro igit:vtrũ vos cõtaminauerit eo tpe quo latebat? Respõde-
bis nullo modo.Nullo ergo tpe contaminaret etiã si semper id lateret.Nam & mortuorũ non
nulla sæpe commissa pduntur:nec fraudi est christianis qui eis communicauere viuentibus.
Cur ergo vos tam temeraria atq̧ sacrilega direptione præcidistis a cõmunione innumerabi-
lium ecclesiarũ orientaliũ:quas semp latuit:& adhuc latet:qđ in Africa gestũ esse aut docetis
aut fingitis? Alia eñ quæstio est:vtrũ illa vera dicatis:quæ quidẽ nos multo pbabiliorib⁹ do-
cumentis falsa esse conuincimus:& in vestris magis ea ipsa quæ obiicitis tũc pbata declaram⁹
V Sed hec vt dixi alia questio est:tũc aggrediẽda & discutiẽda cũ opus fuerit. Illud nũc attẽdat
vigilãtia mentis tue:neminẽ contaminari posse ignotorum/ignotisq̧ criminib⁹. Vnde mani
festum est a cõmunione orbis:cui seu falsa seu vera crimina q̃ Afris intenditis:prorsus ignota
sunt:& ignota semp fuerũt:sacrilego schismate vos esse separatos.q̃q̃ & illud nõ est tacẽdum
Y etiã cognitos malos bonis non obesse in ecclia:si eos a cõione phibendi aut potestas desit:aut
aliqua ratio cõseruandæ pacis impediat. Qui sunt eñ q apud pphetã Ezechielẽ:& añ vasta-
tionẽ perditorum signari meruerunt:& cum illi vastarent euadere illæsi:nisi vbi manifestissi
me ostenditur: qui mœrent & gemũt pctã & iniquitates populi dei quę fiunt in medio eorũ?
Quis aũt qđ ignorat:gemit & mœret? Ex eadẽ ratione etiã Paulus apl's falsos fratres tolerat Phil.2.
Non eñ de incognitis ait:Oẽs eñ sua quærunt:nõ q̃ Iesu Christi:quos tamẽ secũ fuisse mani
festat.Ex quo aũt genere sunt q vel thurificare idolis vel codices diuinos tradere q̃ mori ma-
luerunt:nisi ex eorũ qui sua quærũt:nõ quæ Iesu Christi? Multa testimonia scripturarum p
tereo:ne longiorẽ q̃ necesse est epistolã faciã:& eruditioni tuę plura per teipsum consyderãda
permitto.Quod tñ satis est:video.Obsecro si tam multi iniqui ĩ vno pplo dei eos quos testa-
bantur:non fecerunt tales quales ipi erant:si multitudo illa falsorum fratrum apostolũ Pau-
lum in vna cum eis ecclesia constitutum:nõ fecit sua quærentẽ:nõ q̃ Iesu Christi: manifestũ ẽ

non hoc effici hominem:quod est malus quisq̃:cũ quo ad altare Christi accedit:etiam si nõ
sit incognitus:si tantũ nõ approbet & a bona cõscientia displicẽdo separetur. Manifestum est
igitur non esse aliud cum fure concurrere:nisi vel furari cum eo vel furtum eius corde placi-
to accipere. Hoc nos dicimus:vt quæstiones infinitas atq; superfluas de factis hominũ q̃ ra-
tionẽ nostrã nihil impediũt auferamus. Sed & vos nisi hoc sentiatis:tales eritis omnes qua-
lis Optatus in vestra communione vobis non ignorantibus fuit. Quod absit ab Emeriti mo-
ribus aliorũq; taliũ quales apud vos esse non dubito longe a factis illius alienos. Neq; eñ vo-
bis obiicimus:nisi schismatis crimen:quã etiã hæresim male perseuerãdo fecistis. Quanti au X
Numeri.16. tem diuino iudicio pendat hoc facinus:lege quod te legisse non ambigo. Inuenies Dathan &
Abiron:hiatu terræ deuoratos:cæterosq; oẽs q eis consenserant:igne de medio eorũ existente
consumptos. Illud ergo scelus ad exemplum deuitandũ dñs deus præsenti supplicio denota-
uit:vt cũ talibus patientissime parcit:quali vltimo iudicio reseruet ostenderet. Neq; eñ re
prehendimus rationes vestras:si eo tpe quo vesana potentia furere iactabat Optatus:cũ eius
accusatores:sed & totius Africæ gemitus congemiscentibus vobis:si tamẽ talis es:qualem te
prędicat fama:quod scit deus me & credere & velle. Non ergo reprehendim⁹ si eo tpe ne mul
tos secũ excõmunicatos traheret:& cõmunionẽ vestrã schismatis furore præcideret:eũ excõ-
municare noluistis. Sed hoc ipm est qđ vos arguit in iudicio dei:frater Emerite: quia cũ vi-
deretis tam magnũ malũ esse:diuidi partẽ Donati:vt Optatus potius in cõmunionem tole-
randus existimaretur:q̃ illud admitteretur:permanetis in eo malo qđ in diuidenda ecclia Chri
sti a vestris maioribus perpetratũ est. Hic fortasse respondendi angustia tentabis defendere
Optatũ. Noli frater: noli obsecro:non te decet: etsi aliquẽ alium forte deceat: si tamen quicq̃
decet malos:Emeritũ certe non decet defendere Optatũ:sed fortasse nec accusare. Ita fit sane.
Vtere voce media & dic: Vnusquisq; sarcinã suã portat. Tu quis es q iudices seruũ alienum?
Ro.14. Si ergo ad testimoniũ totius Africæ:immo vero terrarũ omniũ quaq̃ versum Gildonis fa-
ma feruebat (Simul eñ & ille notus erat) non ausi estis vnq̃ de Optato iudicare:ne temere de
incognitis iudicaretis:nos tandẽ possumus aut debemus de his qui ante nos vixerunt: ad ve
strum tantũmodo testimoniũ temerariã de incognitis ferre sententiã:cũ parũ sit q vos igno
ta criminamini:nisi & nos ignota iudicemus? Non eñ Optatũ etiã si forte falsa periclitatur iui
dia:sed te defendis cum dicis:Ignoro qualis ille fuerit. Quãtomagis ergo quales fuerint Afri
quos ignotiores arguis:orientalis orbis ignorat? A quibus tamen ecclesiis quarũ noĩa habes i
libris & recitas:nefaria dissensione disiungeris:si tã Vagadẽsem epm vestrum famosissimũ &
pessime diffamatũ: nõ dico Cæsariẽsis:sed Sitisensis collega eius eiusdẽq; tpis ignorabat:quo
modo traditores Afros quicunq; fuerint:ecclesia Corinthiorũ:Ephesiorũ:Colossensium:Phi
lippensium:Thessalonicensium:Antiochenoꝝ:Ponti:Galatiæ:Cappadociæ:cæterarumq; or
bis partiũ ab apostolis in Christo ædificatarũ:aut nosse potuit: aut damnari a vobis meruit:
quia nõ potuit:& tñ eis nõ cõmunicatis:& dicitis nõ esse christianos:& eos rebaptizare cona
mini. Quid dicã:quid querar:aut quid exclamem? Si cum homie cordato loquor:indignatio-
nis huius aculeos tecũ participo. Nã vides pfecto q̃ dicerẽ si vellẽ credere. An forte fecerũt in
ter se maiores vestri conciliũ & dãnauerunt prę̃ter se totũ orbẽ christianũ? Ita ne ad hoc pdu-
cta est rerũ existimatio:vt cõciliũ:Maximianẽsiũ q de vestra præcisione præcisi sunt:quia vo-
bis comparati paucissimi sunt nõ valeat aduersus vos:& vestrũ cõciliũ valeat aduersus gen-
tes:hæreditatẽ Christi & possessionẽ eius terminos terrę? Miror si habet in corpore sanguinẽ
qui de hac re nõ erubescit. Rescribe ad ista quęso: A nonnullis enim quibus nõ potui non cre Y
dere:audiui te rescripturũ si tibi scriberẽ. Iam etiam pridem misi vnam epistolã:quã vtrũ acce
peris vel ei responderis:& forte ego tuã non acceperim: nescio. Nunc interim peto ad hęc re
spondere ne graueris:qđ tibi videtur. Sed noli te in alias tollere quæstiones; Hinc eñ caput est
ordinatissimæ inquisitionis:cur schisma factũ sit. Nam & terrenæ potestates cũ schismaticos
Ro.13. persequuntur:ea regula se defendũt:qua dicit apls. Qui potestati resistit:dei ordinationi resistit
Qui aũt resistũt: ipi sibi iudiciũ acquirunt. Principes eñ non sunt timori bono operi sed ma-
lo. Vis aũt nõ timere potestatẽ? Bonũ fac & habebis laudem ex illa. Dei eñ minister est tibi in
bonũ. Q; si malũ feceris:time. Nõ eñ frustra gladiũ portat. Dei enim minister est: vindex in
irã ei qui male agit. Tota igitur quęstio est:vtrum nihil mali sit schisma:aut vtrum schisma
non feceritis:vt p bono opere potestatibus resistatis non pro malo: vnde vobis acquiratis iu-
Matth.5. dicium. Propterea prouidentissime dominus non ait:Beati qui persecutionem patiũtur tan-

tum:sed addidit:propter iustitiam.Si ergo iustitia est quã operati estis in illa dissensione iu q̃
etiã permanetis:scd͂m ea q̃ supra dixi:nosse abs te cupio.Si aũt iniquitas est orbẽ christianum
damnare inauditum:vel quia nõ audiuit quæ vos audistis:vel quia nõ ei probatum est quod
temere credidistis:aut sine certo documento accusastis:& ideo rebaptizare velle tot ecclesias
ipsius domini:cum hic adhuc esset in carne:& apostolorum eius prædicatione ac labore fun-
datas:quia vobis licet:aut nescire Afros collegas vestros malos simul viuentes:simul sacramẽ
ta tractantes:aut etiam scire:sed tolerare ne pars Donati diuidatur:Illis aũt in orbe remotissi
mo constitutis nõ licet nescire quod vos de Afris aut nostis:aut creditis:aut audistis:aut fin-
gitis:quæ tanta est peruersitas amplecti suam iniquitatẽ: & potestatũ accusare seueritatem?
At enim & malos christianos nõ licet persequi Esto non liceat: Sed nunquid hoc potestatib⁹
ad hoc ipsum ordinatis fas est obiicere?An aplm͂ delebimus?Aut nõ habẽt codices vestri quæ
paulo añ cõmemoraui?Sed vos(ĩquies)talibus cõmunicare nõ debetis.Quid ergo? Vos Fla
uiano quondam vicario partis vestræ homini:quia legibus seruiens:nocẽtes quos inuenerat
occidebat:nõ cõmunicastis? Sed a vobis(ĩnges)Romani principes aduersum nos prouocant
Immo a vobis aduersum vos ip̃os:qui eccl'iam cuius illi sicut tanto ante prędictum est: iã mẽ-
bra sunt(De Christo enim dictum est:Et adorabunt eũ omnes terræ)& pręcisione laniare au Psal.71.
si estis:& rebaptizare pertinaciter audetis. Nostri aũt aduersus illicitas & priuatas vestrorũ
violentias quas & vos ibi qui talia non facitis doletis & gemitis:a potestatib⁹ordinatis tuitio
nem petunt:non qua vos persequantur: sed q̃ se defendãt.Sicut apostolus Paulus aduersus iu Actu.23.
dæos coniurantes vt eum necarent anteq̃ esset Romanũ imperiũ christianum:egit vt sibi tui
tio etiã armatorũ daret.Sed illi principes qualibet occasione cognoscẽtes vestri schismatis ne
fas:constituunt aduersus vos pro sua sollicitudine ac potestate qđ volunt. Nõ eñ frustra gla
dium portant:dei eñ ministri sunt:vindices in iram in eos qui male agunt.Postremo etiam si
aliqui nostrorũ nõ christiana moderatione ista faciunt:displicet nobis. Sed tamẽ non propter
eos relinquimus catholicã ecclesiam:si eam ante vltimũ tẽpus ventilationis palea purgare nõ
Z possumus:qñ & vos propter Optatum:cum eum pellere nõ audebatis:partẽ Donati non reli
quistis. At eñ quare nos adiũgi vobis vultis si scelerati sumus? Quia viuitis adhuc & cor-
rigi potestis si velitis.Cum enim nobis coniungimini:hoc est ecclesiæ dei:hæreditati Christi:
cuius possessio sũt termini terræ:vos corrigimini vt in radice viuatis. De ramis enim fractis
sic ait Apostolus:Potens est eñ deus iterum inserere illos. Vos ergo mutamini ex ea parte q̃ Ro.11.
dissentiebatis:q̃uis sacramenta q̃ habebatis cum eadẽ sint in omnib⁹:sancta sint. Quapropter
vos mutari volumus a peruersitate:id est vt denuo radicet vestra præcisio. Nam sacramenta
quæ non mutastis sicut habetis:approbantur a nobis:ne forte cum vestram prauitatem corri
gere volumus:illis mysteriis Christi:quæ in vestra prauitate deprauata nõ sunt sacrilegã fa-
ciamus iniuriã.Neq̃ eñ & Saul deprauarat vnctionẽ quã acceperat:cui vnctioni tantũ hono
rẽ rex Dauid pius dei seruus exhibuit.Propterea ergo vos nõ rebaptizamus: qui radicem vo
bis reddere cupimus:formã tñ præcisi sarmenti si nõ mutata est approbamus. Quæ tñ q̃uis
integra:nullo modo est sine radice fructuosa. Alia quęstio est de persecutionibus quas vos di-
citis pati in tanta mansuetudine & lenitate nostrorũ:cũ vere illicite ac priuatim vestri faciãt
grauiora.Alia de baptismate:qđ nõ quærimus vbi sit:sed vbi prosit.Nam vbicunq̃ est ip̃m ẽ:
sed non etiam ille qui hoc accipit vbicunq̃ est ipse est.Itaq̃ priuatã hominũ impietatẽ detesta
mur in schismate:baptismum vero Christi vbiq̃ veneramur: quia si desertores secum impera
toris signa traducant:illis vel damnatione punitis:vel indulgentia correctis: salua signa reci
piunt si salua manserunt.Et si quid de hac re diligentius quærendũ est:alia est vt dixi quęstio
Hoc eñ obseruandũ est in his rebus qđ obseruat eccl'ia dei. Quęritur aũt vtrũ vestra: an nr̃a
sit eccl'ia dei.Quapropter illud quęrẽdum est:a capite cur schisma feceritis: Si nõ rescripseris
ego apud deũ quãtũ credo facilẽ causam habeo:quia viro quem audiui excepto schismate bo-
num & liberaliter instructũ:pacificãtes lr̃as misi. Tu videris quid illi respondeas: cuius nunc
laudanda patientia:in fine vero timenda sententia est. Si aũt rescripseris ea cura qua tibi scri
ptum vides:aderit mĩa dei:vt aliquãdo error qui nos dirimit:& amore pacis & ratione veri-
tatis intereat.Mementoq̃ de Rogatẽsibus non dixerim:qui vos Firmianos appellare dicitur
sicut nos Macharianos appellatis. Neq̃ de Rusicazẽsi ep̃o vestro:qui cũ Firmo pact⁹ perhibet
incolumitatem suorum:vt ei portæ aperirentur:& in vastationem darẽtur catholici : & alia
innumerabilia.Desine ergo locis communibus exaggerare facta hoĩm:vel audita vel cognita

Vides em̄ q̄ de vestris taceā:vt de origine schismatis/vbi tota causa est/res agat. Dn̄s deus in spiret tibi cogitationē pacificā desyderabilis & dilecte frater.

Sancti Augustini:Fortunati:& Alipii ad Generosum:peterē vt ad Donatistarū presbyterū qui epistolā ad eū dederat:hęc rescripta perferat:Eidēq; recitet quæ apud diuersos gesta sunt:vt ea audiens taceat:& veritati insidiari desinat.

Epistola.CLXV.

Dilectissimo & honorabili fratri Generoso:Fortunat⁹:Alipius:Augustinus in dn̄o salutē. Qm̄ nobis notā esse voluisti epistolā quā ad te Donatistarū presbyter dedit:q̄q̄ eā tu quoq; catholic⁹ aīo deriseris:tn̄ vt ei potius si nō desperate desipit consulas:hęc ad eū rescripta petimus perferas. Ille em̄ ordinē christianitatis ciuitatis vestræ tibi vt insinuaret iussisse sibi angelum scribit:cū tu teneas christianitatē:nō ciuitatis tuæ tātum: nec Africæ vel Afrorū sed totius orbis terræ:quæ annūtiata est & annuntiat oib⁹ gentib⁹ &
Vnde illis parū est quos præcisos esse non pudet:nec sibi subueniūt:vt cū possunt redeāt ad radicem:nisi etiam secū alios præcidere:& sicut ligna arida in ignē destinare conent. Quapropter si tibi ipe angelus astitisset quē sibi ille ꝓpter te astitisse (quantum arbitramur) astuta nouitate confingit:& hęc ipa tibi dixisset:q̄ iste mandato illius tibi se insinuare dicit: oporteret te apostolicæ sentētiæ memorē fieri qui ait:Licet si nos aut angelus de cælo vobis euāgeli
Gal.1. zauerit ꝓpter id qđ euāgelizauimus vobis:anathema sit. Euāgelizatū est em̄ tibi per vocem
Gal.3. ipius dn̄i Iesu Christi:q; oibus gentibus annūtiabit euāgeliū eius:& tūc finis erit. Euāgelizatū tibi est p ꝓpheticas & ap̄licas lr̄as:q; Abrahæ dictæ sunt ꝓmissiones & semini eius qđ ē Chri
Gen.12. stus:cū ei diceret deus:In semine tuo bn̄dicent oēs gentes. Has ergo ꝓmissiones tenenti:si tibi angelus de cælo diceret:Dimitte christianitatē orbis terræ & tene partē Donati: cuius ordo tibi exponit in ep̄la ep̄i tuę ciuitatis:anathema esse deberet:qa te a toto pręcidere: & in partē cōtrudere conaret & alienare a ꝓmissis dei. Si em̄ ordo ep̄orum sibi succedentium cōsyderā 9
Matth.16. dus est:quāto certius & vere salubriter ab ipo Petro numeramus:cui totius eccl'ię figurā gerenti dn̄s ait:Sup hāc petrā ædificabo eccl'iam meā:& portę inferoꝝ nō vincēt eā:Petro enim successit Linus:Lino Clemēs:Clemēti Anacletus: Anacleto Euaristus: Euaristo Alexander: Alexādro Sixtus: Sixto Thelesphorus:Thelesphoro Igin⁹:Igino Anicetus:Aniceto Pius:Pio Soter:Soteri Eleutherius:Eleutherio Victor:Victori Zepherin⁹:Zepherino Calixt⁹:Calixto Vrbanus:Vrbano Pontianus:Pōtiano Antherus:Anthero Fabianus:Fabiano Corneli⁹:Cornelio Lucius:Lucio Stephanus:Stephano Sixtus:Sixto Dionysius:Dionysio Felix: Felici Euticianus:Euticiano Gaius:Gaio Marcellin⁹:Marcellino Marcellus:Marcello Eusebius: Eusebio Melciades:Melciadi Syluester:Syluestro Marcus:Marco Iulius:Iulio Liberius:Liberio Damasus:Damaso Siricius:Siricio Anastasius. In hoc ordine successionis nullus Donatista ep̄s inuenit. Sed ex trāsuerso ex Africa ordinatū miserūt:q paucis ꝓsidēs Afris in vrbe Roma Mōtēsiū:vel Cuzupitan vocabulū ꝓpagauit. In illū aūt ordinē ep̄orum:q ducit ab ipo Petro vsq; ad Anastasiū:q nūc eādē cathedrā sedet:etiā si qsq̄ traditor p illa tpa subrepisset:nihil præiudicaret eccl'iæ & innocētib⁹ christianis:Quib⁹ dn̄s ꝓuidēs ait de prępositis malis:Quę dicūt facite:q̄ aūt faciūt facere nolite:Dicūt em̄ & nō faciūt:Vt certa sit spes fidelis:q̄ nō in hoīe / sed in
Matth.23. dn̄o collocata/nunq̄ tempestate sacrilegi schismatis dissipet:Sicut isti dissipati sunt q legunt in codicibus sanctis:eccl'ias quibus ap̄li scripserunt:& nullū in eis habent ep̄m. Quid autē peruersius & insanius q̄ lectoribus easdē ep̄las legentib⁹ dicere:Pax tecū:& ab earū ecclesiaꝝ pace separare:quib⁹ ipæ ep̄læ scriptæ sunt! Tamē ne sibi etiā de Constantinensi:hoc est ciuitatis vestræ ep̄orū ordine blandiat:recita illi gesta apud Numatiū Felicē Flauium procuratorē A
tunc eiusdē ciuitatis vestræ:Diocletiano octauo:& Maximiano septimo:Consulibus.xi.kl'.Iunias:Quibus liquido constitit ita Paulū ep̄m tradidisse: vt Syluanus tunc eius subdiaconus fuerit:& cum illo tradiderit proferens instrumenta dn̄ica etiā quę diligēter fuerant occultata capitulatam argenteam:& lucernā argēteā:ita vt ei diceret Victor quidam: Mortuus fueras si nō illas inuenisses. Quē iste Syluan⁹ manifestissimum traditorem pro magno commemorat in epistola:qua scribit a Secundo Tigisitano primę sedis Episcopo episcopum tūc ordinatum. Quiescat ergo superba eorum lingua:& cognoscat crimina sua ne delyrans loquat aliena. Recita illi etiā si voluerit gesta ecclesiastica eiusdem Secundi Tigisitani in domo. Vrbani Donati habita:vbi confessos traditores iudici deo dimisit Donatum masculitanum: Marinū

ab aquis Cibilitanis: Donatũ Calamẽsem: cũ quib9 confessis traditorib9 memoratũ traditorẽ
Syluanũ eis ordinauit epm. Recita illi gesta apud Zenophilũ consularẽ: vbi Nũdinarius qui
dã diaconus iratus Syluano ꝙ ab eo fuerit excõmunicat9: hæc oĩa iudiciis ꝓdidit: q̃ certis do
cumentis & respõsionibus testiũ & recitatione gestorũ & multarũ eplãrũ luce clarius cõstite
B rũt. Multa sunt alia q̃ illi recites: si nõ cõtentiose agere: sed prudẽter audire voluerit. Preces
Donatistarũ ad Cõstãtinũ: vt ꝓpter ipam cãm iter Afros epos dirimendã iudices ex gallia
epos mitteret. Literas etiã eiusdẽ imperatoris vbi epos misit ad vrbẽ Romã. Gesta quoq; in vr
be Roma vbi ab epis quos ille miserat causa cognita atq; discussa ẽ. Itẽq; alias lrãs vbi declarat
memoratus imperator eos apud se de collegarũ suorũ iudicio: id est eporũ quos ad vrbem Ro
mã miserat fuisse conquestos: Vbi etiã alios epos voluit apud Arelatũ iudicare: Vbi isti & ab
ipsorũ iudicio ad eũdẽ imperatorẽ appellauerũt: Vbi postremo causam inter partes ipe cogno
uit: vbi eos vehementissime detestaƭ innocẽtia Cęciliani fuisse supatos. Quæ si voluerit: au
diet & tacebit & desinet insidiari veritati: Q̃q̃ nos nõ tã de istis documẽtis ꝑsumamus: q̃ de
scripturis sanctis vbi hæreditas Christi vsq; ad terminos terræ ꝓmissa est in omnib9 gentib9:
vnde isti nefario schismate separati: iactãt crimina in paleã messis dñicæ. Quæ necesse est vsq;
ad finẽ permixta tolereƭ: donec vltimo iudicio tota area ventileƭ. Vñ manifestũ est ista crimi
na seu vera seu falsa nõ ꝑtinere ad frumẽta dñica: q̃ ꝑ totũ agrũ: id est istũ mundũ: vsq; in finẽ
sæculi oportet crescere: sicut nõ falsus angelus in huius errore: sed dñs in euãgelio loquitur.
Ideoq; in christianos innocẽtes q per totũ orbẽ malis christianis tanq̃ paleę sueq vel zizaniis per
mixti sunt: multa falsa crimina & vana iactãtib9 his miseris Donatistis merito deus reddidit
vt Maximianistas apd̃ Carthaginẽ schismaticos suos Primiani dãnatores extra Primianũ ba
ptizatores: post Primianũ rebaptizatores: vniuersali cõcilio suo dãnauerint: vt ex eorũ nume
ro post nõ paruũ tp̃s quosdã in honoribus epatus sui: Felicianũ Musticanũ & Pręrextatũ As
C suritanũ cogente Optato Gildomano susciperent cũ oĩb9 quos dãnati extra baptizauerũt. Q̃
si ab eis quos ore ꝓprio tanq̃ sceleratos & sacrilegos damnauerũt: & quos illis primis schisma
ticis quos viuos terra obruit cõpararũt: nõ maculanƭ: cũ eis rursus in honore suo receptis cõ
municant: euigilent aliq̃n: cogitẽt quãta cæcitate & quãta insania dicãt orbẽ terrarum igno
tis Afrorũ criminibus esse maculatũ: & hæreditatẽ Christi q̃ ꝓmissa exhibita est in oĩb9 gẽti
bus: pc̃tis Afrorũ ꝑ cõtagionẽ cõmunicatiõis fuisse deletã: q̃n se nolũt deletos & maculatos vi
deri dũ eis cõicant quorũ crimina cognita iudicarũt. Quapropter cũ Paulus apl's iteꝝ dicat
Quia ipe sathanas trãsfigurat se in angelũ lucis: vñ nõ esset miꝝ: si ministri ei9 trãsfigurãt se. 2.Cor.11.
sicut ministros iustitiæ: Si vere iste aliquẽ angelũ vidit erroris nuntiũ: & de vnitate catholica
christianos separare cupiẽtẽ: ipe passus est angelũ sathanę trãsfigurantẽ se velut angelũ lucis.
Si aũt mentiƭ & nihil tale vidit: ipe est minister sathanæ: transfigurans se velut ministrũ iusti
tiæ. Et tñ ista oĩa cõsyderãs si nimiũ ꝑuersus & pertinax esse noluerit: potuerit ab omni vel
aliena vel ꝓpria seductiõe liberari. Nos eñ ꝑ occasionẽ tuã sine aliquo odio cõuenim9: hoc cir
ca eũ seruãtes qd̃ apl's dicit: Seruũ aũt dñi litigare nõ oportet: sed mitẽ esse ad oẽs: docibilem
patientẽ: in modestia corripientẽ diuersa sentiẽtes: ne forte det illis de9 pniam ad cognoscẽdã
veritatẽ: & resipiscãt de diaboli laqueis captiuati ab ipo in ipius volũtate. Si ergo aliqd aspe
re diximus: nõ ad amaritudinẽ dissensionis: sed ad correctionem dilectionis valere cognoscat.
Incolumis viuas in Christo dilectissime & honorabilis frater.

Sancti Augustini epi catholici ad Donatistas: causas ꝓpter quas catholici ab eis odio ha
bentur refellentis ac cõfutãtis: eosq; ad amorẽ charitatis & vnitatis inuitantis: Demonstran
tis præterea: ꝙ vbi in scripturis Christus agnosciƭ: ibi etiam ecclesia agnoscatur.

Epistola.CLXVI.

AVgustinus eps catholicus: Donatistis. Charitas Christi: cui omnem hoiem 2.Retra.40.
D quãtũ ad nřam pertinet volũtatẽ lucrari volum9: tacere nos nõ ꝑmittit. Si
ꝓpterea nos odistis: qa pacẽ vobis catholicã pręducamus: nos dño seruimus
dicẽti: Btĩ pacifici qm̃ ipi filii dei vocabunƭ. Et in psalmo scriptũ est: Cũ his Matth.5.
qui oderũt pacẽ erã pacific9: cũ loquebar eis debellabãt me gratis. Propter Psal.119.
ea mãdauerunt nobis quidã presbyteri partis vřæ dicẽtes: Recedite a ple
bibus nostris: si nõ vultis vt interficiamus vos. Quãto iustius eis nos dici
mus: immo vos nõ recedite: sed accedite pacati ad plebes non nřas: sed illius cuius oẽs sumus
Aut si non vultis & impacati estis: vos potius recedite a plebibus pro quibus Christus suum

In quo facto nihil aliud ostēdistis nisi partem Donati semper de mendacio presumentē: omni
vento iactari & circūferri: sicut scriptum est: Qui fidit in falsis hic pascit vētos. Sicut em̄ vera Prouer.10.
fuit ista indulgētia: sic vera sunt crimina Ceciliani: & traditio Felicis Aptungensis p quē or-
dinatus est: & quicquid aliud cōtra catholicos dicere cōsuestis: vt a pace ecclesie Christi infe-
lices separetis & infeliciter separemini. De nulla qdē nos hoīs potestate presumimus: q̄uis
vtiq multo sit honestius p̄sumere de imꝑatorib⁹ q̄ p̄sumere de circūcellionib⁹: p̄sumere de le
gibus: q̄ p̄sumere de seditionib⁹. Sed meminimus scriptū esse: Maledict⁹ oīs q spē suā ponit in Hiere.17.
hoiem. Vnde ergo p̄sumimus: si vultis nosse: illū cogitate: de quo ꝓpheta p̄nuntiauit dicens: Psal.71.
Adorabūt eū oēs reges terrae: oēs gētes seruiēt illi. Et ideo hac ecclesie potestate vtimur: quā
ei dn̄s & promisit & dedit. Imperatores em̄ si in errore essent: qd̄ absit: ꝑ errore suo cōtra ve- 11.q.3. impe-
ritatem leges darēt ꝑ quas iusti & ꝓbarentur & coronarētur non faciēdo qd̄ illi iuberent: quia ratores.
deus ꝓhiberet. Sicut iusserat Nabuchodonosor: vt aurea statua adoraretur: qd̄ qui facere nolue Daniel.3.
rūt: deo talia prohibēri placuerūt. Quādo aūt imꝑatores veritatē tenēt: ꝑ ipsa veritate cō-
tra errorē iubēt. Quod quisquis contēpserit: ipse sibi iudiciū acquirit. Nā inter hoīes poenas lu
it: & apud deum frontem nō habebit q hoc facere noluit: qd̄ ei per cor regis ipsa veritas iussit
Sicut ipse Nabuchodonosor postea miraculo salutis triū puerorū cōmotus atq mutatus: ꝑ Vbi supra.
veritate cōtra errorē edictū proposuit: vt quicūq blasphemarēt deum Sidrac/Misac/& Abde
nago: in interitum irent: & domus eorum in dispersionem: Et non vultis vt tale aliquid con-
tra vos iubeant imperatores Christiani: cum sciant a vobis in eis quos rebaptizatis Christū
exufflari. Si iussiones regum non pertinent ad praedicandam religionem & sacrilegia prohi-
benda: quare ad edictum regis talia iubētis etiam ipsi vos signatis? An ignoratis verba regis
esse: Regi Nabuchodonosor ostendi signa & ostenta: quae fecit mihi dominus deus excelsus:
Placuit mihi in conspectu meo annuntiare: q̄ magnū & potens sit regnum eius: regnū sempi-
ternum & potestas eius in secula saeculorū? An cum hoc audieritis: non rn̄detis amen? Et hoc
dicto clara voce ad edictum regis vos in sancta solennitate signatis? Sed modo quia nihil ali-
ud imperatores potestis: nobis inde vultis facere inuidiam. Si autē aliquid possetis: quanta fa
G ceretis: qn̄ nihil potestis & nō cessatis? Scitote ꝙ primi maiores vestri causam Ceciliani ad
imperatorem Constantinum detulerunt. Exigite hoc a nobis: probemus vobis: et si non pro-
bauerimus: facite de nobis quicquid potueritis. Sed quia Cōstantinus non est ausus de causa
episcopi iudicare: eam discutiendā atq finiendā episcopis delegauit. Quod & factū est in vr-
be Roma praesidente Melciade episcopo illius ecclesiae cum multis collegis suis. Qui cum Ce
cilianū innocentē pronuntiassent: & Donatū qui schisma Carthagini fecerat: sententia ꝑcus-
sissent: iterū vestri ad imperatorē venerunt: de iudicio episcoporum in quo victi fuerant mur
murarunt. Quomodo enim potest malus litigator laudare iudices: quibus iudicantibus vi-
ctus est? Iterū tamen clementissimus imꝑator alios iudices eṕos dedit apud Arelatū Galliae
ciuitatē: & ab ipsis vestri ad ipsum imperatorē appellarunt: donec etiam ipse causam cogno-
sceret: & Cecilianū innocentē: illos calumniosos pronuntiaret. Nec sic toties victi quieuerūt:
sed de Felice Aptungitano per quem Cecilianus fuerat ordinatus/quotidianis interpellatio-
nib⁹ ipsi imperatori taediū fecerūt: dicentes eū esse traditorē: Et ideo Cecilianum episcopum
esse nō posse ꝙ a traditore fuerit ordinatus: donec & ipse Felix iussu imperatoris causa cogni
ta ab Heliano proconsule innocens probaretur. Tunc Constantinus prior contra partem do
nati seuerissimā legem dedit. Hunc imitati filii eius talia preceperunt. Quibus succedēs Iu
lianus desertor Christi & inimicus: supplicantibus vestris: Rogatiano & Pontio libertatem
perditionis parti Donati permisit. Denique tunc reddidit Basilicas haereticis: quādo tēpla dae
moniis: eo modo putans Christianū nomen posse perire de terris: si vnitati ecclesie de qua la-
psus fuerat inuideret: & sacrilegas dissensiōes liberas esse ꝑmitteret. Haec erat eius predican-
da iustitia: quā supplicantes Rogatianus & Pontius laudauerunt dicētes homini apostate: ꝙ
apud eū sola iustitia haberet locum. Huic successit Iouinianus: qui qm̄ cito mortu⁹ est: nihil
de rebus talibus iussit. Deinde Valentinianus: legite quae cōtra vos iusserit. Inde Gratianus
& Theodosius: legite quando vultis quae de vobis constituerint. Quid ergo de filiis Theodo
sii miramini: quasi aliud in hac causa sequi debuerunt: q̄ Constantini iudiciū per tot Christi
H anos imperatores firmissime custoditū? Ad Cōstantinū autē (sicut diximus) sic vobis quan-
do vultis si causam ignoratis ostendemus: maiores vestri causam Ceciliani vltro detulerunt
Defunctus est Constantinus: sed iudicium Constantini cōtra vos viuit: quoniā vestri causam

miserunt:apud quẽ iudices episcopos reprehenderunt:ad quẽ iudicibus episcopis appellaue runt:qm̃ tædiosissime de Felice Aptungitano interpellauerũt: a quo toties conuicti & confu si redierunt: &,a pernitie furoris & animositatis suæ nõ recesserũt: eamq; vobis posteris suis hæreditariã reliquerũt:vt tam impudenter de iussionibus Christianorum imperatorum facia tis inuidiã:cũ si vobis liceret:nõ quidẽ iam Cõstantinũ Christianũ: quia veritati fauit:cõtra nos interpellaretis:sed apostatam Iulianũ ab inferis excitaretis:quasi vero si aliquid tale con tingeret:esset magnũ malũ nisi vobis. Quæ est enim peior mors animę q̃ libertas erroris! Sed iam tollamus ista omnia de medio:amemus pacẽ:quã omnis doctus & indoctus intelligit pręponendã esse discordię:diligamus & teneam⁹ vnitatẽ. Hoc iubẽt imperatores: quod iubet & Christus:quia cum bonum iubent:per illos non iubet nisi Christus. Et nos etiam per Apostolum obsecrat: vt idipsum dicamus omnes: & non sint in nobis schismata:neq; dicamus: Ego quidẽ sum Pauli: ego autẽ Apollo: ego vero Cephe: ego autẽ Christi: sed simul omnes nõ sim⁹ nisi Christi:qa nec diuisus est Christus. Nec Paulus crucifixus p̃ nobis: quãto minus Donatus: nec in nomine Pauli baptizati sumus: quantominus in Donati! Hoc dicunt & imperatores:qa Christiani catholici sunt:non idolorũ serui sicut vester Iulianus. Non hęretici sicut quidã fuerunt: & ecclesiã catholicã persecuti sunt:quando veri Christiani nõ pro hęretico errore pœnas iustissimas sicut vos:sed pro catholica veritate passiones gloriosissimas pertulerunt. Attendite q̃ manifestissima veritate per cor regis quod in manu dei est: ipse deus dixerit in ista ipsa lege quam cõtra vos prolatã dicitis. Est autem si intelligatis prolata pro vobis. I

i.Corin.i.

Attendite quid habeant verba principis. Nam si in eis qui primo initiati sunt idcirco religio baptismatis iudicatur infirma:q; hi a quibus accipitur peccatores putentur: toties renouari necesse erit traditũ sacramentũ: quoties indignus fuerit inuentus collati baptismatis administrator: & fides nostra nõ ex nostræ voluntatis arbitrio: neq; ex diuini muneris gratia: sed ex meritis sacerdotũ & clericorum qualitate pendebit. Faciant mille concilia episcopi vestri: huic vni sententiæ respondeant: & ad quod volueritis consentimus vobis. Videte enim q̃ peruerse & impie dicat: quod dicere soletis: quia si bonus sit homo: ipse sanctificat eum quẽ baptizat: si autẽ malus sit & nesciat ille qui baptizatur: tũc deus sanctificat. Hoc si verũ est: opta re ergo debẽt homines vt a malis ignoratis baptizent: potius q̃ a notis bonis: vt magis a deo q̃ ab homine possint sanctificari. Sed absit a nobis ista dementia. Quare ergo nõ verũ dicim⁹ & recte sapimus: quia semper dei est illa gratia & dei sacramentum: hominis autẽ solum ministerium: qui si bonus est: adhæreret deo & operatur cum deo: si autem malus est: operatur p̃ illum deus visibilem sacramenti formam: ipse autẽ donat inuisibilem gratiam. Hoc sapiam⁹ oẽs: & non sint in nobis schismata. Concordate nobiscũ fratres: diligimus vos: hoc vobis volumus quod & nobis. Si propterea nos grauius odistis: quia errare vos & perire non permit timus: hoc deo dicite quem timemus: minantẽ malis pastoribus & dicentẽ: Quod errauerat non reuocastis: & qd̃ perierat non inquisistis. Hoc vobis p̃ nos deus ipse facit: siue obsecrando siue minando: siue corripiendo: siue damnis: siue laboribus: siue per suas occultas admonitiones vel visitationes: siue per potestatum tẽporaliũ leges. Intelligite quid vobiscũ agatur: perire vos non vult deus in sacrilega discordia alienatos a matre vestra catholica. Nihil in nos aliquando probare potuistis: vestri episcopi conuenti a nobis: nunq̃ nobiscũ pacifice conferre voluerunt: quasi fugientes cum peccatoribus loqui. Quis ferat istam superbiam! quasi Paulus apostolus nõ contulerit cũ peccatoribus & cum valde sacrilegis! Legite actus aplõrum: & videte: quasi ipse dñs non cum Iudæis a quibus crucifixus est sermones de lege habuerit: eisq; cõ gruenter responderit! Postremo diabolus est primus omniũ peccatorum: qui conuerti ad iustitiam nunq̃ poterit: & tñ nec ipse dñs de lege dedignatus est ei respõdere: vt intelligatis istos ideo nobiscũ nolle cõferre: quia causam suam perditã norunt. Nos ignoramus quid aduersus ipsos hoĩes iactãt q calũniosis dissensiõibus gaudẽt. In scripturis didicim⁹ Christũ: in scripturis didicim⁹ ecclesiã. Has scripturas cõiter habem⁹: quare nõ in eis & Christũ & ecclesiã cõiter retinem⁹! Nos vbi agnouim⁹ eũ de quo dicit aplus: Abrae dictę sunt p̃missiões & semini ei⁹. Nõ dicit & seminib⁹: tanq̃ in multis: sed tanq̃ in vno: & semini tuo: qd̃ est Christus. Ibi agnouim⁹ ecclesiã: de qua dicit deus ad Abraam: In semine tuo benedicent oẽs gẽtes. Ibi agnouim⁹ Christũ in psalmo de eo p̃phetantẽ: Dñs dixit ad me fili⁹ me⁹ es tu ego hodie genui te. Ibi agnouim⁹ ecclesiã in eo qd̃ sequitur: Postula a me & dabo tibi gẽtes hęreditatẽ tuã & possessionẽ tuos terminos terrę. Vbi agnoscim⁹ Christũ in eo qd̃ scriptũ est: De⁹ deorũ dñs K L

23.q.6.qd er rauerat.

Ezechie.34.

Gal.3.

Gen.22.

Psal.2.

Psal.49.

locut⁹ est. Ibi agnouim⁹ & ecclesiã in eo qđ sequit̃: Et vocauit terrã a solis ortu vsq; ad occasũ.
Vbi agnouimus Christũ in eo qđ scriptũ: Et ipse tanq̃ sponsus ꝓcedẽs de thalamo suo exul- Psal.18.
tauit vt gigas ad currendã viã. Ibi agnouim⁹ ecclesiã in eo qđ paulo superius dicitur: In oẽm
terrã exiuit sonus eoꝝ: & in fines orbis terræ verba eoꝝ: In sole posuit tabernaculũ suum. Ip-
sa est ecclesia in sole posita: hoc est in manifestatione oĩbus nota vsq; ad terminos terræ. Vbi
agnouimus Christũ in eo qđ scriptũ est: Foderũt manus meas & pedes meos: dinumerauerũt Psal.21.
oĩa ossa mea: Ipsi vero cõsyderauerũt & aspexerunt me: & diuiserunt sibi vestimenta mea: &
super vestimentũ meum miserunt sortem. Ibi agnouimus & ecclesiã in eo quod paulo post in
psalmo ipso dicit̃: Cõmemorabunt̃ & cõuertent̃ ad dñm vniuersę fines terrę: Et adorabũt in
conspectu eius vniuersæ patriæ gentium: Quoniã dñi est regnũ & ipse dominabitur gẽtium.
Vbi agnouimus Christum in eo qđ scriptũ est: Exaltare super cælos deos. Ibi agnouimus & Psal.106.
ecclesiam in eo qđ sequitur: Et sup oẽm terrã gloria tua. Vbi agnouimus Christũ in eo qđ
scriptũ est: Deus iudicium tuum regi da: & iustitiam tuam filio regis. Ibi agnouimus & eccle- Psal.71.
siam in eo qđ psalmo ipso dicitur: Et dñabitur a mari vsq; ad mare: & a flumine vsq; ad termi
nos orbis terrarũ. Corã illo procidẽt Aethiopes & inimici eius terrã lingẽt: Reges Tharsis &
insulę munera offerent: reges Arabũ & Saba dona adducẽt: Et adorabũt eũ oẽs reges terræ:
oẽs gentes seruiẽt illi. Vbi agnouimus Christũ in eo qđ scriptũ est: Lapidẽ de monte sine ma Danielis.2.
nibus pręcisum fregisse oĩa regna terraꝝ: vtiq; illa q̃ de culturis dæmonũ ꝑsumebãt. Ibi agno
uim⁹ & ecclesiã in eo qđ dictũ est: Lapidẽ ipm creuisse: & factũ mõtẽ magnũ & repleuisse oẽm
terrã. Vbi agnouimus Christũ in eo qđ scriptũ est: Præualebit dñs aduersus eos: & extermi-
nabit oẽs deos gentiũ terrę. Ibi agnouimus & ecclesiã in eo qđ illic sequit̃: Et adorabunt in cõ
spectu eius vnusquisq; de loco suo oẽs insulę gentiũ. Vbi agnouimus Christũ in eo qđ scriptũ
est: Deus ab Africo veniet & sanctus de mõte vmbroso: operiet cælos virt⁹ ei⁹. Ibi agnouim⁹ Abachuc.3.
ecclesiã in eo qđ sequit̃: Et laudis ei⁹ plena est terra. Ab Africo eñ posita est Hierlm: Sicut le-
gitur in libro Iesu naue: vnde nomẽ Christi diffusum est: & ibi est mõs vmbrosus: mõs oliueti Iosue.18.
vnde ascẽdit in cælũ: vt cooperiret cælos virt⁹ ei⁹: & impleret̃ ecclesia per omnẽ terrã laudis
eius. Vbi agnouim⁹ Christum in eo qđ scriptũ est: Sicut ouis ad immolandũ ductus est: & si Esa.53.
cut agnus corã tondẽte se fuit sine voce: sic nõ aperuit os suũ. & cætera q̃ illic de eius passione
dicunt̃. Ibi agnouimus & ecclesiã in eo qđ illic dicit̃: Lætare sterilis quæ nõ paris: erũpe & ex- Esa.54.
clama quæ non parturis: qm̃ multi filii desertę magis q̃ eius quæ habet virum. Dixit eñ dñs:
Dilata locum tabernaculi tui & aulas tuas confige: non est quod parcas: Porrige longius fu-
niculos: & palos validos confirma: etiam atq; etiam in dexteram atq; sinistram extende. Se-
men enim tuum hæreditabit gentes: & ciuitates quę desertæ erant inhabitabis: Non est qđ
metuas: præualebis enim: nec erubescas q; detestabilis fueris. Confusionem enim in perpetu-
um obliuisceris: ignominiæ non eris memor: quoniam ego sum dominus qui feci te: : domi-
nus nomen ei: Et qui eruit te: ipse deus israel vniuersæ terrę vocabitur. Non nouimus quid
M de traditorib⁹ dicatis: quos nunq̃ conuincere: nunq̃ ostẽdere potuistis. Non dico quia vestri
potius in tali crimine detecti & cõfessi manifestant̃. Quid ad nos pertinet de sarcinis alienis:
nisi vt quos possumus corrigamus vel correptione vel quacũq; disciplina in spũ mansuetudi
nis & diligentia charitatis: Quos aũt corrigere nõ valem⁹: etiã si necessitas cogit pro salute
cæteroꝝ vt dei sacramenta nobiscũ cõmunicẽt: peccatis tamen eorũ nõ cõmunicem⁹: qđ nõ
fit nisi cõsentiendo & fauẽdo. Sic eos in isto mũdo In quo ecclesia catholica p oẽs gẽtes diffun-
ditur: quẽ agrũ suũ dñs dicit: tanq̃ zizania inter triticũ: vel in hac vnitatis area tanq̃ paleam
permixtã frumẽto: vel intra retia verbi & sacramẽti tanq̃ malos pisces cũ bonis inclusos vsq;
ad tẽpus messis aut ventilatiõis aut litoris toleram⁹: ne ꝓpter illos eradicem⁹ & triticũ: aut
grana nuda ante tempus de area separata non in horreũ mittenda purgemus: sed volatilibus
colligenda proiiciamus: aut diruptis per schismata retibus: dum quasi malos pisces cauem⁹:
in mare perniciosæ libertatis exeamus. Propter hoc eñ his atq; aliis similitudinib⁹ dñs seruorũ
suoꝝ tolerantiã cõfirmauit: ne dũ se boni putãt maloꝝ ꝑmixtiõe culpari: p humanas & teme
rarias dissensiões aut paruulos perdãt aut paruuli pereant. Qđ vsq; adeo cælestis magister ca
uendũ præmonuit: vt etiã de pręposit is malis plebem secura faceret: ne propter illos doctri-
næ salutaris cathedra desereret̃: in qua coguñt etiã mali bona dicere. Neq; enim sua sunt quę
dicunt sed dei: qui in cathedra vnitatis doctrinam posuit veritatis. Proinde ille verax & ip-
se veritas de pręposit is sua mala facientibus & dei bona dicentibus ait: Quæ dicunt facite: Mat.23.

quę aut faciūt facere nolite: Dicūt em̄ & nō faciūt. Nō vt iq̄ diceret: Quę faciūt: facere nolite: nisi manifestasset mala q̄ faciūt. Nō ergo ꝓpter malos in mala dissensiōe pergamꝰ: q̄uis vr̄os maiores nō execratores maloꝝ: sed accusatores innocētiū fuisse: si velitis possimus ostēdere. Sed quicūq̄ illi & qualescūq̄ fuerint: portāt sarcinas suas. Ecce scripturę cōes: ecce vbi nouimus Christū: ecce vbi nouimꝰ ecclesiā. Si Christū ipsū tenetis: ipsam eclesiā quare nō tenetis? Si in ipsū Christū quē legitis & nō videtis: tn̄ ꝓpter veritatē scripturaꝝ creditis: quare ecclesiā negatis: quā & legitis & videtis? Hęc vobis dicēdo & ad hoc bonū pacis & vnitatis & charitatis cōpellendo: inimici vobis facti sumus: & mādatis qa occiditis nos q̄ veritatē vobis dicimus: & in errore vos perire quantum possumus: non permittemus. Vindicet nos deus de vobis: vt ipsum errorē vestrū in vobis occidat: & nobiscum de veritate gaudeatis.

Sancti Augustini ad Festū: vt Christianę veritatis assertores illā cōstanter manifestent suadētis: & Donatistas de ꝑsecutiōe quā ꝓ iniqtate sua patiunt̄: nō solū gloriātis: verū etiā honorē martyrū q̄rentes: cū eoꝝ erroribꝰ ac ꝑtinacia condemnantis. Significantis quoq̄ homines qui in regione Hipponensi sunt: adhuc esse Donatistas: nec apud eos literas suas quicq̄ valuisse.

Epistola.CLXVII.

DOmino dilectissimo & honorabili ac suscipiēdo filio Festo: Augustinus in dn̄o salutē. Si ꝑ errore hoies & dānabili dissensiōe & cōuicta modis oībus falsitate tāta ꝑsumūt: vt eoꝝ salutē qrenti catholicę ecclesię tā audacter insidiari minariq̄ nō cessent: quātomagis ęquū est: & oportet eos q̄ pacis & vnitatis Christianę asserūt veritatē: oībꝰ etiā dissimulātibꝰ & cohibētibus manifestā satagare instāter atq̄ impigre: non solū ꝓ eoꝝ munimine q̄ iā catholici sunt: verūetiā ꝓ eoꝝ correctione q̄ nōdū sūt. Nā si ꝑtinacia insupabiles vires hr̄e conat̄: quātas decet hr̄e cōstantiā q̄ in eo bono qd̄ ꝑseueranter atq̄ infatigabiliter agit: & deo placere se nouit: & ꝓculdubio nō pōt hoībꝰ prudētibꝰ displicere. Quid aūt infelicius atq̄ ꝑuersiꝰ: sicut Donatistę faciūt: q̄ se ꝑsecutionē ꝓpter gloriant̄: q̄ de coertiōe iniq̄tatis suę: nō solū nescire cōfundi: sed etiā velle laudari: ignorātes cęcitate mirabili: vl' aiositate dānabili se scire dissimulātes q̄ martyres veros nō faciat poena sed causa? Et hoc qdē aduersus eos dicerē: quos sola caligo hęretici erroris iuolueret: ꝓ quo sacrilegio poenas dignissimas luerēt: nec tn̄ vlla quęq̄ violēta insana lędere auderēt. Aduersus aūt istos qd dicā: quoꝝ tā perniciosa ꝑuersitas: vel dānoꝝ terrore coercet̄: vel docēt exilio: q̄ vbiq̄ diffusa sit ecclesia sicut futura ꝑdicta est: quā maluit oppugnare q̄ agnoscere? Et si ea q̄ ꝓ misericor dissimā disciplinā patiunt̄: cōpent̄ eis factis q̄ furiosa temeritate cōmittūt: qs nō videat q̄ magis ꝑsecutores vocādi sunt? Quēq̄ filii mali eo tm̄ quo ꝑdite viuūt: etiā si nullas violēter inferant manus: parentū pietatē grauiꝰ ꝑsequunt̄: q̄ cū illos pr̄ aut mr̄ quāto ampliꝰ diligūt tāto amplius ad bonā vitā sine vlla dissimulatiōe cōpellūt. Extāt publicoꝝ munimētoꝝ firmissima documēta: q̄ potes legere si volueris: īmo peto & hortor vt legas: qbꝰ ꝓbat̄ q̄ maiores eoꝝ q̄ primi se ab ecclesię pace diuiserūt: vltro ꝑ Anulinū tūc ꝓcōsulē apud Cōstātinū impatorē accusare ausi sunt Cęcilianū. In quo vtiq̄ iudicio si vicissent: qd erat Cęcilianꝰ ab īpatore passurꝰ: nisi qd̄ in istos post ea q̄ victi sunt ꝓnūciauit? Sed videlicet si eis accusantibꝰ atq̄ supantibꝰ Cęcilianꝰ eiusq̄ collegę pellerent̄ sedibꝰ quas tenebāt: vel etiā in sua cōspiratiōe durātes grauiꝰ punirēt̄. Neq̄ em̄ poterat victos & resistētes regia cēsura contēnere. Tūc isti ꝓuisionē suā & ꝓ ecclesia sollicitā curā ꝑdicādā laudibꝰ ventilarent. Nūc aūt qa ipsi supari sunt: qa ea q̄ intēdebāt ꝓbare minime potuerūt: si qd ꝓ sua iniqtate patiunt̄ ꝑsecutionē vocāt: nec tm̄ furorē ꝑditū minime reprimūt: Verū etiā honorē martyrū q̄rūt: quasi vero Christiani catholici īpatores aduersus eoꝝ ꝑtinacissimā iniquitatē aliud sequant̄ q̄ Cōstātini iudiciū: apud quē vltro Cęciliani accusatores fuerūt. Cuius auctoritatē oībꝰ trāsmarinis epis ꝓtulerūt: vt nō ad illos: sed ad illū ecclesię cām deferrēt: vt ab eo datū in vrbe Roma ep̄ale iudiciū: in quo primū victi sunt: rursus apud illū accusarēt: vt ab altero apud Arelatū dato ep̄ali iudicio ad illū appellarēt: apud quē tn̄ nouissime superati in sua ꝑuersitate ꝑmanserūt. Puto q̄ ipse diabolus si authoritate iudicis quē vltro elegerat totiēs vinceretur: non esset tam impudēs vt in ea causa ꝑsisteret. Sed hæc humana iudicia deputent̄: & circumuenire ac falli vel etiam corrūpi potuisse dicātur. Cur ergo adhuc accusat̄ Christianꝰ orbis terraꝝ: & nescio qbꝰ traditoꝝ criminibꝰ infamat̄: q̄ vtiq̄ nec potuit nec debuit nisi electis iudicibus potius q̄ victis litigatoribꝰ credere? Habēt apud deū illi iudices causam suam siue bonā siue malam. Quid fecit ecclesia toto orbe diffusa: quæ non

N (margin, beside "Omino dilectissimo")
O (margin, beside "sine vlla dissimulatiōe")
M (margin, beside "ce diuiserūt")
P (margin, beside "uissime superati")

ob aliud ab istis rebaptizanda censet: nisi qa in ea causa in qua qd veri eēt iudicare nō potuit:
eis potius q iudicare potuerūt q̄ eis q nec supati cesserūt credendū putauit! O magnū crimē
oīm gentiū quas in semine Abraā bñdicēdas ꝑmisit deꝰ: & sicut ꝑmisit exhibuit: quę cū vna
voce dixerint: quare nos vultis rebaptizare: Rñdet eis: quia nescitis q fuerint in Africa sancto
rū codicū traditores: & in eo qd nesciebatis/iudicibꝰ magis q̄ accusatoribꝰ credere voluistis.
Si crimen alienū non grauat quēq̄: quid pertinet ad orbē terraꝝ qd in Africa quisq̄ cōmisit!
Si crimē incognitū nō grauat quēq̄: vnde potuit orbis terraꝝ cognoscere: vel crimē iudicum
vel reoꝝ: iudicate qui cor habetis. Hęc est hęretica iustitia: vt quia orbis terraꝝ non damnat
crimen incognitū: pars Donati damnat orbē terrarū inauditū. Sed sane sufficit orbi terraꝝ
tenere ꝓmissiōes dei: & in se videre cōpleri: qd ꝓphetę tanto ante pręcinerūt: in eisdē scriptu
ris agnoscere ecclesiā: vbi & regē eiꝰ Christus agnoscit. Vbi eñi de Christo talia prædicta sunt:
qualia cōpleta in euāgelio legimꝰ: Illic ꝓdicta sunt de ecclesia qualia cōpleri toto orbe iam cer
Q nimus. Nisi forte quēq̄ prudentiū ꝑmouebit: qd de baptismo solent dicere: Tūc esse verū ba
ptismū Christi: cū ab hoīe iusto dat: cū & hic teneat orbis terraꝝ euidētissimā & euāgelicā ve
ritatē: vbi Ioānes ait: Qui me misit baptizare in aqua: ipse mihi dixit: Super quē videris spm̄ Ioan.1.
descendentē quasi colūbā & manentē sup eū: ipse est qui baptizat in spiritu sancto. Vnde secu
ra ecclesia spem non ponit in hominē: ne incidat in illam sentētiā in qua scriptum est: Maledi- Hiere.17.
ctus omnis qui spem suā ponit in homine: sed spem suam ponit in Christo: Qui sic accepit for
mam serui: vt non amitteret formā dei. De quo dictū est: Ipse est q baptizat. Proinde hō quili
bet minister baptismi eius: qualēcūq̄ sarcinā portet: non iste sed sup quē colūba descēdit: ipse
est qui baptizat. Illos aūt vana sentiētes: tanta absurditas sequitur: vt quo ab eo fugiāt nō in-
ueniant. Cum eñi fateantur ratum & verū esse baptismū: qñ baptizat apud eos aliquis crimi
nosus cuius crimina latent: dicimus eis: Quis tunc baptizat! Nec habēt quid respondeant: ni
si deus. Neq̄ eñi pñt dicere q hō adulter quēq̄ sanctificet. Quibꝰ respōdemus: Si ergo cū ba-
ptizat hō iustꝰ manifestꝰ: ipse sanctificat: cū aūt baptizat hō iniquus occultus: tūc nō ipse sed
deus sanctificat: optare debēt q baptizant ab occultis malis hoībꝰ. potiꝰ baptizari q̄ a manife
stis bonis. Multū eñi eos melius deus q̄ quilibet hō iustꝰ sanctificat. Qd absurdū est: vt quisq̄
baptizandus optet ab occulto adultero potius baptizari: q̄ a manifesto casto. Restat vtiq̄ vt
q̄libet ministroꝝ hoīm accesserit: ideo ratus sit baptismꝰ: qa sup quē descēderit columba ipse
baptizat. Et tñ cū tā perspicua veritas aures & corda hoīm feriat: tāta quosdā malę cōsuetu-
dinis vorago submersit: vt oībꝰ authoritatibꝰ rationibusq̄ resistere q̄ cōsentire malint. Resi-
R stūt aūt duobꝰ mōis: aut sęuiēdo aut pigrescēdo. Quid igit hic faciat ecclię medicina: salutē
oīm mīna charitate cōgtēs: tanq̄ inter phreneticos & lethargicos æstuans! Nunqd cōtēnere
nūqd desistere vel debet vel pōt! Vtrisq̄ sit necesse ē molesta: qa neutris est īimica. Nā & phre
netici nolunt ligari: & lethargici nolunt excitari: Sed perseuerat diligentia charitatis: phre-
neticū castigare: lethargicū stimulare: ambos amare. Ambo offenduntur: sed ambo diligunt:
ambo molestati: q̄diu ægri sunt indignant: sed ambo sanati gratulant. Deniq̄ non sicut pu-
tāt & sicut iactāt tales eos suscepimꝰ quales fuerūt: sed oīno mutatos: qa esse catholici nō inci
piūt nisi hęretici esse destiterint. Neq̄ eñi sacramēta eoꝝ nobis inimica sunt: quę in illis nobis
sunt cōia: qa nō humana sunt sed diuina. Proprius eoꝝ error auferēdus est quē male imbibe-
rūt: nō sacramēta q̄ similiter acceperūt: q̄ ad pœnā suā portāt & habent: quāto indignius ha-
bēt: sed tñ habēt. Errore itaq̄ derelicto: separatiōis prauitate correcta: ab hęresi ad ecclesię pa
cē trāseunt: quā nō habebāt: sine qua illis perniciosum fuerat qd habebāt. Sed cū trāseūt ficti
sunt: nō est hoc iā nostrū sed dei iudiciū. Et tñ quidā cū ficti putarent: qm̄ iussionis ad nos ter
rore trāsierūt: tales posterius in nonnullis tentationibus inuenti sunt: vt quibusdam veteri-
bus catholicis pręferrent. Num ergo nihil agit cū instanter agit! Neq̄ eñi solis humanis ter
roribus murus duræ cōsuetudinis expugnatur: sed etiā diuinis authoritatibꝰ atq̄ rationibꝰ
fides & intelligentia mentis instruit. Quæ cū ita sint: nouerit benignitas tua hoīes vestros q
regione Hipponēsi sunt: adhuc esse Donatistas: nec apud eos quicq̄ valuisse tuas literas. Cur
autē nō valuerint: nō opus est scribere. Sed mitte aliquē tuorū: vel domesticoꝝ: vel amicorū:
cuius hoc fidei possis iniungere: qui non ad ea loca: sed ad nos primitus veniat illis omnino
nescientibus: & nobiscū primitus consilio pertractato: qd agendū dño adiuuante visum fue-
rit agat. Neq̄ eñi tm̄ pro eis agimus cū hoc agimus: sed etiā pro nostris iam factis catholicis:
quibus illorū vicinitas sic infesta est: vt contemni a nobis nullo modo possit. Et hoc quidem

breuiter scribere poterā: sed volui te habere aliqd literaꝶ nostraꝶ: quo rationē curę meæ: nō solū ipse cognosceres: sed etiā cuicūq dissuadēti ne tuoꝶ correctiōi operā instātet impēdas: nobisq detrahenti ꝙ talia velimus: habeas qđ rñdeas. Quod si superfluo feci ꝙ iā ista vel didiceras: vel ipse cogitaueras: aut onerosus fui ꝙ curis publicis tam occupato prolixam ep̄lam ingessi: pero des veniā: dū tñ qđ suggessi & rogaui nō spernas. sic te tueat̄ mīa dei.

Sancti Augustini ad Eusebiū: detestantis sacrilega eorum facta: qui in dissensione pacis Christianæ perseuerāt: facinusq cuiusdā iuuenis matrē ꝓpriā cędēris: & in partē Donati se transferentis: cū magno animi dolore execrātis: & tandē petēris vt de causa presbyteri ipsius Proculiani diligēter perquirat: & faciat vt tota quæstio dissensionis cum Proculiano placide pertractetur. Epistola.CLXVIII.

Omino meritoq suscipiēdo eximio atq honorabili fratri Eusebio: Augustinus. Scit deus cui manifesta sunt arcana cordis humani: quantū pacē diligo Christianā: tñ me moueri sacrilegis eoꝶ factis: q in ei⁹ dissensiōe indigne atq impie ꝑseuerāt: Eūq motū animi mei esse pacificū: Neq me id agere vt ad cōmunionē catholicā quisq̃ cogat̄ inuitus: sed vt oib⁹ errantibus apta veritas declaret̄: & p nostrū ministeriū deo iuuāte manifestata se āplectēdā atq sectandā satis ipsa ꝑsuadeat. Quid em̄ execrabili⁹ q̃so te: vt alia taceā: q̃ id qđ nūc accidit! Corripit̄ ab ep̄o suo iuuenis: crebris cędib⁹ matris insan⁹: & impias man⁹ nec illis dieb⁹ cū etiā seueritas legū sceleratissimis parcit: a viscerib⁹ vñ nat⁹ est reuocās. Minat̄ eidē matri se in partē Donati trāslaturū: & eā quā incredibili furore solet cęderepempturū. Minat̄ ei: trāsit ad ꝑtē Donati: rebaptizat̄ furēs: & in maternū sanguinē fremēs albis vestib⁹ cādidat̄. Cōstituitur intra cācellos eminēs atq cōspicu⁹: & oīm gemētiū oculis matricidii mediator tanq̃ renouat⁹ opponit̄. Hęccine tādē tibi placēt vir grauissime! Nequaq̃ hoc de te crediderim. Noui cōsyderationē tuā. Cędit̄ mater carnalis in mēbris quib⁹ genuit & nutriuit ingratū. Prohibet hęc ecclesia mater spiritalis. Cędit̄ & ipsa in sacramētis q̄bus genuit & nutriuit ingratū. Nonne tibi videtur dixisse parricidaliter frendens: quid faciam ecclesiæ quæ me prohibet cædere matrem meam! Inueni quid faciam. Iniuriis quibus potest etiam ipsa feriatur: fiat in me aliquid vnde membra eius doleant: Vadam mihi ad eos qui nouerunt exufflare gratiam: in qua ibi natus sum: destruere formam quam in vtero eius accepi. Ambas matres meas sæuis cruciatibus torqueam. Quæ me posterior peperit: efferat prior. Ad huius dolorem spiritaliter moriar: ad illius cædem carnaliter viuam. Quid aliud expectamus vir honorabilis Eusebi: nisi vt in miseram mulierem senectute decrepitam: viduitate destitutā: a cuius cædibus in catholica prohibebat̄: iam Donatista securus armet̄! Quid enim aliud furibundo corde cōcepit cū diceret matri: Transferā me in partem Donati: & bibā sanguinem tuum! Ecce iam conscientia cruentus: veste dealbatus perficit partem pollicitationis suæ. Restat pars altera vt matris sanguinem bibat. Si ergo placent ista: vrgeatur a clericis & sanctificatoribus suis: vt intra octauas totum quod vouit exoluat. Potens est quidem dextera domini quæ furorē illius a misera vidua & desolata compescat: & eum quibua modis nouit a tam scelerata dispositione deterreat. Veruntamen ego tanto animi dolore percussus: quid facerem nisi saltem loquerer! An vero ista illi faciunt: & mihi dicitur tace! Auertat a me de⁹ hanc amentiam. Et cum ipse mihi imperet per apostolum suum: & dicat ab ep̄o refelli oportere docētes quę nō oportet: ego illorū indignatiōib⁹ territ⁹ taceā! Q₂ em̄ publicis gestis hęrere volui tam sacrilegum nefas: ad hoc vtiq volui: ne me quisq̃ maxime in aliis ciuitatibus vbi opportunum fuerit ista deplorantem fingere aliquid arbitretur: quādo etiā apud ipsam Hipponem iam dicitur: non hoc Procurianū mandasse: qđ publicū renūtiauit officiū. Quid autē modestius agere possumus: q̃ vt tam grauem causam: per te tamen agam virum & clarissima dignitate præditū: & cōsyderātissima voluntate trāquillū! Peto igitur sicut iā petiui per fratres nostros bonos atq honestos viros: quos ad tuā eximietatem misi: vt quærere digneris: vtrū Proculiani presbyter Victor nō hoc ab ep̄o suo mandatū acceperit: quod officio publico renūtiauit. An forte cū & ipse Victor aliud dixerit: falsū illi apud acta ꝓsecuti sint: cū sint cōmunionis eiusdē! Aut si consentit vt ipsam totam quæstionē dissensionis nostræ placide pertractemus: vt error qui iam manifestus est: manifestius innotescat: libenter amplector.

Titū.i.

S.

T

Audiui em̄ ꝙ dixerit: vt sine tumultu populari assint nobiscum. Dein ex vtraq ꝑte graues & honesti viri: & scd̄m scripturas quid in vero sit perquiramus. Nam illud qđ rursus eū dig

xisse nõnulli ad me pertulerunt: Cur nõ ierim Constantinã: quãdo ibi plures ipsi erant: vel me debere ire Mileuũ: quod illic (sicut perhibent) conciliũ proxime habituri sunt. Ridiculum est dicere, ꝙ ad me pertineat cura propria nisi Hipponensis ecclesiæ. Mihi tota huius quæstionis ratio maxime cum Proculiano est. Sed si forte imparẽ se putat: cuius voluerit collegæ sui imploret auxiliũ. In aliis eñ ciuitatibꝰ tm̃ agimus qđ ad ecclesiã pertinet: quantũ vel nos permittunt vel nobis imponũt earundẽ ciuitatũ episcopi fratres & consacerdotes nostri: Cũ q̃ & iste qui se tot annorũ episcopum dicit: quid in me tyrone timeat: quo minus mecũ velit conferre sermonem: non satis intelligo. Sed doctrinam liberalium literarũ: quas forte ipse aut non didicit: aut minus didicit: quid hoc pertinet ad eã quęstionẽ quæ vel de sanctis scripturis vel documentis ecclesiasticis: aut publicis discutienda est: in quibus ille per tot annos versat: vnde in eis deberet esse peritior? Postremo est hic frater & collega meus Samsucius episcopus Turẽsis ecclesiæ: qui nullas tales didicit quales iste dicitur formidare. Ipse assit: agat cum illo. Rogabo eum & vt cõfido in nomine Christi facile mihi concedet: vt suscipiat in hac re vicem meã: & eũ dñs ꝑ veritate certantẽ: quis sermone impolitũ: tñ vera fide eruditũ sicut confidimus adiuuabit. Nulla ergo causa est: cur ad alios nescio quod deferat: ne inter nos quod ad nos pertinet peragamus. Nec tñ vt dixi etiã illos defugio: si eorũ ipse poscit auxilium.

Sancti Augustini iterum ad Eusebium: dicta illius in se negantis: Et quid rogauerit ab eo ac etiam nunc roget cõmemorantis: ad excusationem præterea illius qui iuuenem matrẽ suam cędentẽ a cõmunione non prohibuit: respondentis: Et per additionem quorundam execrabilium casuum crimen eiusdem exaggerantis: atq; vt hęc Proculiano nota faciat deprecantis. Epistola.CLXIX.

Omino eximio meritoq; suscipiendo & dilectissimo fratri Eusebio: Augustinus. Non ego recusanti voluntati tuę iudicium (sicut dicis) inter episcopos subeundũ molestus exhortator aut deprecator imposui. Quod quidẽ etiã si suadere voluissem: possem fortasse facile ostendere q̃ valeas iudicare inter nos in tam manifesta atq; aperta causa: Et quale sit illud quod dicis: vt non auditis partibus iam ferre non dubites pro vna parte sententiã qui iudicium reformidas. Sed hoc vt dixi interim dimitto. Nihil autem rogaueram aliud honorabilem benignitatem tuam: quod quæso tandem in hac saltem epistola digneris aduertere: nisi vt quæreres a Proculiano: vtrum hoc ipse dixerit Victori presbytero suo: qui ab eo sibi dictum publicum officium renuntiauit. An forte qui missi sunt: non quod a Victore audierunt: sed falsum gestis prosecuti sunt. Deinde quid illi de tota ipsa quæstione inter nos discutienda videretur. Arbitror autem non iudicem fieri eum qui rogatur vt interroget aliquem: & quod ei responsum fuerit rescribere dignetur. Hoc ergo etiam nunc rogo vt facere non graueris: quia literas meas sicut etiam expertus sum non vult accipere: Quod si voluisset: non vtiq; per tuam eximietatem id agerem. Cum autem id non vult: quid possum mitius agere q̃ vt per te talem virum & qui eum diligis interrogetur aliquid vnde me tacere mea sarcina prohibet? Qz autem mater a filio cæsa tuæ grauitati displicuit: Sed ille dixisti si sciret: a communione sua tam nefarium iuuenem prohibiturꝰ esset: Breuiter respondeo: Modo cognouit: modo prohibeat. Addo etiam aliud: Subdiaconus quondam Spaniensis ecclesiæ vocabulo primus: cum ab accessu indisciplinato sanctimonialium prohiberetur: atq; ordinata & sana præcepta contemneret: a clericatu remotus est: & ipse iratus aduersus disciplinam dei: transtulit se ad illos & rebaptizatus est. Duas etiam sancti moniales cum colonis suis de fundo catholicorum Christianorum: siue idem transtulit: siue illum secutæ: etiam ipsę tamen rebaptizatę sunt: Et nunc cum gregibus circuncellionum, inter vagabundos greges fœminarum: quæ propterea maritos habere noluerunt: ne habeant disciplinam indetestabilis vinolentiæ bacchationibus superbus exultat: gaudens latissimam sibi apertam esse licentiam malæ conuersationis: vnde in catholica prohibebatur. Et hoc fortasse Proculianus ignorat. Ergo per tuam grauitatem atq; modestiam eidem in notitiam perferatur. Iubeat eum qui non ob aliud illã cõionem delegit: nisi q in catholica clericatũ amiserat: propter inobedientiã & perditos mores a sua communione remoueri. Etenim ego si domino placet / istum modum seruo: vt quisquis apud eos propter disciplinam degradatus ad catholicam transire voluerit: in humiliatione pœnitentię recipiatur: quo & ipsi eum forsitan cogerent si apud eos manere voluisset. Ab eis vero consydera quæso te: q̃ execrabiliter fi-

Margin: X — 24. q. 1. subdiaconus.

nomina in libris ſanctis habent & recitant:Iſti autem foris poſiti/& ab illa communione ſepa-
rati ſunt:quis non intelligat eos habuiſſe cauſam bonam qui eam apud medios iudices ob tine
re potuerunt? Aut ſi cauſam bonam habebant:& eam tranſmarinis eccleſiis probare non po-
tuerunt: quid illos læſit orbis terrarum:vbi epiſcopi collegas ſuos qui apud eos obiectis cri-
minibus coniuncti non erant:temere damnare non poſſent? Itaq; innocentes rebaptizantur
et Chriſtus in innocentibus exufflatur. Si autem iidem Donatiſtę Afrorũ collegarum ſuorũ
vera crimina nouerant:& neglexerunt ea demonſtrare & probare tranſmarinis eccleſiis:ipſi
ſe ab vnitate Chriſti ſceleratiſſimo ſchiſmate præciderũt:non habent quod excuſent: & vos
noſtis maxime quia tam multi ſcelerati apud eos emerſerunt & tolerauerunt illos per tot an
nos ne partẽ Donati conſcinderent:& non dubitauerunt illo tempore falſas ſuſpitiones ſuas
obiiciẽtes/pacẽ Chriſti vnitatemq; dirumpere. & vos videtis. Sed neſcio quæ carnalis cõſue
tudo frater Seuerine ibi vos tenet:& olim doleo:olim gemo:maxime prudentiam tuam cogi
tans:& olim te videre deſydero vt de hac re tecum loquerer. Quid enim prodeſt vel ſalus vel
conſanguinitas temporalis:ſi ęternam Chriſti hæreditatem ſalutemq; perpetuam in noſtra
cognitione contemnimus? Hæc me interim ſcripſiſſe ſuffecerit:quæ duris cordib⁹ valde pau
ca ſunt & prope nulla:animo autem tuo quẽ bene noui valde multa ſunt & valde magna. Non
enim mea ſunt qui nihil ſum:niſi ꝙ expecto miſericordiam dei:ſed ipſius dei omnipotẽtis:quẽ
quiſquis in hoc ſæculo contempſerit patrem:inueniet in futuro iudicem.

Sancti Auguſtini ad Donatiſtas:inuectiua eos argutione ꝙ ſe ab vnitate totius orbis nefario
ſchiſmatis ſacrilegio diuiſerint reprehendẽtis:manifeſtiſq; ſanctarum ſcripturarum teſtimo
niis conuincentis. Epiſtola.CLXXI.

& VObis Donatiſtæ:catholica eccleſia dicit:Filii hominũ vſq; quo graues cor- 2.Retra.40
de:vt quid diligitis vanitatem:& quęritis mendacium? Vt quid vos a toti Pſal.4.
us orbis vnitate nefario ſchiſmatis ſacrilegio diuiſiſtis? Attẽditis falſa quæ
vobis dicuntur ab hominibus:aut mentientibus:aut errantibus de traditi
one codicum diuinorum:vt in hæretica ſeparatione moriamini:& non attẽ
ditis qđ vobis ipſi codices dicũt:vt in catholica pace viuatis. Quare ape-
ritis aures ad ſermonem hominum dicentium quod nunq̃ probare potue-
runt: & ſurdi eſtis aduerſus ſermonem dei dicentis:Dominus dixit ad me:filius meus es tu: Pſal.2.
ego hodie genui te:Poſtula a me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam & poſſeſſionem tuam
termios terræ. Abraæ dictæ ſũt ꝓmiſſiões & ſemini ei⁹:Nõ dicit & ſeminib⁹ tãq̃ ĩ mltis ſed Gal.3.
tãq̃ in vno:& ſemini tuo:quod eſt Chriſtus. In ſemine(inquit)tuo benedicẽt omnes gẽtes. Eri Gen.12.
gite oculos cordis:& conſyderate totum orbem terrarum:quomodo in ſemine Abraæ bene
dicentur omnes gentes. Tunc ab vno credebatur quod nondum videbatur: iam vos videtis
& adhuc inuidetis. Paſſio domini pretium eſt orbis terrarum. Ille totum orbem redemit:&
vos cum toto orbe ad lucrum veſtrum non cõcordatis:ſed potius ad damnum veſtrum in pa-
te litigatis:vt totum perdatis. Audite in pſalmo:quo pretio redempti ſumus. Foderunt(in Pſal.21.
quit)manus meas & pedes meos:dinumerauerunt omnia oſſa mea. Ipſi vero conſyderauerũt
& conſpexerunt me:diuiſerunt ſibi veſtimenta mea:& ſuper veſtimentum meum miſerunt
ſortem. Quare diuiſores veſtimentorum domini eſſe vultis:& tunicam illam charitatis de
ſuper textam:quam nec perſecutores eius diuiſerunt:tenere cum toto orbe non vultis? In pſal
mo ipſo legitur:quia potius orbis eam tenet. Commemorabuntur(inquit) & conuertentur Vbi ſupra.
ad dominum vniuerſi fines terræ:Et adorabunt in conſpectu eius vniuerſæ patriæ gentium:
Quoniam ipſius eſt regnum:& ipſe dominabitur gentium. Aperite aures cordis & audite:
quia deus deorum domin⁹ locutus eſt:& vocauit terram a ſolis ortu vſq; ad occaſum:ex ſion Pſal.49.
ſpecies decoris eius. Si hoc non vultis intelligere:audite euangelium:iam per os proprium
loquente ipſo domino & dicente:Quia oportebat de Chriſto compleri omnia quæ de illo ſcri Lucæ.24.
pta ſunt in lege & prophetis & pſalmis:& prædicare in nomine eius poenitentiam & remiſſio
nem peccatorum per omnes gentes incipientibus ab Hieruſalem. Quod in pſalmo dixit: Vo
cauit terram a ſolis ortu vſq; ad occaſum:hoc in euãgelio:Per omnes gentes. Et quod in pſal-
mo dixit:Ex Sion ſpecies decoris eius:hoc in euangelio dixit: Incipientibus ab Hieruſalem.

Fingitis vos ante tẽpus meſſis fugere ꝑmixta zizania:quia vos eſtis zizania. Nã ſi frumenta
eſſetis:permixta zizania toleraretis:& a ſegete Chriſti vos diuideretis. De zizaniis quidem
dictum eſt:Quoniam abundabit iniquitas:refrigeſcet charitas multorum. Sed & de tritico Matth.24.

Vbi supra. dictum est:Qui perseuerauerit vsq in finem:hic saluus erit.Quare creditis creuisse zizania
et mundum repleuisse:triticum autem decreuisse:& in sola Africa mansisse! Christianos vos
Matthæi.13. dicitis: & Christo contradicitis! Ipse dixit:Sinite vtraq crescere vsq ad messem:Non dixit
crescant zizania:decrescant frumenta.Ipse dixit:Ager est hic mundus:nõ dixit:ager est Afri
ca. Ipse dixit:Messis est finis sæculi:non dixit:messis est pars Donati. Ipse dixit:Messores
angeli sunt:non dixit: messores principes circuncellionum sunt. Sed quia pro zizaniis
triticum accusastis: vos esse zizania demonstrastis: & quod est grauius/ ante tempus vos
a tritico separastis. Maiores enim vestri in quorum sacrilega præcisione perseueratis 9
quidam gestis municipalibus codices sanctos & instrumenta ecclesiæ persecutoribus tradi
derunt: Quidam eos fatentes dimiserunt & eis communicauerunt: & vtriq Carthagi-
nem furiosa factione conuenerunt.De crimine traditiõis:de quo ipsi inter se iam consenserãt
inauditos damnauerunt.Episcopum contra episcopum ordinauerunt: Altare contra altare
erexerunt. Postea literas ad imperatorem Constantinum vt inter Afros episcopi transmari-
ni iudicarent:miserunt.Datis iudicibus quos postulauerant:& Romę iudicantibus:non obtẽ
perauerunt.Episcopos apud imperatorem:tanq̃ male iudicauerint arguerunt.Ab aliis rursus
episcopis ad Arelatum missis ad ipsum imperatorem appellauerunt.Ab ipso auditi & calum
niatores inuenti:in eodẽ scelere permãserunt. Euigilate ad salutem:amate pacem:redite ad
vnitatem. Hæc vobis quemadmodum gesta sunt(quando vultis)omnia recitamus. Ille com
municat malis qui consentit factis malorum:non qui tolerat in agro dominico zizania vsq ad
messem:vel paleam vsq ad vltimam ventilationem.Si malos odistis:vos ipsi mutamini ab sce
lere schismatis. Si malorũ permixtionem timeretis:Optatũ inter vos in apertissima iniqui-
tate viuentem per tot annos non teneretis:Quem cum modo martyrem dicitis: superest vt
eum propter quem mortuus est Christum dicatis.Postremo quid vos offendit orbis Christi- A
anus:a quo vos nefario furore p̃cidistis!Et quid apud vos p̃meruerunt Maximianistæ:quos a
vobis dãnatos:& per iudicia publica de basilicis perturbatos:in suo rursus honore recepistis!
Quid vos offendit pax Christi:contra quã vos diuiditis ab eis quos infamatis! Et quid vos
promeruit pax Donati pro qua suscipitis quos dãnatis! Felicianus Musticanus modo vobis
cum est.Legimus eum prius in vestro concilio dãnatũ: & a vobis postea in iudicio proconsu-
lis accusatũ:& in Musticana ciuitate gestis municipalibus oppugnatũ. Si traditio codicum
scelerata est:quã deus in regẽ qui Hieremiæ librũ incendit morte publica vindicauit:q̃to sce
leratius est sacrilegium schismatis:cuius authores quibus Maximianistas cõparastis:aperta terra
viuos absorbuit! Quõ ergo crimen traditiõis nobis obiicitis quod non probatis:& schisma
ticos vestros & dãnatis & acceptatis!Si propterea iusti estis:quia persecutionẽ per imperato-
res passi estis:iustiores vobis sunt isti maximianistę quos per iudices ab imperatoribus catho-
licis missos vosipsi persecuti estis! Si baptismũ vos soli habetis:quid apud vos facit baptismus
maximianistarũ in eis quos baptizauit Felicianus damnatus:cũ quibus est ad vos postea reuo
catus! Vel vobis laicis ad ista respondeant episcopi vestri si nobiscũ loqui nolunt: & cogitate
pro salute vestra quale sit hoc ipsum quod nobiscũ loqui nolunt.Si lupi conciliũ fecerunt vt pa
storibus non respondeant:quare oues conciliũ perdiderunt vt ad luporũ speluncas accedãt!

Sancti Augustini ad Crispinum:illum vt ad hanc epistolã respondeat prouocantis.Et q̃ de
hac re nihil cũ ipso aliisq Donatistis nisi per literas agere velit protestãtis:Facta illorum præ
terea redarguentis:& singulis illorum obiectionibus verissima dissolutione respondentis.

Epistola.CLXXII.

QVia humilitatem nostrã vestri reprehendunt:ideo epistolam prenotaui:q̃d B
in tuã contumeliã fecisse videar:si non ita mihi abs re rescribatur vt expe-
cto de Carthagine promissione tua vel nostra instantia. Quid multa com
memorem:quomodolibet ea gesserimus:trãsierit:ne quod restat impediãt.
Nũc excusatio nisi fallor nulla est:adiuuante domino: ambo in Numidia
sumus:& nobis loco terrarũ inuicem propinquamus. Rumor ad me detu
lit adhuc te velle mecũ disputando experiri de quæstione quæ nostram di-
rimit communionem.Vide q̃ breuiter omnes auferãtur ambages:ad hanc epistolã responde
si placet:& fortasse sufficiet:non solũ nobis:sed & eis qui nos audire desyderant:aut si non suf
ficiet:scripta atq rescripta:donec sufficiat:repetẽtur.Quid enim nobis cõmodius poterit ex-
hibere vrbium quas incolimus tanta vicinitas! Ego enim statui nihil de hac re agere vobis-

cum niſi per literas:vel ne cui noſtrum de memoria quod dicitur:elabatur: vel ne fraudētur
talium ſtudioſi:qui forte intereſſe non poſſunt. Soletis de præteritis rebus geſtis quæ vultis
falſa iactare:forte non mentiendi ſtudio ſed errore.Proinde ſi placet de præſentibus illa metia
mur. Proculdubio te nō fugit prioris populi temporibus & idololatrię ſacrilegium fuiſſe cō
miſſum:& a rege contemptore librum propheticum incenſum:quo vtroq; crimine ſchiſma-
tis malum non puniretur atrocius niſi grauius penderetur. Profecto enim recordaris quem
admodum ſchiſmatis authores viuos dehiſcens terra ſorbuerit:& eos qui conſenſerant:cælo
irruēs ignis abſumpſerit.Sic nec fabricatum & adoratum idolum:nec ſacer liber exuſtus me-
ruit vindicari. Cur ergo qui ſoletis nobis obiicere non ſolum in noſtris non probata:ſed po-
tius in veſtris probata crimina eorū qui formidine ꝑſecutiōis impulſi dñicos libros cōcremā
dos ignibus tradiderunt:Vos eos quos pro ſcelere ſchiſmatis plenarii concilii veſtri veridico
(ſicut ibi ſcriptum eſt)ore damnaſtis:in eodem ipſo epiſcopatu recepiſtis:in quo dānaſtis!Fe
licianū dico Muſticanū & Prætextatum Aſſuritanū. Neq; enim ſicut ignorātibus dicitis ex
eo numero fuerūt iſti quibus veſtrum concilium diem prorogauerat & pręfixerat: intra quē
niſi ad veſtram communionem remeauiſſent:eadem ſententia tenerentur:Sed de illo numero
iſti fuerunt quos eo die ſine dilatione damnaſtis: quo illis dilationem dediſtis. Probabo ſi
negaueris. Concilium veſtrum loquit̃:proconſularia geſta habemus in manibus quibus id
non ſemel allegaſtis. Aliam ergo defenſionē para ſi potes:ne dum negas qđ conuincam: mo-
ras faciamus. Felicianus igitur & Prętextatus ſi innocentes erant quare ſic damnati ſunt!Si
ſcelerati:quare ſic recepti ſunt!Si probaueris innocentes:cur non credamus a multo paucio-
ribus maioribus veſtris falſo crimine traditionis innocentes potuiſſe damnari!Si a trecentis
decem ſucceſſoribus eorū:vbi etiam pro magno ſcriptum eſt plenarii concilii ore veridico:in
falſo crimine ſchiſmatis innocentes damnari potuerūt :Si aūt probaueris recte fuiſſe damna
tos:quæ reſtat defenſio:cur in eodem epiſcopatu recepti ſint:niſi vt exaggerans vtilitatem ſa
lubritatēq; pacis oſtendas etiam iſta pro vnitatis vinculo toleranda!Quod vtinam non oris
ſed cordis viribus ageres:profecto proſpiceres:q̃ nullis calumniis per orbem terrarum eſſet
violanda pax Chriſti:ſcilicet in Africa etiam in ſacrilego ſchiſmate damnatos:in eodem ipſo
epiſcopatu recipi pro pace Donati. Item ſoletis nobis obiicere ꝙ vos per poteſtates terre-
nas perſequamur. Qua in re non diſputo:vel quid vos ꝑ immanitate tanti ſacrilegii merea
C mini:vel quantum nos Chriſtiana temperet manſuetudo.Illud dico:ſi hoc crimen eſt:cur eoſdē
Maximianiſtas per iudices ab eis imperatoribus miſſos:quos per euangelium genuit noſtra
cōmunio:grauiter inſectati de baſilicis quas tenebant:in quibus eos inuenit ipſa cōciſio & cō
trouerſiarū ſtrepitu & iuſſionū potētatu & auxiliorū īpetu ꝑturbaſtis.In q̃ cōflictatiōe q̃ paſſi
ſūt ꝑ loca ſingula recētia rerū veſtigia conteſtāt̃:q̃ iuſſa ſint chartę īdicāt:q̃ facta ſint terrę cla
māt:in qbꝰ etiā Optati illiꝰ tribuni vři ſctā memoria ꝑdicat̃. Itē dicere ſoletis ꝙ nos Chriſti
baptiſmū nō habeamꝰ:& ꝑter veſtrā cōmunionē nuſq̃ ſit. Poſſē hic vberiꝰ aliquāto diſſerere
Sed cōtra vos iā nihil opꝰ eſt:q cū Feliciano & Prætextato etiā Maximianiſtarū baptiſmū re-
cepiſtis.Quotquot eñ baptizauerūt:qñ Maximiano cōmunicabāt:cū etiā ipos noiatim:id eſt
Felicianū & Prętextatū de baſilicis eoꝝ ſicut geſta teſtant̃:diuturno cōflictu iudiciorū expel-
lere conaremini.Quotquot ergo eo tempe baptizauerūt:nūc ſecū & vobiſcū habēt:nō ſolū ꝑ
ęgritudinū ꝑicula:ſed etiā ꝑ ſolēnitates paſchales ī tot eccleſiis ad ſuas ciuitates ꝑtinētibꝰ: &
ī ipſis tā magnis ciuitatibꝰ foris in ſcelere ſchiſmatis baptizatos:quorū nulli baptiſma repeti
tū eſt.Atq; vtinā ꝓbare poſſetis eos quos foris in ſcelere ſchiſmatis Felicianꝰ & Prætextatꝰ tā
q̃ inaniter baptizauerāt ab eis receptis ſntꝰ q̃ſi vtiliter denuo baptizatos.Si eñ rurſus bapti
zādi erāt iſti:rurſus ordinādi erāt illi.Amiſerāt eñ epiſcopatū recedētes a vobis:ſi extra cō
munionē veſtrā baptizare nō poterāt.Nā ſi diſcedētes epiſcopatū nō amiſerāt:baptizare vti
q; poterāt:Si aūt amiſerāt: ergo vt eis qđ amiſerāt redderet̃:redeūtes ordinari debebāt. Sed
noli timere:ſicut certū eſt:cū eodē illos epiſcopatu cū quo exierāt remeaſſe:ita certū eſt om̄es
quos in Maximiani ſchiſmate baptizarūt ſine vlla baptiſmi repetitiōe ſecū veſtrā cōmunionē
recōciliaſſe.Quibꝰ igit̃ ſufficimꝰ lachrymis plāgere recipi baptiſmū Maximianiſtarū:& exuf
flati baptiſmū orbis terrarū!Siue auditos:ſiue īauditos:ſiue iuſte:ſiue īiuſte dānaſtis Felicia-
nū:dānaſtis Prętextatū:Dic mihi:quē Corinthiorū epm̄ audiuit:aut dānauit aliqs vřm:quē
Galatarum:quem Epheſiorum:quem Coloſſenſium:Philippenſium:Theſſalonicenſium: cæ-
terarumq; omnium ciuitatum:de quibus dictum eſt;Adorabunt in conſpectu eius vniuerſæ

Ioannis.I. patriæ gentium! Ergo istorum baptismus acceptatur:& illorum exufflatur:qui nec istorum est nec illorum:sed illius de quo dictum est:Hic est q baptizat.Sed nõ hinc ago ad illa quæ pręsto sunt. Aduerte ea quæ oculos etiam cæcos feriunt:intuere:damnati habēt baptismum & inauditi non habent. Nominatim in scelere schismatis expressi & electi habent:& ignoti longe peregrini nunq̃ accusati nunq̃ iudicati non habent.Qui de præcisa parte Africæ rursus præcisi sunt habent:& vnde ipsum euangelium in Africam venit non habent. Quid pluribus onerośad ista responde. Attende sacrilegium schismatis vestro concilio Maximianistis exaggeratum:Attende persecutiones per iudiciarias potestates quas eis irrogastis:Attende baptismum eorum quem cum eis quos damnastis recepistis:Et responde,si potes vtrum habeatis aliquid vnde iniciatis nebulas imperitis:Cur ab orbe terrarum lōge maiore scelere schismatis separemini:q̃ quod in Maximianistis vos dānasse gloriamini.Pax Christi vincat in corde tuo.

Beati Augustini iterū ad Crispinū:eundem q in rebaptizandis Mappaliensibus plus hominē q̃ deū timuerit reprehendentis:atq non per hominem sed Christum cui responsurus est perterrentis:& vt in ea causa ambo ipsi audiantur postulantis.

Epistola.CLXXIII.

Eum quidem timere debuisti:sed qa in rebaptizandis Mappaliēsibus sicut homo timere voluisti: cur non valeat iussio regalis in prouincia:si tm valuit iussio prouincialis in villa!Si personas cōpares:tu possessor:ille imperator.Si loca cōpares:tu in fundo ille in regno.Si causas compares:ille vt diuisio resartiatur: tu vt vnitas diuidatur. Sed nos te de homine non terremus.Nā possemus agere vt decem libras auri secundū imperatoria iussa p solueres.An forte propterea nō habes vnde reddas quod dare iussi sunt rebaptizatores:dū multū erogas vt emas quos rebaptizes!Sed nos te vt dixi de homine non terremus:Christus te potius terreat:Cui volo scire quid respondeas si tibi dicat : Crispine : carū fuit preciū tuum ad emendū timorē Mappaliensium:& vilis mors mea ad emendū amorē omniū gentiū.Plus valuit rebaptizandis colonis tuis quod numeratū est de sacculo tuo:q̃ baptizandis populis meis quod manauit de latere meo. Scio te plura audire posse:si Christo aurem præbeas:& ex ipsa tua possessione admoneri q̃ impia contra Christum loquamini. Si enim humano iure præsumis firme te possidere quod emisti argento tuo:quanto firmius diuino iure possidet Christ⁹ qd emit sanguine suo!Et ille qdē inconcusse possidebit totum:

Psal.71. de quo dictū est:Dominabitur a mari vsq ad mare:& a flumine vsq ad terminos orbis terrę.

Sed certe qūo confidis non te pditurū qd in Africa videris emisse:q Christū dicis toto orbe pdito ad solā Africā remāsisse! Quid multa!Si volūtate sua Mappaliēses in tuā cōmunionē transierūt:ambos nos audiāt:ita vt scribanē q̃ dicem⁹:& nobis subscripta eis punice interpretenē:& remoto timore dominationis eligant qd voluerint. Ex his eīn quæ dicemus apparebit:vtrū coacti in falsitate remaneāt:an volentes teneant veritatē.Si enī hæc non intelligunt qua temeritate traduxisti non intelligentes! Si autē intelligunt:ambos vt dixi audiāt:& qd voluerint faciāt. Si quæ etiā plebes a vobis ad nos transierunt:quas putas a dominis coactas hoc & ibi fiat:ambos nos audiant:& eligant quod placuerit. Si autem non vis hoc fieri:cui non appareat:nō vos de veritate præsumere!Sed cauenda est ira dei & hic & in futuro sęculo. Adiuro te per Christum vt ad ista respondeas.

Sancti Augustini ad Pascētium comitē Arrianum:Causam cur ad eū scripserit reddentis:et ex repetitione actorum in placito præterito:ipsum reprehendentis ac confutantis:fidemq suā clare confitentis & exponentis:atq manu pppria subscribentis:& requirentis vt & ille hoc facere velit.

Epistola.CLXXIIII.

Olueram quidē petere te atq instātevt meminisse digneris:imo p merito ętatis ac dignitatis tuę:iubēte te de fide Christiana :etiā psens cū psente inquātū mi hi facultatē dñs largiret cōferre sermonē.Sed qa tibi post prādiū displicuit qd inter nos mane placuerat:vt a notariis verba nra exciperent:ne vlteri⁹ dicas qd te audio nō tacere:nō me fuisse ausū tibi dicere fidē meam. His literis accipe qd & tu legas:& cui volueris legendū tradas:& qd volueris vicissim scribendo ipse respondeas.Iniquū est eīn vt quisq de alio iudi-

32.q.6.Iniquū care velit & iudicari de se nolit. Et de præterito quidē placito nostro qd cōdicto meridiano implere noluisti:facile existimari potest:quis nostrum fidei suæ fiduciam non habuerit:vtrū

qui volebat vt diceret & timebat ne teneret: An q vsq; adeo nolebat eam disceptantiū iudicio
subtrahi: vt mandata literis vellet etiam legentiū memoriæ cōmendari? Ne quisq̄ vel obliuio
ne opinatus: vel dissensione irritatus diceret ab aliquo nostrum aut non esse dictum quod di
ctum erat: aut dictum esse quod dictum non erat. In his enim solent latebras suæ malæ defen
F sionis inquirere: qui contētionis sunt cupidiores q̄ veritatis. Hoc autē nec a te nec a me: nec
de te nec de me dici posset: si in fide condicti permanentes: vt verba nostra exciperentur & scri
berentur. Præsertim quia tu ipse in his verbis quibus fidem tuam pronunciasti: quotiens ea
repetisti: totiēs variasti: Quod nulla credo fraude sed obliuione factum esse. Nam primo di
xisti: Credere te in deum patrem omnipotentem: inuisibilem: ingenitum: incapabilem: & in Ie
sum Christum filium eius: deum natum ante sæcula: per quem facta sunt omnia: & in spiritū
sanctum. Quibus ego auditis: cum respondissem: nondum a te quicq̄ dictum quod meæ fi
dei repugnaret: Et ideo si ea scripsisses: meli⁹ etiā possem subscribere: Ad hoc nescio quomodo
res perducta est vt accepta charta: ea ipsa quæ dixeras velles etiam literis tua manu expri
mere. Quod cum mihi ad legendum dedisses: animaduerti minus te scripsisse patrem: cum
scripsisses deum omnipotentem: inuisibilem: ingenitum: innatum: Quod vbi non commemo
raui: non post multam allegationem addidisti patrem: & incapabilem quidem: quod verbis di
xeras: scripto prætermiseras: Sed nulla hinc a me facta commemoratio est. Deinde cū dixis
sem me paratum esse suscribere: adhuc illa verba etiam mea esse posse: prius quæsiui ne quod
in mentem venerat laberet: vtrum alicubi scripturarū diuinarū legeret pater ingenitus. Hoc
aūt feci: quia in exordio sermonis nostri cū Arrius & Eunomius cōmemorati essent: nō a me
sed a fratre meo Alipio: requirente: quē nam eorum secutus esset Auxentius: qui abs te fuerat
non parua prædicatione laudatus: exclamando anathematizasti & Arrium & Eunomium: ta
men continuo flagitasti vt & nos anathematizaremus Homousion: quasi quisq̄ homo esset q
hoc vocaretur: sicut Arrius & Eunomius. Deinde vehementer exigebas: vt hoc verbum ti
bi in scripturis ostenderemus: & statim nobis communicares: Respondebatur a nobis: quia
nos latine loqueremur & illud græcum esset: prius quærendum esset quid sit Homousion: &
tunc exigendum vt in libris sanctis ostenderetur. Tu contra verbum ipsum crebro repetēs
et inuidiose ventilans: atq; in conciliis maiorum nostrorum conscriptum commemorans: ve
hementer vrgebas: vt ipsum omnino verbum quod est Homousion in sanctis libris ostendere
mus: Nobis etiam atq; etiam reuocantibus: quia lingua nostra græca non esset: prius interpre
tandum & exponendum esse quid sit Homousion. Tum demū in diuinis literis requirendum
q̄a et si fortasse nomen ipsum non inueniretur: res tū ipsa inueniretur. Quid est enī contentio
sius: q̄ vbi de re constat: certare de nomine? Hæc ergo quia inter nos iam collocuti fueram⁹
postea q̄ ad id ventū est vt fidem tuam sicut commemoraui scriberes: q̄q̄ nihil in eis verbis vi
derē nostræ fidei esse cōtrarium: & propterea me dicerem paratum esse subscribere: quæsiui vt
dixi: vtrum scriptura dei contineret hoc verbum: q̄ pater esset ingenitus: Et cum scriptum
H esse respondisses: instantius quærebam vt ostenderes. Tunc vnus ex his qui aderant: quantū
intelligi datur fidei tuæ socius: ait mihi: Quid ergo: Tu patrem genitum dicis? Respondi: nō
dico. Et ille: Si ergo genitus non est (inquit) vtiq; ingenitus est. Cui ego: vides inquam pos
se fieri vt etiam de verbo quod in scriptura dei non est: reddatur tamen ratio vnde recte dici
ostendatur. Sic ergo & Homousion quod in authoritate diuinorum librorū cogebamur ostē
dere: etiam si vocabulum ipsum ibi non inueniamus: fieri posse vt illud inueniamus: cui hoc
vocabulum recte adhibitum iudicetur. Quibus dictis quid hinc tibi videretur attēdi vt au
direm: Et aisti: Recte factum esse vt ingenitus pater in scripturis sanctis non diceretur: ne il
li vel tali verbo fieret iniuria. Ergo inquā nō facta est iniuria deo: & hoc manu tua. Quo audi
to fateri iam cœpisti: nec te hoc dicere debuisse. Sed cum admonerem vt si tibi tale videret hoc
I verbum vt ad dei pertineret iniuriā: deleres illud. Inde vbi scripturas cōsyderasti: credo pos
se id recte dici: & posse defēdi: & rursus (aisti) prorsus ego hoc dico. Tum ego illud qd̄ iā di
xerā repetiui: ita fieri posse: vt etiam Homousion neq; scriptū in sanctis paginis inueniat: & ta
men dictum in assertione fidei defendatur: sicut patrem in illis libris nusq̄ ingenitū legim⁹: &
G tamē dicēdum eē defenditur. Tunc a me chartā quā dederas abstulisti & conscidisti: & con
stituimus meridianum tēpus: vt adessent notarii ad excipienda verba nostra: atq; inter nos
ista quātū possem⁹ diligētius tractarem⁹. Venimus vt nosti ad horā cōdictā: notarios adduxi
mus: vt & tu adeēs cōcedim⁹. Dixisti rursus fidē tuā: atq; in verbis tuis nō audiui īgenitū

patrem.Credo ꝙ cogitaueris quid inde mane dictum fuerat:& præcauere volueris. Deinde
poposcisti vt ego etiam dicerem fidem meam. Vbi cum postulassem commemorans anteme
ridianum placitum nostrum:vt ea quæ dixeras dictare potius dignareris: Tunc exclamasti
calumniam parare nos tibi:& ideo verba tua conscripta velle retinere. Ibi quid responderim
recordari non libet:atq; vtinam nec tu meminèris.Seruaui tamen debitam honorificentiam
honori tuo:nec maledictum deputaui:qđ nō a veritate:sed a potestate audire meruissem. Ta
men quia vel ipsa verba reperiui vt pressa voce dicerem:ita ne calumniam paramus nos tibi
vt ignoscas peto.Sed tu his auditis:rursus fidem tuam sono clariore repetisti:atq; in verbis tu
is non audiui deum filium:qđ nunq̄ quoties eam dixisti tacueras. Hic ego tam modeste vt
nusq̄ pulsarem vt de excipiendis verbis nostris:qđ inter nos placuerat:impleretur:etiam ip-
sam vtilitatem de præsenti experimento suggessi dicens:teipsum nō potuisse in memoria ver
ba tua tibi vsitatissima retinere:quando nunq̄ ea repetere valuisse videbamus:cum non ali-
quid maxime necessarium parares:quantominus posse illos qui nos audirent ita nostrorum
meminisse verborum:vt si quid forte vel tu de meis vel ego de tuis verbis vellem retractare
atq; discutere valerent seu dictum seu non dictum liquido recordari:in qua nobis difficulta-
te facillime notariorum recitatio subueniret. Tunc indignanter dixisti:melius fuisse vt me-
am famam semper audires:eo ꝙ longe inferiorem me expertus esses:q̄ tibi illa iactasset. Tūc
ego commemoraui:cum te ante prandium salutaremus:& eam famam nobis prædicasses:hoc
me dixisse:ꝙ de me illa mentita sit. Hic sane aisti verum me dixisse. Proinde cum duo ti-
bi de me diuersa locuti sint:aliud fama mea:& aliud ego:magis vtiq; gaudere debeo me poti-
us q̄ illam repertum esse veracem.Sed quia scriptū est:Solus deꝰ verax:omnis autē homo mē
Ro.3. dax: Vereor ne hoc quoq; de me temere dixerim.Neq; enim in nobis ipsis vel per nos ipsos
veraces sumus cum sumus:sed cū ille in seruis suis loquitur qui solꝰ est verax.Hæc si vt narra
ui gesta esse recolis:vides q̄ non debeas iactare apud homines:ꝙ non ausus sim tibi asserere fi-
dem meam:Quandoquidem in fide nostri placiti stare voluisti:& vir tantus qui pro fide quā
reipublicæ debes:non times maledicta prouincialium:pro fide quam Christo debes: times ca
lumnias episcoporum. Deinde cum disputationi nostræ etiam honoratos viros interesse cu
pieris: miror quomodo in ipsa deuitatione calumniæ verba tua times a notariis conscribi:
& ex ore tuo a clarissimis testibus non times audiri.Nonne consyderas difficile esse vt homi
nes suspicentur te a nobis vllam formidasse calumniam vt verba tua excipi nolis? Sed cum
cogitasses retentum te fuisse in verbo ante prandium manu tua conscripto:simul etiam co-
gitasse non tam facile te notariorum tabulas delere potuisse:q̄ facile illam chartulam consci-
disti. Si autem dicis non illa ita gesta esse vt a me narrata sunt:aut tu obliuione falleris
(non enim audeo dicere mentiris) aut ego vel similiter fallor vel mentior. Vides ergo q̄ re
cte dicam ea quæ de his maxime rebus geruntur/excipi atq; conscribi oportere:& q̄ tibi quo
q; hoc ipsum recte placuerat:nisi postmeridianus timor antemeridianum placitum frange
ret. Audi ergo iam fidem meam:potens est misericordia domini dei nostri:quæ præ- H
stet me quod credidi sic loqui:vt nec eius offendam veritatem:nec humanitatem tuam.
In omnipotentem deum patrem me credere profiteor:eumq; æternum ea æternitate:hoc
est immortalitate:dico:quam solus deus habet:hoc & de filio eius vnigenito credo in forma
dei:hoc & de spiritusancto qui spiritus est dei patris & filii eius vnigeniti. Sed quia ipse
Gal.4: dei patris vnigenitus filius dominus & deus noster Iesus Christus:posteaq̄ venit plenitu
do temporis opportuni:ad diem salutis nostræ formam serui accepit:Multa de illo in scri
pturis secundum formam dei dicuntur:multa secundum formam serui: Quorum (exem
pli gratia) duo quædam commemoro:vt singula ad singula referantur. Secundum for-
mam dei de se ipse dixit:Ego & pater vnum sumus.Secundum formam serui:Quoniam
Ioannis.10. Ioannis.14. pater maior me est. Quod autem de deo scriptum est:Qui solus habet immortalitatem I
1.Timot.6. Et inuisibili soli deo honor & gloria:& cætera huiusmodi:non de patre tantum accipi-
1.Timoth.1. mus:sed etiā de filio:quod ad formā dei attinet:& de spiritusancto.Pr̄ eñ & filius & spiritus-
sanctꝰ vnus deꝰ est:& solus verus deus:& solus immortalis secundū incōmutabilē oīno substā
tiā. Si eñ de carne diuersi sexus dictum est:Qui adhæret meretrici vnū corpus est:Et de spi
1.Corin.6. ritu hominis qui non est quod dominus:consequenter scriptum est:Qui autē adhæret domi
6.de trinita no vnus spiritus est:quātomagis deus pr̄ in filio:& deus filꝰ i pr̄e:& deꝰ spūs pr̄is & filii vnus
te.ca.3. deus est:vbi nulla est diuersa natura:cum pro diuersis modo quodam sibi coherētibꝰ dicatur

vel ſpiritus vnus vel corpus vnum! Et cum pro anima et corpore ſibi cohærentibus dica-
tur: vnus homo: cur non multo maxime patre & filio ſibi cohærentibus dicatur: vnus deus:
cum ſibimet inſeparabiliter cohæreant: quomodo corpus & anima! Et cum corpus & anima
ſit vnus homo: q̃uis corpus & anima non ſint vnum: cur non multomagis ſit pater & filius
vnus deus: cum pater & filius vnum ſint: ſecundum illam veritatis vocem: Ego & pater vnũ Ioan.10.
ſumus! Item cum homo interior & homo exterior non ſint vnum: neq; eiuſdem naturæ eſt ex
terior cuius interior: quia exterior cum nuncupato corpore dicitur homo: interior autem in
ſola rationali anima intelligitur: vtrunq; tamen ſimul non homines duo: ſed vn⁹ dicitur: quã
tomagis pater & filius vnus deus eſt: cum pater & filius vnum ſint! quia eiuſdem naturæ vel
ſubſtantiæ ſunt: vel ſi quo alio vocabulo congruentius dicitur id quod deus eſt: vnde dictum
eſt: Ego & pater vnum ſumus. Itaq; vnus ſpiritus domini & vnus ſpiritus hominis: & non
ſunt vnum: & tamen ille cum cohæret domino non ſunt duo: ſed vnus ſpiritus. Et vnus ho-
mo interior & vnus homo exterior non ſunt vnum: & tamen eius connexione vinculi natura
lis ſimul vtrunq; non duo: ſed vnus homo. Multomagis igitur cum filius dei dicat: Ego & pa
ter vnum ſumus: vnus eſt deus pater: & vnus eſt deus filius: et tamen ſimul vterq; non duo
ſed vnus deus. Quod enim fecit in multis ſanctis in adoptionem filiorum vocatis cohæredi-
bus Chriſti: vna fides & vna ſpes & vna charitas: vt eſſet eis vna anima & cor vnum in deum
hoc precipue cogit intelligi: vna eademq; patris & filii natura (ſi ita dicẽdum eſt) deitatis: vt
pater & filius qui vnũ ſunt & inſeparabiliter vnũ ſunt: & ſempiterne vnum ſunt: nõ ſunt duo
dii ſed vnus deus. Illi enim homines per conſortium & communionem vnius eiuſdemq; na-
turæ: qua omnes homines erant: vnum erant: Et ſi aliquando ſecundum diuerſas volunta-
tum & ſententiarum: opinionum morumq; diſſimilitudines non erant vnum: Erunt autem
plene perfecteq; vnum: cum peruentum fuerit ad eum finem vt ſit deus omnia in omnibus.
Deus autem pater & filius eius: verbum eius deus apud deum: ſemper atq; ineffabili-
ter vnum ſunt: vnde magis non duo dii: ſed vnus deus. Homines autem minus intelligen
K tes: qui propter quid dicatur: potentes volunt habere ſententias: & ſcripturis non diligẽter
ſcrutatis: cum arripiunt defenſionem cuiuſq; opinionis: & ab ea vel nunq̃ vel difficile defle
ctuntur: dum docti atq; ſapientes magis putari q̃ eſſe concupiſcunt: ea quæ propter formam
ſerui dicta ſunt: volunt transferre ad formam dei: & rurſus quæ dicta ſunt ad ſeinuicem per-
ſonæ referantur: volunt nomina eſſe naturæ atq; ſubſtantiæ. Fides autem noſtra eſt: patrem
et filium & ſpiritumſanctum vnum deum credere & confiteri: nec tamẽ eum qui filius eſt pa
trem dicere: nec eum qui pater eſt filium: nec eum qui ſpiritus patris & filii eſt / aut patrem
aut filium nuncupare. His enim appellationibus hoc ſignificatur: q ad ſe inuicem referun- 5.de trinita
tur: non ipſa ſubſtantia: qua vnum ſunt. Nam & pater cum dicitur: non niſi alicuius filii di te ca.11.
citur: & filius non niſi alicuius patris intelligitur: & ſpiritus ſecundum id quod ad aliquid
refertur: ſpirantis alicuius eſt: & ſpirans vtiq; ſpiritu ſpirans eſt. Non autem iſta corporali-
ter ſentiuntur: nec vſitato modo intelliguntur in deo: Qui potens eſt facere (ſicut di- Ephe.3.
cit Apoſtolus) ſupra q̃ petimus & intelligimus. Si autem facere: quantomagis eſſe! Nam hoc
nomen quod ſpiritus dicitur: non ſecundum id quod refertur ad aliquid: ſed ſecundum
id aliqua natura ſignificatur. Omnis incorporea natura ſpiritus in ſcripturis appellatur: vn 14.de trini-
de non tantum patri & filio & ſpirituiſancto: ſed omni rationali creaturæ & animæ / hoc voca tate.ca.16.
bulum congruit. Vnde dominus dicit: Spiritus eſt deus: & ideo qui adorant deum in ſpiri- Ioan.4.
tu & veritate oportet adorare. Scriptum eſt etiam: Qui facit angelos ſuos ſpiritus. Dictum Pſal.103.
eſt & de hominibus quibuſdam: Quoniam caro ſunt & ſpiritus ambulans & non reuertens. Pſal.77.
Et apoſtolus ait: Nemo ſcit quid agatur in homine niſi ſpiritus hominis qui in ipſo eſt. Item 1.Corin.2.
ſcriptum eſt: Quid ſcit ſpiritus filiorum hominis ſi aſcendat ipſe ſurſum: & ſpiritus pecoris Eccleſiaſt.3.
ſi deſcendat ipſe deorſum in terra! Dicitur etiam ſpiritus in ſcripturis ſecundum quandam
diſtinctionem in ipſa vna vnius hominis anima. Vnde apoſtolus dicit: Vt integer ſpiritus ve 1.Theſſal.5.
ſter & anima & corpus in diem domini noſtri Ieſu Chriſti ſeruetur. Item in alio loco: Si ora- 1.Corin.14.
uero lingua: ſpiritus meus orat: mens autem mea infructuoſa eſt. Quid ergo eſt! Orabo ſpiri
tu: orabo & mente. Porprio autem modo quodã dicitur ſpirituſſanctus: ſecundũ quod refert
ad patrẽ & filium q eorum ſpirituſſanctus ſit. Nã ſecundũ ſubſtantiã: quoniã ſemel dictũ eſt:
Spiritus eſt deus: & pater ſpiritus eſt: & filius: & ipſe ſpirituſſanctus: nec tamen tres ſpiritus:
L ſed vnus ſpiritus: ſicut non tres dii ſed vnus deus. Quid miraris! tantũ valet pax nõ qualiſ-

Phil.4. cūq; vt solet intelligi:nec talis qualis laudaṫ in hac vita p cōcordiā charitatēq; fideliū:sed illa
pax dei:quæ sicut dixit Apostolus:supgrediṫ oēm intellectū:Quē nisi nostrū:id est oīs ratiōa
lis creaturæ? Quapropter cōsyderantes infirmitatē nostrā:& audientes aplm̄ confitentē &
Phil.3. dicētē:Fratres ego me non arbitror apprehēdisse:Et q se putat aliqd scire:nondū scit quēad-
1.Corin.8. modū oportet scire:cū diuinis scripturis quātū possumus colloquamur sine contentione pa-
cati: nō inani & puerili animositate studentes alterutrū vincere:vt pax Christi potiꝰ vincat
in cordibꝰ nostris:quantū eā nobis & in hac vita percipere posse donauit:vt cogitantes quid
eadem pax inter fratres egerit:quoq; ex tam multis animis & multis cordibus fecit animam
vnam & cor vnū:in deū patrem debita pietate credamus:multomaxime in illa pace dei quæ
superat omnem intellectū: & patrem & filiū & spiritūsanctū non esse tres deos sed vnum deū:
tanto excellentius q̄ istorum erat anima & cor vnum:quanto illa pax quæ superat omnem in
tellectum/excellentior est ista pace quā tenebat oīm illorū cor vnū & vna aīa in deum. Filium
autem hominis eundem dicimus quem filium dei:nō tn̄ propter formā dei in qua est æqualis
deo patri:sed propter acceptam formam serui qua maior est pater. Et quia eundem filiū ho
minis dicimus:propter hoc & filium dei crucifixum fatemur:non ex virtute diuinitatis: sed
ex infirmitate humanitatis:non ex suæ naturæ permixtione:sed ex nostræ susceptione. Iam M
nunc paululum intuere quæ scripturarum eloquia nos cogant vnum dominum deum confi
teri:siue tantum de patre:siue tantum de filio:siue tantum de spiritusancto:siue simul de pa-
Deute.6. tre & filio & spiritusancto interrogemur.Certe scriptum est:Audi Israel:dominus deus tuus
deus vnus est.de quo dictum putas? Si tantū de patre:nō est dominus deus noster Iesus Chri-
Ioan.20. stus.Et vbi est vox illa clangentis & clamātis:Dominus meus & deus meus:quā Christus ipse
nō reprehendit:sed approbauit dicens:Quia vidisti me credidisti?Porro et si filius dominus
deus est:& pater dominus deus est:& ambo iam duo domini & duo dii:quomodo erit verum
Dominus deus tuus deus vnus est? An forte pater est vnus dominus:filius autem non vnus
dominus:sed tantum dominus:sicut sunt dii multi: & domini multi:non sicut ille vnꝰ de quo
1.Corin.8. scriptū est:Dominꝰ vnꝰ est?Quid ergo respondebimus apostolo dicēti:Nam et si sunt qui di-
cuntur dii:siue in cælo:siue in terra:sicuti sunt dii multi & domini multi:nobis tn̄ vnus deꝰ
pater ex quo oīa & nos in ipso:& vnus dominus noster Iesus Christus:per quē oīa & nos p ip-
sum? Porro si quod de vno deo patre dicitur:cogit inde filium separare: dicant qui audent
nō posse iam intelligi deum patrem:Quia vnus (inquit) dn̄s noster Iesus Christus? Nā si vnꝰ
vtiq; solus.Si solus:quomodo & pater: nisi quia & ipse & pater vnus deus & solus deus:nō se
parato spiritusancto? Vnus ergo deus pater:& cum illo filius vnus deus; q̄uis non cum il-
lo vnus pater. Itemq; vnus dominus Iesus Christus:& cum illo vnus dominus pater:q̄uis
nō cū illo vnus Iesus Christus:tanq̄ & pater sit Iesus Christus.Hoc enim nomē ex dispensatio
1.Corin.8. ne misericordiæ susceptęq; humanitatis assumptū est. An forte quod ait apostolus: Vnꝰ do
minus noster Iesus Christus per quē omnia:non vultis adiungi quod dictum est: vnus:ad id
quod est dominus:sed ad id quod ait:per quem omnia: vt non vnus dominus:sed vnus p quē
omnia intelligatur:vt nō sit pater per quē omnia:sed pater solus ex quo omnia:& filius solus
per quē omnia? Si ita est:iam tandem fatemini vnum dominum & deum nostrū esse patrē & fi
Ro.11. lium.Quis enim cognouit sensum domini? Aut quis consiliarius eiꝰ fuit? Aut qs prior dedit
illi & retribuetur ei?Quoniā ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia:ipsi gloria.Neq; enim
dixit:Ex patre omnia:& p filiū omnia:sed ex ipso & per ipsum & in ipso:quo nisi domino: de
quo ait:Quis eīn cognouit sensum domini? Ex domino ergo & per dominū & in domino om-
nia:non alio illo & alio isto:sed vno domino:qa nō dixit:ipsis gloria:sed ipsi gloria. Qz si qs-
q̄ dicit id qđ ait aplus: Vnus dn̄s Iesus Christus per quē omnia:non intelligi vnꝰ dn̄s:nec vnꝰ
per quē omnia: sed vnus Iesus Christus:qui vnus Iesus Christꝰ etiā dn̄s diciṫ:non tamen vt
vnus dominus sit:sed vt vnus Iesus Christus:quid dicturus est cum audierit eundem aposto
lum clamantem: Vnus dominus: vna fides:vnum baptisma: vnus deus & pater omnium.
Ephe.4. Cum enim deum patrem hic commemoret vbi ait: vnus deus & pater omnium:pro-
culdubio id qđ ibi dixit: Vnus dominus:quē nisi Iesum Christū voluit intelligi? Si ergo sic pla
cet:desinat esse dominus pater:quia vnus est & dominus Iesus Christꝰ.Qđ si absurdū & im-
piū est opinari:discamꝰ intelligere vnitatē patris & filii & spiritussancti:vt qđ de vno solo deo
dictū fuerit:nō cōtinuo prohibeamur de filio vel de spūsancto intelligere:qa pr̄ qdē nō est filiꝰ
et filius non est pater:& spūs vtriusq; nō est pater aut filiꝰ:sed tn̄ & pr̄ & filius & spiritussāctꝰ

N vnus & ſolus eſt verus dñs deus. Neq; eñ ſpiritusſanctus ſi aut deus aut verus deus non eēt:
templũ eius eſſent corpora noſtra. Neſcitis (inqt) quia corpora veſtra templũ in vobis eſt ſpũs 1.Cor.6.
ſancti quē habetis a deo? Et ne quiſq̃ ipſum ſpũm negaret deũ: cõtinuo ſecutus ait: Et nõ eſtis
veſtri: Empti eñ eſtis p̃cio magno: Glorificate ergo & portate deum in corpore veſtro: eũ ſcili
cet cuius templũ corpora veſtra eſſe prædixerat. Iam hoc mirabile eſt: ſi verũ eſt quod vos au
dio dicere: ita eſſe ſpiritũſanctum minorē filio: ſicut patre minor eſt filius. Cum eñ corpora no
ſtra membra ſint Chriſti: ſicut dicit Apoſtol⁹: itemq; corpora noſtra templũ ſint ſpiritusſancti:
ſicut idē ipſe dicit Apoſtolus: Nimiũ miror: quõ ſint membra maioris: tēplũ minoris. An forte
iam placet dicere ſpiritũſanctum dño Ieſu Chriſto eſſe maiorē? Videt eñ ſuffragari huic opi
nioni etiã illa ſentētia: Q̃m qui dixerit verbũ aduerſum filiũ hominis: remittet ei: Qui autem Matth.12.
dixerit aduerſus ſpũmſanctũ: non remittet ei neq; in hoc ſeculo neq; in futuro. Periculoſius eñ De verbis
O peccat in maiorē q̃ in minorē. Nec ſepari fas eſt filiũ hoĩs a filio dei: qa ipſe fili⁹ dei fact⁹ eſt fi dñi ſer.11.
lius hoĩs: nõ mutãdo qđ erat: ſed aſſumēdo qđ nõ erat. Sed abſit etiã talis impietas vt ſpũſſan
ctus maior filio eſſe credat. Non ergo facile in puerſum moueant quæ ita dicuntur quaſi oſtē
dant alterum altero eſſe maiorem. Nam quædam et i ſic dicuntur vt hominib⁹ parũ intel
ligētib⁹ & ipſe fili⁹ maior patre videat. Quis eñ cũ fuerit interrogatus: qđ ſit maius: verũ aut
veritas: nõ poti⁹ reſpõdeat veritatē eſſe maiorē? Ab illa eñ vera ſunt quæcũq; vera ſunt. Non
aũt ita eſt in deo. Nã filium maiorē patre vtiq; non dicimus: & tamen filius dicit eſſe veritas:
Ego ſum (inqt) via: veritas: & vita. De patre autem tantũmodo vos vultis intelligi quod ait:
Vt cognoſcant te vnũ verũ deũ & quē miſiſti Ieſum Chriſtum: Vbi nos ſubaudimus: etiam Ie Ioan.14.
ſum Chriſtũ verum deũ: vt hæc ſit ſententia: Te & quem miſiſti Ieſum Chriſtum cognoſcant Ioan.17.
vnum verum deum: Ne illa conſequat abſurditas: vt ſi ꝑpterea nõ eſt verus deus Ieſus Chri
ſtus: quia dictum eſt patri: Te vnũ verũ deũ: ꝑpterea non ſit dominus pater: quia dictum eſt de
Chriſto: vnus dñs. Verũtamen ſecũdũ prauũ intellectũ vel potius errorem: maior eſt deus ve
ritas q̃ deus verus: quia verus a veritate eſt. Maior ergo patre filius: quia iſte eſt veritas: ille ve
rus. Hanc peruerſitatem pellit ex animo: q didicerit patrem verum deum eſſe gignēdo verita
P tē nõ participando. Non eſt aũt alia ſubſtantia veri gignētis: & alia genitę veritatis. Sed cum
ad hæc contēplanda infirmus ſit oculus cordis humani: accedit vt de contentione etiã turbu
lent⁹ ſit: & qñ iſta cõſpiciet: dicit ſcriptura: filiũ dei dñm & ſaluatorem noſtrũ Ieſum Chriſtũ:
verbum dei eſſe & veritatē & ſapiētiã: & hoĩes eũ ante incarnationē quã de Maria virgine ac
pit ſine vlla omnino ſuſceptione corporeę creaturę p ipſam naturã & ſubſtantiã ſuã qua ver
bum dei eſt & ſapientia dei: viſibilem & corruptibilem dicũt: dum ſibi volunt conſtare qđ ſen
tiunt de patre: & tñmodo eſſe dictum: inuiſibili incorruptibili ſoli deo. Rogo te: verbum hoĩs
non eſt viſibile: nedum verbum dei? Iam vero ſapientia illa de qua dictum eſt: Attingit vbiq; p Sap.8.
pter ſuam mũdiciã: & nihil inquinatũ in eam incurrit: & in ſeipſa manēs innouat oĩa: & ſiqua
ſimilia quæ numerari non poſſunt. Si corruptibilis eſt: neſcio qđ dicam: niſi vt doleã præſum
ptionem humanã: & mirer patientiã diuinã. Cum vero de illa dictũ ſit: Candor eſt eñ lucis æ Sap.7.
ternæ: nec veſtri vt arbitror iam dicunt lucē patris (quæ qđ eſt niſi eius ſubſtantia?) fuiſſe ali
quando ſine candore a ſe genito: ſicut iſta in diuinis & ſpiritalibus & incorporeis & incõmuta
bilibus credi & vtcũq; intelligi poſſunt. Audio enim iam eos emēdaſſe. An forte falſum eſt hoc
eos aliquando dixiſſe: q fuerit aliqñ pater ſine filio: tanq̃ fuerit lux æterna ſine candore quem
genuit? Quid ergo dicimus? Si natus eſt filius dei de patre: iam pater deſtitit gignere: & ſi de
ſtitit coepit. Si autem coepit gignere: fuit aliquando ſine filio: ſed nunq̃ fuit ſine filio: quia fili⁹
eius ſapientia eius eſt: quæ candor eſt lucis æternę: Ergo ſemper gignit pater & ſemp naſcitur
filius. Hic rurſus timendum eſt ne putetur imperfecta generatio: ſi non dicimus natũ eſſe ſed
naſci. Compatere mecum obſecro in his anguſtiis humanę cogitationis & linguę: & pariter
confugiamus ad ſpiritũ dei per prophetam dicentem: Generationē eius quis enarrabit? Hoc Eſa.53.
vnum peto interim vt diligenter exquiras: vtrũ alicubi diuina ſcriptura de diuerſis ſubſtãtiis
dixerit: q vnum ſint. Si enim non inuenit dictum: niſi de his rebus quas conſtat eſſe vnius eiuſ
demq; ſubſtantiæ: quid opus eſt vt rebellemus aduerſus veram & catholicam fidē? Si aũt inue
neris alicubi hoc ſcriptum etiam de diuerſis ſubſtantiis: tunc aliud cogat inquirere: vnde oſtē
dam recte homouſion dictũ patrē & filium. Nam ſi illi q ſcripturas noſtras: aut neſciũt: aut nõ
laborioſe ſcrutant: & tñ filiũ eiuſdem ſubſtantiæ & æqualē patri credũt: dicãt eis q hoc nolunt
credere: cũ tñ deũ patrē filiũ habere vnigēitũ credãt: Noluit de⁹ habere ęqualē filiũ: aut nõ pọ

tuit. Si noluit inuidus eſt: ſi non potuit: infirmus eſt: Vtrũuis aũt hoꝶ de deo ſentire ſacrilegũ
eſt. Neſcio vtrum poſſint inuenire quid dicãt ſi nolint res abſurdiſſimas & ſtultiſſimas dicere.
Ecce quantũ potui expoſui tibi fidẽ meã: & plura quẽ dici poſſunt & diligenti9 diſputari. Sed Q
vereor ne iſta ipſa quæ dixi oneri ſint occupationibus tuis: tamen ea non ſolum dictata con-
ſcribi volui: ſed etiam manu mea ſubſcribẽda curaui: qđ quidem & antea volueram: ſi qđ inter
nos placuerat ſeruaretur. Sed modo certe puto iam non a te debere dici timuiſſe me: tibi dice-
re fidem meam: quando nõ ſolum dixi: ſed ſcriptam ſubſcripſi: ne me quiſq̃ dicat aut dixiſſe qđ
non dixi: aut non dixiſſe quod dixi. Hoc fac & tu: ſi iudices quæris: non qui in ore tuo reuereã
tur perſonam tuam: ſed qui in literis tuis exerant libertatem ſuam. Si enim calumniam times:
quod nullo modo auderem dicere niſi hoc ipſe dixiſſes: licet tibi non ſubſcribere. Nam & ego ꝓ
pterea nolui nomẽ tuum ſcribi in his meis literis: ne hoc forte noluiſſes. Facile eſt vt quiſq; Au
guſtinum vincat: videris vtrum veritate an clamore. Non eſt meum dicere niſi quia facile eſt
vt quiſq; Auguſtinum vincat: quanto magis vt viciſſe videatur? Aut ſi non videatur: vi-
ciſſe dicatur facile eſt. Hoc nolo magnum putes: nolo pro magno appetas. Nam cum aduerte
rint homines in hac re tam ingentem famam cordis tui: multi gaudebunt ſe inueniſſe occaſio
nem: vt a pauco euge euge tam potentem virum faciant amicum. Noli dicere quia ſi non fa-
ueant: vel ſi contrariam ſententiam proferant: etiam formidare poterunt inimicum inepte
quidem & ſtulte. Sed pleriq; homines ita ſunt. Noli ergo attendere quomodo vincatur R
Auguſtinus: qualiſcunq; vnus homo: Sed attende potius vtrum vinci poſſit homouſion: non
ipſum verbum græcum: quod facile eſt non intelligentibus irridere: ſed illud quod ſcriptũ eſt
Ioan.10. Ego & pater vnum ſum9: Et pater ſancte ſerua eos in noĩe tuo quos dediſti mihi: vt ſint vnum
Ioan.17. ſicut & nos. Item paulopoſt: Non pro his autem rogo tantum inquit: ſed & pro eis qui creditu
ri ſunt per verbum eorum in me: vt omnes vnum ſint: ſicut tu pater in me & ego ĩ te: vt & ipſi
in nobis vnum ſint: vt mundus credat quia tu me miſiſti: & ego claritatẽ quã dediſti mihi de-
di illis: vt ſint vnum ſicut & nos vnũ ſumus: Ego in eis: & tu in me: vt ſint conſummati in vnũ.
Vide quotiẽs dixit: Sint vnum ſicut & nos vnum ſumus: nuſq̃ tamen dixit: Ipſi & nos ſimus
6.de trinita vnũ: ſed ſic: Vt ego & tu ſum9 vnum: ſic & ipſi in nobis ſint vnũ. Quia ſicut illi erãt vni9 eiuſ-
te ca.3. dẽq; ſubſtantiæ: quos etiã vni9 participationis vitæ æternæ facere volebat: ita de patre & filio
ꝓpterea dictũ eſt: Vnũ ſumus: qa vni9 ſunt eiuſdẽq; ſubſtãtię: & nõ participes vitę æternę: ſed
ipſa principaliter vita ęterna: Et poterat dicere ſecundum formam ſerui: Et ipſi vnum ſumus:
aut vnum ſumus: nec tñ hoc dixit: quia vnam ſubſtantiam patris & ſuam: & vnam illoꝶ vole
bat oſtendere. Si autem dixiſſet: Vt tu & ipſi vnum ſitis: ſicut ego & tu vnum ſumus: aut vt
tu & ego & ipſi vnum ſimus: ſicut ego & tu vnum ſumus: nemo noſtrum recuſaret poſſe di-
ci vnum ſunt: etiam diuerſas ſubſtantias. Nunc autem vides q̃ non ita ſit: quia non ita di-
xit: & ſæpe dicendo vehementer commendauit quod dixit. Inuenis ergo aliquid in ſcripturis
vnum de diuerſis naturis: ſicut ſupra oſtendimus: ſed additur vel ſubauditur quid vnum:
ſicut ex anima & corpore dicimus vnum aĩal & vna perſona & vnus homo vel eſt vel ſunt. Si-
ne aliqua vero adiunctione dici: vnum ſunt: ſi inueneris in ſcripturis: niſi de his qui vnius ſub
ſtantię ſunt: iuſtiſſime flagitabis vt aliud ꝓferamus vnde homouſion demonſtrem9. Sũt enim
& alia multa: ſed interim de hoc vno cogita depoſito ſtudio contẽtionis vt habeas propitium
deũ. Non eñ bonũ hoĩ eſt hoĩem vincere: ſed bonum eſt homini vt eum veritas vincat volẽtẽ:
quia malum eſt homini vt eũ veritas vincat inuitum. Nã ipſa vincat neceſſe eſt: ſiue negãtẽ ſi
ue confitentẽ. Da veniã ſi quid liberius dixi: non ad cõtumeliã tuam: ſed ad defenſionẽ meã.
Præſumpſi enim de grauitate & prudentia tua: qa potes conſyderare: quantã mihi reſpondẽ-
di neceſſitatem ĩpoſueris: aut ſi & hoc nõ recte feci: & huic da veniã: huic ſcripturę a me dicta-
tæ & relectæ. Ego Auguſtinus ſubſcripſi.

Beati Auguſtini iterũ ad Paſcentiũ: dicta eius falſa eſſe & fidem ſuã ſe dicere noluiſſe: aſtruẽ
tis: & ob id ne vlteri9 iactet q; fidẽ ſuam dixerit &c. commonentis. Ep̃la.CLXXV.

I dicis te mihi dixiſſe fidẽ tuã: & me tibi noluiſſe dicere fidẽ meam: qđ te au- S
dio non tacere: recordare obſecro q̃ vtrũq; ſit falſum. Nã nec tu mihi volui-
ſti dicere fidẽ tuam: & ego tibi fidem meã non dicere nolui: ſed ita dicere vo-
lui vt nemo poſſet dicere: aut dixiſſe me aliud quod non dixerim: aut nõ di-
xiſſe qđ dixerim. Diceres aũt mihi fidem tuam ſi hoc diceres vnde diſſẽtis a
nobis. Si diceres: Credo in deũ patrẽq; filiũ fecit primã creaturã ante oẽs cæ-

teras creaturas: & in ipsum filium:nec ęqualē patri:nec similē:nec verū deū: & in spiritūsanctū
factum per filiū post filiū. Hęc em̄ vos audio dicere. Aut si forte falsum est ꝙ ista dicatis:hoc po
tius abs te volo scire. Si aūt verum q̄a ista dicitis:volo scire quēadmodum ea de scripturis san
ctis defendatis. Nunc autem dixisti:credere te in deū patrē omnipotētē:inuisibilē: immortalē:
non ab aliquo genitū:& ex quo sunt oīa: Et filiū eius Iesum Christū:deum natum ante sæcula
per quē facta sunt oīa: Et in spiritū sanctū. Hæc fides nō est tua:sed vtriusq̄ nostrū: quēadmo
dum si adiungeres ꝙ eundē filiū dei Iesum Christū etiā Maria virgo peperit:qđ pariter credi
mus:et siqua alia cōmuniter cōfitemur. Si voluisses ergo tuam dicere:nō istā diceres quæ com
munis est nobis:sed illā poti⁹ in qua dissentimus a vobis:hæc & præsens dicerem:si quēadmo
dū placuerat verba nostra exciperent. Sed quia hoc noluisti:dicēs te a nobis timere calumniam
& a placito cui mane consenseras post prandiū recessisti:vt quid dicerem:quēadmodum velles
me dixisse narrares:& ego nō haberem vnde ostenderem quid vel quēadmodum dixerim. No
li ergo vlterius iactare ꝙ tu fidem tuam dixeris: & ego meā non dixerim:quia sunt homines q
considerent me potius habuisse fiduciam fidei meę:qui eā scribi voluerim:te autē non habuis
se dum quasi calumniā pertimescis. Paratus ergo eras negare si tibi obiiceret̄ ꝙ contra fidem
meam aliquid dixeris. Vide ergo quid de te ipse sentire feceris. Q̄ si obiectum non eras nega
turus:cur dictum scribi noluisti:præsertim cum magnopere voluisse etiā honoratos viros no
stro interesse sermoni? Cur ergo volens calumniā deuitare/notariorū stilum timebas:& clarissi
morum testimoniū non timebas? Si aūt sic vis vt etiam ego dicam fidem meā: quomodo te di
cis dixisse tuam:ego etiam breui⁹ possum dicere:Credere me in patrē & filiū & spiritūsanctū.
Si autē proprium aliquid vnde dissentis a me vis audire: Credo in patrē & filium & spiritum
sanctū:nec filium dicens patrem:nec patrē filium:nec vtriusq̄ spiritūsanctū vel patrem vel fi
lium: & tamen patrem deum: & filium deū: & spiritūsanctū deū solum æternum & immorta
lem propria sua substātia:sicut deus solus & æternus & immortalis est:ea diuinitate qua ē an
te sæcula. Hoc si tibi displicet:& placet a me audire quēadmodum de scripturis sanctis assera
tur:lege etiam illud qđ prolixi⁹ conscriptum misi benignitati tuæ. Si autē illud tibi non va
cat legere:nec mihi vacat frustra verba iactare. Possum tamē quantū dn̄s dederit facultatis vel
dictanti tibi vel scribenti:ego quoq̄ vel dictādo vel scribendo ad qđ volueris respondere. Huic
scripturæ a me dictatæ & relectę/ego Augustinus subscripsi.

Pascentii comitis Arriani ad beatum Augustinum:sibi ꝙ in errore permaneat mēdaciter im
properantis:ac conuitiosis comparationibus eum mordentis:atq̄ ad rescripta ipsius perfide
respondentis.

Ep̄la.CLXXVI.

T Praueram te frater dilectissime pristini erroris tui consilium deponere: nūc
miror te in ipso adhuc permanere sicut epistola quam ad me misisti clamat.
Nam ita est dignatio tua:sicut sitiēs nimio calore accēsus:si inuenerit aquā
cœnosam & se ingurgitauerit:postea etiam si lympidam & frigidam reperi
ens biberit:non satis proficere potest:quandoquidem cœno semel eius cor
& aīa obruit. Deniq̄ (qđ pace tua dicā) ita & consiliū præstantię tuæ: sicut
arbor curua & nodosa quæ nihil in se rectum habet & aciem peruertit ocu
lorū. Rescribit mihi sanctitas tua:patrē deū:filium deū:spiritūsanctū deū:sed vnū deū: Quis e
tribus vnus vnus deus? An forte est vna persona triformis quæ hoc nomine nuncupet̄? Tu si
voluisses & consideres de ꝓfessione tua:resideres mecum cum coepiscopis tuis puro ac pacifi
co animo & spū: & conferres de his quæ dei sunt: & quę ad gloriam & gratiam spiritalem perti
nent. Vnde quid opus est scribere & rescribere quod nos non ædificat?

Sancti Augustini iterum ad Pascentium comitem Arrianum:superiori epistolæ illius respō
dentis: & vt ipse ad argumentum ex verbis Apostoli sumptum respondeat:petentis.

Epistola.CLXXVII.

V Iterę tuę nec ad reddēda cōuitia me ꝓuocare:nec a reddēdis literis reuocare
potuerūt. Ea q̄ppe quæ scripsisti mouerēt me:si a veritate dei nō a potestate
hoīs diceret̄. Dixisti cōsiliū meū arborē curuā & nodosam:q̄ nihil in se rectū
habet & aciē peruertit oculorꝫ. Quid ī me diceres si a placito qđ inter nos ma
ne statueramus/ego recessissem: & in re facillima q̄ recte placuerat curuā re
fragarionē & nodos difficultatis posuisse? Neq̄ em̄ aq̄ cœnosa īgurgitatū me
iudicares:sed ꝑfidię (qđ m̄lto peius ē) ebrietate submersū:si nō talis post prā

diū rediſſem:qualis ante prādiū receſſiſſem.Sed ecce nunqd nō reſcripſiſti qđ voluiſti:& nullā
calūniā formidaſti!Sic ergo potes &c.vt ſit qđ vł nosipſi vł alii poſſint cōſyderate & iudicare.
Q₃ em̄ dicis triformē dei pſonā me credere:ſi legere dignatus ſuiſſes qđ aliud aliquando ꝑlixi
us miſi:& ad ea quæ ibi ſcripta ſunt reſpōdere voluiſſes:hoc fortaſſe non diceres. Sed tñ ecce:
& hoc ipſum ꝙ triformē dei pſonam dicam:& dictaſti & conſcriptum miſiſti & nullā calūniā
timuiſti. Ecce oſtendiſti verum eſſe quod dico:non ideo te ſicut placuerat cum ſimul eſſemus
verba tua dictare noluiſſe:quia calumniam timebas:ſed quia de veritate non cōfidebas modo
quia iam tibi placuit dictare:an triformē dei perſonam credam:Reſpondeo non me ita crede-
re:Vna quippe forma eſt:qa vna(vt ita dicam)deitas:& ideo vnus deus pater & filius & ſpūſ
1.Cor.6. ſanctus.Tu autem peto digneris breuiter reſpnodere:quomō accipias qđ ait apoſtolus:Qui
adhæret meretrici:vnum corpus eſt:qui autem adhæret domino vnus ſpiritus eſt! Diuerſi
em̄ ſexus corpora ſibi adhærentia:vnum corpus dixit:Et cum ſpiritus humanus nullo modo
Ioan.10. poſſit dicere:Ego & dominus vnum ſumus:tamen cum adhæret domino vnus ſpiritus eſt:
quanto magis & ille qui veriſſime dixit:Ego quia inſeparabiliter patri cohæret:ipſe pa-
ter vnus deus eſt!Si tamen vel hoc verbum admittit in illa diuinitate:vt dicam⁹ cohæret:qđ
nunq̄ omnino vel fuit vel eſſe poterit vlla diſtantia ſeparatum. Ad hoc reſponde:vtrū tibi pla
ceat biformē ſpiritū dici:quando q adhæret domino vnus ſpūs eſt. Qđ ſi tibi non placet:nec
ego triformē deū dixi patrem & filiū & ſpiritumſanctū:ſed vnū deū. Si aūt in pręſentia vis vt
colloquamur:gratiam quidem habeo dignationi & beniuolentiæ tuæ.Sed ſicut iā mihi aliud
quod voluiſti reſcribere dignatus es:ita dignare reſcribere dictaturos nos eſſe quæ dicturi ſu-
mus:& non deero volūtati tuæ quātū me adiuuerit de⁹.Nā ſi ſcribis & ſcribo:nō nos ędificat:
quō nos ædificat!Dicis:dico:vbi poſt verboꝝ ſtrepitū nō inueniamus qd legendo recenſeam⁹
Auguſtinus hæc dictaui:& relictis ſubſcripſi.Abſtineamus nos a cōuitiis ne tempus inaniter
impendamus:& ad id quod agitur inter nos potius aduertamus.

Narratio altercationis inter beatum Auguſtinum epiſcopum:& comitem Paſcentium Ar
rianum:habitæ in domo Anicia Hippone:regio pręſente Laurentio viro clariſſimo iudice ab
vtriſq; partibus electo. Epiſtola.CLXXVIII.

Aurentius vir clariſſimus partibus & perſonis in cōmune poſitis dixit.Dei
diſcutiendum eſt negotium:naturæq; eius in qua plęriq; labūtur homines: X
examinanda perfectio. Si poſt illud totum quod pars parti:perſona perſo-
næ conuitii intulit pridem:iam in vtriſq; maneat ſerenitas animorum: ve-
nerande Auguſtine & Paſcenti nobiliſſime dignamini profiteri. De domi-
no enim diſputans:animus debet ſerenior inueniri:quia repulſis animoſita
ris caliginibus:menti ſe puræ ad intelligendam naturæ ſuæ magnitudinē
facilius offeret.Fidem igiť veſtram ex profeſſione opinionū primitus agnoſcere volo:tum de-
mū requirere vtrum liceat præter ſcripturarum diuinarum eloquia vſurpatiue defenſionis
merito aliquid affirmare. Auguſtinus epiſcopus dixit:Sunt aliqua fidei neceſſaria a patrib⁹
poſita:quæ in verbis diuerſarum linguarum aliter ſonant:aliud intus continent in ſecreto:ſi-
cut ipſa caro Chriſti dei & hominis pleni infirmitatem oſtendebat exterius:diuinitatis virtu
tem gerebat interius:Tamen fidem reipublicę debens vir clariſſimus Paſcentius:qua ipſe exti
tit prouocator:fidei quoq; ſuę quam Chriſto debeat:qua etiā ſuam credit animam gubernari:
digneť nomen edicere:qa poteſtatis:ætatis etiam ſimulq; prouocatiōis eius ordo ſic fieri iuſtiſ
ſime flagitat.Mihi enim placet te iudicem præſidere:quod etiam ipſi placuiſſe manifeſtiſſime
comprobatur. Laurentius vir clariſſimus dixit:Tuę excellentię merito Paſcenti vir nobiliſ-
ſime nos admodū paruiſſe clarum eſt.Tremens enim in tantę rei negotio paruus præſideo co
gnitor formidans:ne de tantę omnipotentię natura ſecus aliter quid credens reatum incurrā.
Sacramento enim me meum animum animamq; memini conſciuiſſe:nec tuas intentiones vl-
la intēriōe palpare:nec aliquid a iuſtitia longius cohibere.Tua em̄ dilectiōe iudex in cognitio
ne fidei inter vtroſq; videor præſidere. Partis ergo e diuerſo ſiſtentis cui defenſionis verba
Auguſtinus vir grauiſſimus ſe impenſurum oſtendit:poſtulationem qua petit:quia & ra
tione non caret:dignare effectu anticipare:nomenq; ſimul propriæ religionis edicere.

Paſcentius vir clariſſimus dixit: Nec præſens prudentiſſimus ſuæ fidei epiſcopus Au-
guſtinus me negare poteſt chriſtianum:In patrem ingenitum:& in filium genitum & in Y
ſpiritumſanctum me credere profiteor:ſed non vnius æqualiſq; ſubſtantię vel naturæ.Et qm̄

hesterna die cum laudabiliter sanctum virum & omnis sciẽtiæ Auxẽtiũ nominarẽ: & quẽ idẽ
vir e duobus fuisset secutus:vtrum Arrium an Eunomiũ:idem frater Augustinus scrupulo-
sius inquireret:Ego anathema memoratum continue Arrio & Eunomio dicere non dubitaui:
flagitans vt ipse quoq; homousion anathematizaret : eo q; scriptum in libris dominicis mini-
me reperiatur.Quod facere omnino in nullo consensit:vnde se proculdubio homousianũ eui-
dẽter ostendit:& q̃ pergraue sit:ipse prorsus aduertis:scripturarum authoritate calcata illud
ponere quod eadem scriptura non dixit.Si quid enim præter authoritatẽ diuinorum volumi-
num ponitur:vacuum approbatur. Laurentius vir clarissim⁹ dixit: Aduertis ne venerabilis
Augustine:qd pro sua prosecutione designet:vel q̃ integro prosecutionis modo sententiã suã
vir clarissimus Pascentius firmet! Augustinus episcop⁹ dixit:Catholicũ me homousion in
sancta trinitate credentem ac professione respondeo:Firmetur tantũmodo eiusdem viri spe-
ctabilis Pascentii responsio:si nihil præterq̃ quod scriptum est quisq̃ nostrum debeat vel aude
at in defensiõe fidei applicans nominare.Aut enim licebit & nulli/maxime græcis/vbi fides or
ta est/denegabit:aut non licebit & calũnia iustissime repelletur.Postea tamen homousion ver-
bum græcum vnitatem ostendens:quid contineat:quid habeat:quidve maneat:exponet. Lau
rentius vir clarissimus dixit.Etiam ab Augustino honorabili viro rectissime respõdetur.Aut
enim vt ipse prosecutus est:licebit aliquid quod scriptum non est defendere fidei merito pone
re:& ponendum est licite:Aut non licebit:& vtrunq; penitus denegandum est integre: vnde
opus non est agnito iam vocabulo sonante professionem vlterius quicq̃ inquirere nisi vt ip-
sum homousion nobis venerabilis Augustinus suę religionis episcopus scriptum ostendat in
Z lege. Augustinus episcopus respondit: Rectissimam iustitiæ lineam tenens : O nobilissi-
me fidei vir præsidens:agnosce rationemq; perpende:quia de tuo non solum alii sapientissimi
viri iudicio iudicabunt:verumetiam deus verissimus qui est omnium iudex plenius iudica-
bit.Nõ enim differentis dei spernendum est:nonnunq̃ & in præsenti iudex vltor assurgit.Fi-
dei ergo nostræ iam dignare rationem inquirere:symbolumq; quo fides vtcũq; constat: singu
los præcipe tuis auribus coram omnibus recitare. Laurẽtius vir clarissimus dixit:A iustitia
nulla ratione discordat:vt ipse digneris qui peritor es:Pascenti vir clarissime:tuæ fidei symbo
lum recitare. Tũc Pascentius sono clariori symbolum recitans:credere se in deum patrẽ om
nipotentem:inuisibilem:ingenitum & incapabilem dixit: & in Iesum Christum filium ei⁹ deũ
& natum ante sæcula:per quem facta sunt omnia: & in spiritum sanctum. Augustinus episco-
pus respondit:Memorem esse amplitudinem vestram in dei negotio:præsidens cognitor pro-
secutionis nostræ non dubito:quia vir clarissimus Pascentius nihil ponendum esse in fidei ra
tione:pręterq̃ qd scripturæ continent:asseruit:qui licet fidei catholicę homousion verbum p
macula nominis secundum suos authores nitatur opponere:ex eo q; posuit vel potius vetuit:
hinc magis & homousion a græcis sacerdotibus positum verbum in assertionem fidei dici de
bere recte defendimus:& aliqua quæ scripta non sunt:ab ipsis potius temere posita vel dicta
modo probamus. Laurentius vir clarissim⁹ dixit : Cursim vt video honorabilis Augustin⁹
negotii præsentis calcem se obtinuisse declarat:seseq; docturum astruens aliqua quæ scripta
non sunt tuæ Pascenti clarissime authores fidei posuisse quæ sequeris.Quæ si in lege non posi
ta:& a vobis propria vsurpatione fidei merito posita esse docuerit:iam quærendum erit: quia
iam licere manifestum erit:quid in intimis homousion verbum habeat:ad quam rem pertine-
at:cuiq; rei recte hoc verbum adhibitum iudicetur:iusteq; inuentum vel positum ipsa fidei
perfectio roborabit. Pascenti⁹ vir clarissim⁹ dixit:Non decet nos aliquid sine auctoritate scri
pturarum ponere diuinarum:qd est tamen seposito calumnię artificio qd dicit vel pponit e
diuerso defendẽs frater Augustinus:absq; legis authoritate nos alicui posuisse vel dicere:pu
blicet palã:& si cõuicerit:nec homousion iniuste ab ipsis positũ:etiã ego iam publice cõclama-
bo:statimq; eorũ cõmunioni soci⁹ fio. Laurentius vir clarissimus dixit:Nihil tã optimũ:tam
q; libertati fideiq; & animę congruũ q̃ longa tergiuersatione quam potuit stoliditas enutrire
ocy⁹ derelicta:animositatis/qua deo fit iniuria/obstinata aliquãdiu nebula repellat:atq; quæ
occulta in linguis variis sunt euidẽtiore luce pandãtur.Sed ne in longũ negotiũ iam prope vi
ctoria pacatum oratio protrahar diuturna:quod absq; legis authoritate a Pascentio viro cla-
rissimo vel ab eius authoribus reclamas positum: dignare iam Augustine vir sanctissime pu
9 blicare. Augustinus episcopus respondit: In assertione fidei patrem ingenitum & inca
pabilem dixit:cum nec ingenitum nec incapabilem scriptura patrem alicubi testet. Qui licet

ingenitus pater ſit:quia hoc ipſum vtriq̄ confitemur:tamen hoc nulliꝰ ſcripturę ſeu vete-
ris ſeu nouæ cõtinet textus. Eſt enim ingenitus:qui a nullo eſt genitus:ſed hoc eſt ꝙ ingenitꝰ
genitus:vtpote de deo deus. Non enim quia Adam ingenitꝰ approbatur idcirco eſt homo: &
Abel quia de ipſo eſt genitus nõ ē homo:hominem genuit qđ eſt ingenitus homo:deus qđ eſt
genuit eiudē ſubſtantię:eiuſdem eſſentię ſine tempore ſibi coæternũ genuit:ante quem nihil
eſt temporis:non accipit modũ. Eſt igitur ingenitus pater:quia vt dictum eſt:a nullo eſt geni
tus:ſed eſt genito coæternus:quomodo ignis in ſubſtantia ſua in qua eſt a creatore creatꝰ:eſt
quidem ingenitus:ſed genitus a ſe ſplendori conſubſtantialis eſt & coæternus. Hanc dei trini
tatis ſubſtantiam vnam homouſion verbo græci complecti breuiter maluerunt. Non enī no-
men eſt:ſed terribilis eſt in verbo huiuſcemodi ſonãs. Qđ verbum aperte ipſe filiꝰ declarat cũ
Ioan.10. dicit:Ego & pr̃ vnũ ſumus. In iſto vno conſiſtit ſubſtantia vna. Nam ex eo ꝙ eſt vna:& ipſe fi-
Matthęi.11. lius manet in ea. Vnde etiam iam circũamictꝰ carnis verę trabea dicit: Nemo nouit filium ni
ſi pater:neq̄ patrē quis nouit niſi filius:& cui voluerit filius reuelare. Ecce & filius per ſe ipm̄
inuiſibilis approbatur. Quid eſt qđ quaſi acutius in fidei ponere aſſertione nituntur:incapabi
lem aũt nec legunt nec iuſte defendunt. Quomodo enim incapabilis pater quem capit filius
Ioan.14. totum:ipſo dicēte:Ego in patre & pater in me? De quo etiam Paulus apoſtolus dicit: Quoniã
Phil.2. cum in forma dei eſſet nõ rapinam arbitratꝰ eſt eſſe æqualis deo. Qui formam implet dei nihil
habet minus deo. Quomodo ergo incapabilis pater dicit̃ qui capitur totus a filio? Ecce enim
quæ ſcripta nõ ſunt in lege vſpiam:a vobis temere ponunt̃ in ſymbolo:vbi nihil magis aliter
oportet inſeri præter ꝗ ſcripturæ veridicę cõtinet modus. Cur vobis de homouſion verbo vi-
ſum eſt fidei catholicæ inuidiam excitare:quæ ſubſtantiam dei vnam ſimpliciter credens:hoc
verbũ a gręcis patribus in aſſertionē fidei defendendo accepit? In concione eñ hoc eſt in ſym-
bolo quod eſt inter animas noſtras & deum:quid viſum eſt hominibus aliquibus ponere quæ
ſcripta nõ reperiuntur in lege? Neq̄ enim alicubi ingenitus aut incapabilis pater. Laudantes
enim deum dicere ſolemus in precibus/eius magnitudinem admirãtes:Qui capit omnia:quē
capit nemo:ſcilicet hominum. Nã totus capitur a filio:cuius formam implet filius vnius in-
commutabilis naturę ſecreto. Ergo neq̄ ſolus inuiſibilis pater:ſed & filiꝰ inuiſibilis. Sicut ho-
minibus inuiſibilis pater:ita inuiſibilis hominibus filius ſecundũ illud ſecretũ qđ manet in pa
tre. Nõ ergo iuſte poſitus eſt inuiſibilis ſolus pater in ſymbolo:ſed inuiſibilis tota trinitas deꝰ
1.Timoth.1. excepta carne ſuſcepta a filio:de qua dicit apoſtolus:Inuiſibili ſoli deo honor & gloria in ſæcu
la ſæculorum. Totus ergo habitat pater in filio:cuius patris formam idem filius non ex par-
te:ſed implet in pleno. Hanc apoſtoli Pauli ſentētiã qua dicit intimatq̄ dei mortalibꝰ ſecreta: A
Phil.2. Qui cũ in forma dei eſſet:aliqui male pronuntiantes:male ſentiendo bene digeſta non eſſe au-
ſum filium dei per imparilitatem æqualem:ſed per rapinam fieri deo patri prorſus affirmant:
quod inique ſentitur. Si enim diceret:Qui cum deus eſſet non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æ
qualem deo:poſſet anguſtiis fidei ſuę quilibet qualiſcunq̄/etſi debile de qua ſine mora exclude
retur ſpatium/inuenire. Nunc vero:quia cum in forma dei eſſet:dixit:omnem machinationis
iniuſtæ aditum interclufit. Vbi eſt forma nihil habet prorſus minꝰ omnino natura:Deꝰ eñ
2.Cor.5. (ait idem apoſtolus) erat in Chriſto mũdũ reconciliãs ſibi. Quomodo enim ſuſciperet minor
maiorem:niſi ſe vna natura cognoſceret parem? Neq̄ enim liniamentis ſpatiiſq̄ membrorum
hæc dei forma diſtenditur:vt pater filium in ſe ſuſcipiat habitantem:aut in ſe filius patrē oſtē
Ioã.14. dat manentem:Sicut ipſe ait:Pater in me manens facit opera mea:aut euacuatur cum ſpiritũ
ſanctum ſuum pater & filius omnem craturam ſuam proferat illuſtrantem:quomodo cogita
ri non poteſt:quomodo explicari non poteſt? Simul ſecum vnum eſt quod ſecundum incõmu
tabilem omnino ſubſtantiam in trinitate deus eſt. Ecce quid eſt homouſion quod exprobratur
iniuſte. Non enim verbum ſolum:ſed res in verbo:nec ſolus ſermo ſonans auribus:ſed ſubſtã
tia vna eſt dei credenda in mentibus. Si enim in homine credente in ſe totus deus credendꝰ eſt
habitare:quomodo filium totum in ſe pater:aut filius patrem nõ credatur excipere? Ac ꝓ hoc
ipſe in patre: & pater in eo manet:& ex patre & filio ſanctus credendus eſt ſpiritus: non ſolum
proceſſiſſe:ſed peragenda opera trinitatis omnino procedere:ſicut eadē trinitas Abraam ami
cum ſuum in vnitate nominis dignata eſt viſitare. Quid eſt quod calumniantur de homou B
ſion verbo græco:quia ſcriptum in lege minime inueniatur? Cur non vident culpam ſuã? Cur
ſibi non diſplicent cum ponunt in ſymbolo verba vel nomina quæ non ſunt vlla ſcriptura dige
ſta? Qui diſponit arguere non faciat vnde alium nititur accuſare. Inficiũt de verbo ſimplici &

ratione fidei pleno quaſi de ſtipula oculum fratris: & ſuum ſauciatum præter ſcripturas ponē
do quod credunt: tanq̃ de immanitate nō peruident trabis. Ecce homouſion recte probamus
poſitum: & in aſſertionem fidei qua trinitatis vnitas a catholicis creditur a græcis patribꝰ di
ctum. Quid ſi græcus ipſe magis obiiciat: nō latino: non barbaro: ſed ibi magis licere verba ad
fidem pertinentia diuulgare. Nam ſciendum eſt: Amen & alleluia: qđ nec latino nec barbaro li
cet in ſuam linguam transferre: hebræo cunctas gentes vocabulo decantare. Nō enim in Afri-
ca aut in cuncta Barbaria: ſed in Syria vel græcia: vbi & ipſa caro voluit de virgine naſci domi
nica: decuit vel oportuit verba fidei compendioſe firmare. Deniq; non latino: non barbaro ſti-
lo venerandus ille Moyſes: non prophetę: non apoſtoli: non ipſi euāgeliſtæ: ſed aut hebręo: aut
græco ſcripturas eloquio dominicas firmauerunt: quas poſtea viri probati ac diſertiſſimi: in
omnibus periti linguis: de hebræo primitus in græco: de græco in latino ſtilo ediſſerere cũ la-
bore nimio maturarunt. Homouſion ergo exponitur: vnius ſubſtantiæ pater & filius & ſpiri-
tus ſanctus. Nemo ergo iam calumnietur verbo: quia licet ſcriptum non ſit qđ habet interius
vel ſonat: oſtendit: non per aliquem alium: ſed per vnam diuinitatis ſubſtantiam in qua filius
patri loquitur dicens: Tua omnia mea ſunt: & mea tua. Iam ipſi viderint qualiter auſi fuerint Ioan.17.
nomina quæ ſcripta in lege non ſunt: vel verba in ſymbolo continuare: non aliud niſi oſtende-
C re genitum ab ingeniti (q; ſit incapabilis) potentia patris filium ſegregare. Deꝰ enim pater ſub
ſtantia ſua genuit filium æqualem ſibi: docet hoc veridicus ille ſecretorum interius diuinorũ
Ioannes: Propterea iudæi volebant (inquit) eũ interficere: quia nō ſolum ſoluebat ſabbatum: Ioan.5.
ſed & patrem ſuum dicebat deum: æqualem ſe faciens deo. Conſubſtantialem itaq; ſibi genuit
filium pater: quia non accepit tanq̃ creatura indigens vnde genuiſſet: tota copia quod ipſe eſt
hoc genuit: perfectum genuit: quia ſine tempore eſt ipſe: qui genuit & quem genuit. Si homo
generet quod eſt: deus non potuit generare quod eſt? Accepit homo ab ipſo deo: & tamen licet
acceperit hoc generat quod accepit: a nullo accipiens pater deus quod eſt generare nō potuit?
Hanc æqualitatem ſubſtantiæ homouſion ſermo græcus oſtendit: nihil auſterum: ſed optimũ
dulceq;: & hoc quod credendum eſt humanis cordibus introducit. Etſi enim verbum ipſum
in lege ſcriptum non inuenitur: quia æqualis eſt patri filius: per beatum Ioannem primitus: &
per Paulum poſtea comprobatur. Ioannes enim æqualitatem dixit: Paulus formam impleuit.
In duobus (inquit ſcriptura) aut tribus teſtibus ſtabit omne verbum. Per duos enĩ veriſſimos Deut.17.
teſtes iam probauimus vnius ſubſtantiæ eſſe æqualeſq; patrem & filium. Addamus & tertiũ: Matth.18.
Thomam illum diſcipulum poſt dubitationem fortius cōfitentem dominum & deum: quem
nec reſurrexiſſe crediderat crucifixum: Dominus meus (inquit) & deus meus. Approbat filiꝰ Ioan.20.
dictum: quia ſe cognoſcit a ſua creatura iuſtiſſime deum & dominum proclamatum patri vti
q; & ſancto ſpiritui coæternum. Homouſion vtiq; verbum eſt græcum: & Chriſtus græcum
eſt nomen. Qui accuſat per iniuſtitiam de verbo quod non intelligit: fidem non accipiat: & de
nomine nomen. Homouſion verbum vnius eiuſdemq; ſubſtantiæ ſonat in græco: non quenq̃
infirmum: ſed patrem & filium & ſpiritum ſanctum. Iam ergo nemo improbet quaſi verbum:
ſed aperte ſeparet quiſquis & quod non poteſt: Homouſion patrem & filium & ſpiritum ſan-
ctum. Contra hoc pugnetur quod poſſidet qđ habet qđ docet verbum græcum: non contra
ipſum verbum quod auribus tetinuit ſyllabis articulatum: contra diuitias: contra æqualita-
tem naturæ quā poſſidet verbum ipſum græcum: non contra exteriorem veluti corticem ab
D eo qui ſe audere dicit ſi præualet repugnetur. Abſit: Erubeſcamꝰ catholici in vniuerſo manē
tes nos appellari propter fidem veram vnius eiuſdemq; ſubſtantiæ: a nonnullis verbum græ-
cum non intelligentes homouſiones: qui nos appellari gaudemus de Chriſti nomine chriſtia-
nos: Neq; enim in parte accipiendum eſt verbũ gręcũ: & in parte alia refellendum. Nemo ergo
vtaꝛ Chriſti noīe ex vocabulo gręco. Erubeſcat ſe dici chriſtianũ: quia nomen eſt græcum. Nō
accipiatur Paulus qui dicit Romanis ſcribens: In quo clamamus abba pater: in vno noīe dua- Ro.8.
bus vtitur linguis. Dicit enim abba gręco vocabulo patrem: & latine nominat identidē patrē
Contemnaꝛ idem apoſtolus Paulus & in nouiſſimis partibus ad Corinthios epiſtolæ primæ:
vbi plebem arguens ſimul græco & ſyro vtitur verbo. Si quis (inquit) non amat dominum: ſit 1.Cor.16.
anathema maranatha. Anathema græco ſermone dixit condemnatus: maranatha: donec do-
minus redeat. Iam ergo nemo appellet oleum quo fideles vnguntur græco nomine chriſma:
Homouſion reprobatur vnam trinitatem reſonans eandemq; naturam: Quid eſt enim quod

dixit beatissimus Paulus: Si quis non amat dominum: nisi si quis humiliat se deo! Non ergo recte dicitur dominum amare: qui dei & domini vnius audet substantiam separare: de quo dicitur in lege: Audi israel dominus deus tuus deus vnus est. Non corpore vtiq̃ liniamẽtisq̃ corporeis extensus: sed vna pater & filius & spiritus sanctus deitate perfectus. Plura quidẽ græco verbo definita reperiuntur in lege: Sed pro multis hæc pauca quę dicta sunt: sapientib⁹ credo sufficere. Si ęqualitas non est: non auderet inferior dicere superiori: Omnia mea tua sunt: & tua mea: Nec auderet dicere: Volo vt vbi ego sum & isti sint mecum. Non inquã diceret volo: sed diceret supplicans rogo. Absurdũ igit̃ non est vt in conciliis patrum græco verbo patris & filii & spiritussancti vna substãtia firmaretur: cũ super apostolos primitus sancti spiritus propria largitate linguarũ varietas fundaretur. Audiuim⁹ enim eos (ait scriptura Actuũ apostolorũ) loquentes variis linguis magnalia dei. Magnalia vtiq̃ sunt non deorũ: sed dei græca lingua vnã substantiam credi patris & filii & spiritussancti. Hebraice igitur gręce & latine super crucem domini a Pilato fuit causa eius scripta. Si licuit vt græca lingua: vel immo pminet ipse dominus vt causa mortis eius esset scripta: cur abhorret vt substantia eius qua de⁹ est æqualis cũ patre: græco vocabulo approbetur ostensa! Si minime licet patris & filii & spiritus sancti vnam substantiam lingua exeri græca: ergo nec deum laudari decet & barbara. Sicut enĩ græca lingua quod est homousion vna dicitur vel creditur a fidelibus trinitatis omnino substantia: sic vna rogatur vt misereatur a cunctis latinis & barbaris vnius dei natura: vt a laudibus dei vnus nec ipsa lingua barbara fit vt latinis aliena. Latine enim dicitur: domine miserere. Sola ergo hæc misericordia ab ipso vno deo patre & filio & spiritusancto lingua debet hebræa vel græca: & ipsa ad postremum postulari latina: non autem & barbara. Si enim licet dicere: non solum barbaris lingua sua: sed etiam Romanis sihoraarmẽ: quod interpretatur: domine miserere: cur non liceret in conciliis patrum in ipsa terra græcorum: vnde vbiq̃ destinata est fides: lingua propria homousion confiteri: quod est patris & filii & spiritus sancti vna substãtia! Nam subiectionem filii patri debitam ex carnis infirmitate susceptã: etiã nos quia iustum est verissime confitemur: in qua cũ infirmitate: non solum subditum: sed & seruum euidentissime confitemur: ipso dicente in pphetia ad patrem: O dñe qa ego seruus tuus: ego seruus tuus: & filius ancillæ tuæ: id est Mariæ. Patet ergo in quo sit ęqualis patri filius: in quo sit non solum subditus aut inferior: sed etiam humillimus seruus. Ipse inquã ostendit in quo sit humilis: in quo sit æqualis: vnde omnipotens: vnde infirmus: vnde abiectus: vnde speciosus: vnde diues: vnde egestati subiectus. Laurentius vir clarissimus dixit: Euidentissime claruit defensionẽ assertionis fidei suæ Augustinum virum clarissimũ communisse: multaq̃ magis tuos autores vir clarissime Pascẽti absq̃ scriptura temere posuisse: nec esse nomẽ fidei homousion: sed ęqualitatem magis ipsius trinitatis. Sed si inueniuntur in lege verba quæ improbata sunt: dignare vir nobilissime respondere: vt certe nobis pares ire possitis. Nam pcul dubio intueris a nobis præsentẽ virum Augustinũ suis assertionibus nimiũ transilire. Apud te enim nobilissime vir eligo quã apud deum perẽnis reatus culpas incurrere. Pascentius vir clarissimus respondit: Scripta quæ proposui: non sunt quidem in lege: sed debere propter honorem patris astrui recte defenduntur. Laurentius vir clarissimus dixit: Sic ergo & homousiõ quod in dubium veniebat te proponente: et si scriptum non est: res ipsa tamen quæ latet ĩ verbo vera est. Credatur honorifice vnitati: ne fiat iniuria trinitati.

Deut.6.

Ioan.17. E

Act.2.

Psal.115.

F

Sancti Augustini ad Probam & Iulianam de conuersione neptis Demetriadis gratulantis: exultantis: atq̃ laudantis q̃ Christo sit desponsata: & ad perseuerantiam exhortantis.

Epistola.CLXXIX.

Dominarum honore dignissimis: merito illustrib⁹ & pręstãtissimis filiab⁹ Probę & Iulianę: Augustin⁹ in domino salutẽ. Implestis gaudio cor nostrum: tãto iucundius: quanto charius: tanto gratius: quanto citius. Vestrę nãq̃ stirpis sanctimoniã virginalẽ: quoniã quacũq̃ innotuistis: ac p hoc vbiq̃ fama celeberrima pdicat: velocissimũ volatũ ei⁹ fideliore atq̃ certiore literarũ nuntio pueniſtis: & prius nos fecistis exultare de cognito tã excellẽti bono q̃ dubitare de audito. Quis verbis explicet: qs digno pconio psequat: quãtũ incõparabiliter gloriosi⁹ atq̃ fructuosius habeat ex vestro sanguine fœminas virgines Christus: q̃ viros consules mũdus! Nam volumina temporum si magnum atq̃ præclarum est nominis di- G

gnitate signare: quanto est maius atq; præclarius cordis & corporis integritate transcendere? Magis itaq; gaudeat puella nobilis genere: nobilior sanctitate: q; fit per diuinū cōsortium præcipuam in cœlis consequutura sublimitatem: q̄ si esset per humanum connubium prolem propagatura sublimem. Generosius quippe elegit Aniciana posteritas tam illustrem familiā beare nuptias nesciendo: q̄ multiplicare pariendo: & in carne iam imitari vitam angelorū: q̄ ex carne adhuc numerum augere mortalium. Hęc est vberior fœcundiorq; felicitas: non ventre grauescere: sed mente grandescere: non lactescere pectore: sed corde candescere: non visceribus terram: sed cœlum orationibus parturire. Dominarum honore dignissimæ filiæ perfruamini in illa quod defuit vobis: perseueret vsq; in finem adhærens coniugio quod non habet finem. Imitētur eam multæ famulæ dominam: ignobiles nobilem: fragiliter excelsæ excelsius humilem: virgines quæ sibi optant Aniciorum claritatem: eligant sanctitatem. Illud enim quantalibet cupiditate quando assequentur: hoc autem si plene cupierint mox habebunt. Protegat vos incolumes & feliciores dextera altissimi: dominæ honore dignissimæ & præstantissimæ filiæ. pignora sanctitatis vestræ: præcipue ipsam sanctitatem præcipuam debito vestris meritis officio dilectione domini salutamus. Velationis apophoretum gratissime accepimus.

Sancti Augustini ad Honoratum: quæstioni illius qua sibi cōsuli petit: quid in periculis occurrentibus sit faciendum: amplissime respondentis: & firma ac dilucida sententia diffinientis qua ratione tempore imminentis persecutionis episcopi & clerici dei ministri fugere possint: qua etiam conditione hoc ipsis nequaq̄ sit permissum. Epistola.CLXXX.

H Ancto fratri & coepiscopo Honorato: Augustin⁹ in domino salutem. Charitati tuæ misso exemplo epistolæ quam fratri Quodvultdeo nostro coepiscopo scripsi: putabam me hoc onere caruisse quod mihi imposuisti quærendo consilium quid in his periculis quæ tempora nostra inuenerunt facere debeatis. Quis enim epistolam illam breuiter scripserim: nihil tamen me prætermisisse arbitror: quod & respondenti dicere: & quærenti audire sufficeret: quandoquidem dixi: nec eos esse prohibendos qui ad loca si possunt munita migrare desyderant: & ministerii nostri vincula quibus nos Christi charitas alligauit: ne deseramus ecclesias quibus seruire debemus: non esse rumpenda. Ista quippe verba sunt quæ in illa epistola posui. Restat ergo inquam vt nos quorum ministerium quantulęcunq; plebi dei vbi sumus manenti: ita necessarium est vt sine hoc eam non oporteat remanere. Dicamus domino: Esto nobis in deum protectorem & in locum munitum. Sed hoc consilium tibi propterea non sufficit: vt scribis: ne contra domini præceptum vel exemplum facere nitamur: vbi fugiendū esse de ciuitate in ciuitatem monet. Recolimus enim verba dicentis: Cum autem persequant vos in ciuitate ista: fugite in aliam. Quis autem credat ita hoc dominum fieri voluisse: vt necessario ministerio sine quo viuere nequeunt desererētur greges quos suo sanguine comparauit? Nunquid hoc fecit ipse quando portantibus parētibus in Aegyptum paruulus fugit: qui nondum ecclesias congregauerat: quas ab eo desertas fuisse dicamus? Nunquid quando apostolus Paulus ne illum comprehēderet inimicus: per fenestram in sporta submissus est: & effugit manus eius: deserta est quæ ibi erat ecclesia necessario ministerio: & non ab aliis fratribus ibidem constitutis quod oportebat impletum est? Eis quippe volentibus hoc apostolus fecerat: vt seipsum seruaret ecclesiæ: quem proprie persecutor ille quærebat. Faciant ergo serui Christi: ministri verbi & sacramenti eius: quod præcepit siue permisit. Fugiant omnino de ciuitate in ciuitatem: quando eorum quisq; specialiter a persecutoribus quæritur: vt ab aliis qui nō ita requiruntur: non deseratur ecclesia: sed præbeant cibaria conseruis suis quos aliter viuere non posse nouerūt. Cum autem omniū: id est episcoporum & clericorum est commune periculū: hi qui aliis indigent non deserantur ab his quibus indigent. Aut igitur ad loca munita omnes transeant: aut qui habent remanēdi necessitatem: non relinquantur ab eis per quos illorum est ecclesiastica supplenda necessitas: vt aut pariter viuant: aut pariter sufferant quod eos pater familias volet perpeti. Quod si contigerit vt siue alii maius: alii minus: siue omnes æqualiter patiantur: qui eorum sint qui pro aliis patiuntur apparet: illi scilicet qui cum se possint talibus malis eripere fugiendo: ne aliorum necessitatem desererent manere maluerūt. Hinc maxime probatur illa charitas: quam Ioannes apostolus commendat dicens: Sicut Christus animam suā pro nobis posuit: sic & nos debemus animas pro fratribus ponere. Nam qui fugiunt

Psal.30. Matthei.10 Matthæi.1 2.Corin.11 Actu.9. I 1.Ioannis.3.

tempore persecutionis ministri dei fugere possint

vel suis deuincti necessitatibus fugere non possunt: si comprehensi patiuntur: pro seipsis: non
pro fratribus vtiq; patiuntur. Qui vero propterea patiunt: quia fratres qui eis ad Christianã
salutem indigebãt deserere noluerũt: sine dubio suas animas pro fratribus ponunt. Vnde il
lud quoniã episcopũ quẽdam dixisse audiuimus: Si dominus nobis imperauit fugam in eis per
secutionibus vbi potest fructus esse martyrii: quanto magis debemus fugere steriles passiones
quando est barbaricus & hostilis incursus. Verum est quidẽ & acceptabile: Sed his quos eccle
siastici officii non tenent vincula. Nam qui clades hostiles ideo non fugit cũ possit effugere ne
deserat ministerium Christi sine quo non possunt homines vel fieri vel viuere Christiani: ma-
iorem charitatis inuenit fructũ: q̃ qui nõ propter fratres: sed propter seipsum fugiens atq; cõ-
prehensus non negat Christum suscipitq; martyriũ. Quid est ergo quod in epistola tua prio-
re posuisti? Dicis enim: si in ecclesiis persistendũ est: quid simus nobis vel populo profuturi nõ K
video: nisi vt ante oculos nostros viri cadant: foeminæ constuprentur: incẽdantur ecclesię: nos
sub tormentis deficiamus: cũ de nobis quæritur quod nõ habemus. Potẽs est quidem deus au-
dire preces familiæ suæ: & hæc quæ formidant auertere: nec ideo tamen propter ista quę incer
ta sunt debet nostri officii esse certa desertio sine quo est plebi certa pernicies: non in rebus vitę
huius: sed alterius incõparabiliter diligentius sollicitiusq; curandæ. Nã si certa essent ista ma
la quæ timentur ne in locis in quibus sumus forte contingant: prius inde fugerent omnes pro
pter quos ibi manendũ est: & nos manendi necessitate liberos redderent. Non enim quisq̃ est q
dicat ministros manere oportere vbi iam non fuerint quibus necesse sit ministrare. Ita quidã
sancti episcopi de Hispania profugerunt: prius plebibus partim fuga lapsis: partim peremptis:
partim obsidione consumptis: partim captiuitate dispersis. Sed multo plures illic manentibus
propter quos manerẽt sub eorundem periculorũ densitate manserunt. Et si aliqui deseruerũt
plebes suas: hoc est quod dicimus fieri nõ debere. Neq; enim tales docti authoritate diuina: sed
humano vel errore decepti: vel timore sunt victi. Cur enim sibi putant indifferenter obtem- L
perandum esse præcepto: vbi legunt de ciuitate in ciuitatem esse fugiendũ: & mercẽnariũ non
exhorrẽt qui videt lupum venientẽ & fugit: & nõ est ei cura de ouibus. Cur nõ istas duas do
minicas verasq; sentẽtias: vnam scilicet vbi fuga sinitur aut iubetur: alteram vbi arguitur atq;
culpatur: sic intelligere student: vt inter se reperiantur non esse contrariæ sicut non sunt? Et
hoc quomodo reperitur nisi attendatur quod iam superius disputaui: tunc de locis in quibus
sumus premente persecutione fugiendũ esse Christi ministris: quãdo ibi aut plebes Christi nõ
fuerit cui ministretur: aut põt impleri p alios necessariũ ministeriũ q̃bus nõ est eadem causa fu
giendi: sicut in sporta submissus: quod supra memoraui: fugit apostolus cũ a persecutore pro
prie ipse quæreretur: aliis vtiq; necessitatẽ similem nõ habentibus: a q̃bus illic ministeriũ absit
vt desereretur ecclesiæ. Sicut fugit sanctus Athanasius Alexãdrin⁹ eps cũ eũ specialiter appre
hendere Constantius cuperet impator: nequaq̃ a cæteris ministris deserta plebe catholica q̃ in
Alexandria cõmanebat. Cũ aũt plebs manet & ministri fugiũt ministeriũq; subtrahũt: quid-
erit nisi mercẽnariorũ illa fuga damnabilis q̃bus nõ est cura de ouibus? Veniet em̃ lupus: non
homo: sed diabolus q plerũq; fideles apostatas esse persuasit: q̃bus quotidianũ ministeriũ domi
nici corporis defuit: & peribit infirmus in tua nõ scientia: sed de ignorantia frater propter quẽ
Christus mortuus est. Q̃d aũt ad eos attinet q in hac re non fallunt errore: sed formidine su-
perant: quare nõ potius cõtra suũ timorẽ dño miserãte: atq; adiuuãte fortiter dimicãt: ne ma-
2.Corin.11. la sine cõparatione grauiora quę multo amplius sunt tremẽda: cõtingãt. Fit hoc vbi dei chari
tas flagrat non mũdi cupiditas fumat. Charitas em̃ dicit: Quis infirmat & non ego infirmor?
Quis scãdalizatur & nõ ego vror? Sed charitas ex deo est. Oremus ergo vt ab illo detur a quo
iubetur. Et per hanc magis timeamus ne oues Christi spiritalis nequitiæ gladio in corde q̃ ne
ferro in corpore trucident: vbi quãdocũq; quocũq; mortis genere morituri sunt. Magis timea
23.q.5. magis. mus ne sensu interiori corrupto pereat castitas fidei: q̃ ne foeminæ violenter cõstuprent in car
ne: quia violentia non violatur pudicitia si mente seruatur: q̃m nec in carne violatur: q̃ñ volũ
1.de Ciuitate dei.ca.16 & 18. tas patientis sua turpiter carne non vtitur: sed sine consensione tolerat quod alius operatur.
Magis timeamus ne lapides viui extinguantur deserentibus nobis: q̃ ne lapides & ligna terre-
norum ædificiorum incendantur præsentibus nobis. Magis timeamus ne membra corporis M
Christi destituta spiritali victu necentur: q̃ membra corporis nostri oppressa hostili impetu
torqueantur. Non quia ista nõ sunt vitanda cũ possunt: sed q̃a potius ferenda sunt q̃ñ vitari si
ne impietate non possunt: nisi forte quisq̃ contenderit non esse ministrũ impiũ q tunc subtra-

hit ministerium pietati necessarium quando magis est necessarium. An non cogitamus cũ ad
istorum periculorum peruenitur extrema:nec est potestas vlla fugiendi:quantus in ecclesia fie
ri soleat ab vtroq; sexu atq; ab omni ætate concursus aliis baptismum flagitantibus:aliis recõ
ciliationẽ:aliis etiã pœnitentię ipsius actionẽ: omnibus cõsolationẽ & sacramẽtorũ cõfectionẽ
& erogationẽ? Vbi si ministri desint:quantũ exitiũ sequaẽ eos qui de isto sæculo vel nõ regene-
rati exeunt vel ligati? Quantus est etiam luctus fidelium suorum q eos secũ in vitæ æternæ re
quiẽ nõ habebũt? Quãtus deniq; gemit⁹ omniũ:& quorũdã quãta blasphemia de absentia mi
nisteriorũ & ministrorũ? Vide quid faciat malorũ tẽporaliũ timor:& quãta in eo fit acquisitio
malorũ æternorum. Si aũt ministri assint pro viribus quas eis dñs subministrat:oibus subue-
nitur:Alii baptizantur:alii recõciliantẽ:nulli dñici corporis cõmunione fraudantẽ:oẽs conso-
lanẽ:ædificanẽ:exhortanẽ:vt deũ rogẽt qui potẽs est oĩa quæ timenẽ auertere:parati ad vtrũq;
vt si nõ potest ab eis calix iste trãsire:fiat volũtas ei⁹ q mali aliqd nõ põt velle. Certe iam vides
quod te scripseras nõ videre: quantũ boni cõsequanẽ populi Christiani:si in pręsentibus malis
non eis desit præsentia ministrorũ Christi:quorũ vides etiã quantũ obsit absentia dũ sua quæ-
runt nõ quæ Iesu Christi. Nec habẽt illã de qua dictũ est:nõ quærit quæ sua sunt. Nec imitanẽ Phil.2.
eum qui dixit:Nõ quæro qđ mihi vtile:sed qđ multis:vt salui fiant. Qui etiã psecutoris princi 1.Corin.10.
pis illius insidias nõ fugisset:nisi se aliis qbus necessari⁹ erat:seruare voluisset. Propter qđ ait: Phil.1.
Compellor aũt ex duobus cõcupiscentiã habens dissolui:& esse cũ Christo:multo magis opti-
N mũ manere in carne necessatiũ propter vos. Hic forte quis dicat:ideo debere dei ministros fu-
gere a talibus imminẽtibus malis:vt se pro vtilitate ecclesiæ tẽporibus trãquillioribus seruẽt.
Recte hoc fit a quibusdã quãdo nõ desunt alii per quos suppleaẽ ecclesiasticũ ministeriũ:ne ab
oĩbus deseraẽ.qđ fecisse Athanasiũ supra diximus. Nam quantũ necessariũ fuerit ecclesiæ:quã
tũq; profuerit q vir ille mãsit ĩ carne:catholica fides nouit quæ aduersus Arrianos hæreticos
ore illius & amore defensa est. Sed quãdo est cõmune periculũ:magisq; timendũ est ne quisq̃ id
facere credatur non cõsulendi volũtate:sed timore moriendi:magisq; fugiendi obsit exemplo:
q̃ viuendi prosit officio:nulla ratione faciendũ est. Deniq; sanctus Dauid ne se cõmitteret peri
culis præliorũ:& fortassis extingueretur:sicut ibi dictum est (lucerna Israel) a suis hoc petenti
bus sumpsit:non ipse præsumpsit: Alioquin multos imitatores fecisset ignauiæ:q eum crede-
O rent hoc fecisse non cõsyderatione vtilitatis aliorũ:sed suę perturbatione formidinis. Occur
rit aliquãto alia quæstio quã cõtemnere nõ debemus. Si eñ hæc vtilitas negligenda nõ est: vt
aliqui ministri propterea fugiant imminente aliqua vastitate:vt seruenẽ q ministrent eis quos
post illã cladẽ residuos potuerint inuenire:quid fiet vbi omnes videntur interituri: nisi aliqui
fugiant? Quid si eñ hactenus sæuiat illa pernicies:vt solos ministros ecclesiæ persequaẽ? Quid
dicam? an relinquẽda est a ministris fugientibus ecclesia:ne a morientibus miserabilius relin-
quatur? Sed si laici non quæruntur ad mortẽ:possunt occultare quoquo modo episcopos & cle
ricos suos:sicut ille adiuuerit in cui⁹ potestate sunt omnia:qui potest & nõ fugientem per mi-
rabilem cõseruare potentiã. Sed ideo quærimus quid nos facere debeamus:ne in omnib⁹ fugiẽ
do diuina miracula:tentare dominum iudicemur. Non quidem talis est ista tempestas: quãdo
laicorũ & clericorũ est cõmune periculum:sicut in naui vna cõmune periculũ est mercatorum
atq; nautarum. Verum absit vt tãti pendenda sit hæc nauis nostra vt debeant eam nautæ/&
maxime gubernator periclitantẽ deserere:etiã si in scaphã transiliendo vel etiã natando possit
effugere. Quibus enim metuimus ne nostra desertione pereãt:nõ tẽporalẽ mortẽ: quæ quan
doq; ventura est:sed ęternã:q̃ põt si nõ caueaẽ venire:& põt si caueaẽ etiã nõ venire:metuim⁹.
In cõmuni aũt periculo vitæ huius cur existimamus vbicunq; fuerit hostilis incursus:oẽs cle-
ricos & nõ etiã oẽs laicos esse morituros:vt simul finiant hanc vitã cui sunt clerici necessarii?
Aut cur nõ speremus sicut laicos aliquos sic etiã clericos remansuros? A quibus eñ necessariũ
ministeriũ valeat exhiberi? Q̃q̃ hos inter dei ministros inde sit disceptatio qui eorũ maneant:
ne fuga omniũ:& qui eorũ fugiant:ne morte omniũ deseraẽ ecclesia. Tale quippe certamen erit
inter eos vbi vtriq; ferueãt charitate & vtriq; placeãt charitati. Quæ disceptatio si aliter nõ
P poruerit terminari:quantũ mihi videẽ:qui maneant & q fugiant sorte legẽdi sunt. Qui eñ di
xerint se potius fugere debere:aut timidi videbuntur:quia imminens malum sustinere nolue
runt:aut arrogantes quia se magis qui seruandi essent necessarios ecclesiæ iudicarunt. Deinde
fortassis hi qui meliores sunt:eligant pro fratribus animas ponere:& hi seruabuntur fugiẽdo
quorũ est minus vtilis vita:q̃a minor cõsulendi & gubernãdi peritia. Qui tñ si pie sapiũt: cõtra

dicent eis quos vidēt & viuere potius oportere & magis mori malle q̄ fugere. Ideo ficut ſcriptū
Prouer.18. eſt: Cōtradictiones ſedat ſortitio: & inter potētes definit. Melius eñ deus in huiuſcemodi am
bagibus q̄ hoīes iudicāt: ſiue digneť ad paſſionis fructum vocare meliores & parcere infirmis:
ſiue iſtos facere ad mala perferenda fortiores: & huic vitæ ſubtrahere: quorū nō pōt & dei eccle.
ſia & tantū quātū illorū vita ꝓdeſſe. Res qdē fiet min⁹ vſitata ſi fiat iſta ſortitio. Sed ſi facta fue.
rit qs eā reprehēdere audebit? Quis nō eā niſi imperitus aut auidus cōgrua ꝑdicatione lauda-
bit? Q̄d ſi nō placet facere: cui⁹ facti nō occurrit exemplū: nulli⁹ fuga faciat vt eccleſię miniſte
riū maxime in tātis ꝑiculis neceſſariū ac debitū deſit. Nemo excipiat ꝑſonā ſuā: vt ſi aliqua gra
tia videť excellere: ideo ſe dicat vita & ob hoc fuga eſſe digniorē. Quiſqs eñ hoc putat: nimiū
ſibi placet. Quiſqs aūt etiā hoc dicit oībus diſplicet. Sunt ſane q arbitranť epōs & clericos nō
fugiētes in talib⁹ ꝑiculis: ſed manētes: facere vt plebes decipianť: cū ideo nō fugiūt qa manere Q
ſuos præpoſitos cernūt. Sed facile eſt hāc reſpōſionē vel inuidiā declinare: alloquēdo eaſdē ple
bes atq; dicēdo: nō vos decipiat q̄ de loco iſto nō fugiemus. Nō eñ propter nos; ſed ꝓpter vos
potius hic manemus: ne vobis nō miniſtremus qcquid ſaluti veſtræ quæ in Chriſto eſt noui-
mus neceſſariū. Si ergo fugere volueritis: & nos ab iſtis qb⁹ tenemur vinculis ſoluiſtis. Quod
tunc puto eſſe dicendū: quando vere videť vtile eſſe ad loca tutiora migrare. Quo audito ſi
vel oēs vel aliqui dixerint: in illius poteſtate ſumus: cuius irā nullus quocūq; vadit: euadit: cu-
ius miſericordiā vbicūq; ſit pōt inuenire: q nuſq̄ vult ire: ſiue certis neceſſitatibus impeditus:
ſiue laborare nolens: ad incerta ſuffugia & nō ad finiēda ſed ad mutāda pericula: proculdubio
iſti deſerendi nō ſunt miniſterio Chriſtiano. Si aūt hoc audito abire maluerint: nec illis manē
dū eſt q ꝓpter illos manebāt: qa ibi iā nō ſunt ꝓpter quos manere adhuc debeāt. Quicūq; igiť
iſto modo fugit vt eccleſiæ neceſſariū miniſteriū illo fugiente nō deſit: facit q̄d dñs pręcepit ſi-
ue permiſit. Qui aūt ſic fugit vt gregi Chriſti ea qbus ſpiritaliter viuit: alimēta ſubtrahanť:
Mercēnarius ille eſt qui videt lupū venientē & fugit: qm̄ nō eſt ei cura de ouib⁹. Hæc tibi quia
me cōſuluiſti frater dilectiſſime: qua exiſtimaui veritate & certa charitate reſcripſi: ſed ne me-
liorē ſi inueneris ſequaris ſententiā nō præſcripſi. Melius tñ quod in his periculis faciam⁹: in
uenire nō poſſumus; q̄ orationes ad dominū deū noſtrū: vt miſereať noſtri. Quod ipſum vt ſci
licet eccleſias non desererent dei dono nonnulli prudētes & ſancti viri & velle & facere merue
runt: & inter dentes obtrectantium a ſui propoſiti intentione minime defecerunt.

Sancti Auguſtini ad Italicam; eius petitioni vt de inuiſibili deo vtrū per oculos corporeos
poſſit videri ſcribat; ſatiſfacientis. Epiſtola.CLXXXI.

Ominę eximiæ & merito præſtantiſſimæ atq; in Chriſti charitate honorā-
dæ filiæ Italicæ: Auguſtinus epiſcopus in dño ſalutem. Cū petiuiſſes vt R
de inuiſibili deo vtrū p oculos corporeos poſſit videri ſcriberē: negare non
Col.3. potui: ne ſanctū ſtudiū tuū offenderē. Erige itaq; ſpiritū mētis tuæ q reno
uatur in agnitione dei ſecūdū imaginē eius q creauit eū: vbi per fidē in te ha
bitat Chriſtus: vbi nō eſt Iudæus & Gręcus ſeru⁹ & liber: maſcul⁹ & fœmi
na: vbi nō morieris cū ſolui corpore cœperis: qa nec ibi marcuiſti cū ſis an-
nis grauis: hoc interiore tuo erecta: intende & vide quę loquor. Scimus poſſe deū videri: quia
Matthęi.5. ſcriptū eſt: Beati mūdo corde qm̄ ipſi deū videbūt. Q̄ꝗ̄ multi nolūt probare etiā impios viſu-
Iob.1.&.2. ros deū. A diabolo quoq; ipſum deū viſum putāt: ſic accipientes q̄d ſcriptū eſt in libro Iob: Ve-
niſſe cū angelis & diabolū in conſpectu dei: vt etiā illud veniat in quæſtionē quomodo dictū ē:
Matthęi.5. Beati mundo corde qm̄ ipſi deū videbūt. Et illud: Pacē ſectamini cū oībus & ſanctificationē ſi-
Hebrę.12. ne qua nemo poterit videre deū. Multū eñ miror: ſi euſq; progrediūť q exiſtimāt impios vi-
ſuros deū: & a diabolo viſum deū: vt eos & mūdos eſſe corde: & pacē ac ſanctificationē cū oīb⁹
ſectari aſſeuerent. Ac ꝑ hoc q̄d ſcriptū eſt in libro Iob: Veniſſe angelos in cōſpectu dei: & veniſ
ſe cū eis diabolū: nō ideo diabolus deū vidiſſe credendus eſt. Ipſi eñ dicti ſunt veniſſe in cōſpe-
ctu dei: nō deus in cōſpectu eorū. Veniūt aūt in cōſpectū noſtrū quæ videmus: nō a quibus vi-
demur. Nam cū in cōſpectu dei ſunt oīa: Nunc eñ quæritur quomō videatur deus: nō i ea ſpe
cie qua & in iſto ſæculo qbuſdā voluit apparere: qñ nō ſolū cū Abraā aliiſq; iuſtis: verūetiā cū
Caiu fratricida loquutus eſt: ſed quomodo videť in illo regno: vbi eū filii eius videbūt ſicuti ē.
Tunc quippe ſatiabiť in bonis deſyderiū eorū. Quo deſyderio flagrabat Moyſes: cui loqui ad
Exo.33. deū facie ad faciē nō ſufficiebat & dicebat: Oſtende mihi temetipſum manifeſte vt videā te: tā
Pſalmo.16 q̄ diceret: quod in pſalmo ex eodē deſyderio canitur: Satiabor cum manifeſtabitur gloria tua.

S De hac visione loquēs sanctus Ambrosius: Nō in loco (inquit) deus videtur: sicut illicē ad mā Ambrosiꝰ
bre: sicut in monte Sina: sed mūdo corde. Nec corporalibus oculis deus quęrit: qbus se ostēdit super Lucā
Abrae: Isaac: Iacob: & aliis multis in hoc saeculo. Nec circūscribit visu: propter illud quod scri
ptum est: Posteriora mea videbis. Nec tactu tenet: quia luctatus est cū Iacob. Nec audit affatu: Exodi.33.
sicut non solum a tot sanctis: verumetiam a diabolo auditus est. Nec sentitur incessu: sicut ali Gen.32.
quando cū in paradiso deambularet ad vesperum. Quod autem ait Apostolus: Cognoscere
etiam supereminentē scientiae charitatē Christi vt impleamini in omnē plenitudinē dei: qua- Gen.3.
propter si aliquit (inquiūt) minus q̄ deus habebimus: & in aliquo minores erimus: quomodo Ephe.3.
implebimur in omnē plenitudinē dei? Sed quoniā implebimur: profecto erimus ęquales. Hoc il
li dicunt qui putant nos hoc futuros omnino quod deus est. Sed certꝰ sum quia auersaris istū
humanę mētis errorē: Scio: & recte facis: Sed quomodo intelligenda sit ista plenitudo qua di
ctum est implendos nos esse in omnē plenitudinē dei: postea si deus voluerit: pro viribus quas
dederit differemus. Nūc aūt qđ mihi proposueras: & ad explicandū difficile videbat: vtrū ex
plicatū sit diligenter attende recolendo quae dicta sunt. Si enim quaeris vtrū possit deus vide
T ri? Respondeo potest. Si quęris vnde sciam? Respondeo: quia in veracissima scriptura legitur: Matthęi.5.
Beati mūdicordes qm̄ ipsi deū videbūt. Si quaeris quomodo dictus est inuisibilis si videri pōt
Respōdeo iuisibilē esse natura: videri aūt cū vult sicut vult. Plurimis em̄ visus est nō sicuti est:
sed quali specie illi placuit apparere. Si quaeris quomodo eū vidit vel Cain scoeleratus: vel etiā
ipse diabolus qn̄ venit cū angelis vt corā illo assisteret: si beati mundicordes qm̄ ipsi deum vide
bunt? Respondeo: nō quidē esse cōsequēs vt etiā videāt deū qui voces ab eo factas aliquādo au-
diunt. Neq̄ em̄ viderunt eum qui audierunt quādo dixit ad filiū: Et clarificaui & clarificabo. Ioannis.12.
Verūtamen nō esse mirandū si aliqui etiā nō mūdicordes vidēt deū in specie quā volūtas eius
fecerit: latente inuisibili & apud se incōmutabili manente natura. Si quaeris vtrū etiā sicuti ē
aliquādo possit videri? Respondeo: filiis hoc esse promissum: de qbus dictū est: Scimus quia cū 1.Ioannis.3.
apparuerit similes ei erimus: qm̄ videbimus eū sicuti est. Si quaeris vnde eum videbimus? Re
spondeo: vnde angeli vident qbus tunc erimus ęquales. Nec in loco em̄ deus videt sed mundo
corde nec corporalibus oculis quaerit: nec circūscribit visu: nec tactu tenet: nec audit affatu:
nec sentit incessu. Vnigenitus aūt filius q est in sinu patris deitatis naturā atq̄ substantiā inso Ioannis.1.
nabiliter narrat: & ideo dignis idoneisq̄ tanto cōspectu oculis etiā inuisibiliter monstrat. Ipsi
em̄ sunt mundi oculi: de qbus apostolus dicit: Illuminatos oculos cordis vestri: Et de quibus di Ephe.1.
citur: Illumina oculos meos ne vnq̄ obdormiā in morte: Dominus em̄ spiritus est. Vnde q ad- Psalmo.12.
haeret domino: vnus spūs est. Proinde q potest deum inuisibiliter videre: ipse eum potest incor Ioannis.4.
poraliter videre: ipse deo potest incorporaliter adhaerere. Certe charitas: pax: longanimitas: 1.Corin.6.
benignitas: gaudiū: bonitas: fides: mansuetudo: continentia: virtutes sunt: & tn̄ corporalibus Gala.5.
oculis non vident: quātomagis deus ipse cuius haec participia sunt: inuisibilis esse credēdus ē?
Nam si interior homo noster quantulūcūq̄ imago eius nō de illo genita sed ab illo creata: q̄uis
adhuc renouet de die in diē: iā tn̄ in tali luce habitat quo nullus oculoꝝ corporaliū sensus acce
dit: si ea q̄ in illa luce cordis oculis intuemur: & discernunt inter se & nullꝰ locorū spatiis sepa
rant: quātomagis deus lucē habitat inaccessibilē corporis sensibꝰ: quo nec ipsiꝰ nisi mūdi pōt
esse cordis accessus? Nā si pacē istā quā inter nos habemꝰ corporeis oculis nō videmus: illā pa
cem quae pręcellit oēm intellectū/qđ est deus/qbus oculis possumus intueri? Similiter & chari
tatem quā teneamus si eam videre nō possumꝰ isti oculis qbus corpora cōtēplamur: deū q ve-
ra charitas est quomodo nos visuros credimus nisi oculis cordis? Ac p hoc cū aliqd sit nostrū
inuisibile sicut homo interior: & cū optimū nostrū: hoc est mens atq̄ intelligentia inuisibile sit
oculis corporis: quō id qđ est melius optimo nostro: visibile erit inferiori nostro? Sunt em̄ qui
V dam q deū ipsum omnino corpus esse p̄sumunt: putantes qcqd corpus nō est nullā prorsus esse
substantiā. Istos omnino cauere debemꝰ. Sunt aūt alii deū qdē ipsum corpꝰ esse minime depu
tantes: sed ideo eos q ad vitā aeternā resurgent etiā deū per corpus visuros putant: qm̄ talē spe-
rant spiritalis corporis qualitatē vt etiā ipsa quę caro fuerat spiritus fiat. Quod si ita est: quā
tū distet a superiori opinione: & q̄ hoc sit tolerabilius etiā si verū nō sit: puto facillime iudicari.
Primo quia multum interest: vtrum de creatore an de creatura aliter aliquid sentiatur: q̄ veri
tas habet. Deinde quia conatus mentis vtcūq̄ ferendus est: volentis corpus cōuertere in spi
ritum: non in corpus deū. Postremo quia id quod ego in illa mea epistola dixi: de istis nostrę car
nis oculis: quia neq̄ nunc possunt: neq̄ tunc potuerunt deū videre: etiam sic verū est. Non em̄

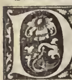
dictũ est:nisi de oculis corporalib⁹ ꝙ tũc nõ erũt si corpus ipm spũs erit:ac p hoc corporei oculi nunq̃ deũ videbunt:quia cum videbitur:spiritus eũ nõ corpus videbit. Sed ad hæc iam satis dicta sint:quæ ab initio huius opusculi mei diligẽter lecta & relecta cõsyderãs:sine vlla fortasse dubitatione perspicies ad vidẽdũ deũ peius auxiliũ cor mũdũ te debere præparare. De corpore vero spirituali:si dominus iuuerit:opere alio experiemur qd disputare valeamus.

Sancti Augustini ad Bonifacium:illum vt mores suos otnet pudicitia cõiugalis:sobrietas atq; frugalitas:admonentis. Epistola.CLXXXII.

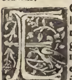
Omino sublimi semp q; magnifico filio Bonifacio: Augustinus episcopus. Ornet mores tuos pudicitia coniugalis:ornet sobrietas & frugalitas. Bene enim agere & illicita non prohibere:consensus erroris est. Quædam dum de ecclesia egreditur Christi virgo sacrata:ebriam Gothi herpe mentem & corpus incurrit. Habeat quæso miles sub comite positus disciplinam. Graue est enim vt quem non vincit homo:vincat libido: Aut voluetur vino:qui non vincitur ferro. X

Bonifacii ad Augustinũ:superiori epistolæ ipsius respondentis. Epistola.CLXXXIII.

Omino merito honorabili patri Augustino episcoporum summo: Bonifacius. Tuæ sanctitatis epistolam admonitu me terrificanti suscepi. Etenim venerabilis papa si thorus ille legitimus pauidos habet accessus:quo debet puniri supplicio diuinas qui temerat rationes? Arguetur ergo profecto qui diuina atq; humana neglexit:& quem libido præuenit gladius vltor absumet:eumq; quem insobrium in tantis angustiis fama veridica publicauit: carceris periturum quocunq; supplicio custodia retinebit. Y

Sancti Augustini iterum ad Bonifacium:astruentis solam admonitionem sufficere:& ei q templum domini violare ausus fuerit posse condonari:si tempus pœnitentiæ diuinitus concedatur. Epistola.CLXXXIIII.

Go quos diligo arguo & castigo:non occidi desydero:nec carcere pleno squalore retrudi. Sola sufficit admonitio. Poterit enim si ei diuinitus concedat tempus pœnitentiæ condonari:qui domini templum ausus est violare. Sit ergo ipse qui fecit:sui arbiter voti. Fas enim nõ est:vt reus episcopi suggestionibus occidatur:qui veniẽ si pœnituerit reseruatur. Nam si in barbarorum erroribus velimus cum decet exercere vindictam: paucos reperiremus:nec ipsos animosos ad pugnam fore. Z

Sancti Augustini iterum ad Bonifacium:ei militem trãsmarinum Africæ littus attigisse: & ab Italia hostem publicum esse nuntiatum referentis: ipsumq; per directionem intentionis cordis ad dominum consolantis. Epistola.CLXXXV.

Omino sublimi semp q; magnifico filio Bonifacio: Augustin⁹ eps. Africæ littus vt audio miles attigit trãsmarinus:Sed hui⁹ meriti dux a catholica veritate dissentit. Quid orẽ sicut oportet ignoro: Ab italia hostis est publicus nũtiatus:cõtra victricia signa supbas erigẽs hastas. Pacẽ inter nos fieri vellẽ si scirẽ plenius qd ignoro. Adest quidẽ Africæ olim paratũ in Italia bellũ:sed tamẽ non inuideo fili charissime Romaniç:Sed dico quod sentio. Non dabit diuinitate iuuante catholicus hæretico terga. Tui cordis intentio dirigatur ad dominum:non militem timebis:non Gothũ & Hunum. &

Bonifacii ad beatum Augustinum:præcedenti epistolç illius respondentis:& vt deum pro se precetur petentis. Epistola.CLXXXVI.

Omino sancto patri Augustino epo: Bonifacius. Scio ꝙ sit tua sanctitas p mea vita sollicita:& q̃ aduersus me tyrãnus ille ordinauerit ac disponat:anteqũ tuũ sacerdotiũ scriberet:noui. Obuiam⁹ ad mortẽ vltro tendentibus: quos nostrç victoriç vt credim⁹ faciet Christ⁹ addictos. Sed si erga me meos ꝙ oẽs aliud voluerit ordinare diuinitas:precare vt aĩam liberet deus: & dabit cõpetẽs aduersario secũda vice respõsio. In pugna eñ vtriusq; desæuit furor:sed de⁹ ispicit causam. Igit ora vt dixi:& vincit vna trinitas nobis. 9

Sancti Augustini iterũ ad Bonifaciũ:eũ vt pro cõmissis ausibus debitã agat pœnitentiam admonentis:& oblationẽ interim atq; cõmunionẽ ipsi interdicentis. Epistola.CLXXXVII.

A Dilectissimo & spectabili viro filio Bonifacio: Augustinus epus. Miror quō tam subito fidei murū aries ruperit inimici. Noui eñ qua religiōe semp fis ecclesiā dei venerat. Quo instigāte facere ausus es: hoiem de eccl'ia rapuisti. Tuus si de tuo amico forte psumeret fugitiuꝰ: posset pculdubio intercessor causa veniā pmereri. Ergo si amicus intēdit: cur deus offendit? Sed si de potestate praesumit: Nabuchodonosor regē intēde qui causa superbiae in bouē est ex homine cōmutatus. Non vt confundā te haec scribo: sed vt filium meū charissimum moneo. Ecclesiae igitur illaesum reuoca quē vt irreligiosissimus rapuisti. Oblatio vero domus tuae a clericis ne suscipiatur indixi: Communionemq tibi interdico: donec peracta pro ausibus vel errore a me definito: tibimet poenitentia & tempore condonato: pro hoc facto corde contrito & humiliato dignum offeras sacrificium deo. 17.q.4.mitor. Danielis.4

Bonifacii ad beatū Augustinū: admonitionibꝰ illiꝰ se velle obtēperare affirmātis: delictūq suū cōfitētis: & virū de foribꝰ eccl'iae abstractū: illęsū ei offerētis: atq vt ecclesię introitꝰ sibi nō negef: oblatio quoq eius non respuaf: humiliter deprecantis. Ep'la.CLXXXVIII.

B Humilis saluto quod primū est. Suscepit aūt tremens sanctitatis tuae verba verberibꝰ plena. Scio q veniae pręparatur: q ab Augustino pfectissimo sacerdote corripif: nec debet episcopo denegare qđ voluntas facit aut casus. Ipse enim sibi denegat curā qui suam medico non publicat causam. Hominem ergo piissime pater e liminibus ecclesiae raptū tuis sanctis aspectibus iussio mea furorq subduxit. Alieno nō sunt ista facta consilio: dei & sanctorum eiꝰ regimine vitio. Illum itaq virum morte dignissimum: quē vt dixi meus de ecclesiae foribus furor abstraxit: vitae tuis iussionibus donamus illęsum. Agnosco culpas. Indignę meae lachrymae iunganf tuis fletibus iustis: quo possit haec nota nigro scriptatione deleri. Ecclesiae mihi introitus nō negef. Illic spero veniā vbi admisi culpā. Oblatio vero domus meae vt tua sanctitas iussit: ad coelestis regis mensam eius manibus offeretur.

Sancti Augustini iterum ad Bonifacium: ea quę vidit illi cum cōmendatione narrantis: & pro Gudila fidelissimo ipsius seruo veniā deprecantis. Epostola.CLXXXIX.

C Domio sublimi: sempq magnifico filio Bonifacio: Augustinꝰ eps. Dū quodā in loco positꝰ tuę eximietatis trāsitꝰ intuerer: placuit meis aspectibꝰ tuę sublimitatis mitis ille ac terribilis gressus. Sed postq̄ illū leuigatū sacro chrismate caput portā cū paucis ciuitatis exiuit: subito vomūt egres domꝰ ciuitas fūdit exercitū: strepūt arma: cōcrepāt: tubę cūctis crispatę vētis stuppę depēdēt: ferreę tunicę virorū fortiū mēbra cōstringūt: sessoris & equi renibus setigera vestif: intēsus gerif arcus: pulchra cūcta cōspexi: nihil melius Bonifacio comite vidi. Sed postq̄ ad palmas vt cōperi tua sublimitas venit: ad illū breuis quidem: sed plenū periculis maris transitū: qđ vix aliqū naue transif: pceperas matutino tpe trāsmeare ne noctis obscuritas mali aliqd pcuraret: Gudila eximietatis tuae fidelissimꝰ seruꝰ equo ipsius maris dū natat in brachio interdicti littoris tetigit oras: nec statim licuit reuerti profectomaris enim tumor increscens reuersuro transitū denegauit. Hoc illos tuos vigilātissimos sensus latere non potuit. Iram ratio prouocauit: culpa veniā suasit ad fugā: sed felix fuga est q̄ currit ad vitam. Memoratus Gudila ad patronū tuum sanctum Stephanum primum martyrem confugit. Ipse mihi & imperauit vt pro eodem apud religionem tuā postulator accedā. Habeat igitur quaeso veniam: quoniam nec turbatus vndis equus caruit: nec gurges altus absorbuit quem deus eruit & aqua seruauit. Valeat apud te epistolaris ista rogo suggestio. Eris enim vt deprecor ab ira domini alienus: quotiēs petitus a te offensus non fuerit Augustinus.

Bonifacii ad beatum Augustinum: superiori ipsius epistolae respondentis: & veniam Gudilae condonantis. Epistola.CXC.

D Domino beatissimo & venerabili sancto patri Augustino epo: Bonifaciꝰ. Furē pararoq q obuio bello sanctitatis tuae frāgor iperio. Gudilā fortissimū semp quē volo viuere virū metuo ne eū aliqū ī virtute sua leuitas faciat iterire. Potest quidē praecinctus armis quātos inimicos reperiret trucidare. Sed apđ belligeros viros victus dicitur victor occisus. Nam equo vectus maris brachium quod natādo prexit luxuriae nō fuerat: sed virtutis. Arbitror eñ q nocte cogitarit aliquid hostibꝰ facere: cui sole ingresso finis diei cōsilia pa

rata subduxit. Hoc vero doluit: quod natatione longissima ab equo posset & aquis occidi. Vt iubes ergo sancti beati Stephani impetrata iussa vestra refero. Spondeo enim ipsi quae tibi: quod Gu dila vobis est iubentibus veniae condonatus.

Bonifacii iterum ad beatum Augustinum significantis ei Castinum olim inimicu: & persecutorem suis se nunc defensionibus commisisse: & honorem de hoc diuinae potentiae tribuentis: de puritate tamen nihilominus Castini adhuc dubitantis: & vt Augustinus ab ipso integrum de suis sensibus accipiat sacramentum postulantis. Epistola.CXCI.

Omino venerabili sancto patri Augustino epo Bonifacius. Castinus ille priuatus ex consule vitae meae ac nominis (oibus vt notum est) persecutor peiores cōmittēs ac furens factione s: quasi rerū a me gestarū imemor: Edatium Italia fugiens: meis se in Africam defensionibus tradidit cōmittēdū. Omitto beatissime pater olim mihi ab eodem ingestas miserias: ostensa pericula: fugiens eum nunc vsque viuo: Thrax natus vix scitham euasi: durauit inuido sub consule miles. Sed diuina potentia quae nouit planare sublimia & altius eleuare prostrata: fecit de superbo qd voluit: & hostem meum me quieto victoriā mihi quā nouit adduxit. Sufficit pro funere victi tanta deiectio: adorauit sarathan clauus: timuit senator barbarum caput: tremuit militem dux doloris. Dicuntur ista pater sancte cor gutno. Nam vereor illustrissimum cōsulem & primum conspicio senatorem: sed ne cōsueta fallacia mali erga me vt solet aliquid moliatur: putetque se suis fraudibus Romanis ducibus profuturū & in eo versetur exitio: integrum de suis sensibus det tuae beatitudini sacramentum si nullus in eum conuertitur dolus. Ego autem per omnia quae sancta sunt iuro: quoniam si apud eum animae reperero puritatem: eum incolumem ac sublimem Italiae reddam: frustratis inimicis eius & domitis. Hostis autem erit suae animae si aliquid in eo sinistrae partis inuenero. B

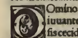
Sancti Augustini ad Bonifacium: antecedenti epistolae illius respondentis: & Castinum sacramento se prodidisse: quod ab omni culpa & erroribus alienus sit asserentis: Exemplis quoque quod inimicis parcendum sit: comprobantis. Epistola.CXCII.

Omino insigni meritoque sublimi filio Bonifacio: Augustinus episcop⁹. Vir illustrissimus Castinus sacramento se prodidit quod sit ab omni culpa & erroribus alienus. Quē tibi vt dicit foederatus Illesonia adhuc te in palatio positū falsis suggestionibus concitabat. Sed ne totū qd tunc agebat mittatur in mediū: detur prolixitati compendium. Dauid ille opilio regnū parcēdo inimicis obtinuit. Christus pro Iudaeis qui eum crucis patibulo cōfixerūt: patrem ne irasceretur rogauit: & indignis hominibus veniam misericors cōdonauit. Credo igitur homini qui mihi fidele tradidit sacramentum: & quaerit me pollicente tua defensione vitae subsidium. Scio enim quod eius salutis mihi promissa complebis. F

Bonifacii ad beatum Augustinum: graue sibi bellum imminere conquerentis: & vt preces pro se domino fundat precantis. Epistola.CXCIII.

Omino venerabili sancto patri Augustino episcopo Bonifacius. Graue nobis est bellum inimici mucro: nostra pectora pulsat. Deo funde preces vt solēs: tua sit nobis comes oratio: rauca buccina: terrifica tuba: puto quod & sydera terreat: hostium clamor immanis adest: sed his non terremur. Nouimus enim ista non hodie. Ergo venerande Christi sacerdos: pete deum vt iacula in hostes dirigat nostra: ac seipsi trucident mutua caede. G

Sancti Augustini ad Bonifacium: praemissae epistolae illius respondentis: & vt manibus arripiat arma: & oratione aures pulset authoris: consulentis. Epistola.CXCIIII.

Ilectissimo & spectabili viro Bonifacio: Augustin⁹ eps. Graui de pugna cōquereris: dubites nolo: vtile tibi tuisque dabo cōsiliū: arripe manib⁹ arma: Oro aures pulset authoris: qa qñ pugnat: de⁹ apertis oclis spectat: & partē quā ispicit iustā: sibi dat palmā. H

Bonifacii ad beatū Augustinū: Multos ex aduersariis cecidisse: de suis aūt nullos vulneratos esse narrantis: & quod oret vt talis de inimicis vltio saepe procedat petentis. Epistola.CXCV.

Omino venerabili sancto patri Augustino episcopo: Bonifacius. Manus superba deo iuuante cecidit: quae ante paululum audax gladium erecta portabat. Multi ex aduersis ceciderunt: de nostris autem Christo iuuante nullus est vulneratus. Ora igitur venerabilis papa vt talis de inimicis vltio saepe procedat. I

Sancti Auguſtini ad Bonifacium: Lecto ſe vacare & aduentum vltimæ diei exoptare ſcri-
bẽtis: Victoriæqꝫ illius gaudẽtis:& ipm̃ quẽadmodũ ſe in regimine habere debeat inſtruentis.

Epiſtola.CXCVI.

k DOmino inſigni meritoqꝫ ſublimi filio Bonifacio: Auguſtinus epiſcopus. Le-
cto me vacare : nobilitatem tuam latere non credo : vltimumqꝫ diem mihi
exopto venire . Gaudeo tuæ victoriæ . Ciuitatem quæſo ſerua Romanam:
Tuos vt bonus rege comes. Nihil de viribus propriis præſumas: de autho-
re gloriare virtutum:& nullum curabis penitus inimicum.

Vale.

Bonifacii ad beatum Auguſtinum: ſuperiori eius epiſtolæ reſpondentis: & manſionem ip-
ſius in hac vita adhuc neceſſariam eſſe ſibi confitentis: vtqꝫ & ipſe oret vt ſalus aliquantulum
temporis condonetur exhortantis.

Epiſtola.CXCVII.

L NVnꝗ̃ diuinitas preces ac lachrymas deſpicit peccatorũ. Cupis ipſe qdẽ de hac vita ſe
curus ad cæli regna migrare: Sed nobis opus es feſſis in tantis adhuc periculis conſti
tutis. Itaqꝫ ora nobiſcum vt tua nobis ſalus aliquantulum temporis condonetur .

Sancti Auguſtini ad Fortunatianum: cõmonẽtis vt fratrem eorum de quo collocuti fue
rant rogare dignetur: vt ſibi ignoſcat ſi quid in ipſum durius & aſperius dictum acceperit in
epiſtola ad eundem ſcripta: In qua dixit iſtius corporis oculos nec videre deum nec eſſe viſu-
ros: Se quoqꝫ modo ꝙ ſcripſerit non poenitere conteſtantis: Et cauſam cur hoc dixerit: diluci-
de & ſubtiliter explicantis: ſanctorumqꝫ doctorum authoritatibus ac diuinarum ſcripturarũ
teſtimoniis dicta ſua corroborantis.

Epiſtola.CXCVIII.

COmmonitorium ſancto fratri Fortunatiano. Sicut pſens rogaui : & nunc
M cõmoneo: vt fratrẽ noſtrũ de quo collocuti ſumus: videre & rogare digne- 2.Retra.41.
ris vt ignoſcat mihi ſi qd duriꝰ & aſperius in ſe dictum accepit in epiſtola:
quã me illo modo ſcripſiſſe nõ poenitet: qa dixi iſtius corporis oculos nec vi
dere deũ nec eſſe viſuros: Cauſam quippe adiũxi cur hoc dixerim: ne ſcilicet
deus ipſe corporeus eſſe credatur: & in loci ſpatio interualloqꝫ viſibilis: Ni-
hil enĩ videre aliter iſtiꝰ corporis oculus poteſt. Et ne illud quod dictum eſt
Facie ad faciem: ſic accipiatur: tanꝗ̃ membris corporis terminatꝰ ſit deꝰ. Ideo me ergo dixiſſe 1.Cor.13.
illud non poenitet; ne de ipſo deo tã impie ſentiamus: vt eũ nõ vbiqꝫ totũ: ſed per localia ſpatia
diuiſibilem exiſtimemus. Talia qppe his oculis nouimus . Cæterũ nihil tale de deo ſentiens:
ſed eum incõmutabilem & incorporalem ſpiritum vbiqꝫ totum eſſe credens. Si tantam quiſqꝫ
O mutationẽ huius corporis futuram putat: cũ ex animali fuerit ſpiritale: vt etiam ſubſtãtiã in
corporalem: non locorum interuallis vel ſpatiis diuiſibilẽ vel etiã mẽbrorũ liniamentis ac fini
bus terminatam: ſed vbiqꝫ totam per tale corpus videre poſſumꝰ: volo & me doceat ſi verum
ſapit. Si autem in hoc falſum ſentit: longe tolerabilius eſt corpori aliquid arrogare ꝗ̃ deo de-
rogare. Et ſi vera eſt iſta ſententia: non erit cõtraria verbis meis quę in illa epiſtola poſui. Iſtiꝰ
namqꝫ corporis oculos dixi non viſuros deum: hoc intuens: ꝙ iſtius corporis oculi omnino nõ
poſſunt cernere niſi corpora quæ ab eis aliquo loci interuallo ſeparata ſunt. Nam ſi nullum in
teruallum ſit: nec ipſa corpora per eos videmus. Porro autem ſi in tantam ſui diſſimilitudi-
nem noſtra corpora mutabuntur: vt oculos habeant per quos videatur illa ſubſtantia quæ nõ
per locorum ſpatia vel diffunditur vel finitur: alibi habens aliam partem alibi aliam: in mino
re loco minorem: in maiore maiorẽ: ſed vbiqꝫ incorporaliter tota eſt: longe aliud erunt hęc cor
pora: & non erũt ipſa. Nec ſola detracta mortalitate atqꝫ corruptione & põderis grauitate ali
q ud erunt: ſed in virtutẽ ipſiꝰ mentis quodãmodo cõuertentur: ſi videre potuerunt quomodo
tunc menti: nunc autem nec ipſi menti videre conceſſum eſt. Si enĩ mutatis moribus dicimꝰ
hoĩem non eſſe qui fuit: ſi deniqꝫ mutatis ætatibꝰ ipſum corpus non dicimꝰ eſſe qđ fuit: quan-
to magis ipſum non erit tanta conuerſione mutatum: vt non ſolum immortaliter viuat: verũ
etiam inuiſibilem videat? Quapropter ſi videbunt deum: non iſtius corporis oculi videbunt:
quia & in hoc nõ erit ipſum corpus vſqꝫ in illam vim potentiãqꝫ mutatum: & nõ eſt cõtraria
iſta opinio illis verbis epiſtolę meæ. Si autem hactenus non erit ipſum: quia nunc mortale
tunc immortale; nunc aggrauans animam tũc nullo põdere ad omnem motum erit facillimũ
ad videnda vero ea quę locorum ſpatiis interualliſqꝫ cernuntur: ſi non aliud ꝗ̃ ipſum erit: ſub
ſtantiam incorporalem & vbiqꝫ totam nullo modo videbit. Siue ergo hoc ſiue illud verum

fit:secundum vtrūq; verum est:ꝙ istius corporis oculi deum non videbūt. Aut eñ istius erūt & non videbunt:aut non erunt istius si videbunt:quoniā tanta cōmutatione / longe alterius corporis erunt. Sed paratus sum si quid de hac te melius nouit hic frater: vel ab ipso vel ab alio a quo didicit:discere. Qđ si irridenter dicerem:etiam illud de deo corporali membrisq; p loca diuisibili:dicerem paratum me esse discere:qđ non dico:quia non irridenter loquor:& talem deum non esse omnino non ambigo: & ne talis esse crederetur: illam epistolam scripsi. In qua dum essem admonendo sollicitus q̄ nominibus tacitis in corripiendo nimius atq; improuidus fuit:nec fraternam & episcopalem personam sicut frater & episcopus quemadmodum fuerat dignum cogitaui:Hoc non defendo:sed reprehendo. Hoc non excuso:sed accuso. Ignoscatur pero:recordetur nostram dilectionem pristinam:& obliuiscatur offensionem nouā. Faciat certe qđ non me fecisse succensuit. Habeat lenitatem in danda venia quam ego non habui in illa epistola conscribenda. Hoc per tuam charitatem rogo: qđ præsens præsentem rogare volueram si eius haberem copiam. Quod cum conatus essem:scribente ad eum: Viro venerabili:nobisq; omnibus honore pręferendo:venire noluit:dolum forsitan mecum sicut pleraq; humana sunt(quantum existimo)suspicatus:a quo me longe abesse: tu illi fac fidem quantū potes qui præsens facilius potes. Indica ei cum quanto & q̄ vero dolore de offensiōe animi eiꝰ tecum fuerim collocutus. Nouerit q̄ non eum contemnam:& quantum in illo deum timeam: & cogitem caput nostrum in cuius corpore fratres sumꝰ. Ad locū in quo habitat:ideo mihi putaui non esse veniendum:ne spectaculum faceremus:ridēdum alienis:nostris dolendum:nobis pudendum. Per tuam sanctitatem & charitatem totum recte agi potest. Ab illo quippe agitur qui per fidem suam habitat in corde tuo:quem credo ꝙ non spernit in te cum agnoscit in se. Ego certe in hac causa quid melius facerem non inueni:q̄ vt veniam peterem a fratre qui læsum se literarum mearum asperitate conquestus est. Faciet & ipse vt spero qđ sibi imperari
Col.3. nouit ab eo qui per apostolum loquens ait:Donantes vobismet ipsis:si quis aduersus aliquem
Eph.5. habet querelam:sicut & deus in Christo donauit vobis. Estote ergo imitatores dei sicut filii dilectissimi:& ambulate in charitate sicut & Christus dilexit vos. In hac charitate ambulantes: si quid diligentius possumus de spiritali corpore quod in resurrectione habebimus concordi-
Phil.3. ter inquiramus. Quia & si quid aliter sapimus:hoc quoq; nobis deus reuelauit si in illo mane-
1.Ioan.4. amus. Qui autem manet in charitate in deo manet: & deus in illo manet: quia deus charitas est:siue tanq̄ eius fons ineffabiliter existendo:siue illam nobis per suum spiritum largiendo. Si ergo doceri potest:quia charitas corporalibus oculis aliquando videbitur:poterit fortassis & deus. Si autem ista nunq̄ poterit:multominus ipse fons eius:vel si qđ dici excellentius & cōuenientius de tanta re potest. Magni quidem viri & in scripturis sanctis doctissimi: qui plurimum ecclesiam & bona studia fidelium suis literis adiuuerunt:vbi eis occasio data est:dixerunt inuisibilem deum inuisibiliter videri:hoc est per eam naturam quæ in nobis quoq; inui- O
Ambrosiꝰ. sibilis est:munda scilicet mente vel corde. Beatus Ambrosius de Christo cum ageret secūdum id ꝙ verbum est:Nō enim corporalibus(inquit)sed spiritalibus oculis Iesus videtur. Et paulo post:Non eum viderunt(inquit)iudæi:obcæcatum eñ erat insipiens cor eorum: Hinc ostendens:vnde videatur. Item cum de sancto spiritu loqueretur interposuit verba dñi dicē-
Ioan.14. tis:Rogabo patrem & alium paracletum dabit vobis q vobiscum sit in ęternū:spūm veritatis: quem hic mundus nō pōt accipe:quia nō videt eū:nec cognoscit eum. Merito ergo se(inqt)in corpore demonstrauit:qm̄ I diuinitatis substantia nō videt. Vidimꝰ spūm:sed i specie corporali. Videamus & patrem:sed quia videre non possumus:audiamus. Et paulopost: Audiamꝰ ergo inquit patrem:Inuisibilis enim pater:sed & filius inuisibilis secūdum diuinitatem. Deum
Ioan.1. enim nemo vidit vnq̄. Cum ergo filius deus:in eo vtiq; ꝙ deus est filius:non videtur. Sanctꝰ P
Hieronymꝰ autem Hieronymus ait:Videre deum sicuti est in natura sua oculus hominis non potest. Nō solum homo:nec angeli:nec throni:nec potestates:nec dominationes:nec omne nomen quod nolatur:Neq; eñ creatura potest aspicere creatorem suū. His verbis vir doctissimus satis ostēdit:quid de futuro sæculo:qđ ad hanc rem attinet. Quātūlibet enim oculi corporis nostri mutentur in melius:angelorum oculis ęquabuntur. Hic autem & ipsis & vniuersæ omnino cęle-
Luc.20. sti creaturę inuisibilem naturam dixit esse creatoris. Aut si & hinc fit quæstio: & infertur vl-
Hieronymꝰ la dubitatio:vtrū non simus futuri angelis potiores:Ipsius domini est hinc apta sententia:vbi
Matth.18. ait de resurrecturis id regnū:Erunt æq̄les angelis dei. Vnde idem ipse sanctus Hieronymus alibi sic dicit:Homo ergo dei faciem videre non potest: Angeli autē etiā minimorū in ecclesia

ſemper vident facië dei:Et nunc in ſpeculo videmus:& in ænigmate:tunc aũt facie ad faciem: 1.Cor.13.
quando de hominibꝰ in angelos profecerimꝰ.& potuerimꝰ cum apoſtolo dicere:Nos aũt oĩs 2.Cor.3.
reuelata facie gloriam dñi ſpeculantes:in eandẽ imaginem tranſformamur a gloria in gloriam
tanq̃ a dñi ſpiritu:licet faciem dei iuxta naturę ſuæ ꝓprietatẽ nulla videat creatura:& tũc mẽ
te cernatur quando inuiſibilis creditur. In his verbis hominis dei multa conſyderãda ſunt.
Primum:quia ſecundũ apertiſſimam dñi ſententiam:etiam ipſe ſentit tunc nos viſuros faciẽ
dei cum in angelos ꝓfecerimus:id eſt æquales angelis facti fuerimus: qđ erit vtiq̃ in reſurre-
ctione mortuorum. Deinde apoſtolico teſtimonio ſatis apparuit:non exterioris: ſed interio-
ris hominis faciem intelligendam cum videbimus facie ad faciẽ. De facie quippe cordis loq̃-
batur apoſtolus cũ diceret qđ hinc cõmemorauit.Nos aũt reuelata facie gloriam dñi ſpeculan
tes in eandẽ imaginem tranſformamur. Q; ſi quiſq̃ dubitat:recenſeat eundem locum:& at-
tendat vnde apoſtolus loquebatur:de velamine ſcilicet qđ manet in lectione veteris teſtamen
ti:donec quiſq̃ tranſeat ad Chriſtum vt auferatur velamẽ.Ibi quippe dicit.Nos aũt reuelata
facie gloriam dñi ſpeculantes:quæ facies in iudæis non erat reuelata:de q̃bus dicit: Velamen
ſuper cor eorum poſitum eſt:vt oſtendat cordis faciem nobis eſſe reuelatam velamine ablato.
Poſtremo ne quiſq̃ iſta minus intuens minuſq̃ diſcernens:viſibilẽ deum vel angelis vel ho-
minibus cum æquales angelis facti fuerimus:ſiue nunc eſſe:ſiue futurum eſſe crederet: euidẽ
tiſſime quid ſentiret expreſſit dicens:Q; faciem dei iuxta naturę ſuæ proprietatem nulla vi-
deat creatura:& tunc mente cernat̃ quando inuiſibilis credit̃. Vnde ſufficienter ſignificauit:
quando viſus eſt hoĩbus per oculos corporis: tanq̃ ipſe corporeus:non eum ſecundum naturę
ſuæ ꝓprietatẽ fuiſſe viſum:In q̃ tũc mente cernit̃ qñ inuiſibilis credit̃. Qubus inuiſibilis: niſi
aſpectibꝰ corporalibus etiã cęleſtibꝰ:ſicut ſupra de angelis & poteſtatibus & dominationibus
dixit:quanto magis terreſtribus! Vnde alio loco euidentius dicit: Non ſolum patris diui-
nitatem:ſed nec filii quidem & ſpiritusſancti:quæ vna in trinitate natura eſt poſſe oculos car-
nis aſpicere: ſed oculos mentis.De quibus ipſe ſaluator ait:Beati mundo corde qñ ipſi deum Matth.5.
videbunt. Quid hac manifeſtatione lucidius!Si eñ tantũmodo dixiſſet:Nec patris: nec filii:
nec ſpũſſancti diuinitatẽ poſſe oculos carnis aſpicere:nec deinceps addidiſſet:Sed oculos men
tis:forte diceretur carnem iam non eſſe appellandã cum corpus fuerit ſpiritale.Addẽdo ergo
& dicendo:Sed oculos mentis:ab omni genere corporis alienauit hmõi viſionẽ.Ne q̃s aũt pu-
taret eum de præſenti tẽpore locutum:ſubiecit etiam a dñi teſtimonio volens oſtendere quos
dixerat oculos mentis: quo teſtimonio non p̃ſentis:ſed futuræ viſionis promiſſio declaratur:
Q Beati mũdo corde:qñ ipſi deum videbũt.Beatiſſimꝰ quoq̃ Athanaſius Alexandrinus ep̃us: Athanaſius
cũ ageret aduerſus Arrianos:q tm̃modo deum patrẽ inuiſibilẽ dicũt:filiũ vero & ſpũmſanctũ
viſibiles putant:ęqualem trinitatis inuiſibilitatẽ ſcripturarũ ſanctarũ teſtimoniis & diligẽtia
ſuæ diſputationis aſſeruit:inſtantiſſime ſuadens deum non eſſe viſum niſi aſſumptione crea-
turæ:ſecundũ deitatis autem ſuæ ꝓprietatem oĩno deum eſſe inuiſibilem: id eſt deũ patrẽ &
filium & ſpiritumſanctum:niſi inquantum mente ac ſpiritu noſci poteſt. Gregorius etiã ſan Gregorius.
ctus epiſcopus orientalis apertiſſime dicit deũ a natura inuiſibilẽ qñ patribus viſus eſt: ſicut Nazanzenꝰ
Moyſi cũ quo facie ad faciẽ loquebat̃:alicuiꝰ cõſpicabilis materiæ diſpoſitione aſſumpta:ſalua
ſua inuiſibilitate/videri potuiſſe. Hoc eſt qđ etiam noſter dicit Ambroſius: & patrẽ & filiũ Ambroſius
& ſpiritumſanctũ ea ſpecie videri quam volũtas elegerit:non natura formauerit. Vt & illud
verum ſit:ꝙ deum nemo vidit vnq̃:quę vox ipſius dñi chriſti eſt: Et quẽ nemo hominũ vidit Ioan.1.
nec videre poteſt:quæ vox apoſtoli:immo eius per apoſtolum Chriſti eſt:Et illa non repudien 1.Timot.6.
tur teſtimonia ſcripturarum quibus deus viſus eſſe narratur: quia & inuiſibilis eſt per pro-
priam deitatis naturam:Et cum vult videri poteſt per aſſumptam ſicut placuerit creaturam
Porro ſi natura eius eſt inuiſibilis:ſicut incorruptibilis:non mutabitur vtiq̃ in futuro ſæcu-
lo illa natura vt de inuiſibili viſibilis fiat;quia neq̃ poterit de ĩcorruptibili corruptibilis fieri
Simul enim & incommutabilis eſt. Et vtiq̃ naturam eius commendauit apoſtolus cum duo
iſta ſimul poneret dicens:Regi autem ſęculorũ inuiſibili incorruptibili ſoli deo honor & glĩa 1.Timot.1.
in ſęcula ſęculorũ.Vnde nõ audeo ego ita diſtinguere vt dicã: Incorruptibili q̃dẽ in ſæcula ſæ
culorũ:Inuiſibili aũt nõ in ſęcula ſęculorũ:ſed tm̃ in hoc ſeculo. Verum q̃a nec iſta teſtimonia
R falſa eſſe poſſunt:Beati mundo corde quoniam ipſi deum videbunt:Et ſcimus quia cum appa Matth.5.
ruerit:ſimiles ei erimus:quoniam videbimus eum ſicut eſt: negare non poſſumus filios dei 1.Ioan.3.
viſuros deum:ſed ſicut videntur inuiſibilia:ſicut ſeipſum oſtenſurum promittebat,qui homi

Ioan.4. nibus apparebat in carne visibilis ; quãdo dicebat:Et ego diligam eum & ostendam meipsum
illi:cum ante oculos hominum conspicuus loqueretur. Vnde asit inuisibilia videtur: nisi ocu
lis cordis:de qbus paulo ante dixi:qd Hieronymus senserit ad vidẽdum deum! Hinc est etiã
Ambrosi⁹. ꝙ memoratus Mediolanensis episcopus in ipsa resurrectione dixit: Nõ facile esse videre deum
nisi his qui mundo corde sunt ; ideo scriptum esse:Beati mundo corde quoniã ipsi deũ vide-
bunt.Quantos beatos(inquit)iam numerauerat:& tamen eis videndi deum non ꝓmiserat fa
cultatem.Deinde adiungit & dicit:Si ergo hi qui mũdo sunt corde deũ videbũt ; vtiq alii nõ
videbunt.Et ne alios illos acciperemus de quibus dictum est:Beati pauperes:beati mites &c.
continuo subiungit:Neq enim indigni deum videbunt. Indignos vtiq illos volens intelligi
qui licet resurgant:deum videre non poterunt:quoniam ad damnationem resurgent : quia ꝑ
fidem veram quę per dilectionem operaẽ:cor mundare noluerũt.Et ideo sequitur & dicit: Ne
ꝙ is qui deum videre noluerit potest deum videre. Deinde quia occurrebat etiam impios
omnes velle videre deum:statim: vt ostenderet quæ dixit:qui deum videre noluerit:quia vti-
ꝙ vllo modo non vult deum videre impius:quia cor mundare non vult: ꝙ ille videri poterit:
secutus adiũxit:& ait:Nec in loco deus videtur sed mundo corde:nec corporalibus oculis de-
us quæritur:nec circunscribitur visu:nec tactu tenetur:nec auditur affatu:nec sentitur inces
su. Quibus verbis beatus Ambrosi⁹ voluit admonere quid debeant homines præparare qui
volunt deum videre:hoc est cor mundare per fidem quæ per dilectionẽ opatur dono spũssan-
cti:vnde pignus accipimus:quo illã visionem desyderare nouerimus. Nam de mẽbris dei quę
assidue scriptura commemorat:ne quisq̃ scd̃m carnis hui⁹ formã & figurã nos esse crederet si S
miles deo:propterea & eadem scriptura & alas habere deum dixit : quas nos vtiq non habe-
mus. Sicut ergo cum alas audimus:protectionem intelligimus ; sic & cum audimus manus:
operationem intelligere debemus:Et cum audimus pedes:præsentationem:& cum audimus
oculos:visionem qua cognoscitur:& cum audimus faciem:iustitiam qua innotescit:Et si quid
aliud eadem scriptura tale commemorat: puto spiritualiter intelligendum. Neq ego hoc
tñ aut ego prior:sed oẽs qui qualicunq spiritali intelligentia resistunt eis:qui ob hoc antro-
pomorphi nominantur.Ex quorum literis ne multa commemorando maiores moras faciam:
hoc vnum sancti Hieronymi interpono:vt nouerit iste frater meus ne se de hac re mecum ma
Hieronim⁹ gis q̃ cum prioribus agere deberet:si quid eum contra permouet.Cum ergo ille vir in scriptu
Psal.93. ris doctissimus:psalmum exponeret vbi dictum est:Intelligite ergo qui insipientes estis in po-
pulo & stulti aliquando sapite: Qui plantauit aurem nõ audiet:aut qui finxit oculum non cõ
syderat!Inter caetera iste loc⁹(inquit)aduersus eos maxime facit:qui anthropomorphi sunt:
qui dicunt deum habere membra quæ etiã nos habemus. Verbi causa:Dicitur habere oculos
Gen.3. Oculi domini aspiciunt omnia:manus domini facit omnia:Et audiuit inquit Adam sonum
pedum domini ambulãtis in paradiso : nec simpliciter audiuit: & humanas imbecillitates ad
dei magnificentiam referunt:Ego autem dico ꝙ deus totus oculus est:totus manus est:totus
pes est. Totus oculus est:quia omnia videt. Totus manus est:quia omnia operatur. Totus pes A
est:quia vbiq est.Ergo videte quid dicat:Qui plantauit aurem non audiet:aut qui finxit ocu
los non consyderat.Et non dixit plantauit aurem:ergo ipse aurem non habet:Non dixit:ergo
ipse oculos non habet:sed quid dixit:Qui plantauit aurem non audiet : qui finxit oculos non
consyderat:mebra tulit:efficientias dedit. Hæc omnia de literis corũ & latinorum & græco
rum q priores nobis in catholica ecclesia viuentes eloquia sancta tractauerũt:ideo commemo
randa arbitratus sum: vt sciat iste frater si quid aliter q̃ iste sentit deposita dissensionis amari
tudine:& fraternæ charitatis suauitate seruata : atq in integrũ constitura diligenti & tran-
quilla consyderatione quærendũ vel discendũ vel docendũ.Neq enim quorumlibet disputa-
tiones q̃uis catholicorum & laudatorum hominum velut scripturas canonicas habere debe
mus:vt nobis non liceat salua honorificentia:q̃ illis debetur hoĩbus:aliquid in eorũ scriptis im
probare atq respuere:si forte inuenerimus quid aliter senserit q̃ veritas habet:diuino adiuto
rio vel ab aliis intellecta vel a nobis.Talis ego sum in scriptis aliorũ:tales volo esse intellecto-
res meorũ.Deniq in his oĩbus q̃ de opusculis sanctorum atq doctorũ cõmemoraui : Ambro-
sii:Hieronymi:Athanasii:Gregorii:& siqua aliorum talia legere potui:quę cõmemorare lon-
gum putaui:deum non esse corpus:nec formę humanæ habere membra:nec eũ esse ꝑ locorum
spatia diuisibilem: & esse naturam incõmutabiliter inuisibilem:nec ꝑ eãdẽ naturã atq substã
tiã:sed assumpta visibili specie sicut voluit apparuisse qbus apparuit qñ ; ꝑ corporis oculos in

ſcripturis ſanctis viſus eẽ narrat̃:in adiutorio dei ĩcõcuſſe credo & quãtũ ipſe donat intelligo
T De ſpiritali aũt corpe qđ in reſurrectione habebimꝰ:quãtã capiat in meliꝰ cõmutationẽ:vtrũ
ĩ ſimplicitatem ſpũs cedat:vt totꝰ hõ iã ſpũs ſit:an qđ magis puto:ſed nõdũ pleno iudicio cõ-
firmo:ita futurũ ſit ſpiritale corpꝰ:vt ꝓpter ineffabilẽ quandã facilitatẽ ſpiritale dicat̃: ſeruet
tñ ſubſtãtiã corporalẽ q̃ p ſeipſã viuere ac ſentire nõ poſſit:ſed p illũ q ea vtit̃ ſpiritũ: Neq; eñ
& nũc qa corpus dicit̃ animale:eadẽ eſt aĩę natura q̃ corporis: & vtrũ ſi corpis q̃uis iã immor-
talis atq; incorruptibilis natura ſeruabit̃:adiuuet tũc aliqđ ſpũm ad videndũ ipſa viſibilia:id
eſt corporalia:ſicut nũc tale aliqđ niſi p corpꝰ videre non poſſumꝰ: An vero etiã tũc ſine orga-
no corporis valeat ſpũs nr̃ noſſe corporalia: Neq; eñ deꝰ talia p ſenſus corporis nouit: & multa
alia q̃ in hac q̃ſtione mouere pñt:fateor me nõdũ alicubi legiſſe qđ mihi ſufficere exiſtimarem
ſiue ad diſcẽdũ:ſiue ad docẽdũ:ac p hoc ſi nõ diſplicet huic fratri mea qualiſcũq; cautela:inte-
rim ꝓpter qđ ſcriptũ eſt:Q m̃ videbimꝰ eũ ſicuti eſt:quãtũ poſſumꝰ cor mũdũ ad illã viſionẽ
ipſo adiuuãte ꝑparemꝰ. De corpore aũt ſpiritali pacatius & diligẽtiꝰ ingramus:ne forte ali- 1.Ioan.3.
quid certum ac liquidum ſi nobis hoc vtile eſſe nouit:ſecundũ ſcripturas ſuas deus dignetur
demonſtrare. Si eñ hoc inuenerit inquiſitio diligentior:tantam corporis futurã mutationem
vt poſſit videre inuiſibilia:nõ (vt opinor) talis potentia corpis menti auferet viſionem vt exte-
rior hõ videre deũ tunc poſſit:non poſſit interior:quaſi tñ foris ſit deꝰ ad hominẽ: & intꝰ non
ſit in homine:cum apertiſſime ſcriptũ ſit:vt ſit deꝰ oĩa in oĩbus: Aut ita ſit intus ille q ſine vl-
lis locorũ ſpatiis vbiq; totus eſt: vt foris tantũ videri ab exteriori hoĩe poſſit: intꝰ aũt ab inte-
riori hoĩe nõ poſſit. Quę ſi abſurdiſſime ſentiũtur:magis eñ ſancti pleni erũt deo nõ inanes
intrinſecꝰ:ab illo circundabunt̃ extrinſecꝰ:nec caeci intrinſecꝰ eũ quo pleni erũt nõ videbunt:
& tñ forinſecus oculati eũ quo circundabunt̃ videbũt : reſtat vt interim de viſione dei ſcđm
interiorem hoĩem certiſſimi ſimus. Si aũt etiam corpꝰ mira cõmutatione hoc valuerit : aliud
accedet non illud abſcedet. Melius ergo illud affirmamus vnde minime dubitamꝰ:ꝙ homo in-
terior videbit deũ quo mõ ſolus põt videre charitatem:q̃ cũ laudaret̃ dictũ eſt : deus charitas
eſt : ſolus põt videre pacẽ & ſanctificationem ſine qua nemo poterit videre deũ. Neq; eñ cha-
ritatẽ: pacẽ:ſanctificationẽ: & ſiq̃ ſunt ſimilia:videt mõ vllus carnalis oculꝰ:q̃ tamen oĩa iã vi-
det quãtũ põt mẽtis oculus:tanto puriꝰ quanto purior : vt ſine dubitatione deũ nos viſuros
eſſe credamus:ſiue inueniamus:ſiue non inueniamus qđ de qualitate futuri corporis q̃rimus
cũ tamẽ corpꝰ reſurrecturũ & immortale atq; ĩcorruptibile futurũ nõ ambigamꝰ:quoniã hic
ſanctarũ ſcripturarũ ſentẽtias apertiſſimas firmiſſimaſq; retinemꝰ. Si aũt iſte frater qđ de ſpi-
ritali corpe adhuc requiro:iam ſibi firmat eſſe certiſſimũ:niſi placidus audiero docẽtẽ : ita vt
ille quoq; placidus me audiat inquirentẽ:habebit iure vnde ſuccenſeat. Nunc tñ per Chriſtũ
obſecro:vt de illa aſperitate literarũ mearum qua illum nõ immerito offenſum eſſe didici:ve-
niam mihi ab illo impetres: & me reſcriptis domino adiuuante laetifices.

Sancti Auguſtini ad Editiã:vehementer ſe doluiſſe narrãtis: ꝙ ipſa ſic cũ marito egerit:
vt in adulterii ruinã miſerabiliter lapſus ſit. Et ob hãc cauſam:atq; ꝙ ſine eiuſdẽ mariti cõſen-
ſu pene oĩa q̃ habebat:duobus monachis tãq̃ paupeꝛibꝰ erogãdo donauerit. Q; etiã ꝑter illiꝰ
arbitriũ habitum mutauerit:acri reꝑhenſione increpantis. Et quẽadmodũ ſe erga eundem iã
ac deçętero habere debeat diligenter inſtruentis. Ep̃la.CXCIX.

V Omię religioſiſſimę filię Editię: Auguſtinꝰ in dño ſalutẽ. Lectis lr̃is reuerẽ-
tię tuę: & earũ platore interrogato q̃ interroganda reſtabãt:vehemẽter do-
lui ſic te voluiſſe agere cũ marito:vt aedificium continẽtiae qđ in eo iam cõ-
ſtrui coeperat:amiſſa pſeuerentia in adulterii ruinã miſerabiliter laberet̃.
Cum enim lugendus eſſet ſi poſt continentiam votam deo iamq; actu ipſo
moribuſq; ſuſceptam reuerteret̃ ad cõiugis carnẽ:quãto magis nũc demer-
ſus in interitũ ꝓfundiorẽ lugẽdus eſt:q tam abrupta diſſolutione moechat̃
iratꝰ tibi:pniciosus ſibi:tanq̃ in te acerbiꝰ ſaeuiat ſi ipſe peat: Hoc aũt tñ mali accidit:dũ tu eiꝰ
animum non qua debuiſti moderatione tractaſti:qa etſi carnali conſortio iã ex conſenſu vobis
nõ miſcebamini:in caeteris tñ rebus coniugali obſequio viro tuo mulier ſeruire debuiſti:prae-
ſertim cum ambo eſſetis mẽbra corporis Chriſti. Et vtiq; ſi maritũ infidelẽ fidelis habuiſſes:
agere te conuerſatione ſubdita oportuit vt eũ dño lucrareris:ſicut apl̃i monuerũt. Omitto eĩ
ꝙ ipſam continentiam illo nõdũ volẽte nõ ſecundũ ſanã doctrinã te ſuſcepiſſe cognoui. Neq;
enim corporis tui debito fraudãdus fuit:priuſq̃ ad illud bonũ qđ ſuperat pudicitiam coniu-

galem tuæ voluntati voluntas quoq; eius accederet : nisi forte non legeras: nec audieras : vel
1.Cor.7. non attenderas apostolum dicentem: Bonũ est homini mulierẽ non tangere. Propter fornica-
tionem aũt vnusqsq; vxorem suam habeat: & vnaquæq; suum virũ habeat . Vxori vir debitũ
reddat; similiter aũt & vxor viro. Vxor nõ habet potestatẽ corporis sui sed vir. Similiter autẽ
& vir non habet potestatem corporis sui sed mulier. Nolite fraudare inuicem nisi ex consensu
ad tempus vt vacetis orationi: & iterum ad id ipsum estote: ne vos tentet Sathanas ꝓpter intẽ
33.q.5.secun dum verba. perantiam vestram. Secundum hæc verba apostolica etiam si se ipse continere voluisset: & tu
noluisses: debitum tibi reddere cogeretur: & illi deus imputaret continentiam: si non suæ sed
tuæ cedens infirmitati: ne in adulterii damnabile flagitium caderes: maritalem tibi concubi-
tum non negaret; quanto magis te quã magis subiectam esse decuerat: ne ipse quoq; in adulte
rium diabolica tentatione traheretur: in reddendo huiusmodi debito voluntati eius obtem-
perare conuenerat: cum tibi voluntatem continendi acceptaret deus: quia propterea non fa-
ceres ne periret maritus! Sed hoc vt dixi merito omitto: quoniam postea tibi nolenti sibi ad
reddenda coniugalia debita consentire: ad eadem continentiæ pacta ipse consensit : & tecum
continentissime diu vixit: suoq; consensu a pacto illo quo ei debitum carnis negabas: ipse te ab
soluit. Non ergo iam in tua causa ista vertitur quęstio: vtrum redire debeas ad concubitum
33.q.5.quod deo. viri . Qđ eñ deo pari consensu ambo voueratis: perseuerãter vsq; in finem reddere ambo de-
buistis: a quo proposito si lapsus est ille: tu saltem constantissime perseuera. Qđ te non exhor-
tarer nisi quia tibi ad hoc ipse consenserat. Nam si nunq̃ tenuisses eius assensum : numerus te
nullus defendisset annorum: Sed post q̃tumlibet tempus me cõsuluisses: nihil tibi aliud respõ
derem: nisi qđ ait apostolus: Vxor non habet potestatem corporis sui sed vir: de qua potestate
sic tibi iã ꝑmiserat cõtinentiam: vt eam tecum & ipse susciperet. Sed illud est qđ minus te ob X
seruasse contristor: quia tanto humilius & obedientius ei obsequi in domestica conuersatione
33.q.5.quod deo. debuisti: quanto ille religiosius tibi rem tam magnã etiam imitando cõcesserat. Nõ enim quia
pariter temperabatis a commixtione carnali: ideo tuus maritus esse destiterat: immo vero tã-
to sanctius inter vos coniuges manebatis: quanto sanctiora concorditer placita seruabatis. Ni
hil ergo de tua veste: nihil de tuo auro vel argento vel quacunq; pecunia : aut rebus vllis ter-
renis tuis sine arbitrio eius facere debuisti: ne scandalizares hominem q deo tecum maiora vo
uerat: & ab eo qđ de tua carne licita ꝑtãte posset exigere; continẽter abstinuerat . Deniq; factũ
est vt vinculũ cõtinẽtiæ quo se dilectus innexuerat: contẽptus abrũperet: & iratus tibi nõ par
ceret sibi. Sicut eñ mihi retulit ꝑlator epistolę tuę: cum cognouisset ꝙ oĩa vel pene omnia quę
habebas nescio quibus duobus transeuntibus monachis tanq̃ pauperibus erogãda donaueris
tunc ille detestans eos tecum: & non dei seruos: sed domus alienæ penetratores & tuos capti-
uatores & deprædatores putans: tam sanctam sarcinam quam tecum subierat indignatus ab
iecit. Infirmus eñ erat: & ideo tibi quæ in communi proposito fortior videbaris: nõ erat præ-
sumptione turbandus: quia etiam si ad ipsas eleemosynas largius faciendas forte pigrius mo-
uebaẽ: posset & ista condiscere si tuis inopinatis non feriretur expẽsis: sed expectatis inuitareẽ
obsequiis: vt etiã hoc qđ temere sola fecisti: multo consultius dilectione cõcordi multoq; ordi
natius & honestius ambo faceretis: ne blasphemarenẽ serui dei: si tamen hi fuerũt : qui marito
absente atq; nesciente: ab ignota muliere & aliena vxore tanta sumpserunt: & laudaretur de⁹
in operibus vestris quorũ esset tam fida societas: vt a vobis cõmuniter teneretur nõ solũ sum
ma castitas: verũetiã gloriosa paupertas. Nunc autem inconsyderata festinatione attende qd
feceris: Vt eñ de illis monachis a quibus teipse non ędificatã sed spoliatã esse conquerit : ego
bene sentiam: nec homini præ ira turbatum oculum habenti cõtra dei fortasse famulos facile
cõsentiã: Nunqd tantũ bonũ est ꝙ pauperũ carnem largioribus eleemosynis refecisti: quantũ
malum est ꝙ viri tui mẽtem a tã bono ꝓposito subruisti! An cuiusq̃ tibi vitę temporalis salus
charior esse debuerat: q̃ huius æterna! Nonne si ampliorem misericordiam cogitans ideo pau
peribus res tuas erogare differres: ne scandalizatus marit⁹ tuus deo periret: vberiores tibi de
us eleemosynas ĩputaret! Proĩde si recolis qd acqsiueras qñ lucrata fueras virũ tuũ: vt tecum
Christo sctiore castitate fuiret: intellige ꝑ illas eleemosynas tuas qb⁹ cor ei⁹ euersũ ẽ: q̃to gra-
uiore dãno ꝑcussa fueris: q̃ sunt illa lucra q̃ cęlestia cogitabas. Si eñ habet ibi magnũ locũ pa-
nis fractus esurienti: quantũ locũ ibi credẽda est habere misericordia qua homo eripiẽ diabolo
tãq̃ leoni rugienti: & quẽ deuoret inquirenti! Neq; hoc ita dicimus: vt si qsq̃ scandalizat⁹ fue Y
rit de bonis operibus nostris : ab eis desistendũ putemus: sed alia causa est alienarũ: alia necessa

riatũ ĩ ſocietate aliqua pſonarũ:alia fidelis:alia infidelis:alia parẽtũ erga filios:alia filiorũ erga
parẽtes:alia poſtremo ea q̃ ĩ his rebꝰ vel maxime ĩtuẽda ẽ viri & vxoris:vbi mulierẽ coniugatã
nõ licet dicere:Facio qd volo de meo:cũ & ipſa nõ ſit ſua ſed capitis ſui:hoc eſt viri ſui. Nã ſic
q̃dã(vt cõmemorat apl's Petrꝰ)mulieres ſanctę q̃ in deũ ſpabãt ornabãt ſe ſubiectę ſuis viris:ſi 1.Petri.3.
cut Sara obſeq̃bať Abrã dñm eũ vocãs:cuiꝰ ĩgt factę eſtis filię cũ ad chriſtianas nõ ad iudæas
fœminas loq̃reť.Quid aũt mirũ ſi pater cõmunẽ filiũ nolebat huiꝰ vitę ſubſtentaculis a matre
nudari:ignorãs qd ſectaturꝰ eẽt:cũ ĩ ętate grãdiuſcula eẽ cœpiſſet:vtrũ monachi pfeſſionẽ:an
eccl'iaſticũ miniſteriũ:an cõiugalis neceſſitudinis vĩculũ! Quis eĩ ad meliora excitãdi & eru-
diẽdi ſint filii ſctõrũ:vnuſqſq; tñ pprium donũ habet a deo:aliꝰ ſic:aliꝰ aũt ſic.Niſi forte talia p-
ſpiciẽs & pcauẽs reph̃ẽdẽdꝰ eſt pater:cũ beatꝰ apl's dicat: Quiſqs aũt ſuis & maxĩe domeſticis 1.Cor.7.
nõ puidet:fidẽ denegat:& eſt infideli deterior. Cũ vero de faciẽdis ipſis eleemoſynis loq̃reť:ait 1.Timo.5.
Nõ vt aliis refectio ſit:vobis aũt anguſtia.Pariter ergo cõſiliũ de oĩbꝰ haberetis:pariter mode
raremini qd theſaurizãdũ eẽt ĩ cęlo:qd ad vitę huiꝰ ſufficiẽtiã vobis & vr̃is vſoq; filio reliquet
dũ:ne aliis eẽt refectio:vobis anguſtia.Et ĩ his diſponendis atq; faciẽdis ſi qd tibĩ forte meliꝰ vi
dereť ſuggereres viro reuerẽter:eiuſdẽq; authoritatẽ tanq̃ tui capitis ſeq̃reris obedienter:vt
Z oẽs q ſanũ ſapiũt ad quos poſſet hoc bonũ vr̃m fama pferre:de domꝰ veſtrę fructu ac pace gau
derẽt:& aduerſariꝰ revereręť nihil habẽs de vobis dicere praui.Porro ſi de faciẽdis eleemoſy-
nis & in paupes ĩpendẽdis rebꝰ tuis:de quo bono ope & magno tã euidẽtia pcepta ſunt dñi cũ
viro tuo fideli & tecũ ſanctę cõtinẽtię pacta ſeruãte cõſiliũ cõicare deberes: eiuſdẽq; nõ ſperne
re voluntatẽ:Quãto magis de habitu atq; veſtitu nihil tibi pter eius arbitrium mutandũ vel 1.Timot.2.
vſurpandum fuit:vnde nihil diuinitus legimꝰ imperatũ.Scriptum eſt qdem:mulieres eſſe de
bere in habitu ornato:auriq; circumpoſitio:& intortio criniũ:& cętera huiuſmodi q̃ vel ad in
anẽ pompã vel ad illecebrã ferme haberi ſolẽt:merito reprehẽſa ſunt.Sed eſt qdã p modulo p- 33.q.5.qđ
ſonæ habitus matronalis a viduali veſte diſtinctus:q põt fidelibꝰ cõiugatis ſalua religionis ob deo.
ſeruãtia cõuenire.Hũc te maritus ſi deponere noluit : ne te velut viduã illo viuente iactares:
puto qa nõ fuerat ĩ hac re vſq; ad diſſenſionis ſcãdalũ pducendꝰ:magis inobediẽtię malo: q̃ vl
lius abſtinẽtię bono.Quid eĩ ẽ abſurdiꝰ q̃ mulierẽ de humili veſte viro ſupbire : cui te potius
expediret obtẽpare candidis moribꝰ:q̃ nigellis veſtibꝰ repugnare! Quia etſi te indumentũ mo
nachę delectabat:etiã hoc gratiꝰ poſſet marito obſeruato exoratoq; ſumi:q̃ illo ĩconſulto cõtẽ
ptoq; pſumi.Qđ ſi oĩno nõ ſineret:qd tuo pposito depiret! Abſit vt hĩc diſpliceres deo q cõiu
ge tuo nõdũ defuncto:nõ ĩdueřeris ſicut Anna:ſed ſicut Suſanna.Neq; eĩ & ille q tecũ iã cœ-
perat cuſtodire tã magnũ cõtinẽtię bonũ:etiã ſi cõiugale nõ viduale voluiſſet vt accipes indu
mẽtũ:ad ĩdecẽtẽ quoq; te cõpuliſſet ornatũ.Qđ & ſi aliq̃ dura cõditiõe cogereris : poſſes hẽre
in ſupbo cultu cor humile.Nẽpe apđ pſes:Heſter illa regina deũ timẽs:deũ colẽs: deo ſubdita:
marito regi alienigenę:nõ eũdẽ ſecũ colẽti deũ:tñ ſubiecta ſeruiebat:Quę cũ extremo piculo:
nõ ſua tñ ſed etiã gentis ſuę q̃ tũc erat ppl's dei/dño pſterneręť orãdo:ĩ ipa oõne ſua dixit:ita
ſibi eẽ ornatũ regiũ ſicut pãnũ mẽſtrualẽ:& ita orantẽ cõfeſtim exaudiuit q cordis ĩſpector eã
verũ dicere ſciuit.Et vtiq; maritũ habebat multarũ mulierũ virũ:& deorũ alienorũ falſorũq;
cultorem. Tu aũt ſi & ille ĩ pposito qđ tecũ ſuſcepat pduraret:nec ad te offenſus ĩ flagitiũ cor
ruiſſet:maritũ habebas nõ ſolũ fidelẽ & verũ deũ tecũ colẽtẽ:ſed etiã continẽtẽ:q pculdubio p
poſiti vr̃i nõ ĩmemor:etſi ad cõiugalia te cogeret ĩdumẽta:ad ſupba tñ ornamẽta nõ cogeret.
& Hęc tibi ſcripſi:qm̃ me conſulendũ putaſti:nõ vt tuũ rectũ inſtitutũ ſermone meo frãgerẽ:ſed
q te inordinate & incaute agẽte viri tui factum dolerẽ.De cuius reparatione debes vehemen
tiſſime cogitare ſi vere ad Chriſtũ vis ptinere.Indue itaq; humilitatẽ mẽtis:& vt te deꝰ cõſer-
uet pſeuerãtẽ:noli maritũ cõtẽnere peuntẽ.Fũde p illo pias & aſſiduas orationes. Sacrifica la
chrymas tãq̃ vulnerati ſanguinẽ cordis:Et ſcribe ad eũ ſatiſfactionẽ:petẽs veniã:qa in eũ pecca
ſti: q pter eiꝰ cõſiliũ & volũtatẽ de rebꝰ tuis feciſti qđ faciẽdũ putaſti:nõ vt te pœniteat tribu
iſſe paupibꝰ:ſed eũ boni tui opis participẽ & moderatorem habere noluiſſe.Promitte de cæter
ro ĩ adiutorio dñi ſi & illũ ſuę turpitudinis pœnituerit : & cõtinẽtiã quã deſeruerit repetiue-
rit:te illi ſicut decet in oĩbꝰ ſeruiturã:ne forte:vt ait apl's:det illi deus pœnitentiã & reſipiſcat 2.Timot.2.
de diaboli loqueis:a quo captiuꝰ teneť ſecũdũ ipſiꝰ volũtatẽ.Filiũ aũt vr̃m qm̃ de legitimis eũ
& honeſtis nuptiis ſuſcepiſti:magis ĩ patris q̃ ĩ tua eſſe poteſtate qs neſciat! Et ideo negari nõ
põt vbicũq; illũ eſſe cognouerit:& iure popoſcerit : ac per hoc vt ſecũdum tuam voluntatem
in dei poſſit nutriri & erudiri ſapientia:neceſſaria eſt illi etiam veſtra concordia.

Sancti Augustini ad Asellicum: Lsis illi9 de cauendi iudaismi disceptatione respondēdo
testimoniis Pauli apostoli comprobantis: christianos maxime ex gentibus venientes: iudaiza-
re non oportere: & quæ sit vtilitas legis pulchre declarantis: errores aliquorū confutantis.
Tractando præterea quæstionem: vtrum qui christianus est: etiam iudæus vel israelita dicen
dus sit: diffiniētis q si hoc esse non carne: sed spiritu intelligatur: non debere ipsum nomen si-
bi in consuetudine sermonis imponere: sed spiritali intelligentia retinere. Epistola.CC.

Omino beatissimo fratri & episcopo Asellico: Augustinus in domino salu- 9
tem. Literas sanctitatis tuæ quas ad venerabilem senem Donatianum
de cauendi iudaismi disceptatione misisti: ad me ipse dignatus est mittere:
atq vt eis responderem petendo vehementius impetrauit: quem veritus
contemnere: vt possum domino adiuuante respondeo: gratum existimans
etiam charitati tuæ: q ad te scribēdo illi iubenti quem pro suis meritis am
bo veneramur: obtemperare non renui. Christianos maxime ex gentibus
venientes iudaizare non oportere: Paulus apostolus docet vbi ait: Dixi Petro coram omnibus
Gal.2. Si tu cum sis iudæus gentiliter & non iudaice viuis: quemadmodum gentes cogis iudaizare?
Et secutus adiunxit: Nos natura iudei: & non ex gentibus peccatores. Scientes aūt quoniā nō
iustificatur homo ex opibus legis: nisi p fidem Iesu Christi: & nos ī Iesu Christo credim9 vt iu-
stificemur p fidē Christi: & nō ex operibus legis: qm̄ ex operibus legis: nō iustificabit oīs caro.
Non solū aūt illa opera legis q sunt in veteribus sacramentis: & nunc reuelato testamēto nouo
nō obseruātur a christianis: sicuti est circūcisio pputii & sabbati carnalis vacatio: & a qbusdā
escis abstinētia: & pecorū ī sacrificiis īmolatio: & Neomenia & azimū: & cætera huiusmodi: ve
rūetiā illud qd in lege dictū est: Nō cōcupisces: qd vtiq & christian9 null9 ābigit eē dicēdū: nō
iustificat hoīem nisi p fidē Iesu Christi: & gratiā dei p Iesum Christū dn̄m nr̄m. Idē ipē qppe di
Ro.7. cit apl's. Quid ergo dicem9? Lex pctm̄ est? Absit. Sed pctm̄ nō cognoui nisi p legē. Nā cōcupiscē
tiā nesciebā nisi lex diceret: Nō concupisces. Occasione aūt accepta: pctm̄ p mādatū opatū est
in me oēm cōcupiscentiā. Sine lege enim pctm̄ mortuū est. Ego aūt viuebā aliqn̄ sine lege. Ad
ueniente aūt mādato pctm̄ reuixit. Ego aūt mortuus sum: & inuētū est mihi mandatū: qd erat
In vitā: hoc est ī mortē. Pctm̄ eī occasione accepta p mādatū fefellit me: & p illud occidit: itaq
lex qdē sancta: & mādatū sanctū: & iustū: & bonū. Qd ergo bonū est mihi factū est mors? Absit
Sed peccatū vt appareat pctm̄: p bonū mihi opatū est mortem: vt fiat sup modū pctm̄ peccans
per mandatum. Scimus enī quia lex spiritalis est: Ego autē carnalis sum: venundatus sub pctō
Qd enim operor ignoro. Non enī qd volo hoc ago: sed qd odi illud facio. Si autem quod nolo
hoc facio: consentio legi quoniam bona est. Videm9 itaq in his aplicis verbis legē nō solū nō
esse pctm̄: sed etiam esse sanctā: & mādatū sanctū & iustū & bonū: qd dictum est: nō cōcupisces
Sed pctm̄ p bonū fallit: & p illud occidit eos: q cū sint carnales: putāt suis virib9 legē spiritalē se
posse complere: & per hoc fiunt non solum peccatores: qd essent etiā si legem non accepissent:
sed etiam puaricatores: quod non essent nisi legem accepissent. Sic enim alio loco dicit: Vbi
Ro.4. lex non est: nec præuaricatio. Lex ergo subintrauit: sicut alibi ipse testatur: vt abundaret deli- A
Ro.5. ctum. Vbi autem abundauit delictum: superabūdauit & gratia. Hæc est igitur vtilitas legis:
qa ostendit hoīem sibi ipsi: vt sciat infirmitatem suā: & videat quemadmodū p phibitionē au-
geatur potius carnalis cōcupiscētia q sanetur. Appetuntur enī ardenti9 quæ vetant: dū id qd
spiritaliter iubetur carnalis obseruare compellitur. Vt aūt sit spiritalis q legem impleat spiri
talē: non fit ipsa lege: sed gratia: hoc est nō impio: sed beneficio: non iubente litera: sed adiuuāte
spiritu. Incipit aūt homo secūdū gratiā in interiori hoīe renouari: vt mente agat quod amat:
nec carni consentiat agēti qd odit: id est non vt omnino non concupiscant: sed vt post concu-
piscentias suas non eat. Qd quidē tā magnū est: vt si omi modo fieret: & quis insint dū sumus
in corpore mortis huius desyderia peccati: nulli eorū tn̄ adhiberem9 assensum: non esset vnde
Matth.6. diceremus patri nostro qui est in cœlis: Dimitte nobis debita nostra. Nec tn̄ ideo tales iā esse
mus quales erimus cum mortale hoc induerit immortalitatē. Tunc enī nō solū nullo desyde-
rio peccati obediemus: sed nulla erunt desyderia talia qbus non obedire iubeamur. Nūc ergo
vbi dicit: Iā nō ego operor illud: sed id qd in me habitat pctm̄: de concupiscētia carnis dicitur:
Ro.6. quæ opatur in nobis motus suos etiā qn̄ eis non obediemus: dum non regnat pctm̄ in nostro
mortali corpore ad obediēdū desyderiis eius: nec exhibemus membra nostra arma iniquitatis
peccato: in qua iustitia nondū cōsummata perseuerāter pficiētes: ad ei9 cōsūmationē qnq ve

niemus vbi peccati cócupiſcétia non cohibéda atq; frenáda:ſed nulla ſit. Hæc enim lex poſuit
dicédo:Non cócupiſces:non ꝙ hic valeamus:ſed ad qđ proficiédo tédamus. Verũ hoc fit non
lege quę hoc imperat:ſed fide quæ hoc impetrat:nõ litera qua iubet:ſed ſpiritu quo ſanat:Nõ
ergo meritis operátis hoís: ſed largiétis gratia ſaluatoris. Vtilitas itaq; legis eſt vt hominẽ
de ſua infirmitate cõuincat:& gratię medicinã quę ĩ Chriſto eſt implorare cõpellat. Oís enim
qui inuocauerit nomẽ dñi ſaluus erit.Quomodo ergo inuocabũt in quẽ nõ crediderũt?Quo-
modo credẽt quẽ nõ audierũt? Vnde paulopoſt dicit:Igitur fides ex auditu:auditus autẽ per Roma.10.
B verbũ Chriſti. Quæ cũ ita ſint:Qui ſe iſraelitas eſſe carnaliter gaudẽt:ſed pręter gratiã Chri
ſti:in lege gloriant:hi ſunt de quibꝰ idem apoſtolus ait:Qꝫ ignorãtes dei iuſtitiã & ſuã volen- Vbi ſupra.
tes cõſtituere:iuſtitię dei nõ ſunt ſubiecti.Dei quippe dixit iuſtitiã:quę homini ex deo eſt:Suã
vero:quã putãt ſibi ſufficere ad faciẽda mãdata ſine adiutorio & dono eius q legẽ dedit. His
autẽ ſimiles ſunt qui cũ profiteant ſe eſſe chriſtianos:ipſi gratię Chriſti ſic aduerſant:vt ſe hu
manis viribꝰ diuina exiſtimẽt implere mãdata:ac ſic etiã ipſi ignorãtes dei iuſtitiã:& ſuã volẽ
tes cõſtituere:iuſtitiæ dei nõ ſunt ſubiecti.Nõ quidẽ noíe:ſed tantũ errore iudaizãtes. Hoc
genus hominũ capita ſibi inuenerãt Pelagiũ & Cæleſtinũ impietatis huius aſſertores acerri-
mos.Qui recẽti iudicio dei ꝑ diligẽtes & fideles ſeruos eius etiã catholica cõmunione priuati
ſunt:& ꝓpter cor impœnitẽs adhuc in ſua dãnatione ꝑſiſtunt.Quiſquis ab iſto carnali & ani-
mali:atq; ideo nõ immerito reprehẽſibili atq; dãnabili iudaiſmo eſſe quęrit alienus: nõ ſolum
veteres illas obſeruatiões a ſe facere debet alienas:quæ iã reuelato teſtamẽto nouo poſtea ꝗ ve
nerũt ea quæ ꝑ illas ſignificabant eſſe futura:ꝓculdubio eſſe neceſſaria deſtiterũt: vt nõ iudi-
cetur in cibo & potu & in parte diei feſti & neomeniæ & ſabbatorũ:qđ eſt vmbra futurorũ:ve
rũetiam illa quę in lege ita ꝑcepta ſunt vt valeãt ad infirmãdos mores fideliũ:id eſt vt abnegã
tes impietatẽ & ſęculares cupiditates:tẽperãter & iuſte & pie viuamus in hoc ſæculo. Vnde
eſt etiã hoc qđ ex lege maxime cõmẽdandũ elegit apoſtolꝰ:Non cõcupiſces: & quęcũq; de deo Roma.7.
& proximo diligẽdo ſine vllis figuris ſacramentorũ præcipiũtur in lege:In quibꝰ duobus præ Matth.22.
ceptis:etiã ipſe dñs Chriſtꝰ dicit:totã legẽ prophetaſq; pẽdere: ſic accipit:ſic amplectit:ſic ob-
ſeruãda eſſe nõ dubitat:vt quicqd in eis ꝑfecit:nõ ſibi tribuat:ſed gratiæ dei ꝑ Ieſum Chriſtũ
C dñm noſtrũ. Verũtamen cũ quiſq; iſto modo fuerit verus germanuſq; chriſtianus:vtrũ etiã
iudæus ne iſraelita dicẽdus ſit merito quęrit. Qđ quidẽ ſi nõ carne ſed ſpiritu hoc eſſe intelli
gitur: non debet ipſum nomẽ ſibi in cõſuetudine ſermonis imponere: ſed ſpiritali intelligẽtia
retinere:ne propter ambiguitatẽ vocabuli quã nõ diſcernit quotidiana locutione:illud profi-
teri videatur qđ eſt inimicũ nomini chriſtiano. Hanc autẽ quęſtionẽ:id eſt vtrũ qui chriſtia
nus eſt:etiã iudęus vel iſraelita poſſit intelligi:Idem beatꝰ nobis aperit & diſſoluit apoſtolꝰ vbi
dicit:Circũciſio quidẽ prodeſt ſi legem cuſtodias.Si autẽ præuaricator legis ſis:circũciſio tua Roma.2.
præputiũ facta eſt.Si igitur præputiũ iuſtitias legis cuſtodiat:nõne præputiũ eius in circũci-
ſionẽ reputabit:& iudicabit qđ ex natura eſt præputiũ legẽ perficiens te qui per literã & circũ
ciſionẽ præuaricator legis es?Nõ enim qui in manifeſto iudęus eſt:neq; quæ in manifeſta car-
ne eſt circũciſio:ſed qui in abſcõdito iudęus eſt & circũciſione cordis:qui ſpiritu nõ litera:cu-
ius laus nõ ex hominibꝰ:ſed ex deo eſt. Cũ igitur audiamꝰ apoſtolũ Chriſti cõmẽdantẽ nobis
iudęũ in abſcõdito:nõ in carnis circũciſiõe:ſed cordis:& ſpiritu nõ litera:quis eſt iſte niſi chri
ſtianus?Sic itaq; ſumus iudæi:nõ carnaliter ſed ſpiritaliter: quẽadmodũ ſumus ſemẽ Abraæ:
nõ ſecundũ carnẽ ſicut illi q de ipõ noíe carnali ſupbia gloriant:ſed ſecũdum ſpiritũ fidei quo
nõ illi. Scimꝰ eñi nos nõ fuiſſe ꝓmiſſos:quãdo ei dixit deus:Patrẽ multarũ gẽtiũ poſui te.Et ꝗ Geñ.17.
multa de hac re dicat apoſtolꝰ:nouimus.Dicimus eñi inquit:qñ deputata eſt Abraæ fides ad Roma.4.
iuſtitiã.Quomodo ergo deputata eſt?An cũ in circũciſiõe eſſet:an cũ eſſet in pręputio? Nõ in
circũciſione: ſed in pręputio.Et ſignũ accepit circũciſionis ſignaculũ iuſtitię & fidei quę eſt in
præputio vt ſit pater omniũ credentiũ per pręputiũ: vt deputet & illis ad iuſtitiã:vt ſit pater
circũciſionis:nõ his ſolũ qui ex circũciſione ſunt:ſed & his qui ſequunt veſtigia:quæ eſt in pręputio
fidei patris noſtri Abraam. Et paulopoſt:Ideo inqt ex fide:vt ſecũdum gratiã firma ſit Vbi ſupra.
promiſſio omni ſemini: nõ ei tãtum qđ ex lege eſt: ſed & ei qđ ex fide eſt Abraam qui eſt pater
omniũ noſtrũ:ſicut ſcriptũ eſt:Quia patrẽ multarũ gentiũ poſui te.Item ad Galatas:Abraam Geñ.17.
inquit credidit deo & deputatũ eſt illi ad iuſtitiã. Intelligite ergo: qñ qui ex fide: hi ſunt filii Gal.3.
Abraam.Prouidẽs autẽ ſcriptura:quia ex fide iuſtificat gẽtes deus:prænũtiauit Abraæ:quia
benedicẽtur in te oẽs gẽtes:ita vt qui ex fide ſunt benedicant cũ fideli Abraam. Iam aliquãto

post in eadē epistola: Fratres(inquit)secundū hominē dico tamen hominis confirmatū testamētum nemo irritum facit aut superordinat. Abrahæ dictæ sunt promissiones & semini eius. Non dicit: & seminibus:tanq̄ in multis: sed tanq̄ in vno: & semini tuo q̄d est Christus. Item paulopost: Omnes enim vos inquit vnū estis in Christo Iesu. Si autē vos Christi: ergo Abrahæ semen estis secundū promissionē hæredes. Secundū istum ergo intellectum apostolicū inueniuntur iudæi qui christiani non sunt: cū ex carne Abrahæ originē ducant:nō esse filii Abrahæ. Cū enim dicit: Intelligite ergo quoniā qui ex fide: hi sunt filii Abrahæ: pfecto significat eos qui ex fide nō sunt:nō esse filios Abrahæ: Ac per hoc nisi iudæis eo modo fit pater Abraam quomodo est nobis:quid eis prodest q̄ de carne eius exorti sunt: & nomē sine virtute tenuerūt? Cum autē ad Christū transeunt: & incipiunt esse ex fide filii Abrahæ:tunc erunt iudæi:nō in manifesto:sed in abscōdito:circūcisione cordis:spiritu nō litera: quorū laus nō fit ex hominib⁹ sed ex deo. Ab hac autē fide alienati:in ramis fractis deputabūtur ex illa olea:in cuius radice idem dicit apostolus:inserere oleastrū:id est gentes.q̄d vtiq; nō fit per carnē:sed p fidem:neq; per legē: sed per gratiā:nec per literā:sed per spiritum:neq; carnis circūcisione: sed cordis:nec in manifesto:sed in abscōdito:nec laude ex hominibus: sed ex deo:vt fit vnusquisq; christian⁹ sicut nō carnalis sed spiritalis Abrahæ filius:ita nō carnalis sed spiritalis iudæus:nec carnalis sed spiritalis israelita. Nam & de isto nomine sic apostol⁹ loquitur: Non enim omnes qui ex israel hi sunt israel:neq; qui sunt semen Abraam omnes filii:sed in Isaac vocabitur tibi semen:hoc est non hi qui filii carnis hi filii dei: sed filii promissionis deputātur in semine. Nonne mirabilia magna sunt ista profundūq; mysterium:vt multi ex israel nati sint israel: & multi non sint filii cū sint semen Abrahæ? Quomodo enim nō sunt:quomodo sunt:nisi quia nō sunt filii pmissionis ad Christi gratiā pertinentes:sed filii carnis nomen inane gestantes: ac per hoc nec illi sunt israel sicut sumus nos:nec nos sumus israel sicut sunt illi. Nos enim sumus secundū spiritalē regenerationem:illi secundū carnalem generationem. Intuendū est quippe ac discernēdum: alium esse israel qui ppter carnem nomē accepit:alium vero qui propter spiritū rem quæ illo nomine significatur obtinuit. Nunq̄ enim ex Agar ancilla Saræ nati sunt israelitæ. Nōne Hismael ex illa natus est: & non israelitarum gentem suo semine propagauit? De Sara nāq; venit israel per Isaac:qui ex pmissione natus est Abrahæ: Tamē cum secundū propaginem carnis se ita res habeat:venitur ad intellectum spiritalē: & inueniuntur ad Saram nō pertinere carnales israelitæ:qui ex illa carnis originem ducūt: & pertinere ad eam potius christiani qui non secūdum Hismael filii sunt carnis:sed secūdum Isaac filii sunt promissionis:nō ad ipsius Isaac carnale semen:sed ad spiritale mysteriū pertinētes. Ita quippe ad Galatas apostolus loquitur: Dicite mihi sub lege esse volentes: Legem nō audistis? Scriptum est enim q̄ Abraam duos filios habuit: vnum de ancilla: & vnum de libera. Sed ille quidem qui de ancilla:secūdum carnem natus est: qui autem de libera per repromissionē.quæ sunt in allegoria. Hæc enim sunt duo testamenta: Vnum quidē a monte Sina in seruitutē generans q̄d est Agar: Sina enim mons est in Arabia qui coniunctus est huic quę nunc est Hierusalem: & seruit cum filiis suis. Quę autem sursum est hierusalem libera est quæ est mater nostra. Scriptum est enim: Lætare sterilis quę nō paris: erūpe & clama quæ non parturis:quia multi filii desertæ magis q̄ eius quæ habet virum. Nos autē fratres secūdum Isaac pmissionis filii sumus: Sed sicut tūc qui secūdum carnē natus fuerat:persequebatur eum qui secūdum spiritum:ita & nunc. Sed quid dicit scriptura? Eiice ancillam & filium eius: Non enim hæres erit filius ancillæ cū filio liberæ. qua libertate Christus nos liberauit. Ecce secūdum istam spiritalē atq; apostolicam intelligētiam nos potius pertinemus ad liberam Saram:qui ex illa nullam carnis propaginē trahimus. Iudęi autem qui ex illa carnis propaginem trahunt:ad Agar potius ancillam pertinere monstrātur: de qua carnis propagationē non trahunt. In nepotibus etiam Abrahæ & Saræ:id est filiis Isaac & Rebeccæ: illis geminis: Esau & Iacob qui postea vocatus est israel: hoc ipsum magnum & profundū mysterium reperitur. De quo idem apostolus loquens:cum per Isaac promissionis filios cōmemorasset ad Christi gratiam pertinētes: Non solū autē illa(inquit)sed & Rebecca ex vno concubitu habens Isaac patris nostri. Nondum enim natis:nec qui egerint aliquid boni aut mali:vt secūdum electionem propositū dei maneret:nō ex operibus:sed ex vocante dictum est ei: quia maior seruiet minori: sicut scriptum est: Iacob dilexi: Esau autem odio habui. Hęc certe doctrina apostolica atq; catholica satis euidēter indicat nobis secūdum originē carnis ad Saram iudæos:id est israelitas pertinere: Secūdum autem mysterium spiritus ad Saram christianos:ad

Marginal notes: Roma.9. (beside "lis israelita. Nam & de isto nomine…"); D (beside "nerationem:illi secundū…"); Gal.4. (beside "men:sed ad spiritale…"); Esa.54. (beside "est hierusalem libera…"); E (beside "illis geminis…"); Roma.9. (beside "rasset ad Christi…"); Malachię.1. (beside "maior seruiet minori…")

Agat iudæos. Item ſecundum originem carnis ad Eſau:qui dictus eſt etiam Edom:gentem
idumęorum:Ad Iacob autem qui dictus eſt etiam Iſrael:gentem iudæorum. Porro ſecūdum
myſterium ſpiritus ad Eſau iudæos:ad iſrael pertinere chriſtianos.Ita quippe impletur quod
ſcriptum eſt:Maior ſeruiet minori:id eſt prior natus populus Iudæorum: poſteriori nato po-
pulo chriſtianorum. Ecce quēadmodum ſumus iſrael adoptione diuina: nō humana cogna
tione gloriantes: nec in manifeſto: ſed in occulto:nec litera: ſed ſpiritu:nec carnis: ſed cordis
F circūciſione iudæi. Quæ cum ita ſe habeant: nec tamen debemus conſuetudinem ſermonis
humani inepta loquacitate confundere:& in rebus diſcernendis frequentata vocabula pertur
bata ſignificatione miſcere:vt eos qui chriſtiani ſunt: & appellatiōe vſitatiſſima chriſtiani vo
cātur:inuſitato vocabulo aliquis affectet appellare iudæos:vel cum ſit ipſe voceturq; chriſtia
nus:iſraelita potius nomine delectetur: & quod in myſterio debet ſemper intelligere:parcius
autem ore proferre: hæc in quotidiana loquendi cōſuetudine magis eligat frequētare inepta
inſolentia: & ſi dici poteſt: imperita ſcientia. Nunquid enim apoſtoli per quos ea didicimus
iſta neſciebant: quomodo nos potius ſumus ſemen Abraæ ſecūdum Iſaac promiſſionis hære-
des:& iudæi ſpiritu non litera:cordis circūciſione non carnis: & non ſecūdum carnem iſrael:
ſed iſrael dei? Sciebant itaq; iſta multo ſapientius certiuſq; q̄ nos: & tamen in loquendi con
ſuetudine iudęos & iſraelitas eos appellabant qui ſecūdum carnem de Abraæ ſtirpe tunc exi-
ſtebant. Nāq; ait apoſtolus:Iudæi ſigna petunt:& græci ſapientiam quærunt:Nos autē præ- 1.Corin.1.
dicamus Chriſtum crucifixum:iudęis quidem ſcandalum:gentibus autē ſtultitiam:Ipſis au-
tem vocatis iudæis & græcis:Chriſtum dei virtutem & dei ſapientiam. Quod dixit græcos:
hos etiam gentium nomine ſignificauit:eo ꝙ hæc lingua maxime excellit in gentibus. Iudęos
tamen ipſos vocauit quos omnes hoc nomine appellāt.Nam ſi chriſtiani ipſi ſunt iudæi: chri
ſtianis eſt ergo ſcandalum Chriſtus crucifixus:de quo dictum eſt: Iudęis quidem ſcandalum.
Quis hæc niſi inſaniſſimus ſentiat? Item dicit:Sine offenſione eſtote iudæis & græcis & ec- 1.Corin.10
cleſię dei.Quomodo iſta diſtingueret ſi & eccleſiam dei in quotidiana loquendi conſuetudine
iudæos appellare deberet? Item ait:Quos & vocauit nō ſolum ex iudæis:ſed etiam ex genti- Roma.9.
bus.Quomodo vocauit ex iudæis ſi potius ex non iudæis vocauit vt eſſent iudæi? Item de
iſraelitis:Quid ergo dicemus inquit? Quia gentes quæ non ſectabantur iuſtitiam apprehen- Vbi ſupra.
derunt iuſtitiam:Iſrael autem perſequens legem iuſtitiæ:in legem iuſtitiæ nō peruenit.Qua-
re?Quia nō ex fide:ſed quaſi ex operibus. Offenderūt enim in lapidem offenſionis. Item Ad Roma.10.
iſrael autem quid dicit? Tota die extendi manus meas ad populum non credentem & contra-
dicentem.Et ſecutus adiungit: Dico ergo: Nunquid repulit deus plebem ſuam? Abſit. Nam Roma.11.
& ego Iſraelita ſum ex ſemine Abraæ de tribu Beniamin.Non repulit deus plebem ſuam quā
præſciuit.Quomodo hic appellauit apoſtolus iſrael non credentem & contradicētem ſi chri-
ſtiani ſunt iſrael:vel quomodo ſe appellauit iſraelitam? Nunquid ex eo ꝙ chriſtianus factus
erat? Non vtiq;:Sed ex eo ꝙ ſecundum carnem fuerat ex ſemine Abraam:de tribu Beniamin:
quod non ſumus nos ſecūdum carnem:q̄uis ſecūdum fidem ſumus ſemen Abraæ: ac per hoc
& iſrael. Sed aliud eſt qđ agnoſcit altioris intelligentia ſacramenti: aliud expoſcit quotidia-
na conſuetudo vocabuli. Deniq; aptius iſte neſcio quis de quo ſcripſiſti ꝙ doceat iudaizare
chriſtianos:eo modo ſicut inſinuauit ſanctitas tua:iudæum & iſraelitam vocat:vt ab eis pro-
hibeat a quibus pro temporis illius cōgruentia lex per ſanctum famulū dei Moyſen data pro-
hibeat: & cæteras illius temporis obſeruationes iam nūc apud chriſtianos abolitas remotaſq;
perſuadeat: quas vmbras futurorū appellat apoſtolus: vt & prophetia in illis intelligatur:&
eorum obſeruatio iam euacuata monſtretur. Vnde apparet quare ſe iſte aptius velit iſraeli-
tam iudæumq; vocitari: non ſpiritaliter: ſed omnino carnaliter. Nos autem nec illis obſer-
uationibus quæ nouo teſtamento reuelato euacuatæ ſunt:tenemur obſtricti: & præcepta le-
gis huic etiam tempori neceſſaria:qualia ſunt: Non adulterabis: non homicidium facies:non Exo.20.
concupiſces: & ſi quod eſt aliud mandatum qđ in hoc ſermone recapitulatur: Diliges proxi- Leuitici.19.
mum tuum tanq̄ teipſum: non viribus humanis quaſi veſtram conſtituentes iuſtitiam: ſed
gratia dei per Ieſum Chriſtum dominū noſtrum:in ea iuſtitia quæ nobis ab illo eſt:obſeruan-
da eſſe didicimus:docemus. Nec tamen ideo nos negamus ſemen Abraæ:quibus dicit apo-
ſtolus:Vos ergo Abraæ ſemen:Aut iudæos in abſcondito:de qualibus idem dicit: Non enim Gal.3.
qui in manifeſto iudæus eſt: neq; quæ in manifeſto in carne eſt circuncifio: ſed qui in abſcon- Roma.2.
dito iudæus eſt:& circuncifione cordis: qui ſpiritu non litera: cuius laus non ex hominibus:

sed ex deo est: ad israelitas spiritales: ad eum scilicet pertinentes cui minori prædictū est serui turum esse maiorem. Sed hæc vocabula nobis non indecenter imponimus: eaq; mysteriorū intelligentia continemus: non verborum insolentia ventilamus.

Nectarii ad beatum Augustinū: quantum patriam diligat: & eam florere & incolumē esse cupiat: exponentis: & Calamēsem coloniam non leui populi sui errato plapsam conquerētis: deposcētisq; vt si res defendenda sit: innoxius defendatur: & ab innocentibus molestia separetur. Epistola.CCI.

Omino insigni & merito suscipiēdo fratri Augustino episcopo: Nectarius. G Quāta sit charitas patriæ: quoniam nosti: prætereo. Sola est enim quæ parentum iure vincat affectum. Cui si vllus esset consulendi modus aut finis bonis: digne iam ab eius muneribꝰ meruimus excusari. Sed quoniā crescit in dies singulos dilectus & gratia ciuitatis: quantūq; ętas fini proxima est: tantum incolumē ac florentem relinquere patriam cupimus: idcirco gaudeo primū q; apud instructum disciplinis omnibus virum mihi hic est sermo institutus. In Calamensi colonia multa sunt quæ merito diligamus: vel q; in ea geniti sumus: vel q; eidem magna contulisse videamur officia. Hæc ergo domine prȩstantissime & merito suscipiende nō leui populi sui errato plapsa est. Q đ quidem si iuris publici rigore metiamur: debet plecti seueriori censura. Sed episcopum fas non est nisi salutem hominibus impertire: & pro statu meliore causis adesse: & apud omnipotentē deum veniam aliorum mereri delictis. Q̄obrem quanta possum supplicatione deposco: vt si defendenda res est: innoxius defendatur: ab innocentibus molestia separetur. Præsta hoc qđ secundū naturā tuam peruides postulari: de damnis facilis potest haberi taxatio: tantū supplicia deprecamur. Acceptior deo viuas domine insignis & merito suscipiende frater.

Sancti Augustini ad Nectarium: epistolæ illius apertissime & ad plenum cum multa admonitione ac reprehensione respondentis. Epistola.CCII.

Omino eximio meritoq; honorabili fratri Nectario Augustinus. Iam senio H frigescentibus mēbris: feruere animū tuum patrię charitate nec miror sed laudo: teq; non tantū nō tenere memoriter: verūetiam vita ac moribus demonstrare: q; nullus sit patriæ consulendi modus: aut finis bonis: non inuitus immo etiam libens accipio. Vnde supernæ cuiusdam patrię in cuius sancto amore pro nostro modulo inter eos quibus ad illam capessendā consulimus periclitamur atq; laboramus. Talem etiam teipsum ciuem habere vellemus: vt eius portiunculæ in hac terra peregrinanti: nullum consulendi modum finēq; censeres: tanto effectus melior: quanto meliori ciuitati officia debita prærogares: in eius æterna pace nullum gaudendi finem inuenturus: cuius ad tempus laboribus nullum tibi finem statueres consulendi. Verum hoc donec fiat. Neq; enim desperādum est illam te patriā posse acquirere: vel iam acquirendam prudentissime cogitare: ad quam te pater etiam qui in ista genuit antecessit. Hoc ergo donec fiat: da nobis veniam si propter patriam nostram quā cupimus nunq̄ relinquere: contristamus patriam tuam quā cupis florentem relinquere. De cuius quidem floribus si cum tua prudentia disputemus: nō est verendū ne tibi difficile persuadeatur: aut vero etiam nō facile occurrat: queadmodū florere ciuitas debeat. Cōmemorauit poeta ille vestrarum clarissimus literarum quosdam flores Italiæ: sed nos in vestra patria nō tam experti sumus quibus floruit terra illa viris: q̄ quibus arserit armis. Immo vero nō armis sed flammis: nec arserit: sed incenderit. Q đ tantum scelus si fuerit impunitum: nulla digna correctione prauorum florentem te patriam putas relicturum. O flores non plane fructuum: sed spinarum. Compara nunc vtrum malis florere patriam tuam pietate an impunitate: correctis moribus an securis ausibus. Compara ista & vide vtrum in patriæ tuæ amore nos vincas: vtrum eam magis veriusq; cupias florere q̄ nos. Intuere paululum ipsos de republica libros: vnde illum affectum amantissimi ciuis ebibisti: q; nullus sit patriæ consulendi modus aut finis bonis. Intuere obsecro te & cerne quantis ibi laudibus frugalitas & continentia prædicetur: & erga coniugale vinculum fides castiq; honesti ac probi mores: quibus cum præpollet ciuitas: vere florere dicenda est. Hi autem mores in ecclesiis toto orbe crescentibus:

taņq̃ in sanctis auditoriis populorum docentur atq; discuntur: & maxime pietas: qua verus
& verax colatur deus: quia hæc omnia quibus animus humanus diuinæ societati ad inhabi-
tandam æternam cælestemq; ciuitatem instruitur & aptatur: non solum iubet aggredienda:
I verũetiam donat implenda. Inde est q deorum multorum falsorumq; simulacra: & prædi-
xit euersura: & præcepit euerti. Nihil enim homines tam insatiabiles reddit vitæ peruersita- De diuina-
te q̃ illorum deorũ imitatio: quales describuntur: & cõmendantur literis eorum. Deniq; illi tione dęmo
doctissimi viri qui rempublicam ciuitatemq; terrenã qualis eis esse debere videbatur: magis nũ.ca.9.
domesticis disputationibus requirebant vel etiã describebant: q̃ publicis actionibus instituebant
bant atq; formabant: egregios atq; laudabiles quos putabant homines/potius q̃ deos suos imi
tandos proponebant erudiendæ indoli iuuẽtutis. Et reuera Terentianus ille adolescens qui
spectans tabulam pictam in pariete: vbi pictura inerat de adulterio regis deorum: libidinẽ qua
rapiebatur stimulis etiam tantę authoritatis accendit. Nullo modo in illud flagitium vel con
cupiscendo laberetur: vel perpetrando immergeretur: si Catonem maluisset imitari q̃ Iouem:
sed quo pacto id faceret cum in templis adorare cogeretur Iouem potius q̃ Catonem? Verũ
hęc ex comœdia: quibus impiorum luxus: & sacrilega superstitio conuinceretur: proferre for
sitan non debemus. Lege vel recole in eisdẽ libris q̃ prudenter differatur nullo modo potuisse
scriptiones & actiones recipi comœdiarum: nisi mores recipientium consonarent. Ita clarissi-
morum virorum in republica excellentium: & de republica disputantium authoritate firma
tur: nequissimos homines fieri deorum imitatione peiores: non sane verorũ sed falsorum atq;
fictorũ. At enim illa omnia quę antiquitus de vita deorum moribusq; cõscripta sunt: longe
aliter sunt intelligenda atq; interpretanda sapientibus. Ita vero in tẽplis populis congrega-
tis: recitari huiuscemodi salubres interpretationes heri & nudiustertius audiuim⁹: Quęso te
siccine cęcum est humanum genus aduersus veritatẽ: vt tam aperta & manifesta non sentiat?
Tot locis pingitur: funditur: tunditur: sculpitur: scribitur: legitur: agitur: cantatur: saltatur
Iuppiter adulteria tanta cõmittens: quantũ erat vt suo saltem capitolio ista prohibens legere
tur? Hæc mala dedecoris impietatisq; plenissima si nemine prohibente in populis ferueant:
adorentur in templis: rideantur in theatris: cum his victimas immolant: vastetur pecus etiã
pauperum cum hæc histriones agunt & saltant: effundantur patrimonia diuitum: ciuitates
florere dicuntur. Horum plane florũ non terra fertilis: non aliqua opulens virtus: sed illa dea
Flora digna mater inuenta est: cuius ludi scænici tam effusiore & licentiore turpitudine cele
brantur: vt quiuis intelligat quale dæmonium sit quod placari aliter non potest: nisi illic non
aues: nõ quadrupedes: nõ deniq; sanguis humanus: sed multo scelestius pudor human⁹ tanq̃
immolatus intereat. Hæc dixi propter quod scripsisti: Quãtũ tibi ætas fini proxima est: cupe-
K re te vt patriã tuam incolumẽ ac florentem relinquas. Tollantur iam illa omnia vana & in-
sana: cõuertantur homines ad verum dei cultum moresq; castos & pios: tunc patriam tuam
florentem videbis: non opinione stultorum: sed veritate sapientium. Cum hæc patria carna
lis generationis tuæ portio fuerit: illius patriæ cui non corpore sed fide nascimur: vbi omnes
sancti & fideles dei post labores velut hyemales vitæ huius: interminata æternitate florebũt.
Nobis itaq; cordi est: neq; christianam amittere mansuetudinẽ: neq; perniciosum cæteris imi
tationis exemplum in illa ciuitate relinquere. Quomodo id agamus: aderit deus si eis non ita
grauiter indignetur: Alioquin & mansuetudo quã seruare cupimus: & disciplina qua vti mo
derate nitimur: impediri potest: si deo aliud in occulto placet: siue iudicanti hoc tantũ malum
flagello acriore plectendum: siue etiam vehementius irascenti: si non correctis nec ad se con-
uersis ad tempus esse voluerit impunitum. Præscribit nobis quodãmodo prudentia tua de
persona episcopali: & dicis patriam tuam non leui populi sui errato prolapsam. Quod quidẽ
si iuris publici rigore metiamur: debet plecti seueriori censura. Sed episcopum inquis fas non
est nisi salutem hominibus impertire: & pro statu meliore causis adesse: & apud omnipoten-
tem deum veniam aliorũ mereri delictis. Hoc omnino seruare conamur: vt seueriore censu-
ra nemo plectatur: neq; a nobis: neq; ab alio vllo intercedentibus nobis: & salutem hominibus
cupimus impertire: quæ posita est in recte viuendi felicitate: non in male faciendi securitate.
Veniam quoq; non tantum nostris: verum & aliorum instamus delictis mereri: quod impe-
trare nisi pro correctis omnino non possumus. Adiungis etiam & dicis: Quanta possum
supplicatione deposco: vt si defendenda res est innoxius defendatur: ab innocentibus mole-
stia separetur. Accipe breuiter quæ commissa sint: & noxios ab innocentibus ipse discer-

ne.Contra recentissimas leges:kalēdis Iuniis sexto:paganorum sacrilega solēnitas agitata est: nemine prohibente: tam insolenti ausu:vt qđ nec Iuliani temporibus factum est:petulantissima turba saltantium in eodem prorsus vico ante fores transiret ecclesiæ. Quā rem illicitissimā atq; indignissimā clericis prohibere tentantibus:ecclesia lapidata est. Deinde post dies ferme octo:cum leges notissimas episcopus ordini replicasset:& dum ea quæ iussa sunt velut implere disponūt:iterum ecclesia lapidata est. Postridie nostris ad imponēdum perditis metum: (qđ videbatur) apud acta dicere volētib⁹ publica iura negata sunt. Eodēq; ipso die ne vel diuinitus terrerētur:grando lapidationibus reddita est: qua transacta continuo tertiam lapidationem:& postremo ignes ecclesiasticis tectis atq; hominibus intulerunt:vnū seruorū dei qui oberrans occurrere potuit occiderunt:cæteris partim vbi poterant latitātibus:partim quo poterant fugientibus:cum interea contrusus atq; coartatus quodam loco se occultaret episcopus: vbi se ad mortem quærentium voces audiebat:sibiq; increpantium φ eo non inuento gratis tantū perpetrassent scelus. Gesta sunt hæc ab hora ferme decima vsq; ad noctis partē non minimā. Nemo compescere: nemo subuenire tentauit illorum quorum esse grauis posset authoritas:præter vnum peregrinū per quem & plurimi serui dei de manibus interficere conātium liberati sunt:& multa extorta prædātibus:per quem clarum factum est:ꝙ facile illa vel omnino non fierent vel cœpta desisterent:si ciues maximeq; primates ea fieri perficiq; vetuissent. Proinde in vniuersa illa ciuitate nō innocentes a nocentibus:sed minus nocentes a nocentibus poteris fortasse discernere.Nam in paruo peccato illi sunt qui metu deterriti maximeq; ne offenderēt eos quos in illo oppido plurimū posse & inimicos ecclesię nouerāt: opem ferre non ausi sunt.Scelerati autem omnes quibus etsi non facientibus:neq; immittētibus:tamen volentibus ista cōmissa sunt:sceleratiores qui cōmiserunt: sceleratissimi qui immiserūt. Sed de immissione suspitionem putemus esse non veritatem: nec ea discutiamus quæ nisi tormentis eorum per quos inquirūtur inueniri omnino non possunt. Demus etiam veniam timori eorum qui potius deum pro episcopo & seruis eius deprecādum ꝙ potētes inimicos ecclesiæ offendendos esse putauerunt. Quid eos qui restant:nulla ne censes disciplina coercendos: & proponēdum æstimas impunitū tam immanis furoris exemplū! Non præterita vindicando pascere iram nostrā studemus:sed misericorditer in futurū consulendo satagimus. Habēt homines mali vbi & per christianos non solum mansuete:verūetiā vtiliter salubriterq; plectantur. Habent enim φ corpore incolumi viuunt:habent vnde viuunt:habent vnde male viuunt. Duo prima salua sint:vt quos pœniteat sint:hoc optamus:hoc quātum in nobis est etiā impēsa opera instamus. Tertium vero si deus voluerit tanꝙ putre noxiūq; resecari:valde misericorditer puniet. Si autē vel amplius voluerit:vel ne hoc quidem permiserit:altioris & profecto iustioris consilii ratio penes ipsum est: a nobis curam officiūq; oportet impendi quousq; videre conceditur:deprecantibus eum vt animū nostrum approbet quo cunctis volumus esse cōsultum:nihilq; fieri sinat per nos quod & nobis & ecclesiæ suæ non expedire longe melius nouit ipse ꝙ nos. Modo cum apud Calamā essemus:vt nostri in tam graui dolore:vel consolarentur afflicti:vel sedarentur accensi: quantum potuimus quod in tēpore oportuisse existimauimus cum christianis egimus. Deinde etiam ipsos paganos mali tanti caput & causam petentes vt ab eis videremur admisimus: vt hac occasione admoneremus eos quid facere deberent si saperent:non tātum pro remouenda præsenti sollicitudine:verūetiam pro inquirenda salute perpetua:multa a nobis audierunt:multum etiam ipsi rogauerunt:sed absit vt tales serui simus:quos ab eis rogari delectet:a quibus noster dominus non rogatur. Vnde peruides pro viuacitate mentis tuæ:ad hoc esse nitendū seruata māsuetudine & moderatione christiana:vt aut cæteros deterreamus eorum imitari peruersitatē: aut cæteros optemus eorum imitari correctionem. Damna quę illata sunt vel tolerantur a christianis:vel resartiuntur per christianos. Animarū vero lucra quibus acquirendis cum periculo etiā sanguinis inhiamus: & in loco illo quæstuosius puenire:& aliis locis illo exēplo non impediri desyderamus. Dei misericordia nobis præstet de tua salute gaudere.

Sancti Augustini ad Maximinum:Primo rationem tituli huius epistolæ reddentis:& deinde cum dubitet vtrum ille diaconum quēdam rebaptizauerit:obsecrātis: vt sibi quid gestum sit rescribere dignetur:rescribendi impedimenta repellendo:diligenterq; admonentis:vt si nō rebaptizet libera voce hoc clamet. Quid ipse etiam vlterius facere decreuerit:exponentis.

Epistola.CCIII.

M DOmino dilectissimo & honorabili fratri Maximino: Augustinus presbyter
ecclesię catholicæ in dño salutẽ. Priusq̃ ad rẽ veniã de qua tuæ beniuolẽtię
scribere volui: tituli huiꝰ epistolæ ne vel te vel aliũ quępiã moueat: rationẽ
breuiter reddã. Dño scripsi: quia scriptũ est: Vos ĩ libertatẽ vocati estis fra Gal.5.
tres: tantũ ne libertatẽ in occasionẽ carnis detis: sed p charitatẽ seruite in-
uicẽ. Cũ ergo vel hoc ipso officio literarũ per charitatẽ tibi seruiã: nõ absur
de te dñm voco ꝑpter vnũ & verũ dñm nostrũ qui nobis ista pręcepit. Di
lectissimo autẽ ꝙ scripsi: nouit deus ꝙ nõ solũ te diligã: sed ita diligã vt meipsum: quãdoquidẽ
bene mihi sum cõscius bona me tibi optare q̃ mihi. Honorabili vero ꝙ addidi: nõ ad hoc addi-
di vt honorarẽ episcopatũ tuum: mihi enim episcopus nõ es: neq; hoc cũ cõtumelia dictũ acce
peris: sed ex animo quo in ore nostro debet esse: est est: nõ nõ. Neq; eñ ignoras: aut quisq̃ hoim
qui nos nouit ignorat: neq; te esse episcopũ meũ: neq; me presbyterũ tuũ. Honorabilẽ igit̃ ex
ea regula te libẽter appello qua noui te eẽ hominẽ: & noui hoiem ad imaginẽ dei & similitudi Gen.1.
nem factũ: & in honore positũ ipso ordine & iure naturæ: si tamẽ intelligẽdo quę intelligenda
sunt serues honorẽ tuũ. Nã ita scriptũ est: Homo in honore positus nõ intellexit: cõparatꝰ est Psal.48.
iumẽtis insensatis & similis factus est illis. Cur ergo te honorabilẽ inquantũ homo es nõ appel
lem: cũ pręsertim de tua salute atq; correctione q̃diu in hac vita es desperare nõ audeam? Fra
trem vero vt vocẽ: nõ te latet pręceptũ nobis esse diuinitꝰ: vt etiã eis qui negant se fratres no-
stros esse: dicamꝰ: Fratres nostri estis: & hoc vehemẽter valet ad causam ꝑpter quã scribere vo
N lui fraternitati tuę. Iam eñ reddita ratione cur epistolę talẽ ianuã fecerim: audi placidissime
quę sequitur. Ego cũ in ista regione cõsuetudinẽ hominũ lugendã atq; plãgendã qui cũ chri-
stiano noie glorientur: christianos rebaptizare nõ dubitãt: quibꝰ verbis poterã detestarer: nõ
defuerũt laudatores tui qui mihi dicerẽt te ista nõ facere. Fateor: primo nõ credidi. Deinde cõ
syderãs posse fieri vt animã humanã de futura vita cogitãtẽ dei timor suaderet: vt se ab scele-
re apertissimo tẽperaret: gratulatꝰ credidi ꝙ tali proposito ab ecclesia catholica nolueris esse
nimis alienus. Quęrebã sane occasionẽ loquendi tecũ: vt si fieri posset ea quæ parua remãserat
inter nos dissensio tolleret̃. Cũ ecce ante paucos dies diaconũ nostrũ Mutugẽnẽsem te rebapti
zasse nuntiatũ est: dolui vehemẽter: & illius miserabilẽ lapsum: & tuũ frater inopinatũ scelus.
Noui enim quę sit ecclesia catholica: Gẽtes sunt hęreditas Christi: & possessio Christi: termini
terrę. Nostis & vos: Nã etsi nõ nostis: aduertite: facillime a volẽtibus sciri potest. Rebaptizare
igitur hęreticũ hoiem qui hęc sanctitatis signa pceperit quę christiana tradidit disciplina: oĩ-
no peccatũ est. Rebaptizare aũt catholicũ: immanissimũ scelus est. Tamẽ nõ adeo credẽs: quia
de te mihi bene ꝑsuasum tenebã: Mutugennã ipse perexi: & eũ quidẽ miserũ videre nõ potui: a
parẽtibus vero eiꝰ audiui ꝙ vester iã etiã diaconus factꝰ sit. Et tamẽ tã bene adhuc de tuo cor
de sentio: vt eũ rebaptizatũ esse nõ credã. Quare te frater dilectissime p diuinitatẽ & huma
nitatẽ dñi nostri Iesu Christi obsecro vt rescribere mihi digneris qd gestũ sit: Et sic rescribere:
vt noueris me in ecclesia fratribꝰ nostris epistolã tuã velle recitare. Qđ ideo scripsi: ne cum id
postea facerẽ qđ me nõ sperares esse facturũ: offenderẽ charitatẽ tuam: & iustã de me apud cõ-
munes amicos querelã deponeres. Quid ergo te impediat ad rescribendũ nõ video. Si enim
rebaptizas: nihil est ꝙ hoies de tuo collegio formides cũ id te rescripseris facere qđ te illi face-
re etiã si nolles iuberẽt. Cum autẽ id quãtis potueris documẽtis faciendũ esse defenderis: non
solum nõ succẽsebũt: sed etiã pędicabũt. Si autẽ nõ rebaptizas: arripe libertatẽ christianam
frater Maximine: Arripe quæso te: non cuiusq̃ hoĩs in contẽplatione Christi: aut reprehẽsionẽ
verearis: aut exhorreas potestatẽ: Trãsit honor huius sæculi: transit ambitio. In futuro Chri-
sti iudicio: nec absidæ gradatæ: nec cathedræ velatæ: nec sanctimonialiũ occursantiũ atq; can
tãtium greges adhibebunt̃ ad defensionẽ: vbi coeperit accusare consciẽtia: & consciẽtiarũ ar-
biter iudicare. Quæ hic honorant ibi onerant: quæ hic releuant ibi grauant. Ista quæ pro tẽpo
re propter ecclesię vtilitatẽ honori nostro exhibẽtur: defendẽt forte bonam consciẽtiam: defen
O dere autẽ nõ poterũt malam. Qđ ergo tam pio & tam religioso animo facis: si tamẽ facis: vt
ecclesiæ catholicæ baptismũ nõ iteres: sed approbes potius tanq̃ vnius verissimæ matris: quæ
omnibus gẽtibus & regenerãdis sinum pandit: & regeneratis vbera infundit: tanq̃ vnius pos
sessionis Christi: sese vsq; ad terræ terminos porrigẽtis: si hoc vere facis: cur nõ erũpis in exul-
tantem & liberam vocẽ? Cur lucernæ tuæ tam vtilem splendorẽ premis sub modio? Cur non
discissis atq; abiectis veteribus pellibus timidæ seruitutis: christiana potius indutus fiducia

existis & dicis:Ego vnum baptismũ noui:patris & filii & spiritussancti nomine cõsecratũ atq
signatũ!Hanc formã vbi inuenio necesse est vt approbẽ:non destruo qđ dominicũ agnosco:nõ
exufflo vexillum regis mei. Vestem Christi & qui diuiserũt nõ violauerunt:& illi adhuc Chri
stum nõ resurrecturũ crediderant:sed morientẽ videbant.Si a persecutoribus vestis nõ cõcis
sa est pendẽtis in cruce: cur a christianis destruitur sacramentũ sedẽtis in cælo!Si veteris po
puli tẽporibus iudæus essem: quãdo aliud esse melius nõ possem: accepissem vtiq circũcisio
nem:qđ signaculũ iustitiæ fidei tantũ illo tẽpore valuit anteq̃ domini euacuaretur aduentu:
vt infantẽ filium Moysi angelus præfocasset:nisi mater arrepto calculo circũcidisset puerũ:&
hoc sacramẽto imminẽtem perniciem depulisset. Hoc sacramentũ etiam Iordanẽ fluuiũ refrę
nauit:& reduxit in fontẽ. Hoc sacramentũ ipse dominus q̃uis euacuauerit crucifixus: tamen
natus accepit. Nõ enim singula illa dãnata sunt:sed succedẽtibus opportuniorib ꝰ decesserũt.

Nam sicut circũcisionẽ abstulit domini primus aduẽtus: sic baptismũ auferet secũdus ad
uentus.Sicut enim nũc posteaq̃ venit libertas fidei:& remotũ est seruitutis iugũ nullus chri
stianus circũciditur carne:sic tũc regnãtibus iustis cũ domino dãnatisq impiis nemo rebapti
zabitur:sed illud qđ ista præfigurãt:id est circũcisio cordis:& mũdatio cõscientiæ manebit in
æternum. Si ergo illo tẽpore iudæus essem:& veniret ad me samaritanus velletq illo errore
Ioan.4. derelicto quẽ etiam dominꝰ improbauit/dices: Vos adoratis qđ nescitis:nos odoramus qđ sci
mus:quoniã salus ex iudęis est: Vellet ergo samaritanus/quẽ samaritani circũciderãt/fieri iu
dæus:vacaret certe iterationis audacia:& id qđ apud hæresim factũ erat qđ pręceperat deus:
non repetere sed approbare cogeremur. Qđ si in carne circũcisi hominis non inuenirem locũ
vbi circũcisionem repeterẽ:quia vnum est illud membrũ: multo minꝰ inuenitur locus in vno
corde vbi baptismũ Christi repetatur. Ideo qui duplicare baptismũ vultis:necesse est omnino
vt corda duplicata requiratis. Clama ergo recte te facere si non rebaptizas: & nõ solum sine
trepidatione:sed etiã cum gaudio mihi inde rescribe:Nulla te tuorũ concilia frater exterreãt.
Si enim hoc eis displicuerit:nõ sunt digni qui te habeant. Si autẽ placuerit:credimus de mise
ricordia dñi qui timẽtes sibi displicere:& conãtes placere nunq̃ deserit:ꝙ inter vos & nos cito
pax erit:ne ꝓpter honores nostros de qua sarcina periculosa ratio reddetur:miseræ plebes cre
dentes in Christũ habeant in domibus suis cõmunes cibos: mẽsam Christi cõmunem habere
non possint. Nõne ingemiscimus ꝙ vir & vxor vt fideliter cõiungant corpora sua: iurant sibi
plęrũq per Christũ:& ipsius corpus Christi diuersa cõmunione dilaniant!Hoc tantũ scanda
lum:tantus diaboli triũphus:tanta pernicies animarũ:si per tuam modestiã & prudentiam &
dilectionẽ:quã debemus ei qui pro nobis suum sanguinẽ fudit:ablata de medio in his regioni
bus fuerit:quis explicet verbis quã tibi palmã præparet dominus:vt ad cætera mẽbra sanãda
quæ per totã Africam tabefacta miserabiliter iacent:a te ꝓficiscatur tã imitabile medicinę do
cumentũ! Qꝫ vereor quoniã cor meum videre nõ potes: ne tibi cum insultatione potius P
q̃ cum dilectiõe loqui videar.Sed certe amplius quid faciam nõ inuenio:nisi vt inspiciendum
sermonẽ meum tibi offeram: animã deo. Tollamus de medio inania obiecta quæ a partibus
imperitis iactari contra inuicem solent.Nec tu obiicias tẽpora machariana:nec ego sæuiciam
circũcellionũ.Si hoc ad te non pertinet:nec illud ad me.Area dominica nondũ ventilata est:si
ne paleis esse nõ potest.Nos oremus atq agamus quantũ possumus vt frumentũ simus.Ergo
rebaptizato diacono nostro silere non possum:Scio enim ꝙ mihi silentiũ perniciosum fit.Non
enim cogito in ecclesiasticis honoribus tẽpora ventosa trãsigere: sed cogito me principi pasto
rum omniũ rationem de cõmissis ouibus redditurũ.Si forte nolles vt hæc tibi scriberẽ:opor
tet te frater ignoscere timori meo: Multũ enim timeo ne me tacente & dissimulãte: alii quoq
rebaptizẽtur a vobis.Decreui ergo quantũ vires & facultatẽ dominus præbere dignatur:cau
sam istam sic agere:vt pacificis cõsolationibꝰ nostris oẽs qui nobis cõmunicãt nouerint ab hæ
resibus aut schismatibꝰ quantũ catholica distet ecclesia:& quantũ sit cauenda pernicies vel zi
zaniorum vel præcisorũ de vite domini sarmentorũ. Quã collationẽ mecum si libenti animo
susceperis:vt cõcordibus nobis amborũ literæ populis recitentur: ineffabili exultabo lætitia.
Si autẽ id æquo animo nõ accipis:quid faciã frater:nisi vt te quoq inuito epistolas nostras po
pulo catholico legam quo esse possit instructior! Qꝫ si rescribere dignatus nõ fueris:vel meas
solas legere decreui:vt saltẽ diffidẽtia vestra cognita rebaptizari erubescãt. Neq id agã cum
miles pręsens est:ne quis vestrũ arbitretur tumultuosius me agere voluisse q̃ ratio pacis desy
derat:sed post abscessum militis: vt oẽs qui nos audiũt intelligant nõ hoc esse ꝓpositi mei:vt

inuiti hoies ad cuiusq̃ cõmunionẽ cogant̃:sed vt quietissime quærentibus veritas innotescat
Cessabit a nr̃is partib⁹ timor tẽporaliũ potestatũ.Cesset etiã a vestris partib⁹ terror cõgrega-
torũ circũcellionũ.Re agamus:ratione agamus:diuinarũ scripturarũ authoritatib⁹ agam⁹:
quieti atq; tranqlli quantũ possumus petamus:quęram⁹:pulsemus:vt accipiamus & inueniamus:& aperiat̃ nobis:ne forte fieri posset vt adiuuãte dño cõcordes conatus & orationes no-
stras tãta deformitas atq; impietas Africanarũ regionũ de vr̃is terris incipiat aboleri.Si non
credis post discessum militũ me velle agere:post discessum militum tu rescribe.Si eñ ego pręsente milite lr̃as meas legere populo voluero:plata ep̃la mea demonstrabit me fidei violatorẽ
Qđ mia dñi auertat a morib⁹:atq; instituto meo qđ mihi p̃ iugũ suũ inspirare dignatus est.
Ep̃s meus beniuolẽtię tuæ fortasse potius lr̃as misisset si esset p̃sens:aut ego illo vel iubẽte vel
permittẽte scripsissem:Sed illo absente cũ diaconi rebaptizatio recẽs esse dicit̃:frigescere actionẽ ipsam dilatiõe non passus sum:de fraterna & vera morte acerbissimi doloris aculeis excitatus:Quẽ dolorẽ meũ adiuuãte mia & p̃uidẽtia dñi:pacis fortasse cõpensatio lenitura est. Deus & dñs noster tibi mentẽ pacatã inspirare dignet̃:dñe dilectissime frater.

Sancti Augustini ad Donatũ presbyterũ partis Donati:illi dolorẽ cordis & sollicitudinẽ pro salute ei⁹ exponẽtis.Et errorẽ ipsius quo æstimat neminẽ ad bonũ esse cogendũ:scripturis sctis atq; exẽplis cõfutãtis:Suasiones quoq; eiusdẽ & obiectiones argute refellẽtis:cũ diligenti admonitione vt resipiscat:& ad eccl'ię vnitatẽ redeat. Epistola.CCIIII.

Q DOnato presbytero partis Donati:Augustinus ep̃s eccl'iæ catholicæ.Si possesvidere dolorẽ cordis mei & sollicitudinẽ p̃ salute tua:fortassis misereris aiæ tuę: placẽs deo in audiendo verbo:nõ meo sed ipsius:nec eius scripturas sic in memoria tua figeres vt cõtra eas cor clauderes. Displicet tibi q̃a 23.q.4.displicet.
traheris ad salutẽ:cũ tã multos nr̃os ad perniciẽ traxeris. Quid enim volumus nisi te cõprehendi & p̃sentari & seruari ne pereas! Q; aũt in corpore læsus es:ipse tibi fecisti : qui iumento tibi mox admoto vti noluisti:& te ad terrã grauiter collisisti.Nã vtiq; alius q̃ adductus est tecũ collega tuus illęsus venit:q̃ talia sibi ipse nõ fecit.Sed neq; hoc putas tibi fieri debuisse:q̃a neminẽ ęstimas cogendũ esse ad bonũ
Attende quid ap̃ls dixerit:Qui episcopatũ desyderat bonũ opus cõcupiscit:Et tñ tã multi vt
episcopatũ suscipiãt tenent̃ inuiti:perducunt̃:includunt̃:custodiunt̃:patiunt̃ : tantaq; nolũt 1.Timoth.3.
donec eis assit volũtas suscipiendi opis boni:Quãtomagis vos ab errore pernicioso in quo vobis inimici estis:trahendi estis:& perducẽdi ad veritatẽ vel cognoscendã vel eligendã: nõ solũ vt honorẽ salubriter habeatis:sed etiã ne pessime pereatis ! Dicis deũ dedisse liberũ arbitriũ:
Ideo nõ debere cogi hoiem nec ad bonũ:quare ergo illi de quibus supra dixi cogunt̃ ad bonũ!
Attende ergo qđ cõsyderare nõ vis.Ideo volũtas bona misericorditer impendit̃: vt mala voluntas hoīs dirigat̃.Nã quis nesciat nec dãnari hoiem nisi merito malę volũtatis:nec liberari nisi bonã habuerit voluntatẽ! Nõ tñ ideo qui diligunt̃:malæ suæ voluntati impune & crudeliter permittendi sunt:sed vbi potestas dat̃:& a malo p̃hibendi:& ad bonũ cogendi. Nã si voluntas mala semp suæ permittẽda est libertati:quare israelitę recusantes & murmurantes tã duris flagellis a malo p̃hibebant̃:& ad terrã p̃missionis cõpellebant̃!Si volũtas mala suæ permittẽda est libertati : q̃re Paulus nõ est permissus vti pessima volũtate q̃ persequebat̃ ecclesiã:
sed p̃stratus est vt excæcaret̃:& excæcatus est vt mutaret̃:mutatus vt mitteretur: missus vt
qualia fecerat in errore:talia p̃ veritate pateret̃! Si volũtas mala semper suæ permittẽda est libertati:quare monetur pater in scripturis sanctis/filium durũ nõ solum verbis corripere:sed
etiam latera eius tundere:vt ad bonam disciplinam coactus & domitus dirigatur ! Vnde itẽ Eccli.30.
dicit: Tu quidẽ percutis eum virga:animã aũt eius liberas a morte!Si mala volũtas semp suę Prouer.23.
permittenda est libertati:quare corripiunt̃ negligẽtes pastores:& dicit̃ eis:Errãtẽ nõ reuocastis:perditã ouem non inquisistis!Et vos oues Christi estis:characterẽ dñicũ portatis in sacramento qđ accepistis:sed erratis & peritis.Non ideo vobis displiceamus: quia reuocam⁹ errantes:& quærimus perditos.Melius eñ facimus volũtatẽ dñi monẽtis vt vos ad eius ouile re-
R dire cogamus:q̃ cõsentiamus voluntati ouiũ errantiũ vt perire vos permittamus.No'i ergo
iam dicere qđ te assidue audio dicere:Sic volo errare:sic volo perire.Melius eñ nos hoc omnino non permittimus quantũ possumus.Modo q; te in puteũ vt morereris misisti: vtiq; libera
volũtate fecisti.Sed q̃ crudeles essent serui dei si huic malæ tuæ voluntati te permitterent: & 1.dr Ciuitate dei.ca.17.
nõ te de illa morte liberarẽt!Quis eos nõ merito culparet!quis nõ impios recte iudicaret ! Et

tñ tu te volés in aquã misistivt morereris:Illi te nolentẽ de aqua leuauerunt ne morereris. Tu
fecisti scd̃m voluntatẽ tuã:sed in perniciẽ tuã.Illi contra voluntatẽ tuã:sed propter salutẽ tuã
Si ergo salus ista corporalis sic custodienda est:vt etiã in nolentib⁹ ab eis qui eos diligũt serue
tur:quantomagis illa spiritalis in cuius desertione mors ęterna metuitur.Q̃q̃ in ista morte:
quã tibi tuipẽ inferre voluisti:nõ solũ ad tp̃s:sed etiã in æternũ morereris: q̃a etsi nõ ad salutẽ
non ad eccl'iæ pacẽ:nõ ad Christi corporis vnitatẽ:nõ ad sanctã & indiuiduã charitatẽ:sed ad
mala aliqua cogereris:nec sic tibiipse mortẽ inferre debuisti.Consydera scripturas diuinas:&
discure quãtũ potes:& vide vtrũ hoc fecerit aliquis aliq̃n iustorũ atq̃ fideliũ: cum ab eis tãta
mala perpessi sint qui eos ad æternũ interitũ nõ ad vitã æternã quo tu cõpelleris adigebant.
1.Cor.13. Audiui q̃ dixeris apostolũ Paulũ significasse hoc fieri debere vbi ait: Etsi tradidero corpus
meum vt ardeã:q̃a videlicet oia bona dicebat:q̃ sine charitate nihil prosunt:sicut sunt linguę
hoim & angelorũ:& oia sacramenta:& ois scientia:& ois prophetia:& ois fides:ita vt montes
transferantur & rerum suarũ distributio pauperibus p̃sit:ideo videt̃ tibi etiã hoc inter bona
numerasse vt sibi quisq̃ inferat mortẽ.Sed attende diligenter & agnosce quẽadmodum dicat
scriptura: q̃ tradat quisq̃ suũ corpus vt ardeat:Non vtiq̃ vt ipẽ se in ignẽ mittat:quãdo per
1.de Ciuitate dei.ca.18. &.19. sequentẽ patit̃ inimicũ:sed qñ ei p̃ponit̃:vt aut mali aliquid faciat:aut mali aliquid patiatur:
eligat nõ facere mala:q̃ nõ pati mala:Atq̃ ita corpus suũ tradat in potestatem interfectoris:si
cut tres illi viri fecerunt q̃ aureã statuã cogebant̃ adorare:& nisi facerent minabatur eis ille q̃
Danielis.3. cogebat:caminũ ignis ardentẽ.Idolũ adorare noluerũt:nõ ipsi se in ignẽ miserunt: & tñ etiã
de illis sic scriptũ est:q̃ tradiderũt corpa sua:vt neq̃ seruirẽt neq̃ adorarent vllũ deũ: sed deũ
1.Cor.13. suum.Ecce quõ dixit apl's:Si tradidero corpus meũ vt ardeam.Q̃d autẽ sequit̃ vide.Si chari
tatem nõ habeã nihil mihi p̃det.Ad istã charitatẽ vocaris:ab ista charitate perire non sineris
& putas tibi aliquid p̃desse si reipse pręcipires in interitũ:cum tibi nihil p̃desset: etiã si alter te
occideret charitatis inimicũ!Foris aũt ab eccl'ia constitutus & separatus a cõpage vnitatis &
vinculo charitatis:æterno supplicio punireris etiã si pro Christi noĩe viuus incẽdereris. Hoc
est eñ q̃d ait apl's:Etsi tradidero corpus meum vt ardeã:charitatẽ aũt nõ habeam:nihil mihi
p̃dest.Reuoca ergo animũ ad sanã cõsyderationẽ:& sobriam cogitationem:attende diligẽter
vtrũ ad errorẽ & impietatẽ voceris:& patere pro veritate quaslibet molestias. Si aũt tu poti⁹
in errore atq̃ in impietate versaris:quo aũt vocaris ibi est veritas & pietas: quia ibi est Chri
stiana vnitas & sanctispirit⁹ charitas:quid adhuc tibi esse conaris inimicus!Ideo præstitit mi
sericordia dei vt & nos & ep̃i vestri tam frequẽti numerosoq̃ conuentu Carthaginem venire T
mus:atq̃ inter nos dę ipa dissensione ordinatissime conferremus.Gesta cõscripta sunt:nostrę
etiam subscriptiones tenentur.Lege vel patere vt tibi legatur:& tũc elige quod volueris. Au
diui q̃ dixeris posse te nobiscũ de ipsis gestis aliquid agere si omittamus verba episcoporum
vestrorũ vbi dixerunt:Nec causa causæ:nec persona personæ præiudicat.Hęc verba vis omit
tamus:vbi per eos nescientes veritas ipsa locuta est.Sed tu dicturus es hic eos errasse:& in fal
sam sententiam incautius cecidisse.Nos autem dicimus hoc eos verum dixisse: & hoc per te
ipsum facillime probamus.Si enim episcopi vestri electi ab vniuersa parte Donati qui causam
omnium sustinerent:et si quid egissent gratum & acceptum cæteri haberent: tamen in eo q̃
illos temere & non recte dixisse arbitraris:non vis vt tibi pręiudicent. Verum ergo dixerunt
quia nec causa causæ:nec persona personæ præiudicat.Et ibi debes agnoscere:quia etsi perso
na tot episcoporum tuorum in illis septem constitutorum non vis vt pręiudicet personę Do
nati Mutugẽnensis presbyteri:quanto minus nõ debet præiudicare Cęciliani persona:etiam
si mali aliquid in illo esset inuentum: vniuersæ vnitati Christi: quæ non in vna villa Mutu
genna concluditur: sed toto terrarum orbe diffunditur! Sed ecce facimus quod voluisti: sic
tecum agimus ac si non dixerint vestri: nec causa causæ:nec persona personæ pręiudicat: Tu
inueni quid illic dicere debuerint cum eis obiecta esset causa & persona Primiani: qui dam
natores suos:& damnauit cum cæteris:& damnatos ac detestatos in suo rursus honore susce
pit:& baptismum quem mortui dederant: quia de ipsis in illa præclara sententia dictum
erat: q̃ mortuorum funeribus plena sint littora:agnoscere potius & acceptare q̃ exufflare &
rescindere maluit totumq̃ resoluit.Quod male intelligentes dicere soletis: Qui baptizatur
Eccl'i.34. a mortuo:& iterum tangit mortuum:quid ei prodest lauacrũ ei⁹?Si ergo nõ dicerẽt: nec cau
sa causæ: nec persona p̃sonæ pręiudicat:rei tenerent̃ in causa Primiani.Cũ autẽ hoc dixerunt
immunem fecerunt ecclesiam catholicam:sicut nos asserebamus:a causa Cæciliani. Sed cæ

tera lege:& cætera diſcute. Vide vtrum in ipm̄ Cęcilianum de cuius perſona præiudicare co
nabantur eccleſiæ:aliquid mali probare potuerint. Vide vtrum nō potius etiam pro illa mul
ta egerint:& pluribus lectionibus quas contra ſe protulerunt & recitauerūt cauſam eius bo
nam omnino firmauerint. Lege iſta vel legantur tibi. Conſyder: omnia:retracta diligenter &
elige quid ſequaris: vtrum nobiſcū in Chriſti pace in eccleſiæ catholicæ vnitate: in fraterna
charitate gaudere: an pro nefaria diſſenſione:pro Donati parte: pro ſacrilega diuiſiōe impor
V tunitatem noſtræ circa te dilectionis diutius ſuſtinere. Attendis enim & ſæpe repetis (ſicut 23.q.4.diſ
audio) quod in euangelio ſcriptum eſt: receſſiſſe a domino ſeptuaginta diſcipulos: & arbitrio plicet.
ſuæ malæ atq; impiæ diſceſſionis fuiſſe permiſſos:cæteriſq; duodecim qui remanſerant fuiſſe
reſponſum: Nunquid & vos vultis ire? Et non attendis:quia tunc primū eccleſia nouello ger Ioan.6.
mine pullulabat: nondumq; in ea fuerat completa illa prophetia: Et adorabunt eum omnes Pſal.71.
reges terræ:omnes gentes ſeruient illi. Quod vtiq; quantomagis impletur:tanto maiore vti
tur eccleſia poteſtate:vt non ſolum inuitet:ſed etiam cogat ad bonum. Hoc tunc dn̄s ſignifi
care volebat:qui q̄uis haberet magnam poteſtatem:prius tamen elegit commendare humili
tatem. Hoc & in illa conuiuii ſimilitudine ſatis euidenter oſtendit:vbi miſit ad inuitatos: &
venire noluerunt:& ait ſeruo:Exi in plateas & vicos ciuitatis:& pauperes & debiles & cæcos
& claudos introduc huc. Et ait ſeruus domino:Factum eſt vt imperaſti:& adhuc locus eſt. Et Lucæ.14.
ait dominus ſeruo:Exi in vias & ſepes & cōpelle intrare vt impleatur domus mea. Vide nūc
quemadmodum de his qui prius venerunt dictum eſt:Introduc eos:non dictum eſt compelle
Ita ſignificata ſunt eccleſiæ primordia adhuc creſcentis vt eſſent vires etiam cōpellendi. Pro
inde quia oportebat eius iam viribus & magnitudine roborata etiam cōpelli homines ad cō
uiuium ſalutis æternę:poſtea q̄ dictū eſt:Factum eſt quod iuſſiſti:& adhuc eſt locus: Exi (in
quit) in vias & ſepes & compelle intrare. Quapropter ſi ambularetis quieti extra hoc conui
uium ſanctę vnitatis eccleſiæ:tanq̄ in viis vos inueniremus: Nunc vero quia per multa mala
& ſæua quæ in noſtros committitis:tanq̄ ſpinis & aſperitate pleni eſtis:vos tanq̄ in ſepibꝰ in
uenimus:& intrare compellimus. Qui compellitur quo nō vult cogitur:Sed cū intrauerit iā
volens paſcitur. Cohibe itaq; iā iniquū & impacatū animū vt in vera eccleſia Chriſti inueni
as ſalutare conuiuium.

Sancti Auguſtini ad Aurelium Carthaginenſis eccleſię epm̄:Cauſam exponētis ob quā
libros de ſancta trinitate p ſe iuuenem inchoatos & poſtea relictos:iam terminare & illi mitte
tere curauerit:petentis quoq; vt hāc epiſtolā ad caput eorundē librorū iubeat anteponi.

Epiſtola.CCIIII.

DOmino beatiſſimo & ſyncęriſſima charitate:venerabili fratri & cōſacerdo
X ti papæ Aurelio:Auguſtinus in dn̄o ſalutē. De trinitate q̄ deus & ſummꝰ 2.Retra.15.
& verus ē:libros iuuenis inchoaui: ſenex edidi. Dimiſerā quippe hoc opus
poſteaq̄ cōperi pręreptos mihi eſſe ſiue ſurreptos anteq̄ eos abſoluerem:&
retractatos/vt mea diſpoſitio fuerat/expolirē. Nō eñ ſingillatī: ſed oēs ſi
mul edere ea ratione decreuerā:qua pręcedētibus conſequētes inquiſitiōe
necterent. Cū ergo per eos hoīes qui priuſq̄ vellē ad quoſdā illorū perueni
re potuerūt:diſpoſitio mea neqſſet impleri: interruptā dictationē reliquerā: cogitās hoc ipm̄
in aliquibꝰ meis ſcriptis cōqueri:vt ſcirent q poſſent nō a me fuiſſe eoſdē libros editos:ſed ab
latos:priuſq̄ mihi editione mea digni viderent. Verū multorū fratrū vehemētiſſima poſtula
tione & maxime tua iuſſione compulſus:opus tam laborioſum adiuuāte dn̄o terminare cura
ui:eoſq; emēdatos nō vt volui:ſed vt potui:ne ab illis q ſurrepti iā in manus hoīm exierāt:plu
rimū diſcreparēt:venerationi tuę per filiū noſtrū diaconū chariſſimū miſi. Et cuicūq; audien
dos:deſcribēdos: legēdoſq; permiſi:ī quibꝰ ſi ſeruari mea diſpoſitio potuiſſet:eſſent pfecto et ſi
eaſdē ſn̄ias habētes:multo tn̄ enodatiores atq; planiores quātū rerū tātarū explicandarū diſ
ficultas & facultas nr̄a pateref. Sūt autē q primos quatuor vel potius quiq; etiā ſine procemi
is habēt:& duodecimū ſine extrema parte nō parua. Sed ſi eis hęc editio potuerit innoreſcere
omnia ſi voluerint emēdabūt. Peto ſane vt hāc epiſtolā ſeorſum quidē:ſed tn̄ ad caput eorun
dem librorum iubeas anteponi. Vale.

Sancti Auguſtini ad Cyrillū Hieroſolymitanū epiſcopū:de magnificis admirādiſq; ſan
cti Hieronymi virtutibus ac pręconiis:elegātiſſimo ſtilo differentis.

Epiſtola.CCV.

Lotiosissimi christianæ fidei Athletæ:sanctæ matris ecclesiæ lapidis angu- Y
laris:in quo admodũ firmata cõsistit:Nuncvero in cęlesti gloria dei syderis
radiantis olim Hieronymi presbyteri laudes venerabilis pater Cyrille:silē
dũ ne putas:aut lingua balbutiētis pueri:vt virũ pollutũ labiis me locutu
rũ fore reris:Cæli enarrant gloriã dei:& omnia quæ fecit dominus cum in
sanctis suis laudant.Silere debet rationalis creatura a laude dei:vt irratio-
nabili nõ silente!Taceam:aut loquar!Cum si taceam lapidibus iubetur cla-
mare.Qui q̃uis indignus & insufficiens laudator existã:cum non sit pulchra in ore peccato-
ris laus:tamē ab eiusdem laudibus minime cessabo.Firmetur itaq; man⁹ nostra:& lingua no-
stra palato non inhæreat:quoniã certe magnus est iste vir sanctissimus:mirabilis: & metuen-
dus super omnes:qui in circuitu nostro sunt:magnus certe in vitæ excellentissimæ sanctitate
magnus in sapientiæ ineffabilis profunditate:magnus in maioris nunc gloriæ quãtitate. Mi
rabilis in prodigiis insuetis:Metuendus ob sibi a dño traditã potestatem. Q̃ itaq; magn⁹ sit
iste gloriosissimus Hieronymus:in suæ vitæ excellentissimus sanctitate:patefaceret mea lin-
gua:cum pręcipue cunctorum non sufficerent mortalium linguæ vt eius excellentiam expli
carent!Liceat ergo dici:alter hic Helias:alter hic Samuel:alter hic Ioãnes baptista vitæ excel- Z
lentissimæ sanctitate. Helias & Ioannes eremitæ magnis ciborum & vestium asperitatibus
carnem macerauerunt. Non minoris vitæ Hieronymus gloriosissimus:eremita idem p qua-
driennium in eremo ferarum tantum socius perstitit.Quinquaginta annis vt venerabilis Eu
sebii literæ:quas pridie recepi:plenius fatebantur:& vt me certius tu idem nosti: vinum & si
ceram aliqualiter non gustauit.Ab omni carnium & etiam piscium esu ita se abstinuit q; vix
ea nominare volebat.Coctum quid non nisi in vltima ægritudine bis comedit. Cilicino sacco
carnem veluti et hylipis macerans:desuper pannovilissimo se tegebat.Stratum alium nisi ter
rã nunq̃ sciuit.Non nisi semel fructibus aut herbarum foliis siue radicibus pastus in die:post
vesperas se orationibus prębens:deinceps vsq; ad secundam noctis horam quotidie vigilabat:
postmodũ vero somno fessus in terra dormiens vsq; ad mediam noctem quiescebat.Qua qui-
dem continue surgens lectionibus & scripturis sanctissimis:quibus tota radiat ecclesia vti la
pidibus pretiosis/intētus:vsq; ad eius horam perdurabat.Ita leuissima flebat peccata: vt quis
eum æstimasset hominem interemisse.Ter in die carnem duris verberibus flagellauit: ita vt
ex eius corpore riuuli sanguinis effluebant.Quin verbum otiosum aliquod vt pestem maxi-
mam fugiebat.Sibi otium nullum erat:semp aut sacris lectionibus:aut scribendo:aut docēdo
cunctos exercitabatur.Quid plura loquar!Si sanctorum singulorum perquirerē vitas: eo vt
puto maiorem neminem inuenirem.Sed quia superius Samuelem nominauimus:fuisse hunc
Samuelem ostendamus.Hic certe Samuel:qui de vanis literarum studiis verberibus euocat⁹
sacræ scripturæ ministerio deputatur.In cuius lumine diuina gratia influente:vtriusq; testa
menti lumen vidimus:& in cuius brachiis hæreticorum pars maxima est dispersa. Hic certe
gloria virtutis nostrę transferēs vtrũq; testamētũ ex hebræorum lingua in gręcam pariter &
latinam:disponensq; ipsum posteris in æternum:declarans ænigmata & obscura dubia & no
dosa:pręparans officiorũ seriē cunctis ecclesiæ ministris:totã pene ecclĩam ædificauit: Vñ be
ne magnus apparet in sapientię ineffabilis p̃funditate.Liberales aũt sciētias ita perfecte sciuit
q; relatione omniũ nullus sibi similis apparet adhuc.De scripturis vero sacris vti multarum
suarum epistolaꝝ:Hebraicorũ:Græcorũ:Chaldæorũ:Persarũ:& Medorum: Arabicorum:&
pene omniũ nationũ linguas & lr̃as:tanq̃ si fuisset in eisdē natus & educatus sciuit. Quid plu
ra dicã!Quæ Hieronymus ignorauit in natura:nullus hominum vnq̃ sciuit.Non me ista ve &
nerabilis pater existimes dicere:vt putem te Hieronymi & vitam & virtutes peius me scire:
cum sibi socius extiteris multo tpe.Sed testor deum:quoniam ob tam ineffabilis viri sanctita
tem:si voluissem tacere:non potuissem Confitent mirabilia & sanctitatē suã & ipi cæli.In qui
bus magnus maioris gloriæ quãtitate q̃ multorũ sanctorũ habitat sine fine. Nulli itaq; dubi
um est infra patris mansiones:ipm vnam ex maioribus & sublimioribus sedibus obtinere.Cũ
enim homo idem scd̃m opera pręmietur:& iste perfectioris penevitę extiterit:clare patet ipm
vnum de maioribus & sublimioribus cælestis Hierusalem ciuibus fore.Quod vt a nobis ple-
nius & certius credatur: in mũdo præ cunctis/quorum nostra recordatur ætas/valde mira-
bilis apparet prodigiis insuetis:& miraculis infinitis:quorum mihi aliqua venerabilis Euse-
bius suis literis declarauit.De cæteris vero prodigiis quæ mirabiliter fiunt quotidie: vt quo

tidie intelligo relatibus plurimorum auidus peraudire:tibi ipse pater charissime supplico:vt
mihi in breui volumine quęcunq; poteris vera &vtilia miracula collecta q̄citius facultas ade
rit:eiusdem Hieronymi sanctissimi deuotione transmittere nō deneges.Sed vt multa merita
Hieronymi sanctissimi nō lateant:quid erga me diuina annuente clementia/in ipso sui obitus
9 die acciderit:enarrabo. Eodē nāq; die & hora qua exut⁹ putredinis & immundiriæ carnis to
ga Hieronymus sanctissimus vestimētū perpetuę immortalitatis/inęstimabilis lætitiæ & glo
riæ induit:dū Hippone in cellula mea quiescens auide cogitās quales inessent animab⁹beato
rū;q cū Christo gaudēt:glorię:& lętitiaq; quātitas:cupiēs inde ex hac materia breuē cōpone-
re tractatū:precib⁹cōpulsus nři Seueri quondā venerabilis Martini Turonensis epi discipuli
charta:calamo:pugillariq; in manibus susceptis:breuē vellē scribere ep̄lam sanctissimo Hiero
nymo destinandā:vt quicqd ex hoc sentiret respōderet.Sciebā eñ l tā difficili quęstione a nul
lo viuentiū me posse doceri euidētius.Cūq; iā scribēs salutationis exordium Hieronymo prę
notarē:ineffabile subito lumē nřis inuisum tēporib⁹nostrisq; minime linguis declarandū : cū
ineffabili inauditaq; odorū oīm fragrātia cellulā in qua stabā intrauit:hora cōpletorii.Quo a
me viso:stupore admiratione q; cōmotus:animi & mēbrorū virtutes repēte amisi.Nesciebam
eñ tunc q̄ dextera mirabilis dei exaltasset seruum suū:notas faciēs in populis virtutes suas.
Nesciebā eteni q̄ deus antiq̄ miserationis seruū suū fidelē a carnis immūdiriis dissoluisset: &
tā sublimē ei in cælo sedē parasset.Nesciebā certe inuestigabiles vias dñi.Nesciebā thesauros
infinitæ dei sapiētię & scientię.Secreta & occulta dei iudicia nō agnoscebā: qm̄ quos vult fa-
cit sua ineffabili sapientia ad sui agnitionem venire.Quos aūt prædestinat vocat:iustificat:&
8 beatificat:put decernit fieri.Itaq; quia talē oculi mei nunq̄ pspexerāt lucē:olfactus me⁹odorē
nō senserat:tā nouis:tā inauditis miris obstupebā.Inter hæc autē meis in me perstrepentibus
cogitationibus quid hoc esset:de luce hęc dicēs verba:vox emicuit:Augustine:Augustine qd
quęris?Putas ne breui immittere vasculo mare totum?Breui includere pugillo terrarū orbē
Cælum firmare ne vsitatos exerceat motus?Quæ oculus nullius hominū videre potuit tuus
videbit?Quæ auris nulla per somnū hausit audiet tua?Quæ cor humanum nullatenus intel
lexit:nec etiam cogitauit:existimas te posse intelligere?Infinitæ rei quis erit finis? Immensa q̄
mensura metieris?Potius totum mare in artissimo clauderetur vasculo: Potius terrarum or
bem paruulus teneret pugillus:Potius cælum a motu continuo desisteret:q̄ gaudiorū & glo
riæ quibus beatorum animæ sine fine potiuntur minorē intelligeres particulam: nisi vri ego
experientia docereris.Discurre adhuc breue temporis spatium.Impossibilia facere ne cone-
ris:donec impleatur vitæ cursus.Hic non quæras quæ non alibi:nisi quo tam feliciter prope
ro:inueniri possunt.Hic satage talia exercere opera:vt postmodū ibi quę aliqualiter hic intel
ligere cupis:in æternum habeas.Inde qui intrant nullatenus exeunt. Ad hæc ego pauore stu
pens:admiratione tam inuisa pene amens omni quasi vigore carens: his verbis aliqualem su-
mens audaciam:tremebunda voce dixi:Fas vtinam mihi foret:qui tam felix es:tam gloriosus
tam honorifice ad illa properans gaudia:qui tam dulcia eloquia gutturi meo faris: non ambi
gere.At ille inquit. Nomen meum quæris:Hieronymi illius presbyteri/cui transmittendam
epistolam iam scribens coepisti/sum anima:quæ hac in hora in Bethleē Iuda carnis onere de-
posito:Christo omniq; cælesti comitata cohorte:omni decorata pulchritudine: omni illustra
ta splendore:illo induta immortalitatis deaurato vestimento:circumamicta omnium bonoꝝ
& gaudiorum varietate:terrenorum omnium triumphatrix:omni diademate coronata: om
ni beatitudine et felicitate vallata . Tā nullum etenim deinceps expecto gloriæ defectum:sed
augmentum.Tam gloriose tamq; ineffabiliter pergo ad regna cælorū sine fine mansura.Qñ
A iterum iungar corpori glorificando & non moriruro:sed gloriam quam nunc sola habeo ha-
bituro:in illa scilicet vniuersæ carnis resurrectionis die. Tunc ego amplius animi in me col-
lectis viribus:præ gaudio a lachrymis non cessans:sic respondi:Vtinam virorum eximie tui
mereret fieri pedissequus.Sed quęso tui seruuli:q̄q̄ vilissimi:quem dilexistis in mundo nimia
ↄ charitatis affectione: recorderis:vt tuis interuentionibus a peccatis emēder:tua gubernatio
ne recto calle inoffenso pede procedam:tuis defensionibus assiduis ab inimicis mihi cōtinue
insidiantibus protegar:tuoq; sancto ductu salutis attingam portum.Placeret vtinam volun
tati tuæ aliqua mihi interroganti respondere.At illa:Qđ optas dicito:me omni tuæ volun-
tati responsuram sciens. Vellem inquā intelligere: Vtrum beatoꝝ animæ quædam velle pos-
sint; quæ obtinere nequeant.At illa. Vnū Augustine noueris: q̄ sanctorum animæ ita in illa

narum acceptor deus:sed singulorum merita decernens : & reddens vnicuiq; quod meruit.
Ast si cuiq̃ videatur minorem Ioanne & apostolis Hieronymum : parum videatur minorem
ipsum obtinere:cum & illius sanctitatis merita:illius laboris grauia:illius scripturæ & veris-
simæ translationis vtriusq; testamenti:officiorumq; ordinationis fructus:non solum præsen-
tibus:sed etiam futuris perspicaciter cernat:paulominus fore nil ipsum ab eisdem in gloria
discordem(Verum testor deum)puto iudicabit.Porro ne aliquibus deridendi laqueũ initia
re videar:dum Ioanni & apostolis in sanctitate & gloria æqualem esse Hieronymum sanctissi
mum fateor : vnum quod expletis nondum dieb⁹ quatuor in visione vidi enarrabo. Veritas
non lateat:& ne quis me has laudes retexere credat:vel amore carnali : quo homo a veritatis
cognitione maxime deuiat:vel vesanæ mentis imperitia:vel alia quacunq; causa velit:Sed me
hoc nõ ambigat ab hoĩe intellexisse minime : sed per reuelationẽ quã dedit deus omnipotẽs
D qui suos exaltat sanctos:& exaltando magnificat.Quarta præeunte nocte mihi auide cogitã-
ti:quid laudis:quid ve debitæ reuerentiæ Hieronymi in breui retexerem epistola:demonstra
uit hoc modo.Dum itaq; vt dixi:disponẽs hanc epistolam tibi scribere: cogitarem aptam lau
dis materiam inuenire:hora adueniente noctis mediæ:me somnus oppressit: & ecce maxima
mihi affuit angelorum multitudo:inter quos fulgẽtes plus infinito sole duo erãt viri:ita si-
miles & vniformes vt nulla in eis videretur differentia: qua alter ab altero differre posset:ni-
si q; tria serta ferebat alter in capite ex auro & lapidibus pretiosis:alter vero duo.Hi candidis
simis induti colobiis:vndiq; auro & gemmis contextis:tantæ erant pulchritudinis vt nõ va-
leat quispiam imaginare.Accedentes itaq; illi ambo:prope me sub silentio paulisper steterũt.
Deinde ille qui tria ferebat serta:his me verbis fuit allocutus:Cogitas Augustine:quid debe-
as laudis de Hieronymo in veritate proferre.Et certe diu cogitans nõdũ nosti: sed huc ambo
venimus:vt eius tibi gloriam indicemus.Hic certe meus socius quẽ vides:Hieronymus ipse
est:qui sicut æqualis mihi in vitæ sanctitate fuit:ita per oĩa in gloria æqualis est: & q̃ possum:
& ipe potest:& quæ volo & ipse vult:& sicuti deũ video:& ipe videt:& cognoscit & intelligit.
In quo omnis nostra & sanctorũ omnium consistit gloria & beatitudo.Nec habet maiorem vl'
minorẽ gloriã alter ab altero sanctorũ nisi inquantum magis & minus diuinã contemplatur
speciem siue cognoscit.Sertum vero tertiũ quod plus illo fero:aureola martyrii est:qđ vitam
finiuit corporis.Qui etsi in mundo ob labores:poenitentias:ęrũnas:afflictiones:verbera:con-
tumelias:& hoĩm opprobria:& derisiones:& cætera valde grauia:quę ita pacifice pertulit:ita
gaudẽter ppter deũ:vt infirmitatibus exultaret:& verus martyr extiterit:& pręmia marty-
rii nõ amiserit:tñ quia gladio vitam non finiuit:aureolam quæ in signum datur martyrii: ta
lis non habet.Serta vero duo alia quæ habemus:aureolæ sunt:quæ solum virginibus & do-
ctoribus dantur:vt ab aliis discernant.Ad hęc vt mihi videbat respondi:Quis eñ es dñe mi?
Et ille:Ioannes(inquit)baptista sum:qui huc ad te descẽdi:vt nũtiarẽ tibi Hieronymi gloriã
quatenus ipam gentibus nũties.Hoc eñ noueris:qa honor & reuerẽtia q̃ singulis sanctorum
exhibet:cæteris omnib⁹ exhibet:ne putes vt in cælo sit aliqua inuidia:vt in mundo.Sicut eñ
in mũdo quilibet hoĩm cæteris præesse potius vellet q̃ subesse:ita in cælo ppter charitatẽ in-
effabilem qua se inuicem diligunt beatæ animæ : quilibet sanctorum ita alterius gloria gau-
det:sicut sua.Quin & vellet quisq; maior sibi esset ęqualis & pene maior:quia gloria esset sua
ita minor maioris gloria gaudet sicuti eam haberet:nec vellet eam habere vt ille non haberet
immo potius de sua(si fas esset)impartiret.Vnde gloria singulorũ est gloria cunctorũ:& glo
ria cunctorum est gloria singulorum.His dictis:societas omnis illa discessit : & expergefactus
ita a somno:tantos in me subito sensi charitatis ardores:quantos in me nunq̃ senseram. Nam
deinceps hactenus nunq̃ aliqualis in me vel inuidiæ:vel superbiæ:siue arrogantię fuit appeti
tus vel cogitatio . Testis enim est deus qui omnia anteq̃ fiant nouit:q; inde tantus in me exti
tit charitatis feruor:q; plus alieno bono gaudeo q̃ meo:plus affecto omnib⁹ subesse:q̃ supra es
se.Hęc idcirco dixerim:nõ vt laudis acq̃rã famã:sed vt qs hęc nõ putet vana fuisse sõnia qbus
sępe deludit mẽs nr̃a.Sępe etenim deus abscõdita & maxima p somnia referat . Magnificem⁹
E ergo opa sua:qm̃ perfecta sunt:nec est in eis iniqtas.Sanctũ dñi Hieronymũ ppter deũ cũ quo
regnat secure magnificem⁹:qm̃ in vita sua magnifice fecit : in morte sua magnifica recepit.
Quapropter magn⁹ est in medio nr̃i:& sanctus & excelsus in vitę excellentissimæ sctĩtate.Ma
gnus sctũs & excelsus in sapiẽtię ineffabilis pfunditate.Magn⁹ sanctus & pexcelsus in maior

tis nunc gliç quātitate. Mirabilis & laudabilis & gloriosus in pdigiis inuisis: inauditis: & insuetis: metuēdus: colēdus: & venerādus: ob sibi traditā a dño potestatē: honorē: & gliam sempiternā. Magnificemus ergo obsecro eū: ne taceam⁹: qm̄ maior est omni laude. Notas faciam⁹ in populis gliæ suę laudes. Nō miret homo si eū quē deus magnificauit & coluit: laudamus. Nō hoiem pigeat venerari & colere: quē deus coluit & venerat⁹ est. Nō putet quispiā Ioāni & apostolis in glia & scītate æquādo Hieronymū: Ioāni & aplīs exercere iniuriā: qm̄ ipmillis p̄stare & glia & sanctitate si possent optarent. Glia em̄ & beatitudo eius eorum est glia: & beatitudo eorū est sua. Honor laus & reuerētia a nobis exhibita Hieronymo: eorq singulis exhibet: & q̄ illis singillatim exhibet: Hieronymo exhibet. Si ergo cupis Ioannē baptistā & aplos venerari: simul venerare illū: qm̄ ipis p oia est æqualis. Secura igit mente: omni depulsa formidine: Ioannē baptistā Hieronymo æqualē: & nō maiorē: qm̄ nullus maior surrexit omni deuotione & reuerētia: fateamur: qm̄ si minorē facimus: Ioannis gliç derogamus: & magis iniurias exercemus ad laudes. Huius mei imparis sermonis opus: q̄q̄ insufficienter: q̄q̄ vilissime: q̄q̄ nihil: tm̄ deuote & reuerēter expletū: ad te venerabilis pater puro corde: & magna animi deuoti affectione dirigo: supplicās vt ingenioli mei verbula q̄ de meæ peritię paupertie in laudes eximii Hieronymi obtuli: nō deridendo: sed charitate debita æquanimiter tolerando legas: Et q̄ minus debita dixi ad tanti viri laudes: & meç imputes imperitię & eplæ breuitati: & eius laudū immēsæ immēsitati. Qm̄ certe si oīm mortaliū linguæ solū eius laudes pmerent: minus debito satis esset. Mei peccatoris venerabilis pater esto memor: vt dū in illo steteris loco: quo illud sacrū eximii Hieronymi cadauer quiescit: ei us me interuētionibus comēdes. Qm̄ nulli dubium est: q ea quæ optat idem Hieronymus: potest cōtinuo obtinere. Non enim suo aliqualiter defraudatur desyderio.

Beati Cyrilli ad sanctū Augustinū: de miraculis beati Hieronymi presbyteri post mortē celebratis: accurate disertissimeq scribentis. Epistola.CCVI.

Enerabili epōrū eximio Augustino Hipponēsi præsuli: Cyrillus Hierosolymitanus pōtifex: & oīm sacerdotū infimus: illius sequi vestigia: cuius sanctitas radiare nō cessat: Illius scilicet Hieronymi gloriosi: cui⁹ memoria in benedictiōe in sæculū sæculi. Qui quātus sit & tu similiter bn̄ nosti: eius vsus maxime colloquiis & doctrinis: de quo me vellem disserere cum sim reprobus in toto: & indignus quasi reputo audaciā. Sed tamen quia tua me cogit dilectio: vt tibi aliqua scribam de pdigiis hoib⁹ insuetis: q̄ per illū in diebus nostris fecit dn̄s: vt eū celebrē in mundo faceret: & cunctis hominibus gloriosum: tm̄ tuis cōfisus oratiōib⁹: opus aggrediar vt tua poscit deuotio: & breuilogo p̄stringā de multis pauca. Gloriosum huius viri obitū: visionēq meā: necnō & mirifica tūc tēporis peracta te nosse nō ambigo. Nā vir vtiq reuerēdus & memorię obliuioni nō dandæ: Eusebius nobilis Cremonēsis eius discipulus: in quo magistri refulsit sanctitas & doctrina: cuius sapientiā & pbitatē & excellentiā nō ignoras: q post bienniū a nostræ mortalitatis miseria erē ptus: suū prædilectissimum beatū Hieronymū in cæli patria est secutus: vt nobis indicāt ei⁹ crebra miracula: de quibus etiā inferius aliqualiter ptractabo: reuerendo patri Damaso Portuensi epō: & Theodonio Romanorū senatori eius fratri: Seuero pbissimo viro: Eustochio sanctissimæ mulieri: & tibi & multis aliis quos singillatim nominari nō eget: tūc tpis p suas lrās totius eius obitus seriē intimauit. Vn̄ amplius ea q̄ nosti reiterare fore superfluū: & dicendorū impedimentū. His ergo omissis ad eiusdem q̄ nō cessant cōtinue clarere miracula noster stilus vertat: vt tua poscit deuotio. Et primo ab Eusebio viro sanctissimo eiusdē Hieronymi sanctissimi discipulo sumat initium.

Error ortus post obitū btī Hieronymi. Ratio errantium.

Ost obitum gloriosi Hieronymi: quędā hęresis inter gręcos: id est secta: surrexit: quę ad latinos vsq deuenit: quę suis nefandis nitebatur rationibus pbare: q aiæ beatorū vsq ad vniuersalis iudicii diē: in quo eorū corporib⁹ erant iterū cōiungendę: visione & cognitione diuina: in qua tota cōsistit beatitudo sanctorū: priuabant: Et dānatorq aiæ similiter vsq ad diē illū nullis cruciabant pœnis. Quorum ratio talis erat: Sicut aīa cum corpore meruit vel peccauit: ita cū corpore præmia reciperet siue pœnas. Afferebāt etiā illius sectæ neq similiter nullū fore purgatorii locū: in quo aiæ q̄ nondū de suis pc̄tis in mūdo plenā egissēt pniam purgarent. Qua q̄dē secta pestifera crebrescēte: tātus in nos dolor irruit: vt nos amplius pige

ret viuere. Quocirca meis cunctis suffraganeis epis: & aliis viris catholicis conuocatis:eis ie- Recursus ad
iunia & orationes indixi:vt suam sic agitati fidem diuina non pmitteret bonitas. Mira res: & dominũ cõ-
forte huic similis nunq̃ visa. Tribus expletis diebus ieiuniorum & orationum:subsequenti no tra errorẽ.
cte gloriosus Hieronymus suo prædilectissimo filio Eusebio orationibus incũbenti manifeste Exauditio
apparens:benignaq; eũ allocutione cõfortans ei dixit:in hac secta pestifera minime formidare miraculosa.
cum sibi finis iam ponendus erat. Quẽ Eusebius nimio fulgentẽ splẽdore: ita vt eũ oculus hu
manus aspicere nõ valeret:intuitus:quasi de graui somno euigilãs:dulces p oculos fundẽs la-
chrymas:ita vt pene formare vocẽ posset:quãtũ poterat clamare cœpit:Pater meus Hierony
mus es? Quare meã societatẽ spernis? Certe teneã te:nec dimittã:nec sine tuo quẽ dilexisti fi-
lio gradieris. Ad quẽ gloriosus Hieronymꝰ: Nõ te fili dilectissime deserã: Cõfortare: Nãq; vi
cesimo die me seq̃ris:& simul in gaudio pmanebimus sine fine. Sed Cyrillo cunctisq; fratribus
nuntia:vt die crastina iuxta p̃sepe dñi:vbi meum quiescit corpus:oẽs in vnũ cõueniant:tã ca
tholici q̃ etiã illiꝰ sectę viri. Et ru triũ hominũ:q in hac sunt vrbe hac nocte defuncti:cadauera
inhumata in locũ in quo meũ est humanũ corpus facies deportari:sup q̃bus saccũ quo vtebar
ponẽs:statim vitæ pristinę redditi:hãc radicitus hęresim extirpabũt. Cui vale dicẽs gloriosus
H Hieronymꝰ disparuit. Mane aũt facto: ad me q Bethleem tũc erã:venerabilis Eusebius veni
ens:cuncta q̃ viderat enarrauit. Quo immẽsas creatori gratias agẽs: & glorioso Hieronymo
oĩbus in p̃dicto loco:in quo p nobis de intemerata virgine natus est:& vbi etiã sacratissimum
Hieronymi cadauer humatũ est cõgregatis:p̃dictorũ defunctorũ cadauera deferri fecit. O mi
ra erga hoĩes dei miseratio & dispẽsatio. Quot modis in se sperãtes scit iuuare! Quãtis & quot
honoribus suos exaltat sanctos! Fiebat interea ab illius sectę cultoribus derisio:credẽtibꝰq; fo-
ret exinanita manus dñi. Lætetur itaq; oĩs fideliũ cœtꝰ:& deo in voce exultationis psallãt:qñ
suscipimꝰ misericordiã in medio tẽpli sui. Accedẽs nãq; vir venerabilis Eusebius ad singulorũ
cadauera flexis genibus manibusq; in cælũ extẽsis:cũctis audiẽtibus sic orauit: Deus cui nihil
est impossibile:nihil graue:inuictę fortitudinis & virtutis:q facis mirabilia magna solꝰ:& nul
lum in te sperãtiũ spernis:nũc preces tuorum exaudi fidelium:& vt tua quã dedisti fides:inte
merata inuiolataq; p sęcula maneat:ac etiã vt horũ error appareat:& p merita & intercessiões
gloriosi tui Hieronymi dilecti:introduc in hæc cadauera aĩas q̃s de ipsis egredi voluisti. Qua
q̃dẽ oratione finita: singulũ sacco quo supra carnẽ gloriosus Hieronymus vtebat̃/tangens ca
dauer:p̃tinus in eũ vitæ spiritũ introduxit. Qui hoĩes apertis oculis: oĩbusq; vitæ signis ostẽ
sis sunt pfecte resuscitati:& cœperunt beatarũ animarũ gloriã:& peccatorum pœnas:tã pur-
gatorii:q̃ inferni clara voce omnibus intimare. Nam vt mihi postmodũ interrogãti dixerũt:
beatus Hieronymus eos conduxerat secũ in paradisum:purgatoriũ:& infernum : vt quæ ibi
agebant̃:patefaceret vniuersis. Sibiq; dixerat q; ad corpora redirẽt:& de ppetratis peccatis ibi
agerẽt pœnitentiam:qui eo die & hora qua venerabilis Eusebius migraturus erat:& ipsi mo
rituri erãt:ac etiam si bene agerent pœnitẽtiã cũ eo gl̃iam adepturi: Q̃d & factũ est:vt inferi-
us declarabo. His igit̃ pactis:multitudo maxima populorũ tã fidelium q̃ etiã illius sectę defen
sorum:q ad tã grãde concurrerãt spectaculũ:tã certũ indiciũ & veritatis experimẽtũ:necnon
beati Hieronymi merita egregia cernens:magnis vocibus immẽsas gratias referũt creatori:
q suos in se sperãtes nõ deserit. Et sic Augustine charissime:pius dñs nauiculã suę fidei sacra-
tissimę in huius mundi mari eructantibus malorũ hoĩm fluctibus agitari pmittit : sed mini-
me naufragari. Quo q̃dẽ forti q̃so esto aĩo:viriliter age:nõ formides contra fidei persecutores
magnanimus dimicare:sub vmbra alarũ tã pii patris:q suorũ fideliũ p̃ces inefficaces nõ finit:
dũmodo tota spe & puro fiant aĩo. Nõ eñ nostrę nequeunt exaudiri p̃ces:nisi cũ in deo nostra
nõ pfecte spes consistit:vel quia petimꝰ nõ petẽda. Ad ipsum ergo dñm non tãtũ ore : sed toto
corde clamemus dũ affligimur. Et ipse qui dominat̃ in virtute sua: & nos quotidie oculo re-
spicit pietatis : nõ pmittet nos tẽtari supra id q̃d possumus. Sed ne nimis deuius a proposito
modo gradiar:ad incepta redeam:& venerabilis Eusebii obitũ explens: primo & virorum il-
lorum trium similiter:quos resuscitatos nosti:migrationem scribens:qa eadem hora fiunt &
die qua Eusebius de huius mundi & valle miserię exẽpti:aliqua Hieronymi miracula de mul
tis introducam postmodum.

I Dueniente autẽ die quo venerabilis Eusebius a beato Hieronymo in visione de qua Dies lãguo
supra fatus sum:se migraturũ scierat:die tertia p̃eunte languore febrium cõcussus ris beati Eu
valide:se sup terram:magistri non immemor:nudum deferri fecit a fratribus:& fin- sebii.

gulum fratrũ benigna consolatione confortauit:& vt in sancto manerent ꝓposito admonuit.
Deinde saccum quo gloriosus induebat Hieronymus deferri fecit:& supra se poni iussit.Or-
dinauitq; se nudũ instar gloriosi magistri in ecclesia:in qua iacebat sanctum Hieronymi cada
uer:sepeliri.Post hęc communione sacratissimi corporis Iesu Christi se muniens: domino se &
beato Hieronymo cõmendauit.Et per triduum locutione corporaliq; visione priuatus:circũ
stantibus fratribus alternatim psalterium:passiones domini:& alia sacra cõtinue legentibus

Res formidabilis ipso die mortis eius.

iacuit.Durum quippe & cunctis recte in mũdo degentibus formidabile hoc qđ narro.Die au-
tem quo moriturus erat:per duas horas ante animæ beatæ exitum:venerabilis Eusebius tam
terribiles actus cœpit peragere:ꝙ circũstantes monachi pauore perterriti:velut amẽtes in ter
ra iacebant.Nam quandoq; transuersis oculis:manibus iũctis:facie terribili:voceq; duraq; qua
si sedens clamabat:Non faciã:nõ faciã:mẽtiris:mentiris.Post hęc ad terram rediens:faciem fir
mabat in terram:quãtũ potuit clamans:Adiuuate me fratres ne peream.Qđ monachi viden
tes:lachrymantes & trementes eum interrogauerunt.Quid habes pater?Ad quos ille.Nõ vi
detis dæmonum agmina:quæ me debellare cupiunt?Et illi:Quid te facturum volebant:cum
dicebas:non faciam?Et ille:Conantur namq; vt diuini nominis blasphemus inueniar: & ideo
hoc me non facere clamabam.Et illi:Quare pater faciem abscondebas in terrã?Et ille:Ne eius
aspectum cernerem:qui tam turpis & terribilis est ꝙ omnes pene formidines quæ in mundo
sunt:respectu eius nihil sunt.Inter hæc verba actus priores reiterans:sic ad extremã horã vi-
delicet deuenit.Fratres autem qui astabant:pauore & dolore perterriti velut mortui stabant
quid facerent nescientes.Gloriosus deus in sanctis suis: mirabilis in maiestate sua:benign⁹ &
se amantibus misericors:sanctos suos non derelinquit in tempore necessitatis. Ad extremam
nãq; horam venerabili Eusebio perueniẽte:gloriosus Hieronymus apparuit:eum benigne cõ
fortans.Cuius aduentu omnis illa dæmonũ turba:quasi infinitate eius timore perterrita ab eo
velut euanuit:vt plures testantur monachi qui propriis oculis dispensatione diuina se hoc vi
disse dicunt.Sed hoc magis approbatur:nam omnes circunstantes audierunt has ab Eusebio
voces.Vnde venis pater?Quare tantum moratus es?Cui subito cunctis audientibus alia vox
respondit:Expecta fili:ne formides:quia te non deseram:quem tantum diligo.Qua audita vo
ce.breui inde decursa morula:venerabilis Eusebius expirauit:Qua quidẽ hora & illi tres qui
resuscitati sunt migrauere:& vt puto cum Eusebio ad ęterna gaudia ꝑuenerunt.Nam per il-
los omnes viginti dies quibus postq̃ vt nosti resuscitati sunt:se in tanta pœnitentia tradide-
runt:ꝙ sine dubio æterna beatitudine potiunt. Silentio præmittẽdum nequaq̃ puto:quę ab K
iisdem tribus viris ꝑ illos dies quibus vixerũt didici.Cõtinue toto hoc tẽpore cũ aliquo eorũ
secreta vita illius quã post hãc breuẽ & momentaneã expectamus:rimari cupiens: alternã diẽ
ducens ad vesperam.Sed q̃uis multa ab eisdem didicerim:tamen ad præsens breuitatis causa
quędam tantum referam:cætera vero alias ea dicturus omittam.Quadam vice ad vnum eo-
rũ me iuisse contigit:quem dure lachrymantẽ:nec meis verbis cõsolationẽ aliquã admittẽtẽ:
operiens:tanti fletus causam ab eo cœpi inquirere.Qui pluries de hoc a me interrogatus:nec
tamen ad interrogata respondẽs:tandem meis coactus importunitatibus sic respõdit: Si quæ
pridie sum expertus non ignorares:tibi inesset semper causa fletus.Ad quem ego:Quæso: vt
quæ vidisti edisseras:Tunc ille paulisper tacẽs dixit: Quales credis pœnas & tormenta:nõ so
lum damnatis:sed etiam in purgatorio existẽtibus præparari?Ad quem ego: De incertis quę
vera potest proferri sententia:vt enim puto nostris quibus affligimur pœnis ęquari non pos-

Pœnarũ purgatorii grauitas.

sunt.Ad qđ ille:Si omnes quæ in mundo cogitari possent pœnæ:tormẽta:afflictiones: mino-
ri quæ illic habetur pœnę & tormẽto comparent:solatia erunt. Mallet enim quilibet viuẽtium
si illas experientia nosceret pœnas:vsq; ad finem mundi omnibus his simul sine remedio cru-
ciari pœnis:quas omnes homines ab Adam hucusq; singillatim ꝑtulerunt:q̃ vno die in infer-
no:siue in purgatorio:minori quę illic habetur pœna torqueri.Et ideo si causam mei fletus in
terrogas:timor pœnarum est quæ peccatoribus iuste dant.Scio nãq; erga deum meum peccas
se:& ipsum iustum fore non dubito.Qua de re nõ mireris si plango:cũ potius si non plangerẽ
vehementer admirari deberes.Sed potius admirare quare hoĩes qui se mori non dubitãt: sal-

Cõpatio pœnarũ ĩfernalium & purgatorii.

tẽ aliorum experimẽto tanta hic securitate viuũt: nec tãtas cogitãt euadere pœnas.Ad hæc
dolore tact⁹ intrinseco:ita vt vix verba formare possem dixi:Heu qđ audio!Sed quæso in quo
tormenta differũt infernalia ab his quæ sunt in purgatorio dicas?Et ille: Nihil inter se diffe-
rũt:quia eędẽ sunt magnitudine pœnę purgatorii & inferni:Sed vnũ ẽ quo differre possunt:

qa infernales finẽ nõ expectãt:sed augmẽtũ:scilicet in iudicii vniuersalis die:qñ corpora ibidẽ
L cruciabunt cũ aı̃abus:& purgatorii sunt cũ fine.Nã post expletã poenitẽtiã inde exempti gau
diis beatissimis pfruent.Ad hæc ego:Sũt oı̃bus in purgatorio existẽtibus ęqualia tormẽta vel
diuersa?Ad hæc ille:Diuersa qdẽ.In aliqbus maiora:aliqbus vero leuiora iuxta magnitudinẽ
peccatorũ.Nã in patria etiã beatorũ oẽs aı̃ę gloriosę diuinã cõtẽplant speciẽ:in quo oı̃s cõsistit
glı̃a.Quę q̃uis singulę tãta habeãt gaudia:quãta velle vel cogitare possũt:tñ gaudiis nõ sunt
pares:qa maiora hęc possidet:minora illa:iuxta opa q̃ fecerunt.Sed si tibi aliq̃ ex hoc orıret ad
miratio:vt sanctis possit inesse diuersitas gaudiorũ:quorum causa est solus ipse deus:in quo
nulla potuit vnq̃ fore diuersitas:Solutio satis patet.Nã cũ diuina cõtẽplatio & cognitio siue
intelligẽtia fit tota merces & gloria:in aliquo põt esse sanctorũ minor:in aliquo vero maior.
Idcirco cũ oẽs simul aı̃æ deum sicuti est videãt & cognoscãt:aliqua minus videt & intelligit:
& sic minor sibi inest gloria:aliqua vero clarius videt & subtilius intelligit:& sic maiorẽ possi
det gloriã.Sic etiã de illorũ miserorũ dãnatorũ poenis dici põr.Nã cũ oẽs aı̃ę damnatorum in
vno consistant poenarũ loco:tñ diuersis cruciant poenis iuxta vitiorũ qualitates.Tantũ siqdẽ
differt inter christianorũ q ibi torquent poenas & paganorum:vt paganorũ cruciamẽta respe
ctu eorũ q̃ falsi christiani & peccatores sustinẽt:sint quasi nulla:q̃q̃ ineffabilia sunt:nec a viuẽ
M tibus cogitabilia vt dignũ est. Nam illi gratiam dei in vacuũ receperũt:nec voluerunt a pec
catis corrigiidũ vixerũt:sacris cõtinue vociferantibꝰ scripturis:quas p nihilo putauere.Tũ
ego:horribile est inquã qd dicis:& vtinã sedulo mortaliũ insisteret mẽtibus:vt vel tantarum
poenarum terrore a prauis cessarẽt:si nollẽt amore glorię.Sed quęso quid erga te pridie exeũ
te anima pactum est:breuiter innotesce.Ad qd ille.Aduenıẽte(inqt)mortis meę hora:tãta in
loco quo migraturus iacebam:nefandorum affuit spirituũ multitudo:q prae multitudine di
numerari oı̃no nõ possunt:quorũ species talis erat:q ea nil poenosius:nil ve horribilius excogi
tari potest.Potius eñ quilibet hoı̃m flãmis ardẽtibus arsurę se exponeret:q̃ earũ formarũ ictu
oculi visione potiri.qui ad me veniẽtes:oı̃a quæcũq; pp̃etraui opera contra deũ:ad meã me
moriã reuocabãt:suadẽtes mihi vt amplius diuiuam misericordiam quã tam grauiter offen
deram:non sperarem.Et certe noueris q nisi me diuina miseratio adiuuisset:eis resistere nõ va
lebam.Nam dum omni vigore spiritus destitutus:eorum verbis paulominus assentirẽ:glo
riosus affuit Hieronymus:magno vallatus agmine angelorũ:septies sole splendidior:me cõ
O fortans.Qui vbi illos spiritus immundos fuit intuitus:me tam dure exacerbantes:valde com
motus erga eos:voce terribili eis dixit:Quid ad hunc nequitiæ & oı̃s maledictionis spiritꝰve
nistis?Nesciebatis hũc meis fore fouendum auxiliis?Protinus hunc relinquentes abite:& ve
stras ab eo elongate nequitias:quantum distat oriens ab occasu.Hic illa maledictorum spiri
tuum societas perterrita:diris vlulatibus & clamoribus limen loci in quo iacebam excessit.
Tunc gloriosus Hieronymus aliqbus imperãs angelis:ne a me discederẽt:sed quousq; reuer
teretur expectarent:cum cæteris angelis festinãter abscessit.Eodẽ quoq; abeũte:angeli qui ad
me custodiendum remanserant:me confortare coepere:blanda & dulcia promittentes:si forti
animo perdurarem.Inter hæc autem consolationis eloquia:hora quasi decursa:secũdo beatus
Hieronymus veniens:stansq; in limine velociter(inquit)venite.Tunc subito anima corpꝰ re
linquens tam grauiter & acerbe:q certe quãtę fuerint pressuræ & angustiæ:Intellectu nõ ca
peret mens humana:nisi vt ego p experiẽtiã didicisset.Si eñ oı̃s humanorũ intelligentia:quas
vellet angustias & dolores existimaret:respectu animæ dissolutionis a corpore:tamen illa pro
nihilo cõputaret.Hęc & alia non minus ardua:& valde mortalibus formidãda:quæ p lõgitu
dine præsenti operi nõ inscribã:eo loquẽte:ı̃cipiebat claudi dies:occasu solis:quo necesse fuit
qd ei post mortẽ cõtigerit nõ explere.Sed quia præ cæteris affectabam sequẽti die duobꝰ aliis
cũ eo insimul cõuocatis:ad narrationis illiꝰ seriẽ redii:hoc cupiẽs ab illis etiã duobus aliis per
N audire:vt triũ testimonio solidius edocerer.Itaq; cũ hi iam dictare inciperẽt:sic respõdi.Q̃q̃
hæc vtilia sint:nec cederet in vacuum sæpius ipsa fari:tñ his quæ iam audiui omissis:quæso
vt quid vobis post dissolutionem corporis euenerit:meo hianti detegatis animo.Ad hoc ille
qui mihi quæ audisti transacto narrauerat die.Qd Cyrille(inquit)interrogas:nõ est possibi
le plene fari:quoniam spiritalia nostris minime sensibus comprehendunt.Scis nanq; non te ex
animẽ fore:tamen quid aut qualis sit anima nõ agnoscis.Deum certe scis omnium esse princi
pium & finẽ:a quo incipiunt omnia atq; tendũt:& tñ quid sit deus:aut qualis:dũ carnis istiꝰ
grauissimę corruptibile portas onus:non intelligis:nisi p speculũ in enigmate:sic etiam de an

Diuersitas poenarũ inferni.

Diuersitas gaudiorũ cęlestium.

Differentia poenarũ dãnatorũ christianorũ & paganorũ.

Quęstio de aı̃a istius resuscitati hora mortis.

Rñsio terribilis.

De grauitate visiõis dęmonũ ante exitum aı̃æ.

Acerbitas exitus aı̃æ a corpore.

Quæstio de aı̃abꝰ istorũ post egressionem.

Respõsionis difficultas.

gelis: & cęteris incorporeis idem liquet. Cũ eñ multa q̃ sunt notissima in natura nřę paruę in
telligentię defectu intelligere nõ possumus: supcælestia & spiritalia omnino aliena a naturę co I
Responsio p circunlocutionem. gnitione: qũo intelligemus! Vt dicis (inquã) est: sed vti potes: q̃so dicas. At ille: Circũloquar
(inqt) id qđ optas: & dicã paulominus qđ nõ possum. At hi q mecũ ea quę pridie dixi: sunt ex
perti: si ita est restificabunt. Mea pridie aĩa a corpore tot vt supra fatus sum pressuris & dolo
Præsentatio animæ ante iudicem. ribus dissoluta: subito ictu oculi ineffabiliter fuit ante dei iudicãtis p̃sentiã deportata. Sed a
qbus: & quõ nõ agnosco. Nec certe mirũ: Nã nunc carnis mole aggrauor: tũc aũt erat aĩa sine
carne. Fuerũt etiã ibidẽ istorũ aĩæ: terroribus incogitabilibus / qd iudex ageret formidantes.
Heu cur mortales nesciũt: qbus hoc eueniet qđ tũc nobis: certe si illius nõ foret ignorãtia: to
tiens nõ peccarẽt. Nullũ quę toto tẽpore gessimus peccatorũ iudicẽ latere potuit: Imo cuncta
quę fecimus: tanq̃ si forẽt pręsentia: cũctis astãtibus clara erãt: ita vt minimũ nostrorũ cogita
Accusatio a dęmonib⁹ & peccatis. minũ: sicuti fuerat apparebat. Considera nãq; qbus & quot agitabamur terroribus. Hic dæ
monũ multitudo stabat: mala restificãtes q̃ fecim⁹: locũ / modũ / & tẽpora declarãtes. Hinc nos
metipsi q̃ obiiciebant: nullatenus cõtradicere poteramus: tũ qa iudicẽ cũcta scientẽ: tũ qa ip
sum qlibet nostrũ iustissimũ cognoscebat. Heu qd dicã! Quã sentẽtiã p̃stolabamur! ob ei⁹ me
moriã nunc formido. Hincinde mala vndiq; vindictã iudici acclamabãt. Cũq; iã nihil deesset
Succursus beati Hieronymi. nisi sentẽtiã publicari q̃ peccatoribus digna dat: Ecce gloriosus Hieronymus cunctis splendi I
dior astris: a beato Ioanne baptista: summoq; apostolorum Petro: necnon angelorũ ingẽti mul
titudine comitatus: ad præsidentis iudicis thronũ veniẽs: nostrã sententiã suspẽdi modico tẽ
poris: nosq; sibi dari ob reuerentiã & deuotionem: quã sibi contuleramus: & p̃pter erroris de
struendi necessitatem vt voluit impetrauit. Deinde nos secum ducens: omni illa beata valla
tus societate: vbi fidelium animæ inęstimabili gloria perpetuo perfruunt: quę ibi gerebantur:
vt redderemus testimonium: declarauit. Post hęc ad purgatorium & infernum nos deducens
non solum quæ ibi erant indicauit: sed voluit vt poenarum experiẽtiam probaremus. His igi
tur omnibus sic peractis: hora qua nostra cadauera sacco quo beatus vsus fuit Hieronymus:
tetigit venerabilis Eusebius: idem gloriosus Hieronymus nobis imperauit: vt ad corpora re
diremus: mandans vt de his quæ vidimus testaremur: promittensq; nobis vicesimo die: si de
perpetratis peccatis nos contingeret debitam poenitentiam exercere: cum beato Eusebio: qui
tunc erat ex hoc sæculo migraturus: gloriam finis nesciam adipisci. Sicq; corporibus nostræ
animæ sunt coniunctæ. Multa siquidem Augustine charissime formidanda: quæ mortaliũ im O
pressa mentibus ab eisdem labentium omnium terrenorum amorem & curam peruigilẽ: qua
tot aberrant homines (vt puto) funditus extirparẽt: patenter didici: quæ si his chartis impri
merem: plus cogitato opus procederet: nec essem compos subscribere iam promissa. Itaq; cũ
de proximo te expectem visitaturum gloriosi Hieronymi reliquias: vt tuæ quas pridie recepi
literæ fatebantur: hæc omnia hoc fine claudam: tangens venerabilis Eusebii sepulturam: vt
ad miracula redeam enarranda: quæ superius sum pollicitus enarrare. Obitus namq; Eusebii
venerabilis & triũ hominũ prędictorum seriẽ in præcedentibus: q̃ breuius potui: inserui: quę
dã tibi vt puto affectuosa interponẽs. Sed p̃dictorũ sepulturæ series ita patet. Mortuo nãq;
Post mortẽ Eusebii miracula. venerabili Eusebio: plura sunt miracula cũctis visa: quæ p̃cedentis vitæ sanctitatem testãtur.
Quorũ ad præsens duo solum dicam. Monachus qdam cuiusdã coenobii præ lachrymis & vi
gilis priuatus corporali lumine oculorum: statim vt Eusebii corpus venerandum facie teti
Primum. git: pristinæ lucis gratiam est adeptus. Dęmoniacus aũt qdam dum sacrum corpus ad ecclesi
Secundum. am duceremus: eidem obuians est protinus liberatus. Iuxta ecclesiã in qua gloriosi Hierony
mi cadauer sanctissimũ est humatũ: venerabilis Eusebii corpus honore debito nudũ magistri
instar sepeliuimus. In cuius etiam coemiterio hoĩm illorũ triũ q eadẽ sunt hora mortui: fuere
corpora tumulata. His ergo dictis venerabilis Eusebii cuncta sileant: vt prægrandia & ineffa
bilia locum teneant p̃digia eximii beati Hieronymi iam promissa.

IN amoeno & iocũdissimo siqdẽ gestorũ sanctissimi Hieronymi prato posit⁹: vti sertũ P
faciẽs: p̃cipuos & decoros miraculorum flores ad huius opusculi venustatem: & no
stræ posterorumve saluti vtiles pro posse legam. Quorum omnium quid pridie erga
Sabinianũ hæresiarchã pestiferũ: quẽ agnoscis: pactũ est: primo dicã. Sabinian⁹ nãq; hęretico
rũ fautor: duas in Christo asserẽs voluntates: & qđ peius est / inter se q̃nq; discordes. Ad cuius
tam inopinabilis falsitatis p̃bationẽ introducebat illud qđ in euangelio Christus dixit: Pater
Matth. 26. si fieri põt: transeat a me calix iste: Eliciẽs ex hoc rationes grauissimas: & pene inextricabiles:

ꝙ passionē voluerit vna fugere volūtate:& altera eandē coacte subire oportuerit passionē. Et
ex his dicebat ꝙ multa Christus voluit:q̄ obtinere nō potuit:tātū in nos doloris exercuit: vt
magnitudinē explicare nequeamus. Peruertebat nāq; idē pestifer anguis & lupus rapax se ve
stimento ouiū induens:nobis cōmissum gregē:Et vt sęuitiā diri pectoris efficacius exerceret:
opusculū qđdā cōpilauerat:falsis ꝓbās rationibus hoc sic eē. Qđ qdē opusculū vt fidē ei dare
mus:glorioso Hieronymo totius veritatis speculo intitulauerat. Cuius falsitatis notitiam cō
periens:sciens tibi Hieronymū epistolam super huius erroris destructione non multum ante
suī obitum edidisse:prædictum Hęresiarcham cum suís discipulis:& eiusdem nequitiæ mini
stris inuitaui quodam dominico die in ecclesiam Hierosolymitanam ad disputandum & suū
errorem nequissimum comprobandum. Quo nāq; de vniuersis meis suffraganeis epis:& aliis
q̄ pluribus orthodoxis:necnō & ipso hęresiarcha cum suis nefandis discipulis in prædicta ec
clesia adunatis:disputatio a nona incepta:ad vesperas vsq; tetendit. Cū aūt idē hęresiarcha cō
tra nos opusculum ab ipso falso cōpositū:qđ glorioso intitulabať Hieronymo allegaret:has tā
tas beati Hieronymi iniurias ferre nō valēs:bonę memorię Syluan⁹ sanctæ Nazareth ecclesię
archiepiscopus(q tāta beatū Hieronymū affectione animi & deuotione colebat: vt si qd face
ret:diuinum nomē:& beati Hieronymi p̄mittebat. Vñ q̄si ab oībus Hieronymus dicebať)
p̄dicto hęresiarchę ꝓrinus assurrexit:dire eū increpās:ꝙ tot & tātas exercuisset nequitias. Dū
aūt inter eos longa orireť cōtentio:& vterq; opprobria sibi inuicem ꝑ posse diceret:in fine sic
ambo pariter statuerūt:ꝙ si vsq; in subsequētis diei hora nona beatus Hieronymus hoc opus
falso cōpositum euidēter ostenderet:prędictus hęresiarcha capite puniretur:sinautē archiepi
scopus. Quibus finitis singuli ad ꝓpria remearunt. Per totam autem noctem quisq; nostrum
orationibus vacans orabat:vt nobis in opportunitatibus auxilium eueniret a domino: q ne
minem vnq̄ in se sperantium spreuit. Magnus dominus & laudabilis nimis: cuius certe sapiē Psal.144.
tiæ non est numerus. Statuto autē die & hora:lætus hęresiarcha in ecclesiā cū suis nequitię fi
liis veniens:huc illucq; discurrens quærebat dei seruum:tanq̄ leo rugiens paratus eum deuo
rare:veluti si foret deus non intelligens:nec suorum seruorum preces exaudiens. Sed tamen
cum solidius se fatuus stare crederet:miserabilius cecidit. Stabat autem oīs fidelium cōcio
in ecclesia:qlibet sancti Hieronymi clamans nomē. Clauserat siquidē gloriosus Hieronym⁹ au
res:fingēs se dormire orationes supplicantiū nō intēdēs:vt mirabilior appareret. At ego to
tus ꝑfusus lachrymis:stupens & admirās:cur Hieronymus sic abesset: qd deinceps accideret
expectabam. Deniq; cū nil miraculi appareret:sęuire cœpit hęresiarcha canina rabie:vt Sylua
nus qđ ꝓmiserat:iā expleret. Ad locū aūt quo decollādus erat Syluanus sanctissimus:gaudēs
& intrepidus tanq̄ ad nuptias veniēs:epos & oēs alios catholicos:q ad hęc cōcurrerāt:his cō
fortabat verbis:Exultate mecū charissimi:gaudete & nolite cōtristari: qm̄ nō derelinq̄t deus
sperantes in se. Si nō exaudiat:plus meis iā ꝑpetratis merui peccatis. Post hæc genua flectens:
Sācte inq̄t Hieronyme adesto mihi si placet:q̄q̄ hoc & maiori sum dignus supplicio: tñ ne fal
sitas locū teneat veritati succurre. Qđ si fas non est:vt adiuuet:ꝓpitius mihi esto in hora mor
tis:vt gloriæ finis nescię nō sim expers. Hęc dicēs:spiculatori collū prębuit:vt feriat ipsum ro
gat. Eleuat aūt spiculator ensem:antistitis venerandi caput vno ictu cupiēs amputare. Adest
subito Hieronymus gloriosus cunctis cernētibus:manu extensa tenet ensem; Syluano impe
rans vt exurgat. Deinde hęresiarchā increpans:scripturas falso compositas innuens: eiq; mi
nans:ab omniū euanuit oculis. Qđ huic eius similibus vtinam eueniret. Confestim vt glorio
sus Hieronymus disparuit:hæresiarchę caput terrā petiit a corpore detruncatū: tanq̄ si ense
spiculatoris manus amputasset ictu vno. Qđ cū mirabile:cuncti vidētes q aderāt:ilico stupe
facti:deo gratias egerūt & Hieronymo glorioso:& ad veritatis tramitē hęresiarchæ discipuli
rediere. Ecce quātū venerabilis antistitis fiducia in dño & beato Hieronymo fuit efficax: q ꝑ
veritate mori minime formidauit. Exēplar certe factus est venerandus antistes cæteris Chri
stianis. Non enī Christianus ille est:q ꝑ veritate mori timet. Si enī Christus ꝑ nobis aīam po
suit:vt nos ab omni redimeret seruitute:& nos ꝑ ipso cū tēpus est:aīas ponere minime timea
mus. Quia nemo nisi legitime certans:potest coronam gloriæ obtinere.

Q VErum quia de Syluano aliqd dictū nosti:aliud qđdā nō minus:vt puto mirabile erga
eum factum narro:cuius tot fuerunt testes:quot Nazareth vrbs & Bethleem tenēt:
q ꝓpriis oculis hoc viderūt. Serpēs ille antiqu⁹ diabolus ob suam deiectus supbiā in
inferni ꝓfundū:venerandi antistitis Syluani nimię inuidens sanctitati:in eū dolis vt callidior

cunctis animātibus grauiter est cōmotus:q vt virū dei infamē redderet:quaten⁹ qui suo san-
ctitatis exēplo releuabanť ad rectę cōuersationis semitas:suo casu deciderēt ad peiora: Nocte
quadā formā sancti viri sumēs:cuidā mulieri nobilissimę iā in stratu qescēti apparuit:& se ad
eā illicite accedere fingens:consensum sui corpis ingrebat. Ad qđ perterrita mulier viri igno
rans speciē dū se cum hoīe solā in thalamo cerneret:nec quid faceret sciret; diras cœpit voces
emittere illa:vt clamoribus assiduis oēs excitarenť dormiētes:& nō solū de illa domo:sed etiā
cōuicini. Qui oēs ad pdictę mulieris thalamū accurrētes:qd hōc eēt interrogauere pauidam
mulierē. Interea callidus serpēs sub thoro se ponēs cœpit latere. Qui cū ctterāt hęc audiētes:qs
hic homo fuerit:vbiq; pquirere inceperūt. Verū illi diu pscrutātes:tādē ad locū venientes vbi
pestifer latebat āguis:aliena specie occultatū hoīem inuenerūt. Qui eūdē cādelis accēsis intuē
tes:Syluanū archiepiscopū crediderūt. Ad qđ oēs q aderāt stupefacti:& veluti amētes effecti:
quasi qd agerent:qd ve dicerent ignorabant:sciētes eiusdē sanctitatis nomen. Et qa hoc tā de-
testabile inopinabileq; cernebāt:eū interrogauerunt cur tātas nequitias perpetrasset. At ille:
Quid(inquit)malū feci:si mulier hæc me ad huiusmodi negotium inuitauit? Qđ mulier au
diens:eū fore mēdacē lachrymās correspōdit. Tūc ille:vt hoīes illos erga dei virum ad maius
odium incitaret:quatenus illum citius diffamarēt:talia cœpit:& tā abhorrenda verba fari:q;
nullus prę turbatione aurib⁹ poterat sustinere. Quocirca eū cōtumeliis & opprobriis exacer
bantes:coacte extra domiciliū expulerunt. Mane aūt facto quæ gesta fuerāt enarrātes:Sylua-
nū archiepiscopū hypocritā & dignū incēdio acclamabāt. Qua de re quasi tota est Nazareth
cōmota versus archiepiscopū:ita vt audiēdo eius nomē qlibet blasphemaret. Mira huius viri
patiētia:& magnę sanctitatis indiciū. Volat ad innoxii antistitis aures tanti fama discriminis
os tñ nō moueť ad iiurias. Inter tot aduersa cor manet imobile:ad nullā se vertēs impatiētiā.
Gratias diuino semp agēs nomini:sua hoc confiteť noxia meruisse. Heu qd dicā Augustine:
Nō solū iiurias & opprobria ferre vt possum fugio:sed etiā qa verbulis frāgor:pmia opto:nec
de laboribus curo:q̄q̄ sciā ad regna cælorū nō aliter quēpiā:nisi laborū & afflictionū tramite
puenire. Quid eñ aliud debeo iudicare:cum me a sanctis morib⁹ & vita discordē inuenio:ni-
si & discordē in morte & præmio repetiri? Flebilia & grauia mihi assunt:si sanctoꝝ vitā & me
am recordor. Miro qppe auditu sanctorū gesta reuoluūt hoīes:vti ego:& tñ nil ipsi volūt pera
gere. Porro hoc ad meā detegēdā isipiētiā est:qđ dicā. Pluries me ab eiusdē Syluani orę audis-
se scio:nunq̄ tantū se felicē fuisse:quantū cū se ab hoībus despici & cōculcari cernebat. Creuit
itātū ei⁹ infamia:q; ei⁹ opinio vsq; ad Alexādriā:Cyprū:& p ciuitates affines pene ore oīm est
delata. Atq limē dom⁹ innoxii antistitis calx tangere nō audebat. Manens vero in supnis dñs
spectator omniū:suos sinit labi sanctos in tribulationū ærūnas:vt tūc fideles patiētia eos red-
dat:sed eos exigēte necessitate in pssuris minime derelinqt. Reuoluto itaq; anno quo diaboli
astutia talia erga dei hoīem ppetrauerat:ciuitatē Nazareth:vt illarū gentiū aliqualiter scāda R
lum mitigaret: vir dei occulte deserēs:ad ecclesiam in qua gloriosi Hieronymi humatū qui-
escit corpus:tanq̄ ad refugii portum veniens:se in sepulturæ loco posuit,oraturus. Quo per
duarū horarū spatiū sic manente:vir qdam nequitię spiritu inflāmatus:in prędictā ecclesiam
intrās: sanctūq; reperiens sup sepulturam in oratione positum: ad eum velut draco cucurrit
ei improperans q; mulierum mentes ad libidinosas suas voluptates continue incitaret. Cui
agnus innocens Syluanus se despici gaudens humilitate solita: vt iste sæpe ei diceret blandis
colloquiis inuitabat. Qđ pessimus ille latro audiēs:gladiū ex vagina suo pēdēte lateri /impu-
dica trahēs dextera ipsum:vt in Syluani antistitis guttur imergeret eleuauit. Cui cū hoc ver
bum:Succurre Hieronyme gloriose:venerandus antistes opponeret: in guttur ppriū eleua-
tū gladium immersit viri illius dextera retrouersa: Et sic vt decebat seipsum vir nequissim⁹
interemit:vt in lacum caderet:quem effodit. Admirabile hoc: sed non minus est mirabile: id
qđ restat. Casu itaq; alius supueniēs vir neqssimus:hoc qđ vltione diuina ppetratum fuerat:
vt vidit:ptinus gladium arripiēs:a dei viro hominē illum æstimans interemptum: Syluanū
interficere conabatur. Ne nimia verba loquar:id qđ primo acciderat:huic euenit. Quin non-
dū vir iste secūdus in terram ceciderat:q; duo alii viri ecclesiā intrauere. Qui id videntes:di-
uini ignari iudicii:hoc tantū fuisse pactum scelus a dei hoīe putauerūt. Quorum vnus id prę
alio graue ferens:furia vesanię vndiq; inflāmatus:latro cœpit quantū poterat exclamare:vs-
quequo tua viget malitia? Tu mulieres ad tuas libidinosas cogis voluptates:& hoīes interfi-
cis in occulto:certe tuæ hodie neqtiæ finis erit:& subito p posse cucurrit: vt eū extingueret.

vibrato & denudato ense. At vbi Syluanus more solito: Succurre gloriose Hieronyme: exclamauit: vir ille/ vt duo primi /se manu & ense ꝓprio iterfecit. Vir aũt alius q cum ipso venerat hoc intuens tremebundus ob visionem ad ecclesię fores cucurrit. Qui id qdē maleficiis factũ purãs: quantũ poterat exclamare cœpit: Huc oẽs accurrite: ecce maleficus Syluanus archiep̃s nõ solũ mulieres vituperat: sed suis etiã incãtationibus necat hoĩes toto ꝑ posse. Fit his auditis nimius virorũ & mulierũ cõcursus: verberãt aerẽ voces: cõbustione dignũ Syluanũ archiepiscopũ neq̃ssimũ acclamãtes. Hæc ad meas sonãt aures. Tristis ego & lachrymans ad tantũ ꝓgo monstrũ. Stabat agnus inter lupos atrocissimos sæuiẽtes vt canes: famelici rabie nõ minima: mitissimus & lętus tanq̃ fungẽs ꝓsperis: nil dicẽs aliud nisi hoc iuste patior: qa in deũ meũ peccaui grauiter. Verberat vir innocẽs. Capit ab oĩb⁹ vt ad supplicia: tãto lętior: quãto pœna grauior: deducat. At dũ ego manu silẽtiũ populo: eius optans furorẽ nimiũ mitigare: insinuo: eo amplius iracũdia & furore populus inflãmat. Cũq; iã capt⁹ Syluanus extra ecclesiam duceret: subito gloriosus Hieronymus: vt visum est: de loco in quo iacebat surgẽs: tãto circũfusus lumine ꝙ radiis in eũ intuẽtiũ oculi vibrarent: cũctis apparuit suo deuotissimo antistiti auxilia donaturus: q sua dextera Syluani venerãdi capiẽs dexterã: his q eundẽ captũ retinebãt antistitẽ voce terribili vt eundẽ dimitterẽt imperauit. Tãtę siqdẽ fuit virtutis hæc visio: vt ante q̃ finiret vox talis: oẽs repẽte tãtus timor inuasit: ꝙ oĩni vigore corpis destituti in terrã velut mortui cecidere. Inter hæc mulier quędã a nefando spiritu obũbrata: catenis vincta: compedibus: manicisq; ferreis alligata: plurĩũ hoĩm manibus liberationis obtinẽdę causa: ad ecclesiam deportat. At vbi mulieris pes tangit limen: vlulatus & voces terribiles: miserere mei gloriose Hieronyme: nã ꝑ te crucior ante tẽpus: diabolus emittere non cessabat. Cui Hieronymus gloriosus: Nefande (inqt) spũs ab hac exi famula dei: & tuas detege quas erga Syluanũ egisti fallacias: in Syluani forma oĩbus te demõstrãs. Tũc diabolus: vt gloriosus Hieronymus iusserat vt ab oĩbus Syluanus ep̃s putaret: apparuit: & rẽ quã fecerat: vt infamẽ redderet dei famulũ enarrauit. His dictis: diris clamoribus & vlulatibus nefandus spũs de tẽplo disparuit. Qđ vbi tã mirabile negotiũ est pactum: gloriosus Hieronymus antistitis sui dexterã nõ derelinquẽs. Quid optas (inqt) voce leui Syluane charissime: tibi placitũ me facturũ? At ille: Mi dñe vt me hac amplius nõ relinq̃s. Ad quẽ gl'iosus Hieronym⁹ correspõdit: Qđ postulas ita fiat. Post me velociter ergo veni: hęc dicẽs cũctorũ visui se negauit. Interuallo aũt horę vnius facto Syluanus archiep̃s expirauit. Fit ob hoc cũctis stupor & admiratio inaudita. Vndiq; mulierũ & virorũ: necnõ & puerorũ cõfluit multitudo. Lachrymarũ effusione terra madet: voces/ lamentationes/ vlulatus/ gemitus/ & suspiria in Rama sonãt. Quilibet se reum eo ꝙ in Syluanũ commisisset: veniã petẽs clamabat. Per totã aũt sequentẽ noctẽ gentiũ multitudo ab ecclesia nõ recedit. Itaq; mane facto clero ad antistitis funus ꝓparato: corpus eiusdẽ ad Nazareth ecclesiam deportat: tam istius ciuitatis q̃ illius scilicet Bethleẽ populi multitudine comitatũ. In qua quidem ecclesia Nazareth: corpus illud venerandũ humauimus vt decebat. Longa certe adhuc verba ac etiã admirãda forẽt. At vero nunc Syluani venerandi præsulis actus finiã: quædam alia non minus grandia breui verborum schemate narraturus.

S ENarrandũ puto qdã satis mirabile: qđ ptim relatione veridicorũ testiũ didici: ptim oculoꝝ visu. Duo viri nobilissimi in rebus trãsitoriis locupletes: licet catholicæ fidei veritatis inscii: tñ vt in gẽtili ritu geniti satis boni: gloriosi Hieronymi mirabilia audiẽtes: ex ciuitate Alexãdria multis adunatis opibus: deuotione eiusdẽ feruidi cœperunt iter vt eiusdẽ gloriosi Hieronymi reliqas visitarẽt. Cũq; iã icepto itinere quoddã a tramite deuii introissent nemus: vbi nulla hoĩm: aut equoꝝ vestigia videbant: beati Hieronymi inuocãtes nomẽ: eiusdẽ se custodię tradiderũt. In eodẽ siqdẽ nemore: qdã latronũ habẽs sub se plures quingentis latronibus habitabat princeps: hos & illos ad aliqđ ꝓdestinãs iter: vt trãseũtes interficerẽt: & ad eũdẽ & cęteros spolia reportarẽt. Is itaq; princeps hos transeũtes intuẽs: tribus cõuocatis latronibus: vt ad eos interficiẽdũ accederẽt: imperauit. Qui sui principis implere iussa cupiẽtes: assumptis armis: illorsum qua gradiebant Alexãdrini cõcito cursu tẽdũt. Magna siqdẽ gloriosi Hieronymi merita: magna & ꝓdigia: forte (vt puto) a sanctis modicis talia vnq̃ visa. Accelerãt latrones: vt transeũtes mactẽt. Sed dũ ꝓpe fuerint: quos prius solum cernebãt duos: paulominus innumerabiles esse vidẽt. Inter quos vir præibat tãto lumine circũlustrãs: vt intuẽdi in eũ aliqualiter fas nõ esset. Apprehẽdit timor: stupor & admiratio hos latrones: qd aliud possint facere nesciũt nisi ad latrones alios remeare. Aut vbi iã forẽt lõge redeũtes re

trouerfi:folū duos vt prius hoīes reuiderūt.Mirant nimis latrones:& se illusos arbitrātes:cœperunt ad transeuntes hoīes retrogradi. At vbi appropinquarūt:vti prius viderāt:nunc viderunt. Magis ac magis stupefacti latrones cernētes in vacuū se rediisse:terga verterunt: & velociter ad suū qd hi fecissent expectārē principē deuenerūt.Increpat eos princeps quid tam diu pegissent.Sed cum rē gestā audiisset:eos insipiētes & fatuos existimās:duodecim aliis latronibus cōuocatis:cū eisdē versus hoīes trāseuntes meat cursim.A lōge duos cernūt:sed ppinqua vti primi viderant:sic & isti.Eorundē ptinus tremūt bases:trepidat cor:fiunt velut amentes omni vigore animi destituti.Tandē in se redeūtes:eos latēter sequunt cupientes qd deinceps accidat edoceri.Trepidāt vero huius nescii transeuntes hos videntes hoīes: & inter se qui hi sint auide pcontant. Deniq iam occasu solis inclinata die:cum qd in nocte faciāt nesciāt:illos duodecim latrones viatores existimātes:ad eosdē cōsulēdū statuūt declinare. At vbi ad latrones veniēdi iter carpūt:eosdē latrones solū duos cernunt:Quo vigore latrones adepti trāseūtibus & ipsi primus obuiarūt.Qui omnes inuicē istī simul salutarunt.Interim interrogāt latrones:qui sint:vnde veniāt:& quo pergant.At illi inquiunt:Sumus de Alexādria: inde venientes Bethleē petimus vt gloriosi Hieronymi reliquias visitem⁹. Ad hęc latronū princeps: Qui(inquit)fuerūt viri q hucusq vobiscū tātūmodo veniebant. Mirant hos talia fari viatores:& se postq nemus intrauerunt:neminem nisi ipsos & tres alios vidisse:vel audisse dicunt. Quę gesta fuerant:tūc latronū narrat princeps:illos obsecrat: vt ipsis ob quā causam hoc acciderit:si noscūt:debeāt indicare.Quib⁹ illi:ob aliā causam:nisi qa gloriosi Hieronymi custodię se dederūt:hoc euenisse se nescire dicūt.Ad hoc latrões spū sancto q vbi vult spirat subito inspirante:omni quā prius habebāt ferocitate deposita: in terrā eorū pedibus puoluti: p excogitatis flagitiis veniā postulantes:illos ad latrones alios pduxerūt.Sed qd dicā nō min⁹ patet ad contuendū.Hora prima noctis ad latrones expectantes deueniūt:post hoc qd acciderat declarant:eosdem suppliciter exorātes:vt hi flagitiis solitis iam expulsis:ad gloriosum visitādū cadauer Hieronymi secū irēt.Fit his verbis cęteris latronibus irrisio.Promittūt sqdē suo principi & illis aliis necē durissimā: si audeant amplius ista fari.Non cessantibus illis priora iterū loq verba:latronū qplurimi canis rabie furibundi mox in eos insurgūt ensibus denudatis. Potuerūt nēpe rhōphæas eleuare:sed ipsis gloriosi Hieronymi auxilia postulantibus enses deponere donec illi qui fuerant occidendi a Hieronymo postularūt:nullatenus valuerunt.O ineffabilis clementia saluatoris:quot modis quos vult facit ad agnitionem sui hoīs deuenire!Repēte hęc tam insueta oīs illa latronum videns cōcio:altis deo & glorioso Hieronymo vocibus debitas agūt laudes:eiusdē se vouētes reliqas visitare.Facto igit mane plures trecētis hominibus:q tūc tēporis ibi erant talia pperrātes:cū eisdē Alexandrinis ex illo exeuntes nemore ad gloriosi Hieronymi tumulū deuenerūt:cunctis tā insueta pdigia enarrātes. Baptizant ita q gentiles Alexādrini:& cūctis mūdi vanitatibus cōculcatis religiosam in quodam cœnobio vitam ducunt.Latrones aūt illis similiter ad lucem veritatis sanctæq & laudabilis vitæ diuina gratia & gloriosi Hieronymi meritis peruenerunt.

Sicuti Cōstātinopolitanis literis hac de re mihi specialiter directis trāsacto non longo dierum spatio intellexi: simile pene miraculū illi qd supra fatus sum: duob⁹ accidit Romanis iuuenibus:a Romana vrbe Bethleē veniētibus:p gloriosi Hieronymi visitādo corpore.Qd tractabo sicuti breuius potero.Cum igit duo illi iuuenes cuidā appropinquarēt ruri:a Cōstantinopoli per duodecim forte distante miliariorū spatiū:anteq rus a duobus miliaribus introirent:eadem fere hora duos contigerat homines interimi. Quorū mortis rumore prædictæ resonante ruri:loci eiusdē viri congregati circūquaq quis horum fuerit interfector cœperunt inquirere vehementer.Cūq diligēter perqrerent: adesse certum nemi nē nisi prædictos iuuenes:qui iam prope venerant:reperientes eosdē ptinus tenuerunt: ab eisdem credentes fore homines interfectos.Mirātur itaq huius ignari iuuenes: & horum se nil scire totis nisibus coniurabāt. At illi eorum pro nihilo computantes verba: captos eosdem ad rus conantur ducere festinanter. Post hoc de rure: q ad eosdem viros iustitia non spectabat:cum accusationibus ad Constantinopolitanum dominum capti iuuenes destinant.Quin ne nimis longus fiam verbis: qd non fecerant tormentorum rigore iuuenibus iam confessis: adiicitur more solito sententia decollandi.Heu quale cor audiendo tot lamenta innocētium: quos & iuuentutis & pulchritudinis maxima venustas & ortus nobilissimus decorabant:posset se a lachrymis continere!Flentes itaq iuuenes: grauibus lachrymis pallidas facies irri

gẽtes:vlulatus:gemitusq; & suspiria pmere nõ cessantes:Gloriose dicebant Hieronyme:hoc
tale ne est præmiũ qđ obsequẽtib⁹ tibi pstas!Est tale qđ labore tui meruim⁹ itineris!Heu Ro
mana vrbs nostri pręscia ortus:nõ sic te credebamus nesciam nostræ finis.Ad locũ namq; tan
ti supplicii:ibidẽ gentiũ multitudine maxima expectante:innoxii iuuenes cõducunt.O ineffa
bilis misericordia dei nostri:qua cælũ redũdat & terra:nec ad se currentis obliuiscitur misere
ri.Flexis in loco quo plectendi erant genibus:in cælũ vtriq; iuuenes manibus eleuatis:Glorio-
se magna voce inquiunt Hieronyme nostræ salutis & auxilii portus:nostręq; spei anchora sa
luberrima & vitalis:hac inclina hora nostris indignis supplicationib⁹ pias aures:vt si hoc quo
punimur scelus non gessimus:tuas liberationis opes pietate solita sentiamus. Q; si fecimus:
exigente iustitia cõdẽnemur.Hæc vbi dixerunt:colla extendunt carnificibus ferienda:nil di-
centes aliud:q̃:Succurre:succurre Hieronyme gl'iose.Quid mirũ si tot lachrymis cũctorũ ad
se currentiũ misericors opifer Hieronymus se a miserendo non potuit abstinere:cũ circũstan
tiũ oĩm:& carnificũ corda ad cõpassionẽ mouerent!Eleuatis siquidẽ ensib⁹:iuuenũ carnifices
colla feriunt:ac colla percussionũ signa vti porphyretici lapides forent recipiunt.Mirãtur car
nifices:credentes se ictus fefellisse:denuo eleuant vt plus possunt enses & feriunt:sed enses vti
essent paleæ iuuenes nunq̃ lędunt.Orit̃ ex hoc inter astantes admiratio: & stupor vehemen-
tissimus omnes capit.Hincinde gentium ad tam insuetam visionẽ cõfluit multitudo.Audit
hoc & ipse sententiæ lator:& currit:Iubet iterum carnificibus:vt se vidente denno feriant:&
tamen omnimode illęsa iuuenũ colla manent.Stupens magis ac magis iudex:tantiq; ignarus
miraculi:nil scit aliud cur hæc fiant:q̃ veneficia cogitare.Pręcepit itaq; ministris omni mora
postposita:nudos tradi arsuros iuuenes rogi flammis.Circa illos mox copiosus ignis accẽdit
infundit̃ lignis oleũ & pix:vt eorũ vita citius destruat̃.Quid mirãdũ si cõpos ptegẽdi ab ensi
b⁹gl'iosus Hieronym⁹ a flãmis suis se inuocãtes sedulis vocib⁹ iuuenes potuit liberare!Sursũ
ignitũ flãmæ in ĩmensum scandũt.At iuuenes sub alis consistentes Hieronymi gl'iosi: salubri-
ter pmanẽt veluti in amœno si quiescerẽt viridario & iucũdo.Post hæc iudex vtrũ hoc ascri-
bendũ miraculis an veneficiis:certius cupiẽs experiri:vt si hi diebus octo suspensi viuerent:
quo vellent:abirent soluti & liberi censuit.Suspensis itaq; illis:mox Hieronymi gloriosi præ-
sentia minime defuit:qui plantas manibus tenens pedũ illæsos:& viuaces statutis dieb⁹ mira
biliter obseruauit.Currũt igitur octauo die toti⁹ ciuitatis & circũadiacentiũ villarũ viri:cur
rit & iudex.Cernũt clare gloriosum miraculũ:patefacientibus q viderunt:q ad custodiendos
iuuenes fuerãt deputati.Mirant̃ oẽs:vocibus in excelsis laudes pagunt creatori & Hierony-
mo glorioso.Mox de eculeo innoxii iuuenes deponuntur:& maximis honorum exequiis ab oĩ
populo venerant̃.Verum ceu in vrbem Constantinopolitanam capti & dolore vehementissi-
mo intrauerãt:liberi:honorifice:& cum gaudio ineffabili exierunt.Et tandem annuente deo
a multis Constantinopolitani populi comitati Bethleẽ attingentes:veneratione debita glori
osi Hieronymi reliquias visitarunt.Statimq; deposita sæcularium oĩ cura:cœnobiũ in quo ius-
sit gloriosus Hieronymus intrauerũt:& vacantes die noctuq; pœnitẽtiæ & orationibus cele
bri vita sanctitatis perspicue in prædicto cœnobio adhuc manent.

V MAgnæ admirationis gaudii deuotionisq; tam præcedens iuuenum miraculum exti-
citit:sed multæ formidinis cõstat sequens in sacris ordinibus maxime cõstitutis. Apđ
superiorẽ Thebaidem quoddam dominarum fuisse ante duos annos dicitur eximi-
um & diues monasterium:omni pulchritudine & excellentia decoratũ.In quo pene ducentæ
dominæ vitæ honestæ religionis reclusione continua decorisq; moribus permanebãt.Ad hoc
qui insunt figant aures:ne quod vna hauserit auricula: fundat altera. Nauis quantumcunq;
sana sit & integra:modicũ:immo nihil prodest si alta volens secare maria:paruum qđ fundo
inest foramẽ relinquat:vt dira naufragia non admittat.Cur hæc sim fatus præsentis narrati
onis historia reserabit.Multis itaq; pollens prædictum monasterium virtutibus:vnum pessi
mum/quo ruit/ symoniæ vitium retinebat.Nam instigante diabolo:in eisdem dominab⁹ hæc
obseruabat̃ abusio:vt si quam vellent in monialem recipere:non tantum intuitu charitatis &
misericordię recipiendęq; bonitate:quantũ recipiebant respectu pecunię.Nulla enim in mo-
nasterium intrare mansura poterat: nisi certa pecuniæ quantitas secum iret. In hoc siqui-
dem erat monasterio sanctimonialis quædam domina:ętate grandæua:quæ ab infantia sua ie
iuniis & orõnibus:oĩ resoluta cœno deo vixerat:q̃ vitium illud q̃plurimũ abhorrebat.Cui no
cte quadã(vt erat solita)in oratiõe positæ:gl'iosus Hieronym⁹ apparẽs: locum illũ imenso lu

strans lumine eidem praecepit: vt ad abbatissam caeterasq; illius coenobii moniales mane pergerer: nuntians ꝙ nisi a peccato iam inueterato manum extraherent: vltionem diuinam subito expectarent. His dictis disparuit. Praeterita visione insuera sanctimonialis domina: quis hic fuerit iubens talia nũtiari in seipsam auide pertractans: totam illam noctem peregit insomnẽ. Crepusculo diei adueniente: omnes in capitulo moniales propulsato tintinabulo cõgregauit. Quibus admirantibus ad quae forent tanta festinatione in capitulo conuocatae: sanctimonialis domina ex earum assurgẽs medio: quae viderat & audierat omnibus patefecit. Fit illico ex hoc monialibus cunctis irrisio: hanc exclamant fatuam: multisq; garriunt derisionibus hanc forte illa nimia ebrietate somniasse. Illa vero accepta contumelia: patientiae scuto se muniens de earũ siquidem ꝑtinacia nimiũ dolens: sed de sua despectione gaudens: ad solitas rediit orones: supplicans continuo: ne suis monialibus quod audierat eueniret. Transactis igitur diebꝰ decem: nocte media praedictae sanctimoniali dominae hac de re deuotis orationibus incumbẽti: gloriosus iterum apparuit Hieronymus: eidem vt quae prius nũtiauerat monialibus: denuo intrepide nũtiaret allocutione mandauit benigna. Ad quẽ illa: Quis (inquit) es domine talia mihi mandans? Hieronymus (inquiens) sũ: ab eiusdẽ euanuit oculis. Illa vero sciens earũ duriciẽ: quid ageret: qd ve diceret: nesciebat. Tandẽ malẽs a monialibꝰ insana & ebria reputari q̃ diuinis cõtraire ꝑceptis: cõgregatis iterũ monialibus q̃ viderat & audierat voluit intimare. Ast vt eã assurgere moniales pestiferae conspexerunt: diuini nesciae iudicii sibi de ꝓximo affuturi: anteq̃ verba inciperet e capitulo cũ magnis cachinnationibꝰ exierunt. Quin trãsactis insup diebus tribus dormienti ꝑdictę sanctimoniali dñae gloriosus Hieronymꝰ ineffabili q̃si societate vallatus angelorũ: nocte apparẽs media eã excitauit: eiq; iussit ꝓtinꝰ vt de illo exiret monasterio: nec subito futuram sententiã expectaret. Cũ illa vero multis lachrymis supplicaret: ne hoc fieret: gloriosus inquit Hieronymus: Ad abbatissam & caeteras pergito om̃i mora postposita: eisdẽ nuntians: ꝙ nisi poeniteant: hac nocte diuinã sentiẽt vltionẽ. Si autẽ in sua permanebunt duricia: statim exiens amplius in monasterio nõ moreris. His finitis abscessit. Hęc igit audiẽs sanctimonialis anxia/plenaq; tristitiis capitulũ adiit: & cãpanã coepit vehementer vt ad capitulum accederent moniales/resonare. Quo abbatissa de somno euigilãs: cognoscẽsq; ab hac fore campanam pulsatam: cum iracundia ad capitulum properauit. At vbi illã vidit diris eam minis increpans: nullũ voluit audire verbũ: ꝓmittens ꝙ nisi cessaret hoc agere: secum in monasterio amplius nõ maneret. Cui sanctimonialis domĩa: ne tardes (inquit) quaeso agere quae promittis. Profecto me noscas hoc in loco amplius non mansuram. Gloriosus equidẽ Hieronymus apparens mihi tãtummodo hoc statim monasterio futurũ iudiciũ patefecit. Haec audiẽs abbatissa deridere coepit: hanc aestimans vesano capite ista fari: & ostiariã conuocãs iussit vt hãc de monasterio protinus effugaret: mãdans eidem: vt aliqua hora sic extra dimissam postmodũ faceret introire: vt sic ab inceptis operibus iam cessaret. Hac de re laeta sanctimonialis dña q̃ citiꝰ potuit e monasterio est egressa: lachrymis tñ fusa doloribusq; repleta ꝓ his q̃ monasterio nouerat euenire. Terribilis siquidẽ deus fortis atq; potens: & qs resistet ei? Heu cur eum homines nõ formidant: scientes se nullatenus posse ab eius effugere manibus: vt eius in eos magnum & inenarrabile iudicium non comprehendant: saltem his miseri terreantur exemplis. Audiant q in suis confidũt diuitiis: qq; in ita cõcitant excelsum dñm suae auaritiae siccitate: quale huic monasterio a deo propter pecunias faciẽ auertẽti de caelo est iudicium iaculatum. Pene limen ostii sanctimonialis dña excesserat: ꝙ subito totum corruit monasteriũ: omnes opprimens moniales: ita vt ex eis viua aliqua nõ remansit. Sanctimonialis vero illa in quodam venerabili dominarum monasterio: quod est apud inferiorem Thebaidem hactenus sanctitate ꝑpraecipua viua manet.

Dignum censui praemissis miraculis aliqua alia diuini cõtra peccãtes manifesti iudicii XI
declaratiua iũgere: vt si forte ꝑ iudiciorũ multitudine peccatorum corda tenacia & plus q̃ lapidea in carnea verterentur: quatenꝰ cũ se ob peccata cernerẽt beluas: rõnẽ et cognitionẽ sui conarent vt fierẽt hoies adipisci. Abiecta etenĩ rõne qua sũt hoies: ĩfra bruta animalia redigunt. Gręcorũ quidã hęreticꝰ die quadã cũ sacerdote quodã in Hierosolymitana ecclesia publicae disputabat. Cũq; sacerdos ob suae ptis defensionẽ authoritatẽ quandam gloriosi Hieronymi allegaret: vt graeci destrueret rõnes: temerario pestifer graecus ore gloriosum fuisse Hieronymum totius veritatis lumen/mentitũ nõ erubuit voce fari. At q voce talem nequitiam perpetrauerat: vocem deinceps vllatenus non formauit.

Y QVidam insuper alius hæreticus pestifer Arrianorum in quadam disputatione cui-
dam gloriosi Hieronymi aucthoritatem contra eum inducenti: vt mẽtitur sua teme-
ritate respondit: subito fuit diuina vltione percussus. Nam nõdum verbum voce fi-
niens clamare ꝑ totum diem sine aliqua cessatione nõ desiit: Miserere mei Hieronyme gl'iose:
quia a te pœnis durissimis torqueor. Et hoc ꝑ totum illũ diem quantis vocib⁹ poterat clamãs
hora cõpletorii miserabiliter cunctis qui ad hæc concurrerant cernentibus expirauit.

Z HAereticus qdã ali⁹ pestiferæ hęresis Arrianæ: cui añ meũ obitũ finẽ pius imponat do
minus: in ecclesia Sion gloriosi Hieronymi imaginem cernẽs: Vtinam (inquit) sic te
cũ viuebas meis manibus tenuissem: quia te meo gladio iugulassem. Hæc vt dicta de
dit: gladium euaginans tota vi ipsum in imaginis illius guttur infixit. Q̃ magnus iste Hiero
nymus tot faciens mirabilia: cui secũdũ sua opera filiis nõ apparet! potuit equidẽ imbecillis in
imaginis gutture gladiũ figere dextera: sed de imagine gladiũ & a gladio manũ quousq; res
innotuit: extrahere nullatenus fuit compos. Mox quoq; ex percussionis loco tanq̃ ex hominis
corpore viui sanguinis vnda fluxit: quę vsq; modo ꝑ miraculo declarando fluere nunq̃ cessat.
Eadẽ insup hora: qua res sic acta est: iudici in atrio existenti idem gloriosus Hieronymus cum
gladio gutturi infixo apparens: pro offensione huiusmodi vindictam fieri postulauit: narrãs
equidẽ sibi factam. & hæc dicens abiit. Stupefactus itaq; iudex: cũ cæteris qui astabant: ad eccle
siam ꝓperans: hæreticum manu gladium infixum tenentem repperit. Qui protinus vt hi vi
derunt: manum fuit compos a gladio remouendi. Captus itaq; hæreticus in sua ꝑmanens du-
ritia: ob aliud se non dolere: nisi q̃ viuum non teneret Hieronymum: garriens a populi multi
tudine lapidibus: & ensibus: & lanceis iugulatur.

& NEpos meus Ioãnes quẽ agnoscis: omi fulgens pulchritudine: quẽ mihi in locũ filii ad
optaui: vt puto tibi pridie quid ei euenerit: enarrauit: sed tamẽ vt præstantius memo
riæ cõmendetur: silẽtio nõ transibo. Captus itaq; idẽ Ioannes añ duos annos a Persis
et Persarũ regis ministris vẽditus: ꝓpter eminentẽ suã pulchritudinẽ: ad regis exercẽda obse
quia deputatur. Cũq; ꝑ annũ in curia nõ paruo dolore & tædio ꝑmansisset: eodẽ reuolutionis
anni die prandenti regi seruiẽs: præ tristitia se a lachrymis nõ potuit cõtinere. Hoc rex intu-
ens: lachrymarũ ab eo auide quærit causam. Qua cõperta: in quodã eũ castro custodiri fecit.
Ibi nocte quadã existẽte diris lachrymis vndiq; madefacto: in sõnis eidẽ gloriosus Hieronym⁹
veniens: manũq; eius (vt sibi videbat̃) capiens: ad ciuitatẽ Hierusalem secum duxit. Experge
factus mane: putans se in castro a militibus retineri: in domo qua maneo se inuenit. Qui admi
ratione velut amens quasi vtrum in castro vel in domicilio meo staret: nullatenus discernebat
In se postremo rediens emissa voce dormientẽ familiam excitauit. Currunt igitur ad me famu
li adesse. Ioannem ineffabili gaudio nuntiantes. Quare dubius accurrens: quẽ a Persis vinctũ
putabã: pręsentẽ cerno. Quo quidẽ quid ei acciderat enarrãte: deo & glorioso Hieronymo lau
des maximę persoluuntur.

9 SAnctimonialis quędam domina: omnium pene pulcherrima fœminarũ: ætate iuuen
cula: sed animi sapientia valde cana: beati Hieronymi deuotissima: in quodam cœno
bio dominarum multa sanctitate (vt opinor) adhuc viuit: Cui qđ audies dicit̃ conti
gisse. Sit mulier hæc aliis in exẽplũ: quæ huc illucq; ꝑ plateas & vicos discurrere non cessant:
sua stultorũ hominum illaqueãtes animas visione. Nullo tot diabolus aĩmas rete capit: quot
laqueo pessimo mulierũ. Sanctimonialis hæc: vt omniũ dominarũ testimonio cõprobat̃: nũq̃
nisi eam maxima cõpellat necessitas extra suam cellã gradũ figit. Neq; enim aliud agit opus
quin aut orationibus vacat: aut lectionibus & meditatiõibus implicatur: aut corp⁹ reficit dor
miendo. His dirus serpens antiquus diabolus operibus inuidens: vt eam a sancto proposito re
uocaret: cuiusdam nobilissimi iuuenis animum in eiusdem sanctimonialis intãtum incitauit
concupiscentiam: q̃ nil poterat die noctuq; aliud nisi quomodo posset eam attingere cogita-
re. Circa monasterium veri luminis obcæcatus continue pergens: nullum remedium aliud re
perire quibat. Tãta nãq; inscitiæ nube caligatus extitit: vt multotiens se suis ꝑturbatiosis turba-
tũ affectib⁹ cernẽs: voluerit se aqs tradere suffocãdum. Stulti amoris stultũ iuuenẽ catena de
die ĩ diẽ strĩgit: vt hęc ad sctimonialis aures resonẽt ob suã nõ audet pudicitiã. Qua de re oĩ
ad hoc auxilio destitur⁹: quẽdã iueniẽs magũ: veneficia dæmonũ incãtationes nefãdis artib⁹
exercẽtẽ: magnã ꝓmittit si qđ optat expt⁹ fuerit: pecuniæ quãtitatẽ. Tũc veneficiorꝝ mag⁹ su
is carminibus conuocatum dæmonẽ decipiendi causa, nocte media festine ad sanctam desti-

nat monialem. Ad cellulã itaq; accedẽs dęmon trãsire vltra cellulæ Hieronymi imaginis in
cella pictæ timore nimio nequit limen. Mira res Augustine:vt multiplicibꝰ patet exẽplis:Tã-
tus gloriosi Hieronymi timor diabolo inest:vt etiam suę picturæ non audeat apparere. Nã si
cui ab eodẽ obsesso corpori ꝑtiosa demonstret imago:ab eodẽ cõtinuo diabolus effugat. Igit
cõmissũ explẽdi opus nequã spiritꝰ desperãs:ad mittentẽ reuertit:sibiq; negari ad monialẽ in
troitũ pandit ob gloriosi Hieronymi imaginẽ cellæ pictã:quẽ deridẽs magus dimisit. Moxq;
cõuocatũ aliũ dæmonẽ q̃ põt mittit citius ad huiusmodi opa finiẽda. Fitq; scḋo id qḋ primo.
At secundus ꝑ horã forte manẽs coactus excelsas coepit voces emittere:Si me Hieronyme hic
finis recedere:huc vlterius nõ reuertar. Ad hæc stupefacta mulier:q̃ in orõnibus in cellula in
hærebat:qs istas fundat voces nimio pauore ꝑcontat. Non cessante diabolo sic clamare:exci-
tatæ illius coenobii moniales:timore ꝑcussæ grãdi tremulæ ad illã accurrũt cellã: cruce dñi
ꝓsũte.At vbi illũ fore nequã spiritũ sciũt:eundẽ cõiurãt:vt debeat q̃ de causa venerit; intima
re.Narrãs equidẽ diabolus rei seriẽ: seq; gemitibus & vlulatibus pãdẽs catenis igneis vinctũ
a Hieronymo retineri:rogat eas vt suis mereat ꝓcibus abeũdi gratiã inuenire. At vbi hæc
moniales audiunt:deo & glorioso Hieronymo laudes reddunt:suppliciter postulantes vt dæ
monẽ hunc nullatenus reuersurũ de eodẽ coenobio effugaret. Vix orationũ verbis finitis:dia
bolus magnis stridoribus ex eodẽ loco recedens magũ adiit:eũq; capiẽs tãtis verberibꝰ & cru
ciatibꝰ flagellauit:vt ꝑmulta horarũ spatia aliqḋ vitale signũ paulominꝰ appareret:diris cla
mans vocibus:Mei cruciatus causa fuisti ad illã me destinãs monialẽ.Certe in te iisdẽ verberi
bus vindicabor.Inter hæc aũt verba tã horrida:magus cũ se pene ꝑniciei ꝑtritũ cerneret:suas
videns artes nullũ sibi auxiliũ adhibere:ad totiꝰ refugii portũ Hieronymũ gloriosum iã nau
fragus se dirigẽs:Gl'iose(inqt)Hieronyme:huic ad tuã clementiã subueni misero accurrenti
ei solita misericordiæ dona ꝑgrandia nõ denegãs.Promitto nãq; si tuis hac hora iutꝰ auxiliis:
ꝑniciei tã horribili nõ succũbã:q; deinceps cũctis exutꝰ fallaciis:a tuis obsequiis non recedam
His finitis:velut fumus ab eodẽ nequã spiritus euanuit.Per annũ autẽ idẽ iacuit verberibus
magus intãtũ sui corꝑis impos: q; nõ nisi alieno auxilio potuit se mouere.Mox idẽ accepta poe
nitentia magus:anteq̃ de lecto surgeret:cunctis cõbustis codicibꝰ:q̇bus artes illas neq̇ssimas
exercebat:venditisq; oĩbus q̃ habebat & paupibus erogatis:cõpleto anno in illa se ob poeniten
tiã pagendã in quadã spelũca claudens eremo ĩ qua ꝑ quadrienniũ gl'iosus stetit Hieronymꝰ
multa sanctitate & vitæ & poenitẽtiæ asperitate pollet.Huc q̇so iuuenes oẽs currant: & insani
iuuenis exẽplo discãt:ne qḋ illi cõtigit:sibi postmodũ doleãt cõtigisse.Insanus itaq; iuuenis tã
tis circũligatus luxuriæ laqueis:vidẽs se oĩmode suæ miserrimę voluptatis desyderio nefan-
dissimo defraudari:quadã nocte laqueo se suspẽdit:& sic ĩfelix tꝑali vita potiꝰ & ꝑpetua priua
uit.Ecce quot malorũ causã turpissimũ luxurię vitiũ fore liquet.Nil tã ruinę aĩmę pariter &
corꝑis prõptũ:quãtũ istud neq̇ssimũ arbitror scelꝰ.Ex ipso nãq; homicidia:ebrietates : cõtẽti
ones:& pene vniuersa oriũt mala: vt veteris & noui testamẽti infinitis patet exẽplis:necnõ &
cõtinuis manifestisq; expientiis declarat.Ad hoc aũt vt maior iuuenibus det astutia se tuẽdi
(Nã status vllus periculosior non est insipientis iuuẽtutis statu)aliud censui exẽplũ mei nepo
tis Rufi:ætatis forte annorũ decem & octo:q̃q̃ dolore nimio:subrogare.

NOn est ambiguũ ista quæ incipio enarrare magnis tribulationibus meæ memoriæ re A
uocari:sed tñ vt præmissum est:vt omnibus & maxime iuuenibus proueniat in exẽ-
plum:silentio illa nequeo præterire.Nepos quidã meus:Rufus nomĩe:vtroq; priua-
tus parente anniculus ad meas deuenit manus(qui vtinam ex matris visceribus non exisset
ne illi quod sustinet:contigisset)quem tanta diligẽtia suo infortunio enutriui vt a pluribus
a me genitus putaretur.Crescẽs itaq; in diem puer infelix ætate:sed non sapientia:ingẽti pul
chritudine corporis:sed non animæ decorisq; & probis moribus:honestate:bonitate: & mul-
tæ sapientiæ elegantia /q̃q̃ vane/decoratus:a cũctis dilectiõe supflua colebatur.Is namq; in de
cimoctauo ætatis suæ anno imbecillis & miserrimus expirauit.Propter quem tantus ab om-
nibus insonuit luctus:vt vix per mensem finem potuerit inuenire.Sed certe luctus pro eo qḋ
euenerat non suffecit.Ast ego eius nimiæ incumbẽs dilectioni:pluries gloriosum rogaui Hie-
ronymum:vt mihi quid nepoti meo acciderat reuelaret.Igitur meis annuens gloriosus Hie-
ronymus precibus:obtinui quod gliscebam.Oranti eñ mihi die quodam hora nona:tãtꝰ eue
nit foetor:q; naribꝰ nullatenus poteram tolerare.Hæc dum mecum tacitus reputans:vñ hic
tantus adesset foetor/admirarer:supra meum verticem eleuatis oculis:infelicẽ nepotem vidi

terribilis visionis:ita q̄ in eum visum imprimere nō audebā. Nā catenis igneis circūligatus fornacis instar flammas fœtidissimas eructabat. Ad hanc itaq̄ visionē subito me tam vehemēs timor irrepsit:vt dū pluries loqui vellē:formandi vocē nullatenus cōpos eram. Postremo aliquantulū in me rediens:si meus erat nepos voce cœpi pquirere tremebunda. Ad hæc ille vlulatibus & suspiriis: Vtinam(inquit)nō fuissē:ne tā diris esse in cruciatibus deputatus. Nā scias me tartareis mansionibus perpetuis tēporibus pmansurū. Heu quid dicā! His dictis tantus mihi dolor affuit:vt sim pluries admiratus qūo vita ptinus nō discessit. Longis aūt expletis colloquiis:ab eodem sciscitatus fui:cur diuinæ fuisset misericordiæ sic expers:cū in mūdo tot virtutib⁹ sic polleret. Pro nulla(inquit)me scias causa fore damnatū:nisi qa in ludis maxime delectabar. At qa ī morte accepta pœnitētia q̄si stulta ignorātia postposui cōfiteri:diuinā nō merui veniam adipisci. Et hæc dicēs:a meis disparuit oculis. Talis autem eo abeunte remāsit fœtor:vt in locū illū hacten⁹ null⁹ audeat introire. Ecce quantū turpissimū ludi scelus diuinæ abhorrent maiestatis oculi. Timeamus ergo:ne nos bonorū rapiat inermes tā repentinus interitus ne non pœnitere nos vitiorum contingat dū tēpus inest:quia postmodū pœnitentia foret frustra. Vt igitur Christianus tantæ ruinæ ludi pcul effugiat nefas:immo vt omnium memoria deleatur:exempla alia quædam q̄ breuius potero surrogabo.

B IN Samaria qndecim nondū expletis diebus:dum miser quidam ludens quasi omnia quæ habere poterat cōsumpsisset:gloriosi cœpit Hieronymi nomen ausu temerario blasphemare. Quem nefanda blasphemiæ vix finientem verba videntibus & stupentibus cunctis:mox e cælo fulmen veniens interemit.

C TRibus aliis in Tyro ludentibus hoc accidit qđ enarro. Cū eñ illi suū vellēt incipere ludum:vt hi qui se hoc ab eisdē audisse & totā rei seriē etiam se vidisse fantur:& referūt: sic dixerūt. Quācūq̄ potes exerce vim Hieronyme:qa te inuito ludū istū alacriter finiemus. His ita dictis suū incœperunt ludū:quo quidē primordiato:quasi vno elapso instanti se terra aperiens:illos solum absorbuit:ita vt nil ex eis amplius fuerit visum.

D QVod visu noscitur:verissimo testimonio comprobatur. Idcirco quæ dico c̄ q̄ multis possent comprobari testibus:tamen meipso teste q ea visione propria didici comprobabo. Iuxta meam in qua Hierusalem habito ędem:nobilissim⁹ quidā miles fuit:trāsitoriis nimirum locuples:qui vnicum habens filium:eiusdem stultissimi amoris cęcitate percussus:non solum a prauis eum non corrigere:sed etiam cū ipsemet praua instruere conabāt. Parentes fatui & isti similes/mētis quæso oculos huc inclinent:vt quis finis eueniat:non ignorent. Multi enim homines magnas aīæ & corporis inciderunt ruinas ob prauorū parentum insipientiam. Crescens namq̄ illius militis fili⁹: cūctis moribus bonis destitutus:de die in diē peierando:totum suum tempus amittens in ludis & blasphemiis:cunctisq̄ immunditiis patre causante annum contigit duodenū. Qui quodā aduesperascente die solitis cum pre ludis insistens:ludum eodem vt gliscebar non habēte:primo prupit in hæc verba: Si quid ille potest Hieronymus qui ludos prohibet:iam exerceat:nā se inuito hinc nō nisi victor exurgā. Verū hæc duntaxat ipso prosequente:nequā spūs teterrimi hominis specie cunctis videntibus locū in quo ludebat veloci gradu adiens:eundem puerum infelicem rapuit. Sed quo eum detulit nulli hactenus hoīm est cōpertum: Verum vt puto eū detulit in infernū. Eadē nāq̄ hora casu ad quandā meæ dom⁹ fenestrā:quæ loco in quo ludentes degebāt pater & filius:ex opposito sita est:me posuerā:quo me videre fuit necesse veritate perspicua seriem tam formidādæ rei gestæ. Discant ergo iuuenes in iuuentutis tpe:q̄đ cæteris est præstanti⁹:expetendis morib⁹ se fulcire:ne vilibus caducisq̄ morib⁹ iuuenilis animus informatus statū in canicie nequeat pmutare. Qđ eñ nouæ chartæ inscribit̄:de facili nō deletur. Discāt etiā parentes fatui filios correctionibus & verberibus erudire:nec vitiorū sinant vepres radices figere nō faciliter euellēdas ne flendi & hic & in futuro cedant euēt⁹. Nam nisi fallor ad ęternoq̄ gaudioq̄ patriā deuęniēdi artissima & sine ambiguitate aliqua a paucissimis certa cognita exter via. Eundi ad perditionem iter latissimū:& multis immo pene infinitis limitib⁹ plenū fore cōstat. Qđlibet eñ mortalīu peccatorū ad pditionē suū tramitem struit. Quo dum hominum:nō solum paganorum sed etiā illorū quos sacri baptismatis vnda lauit. Nam de paganis nulla oritur quæstio q̄ nō damnentur:maiorem fore liquet numerū multiplicibus insistentiū flagitiis:quorum nulla pene vnq̄ cognoscit̄ emēdatio. Quinimo/Respectiue qdē dico pariter bonis & malis hoīb⁹ cōsyderatis:non est q faciat bonū:nō est vsq̄ ad vnū:sed omnes post suas improbas & pessimas am

bulant voluptates.Consequenter concludi debet:ꝙ ad æternæ beatitudinis gaudia rarissimi
gradiantur.Infinite quinimmo.Oẽs pene sacræ scripturę authoritates hoc testanť.Infinita si
qdẽ exempla possem⁹ pspicaciter intueri:ad huiusmodi veritatẽ sufficienti⁹ demonstrãdam.
Hoc ex omnibus vnum censeri decet:nec ab hoc discrepari potest:nullũ scilicet ad æterna mõ
aliquo peruenire posse gaudia:nisi omnibus non particulariter:sed totaliter vitiis extirpatis
virtutum studeat itinere festinare.His iam fine dato:exẽpla & pdigia quædã iam huius ope
ris fini propinquus breuiter introducam:Et duo,præcipue admiranda:quæ a venerabili vi-
ro Nicolao Cretensis insulę archiepiscopo referente didici:primo dicam.

VEnerabilis idẽ archiepiscopus pridie gloriosi Hieronymi deuotiõe nimia Bethleem E
veniens:vt eiusdem cunctis honoribus colendas reliquias visitaret:vt totus charita
te feruidus redire noluit:donec me sua gratissima visitatione eximiis lætitiis adim-
pleret.Qui vti donorum præcipuus vt gratissima mihi donaria superabũdantissime more so
lito impertiret:me visitare minime contentus: mecum dignatus est iam diebus pluribus com
morari:& etiã adhuc manet:qđ vtinã tẽpore longo duret.In Christo nãq; Augustine charissi
me venerabilis idem põtifex te salutat.Q; pluries igiť mihi suorum verborum auido venera
bilis idem pontifex enarrauit,: hoc tale in ciuitate Candia contigisse.Sacerdos quidã suus suę
maioris ecclesiæ custos:impudicus:luxuriæ & ebrietati dedit⁹:nondũ completo anno de hoc
sæculo migrauit.Cuius corpore in cæterorum sepulto barathro sacerdotum: vt eius punitio
cunctis innotesceret ad exemplum:subsequenti nocte tantus in ecclesia:eiusq; cœmiteriis fuit
strepitus: ꝙ rumore nimio in vrbe illa commorantes excitati: pauore ingenti velut amen-
tes ad ecclesiam cucurrerunt.Stant itaq; omnes circa ecclesiã strepitus vehementes:cãpanarũ
q; sonitus audientes.Diuinã quidẽ exorant clementiã:quatenus cur ista fiant debeat reuelare
sed nullũ exauditionis sentiunt adiuuamẽ.Diluculo hoc cessante:cuncta quæ fuerant in eccle
sia reperiunt reuoluta:& quasi vndiq; flãmis ignũ violata.Ad hoc memoratus pontifex ora-
tiones indicens populo:quid sequenti eueniat nocte præcipit expectari.Ne nimis succumbã
verbis:sequenti nocte duplex strepitus & pauoris tribulatio est secuta.Qua de re:replet⁹ po-
pulus amaritudine & dolore:cernens nullũ sibi a domino adiutorium euenire:sicut vulnera
ti qui in monumentis proiecti dormiunt:existebant.Die autẽ elucescente:oĩbus in ecclesia
orationibus congregatis:gloriosus Hieronymus subito septies sole splendidior in ecclesiã ve-
niens:ad altareq; gradiens cunctis videntibus & mirantibus per horam forte sub silentio ma
nens:obstupenti populo:hoc propter sacerdotis illius miserũ cadauer sacris indigne locis con
ditũ ad terrorẽ peccantiũ contigisse intimauit:eidemq; mandans vt cadauer miserũ tartare
is post resurrectionẽ omniũ mansionibus deputandũ dissepultũ flãmis traderent protinus
concremandũ.Alioquin incepta pestilẽtia non abiret.Et sic ab intuentium oculis est inuisus.
Qđ vt ordinauerat lætabundus populus protinus adimpleuit:deo & beato Hieronymo lau
des præcipuas persoluendo. Et sic pestis illa cessauit. Qui deinceps beatissimũ Hieronymũ
oẽs vnanimiter deuotione maxima inceperunt colere.

IN eadem insuper ciuitate quidam pulcherrimus extitit iuuenis:Titus nomine: ho- F
nestis moribus:luculentus: carnali non ignobiliori natus progenie: prædiues valde:
totam pene deuotionem & fiduciam habens in beato Hieronymo.Hic siquidem iu-
uenis virgineo nitens candore: in eiusdem sanctæ virginitatis proposito vsq; ad vicesimum
annum probis vitæ moribus perdurauit.Quo itaq; tempore sui fratris nefando consilio in-
citat⁹:spretis iam nobilissimis virginitatis gemmis:auri pretiosissimum metallũ calcans:ad
carnis spurcitias & lutũ ac foetorẽ vehementer declinans:puellã quandã omni pulchritudi-
ne corporis renitentem sibi in matrimonio copulauit.In cuius amoris retibus ita se capiens
ꝙ aliud,pręter ipsam poterat minime cogitare:de die in diem cœpit diuina obsequia obliui-
sci. At quia miser dereliquit iustitiam:oblitus fuit deum alentem se:oblitus fuit sibi domi-
nus misereri.Completo namq; anno:quo cum puella iuuenis insensatus steterat:nõ vt in ma-
trimonio:sed causa explendæ libidinis copulatus:suggerẽte diabolica astutia:iuuenis frater
puellæ illaqueatus amore auide diu quærens eius amplexibus frui:tandem quod optauerat
est adeptus.Huc accurrant iuuenes & exemplo iuuenis sint experti.Fiunt nota iuueni puel
læ viro iam peracta.Tacens idem cogitat auide quo valeat modo certitudinem reperire.Expe
ctat dieb⁹ aliquot se simulãs hoc nescire.Ast die q̃dã ordiat vrbẽ deserẽs pegre pficisci.Et latẽs
p diẽ in ciuitate:nocte media domũ veniẽs:reseratis seris a puella seruitrice clã vt prius simul

ordinauerant ambo vſq᷑ ad thalamũ in quo eiꝰ frater & vxor in lecto ſtabãt ꝓcedẽs ſibi poſtu lar apiri. Mirantur illi & timore ꝑterriti vehemẽti: pulſanti negligũt oſtiũ reſerare. Tãdẽ cõ fractis ſeris thalami/iuuenis ira & furore nimio fornacis inſtar ardẽtis vndiq᷑ inflãmatꝰ: vxo rẽ primo euaginato gladio interfecit. Deinde ſub thoro ꝓpriũ latitãtẽ fratrẽ inueniẽs intere mit. His ita geſtis ex ciuitate exiẽs: multo tp̃e p mundũ huc illucq᷑ errãs cũ qbuſdã aliis cœpit quoſdã trãſeũtes in itinere dep̃dari: ac etiã iugulare. Permanẽti itaq᷑ eidẽ Tito ꝑ decẽ annos talibꝰ negotiis ĩplicato: glorioſiſſimꝰ Hieronymꝰ ſalubre refugiũ & vitale: die quadã iã adue ſper aſcẽte luce in modũ mercatoris ſe mõſtrauit: ne ille ſolũmõ habitę deuotiõis p̃miis priua ret. Nã ille q̃q̃ tot & tãta vitia abhorrẽda cõtinue exerceret: tñ in beato Hieronymo deuotio nẽ aliquã retinebat: ita vt eidẽ quotidie ſe cõmẽdãs boni aliqd diebꝰ ſingulis ad eiꝰ honorem facere nullatenꝰ poſtponebat. Cernẽs itaq᷑ Titus mercatorẽ: nefandis ſociis ad ſolita nequi tiæ opa cõuocatis cõcito cũ eiſdẽ ꝑgẽs curſu vibratis lãceis Hieronymo mercatoris inſtar ob uiam venĩẽti. Moxq᷑ in eũ inſurgẽs a ſociis eundẽ p̃cepit retineri: donec eiꝰ lateri gladiꝰ infi gat. Deinde manũ eleuat: interficiẽdi gladiũ retinentẽ: vt ſcelus tm̃ valeat iã explere. Ad hęc Hieronymꝰ glorioſus: Amore (inqt) Hieronymi (quẽ tu diligis) aliqua loquẽdi breuis licẽ tia mihi det. Poſtmodũ ſi volueris facito id qđ optas. Ad hęc & Titus: Amore (inqt) eiꝰ quẽ noiaſti: & loquẽdi & viuẽdi licẽtia tibi vt poſtulas cõcedat: tm̃ quæ portas mercimonia iã de pone. At glorioſus Hieronymus: Ego ipſe ſum Hieronymus q huc ꝓpter tuã liberationẽ ve ni: ne mihi a te impẽſa obſeq̃a in vacuũ pręterirẽt. Te tot quę geſſiſti peccaminũ iã pœniteat: ad teipſum redeas: ne formides: hucuſq᷑ me noueris ꝓpter tuã ſalutem & aĩæ & corporis ſup plicẽ erga te apud iratã diuinã iuſtitiã extitiſſe: ne in te dignas tibi ſęuitias exerceret. Ad pœ nitentiæ igitur q̃citius perge callẽ: & peccatoꝝ onera iam depone: alioquin me tui cuſtodẽ & ſupplicẽ nõ habebis. His dictis Hieronymꝰ glorioſus ab illoꝝ oculis diſparuit. Ad hoc ſtupe factꝰ Titus: & q cũ illo erant timore & admiratiõe tam ingẽti ad terram ꝓcidẽs: p horã non potuit eleuari. Tunc ſubito in Titũ: & qui cũ illo erãt ſpiritusſancti gratia eſt effuſa: & lux eos cælitus illuſtrauit. Qui ꝓtinꝰ in viros alteros iã mutati: ſpretis cunctis ſpurcitiis vitiorum: ad pœnitentiæ tramitem rediere. Deinde ad eremorum antra deuia & ignota ꝓperantes: in magnis ſe corporũ aſperitatibus: & vita ſanctiſſima tradiderunt.

G Miraculum aliud qđ veridicoꝝ teſtimonio ſolidiſſime in ſuperioribus Aegypti parti bus peractũ intellexi: quatenus hominibus & maxime iuuenibus quãtũcunq᷑ caſtis proueniat in exemplũ ad euitandũ periculũ mulierũ p̃cedenti miraculo a[illegible]e co gito fore gratũ. Monachꝰ quidã iuuenis & decorus: honeſtate pręcipuus: morũ maturus: qui ſenex virginalis pudicitiæ cuſtos: cunctiſq᷑ illius monaſterii monachis ſpeculum ſanctitatis: glorioſiſſimi Hieronymi amator deuotiſſimꝰ fuit. xii. degẽs annis in monaſterio: cõtinue ora tionibus vacãs & ſtudio ſcripturarũ. Hic amore caſtitatis timens ne cor aliqualiter violaret: mulierũ viſus ineffabiliter abhorrebat: ita vt eius memoriã formidaret. Huic ꝓpoſito diabo lus antiquus ſerpens/& hominum inimicus/inuidẽs: ſuæ nequitiæ inueteratæ cõtra eũ dolos & artes multiplices incitauit: cõtinue cogitationũ ſtimulis iuuenẽ peſſimus tentator affligẽs die noctuq᷑ a tentationibus duobus menſibus nõ ceſſauit. Iuuenis vero ꝓuidus ſeſe domini & beati Hieronymi (cuius dilectionis ardore feruebat) cõmendans cuſtodiæ victrici: tentamẽ ta diabolica ieiuniis & orationibus triũphabat. Cõfluant huc quęſo iuuenes atq᷑ ſenes: & quã ti ſit caſus mulierũ fallax pulchritudo hic doceantur maxime per exemplũ. Cernẽs ſe aſperis perfidus diabolus a iuuene ſuperari: tanq̃ leo rugiẽs ſubtiliores nocẽdi artes cœpit quærere: vt iuuenẽ deuoraret: fit itaq᷑ inter eos pugna grauis. Hinc aſtutiis cõſuetis caſtra aduerſus iuuenẽ ſtruit peſſimus inimicꝰ: hinc iuuenis oratiões & glorioſi Hieronymi protectio caſtro rũ ſternunt munitiones: & vires eorum triũpho nobili vilipendũt. Interea genitoris ad mor tem ægrotãtis viſitationis cauſa ingruente: ex monaſterio in ciuitatẽ ad paternã ędem veni re iuuenis eſt cõpulſus. Nam ſe pater dolore nimiũ moriturum ſi viſione fruſtraretur filii: crebris clamoribus acclamabat. Ob hoc dolens monachus: timens ne mulierũ viſu cor mun dum & virgineo candore nitidum violaret: potius niſi fratrum ſui cœnobii fuiſſet ſupplica tionibus inclinatus: erga patrem crudelitatem volebat ꝓpter dominum exercere: q̃ eidẽ in firmanti compatria monaſterio recedendo. Sciebat enim monacho nil tã nocuum: deteſtabile & mortale: q̃ vicos & ciuitates & gentiũ multitudinẽ circũire. Nulla certe permanet in hoĩe quies mẽtis: qui multoꝝ verboſitatibꝰ & vaniloquiis implicatur. Qđ aqua piſcibꝰ: monachis

idem præcipue silentiũ operatur.In paterna itaq̃ manẽs ęde monachus: diebus tribus tædio H
tam vehemẽti affect⁹ est:ꝙ sibi potius videbatur tetris se fore carceribus mancipatum.Com
pleto die tertio:dũ eũ cũ sorore sua quadã pulchritudinis inauditæ/infirmitatis causa patris
crura simul cõtingeret cõfricare:casu sororis dextera eiusdẽ tangente dexteram: tam diris li
bidinis & eiusdẽ sororis ineptę & abominabilis concupiscẽtiæ fuit subito iaculis cor eiusdem
monachi instigante diabolo vulneratũ:ꝙ pene eam ad illicita: & omnino ab hoĩbus abhorren
da:nisi extitisset timor verecundię:inuitabat.Heu quid dicã!Quę monachis illis inerit obser
uãtia castitatis:q continue mulierũ visibus potiuntur insimul colloquendo!Sic manet in casti
tate homo faciẽ intuens assidue mulierũ:sicut manet palea stans in igne. Fallax certe & ruinæ
maxime propinquus casus:ineuitabileq̃ periculũ est fœminæ pulchritudo.Timor certe mo-
nacho euenit: quem timebat:& sibi accidit:qđ tanto tempore verebatur:nec sine exẽplo ma-
ximo aliorum:non illud iussum est parentibus obedire:in quo animæ periculum formidatur.
A monasterio inuite monachus egreditur:sed ardore libidinis tam nefandæ cor inflammãte
nil aliud q̃ sororis hoc nescientis scelus/faciem improbis oculorum visibus videre cogitans:pe
ne vnq̃ fuisse monasteriũ recordatur.Sanatur interim pater:at monachus excusationib⁹ ad-
inuentis tardat de die in diem ad monasterium remeare. Manente eodem in paterna domo
tribus mensibus:hinc monachos:hinc patrem maxima mouit admiratio:omnemq̃ familiam
cur istum tam vehemens irrepserit mutatio: & alteratio inaudita.Ignorant siquidem rei cau
sam:idcirco effectũ eos cõtingit ignorare.Ad monasteriũ cũ duob⁹ ad se ex monasterio desti
natis monachis tandem reuertitur:illud referens tædium redeundo: quod prius detulerat
exeundo. Cœpit itaq̃ in monasterio corpus degere monachi: cor vero a sorore aliqualiter
non recedit:hoc sibi fit studium scripturarum:vt attingat pessima quæ affectat. Hæc contẽ-
platio diuinorũ:vt peccatorũ modum inueniat explendorum.Percutitur alienus sui:& a ve-
ritatis cognitione deuius continue a diabolo:cuius iugo grauissimo imbecille collũ submisit
libidinis nouę telis.Sicut fumus defeciũt dies eius:cõfringunť sicut in frixorio ossa eius:& in
firmatur dolorib⁹ vita ei⁹:irrationabili fit similis aĩali.Obliuiscitť in toto diuinã clemẽtiã exora-
re:tota die cogitãs:qs mod⁹ appareat habilis:vt poculũ mortis valeat degustare. Heu q̃ sunt
inopes & miseri:& oĩb⁹ bonis egentes & exules:q a dño se elõgãt. Tãto fit peius brutis aĩalib⁹
vir in peccatis:qb⁹ ab aĩa de⁹ maiori spatio elõgať q̃ id quo cælũ a terra distat:& oriẽs ab oc-
casu:q̃ eisdẽ ꝓstat cũ diuina gratia est fulcitus.Cogitanti deniq̃ monacho: veritatis luminis I
nescio:nefandissimę & auditui horribilis voluptatis adipiscẽdæ reperire modũ:mali cõsilii se
minator diabol⁹:hoc sibi tale insinuat cõsiliũ occulto cogitamine vani cordis:vt scilicet intẽ-
pestæ noctis medio cũctis dormiẽtibus:veste deposita monachali:sumptoq̃ habitu laicali ex
monasterio exiẽs:paternas clã adeat mansiões:& domũ crepusculo noctis latenter intrãs sub
thoro sororis lateat:donec dormiente ipsa ad eandẽ accedat:suę voluptatis libidines expletu
rus.Placet insanę mentis imperitię consilium erogatum:studetq̃ ipsum toto posse q̃ potest
breuius effectui mancipare.Sequentis igitur aduenienti noctis medio sub silẽtio ad fores cœ-
nobii claues gerẽs manib⁹ ꝓperat:sed ad ostia veniẽs ꝑ totã illã noctem huc illucq̃ discurrẽs
quo sint in loco posita non inuenit.Stupore & admiratiõe ꝑterrit⁹ cur hęc sint nesciens intue
ri:iam matutinali qua ad laudes debitas dñicas monachi excubabant ꝓpinquante hora: com
pelliť ille ad cellulã retrogradi.Manet in cellula ille admirãs ꝑ diẽ illũ: ꝓponit sequenti nocte
facere qđ nõ fecit:audet imbecillis dextera quæ non põt:sperat stultũ pecus cõtra leonem pu-
gnans triumphi gloriã adipisci.Quid insensate reris!Putas agere vile pecus quæ leo fortissi
mus Hieronymus cõtradicit!Cessa imagini gloriosissimi Hieronymi genua flectere: ipsum
vlterius nõ salutes:& tibi potestas ꝓtinus cõcedetur: vt cadas in foueam quam effodis: vt di
ra naufragia iã admittas. Non possunt impensa gloriosissimo Hieronymo seruitia quoquo
modo fiant:mercedibus vacuari.Retinebat siquidẽ in cellula monachus ille deuius & errans
& diabolico dñio mancipatus:imaginẽ gloriosi Hieronymi tabula insignatã: cui dieb⁹ singu
lis antiqua cõsuetudine flectẽs genua:se eidẽ pluries cõmendabat. Idcirco vt eius mira clemẽ
tia cunctis innotesceret:illo eũ die retinebat ne malũ faceret qđ volebat.Ignorãs vero hęc ille
monachus:subseq̃nti nocte ad cœnobii iterũ fores pergit. Sed qđ præcedenti nocte fecerat:id
hac fecit.Ne igitur inhęream verbis:per vnũ fere mensem singulis noctibus cõtinue hoc eue K
nit.Cõpleto itaq̃ vt puto mensis circulo:in somnis beatus Hieronymus sanctissimo cuidam
illius monasterii monacho apparuit in strato suo quiescẽti nocte:eidẽ reuelãdo qđ iste mona-

chus faciebat:mandāsq; illi vt debeat eidē monacho sic erranti declarare quomodo ipse eum ob sibi impensam reuerentiam custodiuit vt ostia non videret ad cogitatum perpetrandum scelus:& q nisi sibi velox de inceptis subsequatur emendatio sese de ipsi⁹ custodia remouebit: discessitq; ꝓtin⁹ ab eodē.Mane aūt facto:q̄ viderat monachus:alteri monacho enarrauit. At ille se quid hic dicat nō intelligere pluribus detestans sacramētis cœpit dicere ꝓpter cerebri vacuitatem hæc somnia euenisse. Tacet monachus & recedit:hic gaudēs ꝓponit nocte sequenti/nullā amplius exhibēs solitā Hieronymo reuerētiā/ostia monasterii ad nequā opus qđ tam diu affectauerat ꝑagendū:ad suū libitū reserare. Vt breuiter dicam:Qđ miser diu hianti aīo cogitauerat:mala oꝑandi a Hieronymo honore solito priuato sibi tradita potestate: vt voluit sic effecit:sed tm̄ in fine gloriosissimi Hieronymi clemētia nō defecit.Recedēs itaq; ille de monasterio nocturna hora:alieno habitu occultatus:patris domū adueniēs: ꝑ diē illū vndiq; circūiuit.Cūq; noctis crepusculo domū intrasset:ad lectū in quo virgo soror quiescere tūc solebat clā ꝓcedēs:tā diu sub eodē latitauit q̄diu sororē dormire potuit æstimare. Tūc idē exiēs expoliatis vestib⁹/sororis se dextero lateri applicauit. Ad hęc soror leui somno dormiēs excitatꝰ: & virū iuxta se manu sentiēs admodū expauescēs: diris emissis clamorib⁹ ad se oēs pariter euocauit.Currunt ad puellæ thalamū cūcti cū lumine:& tandē in lecto inueniūt hūc iacētē. Mirantꝰ parētes & stupēt:cernūt hoc cūcti q cucurrerāt & cōdolent.Interrogat a filio pater discriminis tāti cām:reatū suū fili⁹ silētio cōfitetꝰ. Vt em̄ dixi:voluit gloriosus Hieronym⁹ hūc suā stultitiā experiri:vt in posterū humilior & astutior fieret ad cauendū:& in ꝑiclo se tuēdū: & ne amplius exēplo suo qs de sanctitate cōsideret & speraret. Quāto em̄ maior inest homini sanctitas:dū in mari mundi hui⁹ ꝓcelloso:& inimicoꝝ agminibus pleno:imbecilli carnis nauicula nauigat:tāto maior est timor & astutia se tuendi.Infinitas pessimus ille tētator diabolus nocēdi possidet artes.Qui incaut⁹ ꝑgit:leuissime capitꝰ.Qui in cūctis timet: ab oībus diabolis hic timetur.Certe plus nil nocet: q̄ spreto alioꝝ cōsilio/vt ꝓpria volūtas ꝑcipit ambulare.Qui suæ tm̄ volūtati credit: in cunctis quę facit finem odibilem adinueniet.Magnus exēplo iam finito timor de fragilitate nostra maxima/ & de diabolica calliditate & astutia nobis oībus demōstratur:magna spes venię peccatoribus declaratꝰ. Cernēs nanq; se monachus sic a diabolo deturbatū:delusum:ac etiā in tanta miseria captiuatū: ꝓtinus suffragiis gloriosissimi Hieronymi:cuius semper deuotus extiterat:suam miseriā & culpā vehementissimā recognoscēs in seipsum rediit:& de eadē paterna exiens domo:omni retardatione abiecta lugens & dolens: ad fontem pœnitentiæ properauit. Deinde vero in suo monasterio per annos duos in tanta se abstinentiæ asperitate afflixit:vt foret cor hominū insufficiēs cogitare: & completo annorum duoꝝ spatio:ante dies modicos ex hoc sæculo feliciter expirauit.

L Venerabilis Damasi Portuēsis epī pridie receptis literis:aliqua eis īscripta corde auido intellexi:quæ ob eius reuerētiā nō dimittā. Romæ cardinalis quidam Cęlestinus nomine:Hieronymi gloriosi æmulus & detractor:dum die quodam in conuentu existens cardinaliū:more solito ore audaci & temerario in eiusdē iniuriæ verba proruperat: dolore subito viscerū impellente: ad occulta naturæ loca ꝓperans: viscera omnia ꝓtinus emanauit:& anteq̄ illinc recederet expirauit.

M Alius quoq; ꝑsbyter cardinalis Andreas nomine:isti nō similis:sed gloriosissimi Hieronymi deuotissimus atq; cultor:pridie in eadem Romana vrbe multis circū astantibus expirauit.Qui cum iam in ecclesia esset paratis exequiis: quæ solent fidelium tumulandis exhiberi corporibus:assistente summo pontifice cum pene toto clero & populo Romanorum: qui ad eundem Andream conuenerant honorandum : emissis vlulatibus & crebris gemitibus in feretro cunctis stupentibus:& veluti amentibus effectis:tanq̄ si a somni dormitione excitaretur:mirabiliter exurrexit.Cunq; a Romano pontifice remoto de ecclesia maiori beati Petri apostoli vniuerso populo:clausisq; foribus interrogaretur: intulit ista verba:Dum starem diuino examini iudicandus: & iam per vestium & ciborum quibus hactenus vsus eram:nimiam superfluitatem tartareis cruciatibus condānarer: subito adueniens quidam sole splendidior:niueq; candidior:quē fuisse gloriosum Hieronymū ad se inuicē referentibus qui astabant intellexi:pręsidenti iudici flexis genibus animā meo corpori iūgi porrectis ꝓcib⁹ impetrauit. Quib⁹ finitis verbis:in ictu oculi inde recedēs aīa vti cernitis corpori est cōiuncta. Ad hoc miratur summus pontifex & cæteri audientes. Fiunt hæc nota populo extra ecclesiam expectanti:confractis ecclesiæ foribus protinus ecclesiam intrant: omnes magnis

vocibus deum & gloriosum Hieronymum collaudantes.

Nimia nos mentis afflictio cōmouet & cōtristat: intellecto φ ɋplurimi episcoporum N deū & dominum Iesum Christum:cuius vicem gerunt: abnegantes terrenorū quorū deus venter est:vestigiis inhærentes:de stipēdiis pauperū & sanguine Iesu Christi: delicatissimis ferculis:cū histrionib⁹ & cæteris diuitibus suā ventris replent ingluuiem: ad fœditatē luxuriæ incitandā. Vestimentorūq̧ de die in diē superfluitatibus abutūtur: de pauperibus quorum mercedē raptā manu latrocinii deuorāt:fame morientibus & frigore: non curantes. Hi certe non episcopi:sed diaboli. Episcopus aūt aut sanctissimus: aut diabolicus. Magni certe meriti status epālis:sed periculi infiniti. Leuissimū peccatū aliis imputādū:grauissimum episcopo imputatur. Pontificis etenim vitium in subditos diffunditur per exēplū. Maiora recipienti:ratio maior crescit. Quot enim ouium Christi vel negligētia episcopi: vel exēplo:in peccata deuiant:de tot tenetur domino reddere rationē. Heu quid Augustine charissime dicam? Graue nobis inest pondus:grauis sarcina. Sed debiles ego habens humeros:qd portabo? Sūt certe angustiæ mihi:vndiq̧ me torquentes. At dum graues mihi prōptos casus intueor:timore maximo succrescente/cōtinue affligor & contristor. Securius est episcopalem statum fugere ɋ appetere. Laudo certe epātum tanɋ vicariatum dñi nostri Iesu Christi: sed illis qui in eo vitam agunt militū terrenoꝶ:qui mundi gloriā & pōpas appetunt:non collaudo:immo eis consulo vt effugiant quantū possunt. Melius certe fuisset eis cum terrenis vitā agere terrenoꝶ:ɋ in pontificali culmine hæc agentes ad infima & pfundiora loca decideret: tanto præ cæteris cruciandi:quanto præ cæteris plura donaria receperunt. Intelligens itaq̧ episcopoꝶ plurimos:potius nomen gerere ɋ essentiam:potius lupos rapaces fore Christi ouium ɋ pastores:destructores magis esse Christi ecclesię ɋ rectores: qui Christianorum eleemosynas deprędātes:mercedē pauperum lupinis faucibus in superfluitatibus ciborum & vestiū deuorant & consumunt:quod absurdū est:abominabile:& deflendum. Hæc idcirco dixerim: vt talis abominatio cunctis gentibus innotescat:quatenus si deum nō metuunt: hoīes verentes suis aliqualiter abominationibus retardentur. Audiant quæso hi tales episcopi: quæ narranda proponimus:& saltem alioꝶ calamitatibus terreantur.

IN superiorib⁹ Aegypti partib⁹ in deserto quodā ab hominibus propter vitæ incommoda inhabitabili:quidam degebat monachus Helias noīe:antiqssim⁹ & magnę vitę O sanctitate radiās:q in vita beatissimi Hieronymi eidē familiarissim⁹ valde fuit:quem idē beatissim⁹ Hieronym⁹ habuisse pphetiæ spiritum pluries enarrauit. Hic die quodā (vt plures mihi tēstificanī monachi:vita venerabiles fideq̧ digni:qui se dixerunt ab eiusdem sancti viri ore multotiens peraudisse) solitis incūbens orationibus: somno repētino adueniente: aliquātulū obdormiuit:& ecce in visione quo quidem modo multotiens deus omnipotēs grādia & occulta suis fidelib⁹ referat sacramenta:in quodā palatio miræ pulchritudinis ineffabilis & a mortalib⁹ nunɋ visæ:vt sibi videbatur: erat. Cū per horā per palatiū illud huc illuc q̧ gradiens:eius admiraretur pulchritudinē vehementē:vidit quoddam pręparari tribunal a quibusdā nimię pulchritudinis iuuenib⁹:stratis tapetib⁹ & vestib⁹ auro & gēmis ac multa artificii varietate decoratis circūquaq̧ pariete inuoluto. In quo post modū rex quidam maximus & decorus:cuius aspectus tantę erat suauitatis: vt nil vellet aliud qui habere magna desyderat virorum sole lucidior comitatus societate veniēs se posuit vt iudicia exerceret. Inter hæc cuiusdā anima quem fuisse Anconitanum præsulem ab aliquibus ibidem consistentibus postmodū intellexit nequā spiritib⁹:catenis igneisq̧ vinculis vincta instar fornacis flammas erumpēs sulphureas: deportata maiestati regię pręsentaī. Quæ prius ɋ de aliquo interrogaretur:cœpit diris vocibus se infernalibus māsionibus dignissimā acclamare: hanc inter cæteras maxime assignās principalē causam:qm vanis pōpis intētus: in cōuiuiis & vestibus & huiusmodi stultitiis delectabatur. Quibus finitis:lata per iudicem sententia:vt pœnis infernalibus traderetur:donec corpori iuncta duplices pœnas in perpetuū sustineret: mox illā secū ferēs ols illa nequā spirituū turba:inde diris clamorib⁹ recesserunt. Deinde alteri⁹ cuiusdam anima:quam fuisse Theodonti senatoris fratris venerabilis Damasi prędicti epī Portuensis similiter intellexit:ante maiestatē regiam circūstātibus multis nequam spiritibus eum grauissime accusantibus pręsentatur. Cūq̧ a diabolis in longū accusatio traheretur:& nullus ex aduerso aliqua responderet:vir quidam septies sole splendidior:& vt sibi videbatur pene cæteris astantibus eminentior: ad regis sedens dexteram: in pedibus se erexit. Quo quidem surg

gente silentiũ rex manu ꝓpria a cunctis fieri imperauit:tũc q ſteterat oībꝰ opponẽs accusanti
bus;hũc suũ fuisse fidelissimũ & deuotũ: & ei cõtinue exhibuisse reuerentiã specialem: eisdem
mox loquẽdi audaciã abstulit: & taciturnitate ꝑnotauit.Postmodũ vero is flectẽs ante regem
genua:huic suo fidelissimo veniã & æternã requiẽ solita pietate & mĩa infinita clementissime
elargiri:ita tñ ꝙ ꝑ cõmissis in mũdo flagitiis in purgatorio purgaretᷣ:suis ꝑcibꝰ vt voluit est
adeptꝰ.Tũc oīs illa nefandoꝝ spirituũ multitudo gemẽs & vlulãs de illo loco ꝓtinus se remo
uit.Interuallo aũt facto horæ vniꝰ:iuuenis qdã pulcherrimꝰ cõcito gradu ꝑ palatiũ veniens:
ad hũcq; accedẽs:q tam eminẽs & ꝑclarus in auxiliũ exurrexerat Theodonii senatoris:se fore
dixit a Petro patricio Romanorũ eius deuotissimo missum:quatenus eiusdẽ ꝑces exaudiens:
sibi impetrare a dño filiũ dignaretur.Ad hæc rex:Qđ(inquit) a filio meo Hieronymo Petrꝰ
postulat:certe fiat.His omnibus sic finitis:a somno illo mox Helias monachus excitatur: lau-
des immensas deo reddẽs:& Hieronymo glorioso.Qui diẽ illũ in quo tam miranda viderat
prænotãs:eodẽ postea intellexit die episcopũ Anconitanũ & Theodoniũ senatorem ex hoc sę-
culo migrauisse.Quo liquide patet:hæc vana somnia nõ fuisse.

P MAgnam putabas Augustine charissime aliquibus admirationẽ inducere veluti si qd
nouũ & inauditũ ei ꝓponẽs:dũ in tuis pristinis literis quas recepi:Ioanni baptistę &
cęteris apostolis Hieronymũ sanctissimũ æqualẽ in sanctitate & gloria: rationibus si
ne dubio efficacibus: & visionibus mirificis cõprobabas.Certe non est aliqualis ambiguitas
verissima & omni fide & deuotione dignissima ista fore.Nec puto aliquibus eius vitã sanctis-
simã:& eius tanta prodigia hominibus insueta nõ ignorantibus: admirationis aliquid euenı
re.Sed quoniã tales tuæ fuerũt ratiões:ad veritatẽ hmõi declarandã:quis meas leuissimas &
imperitas nũc illis opponere nõ deceret : omissis oībꝰ visionem mirabilẽ quã venerabilis vir
Cyrillus episcopus Alexandrinus se vidisse suis ad me diebus pluribus iam elapsis destinatis
literis affirmabat breuiter introducã.Post beati Hieronymi obitũ gloriosum: anno cõpleto:
in die natiuitatis gloriosissimi Ioãnis dñi ꝑcursoris:laudibꝰ expletis matutinis dũ memoratꝰ
põtifex more solito in ecclesia solus:ante altare eiusdẽ ꝑcursoris domini gloriosi:flexis genibꝰ
ipsius gloriã & excellentiã multa spũs dulcedine cõtemplaretᷣ:repentino somno aliquãtulum
obdormiuit:& ecce in ecclesiam vt sibi clarissime videbatur binatim quorũdã speciosissimoꝝ
hominũ vltra humanã æstimationẽ cantus alternatim suauissimos concinentiũ turba vehe-
mentissima/miro ordine veniebat.Deinde binatim oẽs ad altare ꝓcedẽtes:& ibidẽ flectentes
genua:ad sedendũ singuli se ponebãt.Cumq; illorũ hominũ iam esset ecclesia valde plena:post
oẽs duo viri eminẽtiores cæteris in toto silẽs atq; pares infinito sole lucidiores:stola induti cã
didissima:auro & gẽmis vndiq; ineffabiliter rutilante: veniẽtes: ecclesiã pariter intrauerũt.
Ad quoꝝ introitũ oẽs in ecclesia residẽtes: ꝓtinꝰ flexis genibus eisdẽ summã reuerentiã ꝑsol
uerũt.Tunc duo illi viri ante altare ab eisdẽ reuerentia exhibita: in duabus cathedris aureis
mira lapidũ ꝑciosorũ varietate & pulchritudine decoratis:sibi a qbusdã pulcherrimis iuue-
nibus ꝑparatis:ambo pariter cõsederũt:& sic silẽtes aliquãtulũ ꝑmãserũt. Interim inter illos
silentio:cœpit alter eoꝝ duorũ alterũ impellere ad loquendũ.Cumq; lõga adinuicẽ altercatio
oriretur:vt quis primo inciperet prædicare:cœperũt singuli:vt Hieronymus Ioannis/cuius
erat die illa solẽnitas/ laudes & magnificẽtias explicaret:magnis vocibꝰ acclamare.Quo vnꝰ
illoꝝ sermonẽ mox incipiẽs:laudes beatissimi ꝑcursoris dñi tanta loquelæ dulcedine: tantoq;
verborũ ornatu:necnõ & sentẽtiæ grauitate cõtexuit: ꝙ fas nõ esset linguæ hoīm declarare.
Finito itaq; sermone illo: alter quẽ Ioannẽ baptistã cuncti q aderãt nominabãt:eidẽ grates re
ferẽs multiplices: hoc circũstãtibꝰ ad eius honorẽ & gloriã est locutꝰ:Socius iste meꝰ charis-
simus Hieronymus:æqualis mihi in gloria:æqualis etiã in sanctitate: seriẽ mearum laudũ est
hactenꝰ ꝓsecutus:idcirco dignũ est vt eius laudibus nunc insistã.Hic vere lux est ecclesiæ: te
nebras effugans erroꝝ: & cunctos illuminãs hoĩes veritatis claritate cęcos.Hic fons est aquę
sapientiæ salutaris:ad quẽ sitiẽtes dũ accedunt:largissime satiantᷣ. Hic arbor altissima: cuius
cacumen cælũ ascendit:sub cuius doctrinæ frondibus de suaui eiusdem oris fructu: aues cæli
scilicet hoĩes multũ intelligentes:& bestiæ terræ scilicet hoĩes parũ intelligẽtes vbertime sa-
tiantur:Hic mecũ fuit in sæculo eremita:& certe non minus me carnem abstinentiis macera
uit:Hic mecũ virgo nitidus atq; purus:Hic mecũ fuit ꝓphetico spũ illustratus: Hic mecum
doctor extitit veritatis.Ego propter iustitiam & veritatem vitam corpoream dereliqui: hic
etsi sic non amiserit vitam corporalẽ ꝓpter iustitię & doctrinæ suæ perspicacissimę veritatẽ:

tempus suũ tñ totũ gessit in sęculo in martyrio: afflictionibus: & dolore. Ego Christianę fidei
praecucurri nuntius & gentiũ inuitator: hic postmodũ veniens eiusdẽ extitit sustentator: &
ab haereticis eandẽ lacerãtib⁹ defensator. Ego semel in baptismate manib⁹ ꝓpriis Christũ te-
tigi in Iordane: hic ipsũ nõ solũ manib⁹ ꝓpriis habuit multotiens in altari: sed & ore ꝓprio mã
ducauit. Hic mihi in sanctitate p oĩa fuit aequalis: nũc eñ ęquali ambo aet ernę vitę pmio insi-
mul cõgaudem⁹. Haec & alia multa ꝓsequẽte beato Ioãne: q̃ idẽ beatus Cyrillus nõ potuit to
taliter memoriae cõmẽdare: iã hora diei prima adueniẽte/ecclesiã custos intrans: epm stultus
dormientẽ eundẽ manib⁹ excitauit. Expergefact⁹ itaq̃ pontifex stupore: admiratione: & gau
dio admodum plen⁹: quae viderat custodi cum lachrymis enarrauit: deinde illo die missam so
lennissime celebrans: visionem mirabilem omni populo declarauit.

SVnt infinito plura quae dici possent miracula verissima: & vtilia enarrãda: q̃ ea quae Q
in breui hoc opusculo sunt inscripta. Sed ne prolixitate operis aliquid legentibus tę-
dii oriatur: vno solo miraculo qđ nondũ expleto mẽse in Bethleem peractum est: per-
fectus huic operi finis erit. Die dominico transacto post octauas pentecostes: omnibus meis
suffraganeis episcopis: & multitudine maxima tam virorum q̃ mulierũ in ecclesia in qua san
ctissimum quiescit Hieronymi cadauer insimul congregatis: honore debito & veneratione
tam debita q̃ deuota: primo egomet sacris indutus vestibus: ad locũ foueae: in qua corpus ve-
nerandum iacet: accedẽs: terrã coepi effodere sepulturae: quatenus sacratissimum illud cor-
pus inde ablatum in tumulo marmoreo mira pulchritudine vndiq̃ decorato (qđ hac de cau-
sa fuerat fabricatum) postmodum poneretur. Cum iam fouea foret vacua cunctis cernentib⁹.
corpus sanctissimum in medio foueae: tanq̃ in aere a nulla parte terram tangens permanebat
integrum: nec corruptione aliqua violatum. Quod inde eleuantes cum odore tam vehemen-
tissimo & suaui: ꝙ talem olfactus hominum nunq̃ sensit: collocauimus in altari. quatenus a po
pulo reliquiae sanctissimę viderentur. Quot autẽ illo die me cunctisq̃ qui aderant: astantibus
sunt peracta miracula gloriosa: explicare ea nullaten⁹ cõpos essem. Caeci sedecim illas religas
tangentes: facie visum protinus receperunt. Tres ꝓcipue daemoniaci catenis vincti: in illam
ecclesiam plurimorum hominum manibus deportati: sunt protinus liberati. Mulieris cuius-
dam viduae pauperculae puerulus: eius vnicus filius: in ecclesia fuit prę gentium multitudi-
ne suffocatus: quem mater inueniens: dolens & lugens: mox in vlnis puerile cadauer ad foueã
in qua sepultum fuerat corpus Hieronymi gloriosi deferens: eum in foueam proiecit: hęc di-
cẽs verba: Sancte Hieronyme gloriose: hinc non recedam: donec restituas mihi vnicum meũ
filium: quem amisi. Mirabilis certe deus in sanctis suis: faciens prodigia insueta. Statim vt ter
ram extincti puerili corpus tetigit: eidem anima est coniuncta. Quidam vir corpus cuiusdã
sui filii. de sepultura in qua per triduum steterat extractum: mox ad foueam illam detulit:
& illud in foueam sic proiecit: qui iuuenis fuit illico vitae pristinae restitutus. Innumerabilia
pene forent miracula: quae peracta sunt a mane vsq̃ ad vesperas: quo quidem tempore glorio
sum Hieronymi cadauer de fouea dissepultum in altari extitit collocatum. Sed tamen ad hu-
iusmodi miracula vlterius non procedam. Vnum quod nocte sequenti accidit non silebo.

IN hora siquidem vespertina corpus illud sacratissimum in monumento qđ prępa- R
rauimus: posuimus: sed mane monumentũ vacuum est inuentum: & corpus sanctis-
simum foueae pristinae inuenimus restitutum. Qđ dum ego plurimum admirarer:
nocte sequenti mihi dormienti beatus Hieronymus apparens in visione: plurima mihi gran-
dia patefecit. Sed inter caetera talia mihi verba dixit: Noueris Cyrille: ꝙ corpus meum de fo
uea in qua iacet: nullatenus extrahetur: quousq̃ ciuitas Hierusalem ab infidelibus capietur.
Quo quidem tempore Romam delatum: ibidem multo tempore requiescet. Ad haec experge
factus: quae videram cunctis episcopis & aliis viris catholicis enarraui. Quid & quando haec
euenient: aliter non agnosco. Si quid vtile aut bonum in hac epistola dixi: non meis sed glori-
osissimi Hieronymi meritis imputetur. Si quid vero superfluum inutile & non bonum: so-
lum meę insipientię & negligentię causa hoc accidisse: ab omnibus iudicetur. Mei Augustine
charissime in tuis orationibus memor esto.

DIVI Aurelii Augustini Hipponẽsis episcopi Epistolarum Libri Finis. Parrhisiis in Chal
cographia Ascensiana. Anno. MDXV. ad decimũquartũ Calendas Iulias.

Praecipuarum sententiarum ac materiarũ in hoc epistolari a beato Augustino disertissime digestarum cum indicatione vbi vnaquęque earum in ipso libro reperiatur: breuis ordinataque annotatio.

Directio lectoris.

Lector prompte & expedite cupiens inuenire ea quae hic annotata sunt: animaduertat notas numerorum indicare ordinẽ numeralẽ alphabetorũ in minoribus ipsius operis marginibus cõsignatorũ: In quorũ marginum capitibus etiã huiusmodi notę sunt expressę. Literas vero eisdẽ notis hic appositas: sciat repręsentare literas eorũdẽ alphabetorũ: quibus singula quae inueniri desyderantur: ad oculũ ostenduntur.

Vtrum beatus Petrus & cæteri apostoli fuerint baptizati.xxviii.D.
Q, erant baptizati spirituſancto.Ibidem.
Q, baptizatis spirituſancto non sufficit non baptizari aqua:nisi quos angustia passionis tempore persecutionis inuenit:quibus passio ipsa pro baptismo computatur.xxviii.E.
Apli baptizati sunt aqua:licet quando vbi aut a quo scriptura non exprimat.Ibidem.et F.
Perfecta mundatio non in Ioannis sed in Christi baptismo conferebatur.xli.F.
Quomodo Christus lauat ecclesiam suam lauacro regenerationis.xiii.L.
Differentia inter baptismum Ioannis & Christi.xi.M.N.
Vtrũ morte præuentus perit non baptizand⁹ xxii.L.in medio.S.T.xxiii.O.9.in fine.
Baptismus delet omnia peccata tam actualia q̃ originalia.xvi.D.xxii.S.
Baptizãdus renuntiat actibus diaboli vt ab ei⁹ dominatione liberetur.xxvi.R.in fine.xxx.C.
Vtrum baptizati omnes si absq; pœniteñtia diuersis criminibus irretiti morerentur:veniam sint vnq̃ consecuturi.xxxviii.&.
Vtrũ aliqs sit baptizãdus anteq̃ nat⁹.xvi.F.G
Vtrum baptizandus sit sanctificatus in vtero matris.xvi.G.
Baptism⁹ ẽ scđa natiuitas.xvi.E.F.G.xxvi.O.
Vtrum baptizari possit natus tempore excõmunicationis.xix.M.
Ecclesia non falsa sed vera peccatorũ remissione baptizat paruulos.xl.K.N.in fine.
Baptismus paruulorum nõ verbotenus dicit sed veraciter agitur.xl.P.
Baptizati etiam infantes habent spiritumsanctum.xvi.C.D.
Baptismus paruulis nescientibus & fidem nõ dum habentibus prodest.vi.Z.xxvii.B.&.9.
Q, baptizant puuli nõ ppter carnes sed ppter animas:authoritate Cypriani ostendit.vii.A.
Cur alius de sacrilego stupro natus baptizatus hinc exit & saluatur: alius etiam natus a fidelibus non baptizatus expirat & damnatur xxvi.O.xl.H.
Vtrum ideo sine baptismo facit mori:quia nouit eum deus nequiter victurum.xxvi.R.
Vtrũ baptizatis puulis parẽtes noceãt cũ eos dæmoniorũ sacrificiis sanare conent:sicut pfuit illis aliorum fides dum baptizarentur.v.S.
Semel baptizatus per fidem offerentium: non potest astringi vinculo alienæ iniquitatis:cui nulla sua voluntate consentit.Ibidem.
Vt baptizandus possit regenerari per fidem offerentium facit hoc vnus spiritus ex quo regeneratur oblatus.v.T.
De baptismo exponitur:Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spũ &c.v.T.xvi.G.H.xxviii.E.
Cũ paruulum baptizatũ dæmonũ sacrilegiis maiores conantur obligare: non est aĩa vtrorũq; communis vt culpam habere possint communem.v.T.
Baptismi gratiam semel perceptã non amittit paruulus nisi ex propria impietate.Ibidem.
Q, taliter offerẽtes sunt spiritaliter homicidæ v.V.X.
Non ideo non baptizantur paruuli cum a maioribus offerunt:nõ vt gfam spiritalẽ sed sanitatẽ corporalẽ recipiãt:dum tamen necessariis verbis & ministeriis baptismus celebret.v.X.
Q, ad baptizandum non tam offerũtur ab eis quorum manibus gestantur q̃ ab vniuersa societate sanctorum.Ibidem.
Q, paruulus ad salutẽ baptizat etiã si ab aliis q̃ a parentibus suis offeratur.v.Y.et.xxvi.O.
Cur pro paruulo baptizãdo fidem promittũt maiores:cum de morib⁹ eius futuris nihil certi promittere audeant.v.Y.Z.
Qua ratione baptizati dicũtur fideles qui nõdum habent rationis vsum.v.9.vi.Z.
Baptismum Christi rite suscipiẽs perfecte mũdatur:Indigne autem non ad salutẽ sed ad perniciem accipit.xli.R.
Q, graue sit post acceptum baptismum ad voluntates malas redire.xxx.K.
Vtrum cum baptizat homo iustus ipse sanctificet:cum malus tunc non homo sed deus sanctificet.xlii.I.Q.
Gfa baptismi nõ pẽdet ex q̃litate ministrorũ: sz ex diuino munere.xi.N.et.xlii.I.Q.xiii.L.
Baptism⁹ rite suscept⁹ ab hæreticis & schismaticis verus est sed infructuosus.xli.Z.
Rebaptizator hominis sceleratior est q̃ corporis interemptor.xli.Q.
Rebaptizare hæreticum rite baptizatum peccatum est:rebaptizare catholicum scelus immanissimum.xlvi.N.
Rebaptizatores comparãtur seruis qui fuerãt oues de grege domini sui:& eis quę inde nascũtur characterem insigunt.xlii.D.
Baptismus hæreticorum corrigendus est sana doctrina non iterãdus.v.X.in fine.xvii.S.ĩ fi.
Vtrum baptizati ab hæreticis rebaptizari debeant:ostenditur authoritate Cypriani martyris.xi.G.H.I.K.
Ratio cur baptismus Christi non iteratur reuertentibus ab hæresi.xi.L.
Cur post Ioannem baptistam Paulus baptizauit.xi.M.N.

ritũ.x.B.in me.xxvi.D.

De gratia dei & libero arbitrio difficillima q̃stio est, & qd̃ pie credendũ & sapienter intelligendum orandũ est.x.C.

Cũ gratia dei p̃dicaẽ necessaria ipsis volũtatibus hoĩm conuertendis & conseruandis: non ideo deserenda est bona vita.x.G.

Sine gratia dei homo nõ potest iplere mãdata dei.xxii.L.in medio.N.Q.xxiii.M.N.X.9.xxiiii.B.xxviii.L.

Gr̃æ dei sunt ĩimici q credũt illã nõ necessariã ad salutẽ.xxii.O.P.xxiiii.B.xxxiii.T.

Gr̃a nõ tollit volũtatem sed iuuat.xxii.Q.R.

Gr̃a dei impossibilia possibilia facit.xxiii.B.

Gratiã dei q̃dam asserunt esse legem: siue naturalẽ: siue conscriptã.xxiii.M.

Gratiã dei nobis esse necessariam: rationibus & authoritatibus p̃batur.Ibidem.et.R.S.

Gr̃am dei nõ ianiter postulamus.xxiii.N.Y.

Nullam gratiam dei cõsequunẽ: q sine illo eã assequi posse cõfidunt.xxiii.Q.xxv. &.in fine.

Q̃ alia sit gratia & liberũ arbitriũ: alia remissio peccatorum: alia legis præceptũ.xxiiii.D.

Gratia differt a lege.xxiii.E.

Gratia non est natura: sed qua saluatur natura.xxiiii.F.xxvi.D.

Q̃ gr̃a dei daẽ sine vllis meritis & sine acceptione p̃sonarũ: p̃baẽ ex verbis ap̃li.xxvi.B.C.O.

Gr̃a dei nõ oĩbus daẽ: & qb⁹ nõ daẽ iusto dei iudicio non datur.xxvi.E.G.K.xxvii.H.ĩ fi.O.

Gr̃ę meritũ nõ p̃cessit fides: nec meritũ oronis p̃cedit vt donũ gr̃ę cõseq̃ẽ.xxvi.G.H.xxvii.V.

Int gr̃ę munera ip̃a oro habeẽ.xxvi.H.N.cir.fi.

Ante gratiam nullũ est meritum hominis quo p̃cipiat gratiam.xxvi.I.

Gratia dei quõ dicatur vita ęterna cũ pro meritis reddatur.Ibidem.

Cur gratia recte bñq; viuẽdi aliis datur aliis negatur.xxvi.K.

Cum gratia liberat nihil iustum inuenit in eo quem liberat.xxvi.L.M.N.

Nemo ab illo qd̃ originaliter trahit: nec ab his q̃ p̃pria vita vl̃ itelligẽdo vl̃ nolẽdo intelligere cõmiserit liberaẽ & iustificaẽ nisi gr̃a dei.26.N

Q̃ gr̃a dei nõ sc̃dm meritũ opũ p̃sentiũ vl̃ futurorũ daẽ: ex duobus geminis Iacob & Esau oñdiẽ.xxvi.P.Q.xxvii.C.xl.G.H.

Gratia nõ cõfert ob merita parentũ.xxvi.Q.

Gratia dei p Christũ oẽs a reatu primorũ parẽtũ transfert ad vitã: nõ solũ p̃ctã delendo: sed etiam recte viuendo.xxvi.Z.

Op̃a ex gratia facta nõ frustraẽ: q̃a op̃a ex gr̃a non ex operib⁹ gratia.Ibidem.

Hõ priusq̃ gr̃a iustificeẽ nõ ẽ nisi ĩpi⁹.xxvi.&.

Vtrũ gr̃am bñ operandi mereatur fides.Ibidẽ

Gratia dei p̃uenit oĩa merita quantumcunq; sint praecedentia.xxvii.A.

Cognoscere gr̃am dei gratis dari ẽ ex gr̃a.Ibidẽ

Q̃ indulgentior & maior est gr̃a q̃ puulis vt baptizentur datur.Ibidem in fine.xxvii.B.

Gratia quomõ distinguitur a poena.xxvii.B.

Cum gratia homini datur nõ habet vnde glorieẽ: & cum vindicta reddiẽ nõ habet cur iuste queratur.Ibidem.& F.G.H.

Cũ per gratiã deus diligendo discernit quos merita operũ non discernũt: non ideo est iniquus.xxvii.D.E.

Gratior ẽ gr̃a vbi iusta posset ẽẽ vĩdicta.27.D

Gr̃a dei ad singulos act⁹ daẽ nõ tñ sc̃dũ merita nostra.xxvii.L.M.in fine.Y.in fi.&.

Gratia non ita concediẽ: q̃si ad nõ peccãdum forte & firmũ sit liberũ arbitrium.xxvii.N.

Gratia nõ ideo daẽ vt qd̃ iubetur per liberum arbitriũ facili⁹ possit ipleri p gr̃am.Ibidem.

Sine gratia dei hõ non potuit seruare naturã cõditã: nec recuperare amissã.xxvii.O.in fine.

Per gratiã liberũ arbitriũ moueẽ ad vera credenda.xxvii.P.R.S.

Gratia dei nihil iucundius est infirmis quia sanantur: vel pigris qua excitanẽ: vel nolẽtibus qua iuuantur.xxvii.P.

Vtrum gratia possit aliquid op̃ari in homine præter liberũ arbitrium.xxvii.R.

Q̃ gr̃a dei nõ cõsistit in libero arbitrio: vel in lege: aut doctrina.xxvii.S.in fi.T.V.X.Y.

Gr̃a p̃uenit volũtatẽ bonam & dat ip̃a merita probatur verbis p̃salmistæ.xxvii.S.T.

Gr̃a dei cõuertit cõtrarias volũtates.xxvii.V.

Idẽ p̃batur ex verbis apostoli.xxvii.X.Y.

Gratia non est doctrina: sed facit prodesse doctrinam.xxvii.Z.

Gratiam dei præuenire in hominibus bonarũ voluntatum merita & cor lapideũ auferre: testimoniis probatur.xxviii.B.C.

Gr̃a non est natura atq; doctrina.xxxviii.E.

Deus gratia sua non solum adiuuat vt sciam⁹ quid sit agendum: sed vt amando agamus qd̃ discendo iam scimus.xxxviii.H.

Quæ p gratia Pelagianistę dicũt ita ambigua sunt vt possint referri ad naturam vel doctrinam: vel ad remissionem peccatorũ.xxxviii.I.

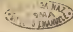
Gratia Christi antiquos iustos viuere fecit ex fide.xl.G.in medio.

Quid gratia gratis cõferat discat iustificatus a damnato: cum quo eadem iustitia fuerat ipse damnandus.xl.H.

Gratia Christi in veteri testamento latuit figuris obumbrantibus.xxxiii.E.F.

c

k.

NAZ
SMA
EMANUEL